

ગુપ્તસુન્દરી

અને શ્રીહિતોપદેશ

પૂર્વ શબ્દ ૧૨૧

સપ્ટેમ્બર : ૧૯૩૩

લેખક :

૬-૫-૦ ૧૦ શ્રીકીર્તિ
પ્રકાશક નકલ : આઠ આના

કાર્યાલય :

૩૨, ગીરગામ બેઠક રોડ, સુભાષ, ૪



વેંચી: જયકૃષ્ણ ના. વર્મા
વપતંત્રી: ચંપેરા ૬. શુક્લ

“ ગુણસુન્દરી ” કાર્યાલયમાં મળતાં સુંદર પુસ્તકો

હાસ્યરસિક અને વાર્તા સાહિત્ય

- ૧ વર્માની વિવિધ વાર્તાઓ “ગુણસુન્દરી”નાં ત્રીજી ૧૨ સામાજિક-હાસ્યરસિક મ. ર. ૨-૦-૦
શ. ન્યાયકૃષ્ણ વર્માની વાર્તાઓ-સુંદર ચિત્રો સાથે પો. ર. ૦-૩-૦
- ૨ લક્ષ્મીની સાહી “ ૧૧ સામાજિક વાર્તાઓ મ. ર. ૦-૧૨-૦
૧૧ આકર્ષક ચિત્રો પો. ર. ૦-૨-૦
- ૩ સોળ સુંદર વાર્તાઓ શાન્તેધાણી, શાન્તીરસાર ૧૨ જાતના વિવિધ લેખકોની મ. ર. ૧-૪-૦
શા.રાયચુરા, શા.દેસાઈ વિ. સોળ સુંદર ટુંકી વાર્તાઓ. પો. ર. ૦-૨-૦
(ભાગ બીજો)
- ૪ ઈર્ષ્યાની આગ કંપની સરકારના સમયના શ્રી. પીયુષની લખેલી મ. ર. ૧-૦-૦
દિલ્હો ચિતાર આપતી અદ્ભુત પ્રેમકથા પો. ર. ૦-૨-૦
- ૫ તૂટેલાં બંધન કવિવર રવીન્દ્રનાથ સુંદર સામાજિક મ. ર. ૦-૮-૦
રા.ગોરની રચેલી નવલકથા પો. ર. ૦-૧-૦
- ૬ બહીષ્કાર જલ્લાહ દિલ્હીની અત્યાચારની શ્રી. અંબાલાલ શાહનું મ. ર. ૦-૧૨-૦
રા.જીય સ્થિતિ અર્થે રસબર્ધુ નાટક પો. ર. ૦-૧-૦
- ૭ હાથીના ઘાંત શ. પ્રણેતમ ત્રીકમદાસ અનુભવપૂર્ણ પત્નીને મ. ર. ૧-૦-૦
ચરણા લેલમાં લખેલું ચોખ્ખા માત્ર દાખવતું નાટક પો. ર. ૦-૧-૦
- ૮ ન્યાય શ. પ્રણેતમ ત્રીકમદાસ સમાજના ન્યાયનો સુંદર મ. ર. ૦-૧૨-૦
મેરીટર-એટ-લોએ રચેલું ચિતાર આપતું નાટક પો. ર. ૦-૧-૦
- ૯ એક લાખનું ઈનામ શ્રી. નરમદાયકર વલ્લભજી ઇટકીવ વાર્તાઓના મ. ર. ૦-૮-૦
દિવેદી રચિત સુંદર સંગ્રહ પો. ર. ૦-૧-૦

ખાસ લાભ: “ ગુણસુન્દરી ”ના ગ્રાહકોને આ પુસ્તકો ૨૦ ટકા વળતરથી અપાશે.

મળવાનાં ઠેકાણાં

વ્યવસ્થાપક “ ગુણસુન્દરી ”, ૧૧૪, ગીરગામ એક રોડ, સુબાઈ, ૪;

અને બાણીતા શુકસેવરા પાસેથી.

ગુણસુન્દરી અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

[સલાહ : ૩. ૪-૫-૦] (સ્ત્રી-ઉપયોગી સચિત્ર માસિક) [હિન્દુ બ્હાર : ૧૦ શીર્ષક]

તંત્રી : કમલકાંત ના. પર્મા
 સંપાદક : યજ્ઞેશ ક. શુક્લ
 સરોજીન ૧૯૩૩
 યી
 ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૪
 કાર્યાલય :
 ૧૧૪, ગીરગામ બેઠ રોડ, મુંબાઈ ૪

પ્રથમ ૧૧મું : પુસ્તક ૨૧મું

અનુક્રમણિકા

ફોટો-ચિત્રો (૫૫)

| | | | | | |
|-----------------------------|---|--------------|-------------------------------|---|-----|
| કન્યા વિદ્યાલય, ભીખોલી | ૧ | મુખ. ફેબ્રુ. | કાંટાવાળાં, સ્વ. શ્રી. મહુભાઈ | ૧ | ૨૭૭ |
| કન્યાવ્યાયામ શિક્ષણવર્ધન | ૪ | મુખ. નવે. | ચંદ્રાદત્ત વ્યાયામવીર સમિતિ | ૪ | ૩૬૩ |
| કવિવર ટાગોર અને શ્રી. નામકુ | ૧ | મુખ. જન્યુ. | ભેચ, કુ. વ્યાયામી | ૧ | ૨૦૬ |
| કામા, મીત્ર મહેરબાઈ | ૧ | ૧૬૦ | તલવારનો ત્રાસ | ૧ | ૧૧૫ |

| | | | | | |
|-----------------------------------|----------------|----------|-------------------------------|---------------|--------------------|
| દાસાચ, મીરાં શીરીન | ૧ | ૧૬૦ | મંગળાળદેવ, શ્રી. | ૧ | ૨૮૪ |
| દીપોત્સવો | ૧ | ૬૬૪ | જુગાધ પ્રાંતીય મહિલા પરિષદ | ૧ | ૧૧૪૪ |
| દેસાઈ, શ્રી કનુચને શ્રી બદા મહેતા | ૧ | ૩૫૨ | મ્યુ. બુલેટર કન્યાશાળાના રાસ | ૧ | ૧૧૧ |
| નરમદ રંગવીલા | ૧૧ | ૩૩ થી ૪૨ | શાધ, શ્રી સાનાબહેન | ૧ | ૧૮૧ |
| બાપુજી | ૧ | ૧૨૨ | રસોત્સવ, શ્રી. ડી. દિ. સીમંડળ | ૬ મુખ. શીરો. | ૨૨૫, ૨૨૬, ૨૩૫, ૨૪૫ |
| બાલમંદિરનો ઉત્સવ | ૩ | ૩૬૨ | | | |
| બાળામી માટે કન્યાશાળા | ૧ | ૧૧૪૪ | | | |
| બામિની સમાજ બાલમંદિર | ૧ મુખ. બન્યું. | | વિક્ટોરીયા ટી. ઇ. ના રાસ | ૨ | ૨૮૭ |
| બદ્ધ સીમંડળ | ૨ | ૨૩૬, ૨૪૬ | બીર કવિ તર્જન | ૧ મુખ. સપ્ટે. | |
| બારતમૈયા એની બીસાન્ટ | ૧ | ૧૧૪૩ | વજા | ૧ | ૨૧૧ |
| મહિયાની | ૧ મુખ. આકાશ. | | સુભક્તમારીદેવી, શ્રી. | ૧ | ૧૩૧ |
| મહેતા, ક. બદા | ૧ | ૨૪ | સીવિલાસ, શ્રી. ડી. દિ. સીમંડળ | ૧ | ૧૨૩ |

ચિત્રકલા

| | | | |
|------------------|-----|-----------------------|------------|
| બેન, કુ. બાયાબાઈ | ૨૧૧ | ગાદી, શ્રી. સુરેન્દ્ર | ૧૧૪ |
| દેસાઈ, શ્રી. કનુ | ૧૨૯ | શાબહેન, શ્રી. | મુખ. આકાશ. |

વાર્તા, સ્કેચ યા નાટક (૧૬)

| | | | |
|-------------------|---------------|----------------------------------|-----|
| અભિરશીખા | ૨૩૬ | દેવોની દેવો | ૩૬૩ |
| એક આકાશ | ૧૧૮ | ધનિક દુહા | ૬૧ |
| કાપર | ૨૬૪ | પ્રકાશની પગદંડીએ | ૧૫૫ |
| ગાંધી માતા | ૧૨ | બારતમાતાની ફેલા દેની રીતે કરીશ ? | ૨૮૫ |
| ધરનાં ઢાંર | ૧૧૮ | જૂની બાઈબી | ૨૨ |
| કોરડી વિષે ચુકાદો | ૨૧૮ | મરજબુ | ૮૧ |
| બદની બોલો | ૨૧૨, ૩૩૪, ૩૭૩ | નૂંસારો | ૧૭૨ |
| બાળામુખીનું બાકસ | ૮૮ | પીરોચના મજબૂરબા | ૯૨ |
| જંગલની રીવાજો | ૩૧૩ | દું જાન્યો જ કેમ ? | ૩૫૭ |
| ટાંગીયા | ૧૭૬ | | |

લેખ (૩૩)

| | | | |
|------------------------------------|-----|------------------------------------|-----|
| અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદ | ૩૬૬ | ત્યાગજૂતિ મધાધરા | ૨૨૩ |
| અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદનાં ચરમચર્ચો | ૩૬૮ | નરમદ રંગવીલા | ૩૩ |
| કવિ નર્મદની સમાજશ્રેણી | ૪૩ | નવા આદર્શો ને સ્ત્રીકેળવણી | ૨૬ |
| કાન્તિાર નર્મદ | ૪૬ | ફરજીયા પ્રાથમિક કેળવણી | ૩૧૧ |
| કામગાંધી સમાજ સુધારો | ૨૮૧ | બાળાની ઇચ્છાશક્તિ | ૧૭ |
| કુરુક્ષેત્ર સંસ્કાર ચરમચર્ચ | ૨૨૮ | બે મોગલ શાહબદીઓ | ૩૦૪ |
| કુરુક્ષેત્ર સ્ત્રીકલ્પ | ૧૧૦ | બંદોબસ બનો | ૧૦૭ |
| મીનાબાઈ સમુદ્ર વિવાદ પ્રવા | ૩૦૨ | બન્ય સાહિત્ય પર દરિયાત | ૭૩ |
| ડૉ. બીનાબાઈ બારનાટીન | ૧૧૩ | ભારતીય મહિલાઓની પ્રવૃત્તિનો ઇતિહાસ | ૨૬ |

| | | | |
|---------------------------------------|-------|-------------------------------|-----|
| ભારતીય મહિલા પરિષદના સંસ્મરણો | ૩૬૫ | શ્રીમતી સુમલ્લુ કુમારીદેવી | ૧૩૧ |
| મહુદર સ્ત્રીઓની હાલત | ૧૩૩ | સરકારિતા | ૧૭૬ |
| મોણસાઈનો પૂનરી | ૨૧૭ | સ્પેટેશી | ૧૯૯ |
| મુંબાઈ ઇલાકાની સ્ત્રીકેળવણી | ૧૩૫ | સ્ત્રીઓનો મતાધિકાર | ૩ |
| રશિયા ને અમેરિકાની સ્ત્રીઓ | ૨૯ | સ્ત્રીનિયતિનો જનક | ૧૨૪ |
| લગ્ન અને કુટુંબબાધનામાં | | દિલ્લી નારીજીવનના કટપ્રકાશ | ૩૮૦ |
| વિચારપરિવર્તન ૧૨૫, ૧૮૩, ૨૫૧, ૩૨૦, ૪૦૩ | | દિલ્હી સમાજમાં વિધવાનું સ્થાન | ૩૬૬ |
| વેદકી દષ્ટિએ ગૃહશિક્ષણ | ૮, ૬૯ | દિલ્હી સંસારમાં પુત્રીનો જન્મ | ૩૦૮ |

રાસ-કાવ્ય (૩૬)

| | | | |
|----------------------|-----|-------------------------|-----|
| આ રે કાંઈકડે | ૩૫૬ | બાપી છે | ૧૨૭ |
| આવળો | ૧૩ | મહેલીનાં બોલ | ૧૭૧ |
| આવે આવે પાણિયારીઓ | ૨ | મણા મોહિની | ૩૩૧ |
| કટુવચન | ૧૦૯ | મારી માતા | ૨૧૭ |
| કમળનાં ફૂલ સેવા | ૫૯ | માંડવો | ૮૩ |
| કાનુડાનું કાળજી કહેર | ૧૭૩ | મોરલીને | ૨૭૯ |
| ખેતરનું પારણ | ૧ | રમતિયાળ ફૂલ | ૨૧૮ |
| ગોધ શ્રવણ | ૨૮૦ | વિદ્યુત્વેષા | ૬૦ |
| ચિન્તાને ચાંડે | ૨૬૭ | સરદારનમની રાત | ૨૨૯ |
| ચાંદની | ૨૩ | રામબા રે, વનરા તે વનમાં | ૭૨ |
| છવનના પન્થ | ૧૫૩ | શીવ અને સાગર | ૧૦૯ |
| છવને | ૧૬૬ | સખી | ૧૫૪ |
| દીલ્લી | ૨૮૩ | સાધના | ૨૮૭ |
| દયાની દેવી | ૨૨૭ | સોણલાં | ૩૧૯ |
| દેહનાં દેવાદેવ | ૨૪૬ | સેખત | ૧૦૯ |
| નિશિગન્ધદાર | ૭૫ | હરિ ! હરિ | ૨૪૭ |
| પનિદારી | ૧૭૭ | દિલેશ | ૩૬૭ |
| પ્રેમ અને આરંભર | ૩૫૫ | હેઠ | ૩૬૯ |

મઝીજી (૧૦)

| | | | |
|----------------------------------|--------------------------------------|------------------------------------|-----|
| અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદ (હેવાલ) | ૩૮૭ | બગિની સેવામંદિર | ૧૪૯ |
| શુભચારી દિલ્હી સીમંતળ | ૩૨, ૫૧, ૧૩૬, ૨૧૫, ૨૩૨, ૩૩૬, ૩૪૨, ૪૦૩ | મહાન સુધારક કરસનદાસ મૂળજી | ૩૪૦ |
| કીર્તિસતી અંકો | ૨૦૨ | રાન્તાકુસુમો નાટ્યપ્રયોગ | ૨૬૧ |
| નોંધ ૫૬, ૧૫૦, ૨૧૪, ૨૭૬, ૩૫૪, ૪૧૪ | | સમાલોચના ૧૩૭, ૨૦૫, ૨૭૯, ૩૪૩ | |
| એ હસવો | ૩૭૦ | સીન્ડગત ૫૩, ૧૪૬ ૨૦૯, ૨૭૧, ૩૪૭, ૪૦૯ | |

લેખક-લેખિકાં યા સંપાદક (૭૩)

| | | | |
|----------------------------|--------------|----------------------------|-----|
| અમલજી, શ્રી. તારાચંદ્ર યો. | ૯૨ | હટ્ટેરી, શ્રી. ચાંપરી. વિ. | ૧૨૭ |
| અલીન્દ, શ્રી. | ૨૩, ૧૭૧, ૩૬૭ | કપાધ્યાય, શ્રી. | ૧૧૩ |

| | | | |
|-------------------------------|----------|-----------------------------|----------------|
| ઓઝા, શ્રી. ચન્દ્રકાન્ત મં. | ૧૩, ૨૧૭ | મૂલચંદ, શ્રી. | ૨૧૮ |
| ઓઝા, શ્રી. ગિરિભપ્રસાદ ભ. | ૩૦૪ | બાફી, શ્રી. પ્રિયવદન | ૨૮૭ |
| કાદીર, લેડી અબ્દુલ | ૩૮૦ | બજાર, શ્રી. જન | ૨૮ |
| કાન કાળો, શ્રી. | ૩૫૭ | બુચ, શ્રી. પુરાતન | ૨૨૩ |
| કાપડીયા, શ્રી. રંગીલદાસ મ. | ૩૦૨ | બેટાઈ, શ્રી. સુન્દરજી ગો. | ૭૩ |
| બાધીયા, શ્રી. જુહારામ ડી. | ૮૮ | બટ, શ્રી. ભગવત રા. | ૧૬૮ |
| ગાંધી, શ્રી. સુરેશ | ૧૫૫ | બટ્ટા, શ્રી. હરિલાલ બા. | ૪૩ |
| ચાવડા, શ્રી. કિશનસિંહ | ૨૬૭ | મજમુદાર, શ્રી. મેંજુલાલ ર. | ૩૧૬ |
| ચાવડા, શ્રી. સાવિત્રી | ૧૨૪ | મચંદ, શ્રી. કમલલાલ ત્રિ. | ૧૨૫, ૧૮૩, ૨૫૧, |
| જમ, શ્રી. | ૩૬૬ | | ૩૨૦, ૪૦૩ |
| જેઠાણી, શ્રી. મનુભાઈ | ૧૭૨ | મહેતા, શ્રી. હર્મિલા | ૧૬૬ |
| ત્રિપાઠી, શ્રી. રસિક ચિ. | ૧૭૩ | મહેતા, શ્રી. નયોત્તમા | ૨૮૧, ૩૬૮ |
| ત્રિવેદી, શ્રી. જેઠાલાલ | ૧૦૬ | ઝેડી, શ્રી. હીરાબેન કે. | ૩૧૧ |
| ત્રિવેદી, શ્રી. શિવકુમાર | ૧૭૬ | ઝોલિનીચંદ, શ્રી. | ૮૩, ૧૫૪ |
| દલાલ, શ્રી. રમણીકલાલ જ. | ૩ | માંકડ, શ્રી. ભગવાનલાલ લ. | ૭૨, ૨૭૬, ૩૫૬ |
| દિવાનજી, શ્રી. દિલગુરા બ. | ૨૮૫ | ચ, શ્રી. | ૨૦૨ |
| દીક્ષિત, શ્રી. સુરેશ | ૨૨૮ | સેધ, શ્રી. રાનાભાઈને | ૧૬૦ |
| દેસાઈ, શ્રી. ધનુમતી | ૧૫૩ | રાધગુરા-શ્રી. ગોકળદાસ દી. | ૮૦ |
| દેસાઈ, શ્રી. દેવાચપ્રસાદ | ૧૦૭ | રાવળ, શ્રી. જગુભાઈ મો. | ૬૦, ૨૮૦ |
| દેસાઈ, શ્રી. હીપકબા | ૩૬૧ | દેડી, શ્રી. ડૉ. મુકુલદેવી | ૨૬ |
| દેસાઈ, શ્રી. રમણુલાલ વ. | ૬૧ | લલિત, શ્રી. | ૫૬ |
| દેસાઈ, શ્રી. વિષ્ણુપ્રસાદ અં. | ૩૧૬ | વકીલ, સો. પુષ્પા ર. | ૨૨૬ |
| દેસાઈ, શ્રી. હર્ષદરાય | ૨૪૬ | વરેરાઈ, શ્રી. ભાર્ગવરામ વિ. | ૨૬૨, ૩૩૪, ૩૭૩ |
| દ્વિવેદી, શ્રી. મુળશંકર ન. | ૧૨ | બ્યાસ, શ્રી. ભોળારાંકર | ૨૮૩ |
| નીલકંઠ, શ્રી. લેડી વિદ્યાગૌરી | ૧૩૩ | બ્યાસ, શ્રી. હરિકૃષ્ણ | ૨૨ |
| નીલકંઠ, શ્રી. વિનોદિની | ૩૬૬ | સાસ્ત્રી, શ્રી. મનોરમ મં. | ૧૬૬ |
| પટેલ, ડૉ. અમૃતલાલ હ. | ૮, ૬૬ | સાહ, શ્રી. અંબાલાલ મં. | ૨૩૬ |
| પટેલ, શ્રી. નાનાલાલ દ. | ૨૪૭ | સાહ, શ્રી. મૂળજીભાઈ વી. | ૧૭૭, ૨૬૭ |
| પટેલ, શ્રી. રણુમિત ગો. | ૩૦૮, ૩૬૬ | સાહ, શ્રી. સાકરબહેન | ૩૬૫ |
| પતીલ, શ્રી. | ૩૫૫ | શુક્લ, શ્રી. નયોત્તમા | ૪૬ |
| પરીખ, શ્રી. કાન્તિલાલ | ૧૭૬ | શુક્લ, શ્રી. ચણેરા | ૩૩ |
| પરીખ, શ્રી. બળદેવ | ૩૬૩ | સુન્દરમ, શ્રી. | ૨ |
| પાકડ, શ્રી. નિરંજન | ૨૬૪ | સેઠી, શ્રી. રમણુલાલ | ૧, ૧૩૧ |
| પારેખ, શ્રી. નગીનદાસ | ૧૧૮ | સંપત, શ્રી. ચંદુલાલ | ૧૭ |
| પ્રસાદશંકર, શ્રી. જનાર્દન | ૭૫, ૨૨૭ | દિરેચેકર, શ્રી. ચમુના | ૨૬ |

‘ઝેનિથ’ દાહારાવ

આ એક ઉત્તમ ટોનિક છે.
નાનાં બચ્ચાંઓને ઉઠાડીયા ઉપર ધણેજ સારો ફાયદો આપે છે.
દરેક નામાંકિત દવાવાળા પાસેથી મળશે.

બનાવનાર:— ધી ઝેનિથ કમીકલ વર્કસ.
દેવકરણુ મેનશન પ્રીન્સેસ રહીટ મુંબઈ નં. ૨

આયુષ્ય અને આરોગ્યવર્ધક તેલ

— મણિ તેલ —

મસ્તક પર લગાડવાથી કેશ વ્યવસ્થિત રહે છે. તેમાં સહેલી લાગુ પડતી નથી, તેના મૂળ મજબૂત થવાથી તે ખરી પડતા નથી અને ખરી પડવા લાગ્યા હોય તે અટકે છે. એટલુંજ નહિ મગજને પ્રુષ્ટિ મળે છે.

કિં. તોલા પાંચની શીશી ૧ ના રૂ. ૧

મુંબઈ ક્ષાન્ધ
કાલ્યાણદેવી રોડ

આતંકનિયંત્રક આપધાસય

જામનગર-હાલીયાવાડ

બહેનેને આશીર્વાદ રૂપ

૧૫ વર્ષથી અતુભવસિદ્ધ સ્ત્રી-રોગનિવારણ ગોળીઓ.

પગે ચડું કળતર, કંમરનો દુખાવો, પેટનો દુખાવો, ચરીરની શીઝા, ચરીરનું ડુલી જવું, રત્નનું અનિયમિતપણું, ધાતુક્ષય, ધાતુ બીગાડથી ચપલી ખાંસી, ઝાડાની કબજીયાત, હીરોરીઆ, આંખોમાં અગન બળવી, વગેરે દરેકો મટાડી તન અને મનની નબળાઈ દૂર કરે છે અને ચરીરમાં કૌવત લાવે છે. ગર્ભનું પોષણ કરી વારંવાર ચતી કસવાનડ દેકાવે છે. કિં. ૪૦ની ૧ના રૂ. ૩-૦-૦

મફત:—

બપોરે ચાને હલીલી દરદોષો બચવા સારું અમારું “ વ્યાધિહર પ્રયોગ ” નામનું પુસ્તક તદન મફત મંગાવો.

વૈદ્ય રવિશંકર જટાશંકર દિવેદી: મું. ધોળકા (ગુજરાત)

લવાજમના ભાવ

(ભેટ-પુસ્તકના પોષ્ટલ ખર્ચ સહિત)

સપ્ટેમ્બરથી માહક થનાર માટે પહેલ માટે વર્ષની અધવર્ષથી માહક થનાર માટે
 ૧૨ માસના : રૂ. ૪-૫-૦ વર્ષના : રૂ. ૬-૮-૦ ૧૨ માસના : રૂ. ૪-૧૨-૦
 ૬ માસના : રૂ. ૨-૬-૦ ૩ વર્ષના : રૂ. ૧૬-૮-૦ ૬ " રૂ. ૨-૮-૦

સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૧ થી જોમર ૧૯૩૪ : ત્રણ વર્ષના : રૂ. ૬-૧૫-૦.

[નોંધ-કમમાં કમ માર માસ માટે લવાજમ બરનારનેજ ભેટ-પુસ્તકનો લાભ નળશે.]

વીસમી સદીની નવીન શોધ.

સંગ્રહણી (ગળતી) માટે અમૃતમય ઉપાય.

પ્રતિષ્ઠિત અને વિકાસ વેબ ડોક્ટરોની દ્વારા આજ કંટાળેલા સંગ્રહણી(ગળતી), મુંબઈના ડાકા અતિસાર અને આંતરડાના ક્રમથી પીડાતા નિરાશાજનક દર્દીને આશીર્વાદરૂપ ૫૬ પહેલી ૪૨ વરસના અનુભવની રામચાણુ દ્વારા માટે રજૂ મળેલા સવાલપત્ર મંગાવો. મારેતર કે. જે. પટેલ એન્ડ સન્સ, આણસાવાળા, સંગ્રહણીના ખાસ વેબ. કાળુપુર, ડાંડીમરાની પોળ, નં. ૨૨૭-અમદાવાદ.

તા. ૬.-શ્રીજીના જર્મસયના દરેક રોગો માટે અથવા ખીન કોઈપણ દરેક માટે સલાહ મફત આપવામાં આવશે.

શુજરાતનો શુષ્ક સુંદરીઓ ! તમારાં બાળકો માટેની આ ઉપયોગી ચીજ તમે જોઈ ?

બાલજીવન

બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓનું શુજરાતી ભાષાનું પહેલ પહેલું સૌથી વધુ લોકપ્રિય સરતુ છતી અર્ચન સુંદર સચિત્ર માસિક દર મહિને હબરે બાળકો એમાંથી અમલ સાથે જ્ઞાન મેળવે છે. બાળકો માટે જો અનિ-વાચક પ્રે. છેલ્લાં ૧૧ વર્ષથી નિયમિત પ્રકેટ થાય છે. આઠકોને દર વર્ષે ૧૨૫ પાનાની હજાર ભેટ ચોપડી પણ મળે છે.

લવાજમ વર્ષના માત્ર રૂ. ૩)

લખો : રમણુલાલ નાનાલાલ શાહ.

તંત્રી, બાલજીવન-અ.જવાહર-વડોદરા.

બાળકો માટે પુસ્તકો.

બાવલાના પરાક્રમે

(સી. હંસા મહેતા) ૧-૦-૦

બાળકોની રંગમુખિ રૂ.૦૧

પુલમાળા ભાગ ૧ અને ૨

દરેકનો રૂ. ૦૧૧

દેશદેશની વીરકથાઓ

રૂ. ૦૧૧

આનંદધાવાના ભાગ

૧, ૨, ૩, ૪ રૂ. ૧-૧૩-૦

જો સિવાય તમામ બાલો-

પયોગી ચોપડીઓ અમારે

ત્યાંથી હમિયા મળે છે.

ભેટ, લઢાણી, ધનામ કે

મિંગાવણ પ્રસંગે જમને જ

લખો.

દરેક આગેવાનોએ મુલાકાત લઈ સંતોષ ખતાવી વખાણેલું અને
હિંદુ ખતીનાં નિરાધાર અનાથ બાળકોને યોષણ આપતું આ

હિંદુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ

એકજ છે

તેને દાન કરવાના દરેક પ્રયત્નોએ જરૂર માફ કરી કંઈ પણ દાન મોકલશે.

પ્રાવર્તી, મોટી બાળા, વિધવા, સમવા વૃદ્ધા વિગેરેનો
શીવિકામ બોલશે છે

આ માટે દાનની મણી જરૂર છે.

આપશે ?

લખો:—મંત્રી હિંદુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ

જ્યારે પિયુ વસે પરદેશ

પતિદેવને મણું ખર્ચ બહારગામ કરવાની મોકરી હોય, અવારનવાર વિરહનો પ્રસંગ
જનતો હોય, ત્યારે એક તેમનો કલાત્મક ફોટો યા તેમનું ભાવનામયું એન્સાઈમેન્ટ એજ
પત્નિનો એકાંતનો એક માત્ર સાથી હોય છે. વેન્ગાર્ડ સ્ટુડીઓની છબીઓએ અને એક્સેલ-
સીઅર ફોટો એન્સાઈંગ કું. ના એન્સાઈમેન્ટોએ એ રીતે દરેકની ગૃહરાણીઓનાં હાન
આમુ લુછ્યા છે.

તમે પણ એક પડાવી લેજો.

તમારા પતિ પાસે તે માટે છદ્દ કરજો.

દેશનેતાઓએ સર્વશ્રેય કરેલ અને જનતાએ સ્વીકારેલ નીચેના બે સ્થળો નોંધી રાખો

એક્સેલસીઅર ફોટો એન્સાઈંગ કું

અને

વેન્ગાર્ડ સ્ટુડીઓઝ

(અપરુડેટ ઇલેક્ટ્રીક સ્ટુડીઓઝ)

નં. ૩૬૧-૩૬૬, ઠાકોરદાર પોસ્ટ ઓફીસ પાસે, મુંબઈ નં. ૨.

ગુજરાત અને ગુજરાતીઓનું માનીતું માસિક



તેમાં ૬૨ આસે કાઉન ચાર પેછ હતાં ૮૪ પાતાનું વાંચન, ત્રીસ
ચિત્રો, મુંદર પુઠું ને હાથપુસ્તકો વિવિધરંગી સુખપ્રદ અપાય છે. એમાં
જ્ઞાન ને માર્ગદર્શી વધારનારા ઉપયોગી લેખો, લેખ જગવતી શૈશ્યકથાઓ,
આત્માના નીતાર સમી હૃદયસ્પર્શી કહાણીઓ અને ભાવેલીનાં
કાવ્યો, અનુભવની આરસી સમાં પ્રયાસવર્ણનો વિગેરે અપાય છે.

વાપક રૂ. ૬૫ હિંદ બહાર રૂ. ૮૫ છુટક રૂ. ૦૫૫

“નવચેતન” ઑફિસ : ૧૦, પોલ્ટન સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

ગુણસુન્દરી અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

પ્રકાશન : ૧. ૪-૫-૦૭] (સ્ત્રી-ઉપયોગી સચિત્ર માસિક) [દિનં બહાર : ૧૦ શીર્ષક

તંત્રી : જયકૃષ્ણ ના. વર્મા

સાપ્તેમ્બર : ૧૯૩૩

કાર્યાલય :

વપતંત્રી : યજ્ઞેશ હ. શુક્લ

૧૧૪, ગીરગામ બેન્કરોડ, મુંબાઈ, ૪

પુસ્તક ૨૧ મું]

અનુક્રમણિકા

[અંક ૧ લો

| | | | | | |
|--|----------------------------|-----|-----|-----|-----|
| વીર કવિ નર્મદ : પ્રજાપદ ચિત્ર | ... | ... | ... | ... | ... |
| બેતરુનું પાશુ : | શ્રી. રમણલાલ સોની | ... | ... | ... | ૧ |
| આવે આવે પાણિયારીઓ : | શ્રી. " સુન્દરમ " | ... | ... | ... | ૨ |
| સ્ત્રીઓનો મતાધિકાર : | શ્રી. રમણલાલ જ. દલાલ | ... | ... | ... | ૩ |
| વેદકની દષ્ટિએ ગૃહશિક્ષણ : | ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ | ... | ... | ... | ૮ |
| ગાંધી ચાલ : | શ્રી. મુળદાસ ન. દિવેદી | ... | ... | ... | ૧૨ |
| આવળે : | શ્રી. ચન્દ્રમાનંદ મં. જાડા | ... | ... | ... | ૧૩ |
| બાળકની ઇચ્છાશક્તિ : | શ્રી. ચન્દુલાલ સંપત | ... | ... | ... | ૧૭ |
| ભૂતની લાઇબ્રેરી : | શ્રી. હરિદાસ જ્ઞાન | ... | ... | ... | ૨૨ |
| આંદોની : | શ્રી. અલોન્દ્ર | ... | ... | ... | ૨૩ |
| મોંઢલાઓની મનોરાષ્ટિ : | ... | ... | ... | ... | ૨૬ |
| શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ-મુંબાઈ : | ... | ... | ... | ... | ૩૨ |
| નરમંદ રંગલીલા : | શ્રી. યજ્ઞેશ શુક્લ | ... | ... | ... | ૩૩ |
| કવિ નર્મદની સમાજસેવા : | શ્રી. હરિલાલ જ. મર્યા | ... | ... | ... | ૪૩ |
| કાંતિકાર નર્મદ : | શ્રી. જ્યોત્સ્ના શુક્લ | ... | ... | ... | ૪૬ |
| શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ-મુંબાઈ : | ... | ... | ... | ... | ૫૧ |
| સ્ત્રીજગત : | ... | ... | ... | ... | ૫૩ |
| નોંધ : | ... | ... | ... | ... | ૫૬ |

બાહ્યવિભાગ

તંત્રી : ચન્દ્રદાસ ન. બટ

| | | | | | |
|-----------------|---------------------------|-----|-----|-----|-----|
| સાસ-રંજ : | સ. રણજીતરાય સાકરલાલ કાકેર | ... | ... | ... | ૧૨૫ |
| સોનંબાઈ : | સ. રમણલાલ પી. સોની | ... | ... | ... | ૧૨૬ |
| સોવર : | સ. ચિત્તુભાઈ | ... | ... | ... | ૧૨૬ |
| ત્યાગ : | સ. ધીરેન્દ્ર ત્રાંપી | ... | ... | ... | ૧૩૦ |
| અમલદેવો જીવાન : | સ. સારાપ્રસાદ વર્મા | ... | ... | ... | ૧૩૨ |
| લાજવા બેઠું : | સ. વિ દલાલ | ... | ... | ... | ૧૩૨ |

આવા સુંદર વાળ

ફક્ત તંબુલર- માથામાં જ ઉગે છે!



તેણીના કેવા સુંદર વાળ છે! લાંબા અને વળી મુંવાળા—તેણી કેવી સરસ રીતે તેને ઓળે છે—જતાં વાળની મુંદરતાને બરાં ભેગાં છે. તેના ચળકાટનું મુગ કારણ તેનું નીચાંબીપણ છે.

આપણા માથાના વાળ પણ તેણીના જેવાજ સુંદર બની શકે. વાળને રંગ અને મૂઠલા કુદરત નીમાંજ છે કે પણ તેની સંભાળ લેવી તે આપણું કામ છે. બરબટ અને સૂરક અગર ચળકતા અને મુલાવમ વાળ—આમાંજ ખરો તફાવત રહેલો છે. સારા નરીએ આપણા વાળની ભરાળર માવજત કરવાનું સહેલાઈથી બની શકે છે કારણ કે પેલાનિય પાંધ-તિએ તૈયાર કરેલી ટામોમાંની ચાર બનાવટો એવી શુદ્ધ આપનારી છે કે તે દરેક વાળના માથાની જરૂરીયાત પૂરી પાડે તેવી છે. આ બનાવટોમાંથી તમને જેમ તે બોળની પસંદગી કરી, અને માથાને યોગ્ય આપવા વાળના મુગીયામાં નિવરીત રીતે બરાબર ધસો. થોડાજ દિવસમાં વાળની સુંદર-તામાં કેટલો બધો આપકારાવાક ફેર પડેલો જે તેની તમને ખાતરી થશે.

લાઇમ એન્ડ જીસેરીન (લેમન કીમ)

જો તમારે વાળ મુગ અને બરબટ છે! કાંઈક થોડી બદલાવવા જે! આ મુગીયાને રોમીક કોષ્ટક જે વાળનાં મુગમાંથી પાંચ મુગ છે, વાળની જલિત કરે છે અને વાળ પતી પડતો બચાવે છે. તેને તમારું આપણાં નિવરીત થશે. બેઝકોઈને લઈ વાળ પતી પડે છે. આ મુગીયા રીતે તમારું વાળ નિવરીત બની મુગ રહેશે.



મુંગીદાર મેડીકેટ્ડ હેર ઓઇલ

વાળ દુર્લભ અને મીઠાપૂર્વક વળી લીધા બાંધવા અને બીન આકર્ષક! એ આ હાથકા હોવ તો તમારું આપણું વાળનાં મુગમાં ફેર લેનાં નેનાં અને જણ અને કાસમાં બાળનાં મેડીકેટ્ડ એલ એ રીવરમાં તમને અનવન મુગમાં બજારો.

કોકોનટ ઓઇલ અને ધા ધીલીયનટીન

એ ઉભું જુઓ તમારું વાળ મુગ કરીને બાંધવા બચવા હોવ અને તો તમારું વાળ અને બાળુ કાંઈક રીવર મુગ હોવ તો તો આ મુગીયાને કોકોનટ એલ એલ અને ધા ધીલીયનટીન આપણાં કોકોનટ એલ એલ કુપની પાંચ મુગીયા અને બીન ઉભું વાળુ છે જે વાળને બાળ અને મીઠાપૂર્વક બાળવા મુગ મુગ તોડીને બાળ બાળવા બચશે છે.



બાળે હાંસ ક્રસ સ્ટીલ
મુંબઈ.

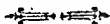
ધી લાલ ઓઇલ મીલ્સ
કુંપની, લીમીટેડ.

રાયચુરાકૃત :

ગુજરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૌચંભયું લોક સાહિત્ય
ખળવંત સમાજ પીતા અને પુત્રી સાથે વાંચી શકે તેવું નિર્દોષ સાહિત્ય

રચવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પકાંચ છે



જાણે :
પુ
સ્ત
કા
લ
ય
સ
હા
ય
ક
સ
હ
કા
રી
મ
ક
જ
લિ.

| | | |
|----------------------------|-------------------------|-----------|
| સ્નેહપૂર્ણ : | સચિત્ર | શ. ૩-૦-૦ |
| સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : | સચિત્ર | .. ૨-૦-૦ |
| દાસચીવડાની રસ વાર્તાઓ : | | .. ૧-૮-૦ |
| રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ : | | |
| | [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | .. ૧-૮-૦ |
| કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ : | | |
| | [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | .. ૧-૮-૦ |
| રાસ મંદિર : | | |
| | [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | .. ૧-૦-૦ |
| કાઠિયાવાડી કુહા : | [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | .. ૧-૦-૦ |
| રસિયાના રાસ : | સચિત્ર | .. ૧-૦-૦ |
| બ્યાસજીની વાર્તાઓ : | સચિત્ર | .. ૧-૮-૦ |
| પારેવાં : | | .. ૦-૬-૦ |
| નવગીત : | | .. ૦-૬-૦ |
| પ્રેમલીલા : | પ્રથમ ભાગ : સચિત્ર | .. ૧-૪-૦ |
| માંઘીચુંગની વાર્તાઓ : | સચિત્ર | .. ૦-૧૨-૦ |
| મહીપાળદેવ : | સચિત્ર | .. ૨-૮-૦ |
| દાસચીવડાનો કાયરો : | સચિત્ર | .. ૧-૮-૦ |

નવાં પુસ્તકો તૈયાર થાય છે :

રાયચુરાની રસ કથાઓ : સચિત્ર
સોરઠી લોકવાર્તાઓ : સચિત્ર

વડોદરા

ગુજરાતના માનીતા કવિ ખખરદારનાં કાવ્ય ગ્રંથો.

દર્શનિકા

વનમાં પ્રવેશતા કવિશ્રીએ ગુજરાતને
અર્પેલું છ દર્શન લીટીનું તત્ત્વ
દર્શનયુક્ત વિચારપ્રધાન મોઢું. કાવ્ય
પાકું સોનેરી પૂકું, ૪૩૨ પાનાં
ઉંચા બાકા ફેધર વેછટ કાગળ
કિંમત રૂ. ત્રણ રૂ. ખ. આ. પ.

કલિકા

શ્રંગારરસનું ૩૦૦૦ લીટીનું અપૂર્વ
ખંડ કાવ્ય, જર્મન વિદ્વાનોની
અત્યંત પ્રસંશા પામ્યું છે.
૨૫૦થી વધુ પાનાં, ઉંચા એ-
ટીક કાગળ, પાકું પૂકું કિંમત
માત્ર રૂ. બે. રૂ. ખ. અઢી આના.

ભજનિકા

ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્યના પોષણો
ભજન કાવ્યો.
પાકું સોનેરી પૂકું, કિંમત
માત્ર રૂપીઆ સવા રૂ. ખ.
બે આના.

લખો:—અવસ્થાપક, “ગુણસુંદરી” કાર્યાલય : મુંબાઈ, ૪.

બધ્યાંએને બળવાન બનાવવા
ખખર ગોળી કે અરીજી નદિ આપતા
સમૃદ્ધ મંથન છાપની (૧૯૪૬).

ભાવનગરી

બાળગોળી

વાપરવા વિલાસતના પાસ થયેલ
ડાકટરો તેમજ વિદ્વાન વૈદો બલા-
મજૂ કરે છે. આ ગોળીથી બાલક
નિરોગી, આનંદી અને બળવાન
બને છે.

કિંમત ૧૦૦ ગોળીની બાટલીના
ચાર આના. પોષેજ ત્રણ આના,
દર્જન બાટલીના રૂ. ૩-૦-૦
(પોષેજ માટે)

નિરોગી સંતતિ એજ સીતા શંગાર છે
માટે પાણી પહેલાં પાળ બાંધો
માસિક ઋતુની અનિયમિતતા, પ્રદર, ગર્ભનું શોષણ
(બેડ), લોહી નિગાહ, ગર્ભસ્ત્રાવ (કમુવાવડ),
રતવા, બધ્યાને તેની થતી અસર જેવા કે ફાડલા,
વારંવાર ગડગુમડ, આંખો રાતી થવી, પૂઠે તથા
પેલાળની જગ્યા રાતી થવી, અગર ચાંદા પડવા
એ ગર્ભાનું પરિણામ છે. તે માટે સગર્ભા થતા
પ્રથમથી તેવી બીજા માટે

બદિરાદિ ઘૂંત

(એરનું ઘી)

એ યાત્રીય ઉત્તમ દવા છે. ગર્ભ રચા પછી આં
માસ સુધી નિયમિત આ એરનું ઘી તો. ૧ ગાળના
ફુલ તો. ૧૦માં સાકર નાખી મેળવી પીવું.
કિંમત : રતલ ૧ ના રૂ. ૨-૮-૦.

નરોત્તમ ઔષધાલય,

૧૭૦, સી. પી. રોડ
મુંબાઈ, ૪.



સસ્તાં, સુંદર તેમજ ઉત્તમ હોવા ઉપરાંત
તદન નિર્દોષ

ક્રાઉન  બ્રાન્ડ

એલ્યુમીનીયમનાં વાસણો.

પ્રમાણિત ચોખ્ખાં એલ્યુમીનીયમમાંથી કેવળ હિંદી કારીગરોને
હાથે માત્ર હિંદી નિષ્ણતોની દેખરેખ નીચે બનાવવામાં આવે છે.



કેટલાક કહેવાતા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ ગપગોળા હાંકે છે
અને અજ્ઞાન લોકો તે માને છે કે
“એલ્યુમીનીયમના વાસણો તુકચાનકારક છે”

પરંતુ

હિંદના મહાન રસાયણ શાસ્ત્રી—

આચાર્ય પ્રફુલ્લચંદ્રરાય શુ. કહે છે :

‘લગભગ ૧૨ વર્ષથી વધુ સમય થયાં મારા ધરત્રય કામમાં હું
એલ્યુમીનીયમના વાસણો વાપરું છું. રાંધણ માટે તેમજ રાંધણી વસ્તુઓ
રાખવા માટે સામાન્ય હુપચોટમાં આવતી આ ધાતુ મને જરાએ
હાનીકારક લાગી નથી. ઉષ્ણ માથી વાત એ છે કે ત્રાંબા પિત્તળના
વાસણો કરતાં આ વાસણો વધુ સગવડ લખ્યાં છે.

પી. સી. રાય.

જીવનલાલ (૧૯૨૯) લીમીટેડ

ગુણસુ-દરી



વીર કવિ નર્મદ

જન્મ :
તા. ૨૪-૮-૧૮૩૩

અવધી દિન:
તા. ૨૪-૮-૧૮૩૩

અવસાન:
તા. ૨૫-૨-૧૮૮૬



શુભસુંદરી

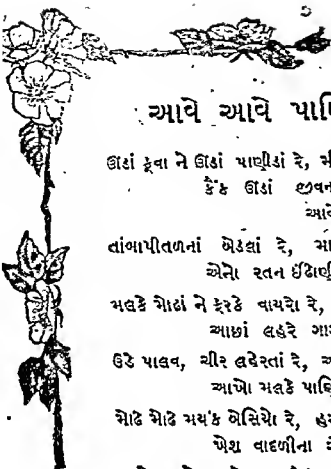
અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

[પુસ્તક ૨૧મું] - સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૩ [અંક ૧ લો]

ખેતરનું પારણું

સંધ્યા જુલાવે કહ્યું ખેતરે હો લાલ
જૂલો માથા દશરિયાળા બાળાને...સંધ્યા,
પવને છીધેલ કુંવર ! પારણું હો લાલ
સોનલા ધીરજની ; યુથી રોર ને... ,,
અંજન આંખે ભરેલ મેઘનાં હો લાલ
ભભા ધરેલ પીળે વાન ને... ,,
હાલ્યાં ખાતી ને ! પેલી વાદળી હો લાલ
થનથન નાચે કળાયલ મોર ને... ,,
પંખી કાનોમાં કંઈકે કહી જતાં હો લાલ
જતાં ચૂમી જતાં એ ગાલ ને... ,,
વનવનતા વાયુ વહી આવતા હો લાલ
ગોળી નવરાવે સુમંધ ને... ,,
વિજળી મધરાતે શુભ ભેધ જતી હો લાલ
જુએ જુએ ન એ ધરાંધ ને... ,,
તારાં સ્વારી ચઢીને આવતા હો લાલ
કુપલા ચંદરેના નાખી શિર ને... ,,
પોહો કુંવરણ ! આજ પારણું હો લાલ
કાલે ભવાનું છે ઘર ઠહાર ને... ,,

રમણલાલ સોની



આવે આવે પાણિયારીઓ

ઊઠાં ફેવા ને ઊઠાં પાણીડાં રે, મીઠાં પાણીડાં રે,
કેંકે ઊઠાં જીવનનાં ઊઠાણુ રે
આવે આવે પાણિયારીઓ.
લાંબાપીતળનાં બેઠલાં રે, માંધે બેઠલાં રે,
એનો રતન ઈંદાણીનાં મંડાણુ રે. આવે.
મલકે મોઠાં ને ફરકે વાયરો રે, રમે વાયરો રે,
આછાં લહરે આગરનાં નીર રે. આવે.
ઉઠે પાલવ, ચીર લહેરતાં રે, અંગ લહેરતાં રે,
આખો મલકે પાણિયારીનો સંઘ રે. આવે.
મોઢે મોઢે મયંક બેસિયો રે, હસી બેસિયો રે,
ખેશ વાદળીના ઝોઢ્યા અંગ રે. આવે.
વરસે વરસે આવે વાદળી રે, ઝરે વાદળી રે,
આ તો ઝરતી ધારાઓ અસંગ રે. આવે.
સીંચે આકાશ તણી વાદળી રે, નીર વાદળી રે,
સાત સાગરનાં ખાડાં નીર રે. આવે.
સીંચે આ ધરતીની વાદળી રે, ગૃહવાદળી રે,
સાત પાતાળનાં મીઠાં નીર રે. આવે.
ખારા તે નીર કરી મીઠાં રે, મધ મીઠાં રે,
પેલી આકાશી વાદળો જાય રે. આવે.
મીઠાં તે નીર કરી જીવતાં રે, સદા જીવતાં રે,
મારી ધરતીની વાદળી જાય રે. આવે.
ઊઠાં જીવનનાં નવાણુથી રે, કેા ઊઠાણુથી રે,
નિત સીંચી સીંચી આવે હેલ રે. આવે.
સપિના પ્રારંભથી આવતી રે, નીર લાવતી રે,
વહેતી આવે આ મુન્દરીની દેલ રે. આવે.





શ્રીઓનો મતાધિકાર

લેખિકા : શ્રીમતી પી. કે. ગોહ

અનુવાદક : શ્રી. રમણીકલાલ જયચંદભાઈ દલાલ,
બી. એ. એલએલ. બી.

અત્યાર સુધી શ્રીઓએ રાજકારણમાં ધણે જ ઓછો ભાગ લીધો છે પરંતુ હવે તેમને તૈયાર થવાનો વખત આવી સાચો છે. હિંદને થોડા વખતમાં નવું અધારણ મળશે. તેની સફળતા માટે શ્રીઓએ પણ પોતાનો ભાગ ભજવવો પડશે. દેશની અર્ધી વસ્તી શ્રીઓની છે. એટલે દેશની અર્ધી જવાનદારી પણ તેઓને જ છે. શ્રીઓ પોતાના હક ન માગે તો તેઓ પોતાની જવાનદારીઓ ફગાવી દે છે એમ જ ગણાય. અત્યારસુધી શ્રીઓ અંધારામાં રહી છે એટલે અત્યારે તેમને ખાસ દોઢા મેળવવાની જરૂર છે. એ હક દારાં તેઓ આગળ આવી દેશના હિતમાં સહીય ભાગ લઈ શકશે.

બીજા દેશોની શ્રીઓનો અનુભવ મુજબ છે કે નવા અધારણની શરૂઆતથી જ શ્રીઓએ પોતાના રાજદારી હક્કો માટે સત્તન પ્રયત્ન કરવો થોડા લેખારો. વધારે શ્રીઓને મન આપવાનો અધિકાર મળે તેની માગણી કરવાથી જ આ હેતુ બર આવશે.

મતાધિકાર અને તેના ફાયદા

ઉમેદવાર માટે મત આપવાનો હક; એટલે આપણી જરૂરીઆતો માટે ધારાસભામાં દલાલુ લાવી શકે તેવા ઉમેદવારને આપણે મોકલી શકીએ. શ્રીઓને મતાધિકાર મળે તો તેમને પોતાની જવાનદારીઓનો ખ્યાલ આવે ને દેશહિતની અનેક પ્રવૃત્તિઓમાં તેઓ પોતાનું હક્ક દોરી શકે.

મતાધિકારના મૂળ તત્ત્વો બરાબર ન હોય તો શ્રીઓ વ્યાવહારિક દષ્ટિએ પ્રતિનિધિવિહોણી જ રહી જાય. એટલે શ્રીઓનો મતાધિકાર વિશાળ કરવાની ખાસ જરૂર છે. જો શ્રીઓને મોટી સંખ્યામાં મતાધિકાર મળે તો ઉમેદવારને તેમની જરૂરીઆતો ને અભિપ્રાયો વિચારવાની ફરજ પડે. તે ઉપરાંત શ્રીઓ રાજકારણમાં રસ લેતી યાય ને પોતાના મતાધિકારદારા ધારી અસર કરી શકે ને શ્રી બાલકોના ખાસ પ્રશ્નોમાં બનતા સુધારા યથ શકે.

પ્રમાણનું આપણું ક્યેય ૧ : ૪ છે એટલે દરેક શ્રીના મનના પ્રમાણમાં ચાર પુરુષ મત હોય. એવંતપત્રમાં એ પ્રમાણ ૧ : ૭ નું સૂચવાઈ છે. અત્યારે તો ૧ : ૨૬ નું પ્રમાણ ચાલુ છે. આનું સુખ્ય કારણ એટલું જ

મતાધિકાર એટલે આપણી પસંદગીના

છે કે સ્ત્રી ને પુરુષના મતાધિકાર માટે મિલકતનું ધોરણ સખવામાં આવ્યું છે. દિ'દમાં ધણી જ થોડી સ્ત્રીઓ પોતાની અંગત મીલકત ધરાવે છે ને તેના પરિણામે જ મતનું પ્રમાણ આટલું અણુગતું રહેવા પામ્યું છે.

સ્ટેટ્યુટરી કમીશન, વડાપ્રધાન ને લોધિયન કમીટીના અભિપ્રાયો—

સ્ટેટ્યુટરી કમીશન જણાવે છે કે:

“ પુરુષના ધોરણ મુજબ સ્ત્રીઓનું મતાધિકારનું ધોરણ સુખવાથી ધણી જ ઓછી સ્ત્રીઓને મત મળે એ દીવા જેવી વાત છે. સ્ત્રી પુરુષના મતાધિકારના વર્તમાન પ્રમાણમાં ધણેજ સુધારો થતો જોઈએ, એવું અમને લાગે છે. શુદ્ધસરોગ્ય ને બાલકોને લગતા પ્રશ્નોમાં થોડી ધણી સ્ત્રીઓ પશુ જે દિલ-આલસ અસાધી રહી છે તે દિ'દી પ્રમતિનું સ્વયંક ચિન્ન છે. જો સ્ત્રીઓને વધારે મતાધિકાર આપવામાં આવે તો એ દિલસાહને જરૂર વેગ મળશે એવું અમારું માનવું છે.”

નવા મતાધિકાર માટે વડા પ્રધાનની સૂચનાઓ નીચે મુજબ છે:

“ સમાજનો કોષ્ટપણ અગત્યનો વિભાગ પોતાની જરૂરીઆતો ને અભિપ્રાયો દર્શાવવાના સાધન વિનાનો રહી જવો ન જોઈએ. ”

લોધિયન સમિતિનો અભિપ્રાય એવો છે કે:—

“ સ્ત્રીઓ માટે ખાસ લાયકાતો કરાવવી જોઈએ. ખાસ સગવડો આપવામાં નહિ આવે તો પહેલી ધારાસભામાં સ્ત્રીઓ ચૂંટાવી મુશ્કેલ છે. ”

મતાધિકારની લાયકાત

અત્યારના બંધારણ પ્રમાણે સ્ત્રી પુરુષ માટે સરખી લાયકાત સખવામાં આવી છે. મીલકતના ધોરણ પર અત્યારે મતાધિકાર

યોગવામાં આવ્યો છે. પરિણામે સ્ત્રી પુરુષના મતાધિકારનું પ્રમાણ ૧:૨૬ છે, એટલે સ્ત્રીઓ ભાગ્યે જ પોતાનો મતાધિકાર અજમાવે છે. ભ્યાસુધી તેમના મતની સંખ્યા તદ્દન નજીવી રહેશે ત્યાંસુધી કોષ્ટપણ ઉમેદવાર તેમની જરૂરીઆતો માટે લક્ષ આપવા તરફી લેશે નહિ અને સ્ત્રીમતદારોને ચૂંટણીને પરિણામે પોતાના મતની કાંઈ જ અસર થતી નથી એમ લાગે છે.

બંગાળાની ધણી સ્ત્રીઓ સ્ત્રીમતાધિકારના પ્રશ્નમાં ખાસ રસ લે છે. સ્ત્રીઓની વિવિધ સંસ્થાઓ બંગાળામાં દસ્તિ ધરાવે છે. એ બધાંએ ભેગાં મળી સ્ત્રી મતાધિકાર વિશાળ બનાવવા એક વિનંતિપત્ર રજૂ કર્યું છે ને પ્રાંતિક મતપત્રકમાં સ્ત્રીઓ માટે વધારે મત મેળવી સ્ત્રીમતદારમંડળ વિશાળ બનાવવા માગણી કરી છે.

આપણી આગળ આદર્શ તરીકે તો પુખ્તમતાધિકાર જ છે. પુખ્તમતાધિકારની યોજના અમલમાં આવે તો બંગાળા એક લામાં જ સ્ત્રી મતદારોની સંખ્યા એતાલીસ હજારને બદલે એક કરોડ વીસ લાખની થઈ જાય. આમ ઓચીંતી મતસંખ્યા વધી જવાથી ધણી મુશ્કેલીઓ ઉભી થાય. વળી પુખ્તમતાધિકારની યોજના અમલમાં મૂકવા પદ્ધતિને લીધે જુદો વિચાર કરવાની જરૂર ઉભી થાય. તમામ પુખ્ત વયની સ્ત્રીઓના મત નેધિવા સ્ત્રીઓ મેળવવાનું કાર્ય જ લગભગ અશક્ય જેવું છે. ગજબ વધી જતા ખર્ચને સરકાર પહોંચી ન વળે એ તો વળી જુદી વાત. એટલે પુખ્તમતાધિકારની યોજના અત્યારે અમલમાં આણવી એ તો લગભગ અસંભવિત જ વાત છે. છતાંય એક વાત તો નક્કી જ છે કે ભ્યાસુધી સ્ત્રીમતદારોની સંખ્યા વિશાળ ન હોય ત્યાંસુધી તેઓ ચૂંટણી પર અસર કરી શકે

નહિ. એટલે મતદારોની સંખ્યા ફેલી રીતે વધારી શકાય એજ અત્યારે વિચારવાનું રહે છે.

શ્રીઓને વધારે મતાધિકાર આપવાને માટે લોધિયન કમીટીએ બીજા બે માર્ગો સૂચવેલા છે. અત્યારે મીલકતથી લાયકાત નોંધવામાં આવે છે તે ઉપરાંત. આ બે વસ્તુઓ ખ્યાનમાં રાખતી જરૂરની છે:

(૧) કેળવણી-વધારે લેખન વાંચન.

(૨) જે પુરૂષ મતદાર અમુક મીલકત ધરાવતો હોય તેની પત્ની કે વિધવા.

આ બે સૂચનાઓને અમલ કરવામાં આવે તો શ્રીમતાધિકાર નીચે મુજબ વધે:

(૧) ઝાઝી મીલકતની લાયકાતનું ધોરણ યવાથી પાંચ લાખ શ્રીઓ મત આપનાર તરીકે વધે.

(૨) કેળવણીદાર બીજા ત્રણ લાખ બેતેર હજાર બસોને બીસ શ્રીઓને મત આપવાનો હક મળે.

(૩) અમુક મીલકત ધરાવનાર પુરૂષ મતદારની શ્રી તરીકે લાયકાત મંજૂર યવાથી આશરે આઠ લાખ વધારે શ્રીઓ મત આપી શકે.

આમાં ફેરલીક સંખ્યા બેવડાતી માનીએ તો પશુ શ્રીમતદારોની સંખ્યા આશરે પંદર લાખ તો જરૂર થાય. ઉપરાંત રીતથી પત્ની તરીકે સૌથી મોટી સંખ્યા મત આપવા લાયક ફરી શકે તેમ છે એ સ્પષ્ટ જણાયો. વળી કેળવણીની લાયકાતનો પ્રકાર એવો છે કે જે કોઇ પશુ શ્રી એની ઇચ્છા કરે તે તેની દારા મત આપવાનો હક મેળવી શકે. એમ તમામ પરણેલી શ્રીઓને ખાસ કરીને મુસ્લીમ શ્રીઓ જે જનરે શાળાઓને જદલે ખાનગી શિક્ષણદાર કેળવણી પામે છે તેમનો મતદાર તરીકે સમાવેશ થાય. વળી જેમ જેમ કેળવણીની સચવડો વધતી જાય તેમ

તેમ દર વર્ષે કેળવાયલા શ્રીમતદારોની સંખ્યા વધતી જ જવાની.

લગ્નથી શ્રી પુરૂષનો ભાગીદાર બને છે: ધરકામ ઉપરાંત તેમને રાજકીય હક્કો પશુ લગ્નને પરિણામે મળવા જ જોઈએ. પત્ની તરીકે હક મેળવવાનું જે શ્રીઓને પશંદ નથી પડતું તે કેળવણીદાર કે મીલકતના ધોરણે મત આપવા હકદાર બની શકે છે. લગ્ન નીમીત્તે તેનું નામ સુન્ટણીપત્રકમાં મૂકાય તેથી એવી શ્રીઓ તેમના પતિના મત પ્રમાણે દોરવાઈ જશે એમ માનવું ઉચિત નથી. વળી આ લાયકાત તો પરિશ્લિત શ્રીઓને જ લાગુ પડે છે. કુમારિકાઓને એમાં કંઈ જ લાગતું વળગતું નથી એમ પશુ કહી શકાય. કેળવણીની લાયકાતથી મતદારોની સંખ્યા ઘણી વિશાળ થવા પામશે. મીલકતના ધોરણે, કેળવણીના પ્રતાપે કે લગ્નને પરિણામે શ્રીને મત આપવાનો હક મળી શકશે.

વિધવા માટે એવું ધોરણ અખત્યાર કરવા નિરધાર છે કે જે શ્રીને પોતાના પતિની હયાતી દરમિયાન તેની મિલકતના પ્રતાપે મત આપવાનો હક મળ્યો હશે તે એ વિધવા યશે તો પશુ તાજ નહિ પામે. આ હકથી વિધવાની પત્ની પશુ જરૂર સુધરશે.

એટલે લોધિયન કમીટીએ શ્રી મતાધિકાર માટે જે બલામણો કરેલી છે તે બંજાળાની શ્રીઓની ઝાઝામાં ઝાઝી માગણીઓને કદાચ સંતોષશે. એટલે પાર્લામેન્ટે નીચેથી જોઈએ કમીટી કંઈ પશુ ધટાડે કરવા માગે તો પ્રખર વિરોધ રજૂ કરવાની જરૂર પડશે.

મત આપવાની ગાંઠવણી.

મત આપવાની બે જુદી જુદી રીતો છે:

(૧) મત આપવાના શ્રીઓ માટે જુદા

મથકો ઉભા કરવા ને ઓઝોએ જ તેની બધી વ્યવસ્થા રાખવી. પહેલે સાયવવો.

(૨) પુરૂષો માટેનાં મથકોમાં 'લુદા' પ્રવેશદ્વારો રાખવા ને ઓઝો માટે મત આપવાની જુદી વ્યવસ્થા રાખવી ને ત્યાં દેખરેખ રાખવા ઓઝોની નીમણુંક કરવી.

પહેલી યોજનામાં પહેલે સાયવવો હોવાથી મત આપવા જનાર ઓઝો પ્રથમ ઓઝી નીકળશે. પરંતુ પહેલો રિવાજ નાબુદ થતો હોવાથી ભવિષ્યમાં એ ઉણપ ટળી જશે. વળી પહેલે સાયવવો હોવાથી આ મતદારોને ઓળખવામાં મુશ્કેલી નડવાની. એ માટે બીજી યોજના ઠીક કામ આવશે. કારણ કે મત આપવાનાં મથકોમાં ઓઝો પોતાના પતિની સાથે જઈ શકશે. તેમનાં સર્ત્ત સંબંધીઓ કે પાડોશીને પણ અંદર જવા દેવામાં આવશે ને એ રીતે એમની ઓળખાણની ચોકસાઈ રાખી શકશે.

પહેલી યોજનામાં બીજી મુશ્કેલી એ છે કે મત આપવાનાં મથકોમાં કામ કરનાર ઓઝો પુરતી સંખ્યામાં મળી આવશે નહિ. ખાસ કરીને નાનાં ગામમાં ને ગ્રામ્ય પ્રદેશમાં આ મુશ્કેલી ઝાઝી નડવાની. બાકી મત આપવાનાં મથકોમાં છલાયદું દ્વાર મૂકી એકાદ બાહને દેખરેખ રાખવા નીમણામાં દરકત આવશે નહિ.

એટલે એકંદરે પહેલી યોજના કરતાં બીજી યોજના સગવડ ભરેલી ને હજીવા યોગ્ય લાગશે.

અન્યમત બેઠકો

વડા પ્રધાનના ફેસલા અનુસાર બંજા જાની ધારાસભામાં કુલ ૨૫૦ બેઠકોમાંથી પાંચ બેઠકો ઓઝો માટે છલાયદી રાખવામાં આવી છે. પુરૂષોની પેઠે જ ઓઝો પણ ઉમેરવારી કરી શકશે પરંતુ જાહેર ચૂંટણીમાં

ઉભા રહી મતદાર મંડળમાં ધૂમવાની મુશ્કેલીઓ ને ખર્ચ તો થવાનું જ. ધારાસભામાં પોતાના મત પ્રદર્શન માટે ઓઝોને જરૂર તો ઉભી રહેવાની જ. એમની લાગવગ સહેલાઈથી નમે તે ઉદ્દેશથી જ બેઠકો અઘાયાદી રાખવાની માગણી પાંચ બેઠકો આપી સંતોષવામાં આવી છે. એ પાંચ બેઠકોમાં એક એંગ્લો હિંદિયનને, બે હિંદુને તથા બે મુસ્લીમો માટે અનામત રાખવામાં આવશે અને એ લોકો ઓઝોના મતદારમંડળદ્વારા ચૂંટણીમાં ઉભા રહેશે.

ઓઝો માટે મતદારસંઘાતું નિર્માણ

વડા પ્રધાને ફેસલો આપ્યો છે. કે હિંદુ તથા મુસ્લીમ પુરૂષો માટે જુદા મતદારસંઘો સ્થાપવામાં આવશે એટલે ઓઝો માટે પણ એમજ સમજવાનું. એટલે મતદારમંડળ હિંદુ કે મુસ્લીમનું. હોય છતાં તેમાં ઓ તેમજ પુરૂષો માટે વ્યવસ્થા હોવીજ જોઈએ.

ઓઝોને આમ હિંદુ મુસ્લીમ તરીકે વહેંચી નાખવામાં આવે એ ખરેખર શોચનીય છે પરંતુ અત્યારે ઓઝોનો પોષાર કાંઈ સંભળવું નથી. પુરૂષો એકસંધી કરી સંયુક્ત મતાધિકાર અપનાવે નહિ ત્યાંસુધી ઓઝોની વાત કોણ ધ્યાનમાં લે ? જે મતદારમંડળદ્વારા ઓ ઉમેરવાર ચૂંટવાનો હોય તેને પણ સામાન્ય મતદારમંડળના નિયમો જ લાગુ પડે. એટલે મતદારસંઘમાં ઓ અને પુરૂષો બન્ને ભેગાં મત નોંધાવે. ઓઝો માટે છલાયદી રાખેલી બેઠકો માટે ઓ મતદારસંઘ ઉભો કરવાનું પરવડે. પરંતુ દાઢ તુરત કે નજીકના ભવિષ્યમાં મથકોના મુખ્ય અમલદાર કે કાર્યકર્તા તરીકે ઓઝોના મતદારમંથમાં પણ ઓઝોની નિમણુંક કરવાનું વ્યવહારમાં અસંભવિત બનશે ને તેથી હજીવાયોગ્ય નહિ લેખાય. જે ઓઝો મત નોંધાવવા

આવશે તેમની સાથે તેમના પુરુષ સંબંધીઓ તો આવવાના જ. એટલે પુરુષોની સહાય વિના નહીં. લેવાનું હાલ તો નહિ જ બનવાનું. વળી મિત્ર મતદારસંઘોમાં મત આપવાથી શ્રી પુરુષોને કેળવણી પણ ઠીક ઠીક મળશે. શ્રીઓ પુરુષોની પેઠે જ ઉમેદવાર તરીકે ઉભી રહી શકશે. છતાં નવા અધારણીની શરૂઆતમાં જ શ્રીઓ માટે થોડી બેઠકો અનામત રાખવામાં આવે એ ઠીક જણવામાં આવ્યું છે. આને ખાસ હક કે મહેરબાની ગણી લેવાની ઉતાવળ કરવી નહિ કારણ કે ધારાસભાના સભ્ય બનવામાં કંઈ જેવી તેવી જવાબદારી ઉઠાવવાની નથી એ નક્કી સમજવું.

ઉપસંહાર

આ પ્રમાણે ત્રણ મુખ્ય મુદ્દાઓ ખાસ પ્રધાનમાં રાખવાની અગત્ય છે:

- (૧) ધારાસભામાં દબાણ લાવવાને માટે શ્રીમતદારોની સંખ્યા વધારવાની ખાસ જરૂરીયાત.
 - (૨) સભામાં શ્રીઓ ચૂંટાય તે માટે અનામત બેઠકો રાખવી.
 - (૩) ખાસ બેઠકો માટે શ્રી ઉમેદવાર ચૂંટનાર મતદારસંઘોમાં શ્રી પુરુષોને સાથે મત આપવા દેવા.
- ધણી મહિલામંડળોએ આ પ્રપ્ત ઉપાદી લીધી છે. એમના હાથ મજબૂત બનાવવા દરેક મિત્રના સહાય દેકાની ખાસ અમત્ય છે. આપણા મિત્રમંડળમાં શ્રીમતાધિકાર પર પૂરતી ચર્ચા ચલાવી આપણે એકમત યદ્યપિ તો શ્રીઓમાં રાજકારણની ધમશ જગાવી એ દિલચાલને આપણે ધણી જ વેગ આપી શકીશું.

ત્યારબાદ શ્રીઓ સદા માટે અધિકારમાં અટવાયા કરશે એમ માનવાની ખીલકુલ જરૂર નથી.

હવે આ કામ કરવા ધારાસભામાં ચૂંટાવાની જરૂર છે. લોધિયન કમીટીએ આ પ્રશ્નનો ચોમેરથી ઉકાલ અભ્યાસ કરેલો છે. બંગાળાની શ્રીઓના વજનદાર મોટા બાળે રજુ કરેલા વિનંતિપત્ર ઉપરથી મુદ્દાઓ ધડી કાઢવાનો તેમણે ખાસ પ્રયત્ન પણ આદર્યો છે. હવે જોઇન્ટ સીલેક્ટ કમીટી એમની ભલામણો પર કાપ ન મૂકે તે માટે આપણે બધાં જે એકે અવાજે પોકાર ઉઠાવવાનો રહે છે. બંગાળાના મહિલા મંડળ તરફથી એ વિગતનો તાર તો ક્યારેતો મૂકવામાં આવ્યો છે. વાર્ષિક સભાની મંજૂરીથી વડા પ્રધાનને દિંદી પ્રધાનને તેમજ જોઇન્ટ સીલેક્ટ કમીટીના મંત્રીને નીચેનો તાર મૂકવામાં આવ્યો છે.

“પુખ્ત મતાધિકાર કે વિભાગીય ચોજનાથી અમને સંપૂર્ણ મતાધિકાર ન મળે તો લોધિયન કમીટીની ભલામણો કરતાં કંઈ પણ જોણું સ્વીકારવા દિંદની શ્રીઓ તૈયાર નથી. જોછામાં જોછી પાસકલાખ શ્રીઓને તો મત આપવાનો હક મળવો જ જોઈએ.”

એટલે એક કરોડ વીસ લાખ પુખ્ત હુમ્મરની શ્રીઓમાંથી પંદર લાખ શ્રીઓને બંગાળામાં મત મળશે. ખાસ ગોઠવણો કરેલી હોવા છતાં લોધિયન કમીટીની ભલામણો મુજબ પંદર લાખ શ્રીઓને બંગાળામાં મત આપવાનો અધિકાર મળશે. એ માટે મહિલા મંડળો તરફથી સતત આગ્રહ જારી રાખવામાં આવશે. જોઇન્ટ સીલેક્ટ કમીટી લોધિયન કમીટીની ભલામણોનો અનાદર નહિ જ કરે.



વેદકની દ્રષ્ટિએ ગૃહશિક્ષણ



લેખક: ડૉ. અમૃતલાલ હ. ખટેલ, ડી. પી. એચ.,

મેડીકલ ઓફીસર ઓફ હેલ્થ, સુરત મ્યુનિસિપાલિટી.

(લેખાંક : ૫ મે)

રાંધણકળાને અંગે રસાયણશાસ્ત્ર, શરીર અને ઇન્દ્રિયવિજ્ઞાનના જ્ઞાનની જરૂરીઆત.

રાંધણકળાની અંદર રસાયણશાસ્ત્ર અને શારીરિક જ્ઞાનની થી જરૂર હોય આવે. સવાલ ધણા કરશે. ઉપલક્ષ રીતે જોતાં આપણને એમ લાગે પણ ખરું કે દાળ, ભાત અને રોટલી, શાક બનાવવામાં રસાયણ શાસ્ત્રના જ્ઞાનની જરૂર પણ જરૂરત નથી પરંતુ આપણામાંથી થોડાને જ ખબર હશે કે રાંધણકળાને પાચે રસાયણશાસ્ત્ર પર જ રચાયે છે. આપણી બહેનો, ખાવાની જુદી જુદી વસ્તુઓ જુદી જુદી રીતે બનાવે છે. પરંતુ અમુક વસ્તુ રાંધવા માટે અમુક જ રીત કેમ ચાલુ છે તેના કારણની તેમને ખબર નથી. તે ઉપરાંત રાંધવાની જુદી જુદી રીતો તંદુરસ્તીની દ્રષ્ટિએ સારી છે કે ખરાબ તેની તેમને ખબર નથી. રાંધવામાં નીચેની રીતો મુખ્યત્વે કરીને વપરાય છે:—

રોકવું.

તળવું.

બાફવું.

આથો આવવા દીધા પછી તળવું અથવા બાફવું.

વરાળથી બાફવું.

પકાણાને પછી રાંધવું.

સોડાખાર મેળવીને રાંધવું.

ખંટાશ મેળવીને રાંધવું.

ઉપરની આઠ રીતમાંથી કમ રીતે કયાં જોરાક માટે વાપરવી અને શા માટે વાપરવી તે આપણી બહેનો અનુભવ પરથી જાણે છે પણ રસાયણ અને શરીરશાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ તેની કેટલી અગત્ય છે તે તેઓ જાણતી નથી. ઉપરની દરેક રીતને ઉપયોગ કયા કયા જોરાક માટે કરવો અને ઉપરની દરેક રીતના ફાયદા અને ગેરફાયદા ઉપર લખવા બેસીએ તો એક પુસ્તક લખી શકાય. આ લેખમાં તો ઉપર જણાવેલી રીતો રસાયણશાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ અને શરીરશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો અનુસાર કેટલી ઉપયોગી છે તે ટુંકમાં જણાવીશ.

અનાજને રાંધવાને મૂળ ઉદ્દેશ તેને જલદીથી પચી શકે તેવું બનાવવાને છે. બીજો ગૌણ ઉદ્દેશ તેને સ્વાદિષ્ટ બનાવવાને છે. કાચું અનાજ અને કાચાં શાકભાજી,

ગુણસુન્દરી

કલાકાર ગુજરાતી બહેન



કુમારી લાલ મહેતા, પી. એ.

ચિત્રકલાનો ખાસ વિષય હઈ બહેન બદા મહેતાએ શ્રી. ના. દા. ડા. સ્ત્રી-વિદ્યાપીઠની પી. એ.ની
પરીક્ષા પસાર કરી જે. એમની બે કલાકૃતિઓ પણ આ ફેરોમાં વ્યવસ્થા છે.

ભાણી અને નાણુંદ

અરવિંદા: કેમ સમાજદેન, આને વિલાસમાં શું શીખ્યાં ?

મનોરમા: આને તો બાણી, તારાજ્ઞેન બહુ અરસ અરસ શીખવ્યું ?

અરવિંદા: એમ ? શું શીખવ્યું ?

મનોરમા: હંદગીના વીમા સંજંધી ખુબ ખુબ વાતો શીખવી. વીમા ઉતારવાથી તારા શું ? વીમા કેમ ઉતારાવેલો ? વીમાના નાણાં કેવી રીતે ભરવાં ? વીમા કંપની ખાસેથી વીમાની રકમ કેવી રીતે મેળવવી ? વગેરે બધુંય કહી બતાવ્યું.

અરવિંદા: એ બધું તો કીધ, પણ વીમા કયી કંપનીમાં ઉતારાવેલો, એ સંજંધી કંઈ કહ્યું ? દમણાં દમણાં એટલી બધી વીમા કંપની ઉભી થઈ છે કે કંઈ સમજ ન નથી પડતી.

મનોરમા: હા, એ પણ કહ્યું, એમણે કહ્યું કે આપણા દેશમાં અનેક પરદેશી તેમજ દેશી કંપનીઓ હંદગીને વીમા ઉતારવા માટે ઉભી થઈ છે, પણ આપણે તો દેશને માટે લાભની રાખી સ્વદેશી કંપનોમાં જ ઉતારાવેલો. વળી એ સ્વદેશી કંપનીઓમાં કેટલીક બરાબરાલાયક છે અને કેટલીક બરાબરો કરવા લાયક નથી. કેટલીકની ચરતો લાભદાયક છે અને કેટલીકનો નથી. એમણે એવી પાંચ-સાત કંપનીઓની ચરખામણી કરી બતાવી અને કહ્યું કે મોડર્ન ઇન્સ્યુરન્સ કંપની સૌથી સારી છે.

અરવિંદા: એ કંપની કાંઈ ખાસ લાભ આપે છે ?

મનોરમા: એક તો એ કે એ કંપનીએ વીમા ઉતારાવનાર માટે જુદી જુદી જાતની ચરસ સગવડો કરી છે. ખાંચ કરીને છોકરાંઓના શિક્ષણ અને સગના અરસ માટે વીમા ઉતારાવવાની સગવડ તો મને બહુજ ગમી. વળી નાણાં આપતાં એ કંપની બીજી કંપનીઓનો જેમ ખોટી ડખલગીરી પણ નથી કરતી.

મોડર્ન ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લી. એપોલો સ્ટ્રીટ, ઠાટ, મુંબાઇ.

સંપૂર્ણ રીતે પચાવી તેમાંથી ઉપયોગી તત્ત્વો ખેંચી લેવાની શક્તિ મનુષ્યની હોજરી અને આંતરડા નથી ધરાવતા. આ કારણને લીધે અનાજ એવી રીતે રંધવું જોઈએ કે તે હોજરી અને આંતરડા સારી રીતે પચાવી શકે.

૧ શેકવાની રીત એવી છે કે તેનાથી અનાજ રહેજ પોચું થાય છે અને અનાજની અંદર રહેલા કાંઈ (Starob) ના દાણા પુલીને પચવા લાયક અને; પરંતુ આ ક્રિયામાં અનાજ ઉપર ઉપરથી બળી જાય છે અને તેનો કેટલોક ભાગ નાશો થઈ જાય છે અને આવો ખોરાક શરીરને પૂરવું પોષણ આપી શકતો નથી.

નળેલા ખોરાકમાં પણ તેજ ખામી છે. વધારામાં, ખોરાક તળવાથી તેની અંદર રહેલું પ્રોટીન તત્ત્વ વધારે સખત બને છે અને જલદી પચી શકતું નથી. પરંતુ તળેલો ખોરાક વધારે સ્વાદિષ્ટ લાગવાથી લોકો વધારે પસંદ કરે છે. પણ જો ઝાઝા માથુસ એકલો તળેલો જ ખોરાક વધારે દીવસ ચાકુ રાખે તો તેની મૂળ મરી જાય અને તંદુરસ્તી બચે.

ખારેલો ખોરાક સારી રીતે પચી શકે છે પરંતુ તે ગરુ સ્વાદિષ્ટ લાગતો નથી. તેને સ્વાદિષ્ટ બનાવવા માટે તેની અંદર મસાલા મેળવવામાં આવે છે અને વધારે દેવામાં આવે છે પરંતુ કેટલાકને સ્વાદનો એટલો બધો મોહ હોય છે કે ખોરાકને સ્વાદિષ્ટ બનાવવા માટે તેઓ મસાલાનો મોટા પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરે છે. અનિશ્ચ મસાલા ખાવાથી હોજરી તથા આંતરડાને નુકસાન થાય છે, અતિશય મસાલાવાળો ખોરાક હોજરી કે આંતરડા છુરવી શકતા નથી અને તે પચ્યા વગર જ બહાર નીકળે છે. આવો ખોરાક ખાવાથી હોજરી, લીવર અને આંતરડાના દરેક ઉત્પન્ન થાય

છે. સંઘટણી અને ઝાડા તે આવી ખોરાકનું અંતિમ પરિણામ છે.

આથો આવવા દબને પછી રાધેલા અનાજની ખરી ઉપયોગિતા આપણને સમજાઈ નથી. કાંઈ પણ અનાજને લારડી અથવા દળાને તેની અંદર ખટાશ નાખી લગભગ ૧૦-૧૨ કલાક રહેવા દેવામાં આવે તો તેની અંદર કાર્બોનીક એસીડ નામનો વાયુ ઉત્પન્ન થાય છે અને તે વાયુ અનાજના દરેક કણે કણમાં ભરાઈ જઈ અનાજને પુલાવે છે. આવું પુલાવેલું અનાજ જલદીથી રંધાઈ જાય છે અને સહેલાઈથી ચાવી શકાય છે. ચાવતી વખતે તેની અંદર મોટાના અંદરના ધુંકનું મિશ્રણ સારી રીતે થાય છે જેથી ખોરાકની અંદર રહેલી કાંઈ (સ્ટારોબ) જલદી પચી શકે છે. આવો ખોરાક બધારે હોજરીમાં જાય છે ત્યારે હોજરીને ૨૫ તેના દરેક દરેક કણમાં સહેલાઈથી પ્રસરી શકે છે અને તેને જલદીથી પચાવી શકે છે. આ કારણસર લોકોમાં સોજી શેટલી કરતાં અધા-વેલાં આટાની ડબલ રોટી પચવામાં ધણી જ સારી ગણાય છે. ડોકળાં બનાવવાની રીત આ મિશ્રિત અનુસારની છે. કહેણની અંદર રહેલું પ્રોટીન તત્ત્વ જલદીથી પચી શકતું નથી તેટલા માટે તેનો ઉપયોગ ડોકળા દ્વારા કરવામાં આપણા પૂર્વજોએ બહુ જ ડહાપણ વાપર્યું છે પરંતુ આવા ખોરાકને અતિશય પ્રમાણમાં ખાઈને આપણે ધણી વખત તેનો શાયદો ઉભાવવાને બદલે નુકસાન બોરી લઈએ છીએ તે જૂની જગુ જોઈએ નહિ.

અનાજને બાક્યા અગાઉ પલાળવામાં એ શાયદો છે કે તેની અંદર પાણી ભરાઈને પોચું બને અને જલદી ખાઈ શકાય. જે અનાજ બહુ સખત હોય તેને વધારે વખત પલાળી કપાવના નુકસાનમાં બાંધી રાખવાથી તેને ફણા ફટે છે. આવું અનાજ રંધવામાં

સહેલું, જલદી પચી શકે તેવું અને વધારે પોષણકારક અને છે.

વરાળથી રાધિલું અનાજ દરેક રીતે સૌથી શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. તે રીતે રાધવામાં ખચેં ઓછું થાય છે, અનાજના પોષણકારક તત્ત્વોનો નાશ થતો નથી અને અનાજ અથવા શાક તેની કુદરતી ખુશબો સાચવી રાખે છે અને તે પચવામાં બહુ સારું હોય છે. કુકરની અંદર રાધિલું અનાજ, આજ કારણને લીધે સારું ગણાય છે.

અચોગ્ય રીતે તૈયાર કરેલા ખોરાકને લીધે અથવા ખોરાકની અંદર ઉપયોગી વિવિધતા નહિ હોવાને લીધે ધણા માણસો પૂરતા પ્રમાણમાં ખોરાક લઈ શકતા નથી અને તેમને મંદાગ્નિ અને ચાકુ કબજાયાતનો રોગ લાગુ પડે છે. ખોરાકની પસંદગી અને તેમાં ઉપયોગી વિવિધતા લાવવી તે આપણી બહેનોને ખાસ ચીખવવાની જરૂરત હોય છે. આટલા કારણસર દરેક અનાજ અને શાક, લાજ અને મસાલાના વેદકની દ્રષ્ટિએ શું શું શુભદાય છે તેનું જ્ઞાન આપણી કન્યાઓને નિશ્ચયોના અભ્યાસક્રમદ્વારા આપવાની જરૂર છે.

એકલો બાજરાનો રોટલો સાધારણ રીતે કબજાયાત કરે છે. પરંતુ જો તેની અંદર થોડો જીવાર અથવા ચોખ્ખો લોટ ભેળવવામાં આવે તો બાજરો બહુ ઉપયોગી ખોરાક થઈ પડે.

રોટલી અને ભાખરીની અંદર મીઠું તેજ કે ઘીના મોણને બદલે જો દીવેલનું મોણ દેવામાં આવે તો અને શાકમાં બટાટા, પાપડી, ટુરર અને કંદને બદલે જો અકવા-ડીવામાં બે ત્રણ દીવસ, મેથી, ચોળાઈ અને પાલકની ભાજી ખાવામાં આવે તો આપણા દેશના સેંકડો કેળવણી યુવાન અને યુવતીઓને પેરાલીન (વિભાવતી બાસતેલ) એજે-

શન, પેટ્રોલેગર, પેરાલીન વગેરે રોગકે દવા-ઓની બાટલીઓ પીવી બંધ કરવી પડે અને તેમને શારીરિક તેમજ આર્થિક કષ્ટો થાય.

વિશ્રામ અથવા એન્જનથી ચાલતી ઘંટી-પીસાયલા અને બારીક ચાલેલા મેંદા કરતાં હાથની ઘંટીએ પીસેલો અને વગર ચળાયેલો આટો વધારે સ્વાદિષ્ટ અને પચી શકે તેવો હોય છે તે રસાયણ અને શરીરમાં અનુસાર પુરવાર થયું છે પરંતુ તેની અગત્ય હતું આપણને સમજાઈ નથી. યુરોપમાં આજ કારણસર લોકો દલે બ્રાઉન એક અને હોલન્ડીટ એટ ખાતા થયા છે.

ઘઉંના દાણામાં સૌથી ઉપયોગી અગત્યનો ભાગ તેના છાલા છે તે વાતની આપણી બહેનોને ખબર નથી. ચાલ્યા વગરનો આટો ઘઉંના બધા પોષક તત્ત્વોથી ભરપૂર હોય છે તે વાતની અગત્ય આપણી બહેનોને સમજાવવાની જરૂર છે.

શાકની અંદર સોડાખાર અથવા સંચોરો નાખવામાં આવે તો શાક જલદી ચડે ખરું અને જરા વધારે સ્વાદિષ્ટ લાગે પરંતુ આ ક્ષાર, શાકના અંદર રહેલા વીટામીન નામના બહુ જ ઉપયોગી તત્ત્વોનો નાશ કરે છે તેની આપણને ખબર નથી. વળી જો શાક રાંધતી વખતે તેમાં ખટાશનું તત્ત્વ-કેકમ, ફેરી કે આમલી-યોગ પ્રમાણમાં નાખવામાં આવે તો શાકની અંદરના વીટામીન તત્ત્વો જળવાઈ રહે છે; તંદુસ્તીની દ્રષ્ટિએ વીટામીન તત્ત્વો શરીરને અત્યંત ઉપયોગી છે. આપણી બહેનો શાકની અંદર ધણા મોટા પ્રમાણમાં રહેલા આ તત્ત્વોનો પોતાની અજાણતાથી અને સ્વાદના મોહને ખાતર નાશ કરે છે તે બાબત તેમને તેમના અભ્યાસક્રમદ્વારા સમજાવવી જોઈએ.

બાળકને અપાતું દુધ, જો ઉત્તમવામાં આવે તો તેમાં રહેલા પ્રોટીન અને આલ્કલ-

મીન નામના ઉપયોગી તત્વો સખત અને નદિ પાસે એવા યષ્ઠ જાય છે. જે દુધને ગરમ કરવામાં ન આવે તો તેની અંદર પડેલા જંતુઓ બાળકને ઝાંઝા ધલાદિ રોગ ઉત્પન્ન કરે છે. આ બે આદ્યતોમાંથી બચવાનો રસ્તો કયો તે આપણી બહેનોને સમજાવવાની જરૂર છે. દુધને જે પાણીની અંદર ગરમ કરવામાં આવે તો તેની અંદરના જંતુઓનો નાશ થાય છે અને દુધના પોષણકારક તત્વો સખત યષ્ઠ જતાં નથી. અંગ્રેજીમાં આને Water Bath Heating કહે છે.

આ ઉપરાંત સૌથી અત્યવનુ શિક્ષણ તો દરેક જાતના ખોરાકની, પોષણ અને તંદુરસ્તીની દ્રષ્ટિએ ઉપયોગીતા વિશે છે.

શરીરવિદ્યાન અને હૃદય વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર આપણને બતાવે છે કે શરીરને તંદુરસ્ત રાખવા માટે અને તેની નિયંત્રિત વૃદ્ધિ અને માવજત માટે ખોરાકમાં નીચેનાં તત્વો યોગ્ય પ્રમાણમાં અને સહેલાઈથી પચી શકે તેવા રૂપમાં હોવા જોઈએ.

પ્રોટીન (માંસ અને સોડીયમિક તત્વ)
રચાય (ગરમી અને શક્તિ આપનાર તત્વ)

વીટામીન (રોગથી રક્ષણ કરનાર અને આરોગ્યવર્ધક તત્વ)

ખનીજ (જરૂરી ધાતુઓ પુરી પાડનાર તત્વ)

ચરબી (તૈલ્ય પદાર્થો પુરા પાડનાર તત્વ)

ઉપરના પાંચ પદાર્થો અમુક પ્રમાણમાં શરીરમાં ખોરાકદ્વારા જવાબ જોઈએ અને આમ કરવા માટે ખોરાકની પસંદગી અને

વિવિધતા કેવી હોવી જોઈએ તે બાબતનું શિક્ષણ કન્યાઓને મળવું જોઈએ.

આવા જ્ઞાનની ઉપયોગીતા માટે એક બે દાખલા આપવા બંસ યષ્ઠ પડશે.

માંસાહારી પ્રજાને પ્રોટીન તત્વ ઘણા મોટા પ્રમાણમાં માંસ, માછલી અને છાંનમાંથી ખાવા માટે મળી રહે છે. વળી આ પદાર્થોમાં રહેલું પ્રોટીન તત્વ જલદી પચી શકે તેવું હોય છે અને તેને પકાવવામાં બહુ કડાકટ કે સાવચેતીની જરૂર હોતી નથી પરંતુ વનસ્પતિકારી પ્રજાને પ્રોટીન તત્વ કઠોળ અને દુધમાંથી મેળવવું પડે છે. કઠોળમાં અડદ અને વટાણાનાં પ્રોટીન તત્વ ઘણા મોટા પ્રમાણમાં હોય છે પરંતુ તે જલદી પચી શકે તેવું હોતું નથી. આટલા માટે જે અડદ કે વટાણાની દાળ સારી રીતે રાંધી તદ્દન એકરસ બતાવી, ખાવામાં આવે તો તે માંસની બરાબર પ્રોટીન તત્વ આપી શકે છે. પંજાબમાં, અડદની દાળને આ કારણસર માંસ-દાળ કહેવામાં આવે છે.

આજકાલ ડોક્ટરો ઘણા રોગોમાં અને આસ કરીને બાળકને થતા રીક્ટસના રોગમાં મુસંબીને રસ આપવાની સલાહ આપે છે. ગરીબ અને મધ્યમવર્ગના કુટુંબોમાં દરરોજની ડઝનબંધ મુસંબી વાપરવી રીસાય નહિ. મુસંબી આપવાનો મુખ્ય હેતુ એ છે કે તેની અંદર વીટામીન તત્વ તથા ફળજન્ય સાકર રહેલાં છે. આ બે વસ્તુઓ તાજ પાકેલા ટામેટાના રસ અને મધમાં રહેલી છે. દુધીના રસમાં પણ વીટામીન તત્વ ઘણું છે. આવી ઉપયોગી બાબતોનું જ્ઞાન જે આપણી બાળાઓને શિક્ષણદ્વારા આપવામાં આવે તો તેઓ પોતાના કુટુંબને આશિર્વાદ સમાન યષ્ઠ પડે.

ગાંડી માતા

દિન્દી ઉપરથી લેખક:
શ્રી. મૂળશંકર નર્મદાશંકર દિવેદી

એ તો ધણા જાણે છે કે ગરમીના દિવ-
સોમાં તાપથી અકળાયેલા માણસ
તાડના ઝાડ નીચે આશ્રય લેતા મળે અને
ત્યાં બેસીને નિરાંતે શ્વાસ ન લીધેા એટલામાં
ઝાડ પરથી તાડનું ફળ તેના માથા ઉપર
પડ્યું; તેની જોપરી તૂટી ગઈ, તેનું માથું
હોહી હોહાયું યમ ગયું. અભાગી ક્રાંતિમાને
માટે પણ આમજ ન-યું. તેનો પતિ સેવક
અરબસ્તાનમાં ખાનદાન કુટુંબમાં જન્મેલો, તે
હજીપુષ્ટ જુવાન હતો. પૈસાની તે પરવા
કરે તેવો ન હતો; પણ તેનો સ્વભાવ લાડાયક
જુસ્સાવાળો હતો. અરબસ્તાનમાં એન ન
પડતાં છરાન, અફઘાનિસ્તાનમાં અનુભવેા
મેળવતો હિંદુસ્તાનમાં નવાબ અમીરઅલી
શાહના રાજ્યમાં સૈનિક તરીકે ખંજાળામાં
હરી હામ થયેા. પરન્તુ થોડાજ સમયમાં
લાડામાં જોળીથી વિપાદ મરી ગયેા.

ક્રાંતિમાનું સર્વસ્વ હરાઇ ગયું હતું.
પોતાની જન્મભૂમિથી સેંકડો ગાઉ દૂર તે
પડી હતી. તેના જોળામાં કાસિમ નામનો
છ મહિનાનો છોકરો હતો. મુશ્કિલાતમાં તે
રાજમહેલ પાસે જ રહેતી હોવાથી બાદશા-
હની કુદૃષ્ટિ તેના ઉપર પડી. યુદ્ધમાં સેવક
મૃત્યુ પામ્યો માટે આશ્વાસન આપવા અમીર-
અલી તેને ઘેર ગયો; ને ત્યાં જઇ ચિત્ર
વિચિત્ર કુચેષ્ટ કરવા લાગ્યો. આ માળા
જોષને સુભદ્ર અરબી મહિલા લંબળીત યમ
ગઇ. તેને પરિચિત વિશ્વાસુ માણસોદારા
ખજર મળ્યા કે નવાબ અમીરઅલીશાહની

શિખવણીથી તેનો ધણી મૃત્યુ પામ્યો છે.
ક્રાંતિમા એજ રાત્રે સંતાતી-છુપાતી મુશ્કિ-
લાતમાં છોડીને ચાલતી થઇ.

ક્રાંતિમાએ મુશ્કિલાતમાં છોડ્યું પણ તેના
અભાગ્યે તેને છોડી ન હતી, કાસિમને હાયમ
લઇ હરતી ફરતી, મળે તે અન્ન ખાઇ ભેતી,
અન્ન આપનારને ઉપકાર માન્યા વગર-બે
ફિઝરની જેમ તે આગળ ચાલ્યે જતી હતી.
આમ ફરતાં ફરતાં તે વીરપુરમાં પહોંચી.
રાતને વખતે જે ઘરમાં ક્રાંતિમાને આશ્રય
મળ્યો હતો તે ઘરમાં તેને માતા જેટલું
સન્માન મળ્યું. ક્રાંતિમાને નિરાંત વળી.

✽

અરબી રાત ગઇ હતી. ગામનાં બધાં
માણસો નિરાંતે ઉઘડતાં હતાં; તે વખતે
ક્રાંતિમા ઉતરી હતી, એજ શેરીમાં એ જ
ઘરને આગ લાગી. પવનના સપાટાથી આગ
ખૂબ ફેલાઇ. પ્રચંડ જવાબાઓ આકાશમાં
જળકી રહી હતી. ગામમાં ઢાલાદલ થઇ
ગયો અને આ છોકરોની મીસામીસ સંભા-
ળાવા લાગી. મધ્યરાત્રિના શાન્તપ્રદેશમાં
લપાનક, અશાન્ત દશ્ય ઉત્પન્ન થયું.

✽

એજ ગામના જમીનદાર વૃદ્ધ બાદશાહ
પોતાના એકના એક પુત્ર હરિદરને હાકલ
મારતા બહાર નીકળ્યા.

હરિદર બાર વર્ષનો તેજરવી કુમાર હતો.
પિતાજીનો અવાજ સાંભળી 'કેમ પિતાજી ?'
કહીને પથારીમાંથી બેઠો થયો, જવા

જાનો પ્રકાશ જોઈ વધારે વાત ન કરતાં નીમાં આનંદ માણતા હોય તે વખતે કાષ્ઠ આગળ આગના મકાન તરફ દોડી ગયો. તારક ખરી પડે, લોક દષ્ટિ તે તરફ ખેંચાય

આગની આસ-

પાસ ને ટોળું ઉભું હતું તેમાં એક અ-
પરિચિત ઓ ચીસો નાખી રહી રહી હતી. બેયાર જણાએ તેનો હાથ ઝાકી રાખ્યો હતો. ને તે ધાક ફૂટી ફૂટીને આગમાં જવા પ્રયત્ન કરી રહી હતી.

હરિદરે માણુ-
ચોની વાત પરથી અંદાજ કાઢી લીધો કે આગનો છોકરો કાસિમ 'ધધિસમો' તેના હાથમાંથી પકી ગયો અને આગમાં જ રહી ગયો, માણુ-
સો ઘડા બરી બરીને પાણી છાંટી રહ્યા હતા; તેમના હાથ-
માંથી ગાગર લાક હરિદરે પોતા લપર ટોળા લીધી. વિશેષ બેભાન વિનાં હરિદર તીરની જેમ જળ-
સમના જળતા મ-
કાનમાં ધુસી ગયો, ગામ લોકોમાં સન-
મનાટી હવાઈ મઠ. કાતિમાતું કંઈ

આવળે

[નય છે નય છે નય છે કે
આ વખતે કણ્યાનો વહી નય છે]

આવળે આવળે આવળે કે
સેવાપત લેવાને બહેનાં! આવળે;
બુલાવળે બુલાવળે બુલાવળે કે,
લેલ્યાવળે બહેનાં! બુલાવળે.

સાખી.

જન્મભૂમિ રળાઆમણી ચાહો ચાપે સર્વ;
દેસ કાજ રિલામાં ધરો રૂડો રૂડો અવ.
દુલાવળે દુલાવળે દુલાવળે કે,
દેશે દોસને દુલ્લાસ દુલાવળે;
ખીલાવળે ખીલાવળે ખીલાવળે કે,
દેશવાડીને ખતિ ખીલાવળે.

સાખી.

હાથે છે તો ક્યાં વળી નડું રોધવા સ્વખ? કે
જન્મભૂમિ એ આપણું, અણમોહું અપવન.
લાવળે લાવળે લાવળે કે
લાઈ ભાગીને સાથે લાવળે;
સળવળે સળવળે સળવળે કે,
રોલસ પના સાજ સળવળે.

સાખી.

માતૃભૂમિના ઉમળકે કરો સદુ સન્માન;
સ્વદેશના કલ્યાણમાં વનમન ધન કુરબાન.
લાવળે લાવળે લાવળે કે;
દેસપ્રીલિને ભાવે લાવળે;
ખલવળે ખલવળે ખલવળે કે,

નરાડકા વિતથના ખલવળે.

અંકુશના મંગળજી જોહા

ને ચંદની ક્ષણબર
બૂલી જાય તે પ્રમાણે
હરિદરના આ કૃત્ય-
થી પાણી છાંટના-
રાઓ પાણી છાંટતા
જંધ મઈ અગ્નિ
તરફ જોવા લાગ્યા.
ગામલોકો રતપ્રધ
યજ્ઞને અગ્નિની ધુ-
ધવાતી જવાવાઓમાં
હરિદરને શોધવા
લાગ્યા. હરિદરના
અગ્નિપ્રવેશથી લોકો
અગ્નિકાંડ, પશુ ક્ષ-
ણબર બૂલી ગયા.

ખરાખર આજ
વખતે હરિદરના વૃદ્ધ
પિતા ત્યાં આવી
પહોંચ્યા. આગના
અપકાતા પ્રકાશમાં
તેણે લોકોના ટોળા-
માં હરિદરને શોધવા
માંડ્યો. ટોળામાં
હરિદરને ન જોતાં
તેણે અચાનક જમ
મારી! 'હરિદર!'...
'હરિદર'

કાતિમા આ
અવાજ સાંભળી
ચોકી ગઈ. તેને
એમ યશું કે મારા
છોકરાની જેમ આ

આકંઠ ક્ષણબર રોકાઈ ગયું. પુણિમાનો છુદ્દાનો છોકરો પણ આગમાં સપડાઈ ગયો.
ચંદ્ર પ્રકાશી રજો હોય; લોકો શીતળ ચાંદ છે. એ પણ બેલી ઉઠી 'કાસિમ' 'કાસિમ'.

ધરનેા મોલિક બજારામ આગળ આવ્યો; અને તે વૃદ્ધ બ્રાહ્મણને હરિહરની સર્વ હકીકત કહી. વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ આ સમાચારથી ખેદોશ ચંપતે નીચે પડી ગયો. બ્રાહ્મણને પડતા જોષ ક્રાંતિમાને યુગ દે બ્રાહ્મણનેા પુત્ર આગમી બળી ગયો છે. પોતાના પુત્ર કાસિમ માટે ક્રાંતિમાને જરાય આશા ન રહી, તે બેલાન ધણ પડી ગયું.

બજારામના મકાનમાંથી લીલા પીળા ભડકા અને ધૂધવાતો ધુમાડો નીકળી રહ્યો હતો. ગામના લોકો કારખાનું ચક્ર ઉભા. જે વખતે નવયુવક હરિહર અસ્પષ્ટ રૂપમાં અગ્નિમાંથી બહાર આવ્યો. ધુમાડાના સ્વાસથી તથા તેની સુગંધામણથી બેલાન ધણ હરિહર જમીન ઉપર પડ્યો. તે આગની પાસેજ પડ્યો હતો. બીજા નવજુવાનો તેને દૂર લઇ ગયા. તેની છાતી ઉપર કપડામાં વિટેલા કાસિમને લઇ તેની મા પાસે રજી કર્યો.

કાસિમ જીવતો હતો. તેણે ગળું રડી રડીને ખેસી મથું હતું. પુત્રના સ્પર્શથી માતાને કદપનાતીત ઠંડક વળી. થોડીવારમાં વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ અને હરિહર સ્વસ્થ થઈ ગયા. બીજેજ દિવસે ક્રાંતિમાએ કાસિમને હરિહરના ચરણોમાં મૂકી દીધો ને બોલી—“ જીવતાં સુધી આ પુત્ર તારા ચરણોમાં અપાંચુ કરું છું. એની નસોમાં હજારત મહામહત્તુ પવિત્ર લોહી વહી રહ્યું છે. એના પિતા પ્રાર્થ કરતાં કર્તવ્યને વહાણું ગણતા. ખુદા અને એવી દાનત દે જોયી જિન્દગીમાં તમારા ઉપકારને થોડો ધણો બદલો વાળી શકે. ”

આ દિવસથી ક્રાંતિમા વીરપુરમાં જ રહે છે.



બાવીસ વર્ષ પછી

સન ૧૭૧૬માં બંગાળમાં દુકાળ પડ્યો. સમસ્ત બંગાળમાં ખૂણે ખૂણે ભૂખમરો વ્યાપી

ગયો. નવાજ અનીરઅલી ખેવકુકે અને અત્યાચારી બની ગયો હતો. એના કુપ્રબંધથી બંગાળની દરિદ્રતા વધવા લાગી.

નવાજના શાસન કર્તવ્યથી પ્રજા હાથ હાથ પોકારી ગઇ. પ્રજાના ત્રાસમાંથી બચવા અનીરઅલી કમને શરણે ગયો. દરબારમાં મોલવી મુદ્દલિ આશ્રય આપવા લાગ્યો અને પરંપરાઓ પર અત્યાચાર કરવા લાગ્યો. રાજ્યની અવ્યવસ્થા અને અધેરને પરિણામે ખેડૂતોની સ્થિતિ નબળી થતી ગઇ અને પરિણામે દુકાળ પડ્યો. દુકાળના આ અપાતામાંથી નાનું મોટું કોઇ બચી શક્યું નહિ.

આ દિવસોમાં પંડિત હરિહર શર્મા પોતાની જમીનદારીમાં વસતી પ્રજામાં દેરીના નામથી ચોખા, બહેંચતા. એના આ કામમાં નવજુવાન કાસિમ મુખ્ય સાધીદાર હતો. તે પંડિતજીની જમીનદારીના ગામોમાં ફરીફરીને પિડિતોને સહાય કરતો.

તે એકવાર ગામોમાં ફરીને પાછો આવ્યો ત્યારે પં. હરિહર શર્મા ઉદાસીન ચહેરે ઉભા હતા.

આ જોષ કાસિમ બોલ્યો, “ કાકા ! ”

પંડિતજી ઉદિગ્ન ચહેરે કાસિમ પાસે આવી બોલ્યા, “ કેમ કાસિમ ! ”

“ આજે ઉદાસ કેમ છે ? ”

“ ના રે—” પંડિતજી મૂંઝામંડસ્યા થોડીવારમાં પંડિતજીની અખિમાંથી દડદડ આંસુ પડવા લાગ્યાં; અને ગાલ ઉપરથી સરીને ખેસ ઉપર પડવા લાગ્યાં. આ અશ્રુપાત પંડિતજીના “ ના રે—” નો સીધો પ્રતિકાર કરતો હતો.

કાસિમ ધીમા સ્વરે બોલ્યો, “ કાકા ! તમે રડશો તો પછી આ હજારો લોકોનું શું થશે ? ”

પંડિતજી બોલ્યા, “ભાઈ ! હું મારા માટે રહતો નથી.”

પંડિતજીના આ જવાબથી કાસિમને તોચું કે જોની ઉદારસીનતાનું કારણ પ્રખરું રહેવું જવું જુએ છે.

કાસિમ દસીને વિશેષ બોલવા જતો હતો ત્યાં પંડિતજી બોલ્યા, “ભાઈ ! દેવ થોડા સમયમાં આપણે છુટા થવું પડશે.”

કાસિમ તરવારનો ઝાટકો લાગ્યો. હોય તેમ અસ્વસ્થ-મુંઝવણભર્યો થઈ ગયો. “એમ કેમ શકા !”

પંડિતજી બોલ્યા, “નવાબ તરફથી આજે સ્ત્રી સ્ત્રી આવી છે કે પરમ દિવસે મારે દરબારમાં હાજર રહેવું. તેમાં વિશેષ લખ્યું છે કે ગરીબ મુસલમાનોને કાદિર બતાવવાના પ્રયત્નો તમે કરો છો; અને તમે જાણી જોઈને કેટલીક મસ્જિદ તોડી નખાવી છે.”

કાસિમનું દેયું ધખધખ થઈ રહ્યું હતું, “એ બેધમાનની આટલી બધી દિંમત-આ નવાબ તો ખુદને પશુ ગુલામ સમજે છે-સૈતાન.”

“શાન્ત રહે-ભાઈ ! દોષથી કંઈ નહિ વળે.”

✽

“હું બધા કાદિરોને સુવરથી પશુ ના-પાક સમજું છું.” શરાબના ઘેનમાં નવાબ અમીરઅલીના એક દરબારીએ બકવાટ કર્યો.

એક મૌલવીએ દસીને જવાબ આપ્યો. “તો પછી આ કાદિરોને મારવાનું હરામ થઈ પડશે.”

આ સાંભળી નવાબ બોલ્યો, “વાહ ! વાહ !”

વજીર બોલ્યો—“શાહ-શાહ, વીરપુરનો

કાદિરનો સરદાર-પેલો બરામન હતું સુધી નથી આવ્યો.”

અમીરઅલી સન્તોષથી બોલ્યો, “જો વખતસર ન આવે તો ઠીક. વધારે માથાફટ ન કરવી પડે.”

વજીર બોલ્યો, “એ કાદિરના આપદાદાને બંદોબસ્તોદતી જમણી બાજુ ખુરશી મળતી હતી; જો હતુર આજ તેને છે ઉપર ઉભા રહેવાનો ફકમ આપે-બહુ સરમ થાય.”

નવાબ કહે “બહુ સરસ.”

બરાબર આજ વખતે પંડિત દરિદર શર્મા એ સેવકો સાથે દરબારમાં આવ્યા. રેશમી ઘોતી પહેરી કપાળે મોટું ત્રિપુંડ કાઢીને જોડા સાથે પહેરેગીરના ફકમ વિરદ અંદર આવ્યા. જાણે આજની હુમલા સામે પ્રયત્નોજ તૈયારી કરી હોય એમ લાગ્યું. દરબારમાં જઈ નવાબની ખુરશી સામે જઈ ઉભા રહ્યા. ન સલામ બરી કે ન નમસ્કાર કર્યા. વજીરને પૂછ્યું “મારી બેઠક ક્યાં છે ?”

નવાબ અમીરઅલી અને દરબારીઓ સ્તબ્ધ થઈ આ ‘બાદશાહ’ સામે જોઈ રહ્યા.

વજીર બોલ્યો “તમારી બેઠક નીચે પાયરણા ઉપર છે.”

પંડિતજી ભાઈ ચકાવી બોલ્યા “ચૂપ રહે ! નીચ અધર્મી.”

પંડિતજી રેશમી કુપટો પાયરિને નીચે બેસી ગયા.

દેવે નવાબ બોલ્યા, “ઉમા થઈને મારા સવાલના જવાબ આપો.”

પંડિતજી શાન્તિથી બોલ્યા “પહેલાં મારા માટે ખુરશી મંગાવો. પછી આગળ વાત.”

આ જવાબ સાંભળી નવાબ કોપે ભરાયો અને ખૂસ પ્રાણીને બોલ્યો “ઉમા યાવ છે કે નહિ ?”

પંડિતજી આખો મીઝી ગીતાજીના શ્રોષ્ટાનો મંદ સ્વરે પાઠ કરવા લાગ્યા. એમની સ્વસ્થતા જોઈ દરબારીઓ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા.

નવાજનો પાશવિક ક્રોધ ઉમરાઈ આવ્યો અને પંડિતજીનું અપમાન કરવાના હેતુથી દુક્રમ કર્યો, “એમનાં બધાં કપડાં કાઢી દો.” પરંતુ એ મૂર્ખ હતો. ત્યારે દરબારીઓ એમના શરીરને અડધા ત્યારે એમનું શરીર પ્રાણચૂંચ થઈ ગયું હતું.

✽

કાશિમ અને કાતિમા પંડિતજીની રાહ જોઈ રહ્યાં હતાં. ખૂબ વાર થવા છતાં પંડિતજી ન આવ્યા એટલે વૃદ્ધ કાતિમા બોલી “બેટા કુંવા હજી છું! તું મુશિંદા-બાદ જા ! તેં મારું દુધ પીધું છે. મારા દુધને કદાંક લગાડીશ માં. એક દિવસ તારા કાકાએ તારી શોધમાં બહુકતી જવાગામાં દોટ મૂકી હતી; મને ખાત્રી છે કે તે દિવસે તું તેમને ન મળ્યો હોત તો તારા કાકા આગમાંથી બહાર નીકળવાનું પસંદ કરત નહિ. બેટા કાશિમ તું પણ તારા કાકાને હોમકુશળ પાછા લાવવા મુશિંદાબાદ જા. જો તું તેમને તારી સાથે લાવી શકે તોજ ફરી મને તારાં બેટું જનાવજે.”

માના પગમાં પડી કાશિમ રજા લઈ રહેતે પડ્યો. કાતિમા નિરખાય ત્યાંમુઠી કાશિમને જોઈ રહી. ‘દેવી’ કાતિમા આજે ‘મા’ બની ગઈ. તેની આંખમાંથી ધ્રુવ વિરલનાં આંસુ દ્રશ્ય પડવા લાગ્યાં.

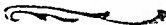
✽

મુશિંદાબાદના સ્મશાનમાં ચિતા બળી રહી હતી. ચિતા આસપાસ સંપૂર્ણ શાન્તિ હતી. રાત્રિ શરૂ થતી હતી. મુશિંદાબાદના પાંચ સાત બાહણો પંડિત હરિદર શર્માની ચિતાને દાહ દઈ બેઠાં હતા. કાશિમ ચિતાની સામે જ બેઠો હતો. તે વિચારી રહ્યો હતો— “ખુદા ! આવા પાપીઓને શા સારું સત્તા આવે છે. એ ગુન્હેગારોને જલાલી મૂકવામાં આવે તો દુનિયાનો બાર કંઈક હલકો થાય.” તેની વિચારણા ચંબીને આગળ વધી— “આવીજ રોડ જવાલાઓમાંથી કાકાએ મને બચાવ્યો ને આજે પોતેજ જવાલામાં બરમ થઈ રહ્યા છે. માત્ર મારે ખાતર એ આટલું બહુ કરી શક્યા ને હું તેમને માટે— હવે કંઈ નહિ તો તેની સાથે જરૂર જઈ શકીશ.”

ચોડીવારમાં બાવનાનું પવિત્ર કિરણ કાશિમને ચિતા ઉપર દોરી ગયું. લોકોત્તી ચિત્કારીઓ વચ્ચે પં. હરિદર શર્માની બરમ સાથે કાશિમની વરમ એકાકાર થવા લાગી.

✽

સન્ ૧૭૧૯ ની સાલથી મુશિંદાબાદમાં અને આલુઆલુનાં ગામોમાં એક બાઈ રોતી—બીચીઆરીઓ કરતી રહ્યાં કરે છે. “બેટા કાશિમ ! કાકાને શોધ્યા કે ?” એજ શબ્દો બોલતી એ ગામેગામ ઘૂમે છે. કેટલાક તેના તરફ ધૂળ ને પથરા ફેંકે છે. કાકા તેનાથી ડરીને બાગી જાય છે. કાકા તેને જોખને દસે છે. પરંતુ જે કાકા તેની સત્ત્વ દક્ષિણ મળે છે તે આખમાં આંસુ સાથે ‘ગાંધી માતા’ ને અદાથી નમન કરે છે.



સોને માટે

તાકત-તાઝગીધી લરપૂર

લગજતદાર

અંડુ દ્રાક્ષા સ વ

વિના વિલંબે વાપરવા માંડો

ખાસ શ્રીજીને માટે

તનદુરસ્તી-તાકતથી લરપૂર

પ્રદરાદિ રોગોનો અકસીર ધલાજ

અંડુ અશોકારિષ્ટ

શ્રીજીની નખખાઇમાં આખાદ અસર કરનાર
દરેક ઘરમાં હોવો જોઇએ

ખાળકોનાં પેટનાં દર્દોમાં

...આખાદ કામ કરનાર

જિલકલ ઠેક વગરતું

અંડુ ખાલ શૂલાક

—ખાળકોવાળા—

દરેક ઘરમાં રાખવું જોઇએ

—શીશી એકના આના ખાર

અંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ, લી૦ મુંબાઇ નં. ૧૪

મુંબાઇની દુકાન : જુની ભાટિયા મહાજન વાઘી, કાલભાટેવી રોડ

આયુર્વેદિક દવાઓનું સ્વચ્છ અને સ્વચ્છ મંગાવો

૩૩ વર્ષનું જૂનું અને જાણીતું

ગુજરાતી પંચ

માંધીરોડ ————— અમદાવાદ

દર રવિવારે પ્રગટ થાય છે.

સ્થાનિક રૂા. ૩)

પરદેશના રૂા. ૮।।

ફિક્કમાં રૂા. ૪)

ફ્રટક નંબર ૦-૧-૦

ફ્રક્ટ રવિવારે

નમૂનો મફત

ગુજરાતી પંચ

દર અઠવાડિયે સરેરાશ ૪૦ થી ૪૪ પૃષ્ઠમાં રસપ્રમ વિવિધ વિષયોનું વાંચન આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

દર અઠવાડિયે સાલુ વાતો આપે છે. હાલમાં “એ લેલી હાથ !” નામે એક શ્રેષ્ઠ વાતો શ્રી. મહાશયેકર ઇન્દ્રજી કવેની કલમથી લખાઈને દર અઠવાડિયે પ્રગટ થાય છે.

ગુજરાતી પંચ

દર અઠવાડિયે એક સંપૂર્ણ દુઃખી વાર્તા આપે છે. ઉપરાંત પંચનાદ, સાહિત્યનાં શરખત ખાટાં અને મીઠાં, પુસ્તક-પરિચય વગેરે આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

દેશવિદેશના સમાચારો, (વિવિધ સમાજસેવાના અહેવાલો, રાજકીય, ધાર્મિક, સાંસારિક, શિક્ષણ વિષયક, ખેતી, હુન્નર ઉદ્યોગ, વ્યાપાર, કલા, વિજ્ઞાન આદિ અનેક વિષયોની માહિતીઓ સુવ્યવસ્થિત અને સંકલિત રીતે આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

દર વર્ષે પોતાના વાર્ષિક આકાશને ૨૫૦ પૃષ્ઠની એક સુંદર નવલકથા વિના મૂલ્યે ભેટ આપે છે.

આજે જ આકાશ તરીકે નામ નોંધાવો.



લેખક: શ્રી ચન્દુલાલ સંપત બી. એ.

શ્રીમંતીપાલ, મેન્ડીસેરી સ્કૂલ-વિદ્યપારણે

બાળકમાં ઇચ્છા ઉત્પન્ન થાય ત્યારે પ્રથમ તે એટલું જરૂર સમજવું જોઈએ કે તેને કાર્યપ્રવૃત્તિ થવાનું મન થયું છે. આપણે ઇચ્છાનું લક્ષણ.

રમકડાંના ઢગલામાંથી એક વસ્તુને બાળક પસંદ કરે છે: તેને પોતાનું કરવા હઠ લે છે. અને તેને નીરખીને સ્વર્ગીય આનંદ લે છે: ફેટલીકવાર બાળક પાસે એટલા બાળકના હાથમાં પડેલી ચીજ તરફ અનિમિષ તેને નીરખી રહે છે અને તેનું મન તલપાપડ થઈ રહે છે કે ક્યારે તે વસ્તુ તેના હાથ-મધી સરે અને ક્યારે તે પોતાને હસ્તગત કરે. આ ઇચ્છાને પાર પાડતાં તેને ફેટલી બાળક પકડવી પડતી હશે? તેમજ શાન્તિ-મય વાતાવરણમાં પડી જતાં તદ્દન મૂકલાવે તેમાં રસમય ભાગ લે છે અને હસન-ચલનમાં પણ અવાજનો સંલગ્ન થવા પામતો નથી ત્યારે સમજવું સહેલું છે કે બાળક પોતે ઇચ્છાપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યું છે.

ઇચ્છા માત્રને અમલમાં મૂકવા બાળકને હસન ચલન કરવું જ પડે, હસન ચલનમાં ચાલવાને મરોડ, નીરખવા મારે સૂક્ષ્મદષ્ટિ અને વસ્તુ વપરાય માટે ઉત્તમ શૈલિ જરૂર પડે છે. એટલે માત્ર ઇચ્છા હોવાને લીધે તેની અનુસંધાનમાં બાળકના અધા સરંગમોની આપોઆપ મદદ લેવી જ પડે છે. બાળક

બોલે, ચાલે, ગાય, રમે, લખે, નીરખે, શાન્ત બેસે વિગેરે બાળકો ઇચ્છાપૂર્વક કરે ત્યારે વસ્તુસ્થિતિ ફેરી હોય છે અને ઇચ્છા વગર કરે ત્યારે તે પરિસ્થિતિ ફેરી હોય છે તે તો બાલઅભ્યાસીને જ ખબર પડે.

બાળકની કાર્યપ્રવૃત્તિ તરફ નીરખીને જોવાની કેને પુરસદ હોય છે? બાળક તો ઇચ્છાપૂર્વક એક કામ પોતે પારપાડવા રહ્યું છે. ફેટલાં માખાપો તેને આપાત પૂર્વક પાછા પાડી નાખે છે? બાળકને પોતાના કપડાં પહેરવા ન મળે, પોતાના જૂટની ત્રાધરી બાંધવાની ના પડાય, ટોપી માથામાં ઘસવા સુદાની પરાધીનતા તે સહી લે તો પછી "બા, હું શેટલી કરું? બા હું પીરમું, બા હું કપડાં ઘોઉં?" આ ઇચ્છાના પ્રત્યુત્તરમાં ઉત્તેજક જવાબ તો માતા કયાંથી આપી શકે?

હવે બાળકની ઇચ્છાશક્તિનું પૃથઃકરણ કરીએ. બાળકમાં પ્રથમ ઇચ્છાનો જન્મ થાય છે. તેને અનુકૂળ વાતાવરણ, ઉત્તેજન તથા પ્રોત્સાહન મળે તો તે ઇચ્છા તેની સફળતા મેળવી તેનામાં આત્મવિશ્વાસ આણવાનું પ્રાયમિક કામ કરે છે. બાળક કામ માગે અને તેને ડાંબી દે એટલે બાળક નિર્જીવ બનીને કરમાવા તરફ વળે છે. પણ તેની ઇચ્છાને અનુમોદન મળે તો બાળક

જનસિંચન અને ખાતર બરદાસ્ત માત્રતા ઉગતા છોડની માફક તે જોર કરી વધવા તરફ રસ્તો પકડશે.

આવી રીતે ઇચ્છાનો જન્મ થયા પછી બાળકને કયા માર્ગ તરફ દોરવું જોઈએ તે તપાસીશું. ઇચ્છાના દેખાડ પછી બાળકને પ્રેરણા અને નિયમનમાં દાખલ કરવો જોઈએ. પ્રેરણા અને નિયમન બંને સાથેજ પ્રગટાવવા પડે છે.

દરે પ્રેરણા અને નિયમનનું સ્વરૂપ સમજીને આપણે ઘેર એક મહેમાન આવે. પ્રથમપરે તેને આવો આપણે કહેવું જોઈએ તે ફરજ બાળકવાની હોય છે. તેવે સમયે બાળક પોતે “આવો” શબ્દથી મહેમાનને વધાવે છે. દરે આ પ્રેરણામાં નિયમન એટલા પૂરવું જોઈએ કે કદાચ મહેમાન ઠાગાવાને હોય, વિચિત્ર વેશમાં હોય, છતાં પણ તે બાળકનો વિચાર બાળકને “આવો” કહેવામાંથી ન ખાળે એટલું જ નહિ પણ બાળકમાં એટલી વિવેકશુદ્ધિ જાગત પણ કરે કે મહેમાનને આવો કહેવાય પણ તેની કદપતા ન વણુવાય, તેનું નામ નિયમન.

ઇચ્છાવાળું બાળક તેજ શ્રવણ બાળક છે. તે વગરનું બાળક પેંપલું, પરાધીન અને પાપાણુવત નીવડે છે. ઇચ્છા હોવી અથવા ન હોવી તેજ બાળકને શ્રવણ અથવા મૂનવત્ દેખાડી આપે છે. ઇચ્છાવિદોણું બાળક એક રોમીની જ સ્થિતિમાં છે. દરે આપણે જોઈએ કે ઇચ્છાવાળા બાળક અને ઇચ્છા વગરના બાળકમાં શું ભેદ છે અને તે ભેદનો લોહ આપણે કેવી રીતે કરવાનો હોય છે.

બાળક પોતાની શક્તિનું માપ કાઢી તે અનુસાર વસ્ત્ર ઉપાડતી, મૂકતાં, લઈ જતાં, રમતાં થીએ, શાન દલનચલન મમેત ઉપયોગી વિચારશક્તિને પોમે, બીજાની પાસેથી અધમમજી કર્યા વગર સ્વીચ્છવસ્ત્ર લઈ લઈ

શકે, સામે પડેલી વસ્ત્ર સાથે અથવા બેઠેલ માણસ સાથે અજાણ્યા વગર પોતાના સ્નાયુ-ઓને કાણુમાં રાખી અવરજવર કરી શકે, ત્યારે એમ સમજવું કે બાળકની ઇચ્છા શક્તિને પૂર્ણ દિશા મળી છે અને તે પૂર્ણતાને પંથે જઈ રહ્યો છે. આ ઉપરથી તેનામાં તે પ્રકારના ઉપયોગી સહેલી બનવાની હડા બીજો શોધાશે. એટલું જ નહિ પણ તેનામાં પ્રબળ ઇચ્છાશક્તિ કેળવી તેને મનુષ્ય બનાવશે.

આજની વિષમય શાળાપદ્ધતિ એક દારમાં બાળકને મૂંઝે મોઢે બેસાડી મૂકી, ઇચ્છા વિરૂદ્ધ લાણુતરના ગરકા ગળે છતરાવવા ગમે તેટલો શ્રમ વ્યય કરશે તે અનુપયોગી, ધાતક અને બાળકને પાપાણુ જ બનાવનારો નીવડશે-નીવડી છે એમ કહીશું તો કંઈ ખોટું નથી જ.

એથી ઉલટું ઇચ્છા વગરનું બાળક કેવી રીતે પેંપલું, માલકામલું બને છે તે સમજવાનો જય પ્રયત્ન કરીશું તો ઘુસ્ત સમજશે કે બાળકની ઇચ્છાઓને નષ્ટ કરીને આપણે તેને તદ્દન પરાધીન બનાવી દઈએ છીએ. બાળકને ટોડી ટોડીને તેનામાં એવી અધમ મનોદશા ઉત્પન્ન કરીએ છીએ કે તેને કંઈને ને પગસે વિચાર કરવામાં બૂલ કરી બેસવાની બીક હૃદયમાં પેસી જાય છે. બાળક અંધકારમાં જૂસો સારે છે. પ્રત્યેક વિચાર આવતાં, બૂલ કરી બેસવાની માફ તેને ખાઈ જાય છે. તે કાંઈ મારી નીચે બેસી જાય છે. પોતાની પરાધીનતામાં દિનપ્રતિદિન વધારે ખૂંચતો જાય છે. અન્તે તેની એવી અધોગત સ્થિતિ બની જાય કે કે તે બીજાને પૂછ્યા વગર પાણી પણ પી શકતો નથી. ખીત્રામાંથી રૂમાલ કાઢી બીજાની સલાહ વગર નાક પણ સાફ કરી શકતો નથી.

મને થોડાં બાળકોના દર્શાવતાં યાદ છે

કે તે પોતાની માને પૂછવા વગર ખમીસ પહેરવું કે ગંજીરાક, ટોપી ઓઢરી કે હાડે માથે જવું, પાણી પીવું કે ન પીવું-વિગેરેના નિર્ણય પોતાની મેળે કરી કરી શકતા જ નથી.

બે બાલસોયા બાળકો બાગમાં રમતા હોય છે. ત્રીસ પુટ દૂર માળી બેલગાડી બેસેલો જણાય છે. ધરમાંથી કાળજીભર્યા આવાજો બાપ બોલી હોડે છે, “અચા, પર-સાળ પર ચઢી જાઓ, બેલ મારી બેસશો.” બાળકોના મુખ ઉપર સ્પષ્ટ પ્રશ્ન તરવરતો મેં બોલ્યો, “માળીના હાથમાં ધરચૂલી સંભાળ નીચે રહેલો, ત્રીસ પુટ દૂર બેસેલો બેલ અમને આટલે દૂર કેમ મારી બેસશે ?” મને સહજ મનમાં થયું કે નવાઈ નહિ કે તે બાળકો રોગીયલ, પેમલા, આવર્ણા, પરા-ધીન જેવાંજે દેખાતાં હતાં.

મને એક બાલસોયા પિતાએ કહ્યું. “મારો લાભો આદર્શ વિદ્યાર્થી છે.” મેં પૂછ્યું “કેવી રીતે ?” મને પિતાના શોકો જવાબ મળ્યો. “શાળામાં જઈ જોજો કેમ દિવસ એટલે સમજાશે.” બીજેજ દિવસે હું તે બાળકોના હેતુથી શાળામાં ગયોજ, બાળો અદ્ય વાળી, નિષ્કેષ, નિષ્પાંજ, મૂક, પોતાના બાંકડા પર બેઠો હતો અને તેજ હડી મેં તે વિશ્વકર્માને તેજ બાળકને આદર્શ બાળક તરીકે ગણાવતાં બોલ્યો. તે શિક્ષકને સાંભળવાનો દેખાવ કરતો હતો. શિક્ષક કંઈક પોતાની ટેવ પ્રમાણે સાચું બોલું ભરડ્યે જતા હતા. ધેર આવી બાળાને પૂછ્યું, “આજે મણિતના વિષયમાં શું શિખ્યા ?” બાળાશાષ્ટ્યે નીચું જોઈ, જવાબ દીધા વગર ચાલતી પકડી. બાળાશાષ્ટ્યે આવા તો આદર્શ વિદ્યાર્થી હતા.

બીજે અવસરે ભયારે હું શાળામાં જઈ મળ્યો ત્યારે વર્ગશિક્ષકે મને વર્ગની તફાવત બેચે પડી રહેલા એક બાંકડા ઉપર બોલ્યા

ત્રણ ચાર વિદ્યાર્થીઓ તરફ હાથ લંબાવી કહ્યું કે “તે બાંકડો આ વર્ગના નામીયા મવાલીઓ માટે છે.” મેં વર્ગશિક્ષકને પૂછ્યું “એમ કેમ ?” તેણે જવાબ આપ્યો, “તે નકારા બેચારીઓ બિલકુલ શાન્ત બેસી શકતા જ નથી.”

ત્રીજી વખત એક એવા બાળકના સહવાસમાં હું બાળ્યો કે તેનું નામ પૂછે તો તમને તેનો જવાબ પણ તે ન આપી શકે. તે મૂંઝે.

આ વર્ગમાં મૂકનાર બાળકની અતોસપ્ત-તતોસપ્ત જેવી પરિસ્થિતિ હતી. તદ્દન શાન્ત બેસનાર બાળક દબાયેલું, પેપડું હટું, એથી ઉલટું બહુ તોફાની અને અર્થાત બાળક ઉચ્છ્રંખલતાને વધું હટું. તે બંનેની વચ્ચે અર્ધદગ્ધ બાળક તે નહિ દબાયેલું તેમજ નહિ ઉચ્છ્રંખલ.

ઉપરની ત્રણે બાળકની પરિસ્થિતિ વિષમ કેળવણીને આભારી છે. એકની ઇચ્છાશક્તિ નષ્ટ છે, બીજીની કુમારો ચડી ગયેલી; ત્રીજીમાં ઇચ્છાશક્તિનો તદ્દન અભાવજ રહી ગયો છે.

હવે ત્રણ ક્રીસ્ટાઓમાં આધુનિક કેળવણીના સિદ્ધાન્તદારા તેમને પૂર્ણ વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્ય આપવામાં આવે તો ત્રણે વ્યક્તિઓ તરી જાય. ત્રણે બાળકોને છૂટા મૂકી દો, સ્વાતંત્ર્ય હલન ચલન કરવા દો, અન્તરિક હલવાના અવાજો સાંભળવા દો. ટૂંકમાં તેને બંધનમાં રાખી મૂકનારા સર્વ દબાવે, ટુકમો અજાત કરો. આ વસ્તુદારા તેને મુક્તિ મળશે. દુર્બળ બળ મેળવશે. મુશળો લોદ-કાવા પ્રાપ્ત કરશે, અર્ધદગ્ધ પૂર્ણતાને વરશે.

ઇચ્છાશક્તિવિહોળો કચરાયેલો બાળક એક કમ્પીસેલ તેને શાન્ત નિષ્કેષ બેસાડી મૂકી તેનામાં કરોડપત્તિ પેદા કરવાનો મુન્દો આપણે બેરવાનું સાદમ્ કરીએ છીએ. આપણે માનીએ છીએ કે આ પ્રમાણે શાન્ત,

નિષ્કેષ, બની બેસેલું બાળક કવચિતજ ખરાબ બનશે. પણ તમે જરૂર સમજો કે તે સર્વાંશે હીણશક્તિ ડરપોક અને પેપલુંજ બનશે. તેની હાતરકથા તે કદી પોતાના જીવનમાં લખવા પામે તો તે જરૂર લખે કે માઆપની જોડાકીમાં મારું સર્વસ્વ હોમાધ ગયાથી હું હાથે કુટો, પગે લાંગડો, હૃદયમાં દુર્બળ, મગજમાં અધૂરો શરીરમાં રોગીયલ બની રહ્યો છું અને મારા માઆપો Criminal negligence માટે કાયદેસર જવાબદાર છે. પણ તે દિન કદા કે બાળક પોતાના માતાપિતાના વિરુદ્ધ પોતાના હૃદયના બખાળા બહાર કઢાડી શકે ?

માટે બાળકની ઇચ્છાશક્તિનું માપ કાઢી તેને દીશમાં મૂકી પોતાનો સ્વયંવિકાસ થવા દો. બાળક જન્મે છે ત્યારથી કોઇના પણ પ્રયાસ વગર વિકાસ પામે છે-શરીરમાં, મગજમાં, મનમાં, સ્નાયુઓમાં, ત્યાર બાદ બાપા પકડે છે તે પણ કોઇની પદ્ધતિસર તાબેદારી વગર. પોતાની ઇચ્છાશક્તિના પ્રયત્ન પ્રભાવ વડેજ. તેને વ્યાકરણના ઘૂટકા ગણાની નીચે માતાપિતાએ ઉતાર્યા હોય તેવું યાદ છે કોઇને ? તેને જાતિ શીખવી છે કોઇએ, તેને માતાના સ્તનમાંથી દૂધ ચૂસતાં કોણે શીખવ્યું ? પ્રતિદિન વિકાસ પામતા જમવા માટે હાથ હલાવતાં તથા મોમાં કોળીપો મૂકી આવતાં કોણે બતાવ્યું ? બૂખ લાગે ત્યારે રડતાં કોણે પ્રેરણા આપી. આ ઉપરથી સમજવું સહેલ છે કે બાળકની અંદર હયાત છે, એવી ઇચ્છાશક્તિના માર્ગદર્શક બનવું એટલીજ પ્રત્યેક માતાની, પિતાની, ગુરૂની સ્પષ્ટ ફરજ છે, તેથી વધુ નહિ જ.

તેટલા માટે બાળક પોતાની ઇચ્છાપૂર્વક પોષક તત્વો ગ્રહણ કરવા હાડિ ત્યારથી તેને એકાગ્રતા એક વસ્તુ પાછળ સમીપ વખત સુધી મંડી પડવાથી આવે છે. continuity

કોઇપણ જાતના વિદ્યેષ વગર બાળક પોતાની સ્વયં પસંદ કરેલી, સ્વયંનિર્મિત અથવા સ્વયંપ્રેરિત વસ્તુ સાથે અવિચિન્ન પરિચય વધાર્યા જ કરે. એજ એની ઇચ્છા શક્તિને કેળવશે, માર્ગ દાખવશે, દિશા બદલાવશે અને એકાગ્રતા આણશે. એજ તેને મનુષ્ય બનાવશે અને વિજયપ્રાપ્ત કરાવશે. એજ એનામાં આરિચ્છ રોપશે, આત્મબલ આપશે.

એક ખુની, ધરદ્રુક, વ્યસની, બંડખોર ચોર એમાંથી કોઇને કદાપી લોઃ અથવા જરા નરમ પસંદગી કરીને જીંદગીમાં નિષ્ફળ બનેલી વ્યક્તિનું જીવન તો માનસશાસ્ત્રના સિદ્ધાંત પ્રમાણે એટલું જ સિદ્ધ થશે કે પ્રત્યેક વ્યક્તિને અવિચિન્ન વસ્તુ સાધનાની તક જીંદગીમાં સાંપડી જ નહિ હોય. જીંદગીની શરૂઆતમાં પ્રત્યેક વ્યક્તિ પ્રમાણિક ઉદ્યોગી અને સ્વેચ્છા શુદ્ધ જીવન, જીવવા તલપી રહી જ હશે, પણ આજસાધનો એક જ તણખો, બાળ જોડાકીનો એક જ કારડો, આત્મખ્યાનનો એક ફક્ત એક જ ફટકો તેને ક્યાંક પણ લાગવા પામ્યો જ હશે. તેથી કરીને તેના હૃદયમાં જરૂર આ ઘાત થવા પામ્યો હશે, એના મગજને વિદરાવી મૂક્યું હશે. તેને સામાજિક બેડી નિરર્થક બાસી હશે. તેને કૌટુંબીક ભાવના બાર રૂપ બાસી હશે-ખસ બંડ-એટલો નિશ્વસ પોઠારી તે આદર્શ શહેરોમાંથી-ચોર ખૂની, બંડખોર, બદમાશ, વ્યસની બની ગયો-આદર્શ જીવન જીવવાની આરા વગર નિરર્થક વેડફાઇ ગયો. જીવનો જીવ ગયો અને સમાજમાં સડો પેડો. તે માટે જવાબદાર કોણ ? કેને criminal negligence માટે પકડી કાયદેસર જવાબદાર ગણવો ? પતિત આ કે બાપ, પતિત ધણી કે ધણીમાર્ફી, પતિત શહેરી-આગો બની રહે તો સમા-

જ્યાં સડો પેસાડવાનું સાક્ષર કરનારને શી કારણી શિક્ષા ન હોય તે જ વિચારવાનું રહે છે !

તેટલા માટે એક સિદ્ધાંત સ્પષ્ટ સમજો કે ત્યારે બાળક એક પશુ કામ દાખમાં લઈ મેકેલ હોય, પ્રેરણા મેળવવું હોય, અચિન્ન આનંદ મેળવવું હોય ત્યારે જરૂર સમજો કે તે ઔદ્યોગિક તૈયારી મેળવી રહ્યું છે. આનંદિક વ્યવસ્થા, માનસિક વૃદ્ધિ અને આત્માનો વિકાસ સાધી રહ્યું છે. તે વખતે તમે તેને જરાપણ વિશેષ ન પાડો. તેને તે કામમાં મરા પડવાની પૂરી સગવડ કરી આપો. જાણે તે જમ્યું ન હોય, જાણે તે જાંઘું ન હોય, જાણે તે નાચું હોય, જાણે તે મંડું હોય, જાણે તે ધૂળમાં હોય, જાણે તે આજીવન દરમિયાન હોય, જાણે તે વસ્ત્રોના સમૂહમાં અસ્તવ્યસ્ત પડેલું હોય, કારણ કે આમાં સમજવાનું એટલું જ છે કે બાળક જે કામ કરે છે તેની કીમત નથી પણ તે કામ દ્વારા પ્રેરણા, આત્મગત, એકાગ્રતા, સ્થિરતા મેળવે છે તેની જ કીમત છે.

આથી ઉપર આજની આપણી સાગા-ઓને કંપો સમજવડા, નિર્મિત અ-વ્યાસક્રમ, પરીક્ષાનો ઢાઢ, અસ્થિતા વિષયો, અસ્થિતા વેગામે ગોખવા પડતા પાઠો-જાળકની હિંદુશક્તિને ગોખવાના કંઈ પણ તત્ત્વો આમાં છુટ્ટો છે ! બાળક નિષેષ બેસી રહે રજા વચર ઉઠાવ નહિ, મનમાં ન મમવું હોય તોય ગોખવાનું, કાંચો હોય તો પણ તમ માથે મમવાનું. તૈયારી વચર પરીક્ષામાં બેસવાનું જ, જાણીજીલને નિષ્-ળતા વચરવાની જ-જાળક નષ્ટ થાય તેમાં ખીણ શી નવાઈની જરૂર રહે છે !

આધુનિક કેળવણી કેમ આપવી જોઈએ ? વૃદ્ધતાત્મક શક્તિદારા ન્યાયશક્તિ કેળવાય તેવા સાધનો, સ્વયં શિક્ષણ અને સ્વયં શુ-ધારણાનું સાદિત્ય તેમજ બાળકની ભાવ-નાને ઝાળખી તથા પોખી શકે તેવા શિક્ષક આ ત્રણે તત્ત્વોના એકીકરણ વાળા બાળ-મન્દિરો દ્વારા જ સાચી કેળવણી શક્ય અને.

તે પદ્ધતિ અનુસાર બાળક નીકરતા, આત્મ વિકાસ, વ્યવસ્થા, વસ્તુઓની સત્ય લક્ષનાની સમજ, જ્ઞાન, ખીજની પરાધીન કોરવણી વચર પોતાનો વિકાસનો રસ્તો મેળવે છે. પ્રથમ ધાધિલ, અવ્યવસ્થા અને મડમચલમાં ઉછરેલું બાળક પદ્ધતિ પકડીને વ્યવસ્થિત અને ખંતીલું અને અને પરચ-વાત વાતાવરણમાં તે ઉછરી રહે.

પણ કદાચ એમ પ્રશ્ન કરવામાં આવે કે બાળકમાં હિંદુશક્તિનો અભાવ હોય તો તે ઉત્પન્ન કેમ કરવી ?

અત્યારની ખોટી પ્રથા એમ જવાબ આપે છે કે બાળકની પાસે આશી મુકવામાં અથવા પરીઓની કથા, મોટા માણસોના છવન જતાનો ગોખવાથી, છતિદાસના મુખ પાડોથી, માદમકોના શ્રવણથી, લાગણ્ય પ્રવળા કીતનો સોજાવાથી બાળકમાં વિચાર મેળીનો ઉદય થાય છે. તો એટલું સમજી જવું જોઈએ કે તે નિરયક છે. બાળકની હિંદુશક્તિ વ્યક્તિ સ્વતંત્રમાં જ સમાયેલી છે. એટલું જરૂર સમજી શ્યો કે બાળક કદી જીવને નાશ કામ કરવા, જાંઘેલ કરવા, જાસ આપવાની હિંદુ કરવું જ નથી. માત્ર તેની સાથેના વ્યવહારમાં પ્રત્યેક માણાપે પદ્ધતિસર કામ લેવું પડે.

ભૂતની ભાઈબંધી

લેખક :

શ્રી હરિફલ્લ બ્યાસ

બાળકની કલ્પનાસૃષ્ટિમાં નજર કરવાની જોને દુરસદ કે પરવા ન હોય એવાં માતાપિતાઓને અર્પણ.

મનુના જીવનમાં ત્રણ મહાકંટક હતા. ફાજદાર, આવો અને ભૂત. સવારમાં તેના મિત્રો સાથે તેને શેરી બહાર રમવા જવા મુજબ થાય, તો માણ કહેતા કે “ ફાજદાર પકડી જશે ” અને એ ભયથી તેનાથી જવાઈ નહિ. બપોરના ખાટીમીઠી માટે તે તેની આ પાસે પૈસો માગતો, તો તે બીક દેખાડતા કે “ બાવાને બોલાવીશ તે તને ટપાડી જશે. ” આથી આ હકસરતી માગણી તેને જતી કરેવી પડતી. સાંજ પડી જવા છતાં કોઈ તેને બહાર તેડી જવા આમંત્રણ કરતું હોય અથવા તેના પિતા સાથે જવા તે મુજબ બતાવે તો દાદા કહેતા “ ત્યાં તો ભૂત ખાઈ જાય ” અને ભૂતના ભયમાં મનુની બહારની દુનિયા જોવાની મહત્વાકાંક્ષા ઓગળી જતી.

ધણીએ વખત મનુ એકાંતમાં આ વિષય ઉપર વિચાર ચલાવતો અને આ ત્રણે જણા કેવા દરી તેની કલ્પના કરતો. કદાચ તેઓને સીંગડાં દશે. પણ એમ હોય, તો તેની સંદારક શક્તિ બળદ કે પાઠાથી વિશેષ ન હોય. કદાચ તેનાં દાંત મોટા દરી. પણ એમ હોય તો તે દાંથી જેવાં કોઈ જાનવર હોય પણ દાંથીમાં ખાસ ભયંકરતા કંઈ નથી હોતી, એ તો ઉલટું બહુ પ્રેમાળ પ્રાણી છે. આમ એની સાદી કલ્પના આ ત્રણેને ધણાં ધણાં સ્વરૂપ આપવા પ્રયાન

કરતી પણ કોઈ સ્પષ્ટ સ્વરૂપ આપી શકાઈ નહિ છેવટે તેને એણે તો લાગ્યું કે તે મને તેવા આકારના હોય, પણ સ્વભાવે દદ બહાર ફૂર તો હોવા જોઈએ, અને ફૂરતાનો ભય કોને ન લાગે ?

ક્યારેક સ્વપ્નમાં તે રમતો હોય, અને ફાજદાર પકડવા આવે એવામાં ઝખકીને જાગી જતો અને જગ્યા પછી તેની બાકે આપાની સાથે સુવાની પ્રયત્ન મુજબ બતાવતો પણ એમાંથી એકેયને તે પામવું નહિ. અને જ્યારે ભયનો માર્થો મનુ ચીસ પાડતો ત્યારે મગજમારી કરાવવા બદલ તેના કંટાળેલા પિતા તેને બેચાર તમાચા ફૂરી દેતા. જો કે એટલું કપા પછી પણ તેને પોતાની સાથે સુવાની રંગ તો આપવી જ પડતી. પણ એમાં જ્યારે તે પેસાળથી મિજાનું બગાડી ખૂંટતો ત્યારે તેના ભોજ મળતા અને જે ચુંદો કપાનો તેને ખ્યાલ પણ ન હોય, એ કાલ્પનિક ચુંદાં બદલ તેને સખત સખત સદન કરવી પડતી.

બિચારો મનુ ! બાલપણમાં સૃષ્ટિ એક સ્વર્ગ હોય છે એ તો તે અનુભવતો. પણ એ સ્વર્ગ પર આક્રમણ કરતા આ ત્રણે દાનવો બહુ ભયંકર હતા. દુનિયામાં ફાજદાર, આવો અને ભૂત એ ત્રણ રૂકત ન હોય, અને આપીનું બહુ હોય તો પછી સુખમાં શું કહેવાપણું રહે ? પણ એ નથીમ ક્યાંથી હોય !

એક દિવસ મનુને એક મિત્ર પુત્રીઓ
એક વાર્તા સાંભળી આવ્યો અને મનુને તે
કહી સંભળાવી. તેમાં એક માણસે ભૂત સાથે
દોસ્તી બાંધી હોવાનું કહેવામાં આવ્યું હતું.
આ વાર્તા સાંભળી

ત્યાં પછી મનુની
કદપનાને નવું પ્રો-
ત્સાહન મળ્યું. તેણે
જોયું કે ભૂત લોકો
ક્યારેક ક્યારેક
માણસની પથ્થુ દો-
સ્તી બાંધી ખરા.
તો શા માટે તે
મનુની દોસ્તી પથ્થુ
ન બાંધે? અને
તો પછી મનુને
તેનાથી કે પછી
દુનિઆમાં મોઢના-
થી બીજાપણ જ
ન રહે. પથ્થુ વખતે
દોસ્તી બાંધ્યા પ-
હેલાં જ ખાણ
ગાય તો ?

આમ છતાં
મનુને ભૂત માટે
માન ઉત્પન્ન થયું,
કારણ કે તે ઘાતકી
દશે પથ્થુ પોતાના
મિત્રો સાથે તો
સારી રીતે વર્તે
દશે, એ નહીં
હતું. મનુએ કદપ-

ના આગળ ચલાવી એટલે લાગુ કે એ ભૂત
પોતાના ક્રૂરતા દોષો જેવું દોષું જોઈએ. દોષી
પણ બદલનાને કાઢી ખાવ એવો હતો છતાં
મનુ તેને મારે તોપણ કંઈ બોલતો નહિ જો

ભૂત પથ્થુ એવું જ હોય તો તો બહુજ મઝા પડે.
૨

મનુને એક વખત એના કાકાને પરણા-
વવા જવાનું થયું, અને ત્યાં બીજા બધા

ચાંદની

રસસરસસરસર-તીરેથી રેલી ચાંદની રે લોલ,
ઘટરી સુંદરી રે લોલ,
નિમંજ બાવ અને હેવાની હિંસે ભાતુની રે લોલ,
ગુજરે ભાતુની રે લોલ.

ગુજરે રસસરસરસમું, ચાંદની ગુજરી નાર;
જે જે સ્થળમાં સંચરે ત્યાં લઇજે રસધાર.
લગ્નના કુધ સમી તે જમમાં રહે ચાંદની રે લોલ,
મંજા સ્વર્ગની રે લોલ,
જન્મ કુટીર રહેલે રહે શાળી સામ્યની રે લોલ,
સરિતાં મુખની રે લોલ.

લેલસાવને ના સજે, સમતાનો ભંડાર,
નારી ગુજરેદેશની, સરિતાનો અવતાર.

રેલો અમર બન્યા પી અમીરસધારા ચાંદની રે લોલ,
શાંતિ સ્વર્ગની રે લોલ,
પીતાં અમર કરે જોતામાં સિતલકારિણી રે લોલ,
દુર્ગામાં દારિણી રે લોલ.

ગુજરીની ગુણસુંદરી, જેતાં શાંતિ યાય,
ધાર અમીરસ વર્ષતી, પીતાં અમર થવાય.

રસમરસસરસર તીરેથી રેલી ચાંદની રે લોલ,
ઘટરી સુંદરી રે લોલ,
નિમંજ બાવ અને હેવાની હિંસે ભાતુની રે લોલ,
ગુજરે ભાતુની રે લોલ.

અલીન

કે જેથી “ફાજલ” તરીકે ઉદ્દેશાયેલો બચિત્રને
તે જોઈ શકે અને તેના મદદના આશયથી
વચ્ચે તે નવા આરનારને પંડિતશ્ર સાથે
દાય મિલાવતા જોયા. તેને ચંકા પડી કે

શુદ્ધરથ કરતાં એક
શુદ્ધરથ તેને બહુ
ગમી ગયા. બધા
એને “પંડિતશ્ર”
કહેતા. અને મનુ
એને “ પંડિત-
દાદા ” કહેતો.
આ પંડિતશ્ર મનુ
અને તેની સાથેનાં
બીજાં બાળકોને
ધણીજી બ્યાનંદ
કરાવતા. વખતે
વખતે કંઈ પ્રશ્નો
પથ્થુ પૂછતા અને
સાચો જવાબ
બ્યાપનારની પીઠ
યાગડતા એક
બપોરે મનુ પંડિ-
તશ્ર પાસે બેઠો.
હતો એવામાં કો-
ઈએ પાછળથી
બૂમ મારી “કેમ
ફાજલાર સાહેબ !
ક્યારે પહોંચાડ્યા?”
મનુના સરીર
સોંમરવી એક
ધુમ્મરી બાવી મઠ.
તેણે પાછળ જોયું

વખતે પંડિતજી પોતેજ ફોજદાર ન હોય !
અને એ બંનેની વાતચીત પરથી એ શંકા
મળ્યુંતુ થઈ. મનુ બિચારો ધુળતો એક
તરફ ઉભો.

“ કાં મનુ ! કેમ ત્યાં ઉભો છે ? અહિં
એસ. ” પંડિતજીએ મનુને કહ્યું.

“ ના, તમે મને પકડી જાવ ” મનુ
ધૂળતો બોલ્યો.

પંડિતજી જે અત્યારે ફોજદાર હતા પણ
પોતાના પૂર્વાશ્રમમાં શિક્ષક હતા અને તેથી
જ બાળકો પર આટલી મમતા રાખતાં
શીખ્યા હતા તેમને આનું કારણ તરત
સમજાઈ ગયું. “ તેમણે કહ્યું ” તને ન
પકડાય, મનુ ! તું તો મારો દેરત કહેવાય બીજો
કોઈ તને પકડતો હોય તોપણ તેને મારી
નાખું. અહિં આવ. ”

મનુની કંપારી કાંઈ જોઈ તો થઈ. તે
અનિચિત પમણાં ભરતો આગળ આવ્યો.
અને પંડિતજી પાસે બેઠો. પંડિતજીએ તેની
પીઠ યાખડી એટલે વળી એક ધુળરી આવી
અને ચાલી ગઈ. પણ એ ધુળરી પસાર
થતાં મનુનો પુનઃજન્મ થયો.

“ માથું કહે છે કે ફોજદાર પકડી જાવ.
હ ફોજદાર તમેને ? ” મનુએ ફરીથી પોતા-
નો સંદેહ વ્યક્ત કર્યો.

“ પણ છતો બીજાં છોકરાને પકડાવને ? ”
મનુએ જરાક દિંમતથી કહ્યું.

“ નહિ કામને નહિ. અમે તો તારી
માથું જેવી ડાંથીઓને જ પકડી જઈએ. ”
પંડિતજીએ ડાંથી પરનો રોષ બહાર દાલવ્યો.

“ પણ મારી મા તો સારાં છે, તેને
નહિ પકડી જાવને ? ” બાળકની નિર્દોષતાથી
પંડિતજીની આંખમાં આંસુ આવ્યાં. “ તેને
ના પાડવી પડી. ”

બાળકે કહેલું કે એ ત્રિપુરી એક સાથે
જ રહેતી હશે. અને તેથી એકનો પત્તો
લાગતાં બીજાઓનો પણ લાગશે એમ ધારી
આગળ ચલાવ્યું.

“ તમે બાવાને બોળાઓ છો ? ”

“ કેમ શું કામ છે ? પંડિતજીએ પો-
તાને મળવા આવેલા સંન્યાસી તરફ સ્મિત
કરતાં પૂછ્યું.

“ મારી બા કહે છે કે ‘ બાવા ઉપાડી
જાય ’ એટલે પૂછું છું. ”

પંડિતજીએ મનુને સંન્યાસીના બોળામાં
બેસાડ્યો. તે સાધુ પુરુષે. તેના પર પ્રેમથી
દાઢ ફેરવ્યો અને એ પ્રમાણે એનું મન
મેળવ્યા પછી પૂછ્યું. “ બાબા, મારી સાંચે
આવવું છે ? ”

“ તમે ક્યાં જવાના છો ? ”

“ અમે તો રખડયા કરીએ, આજ
અહિં તો કાલ બીજે. ગામ જઈએ. ત્યાં
આવીશ તો તને નવાં નવાં ગામ બતાવીશ
અને બીજાં ધણું જોવાનું મળશે. ”

“ તમારું નામ શું ? ”

“ હું બાવો છું. ”

મનુ ધીમેથી સંન્યાસીના બોળામાંથી
નીચે જઈ બેઠો. સંન્યાસીની સુનનતાની
ખાતરી થવા છતાં તેનાથી બીજા ટેવાયેલી કલ્પના
તેના તરફ એકદમ આકર્ષિત બતાવી શકી.

“ મનુ, બાવાજી કેવા સારા માણસ છે ?
જો ને ? ” પંડિતજીએ મનુની નિદ્રા ઉઘાડી.

મનુએ ધડી બાવાજી તરફ અને ધડી
ફોજદાર તરફ જોયું. ધડીભર તો એ
નિર્દોષ બાળકને પણ એમ લાગ્યું કે આ બે
જેણે મળીને કાંઈ તકદ્દત તો નહિ કરતા હોય
ને ? “ પરંતુ પંડિતજી પરની શ્રદ્ધા છેવટે
સર્વોપરી નીવડી. તેણે દિંમતથી પૂછ્યું.

“ તમે છોકરાને ઉપાડી જાવ ? ”

“ છોકરાને આવવું હોય તો ફરવા તેડી
જઈએ. ”

“ પણ ન આવવું હોય તો નહિ ને ? ”

“ નહિ ”

મનુનો શ્વાસ નીચે બેઠો. માથા ઉપરથી
એ મધ્ય બોળે ઉતરી ગયો હોય એમ તેને

આવતે મહિને દીવાળી

તમે જરા બૂલકણાં છે એટલે યાદ દેવડાવીએ
થું ?

દીવાળીમાં બાળકો સાડું સાડું ખાવાનું માંગશે
દીવાળીમાં સ્નેહીઓને ત્યાં ઢાંકથું મોકલવું પડશે
તે વખતે

બાળકોને બજારની મીઠાઈઓ ખવડાવશે ?
સ્નેહીઓને કયરા જેવો બજાર માલ આપશે ?
ના, ના, રહે બૂલતા

તમારી પોતાની કલા જ એમાં બતાવજો
ધુપરા નેઃ કચોરી, થાપડા ને ખરખરીઆ

તમારે હોયે જઃ બનાવજો

એ માટેની સર્વ સામગ્રી માટે તમને

જરાય મુંઝવણ નહિ પડવા દઈએ

તમારી પાક કલાને શોભાવે એવો સરસ

નેઃ

ચોખ્ખો માલ અમે પૂરો પાઠીશું

જાંગીર સી. મસાલાવાલા

ગીરગામ બેક રોડ, મુંબાઈ, ૪

તમારા માનીતા મંદળની સામે જ દુકાન છે

શ્રીજ્ઞાના માટે શક્તિના અખુટ ઝરો.

“ યુટેરોટોન ”



પ્રથમ, લોહીવા, અનિયમીત અટકાવ, કંમરનો દુઃખાવો, ગર્ભાશયના દર્દો, કસવાવડ, વંધત્વ, તથા મુવારોગ જેવા અવલેષ્ય દર્દોને જઠમુળધી મટાડી શ્રીક્ષ્ણ પડી ગયેલા શરીરને નીરોગી બનાવી ઉત્તમ શક્તિ આપે છે.

કી. બા. ૧ રૂ. ૩-૮-૦ વી. પી. જુડું.

સોલ એજન્ટસ:-પટ્ટની પ્રધર્સ ઈન્ડ ફું.

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ-મુંબઈ ૨.

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને બાળકોની અવનવાત્રી.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી (રજપુટ)

બાળાઓને યતા દરેક દર્દોને મટાડી તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રજપુટ બનાવે છે. આ સોગઠીનું સેવન કરનારા બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન પામ્યા છે. કીમત ૩થી ૧ રૂના વાર આના.

વી. પી. પો. જુડું. વેધ. એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી ડીપો. ભાવનગર (કાઠીયાવાડ)

ત્રણ સુંદર વાર્તાસંગ્રહો

વર્માની
વિવિધ વાર્તાઓ

મૂલ્ય : ૨-૦-૦

પોષ્ટેજ : ૦-૩-૦

લક્ષ્મીની સાડી

મૂલ્ય : ૦-૧૨-૦

પોષ્ટેજ : ૦-૧-૬

સોળ

સુંદર વાર્તાઓ

(ભાગ ૨)

મૂલ્ય : ૧-૪-૦

પોષ્ટેજ : ૦-૧-૬

□ “ ગુણસુંદરી ” ના આદેશને ૨૦ ટકા વળતર મળશે □

હીવાળી મુઢીમાં

:: ત્રણ પુસ્તકો સાથે લેનારને રૂ. ૩-૮-૦ માં થેર બેઠાં મળશે. ::

લખો : વ્યવસ્થાપક, “ ગુણસુંદરી ” : મુંબાઈ.

લાગ્યું. પણ દલુ પકડી કે ઉપાડી જનાર ફોજદાર કે બાંધા કરતાં ખાસ જનાર ભૂતની બંધીક મોડી હતી. તેણે ફોજદારને પૂછ્યું:

“ તમે ભૂત જોયું છે ? ”

પણ પડિતજી કાંઈ જવાબ આપે તે પહેલાં બહાર કંઈ કંઈવાદસ થતો સંભળાયો. અને નગર કરતાં જણાયું કે એક ગાંડા માણસને આઠ દસ હોદરા સતાવી રહ્યા હતા. અને તે ગાંડા પણ તેજો તરફ જનતા પ્રદારો કરી રહ્યો હતો. પડિતજીએ મનુને બતાવ્યું. પછી તે હોકરાઓને નસાડી મૂક્યા અને તે ગાંડાને પોતાની પાસે બેસાડીને બેસાડ્યો. એક લાકુ મંગાવી મનુને તે આપી તે ગાંડાને આપવા કહ્યું. એટલે મનુએ તે લાકુ તેને આપ્યો. ગાંડાએ મનુને પકડી પ્રેમથી બે ત્રણ વળગા માર્યા. મનુને પ્રથમ તો આ અજકાઈ દીક નાં લાગી પણ બપોરે તે ગાંડાએ તેને અર્ધો લાકુ ખાવાનો આશ્રદ કર્યો ત્યારે તેની ઉદારતા મારે તથા સાફ દીલ મારે તેને માન ઉત્પન્ન થયું. તે પછી પડિતજીએ મનુ મારફત પાછી પાધું.

હવે પડિતજીએ મનુને પૂછ્યું “ હું મનુ, ટુંડું કહેતો હતો ? ”

“ તમે ભૂત જોયું છે ? ”

“ અને તેં નથી જોયું ? ”

“ ના—ના. ”

“ ને આ તારી સામે બેઠું ”. કહી પડિતજીએ તે ગાંડા તરફ આંખળા ચીંધી.

“ ભૂત આવું હોય ? ” બોલતો મનુ તેના તરફ એકી દેશી જોઈ રહ્યો.

તેની કંઈપનાની આખી ઇમારત તેને પકી જતી જણાઈ. પણ તે પકવા સાથે તેના માનસ પરનો બોલો પણ તદ્દન નાશુદ થયો. હવે તેને દિગંત આવી. તે ગાંડા પાસે ગયો અને તેણે માધું પકડી બોલ્યો “ ટુંડું મને ખાઈ નહિ જાને ? ”

ગાંડાએ એની પોતાની દેવનાગરીમાં ના પાડી. પણ એ એક “ ના ”થી મનુના હૃદયમાં અમુન સિંચાયું.

૩

કાકાને પરણાવી આવ્યાં પછી મનુનું તોફાન વધી પડ્યું. દાદા ગમે તેટલી માથા કુટ કરતી તોપણ તે રાત્રે શેરીમાં રજાડવા આસો જતો. એની બા ગમે તેટલા ડરાવતાં છતાં તે હવે તો બે પૈસાની જ માગણી કરતો. અને એક વખત ઘરડા ડાસીએ તેને ખીક બતાવી ત્યારે તો તેણે જવાબ આપ્યો કે “ આ, ફોજદાર તો તમને પકડી જાત, પણ મેં ના પાડી કે મારી માને પકડશો નહિ. ”

છોકરાની આ. લુચ્છખલતા. રૂઝીતે ન. માલની એટલે તેણે મનુના પિતાને કહી દીધું કે “ અત્યારથી હોદરા સામે બોલતાં થીએ એ દીક ન કહેવાય. ”

લથા દલાડા આ કાકું યુગવાયલુ રહું. એ બધાં જોયું કે મનુ કસાયો ડરે તેમ નથી ત્યારે દાદાની લુલિએ એક નુડું પંત દોધી કાઢ્યું—“ પાપ. ” પણ મનુને ખાત્રી થઈ હતી કે ભૂતની ભાઈબંધી થયા પછી કાંઈ કાંઈ કરી જ ન શકે એટલે તે દિગંત ન હારતો.

છેવટે મનુની માતાએ કહ્યું “ મનુ, ટુંડું આ તોફાન કરે છે તે મને ગમતું નથી, આમ ચાન્ત રહેતો હોય તો કેવો વ્હાલો લાગે ? ”

મનુની બધી લુચ્છખલતા આ લાલચ સામે પીતળી ગઇ. માતાને વ્હાલા થવા ખાતર તે કાંઈ પણ મગા કે હક જતી કરી શકે. તેણે કહ્યું “ બા, મને આગળથી એમ કહ્યું હોત ના ? ”

આ ચબ્દો સાંભળતાં મનુની માતાને એક કલાક પહેલાંની તેની મસ્તી અને ખીજઓની ડરામણી યાદ આવી અને તે દસ્તી પડી. પણ દૂર બેઠેલા તેના પિતાને શને આ ચબ્દ પડતાં તેની કંઈપના ભૂતકાળના ત્રણ વર્ષમાં સુમારી કરી પાછી આવી અને મનુનાં એ ચબ્દમાં કેટલો ઉડો અર્થ સમજ્યો છે, તેના વિચાર કરતો તે પ્રેમચીની, પમાતાપજારી આંખે તેની સામે જોઇ રહ્યો.

::: મહિલાઓની મનોસૃષ્ટિ :::

[આ નવો વિભાગ સર કર્યો છે, તેમાં એટલે બાજે મહિલાઓના વિચારો દર્શાવતા લેખો, ઉત્તરવામાં આવશે. ગુજરાતીમાં અન્ય પત્રોમાં આવેલા બહેનોના લેખોમાંથી અવતરણો, તેમજ અન્ય ભાષાઓમાં બહેનોને હાથે લખાયેલા સારા લેખોના અનુવાદોને આ વિભાગમાં મુખ્યત્વે સ્થાન આપવામાં આવશે. બહેનોને લખતા વિષયોને લગતી પત્રિકાઓ, માહિતીઓ તેમજ એવી સર્વ ઉપયોગી બાબતોનું આ વિભાગમાં સંકલન કરવામાં આવશે. ઉપતંત્રી]

૧

નવા આદર્શો ને સ્ત્રીકેળવણી

(શ્રીમતી યશુના હિરલેકર)

સ્ત્રી કેળવણીનો પ્રશ્ન છેલ્લી પા સદીથી ખૂબ જ વ્યવધિ રહ્યો છે છતાંય હજી એનું સંતોષકારક પરિણામ આવ્યું નથી પરંતુ એમાં કરી જ નવાઈ નથી. કેળવણી માટે કોઈ ચોક્કસ નિયમ અનંતકાળ માટે કરાવી શકાય જ નહિ. તેમ છતાં કેળવણીકારે ચોક્કસ નિયમો કરાવવા ગયા એટલે અવલો માગે દોરવાઈ ગયા.

એકની એક પરિસ્થિતિ હરેયાં કાયમ રહેતી નથી એટલે નવા નવા વાતાવરણને અનુકૂળ પડે તેવી રીતે નવા વિચારો અપનાવવા જ નેઈએ. જ્યારે એક સામ્રાજ્ય પડતાં હોય તો જ સમાનતા જળાય. બદલાયેલા સંયોગો મુજબ જ ન બદલાયેલા નાશ નહીં છે. કેળવણીનું સામાન્ય ધ્યેય યક્તિનો નૈતિક, શારીરિક અને માનસિક વિકાસ પ્રાપ્ત કરવાનું હોય નેઈએ. એ વાત ધ્યાનમાં રાખતાં યોગો પ્રમાણે કેળવણીનું ધોરણ હંકા હંકા નાળા માટે જ કરાવવું નેઈએ.

પુરાતનકાળથી આપણે ઇતિહાસનાં પાનાં ફરેલીએ તેા આપણને જાણ્યો કે દરેક વખતે સંયોગો કેળવણી પર અસર કરે છે જ. પુરાણો તપાસીએ તેા તે જાળમાં સ્ત્રીઓનાં જીવનમાં નિરાંત રહેતી એટલે તેઓ કલા કારિગરીમાં સારું ધ્યાન આપતી; નૃત્યકલા સંગીત વગેરે પર સારો કાણુ ધરાવતી.

યોગ્યલક્ષ્યમાં જીવન ને મીલકતની જાણી સલામતી નહોતી. માળાપો પોતાની દીકરીઓને જન્મ બને તેમ જલ્દી પરણાવી દઈ જવાબદારી માંથી મુક્ત થઈ જવા માગતાં. એ જાળમાં સ્ત્રી

કેળવણીને બારે ફટકા પડ્યો. છાકરીઓની કેળવણી માટે વિચાર કરવા માળાપોને દુરસદ નહોતી. એટલે હલકી વર્ણની કન્યાઓને કેળવણી મળતી બીલકુલ બંધ થઈ. શ્રીમંત ને ઉચ્ચવર્ગમાં સ્ત્રીઓને ઘરે બેસતાં, યજ્ઞાન્ન વાપરતાં ને સ્વચ્છરસણમાં પ્રવીણતા મેળવવા તાલીમ અપાવા લાગી.

હવે પશ્ચિમ તરફ નજર કરીએ. જમતના મહાયુદ્ધ પહેલાં સ્ત્રીકેળવણીની દશા અત્યાદે આપણા દેશમાં ને પરિસ્થિતિ છે તેવી હતી. સ્ત્રીઓ મુખ્યત્વે ધરમમાં રોકાતી. એમનું જ્ઞાન પુસ્તકિયા રહેતું. 'પછી લગાઈ' નગી. ને દરેક બાબતમાં જનજી કાંતિ થઈ બધ. જુની શ્રદ્ધાઓ યાજળી ગઈ. મહિલાઓએ બહોરજીવનમાં અંપલાવ્યું ને પુરોવાની ગૌરહાલનીમાં તેમની તમામ જવાબદારીઓ ઉપાડી લીધી.

એકવાર સ્ત્રીઓએ પોતાની પ્રજ્ઞા વધારી દીધી એટલે યુદ્ધ પછી તેમને પોતાના અસલ કામકાજમાં પાછા પડવા દિલ ન જ થયું. એ રીતે મનુષીઓની સંખ્યા ઘટવાથી તેમણે જરૂરી બાત મુજબ પોતાની સંજિતો વધારી. કારણ કે સ્ત્રીઓને કુવારી રહી પોતાનો નિર્વાહ કરવાની ફરજ પડી. પરિણામે ફ્રન્ટરકળાનું જ્ઞાન પણ સ્ત્રીઓએ હાથ કરતા માંડ્યું. સ્ત્રી કેળવણીમાં આર્થિક સ્વતંત્રતાએ અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો. સંયોગોએ કેળવણી પર ફટકો અસર કરી છે તે આથી સદા સમજાયે. એટલે અસ્થિતતની ખેંચાતાણમાં આપણે બચવું હોય તેા સંયોગો પ્રમાણે કેળવણીની પ્રથામાં ઘટલા ફેરફાર કરતા જ રહેવું નેઈએ.

નવતંત્રમાં ને દેશસરમાં સામાજિક રાષ્ટ્રીય તે આર્થિક ફેરફારો અન્ય બધાથી યથા રહ્યા છે તે ચહેરી નવતા સ્વપૂર્વક સમજવા પ્રયત્ન કરે છે એટલે ત્યાં છાત્રીઓ ને છાત્રાઓ જેવી જ કેળવણી આપવી અવશ્યની છે છતાં ય સ્ત્રીકેળવણી માટે હજી બે બિન્ન મંત છે. એક પક્ષ કન્યાઓ માટે જુદો જ અભ્યાસક્રમ યોજવાનું કહે છે જ્યારે બીજો પક્ષ છાત્રાઓનો જ અભ્યાસક્રમ કન્યાઓ માટે થાઉં રાખવાનું સૂચવે છે. વળી સહચિક્ષણનો પ્રશ્ન પણ અત્યારે સારી રીતે ચર્ચાઈ રહ્યો છે.

પરંતુ આ બધી ચર્ચાઓ, મુખ્ય મુદ્દા ભલામણ નવાથી છે, તેથી જ ભૂલી જવા પામી છે. વ્યક્તિગત વિકાસ ત્યારે જ સંપૂર્ણ રીતે સાધી શકાય કે જ્યારે વ્યક્તિગત ઉમેદોને સંપૂર્ણ રીતે પેાષવામાં આવે ને ઇચ્છામુજબ તેમને શિક્ષણ મેળવવાની સમર્થતા હોય. એટલે અભ્યાસક્રમ બાજુનારની ઇચ્છા મુજબ હોવો જોઈએ કેળવણી કોશીની ઇચ્છા મુજબ અભ્યાસક્રમ યદવો એ ભૂલ છે. બાજુનારની ઇચ્છામુજબ અભ્યાસક્રમ જોડવાય તો જ વ્યક્તિગત વિકાસ સધાય ને બાજુનાર યથાશક્તિ સમાજસેવા સાધવા શક્તિમાન બની શકે. અમુક છાત્રીને છાત્રાઓનો અભ્યાસક્રમ રૂચે છે કે જુદો અમર તો તેને સહચિક્ષણ પસંદ છે કે જુદું એ જો છાત્રીએ જાતે જ નક્કી કરવું જોઈએ. સમાજે તમામ સમર્થતા પૂરી પાડવી ને કન્યાઓ પોતાને મનમમતી વાત પસંદ કરી લેવી.

અસારની આપણી ભણેલી બાળાઓ તરફ નજર કરીએ તો તેઓને અકાળે વહલત પ્રાપ્ત થયેલું જણાય છે. એમના તરફ નજર કરતાં આપણી આંખ ઠરતી નથી. હલકું આપણને દુઃખ થાય છે. આપણા દેશમાં કુમારિકાઓ ગુલામીની પ્રતિમાઓ જણાય છે. પુત્રાન્ય મહોત્સવ તરીકે ઉજવાય છે જ્યારે પુત્રીજન્મે રોહણું રડાય છે. માબાપો પણ પુત્રી કરતાં પુત્રમાં પ્રેમથી જ સિન્નરથાવ દાખવે છે. પછી કેળવણીમાં પણ બન્ને માટે જુદી જુદી દૃષ્ટિએ કામ લેવામાં આવે છે. કેટલીક વાર તે: છાત્રીઓને કેળવણી આપવાની જરૂર જ લેવાતી નથી. પુત્રને તો સજાવડો જ જોઈએ. પુત્રી ન જોઈ તો કાંઈ નહિ પરિણામે સ્ત્રીપુત્ર વચ્ચેનું અંતર વાળી પડે છે. છેક નાનપણથી છાત્રીઓને હલકી મજાવામાં આવે એટલે

તેઓ શારીરિક ને માનસિક રીતે ઉતારતી થાય એમાં નવાઈ નથી. આનાં કારણો તપાસીએ તો વિચિત્ર સામાજિક પ્રથાઓ, બાળલગ્ન, વહેલું માતૃત્વ, સ્ત્રી કેળવણીની હાલુપ અને કેળવણીની અવળી રીત મુખ્ય જણાયો.

છેલ્લાં ચાર વર્ષમાં દિંદી નારીજનને અન્ય પલટો ખાધો છે. દિંદી સ્ત્રીઓ શું કરી શકે તેમ છે તેને આપણા દેશવંધુઓને કાંઈક ખ્યાલ આવ્યો છે. તક આમવામાં આવે તો તેઓ પુરુષોથી સહજ પણ પાછી નહિ પડે એ તેમણે પૂરવાર કરી આપ્યું છે એટલે સ્ત્રીઓ તરફ જે પસ્તા રહેડું તે અર્ધી રાષ્ટ્રીય શક્તિનો હુબંધ કરવા બરાબર છે. સર એમ વિશ્વેશ્વરય્ય લખે છે: “સ્ત્રીઓને તબીજ પદ્ધતિએ સ્થાપવી જોઈએ. જીવનની સલામતી માટે આપણે સ્ત્રીઓને ઘરમાં ગોંધી રાખીએ જોએ તેથી આપણા દેશને ભારે યુગ્માં નબ છે કારણ કે એથી અર્ધી રાષ્ટ્રીય શક્તિ વેરડાઈ જાય છે. છેલ્લાં ચાર વર્ષમાં આ વાત સ્પષ્ટ રીતે સિદ્ધ થઈ ચૂકી છે.

સ્ત્રી કેળવણીની યોજના આપણા દેશના તબા આદર્શો ને તબી જરૂરીઆતોને પહોંચી વળે એવી ધડતી જોઈએ. સૌથી મહત્વની બાબત શારીરિક વિકાસ છે. પછી પુરતક્રિયા જ્ઞાત આપણા અભ્યાસ ક્રમથી કુમળાં મનજ પર અતિથાય બોલે ન પડવો જોઈએ એ સંભાળવાની ખાસ જરૂર છે કષ્ટના, સંમેલન, અવલોકન વગેરે યજ્ઞિઓ કેળવવાની જરૂર છે. માનસિક શક્તિઓને ઉપયોગ ન કરવામાં આવે તો શારીરિક શક્તિઓ પડે તે પણ નડ બની જાય. એટલે સંપૂર્ણ માનસિક વિકાસ સધાય એવી કેળવણીની યોજના ધડતી જરૂરની છે. આંકડાઓ યાદ રાખવાથી કેળવણી મધાવી ન જોઈએ પરંતુ સામાન્ય કાર્યશક્તિ હ રૂપ પરખાવી જોઈએ.

પ્રથમ તો ગામડામાં રહેલી શાયેજનતા ને વિવિધ સામાજિક બંધનોમાં જકડાતી પ્રજા માટે આપણે કેળવણીની સામાન્ય યોજના ધરી કાઢવી જોઈએ. કેળવણી જીજ્ઞા જ વ્યવહાર બનતી જોઈએ. અભ્યાસક્રમ બદલ્યો વિના છૂટકો નથી. રચાનિક સંધિઓ અનુસાર તેમાં ફેરફાર કરવો આવશ્યક છે. ચહેરી અભ્યાસક્રમ કરતાં શાસ્ત્ર અભ્યાસક્રમ જુદા પ્રકારનો હોવો જોઈએ. તેમજ તે તેમને ઉપયોગી થઈ પડે. સાંકરતા કેળવણીનું સાધન છે; અતિમ

ધીય નથી: તે કેળવણીનું એક અંગ માત્ર જ છે એ આપણે બહી જવું જોઈતું નથી.

એટલે કુમારિકાઓના સમૂહને જે જ્ઞાન આપવામાં આવે છે તે સાક્ષરતામય હોવું ન પડે, એમને સાધારણ વ્યવહાર જ્ઞાન મળે એવી કાળજી રાખવાની ખાસ જરૂર છે. જમતના સામાન્ય બનાવોની તેમને માહિતી મળે ને પોતાના રેશની

વાતોથી તે બરાબર માહિતગાર થાય એટલે બસ. યેથી પોતાના રેશની જીવનમાં ને સામાજિક પરિસ્થિતિમાં સુધારો કરી શકે તેો જોઈ નથી. રાંધવા ખાવા ને બીજા ઘરકામમાંથી વખત બચાવી બીજું ઉપયોગી કામ કરવામાં વખત મળે તેો તેમની કેળવણી સાચીકે યથા હોય.

અનુવાદક: રમણિકલાલ દલાલ

૨

રશિયા ને અમેરિકાની સ્ત્રીઓ

(શ્રીમતી જેન માર્ટર)

મેસ્કો ખાખંબ લીનીએડ કે સોવિયેટ યુનિયનના કોઈ પણ સહેરના રાજમાર્ગ પર બમતાં કોઈ પણ વ્યક્તિને અમેરિકા કે બીજા કોઈ પણ મુઝીવાદી રેશના નારીજીવન કરતાં ત્યાંનું નારીજીવન અનેરું જ છે એવું સમતથા વિતા નહિ જ રહે. એમનો પોશાક એ પ્રતિબા પાડતું નથી એમનાં કાથોથી જ નહીં સાત પડે છે.

કોઈ મકાન બંધાવું જુઓ તે ત્યાં સ્ત્રીઓ કઠિયાકામ કરતી નજરે પડશે. કોઈ ચંત્રચાળામાં પ્રવેશ કરશે તે સ્ત્રીઓ સંપૂર્ણ યાંત્રિકો તરીકે કામ કરતી જણાશે. મોટોર કે ટ્રામમાં બેસશે તે ટીકીટો આપનાર સ્ત્રીઓ દરો માત્ર પુરૂષો જ કરી શકે એવી માન્યતા છે તે સપગાં કામ સ્ત્રીઓ કુશળતાથી ઉપાદી લીધેલાં જણાશે.

જળી ઉપર મુજબ માત્ર ઉગ્રોગમાં જ નહિ પરંતુ રાજકીય ક્ષેત્રમાં પણ સ્ત્રીઓ પડે પડી રીતે અંખલાયુ છે. અજાણની સરકારી જગ્યાઓ પર પણ સ્ત્રીઓની નિમણૂક થયેલી છે. રાજકીય પક્ષોમાં પણ સ્ત્રીઓ આગેવાની બધી સાત લે છે. સહકારી મંડળીઓ કે કામદાર સંઘોમાં પણ મહિલાઓ કામ કરતી જણાય છે. અમેરિકાની પેઠે માત્ર ખાનગી મંત્રી કે સ્ટેનોગ્રાફર તરીકે જ નહિ પરંતુ રેશન યુઓની પડખે રહી સ્વતંત્ર રીતે રેકે પડતી પર સ્ત્રીઓ કામ કરી રહી છે.

અમેરિકામાં પણ સ્ત્રીઓ ઉગ્રોગમાં લાગેલી જ છે. લગભગ નેવું લાખ સ્ત્રીઓ કામે વજગી દરો પરંતુ તેઓ સ્વતંત્રતામાં વિદરે છે એમ કહેવાય નહિ. હલકું તેઓ રસોડામાં, ધોવાળા કામમાં કે સાંસ્કૃત કરવામાં રોકતી હોવાથી જ

ભોમતી રહે છે. અમેરિકામાં સ્ત્રીઓ કારખાનામાં ભંચ છે તેો તેમની પાસે બે દિવસનું કામ, એક દિવસમાં કરાવવામાં આવે છે. એક મીઠમાં સ્ત્રીઓ બાર કલાક મજૂરી કરે છે: ત્યાંથી છૂટે ત્યારે ઘર-કામ તેો તેમને માથે અબુમતું જ હોય છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ તેો રાતપાળી પણ કરે છે છતાં ય ઘેર ભંચ ત્યારે રસોડું તેો તેધાર જ હોય છે કારણ કે એમના પતિ દિવસે મજૂરી પર જવાના હોય છે. કપડાં ધોવાનું, વાસણ માંજવાનું, સાંસ્કૃત કરવાનું ને ઊઠારાં સંભાળવાનું તેો અર્થ જ. છેક દસ વાગે ત્યારે તેમને સહજ જાગવા વારો આવે પરંતુ એ પછે રાજમાર્ગનો ધોંધાઈ એટલો બધો વધી ગયો હોય છે કે તે સુખેથી આરામ લઈ જ ન શકે. ત્રણ વાગે તેો ઊઠારાં ભૂખ્યાં યથા ઘેર આવે એટલે રસોડા બનાવી. રાતપાળી પર જવાની તેમને તેધારી કરવી જ પડે ને અઠવાડિયે એક રજા મળે તે મટે તેો બનેક પીડાઓ ભેગી થયેલી જ હોય છે.

આ સર્વ ઉપરાંત જે બેઠારીનો હાથ ઉભો થાય તેો સ્ત્રીઓને પોતાના રોડ કે મુકાદમને ચરીર સમર્પણ પણ કરવું પડે છે નહિ તેો નોકરી જોઈ બેસતી પડે. ઇસ્વીસન ૧૯૨૬ની હડતાળમાં આવ્યા અનેક ઘણલાંઓ પ્રકારમાં આવ્યા હતા ન્યુયોર્કની દરજીઓની હડતાળ વખતે એક યુવાન અળલાએ નીચે મુજબ પોતાની હકીકત રજૂ કરી હતી:

“ અમારા રોડ દર અઠવાડિયે કામદારો બંધે છે. ન્હા કરીગેમાં સુંદર ઊઠારી તેની નજરે ચડે તેો તેને દૂર રોકવામાં આવે છે. એનો પૂરતો લામ વઢાવી જ તેમને નોકરીમાં માલ રાખે છે: એ સ્થાનમાં રહી રીયજ સાચવવું છેક જ મુશ્કેલ છે. ”

અમેરિકન કારખાનાઓમાં કામ કરતી સ્ત્રીઓનું જીવન આવા પ્રકારનું હોય છે. જે દિવસનું કામ એક દિવસમાં કરવાનું; ગુલામી ને દરેક પ્રકારની હીનદશા ભોગવવાની. નામો ને પરદેશી સ્ત્રીઓને તો સીધી વધારે સહન કરવાનું. છતાંય પુરુષોની હક્કીકામી સામે યથા ટકવાનું; કારણ કે સ્ત્રીઓને ઉદ્ધાર કરવા શેઠિયાઓએ તેમને કામગીરી સોંપી નથી પરંતુ એણે પગારે તેઓ પુરુષોની જગા સાથે એમ તેઓ કામ કરે છે. સ્ત્રીઓદ્ધાર તેઓ મનુશીના દર સરતા કરી શકે છે ને એમ સમસ્ત વર્ગની શેઠ ધણી શકે છે.

સોવિયેટ યુનિયનમાં ક્રાન્તિને પરિણામે આ દરિદ્રાઈ નાબૂદ થઈ છે. ત્યાં સ્ત્રીઓ એણે પગારે કામ કરવા આવતી નથી તેમ એવી રીતે પુરુષોનું સ્થાન પચાવી પાડતી નથી એટલે પુરુષો સ્ત્રીઓ ઉલ્લેખો ને નહેર જીવનમાં અંપલાવે તેથી નિરાશ ઉડાતા નથી. વળી ધરકામની જાનજમાંથી સ્ત્રીઓને

તદન મુક્તિ મળે એવી પણ સોવિયેટ સરકારે યોજના કરેલી છે.

ધરકામ માટે કારખાનામાં જ યોજના કરવામાં આવી છે દરેક કારખાનામાં રસોડું ને જમવાની વ્યવસ્થા હોય છે. સારો ખોરાક સસ્તા દામે પૂરો પાડવામાં આવે છે. મીઠાવાના શુદ્ધકરોમાં દર રોજ ૨૬૦૦૦ મનુશીને જમવામાં આવે છે. ત્યાં બધાં મોટેરોમાં જાય છે. ઇંગ્લેન્ડમાં જમવાની વ્યવસ્થા શાળામાં થાય છે એટલે ધર દીકરો રસોડાં અદરજ થતાં નથી છે. બાળકોની સંભાળ માટે બાળકશાળા ઉધાડવામાં આવેલાં છે. ધોવાનું કામ કરવા માટે પણ ખાસ ખાતાં ચાલુ કરવામાં આવે છે. જે રીતે સ્ત્રીઓનું ધર કામ કરવાનું સદંતર બંધ થયું છે. એને માટે ધર કારખાનું નથી પણ આશમજાલ છે.

આનું જ કાંઈ આપણે કરીશું તો જ સ્ત્રીઓની ગુલામી નાબૂદ થશે.

અનુવાદક રમણિકલાલ દલાલ.

૩

ભારતીય મહિલાઓની પ્રગતિનો ઇતિહાસ *

(ગ્યાખ્યાતા: ડૉ. શ્રીમતી સુચુલક્ષ્મી રેડી)

અમારો ધર્મ સ્ત્રીઓને 'કુંડું'બમાં તેમજ સમાજમાં ઉચ્ચ સ્થાન આપે છે અને આજે પણ 'દિંદુલો' સરસ્વતી ને જ્ઞાનની દેવી તરીકે પૂજે છે. અમારા કેટલાક ધર્મગ્રંથો પણ સ્ત્રીઓએ લખ્યા છે. જો કે સ્ત્રીઓ શાળામાં જતી નથી પરંતુ ધાર્મિક ગ્રંથોના જાંચન અને નૈતિક કથાઓના અવલુપ્તિ તેઓ સંસ્કૃતિ ધરાવે છે. અલબત્ત, દિંદુમાં સ્ત્રીઓમાં આધુનિક શિક્ષણની પહેલ કરનાર પાશ્ચાત્ય મીસનરીઓ છે. અને આધુનિક ઢંગે વ્યવસ્થા કરનાર પહેલી તબીબી મીસનરી મીસ કલાશ સ્વેન છે કે જે ૧૮૬૪ માં અમેરિકાથી આવી હતી. સરકાર અને અન્ય મંડળોએ ત્યાર બાદ કન્યાશાળાઓ, સ્ત્રીઓ માટે કોલેજો અને હોસ્પિટલો ખોલી અને છેલ્લા વિશ્વ ત્રીસ વર્ષથી જ સ્ત્રીઓ પોતાના માટેના કાર્યમાં રસ લેવા

લાગી છે. અલબત્ત, ૧૯ મી સદીમાં પણ પંડિતા રમાબાઈ (પુના), શ્રીમતી રાનડે (મુંબઈ), શ્રીમતી સરોજ નંદીની દત્ત (બંગાળ) અને લેડી થર્નર રોબર આયર અને લેડી સદાશીવ આયર (મદ્રાસ) જેવી આગેવાન સ્ત્રીઓ થઈ ગઈ છે; પરંતુ સ્ત્રી મંડળોદ્ધાર સામુહિક દિવસાલ છેલ્લા પંદર વર્ષથી જ શરૂ થઈ છે.

ડોક્ટર એની બીસ્ટનની પ્રેરણાથી ૧૮૧૭ માં સ્વપાવેલું 'દિંદુ' સ્ત્રીમંડળ (લીમેન્સ કન્ડીવન એસોસિએશન) સ્ત્રીઓની સીધી પહેલું મંડળ છે. અત્યારે તેની ૭૨ શાખાઓ અને ૨૪ મથકો છે. કારમીરથી કન્યાકુમારી સુધી તેના સભાસદો છે. દિંદુના દરેક પ્રાંતમાં ચળવળ કરી સ્ત્રીઓ માટે શહેરી તરીકેના અને રાજકીય હક્કો તેમજ સ્ત્રીઓ માટે અતાધિકાર મેળવનાર આ મંડળ ન છે.

અખિલ દિંદુ સોપરીપદ (જોલ ઉડવા લીમેન્સ મેન્ટરેસ) ૧૮૨૬ માં સ્વપાઈ હતી આજે તે લાગવન પ્રણવની સંસ્થા છે અને તેથી

• અવા હુલાલ માસમાં ચિત્રાગોં ખાતે મળેલી ' પ્રેમિસ કોફ લીમેન ' સમગ્ર દિંદુની મહિલાઓની પ્રગતિ વિષે આપણું ભાષણ.

રાજ્ય સહીત આખા દિંદમાં તેની ૧૧૮ ચાખા તથા ૭૫ચાખાઓ છે. દરેક નાતલતની સ્ત્રીઓ તેમાં સ્થાયી છે. મહા વિજ્ઞાનની શોધખોળ અને સૌશિક્ષક તૈયાર કરવા માટેની રીઠ્ઠીની લેડી ધરવીન કોલેજ આ સંસ્થાની કાર્યસિદ્ધિ છે.

રાષ્ટ્રીય સ્ત્રીસમાજ (નેચનલ કાઉન્સિલ ઓફ વીમેન) વડું મથક મુંબઈમાં છે અને જ્યાં સહિત દરેક પ્રાંતમાં તેની ચાખાઓ છે.

વિદ્યાપીઠ સ્ત્રીમહામંડળ (ફેડરેશન ઓફ યુનીવર્સિટી વીમેન) નહેરુ છવન અને આંતર-રાષ્ટ્રીય બનાવોમાં રસ લેતી યેન્યુએટ સ્ત્રીઓની સંસ્થા છે.

આ ઉપરાંત સેવાસહનો, મહિલા સમાજ વિગેરે અનેક સ્થાનિક સ્ત્રીમંડળો છે. અમારા દેશમાં સ્ત્રીકેળવણીનું પ્રમાણ ઓછું હોવા છતાં દેશના નહેરુ છવનમાં બળ અને પ્રભાવ પાડી શકે એવા સુઅવસ્થિત મંડળો આટલી ઝડપથી સ્થાપવા માટે અમે મુશ્કેલી ઊભી.

આ બધી સંસ્થાઓ કેળવણી, સામાજિક, વૃંદસ્તી, બાળલગ્ન પ્રતિબંધ, અસ્પૃશ્યતા નિવારણ તેમજ કળા વિકાસનાં કામો કરે છે.

સાહમન રીપોર્ટ જણાવે છે કે : “ હિંદી સ્ત્રીઓની ચળવળની યશસ્વિતા હિંદની પ્રગતિનું ક્ત્યાદ્યેશક ચિન્હ છે અને અર્ધે માનીએ છીએ કે ચુંટણીમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા વધતાં સ્ત્રીઓને બળ મળશે. પ્રગતિની થાપી સ્ત્રીચળવળના હાથમાં છે અને તેનાં પરિણામો અલગત મહાન નીવડશે. ”

મોન્ટેગ્યુ-મેસફર્ડ સુધારા હાખલ કર્યા પછીના ૬૫ વર્ષમાં સ્ત્રીઓએ ઝડપથી પ્રગતિ કરી છે. અમે જાણીએ છીએ કે પાશ્વર્ત્ય સ્ત્રીઓને પોતાના હક્કો માટે સખ્ત મુજેશ ચલાવવા પડી હતી અને જેલમાં પણ જવું પડ્યું હતું. જ્યારે અમને હિંદી સ્ત્રીઓને માત્રતાની સાથે હક્કો મળ્યા જવા હતા. ૧૯૪૭ માં તે વખતના હિંદી વજર મીઝ મોન્ટેગ્યુ હિંદમાં આવ્યા ત્યારે ડાઁ એનીબીસેન્ટ અને શ્રીમતી સરોજીની નાયડુની આગેવાની નીચે સ્ત્રીઓએ તેમની મુલાકાત લીધી હતી અને નવા સુધારામાં સ્ત્રીઓ સામેનાં પ્રતિબંધો દૂર કરી તેમને પુરોવાની જેમ શહેરી તરીકેના સમાન હક્ક આપવાની માગણી કરી હતી. સંઘના પ્રતિષ્ઠિ

મહાસભા સમિતિઓ, પરિષદો અને મુસ્લીમ મંડળે સુધાં સ્ત્રીઓની એ માગણીને ટેકા આપ્યો હતો.

આવા ઉત્સાહસર્ચા ટેકા છતાં સુધારાની ધોનનામાં સ્ત્રીઓને મતાધિકાર આપવામાં આવ્યો નહોતો; પરંતુ તે નવી ધારાસભાઓની મુનસફી પર હોડવામાં આવ્યું હતું, એટલે નવી ધારાસભાઓ અસ્તિત્વમાં આવતાની સાથે એક પછી એક દરેક પ્રાંતમાં સ્ત્રીઓને પુરોવાના જેવાં મતાધિકાર આપવામાં આવ્યા હતા અને મદરાસ તેમાં પહેલું હતું.

તે વખતના ત્રાવણકોરવા મહારાણીએ ત્યાંની ધારાસભામાં સ્ત્રીની નિમણૂક કરી હતી અને તે સ્ત્રીને વૃંદસ્તી ખાતાના પ્રધાનનો હોદ્દો આપવામાં આવ્યો હતો. તેવું અનુકરણ કરી મદ્રાસની ધારાસભાઓ હિંદી સ્ત્રીમંડળની લાગવજથી સ્ત્રી સ્થળની નિમણૂક કરી અને સર્વાનુમતે તેને રાષ્ટ્રીય સ્ત્રીમંડળો હોદ્દો આપ્યો. જનતામાં કોઈ દેશે સ્ત્રીને આડું માન આપ્યું નથી. ધારાસભા મારફત સ્ત્રીસંસ્થાએ સ્ત્રીઓની કેળવણી, તબીબી મદદ, સ્ત્રી અને બાળકો માટે હોસ્પિટલો, સ્ત્રી બાળકોના અની-વિનો ધંધા અટકાવવા, જેલોસીની પ્રથા નાબુદ કરવા, અને બાળલગ્ન પ્રતિબંધક કાયદા ઘડવાના સ્ત્રી-ઉપચારો ધણા કામો કર્યાં છે. તેમના આ સુધારાને પુરવ સંસ્થાએ તેમજ સંઘના પક્ષે અને ખાસ કરીને મહાત્માજીના પક્ષે ટેકા આપ્યો હતો.

એ સ્ત્રીઓ આખી પ્રજાના સર્વાનુમતે રાષ્ટ્રીય મહાસભાની પ્રમુખ ચુંટાઈ હતી. બીજા કોઈ દેશમાં સ્ત્રી ચળવળની યશસ્વિતામાં સ્ત્રીઓને આડું માન જાગ્યેજ નહયું હશે એક સ્ત્રી પ્રાંતિક ધારાસભામાં સર્વાનુમતે પ્રમુખપદે ચુંટાઈ હતી. આજે મુંબઈ, મદ્રાસ અને કલકત્તામાં સ્ત્રીઓ ઓનરરી મેમ્બર્સ, યુનીવર્સિટી સભ્ય તેમજ યુનિવર્સિટીની સીનેટ અને સીનીયોરેટના સભ્ય તરીકે કામ કરે છે, છવનના દરેક ક્ષેત્રમાં સ્ત્રીઓ માટે માજ પુરુષો થયો છે અને તેમાં પણ કુમારિકાઓ કરતાં વિવાહિત સ્ત્રીઓને પસંદગી આપવામાં આવે છે. અમારા દેશમાં પુરોવા સ્ત્રી પ્રગતિનો વિરોધ નથી કરતાં એટલેજ નહીં પણ નહેરુ છવનમાં બાજ લેવામાં સ્ત્રીઓને આવકાર આપે છે.

શ્રીઓએ પણ સંપૂર્ણ જવાબદાર રાજતંત્ર જેવળવાની હસ્તમાં પોતાનો હોસ્તો આપ્યો છે. કેળવણી અને શક્તિશાળી શ્રીઓ રાષ્ટ્રીય ચળવળમાં જોડાઈ છે. શ્રીમતી સરોજની નાયકું બે વખત એક એક વર્ષની કેદ ભોગવી આપ્યાં છે. દિંદો શ્રીમંડળના માણ મંત્રી મીરીસ કઝીન્સ ઓર્ડીનન્સના અંમલનો વિરોધ કરવા માટે કેદ ભોગવી રહ્યાં છે. અખિલ દિંદ શ્રી પરિષદના પ્રથમ મંત્રી શ્રીમતી કમળાદેવીએ બે વખત કેદની સજા ભોગવી છે. દિંદો શ્રીઓ સકરો ભોગવવા અને બલિદાન આપવા તૈયાર છે.

દિંદમાં શ્રીઓના માત્રમાં ખીલ ગોડી મુરદો છે કે તે શ્રીઓના પતિ સરકારી નોકરીમાં દોષ તેમને તેમના પતિને લાગુ પડતા ધારણા-ધારણા બંધનકર્તા ગણવામાં આવે છે. સરકારી નોકરી રાજકીય ચળવળ કે સમાજમાં સાત લઈ શકે નહિ. તેથી ઘણી મુખી બહેનો સમાજ દિવના પ્રશ્નોમાં પણ સ્વતંત્રપણે પોતાના અભિપ્રાય રાખી શકી નથી.

એ ઉપરાંત બે બહેનો સરકારી શાળા કે હોસ્પીટલોમાં કામ કરી દોષ તેમને માટે પાકુ એવા પ્રતિબંધનો છે. અને તેથી તેઓ દેશના મદલના પ્રશ્નોમાં સ્વતંત્ર અને નીરરપણે પોતાના અભિપ્રાય વ્યક્ત કરી શકી નથી. આવા ધારા-ધારણાથી દેશની પ્રગતિ ઘણી અટકી પડે છે અને કેળવણી અને અનુસંધા બહેનોનો સ્વતંત્ર વાળો અને વર્તનનો અધિકાર ધીનલી લેવામાં આવ્યો છે.

દરેક કામ અને બંતની શ્રીઓ મદદમાં માંધીલને શાંદ છે કેમકે તેઓ શ્રીઓની સમાનતાના દિમાયથી છે. તેથી સંખ્યાબંધ શ્રીઓ તેમના પક્ષમાં મળી છે; ધરનાર અને બળકે ઊડી કેદમાં ગઈ છે અને લાહીઓના પ્રદાર સદન કર્યાં છે; પરામાં રહેલી શ્રીઓએ બહેનોમાં સાવજો આપ્યા છે, ખરીની ફેરીએ કરી છે અને દારૂના પીઠા પર પીકેલી મુઠ્ઠી છે. માંધીલએ શ્રીઓને અસ્પૃશ્યતા-નીવારણનું કામ દયમાં ધરવાનું રહેલું તેઓ દર્યાદશી તે કામમાં લાગી ગઈ છે.

શ્રીઓ માને છે કે દિંદના માનિ બંધારણમાં

શ્રીઓના ફરજનો આધાર એ બંધારણમાં સંપૂર્ણ જવાબદાર રાજતંત્ર મળે છે કે નહીં તેના ઉપર છે. રીતરીવાજોની જુગલઓમાંથી મુક્ત થયેલી શ્રીઓ રાષ્ટ્રીય ચળવળમાં જોડવા માટે જોડાઈ છે કે તેઓ સમજે છે કે દેશની કેળવણી, સામાજિક, નૈતિક, ઔદ્યોગિક અને આર્થિક પ્રગતિ દિંદમાં જવાબદાર રાજતંત્ર હશે તો જ થઈ શકશે.

જ્યારે શ્રીઓ તેમજ પુરુષોને સંપૂર્ણ જવાબદારી આપવામાં આવશે ત્યારે તેમનો માનસિક અને આધ્યાત્મિક વિકાસ થશે. એ કુદરતનો કાનૂન છે. રાજતંત્રમાં ફેરફાર કરવાનો સમય આવી લાગ્યો છે કેમકે સ્વતંત્ર દેશની સરખામણીમાં દિંદમાં કેળવણી, તંદુરસ્તી, સામાજિક અને નૈતિક કાયદા, નેપાર, કલોમ વિગેરેનું પ્રમાણ બહુ જ કંમળ છે.

દિંદ પોતાનો વહીવટ પોતે સારી રીતે ચલાવી શકે છે કે નહિ તે એવા માને છે તે મારફત કે પુષ્ટી તરફેણમાં નથી. તેની વ્યાજખી મામળીઓ મંતુર કરવામાં ન આવે તો અસહકાર નિર્મા ખીલે ક્યો માત્ર રહેતો નથી.

આંતરરાષ્ટ્રીય સાવનાવાળા બહેનો આ હકીકતો પર વિચાર કરે તે માટે જ તે રજૂ કરી છે. આજુ જગત દિંદના બનાવમાં રસ લઈ રહી છે. કપ ફોડ મનુષ્યોના દિવની અવમજૂના થઈ શકે તેમ નથી જગત દીનપ્રતિદિન નજીક ને નજીક આવતું બંધ છે.

અમારો દેશ પ્રાચીન જ્ઞાન અને સંસ્કૃતિનું ધામ છે. આજે પણ અમારે ત્યાં રાગેર, શ્રીમતી સરોજની નાયકું, જમીનચંદ્ર બોઝ, પ્રફુલ્લચંદ જેઠ, અને બધા કરતાં પણ વિશેષ મદલમાંથી નવી બક્તિઓ પેદા થઈ છે. બધા આકબો, દુમલાઓ અને રોષજો છતાં અમે ડગી રહ્યાં છીએ.

આ સમાજમાં પ્રગતી રહેશે માતૃભાવના માતૃપ્રેમને બે નબળા અને નિબંજ બાળકો પ્રત્યે પ્રેમ હાખે છે-તે માતૃપ્રેમને ઉપરની હકીકતોનો અસ્થાસ કરવા અને અમારી તંદરેજુમાં જમનનો પ્રભુભત બચત કરવા હું હૃદય પૂ.

ખાસ સ્ત્રીઓ માટેનાં

તુરતમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં ઉત્તમ પુસ્તકો.

| | | | |
|---|--------|------------------------------|--------|
| કવિતા વાર્તાલાપ | ૦-૧૪-૦ | તાલી તસ્વાર (સચિત્ર) | ૧-૪-૦ |
| પતિ પત્ની | ૦-૪-૦ | આસાની હમારત (ચાંપશી ઉદેશી) | ૦-૧૨-૦ |
| ગીતમંજરી (કવિ નાનાલાલ) | ૧-૪-૦ | સોરઠી પ્રેમકથાઓ (સચિત્ર) | ૧-૮-૦ |
| નંદાના નંદાના રાસ, બીજો(કવિ નાનાલાલ) | ૧-૦-૦ | પડવાનપાથી પાકરાસ | ૩-૦-૦ |
| રાસરમણી | ૦-૧૧-૦ | ગોતીના પડદા સંમદ | ૩-૦-૦ |
| રાસતરંગિણી (લોટાદસ) | ૦-૧૦-૦ | સાદી શીખામણ બા. ૧ થી ૮ | |
| ગુણસુંદરીના રાત | ૦-૪-૦ | ફરેકના | ૨-૦-૦ |
| રાષ્ટ્રીય રાસકુંજ | ૦-૪-૦ | શીવજી-ભરતગુચલ અને કટિંગ | |
| રાસમણી (ચંદ્રકાંત બોઝા) | ૦-૮-૦ | (સચિત્ર) | ૩-૧૨-૦ |
| રાસચંદ્રિકા (કવિ ખજુરદાર) પાકુ પુકું | ૧-૪-૦ | મદિલા મહોદય બા. ૧-૨ ફરેક | ૨-૦-૦ |
| ચતુરસુંદર શ્રીવિદ્યાસ ગરબાવળી | ૦-૮-૦ | ભવસાગરનો ભોમીથી | ૧-૦-૦ |
| બાર સુંદર વાર્તાઓ | ૧-૪-૦ | બદાહુર બાળા (સચિત્ર) | ૩-૦-૦ |
| વર્માની વિવિધ વાર્તાઓ (સચિત્ર) | ૨-૦-૦ | પ્રધાનપુત્રીનાં પરાક્રમે | ૦-૧૦-૦ |
| લક્ષ્મીની સાદી અને બીજી વાર્તા (સચિત્ર) | ૦-૧૨-૦ | સુંદરીઓનો સણગાર | ૧-૮-૦ |
| સૌભાગ્યની સાદી (પ્રેમચંદ્ર) | ૦-૧-૦ | જીવનનું રહસ્ય (ટોલ્સ્ટોય) | ૦-૮-૦ |
| આકુતિ (પ્રેમચંદ્ર) | ૦-૮-૦ | શ્રી અને પુરુષ (ટોલ્સ્ટોય) | ૧-૦-૦ |
| મરીબની જુદલક્ષ્મી (પ્રેમચંદ્ર) | ૧-૮-૦ | સેફ્ટ દ્વારમોનીયમ દીયર | |
| મહીલાની મહાકથાઓ (સચિત્ર) | ૩-૮-૦ | બા. ૧ થી ૫ | ૨-૮-૦ |
| વનિતાની વાર્તા (સચિત્ર) | ૩-૦-૦ | દુર્ભાગી દારા | ૩-૮-૦ |
| સમાજની વેદી પર (સચિત્ર) | ૨-૦-૦ | સ્નેહલક્ષ્મી સુંદરી | ૩-૮-૦ |
| સ્નેહલક્ષ્મી (કે. હ. રોડ) | ૩-૦-૦ | પાપાણી (સચિત્ર) | ૧-૪-૦ |
| સંસાર વિષ્ણવ (કે. હ. રોડ) | ૧-૦-૦ | સંસાર-એક જીવન નાટક | |
| પતિત પાવન (મયદુર લેખક | | (બહુ ઉમ્મરનારીયા ફૂલ) | ૧-૦-૦ |
| શ્રી. વરેકર ફૂલ) | ૦-૮-૦ | સમાજનો સંઘ | ૧-૮-૦ |
| વીણા-સુંદર વાર્તાઓ તથા ઉપથાળી | | પરિણીતા (ચરદાખાલુ) | ૦-૮-૦ |
| લેખો | ૧-૦-૦ | પ્રજ્વલક (ચરદાખાલુ) | ૨-૮-૦ |
| નંદરને ગુણગાર (સચિત્ર) | ૧-૪-૦ | હુલ્લ ન્યાળા (સચિત્ર) | ૧-૮-૦ |

હુમાઈ સૂચિપત્ર મફત મંગાવો.

ખાસ લાભ:-એક સાથે રૂ. ૧૦ કે વધુના પુસ્તકો મંગાવનારને ૧૨% ટકા કમિશન મળશે.
પોસ્ટેજ ભુકું.

લખો:- સી. જમનાદાસની કંપની બુકસેલર્સ.

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ ૨.



નરમદ રંગલીલા

અવધીકાર :

શ્રી યજ્ઞેશ શુક્લ

‘રંગલીલા’ના યોગક
શ્રી. અન્નવદન શ્રી. મહેતા

ગુજરાત-મહાગુજરાતે વીર હવે નર્મદની શલા-
બહીનો ઉત્સવ ઉજવ્યો. હવે નર્મદની સાહિત્ય
તેમજ સમાજસેવા ક્ષેત્રે વિદ્વાનોએ તેમજ
અભ્યાસીઓએ લાંબા દુકા બાપણે કર્યા; શલા-
બહી સમારક ફંડ માટે, નાટ્ય પ્રયોગો અને
કો-ઓર્કેસ્ટ્રો યોજ્યા; શલાબહી સમારકયો પ્રકટ
કર્યા; પરંતુ મુખ્યાઈમાં એ સર્વમાં ચક્રી બધ
એનો નિયોજ યાદગાર પ્રસંગ યોજાયો. એ પ્રસંગ
તે ‘રંગલીલા’ ‘રંગલીલા’ ના પ્રયોગો તા.
૨૬ થી આરંભે અને તા. ૧ થી સપ્ટેમ્બરે એમ
બે દિવસોએ મુખ્યાઈના આશીશાન ફોલ એવેશ
દ્વસમાં બાળવામાં અને એ પ્રયોગો ભેગાર કોઈ
પણ મેં ઉપર ફરિયાદો અત સાથે મળતું થયા
વિના નહિ રહે, એવી મારી માન્યતા છે.

‘રંગલીલા’ મુખ્યાઈના શલાબહી ઉત્સવનું
વિશિષ્ટ અંગ હતું; અને સમસ્ત ગુજરાત મહા-
ગુજરાતમાં ઉજવાયલા શલાબહી ઉત્સવનું પદ્ધતિ
વિશિષ્ટ અંગ હતી યાગ્ય, કારણ કે, ‘રંગલીલા’
ગાય હવે નર્મદની કનિયાને, હવે નર્મદે તેમાં

આગેલી બાવનાને, હવે તે સ્વરૂપમાં રંગમૂર્તિ ઉપર
ઉતારવાનો સફળ પ્રયત્ન થયો હતો. એનો પ્રયત્ન
અન્ય કોઈ સ્થળે થવાની ખબર મળી નથી;
એટલા પૂરતી ‘રંગલીલા’ની વિશિષ્ટતા છે. અને
એક બીજી બીના એ પણ મોંઘવા જેવી છે કે,
હવે નર્મદની કૃતિઓમાંથી, હવે રસને પોષે
એવી કૃતિઓ પસંદ કરી, તેને રંગમૂર્તિ પર રજુ
કરવામાં આવી હતી. આથી રસકૃતિનો ભય
નરાય રહ્યો ન હતો.

હવે ‘રંગલીલા’ના બન્ને પ્રયોગોનું સમય
અવલોકન અને કરી લઉં. ‘રંગલીલા’ની રચનાત,
ગુજરાતના સામૂહીય નવ નવ જરવી ગુજરાત
ગીત ઉચિત રીતે થઈ. ‘રંગમૂર્તિ’ પર ગુજરાતના
નમ્મદાને ચીરવરૂપે મંદિરમાં સ્થાપિત કરવામાં
આવ્યો હતો; અને એ જરવી ગુજરાતના પૂજારી
જરવી-ગુજરાતો, વધિશ્રીમાં નવ નવ જરવી
ગુજરાતનું એન કરી આવે છે. રંગમૂર્તિ ઉપર
ગુજરાતનું પાલનરજુ ભંજે આગેદુજ ખડું થયું
દોલ એવી ચેત્તો પર ગાય પડે છે. અને એ

પથો હોય, એવું દૃશ્ય હવાય છે. અને તે વખતે મહોદલાના લોકોને " નમતા રહેજો ! " ની હાકલ કરતો હોડિયો આવે છે. ગુજરાતમાં ધણાં-આમણાં-જોમાં હજી આ-લેય 'હોડિયો' દેખા દે છે. જો કે, કવિ નમ-દના સમયમાં તો 'હોડિયો' વધુ પ્રચલિત હતો.

પણ, શ્રી મુગ્ધા વોરા અને શ્રી રમેશ વોરા-એક પત્ની 'પ્રમાત રહેદે' હાલ જોધપુરે મંજળ વાળું વાગે' એ ગીત ગ્રીહી દલકથી માલ છે.

પણ બ-કિતવું વાતાવ-રણ હવાય છે. શ્રી. છતુમાલ મહેતા અને શ્રી. હલસી-દાસ, " નીતિ પનપર ચોએ જને દે મેલા " એ, નમોદનું દિન્દી ભાન 'ખમાય' માં અવડાવતાં ચા-ઓય સંજીવન

ભાન કાને છે પાળળથી, એજ ભાન બહેનો અજા રૂપે માલ છે: ભજનાં વસ પહેરેથી.

બહેનોનું ભાન ભક્તિની ભાવના સુરુષવાં બેટલી અસર કરી શકે છે. આ ભાનની શરૂઆત પહેલાં 'ર'મથો' અને 'વેરોતન' ના-અર ઓભોનાં હમગીત અને 'ગારમા'ના ગી-ત આંધને પ્રેક્ષ-કોને ખડખડાટ દસાવે છે. આ-ટલાં પ્રસંગો પછી 'વિલામો' લેવાય છે.

વિલામા પ-છીનું 'પહેલું' દૃશ્ય નમદના સમયના સુરતી-ઓના રિયાતને સજોડ રીતે ઉતારે છે શેર-સહાના શોખિ-ન ત પીદાસ રંક, સુગી-લેદેરીલાલા એ-વા મિનો સાથે આખો દિવસ શેર-સહનાંજ સ્વપ્નાં સેવે છે. પછી તેમ-નાં અંધારોડા-ણી ભણે સા-ક્ષાત્ અભિજા-માતાનો ન અ-વતાર. એટલે શેર અને શે-ડાળી વચ્ચે સત્તર વાક્યુષ્ક વાલ્યા કરે



સૌ. મધુરિકા મહેતા

" નય ! નય ! જરૂરી ગુજરત ! "

છ. ચોક્કસીને કણમાં લાવવા માટે લુના 'નો આશ્વ લેવાય છે; પાંડુ, તેમાં સફળતા મળવી

નથી. શેઠાણીને બુવાનો દોષો બાંધવા નહીં શકે. ચેતિ, પોતાના મિત્રો સાથે 'છાછ્યાં' લે છે. તાપીદાસ એરંડીયા ઓધેલાં ડાયાંએ પાછા ફરે છે. આ દરથે શેઠાણીને : હસાવવામાં કાંઈ બાકી નથી

પછી શેઠાણીની સાહેલીએ આવીને 'સદાની ચરખી' માથે છે : 'હું જી લાલ છે હઠી. રે મુંબઈ ચહેરમાં ને. એ ચરખાને અનુરૂપ, વનિતાવિઆમની બાળાઓએ પોશાક પહેર્યો હતો અને પ્રકાશ થાળના પછુ લાલનું બાન કરાવતી હતી. મરખી સાંજે બળ્યા પછી, સદી જી આંખોનાં મન ઉપર ફવી અસર થઈ તે કહી શકું એમ નથી. તે પછી શેઠના ઠાકા ગુન્દરી બુવાનો તાર આવે છે શેઠ અંબા શેઠાણીને કુટવા જણાવે છે તેના જવાબમાં શેઠાણી



કુમારી સેધા ચોધ

વર્ષા-નૃત્ય

'ડામ' બતાવે છે. અને એ બોટા રિવાજને ચોતે પાળનાર નથી એમ સ્પષ્ટ જણાવે છે; એટલે 'બાપદાદાની આબર રાખવા' શેઠ

રાખી. આ પ્રવેશમાં તાપીદાસ શેઠ તરીકે સુરતી દેરી લાલ તરીકેનો જાણ ચન્દ્ર વદન મહેતાનો અભિનય, એક સાચા સુરતીના જેવો જ હતો. અંબા શેઠાણી તરીકે શ્રીમતી સરલા દેસાઈનો અભિનય તદ્દન નૈસર્ગિક હતો અને તેમની બાલવાની, છટા તથા 'ડામ' બતાવવાનો અભિનય પણ લાંબો સમય યાદ રહેશે. બુવાનો દોષો બાંધવા ને એલા તાપીદાસ શેઠ ન્યાયે નિર્ધનતાને વરી પાછા આવે છે ત્યારે, "બધરી કોઈ બંધાઈ છે !"

રાખો બાઈ ચંદ્રવદન એટલી બધી નૈસર્ગિક રીતે બોલે છે કે, પ્રેક્ષકો પર એની લંડા અસર થાય છે. આ પ્રવેશમાં બાઈ સનકુમાર,

ગીર્ણિસિન્દરી

નરમદ રંગલીલા



મો. દીક્ષાવતી દસ

ખેડત અતે ખેડુતજીનું મુદ્રણ

શ્રી. ચાંદ્રવદન મહેતા

श्रीश्रीसुन्दरी

नरभट्ट रंगदीप्ता



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

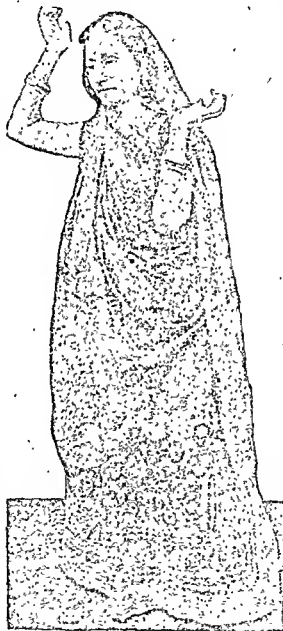
સાંઘ ધનસુખલાલ મહેતા, શ્રી જમતાદાસ કાપ-
ડીયા વગેરેના ફળો સારા છે. બાંધ ધનસુખલાલ
'છાછ્યાં' સારાં લેવડાની રહે છે એનો અમારી
બાળ્યમાં જોઈલાં એક બહેને વાળખી અભિપ્રાય
આપે હતો :

શ્રી સદૃશ્યા ક-
બેરી અને શ્રી. રમા
મહેતાએ 'તાહોલીયા'
તું ગીત પણ મધુરકંઠે
અને સુંદર અભિનય
સહિત આપું હતું.
બન્ને પ્રયોગોમાં તેમને
લેણેવર એ ગીત ગાવું
પડ્યું એજ તેમણું
ગીત પ્રેક્ષકોને કેરવું
પડ્યું પડ્યું હતું
તે જણાવવા માટે
પરવું છે.

'રમકીલા' તું
સર્વોત્તમ દરજ્યે જેડું
અને જેડુંતણનાં નૃ-
ત્યણું હતું. આપણે
ત્યાં નૃત્યની કલા ખાસ
કરીને સંસ્કારી વાં-
માંથી આસરી જઇને
પતીત અપ્રાપ્તિ દલકી
કોઓમાં જઈ વસી છે.
એટલે એ કલા તરફ
કેરવાક હોવાતા સિદ્ધિ
લોકો તિરસ્કાર પણ
દર્શાવે છે. પરંતુ ખરી
રીતે નૃત્ય એ એક
સંસ્કાર-ભવા છે અને
એમાં પ્રભાવી સંસ્ક-
રિતિ પ્રતિબિંબ પડે
છે. નૃત્ય દ્વારા વિવિધ
પ્રકારના વાતોની સ-
ચોટ અસર પ્રેક્ષકો

જેડુંતણ સવારના પોરમાં જેતદે કામે નીકળ્યા છે.
જેડુંત જેતરમાં જેતી કરવા માટે છે, અને જેડું-
તણ ધરણું કામકાજ કરવાનું રાઈ કરે છે. પછી
બપોર ચતાં, જેડુંતણ જેડુંત પારો ફેટલા લઇને

નય છે. અને બંને
સાથે જેસી ખાય છે.
પછી જેડુંતણ પાછી
ફરે છે અને જેડુંત
કંઠી નય છે હવે
એને લઈમાં સપનામાં
શિયાળો, ઉનાળો અને
વર્ષા એમ ત્રણ જ-
ાઓ સ્વરૂપ ધરીને
આવે છે. અને
નાચી નય છે. પછી
જેડુંત કબકાને નમે
છે; ત્યારે જાણે જાડું
ત થયો હોય તેમ
જાણે છે તે બધી
પાકે તેયાર, તરતજ
જેડુંત અને જેડુંતણ
બંને કાપણી કરવા
મંડી પરે છે અને
ભારા બાંધી થાકેલા
પણ હોંસબેર ધર તરફ
નય છે. " આટલી
સમજણમાં સમાયડી
દરેક ક્રિયાની ઝીણામાં
ઝીણી વિગતને જેડુંત
અને જેડુંતણનાં પા-
ત્રમાં શ્રી. ચન્દ્રવદન
મહેતા અને શ્રી. શી-
લાવતી દરેકે અભિ-
નયમાં હવારી હતી.
વાવણી, કાપણી, વગેરે
જેતરમાં કરવાની દરેક
ક્રિયા શ્રી. ચન્દ્રવદનના
અભિનયમાં અત્યંત



સૌ. શીલાવતી દર
ભતવારી

પર પાછી ચકાવે છે, અને એ અસર લાગે સમય
સુધી જાણવાઈ રહે છે. આ નૃત્યની સમજૂતી
નીચે મુજબ આપાયડી છે: " એક જેડુંત અને

ઝીણવટથી ઉતરી હતી અને શ્રી. શીલાવતી
બહેને જેડુંતણ તરીકે પાણી ભરવાથી ફેટલા
દીપવા સુધાની ક્રિયાને અભિનયદ્વારા તાદેશ કરી

દની. આ મુજુ નૃત્યે તો આખાથ પ્રેક્ષકસમૂહને મુગ્ધ કરી દેતો.

એજ દરમ્યાં પહેલા પ્રયોજ વેળા, કુમારી મેધા થોંધડું નૃત્ય એ ૭ વર્ષની બાલિકાની શક્તિ પર આશ્રીત થોંધડું હતું. બીજા પ્રયોજ વેળા, પણ કુ. મે- થાડું નૃત્ય એટલુંજ અભિનય યુક્ત હતું. બીજા પ્રયોજ વેળા કુ. તારા કારાએ ફરેલ નૃત્ય પણ એ બહેનની નૃત્યકલાનો સારો પરિચય કરાવતું હતું. આખીય રજાલીલામાં અને આ દરેક સર્વોત્તમ થાડું છે.

પછી, ઉદ્દેશ્ય કરમે 'ફરી નો- બનિયું' આપે 'ના- જવાયો અને એમાં પણ બહેનની કલા પ્રદેશી ખાલી.

બીજા પ્રયોજ વે- લા, ઉદ્દેશ્ય નૃત્ય નૃત્ય કરી કુખાત 'ડું' ફેરવે થોડા, રજા- લીલાનાં ઉત્તમજા- માં જાતે લેનારી સર્વ વ્યક્તિઓને રંગમુગ્ધ કરે. રજા- કારામાં પણ કોઈક જાતનાં આનંદ હતું.

આરોગ્ય અટી પાળવળ કલાનો કાર્યક્રમ પ્રેક્ષા વર્ષ ૭૫૧ અનુભવ પ્રમાણે સંસ્કાર રજાજી મારો જશે દોષ તેમાં યું આપ્યું.

મને આ કાર્યક્રમથી ખુબ સતેષ તો એ માટે થય છે કે, એમાં ૧૫ નેત્રી બહેનને

જાત લીધી છે. કવિ નર્મદને અનુભવિ આપવામાં એ બહેનોએ આવો સફળ ફાળો આપવા સાથે થોડાનો કલાશ્રેમ વ્યક્ત કરી તે માટે તેમને અભિનંદન થઈ છે. ખાસ કરીને, શ્રીમતી શીલાવતી દર, શ્રીમતી મધુલિ મહેતા, શ્રીમતી પ્રતિભા બહેન



અંગા લેખાવીડું પાત અનુભવા
કુમારી સરતા રેસાઈ

પ્રતિભા બહેન મુખ, શ્રીમતી સારા રેસાઈ, શ્રીમતી અરુણિ- કા મનમુદાર, શ્રીમતી સુદ- કુમાર, સરેરી, શ્રીમતી રમા મહેતા, શ્રીમતી મંદન મહેતા, શ્રીમતી તારા કારાને તેમજ અત્યંત ફાળો માટે વિશેષ અભિનંદન થઈ છે. કુમારી મે- થાને તેડું વધ તેનાં નેત્રાં અભિનંદન આ- પીએ તેરલાં જોઈ છે.

રંગમંડીત ની સંચીત થેજના કો. રંગમંડીત મુખ- થાની મહેનત પરિણામ છે.

અને રંગ- કોલાની સમય થેજના મુખ

જાતના મુખ અભિનવાણપદ બધ મંદરન મહેતા, શ્રી. સુદામાર વીજ, અને શ્રી મનમુદાર વગર બહેનને ખાસ આભારી છે જાજ મંદરનને અભિનવાણ પ્રાર્થે બધેથી છે અને તેઓ જે વિદ્યામાં અત્યંત પહેલાં અને વાર સત્તર ફરેલા



ડોંગરેનું બાલામૃત

પીવાથી

છોકરાં

તંદુરસ્ત થઈ તેમની

તાકાત વધે છે.

કે. ટી. ડોંગરે, કુપની,
ગીરગાંવ—મુંબઈ.

— સંતતિ વિના સંપત્તિ નકામી છે. —

શ્રીઓ આટે આસ હપથોગી અને વંધ્યત્વ વિનાશક

[ખદિરાદિઘૃત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી શ્રીઓના દર્દો જેવા કે, મારીક રૂબની અનિયમિતતા, ખોટી ગરમી સોજી વિહાર, કસુનાવડ, રતનાથી બગડતો બચ્ચો, પ્રદર, લોહીના, અધુરા માંસે બાળકનો મતો જન્મ, સગર્ભાવસ્થામાં તાવ, અશક્તિ, કડનો દુઃખાવો, ગર્ભાશયનો સોજો વિગેરે દરદાને મટાડી ગર્ભનું પોષણ કરે છે. છાંડ હોય તે પાલવે છે અને ગર્ભાશયને ગર્ભધારણ શોભા બનાવે છે. કૌંમિત રતલ ૧ ના ક્યાના રૂપીયા બે. અરધા રતલનો રૂપીયા એક વી. પી. પો. છુદ્ડ.

વેધ. એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાનાડી બાલામૃત સોગડી ડીપો-પ્રદાનગર. (કાઠીયાવાડ)

ત્રણ સુંદર રાસસંગ્રહ

રાસતરંગિણી

કવિ બોટાદકર દ્વારા

મૂલ્ય : ૦-૧૦-૦

પોષ્ટેજ : ૦-૧-૦

ઉમા-ગીતાંજલિ

લગ્નગીતા અને રાસ

મૂલ્ય : ૦-૫-૦

પોષ્ટેજ : ૦-૧-૦

ગુણસુન્દરીના રાસ

સાઠ રાસનો સંગ્રહ

મૂલ્ય : ૦-૪-૦

પોષ્ટેજ : ૦-૧-૦

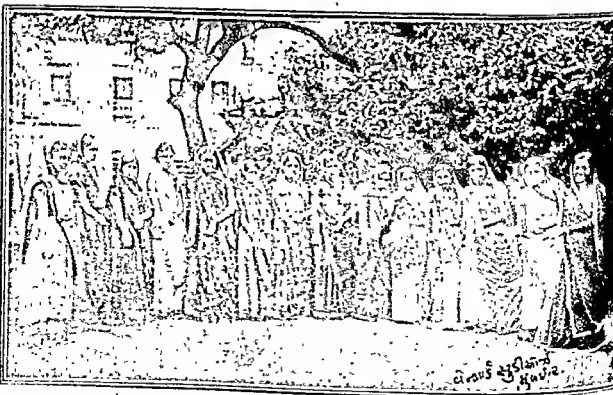
ત્રણ પુસ્તકો સાથે લેનારને રૂ. ૧-૪-૦ માં ધેર બેઠા.

લખો: બ્યવસ્થાપક " ગુણસુન્દરી ", ૧૧૪, ગીરગાંવ બેકરોડ, મુંબઈ, ૪.



લેન્ગર્ડ સુડીકાન્ડ
ગુપ્ત-૨.

“ ભુડી લાલ્લ ઇ ઉઠી રે મુખ્ય શહેરમાં જો ”



લેન્ગર્ડ સુડીકાન્ડ
ગુપ્ત-૨.

“ ફરી જોખનિયુ આપે, હરિ ઇ; ફરી ‘જોખનિયુ’ આપે ”

કુવિ નર્મદ એટલે શુભરાતનો માર્દીન
 દ્યુધર એકને સમાજે આજ્યો, બીજાને તાવ્યો.
 દરેક સમાજ સુધારકને ફુતીયાએ તેના જીવ-
 નમાં આસડાજ માયાં છે. ફુતીયાનું ડાહ્યાપણ
 હંમેશાં પોતાના બધીઆર ચોકકામાજ
 જડાઈ રહેલું હોય છે. એટલે કોઈ પણ પ્રચાર
 વિચારક નવાં દર્શિનિદુ રણુ કરે તો ફુતીયા
 તેને દિવાનો કઢી હસી કાઢે છે અને છતાં
 સમાજજીવનના સજાઈ અને પરિવર્તન-
 કારોએ હંમેશાં દિવાના કહેવાવામાજ જાનંદ
 મા-યો છે. યુગપુરુષને તો તેના સન્માનની
 પરવા હોતીજ નથી. તે તો તેના ધ્યેયમાં
 મસ્ત હોઈ તેમાં જોતપોત હોય છે કારણ
 કે તેને પોતાના યુગ કરતાં આવતા યુગના
 ખડતર માટે ભૂમિકા તૈયાર કરી જવાની
 હોય છે. પ્રસન્નો સંદેશ તેની દયાતીમાં
 તેના યુગે ના ઝીંધ્યો: તેની દયાતી બાદ આજે
 જમત ઝીંધે છે, શુદ્ધને દવાનંદની મદત
 તેમના જીવનકાળમાં જોટલી નહોતી સમજાઈ
 તેટલી આજે સમજાય છે. માર્દીન દ્યુધરને
 તેના મૃત્યુ પછી જ સમાજે કીર્તિઃકળય
 આપ્યો. ફુતીયાનું ચક્ર ચક્રઆતથીજ આમ
 લેધું ચાલે છે. આ બધા મદાપુરુષોની દાર-
 માળામાં નર્મદનું સ્થાન નાનકડું છે. છતાં
 શુભરાતને હીસાએ મોટું છે. આ બધાની
 માફક તેનો અનુભવ. પણ કડવો છે છતાં
 દરેક સુધારકની માફક તેણે પોતાનો સંદેશ
 બહેરાસમાજને કવિતાદ્વારા બેધક સંજગાવ્યો.

નર્મદને આપણે " કવિ " તરીકે જોળ-
 ખીએ છીએ પણ મારી દ્રષ્ટિએ સુધારક
 તરીકે તેની કીમત વધારે છે. તેના કાવ્યો
 માધી સુધારાનું તત્વ બાદ કરતાં આકાંત
 અવરોધ તમને ધણું ઝાંખું લાગશે કારણ
 કે તેને તેના તેમજ આવતા યુગને ચોક્કસ
 ' સંદેશ ' આપવાનો હતો. તેણે એકજ
 વાત જુદી જુદી રીતે વારંવાર લખી.
 તે લખતાં તેને કંટાળો ન આવ્યો. કારણ
 કે તેને અમુક વિચારોનો હિંદુસમાજમાં
 પ્રચાર કરવાનો હતો. તેણે હિંદુઓની પડતી
 જોષ અને તે વિષે લાંબુ કાવ્ય લખ્યું.
 આજે અર્ધી સદી પછી પણ એ કાવ્યમાંથી
 આપણા સમાજને અનેક દિશામાં સુધારાઓ
 કરવાની સલાય મળી શકે તેમ છે. નર્મદે
 આરંભેલું કાવ્ય હજી પૂરું નથી થયું. એ
 બીના આપણે મારે શોકજનક છે. હિંદુ
 સમાજ કતિ શિથિલ છે કે પછી જડભરત
 છે. ગમે તેમ પણ તેમાં ફેરફારને બહુ
 આદર મળ્યોજ નથી. નર્મદે અર્ધી સદી
 પૂર્વે લખ્યાયું કે:—

" વિષ્ણુ આજુ રહે, આજને જાણ કરતા,
 જન્મથી પામી માન નથી મેથી તે ડરતા. "

આજે પણ વિષ્ણુને માટે પહેલી દડીનું
 મમવેધક સત્ય જળવાઈ રહ્યું છે. બીજી
 દડી જોડી પડી છે. વિષ્ણુ માન ખટ્યું છે,
 જો કે મરુ નથી પણ તે નિડર નથી રહ્યા.
 દવિએ વધુમાં લખ્યું કે: " હંમેશાં તીમના

બેઠ પાળવે રહે તે શરા " એ બેઠ હજુ આંતરે વરસે પથ્ય ભુસાય નથી. સાતિબેઠ અને પંક્તિબેઠના કિલ્લાઓમાં ગાળ્યા પડ્યા છે ખરા છતાં તે કિલ્લાઓ તૂટ્યા નથી. બ્રાહ્મણ હંચો અને શૂદ્ર નીચો એ ગોઝારી ભાવના ગાંધીજીના ઉપરાઉપરી ઉપવાસો છતાં નાશુદ્ર થઇ શકી નથી. એ મહાજની ખીનાતી નોંધ લેતાં અંતર ધરાય છે.

કવિ નર્મદાશંકર જેવા પ્રખર વિચારકાને તે જમાનામાં હિંદુ જામના જાતિધારણ્ય પ્રત્યે તિરસ્કાર આવ્યો, તેની વેધક દૃષ્ટિને જણાયું કે બ્રાહ્મણોએ જ પોતાની સત્તા સમાજ ઉપર હંમેશ માટે કાયમ રાખવાને શૂદ્ર નામનો વર્ગ ઉભો કર્યો છે અને એજ રવાઈટ્સિને લખને તે વર્ગને હજારો વર્ષોથી કુતરા ખીલાડાની માફક દબાવ્યો અને કચડાયો રાખ્યો છે. નર્મદનો ઉન્નત આત્મા આ ઉધાડો અન્યાય જોઇ તિરસ્કારમાં બ્રાહ્મણો સામે ગાળ રહ્યો. તેણે ઉંઘતા સમાજને ખૂબ ચાળખા માર્યાં અને છેવટે લખ્યું કે:

"કરી જીનને વસ્ત્ર, નવું રચવું અવકુળ તે,
તોડી નાખી સહુ બંધ, છૂટો લેવી ધટી તે."
"છૂટ લેવા બહુકાજ, જરૂર ભણવાની બહુ,
એક વસ્ત્રનું શન્ય, ભણવાવલુ નર્મદ માતૃ." "

તેણે કારણ શોધ્યું, ડામ દીધા અને છેવટે કેળવણીની જડીછટી સમાજને બતાવી કે જે વિના હિંદુ સમાજને લાગેલા જેવી ડંખો મીટાવી શકાય તેમ ન હતું. આજે પણ નર્મદનું એ વિધાન ફેટલું બહુ સાચું લાગે છે? નર્મદે કહ્યા તે બંધ દીધા પડ્યા હશે પણ હજુ તૂટ્યા નથી જ. ક્યારે તૂટશે એ વિષે અત્યારનું વાતાવરણ જોતાં ભવિષ્ય ભાખી શકાય તેમ નથી. કારણ કે હિંદુ સમાજના યશ એટલા સૈકાઓથી ગમ્યા છે કે તેને તોડવાને જલદ હીનેમાઇ

ટની જરૂર છે. એ "હીનેમાઇટ" કોણ અને ક્યારે પુરી પાડશે એ અત્યારે તો કેવળ કલ્પનાનો જ વિષય છે:

નર્મદનો આત્મા સમાજરચનાના અન્યાયથી ત્રાસીને ખીજ તરફ નજર ફેરવે છે. ત્યાં પણ તેને પાખંડ જ દેખાય છે. ક્યાં ત્યાં અચાનક અધારા બદલદત્તા દેખાય છે અને તે વળી ચાળખા બગાવે છે:—

"નિજ પને જીવ દીધ, નવાં રૂપક બહુ કાંટ્યાં,
મૂર્તિ-કહાડી. એમ વળી અવતારો કલ્યા
પત્થરને કહે દેવ, વળી પૂજે છે પાડો,
મૂર્તિ માર્ગ નહિ સત્ય, જ્ઞાનનો સાચો માનો."

નર્મદના જીવાન આત્માને મૂર્તિપૂજનમાં મૂર્ખાઇ દેખાય છે. તેમાં એ હિંદુ જામને પત્થરે પત્થરે પ્રભુની કલ્પના કરવાની. ધેલછા પ્રત્યે તે ખીજાય છે; અને એ માખંડો ઊડી શાન માર્ગ તરફ વળવાની સલાહ આપે છે.

હિંદુઓની મૂર્તિપૂજાને કંટાળેલો કવિ ધર્માચાર્યોના પાખંડ જોઇ વધારે શરસે ચાય છે અને તે લખે છે:—

"ધર્મદેશ એ એમ, રચ્યા બહુ ફંદો જાણ,
પોત પોતિકાં શિંધ, કરી વજડાળ્યાં વાલ;
અજ્ઞાનીને ચાળ્ય, રચ્યાં કહું સાક્ષી મોઝાં,
મેળવી ડોસીસાજ, ક્યાં બહું કમો જોડાં."

આમ નર્મદ એક પછી એક સમાજીક સમસ્યા શોધી શોધીને સપાટ મારે છે. કેટલાક એનો મર્મ સમજે છે અને સંદેશો સત્કારે છે. ખીજા કેટલાક સમાજબીરઓ અને વકેલ કે નારિક ગણી કાઢે છે. પરંતુ તેને કોઇની પરવા નથી. તે સમાજના એક એક ભાગને નિરાશા નીરખે છે. અને દરેક ઠેકાણે તેની ભયાનક દશા જોઇ ભડકી ઉઠે છે. વિધવાનાં દુઃખ જોઇ તેના આત્મા કંપી ઉઠે છે. તેની કલમમાં નવું તેજ ચંમકે છે અને મરાય એટલા ચાળખા તે હિંદુ

સમાજને મારે છે. વિધવાનાં દુઃખોની દારમાળા વધુથી તે અતિ દુર્પાદની ઉચ્ચારે છે:—

“અળખાના એ હાથ હિંદુમાં દુઃખી બાપ.”

અને જે સમાજ સ્ત્રી પાસે ફરજિયાત વૈધવ્ય પળાવે છે, તેજ સમાજના ધનનારા પુરુષ વર્ગ સામે શીટકાર વર્ણવતાં કવિ કામ દે છે કે:—

“પોતે બીજાર પરણતા, વહુ મરી જતો; વહુથી ના પરણાય, બીજા વર મરી જતો.”

કવિ આ પ્રમાણે હિંદુ કામમાં પુરુષ વર્ગની દરમખોરી અને હેંચોનીચતને ખુદશી પાડે છે. અને ધર્મની ઊંચા નીચે કેવો અધર્મ અને અન્યાય પોષાઈ રહ્યો છે તેનું દર્શન કરાવે છે.

વિધવાઓની દશાથી દાહેલા કવિને આત્મા બાળલગ્ન અને કલ્પનાનાં સંસાર ચિત્ર સામે પશુ તેટલોજ ઉછળે છે, બાળલગ્નને ‘લગનનું’ નામ આપતાં પશુ તેને કંપ થાય છે. હિંદુ સંસાર તેને જોના જેવો લાગે છે અને તે તિરસ્કારમાં કહે છે કે:—

“માઠકપિલાં રોગી, વેંતીઆં કદમાં હોયે; રોનાં તે નરનાર, દીંમલાં દીંમલાં રે તે.”

બાળલગ્નમાં પ્રેમને સ્થાનજ નથી હોતું. કવિનાં સમયમાં, તો પ્રેમલગ્ન લાગ્યેજ થતાં. એ પોતે પશુ બાળલગ્નની વેદિમાં હોમાયતો હોઈ પ્રેમવિહોણા સંસારમાં રમ-લીન જીવન વીતાડતો હતો. આજે પ્રેમલગ્નો થાય છે. પશુ કેટલાં પ્રેમવિનાનું લગ્ન એ લગ્ન જ નથી એવી ઉત્કટ ભાવના સમોજે હંજી સંપૂર્ણપણે ઝીલી નથી. લગ્નના વિધ-યમાં માઆપોની પસંદગી અને દખલખોરી હંજી નાહુદ થઈ નથી. શારદા એકટ થયો તો એ બાળલગ્નો અટક્યાં નથી લગ્નની લોટરી-ઓ હંજી પશુ હિંદુ સમાજે બંધ કરી નથી નર્મદે પ્રેમલગ્નનું પ્રતિપાદન કરતાં લખ્યું :

“બાળલગ્નની પ્રીત, પ્રીત એને શી કહેવી; જતાવરોની રિત, જતને લેગી કરવી.”

હિંદુ સમાજને લાગુ પડેલા પ્રતિધાતની તેને એકેજ, દવા દેખાઈ અને એક બવિધ વેંતાની મારફત તેણે જોઈ લીધું કે હિંદુ કામની ભાવિની ઓલાદની સુધારણા માટે સ્ત્રીઓને શિક્ષણ આપવાની જરૂર છે. એટલે તે કવે છે કે:

“વિદ્યા તો છે આંખ પુરખને કે કાં સીને; સમજે સારા સાર, કરે કામો તેથી તે જોતેજન દેનાર, તોજ રહે નરની પ્રીદી, સુધરે નહિ સ્ત્રી જત, હેય ના સુધરે કો દી.”

સુધારાનો વિજય વાવડો ફરકાવતો ફરકાવતો નર્મદ સ્ત્રીઓને પુરુષોના જેટલાજ હક્ક આપવાની હિમાયત કરે છે. અને ૧૯૪૭નાજ કોઈ એકાદ સુધારકની જેમ તેની સ્ત્રીસન્માન અને સન્માન હક્કની ભાવના વ્યક્ત થાય છે.

સહ સુધારક મળ તો નારી રે,

“સહ સુધારાના ધરની બારી રે.

શીખી નારી તેની બલીદારી. સ્ત્રીના હક્ક છે પુરુષ પ્રમાણે રે, માણસ મનની તે જ ફાડ જણે રે; કોઈ એકથી દુનીયા ન ચાલે રે, સંધે સરજે સરખાં એક મદાલે રે સ્ત્રીને મારો નહિ કોઈ કાલે.”

અને જાણે પોતાનાજ અનુભવનું ચિત્ર આલેખતો નર્મદ ભાવિના સમાજને ઉદ્દેશીને શીખ-સૂત્ર ઉચ્ચારે છે કે;

જન એક પર બીજા નાર, કોઈ નર કરતો. આ રીતે જેણે રોગરગમ સુધારો ઉતાયો ને સમાજ સમક્ષ ઉચ્ચાર્યો, જેણે નર્મકાપ, નર્મગદ્ય, અને નર્મકવિતા રૂપી ત્રિવિધ રત્નો યુગરાતને અર્પ્યાં, જેણે આખી જીંદગી સાહિત્યને સમાજની સેવા કરી તેના પુરુષને યુગરાત જેટલા અર્થ આપે તેટલા ઓછા છે.



લેખક : શ્રી. જ્યોત્સ્ના શુક્લ

‘ નર્મદ ક્રાંતિકાર હતો ? જાણો એમાં શું, આજ તો પાંચ વર્ષનું’ બાલક પથુ ક્રાંતિની વાતો કરે છે. ’ થોડાક વખત ઉપર કાંઈક વિદ્યાર્થીએ આવું કહેલું એમ મને યાદ છે.

એક રીતે એની વાત ખોટી નહોતી. ક્રાંતિ અને ક્રાંતિકાર એ શબ્દો આજે એટલા બધા પરિચિત થઈ ગયા છે, કે એકાદ વ્યક્તિની ક્રાંતિકારમાં ગણના કરવા માટે તેનામાં ખરેખર ક્રાંતિકારના લક્ષણો છે કે નહિ, અથવા હતા; કે નહિ, એની બહુ થોડા માણસો ફરકાર રાખે છે. આજે તો ક્રાંતિ એ શબ્દ એટલો બધો વ્યાપક થઈ ગયો છે કે એનો સાચો અર્થ ન સમજનાર વ્યક્તિઓ પોતાની જાતને ક્રાંતિકાર તરિકે જાળખાવે છે. આમ હોય ત્યાં નર્મદના ક્રાંતિકારિવર્ગમાં કેંક વિશેષ હવું એ સમજતાં મુશ્કેલી નહીં એ સ્વાભાવિક છે. નર્મદ કાણુ હતો ? એ કવિ હતો, કોષકાર હતો, ગુજરાતી ગદ્યનો પિતા હતો તે બીજું ઘણું હતો; એ સુધારક હતો તે એણે પુનર્વિવાદ પથુ કરેલો, પથુ માત્ર એટલા પરથી કંઈ એ ક્રાંતિકાર હતો એમ કહી શકાય ?

અને છતાં નર્મદ ક્રાંતિકાર હતો. ક્રાંતિ અને ક્રાંતિકાર એ શબ્દોનો ઉપયોગ નર્મદે

નહિ કર્યા હોય, એ ચંપ્દોનો એને પરિચય પથુ નહિ થયો હોય, તો યે એ ક્રાંતિકાર હતો, એવો ક્રાંતિકાર કે આજ એના અવસાનને અડધી સદી થવા આવી તોયે એના નિદર સ્વભાવ અને સાહસ કર્મો માટે આજ સુધી અને પ્રશંસાની લાગણી વૃત્તપૂર્વક થવા વિના રહેતી નથી. ક્રાંતિકારના એ લક્ષણો સાચા ક્રાંતિકારને શોભે એવાં એ લક્ષણો- નર્મદનામાં ક્યાં હતાં ?

નવલરામ નર્મદાચંકરના જીવનચરિત્રમાં લખે છે, “ નર્મદ બાલપથુમાં બીકણુ હતો એ માની શકાવું નથી, પથુ નર્મદ પોતે જ કહે છે કે ‘ બાલપથુમાં હું ખેડીતો, માની સેડમાં ભરાઈને બેસતો અથવા ખૂણે ભરાઈને રડતો, ” નવલરામની માફક આપણાથી પથુ, નર્મદ ખીતો હોય, કે ખૂણે ભરાઈને રડતો હોય એ માની શકાવું નથી.

એ ગમે એ હોય, પથુ બાલપથુ વટાવતો જ એને કંઈ કંઈ કરી નાખવાનું મન થાય છે. એને વિદ્યાન થઈ નામના મેળવવાની હોશ થાય છે. જગતી જીવાંતીમાં, એક પાસે વિદ્યાબ્યાસ અને બીજી પાસે સંસારની અનેરવિધ માયાજાળમાં ગૂંચવાયલા નર્મદનો આત્મા એ યૌવનકાળની અસ્થિતમાં જ અંદરથી ‘ ચટકા મારીને ’ પૂકારે છે; “ અલ્યા, ટું. ઉક, અને મોટા કામ કર. ” જાણે ખેડીતા રડતા નર્મદનામાં જીવાયલા

* મુંબઈ નર્મદ સંતાપ્તી સમિતિ તરફથી પ્રકટ થયેલ ‘ નર્મદ સંતાપ્તી ગ્રંથ ’ માંથી.

ક્રાંતિનાં તત્ત્વો સંસારના મોહપાશ અને આપત્તિઓને બેદીને બદાર પ્રગટ થવા માટે જન્મ 'તોફાન' મચાવી રહ્યાં ને હોય એવું લાગે છે. આજ પ્રેસ'ગથી નર્મદનામાં અનુચિત ક્રાંતિકારીત્વનો પ્રવેશ થાય છે. પણ ક્રાંતિકારનાં આ છૂપાં તત્ત્વો નર્મદના જીવનમાં એકદમ પ્રગટ નથી થતાં. એ એના ગુપ્તવાસમાં ધીમે ધીમે પોપથુ પામે છે અને વખતના વહેવા સાથે દૃઢ-અળવતર બને છે.

નર્મદનામાં ક્રાંતિકારનાં તત્ત્વો દર્તા એ તપાસતાં પહેલાં ક્રાંતિની કંઈક વ્યાખ્યા અર્થો કરવી પડશે. સામાન્ય રીતે ક્રાંતિનો સાદો અર્થ 'બળવો' થાય છે. ક્રાંતિકાર એટલે બળવાબેર અથવા બંડબેર. ક્રાંતિકાર પોતાના ચોક્કસ ખેયની સિદ્ધિને અર્થે 'પોતાનું' સમસ્ત જીવન ખસી નાખે છે. ક્રાંતિ માત્ર શબ્દકીય જ હોઈ શકે, અથવા બંડ માત્ર સશસ્ત્ર જ હોય એમ નથી. ક્રાંતિકાર પોતાના ખેયને લક્ષમાં રાખીને સમય, સંજોગો ને વાતાવરણ પ્રમાણે સાધનો સર્જે છે, તેના ઉપયોગ કરે છે. આ રીતે જોઈએ તો નર્મદના જીવનમાં ક્રાંતિનાં તત્ત્વો ક્યાં દર્તા એ સમજવામાં મુશ્કેલી નથી નહીં.

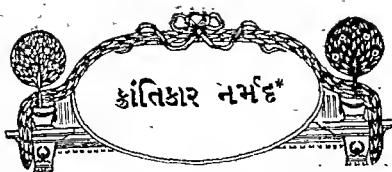
વૌદારા રાજ્યના આજ વિદ્યાધિકારી શ્રી. નંદનાથ દીક્ષિતે એકવાર પોતાના બાલ્યયુગમાં કહ્યું હતું કે " ગુજરાતના ત્રણ મહાપુરુષો- જેમને દુનિયાના મહાન પુરુષોની પંક્તિમાં મૂકી શકીએ એમ હોય-તે સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતી, કવિ નર્મદ અને મહાત્મા ગાંધીજી છે. સ્વામી દયાનંદ ક્રાંતિકાર હતા, ગાંધીજીની ક્રાંતિકાર તરીકેની ખ્યાતિ જન્મતપ્રસિદ્ધ છે, અને એ જે મહાન વ્યક્તિઓના મંથન-ગળા મુજરાતને મળવનાર કવિનર્મદ પણ ક્રાંતિકાર હતા.

ક્રાંતિકારી જીવનનું શીલું લક્ષણ

શાઓનો અભ્યાસ કરવા માટે એ કોલેજનો ત્યાગ કરે છે એ છે. આ વિષે લખતાં નવલરામ લખે છે. " એ સાક્ષરી માતાના ચરણોજી સેવી ધણી સુપુત્રો વિદાય થયા છે, પણ હજી સુધી તેમાંના કોઈએ પણ તેના નામને પોતાના ગુર્જર સાક્ષરત્વથી નર્મદના બેટાનું મક્કસ્વી કહ્યું નથી. " મનસ્વીપણે કોલેજના વિદ્યાર્થીઓનો ત્યાગ કરનાર યુવાનોને માટેનો આ અભિપ્રાય વિચિત્ર નથી લાગતો ?

વિચિત્ર નથી, કારણ કે સાહિત્યની અને તે દ્વારા સમાજની ને દેશની જે સેવા નર્મદે કરી તે કોલેજનો ત્યાગ ક્યાં વિના કરી શકત કે મમ એ એક પ્રશ્ન છે. અને આથી જ એના આ પગલાને હું 'ક્રાંતિનું' લક્ષણ કહું છું. કોલેજ છોડી, પણ કોલેજ છોડીને એને માત્ર મોજરોખ નહોતા કરવા; એને કાવ્યશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો હતો, અને વિદ્વાન થવું હતું, અને જે મહાન કાર્ય એને માટે નિર્મિત થયું હતું તે માટેનું જ્ઞાન મેળવી પૂરતી તૈયારીઓ એને કરવી હતી. કોલેજ છોડ્યા પછી એને કે વિદ્યાર્થીઓ વેડીને એ આ અભ્યાસ આદરે છે અને અતે સાહિત્યદારા ક્રાંતિ જગાવવાનો ભેખ લઈને એ ગુજરાતની સુપુત્ર પ્રજાને ત્યમત કરવા મથે છે.

સાહિત્યદારા ક્રાંતિ ! હા, અહીંથી જ એના ક્રાંતિકારી જીવનની શરૂઆત થાય છે. પચ્ચીસ વર્ષનો આ ઉત્સાહી યુવાન સાહિત્ય-સેવાને અર્થે નોકરીનું બંધન તોડી નાખે છે અને સરસ્વતીને ચરણે પોતાનું જીવન સમર્પણ કરે છે. અને પછી ? પછી તો એની તેજસ્વી કલમ તલવારની માફક ચમકે છે અને એના ક્રાંતિકારી વિચારોની ગુજરાત આજુબાજુ ખગલગી ઉઠે.



લેખક : શ્રી. જ્યોત્સ્ના શુક્લ

‘ નર્મદ ક્રાંતિકાર હતા ? જોહો એમાં શું, આજ તો પાંચ વર્ષનું બાલક પણ ક્રાંતિની વાતો કરે છે. ’ યોગક વખત ઉપર કાષ્ઠક વિદ્યાર્થીએ આવું કહેલું એમ મને યાદ છે.

એક રીતે એની વાત ખોટી નહોતી. ક્રાંતિ અને ક્રાંતિકાર એ શબ્દો આજે એટલા બધા પરિચિત થઈ ગયા છે, કે એકાદ વ્યક્તિની ક્રાંતિકારમાં ગણના કરવા માટે તેનામાં ખરેખર ક્રાંતિકારના લક્ષણો છે કે નહિ, અથવા હતું કે નહિ, એની બહુ થોડા માણસો દરકાર રાખે છે. આજે તો ક્રાંતિ એ શબ્દ એટલો બધો વ્યાપક થઈ ગયો છે કે એનો સાચો અર્થને ન સમજનાર વ્યક્તિઓ પોતાની જાતને ક્રાંતિકાર તરીકે ઓળખાવે છે. આમ હોય ત્યાં નર્મદના ક્રાંતિકારિત્વમાં કેંક વિશેષ દ્રવ્ય એ સમજતાં મુશ્કેલી નહીં એ સ્વાભાવિક છે. નર્મદે કાણુ હતો ? એ કવિ હતો, કાષ્ઠકાર હતો, ગુજરાતી ગદ્યને પિતા હતો ને બીજું ઘણું હતો; એ સુધારક હતો ને એણે પ્રતિવાદ પણ કરેલો, પણ માત્ર એટલા પરથી કંઈ એ ક્રાંતિકાર હતો એમ કહી શકાય ?

અને છતાં નર્મદ ક્રાંતિકાર હતો. ક્રાંતિ અને ક્રાંતિકાર એ શબ્દોનો ઉપયોગ નર્મદે

નહિ કર્યા હોય, એ શબ્દોનો એને પરિચય પણ નહિ થયો હોય, તો યે એ ક્રાંતિકાર હતો, એવો ક્રાંતિકાર કે આજ એના અવસાનને અડધી સદી થવા આવી તોયે એના નિકર સ્વભાવ અને સાદસ કર્મો માટે આ અર્થ અને પ્રશંસાની લાગણી કલ્પન થયા વિના રહેતી નથી. ક્રાંતિકારના એ લક્ષણો સાચા ક્રાંતિકારને શોભે એવા એ લક્ષણો નર્મદનામાં ક્યાં હતા ?

નવલરામ નર્મદાચંદ્રના જીવનચરિત્રમાં લખે છે, “ નર્મદ બાલપણમાં ખીકણુ હતો એ માની શકાતું નથી, પણ નર્મદ પોતે જ કહે છે કે ‘ બાલપણમાં હું જીહીતો, માની સેડમાં ભરાઈને બેસતો અથવા ખૂણે ભરાઈને રહતો, ” નવલરામની માફક આપણાથી પણ, નર્મદ ખીતો હોય, કે ખૂણે ભરાઈને રહેતો હોય એ માની શકાતું નથી.

એ ગમે એ હોય, પણ બાલપણ વર્તાવર્તા જ એને કંઈ કંઈ કરી નાખવાતું મન થાય છે. એને વિદ્યાન યજ્ઞ નામના મેળવાની હોશ થાય છે. ભગતી જીવાંતીમાં, એક પાસ વિદ્યાભ્યાસ અને બીજી પાસ સંસારની અનેકવિધ માયાજાળમાં ગૂંચવાંચલા નર્મદનો આત્મા એ ધૈન્યકાળની અસ્માતમાં જ અંદરથી ‘ ચટકા મારીને ’ પૂકારે છે; “ અલ્યા, તું ઉઠે, અને મોટા કામ કરે. ” જાણે જીહીતો રહેતા નર્મદનામાં છૂપાયેલા

* મુંબઈ નર્મદ શતાબ્દી સમિતિ તરફથી પ્રકટ થયેલ ‘ નર્મદ શતાબ્દી ગ્રંથ ’ માંથી.

ક્રાંતિનાં તત્ત્વો સંસારના મોહપાશ અને આપત્તિઓને બેદીને બદાર પ્રગટ થવા માટે જન્મરંજીતો તોફાન મચાવી રહ્યા ન હોય. એવું લાગે છે. આજ પ્રસંગથી નર્મદનામાં અનુભવે ક્રાંતિકારીત્વનો પ્રવેશ થાય છે. પણ ક્રાંતિકારનાં આ છૂપાં તત્ત્વો નર્મદના જીવનમાં એકદમ પ્રગટ નથી થતાં. એ એના ગુપ્તવાસમાં ધીમે ધીમે પોષણ પામે છે અને વખતના વહેવા સાથે દટ-અગવતર અને છે.

નર્મદનામાં ક્રાંતિકારનાં તત્ત્વો હતાં એ તપાસતાં પહેલાં ક્રાંતિની કંઠક વ્યાખ્યા અહીં કરવી પડશે. સામાન્ય રીતે ક્રાંતિને સાદો અર્થ 'બગવો' થાય છે. ક્રાંતિકાર એટલે બગવાબોર અથવા બંડબોર. ક્રાંતિકાર પોતાના મોઝકસ ખેંચતી સિદ્ધિને અર્થે પોતાનું સમસ્ત જીવન ખરચી નાખે છે. ક્રાંતિ માત્ર રાજકીય જ હોઈ શકે, અથવા બંધ માત્ર સચ્ચ જ હોય એમ નથી. ક્રાંતિકાર પોતાના ખેંચતે લક્ષમાં રાખીને સમય, સંજોગો ને વાતાવરણ પ્રમાણે સાધનો સર્જે છે, તેના ઉપયોગ કરે છે. આ રીતે જોઈએ તો નર્મદના જીવનમાં ક્રાંતિનાં તત્ત્વો ક્યાં હતાં એ સમજતાં મુશ્કેલી નથી નડતી.

વડોદરા રાજ્યના આજ વિદ્યાધિકારી શ્રી. નંદનાથ દોશિતે એકવાર પોતાના ભાવધુમાં કહ્યું હતું કે " ગુજરાતના તથા મહાપુરો-જેમને દુનિયાના મહાન પુરોના પંક્તિમાં મૂકી શકીએ એમ હોય-તે સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતી, કવિ નર્મદ અને મહાત્મા આંધીજી છે. સ્વામી દયાનંદ ક્રાંતિકાર હતા, અધીજીની ક્રાંતિકાર તરીકેની ખ્યાતિ જગતપ્રસિદ્ધ છે, અને એ બે મહાન વ્યક્તિઓના મધ્યકાળમાં ગુજરાતને ગમવનાર કવિનર્મદ પણ ક્રાંતિકાર હતા.

ક્રાંતિકારી જીવનનું શીજી લક્ષણ કાળ-

સાચનો અભ્યાસ કરવા માટે એ કોલેજનો ત્યાગ કરે છે એ છે. આ વિષે લખતાં નવ-લરામ લખે છે. " એ સાક્ષરી માતાનાં ચર-ણાંજી સેરી ધંજી સુપુત્રો વિદાય થયા છે, પણ હજી ધંજી તેમાંના મોહને પણ તેના નામને પોતાનાં ગુજર સાક્ષરત્વથી નર્મદના જેટલું યજ્ઞસ્ત્રી કહ્યું નથી. " મનસ્વીપણે કોલેજના વિદ્યાર્થીસનો ત્યાગ કરનાર યુવા-નોને માટેનો આ અભિપ્રાય વિચિત્ર નથી લાગતો ?

વિચિત્ર નથી, કારણ કે સાદિત્યની અને તે દ્વારા સમાજની ને દેશની જે સેવા નર્મદે કરી તે કોલેજનો ત્યાગ કર્યા વિના કરી શકત કે કેમ એ એક પ્રશ્ન છે. અને આથી જ એના આ પગલાને હું ક્રાંતિનું લક્ષણ કહું છું. કોલેજ છોડી, પણ કોલેજ છોડીને એને માત્ર મોજરોખ નહોતા કરવા; એને કાળજીએ અભ્યાસ કરવો હતો, અને વિદ્વાન થવું હતું, અને જે મહાન કામ એને માટે નિર્મિત થયું હતું તે માટેનું જ્ઞાન મેળવી પૂરતી તૈયારીઓ અને કરવી હતી. કોલેજ છોડ્યા પછી અનેક વિદ્યાર્થીઓ વેડીને એ આ અભ્યાસ આદરે છે અને અતે સાદિત્યદ્વારા ક્રાંતિ જગાવવાનો બેખ લખને એ ગુજરાતની સુધૃત પ્રજાને જાગૃત કરવા અર્થે છે.

સાદિત્યદ્વારા ક્રાંતિ ? હા, અહીંથી જ એના ક્રાંતિકારી જીવનની શરૂઆત થાય છે. પચ્ચીસ વર્ષનો આ ઉત્સાહી યુવાન સાદિત્ય-મેરાને અર્થે નોકરીનું બંધન તોડી નાખે છે અને સરસ્વતીને ચરણે પોતાનું જીવન સમ-ર્પણ કરે છે. અને પછી ? પછી તો એની તેજસ્વી કેસમ તલવારની માફક ચમકે છે અને એના ક્રાંતિકારી વિચારોથી ગુજરાત આજી બગભગા ઉઠે છે. એ સમાજના સદાઓ પર ને માનવતાનું નિર્કંદન કાઢતા

દાલિક આચારવિચારો પર ચાચખા લખાવે છે. એ અનિષ્ટ શ્રદ્ધાઓ પર સખત પ્રદાર કરે છે, એ સ્ત્રીઓની અવદેશનાં હૃદયનેદક ચિત્તો દોરે છે, એ ધર્મને મામે ચાલતા પડદા પાછળના અનાચારો સામે પ્રચળ પોકાર લાવે છે, એ દેશની પરાધીનતાના કરુણ ઇતિહાસ આલેખે છે; અને પ્રજાશરીરને ચુસ્તી ખાતા આ સૌ અનર્થો સામે પ્રયત્ન બંડ જગાવવા માટે ચુસ્તશતના પુત્રોને એ હુકારે છે.

આ બધું એ કરે છે કારણ કે સમાજની અને દેશની દુર્દશા જોઈને એના અંતરમાં અસહ્ય વેદના ચાપ છે. સમાજની અને દેશની સ્થિતિ દાખવાનો ઉપદેશ કરનારાં એનાં ફટલાં કાઢ્યાં અને ફટલાક લેખો આજે પણ પ્રાણવાન સાહિત્યની પ્રથમ પંક્તિમાં મૂકી શકાય એમ છે. ઉદાહરણ તરીકે:

‘અણુ ચલો અણુ નાં જ બ્યુચલો વાજે,
ચાલોમ કરીને પડો, સ્તેદ છે આજે,
ફટલાં ક્યોં વિરે કીલ નવ આવે,
શંકા ભવ તો બહુ રોજ દામને ખાજે.’

આ ગીત ક્રાંતિકાર વગર કાંઈ લખી શકે નહિ. એની સરઆત જ એવી ચાપ છે કે સમાજનાર વ્યક્તિ ગુલામ પુષ્પોની કથામાં મૂતી દોષ તોયે હકીને ઉભી ચાપ, અને ચમકતી તલવારો કે ગોળાઓના વરસાદ વચ્ચે રણનેદાનમાં પહેંચી જાય. આ ગીત સામાજિક બંધનો તોડવા માટે ‘અખાલુ’ છે, પણ સર્વ કાળમાં સર્વ પ્રકારનાં બંધનો તોડવાની અખૂટ પ્રેરણા એમાંથી મળી શકે છે.

સમાજશરીરને કારી ખાતા ફટલાક અનિષ્ટ રિવાજોથી એનું દૈન્ય ઉઠાગા આવે છે ને તેની સામે પ્રયત્ન ક્રાંતિ જગાવવા માટે એ પુષ્પોને સાથ મારે છે. એનાથી ધીરજ નથી રખાતી, એ બંધનોનાં મૂળ તેનાં હંડા

હંડાણમાંથી ઉખેડી નાખવા માટે એ અખીરો યત્ન જાય છે, ને ગાય છે :

‘ચલો ચલો શું વાર લગાડો ? ફરી પડો રણમાં;
ધસી પડો તોડ પર નહીં તો મરી જશો સજામાં.’

આ પંક્તિઓ ક્રાંતિ ન ઉપજાવે તો શું કરે ? આ પંક્તિઓ કાંઈપણ કાળના ક્રાંતિ-કારી સાહિત્યમાં આદર પામે. એમાં શો સ્કન્દ છે ? અને આ જાતનું સાહિત્ય અન્ય કંઈનારને ક્રાંતિકાર ન કરીએ તો શું કરીએ ? એને ક્રાંતિજ એ છે, એના કબ્બે કબ્બે સૌથી નીતરે છે, સાહસભર્યો કાયો કરવાનો અને પ્રજા પાસે, પ્રજાનાં પુષ્પાવરમાં પાસે કરાવવાનો એને શોખ છે. માથે દાઢ દબ રહ્યા કરવું અને અસહાય યત્ન પ્રણુને દોષ દેતા બેમત્રું એ એને સરમખપું લાગે છે. એ લખે છે :

‘દાઢ દાઢ એ શું ના કહેવું, હેડામાં ના બજવું,
ઠટે ચીતને ખાણુ કરડું, કાં ના અરિસું બડડું.’

એ રસિક હતો, રસિકતા ઓછી નહોતી હતો; ચૌવનના ઉલ્લાસ અને શુભારચિત્રો આલેખનાં એની કલમ કદી સંકોચ પામી નથી; અને છતાં એનાં કાવ્યોમાં રથજે રથજે ધીવનને લાગવના વિદ્યાસના ક્રીડાઓને પશું સાથે સરખાવી લેમના પર સખત સંકેતકાર એણે ચલાવ્યો છે. પુરપટું પુરપટું ક્યારે શોભે છે ? માત્ર રણવાસમાં નહિ, એક રથજે એ લખે છે :

‘બોંબોને બતાવવાને, લશ્કરી લેશ ન શખો કે,
બોંબોનાં માન પામવા, સહસ્રા લેશ ન કહો કે,
બોંબોનાં ચાલુવાનીઓની, જીવાને તો ધીરાએ કે,
મારોને રણસે-બાજે, તે તો બહુ વખણાએ કે.’

એ આવાં બેણાં મારે છે કારણ કે પરા-ધીનતાનું કતંક એનું કાળણું કારી ખાય છે. એ લગભરપદ સ્થિતિમાં-ગુલામીમાં નિષ્ક્રિય અવન જીવી જ કેમ થકાય ? એ કાંઈપદ નિકે રણસંજામ રમે છે, અને પછી પુરને

માટે સગમ થવા એ સમગ્રવે છે, વિનવે છે, મહેબૂબા મારે છે અને જાણે પુરુષો રજુશીયું સાંભળ્યું હોય એમ, "શંખનાદ સંભળાયે બેયા, શરપુરપને તેડું હો !" એમ વદતો રજુમેદાનમાં ધૂમતા ધૂમતા શયુસેન્યને સંદાર કરવાની સૂચના કરતાં કહે છે:—

‘સુખ સ્વતંત્રતાય’ મોહ્ય મળે સિર, સાટે,
રક્તબલિદાન દેવું કાપ્યંસિદ્ધિ માટે.’

એ કાંતિકાર હતો, મનુષ્યજાતના હકક સમાન છે એ જ્ઞાન વર્ષો પહેલાં એને થયું હતું. જન્મથી કે જાતિથી કોઈ ઉચ-નીચ નથી એ સિદ્ધાંત એણે સ્વીકાર્યો હતો. સ્ત્રી-જાતિ પરત્વે એને અત્યંત માન હતું, અને દેશની માફક જ સ્ત્રીઓની અવદશા-પણ એના અંતરમાં સાલતી હતી. સ્ત્રીઓ તરફ સમાજને ચલાવેલા ઘેર અન્યાય અને બેદર-કારીએ સ્ત્રીજાતિને કેવી કંગાલ અને અધમ સ્થિતિએ પહોંચાડી છે એવું કમકમાડી ઉપગ્રવે એવું વર્ણન એ કરે છે. વિધવા સ્ત્રીઓનાં અત્યંત કષ્ટ અને કોઈ પણ સમાજની નીતિને માટે યત્ન ઉપગ્રવે એવાં ચિત્રો એણે આલેખ્યાં છે, અને એ માટે ધન્યમાંથી તીર છૂટે એમ એની કલમમાંથી મર્મભેદી શબ્દો છૂટ્યા છે. ‘વૈષ્ણવચિત્ર’નાં એનાં કાવ્યો જાણે ‘ચાંદીને ગંદકે વિષ-વાઓનાં હૃદયરકતથી લખ્યાં હોય’ એનાં તાદરશ છે. સમાજમાં વિધવાનું રથજ ક્યાં છે, કેવું છે; અને અઘાન, નિર્દોષ, મોળા વિધવાએ લંપટ પુરુષની પશુતાનો બોમ જની કેની દંડને પામે છે, અથવા વામનાથી ભરેલી કોષ્ટક સ્ત્રી રૂઢિનાં બંધનોથી બંધાયેલી, યોગ્ય વસણના અભાવે પાપના અપ્પાઝાઓ સેરી પ્રગ્નની સંરક્ષિતતાને કચ્ચરધાણુ કેમ વાળે છે, એવું સચોટ વર્ણન એ કરે છે, અને આ બધું કાલિયા સદી લેનાર સમાજ પર ક્રિટિકાર વરમાવે છે, આ દિંમત પચાસ વર્ષ પહેલાના કાળમાં તોજું કરી શકે !

એ તો નર્મદ-જ-કરી સકે. વૈષ્ણવના આદર્શ ન પાળી શકનાર સ્ત્રીઓ માટે પુનર્જન્મનો પ્રચાર એ નિરરપણે કરે છે, અને માત્ર પ્રચાર કરીને જ ખેતી ન રહેતાં પોતે જાતે એક વિધવા સ્ત્રી સાથે પ્રતજન્મ કરી કાંતિનો ખુડો ફરકાવે છે. એ મૂર્ખ નહોતો, એ જાણતો હતો કે એવું આ પગલું આખા સમાજમાં ભારે ખજાણાદ મચાવશે અને બહુ મોટો ભાગ એના આ પગલાં તરફ તિરસ્કારની દૃષ્ટિએ જોશે. પણ એને જે સાચું કતવ્ય લાગે એ કરતાં એ કદી ચૂકે એવો નહોતો, એટલે આખા સમાજનો અને ખાસ કરીને કાંતિજનેનો ભારે કોપ વહોરીને પણ એણે એ કૃત્ય કયું અને જેના જીવનમાં અધકાર સિવાય કશું જ નહોતું એવી એક સ્ત્રીના જીવનમાં એણે પ્રકાશ પાધર્યો.

સ્ત્રીઓને માટે એને માન હતું. સ્ત્રીનું કાપ્યં ધરની ચાર દિવાલોની અંદર જ સમાયું છે, એમ એ નહોતો માનતો. સમાજના અને દેશના ઉત્કર્ષના કાર્યમાં સ્ત્રીઓની સહાય એ માંગે છે; અને એક ગરબીમાં લખે છે:—

“હાં રે થુંદાં બંધન વઠાવડ કાપો,

હાં રે પ્રાણ અર્પી સ્વતંત્રતા બાળો:—

રે જનીઓ, ધુમે, ધુમે !”

આમ સમાજનાં અર્ધાં અજાણું નિરીક્ષણ એ અત્યંત ખૂબીથી ચિહ્નિતકની મારફત કરે છે અને નિર્કોંપણે તેના પર યથેચ્છ ટીકા કરે છે. દેવમંદિરો, સાધુઓ, પુરાણીઓ, મદારાજો એટલે સમાજે માનેલા પવિત્ર સ્થળો અને પવિત્ર વ્યક્તિઓ સામાન્ય સ્થળોએ અને સામાન્ય વ્યક્તિઓનાં આચારવિચારની ભટ્ટના હોય તો કદાચ ચલાવી લેવાય, પણ જેને પ્રજાએ નીતિનાં એને પરિવર્તના આદર્શ તરીકે સ્વીકાર્યાં હોય ત્યાં આવું કેમ ચલાવી લેવાય !

દેવના ખામરૂપ મંદિરોમાં અને એવાં

ખીન્ન સ્થિતિએ ચાલતા આ અનીતિના અખાડાઓ સામે, અને એ બધું જોવાનુ થવા છતાં તે તરફ આંખમીચામણી કરનાર સમાજ સામે નર્મદના રોષની જ્વાલા પ્રગટી બિડી. એ અનાચારોના આચાર્યો સામે લખતાં એની કલમમાંથી તણખા નથી ઊડતા, પણ અંગારા વર્ષો છે. અને આવા અંગારા ક્યાં તો જ્વાલામુખી વર્ષાવી શકે છે અથવા ક્રાંતિકાર વર્ષાવી શકે છે.

અને આ બધું નર્મદે ક્યારે કયું હતું ? પચાસ વર્ષ પહેલાં જ્યારે ગુજરાતને પરાધીનતાના કારમા ડાંસતું એર સમગ્રયું નહોતું, જ્યારે ગુજરાત પરાધીનતાની સુવર્ણ શૃંગારમાં રાયતું હતું, જ્યારે ગુજરાતને લગ્ન, જન્મ ને મરણના ઉત્સવો ઉજવવા સિવાય જગતમાં કશું કતવ્ય સંજ્ઞું નહોતું; ત્યારે, એ વાતાવરણ વચ્ચે નર્મદે સ્પષ્ટ, નિઃકર અને અજરના પ્રાચીણે વધુ કાલિદાસ એવા સ્પષ્ટપ્રદારોથી સમાજના અનેક અંગોમાં ક્રાંતિ જન્માવવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

આવા પુરુષને ક્રાંતિકાર ન કરીએ, આવા પુરુષને બંડખોર ન કરીએ તો ખીલું શું કરીએ ? એ ધનધોર વાતાવરણમાં ધૂમકેતુ સમો નર્મદ એકલો ધૂમતો હતો; હા, એના

થોડાક સાથીઓ હતા, થોડા સિંધી હતા, ઘણા પ્રશંસકો હશે; પણ સંભવ છે કે એના ક્રાંતિકારી વિચારોની ઉમતા કદાચ તેના એ મંડળને પણ દગ્ગાડતી હશે.

આ વિચાર આવે છે ત્યારે એમ થાય છે કે નર્મદને આજના જેવું વાતાવરણ મળ્યું હોત તો ? નર્મદ આજે જીવતો હોત તો ? પરંતુ કાષ્ઠપણ શક્તિશાળી વ્યક્તિને તે કાળના સમાજે પૂર્ણ સ્વરૂપે કદી પિછાની નથી. આજે પણ આપણને એજ અનુભવ નથી થતો ?

બાકી, નર્મદને શું જોઈતું હતું ? એને શો વૈભવ જોઈતો હતો ? રાજદરબારોના ખિતાઓ જોઈતા હતા ? એને શું જોઈતું હતું ? ક્રાંતિ, માત્ર ક્રાંતિ. અધમતાનો ઉચ્છેદ કરી નિષ્પ્રાણ ગુજરાતનું નવું સર્જન એને કરવું હતું.

નિર્ધનતાની ભૂતિ સમો પેટે પાટા બાંધી ગુજરાતનું નવસર્જન કરવા માટે ઝૂકનાર અને પ્રાણ અપાણ કરનાર નર્મદ ક્રાંતિકાર હતો. એ ક્રાંતિને અને એ ક્રાંતિની ભાવના જન્માવનાર નર્મદને માફ મરતક આજ પણ નમે છે.

‘ શુભસુન્દરી ’નું એક પુસ્તક : ચાંદશી

૧૯૩૩-૩૪ ની ‘ શુભસુન્દરી ’ માસિકની એક તરીકે આ ‘ ચાંદશી ’ નામનો સોળ હંકી વાર્તાઓનો સંગ્રહ આપવામાં આવ્યો છે. આ સોળ વાર્તાઓમાં ૧૩ વાર્તાઓ પરમાપા-દિંદી તેમજ મણદીમાંથી ઉતારવામાં આવી છે, અને ૩ વાર્તાઓ સંપાદનની પોતાની લખેલી છે. પરમાપામાંથી લીધેલી ૧૩ વાર્તાઓમાં ૩ શ્રી ચિત્રલેખા દેવીની, ૧ શ્રી પ્રેમચંદ્રની ૧ શ્રી સુદર્શનની, ૧ શ્રી સીતાદેવીની, ૪ કવિવર યગેશ્વરી ૩ ગામા વરેશ્વરી છે. આ સર્વ વાર્તાઓમાં નારીચરનને સ્પષ્ટ કરતા પ્રસંગોનું આલેખન કરવામાં આવ્યું છે. યગેશ્વરી, શ્રી સીતાદેવી આદિની વાર્તાઓ સ્વામપ્રધાન છે, જ્યારે ગામા વરેશ્વરી વાતો પ્રચારક દષ્ટિએ સમાજના અગ્રક અનિષ્ટોને પ્રબળતાથી પુલ્કાં પાડવા શીલેષી છે. એકંદર રીતે સર્વ વાર્તાઓ નારીચરનના એક યા ખીલ અંબ સાથે સંબંધ ધરાવતી હોવાને સંપાદક ધન્ય છે તેમ ‘ શુભસુન્દરી ’ના આદ્ય વર્ષને રમે એવી છે.

ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ-મુખાદ્ય

નવરાત્રના ગરબા તથા વ્યાખ્યાનો વગેરે નીચે દર્શાવેલા વ્યાખ્યાનો મંડળના હોલમાં સાંજે સાઠાધાર (૬૪) યા.) વાગે થશે.

૨૦ મી સપ્ટેમ્બર શુક્રવાર—શ્રીકૃત. રો. કલ્યાણદાસ ભેખેલદાસ દેસાઈ આશિષ્ય વિષે (મેંજી ઇન્ટર્ન સાથે) વિવેચન કરશે.

૨૨ મી સપ્ટેમ્બર શુક્રવાર—સો. સરેલિની મહેતા એમ. એ. પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્ત્રીના વિષય ઉપર વ્યાખ્યાન આપશે.

નવરાત્રના ગરબાનો મેળાવડો

મંડળના સમાસરોનો નવરાત્રમાં ગરબા ગાવા માટે એક ખાસ મેળાવડો આયોજવામાં વા. ૨૧ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૩ ને મંગલવારે રાત્રે સાઠાસાતથી દસ (૨૪) યા.) વાગ્યા સુધી કરવામાં આવશે. સમાસરોએ પોતાને મલેશે નવરાત્રનો ગરબા પાસ સાથે લઈને પધારવું. પાસ વગર કામલ થઈ શકશે નહીં.

ગદ્ય તથા પદ્યના વાંચનની દરિયાઈ.

૧૦ મી અક્ટોબર મંગલવાર—નીચે નિર્ણયેલા બંનેના ગદ્ય અને પદ્યસાંધી વાંચનની દરિયાઈ કરશે.

ગદ્યમાંથી વાંચન—(૧) સી. મોલીબહેન ગોવર્ધનદાસ (૨) સી. નેણીમીરી જિનવચંદ માપડીઆ, (૩) સી. રીવાળીબહેન મંગલદાસ કોટક, (૪) ક. પ્રભા સોમચંદ દોશી, (૫) સી. ચંદનબહેન રાઘવદાસ શાહ, (૬) સી. ચંદનબાઈ દ શાહ. (૭) ક. સરેલિની મનસુખદાસ તીલેરીવાલા.

પદ્યમાંથી વાંચન—(૧) ક. ભરિંદા ચુનાલાલ મોઠે, (૨) ક. ચંદનમીરી કુલેશદાસ અન્નમેશ. (૩) ક. રમણી દામોદરદાસ ગજનન, (૪) સીમી દીક્ષાબહેન દરિયાઈ ડના, (૫) સી. રમણચંદી નાનાલાલ પંડ્યા (૬) ક. કમળા વસનત દેસાઈ.

ઉપરની દરિયાઈમાં ફોતદમંદ યનાસને ૧૬ ધનામ ગદ્યમાં ૨. ૫) તથા પદ્યમાં ૧૬ ધનામ ૩. ૫) સ્વ. મનિદા નરવરલાલ ખંભાતીની પુત્રીના સ્મારક ફંડમાંથી આપશે.

સમાસરોએ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું.

સ્નેહસંમેલન, ગરબા, મેળાવડા, તથા સીનેમા થી જમી સમાવેશ બંનેના પાલકો સાથે ૧૨ વર્ષની અંદરની પ્રતિબોને તથા ફક્ત પાંચ વર્ષની અંદરની ઉમરના પુત્રને લાવી શકશે. સમાસરોની બદલીમાં સમાસરોના કાડે અમર પાસ લઈને કોઈપણ બીનસમાસર બંનેન આવી શકશે નહીં. ૧૨ વર્ષ ઉપરની કન્યાઓ મંડળમાં વાર્ષિક લગ્ન ૨. ૧) ભરી કન્યામંડળમાં સમાસર થઈ પાસ વગેરે મેળવી શકશે.

વાર્ષિક લગ્નગમ કરવા બાબત.

વાર્ષિક લગ્નગમ કરવા માટે નવું ૧૫ સને ૧૯૩૩-૩૪ થઈ થઈ છે. માટે દરેક સમાસરે પોતાનું વાર્ષિક લગ્નગમ મંડળની ઓફીસમાં ભરી નવું, કારણ કે લગ્નગમ ઉપરાખનારને સપ્તમે કોણે ફરતી પડે. ગમત નીકળી નવ છે. આથી છે કે અમારી વિનંતી સ્વીકારી પોતાનું લગ્નગમ મોકલી આપશે.

ઉનામી નિમંધની માંગણી.

વિષય—“વર્તમાન સીકેગવળીથી સમાજને થતા ફાયદા તથા ગેરફાયદા”

મંડળના સમાસરોને તેમજ દેશદેવાવજોમાં વસતી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીઓને નિવેદન કરવાનું છે—“વર્તમાન સીકેગવળીથી સમાજને થતા ફાયદા તથા ગેરફાયદા” વિષે જે બંનેના નિમંધ લખી મોકલવા માંગતા હોય તેમજે વા. ૧ થી ૧૧ સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૩ સુધીમાં પોતાનો નિમંધ બીરબ્રામ ભી. જોડ મંડળના સારામી સેક્રેટરીએ ઉપર મોકલી આપવો.

અનુર નિમંધનું લખાણ ફરફાઈય કામલ ઉપર લેવાનું ફક્ત ૧૪ થી ૧૧ પાનામાં

સમાવેશ થાય તેટલું જ યાદીથી સ્વચ્છ સાથે
ફરકે લખાયેલું હોય તેમજ નિબંધના લખાણ
નાથે છેલ્લે પોતાનું નામ નહીં લખતાં હોય નીચે
પોતે ધારણ કરેલી અમુક સંજ્ઞા લખતી અને તે
કવર બંધ કરી મોકલવું તથા એક જુદા કરવામાં
અમુક સંજ્ઞાવાળો હોય મારે છે એમ લખી
પોતાનું આખું નામ તથા હસ્તર ચોક્કસ ટેકાણા
સાથે લખી કવર બંધ કરી મોકલવું જોઈએ.

હરીશ્ચંદ્રમાં ફોટોગ્રાફ નીવડનારાઓને અનુક્રમે
ત્રણ નળાને રૂ. ૩૫) ૨૦), અને ૧૦)નાં છતાંમો
સ્વ. ન્યાયવંતી કુલેશય છત્રનલાલ છતાંમો નિબંધ
ફંદમાંથી અપાયો.

જળગ્રહણ સંકટનિવારણ કુંડ.

સચિત્ર નિવેદન કરવાનું કે ગુજરાત કાર્યાલય
વાડ વગેરે દેશવરોના આમરાઓમાં બારે વરસાદને
લીધે ત્યાંના ભોમો નિરાધાર થઈ ગયા છે અને
બારે સંકટમાં આવી પડ્યા છે. આવાં દુઃખી અને
નિરાધાર મનુષ્યોને કાંઈ પણ મદદ આપી શકાય
જો હેતુથી મંડળ તરફથી સંકટ નિવારણ કુંડ
ચલાવવાનું શરૂ થયું છે. આશા છે કે આપ આ
વિષયમાં યથાશક્તિ મદદ કરી સંકટમસ્ત
લોકોના આશીર્વાદ લેશો. કુલ નહિ તો કુલની

પાંખડી ને કાંઈ આપની હસ્તામાં આવે તે સમ
મંડળની ઓફીસમાં મોકલી આપશો.

દીવાળી પછી સ્નેહસંમેલન.

મંડળ તરફથી દીવાળી પછી સ્નેહસંમેલન
થનાર છે. અરબા સવાઈ નગરમાં હવેલાની ને
બહેનોની હજી હોય હેમણે પોતાના નામ
તાજીદે મંડળની ઓફીસમાં નોંધાવવાં. તા. ૨૭
મી સપ્ટેમ્બરથી પ્રિંટીસ શરૂ થશે માટે તે
તારીખે હાજરી આપવા વિનંતિ કરીએ છીએ.

સ્ત્રીવિદ્યાલય

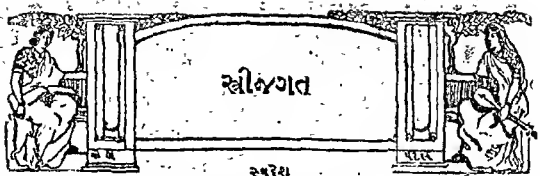
આ વિદ્યાલયનાં નવા વર્ગો, નવેમ્બર માસથી
શરૂ થશે. આ વર્ગમાં ગુજરાતી ૪ થું ધોતણ પાસ
થયું હોય એવાં બહેનો દાખલ થઈ શકે છે. દાખલ
થવા હસ્તનારે સમયપત્ર દાખલપત્ર ભરી મોકલવું
જોઈએ. દાખલપત્ર તથા અભ્યાસક્રમની વિગત
મંડળની ઓફીસમાંથી મળી રાકે છે.

| | |
|-----------|------------------------------|
| સુખાઇ, | લી. શંભુચંદ્ર, |
| ગીરનામ | શ્રી. રસિકમણી બા. દેસાઇ, |
| જેક રોડ, | શ્રી. મંગળાબાઈ - જોતીલાલ |
| આમરોલી | કમીસરજી, |
| હાલસ, | સૌ. કુસુમગૌરી મંગળદાસ ગુનરી, |
| તા ૨-૬-૩૩ | જે. એ. સોદરીઓ. |

‘ગુણસુન્દરી’નું બેઠ પુસ્તક : જુલુ

આ ચોપડીના વાંચનારને જણીતા હિંદી, બંગાળી, મરાઠી અને ગુજરાતી વાર્તાનવેશોની
લક્ષમી લલેજત આખવાનું સ્વાસાવિક રીતે મળશે. આમાંની દેહલીક વાર્તાઓની લખાવટ જિરફી
સુંદર અને સરળ છે કે એક વખત વાંચ્યા પછી તે ફરી ફરીને વાંચવા મન થાય. આવી વાર્તાઓમાં
શ્રી. શીવરાણી દેવીનો ત્રણ વાર્તાઓ અને મુશકી નારકનવેશ મામા ચરેકરની ત્રણેય વાર્તાઓ તથા
સીતાદેવીની એક વાર્તા ગ્રુપ છે, બીજી વાર્તાઓ યજ્ઞ કીક કીક છે. દરેક વાર્તામાં વિજ્ઞા ભાગે એકાદ
સી-પ્રશ્નની થયાં છે. પ્રિન્ટિંગ સારું છે. અને જેક અપ યજ્ઞ માનવું છે, છેવટે પોતાના વાર્તિક માલક
ફોને તેમના બરનું આડું સુંદર વાર્તાનું પુસ્તક બેઠ આપવા બદલ અમે ‘ગુણસુન્દરી’ના સંચાલ-
કોને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

(‘સાંત વર્તમાન’ તા. ૧૪-૬-૩૩



૨૫૨૨

ભાવિ બંધારણમાં 'સ્ત્રીઓનું' સ્થાનઃ
 નેહન્ટ સીલેક્ટ કંપીટી સમક્ષ દિન્દી મહિલાઓનું
 દિગ્દિગ્ધ, રમુ કરીને બેચમ રાહ નંવાલ અને
 શ્રીમતી ડૉ. મુયલકમી રેડી દિન્દ પાછાં ક્યોં છે.
 તેઓએ દિન્દી સ્ત્રીઓનાં હક્કો ભાવિ બંધારણમાં
 જળવાવાં વિધે'શ'ક બતાવી છે. અને દિન્દી સ્ત્રી-
 ઓને પૂરતો મતાધિકાર અને પ્રતિનિધિત્વ મળે તે
 માટે દિન્દીમાં પ્રચારકાર્ય કરવા આગ્રહ કર્યો છે.

મુંબાઈ હાઇકોર્ટમાં મીસ હોલનવાલ
 બેચાળને ના. વડા જજ અને મી. જ્જીસ વડી-
 યાએ હાઇકોર્ટના એડવોકેટ તરીકે 'જાખલ ક્યાં'
 છે. તેઓ બીબી એડવોકેટ બહેન છે. પહેલાં
 એડવોકેટ બહેન મીસ મીમાં તાતા (હાલમાં
 મીસીસ હામ) છે.

સ્વેચ્છ સઘડીનાં લોભઃ (૧) મુંબાઈમાં
 સી. પી. ડેંકે રોડ ઉપર પતિ સાથે રહેલી મુલ્કી
 બાઈ નરોત્તમ નામની ૪૦ વર્ષની સ્ત્રી સ્વેચ્છ
 દાંતી મરણ પામી. (૨) ચાન્તાબાઈ ગડુલાલ
 નામની ગિરજામ બેક રોડ ઉપર રહેલી ૧૫ વર્ષની
 બહેન સ્વેચ્છ દાંતી મરણ પામી હતી.

શ્રીમતી સીતાબાઈ અન્નીબિરિઃ બાર
 વર્ષનાં બાળવિધવા તરીકે શ્રીમતી સીતાબાઈ
 અન્નીબિરિએ ૧૯૦૫ માં પ્રે. કલેનાં પુના ખાતેનાં
 વિધવાશ્રમમાં શિક્ષણની શરૂઆત કરી હતી.
 ૧૯૨૨ માં કલે વિદ્યાપીઠની જ. એ. ની પદવી
 તેમણે મેળવી. તે પછી તેમણે સીકેજવણીનાં
 ક્ષેત્રમાં જીવન અર્પણ કર્યું છે અને પુનાનાં દિન્દુ
 વિધવાશ્રમ, એસોસીએશનના તેઓ આજીવન સક્રિય
 બન્યાં છે ૧૯૨૫ માં કલે વિદ્યાપીઠની મુંબઈની
 સાળમાં તેઓ અધિક્ષતા નીમાયા. યુનાઈટેડ-
 સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકાની કેફીફાનીયા ખાતેની
 મિશન કોલેજની શિષ્યવત્તિ તેમને મળતાં તેઓ

ત્યાં અર્થ અને શુદ્ધ અર્થશાસ્ત્રમાં તેમણે બી. એ.
 ની પદવી મેળવી છે.

જમીન દિન્દી-લગ્નઃ સુરતના મદદનીશ
 કચેક્ટર મી. આર. એસ. માનીએ મીસ ગેબ્રેલે
 નેપ નામની ૨૪ વર્ષની જમીન યુવતી સાથે લગ્ન
 કર્યું છે.

સતિ થવાનો પ્રયાસઃ સુલતાનપુરમાં એક
 યુવાન મહીસ રહીય અવસાન પામતાં તેની ૧૬-
 વર્ષની વિધવા પાનીએ પતિનાં શબ સાથે બળી
 મરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. તેને બેચાન હાલ-
 તમાં ચેડમાંથી કાઢવામાં આવી હતી.

દિન્દની સ્ત્રીઓઃ સાબરમતી આશ્રમ વિખેરી
 નંખાતા, આશ્રમવાસી બહેનો કુમારી મેનાબાઈ
 સદાને, કુમારી મેરી બાર અને કુમારી સોફિયા
 સોમજ વરધા અર્થાં હતાં. ત્યાં 'કેળવણી' વિષે
 તેમણે બાપણે ક્યાં હતાં. તેમાં તેમણે જણાવ્યું
 હતું કે, ખેરી કેળવણી આદિ'સા દ્વારા સરખને
 અનુસરવામાં અને આવેશો પર અંકુશ મેળવવામાં
 રહેલી છે. ક. સોફિયાએ સ્ત્રી કેળવણી વિષે
 બોલતાં જણાવ્યું કે દિન્દની સ્ત્રીઓ સર્વ દિશા-
 ઓમાં કેવું કામ બનાવી રહે છે તે તેમણે ઉલ્લાં
 ચોડાં વર્ષેમાં બતાવી દીધું છે. દિન્દી સ્ત્રીઓએ
 હવે પરદેશીન અને પુરેષોનાં ગુલામ નહિ રહેતાં
 ગુલામીનાં બંધનો તોડવાને આજળ આવડું નેહએ.

શ્રીમતી સરોજિની નાયકુ એ હેદાબાદ
 ની નિઝામ કોલેજ લીટરી યુનાયનના આશ્રમે
 'આવતી મલના યુગલ' એ વિષય ઉપર એક
 બાપણ કરતાં જણાવ્યું હતું કે "યુવાનોને અસ-
 તોપડું શિક્ષણ આપડું નેહએ. ત્યાં મુધી
 બળવો ન થાય, અને નાપુરની ના ફેલય ત્યાં
 મુધી ક્રેક વરેલ સાધી રાકાતી નથી અને જીવન
 પ્રાપ્ત થઈ નથી. છતિદાસ આપણને એમ

કહેશે કે રાષ્ટ્રી ચાતુરતાની તરફથી આતે અને શક્તિએ મુજબના સંજોગે પડી કાઢે છે. એ વિચારથી હું જુદી પડું છું. મારી તો ખાતરી છે કે આવતી કાલ મહેનો આશય સિન્નતા નહિ પણ જીવનનું અદ્વિત્ય એક છે. યુવાનોનું આવતી કાલનું ધ્યેય નૂતન જ્ઞાતમાન પેદા કરવાનું હોવું જોઈએ. યુવતીઓએ સ્ત્રીત્વને યતા અન્યાય સામે કમર કરી છે. અને તેમનાં પ્રતિનિધિઓ અ-

ત્યારે સીધાં કમીટી સમક્ષ જુવાની આપી રહાછે. દિન્દની સ્ત્રીઓ એમ માને છે કે યુવકોની સાથે જ લગ્ન રહીને બાંધવે મરે જાય. હું અને તેમાં બાજ લેતો."

મીસે કે. શુભિકા આનંદ બીજી ભાષા વરીકે સંસ્કૃત લખે બી. એ. માં પાસ થયાં છે.

કુમારી ક. રૂપાકાન્તા શુભિકા અને કુ. અરોહ સેન દાકા યુનિવર્સિટીની એમ. એ.

૧. પરીક્ષામાં અગ્રણી ઉત્તિદાસ અને સંસ્કૃત અને પહેલા વર્ગમાં પાસ થયાં છે.

કુ. મનોરમા મહેલાઃ અણલાવાના પદ્ધિ જ્ઞાતમ મહેલાનાં પુત્રી છે અને તેઓ અણલાવા યુનિવર્સિટીની બી. એ. ની પરીક્ષામાં પસાર થયાં છે. હવે તેઓ અમેરિકાં એમ. એ. ની પરીક્ષા આજીવન કરી રહ્યાં છે.

શરણીમ સ્ત્રીઓને લોકો: મધ્ય દિન્દ.

સ્તાનમાં આવેલાં ભવરાં સંજ્ઞાના ના. નવાં એક કાયદા દ્વારા મુસ્લીમ સ્ત્રીઓને પ્રશ્નિકાના દરે આપ્યા છે.

સ્ત્રીઓ અને મતાધિકાર: અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદની બિહારની શાખાની લોક પઠનામાં લેલી અસી ઇમામનાં પ્રમુખ પદે સળી હતી. તેમાં પરિષદે સ્ત્રીઓનાં મતાધિકાર સ્થાપનામાં પ્રકટ કરેલી બીજી યાદીને અનુમોદન આપવામાં આવ્યું હતું.

વ્યક્તિગત કાનૂનસંગ માટે જોલનિવાસ

મહ તા. ૧ થી એપ્રિલ મહાત્મા ગાંધીજી અને સાબરમતી આશ્રમવાસીઓની ધરપકડ થઈ, ત્યારથી વ્યક્તિગત કાયદા લગતી શરૂઆત થઈ. તેને અંગે યજ્ઞેશી ધરપકડો અને સભાઓની ચાલી અને આપી છે:

| | | | |
|----|-----------------------|---------|--------------------|
| ૧ | શ્રી પેરીનબહેન કેપ્ડન | મુંબઈ | ત્રણમાસ સાદી કેદ |
| ૨ | " રમાબહેન બટ્ટ | " | " |
| ૩ | " મનોરમાબાઈ રાવર | " | " |
| ૪ | " સુરેન્દ્રબહેન દલાલ | " | " |
| ૫ | " મંદાબહેન દેસાઈ | " | " |
| ૬ | " વિજયાબહેન પારેખ | " | ૭ માસ સાદી કેદ |
| ૭ | " કમળાબહેન યાદ | " | " |
| ૮ | " વૃષા રોક | " | " |
| ૯ | " અનુપૂર્ણા ચર્મા | " | " |
| ૧૦ | " નિર્મળાબહેન ઓઈ | " | ૬ માસ; ૩. ૫૦ દંડ |
| ૧૧ | " હીરાબાઈ વડકે | " | " |
| ૧૨ | " નંજાબહેન પટેલ | " | ૬ માસ : ૩. ૧૦૦ દંડ |
| ૧૩ | પ્ર. કસ્તુરબા ગાંધી | અમદાવાદ | ૭ માસ સાદી |
| ૧૪ | શ્રી. પ્રેમાબહેન કેડક | " | ૭ માસ સખત |
| ૧૫ | " દુર્ગાબહેન | " | " |
| ૧૬ | " મદાલકમીબહેન | " | ૭ માસ સાદી |
| ૧૭ | " રૂપાકાન્તા | " | " |
| ૧૮ | " અપાના બેનમ | " | " |

વામાં આવ્યું હતું.

કુ. પદ્માવતી કસ્તુરના આ બહેન દેહરાદુન ખાતેના કન્યા ગ્રાનુભાઈ પં. અવ્ય યુનિવર્સિટીની પ્રશા. ૩૨ (દિન્દી જાનર્સ) ની પરીક્ષામાં પસાર થયાં છે. તેમનો પહેલો વર્ગમાં ત્રીજો નંબર આવ્યો છે. ફરિયાદિન્દમાં આવ્યું માનવેલવારો તેઓ પહેલાં બહેન છે.

પતિદેવ:

(૧) રાજગોમાં

એક પતિદેવ

સાથે પત્નીનું લોહી પીવાનો આરોપ મુખ્ય છે. પત્નીએ જુવાનીમાં જન્મ્યાનું કે; "મારા કોઈ અનુભવ જુદો માટે મારું લોહી પીવાની માંગણી કરી અને એ લોહી નહિ આપું. તો મને અને મારાં છોકરાને મારી નાખવાની તેણે ધમકી આપી. એ" મારા પત્ત અને લોગ ઉપર પા કઈ અને તેને ૪ અર્ધ ૬૫ લોહી પીવાને આટું આપું. તેણે આ લોહી પીયું અને વધારે લોહીની માંગણી

કરી એટલામાં પોલીસે આવી તેની ધરપકડ કરી.

આપઘાત: (૧) મુંબાઈની સર હરકીશ-નદીસ હોસ્પીટલની જુવાન નસ યેરેસા મારક-વીસે નેર પીઠે આપઘાત કર્યો. (૨) રાયબરેલી જિલ્લામાં સાસરાનાં ત્રાસથી કંટાળીને એક વિધ-વાએ પોતાનાં ચાર બાલકબાલિકાઓ સાથે આપ-ઘાત કર્યો. (૩) અમરાવાદમાં પટેલ માણેકરામ ભેઈતારામની

પત્ની ચંચળે
કુખમાં પડી
આપઘાત કર્યો:
(૪) મુંબાઈમાં
તારાભાઈ ઇ-
ચારાઈકર ના-
મની ૧૫ વર્ષ-
ની બાળાએ
સાવજી માના
ત્રાસથી કંટાળી
શરીર પર ચ્વા-
સતેલ છાંટીને,
સળમાની આપ-
ઘાત કર્યો.

મકીલુ:
(૧) ધનબાઈ
ફરામજી વાઘા
નામની ૧૨ વ-
ર્ષની છોકરીનો
લાજ લૂંટવા
માટે નાહીરશા
સોરાબજી મર-
ચંડ નામના
૫૦ વર્ષના

શિક્ષકને ૧૧ વર્ષ સજા કેદની સજા થઈ છે.
(૨) બનારસમાં સીઓ માટે કેવિન ખુશી મુકાશ છે.

વિરેશ.

મીસ ઇ બ્રાઇટા પ્રિટિસ ખલન્યા ખાતાંના મુખ્ય મારગનું તરીકે નીમાતારાં આ પહેલાં ન

[અનુમંધાન પાન ૫૭ પર જુઓ]

બહેન છે, ઇન્ડિયન-ન્ટ મેથોડીસ્ટ ચર્ચીઝના પ્રમુખ તરીકે મીસીસ ઇ. ઇમ્બલદન નામનાં બહેનની પહેલી ન વાર નીમણુંક થઈ.

આર માસથી ઉપવાસ કરતી બાળા: દેનસી (મેટ્રીડ-સ્પેન) ખાતે ચીફ વર્ધની એક બાળા આધાપિધા વિના ચાર માસથી અપવાસ કરે છે. તે ખાતી તેમ પીતી પણ નથી. તે પથા-સેમાં પડી રહે છે. તદન આનંદી અને હાલી છે.

| અમદાવાદ | છ માસ સાદી |
|---------------------------------|---------------------------------|
| ૧૬ " નેલાંબહેન | |
| ૨૦ " મણિબહેન | " " |
| ૨૧ " સકરીબહેન | " " |
| ૨૨ " નર્મદાબહેન | " " |
| ૨૩ " સિદ્ધમતીબહેન | " " |
| ૨૪ " મંગાબહેન | " " |
| ૨૫ " કમલાબહેન | " " |
| ૨૬ " લીલાવતી આસર | " " |
| ૨૭ " સુલોચનાબહેન | " " |
| ૨૮ " અનુભબહેન | " " |
| ૨૯ " એક બહેન | " " |
| ૩૦ " એક બહેન | " " |
| ૩૧ " સોનાબહેન | રાસ ૧૫ માસ કેદ |
| ૩૨ " મીસીસ રામનારાયણ ચીધરી અનુર | ત્રણ માસ કેદ |
| ૩૩ " કૃણાગોપાલ દુર્ગા | " " |
| ૩૪-૩૯ " બહેનો | " " |
| ૪૦-૫૦ " ૧૧ બહેનો | " " |
| ૫૧-૫૨ " બે બહેનો | દિલ્લી-ત્રણ માસ કેદ, ૧૧. ૫૦ દંડ |
| ૫૩ " શાન્તિરેવી | છ માસ સજા કેદ |
| ૫૪ " એક બહેન | પટના - |
| ૫૫-૫૭ " ત્રણ બહેનો | " છ માસ |
| ૫૮ " સરલાબાલા વિશ્વાસ | ૬૬કતા છ માસ |
| ૫૯-૬૩ " પાંચ બહેનો | મદરા ૧૧. ૨૦૦ દંડ |
| ૬૪ " ખુરોદબહેન | પેરાવર એક વર્ષ |

બાલાની જીવન શક્તિ જોઈ દા-કતરે પણ આ-શ્ચર્યચકિત થ-યા છે.
૧૧૪ વર્ષ-ની સ્ત્રી: બ-હોરીયન મેસી-સોનીયામાં મોઢા દેવા આમમાં એક સી ૧૧૪ વર્ષની વયે પ-હોંચી છે. ૬૫ વર્ષ ઉપર થ-એલાં તેનાં લ-ગ્નનેા દિન હજી તેને થાઈ છે. તે સાકાદારી છે પરંતુ પાણી ક-રતોં ગદિત તેને વધારે ખરે છે. સાહસિક જર્મન બા-ળા: ૧૫ લી-ટગીન નામની

સાહસિક જર્મન બાળાએ ઇસન (બર્લિન) નજીકમાં તલાવમાં ૭૨ કલાક સુધી તરીને, તેણે અગાઉ કરેલા રોકડ પાંચ કલાકે તોડ્યો છે. એ બાળાને બેસાન હાલતમાં હોસ્પીટલમાં લઈ જવામાં આવી હતી. પાછળથી એ બાળાનું મરણ નીપજ્યું છે.



નોંધ

આવું અંકથી 'ગુણસુન્દરી' દર વર્ષે પૂરાં કરી અગીઆરમા વર્ષમાં અગીઆરમા પ્રવેશ કરે છે. ગુજરાતી વર્ષમાં બહેનોની સેવા કરતાં 'ગુણસુન્દરી' એ દર વર્ષે નિર્વિઘ્ને પસાર કર્યાં છે તે માટે અમે પરમ કૃપાળુ હોઈએ છીએ. આમાં આ સેવાકર્મમાં અમારી નેમ અમારા અનેક સહૃદયી લેખક લેખિકાઓ, ચિત્રકાર, પત્ર

મિત્રો વગેરેએ અમને પ્રશુભ્રીત્યથી, ફક્ત સેવાથી, સદાય આપી છે. જેમની એ સેવાના સહકાર વિના અમે અમારું 'દેખીદું' કામ થયા વિધ ન કરી શક્યા હોત. આ સેવા-યજ્ઞને સફળ કરવા માટે અમે એ સીના આભારી છીએ અમારી સેવામાં અનેક તુટિઓ તેમજ ભૂલો દરો. કેટલીક તુટિઓ અમારી ભૂલમાં છે, કેટલીક ભૂલો અ-

મારી ભૂલબદાર પણ દરો. આ ભૂલો અને તુટિઓ નિવારવા માટે ન્યાં ન્યાં બની શક્ય છે ત્યાં ત્યાં અમે સમાયક્ત પ્રયાસ કર્યા છે. અને હજુ પણ કંઈ ન જઈયું. કેટલીક વાર અમારે આવી ભૂલો અને તુટિઓ સલામી લેવી પડે છે. માસિકના સંચાલનમાં સંચાલકોને હૃદય ગુજરાતી બહેનોની સેવા કરવાનો છે; જેમાંથી આર્થિક લાભ મેળવવાની રહિ રખાઈ નથી તેમ કદિ શખ-

વામાં આવનાર પણ નથી શાહકોના લવાજમમાંથી તેમજ બહેર ખબરમાંથી થતી આવકનો ઉપયોગ માસિકને સમૃદ્ધ કરવામાં જ થાય છે. આ છતાં નાણાંની સદાયથી દૂર થઈ શકે એવી તુટિઓ અને ભૂલો અમારે નિભાવી લેવી પડે છે. વ્યાપારન મંદીના કારણે બહેર ખબરોની આવક ઘટી છે અને પરિણામે નાણાંની તંગી પડે છે એના બદલામાં એ શાહકોની સંખ્યા વધે તેા નાણાંની તંગી લાગે નહિ અને કેટલીક ભૂલો સહેજે પુરી

શકાય. આ બાબત વાંચકો સમજી લેવા પૂરતી મૂળીએ છીએ કે તેઓ શાહક વખતે માટે પ્રયત્ન કરે. દરેક શાહક એક એક વધુ શાહક મેળવી આપે તોય માસિકના સંચાલકોની નાણાં વિષયક ફરિયાદ દૂર થઈ શકે એમ છે. સાથે સાથે વાચકોને અમારી તુટિઓ અને ભૂલો તરફ અમારું ધ્યાન એવી, ઉપયોગી સૂચનાઓ કરવા

પણ અમે વિનંતિ કરીએ છીએ. માસિકના સંચાલકો સર્વોપરી દોવાનો ધોવા કરતા નથી એટલે એવી સૂચનાઓ કરવાથી, ભૂલો દર્શાવવાથી અમને નરાય માફ લાગવાનું નથી. અમારો ભૂલો તરફ અમારું ધ્યાન એવાથી માસિકની સારામાં સારી સેવા થઈ શકશે.

'ગુણસુન્દરી' એ અત્યાર સુધી બતાવેલી નિશ્ચિતતામાં આ અંક અપવાદ બને છે. 'ગુણ-

'ગુણસુન્દરી'નો આવતો અંક દીપોત્સવી અંક

તરીકે પ્રકટ થશે

તેમાં, શ્રી. કેશવ દ. રોક, કવિશ્રી લલિતજી, શ્રી. પ્રભાકર, શ્રી. ગોકુળદાસ રાયચુરા, શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ, શ્રી. ભગીરદાસ, શ્રી. જીવદાસ ખંધડીયા, શ્રી. વાસુદેવ અડાલત, શ્રી. યજ્ઞવલ્ક્ય દેસાઈ, વગેરે ગુજરાતના ભણીતા લેખકોની ફૂટિઓ પ્રકટ થશે

આ અંક તા. ૧૦મી ઓક્ટોબર લગભગ પ્રકટ થશે

સુન્દરી 'ના તંત્રી અને ઉપતંત્રી, બન્ને મુખ્યત્વે નમંદ શતાબ્દી સમિતિ- આ અંક મોડો નાં કાર્યમાં આગળ પડેલા કેમ ? માત્ર લેતા હતા. શતાબ્દી વસ્તવને અંગેનાં કામમાં તેઓ શેકાઈ જવાથી, માસિકને લગતી હેઠલી બાબતો તેવાર કરવામાં વિલંબ થયો. પરિણામે માસિકનો અંક મોડો પ્રકટ કરવાનો નિષ્ફળ કરી, મુખ્યત્વે દૈનિક ગુજરાતી પત્રોમાં એ ખબર પ્રકટ કરવામાં આવી હતી, કે જેથી શાહકોને ચિંતા ન થાય. આવી પરિસ્થિતિમાં આ અંક મોડો પ્રકટ

થવા બદલ વાચકો ક્ષમા કરશે એવી આશા છે. આ પ્રમાણે ખબર આપ્યા છતાં સંખ્યાબંધ શાહકોની સરિયાઈ અમને મળી છે. તેમને પહેલી તકલીફ માટે અમે અત્યંત દીલગીર છીએ. અંક મોડો કરવામાં વાચકોને એક લાભ ખાસ થયો છે અને તે મુખ્યત્વે નમંદ શતાબ્દીને અંગે મચેલી 'રંજીલી'ના પ્રધેાળનાં સવિસ્તાર વર્ણન અને ફોટો-ચિત્રોનો લાભ છે. એ ચિત્રો માટે અમે ધી વેન્માડે સ્ટુડીઓના આભારો છીએ. 'ગુણસુન્દરી' નો આવતો અંક દીપાવસવી અંક તરીકે તો, ૧૦. મી એક્ટોબર લગભગ પ્રકટ થશે.

[અનુસંધાન પાન ૫૫ થી આશુ]

જર્મન સમાજવાદી સ્ક્રોએ: નમંદમાં નાની શાળાના સીતમને અંગે કંઈથી જાણને બે બુલીવી સમાજવાદી સ્ક્રોએ અપવાદ કર્યો છે. રીસામનાં પહેલાં સી સભ્ય ટોની અને મુટું હના એ બે બહેનોએ આપવાત કર્યો છે. ફ્રીઝીકસનું ધનામઃ ઓસ્ટ્રીયામાં અપવાદ ફ્રીઝીકસ માટે ધનામ ટેડીનર પ્રાધિક આપવે તે વીએનોની રીઅમ રીસય ધન્સીકુટના ટો. પાર્થ કલિક : અને ડો. એડીકોવેચ રોના ને

વહેંચી આપવામાં આવ્યું છે. પહેલી જ વાર આ ધનામ સ્ક્રોએને મળ્યું છે.

ડો. હુધસા. રીવા સાન્સેવરીને કોમની યુનિવર્સિટીમાં મળેર માયલાએને લગતા વ્યાખ્યાતા લરીકે નોમાયાં છે.

મીડીસ રીઠઃ દક્ષિણ આફ્રિકા યુનીયન પાલમિન્ટનાં પહેલાં અને એક માત્ર સી સભ્ય છે. તેમને સમા સમક્ષ સામાજિક કસ્યાણના પ્રસો પૂછવા હતા.

'હિન્દુસમાજ'ના સળંગેલા પ્રયેર'

ગુણસુન્દરી 'ના શાહકોને સને ૧૯૩૩-૩૪ નાં વર્ષની લેટ તરીકે 'વોડશી' નું પુસ્તક આપ્યું છે. તેમાં ૧૬ દેહી વાર્તાઓ છે. આ વાર્તા બીબ પ્રાંતના શ્રી. શીવરાણી દેવી, શ્રી. પ્રેમચંદ્ર, શ્રી. સીતાદેવી, ક્વાવર ટાંગર અને મામા વરેર જેવા સુબીખ્યાત લેખિકા અને લેખકોની લખેલી છે, અને આ તેડું ગુજરાતી ભાષાંતર છે. વાર્તાઓમાં મોટે ભાગે સ્ત્રીઓના પ્રશ્નોની ચર્ચા કરવામાં આવી છે. 'જનેતાની જ્વાળા' પૌલીસ અમલદારની નિષ્કૃતા અને સ્વાર્થપ્રતાના પરિચય લપસાત નવા જમાનાના જીવસાની પણ પ્રતીતિ કરાવે છે. 'ક' વર્ગના કેદીની વાત લખકર ગુનાહ કરનારને પણ સુધરવાની તક આપવામાં આવે તો સુધરી શકે તેમ છે એમ સૂચવે છે. અનેક રાજદારી શ્રી પુરોષોએ ટુરંગવું વાતાવરણ અને સ્થિતિજ બદલી નાખી હતી તેના બીબ પણ અનેક પુરાવા મળી શકે છે. 'પતિતા' હિંદુ સમાજની કુરતાવું સાબ કરાવે છે. બીજી વાર્તાઓમાં પણ આવા અનેક સળંગતા પ્રશ્નોની ચર્ચા છે. ગુણસુન્દરીના શાહકો માટે આ પુસ્તક થોડાજ લેટ ગણાવું જોઈએ. શ્રી. યજ્ઞેશ હ. યજ્ઞેશ આ પુસ્તકના સંપાદક છે. વાર્તાની સુંદર પસંદગી કરવા માટે તેમને જરૂર અભિનંદન થટે છે. આ પુસ્તકની કિંમત રૂ. એક છે. તે ૧૧૪, ગીરગામ બેક શેડ મુખ્યાલ 'ગુણસુન્દરી' માયાવયમાંથી મળશે.

('ગુણસુન્દરી' તા. ૫-૮-૩૩)

જને માટે બૃહદ ગુજરાત રાહ જોતું હતું

—: આ રહ્યું તે પુસ્તક :—

“ સંતતિ નિયમન ”

હિંદુ સમાજના સળગતા પ્રશ્નો:—

માતૃત્વ-આકસ્મિક કે ઔચ્છિક ?

મર્યાદિત સંખ્યામાં બળવાન, આસ્થિકવાન બાળકો કેવી રીતે ઉત્પન્ન કરવાં ?
આ પ્રશ્નોનું ફરેક દ્રષ્ટિએ અવલોકન કરતું અને તેને માટે વિશ્વાસપાત્ર
અને નિર્દોષ ઉપાયો બતાવનારું પુસ્તક.

લેખક : ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ, ડી. પી. એચ., ડી. ટી. એમ., એમ. બી. બી. એસ.
(મેડીકલ ઓપીસર એન્ડ હેલ્થ, બરો મ્યુનિસિપાલિટી, સુરત.)

૧૬ ચિત્રો : : : : ૩૫ પ્રકરણ : : : : સોનેરી પુઠું

કીંમત રૂ. ૧-૮-૦ : પોસ્ટેજ બુદ્ધ.

મળવાના ઠેકાણાં: ધર્મ વિજય પ્રેસ, પાચધુની, ગોડ્રીજના દેરા પાસે, મુંબઈ, ૩
“ ગુણસુન્દરી ” કાર્યાલય, અને બાણીતા બુકસેલરો.

સ ખીઓને ભેટ આપો

□ □ □ ત્રણ સુંદર રાસ સંગ્રહો □ □ □

રાસતરંગિણી

(૪મી આવૃત્તિ)

સ્વ. કવિ બોટાદકરના
રચેલા બાવળખાં સુંદર રાસ

મૂલ્ય : ૦-૧૦-૦

પોસ્ટેજ : ૦-૧-૦

“ગુણસુન્દરી”ના રાસ

(૧મી સત્ત્વસંગ્રહ)

વિધવિધ બાણીતા કવિઓના
રચેલા ૬૦ રાસનો સંગ્રહ

મૂલ્ય : ૦-૪-૦

પોસ્ટેજ : ૦-૧-૦

ઉમા-ગીતાંજલિ

(ત્રીજી આવૃત્તિ)

માગલિક પ્રસંગોનાં ગીતો
અને રાસનો સુંદર સંગ્રહ

મૂલ્ય : ૦-૫-૦

પોસ્ટેજ : ૦-૧-૦

□ □ □ પચાસથી વધુ નકલો લેનારને ખાસ લાભ □ □ □

દરેક પુસ્તકો સાથે લેનારને રૂ. ૧-૪-૦ માં ઘેર બેઠાં મળશે

વ્યવસ્થાપક “ ગુણસુન્દરી ”, ૧૧૪, ગીરગામ બેક રોડ, મુંબઈ, ૪

“ગુણ સુન્દરી” બાલવિભાગ

અનુભવી : ચન્દ્રશંકર મણિશંકર લલિત

C/o હુલાશુભિન પ્રેસ, વડોદરા.

વર્ષ ૩ : અંક ૬

પુસ્તક ૩

સપ્ટેમ્બર : ૧૯૩૩

રાસ-રંગ

રાસ તથા અહો રંગ અનેરા !

રમણમ - કરકર નંગ અનેરા !

રાસ રમનારી હોસે લરી રાગે,

ઉર ઉમળકે અતિ ઉભરાયે;

ગુણ ગુણ મલકે નયમ શશિ ગગને,

ગીત ઢળે જ્ઞાનંદ, અનેરા !

રાસ૦

(સાખી)

શરદ-પૂનમનો ચંદ્રમા ખીલી, રહ્યો આકાશ,

મૃદુ મૃદુ ગીતનાં દાળમાં અજબ બને રસ રાસ, અનેરા !

રાસ૦

પૂર્ણ કળાં સોમ વ્યોમ ઝરી રહ્યો,

શિત ચંદ્રિકા છે આસપાસ;

રાસાનંદ પરિપૂર્ણ બની રહ્યો,

જાગે રંગ પથરંગ, અનેરા !

રાસ૦

(સાખી)

શબ્દ ઝરે નયમ ચંદ્રિકા, 'ફડી માઝમ રાત,

સૂર મધુર નયમ પૂર્ણિમા, સહુ જન બને પ્રસન્ન, અનેરા !

રાસ૦

રણજીતરાય સાંકરલાલ ઠાકોર



એક ગામમાં એક કુંભાર રહે. જિ-
આરે બહુ મરીબ, ખાવાનું મળે નહિ,
પહેરવા ઓઢવાનું મળે નહિ, જેમ તેમ
માગીતાગી શુભરે કરે.

એ કુંભારને એક નહિ, બે નહિ; પણ
એક સાથે સાત છોકરીઓ; છોકરો એકે
નહિ. કુંભાર તો અકળાયો. આટલી બધી
છોકરીઓને ખવરાવવું શું ?

એક દહાડે કુંભાર કહે, “આ બધીને
વગડામાં મેલી આવું. એમનાં નસીબ
હશે તો ખાવાનું મળશે; નહિ તો મરી
જશે. હું તે આ બધીને કયાં સંધરું ?”

કુંભારે સાતે છોકરીઓને બોલાવી.
પછી કહે, “બુઝો, આજે આપણે માટી
ખાણે જવાનું છે. સૌ મારી સાથે ચાલો.”

સાતેમાં સૌથી નાની સોનખાઈ દોઢ
વરસની ! ન ચાલતાં આવડે, ન દોડતાં
આવડે, પૂરું ખાતાં પણ શીખેલ નહિ !
બોલતાં પણ ન આવડે ! “મા-મા-માપા”
એવું ભાંગલું ભાંગલું બોલે.

સાતે છોકરીઓને કુંભાર વગડાની
વાટે લઇ ગયો. માટી છોકરી ફરી કહે,
“માપા, આ તો વગડો છે. માટી ખ-ણું
તો ગઇ !”

કુંભાર કહે, “આગળ બીજી માટી
માણ છે ત્યાં જવાનું છે. છોકરીઓને

તો બહુ ગમત પડી. નવાં નવાં ઝાડે પાં-
દડા ને નવાં નવાં પંખીઓ ઝોઇ એ તો
રાજી રાજી થઈ ગઈ !

ધોર જંગલ આવ્યું. એ જંગલમાં
એક વાઘની બૉઠ હતી. વાઘ ને વાઘણ
ફરવા ગયાં હતાં. કુંભાર શું બણે કે આ
વાઘની બૉઠ હશે ? એને તો મનથી એમ
કે જગા સારી છે. લાવને બધીને અહીં
મૂકતો બેઠો.

કુંભાર કહે, “બુઝો રૂપખાઈ, જીવ-
તખાઈ, લાલખાઈ, ગલાબખાઈ, સંતીખાઈ,
ચંદણીખાઈ ને સોનખાઈ ! તમે બધાં જરા
અહીં બેસો. હું હમણાં આવું છું.”

છોકરીઓ બધી બૉઠમાં બેઠીને બેઠી.
સોનખાઈ તો બેઠી એવી જાંઘી ગઈ !
જિયારી દોઢ વરસની છોકરી, એને તો
તરત ઉંઘ આવી ગઈ.

કુંભાર સૌને બૉઠમાં બેસાડી દોઢ
મેલી ઘેર જતો રહ્યો.

કુંભારણુ કહે, “મારાં છોકરાં !”

કુંભાર કહે, “એમને તો વગડામાં
મેલી આવ્યો.”

કુંભારણુ કહે, “વાઘ વડે ફાડી ખાશે
તો ?”

કુંભાર કહે, “તો એમનું નસીબ.
હું શું કરું ? હું તે એ બધીને શું ખવ-
રાવું ?”

કુંભારણ કહે, “મારી સોનળાઈની ય તમને કયા ન આવી ? સોનળાઈને લાવે નહિ તો હું આજે અહીંથી ઉઠવાની નથી.”

કુંભાર કહે, “તો ચોટી રહે. સોનળાઈને હવે કયાં ગોતવા બાકી ? એ તો મરી પણ ગઈ હશે.”

કુંભારણ તો રાવા બેઠી.

પેલી તરફ તો સોનળાઈ ઊઘી. ગઈ છે. છ બહેનો થોડીવાર બાકમાં બેસી રહી. પછી બૂખ લાગી એટલે “બાપા, બાપા,” કરતી બહાર નીકળી પંથુ બાપા હોય તો બોલે ને ? બિચારી બૂખ પાડી પોડીને થાકી એટલે પાછી આવી. બૂખથી ને થાકથી આવી એવી જ ઊઘી ગઈ.

લાઘ ને વાઘણ પાછાં આવ્યાં અને મુએ છે તો બાકમાં એક સાથે ચાત છોકરીઓને સૂતેલી ભેળ. સાતે છોકરીઓ નિરાંતે ઉઘતી હતી.

વાઘ કહે, “મારી નાખું ?”

વાઘણ કહે, “બિચારી ઉંધે છે, એમને ન મરાય.”

વાઘ કહે, “તો શું કરીશું ?”

વાઘણ કહે, “બિચારાને બૂખ લાગી હશે. કંઈક ખાવાનું લાવે તો સારું.”

વાઘ તો છલંગ મારી ગયો વગડામાં. એક મિઠાઈનું ગાડું જતું હતું. તેમાંથી બે ચાર કોમળા બેચી લાવ્યો. વાઘણ તો પુશ પુશ થઈ ગઈ.

મોડી રાતે સાતે છોકરીઓ ભગી. એમણે તો વાઘને કદી જોયેલ નહિ. વાઘને જોઈને એ તો કિલકિલાટ કરવા લાગી. વાઘ વાઘણ પણ પુશ થયાં. સૌએ સથિ મિઠાઈ આપી.

આમ એક બે દિવસ વિતી ગયા. પછી તો સાત બહેનો વાઘ વાઘણ સાથે એવી હળી ગઈ કે કોઈ વાઘની પૂછડી તાણે ! તો કોઈ મૂછ તાણે ! કોઈ એના ઉપર ઘોડો કરી બેસે ! તો કોઈ એના જોખામાં જઈ સૂઈ જાય !

વાઘણ તો હવે બાક છોડી બહાર જ નીકળે નહિ, એ તો કહે, “મારે કયાં છોકરાં છે મારે આ છોકરાં ! ભગવાને મને સાત છોકરીઓ આપી છે.” સાતેમાં સોનળાઈ વાઘણને બહુ ગમે. વાઘણ કહે, “સોનળાઈ મારા જીવનો કટકો છે !”

રૂપબાઈ સાતેમાં મોટી હતી. એણે વાઘની વાતો સાંભળેલી એટલે એને થોડી થોડી બીક લાગતી હતી; પણ થોડા કલાકમાં એ પણ હળી ગઈ.

વાઘ વિચાર કરે છે, “આ છોકરીઓને અહીં કોણ મૂકી ગયું હશે ? એવો કોણ હશે ?”

એક કલાકો વાઘ રૂપબાઈને પૂછે છે, “હે બહેન તમને અહીં કોણ મૂકી ગયું ?”

રૂપબાઈ કહે, “મારા બાપા.”

વાઘ કહે, “તારા બાપા ? શું કામ મૂકી ગયા ?”

રૂપબાઈ કહે, “અમને કહે, ‘આલો આજે આજુમાં માટી લેવા જઈએ.’ પછી અહીં લાવી મૂકી ગયા.”

વાઘ તો રાજ રાતે ગામમાં જાય અને ઘેર ઘેર તપાસ કરે. ભીંતે કાન માંડી સાંભળી રહે.

એમ કરતાં એક દિવસ કુંભારના ઘર આમળ આવી એ ઉસો હતો. ઘરમાં કુંભાર ને કુંભારણ બેલતાં હતાં—

કુંભારણ કહે, “સોનબાઈને લાવી આપો, નહિ તો હું મરી જઈશ.”

કુંભાર કહે, “સોનબાઈ તો મરી ગઈ પછી એની છ એ બહેનો મરી ગઈ. અને તારે ય મરી જાવું હોય તો જા વાટ ઉઘાડી છે.”

કુંભારણ સાથું કટીને કહે, “તમને જરીયે કયા નથી આવતી ?” કુંભાર રોતો રોતો કહે “કયા તો આવે પણ શું કરું ? જોને ધધો કયાં ચાલે છે ? કસબ કારોગરો કરી અધમૂઓ ધઈ ગયો; પણ ખાવા રોટલો નથી મળતો !”

આ બધું વાઘ સાંભળતો હતો. વાઘ કહે, “બિચારો બહુ ગરીબ છે. મહેનત મજૂરી તો કરે છે પણ પેટ ભરાતું નથી.”

પછી તો વાઘ રાજ રાતે આવીને કુંભારના આંગણમાં મેવા મિકાઈઓનો ઢગલો કરી બાય. કુંભાર ને કુંભારણ રાજ ભાગવાનનું ભજન કરે અને કહે, “અમને ખાવાનું આપનારનું પેટ કરજો. અમારી સાતે છોકરીઓ હેમજેમ પાછી મળજો.” વાઘ તો એ સાંભળીને ખુશ થાય.

થોડા વખતમાં કુંભારનો ધધો ચાલતો મઈ ગયો. હવે એને ખાવાપીવાની ચિંતા રહી નહિ.

આ તરફ છોકરીઓ ખાઈપીને મોટી થાય છે. કુંભાર કશું જાણતો નથી. એક દહાડો તેને યથું, “લાવને જરા વનમાં લેઈ આવું.”

જેવ જોતામાં એ જોડ આગળ આવી ઉભો. બહાર રૂપબાઈ, લવબાઈ, લાલબાઈ, ગલાલબાઈ ને ચંદનબાઈ આવી. બાપાને લેઈ એ એને વળગી પડી ને ાય ખેંચી બોડમાં લઈ ગઈ.

બોડમાં સોનબાઈ વાઘજીના બોળામાં હાંધતી હતી. ને વાઘજી હાથમાં ધુધરો લઈ હાલરમાં કરતી હતી !

કુંભાર તો વાઘજીને લેઈ એવો તો બીન્યો કે આંખે હાથ ઢાં બેસી ગયો.

રૂપબાઈ કહે, “બાપા, બાપા, બેઠા થાઓ.”

લાલબાઈ કહે, “બાપા, વાઘજીમારી બોલાવે છે.”

ચંદનબાઈ કહે, “બાપા, સોનબાઈ જાગી.”

એટલામાં વાઘ પણ આવી ગયો. ધીરેથી વાઘે કુંભારને પપાળી બેઠો કર્યો.

કુંભાર તો આમ જીએ તેમ જીએ તેની આંખો તો ચંકર ચંકર રૂપાં કરે. વાઘ કહે, “મોટા ભાઈ, જમી લો.”

પોટલા નંખાયા. વાઘ વાઘજી બેઠા. સાતે છોકરીઓ બેઠી. કુંભારબાઈ બેઠા. સૌએ ધરાઈને ખાધું.

પછી કુંભારબાઈ કહે, “વાઘજીભાઈ, તમે તો બહુ કયાણ છો. આંટલા દહાડા તમે મારો છોકરીઓ લવાડી. હવે તે મને પાછી આપો.”

વાઘ કહે, “આયું; પણ એક સોનબાઈ ન આયું.”

વાઘજી કહે, “મારે કોઈ છોકરું નથી. સોનબાઈ તો મારે લેઈ એ. મારે તો એને રાજની રાણી બનાવવી છે.”

કુંભારથી ના ન કહેવાઈ. છ છોકરીઓને લઈને એ ઘેર ગયો.

પછી સોનબાઈ મોટી થઈ. એવામાં એક રાજાનો કુંવર ચિકારે નીકળ્યો હતો.

વનમાં એ ભૂલો પડયો. ભૂલો પડીને જાંઠ
પાસે આવ્યો. સોનગાંધએ એને ખાવાનું
દીધું, પીવાનું દીધું.

પછી કુંવર કહે, પરણું તો સોન-
ગાંધને જ પરણું.

વાઘજીમામાએ કુંવરને સોનગાંધ
પરણાવી.

સોનગાંધ રાજની રાણી થઈ ખાધું
પીધું ને રાજ કર્યું.

રમણલાલ પી. સોની



શે તુ ર



હું-જ્યારે આફ્રિકામાં હતો ત્યારે
મારી ઑફિસ પાસે શેતુરનું ઝાડ ઉગેલું.
હિન્દુસ્થાનમાં હતો ત્યાં સુધી શેતુરનું
ઝાડ ભેગેલું જ નહિ ! મારાં ભાઈબંધો
શેતુર ઉપરથી કાળી લાંબી લટકતી ધયળો
જેવું ખાય ને મને કહે, “લયો, આ ખાવ
જોઈએ.” મેં કહ્યું, “કહો તો ખરા કે
એ ઝાડ શેતુ છે ?” તે કહે, “આ ઝાડ
શેતુરનું છે.”

મને યાદ આવ્યું કે શેતુરના ઝાડ
વિષે હું કોઈક ચોપડીમાં લખ્યો હતો.
કંઈક એવું વાંચેલું સાંભળ્યું કે ‘રેશમના
કીડાઓ શેતુરનાં પાંદડાં ખાય છે.’

વાત સાચી છે કે આપણું રેશમનાં
શેતુર કયાંક કયાંક થાય છે અને ચીનમાં
તે બહુ થાય છે. એટલે જ મેં એને અહીં
કયાંથી લાવ્યું હોય ?

મારી ઑફિસ પાસે શેતુરની રાતી
જાત હતી. શેતુરની ખીજ બે જાતો થાય
છે, કાળી અને ઘોળી. ગુજરાતમાં મેં
થોડા વખત પહેલાં કાળી જાત પછી
ખાધી હતી.

શેતુરના ઝાડ નીચે ઉભા રહી હાથ
લંબાવી લટકતાં શેતુર ખાવાની બહુ મજા
પડે છે. પાસે થઈને નીકળનારને લાગે કે

જેમ બકરાં બોરડી ખાય છે તેમ માલુસો
લંબાઈ લંબાઈને શેતુર ખાય છે !

‘રેશમ કીડામાંથી બને છે’ એવું મેં
સાંભળેલું ત્યારે મને બહુ નવાઈ લાગેલી.
વાત એમ છે કે રેશમના કીડાઓ શેતુરના
ઝાડ પર રહે છે, તેનાં પાંદડાં ખાય છે ને
તેથી તેનામાં રેશમ પેદા થાય છે.

ચીન રેશમનું ઘર છે. ચીનમાં રેશ-
મના કીડા અપરંપાર થાય છે. હજારો
રેશમના કીડાને ચીનાઓ શેતુર ઉપર
ઉછેરે છે ને તેમાંથી રેશમ મેળવે છે.

આપણાં સુઠર રેશમી કપડાં એટલે
શેતુરનાં પાંદડાં ને રેશમના કીડાનો નાથ,
નાશ ને નાશ !

શેતુરનાં પાંદડાં ખાઈને રેશમના
કીડાઓ કોશિટા બાંધે છે ને એ કોશિટાને
ઉના પાણીમાં નાખીને ચીનાઓ તેને
ઉકાળે છે ને પછી તેના પેટમાંથી રેશમનું
કેકડું ઉકેલી લે છે.

કયાં શેતુરનું ઝાડ ને કયાં રેશમનું
કપડું ?

મરાઠીમાં શેતુરને કૌતુક કહે છે.
આપણે જાણ્યું જોઈએ કે ચીનમાં આ
ઝાડને શું કહેતાં હશે ?

ગિજુલાલ



ત્યાગ

પ્રેમશંકર:—જો વિતુ, હું તને કહી
હઉં છું કે તારે પેલા આનંદશંકર તથા
તેનો છોકરો મનુ સાથે નથી ફરવાતું.
તેઓની દોસ્તી તોડી નાખ. તેઓ તો
હવે સાવ વટલાઇ ગયા છે. તેમને અમે
નાત બહાર મૂક્યા છે.

વિતુ:—બાપા, તમે મને એવી વાત
કેમ કહો છો ? મારાથી તેઓની સાથે
શનુતા નહિ કરાય. મનુ મારા એક શરી-
રનો ભાગ છે ને હું તેના શરીરનો એક
ભાગ છું. જુઓ, મારા શરીરમાંથી એક
હાથ જુડો પડી જાય તો હું કેવો બેડાળ
તેમજ નકામો થઇ જાઉં, તેમ મનુથી
હું વિખુટો પડી જઇશ તો જરૂર હું ગાંઠો
થઇ જઇશ.

પ્રેમશંકર:—હું તને કહું તેમ જ
તારે કરવાતું છે. ને આજથી તારે ઘેરે
જ ભણવાતું છે, નિશાળે નથી જવાતું.
પ્રભાશંકરભાઈ તને રોજ ભણાવવા
આવશે. હું તારૂં બીજું કંઈ પણ હવે
સાંભળવા નથી માગતો.

વિતુ:—શું પિતાજી, તમે આવા
કૂર થશો ? સાથે મારી અભિલાષાઓ
ધૂળમાં મેળવશો ? તમે બ્યારે આ સાંભ-
ળશો કે મેં હરિજનના બાળકો સાથે
દોસ્તી કરી છે ત્યારે તમે મારે શું ચે કરી
નાંખશો એની મને કલ્પના પણ નથી
આવતી !

પ્રેમશંકર:—શું ? તું શું બકયો ?
શું ભંગીના બાળકો સાથે મિત્રાચારી
કરી છે ? હાથ હાથ હિંદુ ધર્મનો સંત્યાના-
શ આવી પૂગ્યો. હું શું સાંભળું છું ? મારે
એકનો એક પુત્ર ગંદા ભંગીકાઓના
બાળકો સાથે રમે છે !

વિતુ:—બાપુજી, રમે નહિ પણ
જમે. ને હજી સાંભળો. હું તેઓની સાથે
જમ્યો પણ છું.

પ્રેમશંકર:—સાથે વિતુ, તું આવો
થઇશ એ મારા સ્વપ્નામાં પણ નહોતું.
તું એક ગોરનો છોકરો છે, એ શું તું
બૂલી ગયો ! જા, જા, અધર્મી, નીકળ
મારા ઘરમાંથી બહાર. મારા ઘરને હવે
વધારે અપવિત્ર ન બનાવ. હાલ જા, ફરી-
વાર તું મને તારૂં મોઢું ન બતાવોશ.

વિતુ:—પિતાજી, સાંભળો, તમે મને
મને કાઢીને પેસ્તાવશો છો. મારું બધું
વિસ્તારપૂર્વક સાંભળો. ભંગીઓ, ચમારો
આપણા નાના ભાઈઓ.....

પ્રેમશંકર:—ચુપ, ચુપ. તારો બક-
વાહ રહેવા દે. (મારવા હાથે છે) નીકળ
છે કે નહિ. નં કુલાંગાર ! મારા ઘરમાંથી
નિકળ (ખૂબ મારે છે.....)

વિતુ હઃખિત હૃદયે પોતાની ચોર-
ક્ષિમાં જાય છે.

સત્યાગ્રહાશ્રમ
સાગરમતી

ધીરેન્દ્ર ગાંધી



અબાણ્યો જુવાન

પચાસ વર્ષ પહેલાંની વાત છે. સાચી બનેલી, સુરત શહેરમાં મોટી રેલ વખતે.

જુલાઈ મહિનાની શરૂઆત હતી. વાઢાં પડેલાં ઘાટનાં ચઢી આવતાં, ધનધોર ગર્જના ગરજતી ને વરસાદ થઈ ચોતો અને પાછો ઉઘડી જતો. એ મેહુલા ગગન સિંધુમાંથી વહાણોની પેઠે પસાર થઈ જતા.

પણ એક દિવસ મેઘે જે ગોરમ્લો ઘાટોમાં તે ઉતર્યો જ નહિ સિંડની ગર્જના જેવા ગડગડાટ, આંખને આંજી નાંખે એવા વિજના અમકાર સાથે વરસાદનાં આપટાં પડવા લાગ્યાં ને એટલો વરસાદ પડ્યો, એટલો તો પડ્યો કે તાંપી નદીમાં મોટી રેલ આવી. નદીએ પોતાનો વિસ્તાર વધાર્યો, રાક્ષસી જેવું રૂપ ધર્યું, માર્ગમાં આવતાં ગામોને ગામો આખાંને આખા ગળી જવા લાગી. મોટાં ઝાડનાં ઝાડો, છાપરાંઓ ને રાયરચીકું, પશુ પક્ષી, દોર હાંખર, માણસોને બરાડા પાડતા વાઘોને સર્પો પણ તણાયે જતા હતા. એવી રેલમાં તે કોણ કેને બચાવે ?

વળી તાપીમાં તો વહનો અને કરા-ડીઓ પણ એવી કે મોટાં ઝાડ અને લકકડ પણ વમજમાં પડી, ઘમરી ખાઈ, ખેંચાઈ દુકડે દુકડા થઈ હેઠળ જઈ બેસી પણ માણસોનાં માણસો આમ તણાયે બચ તે કંઈ બધાંથી જોઈ રહેવાય ? કોઈ બચાવનાર ન નીકળે ? જીવને જોખમમાં નાંખવા કોણ હિંમત કરે ? આમ છતાં આવી ભયંકર રેલમાં ફરી પડવા એક જુવાન આગળ આવ્યો.

એ ભતતો પારસી. સુરત શહેરનો રહેવાશી. ઠાઠાલાઈ પાંડિયા એનું નામ. અખાડાખાજ અને તાલીમનો ઉસ્તાદ. એના અંગે અંગ એવાં મજબૂત કે ન પૂછો વાત. એવો જુવાન આ કેમ જોઈ શકે ? એણે એના સાથીને એકઠા કર્યો અને એ રેલમાં ફરી પડ્યો. લોકોએ ના કહી, ઘણાંએ એને વાર્યો; પણ એ કાંઈ એમ માને ? એને તો યથું કે આ વખતે એનું જોમ ને જુવાની કામ ન લાગે તો ક્યારે લાગે ? સાહસ ન કરે તે જુવાન શાનો ? મોતની બીકે બીજને બચાવવા પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ ન કરે તે પુરૂષ શાનો ? આમ કહીને એ મોતના જુખમાં ધર્યો. એનું જોમને એના સાથીઓ ઉતર્યો;

રેલ રંહી ત્યાં સુધી રાત દિવસ પાણીમાં
રહી રેલમાં ફરતી તણાઈને આવતાં,
ધરામાં ઘસઠાઈ જતાં, વમળમાં પૂરાઈ
જતાં, શીંગડું થઈ ગયેલાં કેટલાંય માણ-
સને એણે બચાવ્યાં ! કિનારે આણ્યાં.
રે, એ પોતાના જીવના જોખમે ૧૦૬
માણસના જીન ઉગારી શક્યો. એવો એ
પરાક્રમી પુરુષ !

પણ નથી એની આપણે ત્યાં મૂર્તિ
ઘડાવાઈ, નથી બાવલાં ઉભાં કરાયાં, નથી
છળીઓ મૂકાઈ. એણે કાંઈ એ માટે
કરેલું ? એ લગભગ ભુલાઈ ગયો છે, છતાં
એના પરોપકારની સુવાસ જતી નથી.
એને યાદ કરનારમાં એ એ બાવના પૂરે
છે, એ જ એનું ઇનામ !

શારદાપ્રસાદ વર્મા

બાણુવા જેવું

‘કચુબા’ નામના એક જંગલમાં એક એવી ચકલી મળી આવી છે કે
જે ઘણીજ નાની હોય છે. એવી ૪૦૦ ચકલીઓ લોગી કરી જો તેને તોળીએ તો
ભાગ્યે જ અધોચેર વજન થાય !

હુનીઆમાં ઉંડામાં ઉંડો પેસિફિક મહાસાગર છે. તે ઉંઘામાં ઉંઘો પવંત
હિમાલય છે. સૌથી લાંબો પુલ સ્કોટલેન્ડમાં ‘ટે’ નામની નદી પર છે. એ બે
માઈલ ને ૭૬ ગજ લાંબો છે.

સૌથી મોટું શહેર ન્યૂયૉર્ક છે. તેની વસ્તી ૧૪૭૭૦૦૦૦ છે.

ઓસ્ટ્રેલિઆમાં મનુષ્યોની સંખ્યા ૪૦ લાખ જેટલી છે. જ્યારે ત્યાંની ગાયો
વગેરે પશુઓની સંખ્યા ૧૨ કરોડ જેટલી છે !

૨. વિ. દલાલ

‘બાલોદાન’

[બાળકો માટેનું માસિક]

નવો અંક આવતી પૂર્ણિમાએ પ્રકટ થશે.

લખો— તંત્રી: ‘બાલોદાન’ રાવપુરા, વગોદરા

ગુણસુન્દરી અને સ્ત્રીહિતાપદ્દશ

લવાજમ : રૂ. ૪-૫-૦] (સ્ત્રી-ઉપયોગી સચિત્ર માસિક) [દિન-પ્રકાશ : ૧૦ સીર્લોખ

તંત્રી : જી. વ્યક્તિ ના. વર્મા
ઉપતંત્રી : યજ્ઞેશ હ. શુક્લ

માર્ચ ૧૯૩૩

ચી

ઓગસ્ટ ૧૯૩૩

માસિક :

૧૧૪, ગીરનામ બેંક રોડ, સુભાષ ૪

વર્ષ ૧૦મું : ચુસ્તકે ૨૦મું

અનુક્રમણિકા

ફોટો-ચિત્રો

| | | | | | |
|----------------------------|---|--------|----------------------|---|---------------|
| કામભાષ | ૧ | ૨૬ | નગીનામ દન્યા પાઠશાળા | ૧ | મુખ. ઓગસ્ટ |
| કાચળ | ૨ | ૩૦, ૩૧ | દેશીયાપ સ્કુલનો ઇસવ | ૬ | ૮૦, ૧૬૦, ૬, |
| કુકર | ૧ | ૨૧૬ | | | મુખ. ઓગ... |
| ગાંધી, સ્વ. શ્રી. વાપીઆમ | ૧ | ૨૧૮ | બનાવડી રાજકુમારી | ૨ | માર્ચ મુખ. ૧૯ |
| ચામનાઆમ શ્રીચમાન | ૧ | ૭૨ ૦ | બાપુ | ૧ | મુખ. જુન |
| ચામનાઆમ, સી. શ્રી. મહારાણી | ૧ | ૭૩ | લગ્ન શ્રી મંડળ | ૧ | ૮૫ |
| દાણી, શ્રી જયાકુમારી | ૧ | ૨૭૮ | લગ્નચારી | ૧ | ૨૮ |

| | | | | | |
|------------------------|---|---------|-------------------------|---|------------|
| મહારાજ ચિવાલજી રવજન | ૧ | ૨૭૬ | મુખ્યમંત્રી, ડૉ. માલિની | ૧ | ૧૫૮૦ |
| મારવાડની મહિલા | ૧ | મુખ. મે | ઓધિકારી | ૧ | ૧૫૮૦ |
| મહેતા, સી. કુ. કલાવતી | ૧ | ૨૦૮ | હિન્દી ઓરિયાપાઠ | ૧ | મુખ. જુલાઈ |
| મહેતા, સી. લેડી ધનવંતા | ૧ | ૭૨ | | | |

ચિત્રકાર

| | | | |
|--------------------|---------------|--------------------|----------|
| હવેરી, કુ. શ્રીમતી | ૨૭૬ | કુરંધર, ઓ. એમ. વી. | મુખ. મે. |
| કેસાઈ, શ્રી. કનુ | માર્ચ મુખ. ૧૬ | | |

વાર્તા-સ્કેચ. યા નાટક

| | | | |
|--------------------|--------------------------|-----------------------|-----|
| અગ્રીકની ડબી | ૨૭૩ | ગોરાવલ્લં નોટપેપર | ૪૦ |
| આખરના કાંકરા | ૨૨૧ | મોહનળ | ૧૧૧ |
| એ તો અંગારો પ્રવાહ | ૨૭૭ | પુત્રી પધાર તું સાસરે | ૩૦૩ |
| અંતરાત્માની ભગતિ | ૨૬૬ | બ્લાડી બહેન | ૨૮૮ |
| શાણુ છત્રુ ? | ૫૩ | સાવકાર | ૨૬૫ |
| બરીબની ચઢવફમી | ૩,૭૩, ૧૨૦, ૧૮૦, ૨૪૨, ૩૦૧ | સંસાર તારે ખાતર | ૧૦૧ |
| ચમુનાં ફાન | ૧૫૩ | | |

લેખ

| | | | |
|--|-----|-------------------------------------|-----|
| આત્મના બાળકની સ્થિતિ | ૧૧૪ | સાહિત્યકલ્પિત શ્રી | ૩૪ |
| કવિતા અને ઓહુલ્ય | ૧૩૧ | મુખી ઓ પુરણ સમાજની શી સેવા કરી સો ? | ૧૭૭ |
| કુકર, વમર પત્રારનો રસોપા | ૨૧૬ | મુવલ્લુમની સ્ત્રીઓ | ૧૧૩ |
| ધનવાન કે વિદ્વાન ? | ૫૧ | સીન્દર્ય | ૧૧૧ |
| નારીને સંબોધન | ૩૩ | ઓ અને પુરુષ માટે સરખું નૈતિક ધોરણ | ૨૩૪ |
| નીલ પ્રકાશ | ૨૩૪ | ઓઓ અવકાશના વખતનો ઉપયોગ | |
| ભારતીય ઓરિયાણુ | ૨૫૭ | શી રીતે કરી શકે ? | ૧૨૭ |
| માતાઓની યાજ્ઞ | ૧૦૬ | સ્વદેશી-નિર્મા ઓઓડું સ્થાન | ૧૧૭ |
| મૃત્યુદેવો અને તેના રાજ્યમાર્ગો | ૪૬ | હિન્દમાં ઓરિયાણુનો આઠાતર પ્રચાર | ૨૭૭ |
| વીરકવિ નમંદ | ૭૨૩ | હિન્દી નારીજીવન | ૨૧૦ |
| વેશની દૃષ્ટિએ ચઢવફમી ૩૧, ૧૦૭, ૧૫૬, ૨૨૨ | | હિન્દી ઓઓની યુનિવર્સિટી | ૧૧ |
| અનાનીઓને બે બોલ | ૬૭ | | |

રાસ-કાવ્ય

| | | | |
|-----------------------------|-----|---------------|-----|
| આનંદ ભજ | ૨૬ | નમમુમિ | ૧૭૧ |
| આપણા તારણદારને | ૧૫૧ | નવ ભારતમુમિ | ૨૩૧ |
| આમંત્રણ | ૨૬૩ | કાંચરણુ | ૨૧૧ |
| આંધ્રુઃ કૂલ કે છું ? | ૧૧૬ | નણુદી | ૫૧ |
| કલામુન્દરી | ૧૧૩ | નારીડું સ્થાન | ૧૧૭ |
| બાળું કું નિમળું દોર | ૨૭૫ | ન્દાનો બાલિકા | ૨૬૧ |
| ધરની લક્ષ્મી | ૨૨૧ | પ્રેમ પ્રણ | ૨૭૬ |
| અન્દ્રેશન | ૨૦૬ | બહેનોને | ૨૧૭ |
| ચારણી સાહિત્યમાં ઓડું સ્થાન | ૨૩૩ | બહેનબાને | ૩૦ |
| ચિતોડની વીરાંતના | ૬૫ | બહી પડી | ૧૧૧ |

| | | | |
|-----------------|-----|----------------|-----|
| रक्षा बंधन | २७१ | वीरने | ११५ |
| रानी | १०३ | सप्तपदी | १ |
| रक्षिषो रिसोमले | १२३ | स्नेहना वधामले | ५ |
| रास | २२५ | दंडसे | २७५ |

अडीक

| | | | |
|--------------------------------------|------------------------|--------------------------------|----------------------------|
| अभिप्रवय संकटनिवारण कुंड | १७ | नोंध | ६२, १४८, २०६, ३३२ |
| छतामी भवन १६, ७४, १४१, १६९, २५५, ३१८ | | भजिनी सभान, पुंजाध | १३८ |
| केशीक बानीजा | ४८ | बावि बंधारपुर्मा श्रीमोद स्थान | २०१ |
| अनराती श्रीजा भाटे सारदापीठ | ८५ | मुक्तिदासमभा भारतीय महिलाजा | २३, ८६, १४५, २०४ |
| अनराती सिन्डु श्रीमंडल | १८, १४७, १६५, २५२, ३०३ | समाजोत्थना | ७६, १३५, १६२, ३१६ |
| अमनाबाध श्रीसभाजनो कान्छट | ७१ | श्रीनमत् | १६, ८०, १४२, १६७, २६६, ३२६ |
| | | श्री-छंदयनी वातो | २५१, २५३ |

लेखक-लेखिका-या संपादक

| | | | |
|-----------------------------|---------------------------|-----------------------------|----------------------------|
| अडावल, श्री. ताराचंद्र पो. | १२७, २७७ | असांसर, श्री. नानादेन नडा. | ११३, २०६, २६५ |
| अदीन्द्र, श्री | ५१, २२५ | पंड्या, श्री. नमिषत क. | २२६ |
| अम. श्री. | ११ | पुडविक, श्री. | २३१ |
| आशा, श्री. मन्द्रकान्त भं. | १०३, १७१, २६३ | अपेका, श्री. प्रालयचंद्र न. | ३०, ६५, २१७ |
| कान्छाणे, श्री | १०१ | अष्ट, श्री. जगवत् रा. | १६६, २३५ |
| कांटाबाबा, सौ. कपिला म. | ४८ | अढेता, श्री. कुंदनजदेन वे. | १७७ |
| जगरदार, श्री. अरेश्वर क. | २७१ | अढेता, श्री. रमाजदेन वी. | १०६ |
| योदाल, श्री. सुखदाकुमारी | १३१ | अेश्वा, श्री. मंदनी | २३३ |
| जमीरदार, श्री. छायाबाब दा. | ३०३ | अेनन, श्री. बहरी | २३७ |
| जिवेरी श्री. जितुसाध मो. | १६७ | य, श्री. | २५१ |
| जिवाडी, श्री. धनराज ही. | १६६ | अराविनी, क. | १६, ७४, १४१, १६९, २५५, ३१८ |
| जिवेरी, श्री. शिवकुमार | ४६ | याज्ञिक, डा. रामलुबाब क. | २३४ |
| इबाब, श्री. रामलुबाब न. | १६६, २१० | रावण, श्री. जितुसाध मो. | १६३ |
| दीक्षित, श्री. सुरेश | ३४ | बडीब, श्री. पुंजा र. | ५ |
| देशाध, श्री. धनुमती | २७६ | बर्मा, श्री. सारदाप्रसाद | ५३ |
| देशाध, श्री. यशवन्त म. | २८८ | वेद, श्री. यादु | ३३ |
| देशाध, श्री. नंदजीर भा. | १५१ | ब्यास, श्री. सान्ता नडा. | ५६ |
| दिवेरी, श्री. नमराजचंद्र न. | ४० | रात्री, श्री. मनोरमा भं. | १११ |
| दिवेरी, श्री. भूलाचंद्र न. | ११७ | राध, श्री. भूलासाध पी. | २६१ |
| पटवर्धन, श्री. भावनी | २३६ | शिक्षणाल. श्री. बा. म. वि. | १५३ |
| पटेल, रे. अमृतबाब द. | ३१, १०७, १५६, २२२ | शुक्ल, श्री. रतिबाब | २६ |
| पटेल, श्री. नटवर म. | २२१ | शेठ, श्री. केशव द. | १, २७७ |
| पटेल, श्री. नागरदास छ. | २१६ | सुंदरभ, श्री. | १६१, २११, २७५ |
| पटेल, श्री. नानाबाब द. | १२३ | सुष्मासधन, श्री. साधाबाध | २५७ |
| पांडव, श्री. रामनाथपु वि. | ६७ | सोनी, श्री. रामलुबाब | ११५ |
| पांडव, श्री. नयनमोहरी न्या. | ३२३ | संपद, श्री. बन्दाबाब | ११४ |
| पीयूष, श्री. | ३, ६३, १२०, १८०, २४२, ३०१ | | |

ટુંક સમયમાં પ્રકટ થશે

ગુજરાતની

રાસરસિયાણુ ગુણસુન્દરીબા માટે

કવિવર ખખરદાર રચિત

રાસચન્દ્રિકા

(ભાગ પહેલો)

ખીજી આવૃત્તિ

સસ્તી છતાં આકર્ષક

પહેલી આવૃત્તિની કીંમત રૂ. ૧-૪-૦ હતી
તે ઘટાડીને

કીંમત : ફક્ત આઠ આના

રાખી છે

પોષ્ટેજ અલગ

મળવાનું ટેકાણું :

“ગુણસુન્દરી” કાર્યાલય,

૧૧૪, ગીરગામ બેકરોડ, મુંબઈ, ૪

અને

મળીતા શુકસેવરા પાસેથી

ગુપ્તસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

દીપોત્સવી અંક



પૂર્ણ સંખ્યા ૧૨૨

ઓક્ટોબર : ૧૯૩૩

લેખક :

દિનકાર : પરદેશ :

સા. ૪-૫-૦ ૧૦ સીલીંગ

પ્રકાશક : બાર આના

પ્રાપ્તિ :

૧૧૪, ગીરગામ બેઠ રોડ, મુંબાઈ, ૪



ટુંક સમયમાં પ્રકટ થશે

ગુજરાતની

રાસરસિયાણુ ગુણુસુન્દરીબા માટે

કવિવર ખખરદાર રચિત

રાસચન્દ્રિકા

(ભાગ પહેલો)

બીજી આવૃત્તિ

સસ્તી છતાં આકર્ષક

પહેલી આવૃત્તિની કીંમત રૂ. ૧-૪-૦ હતી
તે ઘટાડીને

કીંમત : રૂ. ૧ આઠ આના

રાખી છે

પ્રોફેસર અલગ

મળવાનું ટેકાણું:

“ગુણુસુન્દરી” કાર્યાલય,

૧૧૪, ગીરમામ બેકરોડ, અંબા, ૪

અને

બળીતા બુકસેલરો પાસેથી

‘ઝેનિથ’ દાક્ષાસવ

આ ઝેડ ઉત્તમ ટોનિક છે.
નાનાં બચ્ચાંઓને ઉઠાંટીયા ઉપર ધણેજ સારો ફાયદો આપે છે.
દરેક નામાંકિત દવાવાળા પાસેથી મળશે.

બનાવનાર:— ધી ઝેનિથ કમીકલ વર્કસ.
કેવકરથુ મેનશન પ્રીન્સેસ રહીટ મુંબઈ નં. ૨

દેશી ખાંડની મીઠાઈઓ માટે સરટીફિકેટ ધરાવનાર
ગોવિંદાશ્રમ મીઠાઈવાલા

જુમા મસ્જિદ; મુંબાઈ; ૨

બહેનોને આશીર્વાદ રૂપ

૧૫ વર્ષથી અનુભવસિદ્ધ શ્રી-રંગાનિવારણ ગોળીઓ

પગે થવું, કળતર, કંપરો દુખાવો, પેટનો દુખાવો, શરીરની શીમાય, શરીરનું કુલી જવું, રવું, અનિયમિતપણું, ધાતુક્ષય, ધાતુ બીમારના ચમકી ખાંસી, ઝાડાની કમજબાત, દીરટીરીઆ, આંખોમાં અગ્નિ જગતી વગેરે દરેક મટારી તન અને મનની નબળાઈ દૂર કરે છે અને શરીરમાં શીતલ લાવે છે. ખર્ચનું પોષણ કરી વારંવાર થતી કમજબાત દાઢવે છે. કિં. રૂબી ૧ના રૂા. ૩-૦-૦

મુદ્રા:— બપોર પાને હાંપી દરેક જગ્યા સારા અમારું “ વ્યાધિદર પ્રયોગ ” નામનું પુસ્તક તદન મફત મંગાવો.

વેધ સંવિશંકર જટારાંકર દ્વિવેદી: મું. ધોળકા (ગુજરાત)

ગુણસુન્દરી ” કાર્યાલયમાં મળતાં સુંદર પુસ્તકો

હાસ્યરસિક અને વાર્તા સાહિત્ય

- ૧ વર્માની વિવિધ વાર્તાઓ “ગુણસુન્દરી”ના ત્રી રા. જ્યેષ્ઠ વર્માની ૧૨ સામાજિક-હાસ્યરસિક મૂ. રૂ. ૨-૦-૦ વાર્તાઓ-સુંદર ચિત્રો સાથે પો. રૂ. ૦-૩-૦
- ૨ લક્ષ્મીની સાડી “ આઠ સામાજિક વાર્તાઓ મૂ. રૂ. ૦-૧૨-૦ ૧૧ આકર્ષક ચિત્રો પો. રૂ. ૦-૨-૦
- ૩ સોળ સુંદર વાર્તાઓ રા. જોધાણી, રા. જગીરદાર ગુજરાતના વિવિધ લેખકોની મૂ. રૂ. ૧-૪-૦ રા. રાવચુરા, રા. દેસાઈ વિ. સોળ સુંદર ટુંકી વાર્તાઓ. પો. રૂ. ૦-૨-૦ (ભાગ બીજો)
- ૪ ઈર્ષ્યાની આગ કંપેની સરકારના સમયના શ્રી. પીયૂષની લખેલી મૂ. રૂ. ૧-૦-૦ દિવંદો ચિતાર આપની અદ્ભુત પ્રેમકથા પો. રૂ. ૦-૨-૦
- ૫ તૂટેલાં બંધન કવિવર રવીન્દ્રનાથ સુંદર સામાજિક મૂ. રૂ. ૦-૬-૦ ઠાગોરની રમેલી નવલકથા પો. રૂ. ૦-૧-૦
- ૬ જાલીમ જલ્લાલ દિવંદની અત્યાચારની શ્રી. અંબાલાલ શાહનું મૂ. રૂ. ૦-૧૨-૦ રાજકીય સ્થિતિ ચર્ચાનું રસબળુ નાટક પો. રૂ. ૦-૧-૦
- ૭ હાથીના દાંત શ. પ્રણેતમ ત્રીકમદાસ અનીતિમાન પતિની પત્નીને મૂ. રૂ. ૧-૦-૦ ચરોડા જલમાં લખેલું યોગ્ય આર્થ દાખવતું નાટક પો. રૂ. ૦-૧-૦
- ૮ ન્યાય શ. પ્રણેતમ ત્રીકમદાસ સમાજના ન્યાયનો સુંદર મૂ. રૂ. ૦-૧૨-૦ બેરીસ્ટર-એટ-લોએ રચેલું ચિતાર આપતું નાટક પો. રૂ. ૦-૧-૦
- ૯ એક લાખનું ઈનામ શ્રી. નર્મદાચંદ્ર વલ્લભજી કાટેકરીય વાર્તાઓનો મૂ. રૂ. ૦-૬-૦ દ્વિવેદી રચિત સુંદર સંગ્રહ પો. રૂ. ૦-૧-૦

ખાસ લાભ: “ગુણસુન્દરી”ના આદકોને આ પુસ્તકો ૨૦ ટકા વગતરથી અપાશે.

મળવાનાં ટેકાણાં

વ્યવસ્થાપક “ગુણસુન્દરી”, ૧૧૪, ગીરગામ એક રોડ, મુંબાઈ, ૪;

અને જાણીતા છુકસેલરો પાસેથી.

દરેક આગેવાનોએ મુલાકાત લઈ સંતોષ બતાવી વખાણેલું અને
હિંદુ જાતીનાં નિરાધાર અનાથ બાળકોને પોષણ આપવું આ
હિંદુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ

એકજ છે.

તેને દાન કરવાના દરેક પ્રસંગોએ જરૂર માફ કરી કંઈ પણ દાન મોકલ્યો.
ધાવતી, મ્હોટી બાળા, વિધવા, સમવા વૃદ્ધા વિગેરેના
મીઠામીઠા ખોલ્યો છે

આ માટે દાનની ઘણી જરૂર છે.

આપશો ?

સહો:—મંત્રી હિંદુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ

જ્યારે પિયુ વસે પરદેશ

પતિદેવને ધણું ખર્ચ બહારમામ કરવાની તોફારી હોય, અવારનવાર વિદેશો પ્રસંગ
મનતો હોય, ત્યારે એક તેમનો કલાન્યક ફોટો આ તેમનું બાવનામયું એન્સાઈમેન્ટ એજ
પલિનો એકતિનો એક માત્ર માધી હોય છે. વેન્ગાર્ડ રટુડીઓની છબીઓ અને એક્સ-
સીઅર ફોટો એન્સાઈમ કુ. ના એન્સાઈમેન્ટોએ એ રીતે રૂઢવાયે ગૃહરાણીઓનાં છાના
આંસુ છુટ્યાં છે.

તમે પણ એક પડાવી લેજો.

તમારા પતિ પાસે તે મારે જીવ કરતો.

દેશનેતાઓએ સર્વોચ્ચ દરેક અને જનતાએ સ્વીકારેલ નીચેના એ સ્થળો તોષી રાખો

એક્સેલસીઅર ફોટો એન્સાઈમ કુ.

અને

વેન્ગાર્ડ રટુડીઓ

(અપડુકેટ ઇલેક્ટ્રીક રટુડીઓ)

નં. ૩૬૨-૩૬૬, ઠાકોરદેવ પોસ્ટ ઓફીસ પ.સે. સુઅમ નં. ૨.

લેવાજમના ભાવ

(ભેટ-પુસ્તકના પોષ્ટર ખર્ચ સહિત)

મીટીંગરથી મહા ઘનાર માટે પડેલ માટે: વર્ષની અમલથી માહત ઘનાર માટે
 ૧૨ માસના : ૩. ૪-૫-૦ વર્ષના : ૩. ૬-૮-૦ ૧૨ માસના : ૩. ૪-૧૨-૦
 ૧ માસના : ૩. ૨-૬-૦ ૩ વર્ષના : ૩. ૧૬-૮-૦ ૧ " ૩. ૨-૮-૦
 મીટીંગર ૧૯૨૧ થી એપ્રિલ ૧૯૨૪ : ત્રણ વર્ષના : ૩. ૬-૧૫-૦.
 [નોંધ-કમમાં કમ બાર માસ માટે લેવાજમ બદનારને ભેટ-પુસ્તકનો
 લાભ નળમે]

ચીસમી સદીની નવીન શોધ.

સંગ્રહણી (ગણતી) માટે અમૃતમય ઉપાય.

પ્રતિષ્ઠિત અને વિદાન વેદ્ય યોગદારની દ્વારા ખાદ્ય કેટલેલા સંગ્રહણી(ગણતી),
 મુજબના ઝાંઝા અવિસાર અને આંતરડાના કષયથી પીડાતા નિરાશાળુનક દર્દીને આશીર્વાદપ
 વધુ પડેલી ૪૨ વરસના અનુભવની રામબાણ દ્વારા માટે રજૂ મળેલા ત્રણ સપ્તાહના મંત્રાવે.
 મારેતર કે. જે. પટેલ એન્ડ સન્સ, માણસાવાળા, સંગ્રહણીના ખાસ વેદ્ય.
 મણપુર, હાંડીમરાની પોળ, નં. ૨૨૭ અમદાવાદ.

તા. ૬.-૨૬ જાન્યુઆરી ૧૯૨૪ માટે અથવા બીજા શોધપદ્ય દરેક મા
 સહદ મફત આપવામાં આવશે.

ગુજરાતની શુભસુંદરીઓ ! તમારા બાળકો માટેની
 આ ઉપયોગી ચીજ તમે જોધ ?

બાલજીવન

બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓનું ગુજરાતી બાલનું પહેલ
 પહેલું સોપી વધુ લેકપ્રિય સારુ છતાં સર્વોત્તમ મુંદર
 લલિત માસિક દર મહિને દબારા બાળકો એમાથી
 મમત સાથે જ્ઞાન મેળવે છે. બાળકો માટે એ અનિ-
 વાર્ય પ્ર. છેલ્લાં ૧૧ વર્ષથી નિયમિત પ્રકટ થાય છે.
 બાલકોને દર વર્ષે ૧૨૫ પાનાની રજદાર ભેટ
 ચોપડી પણ મળે છે.

લેવાજમ વર્ષના માત્ર રૂ. ૩)

લખો: રમણલાલ નાનાલાલ શાહ.

તંત્રી, બાલજીવન-બજાર-પટેલદરા.

બાળકો માટે પુસ્તકો.

બાલકોના પરાક્રમો

(સા. દં.સા મહેતા) ૧-૦-૦

બાળકોની રંગભૂમિ ૩૦:

પુલખાણ ભાગ ૧ અને ૨

દરેકનો રૂ. ૧૦૦

દેશદેશની વીરકથાઓ

રૂ. ૧૦૦

જ્ઞાનંદધારના સાત

૧, ૨, ૩, ૪ રૂ. ૧-૧૩-૦

એ સિવાય તમામ બાલો

પર્યોગી ચોપડીઓ અમારે

ત્યાંથી હમીયા મળે છે.

ભેટ, લઠાણી, જાનામ કે

મિજાવલા પ્રસંગે મમને જ

લખો.

ગુણસુન્દરી અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

વચાનમ : ૩. ૪-૫-૦ (સ્ત્રી-ઉપયોગી સચિત્ર માસિક) [દિનદ બદાર : ૧૦ શીર્ષક

તંત્રી : જયપૂજા ના. વર્મા

ઓફીસ : ૧૯૩૩

કાર્યાલય :

વપતંત્રી : ચત્રેશ હ શુક્લ

૧૧૪, બીઆમ બેરોડ, મુંબાઇ, ૪

દીપેત્સની અંક

પુસ્તક ૨૨ મું]

અનુક્રમણિકા

[અંક ૨ બે

| | | | | |
|--|-----|-----|-----|-----|
| મહિયારી : શ્રી. રમાબેન રણછોડલાલ મુખપુષ્પ ચિત્ર... | ... | ... | ... | ... |
| કમળનાં ફૂલ લેવા : શ્રી લલિતજી | ... | ... | ... | ૫૬ |
| વિદ્યુત લેખા : શ્રી. જયમાધ મો. રાવળ | ... | ... | ... | ૬૦ |
| ધનિક હૃદય : શ્રી. રમણલાલ વ દેસાઈ, એમ. એ. | ... | ... | ... | ૬૧ |
| વેડકની દૃષ્ટિએ ગુરુશિક્ષક : ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ, ડી. પી. એચ. | ... | ... | ... | ૬૮ |
| શામળાને રે વનરા તે વનમાં : શ્રી ભગવાનલાલ માંડ | ... | ... | ... | ૭૨ |
| ભગવત સાહિત્ય પર દૃષ્ટાંત : શ્રી. મુદાજી બી. બોલાઈ | ... | ... | ... | ૭૩ |
| નિશિખન્ધકાર : શ્રી. નનાદેવ પ્રભાસર | ... | ... | ... | ૭૫ |
| મરણદલ : શ્રી. બોલદાસ દા. રાવચુડ | ... | ... | ... | ૮૧ |
| માંડવો : શ્રી પ્રોદિન ચન્દ્ર | ... | ... | ... | ૮૩ |
| જ્વાળામુખીનું બાકસ : શ્રી. જુદરાવ ડી. ખધડીઆ | ... | ... | ... | ૮૮ |
| વીરાંગના પ્રજાપુત્રી : શ્રી. તારાચન્દ્ર પો. અડાલ | ... | ... | ... | ૯૨ |
| બંડોર બનો : શ્રી. કેશવપ્રસાદ દેસાઈ | ... | ... | ... | ૧૦૦ |
| સુકતકનથી : રા. નેહાલ લ ત્રિવેદી | ... | ... | ... | ૧૦૬ |
| ડૉ. બીએન્ટનું ભાવનાદર્શન : શ્રી. ઉપાધ્યાય | ... | ... | ... | ૧૧૩ |
| એક આઠ કથા : શ્રી. નગીનદાસ પારેખ | ... | ... | ... | ૧૧૮ |
| શ્રીજગૃતિનો જનક : શ્રીમતી સચિત્રી ચાવડા | ... | ... | ... | ૧૨૪ |
| ભગ્ન અને કુટુંબભાવનામાં વિચાર પરિવર્તન : | | | | |
| શ્રી કમલલાલ ત્રીભીવનદાસ મરચંડ, એમ. એ. એલએલ. બી. | ... | ... | ... | ૧૨૫ |
| ખાટી છે : શ્રી ચાંપશી ત્રિલોકાસ હરેશી | ... | ... | ... | ૧૨૭ |
| શ્રીમતી ગુવર્ણકુમારી દેવી : શ્રી. રમણલાલ સોની | ... | ... | ... | ૧૩૧ |
| મહિલાઓની મનોસૃષ્ટિ : શ્રીમતી લેખા ત્રિવેદીની નીલાંક | ... | ... | ... | ૧૩૩ |
| સંમાલોચના : | ... | ... | ... | ૧૩૭ |
| શ્રીજગત : | ... | ... | ... | ૧૪૧ |
| ભગિની સેવામંદિર : | ... | ... | ... | ૧૪૬ |
| નોંધ : | ... | ... | ... | ૧૫૦ |

આલંચિત્રાગ

તંત્રી : ચન્દ્રસેકર મ. બટ

| | | | | |
|---------------------------------------|-----|-----|-----|-----|
| બાળને દિવ્યભાતી મોટી બહેન : રા. જયમાધ | ... | ... | ... | ૧૩૩ |
| બે વાસળ : રા. ત્રિભુવાળ | ... | ... | ... | ૧૩૫ |
| બેતરખાનો અલનો : રા. ચ મ. બટ | ... | ... | ... | ૧૩૫ |
| મદલતી મુંબલ : રા. નગીનચંદ્ર માંડ | ... | ... | ... | ૧૩૬ |
| અના આજગીવાળા : રા. પી. કે. વડીલ | ... | ... | ... | ૧૩૭ |
| માણસીત કન્યા : રા. નગીનચંદ્ર દે | ... | ... | ... | ૧૩૮ |

ગુજરાત અને ગુજરાતીઓનું માનીતું માસિક



જેમાં ૧૨ માસે કાઢેન ચાર પેઠી દર્શનાં નવ પાત્રાંનું વાંચન, તોલ
ધિમે, સુંદર પુસ્તકો ને દલાભર્યું વિવિધરંગી મુખપૃષ્ઠ અપાય છે. એમાં
સ્થળ ને માહિતી વધારનારા ઉપયોગી લેખો, લેખ જગવતી રોચક દ્રશ્યો,
આત્મજ્ઞા નીતાર સમી દૃશ્યસ્પર્શી દલાભર્યો અને વાચકોનાં
હાથો, જીભવતી આરસી સમાં પ્રવાસવર્ણનો વિગેરે અપાય છે.

વાર્ષિક રૂ. ૬૦ દિંદ જ્યાર રૂ. ૮૫ છુટક રૂ. ૦૫૫

“નવચેતન” ઓફિસ : ૧૦, પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

સસ્તાં, સુંદર તેમજ ઉત્તમ હોવા ઉપરાંત
તદન નિર્દોષ

કાઉન આન્ડ



એલ્યુમીનીયમના વાસણો

પ્રમાણુલુત ચોખ્ખાં એલ્યુમીનીયમમાંથી કેવળ હિંદી કારીગરોને
હાથે માત્ર હિંદી નિષ્ણુતોની કેબરેષ નીચે ઝનાવવામાં આવે છે.

કેટલાક કહેવાતા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ ગપગોળા હાકે છે
અને અજ્ઞાન લોકો તે માને છે કે
“ એલ્યુમીનીયમના વાસણો નુકશાનકારક છે ”

પરંતુ

દિવના મદન રસાયણ શાસ્ત્ર—

આચાર્ય પ્રફુલ્લચંદ્રરાય શુ. કહે છે ?

‘લગભગ ૧૨ વર્ષથી વધુ સમય થયાં મારા ધરગથુ કામમાં હું
એલ્યુમીનીયમના વાસણો વાપરું છું. રાધિકા માટે તેમજ રાધિકી વસ્તુઓ
રાખવા માટે સામાન્ય ઉપયોગમાં આવતી આ ધાતુ મને જરાએ
હાનીકારક લાગી નથી. ઉલ્ટું સાચી વાત એ છે કે ત્રાયા પિતળના
વાસણો કરતાં આ વાસણો વધુ સગવડ ભર્યાં છે.

પી. સી. રાય.

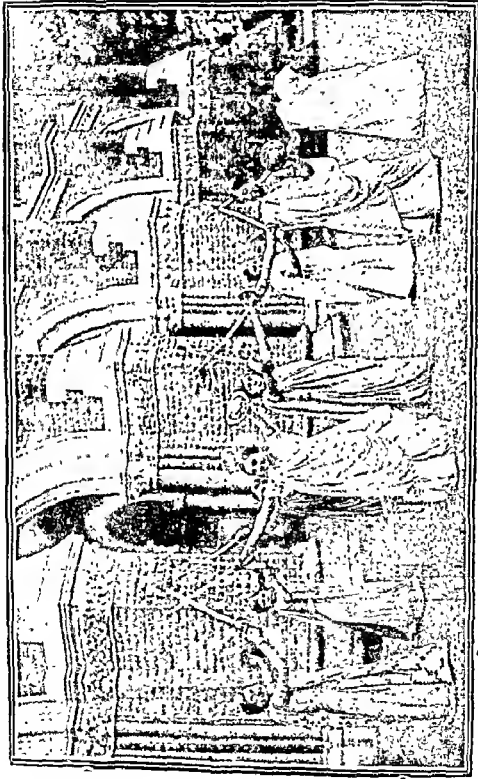
કારખાના તથા શાખા
કોશીસો ૧૧ કલામવ રીટ. કલકત્તા. કલકત્તા, મુંબાઈ, મદ્રાસ, રંગુન.

गुणसुन्दरी



दीपोत्सवी

चित्रकार : श्री. सुरेन्द्र मोदी



એક ટેકસી સાંઝે કરી લે. મ્હારે-ઉતાવળ છે.' મનમથે કહ્યું.

મનમથની જીદને પહોંચી વળાય એમ નહોતું. વસ્તીવાળા રેસ્ટોરાંમાં પૈસા આપવાની કુંસાવડંસી કરવી એ હલકું દેખાય એમ હતું. કુંસાવળ મથે અને પત્નીયા નીચે ઉતરી ટેકસીને બોલાવવા લાગ્યો. ટેકસી આવી અને મનમથ બહાર નીકળ્યો.

'ચાલ, તને ઉતારતો જાઉં.' મનમથે મને કહ્યું.

કોણ જાણે કેમ મ્હારા હૃદયે તેની સાથે જવાની જોરજોર ના પાડી. હૃદયની આગને કુંસાવળ ધધ બોલ્યો:

'ના, મ્હારે ખીન્ને જવું છે, કુંસાવળે જાણ.'

'ઠીક ત્યારે સાહેબજી !'

'પણ તું પાછો મળીશ ક્યારે ?'

'હું ક્યારે મળીશ ? અત્યારે કરી ચકું નહીં.'

'વચન આપ કે તું મને. મળ્યા-વગર જાઉં નહીં.'

'હા, હા. મ્હારું વચન છે. તને તે મળ્યા વગર જાઉં ? ત્હારા છાકરને તો જોવા વગર ચાલે એમ નથી.'

આટલું કહી તેણે મોટર દંકાવી મુકી. તેની બેસવાની દબ એવી ને એવી જ હતી. માત્ર તેનાં કપડાં તેના મનમાં સંકાયે ઉપ-જાવતાં હતાં એ કુંસાવળે ચક્યો.

મોટર ચાલી અધ અને કુંસાવળ વિચાર કરતો કુટપાય ઉપર ઉભો. મ્હારા હૃદયે કોણ જાણે કેમ મ્હને એકાએક દોષો, અને કુંસાવળમાં પાછો મથે. માલિક એકસો જ બેઠો હતો ત્યાં જમ મ્હને પુછ્યું:

'તમને પેલા સાહેબ તું આપી ગયા ?'

માલિક સદૃજ વિચારમાં પડ્યો, કહેતાં અચકાયો. મ્હને તેને ઉતેજીત કરવા કહ્યું:

'મ્હને એણે જ મોકલ્યો છે. તમારા પૈસા લેખ લો. કેટલા આપવાના છે ?'

'દસ, પણ કોઈને કહેવાની ના મ્હડી છે ને ?'

'તે મ્હારે માટે નહીં. દ્યો આ દશની નોટ.'

મ્હને નેહ આજળ કરી એટલે તેણે એક સુંદર હીરાની વીંટી ધીમે રહી મ્હારા હાથમાં મુકી દીધી. આખા જન્મારામાં મને કદી ન થયેલી ચમક વીંટી ભેટા ધધ. વીંટી લેખ કુંસાવળ બહાર નીકળ્યો. થોડી જ દાયે થયેલી હોવાથી અને મનમથ તથા મ્હારી વચ્ચેના સંબંધ જાણીતો હોવાથી વગર સંકાએ માલિકે મને વીંટી પાછી આપી. કદાચ તેના વિચાર કરી જાય એ ખંડીકે કુંસાવળે ચાલી નીકળ્યો.

તું મનમથ પાસે મ્હા પીવાપાવાના પણ પૈસા ન હોતા ? માટે જ તે મને દેખીને પેલી મહી ભણી ચાલ્યો જતો હતો ? મ્હને આ માટે એને રોક્યો ? મ્હારું આતિથ્ય કરવા ખાતર મનમથની ઘેલી ઉદારતાએ તેની પ્રિયમાં પ્રિય વીંટી પણ જતી કરવા તેને પ્રેર્યો ? કુંસાવળે વીંટીને જાળખતો હતો. રસના લાભીએ લગ્નમાં એ વીંટી હસ્ત-મેળાપ વખતે તેને પહેરાવી દીધી હતી. એ વીંટીને તે આજ મ્હારી મહેમાનગીરી કરવામાં વિલય આપતો હતો ! મનમથ ઉગાડ કે ઉદાર ?

ચોક, આશ્ચર્ય, માન એવી એવી લાગ-જીવોથી ઘેરાયેલા કુંસાવળે પહેર્યો. મ્હારી પત્નીને પણ મ્હારા મુખમાં કાંઈ ચમગીની

દેખાઈ. રેરદોરાંમાં સારી રીતે જમ્યો હતો એથી કે પછી મ્હારા મનની વ્યવસ્થાને લાંબે કું જમ્યો નહીં. મ્હને ઉંઘ પણ ન આવી રહ્યામ હસ થયા અને મ્હાર જારણ મોઝએ ખખડાધું. મ્હારી પત્નીએ પુછ્યું.

‘કાણ ?’

‘એ તો હું મનમથ. બાબી જાગે છે કે ?’

મ્હારી પત્નીએ દોડીને ખાંચાં ઉઘાડ્યાં. જાગે કાંઈ બન્યું જ ન હોય તેમ હસતો વાતો કરતો મનમથ ધરમાં આવી બેઠો.

‘કાલ રદવારે જવું છે. તને મળવાનું વચન આપ્યું હતું. અને બધાને જોવાં હતાં. એટલે મોડી રાત છતાં આવ્યો છું.’

‘હજી કાંઈ એવું મોડું થયું નથી.’ મ્હારી પત્નીએ કહ્યું. બહુ વરો પતિના મીઠાને જોતાં પત્ની પણ આનંદ અનુભવતી હતી. બાળકો માટે ફળ તથા રમકડાં લેઈ આવેલા મનમથ માટે મ્હારી પત્ની ઠોરી કરી લાવી અને થોડું ખાવાનું પણ અમારી બંનેની સામે ન્હાનકડા મેજ ઉપર મુખી દીધું. ના પાડ્યા છતાં મનમથે કોઈ પીવા માંડી.

એકાએક મ્હારી પત્ની બોલી ઉઠી:

‘પેલું શું ચમકે છે મેજના ખૂણા ઉપર ?’

મનમથની નજર તે તરફ દોડી. તેના

હાથમાંના પ્યાલો ફાટી ગયો. એટલો હાથો કે તેમાંથી સહજ ફોરી નીચે ટોળાઈ.

‘મનમથને જાન ક્યાં છે ? એની વીંટી ક્યાં ગળાડી જાય છે તેનો યે એને વિચાર નથી !’ મ્હેં હસતે હસતે કહ્યું.

‘મનમથભાઈ, હજી એવાને એવા જ રહ્યા ?’ મ્હારી પત્ની બોલી ઉઠી.

મનમથનો ચહેરો ગંભીર બની ગયો. તેણે વીંટી ઉપાડી જોઈ, ખાતરી કરી. મ્હારી રક્તમે મ્હારા હૃદયમાં ઉતરી જાય એવી નજર ફેંકી તેણે વગર બોલ્યે વીંટી પહેરી લીધી. કોઈ પી રહી તેણે રાજ માગી. હું તેને ખાંચાં મુખી વળાવવા ગયો. તેણે સહજ ગંભીરપણે કહ્યું:

‘આટલો બધો વિવેક શા માટે કરે છે ?’

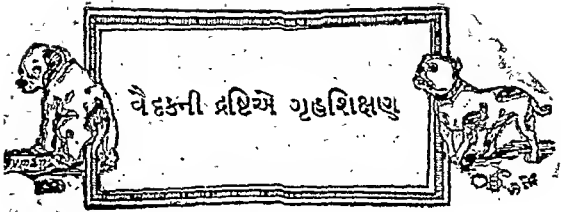
‘શા માટે ? ત્હારે માટે.’

‘પણ કાંઈ કારણ ?’

‘કારણ એ જ કે જન્મતમાં ધણી ઉગાડે જોયા, પણ ત્હારા મરણ અમીરી ઉગાડાયે જન્મતમાં શોધ્યું જડે એમ નથી.’

મ્હારો હાથ ફાટી મ્હારું વાહ્ય પુરું સાંભળ્યા વગર મનમથ આંધો ગયો !

હૃદય અસંખ્ય માનવીઓને મળે છે. પરંતુ આવી અમીરદીત્રી લાંબે એકમાં પણ તેનાથી મજાં સગાતી નથી ! ધનિક થવું મહેલ છે; ધનિક હૃદય હોવું મુશીબ છે.



લેખક : ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ. ડી. પી. એચ.,

મેડિકલ ઓફીસર ઓફ હૅથ, સુરત મ્યુનીસીપાલિટી

(લેખાંક ૬ કો.)

ગૃહવ્યવસ્થાને અને સામાન્ય વૈદકજ્ઞાનની જરૂરીયાત

ગૃહવ્યવસ્થા કેવી રીતે રાખવી તે બાબતનું જરૂરી જ્ઞાન મેળવવા માટે સ્ત્રીઓને રસાયણ તથા પદાર્થવિજ્ઞાનનું સાધારણ શિક્ષણ આપવું જરૂરી છે. ઘર, સ્વચ્છ કેવી રીતે રાખવું, તેમાં સૂઈના તડાનો પ્રવેશ બરાબર થવા દેવો, રસોડાના ધૂમાડાનો યોગ્ય રીતે નિર્માલ કરવો અને ઘરમાં સ્વચ્છ હવા સારી રીતે આવવા દેવી તે બાબતોની અગત્યતો, બાળકની અને તેમને અમલમાં મુકવી તે કાર્ય મુખ્યત્વે કરીને સ્ત્રીઓનું જ છે. દિવંદુસ્થાનની ગૃહવ્યવસ્થા માટે પુરૂષો કેવળ પૈસા ખર્ચી બાળે છે પરંતુ પૈસા ખર્ચ્યા છતાં ગૃહવ્યવસ્થા કેવી રીતે કરવી તેનું જ્ઞાન પુરૂષોને બહુ હોણું નથી એ હોય તો તેના ઉપયોગ કરવાની તેમને કુરસદ હોતી નથી. ઘર ગમે તેટલું સગવડવાળું અને સ્વચ્છ હોય છતાં તેને સારી સ્થિતિમાં રાખવું તે તો સ્ત્રીઓને જ આવડે. જો ગૃહિણી આ બાબતમાં બેદરકાર હોય તો પુરૂષનો ગમે તેટલો ચત્ત અને ચીવટ છતાં ઘર અવ્યવસ્થિત અને ગંદુ રહેશે, ગરીબ અથવા ધનવાન, ગમે તેના ઘરમાં પ્રવેશ કરતાં આપણને તે ઘરની વ્યવસ્થા ઉપરથી

જ તે ઘરની ગૃહિણીની આવડત અને અક્ષલ હોશીયારીનો ખ્યાલ આવશે.

કુટુંબની તંદુરસ્તીનો આધાર, ઘરની સ્વચ્છતા પર રહે છે. આ સ્વચ્છતા કેવી રીતે બાળવવી તે કન્યાઓને શાળામાં શીખવાની જરૂર છે. માંકડ, મચ્છર અને ચાંચક વગેરે જંતુઓથી ક્યા ક્યા રોગ ઉત્પન્ન થાય છે અને આ જંતુઓને ઘરમાં કેવી રીતે શુદ્ધિ પામવા ન દેવા તે શીખવું કન્યાઓ માટે જરૂરી છે.

ઘરના વડામાં, ટાંકામાં અને પાણી ભરી રાખેલા ઉઘાડા વાસણમાં મેલેરીયાના એનો શીશીસ મચ્છરો પેદા થાય છે તે વાતની આપણી બહેનોને ભાગ્યેજ ખબર હશે. પાણીમાં દેખાતા પોરા તે મચ્છરનાં અંચાં છે અને તેમાંથી આઠમે દીવસે મચ્છર પેદા થાય છે, તેની આપણા કેળવણી પામેલા બાળકોને ખબર નથી તો પછી બહેનોને તો ક્યાંથી હોય. જદા પાણીમાં ઉત્પન્ન થતાં દયુલીસીન જાતના મચ્છરો “ રસ ” નો (Filariasis) નામનો ચંજીર રોગ ઉત્પન્ન કરે છે તે વાત આપણી બહેનો ભાગ્યેજ બાળે છે.

મનુષ્યને યતાં આમાન્ય એવી રોગો થાયી ફેલાવો પામે છે તે આગતનું યાન કન્યાઓને આપવામાં આવે તો તેઓ જિવિ-
ષમાં જ્યારે શુદ્ધિથીઓ અને ત્યારે પોતાના કુટુંબને આ દીવામાં ચોગ્ય મદદ કરી શકે.

કૃષ્ણ રોગનો દરદી ગમે ત્યાં થુંક અને તેનું થુંક સુકાઈ, ઝાડુ વાળતા ધૂળ સાથે ઉડે અને તેનો ચેપ ધરના તંદુરસ્ત માણસને પણ લાગે છે તે વાતની ખચર જો આપણા સ્ત્રીવર્ગને દોષ તો તેઓ રીતસરની સાવચેતી લઈ પોતાના કુટુંબને આ રોગમાંથી બચાવી શકે.

માથામાં પડતી જૂથી બાળકને માથાની અંદર ફેલાઈ, ખરજીવું વગેરે થાય છે. આવા માથાના રોગ માટે ફેલાઈ અને ખરજીવાની જ દવા માતા કરે છે પણ તે રોગ યજાનું મૂળ કારણ જૂ, તેનો નાશ કરવાની આવડત માતામાં નથી હોતી.

ધરની અંદર યતા માંકક અને ચાંચક કુટુંબના માણસોની અંધી ઉંધ ખરાબ કરે છે અને તેને લીધે તંદુરસ્તી ખમડે છે તેની સ્ત્રીઓને ખચર હોતી નથી. ધરની રચના જાળવવા માટે ગ્લાસલેસ, ક્યુર, રીનાયલ, કચેલા લીમડો, ધૂપ વગેરે વસ્તુઓનો ઉપયોગ સ્ત્રીવર્ગને ધિખવવાની જરૂર છે.

ઝાણા અને લાકડાં બાળવાથી ધરમાં ધુમાડો થાય છે બધો સામાન બગડે છે અને આ ધુમાડો આંખ અને ફેફસાંને પણ નુક-
સાન કરે છે. ઝાણા અને લાકડાંને બદલે જો કચેરાઈથી કોલસા બાળવામાં આવે તો ખચ વધતું નથી. એક વખત બાળેલા કોલસાને ઉપયોગ ચર્ધ રજા પછી પાણીથી કારવામાં આવે તો તે પાછા બરાબર ઉપયોગમાં આવી શકના નથી તેને બદલે તેને માટીના વાસ-
ળમાં નાંખી બંધ કરી દેવામાં આવે તો તે પાછા વધારે સારી રીતે ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે. લાકડાના કોલમાને બદલે જો સોલ્ટ કોક વાપરવામાં આવે તો રસોઈ માટે

વપરાતા બળતણમાં પચાસ ટકા જેટલો ખચમાં કાપડો થાય છે.

આ ઉપરાંત હવા અને તેની અંદર રહેલા તત્વોના શુદ્ધ દોષ બળવાની સ્ત્રીઓને જરૂર છે. કારણોનીક એસીડ ગેસ, કોલસા-
માંથી ઉત્પન્ન થાય છે અને જો નાની સરખી ન્હાવાની ઓરડીમાં પાણીનો બંઓ કે સફાઈ મુખી દોષ અને આ ઓરડીમાં હવા જવા આવવાનું પુરતું સાધન ન હોય તો અંદર પેસતાજ માણસનું મૃત્યુ થાય છે.

શાક, ફળ અને રાધિયા અનાજ પર ઠંડી અને ગરમીની શું અસર થાય છે, ઉનાળામાં રાધિસ અનાજ, ફળ અને ફુલ કેમ જમીદી બમ્મી બપ છે અને તેમને ગરમીના દીવ-
સોમાં કેવી રીતે સાચવી શકાય વગેરે બાજ-
તોનું યાન વિદ્યાન ઉપરજ રચાયલું છે અને તે બાજતો આપવાવાળાઓને શીખવવામાં આવે તો એ ધરખચમાં ધણી કચેરાઈ કરી શકે એટલુંજ નહિ પણ પોતાના કુટુંબને અનેક ગંભીર રોગોમાંથી બચાવી શકે.

કન્યાઓને બંદુ સાબનું થોડુંક પણ જરૂરી યાન અપાવું જોઈએ તેમ જો અહિં કહેવામાં આવે તો વાંચકને અજાણ્ય લાગશે. કોઈ એવો પણ સવાલ કરશે કે શું સ્ત્રીઓને કોઈટરો બનાવી દેવી છે ? આના જવાબમાં જણાવવાનું કે જો કુવાનું તળાવ કે નદીનું પાણી ઉઘાળીનેજ પીવા દેવું જોઈએ એ વાતની અમત્ય તેમના મગજમાં કચવ-
વામાં આવે તો આ દેશમાંથી કોલેરા અને ગાળાનો રોગ સતતજ નાશ પામે. આપણી માતાઓને જો એ વાતની ખચર દોષ કે મરગ કે ઝાડાના રોગ બોરાક ઉપર મા-
ખીઓ બેસવાથી થાય છે તો તેઓ પોતાના કુટુંબમાં આ રોગ આવતો ચોક્કસ અટકાવી શકે. મરડો કે ઝાડાના રોગોના મગજ પર બેસે તો આ રોગના બંદુઓ બોરાકમાં ઘાબ

યાય અને તે બોરાકને ખય તેને આ રોગ સાથુ પડે છે.

બાળકને ધૂળમાં રમવા દેવાથી અને ધૂળવાળા આંગળી મોઢામાં ઘાસવા દેવાથી કરમનો રોગ થાય છે તે વાત સાધારણ રીતે આપણે માનવા તૈયાર ન હોઈએ પણ તે વાત તદ્દન સત્ય છે. તે વિશાળ સાખીત કરે છે.

આ સીવાય, ઘરે સાથુ કેવી રીતે બનાવે, વોશીંગ સોડાનો ઉપયોગ કપડા ધોવા માટે કેવી રીતે કરવે, ચરીઠાં, વોશીંગ સોડા સાથુ વગેરે વસ્તુઓ કઈ કઈ જાતેના કપડા માટે કેવી રીતે વાપરવા તેનું જ્ઞાન પણ કન્યાઓને આપવાની જરૂર છે. સાંજુમાં જો જરૂરત કરતાં વધારે. કાર્ટીક સોડા પડે તો તે કપડાને ફાડી નાખે છે અને કપડા ધોનારના હાથની આમડીને નુકસાન કરે છે. બજારમાં સસ્તી કીમતે મળતા નહાવાના સાથુ આમડી અને માથાના વાળને શું નુકસાન કરે છે તે જાણવું દરેક સ્ત્રીને માટે બહુ જરૂરી છે.

માથામાં નખાતા તેલ, વેસેલીન, પેમેડ વગેરે વસ્તુઓ જો વિશ્વાસપાત્ર બનાવટના ન હોઈ તેનાથી વાળ સફેદ થઈ જાય છે. તે વાતની ખબરતા આપણી કન્યાઓને નાનપણથી જ શિક્ષણ મારફત સમજાવવાની જરૂર છે.

માથામાં નખાવતું ધૂપેલ, આમળાનું તેલ, વેસેલીન વગેરે કેવી રીતે ઝોછા ખર્ચે બનાવવા તેનું સામાન્ય જ્ઞાન તથા દાંતજી, દંતમંજન અને દાંત સાફ કરવાની પીછીનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો, સાણતું પાણી, મીઠાનું પાણી, ફટકડીનું પાણી વગેરે વસ્તુઓનો સાધારણ રીતે કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો તે વિષય શાળાઓના અભ્યાસક્રમમાં દાખલ કરવો જોઈએ.

આ ઉપરાંત અનાજને સડવું કેવી રીતે બનાવવું, મુકવેલા ચાક, અથાણું, મુરંજા

વગેરેને બગડતા કેમ બચાવવા અને તે કામ માટે વપરાતી વસ્તુઓ જેવી કે પારો, સુનો, રાખ, રાઈ, બોરીક એસીડ, મીઠું, દીવેલ વગેરે વસ્તુઓનો કેવી રીતે અને કયા કયા કામ માટે ઉપયોગ થઈ શકે તે આપણી કન્યાઓને શીખવવું બહુ જરૂરી છે.

આ ઉપરાંત બાળકોને અંગે વૈદકની દ્રષ્ટિએ સ્ત્રીઓને કેટલુંક અગત્યનું જ્ઞાન આપવું જરૂરી છે. ગરમ, ઘુતરાડિ અને રેશમી કપડાં પહેરવાના ફાયદા અને ગેરફાયદા તેમજ યોગ્ય-ઉપયોગ અને તેમની વિવિધ અત્યંત જાણવાની જરૂર હોય છે. તંદુરસ્તીનાં દ્રષ્ટિએ બાળકના કપડાં કેવા હોવા જોઈએ, અતિથય કસેલા અથવા અતિથય સંખ્યામાં અથવા બહુ ઝોછા કપડાં પહેરાવવાથી બાળકની તંદુરસ્તીને થતું નુકસાન વગેરે બાજતનું પણ યોગ્ય શિક્ષણ કન્યાઓને અપાવું જોઈએ.

ગરમ અને ઠંડા પાણીનો ઉપયોગ, ચરીરે તેલ ચોળવાથી તથા બાળકને આછા સૂઈનાં છાંયોમાં અને ખુદશી હવામાં રાખવાથી થતા ફાયદા વગેરે - બાજતોના આપણી કન્યાશાળાના શિક્ષણક્રમમાં સમાવેશ થવો જોઈએ.

આ વિષયનો આ લેખ છેલ્લો છે. આ લેખમાળામાં આ આખા વિષયના છ ભાગ કરી તેની આછી રેખા જ આપવામાં આવી છે. આ વિષયના દરેક ભાગ ઉપર તે વિષયના અનુભવી વિદ્વાનને હાથે નાની નાની ખુસ્તિકા લખાવી જોઈએ અને આ વિષયનું જ્ઞાન કન્યાશાળાઓમાં ચિત્રો, નમુનાઓ અને અખતરાઓ દ્વારા અપાવું જોઈએ આમ જો કરવામાં આવે તો આપણા ગૃહમાં કઈક નવિનતા આવે અને આપણને વધારે સુખ અને શાંતિ મળે.

[સંપૂર્ણ]

શામળાને રે, વનરા તે વનમાં

(સ્થાનક હો આવી નેસલે એ દાળ)

શામળાને રે, વનરા તે વનમાં,
ગોપીઓએ ઘેરો રે; શામળાને રે, વનરા તે વનમાં.
અનેક રે ગોપીઓ રે કે કાન હેક એકલડો રે
ધણી દેવડીઓ ગોર ઘેરે રે, તેમ ઘેરો રે
વિદ્યજ કર્મો રે કે વનરા તે વનમાં.
શામળાને રે વનરા તે વનમાં
ગોપીઓએ ઘેરો રે, શામળાને રે કે વનરા તે વનમાં.

કાન માન માગે રે કે સધિકાને પામે છાગે રે,
આજ અહીંથી મુજને રે જાવા દે રે
એમ વિનવે રે કે વનરા તે વનમાં.
શામળાને રે કે વનરા તે વનમાં.
ગોપીઓએ ઘેરો રે, શામળાને રે કે વનરા તે વનમાં.

દાણુ બંધા લીધા રે કે તે લોલીધા ખૂંચ પીધા રે
બાજ સાથ દાણુ દે રે છું જાને પાછી રે
એ હુકમ કરે રે કે વનરા તે વનમાં.
શામળાને રે કે વનરા તે વનમાં.
ગોપીઓએ ઘેરો રે, શામળાને રે કે વનરા તે વનમાં.

કહે કાન અમે દારીયા રે કે સધિકા જાત્યા તમે રે
આ વેળ નહિ જુજું રે સાચું કદું રે
માગે તે દલ રે કે વનરા તે વનમાં.
શામળાને રે કે વનરા તે વનમાં.
ગોપીઓએ ઘેરો રે, શામળાને રે કે વનરા તે વનમાં.

સાધજના સ્વામી રે કે આપ છો અંતરંગમી રે
રાખો તમ કાવલે રે કે નિત તમ ચરણે રે
જુઓ નેદજયે નયણે રે
વેગજા ન યાઓ કહી રે
શામળાને રે કે વનરા તે વનમાં.
ગોપીઓએ ઘેરો રે, શામળાને રે કે વનરા તે વનમાં.

જન સાહિત્ય પર દષ્ટિપાત

લેખક : શ્રી સુન્દરજી ગો. બેદાઇ

જેમ વૈયક્તિક તેમ સામુદાયિક મનુષ્ય-જીવનની અનેકવિધ આવશ્યકતાઓ છે જે પૂરી ન પડે તો લોકસમુદાયના સ્વાસ્થ્યને હાનિ પહોંચે. જેમ માણસનું શારીરિક સ્વાસ્થ્ય સાચવવા માટે કુદરતે સ્વચ્છ હવા, નિર્મળ પાણી, સૂર્યના તાપ વગેરેની વ્યવસ્થા રાખી છે તેમ લોકસમુદાયના ક્ષુદ્ધિ અને આત્માને નીરોગી રાખવા માટે પણ અમુક પ્રેરક, વધક, સ્થિતિરક્ષક ને પરિવર્તક, પ્રત્યક્ષ જણાતાં ને પરોક્ષ પ્રવર્તતાં, અનેક બાબતો યોજના સ્થલકાલના ભેદને અનુલક્ષીને થતી આવતી હોય એમ મનુષ્યજીવનના ઇતિહાસનાં લિન્ન લિન્ન પ્રકરણોની રચનામાં નિરીક્ષણ કરતાં જણાય છે. સ્પૂલ જણાતી સૃષ્ટિમાં પણ આવા બધા પ્રવર્તે છે. એવાં બધાંને અભાવે સ્પૂલ જણાતી સૃષ્ટિ વિશેષ સ્પૂલ, વિશેષ જડ બની રસહીનતાને પામે; મનુષ્યનું જીવન પણ એને અભાવે ધરેડિયું, સડું સદ, મનુષ્યત્વ વગરનું, અને ગતિચલ્ય એટલે પ્રગતિચલ્ય, જીવનગતિચલ્ય બને. પરંતુ મનુષ્યશરીરની રચના જુઓ વનસ્પતિ જીવનમાં નજર નાંખો, સૂર્ય, ચન્દ્ર, તારા વગેરે આકાશી પદાર્થોનું દર્શન કરો, સમુદ્રના તરંગો-નિહાળો, પવનની લહરીઓને પૂછો, અરે હરણની પેઠે શણે ભરતાં તમારા મન વિરોજ વિચાર કરો: સર્વત્ર પ્રાણુમયતા-ચેતનમયતા તમને જણાશે. સૂક્ષ્મ દષ્ટિને અવિચિન્ન ચેતનપ્રવાહનું દર્શન થશે;

સૂક્ષ્મ અંવણેન્દ્રિયને એ પ્રવાહનું પરમ ગાન સંભળાશે.

જનનમાં વિષમતા, પ્રતિકૂળતા, કુઃખ વગેરેનું પ્રમાણુ વિશેષ જણાય છે તેથી કે સું પણ માણસ સુખભૂખ્યો છે; અને તે એટલે સુધી કે ધણી વાર સાચું સુખ કાને ટહુલું એનો પૂરો વિચાર કર્યા વગર કોઈ સુખાભાસી વસ્તુને સુખ માની લઈ તેને જડતાથી એવંજગી રહે છે. આ વળગાડમાંથી દુનિયાની કોઈ પ્રજા મુક્ત નથી. એનો પુરાવો એ છે કે દરેક દેશમાં ન્હાનામોટા ઉચ્છેદો હમેશાં પાક્યા જ કરે છે. જન્મ, જીવન ઉચ્છેદન ને પુનર્જીવન સકલ વિશ્વમાં બાપી રહેલો સનાતન નિયમ છે. જન્મથી રાજી થયું, જીવનમાં સુખદુઃખથી રાગદ્વેષમાં પડોટાયું, ઉચ્છેદન વેળાએ માથે હાથ મૂકી ધારી કાઢી રડયું એ બધું પ્રાકૃત જનને સદાજ જેવું હોય છે પણ પંડિતની દષ્ટિએ જન્મ-જીવન-ઉચ્છેદન પુનર્જીવનના મહાન નિયમના અંકોશ શોધે છે અને નિરપેક્ષ જીતિ સેવે છે. સરવાળે પ્રાકૃત જન ખોટા દરે છે ને પંડિત સાચો નિરંદે છે એ ઇતિહાસ-સિદ્ધ દર્શક છે. (અહિં પુસ્તકપંડિતની વાત કું કરતો નથી). આ સત્યનું અદ્ય-દર્શન આપણાં ભક્તોના જીવનકવનમાં દષ્ટિ-પાત કરતાં પણ કરી શકાય છે.

હમણા હમણા જગતમાં અનેક સ્થળે અવિચારીપણે આધાતક વર્તન કરનારા

પેદા થયા છે એ હું જાણું છું; રૂઢિ મા-
ત્રનું ઉદ્દેશન કલ્યાણકારી છે નહિ તે પણ
સ્વીકારું છું. અને તેમ છતાં આધાતક
બલોની અનિવાર્ય આવશ્યકતા વિશે મને
સંદેહ નથી. અદ્યપ્રાણુ ને નિઃપ્રાણુ વૃક્ષોજેમ
જંગલમાં નકામાં ઊભા રહી રાત્રિ વેળા
બીકથુને મિથ્યા ભય પમાડ્યા કરે ત્હેના
કરતાં ચંડ પવનના સપાટામાં આવી ઊખ-
હીને પડી જાય તે નવી વનસ્પતિ માટે
અદ્યપાકિ ખાતરરૂપ અને એ જોમ આવ-
શ્યક છે તેમ માનવસમાજમાંયે ત્રિમતકાર્પ
સંસ્થાઓ અને આચારો પૂર્વે મેળવેલી પ્રતિ-
ષ્ઠાને બળે નવીન પ્રગતિનાં બલોને રૂંધી
નાખે ત્હેના કરતાં કાર્પ સમર્થ, વિચારશીલ,
સેવાભાવી, કલ્યાણુદર્શી બ્યક્તિના આચાર
વિચારના આધાત ખરીને જમીનદોસ્ત થઇ
જાય ને ભવિષ્યની પ્રગતિ માગે-મોકળે
અને તે બહેતર છે અને થવાનું પણ તેમજ.
આપણા પ્રજાજીવનના ધાર્મિક ને સામાજિક
ક્ષેત્રમાં આપણા ભક્તજનોએ અને ભજન-
કારોએ નમ્રપણે આવા કલ્યાણુકારી આધાતો
ઉત્પન્ન કર્યા છે અને આપણાં સુખબુખને
અંકુશમાં રાખવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. આપણી
ધાર્મિક ધેલછામાં આપણે એવા ભક્તોના
આચાર વિચાર એટલા આધાતક નથી લાગ્યા
જેટલા નવીન યુગના સાચા સુધારકોના
આચાર વિચાર લાગે છે. ભક્તજનો વિરોધી
લોકસંસુદાયની પૂજ્યવૃત્તિએ પણ એવા આધાતો
આપણા સમાજને સજા બનાવ્યા છે. આપણા
ભક્તજનો એજીવતી લોકોત્તર પ્રતિભાથી
સંપન્ન અને સમાજના નીચલા, વચલા અને
ઉપલા એમ બધા યરોમાં પેદા થયેલા એટલે
ભક્તજનોની અસર આપણા સમાજજીવ-
નમાં વ્યાપક હતી. નવીન યુગની સાચી
સુધારાવૃત્તિ સમાજના અમુક ક્ષેત્રને જ
સ્પર્શી શકી છે; જો કે હવે એવાં સંચલનો

સમાજમાં સ્પષ્ટ દેખાય છે જ સુધારક શક્તિ
અને પ્રવૃત્તિને નોખી રીતે પણ બારે વ્યાપક
બનાવી ચૂકશે.

ભક્તજનોમાં અને ભજનકારોમાં નિર-
પેક્ષા જોમ વધારે તેમ તેમની બેપરવાઈ
વિરોધ અને તેમનાં કથન ને આચરણની
અસર વધારે બળવાન.

શુદ્ધતાનના બોખથી લદાયલા પંડિતો
લોકમાનસની સપાટીનું પણ સંપૂર્ણ દર્શન
પામેલા હોતા નથી ત્યારે ભક્તો તેમના
સમભાવી સંવેદનને બળે લોકમાનસના પર-
ખંદા હોય છે. અને તેથી જ એમનાં વચ-
નમાં એવાં બળ ને કળ બળેલાં હોય છે જે
લોકવૃત્તિને દટતાથી પકડી રાખી શકે છે.
ભક્તોના ચાખખા અને હથોડા લોકો હસતે
રહેરે, પ્રેમભાવે સહી શકે છે, તેનું મદને તો
આ કારણ જડે છે.

* લોકસાહિત્ય અને શિષ્ટસાહિત્ય એવા
બે ભેદ પાડિયે-એ ભેદ પાડ્યા સિવાય હમણું
તો ચાલે તેમ નથી-તો કહી શકાય કે
ભજનો લોકસાહિત્યનો એક વિશિષ્ટ પ્રકાર
છે. દુહા, લોકગીતો, લોકવાતો, દંતકથાઓ
વગેરે જેના કરતાં કાણુ ને કેટલા હના તે
કહી શકાય નહિ તેને જ લોકસાહિત્ય ગણવું
એ અધૂરું દર્શન છે. લોકબ્યાપી સાહિત્ય
તે લોકસાહિત્ય એવો અર્થ જે સ્વીકારીએ-
અને એ અર્થ સ્વીકારમાં હું હોય જોતો
નથી-તો ભજન સાહિત્યને લોકસાહિત્ય
ગણવું જોઈએ. આપણા ભક્તજનોએ અને
ત્હેમના ભજનોએ આપણા લોકજીવનમાં
ધર્મભાવના છેક વીસમીસદીના પહેરાં સુધી

• લોકસાહિત્ય અને શિષ્ટસાહિત્યનો ભેદ
પાડવામાં હવે નીચા પણોના કે સાધા નરસાનો
ભેદ કોઈએ વાચવાની જરૂર નથી. સમાજનું પદવર
જેવાં બંને પ્રકારનાં સાહિત્યને સ્થાન છે અને
તેથી તે બંને સન્માન્ય છે.



કદર કરનારી આંખો

તમે જ કપડાં

પહેરો છો તે ઉપ-

રજ નજર કરે છે.

કાપડ ખરીદતી

વખતે આ બાબત

લક્ષમાં રાખજો અને

તમારી પસંદગી

“સ્વદેશી”

“લાલ” મીલ સના કાપડ

ઉપરજ ઉતરશે.....કારણ કે.....એ કાપડ

પહેરવામાં ઘણું જ ટકાઉ છે, રંગમાં દીલપજીર છે;
કુમારામાં સફાઈદાર છે.

‘લાલ મીલ’ નું

નામ જોઈનેજ ખરીદજો. એ કાપડ ઉત્તમ છે છતાં;
તેની કીંમત વધારે પડતી નથી.

સાડીઓ, પટોળાં, મલમલ, વાયલ, લોન્ગકલોથ, સઘળાં રંગીન, તેમજ સાદાં મળશે.
વળી કેપ, સ્ટ્રીપ્ડ વાયલ, રૂમાલ, વીગેરે વીગેરે, ખારીક ધોતીયાં, ખમીશ અને
કોટનું કાપડ, પોપલીન વીગેરે.

નવરાત્રીમાં રાસડા અને ગરબાની રમઝટ ત્યારેજ ખોલે કે, ત્યારે તમારા હાથમાં "રાસ રજની"નું અપૂર્વ પુસ્તક હોય.

હરિજો ઉછળે અને હેયું હેલે ચડે, યોગ સમાધિ ઉડી જાય, તેવા સુંદર, મનોરંજક, ભાવભર્યા છતાં દરેક દરેક પ્રાસ મળતા ગરબાઓ, રાસો, લોક ગીતો, દાંપત્ય ગીતો અને બાલીકા ગીતો, આપને આ—

❖ રાસ રજની ❖

પુસ્તક પુરાં પાડે છે.

આ પુસ્તકનાં પાને પાને ભાવનામય ચિત્રો, ગુજરાતનાં અનેક કલાકારોની પીછીયા, ખાસ તેમાર કરાવી મુદ્રેલાં છે, વળી મહાગુજરાતના કોડીલાં કાવ્યકારો, અને ખીન્ના અનેક મી પ્રણેતા સદશર સાથે તે તૈયાર થયું છે.

આવા પુસ્તકની ગુજરાતી ભાષામાં આજ પહેલાં અત્યંત ખોટ હતી. આમ બહેનોને અને સહેરમાં વસતી મુંદરીઓને આવા હૃદયમંગ અને પ્રાણવાન લગભગ ૩૦૦ નાં આશરે રાસો અને ગરબાઓ આ એકજ પુસ્તકમાં:—

શ્રીમતી, બહેન મધુરિકા મહેતાએ સંપાદિત કરી

રાસ અને ગરબા, સાહિત્યમાં એક નવીજ અનેરી ભાત પાડી છે.

... અનેક સંખ્યાબંધ ચિત્રો, તે આ પુસ્તકની ખાસ વિશિષ્ટતા છે

નવરાત્રીના મહોત્સવ પ્રસંગોમાં લઘાણી (લેટ) કરવા માટે આ પુસ્તક

એક અતુષ્ઠ વસ્તુ છે.

લગભગ ૩૫૦ પાનાં, હિન્દી એજ કાગળો: સુંદર કળામય છપાઈ: અને પાને પાને મધુર રંગ દર્શાવતા ચિત્રો: અપ-કુડેટ કપડાનું લગભગ ૫૦૦ નાં આશરે અને તે બધું છતાં

મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧-૮-૦. પા. ૦-૭-૦

—૦— તમારી નકલ આજેજ સેળવો —૦—

એન. એમ. ઠક્કરની કું. બુકસેલર્સ,

૧૪૦, ગોવિન્દ બીલ્ડીંગ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨.

જગતી રાખી છે, લોકજીવનને નિર્મળું રાખવા,
લોકમાનસને જીર્ણ દષ્ટિ રાખવાનું શીખવવા,
પ્રયત્ન કર્યો છે. ભજનસંસ્થા આપણા
લોકજીવનમાંથી ઉન્મૂલ થઈ ગઈ છે કે
થવાનો ભય છે એમ તો ન જ કહેવાય
પણ એ સંસ્થાનાં મૂળિયાં કદાચ હવે પહેલાં
જેવાં સુદૃઢ નથી રહ્યાં. પ્રાણવાન ભક્તો અને
પ્રતિભાવાળા ભજનો

લોકરચિત્રે શુદ્ધ કરે,
પોષે એવાં હવે બહુ
પેદા થતાં હોય એમ
જણાવું નથી. ભૂતકા-
ળની મૂડી ઉપર બહુધા
આ સંસ્થા નિર્વાહ કરે
છે એમ લાગે છે. આ
સ્થિતિનું કારણ હું
નવીન યુગનાં નવીન
બલાઓમાં, ગુણરોષ-
માં જોઈ છું. બદલાય-
લી લોકદષ્ટિનું દશન
માગે છે ને જુનાં ભક્ત-
મંડળ અને તેમની વા-
ણીમાંથી સર્વાંશે તે મ-
ળવું શક્ય જણાવું નથી.

ભક્તો અને ભ-
જનકારોની સંખ્યા
આપણે ત્યાં ન્હાની
નથી. ભજનો પણ
પુખ્ત જરૂરમાં છે.
આ ભક્તો ને આ
ભજનોમાં સાચી પ્રતિભાવાળા હોય ને ફેટલાં
અને નક્કી હોય ને ફેટલાં ને નક્કી કરવાનું
કામ અતિ વિપત્તિ છે ને જોડી તેમજ વિસ્તૃત
પર્યેષણ માગી લે છે. હમણાના નક્કી રાસ-
લેખકોની પેઠે જૂના જમાનામાં નક્કી ભજન-
લેખકો પણ દશે એમ માનવાને કારણ છે.

કાયાપાક અને ભજનસંગ્રહો પ્રગટ થયા
છે ને પાઠાતરો પણ ભાતભાતનાં ને જાત-
જાતનાં છે, સાચો અથવા ભગભગ સાચો
પાઠ નક્કી કરવો એ કામ જો કે અશક્ય
નથી તો પણ અતિકઠિન અવશ્ય છે. પૂર્વે
મુદ્દાકળાનો અભાવ, લઘીઆઓની કચાશ,
લોકજીવણીની મર્યાદિત સ્થિતિ અને મુખ

પરમ્પરાથી સ્વાભાવિક
રીતે ઘૂસી આવતા
દોષો વડે પાઠશોધન
અતિ દુષ્કર થઈ પડ્યું
છે. આમ છતાં લોક-
સાહિત્યના રસિકો અને
અભ્યાસીઓ તેમજ
વિદ્વાન ભાષાપ્રેમીઓ
ઉપર ભજનસાહિત્યને
વ્યવસ્થિત કરવાનું
સામાજિક પ્રયત્ન છે
એમ મને લાગે છે.

ભજન વિશે વિ-
ચાર કરતાં પ્રશ્ન જોડે
છે કે ભજન કોને
કહેવાં અને કોને ન
કહેવાં. ભક્તોએ પદમાં
લખેલું હોય તે બધું
ભજનસાહિત્ય ગણવું?
એમ તો ન જ બને.
જગન્નિયંતાનું ચિન્તન
કરતાં કરતાં આત્મવાચ-
ના તાર ઝળઝળી જોડે

અને એ ઝળઝાર અનુપમ વાણીમાં વ્યક્ત થાય
ત્યારે જ ઉત્તમોત્તમ ભજન પરિણમે. આ
દષ્ટિ આપણા ભજનસાહિત્યને લાગુ પાડીએ
તો ઉત્કૃષ્ટ ભજનોની કાંઈમાં ગણાવી શકાય
એવાં ફેટલાં ભજન નીકળે? અથમનિગમના
ફેટલાં ઝોલીઆઓએ આવાં અનુપમ

નિશિગન્ધદાર

પછે સદાશી કરિને વિચાર,
'લાભો કહીયા નિશિગન્ધદાર?'
કહો તદા મે' ઇતિહાસ એનો
સન્દેહ ત્યારે ટળીએ પ્રિયાનો.

વક્તા થઈ કાલ સમામદો મે'
ફરી મૂખી માદરી, વારંવાર
પ્રમાણ, દશાન્ત અનેક તરો
રત્ન ક્યાં મોઢ પમાડનારા.

શ્રોતાજનોએ થઈને પ્રસન્ન,
લીધો વધાવી ખૂબ તાળીઓથી:
વધનુત્વનાં મુજ કરી વખાણ
અર્પી સમાન્તે આ પુષ્પદાર.

ઘોડોઃ લઈ એ મૂકી ગયે નેણી,
ને બાજી તારી છતીને ચડાડ.

જનાઈને પ્રસારકર

ભજનો લોકવાણીમાં છતાં લોકોત્તર રીતે લલકાર્યા છે. પરંતુ ભજનસાહિત્યે લોકજીવનની જે સેવા કરી છે તે દૃષ્ટિમાં રાખીએ તો બોધપ્રધાન ભજનોની ઉપેક્ષા યદ્યદ્ શ્રેષ્ઠ નહિ; અને આવા ભજનો યોગ્ય લખાયા છે. શુદ્ધ કળા અને શુદ્ધ સાહિત્યની દૃષ્ટિએ ભજનોની પરીક્ષા કરવામાં બૂલાવું ન જોઈએ પ્રાચીન કે ભજન-સાહિત્યની હેતુપતિ કળા-પ્રિયતા કે સાહિત્યપ્રિયતામાં છે નહિ. પ્રભુપ્રેમી જીવોએ પ્રભુપ્રેમની દહાણી કાઢ વાર અનુભવપ્રધાન, અને ધણીવાર બોધપ્રધાન ગેયવાણી વડે લોકજીવનને સંસ્કારવાની દૃષ્ટિથી કરી હોય છે. અનુભવપ્રધાન ગેયવાણી ઉત્કૃષ્ટ ભજન તરીકે નિઃશંક રીતીકારાય પણ બોધપ્રધાન ગેયવાણીની ઉપેક્ષા તો ન યદ્યદ્ શ્રેષ્ઠ. અનુભવ અને બોધનો સમન્વય સાધનારી ગેયકૃતિઓને ભજનસાહિત્યમાં અવરણ માનવું સ્થાન મળવું જોઈએ.

ભજનોના નમુનાઓ જોતાં પહેલાં એક વાત નોંધી શકું સુજરાતી ભજનસાહિત્ય ઉપર દિન્દના અન્ય પ્રાંતોના લોકો અને ભજનોની અસર યદ્યદ્ છે તદ્દમાં કશ્મીરની અસર સ્પષ્ટ તરી આવે છે. લાણુ સાહેબ, ખીમ સાહેબ, રવિ સાહેબ, ભીમ સાહેબ, જીવણુ સાહેબ વગેરેનાં ભજનો આ વિધાનના પ્રતિયાદન મારે રજુ કરી શકાય. આ ઉપરાંત ઉત્તર દિન્દના સાધુસન્તોની અસર પણ યદ્યદ્ છે. આપણા લોકોની ભાષા દિન્દી ન છતાં એમણે આગીવૃત્તી દિન્દીમાં પણ ભજનો લલકાર્યા છે તે એ અસરને આભારી છે.

આને મારે નીચેનાં બે અવતરણો તપાસો:—

(અ) જ્યાં તથા તીરથ જોમ ન ધરતાં,
સાગર મેરડા પાયો,
ખંડદર્શનમાં બોજ કરીને,
કરી કરી ઘેર જ આવ્યો;

નહિં જાણો હરિ ભીતર મેદા,
ન્યોતિ મેં ન્યોતિ મિલાયો.

[ભાણુ સાહેબ]

(ક) આ કાયામાં પરમટ ગંગા,
સિદ્ધ કરા પંચ સાળા;
૪ ગંગામાં અખંડ નાહી લો,
ગત ન્હાય નહિયું નાળા
[ખીમ સાહેબ]

જૂનાં ભજનો:

હવે આપણે થોડાં જૂનાં ભજનો ઉપર દૃષ્ટિ નાખીએ. પ્રથમ ‘‘ગગન ઝરખા ગોખમાં સાહેબ બેઠા સ્હોય’’ એ જોવાને ખીમ સાહેબની વાણી સાંભળીએ:—

છરે ગગનમાંડળ ધૂત જગી રે.

મડગડ મડગડ મગનાં બાળે, બાળે અનહદ
દુરા,

લામ રિયા ઝણકાર મગનમેં, વરસે નિરમળ
નરા ૧

તોડ તડાકા, દૂવા ભડાકા, દિવા અમમ પર
ડેરા,

પીંડકી ધાર પરમ પદ પ્રમટયા, નિરખ પરખ
કિયા નેરા, ૨

અંછી અગર પર આસન કીતા, કૂટયા શખદ
પસારા,

મેમંડ વીધી આયા જેગમ્બર, નિરખ્યા દીન
દયારા, ૩

સનમુખ દરિયા સુભરં બરિયા, અધર તખત
નીસાનાં,

લાણુ કશ્મીર રવિ ખીમદાસા; મગન ભયા
શુલતાના. ૪

આ ભજનમાં આપણે અનુભવવાણીનો લલકાર સાંભળીએ છીએ. આવા ભજનો પ્રથમ પંક્તિમાં બેસી શકે. એમાં તત્ત્વદર્શન હોય, પરમતત્ત્વની મહત્તાની સ્તુતિ હોય, હૃદયસ્પર્શી ગેયતા હોય.

આ કશ્મીરપંથી લોકોનાં ભજનોમાં કશ્મીરની શુદ્ધતા ઉપર, ધાર્મિક આદ્યાયાર

ઉપર, સમાજના દૂષણો ઉપર અનેકવાર
કટાક્ષ આવે છે. શુરભક્ત ભક્તજનોમાં
સામાન્ય રીતે હોય છે જ, પણ આ પંથના
ભક્તોમાં તહેવું પ્રભુત્વ વિશેષ છે. નીચેની
બે જ લીટી વાંચી જુઓ:

શુર બિન શ્યાન કરે બહુ પેખા
મન્દિર એક કાચકા દેખા;
જહાં દેખે તહાં અપની છાયા,

ભક્ત ભક્ત યુજનમ શુભાયા.

આ વચન કળીરતાં છે પણ તહેનાં શુભ-
રાતી શિષ્યોએ તે બરોબર અંપનાવ્યું છે.
જીવજી ભગતનું નામ ભજનરસિકોને
અભવ્યું નથી. એમની અર્થગંભીર વાણીનો
આ સુંદર નમુનો જુવો:—

મ્હારી વાડીના ભમરા ! વાડી વેડીશ મા!
વાડી વેડીશ મા,

કે ફૂલડાં તોડીશ મા !

મ્હારી વાડીના ભમરા !

મ્હારી વાડીમાં ચપો ને મોગરો;
ફેળે,

એની કળિયું મોડીશ મા;

મ્હારી વાડીના ભમરા !

મ્હારી વાડીમાં આંખનાં વન છે;
રસને ઝીલજે,

એના રસને ઢોળીશ મા;

મ્હારી વાડીના ભમરા !

મ્હારી વાડીમાં આવન ક્યારા, ઠઠાલા !
પાણી પીજે,

એની પાણ્યું રોળીશ મા;

મ્હારી વાડીના ભમરા !

હારી જીવજી સન્તો ! બીમને રે ચરણે
પ્રીત્યું કરે,

તો તો જહાંયડી છોડીશ મા;

મ્હારી વાડીના ભમરા ! વાડી વેડીશ મા.

શુશ્રૂષાતકાડીયાવાડના ભક્તસમુદાયમાં
વર્ણના કે કામના લેબની ભોંતો ભિન્નેલી નથી.
શ્યાન શાંત એક કામની જ દોહલત નથી.

આત્માનન્દના પારખનારા જાતજાતનાં કૃત્રિમ
અન્ધનોથી પર હોય છે. એ સર્વદેશના સર્વ
કાલના પરમરસપ્રિપાસુની નોખો જાત-આ-
પણે કષ્ટપીએ તો ભડે. દેહમંથનથી મુરુલીમ.
જીનાગદ તરફ, વિલાપત નામનો એક સન્ત
થઈ ગયો છે. અગમનિગમના પ્રદેશમાં એ
વિદરતો એમ એના નીચે જીતારેલા ભજન
ઉપરથી લાગે છે. આ રહ્યું એ ભજન:

સુરતા-શુરજીના સાનમાં રે

નિત દુરતા છે નિશાનમાં;

મન રાખોને ઘાઈ પ્રાણપ્રાપ્તમાં રે,

સુરતા-શુરજીના સાનમાં રે.

ભાવ ભક્તિનો મરમ ન જાણ્યો,

રસખસ પ્રાણ પાનમાં;

પાંચ ઇન્દ્રીનો મરમ ન જાણ્યો

ધરમ ન આવે ખ્યાનમાં— સુરતા

વિના વાહલ એક પીજ અમુકે

સન્ત ગગન પ્રશાનમાં,

ઝરમર ઝરમર મેહલા વરસે

લાખું વરસે માનમાં— સુરતા

જળહળ જળહળ ગયોત જલત હે,

તરવેણી અરયાનમાં;

એમત ફૂધ એક ભરી છે જલની

સન્ત અતાવે સાનમાં— સુરતા

નિત્ય રમે છે પ્રેમમુદાપ્રજ,

પવનપૂતળી માનમાં;

જોમા વિનાની એની રમત

જાણ છે અજાણમાં— સુરતા

કર ભજન કંઠ્યાણ ચાપ જીવતું

કહે વિલાપત કાનમાં;

વેકું જતાં વિલંબ ન કરીએ

બેસીને વિમાનમાં— સુરતા

[એક ભજનગાનાર પાસેથી જેવું
સાંભળ્યું તેવું ઉતારીને અહિં આપ્યું છે.
આ ભક્તનાં કામ અને કામ વિશે પણ
મ્હારી પાસે એ ભજન ગાનારના શબ્દો
સિવાય અન્ય કોઈ આધાર અત્યારે તો નથી.]

સ્વામી જ્ઞાનનંદ, નિધુલાનંદ, મુકતાનંદ જેવા અનેક સામ્પ્રદાયિક સાધુઓનાં ભજન-ધનનો વારસો ગુજરાતને મળ્યો છે. તીર્થ-યાત્રાના મેળા જેવા પ્રસંગે એ ધનની દ્વાણી છૂટે હાથે દિલગર થાય છે. ગાન, ભક્તિ અને વૈરાગ્યની વધતી ઓછી છાંટ આપણા ભજનોમાં સામાન્ય રીતે હોય છે. આ બધામાં સ્વયંભૂ પ્રતિક્ષા અને પરંપરા પ્રાપ્ત પ્રતિભાની જબ્બરી સેળમેળ થઈ ગઈ છે. કૃષ્ણભક્તિરસના ભજનોમાં આવી સેળમેળ કદાચ સૌથી વિશેષ હોવાના સંભવ છે. હું નીચે કૃષ્ણ ભક્તિનું એક ભજન ઉતારું છું:

કાનુડો ન જાણે મારી પ્રીત,
બાઈ એમે બાળકુંવરા રે.
જળ રે જમનાનાં હું તો ભરવા ગઈતી રે,
કાનુડે ઉડાડ્યા આછાં નીર-
બાઈ કરરર.....રે—કાનુડો.
જમનાને કાંઈ વાસે રાસ રમ્યો છે,
સોળસે ગોપીનાં ગાથાં ચીર-
કાટ્યાં ચરરર.....રે—કાનુડો.
હું તો વરણાગી કાના તારા રે નામની રે;
કાનુડે તાણીને માર્યાં તીર-
વાગ્યાં ચરરર.....રે—કાનુડો.
બાઈ મીરાં કહે પ્રભુ ગીરધરના ગુણ વહાલા,
કાનુડે બાળીને કીધાં ખાખ-
બીડી કરરર.....રે—કાનુડો.

ગુજરાતી ભક્તોમાં ધીર-સોજી-અખો એ ત્રિપુટી અમુક વિશિષ્ટ લક્ષણોવાળા છે. ઉપરછલી ભક્તિનું વેવલાપણું આ ત્રણ-માંથી એકમાં ન મળે. આ ત્રણે ભક્ત ભક્તો છે. એમનાં વાગ્યાણ સોસરાં નીકળી જવ એવાં તીક્ષ્ણ છે. ધીરા ભક્તનાં હૃદયમાયા-માંથી અનેક ભજન છૂટ્યાં છે. અહિં ઉતા-રેણું ભજન તે બધાની તીવ્રતાનો ઠીક ઠીક ખ્યાલ આપે એવું લાગે છે. માનવી રાજ્ય હોય, મહારાજ્ય હોય, એક ચક્રે ભડેને જમ-તનું રાજ કરનારો હોય, તો યે વિશ્વચક્રને

નિયમમાં રાખનાર રાજધિરાજનો નીમેલો પચાસ ફોરીનો પગારદાર થાણુદાર માત્ર છે; થાણુનો એ કાંઈ માલેક નથી; માલેક જવાબ લેનારો તો કાંઈ બીજો જ છે. માણસને પોતાની આધ્યાત્મિક જવાબદારીનું ભાન આપવાનો સચોટ પ્રયત્ન કરવું એ ભજનનું અહિં આખું છું.

થાણુદાર થ્યો છો રે, થાણું તારું રાખ ઠેકાણે;
ફલ્કા દેહનગરી રે, તેમાં બેઠો બેઠો શું માણે!
કૂડા પુત્રપત્નીસ હગારા રૈયતને રંજડે;
ચંચલ ચોર કરે માંહિં ચોરી, ભવન બહુ ભંજડે
ધિરપત નહિં પારે રે, ધાયો નવ ભરે ભાણે-યા
સત્ત ધર્મ રૂપો બે પટાવાળાને, હુકમ કરો તો
તરફર સમજા વંધ કરીને, નાખે બધીખાને,
કંડ દહને તેને રે, નાખે એને અવળે ધાણે-યા
હૂતો બે છર્ખો રહ્યા છે જાના, તેને પું નવ જાણે;
જે જે કામ કરે પ્રતિદિનના, તે સર્ખો લેશે તે ટાણે;
દક્ષતર દેશે ધણીને રે, દિસાજ લેશે દાણે દાણે-યા
પાંચ પ્રકૃતિને વચ કરો, વૃત્તિ રાખો ધિર-થાણે;
ધિગો ધણી છે દાસ ધીરાનો, એને ઝોળાખી
થ્યો એં માણે;

અવિચળ ગાદી આપે રે આપ રૂપ પ્રમાણે-યા
જોગ ભંજતના ચાખખા સારી પેડે
પ્રચલિત હોવાથી રહેતો નમુનો ઉતારવાનો
લોભ હું જતો કરું છું. જુના ભક્તોમાંથી
હવે માત્ર ગોરખનાથનું એક ભજન જોઈ
લઈને આપણે આધુનિક કવિઓએ લખેલાં
ભજનો તે પાસીશું.

હોડા ફેલા સંતો જળ વિના,

નિલ ભરે પાણીઆરી;

અસત જુહું નવ બોલિયે,

જાડા જીવોને વિચારી-જાં

હેડે કુંભાર ઉપર ચાકડો,

તે મેં કરતાં રે દોડો;

કાડી ફેરા-રે નેવમાં,

દસ્તી જતો મેં દોડો-જાં

નદી કરા નીર જાલદમાં,
જઈ પવંત ચઢિયા;
હરજો પાસો પાંધિયો,
માઢિં પારધી પડિયા-હાં
હોં શ્રમર ઉપર કમળ છે,
માળી છાખમાં દોઢા;
તેને પ્રેમલ વાસરો,
ચૌદ લોકમાં દોઢા-હાં
હોં ગાગર ઉપર પનીદારી,
તે મેં ભરતાં રે દોઢી;
ગોરખ બોલ્યા રે વીનંતી,
વાણી છે ગદ્ય મીઠી-હાં

નવાં ભજનો વિશે કંઈ કહેતાં પહેલાં
એટલું કહેવું જરૂરનું જણાય છે કે અભુત
ભક્ત જે છેક દમણા યજ્ઞ ગયો છે તેનાં
ફેટલાંક ભજનો અમુક અંશે સ્વતંત્ર પ્રતિ-
ભાષાળાં છે. જેને ત્રિયાસા હોય તેણે
નવજીવન પ્રકાશનમંદિર તરફથી પ્રગટ
યથેલું 'અભુતવાણી' પુસ્તક જોધ લેવું.
સ્વર્ગમર્પાદાને લીધે એ ભગતનું એકે ભજન
નથી ઉતારી શકેતા તે માટે દિલ્હીર છું.

લોકસાહિત્યના પ્રાચીન પ્રકારોને અર્વા-
ચીન સ્વામર્મા રજુ કરવાના પ્રયોગો અનેક
દેશના સાહિત્યમાં થયા છે તેમ આપણે ત્યાં
પણ થયા છે. અંગ્રેજી લોકસાહિત્યનો
Ballad નામનો પ્રકાર ફેટલાક આધુનિક
અંગ્રેજી કવિઓએ અપનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો
છે. આવા પ્રયત્નો કુશળ કળાકારોને હાથે
થાય તોયે તેમાં અસ્પર્શિ પણ કૃત્રિમતા આવી
જ જવાની એમ મને આધુનિક Balladક
ત્રામતા યથેલું અને નવાં ભજનો વાંચતાં પણ
થાય છે. જૂનાં દષ્ટિદ્રશ્યમાં રાખી નવું સ-
ર્જવાનો પ્રયત્ન જેટલે અર્થે કરવે પડે તેટલે
અંશે આ કૃત્રિમતાનો અંશ અનિવાર્ય છે.
નવીન કવિઓનાં ભજનોમાં સ્વતંત્ર પ્રતિભા છે
નહિં એવો અમર મહારા આ વિધાનવડે
જોડે જોડે પણ દૂર દુરવાળા માગતો નથી.

જિલ્લું છું તો એમ માનું છું કે ભાષાન્તરો-
જાંચી કાઢીનાં ભાષાન્તરો પણ વેધક દષ્ટિ
મિવાય થઈ શકતાં નથી; તો પછી નવાં
ભજનો જે થયે અંશે સ્વતંત્ર સર્જન ગણાવા
પાત્ર છે તેને વિશે થું કહેવું ? ચળે. લલ-
કાર ભલે જૂનવાણી હોય છતાં બાવજૂંયણી
નવીન દર્શનને બળે નવીન હોય એટલે સ્વ-
તંત્ર કૃતિ અવરય પરિણમે. જૂના યુગના
સંસ્કારો સંજળ છતાં નવીન દર્શનશક્તિ કમ
નહિં તેથી ત્રિભુવન પ્રેમશંકરે (મસ્ત કવિઓ)
અનેક નવીન ભજનો લલકાર્યા છે. જુલો
આ નમુનો:—

હું તો રમઝર લહર જમાવું,
મારા હંસલાને કું ફલાવું,
મિત્ર મનાવું છ. ટેક.

ચન્દ્ર સૂર્યાને ગોળાને, પકડું હાથ લંબાવું,
ચરણ મારા, પકડું, હાથ લંબાવું;
પૂર્વ પશ્ચિમ બે હાથેલી માંઠી, યનગન નાચ
નંચાવું, મિત્ર મનાવું છ.

હુમણ માળ હીરાચલ અમૂલાં તેજ મુગટમાં
જડાવું

ચરણ મારા, તેજ મુગટમાં જડાવું;
પહેરાવું એ મારા પ્રેમચરને, સંજળ નેણે
નવરાવું, મિત્ર મનાવું છ.

પરમ પારણ મન્ન ધનુષનું રંગબેરંગી બનાવું,
ચરણ મારા, રંગબેરંગી બનાવું;
આવ, આવ, મહામંજળ ગાઇ ત્રિભુવ્વલિયે
હડાવું, મિત્ર મનાવું છ.

કવિશ્રી ન્દાનાલાલે સુન્દર, સુકમાર
ભાતરાળા અનેક રામ ગુજરાતને આપી એ
પ્રાચીન સાહિત્ય પ્રકારને નવો મેગ આપવાની
ચેતાની સક્તિ નિઃશંક સિદ્ધ કરી આપી
છે. ગણતર ભજનો પણ એમણે લખ્યાં છે
ને તે એમનાં વિચિટ્ર લક્ષણવાળાં પણ છે.
મદન ભારપૂજી 'આતમની નમણું' નામનું
ભજન જે 'પ્રેમશક્તિ ભજનાવલિ'માં
અર્પણ સેએ પ્રગટ થયું છે તે એમનાં

જાનનામાં પ્રતિનિધિ જેવું જણાવાથી અર્ધિ
આણું છું:—

લાગી જેના જીવનની તાળી જગદાત્મ શું હોજી,
વાગ્યા જેને અબધુતનાં વચનોનાં આણું;
ભાગ્યા જેનાં અન્તરમાં અનુભવનાં ભાણું હોજી,
જન્યા જેના પૃથિવીમાં પોદેલા એ પ્રાણું;
હજો અમારી આતમની નમણું એવા જોગીને હોજી,
પડા પડિયા આલ અને આ અન્ધકારના હોજી,
હાકી ઠળિયા જડ ને માયા ને વાણી વેદ;
વાળા વાડો ચોદ ને ચોદ આ બ્રહ્માડની હોજી,
બેદી એ સહુ પાપા પરાતપરના બેદ;
હજો અમારી આતમની નમણું એવા જોગીને હોજી,
ગહનતાનાં બોલ્યાં યુદ્ધોએ ને ગહનશો હોજી,
પીધાં જેણે અગમ્યના પ્યાસાનાં પૂર;
પ્રકૃતિને પુરુષનાં પરખમાં પારખાં હોજી,
ભીતરીઆ જે પામ્યા બ્રહ્મમન્દિરનાં દર;
હજો અમારી આતમની નમણું એવા જોગીને હોજી.

શ્રીયુત ખજરદાર કવિએ 'ભજનિકા' નામે પોતાના ભજન સંમેલની સમાપ્તિ અનુભવાગ્નિમાં પરિશુદ્ધ થયેલા જણાતા આત્મભોધિના ઉજ્જવળ કદંબનાવાળા 'નવલા-દેશ' નામના ભજન વડે કરી છે. આ ભજન એમણે માંદગીને બીછાને લખ્યું હતું એમ 'સાહિત્ય' માસિકમાં તે પ્રગટ થયું ત્યારે નેધિ દત્તીએયું કેંક પાદ આવે છે. મરજીમયને સમીપ ભાણીને વલોપાત શાને કરવો ? પંચ-મહાભૂતયું પંજર તૂટી પડે તો હુમાં આટલો કકળાટ શા માટે કરવો ? હું આત્મપંખી ! ત્હારી સ્વેચ્છાવિકારી વૃત્તિને પથ તું ભૂલી ગયો શું ? જો તો ખરો કે બન્ધનમુક્ત બની તું કેવો નવીન પ્રદેશમાં જવાનો છે ! રૂઢની શોકની, કલેશની આ વેળા નથી; પરમાનન્દ માણુવાનો આ પ્રસંગ છે. આવો સુંદર ભવ્ય આ ભજનનો ભાવ છે. ભજન જ ગાઇએ:

(મહાકાવ્ય)

મારા પ્રાણુપંખી ! શા કલેશ રે ?

જેની, ઉપડે આ નવલા-દેશ !

×

×

×

ક્યાં રહેશે ધજતાં એ સિન્ધુ ને ધરણી,
ક્યાં રહેશે મન્દિર ને જોખ ?
એકજ ટાણું આ નવસોં નવાણુંમાં
જીવતો કે પામે જોખ રે ?
જેની, ઉપડે આ નવલા-દેશ !
ધીમા ધીમા આવે વાયરા ને
મીઠી મીઠી લાજે દહેર;
જોનાં કપાળ આ શીતળ શામે,
શમશે સૌ દેહનાં ઝેર રે;
જેની, ઉપડે આ નવલા-દેશ !
કડવું કડવું આ જીવન જગતું ને
કડવી છે કુઃખની વાત;
મીઠી મીઠી એમાં સ્વર્ગનાં સ્વર્ગનાં ને
મીઠી છે ધર્મમિરાત રે;

જેની, ઉપડે આ નવલા-દેશ !
સૂર્યાનાં રંગોમાં પાંખો છે બોળા,
રજનીનાં ચૂંટ્યાં છે કૂલા
પ્રાણુપંખી ! હજી જ્યાં છે જડવાં, હો
માર્ગ ગાન અમૂલ રે;

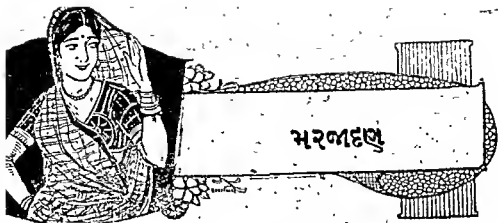
જેની, ઉપડે આ નવલા-દેશ !
દિશ દિશ ફેરી છૂટે છે દોરી ને
ઉપડે આ પડા અનેક;
આલની પાછળ આલ અનન્ત શાં
ખુમી રજાં ફરે છેક રે;
જેની, ઉપડે આ નવલા-દેશ !

× × ×
ક્યાં સરી પૂજી ને ક્યાં સર્પો વાદળ ?
ક્યાં રવિ, તારા ને ચંદ ?
આ શાં આવે અજવાળા અપારિધિ ?
હો શા આનન્દ આનન્દ રે !
જેની, ઉપડે આ નવલા-દેશ !

એક ફલજે વીતશે આકાંક્ષા ને
બીજીએ દેવોનાં કામ;
ત્રીજીએ સુશૃંગ ત્યાં પડ્યા પ્રણામ, હો !
પ્રાણુપંખી ! ત્રિશ્રામ રે !
જેની, ઉપડે આ નવલા-દેશ !

ગુજરાતના જૂના નવા ભજનસાહિત્ય
વિશે કોઈનામાં પથુ જિજ્ઞાસા હતપન્ન કરવા
જેટલું રજા મેકારા આ અનેક મર્યાદાવાળા
પ્રયત્નને મળે તોયે રૂઢને સંતોષ થશે. ×

× તા. ૧૫-૮-૭૩ રોજ ગુજરાતી લિંગ્વિસ્ટી
મંડળમાં આપેલું સાબળું.



દેખાઃ શ્રી ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુર :

“સુરતની ખારી આવી મધ ! !”

“આપણે અત્યારે સુરતની ખારીમાં જ છીએ. આ સમુદ્રનો રંગ જોયો ? કેવો કાળો અને ભયંકર લાગે છે !”

“ભલા આ સ્થળના નામથી હલ્લમાં કમકમાટી કેમ છૂટતી દરી ?”

“આ સ્થળ જ ભયાનક છે. આ સુરતની ખારીમાં ભલભલા વદાણુવટીઓની સુરત અનેક વખત ખાટી યધ મધ છે.”

મધરાતના અધીર પહોર જનમ્યા હતા. ચારે તરફથી પવનના સુસવાટા આડ ને અવળા સ્ટીમર ધરાવતીને ઘેરો લજ દલાવી રહ્યા હતા. પહાડ પહાડ જેવાં મોગાંઓને વીધી “ધરાવતી” ધસારાખંધ આમળ વધી રહી હતી.

ડેક ઉપર મુસાફરોમાંથી કેટલાક તો નિદ્રા દેવીને ખોળે નિશ્ચેતન યમને પડ્યા હતા. ન્યારે કેટલાક ડોલતી સ્ટીમર સાથે અર્ધ-જાગ્રત અને અર્ધનિદ્રિત અવસ્થામાં ડોલી રહ્યા હતા.

પાસે પાસે પયારી, દ્રોઢ અને લાકડાની પેટીઓ અન્યનરિચત હોવા છતાં એવો રીને જોઈવતમાં આવી હતી કે શ્રેષ્ઠ મુસાફરનો

ચોતરો જુદો જ પડી નવ. વચમાં પેટીઓ, પોટકા, ભાતાના ડળાઓ તથા પાણીના કુળઓ મધરાતના ચંદ્રતેજમાં ચંદ્રવાની માફક વિવિધતામાં એકમતુ દર્શન કરાવી રહ્યા હતા.

મુસાફરોમાં પુરુષો અને સ્ત્રીઓ બન્નેની સંખ્યા લગભગ સરખી લાગતી હતી. સ્ત્રી અને પુરુષના પોપાકથી સહેળે જાણી શકાતું હતું કે દુતકપર અત્યારે કચ્છ અને કાઠિયાવાડ આવી વરસું હતું.

“જોયો આ મોળે-પ્રભુ પ્રભુ. બહુ ભયંકર !” મનતાએ ખાખો આડ દાવ ધપી.

“સુરતની ખારીમાં આવી જ મોળાં ન્યારે ન્યારે મુસાફરીમાં હું નીકળ્યો છું ત્યારે ત્યારે મેં જોયા છે.” રતનલાલે કાન્તાને દિશ્મત આપી.

“પણ આ તો તાગવે જીભ લાગી રહે એવી-રિચતિ છે. જરાક જોરમાં મોળે આવે તો તો આપણી આ પયારી અને પોટલાં એ બધું મોળાઈ જ-નવ.”

“એવું થ અને છે. ન્યારે તોફાન ઉપડે છે ત્યારે મોળું ડેકપર ફરી વળે છે.”

“એ વખતે મુસાફરોનું શું યજ્ઞ દરી ?”

“ બીજું શું થાય. બધાને શલકામાં પુરી દેવામાં આવે. ”

“ આપણે બપોરે ગયા હતા એજ શલકા ના? જીવતાં નકાંમાં જવું હોય તો એમાં બેસવું. ” કાન્તાને કમકમાં આવ્યા.

“ એ તો આપણને અનુભવ નહિ એટલે એમ જ લાગે. ખાજી શલકામાં મને તો મળ પડે. ”

“ તમારે શું? તમે તો રહ્યા મરનહી. તમે સ્ત્રીમરમાં ન ખાઓ કે ન પીઓ એટલે તમને અધી વાતે નિરાત. બપોરે મારા જોવાને તથુ વખત ખાવું પડે એની તો એ ગાંદુડીમાં પાપમાલી જ થઇ ગય ના! ” કાન્તાએ પોતાના પતિ રતનલાલ સ્વામે મીટ માંડી.

“ એ તો કું તને ધણી વાર કહું છું કે મરનદ અનેક દષ્ટિયે આવકારદાયક છે. તું પથુ મરનદથુ થઇ જા, તો કેવું સારું? ”

“ મારે બસારાજ મરનદથુ થાય છે! ” કાન્તાએ છછુકા કર્યો.

પવનના સુસવાટા વધ્યા. મોળઓની ઝપટ વધી અને થોડીવારમાં તો વાતાઘોડું આવે છે એવી જાહેરાત દેણી. જલ્દાન રસ-દથી વીજળી વેગે બહાર પડી.

હજુ સુસાધરો એ જાહેરાતથી જાગે તે પહેલાં તો કુકમ બહાર પડ્યો કે કેકપરના સુસાધરોએ શલકામાં જવું.

મધરાત્રી તોફાન એટલે કાળા કેર. સ્ત્રીઓ, બાલો અને વઢોના કકળાટથી આખું યે વાતાવરણ ઉકળી ઉડ્યું. કોઇએ દરિયાસાગરની માન્તા માની તો કોઇએ કુજ દેવના નિવેદ કરવાનું જાજ મૂક્યું; કોઇએ યંકરને આરાધ્યા, તો કોઇએ મરડે મરીને આવળે ગીરધારી એવા કશુ સ્વર જ-

માવ્યાં, પણ તોફાન વધેવું મધું અને હજુ શલકામાં અરધા સુસાધરો ગયા ન ગયા ત્યાં તો કુકકકક કરતો એક પહોડ સરીખો મોળે કેકપર ફરી વળ્યો.

(૨)

“ કા કાન્તાજહેનને કેમ છે? ”

“ હજુ એવું માથું ચકર ચકર ભગ્યા કરે છે. ”

“ પણ કાલ કરતાં તો આજે ઠીક છે ના? ” મૂળશંકરે ખુરસીપર બેસતાં બેસતાં મુલેલી કાન્તાના મુખ તરફ જોયું.

“ કાલ કરતાં તો આજે ધણું સારું છે. કાલ તો બંદરગાંધી ઘેર આવ્યા પછી પથુ લગભગ વીસેક ઉલટી થઈ હશે. ”

“ રતનલાલબાબ બીખા કંપ્યાણજીની એ થાઇમો પેપકા આવે વખતે બહુ કામ લાગે છે. ”

“ અરે એ દવાએ તો કાલે શલકામાં રંજ રાખ્યો હતો. તમે અમારી વઢારે ધાયા ન હોત અને તમારી પાસે એ દવા ન હોત તો તો કાન્તાના બધાંય વરસ કાલે પુરા જ થઈ.....”

“ અરે...પા...શી...પાવો...મને...કોઇ...પા...શી...” કાન્તાએ પડખું ફેરવ્યું અને પાણી માગ્યું.

રતનલાલે ઉઠીને પાણી પાડ્યું અને કાન્તાના કાનમાં જોરથી કહ્યું:

“ મૂળશંકરબાબ આવ્યા છે? ”

“ કોણ? ” કાન્તાએ આંખો ઉપાડી જોવા પ્રયત્ન કર્યો.

“ એ તો કાલે આપણી યાત્રે સ્ત્રીમરમાં હતા એ મૂળશંકરબાબ.....”

“ ક્યાં છે? ”

સોને માટે

તાકત-તાલગીથી બરપૂર

લગ્નજીતદાર

ઝંડુ દ્રાક્ષા સુવ

વિના વિલંબે વાપરવા માંડે

ખાસ સ્ત્રીઓને માટે

તનદુરસ્તી-તાકતથી બરપૂર

મદરાદિ રોગોના અંકસીર ધલાજ

ઝંડુ અશોકારિષ્ટ

સ્ત્રીઓની નબળાઇમાં આબાદ અસર કરનાર
દરેક ઘરમાં હોવો જોઇએ

ખાળકોનાં પેટનાં દર્દોમાં

....આબાદ કામ કરનાર

બિલકુલ ઠેક વગરનું

ઝંડુ બાલ શૂલાક

—ખાળકોવાળા—

દરેક ઘરમાં રાખવું જોઇએ

—શીશી એકના આના બાર

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ લી૦-મુંબઇ નં. ૧૪

મુંબાઇની દુકાન : જુની ભાટિયા મહાજન વાડી, કાલનાદેવી રોડ

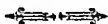
આયુર્વેદિક દવાઓનું સૂચીપત્ર આજેજ મંગાવો

રાયચુરાકૃત :

ગુજરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૌર્યભર્યું લોક સાહિત્ય
અળવંત સમાજ પીતા અને પુત્રી સાથે વાંચી શકે તેવું નિર્દોષ સાહિત્ય

રચનામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે



ભાષા :

પુ
સ્ત
કા
લ
ય
સ
હા
ય
ક
સ
હ
કા
રી
મં
ક
જ
લિ.

| | |
|---|------------|
| સ્નેહપૂર્ણા : સચિત્ર | ૩૧. ૩- ૦-૦ |
| સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : સચિત્ર | „ ૨- ૦-૦ |
| દાલચીવડાની રસ વાર્તાઓ : | „ ૧- ૮-૦ |
| રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ : | |
| [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |
| કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ : | |
| [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |
| રાસ મંદિર : | |
| [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | „ ૧- ૦-૦ |
| કાઠિયાવાડી ડુહા : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | „ ૧- ૦-૦ |
| રસિયાના રાસ : સચિત્ર | „ ૧- ૦-૦ |
| બ્યાસજીની વાર્તાઓ : સચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |
| પારિવાં : | „ ૦- ૬-૦ |
| નવગીત : | „ ૦- ૬-૦ |
| પ્રેમસીલા : પ્રથમ ભાગ : સચિત્ર | „ ૧- ૪-૦ |
| મોંઘીયુગની વાર્તાઓ : સચિત્ર | „ ૦-૧૨-૦ |
| મહીપાળદેવ : સચિત્ર | „ ૨- ૮-૦ |
| દાલચીવડાનો દાયરો : સચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |

નવાં પુસ્તકો તૈયાર થાય છે :

વડોદરા

રાયચુરાની રસકથાઓ : સચિત્ર
સોરઠી લોકવાર્તાઓ : સચિત્ર

“ આ રહ્યો બહેન. ” ખુરશી ઉપરથી “ ના. મહેં ૬૭ સુધી મરનાક
ઉડીને મૂળસંકર કાન્તાની પથારી પાસે લીધો નથી અને હું લેવાની પથ નથી. ”
આવ્યો. “ કેમ છે બહેન ? ” કાન્તામાં નવું બળ આવ્યું હોય તેવી
“ અરે...લાઇ...તમે...તો...કાલે મને રીતે આ વખતે એ દંતાથી બોલી.
જવતી રાખી. ”

“ રામ રામ
કરો-બહેન ! એ
અધુ પ્રશ્ન કરે છે.
આપણે તો નિમિત્ત
યજ્ઞએ તો આપણે
સહકાર્ય. ”

“ ત્યારે હું
જરા-દાખ આવું-
તમે મૂળસંકરલાઇ
બેઠા છો ના ? ”
રતનલાલે ડોલચી-
ને સીંચણીઉ લાઇ-
ને કાન્તા રહામે
બેસું. ”

“ કેમ આપારે
-દાવાનું ? ” મૂ-
ળસંકરે રતનલાલ
રહામે આશ્ચર્ય-
ભરી દ્રષ્ટિ ફેંકી.

“ દરદીને મહા-
રો હમણાં હાથ
અડી ગયો. ”

“ એટલે તમે
શું દરદીની સેવા
દરથી જ કરો
છો. ”

“ એ...મ... ને
મરના...દ છે. ” કાન્તાએ ધીમે સ્વરે કહ્યું.
“ મરનાક ? ” મૂળસંકરે પ્રશ્ન કર્યો
અને કાન્તા રહામે જોઇ કહ્યું : “ તમે મર-
નાક નથી ? ”

માંડવો

ફૂલવાડીમાં બૂટી પડી હું કે,
ફૂલડાં પમરી રહ્યાં કે.
એક ફૂલ મૂંઝુ મારે અબોડલે કે, ફૂલડાં
એક ફૂલ મારા લાઇને આપું કે, ફૂલડાં
એક ફૂલ મારી બહેનને આપું કે, ફૂલડાં
એક ફૂલ મારા હાથરને આપું કે, ફૂલડાં
એક ફૂલ મારી સહિયરને આપું કે, ફૂલડાં
એક ફૂલ મારા દેવને ચઢાવું કે, ફૂલડાં
એક ફૂલ મારા પ્રીતમને આપું કે, ફૂલડાં
એક ફૂલ લડતા ભમરાને આપું કે, ફૂલડાં
એક ફૂલ ફરતા જોશને આપું કે, ફૂલડાં
એક ફૂલ મારા દેવાણું આપું કે, ફૂલડાં
એક ફૂલ ઉમતા સરને આપું કે, ફૂલડાં
એક ફૂલ પાળા માંડને આપું કે, ફૂલડાં
એક ફૂલ સન્ધ્યા બારણે આવારું કે, ફૂલડાં
એક ફૂલ માંપી રતનને ચઢાવું કે, ફૂલડાં
ચોરે ફૂલોના માંડવો રચાવું કે, ફૂલડાં
ફૂલવાડીમાં બૂટી પડી હું કે,
ફૂલડાં પમરી રહ્યાં કે.

ચોડિનીચન્દ્ર

“ ત્યારે તમારા
બેનો મેળ શી રીતે
ખાય છે ? ”

“ મેળ ? મે-
ળની તો વાતો
કરોમાં લાઇ ”
કાન્તાએ બેઠા ચ-
વાનો પ્રયત્ન કર્યો.

“ કેમ બેઠા
કર ? તકીયાને
અડેલીને બેસી શ-
કશો ? ” મૂળ-
સંકરે દરદીને સ્વા-
ભાવિક મદદ આ-
પવા આગ્રહતા
બતાવી.

“ હું જ બેડી
કર છું. મારે
આમેય હવે ન્હાવું
છે. અભાગ્યો છું
એટલે અડવામાં
ખાઇ નથી. ”

“ અરે પથુ
રતનલાલભાઇ આ-
માં આભડછેટ બેસું
શું છે ? એક દર-
દીની સેવા કરવી
એમાં તો મોં વખત

જન્મા -દાવાનું પૂરવ છે અને તમે આમાં
અભાગ્યો છો એ જ મદને તો નવાઇની
વાત લાગે છે. ” મૂળસંકરથી હવે રડી
સાકાયું નહિ.

“ મૂળશંકરભાઈ એ તો સહુસહુની માન્યતાની વાત છે. ”

“ પણ માન્યતા પણ કંઈ શુદ્ધિમાં ઉતરે તેવી હોવી જોઈએના ? ”

“ પણ હવે હું આમ નહાઈ એમાં તમને વાંધો થું ? ”

“ આમ ડેટલી વખત નહારો ? ”

“ વીસ વખત નહાવું પડે તો વીસ વખત અને પચ્ચીસ વખત નહાવું પડે તો પચ્ચીસ વખત-એમાં થું ? ”

“ ભાઈ મૂકોને એ માયાગ્રીક-એમને નહાવા દો. હું એમના ધરમાં પાંચ વર્ષથી આવી છું પણ મ્હારો ને એમનો આ મરગદ વિષેનો મતભેદ રોજને રોજ વધતો જાય છે. ”

“ એસો રતનલાલભાઈ ! માફ કરજો હું તમારા જીવનની આ વાતોમાં આ રોતે માથું મારું છું એથી એમ સમજશોમાં કે હું તમારી અને આપણી ટુંકી ઓળખાણનો ગેરલાભ લઉં છું. જરા નહાને ચોડીવાર રહીને, પણ અમુક વાતોના મ્હને ખુલાસા પૂછવા દો. ” મૂળશંકરે રતનલાલને બેસવા વિનંતી કરી.

“ ખુશીથી ખુલાસો પૂછો; પણ તમે કીયા સંપ્રદાયમાં માનો છો ? ”

“ સંપ્રદાયમાં તો હું વૈષ્ણવ છું અને સાચો વૈષ્ણવ થયા પ્રયત્ન કરી રહ્યો છું. ”

“ તમારા ગુરૂ કોણ ? ”

“ એટલે ? ”

“ વૈષ્ણવોમાં કીયા મહારાજે તમને કંઠી બાંધી છે ? ”

“ હું અહુ ન્દાનેા દતો ત્યારે મ્હારા નાનાએ એમના મામડામાં કોઈ મહારાજ પધારેલા એમની પાસે કંઠી બાંધાવી હતી

અને મ્હારું નામ પણ એમણે જ પાડ્યું છે. ”

“ તો પછી કાલે તમે એ તમારા ગુરૂના ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તન ચલાવ્યું નથી -માફ કરજો હો ! મ્હને લાગે એ હું કરીશ. ”

“ હું સમજ્યો નહિ. તમે કીયા વર્તન વિષે વાત કરો છો ? ”

“ જ્યારે સ્ટીમર તોફાને ચડી અને બધા સુસાફરોને કપ્તાને ફાલકામાં પુષાં, એ વખતે તમારી પધારીમાં તમે ફાને સૂવાયો હતો ? ”

“ એક જુદું પુરૂષને. ”

“ એ ક્યાંનો હતો અને જાતનો કોણ હતો ? ”

“ એ મ્હને એને પૂછ્યું નહિ. મ્હને તો એને પ્રણામ પુત્ર તરીકે રક્ષણ આપ્યું હતું. એ ટાટથી થરથરતો હોય અને હું એ જોયા કરું એ કેમ અને ? ”

“ પણ તમે વૈષ્ણવ છો. તમારે એટલું તો પૂછવું જ જોઈએ ના કે આ જાનનો કેવો છે ? ”

“ માફ કરજો. પુષ્ટિ માર્ગના સિદ્ધાંતો જેટલા હું રૂઢમજબો છું તેમાં એક વૈષ્ણવે જીજ્ઞ વૈષ્ણવની જાતી વિષે તિરસ્કાર બતાવવાનું મ્હને ક્યાંઈ સાંભળ્યું અથવા વાંચ્યું નથી. ”

“ પણ આ તો મંત્રોચ્ચારનો ટેલ હતો એવું કેમ ? ”

“ તેથી થું ? એ ટેલ હતો એટલે માન્ય સ મટી ગયો ! એ મરતો હોય ત્યારે એ ટેલ હોય એટલે એને આપણે આશરો ન આપી શકીએ ! ? ! ”

“ મૂળશંકરભાઈ જવા દો ! મને ઝડીને એ કવાળું પાણી ખુટાડે.....”

(૩)

જ્યારે ‘ ઇરાવતી ’ સ્ટીમર મધરાતે તોફાનમાં સપડાઈ ત્યારે કેક પેસન્જરોને ફર-જ્યાત ફાલકાને આશરો લેવા પડ્યો.

કાન્તાને ફાલકા તરફ તિરસ્કાર હતો તેમાં આવી ગીરદીમાં એને ફાલકામાં જવું પડ્યું એથી એનું માથું ફરી ગયું. ચારે તરફ ઉલટીની હોડાટી ચાલતી હતી. કાન્તાને પણ એ એપ લાગ્યો અને ઉલટી શરૂ થઈ. ઉપરા-ઉપર ઉલટી શરૂ થવાથી એ બેશાન થઈ ગઈ. રતનલાલે એ મુઝવણમાં મદદ માટે આસપાસ જોયું પણ સદૃઢ કાઈ પોતપોતાનું સંબાળવામાં રોકાઈ ગયાં હતાં. રતનલાલથી થોડે દૂર ગીરદીમાં પોતાની પધારીમાં એક વૃદ્ધ ડેસાને સુવરાળીને પાસે બેઠેલ મૂળશંકરનું ધ્યાન રતનલાલ તરફ ગયું. ફાલકાની બંતીના ઝાંખા ઉભસમાં પણ એણે એ આંખોમાં મદદનું સીગ્નલ દીધું. એ ઉતાવળે ઉભો થયો અને પોતાની પેટી ઉઘાડી તેમાંથી એક દવાની શીટી લઈ રતનલાલ પાસે આપ્યો. અને એ દવાના બેયો ચાર ટીપાં પાવાથી ઉલટી બંધ થશે એવી રતનલાલને ખાતરી આપી. રતનલાલે એ મદદ આભાર સહિત સ્વીકારી. દવા આપવાથી કાન્તાની ઉલટીઓની બરતી ઉતરી અને શાંતિ થઈ.

ફાલકામાં એની એ સ્થિતિમાં માંડમાંડ રહવાર પડ્યું અને સ્ટીમર લગભગ દસ વાગે મુંબાઈના ખારામાં પહોંચી ત્યાં ઝૂંઘી દરિયામાં તોફાન ચાલુ રહ્યું.

આ વખત દરમિયાન મૂળશંકરે કાન્તાની સેવા કરવા માટે બહુ નકમી ઉઠાવી હતી.

એટલે રતનલાલ એના આભાર તળે આવ્યો હતો.

મુંબાઈમાં ઘેર પહોંચ્યા પછી પણ કાન્તાને ઉલટીની અસર રહી હતી. પણ મૂળશંકરે આવીને જ્યારે રતનલાલ સાથે ન્હાવાની આગતમાં ચર્ચા કરી ત્યારે કાન્તા પોતાની માંદગીની અસર બૂધી જઈ મરજદ વિષે મૂળશંકર અને રતનલાલની ચર્ચામાં ભાગ લેવા તૈયાર થઈ ગઈ.

રતનલાલે અને મૂળશંકરે મરજદ વિષે બહુ બહુ ચર્ચા કરી પણ જેમ જેમ ચર્ચા વધતી ગઈ તેમ તેમ કોકકું ઝુંચવાળું ગયું.

“ જુઓ ! રતનલાલભાઈ તમે બહે મરજદી હો પણ હું તો કાન્તાબહેનને સાચાં મરજદી ગણું ! ”

“ કઈ રીતે ? ”

“ તમારા અને એમના વિચારોમાં આટલો આટલો અંતર હોવા છતાં એ તમારા તરફ એક સાચા વૈશ્યવને જાગે તેવી સદિશ્યતા ધરાવે છે ”

“ એ વાતમાં મ્હારો ના નથી. ”

“ વળી મ્હેં પેલા વૃદ્ધ ડેસને મ્હારી પધારીમાં આશરો આપ્યો એને કાન્તાબહેન બગીરથ પૂરવડું કાર્ય ગણે છે. ”

“ એમાં મારી ના છે. ”

“ આ ના અને હા વચ્ચે તમે બેઠ કેમ જીવી શકો છો ? ” મૂળશંકર રહેજ મરજદીમાં હસ્યો.

“ અરે કહું, મૂળશંકરભાઈ ! મ્હેં તો એમની સર્વ માન્યતાઓમાં છૂટ આપી છે અને મ્હારી માન્યતા પ્રમાણે હું વર્તું છું. ”

“ એટલે જ તમને હું સાચાં મરજદી

કહું છું. જે જીવનની મર્યાદા પાળે એનું નામ મરનહી, ”

“ નહિ તો ? ” રતનલાલે હસતા હસતા પ્રશ્ન કર્યો

“ નહિ તો ઢોંગ, ખીજું શું ? જીવપર દયા ન હોય, અહિંસાનું રહસ્ય જીવનમાં ભતાયું ન હોય, ખીજા તરફ તિરસ્કારની દ્રષ્ટિથી જોવાનું હોય એ તો બધી જીવનની અમર્યાદાઓ છે । ” કાન્તાએ દૃઢતાથી કહ્યું.

(૪)

મુંબાઈમાં અપાદની મેઘસ્રી રાત જામી હતી. જાણે મજરાજની સૂંદમાંથી પાણી પડતું હોય તેવા જળધોધ આકાશમાર્ગેથી પૃથ્વી પર પડી રહ્યા હતા. વાયુચન્દ્રશાસ્ત્રીની અટકળો જીડી પાડે એવું તાંબ નૃત્ય મેઘરાગજીએ આ રાતે મુંબઈના ચૌકમાં જમાવ્યું.

વીજળીના ઝમકારામાં વાદળોએના ધટાટોપ દેખાતા હતા અને આંખોએ આકાશ તામ્રવર્ણ થઈ ગયું હતું અને જાણે હમણાં જે કટકા થઈ પાતાળ વિંધી નાખશે એવી મજાના થઈ રહી હતી.

આ વખતે દાદીરોક અગીવારી લેઈનમાં એક દીસને ધુળવે તેવા ધડકા થયો અને એ કહેડાટી સાથે એક ચાર મળતું મોટું મકાન પડ્યું. સાથે સાથે મૃત્યુની કારમી ચીસ એ આખાથે મહોલ્લાને ધુળવી ગઈ.

રાત હોવા છતાં આ મકાનના કોટનીચે સપડાઈ ગયેલા કુખી માનવીઓની મદદે બંબાવાળા, સ્વયંસેવકો અને પોલીસની એક મોટી ફોજ આવી પડી. દશ્ય બંદુ બંધ કરે હવું. વીજળીના ઝમકારમાં જેણે જેણે એ દશ્ય જોયું એની છાતી ફાટી તપ એવું એ કર્ણ દશ્ય હવું. મદદ માટે ચીસો

પાડતાં અરધા કાટમાં અને અરધા બહાર લટકતા માણસોના ઓળા એ ઝમકારામાં સ્પષ્ટ દેખાતા હતા.

રહેવાર સુધીમાં જેટલા જીવોને બચાવવા તેટલાને બચાવવા સીએ ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યો હતો. આ માળામાં લગભગ અડીમો માણસો દટાઈ ગયાની જાહેશત સુધી ઉગતા સાથે બહાર પડી. રાતના એ વરસતા મેઘમાં મદદે આવેલાઓએ લગભગ પચાસ માણસોને તો કાટની અંદરથી બહાર અર્ધ બેલાન હાલતમાં ખેંચી કાઢ્યા હતા.

રહેવાર પડતા મેઘરાગજીએ થોડી શાંતિ પકડી એ વખતે ગટરમાં ગયેલા એ ઝાડુવાળાઓએ એ પડી ગયેલ મકાનના પાછલા ભાગમાં એક કર્ણ ચીસ સંભળી. એ ચીસથી આ ઝાડુવાળાઓના હૃદય દ્રવ્યાં. એકે ખીજા સાથે મસંલત કરી એ બંને જણો જે સ્થળેથી એ ચીસ આવી હતી તે તરફ ગયા.

દળુ મકાનનો એ ભાગ અખંડિત ભ્રમે હતો. ખારીઓના સળીયા પકડી એ બંને મોતને હાથમાં લઈ ઝડપથી ચડ્યા. ચીસ દળુ એટલા જ નેરથી સંભળાતી હતી. મદદે જતાર બંને જણાએ બરાબર અતુમાન કરી લીધું કે ચીસ ખીજે માળેથી સંભળાય છે. પણ ખીજે માળે પહોંચવું એ મદામુરરેલ કાર્ય હતું.

માનવીના હૃદયમાં જે દયાનું દેવગંદિર છે એમાં સતત લાગતી જાહેર આ જે શુદ્ધ ઝાડુવાળાઓમાં પણ કાષ્ઠ પણ ભોજે ખીજે માળે પહોંચવાની વૃત્તિ અજુગંજાવી દીધી.

સાવચેતીથી અને ધીમે પગસે એ જાને જણ જે જગ્યાએથી ચીસ સંભળાતી હતી તે તરફ જોખમ બેઠીને આવી પહોંચ્યા.

એક ઝોરડામાં અર્ધ ગડપણ આપ્યું હોય એવી રિયતિમાં એક પુરુષ અને એક સ્ત્રી આમથી તેમ મદદ માટે દોડી રહ્યાં હતાં પણ ચારે બાજુ કાટથી ઘેરાઈ ગયેલ હોવાથી કોઈ એમની મદદે પહોંચી શકે તેમ નહોતું.

આ બે ઝાકુવાળા ત્યાં પહોંચ્યા ત્યારે સહુની પહેલી નજર એ સ્ત્રીની એના પર પડી. એમના એક ઝાકુવાળાનો ચહેરો એણે પોતે કયાંક જોયો હોય એવો લાસ થયો.

એ ઝાકુવાળાએ એ ઝોરડામાં પેસે તેટલામાં તો ઉપરથી એક મોટું લાકડું ઘુટી પડ્યું. આ વખતે સ્ત્રીએ સમયસૂચકતા વાપરી કોટ મૂકી એ લાકડું પડે તે પહેલાં પેલા વૃદ્ધ ઝાકુવાળાને ધક્કો મારી એક બાજુ ખસેડી લીધો. જો એ સ્ત્રીએ એમ ન કર્યું હોત તો એ ઝાકુવાળાના ગાયના પર લાકડું પડત અને એના ગામ ત્યાં જ રળી જાત. આ બધું આખના પલકારામાં થયું અને એ બે ઝાકુવાળાએ આ સ્ત્રી અને પુરુષને પોતાને ખાધાં એસારો ધીમે ધીમે ગટરને રસ્તેથી બહાર સહીસલામત લઈ આવ્યા. એ બહાર આવ્યા ન આવ્યા તેટલામાં તો એ બાકી રહેલો મકાનનો ભાગ પણ કડેકાડી કરતો પડ્યો એ સ્ત્રી અને પુરુષે જોયું કે જો બે મીનીટનું મોડું થાત તો એ મકાનના કાંટ વચ્ચે એને સદાને માટે સુડું પડત.

x

x

x

ગટરને રસ્તે રતનલાલ અને કાન્તાને બચાવનાર એ બે ઝાકુવાળાએને આજે જાહેરમાં ધનામ આપવાનો સમારંભ હતો. અને એ સમારંભમાં રતનલાલે પોતા પર આવેલી આફતનું વર્ણન કરતાં કહ્યું કે:

“ મ્હારી સ્ત્રી એ સાચી મરનદંષ્ટ છે, એ હું આ વખતે જોઈ શક્યો. જે મર્યાદાનું અર્થરહસ્ય રહમજી મનુષ્ય જાતને ઉપયોગી થઈ પડે છે એનું નામ જ મરનદં. એણે જો પેલા ઝાકુવાળાને ધક્કો મારીને લાકડાના ખીમથી ન બચાવ્યો હોત તો અમે પણ સરવાળો કરવા કે દિવસના પ્રભુના ધામમાં પહોંચી મથા હોત. હું અહિં લાજર રહેલા મ્હારા મિત્ર મૂળશંકરભાઈ સાથે આજે જાહેર રીતે સુખંત થાઉં છું કે નહીં ધોણું એ આચારવિચારની દ્રષ્ટિએ આવશ્યક છે, પણ મનુષ્ય જાતે મનુષ્ય જાત તરફ તિરસ્કાર રાખેલો એ તો અધર્મ જ છે. મ્હારી આ અંગત વાત કહીને મ્હારું બોલવું ખતમ કરું છું કે મ્હારી ઝોરડે સાચો મરનદં છું એ શીખવવા માટે મ્હને અનેક વખત કહ્યું છે કે મર્યાદામાં રહીને ખીજાની ભાગ્યજી દુખવ્યા વિનાં હાથે હાથે મનુષ્ય જાતને મદદ કરી સદાપંને હાથ લાંબાવેલો એમાં જ સાચો મરનદં છે. હું એ મરનદંણુના વિચારો દબેથી ધયાઈ રચરચે રહમજીવા પ્રયત્ન કરીશ. ”





જવાબામુખીનું બાકસ !

લેખક : શ્રી. જદુરાય. ડી. ખંધડીયા

દીવાસળી (૧)—દીવાળીના દિવસોમાં દીવાસળીનું બાકસ એટલી ઉપયોગી વસ્તુ છે કે તેના વિના દીવાળી ઉજવીજ શકાય નહિ. દીવાળી (દીપોત્સવી) એ દીવાઓના ઉત્સવ હોવાથી, અને દીવાસળી વખરે દીવાઓ સળગે તેમ નહિ હોવાથી મારે મને દીવાળીના દીવસો કરતાં દીવાસળીના બાકસનું વધારે મહત્ત્વ છે એટલે આ શુભ પ્રસંગને જન્મ આપનારી આ મહાન “દીવાળી-જન્મેતા” ગંગાસ્વરૂપ દીવાસળીબાઈના ગુણ-ગાન ગાવા માટે આ પ્રયત્ન છે.

✽

દીવાસળી (૨)—દીવાળીના દિવસોને આપણે ત્યાં “આવવા” માટે એકાદ વાદનનું કોષ્ટ પશુ સાધન હોય તો તે દીવા સળગી બાકસ છે. એ બાકસ એની મોટર છે અને તેમાં સ્વાર ચઢને એ ત્રણ જણ આપણે ત્યાં દર વર્ષે દોડતા આવે છે !

✽

દીવાસળી (૩)—દીવાળીના દિવસો ત્રણ છે: ધનતેરસ, કાળીચોદસ અને દીવાળી. તેજ પ્રમાણે દીવાસળીના બાકસમાં પશુ ત્રણ ચીજ છે: સળી ગંધક અને તેની બાણ. જેમ આ ત્રણ દિવસ પહેલાં વાધારસ

આવે છે તેમ દીવાસળી પશુ “વાધ છાપ” આવે છે. દીવાળીના દિવસો પુરા થતાં જેમ નવું વરસ આવે છે અને આગલું વરસ પાણીમાં, જાય છે તેમ આ ગંધક, સળી વગેરે પુરા થતાં નવી આગ પ્રગટે છે અને મળી પોતે પાણીમાં નથી જતી પરંતુ તેની રાખ થઈ જાય છે.

✽

દીવાસળી (૪) જેમ દીવાળીના દિવસમાં ધર ધર દીવા થાય, ફટાકડા ફડ ફડ પુટે ખંખા દોડ્યા જાય છે તેમ “ત્યાં જ્યાં હોય દીવાસળી ત્યાં ત્યાં લાગે આગ, કોષ્ટ નાની કોષ્ટ મોટી જેવો પવનને લાગ” એ પ્રમાણે આગ લગાડવાની ધરતમાં દીવાળી કે દીવાસળી કોષ્ટ ઉતરે તેમ નથી, જન્મે સરખા છે. એ આગ ત્યાં સળગી હોય છે ત્યાંજ અટકતી નથી પરંતુ જે વીમા કંપનીએ તે બળતી વસ્તુનો વીમા ઉતાર્યો હોય છે તેના પેટ સુધી એ આગ પહોંચે છે.

✽

દીવાસળી (૫) દીવાસળી શબ્દનો અર્થ તો એમ જ થાય કે જે સળીમાંથી દીવા થાય તે, પરંતુ અરી રીતે તે સળીમાંથી દીવા

નથી થતો પણ ' આગ ' થાય છે માટે તેને ' આગસળી ' કહેવી જોઈએ.



દીવાસળી (૬) સળી બે જાતની હોય છે; એક દીવાસળી ને ખીજ નાકની સળી. નાકની સળી બે જાતની હોય છે; એક દીરાની સળી ને ખીજ નંગની સળી. તે ' મુજબ ' દીવાસળી પણ બે જાતની હોય છે. એક સલામત-સળી (Safety match) અને ખીજ જોખમી સળી (ગંધકસળી) સલામત-સળીમાં સૌથી વધારે સલામત સળી દેશી સળી છે જે ગમે તેટલી ધસ્યા કરો તોય સળગેરી જ નહિ ના માટે વિલામતી સળી કદી ન વાપરેવી. એથી દેશસેવા પણ થશે ।



દીવાસળી (૭)—જેમ પડયો પડયો પથરા વધે છે તેમ ગંધકસળી પડી પડી સળગી ઉઠે છે. એ સળીને એક જાતનો ધરમત્યુ જવાળામુખી કહીએ તો ચાલે. દીવાસળીને બદલે ખરો શબ્દ ' જવાળામુખી ' છે ને તેમ વપરાવો જોઈએ કારણ કે તેના મુખમાં સંતાપલી જવાળા છે.



દીવાસળી (૮)—સળી તો બેજ જાતની આવે છે; પરંતુ બાકસો બન્ને જાતના આવે છે જેવા કે વાધ છાપ, દરણ છાપ, ગાંધી છાપ વગેરે. હજુ સુધી મોઢાં ગંધકા છાપ, વરસાદ છાપ, અને વાદ્યમરાય છાપ નથી કાઢી



દીવાસળી (૯)—અધા બાકસો લંબચોરસ હોય છે; તેમાં જડા લંબચોરસ ને પાતળા લંબચોરસ પણ હોય છે. લંબ ચોરસ શબ્દના બે અર્થ થાય છે: (૧) ચાર હાથે પકડ્યા છતાં અંદરથી ખોલું લપસી; પડે તે અગર (૨) ચાર હાથે

જેર કંપા છતાં ઉધડે જ નહિ ને ઉધડે ત્યારે ખાસી જણાય.



દીવાસળી (૧૦)—જેમ રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સ ભરાય છે, તેમ આ ૪૦ દીવાસળીઓ અંદર ગોળ કુંડાળું વાળીને બેસી રહે તેવું ગોળ બાકસ હજુ સુધી કાઢાએ બનાવ્યું નથી. એ તો જોડેલો ગોળ નાખો તેટલું ગોળ થાય.



દીવાસળી (૧૧) દીવાસળીઓમાં એટલી બધી છેતરપીંડી થાય છે કે એક બાકસ ખરીદતી વખતે અંદરની દરેક દરેક દીવાસળી સળગાવીને ખાત્રી કરી લેવી જોઈએ.



દીવાસળી (૧૨) આવી ખાત્રી ન કરવાથી આપણને અડધા પૈસાનું બાકસ દોઢ પૈસે પડવા જાય છે. કારણ કે અંદરની દીવાસળીઓનાં ત્રણ ભાગે કરીએ તો એક ભાગ કંડી દીવાસળી નીકળે છે. ને ખીજે ભાગ ભાષા વગરનો નીકળે છે. ત્રીજા ભાગમાં પણ કંઈ બહુ કરવાવારો હોતો નથી કારણ કે તેનાં માથામાં એટલો બધો ગંધક અગર ફાસફરસ હોય છે કે તેને ચેતાવતી વખતે તે ખીજની મારી ચેતે છે અને આપણા અંશુદાને કે આંખોને ઉન્હો ડામ દેતી જાય છે.



દીવાસળી (૧૩) દીવાસળી વોટરપ્રૂફ છે કે નહિ તેની પણ ખાત્રી કરવી જોઈએ નહિ તો જમે તેવું તાણું બાકસ વરસાદમાં ખીસામાં પડ્યું પડ્યું બનાવ જાય છે. આવી ખાત્રી કરવા માટે બાકસ ખરીદ્યા પછી તેને ૨૪ કલાક પાણીની ડોલમાં લીંબવી રાખવું જોઈએ ત્યાર પછી તેને પાણીમાંથી બહાર કાઢી તરકે ચુકવ્યા પહેલાં તેની અંદરની દીવાસળીઓ ચેતે છે, કે નહિ તેની ખાત્રી

ટેલીફોન નંબર ૨૦૯૭૦

વાંચો અને વિચારો

તેમજ ધરના રેજનો ધૈરાના અગડા મટાડો.

મીસીસ : સાંભળો છો કે આજે પરમાં મસાલો નથી.

મીસ્ટર : વાહ ! હું સંજના ઝોશીસેથી આવતાં હુલેધરથી લઈ આવ્યો.

મીસીસ : (એકદમ ગુસ્સે થઈને) અરે-આમનાંમાં તે ક્યારે અકલ આવશે ?

મીસ્ટર : કેમ વળી છે શું ?

મીસીસ : તમેને મથા વળતે, ખરાબ મસાલો લાગ્યા માટે એટલેા ઈપકો આપો.
હતો પણ ક્યાં ખ્યાલ છે કે વળી હુલેધરમાંજ દોડ્યા ગયું છે.

મીસ્ટર : ત્યારે ડુંગ્ર ઉઢેને કે હું ક્યાંથી લાવું કેમકે જરા પણ ખરાબ મસાલો
આવ્યો તો હું મને શુંબે ખાવા પણ નહિ કે.

મીસીસ : હુએ આપણા યદોક્ષી મી. પ્રાણલાલના પરમાં ફરેજન ઝોડખે મસાલો
આવે છે તેમની પાસે જલ્લે ને ખુબે અને તમારી કાચરીમાં નેપિ ભ્યો.

મીસ્ટર ખીચારા એકદમ પ્રાણલાલભાઈની પાસે દોડી ગયા અને તેમની પાસેથી
કેકાઈ સેઠવી પોતાની કાચરીમાં નેપિ લોધી કે નેધી કાચરનો કંટાળો મટી ગયો.

કેમ મહેરગાન તમે હું મારો છો કે મીસ્ટરના પાડોશીએ કોણ નામ આપ્યું.

જાગીર સી. મસાલાવાલા.

ગીરગામ બેંક રોડ, મુબાઈ નં ૪

ગીરગામ બેંક રોડ પર આવેલા પ્રખ્યાત સી. જાગીર સી. મસાલાવાલા
કે જ્યોતિ મસાલો આપણા નજર સામે સારી પીણીને રજાપ છે. વળી અથણાતી
મોસમમાં રાય, મેથી, મરચાં, ભરડેલાં તથા અડિલાં મલખુલદ મળે છે તથા અથણા
વારે હોત ખોડી ને આપી તથા એણું તેમ તેપારે રાખે છે. પણ તમે આર
જાલાનો કાલદો કાપા ગયા તો બાર આનાડું તુકલાત થઈ.

તમે પણ આજેજ તમારી કાચરીના પાનામાં નેપિ મેશો કે પછીથી પરમાં
મધીઆપણું મને નારાજ થાજજ નહી. જલ્લા દમજા ને દમજા ઉપરના કેકાણે—

૩૩ વર્ષનું જૂનું અને બહીરું

ગુજરાતી પંચ

માંધીરોડ ————— અમદાવાદ

દર રવિવારે પ્રગટ થાય છે.

સ્થાનિક રૂ. ૩)

પરદેશના રૂ. ૮।।

હિંદમાં રૂ. ૪)

છુટક નકલ ૦-૧-૦

દક્ષત રવિવારે

નમૂનો મફત

ગુજરાતી પંચ

દર અઠવાડિયે, સરેરાશ ૪૦ થી ૪૪ પૃષ્ઠમાં રસમય વિવિધ વિવચોત્તુ વાંચન આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

દર અઠવાડિયે ચાલુ વાર્તા આપે છે. હાલમાં “જે લેલી હાથ !” નામે એક ડ્રેટકટીવ વાર્તા મી. મહાશંકર ઇન્દ્રજી દેવેની કલમથી લખાઈને દર અઠવાડિયે પ્રગટ થાય છે.

ગુજરાતી પંચ

દર અઠવાડિયે એક સંપૂર્ણ ટુંકી વાર્તા આપે છે. ઉપરાંત પંચનાદ, સાહિત્યનાં શરણત ખાટાં અને મીઠાં, પુસ્તક-પરિચય વગેરે આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

દેશવિદેશના સમાચારો, વિવિધ સંમેલનોના અહેવાલો, રાજકીય, ધાર્મિક, સાંસારિક, શિક્ષણ વિષયક, ખેતી, હુન્નર ઉદ્યોગ, વ્યાપાર, કલા, વિજ્ઞાન આદિ અનેક વિવચોની માહિતીઓ સુવ્યવસ્થિત અને સંકલિત રીતે આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

દર વર્ષે પોતાના વાર્ષિક ગ્રાહકોને ૨૫૦ પૃષ્ઠની એક સુંદર નવલકથા વિના મૂલ્યે ભેટ આપે છે.

આજે જ ગ્રાહક તરીકે નામ નોંધાવો.

દરીઆમાં કુદેલા મારવો; અગર તેના પર કામગીરી જોડાડી દેવો વગેરે.

✱

દીવાસળી (૨૨) પરંતુ ચેતાવતું એ રોગ હોવાથી તેના ઉપચાર તરીકે ઓલવવાની ક્રિયા છે. આમ પેટ ચોળીને થળ ઉછું કરવું ને પછી દવા કરવી એના કરતાં વધારે કઠો-પણ્યભરેલો એક જ માર્ગ છે કે દીવાસળી ચોળીને આગ હળી જ ન કરવી. પછી ઓલવવાની જરૂર જ રહેશે નહિ.

✱

દીવાસળી (૨૨) દીવાસળીનાં ઉપયોગ મળ્યા છે, જેવા કે:—

- (૧) સગડી અગર રટવ- ચેતાવવો.
- (૨) દીવા સળગાવવા. (વીજળીના દીવાને તેની સાથે વેર છે માટે તેનાથી સળગશે નહિ.)
- (૩) ખીડી સળગાવવી.
- (૪) દાંત ઓતરવા.
- (૫) કાનનો મેલ કાઢવો.
- (૬) બાહુના ખેસો કરવા.
- (૭) બરેલા બાકસ પર તંબલા વગાડવા. ક્યાંક આગ લગાડવી હોય તો પશુ આ ચીજ કામમાં આવે છે. હોળી સળગાવવી હોય તો પશુ આ કામ લાગે છે.

✱

દીવાસળી (૨૩) બાકસ એટલે જોખું. જોખું એટલે ઘરડું જોખું નહિ પણ લાકડાનું, નાનકડું જીવાન જોખું. તે ખાલી થઇ ગયા પછી ઘરડું મળ્યાય છે અને જેમ જીવાન છેકરાઓ ઘરડાં માખાપને અળખાં કરે છે તેમ આ ખાલી બાકસને ફેંકી દેવામાં આવે છે.

✱

દીવાસળી (૨૪)—આવા ફેંકી દીધેલા ખાલી બાકસોની રાજની સંખ્યા કરોડોની હતી. તે બધાં નકામા જાય છે.

જીના સામાનવાળો પશુ તેને હાથ લગાડે તેમ નથી. અલગત ફેટલાક તોફાની બાળકો એ જોખાં લઇને વચમાં દોરી બાંધી દેથી ટેલીફોન બનાવે છે અને તેમાં માસ્તર અને તેની સાસુની કુચલી કરે છે. પરંતુ તે સિવાય તેને બીજાં કરી ઉપયોગ નથી. મને અન્યથી લાગે છે કે આટલા જબરજસ્ત Wastage (નકામો જતો કચરો) તરફ ધૂળમાંથી ધન કાઢનાર (Rationalisers) વેરાનિકોનું ધ્યાન કેમ ખેંચાતું નથી? શા માટે આ ખાલી જોખાઓને ઠંડરીને તેના પાટીયાં કાઢી તે પાટીયામાંથી બાળકોને રમવાના બંગલા બનાવવામાં ન આવે?

✱

દીવાસળી (૨૫)—અને એમાંથી જે ઠંડર પડ્યો તે ઠંડરમાંથી દારૂખાતુ બનાવી તેમાંથી ફટકડા બનાવ્યા હોય તો ફટકડામાંથી દીવાસળી બનાવી શકાય તેમ છે.

✱

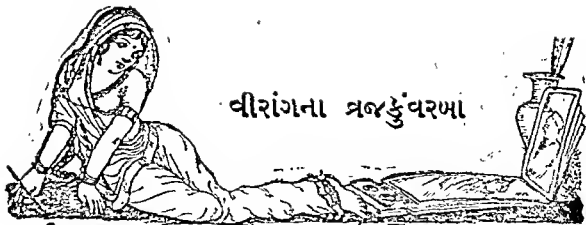
દીવાસળી (૨૬)—એ દીવાસળીની બીજા મારગવાની ટેવ ખીડી પીનારાઓમાં અદૂ આગળ વધતી જાય છે. દીવાળીને દિવસે હળીની મંગતા હોય અને બીજાં વરસે (ખેસતાં વરસે) બ્યાજ સાથે પાછી આપતાં હોય તો તે દીવાળી ફળી એમ કહેવાય નહિ તો બળી એ દીવાળી!

✱

દીવાસળી (૨૭)—એ એક દીવાસળી બાળવા જતાં બધી દીવાસળી સાથે સળગી હડી જેમ એક ફ્લેક્સબોલનું ટોળું આપું ઉશ્કેરાઇ જાય તેમ.

✱

દીવાસળી (૨૮)—આમ બધી દીવાસળી સળગી હડી હોવાથી હવે આ છેલ્લી દીવાસળી છે. એમ માનજો કે આ બાકસમાં ૧૨ દીવાસળી બાંધી હતી. માટે લેખ રૂપી બાકસ ખાલી થઇ જવાથી ફેંકી દેજો.



વીરાંગના વ્રજકુંવરબા

લેખક : થી. તારાચંદ્ર પોપટલાલ અડાણલ

૧. રંગ રજપૂતાણી !

“ આજે તો કંઈ ખૂબ ચિંતામાં ઉતરી ગયા છો ને શું ? જાણે દુનિયા ઉપલ પાયલ થવાની હોય અને એ બધેય ચિંતાભાર તમારે માથે આવી પડ્યો. જિમ આજ સવારથી તમે નથી કંઈ બોલતા ચાલતા કે નથી મોકળા મનથી વાત કરતા. એવી તે થી ઉપાધિ આવી પડી છે ? ”

બોલનાર બીના મુખ ઉપર દારૂ છવાયું હતું. જન્મથીજ એ દારૂ એને વધુ હતું. અને તેના પ્રસંગે એનું મનોદર મુખકું જાણે મરક મરક હસી રહ્યું હોય એવું દેખાતું, અને સામા માથામને પણ એવું અનુકરણ કરવાની પ્રેરણા આપતું.

ચિંતામાં પડેલા પુરુષે એ હસતું મુખકું જોમને પોતે પણ પોતાનું મોઢું દસતું કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ નિષ્ફળ. ચિંતાએ એને એવો તો રોગી લીધો હતો કે પ્રયત્ન કરવા છતાં એના મુખ ઉપરની હાથા દૂર થવા ન પામી.

“ અરે ! આ તે આજે તમને થયું છે શું ? મારી સાથે હસીને વાત પણ નહિ કરો ? તમે તો જાણે કેટલાય દીકરા દીકરી પરજાવવાના હોય અને મુંઝવણમાં અટક

ગયા હો એવું મને તો લાગે છે ! જાણ હો તો ખરા કે શી વાત છે ? ”

“ તારા જેવી કાર્યકુશળ મૃદિણી હોય ત્યાં મૃદકારભાર કે વ્યવહારની ઉપાધિ મારે તે આ મારે કરવી પડે ? પરંતુ આ તો અણધારી લપ આવી પડી છે. મને વિચાર એ જ થયા કરે છે કે એવી વખત નોતરેલી ઉપાધિ બેઠોરી લેવી કે એ ઉપાધિરૂપી જણને પહેલેથી જ દૂર કરવી ! ”

આંખળી મામના ગામધણીને આમ જોળ જોળ વાત કરતો જોઈ એની પત્ની વ્રજકુંવરબા વિચારમાં પડી, “ જરૂર. આમાં કંઈ ભેદ લાગે છે. ” સત્ત્વ દષ્ટીકત જાણે માટે તે અધિરી ગતી.

“ આમ વાતમાં મોજ નાખીને પોતાનું મદત્વ વધારનારા તો તમને જ જોવા. સીધે સીધી વાત કહેવી હોય તો કહો નહિ તો અમે અમારા રસ્તે અને તમે...”

કરકણી રખેને ત્યાંથી ચાલ્યાં જાય એમ બોલેછને લાગ્યું. તેણે વ્રજકુંવરબા હાથ પકડ્યો અને પોતાની માથે બેસાડીને ચાલ ચિત્તે તેની સાથે વાતે વળગ્યો.

“ વાત સંભળાવવાની હોય તો થઈ છે. પરંતુ નધારે વાત માંમગથો ત્યારે કયા વખતે એ વરડ નહિ રહે. ”

“ કેમ એવું તે એમાં શું છે ? કોને લક્ષ્મી વાત કહેવાની છે ? ”

“ તારી સાપત્નીના * લાઇએની. ”
બોજીએ ટૂંકા જવાબ આપ્યો અને પોતાની પત્નીના મ્હેરા ઉપર થા ફેરફાર થાય છે તે લક્ષ્યપૂર્વક જોવા લાગ્યો.

“ મારા સ્વર્ગસ્થ જ્ઞેનના લાઇએની ? વાહ ! એના લાઇએ તો મારા પણ લાઇએ. હું તો એમને જરૂર સમા લાઇ જેટલું જ માન આપું. તેઓ છે તો લેખકુશળ ને ? ”

આ વચનોમાં જરાય બનાવટ જેવું નહોતું. શુદ્ધ અંતઃકરણમાંથી નીકળેલા આ સાચા ઉદ્ગારથી બોજીની અડધી ચિંતા તો હીડી ગઈ, છતાં ખરી કસોટી તો હવે કરવાની હતી. કાવકું મોં રાખી તેણે મુદ્દાની વાત કહેવા માંડી.

“ લેખકુશળની વાત તે શી કરો છો ? એ તો માંક મરતા બધ્યા છે. આજેજ તેઓ આપણા ગામ આગળ આવી ચડ્યા છે...”

“ ત્યારે હજી તેઓ અહીં કેમ નથી આવ્યા ? જોજો, ખૂબ માનપૂર્વક તેમને આદરસત્કાર કરજો. તેમની જ્ઞેનની ખોટ જરા પણ જણાવા ન દેજો. ”

“ મુરોલીજ બધી ત્યાં છે. તેમને અહીં લાવવા કે કેમ એ પ્રશ્ન જ મારી ચિંતાનું કારણ છે. ”

“ કેમ ? મારા માટે તમને કંઈ ચંકા છે ? નાથ, હું કંગડેવાના સોગન ખાઈને કહું છું કે હું તો એમને માડી તથા લાઇ જેટલું માન આપીશ અને સગી બહેન જેટલીજ તેમની આજ્ઞાચાજના કરીશ. મારા તેમના પ્રત્યેની વર્તન માટે રજાગાર પણ ચિંતા ન કરશો. તેમની સગી જ્ઞેન કરતાં પણ એમનો વધુ સત્કાર થાય તોજ હું ખાનદાની મ્જાણ. ”

“ એ વાતનો તો મને વિચાર સુધ્ધા હજી નથી આવ્યો. ”

“ ત્યારે વળી એમાં બીજો વિચાર શો કરવાનો હતો ને ? ”

“ વિચાર કરવાનું મોહું કારણ તો એ છે કે તેઓ નવાખના બદારવડીયા છે, અને નવાળ સાથે વેર કરીને અહીં આવી આપણો આશ્રય મંગે છે...”

“ આશ્રય મંગે તો આપણે તે આપવો જ જોઈએ. શરણે આવેલાને આસરો આપવો એ તો રજૂપૂતોનો અનાદિ કાળનો પરમ ધર્મ છે. આ તો તમારા પોતાના ખાસ સમાસ-બંધી છે, પરંતુ ગમે તેવા અતરાપી શરણુ શોધતો આવે તો તેને નકારો શી રીતે આપી શકાય ? ”

“ પરંતુ તમે જાણો છો કે એ ધર્મ બળવવા જતાં નવાખની સાથે વેર બંધારો, અને આપણા માથે એક જગરો થતું હોતો યશે. ”

“ જે માણે જે બનવાનું દર્શો તે બનશે પરંતુ બલિધ્યનો વિચાર અત્યારે શા માટે કરવો જોઈએ ? ”

“ અત્યારે વિચાર ન કરીએ તો પાછા બધો પરતાવો થાય, તે માટે નવાળ જેવા બગીચા સાથે બાથ બીડવા જતાં આપણને ખેદાનખેદાન થઈ જવાનો વખત આવે. એની સત્તા કેવી ! એવું લાવલસકર કેટલું જગર ? એની સાંનસામમી કેવી ત્રિપુષ્પ ! એની સામે આપણે શી રીતે ટકાર ઝીલવાના હતા ? ”

“ આ કાણ મારા સ્વામીનાથ બોલે છે ? મિંદ મગી મજના કરતો આંખગીનો. ગામધણી આજે ગામ લાજા ચાવતા કેમ બેસા છે ? તમારાં નિર્ગળતામર્થો વચનો મલિંગો હું તો અત્યારે લાજ મરું છું. ”

“ અત્યારે તો ધુનના આવેશ્યા તને

એમ થયું હશે, પરંતુ જ્યારે પ્રથમ હિપર કુદાડો આવશે ત્યારે..."

"ત્યારે શું?" એ મરાસણી સિંદણ સમી માથું ઉઠી. "ત્યારે શું" તમે એમ માને છે કે એ વખતે એમ હાથ અફસોસ કરવા બેસી જઈશું? ના, ના, એવું રમે માનતા, એવો વખત આવશે તો હું પણ તમારી સાથે રણમેદાનમાં ઉતરી પડીશ. અને આપણા ગપચાગાંઠિયા રજપૂત બંધુઓને ઉત્તેજિત કરીને તેમની સાથે સાથે શત્રુને મારો શત્રુનિપૂણતાનું પારખું કરાવીશ."

"પરંતુ અંતે પરિણામ શું?"

"પરિણામ જે આવે તે. વાણીઆ બાહ્યશ્રીની મારફત એવો દિસાજ મળી શકે તેમ જ પાલવે. પ્રજ્ઞાપાથી પરિણામ સારું જ આવશે, પરંતુ પારો કે કોઈ વિપરિત પરિણામ આવે અને પરાજય કે પ્રાણત્યાગનો સમય આવી જાય તો પણ તેથી શું થયું? હમણું પરિપાલન કરતાં આપણે કેટ પડે એથી વધારે ઉજાણું શું?"

"જાણા, રજપૂતાણી, રંગ છે તારી ઉદારતા અને વીરતાને." ભોજશ્રીના મુખ ઉપરનું ચિંતાનું આવરણ ઉઠી ગયું. પ્રજ્ઞા વિશે તેણે વજ્રકુંવરનો વસી યાગડો અને તેને ધન્યવાદ આપતાં શરણે આવેલા પોતાના સમાજોને સન્માનપૂર્વક લાખ આવવા ત્યાંથી આશ્વો મેલ્યા.

૨. દેવી સ્વરૂપ !

"બહેન, કયા શબ્દોમાં તમારો ઉપકાર માનીએ? અમારી આવી અનુપમ સેવા સ્મરણ કરીને તમે તો અતિથિધર્મનો અંગ વળી નાખ્યો. મારી સગી બહેન જીવતી હોય તો પણ આવી ચાકરી તો ન કરી શકે."

"ભાઈ, સંસાર અને વ્યવહારની રીતે

તમે મારા સગા ભાઈ જ મહાન, એટલે અહીં હું તમારી સંભાળ ન લઉં તો બીજું કોણ લે? આ તો ઠીક છે પરંતુ કોઈ કમ નસીબ અગમ્યો આદમી તમારા જેવી જીવન મરણ વચ્ચે જોલાં ખાતી ચિંતાજનક સ્થિતિમાં આવી પડ્યો હોય તો તેની યથાશક્તિ સારવાર કરવી એ મનુષ્ય તરીકે પણ સાધારણ ફરજ છે. વાર પણ હવે તમે તમારી વિતંક કયા ક્યારે કહેશો?"

"તમારી ધમ્મકા હોય તો અત્યારે જ, આ ધડીએ જ."

"કહો, ત્યારે જરૂર કહો. મને જે સાંભળવાની ખૂબ ઈચ્છા થાય છે."

વજ્રકુંવરનાં ઉત્તેજિત વચનોથી હૃદ નિર્ભયી બનેલો ભોજશ્રી પોતાના સાંગા તથા ભત્રીજાને આમર્શ લઈ આવ્યો. બંનેનાં શરીર ઠેકઠેકાણે દરિયામંતી માછલી અને જીવ જગત્તે ફેલી ખાઈ હતી. એ શરીર તરફ જોતાં જ સાધારણ રીતે ધૂણી ઉપજે એવું દણું, પરંતુ ઉદાર ચરિત વજ્રકુંવરખાને એથી સુગ ચડવાને બદલે એમના પ્રત્યે અનુકંપા જીવજી. તેણે તરત જ રાજવૈદ્યને ખતલાવી દવાદાર અને પાટાપોડી સાર કરાવ્યા, અને જાતે દેખરેખ રાખીને બરાબર સેવા ચાકરી કરવાં લાગી. એ સેવાના પરિણામે જ એ ડાકો વાનીને સામ્ય થવા પામ્યા.

આજે ડાસેજી પચારીમાંથી બેઠો યજ્ઞને છૂટથી કરીશરી જો તેવી સ્થિતિ જોઈને વજ્રકુંવરના તેની વિતંક જાણવા આદર બની, અને ડાસાજી પણ એ હકીકત જાણી વચ તત્પર બન્યો.

"જુઓ બહેન, વાત એમ બની કે એક દિવસ વડગામમાં અંબાતના નવાખડું મોસલ આવ્યું. તેની સાથે ખંભાત જવું પડ્યું. નવાખે ગાણુ નિયમ કરતાં બમણી ખંડણી

માગણી કરી, પરંતુ જ્યાં મૂળ દરેલી રકમ મદા મુશ્કિલતે ભરી સકાય ત્યાં હું એવી રકમ તે શી રીતે કમ્પ્લી શકું ? મેં તો સાફ ના પાડી દીધી. ”

“ અને પછી ? ” બહાર કાઢી નવાંજીની યાદ દશે એમ માનીને તે જાણવાની અભિ- રાષમાં મજદુર વચમાં જ બેસી ઉઠી.

“ પછી બીજું તો શું થાય ? નવાંજી મને ત્યાંજ પરહેજ કરી દીધો અને અમણી ખંડણી આપ્યા વિના ખંભાતમાંથી એક ડગલું પણ બહાર નહિ ભરી સકાય એમ સાફ સંભળાવી દીધું. ”

“ એનું નામ તે સત્તાનો મદ. વાર પણ તમે અહીં શી રીતે છટકી આવ્યા ? ”

“ એ તો દહા લાંબી વાત છે, પણ આ વખતે હોય નહિ અને મારો છટકો થાય નહિ. ” તેણે પોતાની પડખેના જ ખાટલામાં પડેલા પોતાના ભગીન, તરફ આંખો યોધી અને ગર્વભર્યા સ્વરે તે આગળ બોલવા લાગ્યો,

“ આ છોકરાએ તો ભારે કરી બહેન. અમે તેમ તો એ જીવાન લોદી ખરેને ? એણે પ્રથમ તો ખાતમી મેળવી કે મને ક્યાં રાખવામાં આવ્યો છે. પછી પોતાના જેવા જ લોકો જીવાનીઆ એણે મેળા ક્યાં અને ખંભાતમાં આવી ચોકીકાગેને ચતુર્થજ બનાવી મને ત્યાંથી છોડીને સજા આપ્યા પાછા વડગામ. ”

“ પણ ત્યારે તમારા જાનેના ચીરની આ રિયતિ શા ઉપરથી થઈ ? ”

“ હવે એ જ તાત ઉપર આવું છું, મજદુર વરણા, હું નામી છટકો એમ જાણતાં જ નવાજ તો કોમથી ઉચો નીચો થવા લાગ્યો. મને જીવેના પછી કાવવા માટે તેણે મોટી ફેર મોઝી. અમે જાણતા જ દતા

કે આવી કંઈક નવાજીની થયા વિના નહિજ રહે એટલે અમે પણ બની શકે તેટલી તૈયારી તો કરી જ દતી, પરંતુ ક્યાં નવાજની સામર જેવડી સેના અને ક્યાં અમારું જોખા જેવડું હારેકર ? છેવટ સુધી લડીને જ્યારે એમ લાગ્યું કે હવે ઉપરવાનો એકે આરો નથી ત્યારે અમે જીવેના નર લદા પામશે. ” એ વિચારથી ત્યાંથી છટકી જઈને દરિયામાં કૂદી પડ્યા. અમારાથી બન્યું ત્યાં સુધી તો અમે તરવાનું ચાલું રાખ્યું, પરંતુ અંતે દરિયાની જીવાજ સાથે ધસડાયા અને દેવનું ભાન ભૂલીને-માછલીઓ અને બીજાં દરિયાઈ જીવજીવંતોના ચટકા સદન કરીને ખેંચાતા ખેંચાતા આગળ વધ્યા. અંતે દરિયાના પ્રયંક મોજાએ અમને અહીં આંખોની આગળના કાંઠે કાઢી મૂક્યા. અમારા ચીર વચ્ચેનું પણ ઠેંકાણું નહોતું. દિવસોના દિવસો દરિયામાં પડ્યા રહેવાથી ચીરમાં ચેતન પણ નહોતું, એટલે ચાલીને ક્યાંય જવાય તેવી રિયતિ નહોતી એટલામાં અમે દૂર એક તાપણું જોયું, એટલે ત્યાં કાંઈ માથુસ દશે, એવેા ખ્યાલ કરીને અમે જુમો પાડ્યા લાગ્યા. મારી જુમો સાંભળી એક માથુસ દોડતો ત્યાં આવ્યો. એને જોઈને અમે તો આભા જ બની ગયા. એ તો દતો અમારા ગામનો જીવેના કોળી ! ”

“ એ કોળીએ અહીં વચવાટ કર્યો છે ? ” મજદુર વરણા જ જાણવા માંડ્યું.

“ ના રે બહેન, આ તો પેલી ‘ કદા ચંદન કદાં મલયાગિરિ ’ જેવી તાત છે. એ જીવેના કોળી અમને દરિયામાં પડતા જોઈને અમને સામે કાંઈ સદિમલાગન પદોંચાવવાની કાનતથી વડગામ આગળ દરિયામાં કૂદી પડ્યો, પરંતુ દરિયામાં વેળ ચડી તે સાથે એ લોટો લેવાયો અને અમારો આગળ નીકળી ગયો. અમારા પદેલાં જ દરિયાના

છીએ એને આજીવના કાઠિ ફોડી દીધો
તા અને એ નિચારો તાપણ કરી તાપી
શો હતો, તેવામાં અમને એકને એ તો ખૂબ
સા યદ્ય ગયો. ”

“આતુ” નામ તે ઝણાતુનું. છતાં
એ એટલી સેવા થતા સર્ગાએલી તે કેમ
મેળ્યા થાય ? ત્યારે તો અહીં ખબર આ-
તા આવનાર એ શ્રવે જ કે ? ”

“હા, બહેન, અમારા અંગ ઉપર એકે
અન હોવાથી અમે તેને મામમાં આવી
અમારા બનેલી બોજી પાસેથી વચ્ચે લઇ
આવ્યા તેને મોકલ્યો હતો. પછી તો છ-
વાએ બધી લાંબી લાંબી વાતો કરી દશે
એટલે બોજીએ અમને અહીં બોલાવ્યા
અને તમારે નાહક આ તકલીફમાં ઉતરવું
પડ્યું. ”

“એ શું બોલ્યા બાઈ, એમાં તકલીફ
શાની ? સૌ સૌનો ધર્મ સૌ શાખે બળવો
જ નેહ્યો. અને એ તો વેળા ફરતી ઝાંપડી
છે, આજે તમારો વખત તો કાલે અમારો
પણ વખત આવે. તમને સાદાવ્ય કરવી
એમાં થોડો જ કંઈ પાડ કરવાનો છે ? ”

“પાડ નહિ તો પણ નેહ્યમ વડોરવા
જેવું તો ખરું જ ને ? ” વખતોજીએ તરા-
બર વખત એકને વજીવરઆનો વિચાર
બજીવાની મુક્તિ રચી

“દરકલ નહિ. પોતાના આપજનોને
સાદાવ્ય કરવા જતાં નેહ્યમ પણ વડોરવું
પડે, તેમાં શું યદ્ય મધું ? એ તો એ વખતે
જેવા વાગે તેવા દેવાશે. એ ચિંતા અત્યાર-
થી શા માટે ? અમારે તો ખાઓપીઓ અને
મોજ કરો. ભવિષ્યના વિચારો ન કરતાં
દમજી તો તમિલન મુખારવા તરફ જ
ખ્યાન આપો. પ્રજા સૌ સારા વાર્તા કરશે. ”

કાંઈ બાકીને જાને આ વીરાજતા મધી

રજપૂતાણી તરફ માનસરો નજરે નેહ્ય રહ્યા.
તેમના મુખમાંથી ઉદ્ધાર નીકળી પડ્યો,
“બહેન, તમે તો ખરેખર દેવી સ્વરૂપ વીરા-
જના છો. ”

૩. નવાખી લોકર.

“કેમ મુખારક, એ વાણેલાઓનો કાંઈ
પતો ? ”

“દરિયામાં ફૂડી પડેલા એ મગતરોનો
માટે આટલી બધી ફિકર શા માટે, નામદાર ? ”

“ભૂલે છે મુખારક, એ તો રજપૂત
બચ્ચો. નાનો તો પણ રાખનો ફાળો. એને
જરાક પણ તક મળે તો એ મરતા સુધી
પણ વેરનો ડાંખ ન વિસરે. ”

બીજો કામ હોત તો મુખારક જરૂર એને
બીકણ ગણી કાઢત, અને એની દાંસી પણ
કરત; પરંતુ આ તો ખંભાતનો નવાખ.
એને એકેય કડવો અક્ષર સંબંધાવવાની ફાતી
દિગ્મત આતે ?

મુખારકની કુમો જ બાળે આવી ચડ્યો
દોષ તેમ એક સેવકે અતિ ઉતાવળમાં એ
ખંડમાં પ્રવેશ કર્યો.

“નવાખ સાહેબ, પેલા રજપૂતોનો પતો
લાગ્યો છે. આજીવો નામના ગામમાં તેમના
બનેલીએ તેમને આસરો આપ્યો છે અને એ
ત્યાં સાબ સાસરા યહને દહેર લાંબી રહ્યા
છે. ” મુખારકનો છત દેહો મેડો. નવાખે એ
વાણેલાનો પતો કાઢ પણ ઉપાય શોધી. લા-
વવાનું કપડું કામ તેને સોંપ્યું હતું, અને
એ કામમાં ફગિમૂત થવાની બાગ્યે જ કાંઈ
આશા હતી. આંખ પતો મગતરો તેજે ફટકાં
ચાનો દમ એવો. આ સેવકનાં વચનો સાં
બાગતા નવાખતા વેદોર ઉપર અવનવ દેર
ફરો થતા મુખ. જાણે અગાઉથી જ નવાખે
ખાટ પડી ગયો દોષ તેમ તેજે ફરમાવું
“મુખારક જા, મિષાદસાસારને, કદી રે”

લરકર તૈયાર કરે. એ તરફનો મુલક જોવાની મને પણ ખૂબ તમન્ના છે, એટલે હું જાતે આ વખતે તો લરકર સાથે ચડીશ. ”

વાઘેલાઓએ દરિયામાં ઝંપલાવ્યું ત્યારથી નવાખના પેટમાં ફાળ પડી હતી કે રખેને તેઓ બાવનગરના કઠિ ઉતરી પડે અને બાવનગરના ભૂપતિનો આશ્રય શોધે. આવા વિચારથી તેણે ચડાઈની બધી યોજના મનમાં જ ગોઠવી રાખી હતી. મજેશી ખાતમી પ્રમાણે વાઘેલાઓ બાવનગર સુધી પહોંચવા પાખ્યા નહોતા છતાંય તેઓને જીવતા પકડવા મા મારવાની તીવ્ર ઇચ્છાને લીધે તેણે પોતાની યોજના કાયમ રાખી અને પૂરતો સડાયક સરંજામ લઇને ખંભાતમાંથી પ્રમાણ ક્યું.

ખુદ નવાખને મુખે ચડતા નોંછને તેના લાણેજ ને બાતીજને પણ સાથે જવાની હોશ થઇ આવી. અને નવાખની સમમતી મેળવી તેઓ પણ લરકર સાથે ઉપડ્યા.

કૃચકદમ કરતું એ નવાખી લરકર આંખળી આમળા આવી લાગ્યું.

૪. જગદંબા શી જોગભાયા !

નવાજે સીમમાં પડાવ નાખીને એ વાઘેલાઓને પોતાને સોંપી દેવા માટે બોજીને કહેણ મોકલ્યું. એ સંદેશો સંભળતાં જ પુનઃ બોજી વિચારમાં ઉતરી પડ્યા. પોતાને યુદ્ધમાં ઉતરવું પડશે એટલા માટે નહિ, પરંતુ પોતાને ચરણે આવેલાઓનો જીવ બચાવી નહિ શકાય એવી ચિંતાને લીધે.

ડોસાજી અને વખ્તાજી હવે તદ્દન નિરાશી અને સંકટ બની ગયા હતા. અગિયો ઉપર સૈન્ય ચડી આવે છે એવા બચકારા સંભળાયા ત્યારથી જ તેમણે નવાખને પોતાનું

ખાણી ખતાવવાનો અને તેમ કરતાં કદાચ મરવાનો પ્રસંગ આવે તો હસતા મેંચિ મૃત્યુને બેટવાનો નિશ્ચય કરી લીધો હતો.

સંદેશો લાવનાર દૂતને શો ઉત્તર આપવો એ વિચારમાં બોજી અસ્વસ્થ ચિત્તે ચારડામાં આંટાફેરા મારવા લાગ્યો. એટલામાં તો પ્રજ્ઞવર લાં આવી લાગી.

“ કેમ વળી પાછા આજે આમ વિચારમાંના કેમ ફેરવવા માંડી ? ”

“ આ દૂતને શો જવાબ આપું એ જ વિચારી રહ્યો છું. ”

“ કેમ વળી કંઈ નિશ્ચય પસંદાયો છે કે શું ? ”

“ તને શું લાગે છે ? ” બોજીના મુખ ઉપર ફરજિયાત હાસ્ય રહ્યું.

“ મારા મુગટમણી બોલેલો બોલ કદી ન ફેરવે, એની તો મને સંપૂર્ણ ખાતરી છે, પરંતુ રખેને નવાખની હાજરી કંઈ બીજાનું વિચારો ઉત્પન્ન કરાવતી હોય ! ”

“ બરાબર છે. હું વિચાર એ કરી રહ્યો છું કે જેને આશ્રય આપ્યો તેનો જીવ શી રીતે બચી શકે ? તમે એક કામ ન કરો ? ડોસાજી અને વખ્તાજી અહીંથી ચોરી છૂપીથી સહિસલામત રચળે ચાલ્યા જાય એમ તેમને ન સમજાવે ? ”

એજ ક્ષણે ડોસાજી અને વખ્તાજી ત્યાં આવી લાગ્યા. “ ક્ષમા કરો, શંકાર, છેલ્લી ઘડીએ અમારું મોત બગાડવા પાડ્યું છે કે શું ? અમે અહીંથી નાશી જઈએ અને તમે અમારે ખાતર હોમાંજ જાવ. એ તે કમિતી ન્યાય ? તમે ગમે તેમ કરશો તોપણ હવે તો અમે અહીંથી એક ડમ પણ નથી બચવાના. જ્યાં તમે ત્યાં અમે. જે તમારી વલે યશો તે અમારો. અમને કાપા કરતાં કીર્તિ વધારે વડાડી છે. દમણી બીજા

નારો સાથે શી રીતે સામનો કરવો એ વાતનોજ વિચાર કરો. "

"એમાં મોટા વિચારો તે સા કરવાના હતા ? આંગળીને ફરતી ચોરની ઉચી વાડ છે. એ આપણો ગદ. આપણા ગપવાગંધ્યા છતાં મરતાં મુધી પાછું ડગ ન ભરનારા મરણિયા સામંતો ને સિપાઈઓ છે તે આપણું મોટું લાવલરકર અને આપણી પાણીદાર તલવારો, અંદ્રો અને જંગલો * એ આપણને છેવટ મુધી સાથ આપનારા દયિયારો. તમે તમારે ફક્ત નવાબની દિલ-ચાલ બરાબર તપાસ્યા કરો. એ દિલચાલને પહોંચી વળવા માટે જેટલું મુશ્કેલી આવે તેટલું કરી છુટો. બાકીની બધી જી રાખિ મારે માથે."

ડાકાજી અને વખ્તાજી તો વ્રજવંશના વેણુ સાંભળતા જાય ને મનમાં ને મનમાં એ જગદંબા શી જોગમાયાની વખાણ કરતા જાય. એનાં ઉત્તેજક વચનોથી એમનો ઉત્સાહ દિગ્વિસ્તિત થયો.

જોજીજી નવાબના ફૂલ પાસે પહોંચી ગયો અને તેને સાદ મેંભજાની લીધું, "નવાબને કહેજે કે જોજીજીના દેહમાં પ્રાણ દશે ત્યાં મુધી તો તે વાલેલાઓને નહિ જ મેંપિ. બાકી એમની છમ્મછા જ હોય તો રજુમેદાનમાં એમનો સત્કાર કરવાને માટે અમે તૈયાર જ છીએ. "

વ્રજકુંવરે આ વચનો સાંભળ્યા અને તે પ્રસન્ન થઈ. 'હવે ખરો રજુરંજ જામશે.' તેના અંતરમાંથી વદ્યારો નીકળી પડ્યા. ને મુદતી તૈયારી કરવા મંડી પડી.

૫. તોપના ગોળા

ધડોમ ધડોમ કરતી તોપો નવાબના લશ્કરમાંથી છુટવા લાગી અને તેના ગોળા આંગળી મામમાં પડવા લાગ્યા.

આંગળી નાનું સરખું ગામ, એને ન મળે કોટ કે ન મળે કિલ્લો. ફક્ત આમની વચ્ચે એક ઉચો કોડો અધિશે હતો. આ કોડો એ જ આંગળીના ગામધણીનું યુદ્ધ-સ્થળ. ત્યાંથી જંગલો ફાડવામાં આવે તો ગામ ઉપર ચડી આવેલું ધાકું કે મનુષ્ય લશ્કર બરાબર દાવમાં આવી જાય એવી એ કોડમાં ગોઠવણ કરેલી. બાકી તો ગામ ફરતી ચોરની ખૂંજ લાટી અને ઉચી વાડ એ એનો કુદરતી કિલ્લો. ગામને ચાર ઝાંપા હતા તેમાંથી ત્રણ મિલકુલ બંધ કરાવીને ફક્ત દક્ષિણ તરફનો એક જ ઝાંપો ખુલ્લો રખા-વીને એ ઝાંપે થોડાં માણસો રાખીને બાકીનાં કોડા ઉપર ગોઠવવામાં આવ્યા હતા. એ થોડાં ધણા જેવા હતા. એમાંના એકેક માણસ બાહુતી એક હજાર સિપાઈઓ જેવા હતા, એટલે એ થોડાં ધણ રંગ રાખશે એવી ભોજીને ખાતરી હતી.

નવાબી લશ્કરમાંથી તોપનો ગોળો પડ્યો કે તરતજ ચલો સહને યુદ્ધમાં લાગ લેવા તત્પર અનેલી વ્રજકુંવરે સેવકોને આજ્ઞા કરી, "ચાલો, જલદી કરો. ધરેધરથી ગોળા ઉઘરાવો, પાણીનાં મોટાં રંગાડાં ભરાવો અને જ્યાં જ્યાં તોપનો ગોળો પડે ત્યાં ત્યાં તરત જ તેના ઉપર ભીનાં-પાણી નીતરનાં-ગોળાં નાખી દેવામાં આવે એવા પ્રયત્ન કરો. "

તરતજ તેની આજ્ઞાને અમલ થયો. આ મુકિતને લીધે જેવાં યત્નો ગોળો પડ્યો કે તરત જ તેના ઉપર બાહુ ગોળાં નાખવામાં આવતું અને એ ગોળાથી જનમાલની તુક-ચાની થતી અટકી જતી.

આંગળીની ઉત્તર દિશામાં લશ્કરનો પકાવ નાખીને પડેલા નવાબે તોપોના મોરચા ગોઠ-વાવીને મળે એ મોરચાથી જોજીજી કરી જશે એવી આશામાં નવાબે ફરીથી એ વાલેલાઓને મોંપી દેવાનું કહેજુ મોઠાંપું.

ડોંગરેનું બાલામૃત

પીવાથા

છોકરાં

તંદુરસ્ત થઈ તેમની
તાકાત વધે છે.

કે. ડી. ડોંગરે કુંપની,
ગીરઆવ—મુંબઈ.



— સંતતિ વિના સંપત્તિ નકામી છે —

શ્રીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી અને વૈજ્ઞાનિક વિનાશક

[ખદિરાદિઘૃત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી શ્રીઓના દર્દો જેવા કે, માસીક શ્વેતી અનિયમિતતા, ખોટી ગરમી લોહી વિઘટ, કસવાવડ, રતવાથી બગડતા બુચ્ચાં, પ્રદર, લોહીવા, અધુરા માસે બાળકનો યતો જન્મ, સગર્ભાવસ્થામાં તાવ, અચકિત, કેડનો દુઃખાવો, ગર્ભાશયનો સોજો વિગેરે દરદાને મટાડી ગર્ભનું પોષણ કરે છે. છોડ હોય તે પાલવે છે અને ગર્ભાશયને ગર્ભધારણ યોગ્ય બનાવે છે. કીમત રતલ ૧ ના ડબ્બાના રૂપીયા બે, અરધા રતલનો રૂપીયા એક વી. પી. પો. જુદું.

વૈદ્ય. એન. એચ. મહેતા.

મંડીવાવાડી બાલામૃત સોગંદી રીપો-ભાવનંગર. (મંડીવાવાડ.)

ત્રણ સુંદર રાસસંગ્રહ

રાસતરંગિણી

ઉમા-ગીતાંજલિ

ગુણસુંદરીના રાસ

કવિ ખોટાદકર દ્વારા

લગ્નગીતા અને રાસ

સાક રાસનો સંગ્રહ

મૂલ્ય : ૦-૧૦-૦

મૂલ્ય : ૦-૫-૦

મૂલ્ય : ૦-૪-૦

પોષ્ટજ : ૦-૧-૦

પોષ્ટજ : ૦-૧-૦

પોષ્ટજ : ૦-૧-૦

ત્રણ પુસ્તકો સાથે લેનારને રૂ. ૧-૪-૦ માં મેર મોકલ.

લખો: વ્યવસ્થાપક “ ગુણસુંદરી ”, ૧૧૪, ગીરગ્રામ બેકરોડ, મુંબાઈ, ૪.

“ પેનકીલર ” એ અમારા ટ્રેડમાર્ક છે.



Painkiller

પેનકીલર.

(પેરીડોલ)

કાઢેરા, દાઢી, ઝાડો, મરડો તેમજ પેટના દુખાવા ઉપર સમજાણુ પ્રમાણ છે.

નક્કી માલધો સાવચેત રહેલો.
સોલ એજન્ટસ:—

પરસોતમદાસ હરજી એન્ડ સન.
ગુલાબ અને મદ્રાસ.

ગાંધીના વહેમાતરમ
શિકાકઠ સાબુ

(રજીસ્ટર્ડ)

માથાના વાળ ખરી જતા અટકાવે છે.
વાળને વધારી સુંવાળા અને કાળા બનાવે છે
તેમજ શરીર નહાવાથી ચામડી મુલાયમ સાથ
છે દરેક આકાંક્ષે વાપરી પોતાનો સંપુર્ણ
સંતોષ જાહેર કર્યો છે ઉપરાંત વડોદરા સ્વદેશી
ખાતર પ્રદર્શન તરફથી સોનાનો ચાંદ આપવામાં
આવ્યો છે. કીંમત ત્રણ ગોટીની પેટીના તેર
આના ટ. ખ. જુદુ.

બનાવનાર:—એમ. એસ. ગાંધી

કડી (ઉ. ગુજરાત)

મળવાનું ટંકાણું.

કાચમી સ્વદેશી ખાતર

સુંબાઈ અને અમદાવાદ તેમજ દવાવાળાને
ત્યાંથી અને દરેક સ્વદેશી સ્ટોરમાંથી મળશે.

—બે સુંદર નવલકથાઓ—

દુર્ગાની આગ કંપની સરકારના
સમયની રોમાંચક
પ્રેમકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૦-૦ : પો. ૦-૨-૬

તૂટેલાં બંધન કવિવર ટાગોરની
સુંદર સામાજિક
નવલકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૦-૮-૦ : પો. ૦-૧-૬

લખો:

વ્યવસ્થાપક “ ગુણસુન્દરી ”
૧૧૪, ગીરગામ બેક રોડ, સુંબાઈ, ૪

પસંદગી તમારાજ હાથમાં છે

હમેશના માટે સુવાવડ બંધ કરવી કે એક
પછી એક સુવાવડનો બોળો છોડાવે જવો.

અફળ (રજીસ્ટર્ડ)

દવાનો ફક્ત સાતજ દીવસ ઉપયોગ કરવાથી
પછી કદી સુવાવડજ આવતી નથી. આ
નીદોષ અજબ અદ્ભુત અફળ ગોળીઓ
કુદરતી ઉપાયે ગર્ભ અટકાવે છે, જેથી
માસીક ચાલુ-શરીર નીરોગી રહે છે.

આ મહિના માટેજ કીંમત: રૂ. ૭ા :

પરદેશ : શી. ૧૫

નવેખર માસથી કીંમત: રૂ. ૧૦ :

પરદેશ : શી. ૨૦

સરનામું નીચે મુજબજ કરવું:—

મીસીસ કુસુમકુમારી મહેતા
નસીરાબાદ (રાજપુતાના)

પરંતુ બોજીનો એક જ ઉત્તર હતો,
“ મારા જીવતા સુધી તો એ નહિ જ અને ! ”

નવાજ નિરાશાથી ધુધરાયો. તેણે તરત જ તોપો ફાડવાની આજ્ઞા કરી અને સાથે સાથે પોતાના સેનાપતિને એવી સૂચના આપી દીધી કે “ ત્યારે તોપના ગોળાઓ છૂટવાથી વાતાવરણ ધુધારા યમ જાય ત્યારે લશ્કરી ટુકડી રવાના કરવી જોઈ કુશળને એ લશ્કરને જોઈ જ ન શકે. અને એ ટુકડી ચોરની વાડ કાપી નાખીને ગામમાં પ્રવેશ કરવાનો માર્ગ ખુલ્લો કરે. ”

તોપોના લયંકર અવાજથી જળે આવે ખરેખર હોય તેવા પાછલાં પડતા હતા. અગ્નિની જ્વાળાઓ નીકળતી હોય તેમ લાક્ષણિક ગોળાં પાંખાળા નાચ પેડે ઉડતા હતા. અને ધુમાડાને લાંબે જળે વાદળાં પૃથ્વી ઉપર ત્રિતરી આવ્યા હોય એવો ભાસ થતો હતો.

પરંતુ એ ગોળાને બીના ગોદાથી છુટતી નાખવામાં આવતા હતા. તેથી, કાંઈ ધારી અસર થઈ નહિ. ગોલંદાએ દિશા બદલી અને મોરચા જરા ઉંચા માર્યા.

પરંતુ એથી તો તોપમાંથી છૂટેલા ગોળા માર્ગની ઉપર થઈ સામે પાર જવા લાગ્યા.

નવાજની આજ્ઞા પ્રમાણે લશ્કરની નાની નાની ટુકડીઓ એક પછી એક ગામ તરફ જવા લાગી, પરંતુ નવાજની ધારણા કરતાં પરિણામ ઉલ્ટું જ આવ્યું. જેવી તોપો બંધ રહે કે તરત જ કોઠા ઉપરથી પ્રતીજ્ઞ જર-કંદાએ જંજીર છોડે અને એ ટુકડાંમાંના માણસોનો સોથ કાઢી નાખે.

✽

“ મને લાગે છે કે આમને આમ વધુ વખત ચાલશે તો નવાજ તોપોના બળથી અંતે આખું ગામ ઉડાવી દેશે ! ” બોજી સંતાપી પડ્યો.

“ તો પછી ચાલો આપણે નીકળી પડીએ રણ મેદાનમાં ; રામ ધણીએ ધાણું ફરો તે યશ. ” ડોસાજીએ ઉવટનો માર્ગ સૂચવ્યો.

“ બરાબર છે, કાં તો આ પાર કે પેલે પાર ” વખતાજીએ કાકાની વાત વધારી લીધી.

“ પરંતુ ત્યાં સુધી નવાજના લશ્કર મુખ્ય બદલે નહિ—ઉત્તરમાંથી દક્ષિણ તરફ આવે નહિ ત્યાં સુધી હાથની લડાઈમાં એકે રીતે હારી શકાય એવો સંભવ નથી. ” બોજીએ ખંચી મુશ્કેલી રજુ કરી.

“ તો એ કામ મારું ! પાછળથી અવાજ આવ્યો.

“ કોણ જીવે ! આપુ એ કામ તારું નહિ. ” ડોસાજીએ ડોકું ધુણાવ્યું.

“ મારા માસિક, બસ આપ રાજ થઈને અને આરા અપો. ” જીવે કોળી બંને હાથ બેડી વિનંતિ કરવા લાગ્યો.

“ પરંતુ તારાથી શું થઈ શકશે ? ”

“ બોજી કાંદારે કહ્યું તે ! આપુ ફક્ત રાજ થઈને રજા અપો, બલે પછી તમારી સેનામાં મારા પ્રાણ ન્યોછાવર થઈ જાય ! ”

અને જીવે કોળીએ પોતાના ગામ ધણીના કાનમાં કંધક કહ્યું.

“ એમ ? ત્યારે તો જા ફતેહ કર ! ”

ડોસાજીના મુખ ઉપર પ્રસન્નતા ફરી વળી.

જીવે સૌને પ્રણામ કરીને ગયો. એની પ્રણામ કરવાની દબ અને મુખમુદા ઉપરની દદના સૌને એવી લાગી કે જળે જીવે સૌને ઉવટના જ પ્રણામ કરે છે !

૬. બચી ગયો.

તોપોના ગોળા નકામા જતા બેઠ નવાજનો મિત્ર જ ગયો. ગોલંદાએ તેણે ખૂબ ધમકાવ્યા.

“અમરદાર ને કાંઈ પણ પ્રપંચ કર્યો છે તો તમને આ તોપોને માટે બાધીને જ ઉડાડી મૂકીશ! મને થંકા લાગે છે કે કંઈ દુસ્મનોએ તમને ફાંસા લાગે છે!”

“અફસોસ, નામવર, આપનું નિમજ આપને અમે એવો વિચાર પણ થા માટે કરીએ? અમે અમારી બધીએ હોંશીયારી વાપરી ચૂક્યા, પરંતુ કોણ જાણે શું થાય છે તે મોરચો અમે તેમ જુઓ કે આફે અવળો લેવા છતાં પણ ગોળા ધાર્યા નિશાને પડતા નથી! જુઓ, જુઓ, આ પેલી ઓઝો આમ ઉપર આકાશમાં ઉડતી હોય તેમ જણાય છે ને! એ જ જાણે આપણી તોપોમાંથી છૂટેલા ગોળા હાથમાં પકડી લેતી હોય એમ લાગે છે. જરૂર એ રજપુતને એની કુળદેવી સહાય કરતી હશે!”

નવામ આંખની ઉપરના આકાશ જાણી તાકી રહ્યો. ગોલંદાને જેવી જ એને કાંઈ ભ્રાંતિ યદ્યપરંતુ રખેને પોતાના લક્ષ્યમાં એવો જોય પેસી જાય અને એ વિચાર માન્ય થી બધા ટીકા પડી જાય એવો ખ્યાલ આવતાં તેણે એ વાતને દસી કાઢી.

“મૂખ નહિતર! છન્નતની કુરીઓ આવા ધાધત્રમાં આવવા ક્યાં નવરી પડી છે ને! કંઈ નિશા તો કર્યો નથી ને?”

અને તેણે ગોલંદાને બદલી નાખ્યા.

એ જ ક્ષણે કાઠા ઉપરથી જંગલમાંથી છૂટેલો એક ગોળો દમમમ અવાજ કરતો ત્યાં આવી પડ્યો.

નવામ ચમક્યો અને એ ચમકમાં જ તે સ્ફોજ પાછળ ખસી ગયો ન હોત તો એ ગોળો જરૂર એના પાછળ દરી લેત.

ગોલંદાને એમની કુદિ પ્રમાણે કામ

કરતા રહેવા દધને નવામ એ મોરચાથી જરૂર નીકળી ગયો.

શું કરવું તે તેને સ્પષ્ટ નહિ.



વખ્તાણ કાઠા ઉપર ચડીને શત્રુની બધી દિલચાલનું બારીક નિરીક્ષણ કરતા હતા. ત્યાં ઉભા ઉભા તેમણે જોયું કે નવામ તો પના મોરચા પાસે આવીને ગોલંદાને સાથે કાંઈ વાત કરી રહ્યો છે. નવામને હાફ્ટમાં લેવાની આવી સુંદર તક જોતાં જ તેણે અડીમણ વજનની અને પાંચ હાથ પુરી લાંબી જંગલ છાતીએ અડાતીને, બરાબર નિશાન સાધીને ગડીમ કરતોકને અવાજ કર્યો. એ જંગલમાંથી છૂટેલો ગોળો એ બરાબર નવામને વાગ્યો હોત તો ત્યાં ત્યાં તે પૂરો યદ્યપ જાત, પરંતુ એના આયુબની ફેરી હજી લંબાવાની હતી. ગોળાના અવાજથી ચમકીને તે પાછળ દડ્યો ને બચી ગયો.

૭. કેદી!

નવામે નિશ્ચય કર્યો કે જ્યાં સુધી તો પોતા મોરચા માટેનું ચોગ્ય સ્થળ પસંદ કરવામાં નહિ આવે ત્યાં સુધી કંઈ પણ દહાડો વળશે નહિ. શી રીતે કામ લેવું તેનો નિષ્કર્ષ કરવા માટે તેણે પોતાના અધિકારીઓને એકઠા કર્યા.

સેનાપતિ અને અન્ય અધિકારીઓ આ સ્થળના અભેદપણ હતા એટલે સૌ પોતા પોતાને ફાવે તેવા અભિપ્રાય આપવા લાગ્યા, પરંતુ એમાંથી એકેય ઉપાય અસરકારક જણાયો નહિ. હવે શું કરવું? એ ચિંતાનો વિષય યદ્યપ પડ્યો. એવામાં ખલાતના સિંપાઇઓ ચતુરપક્ષના એક માણસને મુશ્કેલ બાધીને ત્યાં લઈ આવ્યા અને કાંઈ ચુપચર તરીકે તેને નવામ પાસે ખડો કરી દીધો.

નિરાચારી જાણીએલો નવામ ધુરંધરી

લક્યો, “ કેમ રે બદમાશ ? તું અમારા લશ્કરનો ભેદ જાણી જવા આવ્યો છે ? ઠીક છે, હંમણા જ તને મારા ચાકરો બરાબર મંજિદો ચખાડશે. પછી તું તારે જહાનમમાં બેઠો બેઠો અમારો ભેદ જોવા કરજે અને રોવા કરજે. ”

પેલો ફેદી બંને હાથ જોડી કરમશેને દીન વાણીથી અરજ ગુજારતો હોય તેમ ગળગળા સહે બોલ્યો, “ નવાબ સાહેબ, મારા નસિબમાં તો બંને કારથી ટપકા ખાવાનું લખ્યું લાગે છે ! હું આપનો પક્ષ ખેંચવા ગયો ત્યારે આંખની માંથી ઠાકોર સાહેબે લાત મારીને હાકી કહ્યો અને અહીં આપને અમરે આવ્યો તો નસિબે અહીં પણ મેંથી પાક ખાવાનો વખત આવ્યો ! ”

એ ફેદીએ મુખ ઉપર એવા તો લાચારી-લાચી લાવો બતાવ્યા કે નવાબને પણ તેના તરફ અનુકંપા ઉપજી. એની હાકીત જાણવા તે ઈસુક બન્યો. રખેને દુસ્મનનો એ માથુસ બોલું બોલી પોતાને ઉતરે એ વિચારથી નવાંબે ખૂબ રોષ બળવંતા આગામચક રસ્તે ફેલું. “ જોજે, યાદ રાખજે. જો એક અક્ષર પંથુ જુલું બોલીશ તો એહીઆ જ તોપને ગેળે-ઉડાવી મૂરીશ. કહે, મારો પક્ષ ખેંચવાનું તને કંઈ કારણ ? ”

“ બીજું તો કંઈ નહિ, માંખાંપ, પરંતુ આપના જેવા બાદશાહી રોજ સાથે ચડી આવે ત્યારે બોખા જેવડા ગામનું શું મળું ? આપની સામે ટકી સહે ? સુકા પાછળ લીધું પણ બળી જશે એ કાચથી હું કાંઈ વાધરોના પટેલ તરીકે બોજી છાકોરને સમજાવવા ગયો કે નવાબનું મન મનાવો હશે અને એની સાથે સલાહ કરે. ” પણ એ તો જાણે છે ને બાવલા ગરામિયાં કલા એટલે યજ રહ્યું. એ તો ટેકના કટકા ભડેને કાઢી લીધા યજ નાવ, પણ લીધી હત

ન છેડે, એ તો મારા ઉપર ખૂબ તપી ગયા અને ન કહેવાનાં વેણ કહીને મને લાત મારતાં આવેશમાં ને આવેશમાં તે બોલ્યા, “ જા, જા, વાંધરા, નવાબનો પક્ષ ખેંચતાં લખતો નથી ? ખબરદાર, જો મારા ગામમાં રહ્યો તો જા, તારો કડિા નવાબ પાળશે. ” કહે, અન્નદાતા, મારા જેવા નવાબ પોચાને પછી તો મામમાં ઉમેાવ કાણુ રહેવા દે ? મને ફરીથી ઠાકોર જોયે તો જીવનાજ મારી ખાંડ ઉતરડી નાખશે એવા કાચનો માર્યો હું અહીં નાશી આવ્યો. વારે ધડીએ પાણુ, જોતાં જોતાં હું અહીં આવતો હતો એટલે આપના આ ચાકરોને મારે માટે ચંકા યજ અને ગંડાપાકુનો સ્વાદ ચખાડતાં ચખાડતાં મને અહીં આપની પાસે ધસડી લાવ્યા. હવે આપના આધારે છું બાપલા. ઠાકોર તો મને જીવતાય રહેવા ન દે એટલે તમારો તહેનાતમાં જ રહીશ અને મારું * આપણું પૂરું કરીશ. ”

એ ફેદીની બોલવાની ઢમછમ એવી હતી કે નવાબ અને તેના સર્ અધિકારીઓએ એના શબ્દો સાચા માની લીધા.

“ ઠીક છે ત્યારે અમારી સાથે જ રહે, પણ સંભાળજે. જો કંઈ દગોશટકો જથ્થાવો તો ! ”

“ અરે કંઈ દિ. ઉઠ્યો છે ? મારા બાપ, હુંએ ધાન ખાઉ છું. કાંઈ ધૂગ નથી ખાતો. ”

એ ફેરી ઉપર નવાબને અવિશ્વાસ લાવવાનું કંઈ કારણ ન રહ્યું.

૮. જીવંતો કોળી

અને હવે યુદ્ધરચના કેમ કરવી તેના ફરીથી વિચાર થવા માંડ્યો. દરેક તરફથી નવા નવા સયના રજુ થતી, પરંતુ એમાંની એકય નવાબને ન રચતી.

અધાની વાતો લક્ષ્યપૂર્વક સાંભળતો હોય અને એના ઉપર ખૂબ વિચાર કરતો હોય તેમ ત્યાં એસી રહેશે. પેલો વાધરી એકાએક બોલી ઉઠ્યો, “ સરકાર, હુકમ હોય તો એક વાત કહું. હું જાણું છું કે નાનાં મોઢે મોટી વાત કરવાથી હું હાંસીને પાત્ર બનીશ છતાંય હવે જ્યારે માફે છવતર તમારી સાથે જોડ્યું છે ત્યારે મને પણ એક સૂચના કરવા દો. ”

અધાય અધિકારીએ ખડખડાં દસી પડ્યા. દાતણ વેચનારો અને ધરધરના ટાઢા ટુકડા ખાનારો આ ચીંથરેલા વાધરો તે વળી શું જોઈને કહાપણું ડોળતો હતો ? પરંતુ નવાજને એની વાત જાણવાનું કુતૂહલ થયું. ઉતાવળમાં જ તે બોલી ઉઠ્યો, “ કહે, કહે, તારે જે કહેવું હોય તે કહેવાની છૂટ છે. જોજે બોટી બનાવટ ન કરતો. ”

“ આપ જેવા ખંભાતના ધણી પાસે કંઈ ખીજ ત્રીજ વાત હોય, બાપલા ? હું તો એમ કહેવા જતો હતો કે તમે આ તોપો ગોઠવી છે એ કેઠાણું જ મૂળ બોટું પસંદ કયું છે. અહીંથી તો બોટું જ નિશાન આવેને ? જોતા નથી ગામ કરતાં આ જમીન કેટલી નીચાણમાં છે ? ”

જે સરદારે એ સ્થળ પસંદ કયું હતું તેનો મિત્તજ ગયો. ચોતાના કરતાં વધારે આવડતનો ફિકા રાખનાર આ ઉંચુ વળી ક્યાંથી ફાટી નીકળ્યો ? કરડાકીમાં જ તે બોલ્યો, “ ત્યારે ખડુ ડાહ્યો દો તો તું જ બરાબર કેઠાણું બતાવે ? ”

અધાય દરબારીએને લોગ્યું કે દમણી કંઈક ટપાટપી થશે.

પરંતુ પેલો કોળી તો એજ ગરીબ સ્વભાવ ને એ જ દયામણો મહેરા સાચરી રાખીને બંને હાથ જોડી બોલ્યો, “ નવાજ સાહેબનો હુકમ હોય તો અનુમતી એવું - કમરેકલ્પ ”

બતાવું કે જોનજોતામાં તમારી તોપોથી આંધું ગામ ઉડી જાય. ”

નવાજ હર્ષમાં ઉછળી પડ્યો. “ બતાવ, બતાવ, અમને એ જ બાબતની જરૂર છે. ”

“ ભુઓ, ગરીબપરવર, હું જાતને વાધરી રહ્યો એટલે મારામાં અક્ષલ જોળી જ હોય, પરંતુ મેં પણ ગોળાદાજ તરીકે નોંધરી કરી છે. મોરચો ક્યાં ગોઠવેલો ને નિશાન કેમ લેવું એ વિચાર તો મારી આંગળીના વેઢે. આપ દક્ષિણ બાણ્યે હસ્તે લઈ જાય તો તરતજ ફેતેલ ચાય. ”

“ ખરેખર ? બમારી ફેતેલ થશે તો તને હું જમીન જમીર અને વંશપરંપરાની પટલાપ આપીશ, ચાલ, થઈ જા બોખરે. અને આ તોપચીએને માર્ગ બતાવ. લશા, તારું નામ ? ”

“ માફ નામ છવશે કોળી. ”

“ છવશે ? ” નવાજને હસવું આવ્યું.

“ હા, છવશે, બાપજી. મુળ નામ તો છવો, પણ અમારા જેવા ગરીબ વસવાવાને મારા નામે કોણ બોલાવે ? આંધું ગામ મને છવશે જ કહીને બોલાવે છે. ”

અને ફરી વાર નવાજની આરાગી વાટ ન જોતાં તે તોપો પાસે આવ્યો અને તેમને દક્ષિણ તરફ તોપો ફેંકારી જવાની સૂચના આપી.

એકાએક એ કોળી હર્ષવિશમાં કુદી ઉઠ્યો. “ ભુઓ, નવાજ સાહેબ, આ કેરવ બોલી એ આપણી ફેતેલ સૂચવે છે ! ”

“ એમ ? ” નવાજ ચકિત બન્યો. “ હા, બાપજી, અમે ગામડીયા લોકો આવા બધાં શુકર જોળખીએ. શુકનાવળીમાં એવું કયું છે કે મનમાં કંઈ કામ ધાણું હોય ને બેરવ બોલે તો કામ સફળ ચાય ને જોડે પાર. થઈ જાય. અમલકાએ જ ”

ને આપણે આ પશ્ચિમ દિશા તરફથી કુચ કરીને લશ્કરને દક્ષિણ તરફ લઇ જઇએ તો પશ્ચિમના છૂટા ભાગમાં ગામ આપના કમળે ઘસ જાય. " તો પૂછવું જ પડી તો શું ? "

નવાએ તરત જ ફરમાન કાઢ્યું. દારૂના કુડલા સાંઢીયા ઉપર લાદવામાં આવ્યા અને એ દારૂગોળાના સરન્નમવાળા સાંઢીઆની લાંબા વચમાં રાખીને આગળ પાછળ ઘેડે-સ્વાર તથા પાયાળ ગોઠવીને નવાએ એ જ ક્ષણે પશ્ચિમ દિશા તરફ કુચ કરી.

હાં દારૂગોળો સફાવ્યે !

" જુઓ, જુઓ, ભાઈ, આ તો ઘેર બેઠા ગંગા ! હવે ક્ષણેના પશુ વિશંબ કરવા જેવું નથી. યતુનો દારૂગોળો નાશ પામે એટલે પછી તાકાત નથી એની કે આપણને હાથોહાથની લડાઈમાં હારી રહે. "

હાથમાં ખુશ્કી તલવાર સાથે ધડીમાં કોઠામાં અને ધડીમાં ગામમાં આંટાફેરા મારતી, રત્નરત્નની કિલચાલ ઉપર નજર રાખતી, ગામશેરોને અને રાજકુટુંબીઓને ઉત્સાહ આપતી, મજકુંવરણા કોઠામાં ઉભી ગોલંદાએને ધૂચના આપતી યતુના સૈન્ય ઉપર મીટ માંડી રહી હતી. તેણે યતુસૈન્યને દક્ષિણ તરફ કુચ કરવું જોવું, સાંઢીઆની ધારની ધાર એમ અને ધ્રુવરે ખરો મેઢો આપ્યો છે એમ જોતાં તરત જ તેણે ડોસાણને સાવચેતી આપી.

ડોસાણ અને વખ્તાણ ત્યાં ધસ્યા આવ્યા. મોજાણ પણ આમભર્યો દોડી આવ્યો. બધા પ દક્ષિણ તરફ જતાં લશ્કરનું નિરિક્ષણ કરી રહ્યા.

" ચાલો, જલ્દી કરો, જેટલી જંગલો હોય તેટલી સાવધી કરો. બરાબર લશ્કરનો મોખરાનો ભાગ દાઢ છે ત્યાંથી આગળ વધે અને આપણી બરાબર સામે ઉડેલી અલગથાર આવે કે તરત જંગલોમાંથી એળા

છોડવા માંડો. " જો, જો, જરા પશુ મફત ન થાય. નહિં તો આવેલો અલસર એજે બરો સાવધાન ! "

અને એ વીરાંગનાએ જે દિશામાંથી દારૂગોળાથી લદાએમાં ઉડે આવતાં હતાં એ તરફ પોતાની ખુશ્કી તલવાર લંબાવી અને બરકંદાએનું લક્ષ્ય બેઝ્યું.

મોજાણ, ડોસાણ અને વખ્તાણ ત્રણે જણા છેક મોખરે-કાંઠા કાંઠરા આગળ આવ્યા અને અને જંગલ ફેડાવા તત્પર બન્યા. એ દરેકની પાછળ બખ્તે જણા બારેલી જંગલ સાથે ઉભા રહ્યા અને એ બખ્તે જણાની પાછળ પાંચ પાંચ મહેનતુ અને અતુલની માથામે જંગલ બરી બરીને તૈયાર કરી દેવા લાગ્યા.

છત્રન મરજીની મહત્વની પળ આવી લાગી હોય એટલી આતુરતાથી મજકુંવર યતુના લશ્કરની કિલચાલ એમ રહી હતી. જંગલોનું નિશાન બરાબર લાગે એવા સ્થળે સાંઢીયા આવ્યા કે તરત જ મજકુંવરે પોતાની તરવાર હાથમાં વીંઝીને " ચલાવો એકદમ " એરી એ તરજી આપી. હકકંક કરતી ગોળીઓ જંગલોમાંથી છૂટી અને એ ગોળીઓ નજરમાંથી દૂર જાય તે પહેલાંજ ત્રણેય રજપૂત વીરાંગના હાથમાં પાછળથી બીજા બરેલી જંગલો આગે પડી અને ફરીથી તેના ઘડાકા થયા.

નિશાન આગળ લાગ્યું. જંગલોના ગોળા કુડલા ઉપર પડતાં જ કુડલા ફેડી દારૂનો સ્પર્શ થતાંજ દારૂ સળગી ઉઠ્યો.

સાંઢીયા ચમક્યા. પોતાનો કાગ આવ્યો હોય તેમ આઘાતજનુ માટે મોટાં ડાર્ક મારોને કામ આગળના લશ્કરને ભેટીને બદાર નીકળી ગયા, કેમ જમણે ગાંધે પડણે ફેડાવા તો ફાઈ પાછળના લશ્કરમાં પેસી જઈ રમ-આજુ મચાવવા લાગ્યા.

એક પાછળ રહેશે નવાજ લડકો. પોતાની સાથે રાખેલા પેના ઠાળાને તેણે પૂછ્યું, “ જીવલા, આ શી ધમાચકડી મળી છે ? ”

પોતાને જરાય નવાઈ ન ઉપજી હોય તેમ દારકું મોઢું સાંભીને એ ઠાળાએ જવાજ આપ્યો, “ જરૂર આપના લશ્કરમાંથી કોઈએ કાંઈ ચાલો કર્યો છે, લડાઈની ધૂનમાં ને ધૂનમાં આપના કોઈ સિપાઈએ અંદકડી ફેંકી દીધી. એ ઝોળાથી કુડલો વીંધાઈ ગયો દરો અને દાર સળગી ઉઠ્યો દરો. આપની આરા હોય તો હું આગળ જઈને બધાને જરાજર મૂચના આપી દઉં કે ભૂતમાં કોઈ આવે ગોરાલો કરી ન બેસે. ”

હકત વિશ્વનોજ વિચાર કરી રહેલા નવાજને તો એટલુંજ ભેદિયું હતું. તેણે જીવને આમજ દોડાવ્યો.

પરંતુ આ શું ? આ તો ગામમાંથી ધડાકા સંભળાતા હતા. ગામમાંથી ગોળા સંભળતું કરતા આવતા હતા. દારના કુડલા એક પછી એક કુટતા હતા અને સાંડીઆઓ તલન ગાંડા બનીને ચોખેર ધુમીને લશ્કરને પથ નાસભાગ કરવાની ફરજ પાડી રહ્યા હતા.

નવાજે ધુમ પાડી, “ જીવલા ! એ જીવલા ! ”

પરંતુ જવાજ કોણ આપે ? તેણે પથ પછાડ્યા, અને પોતાની સાથેના સ્વારોને દુકમ કર્યો, “ અરે ! દેખો તો સદી, વે સાવા જીવલે કીધર મર નવા ? ”

ધોડેરવારો દોડ્યા, પરંતુ તેમનાં થોડાં ધરતી ઉપર વેરણુ છેરણુ યજને પડેલા સળગતા દારગોળામાંથી યજને આમજ વધવાની ના પાડતાં હતા ! આડા અવગા અટાકેરા મારીને એ સ્વારો પાછા આવ્યા અને એને સ્નાનના સમાચાર આપ્યા કે “ એ ઠાળા તો ક્યાંય નજરે પડતો નથી ! ”

નવાજે ત્રણે દમણાં જ કોઈને મારવા જતો તેમ તેમ એવાવેમાં મુડીઓ, બીડી,

દાંત કચકચાવ્યા, ખુચ ધમપછાડા કર્યા અને “ જરૂર એ કોઈ કપડીનાં કારસ્તાન હશે, ” એમ અડખડવા લાગ્યો.

કોધથી ધુવંધુવાં યજને તેણે પોતાના લશ્કરને આગળ વધવાની આજ્ઞા કરી. ચિ-શીના ચાકર સમા પેટને માટે વેઠ કરનારા એ ખિચારા સિપાઈઓ આમજ વખા; પરંતુ આજે એમના બાવજમાં કમેલો મરવાતું હતું. પોતાની પીઠ ઉપર ધડીએ ધડીએ તકાફ ને બડામડ અવાજ થતો સાંભળીને અને ખજતા દારગોળાની અગ્નિની ઉની આંધળી બળીઝળીને સાંડીઆ આડા ને અવગા એવા ધુમી રહ્યા હતા કે જે કોઈ ધોડેરવાર કે પથપાળો સિપાઈ એની દડકેટમાં આવતો તે ફરીથી ઉભો જ થવા ન પામતો. આવી સ્થિતિમાં નવાજનું લશ્કર અસ્ત-અસ્ત થઈ ગયું.

નવાજનો ઉત્સાહ ઉડી ગયો. હવે શું કરવું તેના વિચારમાં ને વિચારમાં તે ‘ મુઝારા લાગ્યો. પરંતુ જંજરોને મારો તો ચાલુ જ હતો. નાસભાગ કરતું નવાજનું લશ્કર એ ગોળાના સપાટામાં આવી જતું અને તેમની સંજમામાં વધારે ને વધારે પ્રમાણમાં પડાડે થતો જતો હતો. નવાજને લાગ્યું કે આ તો ‘ લેને ગઈ પુત ઝોર ઝો નાઈ ખસમ ’ જેવું થયું. પેશો જીવલે ઠાળા લાયમાં આવે તો, એને જીવલે જ જમીન-દોસ્ત કરી દઉં ’ એવું એને યજ આશ્ય. ૧૦ રણરંગ !

અગ્નિની પાદરમાં દારગોળાના ધડાકા અને માણસોની જૂમરાણુ સાંભળીને ગામ લોકો મમરાણાં અને ‘ હવે જરૂર પોતાનું આવી જ-નું ’ એમ માનીને નાસભાગ કરવા લાગ્યા પરંતુ એજ વખતે વીરાંતનાની માફક ચોખેર ધુમતી વજ્રકુંવર ત્યાં આવી લાગી, અને ખરી વસ્તુસ્થિતિ સમજીને થોડાં વખતમાંજ યજુલો અલોચી ન્હાસી જઈ એવી દિવસ આવી.

તેણે જોયું કે હવે ખરો વખત આવી
લાગ્યો છે. તે એકદમ ક્રોધા ઉપર આવી અને
સૌ કોઈ સાંજળી ચક્રે તેવા ભુક્કંદ રત્ને બોલી,
“ જુઓ, નવાખનું લશ્કર અવ્યવસ્થિત થઈને
નાસભાગ કરવા મંડ્યું છે તેજ વખતે તેના
ઉપર આપણે હાથો મારશું તો તેમના રત્નો
સહો છત્સાદ ઉડી જશે અને નવાખ પણ જન્મ
ભરની ખોઈ ભૂલી જશે. ”

“ બરાબર છે, ” ડોસાજીએ પોતાની
મનથી માની લીધેલી સગી બહેનની વાતને
વધાવી લીધી, “ પછીથી વળી નવાખને નવી
તેવણી કરીને આવવાનું મન થઈ જાય તે
પહેલાં જ એને આપણે હાથ ખતાવી દેવા
જોઈએ. ”

“ તો આસો, હમણાં જ, હમંના
હાથમાં દીલ થી ! ” ભોજી પોતાના અંમ
ઉપરના દહિયારો ઠીકઠીક કરતાં ક્રોધા
ઉપરથી નીચે ઉતરવા લાગ્યો. બધાએ તેનું
અનુકરણ કર્યું.

આખું ગામ હલકે ભરાયું. પોતાના
આમણીને ખુશી લગાઈ લડવા જતો જો-
ઈને માત્ર રજપૂતો જ નહિ, પરંતુ દહિયાર
બાધી જાણનાર બીજા કોમોના બહાર
માણસો પણ બહાર નીકળી પડ્યા અને
ભોજીને સાથ આપવા અધીરા બન્યા.

“ ભાઈઓ ! નવાખની સામે જવું એ
કંઈ બચ્ચાની રમત નથી. એક જીજ્ઞાસા
નારે લડાઈમાં કંપલાવનાં આગ્યા હો તો
તો અહીં જ રોકાઈ જાવો. મુદ્દમંથી પાછી
પાની કરે એવાનું મારે કામ નથી. મને
સંખ્યાતો મોદ નથી. થોડા પણ મરતાં
સુધી સામી છાતીએ લગનારા દોષ તો પછી
જવું જખ મારે છે ! હજી પણ જેનું મન
સુખ્ય થઈ દોષ તે પુણીથી અહીંથી
ચાલ્યા જાય, આજે મોતને ભેટવાનું તો
નહી જ છે. વિજય ભાગ્યને આપીને છે. ”

પરંતુ એક એવો કાયર ન નીકળ્યો જ

ત્યાંથી ચાલ્યો જાય ! ભોજીની ખાત્રી થઈ
મઈ કે દેવ પોતાને અનુકૂળ છે.

અસો મરણિયા લંબેલા સાથે તે આમ-
બહાર નીકળ્યો. નવાખના લશ્કર આગળ
આવતાં જ તેણે ડોસાજી અને વખ્તાજીના
કાનમાં ધૂંક મારી, “ જુઓ, આપણે સેનો-
વડીયાને શોધી લઈએ. હું નવાખના ભત્રીજા
સામે જઈ છું, તમે એના ભાણેજને સંભાળો
અને વખ્તાજી સેનાપતિને શોધી કાઢો. ”

અને નવાખને ખબર પડે-તેનાં સૈનિકો
એતે તે પહેલાં : તો “ જય જીવનનાથ ! ” ની
રથગજના સાથે એ મરણિયા રજપૂતો
નવાખી લશ્કર ઉપર ટુટી પડ્યા.

જખરો જમ જાગ્યો. ‘મરણ’ કે મારણ’-
નો નિશ્ચય કરીને આવેલા રજપૂતોએ નવા-
ખના ભાડૂતી સૈનિકોનો જખરો સંદાર કરી
નાખ્યો. એક પહેાર સુધી બીજાજ દત્તાકાંડાવા
રહો, રજપૂતોની જખરી બીસથી નવાખનું
લશ્કર પાછું હકવા માંડ્યું.

વીરાંગના મજકુંવર રજપૂતોને ઉતેજીત
કરી રહી હતી. “ શામાય ! બહાર રજ-
પૂતો ! લડતાં લડતાં મર્યુ થશે તો રજગંમાં
અસરાની વિજયમાળ વરસો અને વિજયી
થશે તો જગતમાં અક્ષય દીપ્તિ મેળવશે.
જો જો જરાય મોળા પડતા ! ”

એ રથગંડીને એક એક અક્ષર અમૃત
સમો નીરડતો અને રજપૂતોના અગ્નિઅંમમાં
નવચેતન રડાવું. તેઓ દ્વિયુષિત છત્સાદથી
થવું સાથે લડવા પ્રેરાતા.

થવું સેન્યને હકવું જોઈને રખેને નવાખ-
નો ભત્રીજો છટકી જાય એ વિચારથી ભોજી-
જીએ પોતાનો અક્ષર બરાબર તેની સામે લીધો
અને અક્ષર સંચાલનમાં પોતાની કુશળતા બ-
તાવતાં તેને સમરભૂમિમાં જ સુવધાની ડીધો.

તરતજ તેણે ડોસાજીને પડખાં. ડોસાજી
અમજી ગયા તેણે નવાખના ભાણેજને બો-
લેગો કરી નાખ્યો.

“ રંજ છે મારા ધણીને ! ”

ઝોસાજીએ પાછળ જોયું અને એ ચમક્યું.
“કાણુ છવો ! વાદરે બડના દીકરા ! ખરો
રંખ તો તેં રાખ્યો. ચાલ તું છવતો રહેવા
પામ્યો એજ ઠાકોરજીની મહેર !”

“એ બધો માથા મામધણીના પુણ્યને
પ્રતાપ !” છવાએ બધામ યથ ઝોસાજી માથે
ચડાવ્યો.

અને વખ્તાજીએ જોયું કે પોતે ધાયું
કામ પાર પાડવામાં પાછળ પડ્યો છે ! રંખે
ને મનની મનમાં રહી જાય એ વિચારથી
‘આ પાર કે પેસે પાર’ કરવાના નિશ્ચય
સાથે તેણે પોતાનો અથ ચતુરદળ વચ્ચે ના-
ખ્યો અને સિપાદસાસાર પાસે પહોંચી બધ
તેને પુરો કરી નાખ્યો.

સિપાદસાસાર પડતાજ ચતુરેનામાં વળી
પાછી નાસતાજ શર યથ. પોતાનો ભત્રીજો
તથા ભાણેજ દણાવાના ખચરથી નવાજ
શોકાતુર બન્યો. તેની ખાત્રી યથ મધ
કે અહીં પોતાનો મજ દેવાએ એમ નથી !
રણું સળું કાવલરકર લખને તે ભગ્ન હૃદયે
ખંભાત તરફ પાછો ફર્યો.

✽

આ પરાજયથી-ખામ કરોને પોતાના
ભાણેજ ભત્રિજાના મત્સ્યથી નવાજને આંખળી
ઉપર એવો તો અભાવ આવી મયો કે તેણે
આંખળીનું પાણી દરામ કહ્યું. દજ સુધી
ખંભાતના નવાજ એ નિવમનું પાલન કરે છે.
એમ કહેવાય છે.

✽

આ પુદ વખતે છુટકા તોપના ગોળામણી
એક ગોળો ઉચડીમાં છે જેનો મરચાં વાટવામાં
ઉપયોગ થાય છે, અને જેનું વજન આશરે
૬૫ શેર નેટલું છે એમ માનવામાં આવે છે.
૧૧. ધન્ય વીરાંગના !

આંખળી મામમાં આજે ઉત્સવ ઉજવાય
રજો હતો. એના મામધણીની ટેક સચવાય.
આસરે આવેલા ઝોસાજી અને વખ્તાજી
સદીમલામત રહેવા પામે અને આંખળી મામ
નવાજ જેવા સજળ ચતુરી દાદમાં કમકાષ
જવું જાય, એ કંઈ ઝોજા આનંદની વાત

હતી ! આંખળીમાં આજે સોનાનો સુરજ
લગ્યો હોય, આજે દિવાળીનો દિવસ હોય.
એટલો ધેર ધેર આનંદ મંગળ વર્તાઈ રજો
હતો. લોકો પોતાના મામધણીના અને એના
ધરને શોભાવનારી, એના કુળને અજવાળનારી
એની અર્ધાંગના વીરાંગના મજકુંવરનાના
વખાણ કરતાં હર્ષ પ્રયુક્ત બની રહ્યા હતા.

પેસો છવો કાળો તો ઉપડ્યો ય ઉપડ્યો
નહોતો. આખા મામમાં તે એક બહાલી
બકિન યથ પડી. મામમાં સૌ કોઈ તેને
જોવા-તેને મળવા-તેની સાથે બે ધડી વાતો
કરવા આતુર બનતાં અને તેણે અજમાવેલી
યુક્તિની દક્ષીણ સાંભળી ખૂબ ખુશ થતાં, તેની
અજગ્ય હિમ્મત માટે તેને મનપાદ આપતા.
પુદ ભોજજી અને મજકુંવરનાના મુખે પોતાનો
વારંવાર અપાતી કાળાશીધા તો છવો એમજ
માનતો કે પોતાનો જન્મારો સફળ યથ મયો !

ઝોસાજી અને વખ્તાજી તો પોતાને
આશ્રય આપનાર અને પોતાને ખાતર ઉઠીનો
કહ્યો બેઠો લેનાર ભોજજી અને તેને
પ્રેરણાના પાન કરાવનારી સગી બહેનને ઠાકણ
આવનારી સામાન્ય રીતે શોધ્યે. મનાતી છતાં
સગી બહેનના આવને પજૂ બૂલારી કે તેણી
જન્મદંયા સ્વરૂપ મજકુંવરનાનો ઉપકાર થી
રીતે વાળવો એજ વિચારો રહ્યા હતા. કેવળ
શબ્દિક આમાર માન્યા મિત્રાય તેમની પાસે
બીજું એકે સાધન નહોતું.

“બહેન, તમારા મજકુંવરનો કયે ભવ
છૂટીયું ? તમે ઉદારચરિત્ર છો એનો તો તે દિવસે
અનુભવ થયો હતો, પરંતુ તમે ખરાં વીરાંગના
છો તેની પણ દમણી ખાત્રી યથ મધ. પુદમાં
મળેલા નિશ્ચયનો યથ ખરાં રીતે તો તમને...”

“નહિં, એ યથ આ તમારા બનેલીને
જો છે. રજા પ્રત્યપ તો એમના !”

મજકુંવરના વચમાંજે બોલી ઉઠ્યા.
આત્મકિત અર્ધાંગનાની માફક એણે પોતાના
પતિનું મદત્વ વધાવ્યું.

કાકા ભત્રિજાના મુખમાંથી હૃદયારો ની-
કળી પડ્યા, “ધન્ય વીરાંગના મજકુંવરનાને !”



ખંડખોર ખનો

લેખક: શ્રી. કેશવપ્રસાદ રેસાઈ

* નવી વખતે શુભ ટાંકણે અભિનંદન આપવાનો સામાન્ય રીવાજ છે. આ અભિનંદનમાં શુભેચ્છાઓ દર્શાવવામાં આવે છે. હું પણ આજે શુભ રીતે બેનેને નૂતનવર્ષા બિનંદન આપું છું. સર્વ પ્રકારની શુભેચ્છાઓ તેમને મારે દર્શાવું છું. પરંતુ એટલેથી જ ન અટકતા કાંઈક આમળાં વધું છું. આ શુભેચ્છાઓ ફોલે તે મારે બે બોલ કહેવા છું છું. ઉપર ઉપરની શુભેચ્છાઓથી, અથવા તો હૃદયની પણ કેવળ છંદાઓથી, વિરમવાનો આ વખત નથી. અંતઃકરણ પૂર્વક ચલત કરવાનો આ તો સમય છે.

શુભેચ્છાઓ દર્શાવીએ ત્યારે અંદરખા- નેથી સાચી વસ્તુરિયતની કાંઈક અભિનંદન કંપના આપણને દોષ છે. આ વસ્તુરિયત છંદવાયોઅ ના દોષ તો તે અદ્રશ્ય એવી શુભેચ્છા દર્શાવીએ છીએ. બેનો મારે શુભેચ્છાઓ દર્શાવતી વખતે પણ તેમની અંતરની સ્થિતિ જ્ઞાનમાં આવે છે. અને આ સ્થિતિ જોઈએ તેવી તો નથીજ. એટલે તે બદલાય તેવી શુભેચ્છા દર્શાવું છું. અને યોગ્ય સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે આપણે શું કરવું તે સંજમી બે બોલ બેનેને ચરણે મૂકું છું. બે બોલ-બેજ બોલ-કહેવાની આઠા. હું અમરણ: પાણી થકું તેમ છે, એવીજ આઠા દોષ તો હું કહું કે બેનો! "ખંડખોર ખનો."

* શ્રી મુનશી દિંદુ સોમંડલના સમાસદો મારે સંવત ૧૯૬૦ ના નવા વર્ષ માટે વખાણ. "સન્નારીઓને બે બોલ."

મનુષ્ય સ્વભાવમાં આઠાપાલન સ્વાભા- વિક છે. પરંતુ હિંદના રાજકીય ક્ષેત્રમાં મહાત્મા ગાંધીના પ્રવેશ થયો ત્યારે સામાન્ય જનતામાં એક નવી વાતનો પ્રચાર થયો. આઠાપાલન સ્વાભાવિક છે ખરું, પણ પ્રસંગ આવે કાયદાની સામે થવાની પણ ફરજ હોય થકે છે. આ સિદ્ધાંત રાજકીય તેમ જ સામાજિક આખતોમાં પણ લાગુ પડે છે. રાજકીય ક્ષેત્રમાં કાયદાઓ છે. સામાજિક ક્ષેત્રમાં રીતી છે. રીતી તો શાખથી બલવતી છે. કાયદાથી તો તે અનેક ગણી બલવતી છે. એ રીતી સારાં સમાજ ઉપર આધિપત્ય ભોગવે છે. પરંતુ ઉપરનો સિદ્ધાંત અમલમાં મુકીએ તો આ રીતીની અવગણના કરવાની- રીતીબેને તોડવાની પણ ફરજ પ્રસંગ આવતા ઊભી થાય છે.

જન્મથી મરણ સુધી, સકલ સમાજમાં, સારાં જીવનમાં, છંદાનેચ્છાએ પણ, રીતી- એનું સંરચાપન યત્ન થયું છે. ત્યાર પછી જીવનમાં અનેક મૂલ્ય પરિવર્તન થયું થયું છે. મનુષ્ય જનતા અનુભવો બદલાયા છે. સામાજિક સંજોગો ફેરવાય ગયા છે. છતાંયે આ સર્વને સાનુકૂળ સ્વાગ રીતીએ સન્ન્યા નથી. અત્યારે પ્રવર્તતી અનેક રીતીઓ, જીવનમાં મદદરૂપ નથી. ધર્મખરું તેઓ અધનરૂપ-અડચણરૂપ-છે. આવી નવી સ્થિતિ દોષ તરીકે આપણી ફરજ સ્પષ્ટ છે. અડચણરૂપ રીતીઓને ઉલેખો, તેમની સામે બળવો કરો. ચાલો, આપણે મુખ્યમાના જીવનપ્રસંગો

જરા નિરાતથી જોઈએ. સમાજજીવનનો આરંભ લગ્નથી થાય છે. લગ્ન એટલે આત્માનું એકમ. લગ્ન એટલે સ્નેહિત્રીના સદચાર, એમ શાસ્ત્રમાં શીખવેલું છે, કવિઓએ કહેલું છે, યાનિત્રીએ ગાયેલું છે. પરંતુ અત્યારે લગ્ન કેમ થાય છે? જેની શરીરાવરથા સંપૂર્ણ વિકાસ પામી નથી, જેની શુદ્ધ હજી ખીસી નથી, જે સંમતિ દર્શાવી શકે તેમ નથી, અને જે પસંદગી કરી શકે તેમ નથી, તેના જોડાણ-જીવનભરના જોડાણ-થાય છે. અનેક રથજોડાણે વેચાણ પણ થાય છે. અને આ કહેવાય છે શાસ્ત્રવિધિયુક્ત લગ્ન.

કલ્યાે એક કુમારિકા છે. વિકસિત, શિક્ષિત, શીલવતી, બહાદુર બાળા છે. તેના કુટુંબીઓએ હલન ચલનની નવા યુગની બાવનાનુસાર તેને સંકુચિત રવાતંત્ર અધ્યુ છે. તેણે શાળા પાઠશાળામાં શિક્ષણ લીધું છે. જન્મત જરા જરા જોયું છે. સંસ્કૃત અને અંગ્રેજી કવિઓ અને નાટ્યકારોને તેણે પિછાડ્યા છે. તેનું હૃદય એક યુવક પ્રત્યે આકર્ષાય છે. આત્મા આત્માને જોળખે છે. કવિની પંક્તિઓ તે યુગે છે:

આત્મા જોળખે તે વર
ખીજાં બધાં પર.

યુવકનું હૃદય પ્રતિજ્વલિ આપે છે. તે કન્યાકોને રસીકાર કરવા તૈયાર છે. તેને ફેલી કરી હૃદયમાંદિરે પધરાવવા તે આદુર છે. દુનિયાનાં મર્વ સુખ કન્યાને આપવા તે ચક્રિતમાન છે. કન્યા માતાપિતાને હરખ-ભર્ષા આવેશથી આ વધામણાં આપે છે. તેમનાં આશિર્વાદ મળે છે. પણ દુનિયા ડાઘા, બ્યવહાર દષ્ટિવાળાં, તે નરનારી કન્યાને વારે છે. કહે છે તે યુવક તો અન્ય યાત્રિનો છે. તેની સાથે આપણી યાત્રિથી બ્યવહાર ન થાય. આપણે યાત્રિબદાર થયું પડે. તેથી તો બહુ દુઃખ પડે, બિવિધમાં આપણે બહુ શોષણ પડે, અને તારે, તારાં

બિવિધના સંતાનને, પણ બહુ દુઃખ ખમવું પડે. તેમની ખાતર પણ આપણે-તારે-આ પગલું ભરવું જોઈએ નહિ.

યથું. સમાજનો નિર્ણય આવ્યો. રીતોનો વિજય થયો. આ પ્રસંગે તમે આ કુમારિકાને શી સલાહ આપશો? તમે તેનાં વડીલ હો તો શું કરશો? તમારી ફરજ શી માનશો? હું તો કહીશ કે બળવો કરો.

એક ખીજી કલ્પના કરો.

તમારી એક બેનપણી સંયુક્ત કુટુંબમાં છે. સોળ વર્ષની તેની વય છે. થોડું બહેલી છે. એના દાદાજીએ એના વેશવાળ કીધા છે તે વર સોળે આની કુળવાન છે, પૈસાવાળો છે. પણ પીસ્તાળીસ વર્ષની એની ઉંમર છે. આગળ બે વાર પરણી ચુક્યા છે. તમારી બેનપણીએ એને નજરે પણ નથી જોયો. એને એ પસંદ તો ક્યાંથીજ હોય! આ સમયે એની શી ફરજ છે? તમારી શી ફરજ છે? હું તો કહીશ કે એની ફરજ છે કે બળવો કરે. તમારી ફરજ છે કે તેને મદદ કરો. કેવળ સલાહ કે સલાહનુભૂતિ બતાવીને નહિ. પણ દરેક રીતે સક્રીય મદદ કરો. જરૂર પડે તો તેની સાથે તમે પણ બળવાખોર બનીને મદદ કરો.

નવોદાને સીમંત આવ્યું. સ્વાભાવિક રીતે તેની શારીરિક પ્રકૃતિ સ્વસ્થ નહોતી. પછી પ્રશ્ન થયો કે પ્રસૂતિ ક્યાં કરવી? સહેરમાં પ્રસૂતિગૃહો તો બંધાયે છે. પણ રીડી કહે છે કે ત્યાં ન જવાય. જમ્મીએ તો ધરડાની આગર જાય, રીડી પ્રમાણે તો પીપરમાંજ પ્રસૂતિ થાય. પણ આ બાળાનું પીપર તો અમજોતો અખાડો છે. ત્યાં સુવા વડ પરાપૂર્વની રીડીએ જ થાય છે. રીડીએ સુવાવડમાં વપરાયલાં ગોડડાં ને ચાલા ત્યાં સંગ્રહી રાખેલાં છે. સુવાવડ સમયે દાહતર બોલાવવાથી ધરમાં આભડછેટ ફેલાય એવી ત્યાં માન્યતા છે. સૂર્યાથી પણ સુવાવડનું

રક્ષણ થયું જોઈએ એવી તેમની પાછી શ્રદ્ધા ગૃહનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.
છે. પેઢીધર ધંધો કરનારી ધરડી, ગંડી, લગ્ન થયું છે. બાળાને મમે તેવે રથાને
ગાયજી ત્યાં સુવાવડમાં સવર્ણ ગણાય છે. લગ્ન થયું છે. ભણેલી બાળાના મનમાં લગ્ન-
એ ઘેર પ્રસૂતિ જીવનની મુંઢર

મુક્તકત્રયી

શીવ અને સાગર

(શાર્દૂલવિકીરિત)

દેખી ના સુર કોઈ એર શ્રદ્ધા રૂએ જિજિવ્સિપતિ,
રૂએ છે નવ ચૌવના કકળતી, નારી દુઃખેથી અતિ;
સાદુંતું દુઃખ સાંભળી કટ કટે કેલાસ કરા જતિ,
પીએ વિષ, વહે લખા: “ભગિનીઓ મારી હજારી પતિ.”

૧. સાગર

(૨)

કંટુ વચન

(મંદાકાન્તા)

મીઠાશેથી સહજ જનના દોષ સર્વે છુપાતા,
કાંઈ જેવા કંટુ વચનથી શુષ્ક ઢંકાઈ જતાડ;
ખાટી કેરી, પણ તર ચટી વેડતા લોક આથી,
પાકાં બોરો પણ જન એ બોરડી ખાસકાથી.

(૩)

સોષ્યત

(પૃથ્વીવ્રત)

હરો જનક એકતા તનવ બે છતાં સંત્રથી,
યરો વિમળ એક ને, ખર સમે કુડા દંભથી;
ખીલે કુલની આજર અશુચિથી કરે છે કમી;
હિમાદ્રિ તનયા છતાં ધવલ બંન, રથામા યમી+

+ ચમુના

—જેઠાલાલ ત્રિવેદી

માટે જો તે જરો
નહિ તો તેને
માણી મળવી મુ-
શ્કલ છે. પીયર
જવું કે ના જવું
તેનો નિર્ણય ન-
વોદાઓજ કર-
વાનો છે. આવે
વખતે તેણે શું
કરવું ? આવા
સંજોગોમાં ધણે
કેકાણે શું યાપ
છે ? શરીર સ્વા-
સ્થની વાત હોય,
વૈદક મદદ મેળ-
વવાની વાત હોય,
કદાચ જાંદગીને
જોખમ પણ હોય,
તોયે વિચાર રહી-
નો કરવાનો હોય
છે. મરણ કરતાયે
રહીનો લાપ વિશે-
ષ હોય છે. મરણ
તો ફક્ત જીવનનો
અંતજ. આજે
છે. પરંતુ રહી-
બંગ થતાં તો
જીવતાં ભટ્ટીમાં
રોકાવું પડે છે.

જતાયે નવોદાતું

કર્તવ્ય લખાડું છે. એણે આ રહી સામે
બળવો કરેલા જોઈએ. જરૂર પડતાં પ્રસૂતિ-

વંશી. તહેવારો અને પ્રસંગોની પરાપૂર્વથી
આલની ઉજવણીઓ. એ બધું કામ તો ધરના

જીવનની મુંઢર
ભાવના ભરેલી
છે. અગાઉથી જ
તેણે તે માટે કાંઈ
કાંઈ કલ્પનાઓ
કરેલી છે. સહ-
ચારના તેના કોડ
અનેરા છે. દાંપ-
ત્યજીવન ભોગ-
વવાની હેસિમ-
રી, આત્મવિકાસ
સાધવાના સંકલ્પ
સદિત આ બાળા
સાસરીએ આવી
છે. તેના સ્વપ્ના
સરવા લાગ્યાં.
તેની કલ્પના ક-
પાવા લાગી. તેના
આત્મવિકાસ વિ-
લાષ જવા લા-
ગ્યો. અહિં તો
મોટું મઝીયારું
છે, કુંડીખંધ તો
કુંડુંખીઓ છે.
પૈસા તો છે.
વેતરા જેવું કામ
પણ ત્યાં નથી.
પણ કુંડુંખરડી
ભારે છે. મલાળો
તો મોટો ભારી.
રીતો બધી રાજ-

માણસો જ કરેને ! આ બધામાંથી બાળા ઉચી જ ના આવે. યાક અને મહાજનને લીધે દિવસો સુધી પતિ માથે પ્રેમગોષ્ઠિ પણ યથ શકે નહિ, તો પછી આત્મવિકાસની સાધના તો શી રીતે થાય ! ઓમંડળની કચેરીમાં પુસ્તક ઉઘાડવું પાપરૂપ ગણાવું હોય તો વર્તમાન પત્રની તો આશાજ શી ? છતાંયે પતિ સાનુકૂળ હતા. નવા વિચારો ધરાવતા હતા. અને પત્નીની ધમ્મણ હોય તો મને તે બોગે પણ જીવ રહેવા તૈયાર હતા. પરંતુ સાત પેઢીમાં કોઈએ તેમ કયું નહોતું. એમ કરે તો રૂઢીચુસ્તોનો શીટકાર પડે. આવે સમયે બાળાએ શું કરવું ? કુટુંબની રૂઢી સાચવવી, પરાપૂર્વથી આવતી પરંપરા જાળવવી, કે રનેહ સહચાર સાધવા, આત્મવિકાસ યોજવા, વિકાસત યવું ? હું તો સલાહ આપું કે બાળાએ બગવો કરવે.

તમારે નાની બાળકી છે. નવ વર્ષની ઔરી છે. તમારાં માતાપિતા, તમારાં સાસુ-સસરા, સર્વ શિખામણુ આપે છે, કે ઔરીદાન દેવાનું શાસ્ત્રમાં મહાપ્રણય છે. કુટુંબના જૂદ પુરોહિત ધમકી આપે છે, કે ગોરીદાન નહિ હો તો ધરડાએનો નકમાં વાસ યશે. મરખે મરખી સદચરીઓ સલાહ આપે છે, કે કન્યાનું અત્યારે નક્કો નહિ કરો તો નાતના વર બોટાઇ જશે. કન્યાના વિવાદ પાછળથી મળવર સુરકેલ યશે. કોઇ બીજવરને કે હલકા કુટુંબમાં કન્યા દેવી પડશે. તમારું અંતર ઉકળ્યા કરે છે. તમારી જીભે ઘણાંયે જવાબો આવે છે. તમને લાગે છે કે કન્યા તે દાનમાં દેવાતી દશે ! સાચો તો સ્વપંચરની વાતો કરે છે તે શું નવ વર્ષની કન્યાઓ સ્વપંચર કરતી દશે ! મોટી કન્યા અવિવાહિત રહે તો ધરડાએ નકમાં જતા દશે કે નહિ તે તો પુરોહિત મહારાજ ઉપર બધને જીવે ત્યારે ખરું, પણ નવ વર્ષની કન્યાના લગ્ન કરીને તો તેને જીવતાં નકમાં નાખેલો હોય, તેવાં દબ્બાં તો નરી આંખે અંદિં બેઠ

સકાય છે. પણ આ સૌ ઉત્તરો કંઈ આપી શકતા નથી. આવી સ્થિતિમાં તમે શું કરશો ? નગરોહતા ધરના બાર વર્ષના મુરતીયાનું માથું આવશે તો તમે શું કરશો ? વડીલોથી દબાઇને નવ વર્ષની બાળાને રૂઢી ચંદમાં હોમશો, કે કુટુંબીઓ અને સમાજની સામે બગવો કરશો ? મારે મન તો તમારી ફરજ ઉઘાડી છે. હું તો કહીશ કે બગવો કરો.

મામમાં ઝોરી અછબડાના વાવર ચાલે છે. તમારાં ધરમાં તમે ઉપરનાં છોકરાં છે. બીચારાં દાદીને ચિંતા યથ. બીકના માર્યાં એમણે બાધાઓ રાખી. કાકાબળીયા દેવને નેવેઘ માન્યું. બીચારાં બોળાં દાદી ! પણ તમે કંઈ બહેમોમાં માનતાં નથી. બાધાઓથી દેવ રીએ એ કંઈ તમારી છુદ્ધિ કબુલ કરતી નથી. અરે દેવ કોપ કરીને આમ પોતાની પ્રજાનો વિનાશ કરે એ કંઈ તમારી નજરમાં ઉતરવું નથી. ત્યારે સાસુજીની બાધા પાગવાનું શું કરશો ? તમારી તેમાં શી ફરજ માનશો ?

મને પુછો તો હું કહું કે જરા વિચાર કરજો. ઉત્તાવળું પગલું ના ભરશો. જો જો કે આ પ્રશ્ન સિદ્ધાંતનો છે ? સિદ્ધાંતનો પ્રશ્ન હોય નહિ તો અમરતી અયડામણુ ના કરશો. સામાન્ય મતબેદોમાં તો પતાવટ કરી દેજો. વહેમનું વાતાવરણું ઉંચું યથ જવું નાં હોય તો કાકાબળીયાનો પ્રસાદ એક દિવસ કરીને આમ લેજો પણ ન કરે નારા-યણુ ને તમારું બાળક આ રોગમાં સપડાઇ ગયું. સાસુજી કહે કે દવા ના. યાવ. દવા કરીયે તો કાકાબળીયા કોપાયમાન યાવ. એ તો બાધામાંજ બાધી શ્રદ્ધા મૂકે અને ઢાય જેડીને બેસી રહે. આવે વખતે તમે શું કરશો ? તમે પણ ઢાય જેડીને બેસી રહેશો ? ના નહિજ. આ તો બાળકના જીવન મરજીનો પ્રશ્ન છે. એટલે હું તો બાર દબને કહીશ કે બગવો કરો.

તમારા પુત્રનું લગ્ન છે. આનંદનો પ્રસંગ છે. ધરનાં સૌ પૂજ્ય ઉત્સાહમાં છે. વડીલ

પ્રમાં અને નાતનાં પાવરધાં પટેલ પટલા-
ગ્રીઓ, એક અગર બીજે કામે તમારે ઘેર
આવે છે. માતામહ અને પિતામહ પણ
મલક મલક થાય છે. ત્યાં કોમળે કહ્યું આ
વખતે છુટું ઘી પીરસવું જોઈએ. અને નાતો
એ જમાડવી જોઈએ. વળી બીજાએ કોમળે
કહ્યું કે દહાણું તો જર્મન સીધરતું થયુજ
જોઈએ. તમે પતિ પત્ની બધી વાતો સાંભળો
છો. આનંદમાં ભાગ લેવા જે કોઈ આવે છે
તેની સાથે હસી ખુશીથી ખેલો છો. પણ
સુચવેલા બધા ખર્ચોનો સરવાળો, હોંશના
અને રૂઢીનાં સર્વ ખર્ચોનો સરવાળો, અંદાજે
રૂપિયા પચિસ હજારનો થાય છે. ઉજળી રીતે
રહેતા, લાચરતર આદિતું થોડા ખર્ચ કરતા,
તમારા પતિ આ આંકડો જોઈ ગભરાય છે.
વળી તેમને લાગે છે કે આપણા મરીય
દેશમાં આટલું ખર્ચ, અને તેના અંમનો
બગાડ તે કેમ થોડામાં ? પણ વડીલોનો
આગ્રહ છે. નાત અને કુટુંબનો રિવાજ છે.
તમે શું કરશો ? આદિતું અડચણ વર્ષો
સુધી વેઠશો ? નાતગતમાં વાહવાઈ કહેવ-
કાવરો કે હીમત રાખી સર્વ સૂચનાઓ
સામે, કુટુંબ અને નાતની રૂઢીઓ મામે
બંડ કરશો ? હું તો કહ્યું છું કે બંડ કરવાની
અભિ પ્રમોદ તમારી કરજી છે.

વળી આ પ્રસંગેજ એક બીજી બાજત
લખી થાય છે. તમારો પરણનાર પુત્ર કહે
છે કે અમારા યુવકમંડળમાં મેં તો પ્રતિજ્ઞા
કરી છે. મારાં લગ્નમાં ધર્મવિધિ જ થાય.
અને કંકુ ને કન્યા જ સ્વીકારાય. હું
પહેરામણી લઈ નહિ કે લેવા દઉં નહિ.
નકામે ખર્ચ કરું નહિ કે કરવા દઉં નહિ.
બહેવાને લાંબી મોડી દક્ષણા આપું નહિ કે
આપવા દઉં નહિ. બાબા મેરામ જેવા કપડાં
અંગે અડકાડું નહિ. મોટા ભાગે પાંધડી
પહેરું નહિ. હાથમાં શ્રીરંગ લઈ થોડે ચકુ
નહિ એવી મારી પ્રતિજ્ઞા છે. હાથ નોડી

તમને વિનંતિ કરું છું કે આ પ્રતિજ્ઞા
પાળવામાં મને સહાય કરો. તેમ ન અને તો
લગ્ન મુલતવી રાખો.

આ પ્રસંગ ધર્મસંકટનો છે. તમને પણ
વાહ વાહ કહેવડાવવાની હોંશ છે. તમને પણ
વરઘોડે ન મહાલવાની ઇચ્છા છે. તમે પણ
નાતમંગાને તમારે ઘેર જમાડવા તલસી
રહ્યા છો. પણ તે સાથે પુત્રની પ્રતિજ્ઞા છે.
તે પ્રતિજ્ઞા પાછળ સત્ય તમે ભુલો છો.
આવે વખતે તમે શું કરશો ? આવે સમયે
તમારી શી કરજી છે ? પુત્ર તો બળવો
આદ્યો છે. પુત્રાચિત વિનય તે દાખવે છે.
તમે પણ એ બળવામાં જોડાશો ? હું તો કહ્યું
છું કે બળવામાં જોડાવાની તમારી કરજી છે.

રૂઢીનું પ્રાબલ્ય લગ્ન પ્રસંગે અનેક પ્રકારે
દર્શન દે છે. આ જમાનામાં તો ઉપદાસ-
પાત્ર લાગે તેવી અનેક નાતી નાતી બાબતો
રૂઢીને લીધેજ કરવી પડે છે. અને બધું એ
ધર્મને નામે ચાલે છે. જે નાતનાતની અને
કુટુંબ કુટુંબની આવી વિધિઓ મેળી કર-
વામાં આવે તો હારથરસનું એક ઉત્તમ
પુસ્તક થાય. નાક તાણવું, કે બટોરામાં હોંગ
બાળવી; દહીંના માટલાને વેગણ બાંધવું, કે
આટલે બેઠીને એકીબેકી રમવી; માતા
બેસાડવા, કે જંગ વિવદાય કરવા; આ બધું
હારથરસના મુંદર નમુનારૂપ છે. જે આ
સર્વને આનંદ સાધત ગણવામાં આવતાં
હોય તો તે શિષ્ટ આનંદ નથી. તમે શું
આ સર્વ સાધ્યાં કરશો ? કે તેની સામે
બળવો કરશો ?

આપણા સમાજનું હવે એક કશું ચિત્ર
જોઈએ. આ વિષાદમય ચિત્ર તે હિંદુ બાળ
વિધવા છે. “અચાત કો સિથુજને” શેશ-
વાસ્થામાં તેનો હસ્ત ત્રણો હોતો. સગાને કહ્યું
એ તારા દેવ. અર્થાત અને મરતા એ તારા
પ્રપ્ત. એ જીવે ત્યાં સુધી તેમની સેવા કર.
અને દહાડ્ય તારાથી એ પ્રથમ મરણ પામે

તો તેમનું રમરણ કર. તું બાળક હો કે ભરજીવાન હોય, તો પણ તેનું જ રમરણ કરીને સન્યાસીઓ જેવી અવસ્થા ભોગવ. સન્યાસીઓની માફક શીર સુંડેલું રાખ. શરીરની શોભા ત્યાગ. સુવચ્ચ કે ધરેણી ત્યાગ. જોખનવતી હોય, શૃંગાર મહાલવાનો સમય હોય, આખું વાતાવરણ શૃંગારમય હોય, ભાઈભોળાઈ, કે જેઠેઠાણી શૃંગાર મહાલતા હોય, અરે ! ખુદ માતપિતા શૃંગાર મહાલતા હોય તો પણ તારે તો અડગ સંન્યસ્ત પાળવું જોઈએ.

વિધવા તો ગમે તે હમ્મરે અમાનુષો સંયમ પાળી શકે એવી માન્યતા સમાજે માની છે. રૂઢીએ તે પોષી છે. હજીએ વિધવાને મોટા મોટા નામ આપી તે ભાવના સમાજ પોષવા માગે છે. કહે છે કે વિધવા ત્યાગ મૂર્તિ છે. ત્યાગ મૂર્તિ ! આપ મોટા ધક્કાબથી વિધવાની ખુશામત કરીને શું આપણે તેને માથે સદાયે ત્યાગ-અકુદરતી ત્યાગ-મર્યાદા વિરૂદ્ધને ત્યાગ-લાફેલા છે ? શું આ સ્થિતિ યોગ્ય છે ? સમાજમાં આવી સ્થિતિ તમે ચલાવી લેશો ? કે બંડ કરશો ?

તમારા સગામાં કોઈ બાળાને ઉગતી જીવાનીમાં વૈધવ્ય આવ્યું. ભોગ વિલાસના તેના કોઈ હજી તો પુરા થયા નથી ને વૈધવ્ય આવ્યું. જીવનની લાલીમાં પ્રવેશતાં તો વૈધવ્ય આવ્યું. આ કોમળ કળાને તમે કરમાવા દેશો ? તેને કચરાવા દેશો ? કે તેને કુદરતી માર્ગ લેવા દેશો ? કવિ તો કહે છે :

દેહલગ્નની વિધવાને પુનર્લગ્ન સમી મુકિત નથી. અને દિંદુઓમાં-અરે મનુષ્યોમાં-કયા લગ્ન દેહલગ્ન નથી ?

આવી કોમળ બાળાને વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થયું હોય ત્યારે તમારી ફરજ શી છે ? રૂઢી-દેવીના અપ્પરમાં તે બાળાને તમે ભોજ આપશો ? કે તેને બંડ કરવાનો માર્ગ મોકલો

કરી આપશો ? મારે મન તો તમારી ફરજ ઉઘાડી છે. બાળ વિધવાને પુનર્લગ્નને માર્ગે યોજવા એ તમારી ફરજ છે. અન્ય જે કોઈ વિધવાને પુનર્લગ્ન કરવા હોય તેમને તે કરવામાં અંતરાય ઉભા ન કરવા તે તમારી ફરજ છે. ભણે પછી રૂઢીચુસ્તો કહે કે તમે બંડખોર છો.

બંડ કરવામાં પણ ફેર છે. કેટલીક વાર કેવળ બિરતાથી બંડ થતાં નથી. આ બિરતા ટાળ્યા પછી એવાં બંડથી બંડખોરને ખમવું પડતું નથી, પરંતુ કેટલીક વાર તો બંડને પરિણામે કષ્ટ પણ પડે છે. આ યુગમાં દીર્ઘ દષ્ટિ વાપરી કષ્ટ વેઠવાનું સાદસ બેઠીને પણ બંડખોર બનવાની ફરજ છે.

કોઈક વાર તો કષ્ટ વેઠવું પણ પ્રમાણમાં સહેલું પડે તેવા પ્રસંગો આવે છે. મર્મસ્થાન વેધાય તે શારીરિક કષ્ટ કરતાં પણ ઠંઠણ છે. વંદાલસોયા પતિપત્ની વચ્ચે બપોરે બંડ કરવાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે આવી સ્થિતિ ઉભી થાય છે. સંતતિ નિયમનો પ્રશ્ન આવે ત્યારે પણ આવી સ્થિતિ ઉભી થાય છે. જતાં બંડ કરવું ફરજ રૂપ હોય છે.

જે ભોલ તો હું 'ભોલ્યો. તેવું કંઈ મમર્થન કરવાનો યત્ન પણ કર્યો. હવે વધુ લ'આણુ થાય તો અણુગતું ગણાય. આજના યુગ દિવસે કેવળ ક્ષણિક સુખભોગથી તૃપ્તિ ન પામશો. તમારો આત્મા તૃપ્ત થાય તેવાં કાર્યો કરવાનો સંકલ્પ કરજો. આ તો વીર-વિક્રમના સંવતનું નવું વર્ષ છે. વિક્રમરાયે તો રાજગાદીના સુખ કરતાં પરોપકારનાં સુખ ચડીયાતાં ગણ્યાં હતાં.

બિરતા ટાળી, તાત્કાલિક કષ્ટ વેઠવાની તૈયારી કરી, મર્મના ધા પણ સહન કરી બળવાખોર બનવા તત્પર થાવ.

આપણને સૌને બંડખોર બનવા માટે આત્મગત મોઝા એજ નૂતન વર્ષની મારી શુભેચ્છા છે.

“ ડૉ. બીસેન્ટ ”નું ભાવનાદર્શન

લેખક: શ્રી. ઉપાધ્યાય.

“ ભાસ્તવર્ષાં જ્યાં સુધી અસ્તિત્વમાં હશે ત્યાં સુધી ડૉ. બીસેન્ટની ઉમદા સેવાના સ્મરણો પણ અસ્તિત્વમાં રહેશે. હિંદને પોતાનો કરીને તથા પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ તોણે હિંદી જગતનો પ્રેમ મેળવ્યો છે. ” (મહાત્મા ગાંધીજી).

શ્રી. બીસેન્ટના અવસાનની ખબર મળતાં મહાત્માજીએ આપેલા સંદેશ સાચો, અર્થજાળીર અને સચક છે. હિંદના આ સુવૌપરિ નેતા આ જમદ વિખ્યાત બ્રીશકિત વિશે આવાં વચનો ઉચ્ચારે તેમાં તેનું પોતાનું સૌજન્ય અને સાથે શ્રી બીસેન્ટના ગુણો અને સેવાની કદર સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે. કાલા તો ચંદ્રમાં પણ છે તોયે આપણે તેમને માનીયે છીએ તેવી જ રીતે હિંદ સ્વાજ સાધવાની રીતિમાં ગાંધીજી તથા બીસેન્ટને પાછગયી મતભેદ હોવા છતાં હોમરસ લીગના સમયની એ સન્નારીની સેવાને ગાંધીજી ન જ બૂલે. ગાંધીજીની આ ઉદારતા અને ગુણ ગુણનાની શકિત બધા હિંદીઓમાં ઉતરે એ જ તેમને માટે ઔરવંભયું ગણાય. વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યના જમાનામાં દરેકને સ્વતંત્ર મન બાધવાનો અધિકાર છે. માત્ર એ મત પૂર્ણ અભ્યાસ, અનુભવ અને વિવેકશુદ્ધિથી બાધવામાં આવે તો જ વિસ્મયથી નીવડે. તેથી ચોક્કસ અભ્યાસ અનુભવ ન હોય છતાં સ્વ. બીસેન્ટ વિશે અભિપ્રાય આપનાર વ્યક્તિઓની ઝેરસમજ દૂર કરવા આ લેખનો પ્રયાસ છે. ગાંધીજી આ સંકેચિતતાથી પર છે અને તેથી જ

તેમણે ઉપલાં વચનો ઉચ્ચાર્યાં છે. રા. ટાગોર, ગાંધીજી, રા. જમદીશ બોઝ કે અરવિન્દ ઘોષની કદર પાશ્ચાત્ય પ્રગમો કરે છે ત્યારે આપણી છાતી ગજગજ ફૂલે છે તો તેથી જ રીતે હિંદુસ્થાનને પોતાનું સર્વસ્વ આપનાર આ સન્નારીની કદર કરવામાં હિંદીઓનું સૌજન્ય છે.

સ્વ. બીસેન્ટનું વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર હજી ગુજરાતીમાં લખાયું નથી, રા. મેધાણીએ સંક્ષિપ્ત રૂપે આ લખી છે તે સ્તુત્ય છે. અંગ્રેજીમાં એવું જીવન ચરિત્ર છે પણ અંગ્રેજી ન જાણનાર ગુજરાત જનતાને તો હજી એની ખોટ છે તે ક્યારે પૂરી પડશે તે તો પ્રશ્ન જાય. આ સ્થળે તો તેમનું વ્યક્તિત્વ પારખી શકાય તેટલીજ વિગતોને સ્થાન છે. તેમનો જન્મ રા. ૧૮૪૭માં થયો અને ૧૮૬૬માં ફ્રેન્ક બીસેન્ટ નામના એક ધર્મગુરુ સાથે તેના લગ્ન થયાં. તેમણે વનસ્પતીશાસ્ત્રમાં લંડન યુનિવર્સિટીની ડીગ્રી મેળવી હતી. દરમિયાન તેમનું માનસ અદ્ભૂત રીતે ધણ પ્રગટ્યું હતું. વિચારસ્વાતંત્ર્ય એ તેમના વ્યક્તિત્વનું મુખ્ય લક્ષણ યથા પડ્યું. ખ્રીસ્તી ધર્મના સિદ્ધાંતો તેમને ગળે ઉતરી શક્યા નહીં અને એક પુત્ર તથા એક પુત્રી થયાં તેમનાં બાળપણ સુધીના સાત વર્ષો પતિ સાથે મહાગુરુશ્રીએ પસાર કર્યા. પતિપત્નીના મતભેદે ઉગ્ર રૂપ ધારણ કર્યું. પરિણામે કુટુંબ જીવન કડકું યથા પડ્યું. પુત્રીની જાળીર માદગી સમયે ધર્મ ઉપરથી તેની બધી શ્રદ્ધા ઉડી ગઈ. ઝેર ખાઈ આપણા

કરવાની અણીને વખતે તેણે સખત કપડા-
ભર્યો જેથી અવાજ સાંભળ્યો કે “ રે ભીર
ઓ, માનવ સમાજના ઉદ્ધાર માટે જીવન
સમર્પણ કરવાના સ્વપ્ના સેવનારી તું ચોક્કસ
વર્ષો સુધી આવો સાધારણ જીવનકલહ
સહન નથી કરી શકતી ? ” અરેખર, કિશોર
અવસ્થામાં આવા સ્વપ્ના તેણે સેવી દતા
તેની યાદ તાજી થઈ અને જગતને સલામત
તેણે ધીરજ ધરી. અને તે જેથી અવાજ
કરનાર વ્યક્તિની સૂચનાઓ અનુસાર આખું
જીવન દિંદ તથા જગતની સેવામાં ગાળ્યું.

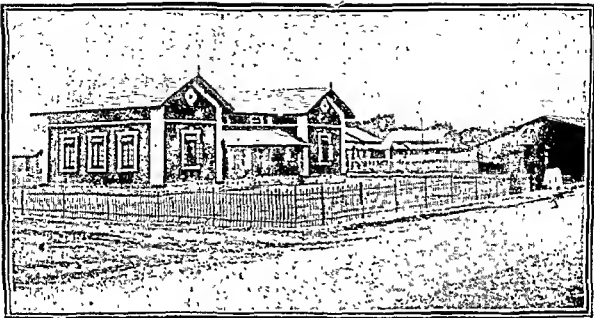
આખરે તેમને પતિધી છૂટા થયું જ
પડ્યું અને પુત્રીને પોતાની સંભાળમાં લેવા
માટે પછી તેની સાથે લડવું પડ્યું. પોતાના
નિભાવ માટે, સમાજસેવાનું ક્ષેત્ર તેમણે
પસંદ કર્યું. ચાર્લસ બ્રૉક્સો સાથે સ્વંત્ર
વિચારપોષક ચોપાનીયાઓ લખવાનું તથા
વ્યાખ્યાનો આપવાનું કામ તેમણે લીધું.
સંતતિ નિયમન ઉપરના લેખના પ્રકાશન
વખતની લડતમાં તેમની લેખક, કાયદાશાસ્ત્રી,
અને રાજનિતિય તરીકેની શક્તિઓ ખીસી
નીકળી. મજૂર વર્ગના નેતા તરીકે તથા
૧૮૮૫ થી ફ્રીયન સોસાયટીના કાર્યવાહક
તરીકે અર્વાચીન ઇંગ્લેન્ડના ઇતિહાસમાં તે
જાણીતા થયા. ૧૮૭૮માં દિંદના રાજક-
રણમાં તેમણે પ્રથમ પ્રવેશ કર્યો. અને
“ ઇંગ્લેન્ડ દિંદ ” તથા અધ્યાનિસ્તાન નામનું
ચોપાનીયું પ્રસિદ્ધ કર્યું. પછી દિંદને પોતાની
માતૃભૂમિ સમાન ગણીને પોતાનું જીવન
અર્પવાનો નિશ્ચય તેમણે કર્યો તે તો સને
૧૮૮૭ પછી. એ વરસમાં રીવ્યુ ઓફ રીવ્યુઝ
નામના પ્રખ્યાત ત્રૈમાસિકના તંત્રી મી.
રેડ પાસે મેડમ બ્લેવેટ્સ્કી નામે રશીયન
બાઈનું રચેલું સીક્રેટ ડોક્ટ્રીન નામનું પુસ્તક
સમાલોચના માટે આપ્યું. બીજા ધણાને
એ પુસ્તકમાં સહમજ ન પડવાથી મી. રેડે

મીસીસ બેસન્ટને એવી આશ્ચર્ય આપ્યું કે
એ નિરીશ્વરવાદી હોવાથી તેની સખત
ઝાટકણી કાઢી શકશે. આ પહેલાં મીસીસ
બેસન્ટે મામ્યવાદના સિદ્ધાન્તોને અભ્યાસ
કર્યો હતો. એ સિદ્ધાન્તો જનસમાજની
વ્યવસ્થા માટે ભલે ઠાક હોય પણ તેમાં
આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિબિંદુની ખામી હતી એ
વાત આ નવું પુસ્તક વાંચ્યા પછી તેમને
સમજાઈ. પરિણામ મી. રેડેના કાર્યો
કરતા હલકું આપ્યું. આ પુસ્તકે તેમની
જીવનદિશા કાયમ માટે બદલી. અર્વાચીન
સંસ્કૃતિમાંના ઉણપો દૂર કરવા અને બારી
જનસમાજનું ગાનંસ સાથે રહેતે ધડવા
માટે જગતભરમાં જે સંસ્થાઓએ સંજો
પ્રયત્ન કર્યો હોય અને હજીએ કરતી હોય
તેમાંની થીઓસોફીકલ સોસાયટી એક છે એ
વાંત દરેક વિશાળ હૃદય અભ્યાસી નરનારી
કણુસ કરશે. મીસીસ બેસન્ટને હવે કાયમનું
કાર્યક્ષેત્ર મળ્યું હોય એમ લાગ્યું. તેની
શક્તિઓ દૂર થઈ, સમાજશાસ્ત્રના અભ્યાસમાં
જે જે પ્રશ્નો સુઝવતા હતા તેનું સમાધાન
આ પુસ્તકના અભ્યાસથી થયું અને સાતર
તે મેડમ બ્લેવેટ્સ્કીને મળ્યા અને ત્યારથી
જીવનના અત સુધી થીઓસોફીકલ સોસાય-
ટીના પ્રખર સેવક તરીકે જાણીતા થયા.

થિયોસોફીની પ્રેરણા જાડનાર મહાશ-
ક્તિઓ અને ગ્રન્થો મુખ્યત્વે પૂર્વમાં હોવાથી
અને હિંદુસ્તાનમાં આધ્યાત્મિક ખમીર મચ-
વાઈ રહેલું હોવાથી તથા જગતની ભાવિ
સંસ્કૃતિમાં હિંદુનું સ્થાન અદિતીય છે એવા
સાક્ષાત્કારથી મેડમ બ્લેવેટ્સ્કી અને કર્નલ
ઓફોટ એ એ સંસ્થાપકોએ મદાત્ર પાસે
અડધાર નામના ગ્રામમાં થિયોસોફીકલ સો-
સાયટીનું આંતર-રાષ્ટ્રીય કેન્દ્ર સ્થાપ્યું. આ
સાથે મીસીસ બેસન્ટનું કાર્યક્ષેત્ર પછી દિંદ
નહી થયું. અને એ કે જગતના બધા દેશો-



ભારત-મૈયા ઝીની ણીરાન્ટ
(દેસા દેવોશીપ મુલના સોજ-પથી)



દેવલાદી (કેમ્પ)માં સર્વ કામની બાળાઓ માટે
શ્રી વલ્લભદાસ મેઘજી અને હરિદાસ લાલજી કન્યાશાળા



મુખ્યાધ્યક્ષ પ્રાંતિય મહિલા પરિષદ (મજુર વિધયક)
પ્રમુખશ્રી. લેડી વિદ્યામૌરી નીલકંઠ અને આગેવાન સભ્યો

માં તે કરતા રહ્યાં તેા પશુ કામનેા નિવામ અડવારમાં કયો. સને ૧૮૯૩ માં આઠ્ઠા ત્વારથી ૧૯૩૩ એટલે લગભગ આઠાસ વરસ સુધી તેમણે હિંદને માતૃભૂમિ સમાન સ્વીકારીને તેની સેવામાં જીવન અપ્યું.

કોષ્ટ એવી જૂસ ન કરે કે તેમની સેવા રાજનીતિના ક્ષેત્રમાં જ હતી. આર્થ સંસ્કૃતિનો પુનરુદ્ધાર, શિક્ષણ, વિષયમોની એકમુલતા, સમાજસેવા અને હિંદી રાજકારણ આ બધા ક્ષેત્રોમાં તેમનેા મોટો ફાળો છે, એ અર્વાચીન હિંદના ૪૦ વરસના ઇતિહાસના અભ્યાસીઓને વિદિત હોયું જોઇએ. ૧૮૯૮ માં તેમણે કાશીમાં સેન્ટ્રલ હિંદુ કોલેજ સ્થાપી જે પાછળથી ખીલીને હિંદુ યુનીવર્સિટીની મુખ્ય સંસ્થા બની. આર્થ સંસ્કૃતિને સતેજ કરવાનો આ શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં તેમનેા સૌથી સફળ પ્રયાસ છે. એ ઉપરાંત ધણી સ્થળોએ તેમણે શાળાઓ તથા કોલેજો સ્થાપી અને ચલાવી. તેમની મદનાપલી કોલેજ હાલ પશુ સારા પાયા પર છે. અત્યજ વર્ગના બાળકોને શિક્ષણ આપવાનું કામ તેમણે આ સાથે ઉપાડી લીધું. મહાત્માજીના આ ક્ષેત્રના એ પુરોગામી હતા. પડિત માલવીયા આજે પશુ કાશીની કોલેજ તથા વિદ્યાપીઠ માટે સ્વ. બીસેન્ટને આભારી છે.

આ સંસ્થાઓના કાર્યમાં તથા થીયોસોફીના પ્રચારકાર્પમાં તેમણે કેટલાક લુહિશળી સેવકો તૈયાર કર્યા. જનરાજદાસ, કૃષ્ણમૂર્તિ, બાણુ ભંગવાનદાસ, પી. કે. તેલંગ, ડૉ. એરડેલ, દારકાનાથ તેલંગ વગેરે શુદ્ધસ્યોએ તત્વગાન અને શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં જે ફાળો આપ્યો છે તે માટે હિંદ તેમને આભારી રહેશે.

અર્વાચીન સંસ્કૃતિમાં કોષ્ટ ઉણપ છે. ધર્મોમાં જડતા આવી છે. જનસમાજના બાવિ ઉદાર માટે તેને મૌલિક સંદેશની

જરૂર છે અને એ સંદેશદાતા કૃષ્ણમૂર્તિ નામે એક હિંદી યથો એવી તેમને આગાહી થવાથી સને ૧૯૦૯ માં કૃષ્ણમૂર્તિ નામના એ છોકરાને તેના લાઘ સાથે પોતાની પાખમાં લીધો અને તેને જળવણી આપવી શરૂ કરી. કૃષ્ણમૂર્તિ અત્યારે હયાંત છે અને દુનિયાના અગ્રગણ્ય નેતાઓ તેમના સંદેશની સાથે એકમત થાય કે ન થાય તેા પશુ એક સ્વતંત્ર ચિન્તક તરીકે દુનિયામાં તેનું સ્થાન ખીજા કોષ્ટ પશુ ચિન્તક કરતાં નીચું નથી જ એ વાત અભ્યાસીઓને વિદિત હશે.

કૃષ્ણમૂર્તિને બાવિ સંદેશવાદક તરીકે સ્વીકારવાથી કાશીમાં તેની સામે સંરક્ષક વર્ગમાં વિરોધ થયો છતાં તે વિષયમાં એ અડમે રહ્યાં. સંસ્કૃત તત્વગાન અને ભારત-સમાજની પુનર્ધંટનાના વિષયો પર તેમણે વ્યાખ્યાનો કર્યા અને વિદ્વાતબર્ણા પુસ્તકો લખ્યાં. આર્થસંસ્કૃતિને માટે યુરોપ, અમેરિકા તથા ઓસ્ટ્રેલિયામાં માન ઉત્પન્ન કર્યું.

સને ૧૯૦૭ સુરતની ઠેઝિમ પછી મહાસભામાં શિથિલતા આવી હતી તે દર કરવા માટે ૧૯૧૦ થી ૧૯૧૪ સુધી મીસીસ બેસન્ટે સતત પ્રયાસ કર્યો. મોક્ષેમીન્ટો સુધારાઓ અસંતોષકારક નીવડ્યા. સ્વરાજ એ જ ભાવી ધ્યેય નહીં થયું તે બેસન્ટના અધાગ શ્રમને લીધેજ. તે વખતે નેતાઓમાં બે ભાગ પડ્યા હતા. લેકિમાં આત્મશુદ્ધિ હજી ચોક્કસ જાગી ન હતી. તે વખતે જાખલે અને તિલક વચ્ચેના વિરોધનું સમાધાન કરનાર વ્યક્તિ તે મીસીસ બેસન્ટ. શહેરે શહેર ફરીને તથા કામન. વીલ અને ન્યુ ઇન્ડિયા નામના પેપરો ચલાવીને રાષ્ટ્રીય અસ્મિતા જાગડનાર વ્યક્તિ તરીકે હિંદનેા ઇતિહાસકાર શ્રી. બીસેન્ટને નહીંજ જૂલી શકે. એ સેવાની કદરમાં ૧૯૧૬ થી ૧૯૧૯ સુધી હોમરૂલ લીગે સ્વાતંત્ર્ય માટે જે કામ કર્યું

છે તેનાજ પાયાપર હાલની પ્રાન્તિક સ્વરાજ્ય સભાઓ, મહાસભાના અંગો તરીકે કાર્ય કરે છે. ૧૯૧૭ ની કોંગ્રેસના એ પ્રમુખ ચૂંટાયા હતા. પુત્ર પિતાનું ક્ષત્ર્ય કદી ન ભૂલે. અને તેજ અનુસાર ૧૯૧૯ની અમૃતસર કોંગ્રેસ પછી મહાત્માજીને તેમની સાથે મતભેદ હોવા છતાં પણ તેમની સેવાની કદર કરવાનું એ બુદ્ધિ નથી અને અવસાન પછી પણ તેમને અદ્વિતીય અંજલિ આપી છે.

હિંદી રાજકારણમાં છેલ્લે પ્રયત્ન સ્વ. એસ.એ. ૧૯૨૫ માં કોમનવેલ્થ ઓફ ઇન્ડીયા બિલ ધડીને ક્યો. લેખરપાર્ટી તરફથી પાર્લામેન્ટમાં એ પસાર થયો એવી આગાહી હોવા છતાં અને પહેલા વાયને પસાર થવા છતાં બીજા બેઠક વખતે તે ઉડી ગયું તે સાથે એ ક્ષેત્રમાંથી સ્વ. એસ.એ. નિવૃત્ત થયા ત્યારથી મરણ સુધીનું તેનું જીવન થીઓસોસીની સેવામાં ગયું.

સારી દુનિયામાં એની ખોટ પૂરનાર વ્યક્તિ હાલ તો નથી. કોઈ એક ક્ષેત્રમાં કે. એસ.એ. કરતાં વધારે કાર્ય કરનાર વ્યક્તિ કદાચ મળી આવે પણ તેમણે એકલા બધા ક્ષેત્રોમાં સરવાળે એટલી સેવા કરનાર વ્યક્તિ હજી સુધી થઈ નથી, છે નહીં અને યશો તે પ્રભુ બળે. રામ, કૃષ્ણ, શુદ્ધ, ઇસુખીસ્ત, પાંચથેગોરાસ, સોફ્રેટીસ, મહાવીર, જરથુસ્ત, મહમદ પેગંબર વગેરે જેવા મહાપુરુષોની કલામાં એસે એવું અમાધ વ્યક્તિત્વ તેમનું હતું પાશ્વિન ગિરિએ પૂણી પુરણ કહીએ એવી

આઈસંસ્કૃતિનું પુનઃ સ્થાપન, તે અર્થે થીઓસોસીના વિશ્વબન્ધુત્વનો પ્રચાર-આ આદર્શ પાછળ તેમણે જીવન અપ્યું. માર્ગમાં કેટલાયે વિધેના આવ્યા, કેટલીયે વખત નિંદા સહન કરવી પડી, છતાં અગ્ર અદ્યથી એ આહુ રાખ્યું. અમર મહાત્માઓ જગતના ખરા સંચાલકો છે, એ વાત જગતને ગાંધીજીની કહી. અર્વાચીન સંસ્કૃતિની ઉજ્જવળતાવીને પુનર્ધંદના સચવી. તેની વિદ્વતા, અગ્રતા, કાર્યદક્ષતા, વીરતા, વક્તવ્ય અને નેતૃત્વ એક પુરુષને પણ હક કરે તેવાં હતાં. તે એક સારા શિક્ષક હતાં એ બધાં થોડાને ખબર હશે. "વસુધૈવ કુટુંબકમ્" નો સિદ્ધાંત તેમણે જીવનમાં ઉતાર્યો હતો.

થીઓસોસી અથવા ધ્વનિવિદ્યા તેમનું પ્રેરણા-મૂળ હતું. સ્વ. એસ.એ.ને રહમજવાને દાવો કરનાર કોઈ પણ વ્યક્તિ થીઓસોસીના સિદ્ધાંતથી અજાણ હોય તો એ દાવો તેને મિથ્યા છે. ધ્વનિવિદ્યાનો બંડાર ભારતવર્ષમાં સચવાઈ રહ્યો છે અને તેમાંજ અર્વાચીન સંસ્કૃતિની પુનર્ધંદનાની ચાવી છે. તેથી આઈસંસ્કૃતિના અને ભાવિ જનસમાજના ઉદ્ધાર માટે હિંદ સ્વતંત્ર થવું જોઈએ એવો સ્વ. એસ.એ.નો મત હતો. સ્વતંત્ર હિંદ જ જગતને આધ્યાત્મિક વિકાસમાં દોરી શકે એમ તે માનતા હતા. આઈસંસ્કૃતિ સૌથી પુરાતન અને શ્રેષ્ઠ છે એવી તેને ખાતરી થઈ ચૂકી હતી. અને તે સંસ્કૃતિ જગતમાં પ્રસારવા થીઓસોસીકલ સોસાયટીજ થોગ સાધત છે એમ તેમને પ્રતીતિ થઈ હતી. દુનિયાના પચાસ દેશોમાં તેની શાખાઓ ઉઘાડીને તેમણે સંગીન કામ કર્યું છે. એક મૌલિક લેખક, અદ્યજીત વક્તા, અને વ્યવસ્થાપક તરીકે તથા ૨૫ થી વધારે વર્ષો સુધી તેના પ્રમુખ તરીકે તેમની સેવા થઈ છે. મહા પુરુષો દષ્ટિ સમક્ષ કામ

કરતા હોય ત્યારે તેમની મદદતા પારખવાની શક્તિ ધણી વિરલ વ્યક્તિઓમાં હોય છે એ વાતની ઇતિહાસ સાક્ષી પૂરે છે. ઇસુખ્રીસ્ત, ક્રીષ્ણ, રામ, મહામદ, સોક્રેટીસ વગેરેને તેમના જમાનામાં ચોગ્ય આંવકાર નહોતો મળ્યો. આને તેઓ પૂજ્ય છે. સ્વ. બેસેન્ટને વિશે આજનો જનસમાજ વિવિધ વિચારો ધરાવે છે એ સ્વાભાવિક જ છે. જનસમાજની જે સેવા એમણે કરી છે તે તો અવિખ્યનો કોઈ વેદસંજ્ઞેવા પ્રતિભાશાળી જગદ્ ઇતિહાસકારજ પારખી શકશે. લીગ ઓફ નેશન્સ જેવી સંસ્થા જગતના કેલહનો અંત નથી લાવી શકતી. એક પ્રજા બીજી પ્રજા તરફ અવિશ્વાસથી જુએ છે. લડી લડી તે એક બીજાની પાપ-માઘી કરે છે. બધાને લાગે છે કે જગતમાં સંસ્કારની ખામી છે. હૃદયની સંકુચિતતા દૂર કરીને વિશ્વબંધુત્વની લાવના જગાડવાની જરૂર છે. બધા ધર્મો દેશ કાળ પરત્વે જૂદા છતાં મૂળ સરખા છે એ સાક્ષાત્કાર થવાની જરૂર છે. તે સાક્ષાત્કાર કરાવવા તથા ભાવિ સંસ્કૃતિને સુખમય કરવા સ્વ. બેસેન્ટ થયો-

સોશીયલ સોસાયટી-દ્વારા અને પોતાના ગ્રંથો તથા વ્યાખ્યાનો દ્વારા જે પ્રયત્ન કર્યો છે તે સદમજવામાંજ જગતનું અને સાથે હિંદનું શ્રેય છે. થીઓસોફી અર્થાત્ ઇશ્વરવિદ્યા તો હમણે વર્ષ-થયા જગતમાં છે અને જૂદે જૂદે વખતે, જુદા જુદા નામથી જુદા જુદા દેશોમાં પ્રસરી છે છતાં એક સંસ્થા અને નામ સાથે આ સત્ય જગત સમક્ષ મૂકવાનો પ્રયત્ન ૧૮૭૫ થીજ ચાલુ થયો છે. કર્મ ને પૂનર્જન્મના સિદ્ધાંતો, માનવજાતિનું પ્રગટિકરણ તથા પ્રેમસેવનનો આદર્શ આ તેના વિશિષ્ટ લક્ષણો છે. સ્વ. બીસેન્ટને જગત-ઓળખે છે તે આ સેવાને લીધે અને સ્વતંત્ર હિંદ તેની સેવાની કદર કરશે તે હોમરલ લીગ દ્વારા રાષ્ટ્રીય અસ્થિમતા જગાડનાર મહાશક્તિ તરીકે. ગદાત્માજી કહે છે કે હિંદ રહેશે ત્યાં સુધી સ્વ. બીસેન્ટની સેવાની યાદ હિન્દમાં કાપમ રહેશે-જરા આગળ વધીને કહેવા દો કે માનવ-જાતિના વિકાસમાં થીઓસોફી સાથે સ્વ. બેસેન્ટનું નામ પથ અમર રહેશે.

પ્રજુ એમના આત્માને શાંતિ આપો.

પિતાને

ધૂંબાધૂંબા થતો ઘરમાં તો આવ અને જલદારનો રોષ પત્ની ઉપર ના ઉતાર—

એટલે જ તું ઘરમાં આવે છે કે સામેથી તારા ઉપર ઘરનો રોષ પત્ની ઉતારે છે.

તું માને છે કે ઘરમાં થેસે કે દુરત જ પત્નીએ, બાળકોએ અને ઘરનાં ફતારાંએ ચૂપ થઈ નહીં બોલે—

એટલે જ તું આવે છે કે દુરત જ પત્ની, બાળકો અને ફતારાંએ કોલાહલ મચાવી મૂકે છે.

ધર તારે માટે બધાં વખત બેઠાં બેઠાં બોલ્યાં કરવાનું બાચનાલય નથી કે હરતાં ફરતાં ફકોમો કરવાનું હુકમાલય નથી—

અને એમ કરે છે એટલે જ ઘરનાંએ ઘરને ગડબડાલય અને સાસુ હુકમાલય બનાવી મૂકે છે.

ધર સોના રાત્રે થઈ સોને ઠરાવવા માટે નથી, તેમ જોને તેને શિક્ષા કરવાં માટે નથી—

અને એટલે જ ઘરનાં સી તારા રાત્રે થવા સામે દોડે છે અને તને દેશન હોરાન કરી મૂકે છે.

ગિજુલાઈ (શિક્ષણ પત્રિકા)



કહેનાર: શ્રી. નગીનદાસ પારેખ

વિશીમાં પહોંચતાં જરા રાત થઇ ગઇ. જોરડામાં જઇને જોઈ 'હું' તો એક ખૂણામાં બીજાવીને કાંઈ એક જથ્થા માથે મોઢે જોડીને પડ્યો છે. નોકરડીને પૂછ્યું તો કહે—“ભણ્ણિક”

તેમજ મારા જોરડામાં બોજનાદી પછી આ ‘ભણ્ણિક’ સાથે જોળખાણ પીજાણ થઇ, તેજો ચઢ્યાગ જુલ્હાના રહેવાસી હતો. ચારેક વર્ષે તેમના નાસી ગયેલા નાનાભાઇનો પત્તો મળ્યો હતો તેને પાછો ઘેર લઇ જવા માટે પોતે આવ્યા હતા, તેજો બોલ્યા, —“મશાઈ, વાતમાં આવે છે ને કે કામરૂ-દેશની સ્ત્રીઓ પરદેશના પુરુષોને ઘેટી બનાવી રાખી ચૂકતી. શી ખબર, તે જમાનામાં તેજો શું કરતી હશે. પણ હાલના જમાનામાં બર્મિઝ સ્ત્રીઓની શક્તિ તેજો કરતાં એક તલભાર પણ જોડી નથી, એ હું હોડેહોડ જોઇ શક્યો છું.”

બીજી પણ કણી વાતો કહીને નાનાભાઇનો ઉદાર કરવાના કામમાં તેમણે મારી મદદની માગણી કરી. તેમનો આ શુભ ઉદ્દેશ સફળ કરવા માટે કમર કમવાને મેં વચન

આપ્યું. શા માટે એ કહેવું વધારે પડતું કહેવાય. બીજો દિવસે સવારે તપાસ કરી નાનાભાઇને બર્મિઝ સાસરે જઇ પહોંચ્યા, મોટાભાઈ સંતાતા સંતાતા રસ્તા ઉપર આંટા મારવા લાગ્યા.

નાનાભાઈ ઘેર ન હતો; સાંપકલ પર morning walk માટે બહાર નીકળી ગયા હતા. ઘરમાં સાસુ સસરા ન હતા. મા, પત્ની પોતાની નહાની બેઠે અને એ એક દાસી સાથે રહેતી હતી. બર્મિઝ ચિશ્ટ બનાવીને જ તેજો આજીવિકા મેળવતા હતા. સવારનો વખત એટલે બધાં એજ કામમાં યુગાયેલા હતા. મને બંગાળી જોઇને અને કદાચ તેના પતિનો મોટાભાઈ હોઈ એમ માનીને આદરસતકાર પૂર્વક તે ઘરમાં લઇ ગઇ. બર્મિઝ સ્ત્રીઓ બહુજ મહેનતુ હોય છે; પરંતુ પુરુષો તેટલાજ આળસુ હોય છે. ઘરનાં કામકાજથી મોડીને બહારના વેપાર વધુજ સુધીતું લગભગ બધું જ કામ સ્ત્રીઓના હાથમાં હોય છે, આથી તેઓનો લખાતાં વાચતાં શીખ્યા વિના છૂટકોજ થતો નથી. પરંતુ પુરુષોની વાત જુદી છે.

શીખે તો ઠીક છે. ન શીખે તો ઠીક છે. શીખે તો કાંઈ સરમના માર્ગી ફૂનો તળાવ કરવા પડે એમ નથી હોતું. નકમો પુરુષ ખરમાં જીવું મેળવેલું અન્ન ખૂટાડે અને બહાર તેને જ પૈસે શેફ મારે તો પણ લોભાને તેની નવાઈ ન લાગે. જીવો પણ ધૂણાથી ટક-ટક કરી તેનું મગજ પકવવાની જરૂર જોતી નથી. ઉલટું, આજ ભણે કંઈક અસર તેમના સમાજમાં સ્વાભાવિક આચાર જેવો થઈ ગયેલો છે.

દરેક મિનિટ પછી બાથ સાહેજ દિ-ચંપાન ઉપર ફરી આવ્યા. તેમના સર્વાંગે અંગ્રેજી પોષાક, હાથે બે ત્રણ વીંટી, ધડીઆળ, છેડા; કામ કઈ કરવાનું નહિ. એટલે તબિયત પણ ચાક ! તેમની બર્મિંગ્ઝ સીએ હાથમાંનું કામ મૂકી દઈ ઉઠી ઉભા થઈ ટોપી અને લાકડી હાથમાંથી લઇને મૂકી-હીધા, નાની ખેતે ચિરટ, દિવાસળી વિગેરે આણી આપ્યા. એક દારીએ ચાનો સામાન અને બીજીએ પોતાનો દાખડો આમળ કર્યો. વાહ ! બાપ સાહેબને બધા મળીને, તદ્દન રાજાની માફક રાખે છે. બાપનું નામ હું બૂલી ગયો છું. કંઈ ચાર, ચાર કે એવું કંઈક હશે જવા લો. આપણે એમને માત્ર બાથ કઢીને જ બોલાવીશું.

બાથુએ પૂછ્યું:—“ આપ કાણ છે ? ”

રહે કહ્યું:—“ આપના મોટા ભાઈનો મિત્ર. ”

તેમને વિશ્વાસ ન આવ્યો. બોલ્યા: “ આપ તો કલકતિયા છે. પરંતુ મારા મોટા ભાઈ તો કંઈ પણ ત્યાં જતા નથી. મિત્રાચારી થઈ કેવી રીતે ? ”

કેવી રીતે થઈ, ક્યાં થઈ, તેમના મોટાભાઈ ક્યાં છે વિગેરે બધું ટૂંકમાં કહી તેમના આવવાનો હેતુ પણ જણાવ્યો, અને

તેઓ પોતાના માતૃસ્થાનના દર્શનાભિલાષથી હૃદયીય થઈ રહ્યા છે તે પણ નિવેદન કર્યું.

બીજે દિવસે સવારમાં જ અમારી હોટેલમાં બાથ સાહેબની સરણ રજા પડી. અને બંને ભાઈઓએ લાંબો વખત સુધી વાતચીત કર્યા પછી તેમણે વિદાય લીધી. ત્યારથી જ બે ભાઈઓ વચ્ચે શા મેળ બંધાઈ ગયો તે-શું સવાર કે શું સાંજ બાથસાહેબ “મોટાભાઈ” કરતાકેને આવવા લાગ્યા અને ગુસ્સાપુસ ગુસ્સાપુસ વાત-વિચાર સલાહ સિંખામણ અને ભોજનનો પણ પછી તો પાર ન રહ્યો. એક દિવસ પાછલે પહોરે મોટાભાઈને અને મને ચા બિસ્કુટ આરોગવાને નિમંત્રણ સુદાં દઈ ગયા.

તે દિવસે તેમની બર્મિંગ્ઝ સી સાથે મારે સારી રીતે પીછાન થઈ. બી બહુજ સરળ, વિનયી અને ભલી હતી. પ્રેમને લીધે સ્વેચ્છાથી આને પરણી હતી અને ત્યારથી એક દિવસ પણ તેને દુઃખ દીધું હોય એમ લાગતું નહતું. ચારેક દિવસ પછી મોટા ભાઈએ હસતે મોટે કહ્યું, કે પરમ દિવસે સવારની બોટમાં તેઓ ઘેર જવાના છે. સાંભળતાની સાથે જ મને કેવો કાણુ ભણે એક જાતનો ભય લાગ્યો: પૂછ્યું, “આપના ભાઈ પાછા આવશે ને ? ”

મોટાભાઈ બોલ્યા: “ પાછા ! રામ નામ લઈને એકવાર બોટમાં બેસી ગયા એટલે થયું. ”

મેં પૂછ્યું: “ કીને જણાવ્યું છે ? ”

મોટાભાઈ કહે: “ બાપરે ! તો તો બચવાનો આરોજ ન રહે ! રાંડના સર્ગા જે નર્મ હોય ત્યાંથી આવીને રાક્ષસની માફક અમને પકડે. ” એટલું બોલીને બંને આંખો હલાવીને હસતા હસતા પળી બોલ્યા:

માં પહેલાના વખતની એક મારી યુનાની વિંટી હતી. તેના ઉપર હાથ મૂકીને રડતો રડતો કહેવા લાગ્યો: "ઓરે ! બાપરે ! વિંટી પણ પડાવી લાઇ નહીં. મને તેમ પણ બસો અડીસો રૂપિયા તો આવશે. એટલું પણ કેમ છોડું ?"

ઓએ તે કાઢીને તરત જ પ્રિયતમની આંગળીએ પહેરાવી દીધી. 'જે મન્યુ' તે લાભ' બોલીને ભાષસાહેબ રડતા રડતા ઉતાવળા પગે સીડી ઉપર ચઢીને ઉપર ચડી ગયો. બોટ જેટીથી ધીમે ધીમે દૂર ખસી જવા લાગી, અને ઓ મોમાં પાલવનો કુચ્છો મારી ત્યાં જ ઘૂંટણીએ બેસી પડી. ધણી લોકો દાંત કાઢી હસતા હસતા ચાલ્યા ગયા. કોઇ બોલ્યું: 'ખરો છોકરો.' કોઇ બોલ્યું: 'કેવી મજા કરી !' દસી દસીને પેટ પણ દુઃખી ગયું. 'આવાં તો કેટલાયે મત પ્રદર્શિત થયા. હું જ માત્ર તે સફળ હાસ્ય તમાશાનું પાત્ર બનેલી મૂખે' છોકરીના અપરિસીમ દુઃખના મુગા સાક્ષીની માફક સ્તબ્ધ થઇને ઉભો રહ્યો.

નાની બહેન આંખ છુટતી છુટતી પાસે ઉભી ઉભી મોટી બહેનનો હાથ ધરીને બેઠી રહી હતી. હું પાસે જઇને ઉભો એટલે તેણે ધીમે ધીમે કહ્યું: "બાબુજી આવ્યા છે, બહેન હોઠો."

મેં ઉચ્ચ કરીને તેણે મારો તરફ નેહું. અને સાથે સાથે તેનો રૂઢબંધ વૂટી ગયો. મારે ચાલવન આપવાનું હતું જ શું ? તો પણ તે દિવસે તેનો સાથ છોડી ન શક્યો. તેની પાછળ પાછળ તેની માડીમાં જઇને બેઠો. આજે રરતે તે રડતાં રડતાં એકજ વાણી કહેવા લાગી: "બાબુજી, મારું ઘર આજે સુનું સુનું થઇ ગયું. કેમ કરીને હું તેમાં દાખલ થઇશ ? એક માસ માટે તમાક

ખરીદવા એ મયા છે. આ એક માસ હું કેવી રીતે કાઢી શકીશ ? પરદેશમાં કોણ નાણે કેટલાય દુઃખ વેડવા પડશે. શાને મેં જવા દીધા ! આટલા દિવસ રંગુનના બળ-રમાંથી ખરીદેલી તમાકુથી મારું કામ ચાલતું હતું તો પછી શા માટે વધારે નફાની આશાએ તેમને આટલે દૂર મોકલ્યા ! દુઃખથી મારો છાતી ફાટી ન્ય છે, બાબુજી, હું આવતા મેલમાં જ તેમની પાસે જવાની." વગેરે વગેરે.

હું એક પણ વાતનો જવાબ આપી ન શક્યો. માત્ર મેં ફરવીને બારી ખદાર બધ આંસુ છુપાવવા લાગ્યો.

ઓ કહેવા લાગી: "તમારી જાતના લોકો જેટલો પ્રેમ કરી શકે છે, એટલો અમારા લોકો પ્રેમ કરી શકતા નથી. તમારા જેવી માયા સ્નેહ કોઇ પણ દેશના લોકમાં નથી." જરા વાર અટકીને બે ત્રણવાર આંખ છુટીને કહેવા લાગી. બાબુજીની સાથે પ્રેમ કરી બ્યારે અમે બંને જણ સાથે રહેવા લાગ્યા ત્યારે કેટકેટલા લોકોએ મને દાડી દીધી હતી, અને મના કરી હતી. પણ મહેં કોઇનું કશું ન-સાંભળ્યું. હમણાં કેટલીયે બીઓ મારી અદેખાઇ કરે છે."

ચકલો આવતાં હું વિશીર્માં જવા તૈયાર થયો એટલે તે વ્યાકુળ થઇને બંને હાથે માડીનું બારણું રાકીને બોલી: "નાં બાબુજી એમ ન યાચ ! તમે મારી સાથે આવીને. એક કપ ચાહ પીને જાઓ. ચાલો."

મારાથી ના ન પડાઇ. માડી ચાલવા લાગી. તેણે એકએક પૂછ્યું: "વાર બાબુજી, રંગપુર કેટલું દૂર ? તમે ત્યાં કોઇ વાર મ્માં છો ? જગ્યા કેવી છે ? મંદા પડીએ તો કાકટર મળે ખરો ?"

મહેં બદાર જઇને જવાબ દીધો: "હા મળે નહિ તો શું ?"

गुरुसुन्दरी



महेश्वरी
३१-३-३३

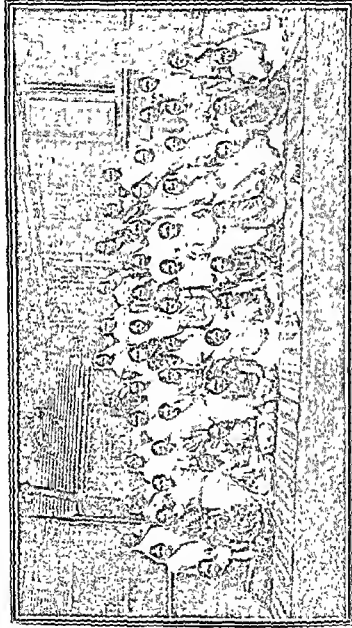
विषय :]

आ पु ७
६५ भा. ४०

[श्री. कृ. देवा

ગુણસુન્દરી

શ્રી ગુજરાતી શિક્ષક શ્રી મંદળ



શ્રી-વિદ્યાલય : ગાંધી વાર્તાનાં વિદ્યાર્થીની બહેનો

તે એક નિશ્વાસ નાખીને બોલી: ફ્યા
અળ રાખો ! તેમના મોટાભાઈ પણ સાથે
! તેઓ બહુ સારા માણસ છે. નાનાભાઈને
જવની માફક સમજવરી. તમારા લોકની
કથા ! મારે કશી ચિંતા ન કરવી જોઈએ.
મં બાણુજી !

અધ્યાપક દુવિના બહાર જઈને કું માત્ર
દે family લાગ્યો: " આ મહાપાતકમાં
ત્યા બનતાંનો ભાગ કેટલો ? આજસને લીધે
હો કે આખી શરમને લીધે હો, અથવા
તો જડ શુદ્ધિ થઈ જવાથી હો. પણ મો
સીવીને આવો મોટો અન્યાય થતો જોયો,
કંઈ જ બોલ્યો જ નહિ, એ અપરાધમાંથી
શું મને મુક્તિ મળશે ! અને જો તેમ હોય
તો પછી માયું 'હંચું' કરી દટાર. ખેતી કેમ
નથી ચકતો ! તેની આખ સામે જોવાની
હિંમત કેમ નથી ચાલતી !

આ ગિરકુટ ખાઈને તેઓનાં વિવાહીત
જીવનની કરોડો નાની નાની ઘટનાઓનો
વિમતવાર ઇતિહાસ સાંભળી ન્યારે ધર બહાર
નિકળ્યો ત્યારે દિવસ પૂરો થવા આવ્યો હતો.
ધર જવાની ઇચ્છા સરખી થતી નહોતી. દિવ-
સને છેડે કામ પૂરું કરી, સહુ પોતપોતાના
ઠેકાણે પાછા ફર્યા હતા. અમારી હોટલ તે
વખતે ભતભતના અવાજોથી ગાજ રહી
હતી.

એકલો રસ્તે લટકતાં લટકતાં વિચાર

કરવા લાગ્યો કે આ અમરયાતું સમાધાન
યાવ કેવી રીતે ? અર્મિજ લોકોમાં લખતો
કંઈ ખાસ પાકા નિયમ નથી. લખતું સંસ્કારી
અનુદાન પણ છે. અને વળી પતિ પત્નીની
ન્યમ-કામ પણ સ્ત્રી પુરુષ ત્રણ દિવસ
સાથે રહે અને એકજ પાત્રમાંથી ભોજન કરે
તે પણ લખ. સમાજ તેઓનો પણ અરિવ-
કાર કરતો નથી. એ રીતે જોઈએ તો હિન્દુ
કાયદા પ્રમાણે આની જરા પણ કિંમત
નથી. એ સ્ત્રીને લઈને તે પોતાના દેશમાં
જઈને વાસ કરી શકે એમ નથી. તે તો જાણે
સમજવા, પણ સહુ કામ ધૃષ્ટાની નજરે તેના
તરફ જુવે તે જીવનભર સહન કરવું ધણું કઠણ
છે. જોઈએ તો હંમેશાં મોટા પરદેશમાં
દેશપાર રહેવું. અથવા તો આ મોટાભાઈએ
નાનાભાઈની જે બવરયા કરી તેજ યોગ્ય છે
એમ માનવું. આમ છતાં ધર્મ શબ્દનો
કંઈ અર્થ હોય-તે હિન્દુનો હોય કે પછી
બીજા ભતનો હોય-આટલો બધો કુર બનાવ
કેવી રીતે સાચો હોઈ શકે તે મારી શુદ્ધિની
બહારની વાત છે. આ અધી વાતનો વખત
આવે વિચાર કરીશ. પરંતુ આ પુરુષ આજે
નગર વાંકે આ નિરાધાર નારીના પરમ
રનેહ ઉપર કુખની શીલા દાખીને તેને
ચાગા પોડીને અગિયારા ગણી ગયો, એ
વાત જ મને આજી રહે છે. *

• શ્રી. શરતચંદ્ર અદ્યોપાધ્યાયની 'શ્રીકાન્ત'
નામની નવલકથાના બીજા ભાગમાંથી એક આડ-
કથાનો અનુવાદ.

શ્રીજગૃતિનો જનક

લેખિકા: શ્રીમતી સાવિત્રી આવડા

ગુજરાતમાં ગાંધીજીએ આવીને સત્યાગ્રહ આગ્રમ સ્થાપ્યો ત્યાર પછી ગુજરાતમાં એક રીતે સર્વતોમુખી જગૃતિ આવી કદી કાલ્ય. જીવનના ફેટલાક ક્ષેત્રોમાં તો એક રીતે અનુપમ રૂપરીવર્તન થયું છે. એમથી એક ક્ષેત્ર તે શ્રીઓની જગૃતિ છે. અસહ-કારનો જન્મ થયો અને ત્યાર પછી સત્યા-ગ્રહ શરૂ થયો એ દરમિયાન ગુજરાતમાં અને હિંદમાં શ્રીઓ રાજકારણમાં સક્રિય ભાગ આપ્યા, ઘણો આજો લેતી હતી, પણ સત્યા-ગ્રહ શરૂ થયા પછી અહિંસાના એ ધર્મ-યુદ્ધમાં શ્રીશક્તિ એ જે મહત્વનો સક્રિય ફાળો આપ્યો એના મૂળમાં ગાંધીજીની તપ-શ્યાની એક સિદ્ધિ સમાવશી છે. શ્રીઓમાં જે અસ્મિતા જાગી, એમનાં શ્રીત્વનું જે એમને તીવ્ર જ્ઞાન થયું અને પછી જ્ઞાનપૂ-ર્વક યુદ્ધમાં ઝુકાવું એ એક રીતે શ્રી જગૃતિનું સચક પ્રથમિયું છે.

માત્ર મહિલા પરીપોના બાપણોમાંથી, ગરબાઓમાંથી કે થોડી ગરીબ સામાજિક પ્રવૃત્તિઓમાંથી દષ્ટિ બહાર કાઢીને પીકેટો-ગમાં કે સ્વરાજ્ય સરઘસમાં, કામદાના સવિ-નિષ્ઠ ભાંગમાં કે લાડી ચાન્દમાં, જેલ જવામાં અને દુઃખ ખમવામાં જે હજારો શ્રીઓ બહાર આવી એ જગૃતિ સાચેજ અપૂર્વ છે. અને એ જગૃતિને લઇને જીજી હજારો કચડાયેલી અને કચડાતી બહેનોનો માર્ગ મોકળો અને સરળ થયો. માત્ર રક્ષિતમાં અને સંતતિ ઉછેરવામાં મશગુલ અનેલી ગુજરાતજી લાડી ખાવા હપ્તથી થોડી જાણ, મરજા અને રાસમાં પોતાની કોમળ કાયા રમાડતી મૃદુ ગુજરાતજી જેલમાં સખ્ત સજા મોગવે અને અનેક સામાજિક રૂઢી-થંધોનાથી જકડાયેલી ગુજરાતજી યુદ્ધ સમિ-

તિઓને મોખરે રહી પોલિસ, કઠારે એ બધાં પરીવર્તનોની પા-તપરીની શક્તિનું પ્રેરણાબળ છે.

અત્યાર સુધી ગુજરાતની એ જે રૂપ બતાવ્યું અને જીવ-જુદાં ક્ષેત્રોમાં પોતાનો સક્રિય ફાળ એ કદાચ આજની દષ્ટિએ જ મૂલ્યની દષ્ટિએ ગરીબ લાજે પણ એ એક ભાવી બળ્ય વિકાસક્રમની સાચી આજાદી છે. ગાંધીજી એ જમાવેલી શ્રીશક્તિનું મૂલ્ય અને માપ થોડી વ્યક્તિઓનાં કામના કે સિદ્ધિના સરવાળા બાદખાટીથી ન અંકાય. એ જગૃતિનો પ્રવાહ તો ગુજરાતની શ્રીજન-તામાં આજે વસે અરી પહેંચી ગયો છે અને સમગ્ર ગુજરાતી શ્રીજીવનને શીજીવી રહ્યો છે તેનાથી અને એ આખા શ્રીજી-વનમાં ગુપ્ત રીતે અને ધીરે ધીરે ચતાં રૂપાંતરોથી જ થઇ શકે.

ગુજરાતના સામાજિક, રાજકિય અને ધાર્મિક જીવનમાં શ્રીઓનો બહુ મોટો દિરસો છે. એ બધા ક્ષેત્રોનાં પરીવર્તનો શ્રીઓમાં ચતાં પરીવર્તનો ઉપર વધારે અવલંબે છે. એટલે એક રીતે સમાજને થએલા રોગની નાડ જરાબર પારખાને ગાંધીજીએ આ કિમિયો કર્યો છે. ગમે તે કાંતિ કે પરીવર્તન સફળ થયું હોય તો તેના મૂળમાં શ્રીશક્તિનું ખાતર હરોજ. જ્યારે જ્યારે સમાજ પોતાની સિદ્ધિનું, ગૌરવનું કે કીર્તિનું મંદિર બાંધે છે ત્યારે એના પાયામાં શ્રીશક્તિનું ખખીરે હોય તો જ એ મંદિર ચીરંજીવ રહે છે. એ રીતે આજે ગુજરાતના ભાવી ગૌરવમંદિરના પાયામાં સમાઈ જઈને પોતાની જાતને ધન્ય બનાવવાનો જીવનમંત્ર બોધનાર શ્રીશક્તિના એ જનક ગાંધીજીને ભગવાન ચીરંજીવ કરે.

લગ્ન અને કુટુંબ સાવનામાં વિચાર પરિવર્તન

લેખક : ક'ચનલાલ ત્રિજોવનદાસ મરચંદ,

એમ. એ., એલએલ બી.

[યુનાઇ યુનિવર્સિટીની એમ. એ. ની પદવી મેળવવા માટે, યુનિવર્સિટીના સમાજશાસ્ત્રના અધ્યાપક ડૉ. જી. એસ. મુર્ચીની દેખરેખ હેઠળ લાઇ ક'ચનલાલે ' Ohangirg Views on Marriage & family ' એ વિષય હપર ચાર વર્ષનાં સંશોધનકાર્યને પરિણમે નિબંધ તૈયાર કર્યો હતો. અને ત્યાં બન્યુઆરી માસમાં એ નિબંધ માટે તેમને એમ. એ. ની પદવી (પદેથો વર્ષ) આપવામાં આવી છે. આ નિબંધમાં કેટલીક જાણતો ધણી હપથોની લાગવાથી, મૂળ અંગ્રેજી નિબંધને આધારે આ લેખમાળા ' યુલુસુન્દરી 'માં રજૂ કરવામાં આવી છે. ' યુલુસુન્દરી ' માટે આ નિબંધનો હપથોજ કરવા દેવા માટે અમે લાઇ મરચંદનો અને અંગ્રેજી હપરથી આ લેખમાળા યુનિવર્સિટીમાં લવારી આપવા માટે અમે લાઇ યયવન્ત દેશાલના આભારી છીએ. લાઇ ક'ચનલાલ દ્વારમાંજ વધુ અભ્યાસ માટે વિંદાયત ત્યા છે અને ત્યાં રહી તેઓ યુદેષીય પ્રદેશમાં ફરી લાંબી લગ્ન અને કુટુંબ સંસ્થાઓનો અભ્યાસ કરનાર છે. મૂળ લેખકની પરવાનગી વિના આ લેખનું યુનિવર્સિટી કરવું નહિ. ઉપતંત્રી]

(લેખાંક ૧૯૦)

સમાજશાસ્ત્રનાં જોહાળા અભ્યાસને લીધે સામાજિક પ્રમા હપર દાસમાં જે પ્રકાશ પડે છે, તે આધુનિક માનસિક પ્રગતિનું એક આશાવન્ત અને પ્રેરણાકાર્ય ચિન્હ છે.

—ગ્રેટ્સર વીલીયમ લી.

યુગયુગથી પૂનતી લગ્નસંસ્થા એ જૂનામાં જૂની અને ધણી જ અગત્યની સંસ્થા છે એ તો સંદેહ વગરની વાત છે. લગ્નને લગતા પ્રશ્નો -દંમેશ, ગીરંજીવ રસ-ભર્ષા છે. જેમ એક લાપકા પૂર્વે લેખિયું ખ્યાન સંપતિ (Property)માં કેન્દ્રિત થયું હતું, તેમ દાસમાં લગ્નનાં પ્રશ્નો લોક-માનસને આકર્ષી રવા છે. એનાં મણા મારણે મણાવી ચકાય. પરન્તુ મુખ્ય તો એ છે:—(૧) ઓ-સ્વાતંત્ર્યની જાવના અને (૨) મદાન વિમદ પછી જનનનો રીસ્ક-રીમાં આત્મવિશ્વાસનો વિચારોની ખામવણી.

ધણી થોડા સમય પહેલાં પણ, લગ્નને લગતા પ્રશ્નોનું નિરોમણુ કેવળ સામાજિક દષ્ટિએ (Social standpointથી) ચર્ચા હતું. તેમાં વ્યક્તિગત વિચારોને ગીણ જનારી દીધા હતા; તે એટલે સુધી કે સામાજિક દષ્ટિનું મદત્વ વ્યક્તિનાં જોગે ધણુંજ વધારી દેવામાં આવ્યું—વ્યક્તિને તદ્દન નજરો જનારી દીધી. પરન્તુ હવે યુગપરિવર્તનનાં પ્રભાવે, વ્યક્તિનાં દષ્ટિ-ચિન્હુ તરફ વધારે ને વધારે ખ્યાન રખાતું આવ્યું છે.

એ પ્રશ્નોનાં થોડું નીરાકરણ હપર જ માનવ કથ્યાણુ અવશંજેકું છે. એટલે એ પ્રશ્નોનો કાગજપૂર્વક કરલો અભ્યાસ કેવળ રસિકજ નહિ, પરન્તુ જાનપ્રદ અને પ્રત્યક્ષ નીરવધો જોષએ એથી એ પ્રશ્નોનાં જદુવિધ પ્રશ્નોનું પદનિસદ માન મળે; કુટુંબ અને લગ્ન પરત્વેની આધુનિક વિચાર

—વહેણોનો હુબહુ ખ્યાલ આણી તેને શવ નોપયોગી બનાવી શકાય અને આપણી લગ્ન પ્રથાની ખામીઓને પ્રકાશમાં આણી, તેમાં કરવા ઘટતા ફેરફારોનું માર્ગસૂચન થાય. પશ્ચિમના દેશોમાં તો એ વિષયમાં થતો શાસ્ત્રીય અને પદ્ધતિસર અભ્યાસ લગ્ન વિશે નવા પ્રકાશ નાખવામાં ધણે અંશે સહાયબૂત નીવડ્યો છે. સામાજિક સંશોધનનાં અભ્યાસીઓ (students in social research) લગ્ન અને કુટુંબની સંસ્થાના “ રાત્ર પારખવાના ” પ્રવાસો આદરી રહ્યા છે. કહેવાય છે કે પશ્ચિમમાં આ જૂની સંસ્થાઓ “ તૂટવા માંડી છે, ” “ વિખેરાઈ ગઈ છે, ” “ કટોકટીના સમયમાંથી પસાર થાય છે, ” “ વલોપાતમાં પડી છે. ” વીજેટ સંશોધનપૂર્ણ અભ્યાસનાં પરિણામે બહાર આવેલી આશ્ચર્ય પમાડનારી વિમતોથી જનતાનું ધ્યાન એ તરફ ખેંચાયું છે. અને ખાસ કરીને ન્યાયમૂર્તિ બેન લોડસેના અભ્યાસપૂર્ણ અને પ્રેરણાભર્યા “ The Revolt of Modern youth ” અને “ The Companionate Marriage ”નાં પ્રકાશન પછી, ભોંકોની આંખ ખૂલી ગઈ છે. ત્યાર પહેલાં તો બધા વિવેચકો “ શું હોયું જોઈએ ? ”ની આદર્શની વાતોમાં “ શું છે ”નાં કટુતાભર્યાં સત્યદર્શન કરવાં ભૂલી ગયાં હતાં. પણ હવે થોડું થયાં તેમનું ધ્યાન વસ્તુસ્થિતિનું સ્પષ્ટિકરણ કરવા તરફ ચોંટાયું છે. અને તેનાં પ્રકાશથીજ, તેનાં પાયા ઉપર “ શું હોયું જોઈએ ? ”ની હમારોતો ચણાવા માંડી છે.

આપણે હિંદવાસીઓ એ બતિ મદત્વનાં પ્રશ્નો તરફ હજી પણ આંખ આડા કાન રાખી નિર્લેપપણે બેસી રહીએ એ પાલવે એમ નથી. પાશ્વર્થનાં દેશો અને તેની સંસ્કૃતિ સાથે વધે જતો આપણો ગાઠ સંબંધ અને

લગ્ન અને કુટુંબ વિષે હિંદમાં પ્રચાર પામતું ચોક્કસ સાહિત્ય એ પ્રશ્નોનાં અભ્યાસ માટે ઉત્કંઠા ઉપગમે એ કુદરતી છે. પરંતુ હિંદનું લાક્ષણિક વાતાવરણ બીજા દેશો કરતાં બિન્ન પ્રકારનું છે. કમનસીબે આપણા દેશમાં એવા વિષયોનો પદ્ધતિસર અભ્યાસ લાગ્યેજ થાય છે. આવું મુખ્ય કારણ તો એ છે કે “ લગ્ન અને કુટુંબની આ સંસ્થાઓ હજી તેનાં પુરાણ અને બાહ્ય (External) સ્વરૂપમાં—જેવી તે સર્ગમાં હતી તેવીજ—આપણી સમક્ષ દેખા દે છે. ” પરંતુ આપણે ન ભૂલી શકીએ કે આ સંસ્થાઓ તો જે જમાનામાં એ સર્ગમાં હતી, તે જમાનાની કૃતિઓ છે. ત્યારનાં સંજોગો અને વાતાવરણને અનુકુળ એવી રીતે તેનાં સર્જન થયાં હતાં. જેમ એ બદલાતાં ગયાં તેમ એ સંસ્થાઓમાં પણ તદનુરૂપ ફેરફાર થવા જ જોઈએ, નહિ તો કદાચ એ અત્યંતની સંસ્થાઓ “ ચેતનવિહોણી, અકુદરતી અને નિરૂપયોગી બને અને તેનો સર્વનાશ થાય !

નવા સંસર્ગને લીધે સંજોગો બદલાતાં, સામાજિક રચનામાં ફેરફારો તો મોઝા યા બહેલા કરવાજ પડે છે. પણ આપણી એ ફરજ છે કે આ ફેરફારો કરવામાં ધણો નિરર્થક વિલંબ ન થાય. ચોખ્ખા ફેરફારો ચોખ્ખા સમયે થતા નથી એ આપણો લાક્ષણિક દુર્ગુણ છે. એનું કારણ આપણી બેદરકારી,—જેમ ચાલે છે તેમ રમશીયાં માડાની જેમ ચાલવા દેવાની આળસભરી વૃત્તિ છે. પણ આપણે વિચરી જઈએ છીએ કે “ નવા વિચારોને અનુરૂપ ફેરફારો ન કરવાથી સામાજિક ચક્રિતો અપખય (social waste) થાય છે... આપણો ભૂતકાળ આપણે ભૂલી જવો જોઈએ, અને આપણી કૃતિઓ તથા પ્રગતિ માટેની આપણી શક્યતા (possibility) બાંધી, નવા સામાજિક અનુભવમાં પ્રવેશ

કરવો ઘટે. ” નવા વિચારોને અનુરૂપ ફેરફારોનો અભ્યાસ કરતાં પહેલાં એ નવા વિચારોનાં વહેણોનાં વિગતવાર અભ્યાસ કરવો આવશ્યક છે. અર્થાત વસ્તુસ્થિતિનાં અભ્યાસમાંથી તારવેલી ખીનાઓ દ્વારાજ સામાજિક વ્યવહાર કરવા માટેનાં ફેરફારોનાં માર્ગસૂચન થવાં જોઈએ.

વિચારજ કાર્યનું પ્રેરણાભિન્ન છે. નવા વિચારો પ્રચલિત સંસ્થાઓની આગળજ હોય છે,

આથી સમાજનાં બે વર્ગ-મા-એક પ્રગતિશીલ નવા વિચારોની તરફ રહેણ કરતો અને બીજો જૂની વસ્તુસ્થિતિને કાયમ રાખવાની તરફ રહેણ કરતો-આ બે વર્ગમાં સદા વિરોધ થવા કરે છે. જૂનું અપવાદો સિવાય, પૃથ્થક વર્ગ પ્રચલિત પ્રથાઓને તેમ ને તેમ રાખી, તેમાં નવા વિચારવહેણને બંધબેસતા ફેરફારોની અવગણના કરે છે. જ્યારે નવા વિચારમાં હજારો યુવાન વર્ગ, કંઈક પરિવર્તન કરવાની જરૂર છે એવી ખાતરી થતાં પશુ જૂને ત્રીસે ચાલવાની જુદાંજુદાં રીત સાંખી શકતો નથી. આ આંતરવિરોધમાંથી સામાજિક વ્યવહાર પરિણમે, એ કાંઈ

દંમેશને માટે અટકાવી પણ શકાય નહિ. કારણ કે વખતોવખત જુવાનોનાં બદલાતા દૃષ્ટિબિન્દુને અનુરૂપ પરિવર્તન આપણી સામાજિક સંસ્થાઓમાં કરવા તદ્દન અશક્ય છે. એટલે સામાજિક વિપ્રદ તે એક વા ખીજ પ્રકારમાં સહાકળ રહેવાને જ સળ-યતો લાગે છે. પરંતુ આપણે આ વિરોધને બંને તેટલો ઓછો કરી, સામાજિક અવ્યવસ્થાને સદંતર નાબૂદ તો નહિ પણ ધણીજ ઓછો કરી શકીએ.

“ બાકી છે ”

મગલ

અન્યા બહાલાં બધાં વેરી હવે શો વાર બાકી છે ?
કહે કિસ્મત ! હવે તારું કયું હથિયાર બાકી છે ?
હથે આહતાનું રૂપ સ્વારથને ધણા આવ્યા ;
કહે ! કોઈ નયુજાનો હજી ચે ખ્યાર બાકી છે ?
કરી પ્રસ્વેદબિન્દુથી તવંગરની ખરી સેવા ;
મળી ખ્યાલી હજાહળની : કહે ! અપકાર બાકી છે ?
નથી ન્યાં મૂશ્ય નીતિનું રત્નતના એક સિકાબર ;
કહે કિસ્મત ! જગત એવે રહ્યો શો સાર બાકી છે ?

આંખરી ચિહ્નદાસ ઉરેશી

research) પહેલામાં અમુક પ્રકારનાં પ્રતિનિધિત્વવાળા સમુદાયમાં સંપૂર્ણ તપાસ કરી, ઓછા પ્રમાણનાં પ્રણી બારીકોથી અભ્યાસ માય. આવો અભ્યાસ ધણી થોડાં માણસોનાં વિચારોનો થઈ શકે. એમાં વખત અને દ્રવ્ય પણ ધણું જોઈએ. અને ખાસ કરી જ્યારે લગ્ન જેવા વિષયમાં એવો વિશિષ્ટ અભ્યાસ કરવાનો હોય, ત્યારે લોકોનાં પરિણીત જીવનની ધણી અંશત અને ખાતરી

વિગતોની ધણી ખાસીયથી તપાસ કરવી પડે અને આને માટે જરાય સંકોચ વિના પોતાના ખાનગી જીવનની વાતો બહાર રચી કરી; સંશોધનમાં સહાય કરે એવા ધણા માણસો હોવા જોઈએ. અલગત શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ એવો અભ્યાસ ધણો મૂલ્યવાન નીવડે.

પરંતુ એવો વિશિષ્ટ અભ્યાસ તો વિશાળ અભ્યાસના પરિણામોના પાયા ઉપર જ થવો જોઈએ. કારણ તેમાં, (ખીજમાં) ધણા લોકોના વિચારોનો અભ્યાસ થાય છે. આ લોકો પ્રતિનિધિત્વરૂપ—“an adequate and random sample”—હોવા જોઈએ. આમાં અમુક ચોક્કસ પ્રશ્નોને અગ્રસ્થાન મળતું જોઈએ. આવા અભ્યાસથી આપણા પ્રશ્નોને લગતી ધણી સામાન્ય અને લાક્ષણિક બાબતો આપણને મળી રહે અને તેમાં રહેલા સામાન્ય વિચારતત્ત્વોનું ઠોઠન થઈ શકે. લગ્નસંસ્થાના અભ્યાસ માટે આ રીત ધણી અનુકૂળ થઈ પડે છે, કારણકે શરૂઆતમાં લગ્નને લગતી ખાનગી બાબતો ધણાં ન પણ જણાવે, ત્યારે એનું સામાન્ય (general) વર્ણન કરવામાં કંઈ વાંધો નડે નહિ. વળી આવો વિશાળ અભ્યાસ, સામાજિક વિષયોમાં શાસ્ત્રીય અભ્યાસ માટે પ્રશ્નો જાહેર મત કેળવી, તેમાં મદદ કરવાની તેમની સામાજિક જોખમદારી સમજવી, ભવિષ્યના વિશિષ્ટ અભ્યાસ માટેનું ક્ષેત્ર તૈયાર કરે.

દ્વે આવા અભ્યાસમાં બે રૂપરૂ અને જુદી રીત અપવાર થઈ શકે. (૧) અંગત મુલાકાતની રીત—Personal Interview Method અને (૨) પ્રશ્નમાળાની રીત—Questionnaire Method.

અંગત મુલાકાતની રીત અમર જોડે છે છે અશક્ય તો નહિ જ પરંતુ ધણી મુશ્કેલીભરી છે. તેમાં વર્ણોનાં વર્ણો વીતાડવાં

પડે, અલગત એમાં ડો. ડેવીસ કહે છે તેય “મુલાકાત આપનારની ઉલટ તપાસ કરવાથી તેની સત્યતાની અને પ્રામાણિકતાની કસોટી થાય. અને જવાબ આપતી વખતે તેના મોં ઉપર બદલાતી ભાવનાઓની છાયાઓનું ખારીક અવલોકન થઈ રહે છે.”

પરંતુ આમાં એક ખામી એ છે કે મુલાકાત લેનારનાં વ્યક્તિત્વની છાપ જાણે કે અજાણે મુલાકાત આપનાર પર પડે છે એટલે મુલાકાત લેનાર કેવળ નિષ્પક્ષપાત અને યુગો નોંધ લેનાર (recorder) રહેતો નથી. શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ આવી વ્યક્તિત્વની છાપ આખી તપાસને દૂષિત કરી, અભ્યાસનાં મૂલ્ય ફેટલેક અંશે ઓછાં કરે છે. પ્રશ્નમાળાની રીતમાં લોકો સત્ય જ કહેશે, એમ ધારી કામ લેવું યોગ્ય છે; કારણ એમાં તેમના નામ જણાવવાનું જરાય પણ ફેરજવાત નથી. પ્રો. જોન ખી. વોટસન કહે છે તેમ “માણસ ગમે તેટલો ઉદાર મતવાદી હોય છતાંય જો ઉલટતપાસનો ભય મંચે ઝૂમતો હોય, તો પ્રશ્નોનાં તદ્દન સાચા જવાબો મળવા મુશ્કેલ છે.” આ રીતે પ્રશ્નમાળાની રીત અંગત મુલાકાતની રીત કરતાં ચઢીયાતી છે. પ્રખ્યાત જર્મન નીતિજ્ઞ વિચારક ડો. મેગનસ : હર્સફીલ્ડ (Dr. Magnus Hirschfeld) સાથે અંગત ચર્ચા કરવાનું માન આનિર્બંધતા મૂળ લેખકને મળ્યું હતું અને તે મહાશયનો પણ એવો જ નિષ્ણાત મત છે કે સામાજિક વિષયોનાં અભ્યાસ માટે પ્રશ્નમાળાની રીત જ યોગ્ય છે.

પ્રશ્નમાળાની રીતમાં પણ ફેટલીક ખામીઓ છે. મોક્ષેલા પ્રશ્નપત્રોમાંથી ધણાં ઘોઘાક પૂરેપૂરા જવાબ સાથે પાછા આવે છે. જેમને એ મોક્ષેલા હોય તે સમુદાય જનતાનાં પ્રતિનિધિત્વવાળો હોવો જોઈએ.

અને નનાગા પ્રશ્નપત્રોના જવાબમાં વિશ્વાસ રાખતાં ધણી કાળજી રાખતી પડે. કુનેદપૂર્વક તપાસ કરવાથી આ અને એવી અનેક ક્ષતિઓ દૂર થઈ શકે.

આ બધા વિચારોથી પ્રેરાઈને, આ સંશોધન-અભ્યાસમાં પ્રશ્નમાળાની રીત અપનાવ કરી હતી. પ્રશ્નપત્રમાં જવાબ આપનારનું નામ આપવાનું ફરજિયાત નહોતું રાખ્યું. અને પ્રશ્નમાળાની રીતની ક્ષતિઓથી આ તપાસ જરા પણ દૂષિત ન થાય એ માટે શક્ય એટલી બધી કાળજી રાખવામાં આવી હતી. સવાલો ધણી સંભાળથી મોકલી, પ્રશ્નપત્રોની વહેંચણી અને ઉધરાણી ધણી જોખમદાર રીતથી થઈ હતી. સુંબઈ છલાકામાં મુખ્યત્વે પાંચ સ્થળોએ આ પ્રશ્નપત્રો વહેંચવામાં આવ્યા હતા-મુંબઈ, સુરત, વડોદરા, અમદાવાદ અને પૂના. ખીજા કેટલાક સ્થળોથી પણ પ્રશ્નપત્રોના જવાબો આવ્યા છે. ખાસ કરી ભરૂચ-અંકલેશ્વર અને રાજકોટથી. યુવાનોને લગતા પ્રશ્નપત્રો કેટલીક કોલેજોના ઉપલા વર્ગોમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓ તથા વિદ્યાર્થીનીઓમાં વહેંચાયા હતા. એ સમૂહ આધુનિક યુવાનોનાં પ્રતિનિધિરૂપ ગણાય એ નિઃસંદેહ છે. જ્યારે પ્રૌઢવય માટેનાં પ્રશ્નપત્રો શિક્ષકો, કારકુનો વિ.માં મોકલ્યા હતા. અને પ્રશ્નપત્ર મોકલતાં, તેમને અભ્યાસની અગત્યતા સમજાવી, તેનાં ગંભીરપણે ઉત્તર આપવાની વિનંતિ કરી હતી.

મળેલા જવાબોમાંથી શંકાભર્યા જવાબો ગણત્રિમાંથી બાતલ કરી, ખીજા જવાબોનું સ્ક્રમ નિરૂપણ કર્યું હતું.

શરૂઆતમાં તો લોકોનો ઉત્સાહ ધણો દેખાયો. ફક્ત સુંબઈમાં જ લગભગ એક હજાર પ્રશ્નપત્રો વહેંચાઈ ગયા. અને જામનગર જેવા દૂરનાં સ્થળોથી અને લગતી

પૂછપરૂછ થવા લાગી. આ નવી જાતનાં લગ્ન, કુટુંબ, અને જાતિને લગતા પ્રશ્નપત્રમાં શું છે એ જાણવાની કેવળ જીજ્ઞાસાવૃત્તિજ આ ઉપરછલ્લા ઉત્સાહનું મૂળ હતું. પરંતુ કુટુંબ સમયમાં એ ઉત્સાહ પાણીનાં ખાલી પરપોટાની જેમ શમી જતા, લગભગ ૩૦૦૦ પ્રશ્નપત્રો યુવાનો, યુવતીઓ અને પ્રૌઢોમાં વહેંચાયા પછી, ધણી થોડાંનાં જવાબો પાછા મળ્યા. કેટલાકેને તો વારંવાર યાદ આણવા છતાં ધણી જ મુશ્કેલી અને ખંતથી કામ કરનાર અંગત મિત્રોની નિઃસ્વાર્થ સહાયથી ફક્ત ૬૭૬ પ્રશ્નપત્રોના પૂરા જવાબો મળ્યા.

હિંદની પરિસ્થિતિ જોતાં આ પરિણામ તદ્દન થોડું ન કહેવાય છતાં પણ ખાસ કરીને યુવાનો તરફથી મળેલો સહકાર શરમભરેલી નિરાશા ઉપજાવે છે. દીકરાપણીએ કહ્યું છે તેમ પ્રભાનાં યુવાનો તો તેની સમૃદ્ધિના સંદેશવાદો-જીમ્-દારો છે. એ યુવાનો-આપણી સમૃદ્ધિનાં સંદેશવાદો-જીવનનાં આવા ગંભીર પ્રશ્ન તરફ શા માટે આટલા બેપરવાદ રહેતા હશે એ સમજી શકાતું નથી. એ બેદરકારી તદ્દન અસંભવ છે. પોતાના વિચારો જાહેર કરતાં તેઓ કદાચ બહીતા હોય અગર સામાજિક પ્રશ્નો તરફ તેઓ આજસભરી બેપરવાદ રાખતા હોય, પોતાની સામાજિક જોખમદારીનો તેઓને ખ્યાલ ન હોય. પરંતુ આવા વિશાળ અને સામાન્ય પ્રશ્નોનાં ઉત્તર આપવામાં શા માટે તેઓ નારાજ છે એ સમજી શકાતું નથી.

કેટલાકે તો એ પ્રશ્નપત્ર સાચવવાની પણ તરદી નહોતી લીધી. મોકલેલા પ્રશ્નપત્રો તેમજે ગુમાવી દીધા હતા. કેટલાકે એ પ્રશ્નોનો જવાબ આપવાનો વખત નહોતો. એક લાઇએ તો લખ્યું કે “તમારા સવાલોનાં જવાબ

ધર્મો વિચાર કરીને લખવા પડે એમ છે. મેં આજ સુધી કોઈપણ ગતનો વિચાર કર્યો નથી. અને એમ કરવાની પણ હું ચોક્કસ ના પાડું છું. " કેટલાકને તો આવી પ્રશ્ન-માળા તરફ પોતાનો સખતમાં સખત અધ્ય-ગમે દર્શાવતાં લખ્યું છે કે " એમાં ધણી વિગતો આપવામાં આવી છે. અને ધણી અંગત પ્રશ્નો પૂછાયા છે. " એક એમ. એ. ની ઉપાધિવાળા બાઇએ તો ભવિષ્યકથન પણ કર્યું હતું. આનો જવાબ કોઈ પણ આપવાનું નથી. ન્યારે એકે તો આ સંગો-ધન-અભ્યાસની પ્રમાણિકતા ઉપર તરાપ મારી જણાવ્યું હતું કે આનો ઉપયોગ આપણા દેશની વિરૂદ્ધ પ્રચારકાપ કરવા માટે થીસ કેચેરાઇન મેથોની જેમ થશે.

આ બધું વ્યતસાવે છે કે આપણામાં સામાજિક નેખમદારીના તત્ત્વે પુરતો પ્રવેશ કર્યો નથી. આ છતાં આ દાસની બીજી બાજુને પ્રકાશન આપવું થટે. જે દોસીલા યુવાનોએ મને જંગળા અને પંજનના યુવાનોનાં વિચારો મેળવી આપવામાં મદદ કરવા ઇચ્છા દર્શાવી હતી. પરંતુ આ તપાસનું કાર્યક્ષેત્ર પરિમિત હોઈ, એ દવાભરી મદદનો મારે સાબાર અસ્વીકાર કરવો પડ્યો હતો. થોડાઓએ પોતાનાં પૂરેપૂરા ધીરનામા જણાવી, વધુ વિગતો નેહતી દોવ તો તેમને લખી જણાવવા લખ્યું હતું. એક

બાઇએ લખ્યું છે. " હજી સુધી જે ગંભીર વિચારો મેં નહોતા કર્યા તેના ઉપર વિચાર કરવાની આ પ્રશ્નમાળાએ મને પ્રેરણા આપી છે તથા મારા વિચારોને વ્યક્ત કરવાની તક આપી છે. "

એવાં વક્તવ્યો અને વિચારો ઉન્નવગ ભાવિની આગાહી રૂપ છે. એ વ્યતસાવે છે કે જનતામાં આ અત્યંતનાં સામાજિક પ્રશ્નો તરફ સંકલ્પી ભાવ ઉત્પન્ન કરવાની, આ અભ્યાસની એક નેમ કેટલેક અંશે રૂઢીબૂત થઈ છે. આધુનિક દિંદુ યુવાનોના સામાજિક વિચારો બદલ આશ્ચર્યમાં આ અભ્યાસ મદદ રૂપ થયો છે અને એથી ભવિષ્યમાં વિશિષ્ટ સામાજિક અભ્યાસ માટેનું ક્ષેત્ર તૈયાર થયું છે. છતાં દિંદુ યુવાનોને પોતાની સામાજિક નેખમદારીનો સંપૂર્ણ ખ્યાલ નથી એ ખેત-જનક છે. અને પશ્ચિમ તરફ ન્યારે આપણે દષ્ટિ માંડીયે છીએ, અને ત્યાં સંશોધન-અભ્યાસ પદ્ધતિમાં અખત્યાર થતી અંગત પમાવણીઓ નેહજે છીએ, ત્યારે આપણે દેશ સામાજિક વિષયમાં ધણો પછાત છે એમ લાગી આવે છે. આપણે આશા રાખીએ કે સંસ્કારના પ્રચારથી જનતામાં સામાજિક નેખમદારી કેળવાતી જશે અને લોકોને સમાજ તરફ પોતાની ફરજનું જ્ઞાન કરાવી, સામાજિક પ્રશ્નો તરફ દાસ દેખાતી નેદરદારી અને નેપરવાદ દૂર થશે.

શ્રીમતી સુવર્ણકુમારી દેવી

પરિચય કાવનાર: શ્રી. રમણલાલ સોની

શ્રીમતી સુવર્ણકુમારીદેવીનું નામ અંગા-
ળમાં નહિ પણ દેશભરમાં મૌલિક
નવલેખિત્રા તરિકે પ્રખ્યાત છે. જયવિખ્યાત
કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનાં તે મોટાં બહેન
થાય.

પોતાની પ્રતિભાના બળે એમણે નામના
મેળવી છે. કેવળ ધરતી જ કળવણીથી તેઓ
આવું અદ્ભૂત કાર્ય કરી ચક્યાં હતાં.

તેમના જન્મ ઇ. સ. ૧૮૫૭ માં ચંચેમે.
ધર આગળ જ તેમણે શિક્ષણ લીધેલું હતું,

કોઇ કોલે-
જમાં તેમણે
હાજરી ભરી
નથી.

મદરિ
દેવેન્દ્રનાથ
ટાગોર મુધા-
રક અને ન-
વિન વિચાર-
ના હોવા છતાં
કન્યા સુવર્ણ-
કુમારીનાં લગ્ન
૧૧-૧૨ વ-
ર્ષની ઉંમરે
શ્રી. જાનકી-
નાથ ધોરાસ
સાથે થઇ ગયાં

હતાં. લગ્ન પછી પતિની પાસે તેમણે અંગ્રેજી
શીખવાની શરૂઆત કરી. તેમના મોટાભાઈ
સત્યેન્દ્રનાથ ટાગોરે પણ આ સંબંધમાં
તેમને બહુ-મદદ કરી હતી; પાછળથી, કેવળ
પોતાના જ પ્રયત્નથી, તેમણે અંગ્રેજી, અંગાળી
ને સંસ્કૃત ભાષામાં પ્રાવિણ્ય મેળવ્યું.

ઇ. સ. ૧૮૭૬ માં તેમની ૧૯ વર્ષની
ઉંમરે તેમણે "દીપનિર્વાણ" નામે નવલ-
કથા લખી. હતી. એમની સારી ગણ્યતી નવ-
લકથાઓમાં હજી પણ એ નવલકથાનું નામ

ગણાય છે.
એતિહાસિક
વસ્તુ લખને
તેમણે એ ન-
વલકથાની ર-
ચના કરી છે.
અંગાળી મ-
હિલાએ લખે-
લી એ પહે-
લી જ નવલ-
કથા છે.

ત્યારથી
માડીને છેક
છેલ્લી ધડી
મુધા તેમ-
ણે અચિરત
સાદિત્યમેવા



૨૧. શ્રીમતી સુવર્ણકુમારી દેવી

કરી છે. એવી સાહિત્ય સેવા કરનાર ઓઝોમાં તો કામ જ નથી, પણ પુરોષોમાં પણ જવદશેજ છે.

તેમના રચેલાં પુસ્તકોની સંખ્યા ૬૦ કરતાં અધિક છે. સંખ્યા અને શુષ્કમાં આટલાં બધાં પુસ્તકો લખનાર બંગાળામાં પણ બાળ્યે જ એકાદ બે છે. સુવર્ણકુમારી દેવીનાં રચેલાં પુસ્તકોમાં દીપનિર્વાણ, છિન્ન મુકુલ, કુમાર બીમસિંહ, ક્ષત્રિય રમણી, સન્માસિની, પ્રતિજ્ઞા, સ્નેહલતા, વિદ્રોહ, વસંત ઉત્સવ, કુલની માળા, નવકાલિની, મેવાડપતિ, દુગ્ધ-લીનો દયાળવંશ વગેરે પુસ્તકો સારી પ્રખ્યાતિને પામ્યાં છે. ૧૮૮૩ થી ઇ. સ. ૧૯૧૯ મુધીનાં ૩૧ વર્ષ (વયમાં પાંચ વર્ષનો માળો જવા દષ્ટએ) તેમણે 'ભારતી' પત્રનાં સંપાદક તરીકે કામ કરેલું. સ્ત્રી-તંત્રી તરીકે બંગાળમાં તે જ પ્રયત્ન કરતાં, અને તેમની ચક્રિત કામ પણ કુશળ પત્ર-કાર કરતાં ઓછી નહોતી.

કેવળ સાહિત્યમાં જ નહિ, પણ દરેક ક્ષેત્રમાં તેમણે પ્રવેશ કર્યો હતો—અને તે યોગ્યતા પૂર્વક. ઇ. સ. ૧૮૮૬ માં તેમણે એક સખીસમિતિ સ્થાપી હતી. તે સમિતિ દ્વારા બહેનો વિદ્યા-કલા-સમાજ-અને દેશનો વિચાર કરતી થાય, એ જાતની પ્રકૃતિ ઉપાડી લેવામાં આવી હતી. અનાથ વિધવાઓ અને નિરાધાર બાળકોને આશ્રય આપવાનું કામ પણ એ સમિતિએ ઉપાડી લીધું હતું. એ સમિતિ માટે તેમણે પંદર

હજાર રૂપિયા ફાળો ભેગો કર્યો હતો. તે આજે દિરંબમી શિક્ષણાશ્રમને સોંપવામાં આવ્યો છે. આ રીતે સ્ત્રીઓની અનેકવિધ ઉન્નતિ અર્થે સેવા કરવાનો સુવર્ણકુમારીનો મંકજી હતો.

ઇ. સ. ૧૮૯૧ માં કલકત્તામાં મહાસભા ભરાઈ, તેમાં તેમણે અને શ્રીમતી કાદંબિની ગાંગુલીએ પ્રતિનિધિ તરીકે ભાગ લીધો હતો.

ઇ. સ. ૧૯૦૮ માં તેમના પતિ-અવસાન પામ્યા.

તેમને એક પુત્ર અને બે પુત્રી છે. શ્રી. જ્યોત્સ્નાનાથ ઘોષાલ, આઈ. સી. એસ. થએલા છે, અને અત્યારે પેન્શન પર છે. મોટી પુત્રી દિરંબમીદેવી કેટલાંક વર્ષ પર ગુજરી ગયાં છે, તેમના રમણમી દિરંબમી શિક્ષણાશ્રમ આવી રહ્યો છે, બીજી પુત્રી સરલા દેવી ઓધુરાણી દેશબરમાં સુપ્રસિદ્ધ છે.

મયા વર્ષના ભાદરવા સુદ દશમે (બંગાળી ઓઠસે) તેમને ૭૫ વર્ષ પુરાં થતાં હતાં. તે પ્રસંગે તેમનો સુવર્ણ મહોત્સવ ઉજવી તેમને માન આપવાની તૈયારીઓ થઈ રહી હતી. પરંતુ માત્ર પાંચ જ દિવસની બિમારી બોજવી અપાડ વદ જને દિવસે તેઓ પરલોક સિધાવ્યા.

ગૂજરાતના સાહિત્યકાશમાં 'સુવર્ણકુમારી દેવી' હજી ક્યારે ઉમરી ? *

* બંગાળીપરથી સુચિત.

::: મહિલાઓની મનોસૃષ્ટિ :::

[આ નવો વિભાગ શરૂ કર્યો છે, તેમાં પ્રેરિ બાજે મદિલાઓના વિચારો દર્શાવતા લેખો, હતારવામાં આવશે. મુન્દરાતીમાં અન્ય પત્રોમાં આવેલા બહેનોના લેખોમાંથી અવતરશે; તેમજ અન્ય સાપ્તાહિકોમાં બહેનોને દાંચે લખાવવા સારા લેખોના અનુવાહોને આ વિભાગમાં મુખ્યત્વે સ્થાન આપવામાં આવશે બહેનોને લગતા વિષયોને લગતી પત્રિકાઓ, માહિતીઓ તેમજ એવી સર્વ વપરાયેલી બાબતોનું આ વિભાગમાં યોજવાનું કરવામાં આવશે ઉપરાંત]

મનુર સ્ત્રીઓની હાલત

(શ્રીમતી લેડી વિદ્યાગૌરી નાંદકંઠ)

મનુરોનો પ્રશ્ન એટલી બધી અગત્યનો છે અને એટલો બધો ગુચ્છવાડાકાર્યો છે કે, તેણે પણ જુદામોનોને પણ મુન્દરાતી નાંખ્યા છે. મને લાગે છે કે, સ્ત્રીઓની સમાજે પ્રશ્નની સામાન્ય બાબતો તરફ ધ્યાન આપવાનું થાય તો તે દિવસની સ્ત્રીઓની હાલત સારી થશે.

મુન્દરાતી મદિલાઓ કામદારોના હિતમાં આવશે તો જ રસ છે કે જે સૌથી સારા સ્ત્રીઓના છે આ કારણે તેઓએ આ સંદર્ભના કામદારો સાથે સંબંધ ધરાવતા અસંખ્ય પ્રશ્નોની તપાસ કરવા માટે એક ખાસ સમિતિની નીમણુંક કરેલી છે. મુન્દરાતીમાં મોલમનુરો છે, મોલીના કામદારો છે, કારખાનાના કામદારો છે અને ઉપરાંત બીજા પણ કેટલાક મનુરો છે. એટલે ઉદ્યોગદારોનાં અનિષ્ટો તરફ સામાન્ય કામદારોનાં આગ્રહો સાથે એકજાતિના છે. યાંત્રી પરિણામોને તોયે મોટા પ્રમાણમાં પેટાસ થાય એવા સંજોગો કામદારોનાં સમગ્ર જીવનને અસર કરે છે. તેમાં મહેનત અને કામદારોના વિરોધી લાગણી પણ સંજોગવાળી છે.

મનુરોનો પ્રશ્ન આખી દુનિયામાં સરકાર તેમજ પ્રજા બંનેનું ધ્યાન ખેંચી રહ્યો છે. દિન-રાત યાદી મનુર કમીસને આ બાબતોની મુખ્ય તપાસ કરીને, મનુર વિચારણા કરી તેમજ ચાલુ

માહિતીઓ મેળવી લેવામાં લેવાઈ છે. પરંતુ જ્યાં સુધી કાયદા દ્વારા એ લેવામાં આવેલા અમલમાં મુક્તિમાં ન આવે ત્યાં સુધી એ કામગીરી ઉપર જ રહેવાનો સંભવ છે. આવા પ્રકારની પરિપક્વ કેમ બરતી નેહમે તેનું એક મુખ્ય કારણ, આ લેખોમાં આપણી ધારાધારીઓ પર સ્થાન મેળવે એવી રીતે મળવળ કરવાનું છે. અનુભવ ઉપરથી આ કામ સ્વેચ્છા નથી એમ જણાયું છે.

મનુરોની મુખ્ય નજીઆતો, વાળબી પત્રો, નેતિક વાતાવરણ સંદર્ભના સારા રહેલાં, કાલતરી સંદાય અને કેળવણી છે. આ બધાંય માટે ઘણી મોટી રકમની જરૂર છે. અને એ રકમ પોતાના મનુરોનાં જીવન કાર્યને પરિણામે મુખ્ય નફો બાદનારા માલિકોએ આપવી નેહમે. અથવા તો રાજ્યે કે જેની ફરજ પ્રજાની સુખ સંપત્તિ પાછળ નહીં રાખવાની છે તેણે કાલતરી નેહમે, વાળબી સંદર્ભથી એ મળવી નેહમે. બહેર પ્રતિષ્ઠા સાથે સંબંધમાં આવનારા સર્વ સારી રીતે નેહમે છે કે પ્રતિષ્ઠા અને ઉન્નતિનાં બધાં કાર્યોમાં પેશોનાર આદે આવે છે સી કાલ નેહમે કે સરકાર તો વંચ દલવમાં છે. માલિકોની ચાલ ફરિયાદ વેપારીમાંથી છે. આ એવી વચ્ચે સત્કારથી સાંજ સુધી ચંચળી માલિકો આત્મા વચ્ચે કામ કરી રહેલા મનુરોનાં કલ્યાણ માટે કાંઈક નહીં આપવાનું કોણ રહે છે. સામાન્ય કાલકરોને આ મનુર લાગી આવે છે. તેઓ લગભગ કરી શકે, તેઓ સુખનારો કરી શકે, પણ બસ એટલું જ. તેઓની સંવત્સરિક વચ્ચે તેઓ સાચા દેવ, તેઓની મુખ્ય

• મુન્દરાતીમાં મુન્દરાતી હવામાં સોસલાવા અમુકે સંપ્રેરણા આપશે મહેતી મનુર પ્રશ્નોને લગતી મુન્દરાતી પ્રાંતિક મદિલા પરિવર્તનાં પ્રક્રિયા સ્થાનેથી કરેલાં મનુરોનો મનુરોનો આવ.

નાઓ અને તેટલી સદાનુભૂતિવાળી હોય પણ તે કામદારોની સ્થિતિ સુધારવામાં કંઈ કરી શકે એમ નથી.

પ્રમાણે પ્રમ્ત જે મોટા ભાગે આર્થિક છે તેને એક બાબતે રાખી, આપણે કામદારોની બીજી જરૂરીઆતો તરફ વળીએ. આપણી સ્ત્રીઓની એસોસીએશનોનાં કાર્યકરો આપણને કામદારો જે વાતાવરણમાં રહે છે તેની હૃદયભેદક કથા કહી શકશે. કોઈ પણ જાતના પ્રકાર કે દ્વંદ્વ આપણનાં સાધન વિનાનાં કે પુરતા પ્રમાણમાં પાણી પણ પુરું પાડી ન શકે એવી કેટલીક જગ્યાઓમાં આપણા કામદારો સામાન્ય રીતે રહે છે. કેટલીક કેટલીક જગ્યાઓએ બધી ખરાબ હોય છે કે આપણા માલિકો તેઓના કુટુંબોને પણ તેવી જગ્યામાં રાખવા તૈયાર નહીં યાય, અને આટલું જલજલ તેઓના અધાપાત માટે પુરતું ન હોય તેમ ફરતે દારવાજીનાં પરીક્ષણો થાય છે. કામદારોમાંથી ઓછોગીક શહેરોમાં આવતા અન્યથા, નિર્દોષ અને તંદુરસ્ત માણસોને તેઓનાં છવન આમ પાપમાલ કરી નાખતાં ભોળાં હૃદય રડી શકે છે.

માનવ પ્રયત્નોથી બની શકે તેટલો અંશે આ પરિસ્થિતિમાં સુધારો કરવો એ સંબંધ ધરાવતા દેશની સીધી પ્રથમ ફરજ હોવી જોઈએ. કુટુંબના પોતાના જ દાસ માટે અને મજૂરીની શોધવા માટે સંતોષી અને તંદુરસ્ત મજૂર મોટી સંખ્યામાં છે એ કહેવાની ભાષણ જરૂર રહે છે. માલિકોને પોતાની દુકાન દરિયાની નીતિનું જલજલ જાન થશે અને તેઓ મજૂરોના જાન સાથે જ પોતાનો લાભ સમજતા થશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે. વર્ષોથી પોતાના ધ્યેય તરીકે મંચનિષેધની બદલાત કરી સરકાર મંચનિષેધને બંધદાર સ્વરૂપ આપે એવો આ પરિવર્ત આશ્ચર્ય કરવો જોઈએ કમનસીબે યુગ સ્વયંમાં ઉલટી જ પરિસ્થિતિ છે અને માત્ર આપણની જ દૃષ્ટિ નહીં આખા રાજ્યમાં આવે છે.

મજૂરોની બીજી જરૂર શોધ શાવતી શોધવાની છે. માત્ર મરખાનાના કચડા પુરની જ સદાચ માલિકો આપે છે. પ્રસૂતિના દિવસે અને બાલકો માટે યોગ્યતા ધરાવી બાળકોના વધારે માણસો રીતે વહીવટ થવો જોઈએ. ઓછોગીક શહેરોમાં

આસ કરીને ઓછોગીક વિસ્તારમાં બાળકોનાં મરણો પ્રમાણે જે કંપાવનાર છે તે તરફ એક માલિકોનું ધ્યાન એવાજે પડીએ. આટલાં બધાં બાળકો મરણ પામવા માટે જ જન્મ પામે એ નસીબની બલિદારી છે. સ્ત્રી કામદારોને બાળકોનું શોધ જાન નથી. સાધનો નથી.

આથી સ્ત્રીઓ મજૂરો તરીકે કામ કરે એ અત્યંત ગ્રહકારી પ્રમ્ત રજૂ યાય છે. આર્થિક સ્વતંત્રતા મેળવવા માટે શોધ લાગે તો સ્ત્રીઓને કામ કરવું જોઈએ તો સ્વિકારાવડું છે. પરંતુ આ બાબત યુગ કારખાનામાં કામ કરતી સ્ત્રીઓને લાગુ પડે છે? આ સ્ત્રીઓ કોઈ પણ પ્રકારે સ્વાતંત્ર્ય મેળવે છે? પૈસા કમાવા માટે ધરતી અને માતા તરીકેની ફરજ તરફ બેઠકારી બતાવવાથી તેઓ જરા પણ વધુ સારી સ્થિતિમાં છે? સખ્ત મજૂરીથી મજૂર સ્ત્રીઓની સ્થિતિ જરાપણ આમજ વધી છે કે કેમ તે સંભવ્યું છે. એમાં આર્થિક સ્વતંત્રતાની છાયા સરખી પણ નથી. ધરતી આપકમાં એથી વધારે યાય છે એ સાચું, પરંતુ એથી લાભ કોઈને નથી થતો. એથી વધુ સંજોગમાં તો પુરોષોને મટકારાની તેમ જુનાર રમવાની આદત પડે છે. જે આમજ હોય તો સ્ત્રીઓ મજૂરી કરવા જાય એ આર્થિક તેમજ ચારીક બધ છે. જેટલે જોઈએ સખ્ત કામ કરવાનું હોય તેઓ માટે નિર્દોષ આનંદકદો સ્વાપવાની ખાસ જરૂર છે. કેટલાક માલિકો અખાડા, પુસ્તકાલયો અને સીનેમા ગોદોની બંધરથા કરે છે એ સુખદ છે.

દાવની પરિસ્થિતિ પ્રમાણે યુગ કારખાનાઓમાં સ્ત્રી-કામદારો છે. સ્ત્રીઓને શોધ સંબંધમાં કામદારો કેટલાક નિષેધો કરાવાય છે. જ્યાં સ્ત્રીઓને નોકરીએ રાખવામાં આવેલી હોય ત્યાં બાળકો માટે યોગ્ય રાખવામાં આવે તેની જરૂર છે. નિષેધો પ્રમાણે જે ફરજિયાત છે, પરંતુ તેનો ચુસ્ત અમલ કરવામાં આવતો નથી. ઉપરાંત કેટલેક સ્થળે તો નામતજા યોગ્યતા હોય છે. કોઈકે તો એમ કહ્યું છે કે યોગ્યતા જરૂરી અનિષ્ઠ છે. જે આપણે કારખાનાઓમાં સ્ત્રી-મજૂરો રાખવાનું હોય તો આપણી પાસે કમમ પ્રમાણમાં યોગ્યતા હોવાની જોઈએ. સામાન્ય કાર્યકરોને એવી શોધ બંધરથા કરવા અને બાળકો તરફ બેઠકારી ન રાખવા તે જોઈએ એમ.

કામદારોની એક વધુ અને ઘણીજ અત્યંતની નરૂરીઆત ફેળવણી છે. જેઓ શિક્ષણનાં ફળને લાભ લઈ રહેલા છે. તેમાં તેઓએ કામદાર બાઈ બહેનો માટે એવા લાભ મેળવવામાં કાંઈ પણ પ્રયત્ન રાખતાં ક્યાંય રાખતી ન હોય. પ્રખ્યાત વયના કામદારો માટે, રાત્રીવર્ગો અને તેઓનાં બાળકો માટે, સાળાઓની ધણી ન નરૂરીઆત છે. દોહાપીટ્ટો અને પ્રસૂતિને લગતા ચૂકો સાથે મનુર કમીયને ધરતી લલામણુ ધણી ન લાર-પૂર્વક કરી છે. જોનરૂરી કામકરો સાથે આપણે નાના વર્ગો સ્થાપવા માટે આપણાથી બનેલું સંવે કરી યાંત્રીએ. ઉપરાંત, કામદારોની બીજી બધી નરૂરીઆતોમાં એ બાઈ બચાવે છે. એક વાર એક કામદાર ચિહ્નિત થાય કે તેને પોતે ક્યાં છે અને પોતાનું શું બળ છે તેવું લાભ 'યાય' છે. પોતાનાં વર્ગો સંચાલન કરવા માટે. સંધો સ્થાપવાનું ચિહ્નિત ફેળવણી તેમને આપે.

આમ માલમ પડશે કે મનુરોના પ્રયોગો ઉકેલ મનુરો દ્વારા કરવામાં છે અને તે પણ ધારાસભાઓમાં કાંઈ બધા સરખા નહીં હોય. ન્યાં સુધી કામદારોમાં સંચાલન, નહિ, યાય ત્યાં સુધી તેઓને બીજાની મદદ પર આધાર રાખવાની નરૂર રહેશે.

ઉચ્ચાંડ જેવા દેશમાં મનુરો, કમી મોટી સત્તા

ધરાવે છે. તે કહેવાની નરૂર નથી. મનુર પછે સહેનસાદતની લગામ પારી દત્તી એ તો લાલનાજી ઇતિહાસની બીજા છે. કામદારોને જેની નરૂર છે તે તેઓ, જે કામ કરે છે તેનો, ચોખ્ખો બદલો મળવાની અને ઉદ્યોગની અત્યંતની ચોખ્ખો વ્યવસ્થા થવાની છે. જે આમ કરવામાં નહીં આવે અને કામદારો એકત્ર થકને પોતાના લક્ષ્યો માટે આગ્રહ કરશે તો આપત્તીનજી પરિણામો નિવારવાં મુશ્કેલ થઈ પડશે. આપણને આ બાબતમાં સાચા માર્ગે નવામાં બોલ દેશોની પરિસ્થિતિ મદદ કરી શકશે. જે આમ કરવામાં બંધા પડે એકત્ર થાય તો ધણું સારું નહિં તો નાશકારક તત્વો આપણાં કરતાં વધુ તંદરૂપી નીવડશે અને પછી આપણે ક્યાં જોવાઈશું તે આપણે નહીં તો નથી.

હું આ વિષય ઉપર જે કાંઈ લખું છું તે તમારી સમક્ષ મુકવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. જેમાં નહુ કાંઈ નથી. આ પરિવર્તના પ્રમુખ તરીકે હું, હોર-વણી કરવાનો હાલો કરતી નથી હું, તો આ મુશ્કેલાસર્વો પ્રયોગ વિશે, તમે મોડેલા નિષ્ણાતો પાસેથી ઉકેલ સંબંધમાં ઘણું નાહવા આવી છું. આ પરિવર્તની ચોળના કરીને એક અત્યંતના પ્રયત્ન તરફ ધ્યાન આપવા માટે હું ઓછોની કાઠ-ન્સીબને અંગીનદને આપું છું અને પરિવર્તની સફળતા ઉચ્છું છું.

(૨)

મુબઈ ઇલાકામાં સ્ત્રીકેળવણી

મુબઈ ઇલાકામાં કન્યા કેળવણીનો ફેવાય સંબંધી સને ૧૯૨૭ થી ૧૯૩૨ સુધીના પાંચ વરસના, કેળવણીખાતાના વડા હાયરેક્ટરના રીપોર્ટમાં નજીલવામાં આવે. છે કે મનુર પાંચ વરસમાં ઊંચરીઓની કેળવણી બહુ વધી ગઈ છે. આ અરસામાં કન્યાસાળાઓની સંખ્યા ૧૭૬૧ થી વધીને ૧૬૬૮ થઈ દત્તી, અને શિખનારી ઊંચરીઓની સંખ્યા ૨,૨૨,૮૫૬ થી વધીને ૨,૬૬,૭૭૫ થઈ દત્તી. એટલે કે સેંકડે ૩૧ ટાંનો વધારો થયો છે. જેમાંની ૧,૮૬,૨૬૬ ઊંચરીઓ કન્યાસાળામાં અને બાકીની ઊંચરીઓની સ્કૂલોમાં સાથે શીખતી દત્તી ઉંચરીઓમાં ઓછોની જેટલી વસ્તી છે, તેનાં ૧૮ ટાં જેટલી ઊંચરીઓ શીખે છે, કે જે ટાં

પાંચ વરસ અગાઉ ૨૪ ટાં. કન્યા કેળવણીને આ વધારો લગમગ બધા વિભાગોમાં સરખોલ થતો દત્તો. શીખનારી ઊંચરીઓની સંખ્યા કામ-વાર નીચે પ્રમાણે દત્તી:—

| | |
|----------------------------|-------|
| મુસ્લીમો અને જિંદો-ઉદ્યોગો | ૨૬૬૧ |
| દેશી ખ્રીસ્તીઓ | ૧૭૬૦૫ |
| દિંદુઓ (મધ્ય વર્ગના) | ૬૭૬૮૦ |
| દિંદુઓ (મધ્યમ વર્ગના) | ૮૬૨૪૦ |
| દિંદુઓ (પાણત વર્ગના) | ૧૬૫૪૪ |
| મુસ્લીમો | ૫૭૫૫૦ |
| પારસીઓ | ૭૭૬૮ |
| બીજા ડોંગો | ૧૦૩૫૭ |

મધ્યમ વર્ગના દિંદુઓ અને મુસ્લીમોની

શીખની ઠાકરીઓની સંખ્યા બહુ વધી છે તે સંતોષકારક છે હવે વર્ષના હિંદુઓમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા આખા ઇલાકાની સ્ત્રીઓની સંખ્યામાં ૮૨ ટકા છે, તે જોતાં તે કોમોમાં શીખની ઠાકરીઓનું પ્રમાણ ઘણું જ મોટું છે.

મુંબઈ યુનિવર્સિટીમાં સ્ત્રીઓ માટે જુદી કોલેજ નથી, તેથી પુરુષોની કોલેજોમાંજ ૮૧૫ સ્ત્રીઓ શીખની હતી. તેમાંથી ૭૦૪ આર્ટ્સ કોલેજોમાં અને ૧૧૧ ધંધાદારી કોલેજોમાં હતી.

છેલ્લાં ૫ વર્ષમાં જુદી જુદી ડીગ્રીઓ મેળવનાર બાલુઓની સંખ્યા નીચે મુજબ હતી:—
એમ. એ. ૨૭, એમ. એસસી. ૨, બી. એ. ઓનર્સ ૧૫૭, બી. એ. પાસ ૧૦૩, બી. એસસી. ૨૦ એલએલ. બી. ૭, એમ. ડી. ૩, એમ. બી. બી. એસ. ૫૧, બી. ડી. ૫૨ અને બી. કોમ ૧.

૧૮૧૧ ની સાલથી પુનામાં સ્ત્રીઓ માટે ખાસ યુનિવર્સિટી સ્થપાયેલી છે અને પુના, અમદાવાદ તથા વડોદરામાં તેની સંયોજ સંબંધ ધરાવનારી ત્રણ કોલેજ હોવા છતાં તેને ધારવા જેટલી ફંડેસ મળી નથી. એ અજબ યવા જેવું છે. એ બધી

કોલેજોમાં કુલ ૧૦૭ બાલુઓ શીખે છે. તેઓએ સ્ત્રી ઉપધોગી અભ્યાસક્રમ રાખ્યા છે, જેવા કે અલ્બરસ્થાસાસ, માણસ શરીરની ક્રિયાઓ, બાળકોની માનસિક હાલતનું સાસ, સ્વચ્છતાનું અને કળાનું શિક્ષણ પણ છે. કેળવણીની દેશી રીતનો અખતરો યાચ છે, પણ તે યુનિવર્સિટીની ડીગ્રીઓ 'રેકમનાઇઝડ' નહીં હોવાથી તે તરફ ખેંચાણ ઓછું છે.

ગુજરાતની ઠાકરીઓ માટેની હાઇસ્કૂલોમાં માળખો અભ્યાસ પુરો કરવા દેતા નથી. જે અભ્યાસ યાચ છે તે પણ સંતોષકારક નથી. પુરુષોને બદલે જો સ્ત્રી શિક્ષિકાઓ અને તે હમણાં કરતાં ચડીયાતા પ્રકારની મળે નહિ અને ઠાકરીઓને ઠાકરાઓના જેવી જ કેળવણી અપાતી બંધ યાચ નહીં ત્યાં સુધી મામલામાં સુધારો થવાની આશા નથી.

સિંધમાં કરાંચી અને હૈદરાબાદની ઠાકરીઓ માટેની હાઇસ્કૂલોમાં ઠાકરીઓ ઉમરાશ નબ છે. ઇલાકામાં બાલુ શિક્ષિકાઓ તેયાર કરવા માટે જુદી ટ્રેનીંગ ઇન્સ્ટીટ્યુટ નથી.

ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ

સ્ત્રીવિદ્યાલયની વાર્ષિક પરીક્ષાના સમયમાં રેકૅન્ડર

ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ તરફથી ચલાવવામાં આવતા સ્ત્રીવિદ્યાલયની વાર્ષિક પરીક્ષાનો સમય નીચે પ્રમાણે તે નીચે જણાવેલા કારણસર બદલવામાં આવ્યો છે.

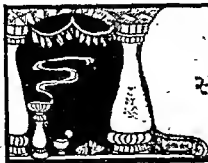
મુંબાઈમાં કેલવળીની અન્ય સંસ્થાઓમાં સામાન્ય રીતે વાર્ષિક પરીક્ષા માર્ચ-એપ્રિલમાં લેવાનો ચાલ હોય છે તેથી સ્ત્રીવિદ્યાલયમાં દાખલ યવા ઇચ્છનાર કે સ્ત્રીવિદ્યાલયમાંથી અન્ય સંસ્થામાં અભ્યાસ માટે જવા ઇચ્છનાર બહેનોની સત્વડનો વિચાર કરતાં સ્ત્રીવિદ્યાલયની વાર્ષિક પરીક્ષા પણ માર્ચ-એપ્રિલમાં રાખવી એવું ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળની સ્ત્રીવિદ્યાલય સમિતિએ ઠરાવ્યું છે. આ ઠરાવનો અમલ ચાલુ સાલથી નીચે જણાવેલા આવરણ ફેરફાર સાથે કરવામાં આવશે. સામાન્ય રીતે વાર્ષિક પરીક્ષા ઓક્ટોબરમાં લેવાય છે તેને બદલે આ વર્ષે નવ્યુઆરીમાં લેવાશે. તે પછીની વાર્ષિક પરીક્ષા ૧૯૩૫ ના માર્ચ-એપ્રિલમાં લેવામાં આવશે. હવેમત છ માસનો અતિ લાંબો ગાળો દૂરબવાના હેતુથી આ યોજના દુરસ્ત ધારી છે. આ નવી યોજના પ્રમાણે દલેથી જુનથી ઓક્ટોબર પહેલું સત્ર ચલાવવામાં આવશે અને નવેમ્બરથી એપ્રિલ બીજું સત્ર ચલાવશે.

૧૯૩૪ ના વર્ષમાં ફેબ્રુઆરી માસથી નવા વર્ગો શરૂ થશે. સ્ત્રીવિદ્યાલયમાં દાખલ યવા ઇચ્છનારાં બહેનોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે તેમણે અરજપત્રો નવ્યુઆરીની આખર સુધીમાં કરી મોકલવાં. અરજપત્રો મંડળની ઓફિસમાંથી મળી ટકશે.

લિ.

શ્રી. રસિકમણી બી. રેસાઇ;
શ્રી. મંગળાબાઇ મોતીલાલ કૃષિશ્યંદ,
સા. કુસુમગૌરી મંગળાસ સુન્દરી,
એ. એ. સેક્રેટરીઓ

ગીરનામ એ. રા. રા.
મુંબાઈ, ૪.



સમાલોચના

નર્મદ સંતાળી ગ્રંથ: સંપાદકો: શ્રી. અં-
બાલાલ ભુ. ભટ્ટ, શ્રી. શંકરપ્રસાદ છ. રાવળ,
શ્રી: ભૃગુભટ્ટ દ. દેવે. અને શ્રી. વિનયરાય ક.
વેદ. પ્રકાશક: મુંબઈ સંતાળી સમિતિ, ૩,
ચાપાદી રોડ, મુંબઈ ૭. કિંમત રૂ. ૩.

નર્મદ સંતાળી નિમિત્તે મુંબઈની સમિતિએ
કવિ: નર્મદનાં ગદ્ય પદ્ય લખાણો ઉપરાંત કવિ
નર્મદ વિષે લખાયેલાં વિવેચનો, નવા અને જૂનાં
સંદિગ્ધ આ ગ્રંથ પ્રકટ કર્યો છે અને કવિ નર્મદ
વિષે અભ્યાસ કરવા ધારતા કોઈ પણ અભ્યાસીને
અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડે એવા આ ગ્રંથ થયો
છે. પદ્ય વિભાગમાં કવિ નર્મદની લગભગ બધી
કૃતિઓનો સમાવેશ થઈ ગયો છે.
ગદ્ય વિભાગમાં કવિ નર્મદના જુદા જુદા વિષયો
પર લેવા વિચારો ભરેલાં રાગ્ય એવા રીતે અવ-
તરણો કાઢી સંપ્રદવામાં આવ્યાં છે. કવિ નર્મ-
દની વિચારસુધિનો પરિચય કરવા માટે ઉપલા
બે વિભાગો ઉપયોગી થઈ પડે એવા છે. 'શૈલ
વિભાગમાં સંતાળી પદ્યોનાં જુદા જુદા નિદાનોએ
તેમજ લેખકોએ કવિ નર્મદ સંપ્રદમાં લખેલાં વિ-
વેચનોમાંથી ઉપયોગી સાંજની તારવણી કરી છે.
અને ચોથા વિભાગમાં સંતાળી પ્રસંગે ખાસ અર્થ
લખાવવામાં આવ્યાં છે. આ વિભાગમાં કવિશ્રી
ખજુરાદર, શ્રી. કેશવ દ. રોક, ઉપરાંત મુંબઈના
બીજા કેટલાક ભણીતા કવિઓની ચેરફાળની
માલમ પડે છે. એ સિવાય એમાંના લેખો ઘણા
ઉપયોગી થઈ પડે એવા છે. સંતાળી પ્રસંગે ગ્રંથ
દ્વારા કાવ નર્મદનું કવિત્વ રીતે સ્મારક કરવામાં
આવ્યું છે એમ કહેવામાં કંઈ નહિ નથી.
મુંબઈ સંતાળી સમિતિ એને માટે ગૌરવ લઈ
સકે એમ છે.

કવિ નર્મદ સંતાળી સ્મારક ચિત્રાવલિ:

પ્રધાનક: મુંબઈની સાહિત્ય પરિષદ, મુંબઈ.
કિંમત રૂ. ૨.

આ ચિત્રાવલિમાં 'કવિ નર્મદની સંતાળી'
એ શીર્ષક હેઠળ કવિશ્રી ખજુરાદરે લખેલ ખાસ
કાવ્ય, શ્રી. કનુભાઈ દેસાઈનાં રમ્ય મુશોભાનો
સંદિગ્ધ પ્રકટ થયું છે. સંતાળી પ્રસંગે લખાયેલાં
કાવ્યોમાં કવિશ્રી ખજુરાદરનું આ કાવ્ય અગ્રસ્થાન
લઈ ગયું છે. શ્રી. મુનશીએ દોરેલાં નર્મદના કેટલાંક
ચાલચિત્રો કવિજીવનના વિવિધ પ્રસંગો ઉપર
સારો પ્રકાશ નાખે છે. સંતાળી પ્રસંગે અંધીજીએ
શ્રી. મુનશીને લખેલા પત્રમાંથી અવતરણ પછી
અંધીજીના હસ્તાક્ષરમાં એમાં આપવામાં આવેલ
છે. આ પછી, કવિ નર્મદનાં વિવિધ ફોટોગ્રાફો
તેમજ કવિ નર્મદની કૃતિઓમાંથી ઉપજાવેલાં
કેટલાંક ચિત્રો એમાં આવ્યાં છે. મુંબઈના અગ્ર-
ગણ્ય કલાકાર શ્રી. રવિચંદ્ર રાવળ અને શ્રી.
કનુ દેસાઈની ચિત્રકળાનો આ ચિત્રાવલિ દ્વારા
સારો પરિચય થાય છે.

વીર નર્મદ: લેખક: શ્રી વિશ્વનાથ મંગલલાલ
સદ. પ્રકાશક: મુંબઈ સાહિત્યસભા, અમદાવાદ.
કિંમત રૂ. ૩ પિચો.

નર્મદ સંતાળી પ્રસંગે પ્રકટ થયેલી આ
સ્મારક અંધિકા કવિજીવનની તુલનાત્મક રીતે
ચર્ચા કરે છે અને મનોરમ તેમજ વેદ્ય રીતોમાં
કવિજીવનનો પરિચય કરાવે છે. ચર્યાતમાં
કવિના સમયના નમાનાનું ચિત્ર અગ્રણી રીતે
દોરી, લેખકે કવિની જીવનરેખાનાં થોડાંક દરેક
ખતાવ્યાં છે. તે બાદ યોગ્યમૂર્તિ નર્મદનો પરિચય
કરાવ્યો છે. જીવનસર અન્યાય સામે સંગ્રામ જેલ-
નારા એક વીર ભૂદાસે ચોથા પ્રકરણમાં પરિચય
કરાવ્યા બાદ, એની કવિતાનું તલસ્પર્શી વિવેચન

ક્યું' છે અને ઉત્ત્વાં પ્રકરણમાં 'યુગ પુરષ તરીકે' નમંદ્ય મૂલ્યાંકન ક્યું' છે. નાની- છતાં આ મંથિકા ઘણી ઉપયોગી યથ પડી છે અને સતાબ્દી પ્રસંગે કવિને અર્પાયેલી આ અનંલિ મૂળરાત સાદિત્યસમાને નર રોસાવનારી છે.

દિવ્યચક્ષુ અને રનેહયજ્ઞ: બન્નેના લેખક: શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ. બન્નેના પ્રકાશક: શ્રી. મૂળશંકર સોમનાથ સદૃ, વડોદરા. કિંમત ફરેકના રૂ. અઢી:

શુજરાતમાં આજે અગ્રમણ્ય નવલકથાકાર તરીકે શ્રી. દેસાઈજી નામ પ્રસિદ્ધ યથ ચૂક્યું છે. ઉપરની બન્ને નવલકથાઓની બીજી આવૃત્તિઓ સુંદર રૂપરંજમાં પ્રકાશક તરફથી પ્રકટ થઈ છે. શ્રી. રમણલાલની લોકપ્રિયતા સિદ્ધ કરવા માટે એટલું જ બસ યથો. બન્ને પુસ્તકોની અગ્રણ્ય સમાલોચના યથ જગેશી દોનાથી, આ નવી આવૃત્તિને પણ શુજરાતનો વાચકવર્ગ યોગ્ય આવકાર આપશે એવી અભિલાષા બ્યક્ત કરીશું.

ભ્રમતાં યંખી: લેખક: શ્રી, સનદુમાર, લીણ, બી. એ. પ્રકાશક: 'એ ધડી મોલ' મુંબાઈ. કિંમત રૂપીઆ સાડા ત્રણ.

'એ ધડી મોલ' નાં એટ પુસ્તક રૂપે આ નવલકથાની પ્રસિદ્ધિ યથ છે. શુજરાતમાં અત્યારે પ્રકટ થતી નવલકથાઓ કરતાં આ નવલકથા જુદીજ દિશા બતાવે છે. એ મોટે ભાગે વિચારપ્રધાન નવલકથા છે જુદાં જુદાં પાત્રો દ્વારા. લેખકે જુદા જુદા વિષયો ઉપર વિચારો દર્શાવ્યા છે અને ઉક અદ્યતન-સામ્યવાદ સુધીના વિચારોની એમાં ચર્ચા કરી છે. લેખકે થોભેલાં સીપાત્રો સરોજ, અને મોહિની અર્વાચીન-નૂતન સ્ત્રીનાં પ્રતીક રૂપે છે. અને તેને લેખક ખુબ આગળ વધેલા વિચારનાં ચિતરવા કૌશી લઈ બધ છે-છતાં, તેઓમાં આર્થ-તાની સાવના ભગત રહેલી છે એમ નવલકથાનાં ઉવટનાં વળાંક ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે. સદાચં પાત્ર પણ એટલું જ હૃદયરંજન આલેખાયું છે. પુરંચ પાત્રોમાં કિચન, પુરરવા, કિચનના પિતા, કિચનના માંકા, જોરે પાત્રો જુદા જુદાં સ્વભાવના પ્રતીક રૂપે દેખા દે છે. વિચારપ્રધાન નવલકથા હોઈ એમાં એકધારો રસ પડેલો નથી. અને એ અંત વિનાની રહે છે: આ નવલકથા માટે લેખકને

અને તે પ્રકટ કરવા માટે પ્રકાશકને અભિનંદન થઈ છે.

શિશુ અને સંખી: લેખક: શ્રી. કનૈયાલાલ મા. મુનશી. પ્રમાણક: મેસર્સ આર. આંર. શેઠની કેંપની, મુંબાઈ. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૮-૦.

શ્રી મુનશીએ અત્યાર સુધીમાં 'રચેલી અનેક સાદિત્યકૃતિઓમાં આ પુસ્તક નવીન ભાવ પાડે છે. લેખક પોતે 'એ બોલ' માં કહે છે તેમ આ પુસ્તક 'એની મેળે જ લખાયું' છે: અને એથી. એ અનેક દૃષ્ટિએ વિશિષ્ટ બન્યું, છે. સંસ્કૃત, સાદિત્યતા અભ્યાસીઓને. પૌરાણિક શૈલી ભણીતી છે. અને ભૂલતા ન હોઈએ તો. એ શૈલિમાં અત્યંત સફળતાપૂર્વક પુસ્તક આ પહેલી જ વાર શ્રી. મુનશીની કલમે લખાય છે. એ છે. અગ્રમાં, પણ એ ગદ્ય કાવ્યમય છે. કવિ, નાનાલાલની રીતે વાકયો તોડીને લીટીઓ લખાઈ છપાઈ હોત તો. એને સાદિત્યકો અપદાગવનો એક સુંદર નમુનો કહેવ. એ 'ચિત્રાત્મક' શૈલિએ લખાયેલી કથા શ્રી. મુનશીની આત્મકથા જ છે, એમ એમના જીવનકાળે સાથે સંબંધ ધરાવનારા પણા કહે છે. જીવનિવાસ દરમિયાન દસ દિવસમાં લખાયેલું આવું. સુંદર પુસ્તક જેતાં વાચકવર્ગની ખાત્રી યથે કે એમના જીવનિવાસ એમને પોતાને અંતર અને આર્થિક દૃષ્ટિએ, વૃક્ષાનકારક, નીં વડે છે, પરંતુ સાદિત્યની. દૃષ્ટિએ. તો, ખૂબી જ કાવ્યકારક હોતો. હજી શ્રી. મુનશી જેમના જ છે અને ત્યાંથી જ્યાં વાચ તે પહેલાં અમને ખાત્રી છે કે સાદિત્યને સમૃદ્ધ કરે એવી બીજી અનેક કૃતિઓ તેમની પાસેથી મળશે,

રનેહ-સંસ્મર: લેખક અને પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય: રૂ. ૧-૪-૦

શ્રી. મુનશીની નવલકથાઓમાં આ સૌથી કુબી છે, છતાં દાસ્તરસની દૃષ્ટિએ સૌથી વધુ આનંદાયક છે. વાચકવર્ગે શ્રી. મુનશીની બાનીથી. એમની સાદી અને સરલ છતાં સચોટ શૈલિથી અને એમના સમર્થ પાત્રાલેખનથી સારી રીતે પરિચિત છે. એ સર્વ ગુણો આ નવલકથામાં દોવા ઉપરાંત એનો માર્મિક દાસ્તરસ વાચકને આનંદમાં તરંગાળ કરે છે. આખીય વાર્તા એ જ બેઠે વાંચો મથા વિના વાચકને જોઈ નથી.

આ વાર્તા જે નાટકના તખ્તા માટે લાયક બનાવવા બદલ યોગ્ય ફેરફાર કરવા પડે એમ છે અને એમ યાચ તે આશરો ખાતરી છે કે નાટકના તખ્તા પર જે નાટક " કાકાની યશી " કરતાં પાંચ વધારે સફળ નીવડે, નજીકના ભવિષ્યમાં જે આશા સફળ થશે ખરી ?

યોગાંક રસદર્શનો: સાહિત્ય અને ભક્તિનાં લેખક: ઉપર પ્રમાણે. પ્રકાશક: શ્રી લવનલાલ અમદેતા મૂલ્ય: રૂ. ૨-૮-૦.

સાહિત્ય અને ભક્તિના વિધિવિધ અંગે વિષે શ્રી. મુનશીએ અવારનવાર લખેલાં લેખોનો-લવન ચરિત્રોના આ સંગ્રહ ગુજરાતી સાહિત્યમાં એક સુંદર કૃતિનો ઉમેરો કરે છે. ભક્તિ અને સાહિત્ય મધ્યકાલમાં કેટલાં જોતજોત હતાં તે સાહિત્યનાં અવધાનીઓ સારી રીતે ભણે છે. ખરું કહીએ તો આપણા ગુજરાતી સાહિત્યની રાજ્યાત ભક્તિ-સાહિત્યથી જ યાચ છે. નરસિંહ મહેતાથી માંડીને દયારામ મુખીનાં કવિઓએ પ્રખ્યાતે આપણને સ્થિતિ-સાહિત્ય જ આપ્યું છે; ફક્ત અર્વાચીન પુરમાં જ એ દિશા બદલાઈ છે. આ પુસ્તકમાંના લેખોની શ્રી. મુનશીની શૈલિ વાચકોને નજર મુગ્ધ કરે એવી છે. કેટલાક લેખો સામાન્ય વાચકને કાચ પચાવવા ભારી પડે, પરંતુ મોટા ભાગ લેખોં છે જે નજર દોંસથી અને આનંદથી વંચારો.

હિન્દુ ધર્મની આખ્યાયિકાઓ: ખંડ બીજો: લેખક: શ્રી. નાનાલાલ, પ્રકાશક: શ્રી દક્ષિણમૂર્તિ પ્રકાશનપંદિત, ભાવનગર, મૂલ્ય: આઠ આના.

હિન્દુધર્મની આખ્યાયિકાઓ સરલ ગુજરાતી ભાષામાં રજૂ કરતું શ્રી. નાનાલાલનું આ બીજું પુસ્તક પ્રથમ ખંડની જેમ નજર સત્કાર પામશે. જે આખ્યાયિકાઓ સંરલ અને સારી શૈલિમાં મહેગાઇ દોવા છતાં હિન્દુ ધર્મના બુદ્ધ તત્ત્વો અને પવિત્ર સિદ્ધાંતોના ચર્ચાથી પરિચય કરાવે છે; છતાં એક વાર્તા વાંચતાં નરાચ કરાવેલા નથી આવેતા. એમાંની કેટલીક વાર્તા તો નજર આનંદભરના મહેગાતા પ્રાસંગેની આંખો-તેમને આંખો દોલ તો-પેલાથી દેશે. " ધર્મબ્યાધ ", " સલકામ બ્યાધ " જેવે વાર્તાઓ હિન્દુધર્મ કેટલો વડાર

હકો અને મનુષ્યની ભૂતિ જન્મથી નહિ પણ તેના ગુણ-કર્મથી નક્કી થતી, તેનો સચોટ ખ્યાલ આપશે.

પંચામૃત: લેખક: શ્રી. ત્રિજ્ઞસાધ. પ્રકાશક: શ્રી દક્ષિણમૂર્તિ પ્રકાશનપંદિત, ભાવનગર. મૂલ્ય: છ આના.

બાળકોને યમતા વિવિધ વિષયોના પાઠોનો આ નાનાપાઠો સંગ્રહ પાંચ પ્રકારની વાનગીઓ આપે છે. એમાં પાંચ કાવ્યો છે; પાંચ પદ્યોઓની વાર્તા છે; પાંચ રથોની કથાઓ છે; પાંચ રેખાચિત્રો મનુષ્યોનાં છે અને પાંચ પાઠ વિજ્ઞાનના વિષયો સરળતાથી સમજાવે છે આ રીતે જુદા જુદા વિષયની વાનગીઓ આ એકજ પુસ્તકમાં એક સાથે મળી રહે છે; અને તેથી જ એનું નામ ' પંચામૃત ' રાખ્યું છે. વાચનરોખી બાલકોને એમાંથી સાથે જ અમૃતનો સ્વાદ મળશે.

ત્રેવીસમું પુષ્પ: લેખક અને પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય દોઢ આનો.

શ્રી. ત્રિજ્ઞસાધ અને શ્રી. તારાબેન સંપાદિત શ્રી બાલસાહિત્ય ગ્રંથગુરુ આ ૨૩ મું પુષ્પ ત્રણ પાઠ, એક સંવાદ, એક પત્ર અને એક કવિતા આપે છે. બળિયા કામ વિષેનો પાઠ જે સુષ્ટિ સૌંદર્ય અવલોકના બ્લેકા કથાની રૂપ બાળકોને પાડશે. ચીમકા વિષેનો પાઠ વનસ્પતિ વિષે માનવીતિ આપશે આ સંગ્રહ પણ બાળકોને નજર અમરો.

ચતુર કરોળિયા: લેખક: શ્રી. ચન્દ્રકંકર મ. મદ. પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય: બેઠી આના.

ઉપરુક્ત ગ્રંથગુરુ આ ૨૪ મું પુષ્પ આ આ માસિકના બાલવિમાનના ભાગીદાર તરીકે શ્રી. ચન્દ્રકંકરની કથાને લખાવતું દોષ બાળકોને તે નજર આનંદ સાથે જાન આપશે. એમાં કરોળિયા વિષે બાળકોને આનંદ આપે એવી ઉપધેઓ માનવીતિ બહુજ સરસ અને સારી ભાષામાં અને સુવાચ્ય સ્વરૂપમાં આપાઈ છે. કરોળિયાની ચતુરાઈ અને ધરાક્રમે બાળકોને નજર આનંદ આપશે.

જાણીવાનની વાર્તાઓ: લેખક: ઉપર

પ્રમાણે પ્રકાશક: મે. સી. જમનાદાસની કંપની,
મુંબાઈ, ૨. મૂલ્ય: આના.

“શુણ્ણસુંદરી”ના બાલવિભાજના તંત્રી
હોવા ઉપરાંત શ્રી. ભાઈ ચન્દ્રચંદ્રે બાળોપયોગી
માસિક “બાલોદ્યાન”ના પણ તંત્રી છે. એ
માસિકમાં તેમણે બાળકોના ઉપશોમ, આનંદ અને
જ્ઞાન માટે લખેલી ૬ વાર્તાઓના સંગ્રહ આ
પુસ્તકમાં થયા છે, ઇયા, વીરતા, સાંદ્રસ વગેરેના
સુંદર પાઠ આ વાર્તાઓ બાલકોને શીખવશે.

ઠઠારી જીવનકથા: મૂળ લેખક: મદાત્મા
માંધીજી. સંપાદકતા: શ્રી જુહા દાણી, ન્યુ ઇરા
સ્કુલ, મુંબાઈ પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય:
૬૨ આના.

મદાત્મા માંધીજીએ પોતાની જીવનકથા બે
ભાગમાં “આત્મકથા અથવા સત્યના પ્રયોગો”
એ નામે લખી છે. માત્ર દિવસના નહિ પરંતુ
આખી દુનિયાના એક મદાન પુરુષના જીવનમાંથી
બાળકો અનેક અણુમૂલા પાઠ શીખી શકે અને
પોતાનું જીવન મણુ મદાન બનાવી શકે-એ
પાઠો પોતાના જીવનમાં ઉતારીને. પરંતુ મૂળ
પુસ્તકો અત્યંત મોટા છે અને તેમાં ‘મણુ’ એવું
છે જે કાચી બુદ્ધિના બાળકોને ઉપયોગી ન થાય.
બાલકોએ એવા નિરૂપયોગી ભાગ મૂળ પુસ્ત-
કમાંથી કાઢી નાંખી ભાઈશ્રી દાણીએ આ પુસ્તક
તૈયાર કર્યું છે, એક શિક્ષક તરીકે ભાઈ દાણીને
પણુ બાલમાનસનો સારો અનુભવ છે જેને પરિ-
ણામે આ સંક્ષેપકથા બાળકોને અત્યંત ઉપયોગી
થાય એવી બની છે. માબાપો એને લાભ નર
પોતાના બાળકોને આપે.

પતંગિયા: સંપાદક: શ્રી. જુહા દાણી. સોલ
જેન્ટલ: મે. આર. આર. રોકની કં. મુંબાઈ, ૨.
મૂલ્ય: પાંચ આના.

આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ ૧૯૩૨ માં
લગભગ બે વર્ષ પહેલાં પ્રકટ થઈ હતી, તે વખતે
અમે એની સમાલોચના કરી હતી. અમારી તે
વખતની આગાહી ખરી મળી છે અને બાળકોને એ
પુસ્તક ગમી મળ્યું છે. ગુજરાતના વિધવિધ લેખ-
કોની દૃષ્ટિઓમાંથી બાળકોને આનંદ આપે એવો
સંગ્રહ આ પુસ્તકમાં ભાઈ દાણીએ કર્યો છે.

રમતિયાળ બાળકોને આ સંગ્રહ આશીર્વાદ સમો
છે. આ આવૃત્તિને પણ પહેલી આવૃત્તિ જેવાજ
સંકાર મળશે, એમાં શંકા નથી.

અનંતાભૂમિતિ: ભાગ ૧ લો અને ૨:
લો: અને અનંતાનાભૂ: ભાગ ૧ લો અને
૨ લો: લેખક અને પ્રકાશક: શ્રી રતનશી પ્રયો-
તમ અનંતા. મૂલ્ય: અનુક્રમે: ૦-૨-૦, ૦-૨-૦,
૦-૩-૦, ૦-૪-૦.

શ્રી. અનંતા ભોરસદની મેરી બ્રાઉન મેમોરી-
અલ ટ્રેનીંગ કોલેજના હેડમાસ્ટર હોવા સમયથી
હોઈ વિદ્યાર્થીઓનું માનસ સારી રીતે સમજે છે
અને કથી પદ્ધતિ શીખવવામાં સરળ પડે તે બધું
છે. તેમણે તૈયાર કરેલાં આ પુસ્તકો કમવાર ધોર-
ણોના વિદ્યાર્થીઓ માટે ઉપયોગી થઈ શકે એવાં
છે; પહેલાં ત્રણ પુસ્તકોની બીજી આવૃત્તિ મણુ
થઈ છે, એટલે તેની ઉપયોગિતા સમજી શકાય
એમ છે.

ગોળીમારની સુસાદરી: સંપાદક તથા
પ્રકાશક: સી. હંસા મહેતા, બી. એ. મુંબાઈ.
મૂલ્ય: રૂ. ૧-૪-૦.

મૂળ અંગ્રેજીમાં સ્વીફ્ટે લખેલી ‘ગુલીવર્સ’
કોલેસ ‘ઉપરથી સી. હંસાજીને આ પુસ્તક
ગુજરાતીમાં ઉતાર્યું છે અને ગુજરાતના વાચકોને
અનુકૂળ થઈ મટે તેવા કેટલાક ફેરફાર તેમાં કર્યા
છે. આ પુસ્તકને પહેલો ભાગ પ્રકટ થયાને લાંબો
સમય થઈ ગયો છે-દરમિયાન આ બીજા ભાગની
પણુ વાચકોએ. આગ્રહથી માંગ લેઈ હતી.
આપણા બાળકોને-પાસ કરીને કુમરોને આ
પુસ્તક મણુ જ ગમી જશે, એમાં નવાઈ નથી.
સારી ને સરળ ભાષા સાથે સુધરેલાં છપાઈ અને
આકર્ષક ચિત્રો-આ પુસ્તકના પાસ ગુણ છે. એમાં
સ્થળે સ્થળે-પાસ કરીને છકા પ્રકરણમાં જે
ચાલખા મારવામાં આવ્યા છે, તે બાળમાનસની
ફેનવણી માટે અત્યંત નરરી છે. ફક્ત બાળો
અને કુમારોજ નહિ પણ મોટાં આ પુસ્તક વાંચી
આનંદ મેળવી શકશે અને કંઈક નવું જાણી શકશે.
આ પુસ્તકની નકલ મુંબાઈમાં ગુજરાતી શ્રી
સદાશી મંડળના સ્ટોરમાંથી મળશે.

રાસરસિકા: લેખક: શ્રી. જનુભાઈ મોહનલાલ
ચવળ. મૂલ્ય: ૬૨ આના.

રાસ-સાહિત્ય ગુજરાતનો-ગુજરાતની રાસસંસ્કૃતિ
ગુણસુંદરીઓનો અનુપમ વારસો છે, દિંદના
અન્ય પ્રતિભા કે અન્ય પરદેશીના સાહિત્યમાં
જે રાસસાહિત્યનો ભેટો મળે એમ નથી. આયમી
મહેલા યુગની ગુર્જર માનાઓ મોટે ભાગે ધાર્મિક
દેવદેવીઓના રાસ ખાતી અને ઝીલીતી; આજની
તેમની પુત્રીઓ નવીન પ્રકારના રાસ માંગે છે
અને અપનાવે છે. આપણા સામાજિક જીવનમાં
યથલા પથરાતી અસર આપણા રાસ-સાહિત્ય પર
અનેક દૃષ્ટિએ થઈ છે. લાઇ રાવળ પણ એ નવિન
યુગના રાસલેખક છે. એમની વાણીથી 'ગુણસું-
દરી'ના વાચકો અપરિચિત નથી. આ પુસ્તક-
માંના તેમના કેટલાયે રાસ અત્યાર પહેલાં
તેમણે આ માસિક દ્વારા માવ્યા છે. બીજા અનેક
સંમંદોની જેમ આ રાસસંગ્રહ પણ ગુર્જર બહેનો
જરૂર સત્કાર્યો.

દમણ: લેખિકા: બહેન કર્મલિની. સંપાદક:
શ્રી. બંસી. પ્રકાશક: આર. વનમાળીદાસની કં.
મુંબઈ, મૂલ્ય: ચાર આના.

આપણા સ્રો-સમાજની કુટિલો શું છે તે
મી કોઈ નહિ છે, પરંતુ તે વ્યક્ત કરવાનું કાર્ય
અત્યારે એક વિદ્યુતી બહેન સ્વામીરે ત્યારે તે
યથાર્થ સ્વરૂપમાં અને અસરકારક રીતે નાણી
ચકાય છે. દિંદની વનિતાઓ લેવડી મદી, ગીરવ-
શાલી ગુહિણી, વિદુલા અને વીરાંતના બને એવા
અભિલાષ સેવતાં લેખિકાબહેને પોતાના દૈનિક
જીવનમાં જે અનુભવો મેળવ્યા અને પરિણામે જે
વિચારો સ્ફુર્પા, તેની અનેક નોંધો તેમણે કરી છે,
તેમાંથી શ્રેણીક તારવીને આ પુસ્તકમાં અપાઈ છે.
શ્રીસમાજને જે જરૂર માર્ગદર્શક અને પ્રેરક થશે.

જાયાના પત્રો તેજ કચેરીટીમય લગત:
લેખક: શ્રી. દિગ્મતલાલ મ. શાહ. પ્રકાશક: શ્રી.
ગાંધી સાહિત્ય મંદિર, સુરત. મૂલ્ય: છ આના.

શાલેની ફળવણી પામેલા અનેક યુવાનોમાંના
એક અને તેની બાલ-વિવાહિત પત્ની આ પત્રોનાં
લખનારાં છે. યુવક-સામાન્યતા બને છે-માની જોડે
છે કે જેની સાથે માંભાથે તેનો વિવાદ કરી છે,
તે બાળા તેને લાયકની પત્ની નહિ બની શકે. તે
વધુ અજ્ઞાસાર્ય પરદેશ નય છે અને ત્યાંથી

પત્રો લખે છે. પરિણામે બન્ને એક બીજાના
વિચારો નાણી શકે છે અને લાયકતાની ખાત્રી
થતાં સ્વદેશ પાછા ફરીને લગ્નબંધનમાં ભેડાવાનું
નક્કી થાય છે. લાખા સાદી અને સરળ હોઈ
ગુજરાતના સ્રોસમાજ ને લગ્ન અને તેને લગતાં
વિષયો વિષે લેખિકા વિચારો આ પુસ્તકમાંથી
નહિવાના મળશે.

નર્મદ શતાબ્દી ઉત્સવ: દેવજીભાઈઆની
સર રજુલતસિંહજી દ્વારેસ્કલના લલિતકલાવર્ધક
મંડળ તરફથી ગુજરાતના કવિવર નર્મદાચંદ્રની
શતાબ્દી જન્મવર્ષમાં આવી હતી તે પ્રસંગે આ
નાતકડી પુસ્તિકા પ્રકટ થઈ છે, જેમાં કવિની ગદ્ય
અને પદ્ય કૃતિઓમાંથી કેટલીક રસમયી સુદૃષ્ટી
લખરાંત શતાબ્દી નિમિત્તે જુદા જુદા લેખકોએ
લખેલી કવિતાઓ તેમજ ગદ્ય-લિપ્યનો પણ
અપાયાં છે. એકંદરે પુસ્તિકા શાળાના બાળકોને
નર્મદ અને તેના જીવનકાર્યની જાણી કરાવે એવી
થઈ છે.

ગોવિંદગીતા: લેખક: શ્રી. પ્રાણીકર ઇ.
યોમી. ગોંડલ. મૂલ્ય: ૦-૨-૩. સામાન્ય
જનતાને જાવા માટે ઉપયોગી થઈ પડે અને એ
જ્ઞાનદ્વારા ગીતાનો નિષ્કર્ષ તેમના હૃદયમાં ઉતારી
સમય તે દેવુથી શ્રી. યોગીએ ગોવિંદગીતાનું
નવનીત પદ્યમાં તારવ્યું છે. કેટલેક દેઝાએ ગદ્યમાં
પણ એ નવનીત આપ્યું છે. ઉપર અનુનને
ઉત્સાહ આપતો ફક્ત અને પાંચનો સંવાદ પણ
ચાલ્યો છે.

પ્રેમન્યાસિ: લેખક: શ્રી. વલ્લભદાસ ભ.
જણાના, કાવ્યવીર્ય. પ્રકાશક: રોક વલ્લભરામજી,
ધારકાપર. નાણીતા લોહાણા કવિ શ્રી. જણાનાએ
જે અનુદુષ્ટ છદોમાં પ્રેમનું મહાત્મ્ય આ પુસ્તિકા
કામાં આપ્યું છે. સંસ્કૃત નહિ જણનારા માટે દરેક
શ્લોકનો સરલાઈ પણ આપ્યો છે. પ્રકાશકે તેમની
લાક્ષણિક ઉદારતાથી આ પુસ્તિકા પ્રકટ કરી છે,
તે માટે તેમને ધન્યવાદ.

હું બંદોર કેમ બની ? લેખિકા: શ્રી.
લક્ષ્મીબહેન ગો. ડોસાણી. પ્રકાશક: શ્રી. ના. ગો.
ડોસાણી, અમદાવાદ. મૂલ્ય: ૨-૮-૦

ગુજરાતમાં જે અદ્ય સંખ્યા સાહિત્યસેવી

બ્હેનોની છે તેમાં શ્રી. લક્ષ્મીબહેન આગલી દરોળમાં વિરાજે છે. હિંદુ સમાજની દુષ્ટ રીતો અને કુશિલો સામે-ખાસ કરીને સ્ત્રી વર્ગને જે રીતો અને રિવાજો સાથે સંબંધ છે, તેટલે અંશે-તેમણે વર્ષો થયાં જોડાઈ પોકારી છે. તેમના માસિકદ્વારા તેમજ અન્ય લેખો અને પુસ્તકોદ્વારા હિંદુ સ્ત્રીઓ પર યતા અન્યાયો વિદુષ્ઠ તેમણે વારંવાર પોકાર કરાવ્યો છે. પોતે પણ એ સમાજની એક બંદખોર બ્યક્તિ છે. પરિણામે તેમણે લખેલી આ કથા-સમાજના રીતબંધનો સામે બંડ લગાવી આત્મોન્નતિ સાધતી એક નિષ્કામ બહેનની પ્રેરક કથા જરૂર સ્ત્રી હૃદયો પર સચોટ અસર કરશે અને સાચું જાનંદર્યન કરાવશે. જે બહેનનીજ સ્થિતિમાં ક્ષાયથી (જેવી બહેનોની સંખ્યા ગુજરાતમાં નાનીસની નથી) બહેનો એ પુસ્તકનો વિચાર-પૂર્વક અભ્યાસ કરશે તો પોતાની જ્ઞાતિ જરૂર સાધી શકશે.

સંસારની વાતો: લેખિકા અને પ્રકાશક તથા મુદ્રક: ઉપર પ્રમાણે

શ્રી. લક્ષ્મીબહેન પોતાના માસિકમાં અચાર નવાર લખીને પ્રકટ કરેલી બાર સામાજિક વાર્તાઓનો આ પુસ્તકમાં સંમલ થયો છે. જેમની વાર્તાઓની વિરોધતા એ છે કે એમાં દરેકમાં આપણા હિંદુ સમાજને લગતો કોઈ ને કોઈ પ્રશ્ન ચર્ચા હોય છે. ખાસ કરીને સ્ત્રી વર્ગને દબાવણી અને હીણાવણી દશમાં રાખનાર અનેક દુષ્ટ અને ધાર્મિક બંધો ઉપર જેમની કલમ તેજ તલવારની જેમ ફરે છે. જે રિવાજો અને બંધોથી આપણા સમાજની અધોગતિ રૂઢે અંશે થઈ પડે છે તેનો આલેખુબ ખ્યાલ એ વાર્તાઓથી આવે છે. આ બન્ને પુસ્તકો માટે અમે લેખિકા બહેનને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

શ્રી સયાજી સાહિત્યમાલા: પુસ્તક નં. ૨૧૪ ૨૧૮ અને ૨૧૯, (૧) તત્કલ્પ અથવા (છાંદસ સેવન નિધિ): લેખક: શ્રી. વૈદરાજ પં. દરિ-પ્રસાદ ચુનીલાલ બદ. મુદ્રક: ૦-૧૩-૦ પાશ્ચાત્ય ખાનપાનનિધિની અસર આ દેશ પર થઈ તે બંધો, છાંદસો ઉપયોગ એક જોશક નરીકે તેમજ

ઓષધ તરીકે આ દેશમાં સર્વ સામાન્ય હોત. 'સાહેબશાહી બધું સારું' અને 'દેશી તે બધું ખરાબ' એ મનોદશા બ્યાખ્યા પછી બ્યારે પાશ્ચાત્ય ડોક્ટરોએ પોતાના અનુભવને પરિણામે છાંદસેવનના વખાણ કર્યા ત્યારે આપણે એ તરફ પાછા ધીરે ધીરે વળવા લાગ્યાં છે અને અત્યારસુધીમાં એ દ્રવ્યની ઉપયોગિતા આપણે કેટલેક અંશે સમજી શક્યા છીએ. આ પુસ્તક વેદકીય દૃષ્ટિએ છાંદસું મહત્વ યથાર્થ સ્વરૂપમાં સમજાવે છે. લેખક એક સારા અનુભવી વેદ હોવા ઉપરાંત તેમણે આ વિષયના સંશોધન પાછળ થોડો શ્રમ લીધો છે, જેમ રહેલો જોઈ શકાય છે. નિત્ય દર્શી રહેતાં માનવજીવોને આ પુસ્તકના અભ્યાસ અને મનનની તેમજ તેમાંના જ્ઞાનને વ્યવહારમાં યોજવાની અમે ભલામણ કરીએ છીએ. (૨) મહાસાગર: લેખક: શ્રી. બાલુસુખરામ નિ. મહેતા. મુદ્રક: ૦-૧૪-૦ ઉપરોક્ત સાહિત્યમાલા એ ગુજરાતના વૈજ્ઞાનિક સાહિત્યમાં આ પુસ્તકથી સારો ઉમેરો કર્યો છે. શ્રી. મહેતાએ આ પુસ્તકની રચના વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ કરી છે. મહાસાગરનો સામાન્ય વ્યાખારી ઉપયોગ તો સૌ કોઈ જાણે છે. પરંતુ એ ઉપયોગ, સાધ્ય બની શકે તે માટે મહાસાગર સંબંધી વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાનની નાવિકોને જરૂર પડે છે. આ પુસ્તક એ પ્રકારનું જ્ઞાન પૂરું પાડે છે. (૩) કબીર સાહેબનું બીજક: (રમેની વિસામ): લેખક: શ્રી. પ્રાણલાલ પ્ર. બક્ષી, બી. એસ. સી. વિ. મુદ્રક: ૧-૧૨-૦ સુપ્રસિદ્ધ બકત કબીર સાહેબના ઉપદેશો ઘેર ઘેર જાણીતાં છે; તેમના અનેક સળનો અત્યંત પ્રચલિત છે. એ મહાન બકતે પરાજ્ઞાનો જે જાતમંત્ર થઈ રખો છે, તેનો રમેની અર્થાત્ પદ વિમાન આ પુસ્તકમાં તેના સરળ ગુજરાતી અર્થ અને વ્યાખ્યા સાથે આપવામાં આવ્યા છે. મૂળ જંઘની બાધા પૂર્ણ છે અને સામાન્ય વાચકને તે સમજતાં મુશ્કેલી પડે એ દેખીતું છે સરળ શબ્દો અને વ્યાખ્યા વગેરે આપી લેખકે ગુજરાતના બકિત-સાહિત્યની સારી સેવા બજાવી છે અને આ પુસ્તકથી તેમાં ઉપયોગી ઉમેરો કર્યો છે. મૂળ જંઘની અનેક પ્રતેના સંયોધન પાછલ તેમજ અત્યંત માહિતિપૂર્ણ ભૂમિત લખનામાં લેખકે એ શ્રમ કરાવ્યો છે, તે ધન્યવાદને પાત્ર છે.

સુજવતું બાળક: લેખક: શ્રી. હરભાઈ ત્રિવેદી. પ્રકાશક: શ્રી. દક્ષિણમૂર્તિ પ્રકાશનમંદિર, ભાવનગર. મુલ્ય: ૧-૦-૦.

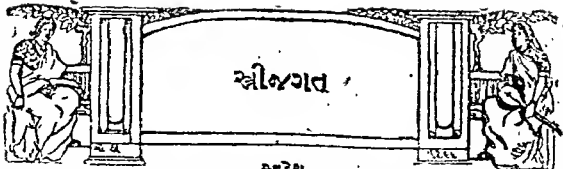
કુળા માબાપોને એ અનુસર છે કે બાળકમાં કોઈ અગમ્ય કારણે કોઈ કુટુંબ ધુસી ન્ય છે માબાપો તેનું કારણ શોધી શકતા નથી તેમજ એ કુટુંબ કેમ છોડાવવી તેનો ઉપાય તેમને સમજી નથી. પરિણામે તેઓ મુંઝાય છે. થણીવાર એવું બને છે કે એ માની લીધેલી કુટુંબ જ હોતી નથી. આપણા જીવનની સંકુચિતતા અને પરંપરાગત મેળવેલા આદોને કારણે આપણે એમ માની ભેરીએ છીએ. એ સંકુચિતતા અને વિચારોને દૂર દહાવી બાળકને અવ્યાસ કરવાની નડર છે. આ પુસ્તક એ પ્રકારના અવ્યાસમાં માબાપોને તેમજ શિક્ષકોને અત્યંત માર્ગદર્શક થશે. સુપ્રસિદ્ધ બાલમાનસશાસ્ત્રી એ. એસ. નીલના અંગ્રેજી પુસ્તક 'ધ પ્રોબ્લેમ ઓફ ધ ડ્રી' આ ભાષાંતર ગુજરાતના તેજાજી નાણીતા બાલમાનસશાસ્ત્રીને હાથે થયેલું હોઈ એની ભાષા પરત્વે કાંઈ પણ કહેવાનું હોય નહિ. મૂળ લેખકે કરેલા પ્રયોગો અને તેમાંથી નવનીત રૂપ તારવેલા સિદ્ધાંતો શોધ્ય હુશીયારી સાથે આ પુસ્તકમાં રજૂ થયાં હોઈ મોટરિન આ પુસ્તક અત્યંત ઉપયોગી નીવડશે એમાં શંકા નથી.

ગામડાનું જોરબ: લેખક: શ્રી મનુભાઈ નેધાણી, પ્રકાશક: શ્રી ચરોતર એન્કાયુકેશન સોસાયટી, આણંદ. મુલ્ય: ૭ આના.

ભારતવાસીઓ ન્યારથી મામજીવન ત્યાળી ચહેરીજીવન જીવતાં થયાં ત્યાંથી જીવનમાં અનેક દુખદરદોષો અને અસંતોષે પમપેસારો કર્યો છે, સાથે સાથે મામડાં પણ અધોગતિને પામ્યાં છે. એ પ્રાચીન જીવન અને સંસ્કૃતિ તરફ હવે આપણે ધ્યાન ખેંચાવા લાગ્યું છે. સરકાર પણ મામ-પૂનર્જીવના માટે યોજનાઓ ધરે છે. ભાઈ નેધાણીએ એ મામજીવનના મૂલ્યસ્વરૂપ રૂપ બ્યક્તિઓ-નેશી, કંદોઈ, બારોટ, કુંભાર, દરજી વગેરેનાં રૂપાચિત્રો આ નાનકડાં પુસ્તકમાં આપ્યાં છે. આપણા કુમારોને આ પુસ્તક ધણ જ આવકારણીય લાગશે. અને તેમના હૃદયમાં મામજીવન માટે પ્રેરણા નજીવશે.

શ્રી સચાજી બાલજ્ઞાનમાળા: પુસ્તક

૯૭ થી ૧૦૧: (૧) આપણા મહારાજા: લેખક: શ્રી. ચન્દ્રશંકર મ. ભટ્ટ. મુલ્ય: ૭ આના. ખાન-દેશ જીલ્લાના એક નાના ગામમાંથી આવી, વડોદરા રાજ્યની રાજગાદીને શોભાવનાર, પ્રજાના સાચા રાજા બનનાર, સ્ત્રીઓ અને દલિતવર્ગોના ઉદ્ધાર માટે સતત ઝંખના અને યોજના કરનાર, પ્રખર સમાજસુધારક અને ગુજરાતરેશનું બિરુદ મેળવનાર શ્રીમંત મહારાજા સર સચાજીરાવનું આ બાળોપયોગી જીવનચરિત્ર ભાઈ ચન્દ્રશંકરે બાલ-ભોજ્ય સાદી અને સરલ ભાષામાં લખ્યું છે. ગુજરાતના બાલકો એ ચરિત્રમાંથી એક મહાન પ્રતિભાશાળી નરના જીવનની ઝાંખી કરી તેમાંથી અણમુલા પાઠો શીખી શકશે. (૨) કિસ્કોફર કેલ્કબ્રનસ: લેખક અને મુલ્ય: ઉપર પ્રમાણે. ભાઈ ચન્દ્રશંકરે લખેલું આ બીજું જીવનચરિત્ર પણ બાળકો માટે અત્યંત ઉપયોગી છે જે વખતે હિન્દની ભદોજીલાલીથી યુરુપ એના તરફ આકર્ષાતું હતું તે વખતે અનેક વિદ્યાર્થીઓ અને અંતરાષ્ટ્રીય છતાં સમુદ્ર માર્ગોની શોધ કરવા ઝંખલાવનાર સાહસિક વીર કેલ્કબ્રનસના જીવનમાંથી સાહસ અને ખંતના, નિરંતરતાના પાઠ બાલકોને શીખવાના મળશે. એણે કરેલી અમેરિકાની શોધને પરિણામે યુરુપ તેમજ અમેરિકા બંને ખંડની કેટલી બધી પ્રગતિ થઈ છે, તે સર્વવિદિત છે. (૩) અભિ-મન્યુ: લેખક: શ્રી. રમજીલાલ ના. યાદ, મુલ્ય: ૭ આના. આ પુસ્તકની સમાલોચના અમે થોડા વખત પર જ કરી મયા છીએ એટલે વિશેષ કહેવાનું રહેતું નથી. પ્રકાશકારતના એ કુમાર-વીરની કયા બાલકો માટે પ્રેરક અને ઉત્તેજક છે. (૪) પ્રહલાદ: લેખિકા: સી. શ્રીમતીબાલા મનુજીદાર મુલ્ય: ૭ આના આ ચરિત્રનો વિષય આબાલરૂદ્ધ સી હિન્દીઓને નજીવે છે. પિતાની મનાઈ અને અનેક અત્યાચારો છતાં બાલકકેત પ્રહલાદ અનેક કસોટીમાંથી પાર ઉતરી પ્રજાની કૃપા મેળવે છે. પોતાના અંતઃકરણને જે ત્રાત સાચી લાગી તે મૂલતો નથી. આપણા પ્રત્યેક બાળકમાં એવી ચીવ-ચાઈ આવે એમ સી કોઈ હજી. એ આશય પાર પાડવામાં આ ચરિત્ર સારો ફોળો આપશે. સાદી સરળ ભાષા સાથે લેખિકાબહેને પ્રહલાદાખ્યાનમાંથી આપેલાં અવતરણો આ કથાને વધારે રસાળ બતાવે છે. (૫) મુલ્ય: લેખક: શ્રી. નાણુકલાલ નંદલાલ



સ્વદેશ

મીસીસ કેની નોશીરવાન સાબવાળા સોલીસીટરો માટેની પરીક્ષામાં પસાર થયાં છે. દિન્દસરમાં આ પરીક્ષા પસાર કરનારાં તેઓ પહેલાંજ પારસી બહેન છે.

સુબાઇમાં સ્વદેશી મ્યુઝીયમ: મુંબાઇમાં કાલબાવેની રોડ ઉપર આવેલી સ્વદેશી મારકેટની સ્થલ જમીનમાં શ્રીમતી સરોજિની નાયડુને હસ્તે સ્વદેશી મ્યુઝીયમ ખુલ્લું મૂકવામાં આવ્યું છે. શ્રીમતી લીલાવતી મુનશીએ સંપ્રદરવાન ખુલ્લું મૂકવાનો ઉદ્દેશ જણાવતાં કહ્યું હતું કે, સ્વદેશી થીએ ક્યાં મળે છે, કેવી મળે છે, એ માલિની નાચકુએ મ્યુઝીયમ ખુલ્લું મૂકતાં જણાવ્યું હતું કે જમીની, અમેરિકા, ઇન્ડિયા વગેરે સર્વ દેશો પોતાના માલને પહેલી પસંદગી આપે છે. જે માણસને સ્વદેશીની કાંઈ નથી, સ્વમાન નથી, તે માણસ છવતો છતાં મરેલો છે. તેને છવવાની આવશ્યકતા તેમજ અધિકાર પણ નથી. આજે આમેજામમાં સ્વદેશીનો જીસ્સો પ્રસરી રહેલો છે. આપણે દુનીયાને બતાવી આપવું જોઈએ કે દિનના પુરાણા દુન્યાર સ્વસ્થ થયા નથી. દરેક દેશે અને દરેક પ્રાંતે પોતાની જરૂરીઆતના પ્રમાણમાં માલ જતપન કરવો જોઈએ. જ્યાં મુધી દરેક દિનની સ્વદેશીનો પ્રચારક નહિ બને ત્યાં મુધી આપણા માયાં પરવું કલંક દૂર થયો નહિ.

મીસ નવાજબાઇ કોન્ટ્રાક્ટર મુંબાઇની ચંકા રામજી મલ્લે હાઇસ્કૂલના પ્રિન્સિપાલ, મીસ નવાજબાઇ કોન્ટ્રાક્ટર થોડા માસ ઉપર સુરોપના પ્રવાસે ગયાં હતાં ઇન્ડિયા, ફાન્સ, જર્મની, હાલ્લી સ્પેન, સ્વીટ્ઝરલેન્ડ વગેરે દેશોમાં ફરી ત્યાંની શિક્ષણપ્રથાનો અભ્યાસ કરી તેઓ પાછાં દિન આવ્યા છે.

પહેલા શ્રીમાળી બ્રાહ્મણ મેન્યુએટ બહેન શ્રીમતી સાન્તામોશી મુળજીકર ત્રિવેદી શ્રીમાળી બ્રાહ્મણ સ્થાતિના પહેલાજ મેન્યુએટ બહેન હોઇ, તેમને તેમના સ્થાતિ મંડળ તરફથી એક પાસ મેળાવકામાં અભિનંદન આપવામાં આવ્યું હતું.

વકતુલકજાની હરિશ્ચંદ્ર : સાન્તાકુર્બની ગુજરાતી દિનુ શ્રી મંડળના આશ્રયે ગર્વિત રી મી એ 'આપણો ધર્મ' એ વિષય ઉપર વકતુલકજાની હરિશ્ચંદ્ર રાખવામાં આવી હતી. સાત બહેનોએ હરિશ્ચંદ્રમાં ભાગ લીધો હતો. શ્રી નર્મદા બહેન હવે, શ્રી સાવિત્રી બહેન શિક્ષણના અને શ્રી ધનમોરી બહેન અગ્રરાજાનો અવકાશ પહેલો, બીજા અને ત્રીજા નંબર આપતાં તેમને સી. જેડીબહેન દીવેશીયા તરફથી અવકાશ રૂ. ૧૦, રૂ. ૭, અને રૂ. ૫, નાં હતાયો આપવામાં આવ્યાં હતાં. શ્રી. ધનમોરી બહેને ધનામની રકમ મંડળને એટ આપતાં તે બીજાં બે બહેનોને વહેંચી આપવામાં આવી હતી. બાદ 'અકસ્માત વખતે પ્રાયશ્ચિત્ત મદદની જરૂર' એ વિષે જોતને સીડી એમ્બ્યુલન્સ કોર તરફથી તેના સાન્નિદ્ય મેજર શ્રી દિનમણી જવેરીએ સમજાવ્યાં, સાન્તાકુર્બની બહેનોની કમળા હોય તે તે માટે જર્મ કાદવા જણાવ્યું હતું. હવે બહેનોએ એ વર્ષમાં જોડાયા તેવારી બતાવી છે એટલે દીવાળી બાદ એ વર્ષો ચર કરવામાં આવશે.

સ્વેચ્છાસમીતીના ભોગ: મુંબાઇમાં : શ્રીમતી અયોધ્યાબાઇ નામની એક શ્રી સવરી સળગાવતાં કાઠી મરજી પામી.

સુરત દિનુ શ્રીમંડળ તરફથી નવરાત્રી જતનને અંગે એક મેલાવકો નવોનવકો દો. જ્યાં મુંબાઇના શ્રી ગુજરાતી દિનુ શ્રીમંડળના મંત્રો શ્રીમતી સસિકામતી બી. દેસાઈનાં પ્રમુખપદે બેઠી

સ્રીઓના માટે શક્તિના અખુટ ઝરો.

“ યુટેરોટોન ”



મહર, લોહીવા, અનિયમીત અટકાવ, કમરનો દુઃખાવો, ગર્ભાશયના દર્દો, કસુવાવડ, વંધત્વ, તથા સુવારોગ જેવા અલ્પલેષ દર્દોને જડમુળથી મટાડી શીક્ષા પડી ગયેલા શરીરને નીરાળી બનાવી ઉત્તમ શક્તિ આપે છે.

કી. બા. ૧ રૂ. ૩-૮-૦ વી. પી. બુકું.

સોલ એજન્ટસ:- પટની બ્રધર્સ ઓન્ડ કું.

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ-મુંબઈ ૨.

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને બાળકોની અવનવાત્રી.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી (રજીસ્ટર્ડ)

બચ્ચાઓને થતા દરેક દર્દોને મટાડી તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રૂપુષ્ટ બનાવે છે. આ સોગડીનું સેવન કરનારા બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન પામ્યા છે, કીમત રૂબી ૧ ના બાર આના.

વી. પી. પો. બુકું. વેદ. એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી ડીપો. લાવનગર (કાઠીયાવાડ)

સંસાર
વિપ્લવ

હિન્દુ સમાજની સ્ત્રીઓના સ્વાતંત્ર્યનો
પ્રશ્ન ચર્ચાતી સુંદર નવલકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૦-૦

પોષ્ટેજ : રૂ. ૦-૧-૬

લેખક :
શ્રી. કેશવ હ. શેઠ

વ્યવસ્થાપક 'ગુણસુન્દરી' મુંબઈ, ૪.

ખાસ સ્ત્રીઓ માટેનાં

તુરતમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં ઉત્તમ પુસ્તકો.

| | | | |
|---|--------|-----------------------------|--------|
| કંપતિ વાર્તાવાપ | ૦-૧૪-૦ | તાતી તસ્વાર (સચિત્ર) | ૧-૪-૦ |
| પતિ પત્ની | ૦-૪-૦ | આચારી ઇમારત (ચોપડી હરેશી) | ૦-૧૨-૦ |
| ગીતમંજરી (કવિ નાનાલાલ) | ૧-૪-૦ | સોરઠી પ્રેમકથાઓ (સચિત્ર) | ૧-૮-૦ |
| ન્દાના ન્દાના રાસ, બીજાને(કવ નાનાલાલ) | ૧-૦-૦ | પકવાનચોથી પાકરાજી | ૩-૦-૦ |
| રાસરમણી | ૦-૧૧-૦ | મોતીના પકાકા સંગ્રહ | ૩-૦-૦ |
| રાસતરંગિણી (જોડાકર) | ૦-૧૦-૦ | સાદી શીખામણ સા. ૧ થી ૮ | |
| અણસુ દરીના રાત | ૦-૪-૦ | દરેકના | ૨-૦-૦ |
| રાષ્ટ્રીય રાસકુંજ | ૦-૪-૦ | શીવજી-સરતજી યજ્ઞ અને કટંગ | |
| રાસમણી (ચંદ્રકાંત બોશ) | ૦-૮-૦ | (સચિત્ર) | ૩-૧૨-૦ |
| રાસચંદ્રિકા (કવિ ખખરદાર) પાક પુક | ૧-૪-૦ | મહલા મહોદય સા. ૧-૨ દરેક | ૨-૦-૦ |
| ચતુરસુંદર ઓવિલાસ ગરબાવળી | ૦-૮-૦ | ભવસાગરનો જોખીયા | ૨-૦-૦ |
| ખાર સુંદર વાર્તાઓ | ૧-૪-૦ | બહાદુર બાળા (સચિત્ર) | ૩-૦-૦ |
| વર્માની વવિધ વાર્તાઓ (સચિત્ર) | ૨-૦-૦ | પ્રધાનપુત્રીનાં પરાક્રમે | ૦-૧૦-૦ |
| લક્ષ્મીની સાદી અને બીજી વાર્તા (સચિત્ર) | ૦-૧૨-૦ | સુંદરીઓનો શણગાર | ૧-૮-૦ |
| સૌભાગ્યની સાદી (પ્રેમચંદ્ર) | ૦-૧-૦ | જીવનનું રહસ્ય (ટાઈટલ) | ૦-૮-૦ |
| આહુતિ (પ્રેમચંદ્ર) | ૦-૮-૦ | શ્રી અને પુત્ર (ટાઈટલ) | ૧-૦-૦ |
| ગરીબની ગૃહલક્ષ્મી (પ્રેમચંદ્ર) | ૧-૮-૦ | સેક્ષ દારમોનીયમ દીયર | |
| મહીલાની મહાકથાઓ (સચિત્ર) | ૩-૮-૦ | સા. ૧ થી ૫ | ૨-૮-૦ |
| વનતાની વાર્તા (સચિત્ર) | ૩-૦-૦ | દુર્ભાગી દારા | ૩-૮-૦ |
| સમાજની વેદી પર (સચિત્ર) | ૨-૦-૦ | સ્નેહલક્ષ્મી સુંદરી | ૩-૮-૦ |
| સ્નેહલક્ષ્મી (કે. દ. શેઠ) | ૩-૦-૦ | પાપાણી (સચિત્ર) | ૧-૪-૦ |
| સંસાર વિપ્લવ (કે. દ. શેઠ) | ૧-૦-૦ | સંસાર-એક જીવન નાટક | |
| પતિત પાવન (મરાઠુર લેખક | | (બહુ ઉમ્મરવાડીયા ફૂલ) | ૧-૦-૦ |
| શ્રી. વરેકર ફૂલ) | ૦-૮-૦ | સમાજનો સેડો | ૧-૮-૦ |
| વીણા-સુંદર વાર્તાઓ તથા ઉપયોગી | | પરગણી (સરદાબાણ) | ૦-૮-૦ |
| લેખો | ૧-૦-૦ | પ્રજ્વલપંક (સરદાબાણ) | ૨-૮-૦ |
| જંજીરને ઝબકારે (સચિત્ર) | ૧-૪-૦ | હૃદય જાણી (સચિત્ર) | ૧-૮-૦ |

હુમાં સૂચિપત્ર મફત મંગાવો.

ખાસ લાભ:—એકી સાથે રૂ. ૧૦ કે વધુના પુસ્તકો મંગાવનારને ૧૨% ટકા કમિશન મળશે.
પોસ્ટેજ ભુલું.

લખો:— સી. જમનાદાસની કંપની બુકસેલર્સ

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ ૨.

હતા. તે વખતે બહેનોએ જરૂર આપ્યા હતા. હાંસલા અને ખંજરી સાથે જાણવો 'ટુકડા' નો જરૂરો અને મંજરા સાથે જાણવો 'ઉપકાર' પ્રમાણ નો જરૂરો એ બે ધણા વખણાયા હતા. ખાસ કરીને બાલિકાઓએ આગેલા 'વિશ્વવિહારી' કોની કોની છે ગુજરાત ? અને 'માયાલગણી' એ જરૂરો બહુ વખણાયા હતા. તે બાદ મંડળના પ્રમુખ શ્રીમતી જયવંતી સ્ટોરે ટુંકું વિવેચન કરતાં પ્રમુખબહેનોના પરિચય કરાવ્યો હતો અને મંડળની પ્રવૃત્તિ વિશે વ્યાજ આપ્યો હતો. પ્રમુખ બહેને મંડળના કામથી સંતોષ બતાવી, આવીને આવી રીતે કામ ચલાવવા પ્રોત્સાહન આપ્યું હતું. બાદ મંડળના સભ્યોને લક્ષણી અપાઈ હતી.

અમદાવાદમાં સ્વદેશી બજાર અને પ્રદર્શન: અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદની ગુજરાત શાખા તરફથી અમદાવાદમાં જયા માસ દરમિયાન સ્વદેશી બજાર અને પ્રદર્શન શ્રીમતી શારદા મહેતાના હસ્તે ખુલ્લું મુકવામાં આવ્યું હતું.

પ્રદર્શન સફળ થયું હતું. પ્રદર્શનમાં જુદા જુદા સ્ટોલો સજવામાં આવ્યા હતા. ખ.દીના નમુનાના સ્ટોલોએ ખાસ આકર્ષણ ક્યું હતું. શ્રી. તરંગિણી નીલકંઠ અને બીજા કાર્યકરોને પ્રદર્શનની સફળતા માટે અભિનંદન ધીરે છે.

મહિલા પાઠશાળામાં નવરાત્રિ ઉત્સવ અમદાવાદની મહિલા પાઠશાળાની વિદ્યાર્થીનીઓ તરફથી તા. ૨૩ મી સપ્ટેમ્બરની રાત્રે ચિત્રર દોષીએ નવરાત્રિ ઉત્સવનો કાર્યક્રમ રખાયો હતો. રસદેવ સ્તવન થી કાર્યક્રમનો સંસ્કાર થઈ હતી. આખા કાર્યક્રમ દરમિયાન શ્રીમતી બહેન શ્રી રેવી તથા શ્રીમતી બહેન હસ્ય સુધાએ સંસીવ સંગીતની રમઝ-જમાવી હતી. ગુજરાતીઓની અપૂર્વ જણાવી જરૂર-નુલની કળા પણ બહેનોએ અપૂર્વ રીતે રજૂ કરી હતી. ઉચ્ચ-અધિમન્યુ

નો અદ્ભુત સંવાદપ્રથેશ પણ આકર્ષક હતો. શ્રી. ચિત્રરંગિણીએ છાયાનુલનો પ્રથેશ રજૂ કર્યો હતો તે નવીન જ હતો. આ ઉપરાંત વિવિધ સંવાદો પણ સજવાયા હતા મંત્રીએ નિવેદન કરતાં સંસ્થાને પડતી નાણાંસીડનો ઉલ્લેખ કરી અમદાવાદના દાનપુર નાગરિકોને પોતાની ફરજ અડા કરવા જણાવ્યું હતું.

શારદા કાયદાનો ભંગ: બાળલગ્ન પ્રતિબંધક શારદા કાયદાનો ભંગ કરવા માટે અમદાવાદના છલ્લા જજ કેટલાકોને રૂ. ૨૫૦ થી રૂ. ૩૫૦ સુધીના દંડની સજા કરી હતી. તે સાથે સેસન્સ જજની કોર્ટમાં અપીલ થતાં એ સજા ધરાગી રૂ. ૧૫૦ અને રૂ. ૫૦૦ ની કરવામાં આવી છે.

પસંદગીનાં લગ્ન: અમદાવાદના છુકસેલર

વ્યક્તિગત કાનૂનભંગ માટે જેલનિવાસ

| | | |
|---------------------------------|------------|------------------------|
| ૧૫ શ્રી મંછાબહેન | સુરત | — |
| ૧૬ " સીતાબહેન | " | — |
| ૧૭ " એક બહેન | અમદાવાદ | ૭ માસ સખત |
| ૧૮ " પ્રમાનલિની ભંડારી, કલકત્તા | ત્રણ મસ સખ | |
| ૧૯ " ચન્દ્રિમદેવી | ભાજલપુર | એક માસ સખ |
| ૨૦ " ચુકડમ | ધણેર | ૭ માસ કેદ; રૂ. ૧૫ દંડ. |

શ્રી. માણેલાલની પુત્રી શ્રી. લીલાવતી નો વિવાહ શાદ પોપટલાલ યુનીલાલ નામના જેન યુવક સાથે થયો હતો. અને લગ્ન રજુ કરવાની

ખબર આપી હતી. પરંતુ શ્રી. લીલાવતીએ શ્રી. પોપટલાલ સાથે લગ્ન કરવાનો ના પાડી શા. ભાઈલાલ કાલામાઈ સાથે લગ્ન કર્યા છે.

આર્ય મહિલા સંમેલન એકાદોખર માસની તા. ૧૮ મી એ અખેરમાં મળનાર છે. તેના પ્રમુખસ્થાને જલ્દેર કન્યા મહાવિદ્યાલયનાં માણ પ્રિન્સિપાલ શ્રીમતી રાન્નેદેવી નિરાજ્યે એજ પ્રસંગે દયાનંદ અર્ધસાતાબ્દી ઉત્સવ પણ ધનાર છે. આર્ય નગરમાં સૌ પ્રતિનિધિઓ માટે ખાસ લોડ રાખવામાં આવ્યો છે.

માતાઓની યોગ્ય સંભાળ: સીમતામાં સપ્ટેમ્બરની આખરે ભરાયેલી મત્તવ અને સિંધુ કલ્યાણને લગતી એકમાં દેડી બેરે બાળકના જન્મ પહેલાં અને પછી માતાઓની સંભાળ લેવાની જરૂર સંબંધમાં વિવેચન ક્યું હતું.

તેમણે જાણ્યું હતું કે, અર્ધાવસ્થા દરમિયાન યનાર માતાને થોડા સલાહ આપવાી જોઈએ અને જરૂર પડે સારી સંભાળ લેવાવી જોઈએ. કુશળ દાયણા ને લખતી ગોઠવણુ થવી જોઈએ. અને દરેક બાલકને જીવનવિકાસની થોડા તક મળે તે યાદ, બાલકોના જન્મ વચ્ચે પ્રમાણસરતું અંતર રહે એટલા પૂરતી સંદર્ભિ નિયમનની સલામત રીતિઓને લખતું શિક્ષણુ પણ તેઓને અપાવું જોઈએ. પ્રભુમતી કેળવણી તરફ પણ તેમણે ધ્યાન મૂક્યો હતો.

કું. કૃષ્ણા નેહરુ: પંડિત જવાહરલાલનાં બહેન કુમારી કૃષ્ણા નેહરુ, મુંબાઈના જોરીસ્ટર શ્રી. શુભોત્તમ હડીસિંગ સાથે સ્પેશીયલ મેડેસલ એક્ટ ' મુજબ લગ્ન કરનાર છે.

અંગાળના કવયિત્રી શ્રીમતી કામિની રેય ૧૯ વર્ષની વયે મૃત તા. ૨૭મીએ અવસાન પામ્યા છે. તેઓ એક જાણીતા લેખકનાં પુત્રી હતાં અને નનાપણમાં તેમની કવિતાઓ ધણી લોકપ્રિય થઈ ગયાં હતાં. તેમની કવિતાઓ ધણી લોકપ્રિય થઈ હતી. તેઓ કલકત્તા યુનિવર્સિટીનાં એન્ડ્ર્યુએટ હતાં. બંગાળ તેમજ અંગાળની બહાર સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યની ચળવળમાં તેમણે આગળ પડતો ભાગ લીધો હતો.

પતિદેવ (૧) (૧) અંગાલાના કોલકાપતિ રાવળદાદર બનારસીદાસનાં શિષ્યપત્ની પ્રેમકુંવરબાઈએ પતિ સાથે પોતાને ગેરકાયદેસર રીતે પૂરી રાખવાના તેમજ બીજા ૧૧ આણેષો મુકી ફોજદારી કાવળની જુદી જુદી કલમ મુજબ કેસ માંડ્યો છે. (૨) મુલતાનની મુનિસિપાલિટીના સેનેટરી ઇન્સ્પેક્ટર લાલા લખમદાસને પત્નીને નહેરુમાં ધોડી કેવા માટે ત્રણ વર્ષ સજા કેદની સજા થઈ છે.

યુનિવર્સિટી અલ્ફ્રેડીના ચોદ બાદાજી યુવક શ્રી નાનુભાઈ નરેશભાઈ પેલે આર્થ સમાજના સ્વ.

પંડિત વિશ્વામિત્ર ઠોસિકનાં વિધવા શ્રીમતી મણિ-ગૌરી સાથે યુનિવર્સિટી ક્યુલેટર. શ્રીમતી મણિગૌરીનું આ બીજું યુનિવર્સિટી છે.

અઠવાડિયામાં ચાર આપધાત: વિદ્યેથી ૧૬ માસ દર આવેલા નાઝીફતમાં એક આપધા-ડિયામાં ચાર સ્ત્રીઓએ આપધાત કર્યા છે. ૮૦ વર્ષની એક વૃદ્ધ સ્ત્રીએ ૭ માસથી બસાબસા રોગનો ભોગવવાથી કંટાળીને કુવામાં પડી આપધાત કર્યો. એક મુસ્લીમ સ્ત્રીએ સાસુ સાથે અથડાઈ યવાથી કુવામાં પડી આપધાત કર્યો. એક હિન્દુ સ્ત્રીનો ભાઈ ૭ માસ પર મરી ગયો હતો પણ તેના બીજા ભાઈ મોરો પડતાં તેણે પણ કુવામાં પડી આપધાત કર્યો. એક સ્ત્રીએ પતિ સાથે અથડાઈ થતાં કુવામાં પડી આપધાત કર્યો.

અડીલ્: (૧) સવિનય કલકત્તા અને અગ્રે જોગસ્ટ માસમાં જન્મનિવાસ; ભોજપતી દિન્દોરની બહેનોની કુલ સંખ્યા ૨૪૩ જેટલી છે. તેમાં ૧૪૦ બહેનો મુંબાઈની છે. (૨) નામપૂરની મહિલાઓ તરફથી પૂ. કસ્ટોરબાને માનપત્ર આપવામાં આવ્યું હતું. (૩) પતિનાં મરણનો આપધાત સદન ન થવાથી નેહરુમાં એક બહેને કુવામાં પડી આપધાત કર્યો.

વિદેશ

ઓસ્ટ્રીયામાં લગ્નમંદી: ઓસ્ટ્રીયાની આ વર્ષની વસડી ૧૯૩૧ માં હતી તેના જેટલી જ છે. પણ ૧૯૩૨ માં લગ્નની સંખ્યા ઘટી છે. ૧૯૩૧ માં ૫૧૭૫૩ લગ્નો થયાં હતાં. તેમાં મધ્યે થતા ૧૯૩૨ માં ૪૫૩૩૨ લગ્નો થયાં છે. વસડીવજૂયે કરનારાઓના જાણીતા પ્રમાણે યુવાન જનતામાં લગ્નની જવાબદારી લેવા બાબતમાં અસત્ય થતો લાગે છે. ૧૯૩૨ માં ઓસ્ટ્રીયામાં ૧૦૫,૪૩૧ જન્મો થયા હતાં. ૧૯૩૧ ના આંકડા કરતાં આ ૪૦૦૦ ઓછા છે. ૧૯૩૨ માં આપધાતોની સંખ્યામાં આગલાં વર્ષો કરતાં ૨૦૦ નો વધારો થયો હતો.

ભગિની સેવામંદિર

શ્રી-સારવાર અને પ્રસૂતી ગૃહ.

વિશેષારસે (પર્વ) સરોજની અને ચર્ચ રોડના સંગમ ઉપર પબ્લીક પાર્કની પાસે ભગિની સેવામંદિરના હોલમાં શ્રીઓ સાર સારવાર અને પ્રસૂતીગૃહ તારીખ ખીજી ઓક્ટોબર, ૧૯૩૩ ને દિને શરૂ થશે.

સ્થળ—ખૂદશી હવાવાળી જગ્યામાં આરોગ્ય અને સુખશાંતિવાળું હોલ બહેનોની સારવાર માટેની જરૂરીયાત કંઈક અંશે પૂરી પાડશે.

સગર્ભા સ્ત્રીની ચિકિત્સા કરી સાતમા માસથી થટતી સલાહ સૂચના અનુભવી ડાક્ટર બહેન મિસ સોફરભાર્ગી સીવંડકર, M. B. B. S: L. M. R. C. P. (Ireland) આપતાં રહેશે.

ભગિની સેવા મંદિરના પ્રથમ સભ્ય શ્રીમતી સુરજબહેન મણીલાલની અંત દેખરેખ નીચે દર્દીની માવજત માટે કળગી રાખવામાં આવશે. ઝંકુ શર્માસીવાળા વૈદ્ય જુગતરામ બપરયામાં તેમજ વૈદ્યીય સલાહ આપવામાં મદદ કરશે. એક કળવાયશી અનુભવી-નર્સ આખા વખત માટે રહેશે. ઉપરાંત જરૂરી પ્રસંગે યોગ્યતાવાળા ડાક્ટરોની મદદ મેળવી શકાય એવો પ્રયત્ન કરવામાં આવશે.

ડાક્ટરો સગર્ભા સ્ત્રીને આ પ્રસૂતીગૃહમાં મોકલી શકશે.

સારવારગૃહના દર પ્રસૂતી માટે નામ દાખલ કરવાના રા. ૫) તથા પ્રસૂતી પછીના દસ દિવસના રા. ૩૦) લેવામાં આવશે. વધારાના દરેક દિવસના રા. ૩) લેવાશે. તેજ પ્રમાણે સામાન્ય દર્દી બહેનોને રાખવાનો દર રોજના રા. ૩) રહેશે.

જે દિવસે દર્દી સારવાર ગૃહમાં દાખલ થશે તે દિવસ તેમજ સારવાર ગૃહ છોડી જવાનો, દિલ્લસ, ગણતરીમાં લેવાશે.

દર્દીના સર્ગા સંબંધીઓની મુલાકાત માટેના સમય જાહેરના ત્રણથી સાંજનાં ૭ સુધીનો રહેશે. મુલાકાતે આવનારે, દર્દીની શાંતિ અને સંરચાનું નિયમન જાળવાય એમ વર્તવા વિચાર્તિ છે.

શ્રી સારવાર ગૃહમાં પૂરા પાડવામાં આવતા સાધનો ઉપરાંત વિશેષની જે દર્દીને જરૂર જણાય તેને પોતાને ખરચે તેવી ગોડવણ ડાક્ટરની સલાહ સુજન કરી આપવામાં આવશે.

શેખીત સૂચના ઉપર વિચાર કરવામાં આવશે.

શ્રી સારવાર ગૃહના નિયમોને દર્દીએ અનુસરવું પડશે.

વૈદ્ય જુગતરામ,
મંત્રી.

સુરજબહેન મણીલાલ,
મંત્રી અને બપરયાપક.

ભગિની સેવા મંદિર-શ્રી સારવારગૃહ.



નોંધ

કુદરતના ક્રમ પ્રમાણે વર્ષો આવે છે અને પચાસ થાય છે. એ રીતે નવું અને જૂનું વિક્રમ સંવત ૧૯૮૬ નું વર્ષ ખતમ થયું અને ૧૯૮૭ નું વર્ષ શરૂ થાય છે. નવું વર્ષ શરૂ થાય એટલે એ સરને યજ્ઞસ્ત્રી અને લામણથી નીરડે એવી અભિલાષાઓ કર્યાવાય છે. એ પણ એક નિયમ જ હવે યજ્ઞ પદ્ધતિ છે એટલે તેને આધીન યજ્ઞ, વિક્રમ સંવત ૧૯૮૭ નું વર્ષ, અમારા લાયકોને, સમસ્ત ભારતવર્ષને અને ભારતીય મહિલાઓને યજ્ઞસ્ત્રી, આનંદાથી અને લામણથી નિવડે એવી પરમકૃપાથી હૃદયને અમે પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

નવાંના આગમન સાથે નૂતનાં સંસ્કારો સજ્જન થાય છે. એ રીતે ત્રણ વર્ષ, વિક્રમસંવત ૧૯૮૬ નાં સંસ્કારો પણ ભગે છે. એ વર્ષની રાજકીય પરિસ્થિતિ તો હતી તેવી ન તેવીજ અસ્થિત રહી છે. સચિનથ કાયદામંત્ર દાલમાં મોડું રહ્યો છે અને એટલા અંશ પૂરતાં જમનનો ફોરોડો પણ નરમ દેખાય છે. છતાં હજી સંખ્યાબંધ હિન્દી સી-પ્રરોહો નેહનિવાસ સેવી રહ્યા છે. હવે બ્યકિત્ત કાનૂનસંજ થાય છે અને એમ કરનારાઓ નેહનિવાસ પામે છે. જ્યાં વર્ષની આપક પ્રવૃત્તિ દરિજન ચતુર્વર્ણની કહી શકાય. દરિજનોના ઉદ્ધાર માટે તેઓને મંદિરપથેસ મેળવી આપવા માટે, તેઓને રહેવા-નરવાનાં, શિક્ષણ વગેરેનાં યોગ્ય સાધનો મેળવી આપવાના પ્રયાસો વર્ષ ભરમાં થયા છે અને હજી પણ એવા પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે. દરિજનોને મંદિર પ્રવેશનો કાયદેસર હક આપવાના પ્રયત્ન વડી ધારાસભામાં થયા છે પરંતુ હજી તે યજ્ઞસ્ત્રી બન્યા નથી. એ વિષયમાં અમ્મ જાણી રહ્યું છે.

બીજા એક આગત તરી આવતી પ્રવૃત્તિ ખાતી અને સ્વદેશીની છે. ખાતીનો પ્રચાર દિવસે દિવસે ઠીક થતો ભય છે. જો કે, એવું ભેષ્ય તેમજ વેચાણ થતું નથી. સ્વદેશીની પ્રવૃત્તિ તરફ લોકોનું ધ્યાન ખેંચાવા માંડ્યું છે પણ સ્વદેશીની ભાવના હજી પૂરતા પ્રમાણમાં બ્યાપક બની નથી. સ્વદેશીનો વપરાશ વધતો ભય છે ખરો; પરંતુ હજી માત્ર સ્વદેશી જ વાપરવાની વૃત્તિ લોકોમાં કેળવાઈ નથી. સ્વદેશી બનરો, સ્વદેશી પ્રદર્શનો, સ્વદેશી પ્રચારાર્થે ખાસ પ્રદર્શન ખાતીઓ વગેરે ની યોજના કરીને, સ્વદેશી પ્રચારની પ્રવૃત્તિને વેગ આપવાના પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે. એવા પ્રયત્નો અભારના કરતાં પણ વિશાળ પાયા ઉપર ચલાવી નરે છે. શિક્ષણ અને સમાજસુધારાની બાબતમાં કાંઈ ખાસ નોંધવા યોગ્ય બતાવ બન્યા નથી. ત્રણ વર્ષ આખુંય રાષ્ટ્રીય સંઘર્ષભૂમિ વર્ષ હતું એટલે એમાં કાંઈ બીજું અસાધારણ બનવાની આશા પણ રહેતી નથી.

હા, એક નોંધવા જેણી બાબત રાજકીય સુધારાઓને લગતી છે. મેળમેળ પરિવર્તને પરિણામે '૦૬/૭/૮૬'ની યોજના થઈ છે અને દિનને માથે, દિનને ન જમતું બંધારણ ટોપી બેસાડવાના પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે. આ યોજના દિનને વિનિત-વર્તને સુધા પસંદ પડી નથી. એટલે લોકામચારી રાજકીય પક્ષને એ ક્યાંથી જ પસંદ પડે ? '૦૬/૭/૮૬' વેપરની યોજનાનો આખા દિને વિરોધ થઈ છે.

ક. સ. ૧૯૮૩ ના વર્ષમાં આચાર્યની સંસ્કૃતિથી મુગ્ધ બનીને, ભારત મેધા આચાર્યની પ્રભાવિતા ભૂલ્યા એનીબીસાન્દ ને માનવભૂતિને કાનૂનવગેરે જોયે દેવ, ધાનને માન

યરીય કદાવલી ૪૧ વર્ષની એક મદિલા 'આર્પા-
વર્ત'ની પુત્રી બનીને 'દિન્દુસ્તાનને કિનારે પગ
મૂકે છે. અને તે પછીનો ૪૦ વર્ષનો જીવનકાળ,
મતૃભક્તિ માની લીધેલ ભારતવર્ષની અનેક દેશીય
સેવામાં ગાળે છે. આ મદિલા તે ભારતચૈવાળું જીવિત
બીરદ મેળવનાર ડૉ. એની બીસાન્ટ. આ એકરો-
બર માસની તા. ૧લીએ એ શક્તિશાળી મદિલા
૮૭એ ૪૫માં પ્રવેશ કરનાર દવં. પણ તે પહેલાં
તે કાળજી મોજી ફરી વળ્યું અને સપ્ટેમ્બરની
તા. ૨૦મીએ એ મદિલા આ કાળી જન્મતને ઇશી
વિદાય થયાં. ૮૬ વર્ષે જેવી પાકટ થયે ગયેલાં
અવસાન માટે શોક ન હોય; પણ દિન્દની અલ્પ
સેવા કરનારી એક વ્યક્તિને આખરી વિદાય આપતાં
આપણી આંખો આંસુબાની યાય એ સ્વાભાવિક
છે એવી જ રીતે. ડૉ. એની બીસાન્ટને અંજલિ
આપતાં અમારી આંખો બાની યાય છે જનરાતની
મદિલાઓ તરફથી અમે ડૉ. બીસાન્ટના આત્માને
શાશ્વત શાન્તિ મળે એવી પ્રભુને પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

ડૉ. એની બીસાન્ટની સેવાઓ એક જ પ્રકાર કે
વિષય પરત્વે સંકુચિત નં હતી. શિક્ષણ હો, ધર્મ
હો, સમાજ હો, રાજપ્રકાર હો. ફરકમાં ડૉ.
એની બીસાન્ટ પાતાને કાળે નોંધાવેલા છે.
શીએસોફિલ સંધ જેવી વિચધર્મનો સંસ્થાના
પ્રમુખપદેથી તેમજ સભ્ય તરીકે તેમણે કરેલી
ધર્મની સેવા આજે તેમના તરફ પૂજ્યભાવ સ્ફુર્તિ
છે. બનારસનાં દિન્દુવિશ્વવિદ્યાલયનું મૂળ 'સિન્દ્રેલ
દિન્દુ કોલેજ' તેમની શિક્ષણ વિષયક સેવાનું
સાચું સ્મારક છે. અને દિન્દને સ્વરાજ અપાવવા
માટે તેમણે ૧૯૧૭ માં થાર કરેલી 'દોમરૂલ
લીઝ' દિન્દુસ્તાનનો સ્વતંત્રતાના ઇતિહાસમાં
પણ સારી રીતે નોંધાયે. રાજપ્રકારને અંગેની
તેમની સેવાઓને પરિણામે તેમને નવમ્બર ૧૯૬૦
પરેડ; અને તે પછી, દિન્દની એક પૂરી રાષ્ટ્રીય
સંસ્થા, દિન્દી રાષ્ટ્રીય મદાસભાના પ્રમુખરથાને
પણ તેમની વરણી થયેલી. આણં મોન પામ-
નારો ડૉ. બીસાન્ટ પહેલાં જ મદિલા દવં.
'ન્યુઈન્ડયા' દ્વારા પત્રકાર તરીકે તેમની સેવાઓ
નોંધપાત્ર છે; એ ઉપરાંત ધર્મ, શિક્ષણ અને
રાજકારણ ઉપર તેમણે લખેલા અનેક પુસ્તકો,
તેમને વિદુષીની રૂપમા અપાને છે. આમ

આજીસ આજીસ વર્ષો સુધી દિન્દની સેવા
કરવામાં જીવનને તાલી નાખનાર આ શક્તિ
આજે રહી નથી. જન્મતસરની પ્રજા આજે
આ મદાસકિતને અંજલિ આપી રહી છે એજ
એની વિદાય સેવાનું સાચું સ્મારક છે. મુંબાઈમાં,
મદાસમાં, દિન્દસરના ગામેમાગમાં તેમને અંજલિ,
અપાઈ રહી છે. જન્મતસરના મદાપુરણે આજે
તેમની સેવાઓ પર પ્રચસ્તિના પુષ્પો વેરે છે,
એવી એ મહાન શક્તિસ્વરૂપા ડૉ. બીસાન્ટને
અમારો ભાવશરી વંદના હો ।

અંગેજી તારીખ પ્રમાણે તા. ૨ જ એકરોબ-
રને રોજ ૫. બાપુજીએ ૬૫
૬૫ મી ગાંધી માં ૪૫માં પ્રવેશ કર્યો છે.
જયન્તી તે પ્રસંગે સમસ્ત દિન્દુ-
સ્તાનમાં તેમજ દિન્દુસ્તાન
બંદાર પણ મ. ગાંધીજીનો જયન્તી ઉજવી તેમને
અભિનંદન અર્પવામાં આવ્યા છે. અમે પણ,
ભારતવર્ષની અને સમસ્ત વિશ્વની માનવતાની
સેવા માટે ૫. બાપુજીને ઇશ્વર દીર્ઘાયુ આપો
એવી પ્રાર્થના કરીએ છીએ. જયન્તીના ઉત્સવ
કાર્યક્રમ ખાદીનો પ્રચાર મુખ્યત્વે થયો છે. મ.
ગાંધીજીને પ્રિય એવી ખાદીનો પ્રચાર કરીને જ
ગાંધીજયન્તી સાચી રીતે ઉજવી શકાય એ
બાબત તરફ ઘણું ધ્યાન મૂકવો પડે છે એ
બેદની બીના છે, છતાં એ સત્ય છે. જનરાતની
બેદનો ખાદીને અપનાવીને જ સાચી રીતે ગાંધી
જયન્તી ઉજવી શકે.

સપ્ટેમ્બર માસની તા. ૨૩મીથી તા. ૨૬મી
સુધી મુંબાઈ હલકા સ્ત્રી-
મજુરાની હાલત સત્તાના આશ્રયે મુંબાઈમાં
મજુર પ્રશ્નોનો ચર્ચા કરવા
માટે, મુંબાઈ પ્રાંતિય મદિલા પરિષદની બેઠક
મળી હતી. આ બેઠકનાં પ્રમુખરથાને જનરાતનાં
જાણીતાં સામાજિક કાર્યકર અને વિદુષી બેદન
શ્રીમતી હેમી વિદ્યાબેરી નીલકંઠની વરણી યોગ્ય
થઈ હતી. આવા પ્રકારની પરિષદ મુંબાઈમાં જ
નહિ પણ સમસ્ત દિંદમાં પહેલી જ હતી, એ રીતે
આ પત્રકે થયું આવકારદાયક હેતુ અમે
છે. અને બીજા એક આવકારદાયક બીજા તે

મજુરીના પ્રશ્નમાં હવે વર્ગની ગણતરી, ધનિક બહેનો રસ દર્શાવે છે. આ બે દષ્ટિએ આ પરિપત્તિ મહત્વ ધણું હતું. પરંતુ એક બીજી દષ્ટિએ વિચાર કરીએ; મજુરીની હાલની દયાને વિચાર કરીએ તો એમ સહેજે લાગી આવે છે કે, આવી રીતે પરિવર્તો બરીને, ત્રણ ચાર દિવસ લાગશે. ક્યાંથી આ હટ પ્રશ્નનું નિરાકરણ થઈ શકવાનું નથી; તેમ મજુરીની હાલત સુધરવાની નથી. આ બાબતમાં તો શ્રીમતી વિદ્યાબહેને તેમના બાપલુમાં કહ્યું તેમ મજુરીએ પોતેજ ભજત યહને પોતાના પ્રશ્નોને ઉકેલ કરવાનો છે. શ્રીમતી વિદ્યાબહેને તેમના બાપલુમાં મજુરીની સ્થિતિનો જે ચિતાર આપ્યો છે તે હીલ પીમળાવનારો છે. કારખાનાઓમાં સ્ત્રી મજુરીને કામ કરવું પડે છે. એ બીનને તેમણે સામાજિક વ્યવસ્થા હેખાવી છે એ વાતબી છે. પરંતુ એ સામાજિક વ્યવસ્થા, સ્ત્રીઓ પોતાની ઇચ્છાથી કરતી નથી. તેમને એમ કરવાની ફરજ પડે છે. મજુરી કરતા એકલા પુરુષની આવક કુટુંબનો નિર્વાહ કરવા માટે પૂરતી થઈ પડતી ન હોવાને લીધે, સ્ત્રીઓને પણ અનેક પ્રકારનાં

અપમાનો સહન કરીને, મજુરી કરવી પડે છે અને મજુરીમાં રોકાયેલા આ સોસાયટી, પા અને કુટુંબ પ્રત્યેની પોતાની ફરજ બજાવવામાં બેદરકાર બને તો તેમાં તેમનો ફાલ નથી; પરંતુ આધુનિક સમાજવ્યવસ્થાનો જ દોષ છે. મજુરીના પરિવર્તનના પરિણામે થોડો નફો મેળવનાર માણેક, મજુરીનાં સુખસમવડ તો ફર રહ્યાં પરંતુ તેઓની જરૂરીઆતો પૂરી પાડવા તરફ પણ અસીમ બેદરકારી સેજે છે. આ બધી પરિસ્થિતિનાં નિવારણ માટે, કામદારોમાં અક્ષરજ્ઞાન પ્રચારી, તેઓને ભજત કરવામાં અને તેઓના હક્કો માટે લડત ચલાવવામાં જ ખર્ચ કરવો પડે છે. પરિવર્ત દાસ હવે વર્ગની સ્ત્રીઓ મજુરીના પ્રશ્નોમાં રસ લેવી થાય અને તેઓની સ્થિતિ સુધારવામાં તેઓ કાંઈક પણ ફાળો આપશે તો આ પરિવર્ત કાંઈક કાર્ય કરેલું દેખાશે. સંગીન કાર્ય વિના આવી પરિવર્તો ભરાય એનો કાંઈ અર્થ નથી. એટલે પરિવર્તના સંજ્ઞાકેને અમારી વિનંતિ છે કે, મજુરીમાં અક્ષરજ્ઞાનનો પ્રચાર કરવાનું તેઓને, તેઓના હક્કોનાં જ્ઞાન કરાવવાનું કાર્ય હાથ ધરો.

સાબાર સ્વીકાર.

- (૧) સાધુ સતોની કુલવાદી: પ્રકાશક: જનલાલ લલિતભાઈ સાહે, ગીરગામ, ગુજરાત.
 (૨) ભગીરદાસ: જોગ-સપ્ટેમ્બર તંત્રી: હરગોવિંદ દેવાસંકર મહેતા, બાબાવાડા, વડોદરા.
 (૩) અધિકાર: જીન, તંત્રી: એમ. આર. અધ્યક્ષ વડોદરા, (૪) હંમર: જોગ-સપ્ટે. તંત્રી: મુદત્તમ હસ્તાન મુરતવાળા, સોદાગરવાડા, મુરત. (૫) હરિયા સ્વનિધ અકાશ: તંત્રી: દેવરામ ડાહ્યાભાઈ વર, અંબાર (૬) દલિતોના વહાલ: મંત્રી-જો. શ્રી જાંધો હરિજન આશ્રમ, છાયા.
 (૭) શ્રી બીલ આશ્રમ: અમૃતપુરાનો ૧૯૮૮ નો દેવાલ; (૮) શ્રીસયાલ વૈભવ પુસ્તકાલય. નવસારીનો ૧૯૩૨-૩૩ ની સાલનો દેવાલ. (૯) શ્રી. ગોંડલ લોદાણા નિદ્યાર્થીમંડળનો ૧૯૩૨-૩૩ નો દેવાલ; (૧૦) શ્રી વિશ્વદાસ પુ. લોદાણા મિત્રમંડળ લાયબ્રેરી, પોરબંદરનો અગ્રીઆર વર્ગનો દેવાલ અને વિસાળ.

“ ગુણ સુન્દરી ” બાલવિભાગ

તત્ત્વ : ચન્દ્રશંકર મણિરાંકર ભટ્ટ
C/o હુલાણામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા.

વર્ષ ૩ : અંક ૧૦

પુસ્તક ૩

ઓક્ટોબર : ૧૯૩૩

ભાઈને હિંચોળતી મોટી બહેન

ધીમે ધીમે હું દોરડી તાણું,
જૂલે ધુંધરીઆળ પારણું;
ધીમી હલકે હું ગીતડાં ગાઉં,
ભાઈને સૂતો નેઈ હરખાઉં.

૨

ભાઈને નેણલે નીંદ ભાસાણી,
ધીરે ધીરે આંખ બીટાણી;
આછકકું એ હસતો લાગે,
સોણલે ભણે કુલકાં બાળે.

૩

કાં તો પંખીને ચણતાં જોતો,
ફળિયામાં દોડે હરખાતો;
તેણે ઉંઘમાં હસી પડ્યો,
મને લાગ્યું કે થેલો થયો !

૪

મેં તો જઈને બાને દીધું,
ભાઈએ બાણે 'થેણું' લીધું;
સૂતાં સૂતાં હસતો બાપ,
આણું આણું ગણગણતો બાપ.

૫

બા તો કહે? “એણે દીઠા ભગવાન,
આપતા હશે જોને વરદાન;
પરીઓને ઘેર કુંદડાં માંય,
દ્રાખ ને દૂધ પીવા એ બાપ.
એટલું બધું જોઈને હરખ્યો
સૂતાં વારો ભાઈ હસી પડ્યો.”

૬

ધીમે ધીમે હું દોરડી તોણું,
ઝૂલે ઘુઘરીઆળ પારણું;
ઘણી હલકે હું ગીતડાં ગાઉં,
ભાઈને સૂતો જોઈ હરખાઉં.

સનુભાઈ

બે વાસણુ

નદીમાં પૂર આવ્યું ને બે વાસણો તણાયાં. એક પિત્તળનું બાધરણું અને બીજું માટીનું હાંલ્યું.

તણાતાં તણાતાં બન્ને સાથે યઇ ગયાં. એક બીજાની સામે જોયું ને વિચાર કરવા લાગ્યાં.

એમ કરતાં જરા વધારે તણાયાં ને એક બીજાની પાસે આવવા લાગ્યાં.

પછી તો ધીરે ધીરે છેક નજીક આવ્યાં. એટલામાં તો માટીનું વાસણુ બાધ્યું:—‘ભાઈ, આઘો રહેજે. મારે

તારી સોળત નથી જોઈતી. હું બિચારું માટીનું ને મારું લોહી હલકું. તારો એક ધકકો લાગે ત્યાં મારા બૂકકા નીકળી જાય.’

બાધરણુ મનમાં સમસમી રહ્યું; પણ વિચાર કરી મનમાં તે ગણગણ્યું:— ‘વાત તો સાચીજ છે ના? અમે પિત્તળનાં વાસણો જ એવાં કે માટીનાં વાસણુને ભારે પડીએ. સાથે જ અમે એને કેમ ગમીએ? ’

ગિલ્લુભાઈ

નનનનનનનનનનનનનનનનનન

બેતરમાંનો ખજાનો

નનનનનનનનનનનનનનનનનન

એક હતો ખેડૂત. એને ત્રણ દીકરા હતા. ખેડૂત ગરીબ હતો, મહેનત મજૂરી કરી કુટુંબનું શુજ્જન ચલાવતો હતો.

વર્ષો વીત્યાં ને ખેડૂત ઘરડો થયો : ઘરડો થયો ને મરવા સૂતો.

મરતાં મરતાં ખેડૂતે ત્રણ દીકરાને પોતાની પાસે બોલાવ્યા. ઘણી શિખામણો આપ્યા પછી એણે કહ્યું, “ જુઓ, આપણા બેતરમાં મેં ગુપ્ત ખજાનો ઢાળ્યો છે. મારા મરણ પછી તમે એ ખોદી લેજો. ને ને ભૂલતા ના. ”

છોકરાઓ મનમાં રાજ થયા. મનમાં એ કહે, “ બાપુ બહારથી ગરીબ દેખાતા હતા, પણ ઠીક પૈસા સંઘર્યા લાગે છે. ”

ખેડૂત મરી ગયો. થોડા દિવસ પછી છોકરાઓ ઢોઢાળી ને પાવઠા લઈને ઉપઠયા પેલા બેતર તરફ.

ત્રણ જણે એક ખૂણે ખોદી જોયું.

‘ હમણાં ચરૂ નીકળશે, હમણાં ધનનો ઢગલો યશે, હમણાં આપણે ધનવાન થઈશું, ’ એવા મનસુબા કરતાં કરતાં

કરતાં એમણે તો ઘણી મહેનત કરી; પણ
એ ખૂણેથી કાંઈ જડયું નહિ.

બીજે ખૂણે ખોદી જોયું, પણ ત્યાંથી
ય કાંઈ ન નીકળ્યું.

ત્રીજે ને ચોથા ખૂણે ય ખાલી
નીકળ્યો.

ત્રણે જણે આખું ખેતર ખોદી નાખ્યું;
પણ એકેય ચક્ર નીકળ્યો કે ન એકેય
કોપી મળી !

છાકરા તો નિરાશ થઈને ઘેર પાછા
આવ્યા.

બીજે દિવસે વરસાદ વરસ્યો. છાક-
રાઓએ વિચાર કર્યો, “ ખજાનો તો ના
મળ્યો. હવે ખેતર વાવીએ, નહિ. તો
ખાઈશું શું ? ”

છાકરાઓએ ખેતર વાખ્યું.

આખું ખેતર ખોદી નાખેલું એટલે
એ વરસ બધા કરતાં એમનો પાક ઘણો
સરસ ઉતર્યો.

કોઈએ કહ્યું, “ ડાસાનું કહેલું સાચું
પડ્યું. ખેતરમાંથી સાચે જ ખજાનો
નીકળ્યો ! ”

ચ. મ. ભટ્ટ

મહત્વની મુઝવાણ

માતાપિતા સવારમાં નાસ્તો કરતાં બેઠાં છે ત્યાં તેમનો નાનો અડીએક વર્ષનો
દિકરો આવીને પૂછવા લાગ્યો, “ બાપુ, તમારો જન્મ કયાં થયેલો ? ”

બાપુ—જામનગરમાં.

છાકરા—અને બાનો ?

બાપુ—રાજકોટમાં.

છાકરા—અને મારો અને સવિતા જ્ઞેન બેઉનો જન્મ તો મુંબઈ થયેલો ને ?

બાપુ—હા, મુંબઈમાં.

છાકરા—એમ કેમ ? તો આપણે બધાં ભેગાં કેવી રીતે થયાં ?

માબાપ હસી જ પડ્યાં; પણ બાળક તેમનું હસવું ન સમજી શક્યું અને વિમાસનમાં
પડી ઉભું જ રહ્યું !

નવીનચંદ્ર ગાંધી

અ ત્રા ખા જ ગી વાળા

જીવાજીવંત અન્નાખાજગીવાળા એ-
ટલે એક મોટા મૃદરથ માધવરાવ પેશવા
વખતના હતા. તેની શક્તિ જબરદસ્ત
હતી. તે વખણાયલા ઘોડેસવાર હતા. જામે
એવો તોફાની કે અડીયલ ઘોડો હોય પણ
તેની ઉપર બેસી બેચાર ફટકા મારતા
કે તરત નરમ અને સીધો થઈ જતો.

અન્નાનો રોજનો ખોરાક એક પાયલી
જેટલો હતો. ચાર ઘડી દિવસ થાય નહિ
એટલામાં તો એમને શેર હોઠ શેર પૌઆ
ફૂધ કે ફહિં સાથે જોઈતા. આ સવારના
ફરાળનો વખત જો ચુકી જતા તો તેમનું
માથું ઢાળી આવતું. સવારના હજાર
ખારશો ફાંટ પીલી, મલખમ પર કસરત
કીધા પછી, અન્ના ફરાળ કરતા.

અન્નાનો ફરાળ કે જમવાનો વખત
થઈ જતો ત્યારે એમને એન પડતું નહિ.
આ વાત માત્રપ્રમાત્ર આદિબને, મને, ગદ્દ.
એક દિવસે શ્રીમંત અને દરખાસ્તો
માણસોએ અન્નાની મંડકરી કરવાનો
તોગડો રચ્યો. કસળા પેંકના શ્રીમંત
પટવર્ધનને ઘેર જમણવાર રાખવાનું
નકકી કર્યું. “લોજનની શરૂઆત
એક પહોર પછી થયો.” એમ બધાંને
કહેવામાં આવ્યું, તેમજ અન્નાને પણ
કહ્યું. આમ કહેવાની મતલબ એ હતી કે
અન્ના રોજ સવારની માફક ફહિં કે ફૂધ
પૌઆ ખાય નહિ!

જમણવારને દિવસે સૂર્યોદય થયો
નહિ તેટલામાં કંઈ જરૂરનું કામ છે એમ
કરી શ્રીમંતે અન્નાને વાલીમાં બોલાવ્યા.
ફરાળ કર્યા વગર અન્ના શ્રીમંતને મળવા
ગયા. શ્રીમંતે એવાં ગપ્પાં મારવા માંડ્યા
કે તેના છેડે જ નહિ. પટવર્ધનને ત્યાંથી
જમવાને તેડાં પર તેડાં આવે પણ
અહિં શ્રીમંતનાં ગપ્પાં પૂરાં જ ન
થાય ને નહાવાએ ઉઠે! બિચારા
અન્નાના પેટમાં તો બૂખને લીધે કુરકુ-
રીયાં બોલવા લાગ્યાં. આખરે શ્રીમંત
સ્નાન સંધ્યા કરી, કેવતું ચરણામૃત લઈ,
અન્નાને સાથે લઈ પટવર્ધનને ત્યાં
જમવા ચાલ્યા.

આ વખત સૂર્ય બરાબર માથે આવ્યો
હતો.

આ તરફ સર્વે શ્રીમંતની રાહ જોતા
બેઠા હતા. જમણવારનો ભપકો ઘણો
સરસ હતો; પરંતુ પતરાવળી ઉપર બધી
વાનીઓ ચટણીની માફક પીરસી હતી.
લાડવા અને ચૂરમું પણ સોપારી કરતાં
સહેજ જ વધુ પીરસ્યું હતું! શાકભાજી
અથવા ચટણી ઘણાં હતાં પણ એ બધાંય-
ને ભેગાં કરીએ એક તો ચ કેળીઓ પણ
ન થાય! એટલાં થોડાં પીરસ્યાં હતાં!

અન્નાની પતરાવળી શ્રીમંતની
સામેજ હતી. જમણવારનો આવો ભપકો
જોઈને અન્નાને બહુ સંતાપ થયો. પણ તે-

ત્યારે તેની સાથે આવજો. ત્યાર પછીની બધી વ્યવસ્થા હું કરી લઉંશ.” એટલું બોલી રાજા ચાલતો થયો.

પેલી છોકરીને પોતાની સાથે વાત કરનાર અન્ય કોઈ નહિ પરંતુ ખુદ રાજાજી પોતે છે એનો ખ્યાલ સુદ્ધાં આવ્યો નહિ. પરંતુ પોતાને માટે આ મનુષ્ય આટલો બધો પ્રયત્ન કરે છે એ જાણી તેને અત્યંત આશ્ચર્ય થયું. તેની આંખમાંથી અશ્રુ ટપકવા લાગ્યાં. અને તે સાથે ઇશ્વરની સ્તુતિ કરવા લાગી. ત્યાર બાદ ઘેર આવી તેણે પોતાની માને સમજાવી હકીકત કહી સંભળાવી. તે સાંભળી તેની માને પણ ખૂબ આનંદ થયો.

પેલી બાલુ રાજાએ ઘેર જઈ છોકરીએ કહેલી સર્વ હકીકત સંબંધી તપાસ કરવા માંડી તો તેને બધીજ બાબત સત્ય જણાઈ આવી. તે છોકરી અને તેની માને આટલા દિવસ સુધી વિના કારણુ જે દુઃખ ભોગવવું પડ્યું અને ઘણી જ સારી રીતે નોકરી કરનાર તે છોકરીના બાપને આખર દિવસોમાં જે કષ્ટ સહન કરવું પડ્યું તેને માટે પણ રાજાને ઘણું જ લાગી આવ્યું. અને તેણે તરત જ પેલી

છોકરી અને તેની માને બોલાવી મંગાવી છોકરીના બાપને દરમહિને જેટલો પગાર મળતો હતો તેટલું જ પેન્શન આપવાનો મુકમ કર્યો. ત્યારબાદ રાજા તે બંને પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો કે “વખતસર તમને પેન્શન નથી મળ્યું અને તેથી તમને જે દુઃખ પડ્યું છે તેને માટે હું ઘણું જ દિલગીર છું. મારા તરફથી થએલી ભૂલને માટે હું તમારી માફી માગું છું. જાણી જોઈને મેં તમને દુઃખી કર્યાં છે એવું કંઈ જ નથી. આવી રીતે મારા તરફથી અન્ય કોઈ મનુષ્યને અન્યાય થયો હોય તો તેને પણ તમારી માફક અરજી કરવાતું જરૂરી કહેશે.”

આ બનાવ બની ગયા પછી રાજાએ પ્રજાનાં દુઃખો જાણવા માટે અઠવાડિયામાં એક દિવસ ખાસ ઠરાવ્યો અને તે દિવસે જે લોકોને પોતાની અડચણ જણાવવી હોય તેણે પ્રત્યક્ષ રાજા પાસે હાજર થઈ નિર્ભયપણે જણાવવી, એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો. તે માતૃભક્ત છોકરીને તેના સેવાનો ખૂલો તો મળ્યો જ; પરંતુ તેની સાથે આખા નગરજનોને પણ કેટલો બધો ફાયદો થયો ?

નવનીતરાય દવે

પહેલું સુખ તે જાતે નર્યા

તમારી

તન્દુરસ્તી માટેની

સ્નેહીજ્ઞાને કે

સખીઓને

પાટી

આપવી હોય તો

ઐશ્વર્ય

અમે

સંભાળી લઈશું

તમને જરાય

ત કે લી કે

નહિ પડે ઝિની

ખાત્રી

સુરતી હિંદુ હોટેલ.

ભુલેશ્વર

ટલીફોન : ૨૫૮૮૭

ગુણસુન્દરી ” કાર્યાલયમાં મળતાં સુંદર પુસ્તકો

હાસ્યરસિક અને વાર્તા સાહિત્ય

- ૧ વર્માની વિવિધ વાર્તાઓ “ગુણસુન્દરી”ના તંત્રી ૧૨ સામાજિક-હાસ્યરસિક મુ. રૂ. ૧-૦-૦
શ. નવચૂક વર્માની વાર્તાઓ-સુંદર ચિત્રો સાથે પો. રૂ. ૦-૩-૦
- ૨ લક્ષ્મીની સાહી “ આઠ સામાજિક વાર્તાઓ મુ. રૂ. ૦-૧૨-૦
૧૧ આકર્ષક ચિત્રો પો. રૂ. ૦-૨-૧
- ૩ સંસાર વિપ્લવ ગુણસતતા ભાળીતા કવિ- સમાજના ખાસ કરીને સ્ત્રી મુ. રૂ. ૧-૧-૦
લેખક શ્રી કેશવ દ શેઠ વર્માના ભગવા પ્રેમોની પો. રૂ. ૦-૧-૧
રચિત ઉકેલતી નવલકથા
- ૪ સોળ સુંદર વાર્તાઓ શ. ભોધાણી, શ. ભગીરદાર ગુણસતતા વિવિધ લેખકોની મુ. રૂ. ૧-૪-૦
(ભાગ બીજો) ચ. રાધયુગ, શ. દેસાઈ વિ. સોળ સુંદર ઢૂંકી વાર્તાઓ. પો. રૂ. ૦-૨-૦
- ૫ ઈર્ષ્યાની આગ કંપની સરકારના સમયના શ્રી. ધીયુષની લખેલી મુ. રૂ. ૧-૦-૦
દિલો - ચિતાર આપની અદ્યુત પ્રેમકથા પો. રૂ. ૦-૨-૦
- ૬ તૂટેલાં બંધન કવિવર રૂ. વીન્દનાથ સુંદર સામાજિક મુ. રૂ. ૦-૦-૦
દાગોરની રચેલી નવલકથા પો. રૂ. ૦-૧-૦
- ૭ જાલીમ જલ્લાદ દિંદની અત્યારની શ્રી. અંબાલાલ શાહનું મુ. રૂ. ૦-૧-૨
રાજકીય સ્થિતિ અર્થાત્ રસાયુ નાટક પો. રૂ. ૦-૧-૦
- ૮ હાથીના દાંત શ. પ્રયોગમ ત્રીકમદાસ અનીતિમાન પતિની પત્નીને મુ. રૂ. ૧-૦-૦
વરદા જેલમાં લખેલું યોગ્ય ખાતે દાખવતું નાટક પો. રૂ. ૦-૧-૦
- ૯ ન્યાય શ. પ્રયોગમ ત્રીકમદાસ સમાજના ન્યાયનો સુંદર મુ. રૂ. ૦-૧-૨
બેરીટર-એન-લોએ રચેલું ચિતાર આપતું નાટક પો. રૂ. ૦-૧-૦
- ૧૦ એક લાખનું ઈનામ શ્રી. નર્મદાસંદર વલ્લભ દિવેદી રચિત ઇટકદીવ વાર્તાઓનો મુ. રૂ. ૦-૦-૦
સુંદર સંમદ પો. રૂ. ૦-૦-૦

ખાસ લાંબા: “ગુણસુન્દરી”ના આદકાને આ પુસ્તકો ૨૦ ટકા વળતરથી આપશે.

મળવાનાં ઠેકાણાં

વ્યવસ્થાપક “ગુણસુન્દરી”, ૧૧૪, ગીરગામ બેઝ રોડ, મુંબાઈ, ૪;

અને ભણીતા શુકસેવરાં પોસ્ટોથી

‘ઝેનિથ’ દાહારસવ

આ એક ઉત્તમ ટોનિક છે.

નાનાં બચ્ચાંઓને ઉઠાડીયા ઉપર ઘણાજ સારા ફાયદો આપે છે.

દરેક નામાંકિત દવાવાળા પાસેથી મળશે.

બનાવનાર:— ધી ઝેનિથ કમીકલ વર્ક્સ.

દેવકરજી મેનશન

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ

મુંબઈ નં. ૨

દેશી ખાંડની મીઠાઈઓ માટે સરટીફિકેટ ધરાવનાર

ગોવિંદાશ્રમ મીઠાઈવાલા

જુમા મસ્જિદ; મુંબાઈ; ૨

બહેનોને આશીર્વાદ રૂપ

૧૫ વર્ષથી અનુભવસિદ્ધ સ્ત્રી-રોગનિવારણ ગ્રાણીઓ

પગે થઈ કળતર. દંભરનો દુખાવો, પેટનો દુખાવો, ઘંઘરીની શીકણ, ઘંઘરીરત્ન પૂલી જવું, રત્નું અનિયમિતપણું, ધાતુરૂપ, ધાતુ બીગાડથી ચપ્પી ખાંસી, ઝાઝાની કળજીયાત, હીરોટીરીઆ, આંખોમાં અગન જળવી. વગેરે દરેક મટાડી તન અને મનની નબળાઈ દૂર કરે છે અને ઘંઘરીમાં કૌવત લાવે છે. ગર્ભનું પોષણ કરી વારંવાર થતી કમુલાવડ ટાળે છે. દિ. ૪૫ની ૧ના રૂ. ૩-૦-૦

મફત:— ભપંકર યાને હાંપીત દરદોષી જયવા સાર અમારું “ વ્યાધિદૂર પ્રયોગ ” નામનું પુસ્તક તદન મફત મંગાવો.

વેધ સંવિશંકર જટારાંકર દિવેદી: મું. ધોળકા (ગુજરાત)

લવાજમના ભાવ

(ભેટ-પુસ્તકના પોષ્ટેજ ખર્ચ સહિત)

સપ્ટેમ્બરથી આદ્ય ચતુર માટે પરદેસ માટે: વર્ષની અધવર્ષથી આદ્ય ચતુર માટે
 ૧૨ માસના : રૂ. ૪-૫-૦ વર્ષના : રૂ. ૬-૮-૦ ૧૨ માસના : રૂ. ૪-૧૨-૦
 ૬ માસના : રૂ. ૨-૬-૦ ૩ વર્ષના : રૂ. ૧૬-૮-૦ ૬ " ૩. ૨-૮-૦

સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૧ થી જાન્યુઆરી ૧૯૩૪ : ત્રણ વર્ષના : રૂ. ૬-૧૫-૦.

[નોંધ-કમમાં કમ ચાર માસ માટે લવાજમ બરનારનેજ ભેટ-પુસ્તકનો લાભ મળશે.]

વીસમી સદીની નવીન શોધ.

સંગ્રહણી (ગળતી) માટે અમૃતમય ઉપાય.

પ્રતિષ્ઠિત અને વિદ્વાન વેદ્ય ડોક્ટરોની દ્વારા ખાધ કંટાળેલા સંગ્રહણી(ગળતી), મુ'બપના ઝાડા અતિસાર અને આંતરડાના ક્ષયથી પીડાતા નિરાશાજનક દર્દીને આથી વાંદરૂપ થયે પહેલી ૪૨ વરસના અનુભવની રામબાણુ દ્વારા માટે રૂબરૂ મળેલા સવાલપત્ર મંજાવેલા. પાસ્તર કે. જી. પટેલ એન્ડ સન્સ, માણસાવાળા, સંગ્રહણીના ખાસ વેદ્ય, કાળુપુર, ડાંડીમરાની પોળ, નં. ૨૨૭-અમદાવાદ.

તા. ૬-—શ્રીજીના મર્સાઇયન્ટ દરેક રોગે માટે અથવા બીજા કોઈપણ દરદી માટે સલાહ મફત આપવામાં આવશે.

શુભરાતની શુભસુદરીઓ ! તમારાં બાળકો માટેના

આ ઉપયોગી ચીજ તમે જોઈ ?

બાલજીવન

બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓનું શુભરાતી ભાષાનું પહેલ વહેલું સોથી વધુ લોકપ્રિય સસ્તું છતાં સર્વોત્તમ સુદર સચિત્ર માસિક દર મહિને ફેબ્રુઆરી બાળકો જોમાંથી ગમત સાથે જ્ઞાન મેળવે છે. બાળકો માટે એ અનિવાર્ય છે. છેલ્લાં ૧૧ વર્ષથી નિયમિત પ્રકટ થાય છે. ગ્રાહકોને દર વર્ષે ૧૨૫ પાનાની દળદાર લેટ ચોપડી પણ મળે છે.

લવાજમ વર્ષના માત્ર રૂ. ૩)

લજો: રમણલાલ નાનાલાલ શાહ.

તંત્રી, બાલજીવન -બાળવાહા-વડોદરા.

બાળકો માટે પુસ્તકો.

બાવલાના પરાક્રમે

(સી. હંસા મહેતા) ૧-૦-૦

બાળકોની રંગભૂમિ રૂ. ૦૧

પુલમાળા ભાગ ૧ અને ૨

દરેકનો રૂ. ૦૧૧

દેશદેશની વીરકથાઓ

રૂ. ૦૧૧

આનંદધારાના ભાગ

૧, ૨, ૩, ૪ રૂ. ૧-૧૩-૦

એ સિવાય તમામ બાલો-

પયોગી ચોપડીઓ અમારે

ત્યાંથી હમેશા મળે છે.

લેટ, લઠાણી, ડનામ કે

મેળાવઠા પ્રસંગે જમને જ

લજો.

દરેક આગેવાનોએ મુલાકાત લઈ સંતોષ બતાવી વખાણેલું અને
હિંદુ જાતીનાં નિરાધાર અનાથ બાળકોને પોષણ આપતું આ

હિંદુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ

એકજ છે.

તેને દાન કરવાના દરેક પ્રસંગોએ જરૂર યાદ કરી કંઈ પણ દાન મોકલયો.

ધાવતી, મ્હોટી ખાળા, વિધવા, સધવા વૃદ્ધા વિગેરેનો
મીવિભાગ ખોલ્યો છે.

આ માટે દાનની ધણી જરૂર છે.

આપશો ?

લખો:—મંત્રી, હિંદુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ

જ્યારે પિયુ વસે પરદેશ

પતિદેવને ધણું ખર્ચ બહારગામ કરવાની નોકરી હોય, અવારનવાર વિરહનો પ્રસંગ
જનતો હોય, ત્યારે એક તેમનો કલાત્મક ફોટો યા તેમનું ભાવનાભર્યું એન્સાઈમેન્ટ એન્ડ
પત્નિનો એકાંતનો એક માત્ર સાથી હોય છે. વેન્ગાર્ડ સ્ટુડીઓની છબીઓ અને એક્સ-
સીઅર ફોટો એન્સાઈંગ કું. ના એન્સાઈમેન્ટોએ એ રીતે કેટલીયે શૃદ્ધરાણીઓના હાના
આંસુ ધુલ્યાં છે.

તમે પણ એક પડાવી લેજો.

તમારા પતિ પાસે તે માટે જીદ કરજો.

દેશનેતાઓએ સહાય કરેલ અને જનતાએ સ્વીકારેલ નીચેના બે સ્થળો નોંધી રાખો

એક્સેલસીઅર ફોટો એન્સાઈંગ કું

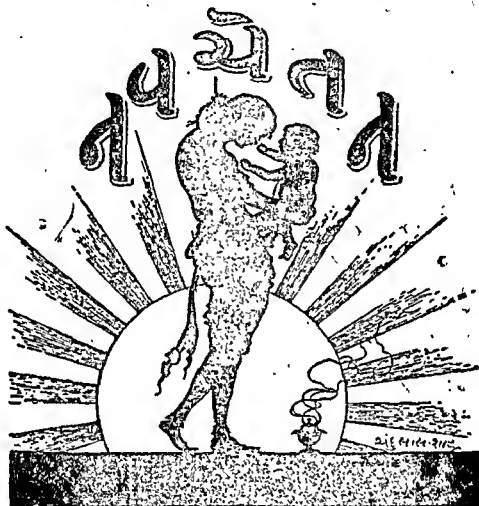
અને

વેન્ગાર્ડ સ્ટુડીઓઝ

(અપડુકેટ ઇલેક્ટ્રીક સ્ટુડીઓઝ)

નં. ૩૬૨-૩૬૬, ઠાકોરદાર પોસ્ટ ઓફીસ પાસે, મુંબઈ નં. ૨.

ગુજરાત અને ગુજરાતીઓનું માનીતું માસિક



જેમાં દર માસે કાઉન ચાર પેજ કદનાં ૮૪ પાનાંનું વાંચન, ત્રીસ ચિત્રો, સુંદર 'પુકું' ને દલાલચું' વિવિધરંગી સુખપ્રુષ્ટ અપાય છે. એમાં જ્ઞાન ને આક્રિતી વધારનારા ઉપયોગી લેખો, જોમ જગતી શૈશ્યકથાઓ, આત્માના નીતાર સમી હૃદયસ્પર્શી દહાણીઓ અને લાવણીનાં કાંચો, અનુભવની આરસી સમાં અવાસવર્ણનો વિગેરે અપાય છે.

વાંચક રૂ. ૬૦ હિંદ બહાર રૂ. ૮૦ છુટક રૂ. ૦૫૫

" નવચેતન " ઑફિસ : ૧૦, પોસ્ટાલ સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

ગુજરાતના માનીતા કવિ ખળરદારનાં કાવ્ય ગ્રંથો.

દર્શનિકા

વૃન્દા પ્રવેશતાં કવિશ્રીએ ગુજરાતને
અર્પિયું છે. હળર લીટીનું તત્ત્વ
દર્શનયુક્ત વિચારપ્રધાન મોડું કાવ્ય
પાકું સોનેરી પૂઠું, ઠડર પાનાં
ઉંચાં જાડા ફેધર વેધટ કાગળ
કિંમત રૂ. ત્રણ રૂ. ખ. આ. પ.

કલિકા

શૃંગારરસનું ૩૦૦૦ લીટીનું અપૂર્વ
ખંડ કાવ્ય, જર્મન વિદ્વાનોની
અત્યંત પ્રસંશા પામ્યું છે.
રૂપંધી વધુ પાનાં, ઉંચાં એ-
ન્ટીક કાગળ, પાકું પૂઠું કિંમત
માત્ર રૂ. બે. રૂ. ખ. અઢી આના.

ભજનિકા

ભક્તિ, ગાન અને વૈરાગ્યના પોણેસો
ભજન કાવ્યો.
પાકું સોનેરી પૂઠું, કિંમત
માત્ર રૂપીઆ સવા રૂ. ખ.
બે આના.

લખો:—વ્યવસ્થાપક, “ગુણસુંદરી” કાર્યાલય : મુંબાઇ, ૪.

મગલાં ઓઝાના ગભની રક્ષા માટે યાત્રીય ઉપાય

ખાદિરાદિ ધૂત—(ખેરનું ઘીઇ)

મર્મ રક્ષા પહેલાં અથવા મગલાં વખતે દરેક ઓઝા ખેરનું ઘી પીવું. તેથી પુરૂષની
મરમીથી, ઓઝાના માથાપની ગરમીથી અથવા ખારા, ખાટા, તીખા પદાર્થોના અતિ
સેવનથી મર્મસાવ થવો, છોડ થવું, બચ્ચાને ગરમીના ફોડલા થવા તથા રતવા વિગેરે
મદાદી કોઠાની ગરતી સાન્ત કરે છે. કિંમત ઘેર ૧ ના રૂ. ૨-૦-૦.

નરૈત્તમ ઔષધાલય, ૧૭૦, સી. પી. રોડ, મુંબાઇ, ૪.

તાન, ઘાતું વગેરે
ઉદરમ, ઘાતું વગેરે
વધી જવું

દરદો નાના બાળકોને બદ્ધ પીડે છે. તેથી
નાના બાળકોને આવા કોષ દરદો લાગુ ન
પડે અને લાગુ પડેલાં દરદો નાશ પામી
બાળક તંદુરસ્ત રહે તે માટે

“બાળમિત્ર ગોળીઓ” કિ. લગભગ ૩૦૦ ગોળીઓની ૩બી
૧ નો રૂ. ૧
એક ઉત્તમ ઉપાય છે

મુંબઈ બાન્ધ
કાલગારેવી રોડ.

આંતરકનિમદ્ધ ઔષધાલય
જામનગર—કાઠિયાવાડ.



તેના માન
એવા સુંદર
સુંદરતા, જાડા અને
ભરાવદાર લાગે છે...
કારણ કે તે નીચીંગી છે!



વાળ સુંદર દેખાવાપર અનન્યવાળા દેખા એકલે બરબટ અને ટુંકા વાળને ચળકાટ આપવા શ્રેષ્ઠ ક્રીમ લગાવવાથી અગર ક્રેમીંગ કરવાથી તે સુંદર બનેલા નથી. એ વાળને કુંવાળા, નીચીંગી, ચળકતા, અને લાંબા બનાવવા હોય તો તમારે તેમને લોકી પછોશાડી પુરતું પોષણ આપવું એકલે.

આવશ્યક ટોપકાની સુંદર બનાવટો સ્વેદીક, ટોનીક, એઇલ અગર લોશનમાંથી જો તે સ્વેદ વાપરવી શરૂ કરો. તમારા હાથની આંગળીઓથી માથાની ટાલ ઉપર તેને ખુબ ઘસો અને પછી તમારા વાળને જરા અને કંડારાથી બરાબર ઓળો. પછી લોશન રિસમાં નીચીંગી વાળ એવા સુંદર અને ચળકતા દેખાય છે તેવા તમારા વાળ સુંદર અને ચળકતા દેખાશે. જ્યારે આટલી બધી જોછા જાવની આ ખાસ બનાવટોથી વાળની સાચ-વણી ઉત્તમ રીતે થઈ શકે છે ત્યારે તમારે તમારા વાળ યુવાન અને મજબુત ન રાખવા તે ધક્કા દેવાનુંક છે.



લાઇમ
એન્ડ ઓસીરીન (લેમન ઓઇલ)

શું તમારા વાળ સુંદર અને બરબટ છે? કોઇક સારો બહાર નીકળે છે તો આ સુંદરતાદાર ટોનીક લોશન એ વાળનાં મુલોવણે પોષણ આપે છે. વાળની વૃદ્ધિ કરે છે, અને વાળ ખરી પડવા અટકાવે છે. તેને વિશ્વભીત તમારા માથામાં ઘસો. બેદરકારીને લઈ વાળ ખરી પડે છે, આ સહેલી રીતે તમારા વાળ નિરોગી અને સુંદર રાખો.



કોકોનટ ઓઇલ અને
ધટ બાલીયનરીન

જો કોઈ કદમને તમારા વાળ પુરાં હોય તો બરબટ બનાવવા હોય તો તમારે તમારો વાળ એકે માથું ટાપવી રીતે નુકા લેવો છે ને જ્યારે આ સુંદરતાદાર કોકોનટ ઓઇલ વાપરે તો બાલીયનરીન આટલી દલાલ છે તમારા કુદરતી વાળને એક એક ટીપાં ઉપર વાળે છે કે વાળને બલક અને ચીકણા બનાવવા સૌથીવધ સુંદર નીચીંગી અને લાંબાવાર બનાવે છે.



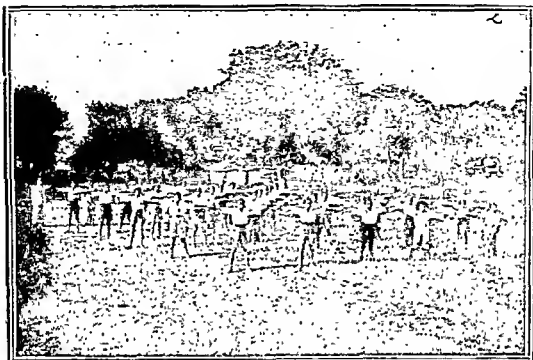
સુગંધીદાર મેઇકઅપ હર ઓઇલ

વાળ ટુંકા અને ચીકણા! જ્યારે સીધા બરબટ અને બીન બોરીંગ! એ આ હાલનાં હોય તો તમારા માથાનાં વાળમાં ટોપકા દેર ટોનીક વાળે અને બલક અને કંડારાથી બરાબર ઓળો મેઇકઅપ એક એક ટીપાંમાંથી તમારે અનન્ય વાળનાં મુલોવણે.

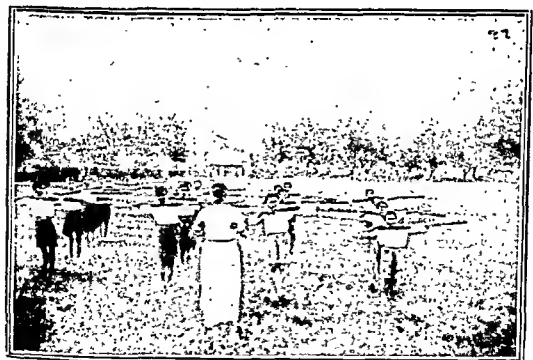


એન્ડ હાઇસ ક્રસ સ્ટાઇલ
સુંબઈ.

ધી ટાટા ઓઇલ મીલ્સ
કુંપની, લીમીટેડ.

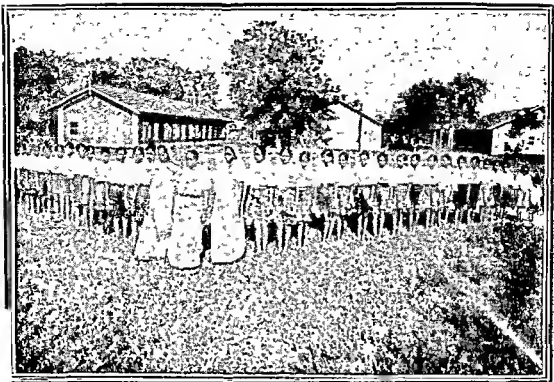


संघ-व्यायाम



मुद्रण-व्यायाम

[श्री अरोतर अणुशुद्धन सोसायटी तरफ़ी अणुशुद्धन आ वर्ग आटे व्यवस्था यद्य दली]



વર્ગમાં ભણી લેનાર કન્યાઓ.



લાડી-કવાચત

[શ્રી. ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી તરફથી આજીવનમાં આ વર્ગ-માટે વ્યવસ્થા થઈ હતી.]



પ્રણસુંદરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

[પુસ્તક ૨૧ થું] નવેમ્બર ૧૯૩૩ [અંક ૪ જી]

જીવનના પન્થ

આતમની ન્યાતે મારે જીવનને શોધવા
ઊઠવું વેરાન કોઈ પન્થે,
સાહેલડી, પામવા અનેકને મન્થનોને.

સ્વપ્નો મારાં તે કોણ સંધરે અણુક કોઈ
ઉરના રસદોઝનો પીછાને,
સાહેલડી, જીવનના પન્થ કોણ લાણે ?

એકલા અબોલ ઉર ભિમ્બો : ઉછળે
દિવ્ય કોઈ ભાવના જગાવે,
ભિમ્બલ દોળવા ક્યાં ભાવના ઉતારવી
જગની કો જલતાને પાટે ?
સાહેલડી, જીવનના પન્થ કોણ લાણે ?

આતમની ન્યાત સાદી હુંડવા હું નીકળી
જલદયા જગની કો વાટે,
પ્રેમસૂના દેયામાં ન્યાત જગાવવી ?
અંતરના મેઠ ધાવા આ તે !
સાહેલડી, જીવનના પન્થ કોણ લાણે ?

મંદુમતી દેસાઈ

સખી

ઝીણી ઝીણી તારલીઓની હારઃ
 ઉગે એમાં ચાંદો, સખી !
 ઘેરી ઘેરી વાદળીઓની ધારઃ
 ઉગે એમાં સૂરજ, સખી !

અંતરના હેત ભરી ઉછળે, છે અંદની,
 ચોંટે ભુવનને ચમકાવતી રે;
 ઢેવો સાગર ઘેલોતૂર બની ધૂમતો !
 શેધું રતન ગોતી ગોતી—
 હો ! ઉગે ઉઘે ચાંદો, સખી ! ૧

સોનલ દીવડો ગગને પેટાંચો ને,
 કાંચન મેહ જંગ વરસે રે;
 સોનેરી ડુનિયાને હિંડોળે ઝૂલતી,
 દર્શન વિના મન તરસે—
 હો ! ઉગે ઉઘે સૂરજ, સખી ! ૨

સૂતાને નિર્જન ગાહા, અરણ્યમાં,
 વાતી માધુર્યભરી મોરલી રે;
 નંદકુંવર પેલો કન્દેયો ક્યાં ગયો ?
 એને હેયાતું મોતી આપું ગોતી—
 હો ! ઝુલે માફે હેયું, સખી ! * ૩

મોહિનીચન્દ્ર

* કવિ ન્દાનાલાલના 'વીણા-વીણેને ફૂલડાંના માલ, ફેરે એવાં દેયાં, સખી ! ગૂચો-ગૂચોને ફૂલડાંની માળ, ગૂચો એવાં દેયાં, સખી !' એ દાળ.

(એકાંકી નાટિકા)

પ્રવેશ ૧

[સ્થિતસ્થિતી રોડીણીના મધુર સંગીતપદા-
વધી આવાપવા નીર વહે નયે છે. કાંઠા ઉપર
યુવરાજ સિદ્ધાર્થનો સિદ્ધપદ્માની અનુપમ અંખી
કરાવતો સુંદર રાત્રમહેલ ઘસો છે. સધ્ધારાણીએ
નન્દવીના જળમાં તેના પદાંગુલે ઝાળેલા દો-
વાથી પાણી કંકુરંગી ભાસે છે. તેમાંથી હઠતા
વહીસવનના વડુંલો મહેલની પછોતે સુંદર રંગ-
ભેરંગી ચિત્રાવલી પાયરે છે. વાતાવરણમાં મંદી-
રતા પથરાયેલી છે. કોઈ વેળા નીલકંઠડું એકાદ
મધુર ગીત સંભળાય છે. ભગવાન રશ્મિનું છેલ્લું
સ્મિત પ્રકૃતિરેખે અજોલ અંતરમાં ઝીંકી રહી છે.

પાસેના મંદિરમાંથી આરણીના મંદનાદ સંભ-
ળાય છે. ભાવિકાનું શ્રદ્ધાગીત પવનઘડરીમાં
અનિરુદ્ધાર પાયરે છે. દિવસ અને રાત્રીનો મીઠન-
કાળ થયો છે. વિભાવરીને એક સુંદર સુવર્ણ સ્વપ્ન
આપી દિવસ ક્ષિતિજમાં વધી નય છે.

અંધકાર મંદપથએ આવી, મહેલના યુગ્મેયુગ્મે
ભરાઈ નય છે.

રાત્રમહેલની તણ અમરવર્ય કૃતિઓ
કમલા, સારંગીની અને નિરૂપમા દાવમાં
મૃતદીપીકાઓ લઈ છેક છેવાડાના પાસાઈમાં પ્રવેશે
છે. તણે કૃતિઓ યુવાન છે. એટલે યુવાસદૃશ
મસ્તી અને તોફાન તેમના પથએ પથએ તરવરે છે]

કમલા : (દીપીકા સળગાવડી) આજનું
અંધાર બંધકર છે સારંગીની ! તણે અંધકાર
મને ઝોદીયા કરી જરી એવી ખીક લાગે છે.
[પવનનો સપાટો આવી તેની દીપીકા દોલવ
નામે છે.]

કમલા : ભગવાન માતસ્તિવ પણ તુંદવા
લાગે છે. એક તો અંધકાર અને ખીજો
એમનો પ્રોપ, દીપીકા સળગવાનું ક્યાં દે છે !

સારંગીની : (તેની દીપીકા પણ દોલવાઈ
નય છે) એ પ્રોપ તારી એકવી ઉપર ક્યાં
ઉતર્યો છે ! મારા પણ એજ દાલ છે.

નિરૂપમા : અને આવા અંધકારમાં તણે
ભૂતના ગીદામણા ડોળા ચારેમાણુ તરવરતા
હોય એવું મને તો લાગે છે. કમલા, આજ
અમાસ છે ખરું ને ?

કમલા : (સારંગીની તરફ ફરીને) એક
કામ ન કરે ? સારંગીની ! પેટી પશ્ચિમ,
તરફની બધીયે બારીઓ બંધ કરી દે.

[સારંગીની દોડીને પશ્ચિમ તરફની બધીયે
બારીઓ બંધ કરી દે છે. કમલા અને નિરૂપમા અઠ
અઠ બધી દીપીકાઓ સળગાવવાના કાર્યમાં
પડે છે.

એવામાં રૂપવેલડી જેવી રાણી યશોધરા કુમાર
સદુલને ટચડી આંજળીએ વજમારી લ્યાં પ્રવેશે છે.
પ્રમાતે ઘમઠતા કમલ જેવી તેના અંગેઅવમાં
સુરખી ભરી છે. વસંતે લચી પડતા કંઈ જ જેવી
તેની યોવનશી ખીકી છે. મૃતદીપીકાઓના અંખા
પ્રકાશમાં એ ભગવાન અંદ્રખીડીની અવામાં ફરે-
લી પતિતપાવની પારંગી જેવી પવિત્ર અને પૂજ્ય
રૂપ લાગે છે. તણે કૃતિઓ તેમને વિનયપૂર્વક
વંદન કરે છે.]

યશોધરા : મદારાજ હજુ આગ્યા નથી
કમલા !

કમલા : અને પણ એમની જ રાહ
વેતએ છીએ.

યશોધરા : એ કઈ તરફ ચલા છે કમલા !
કમલા : મેં દારપાસને. એ માટે પૂછેલું.
યશોધરા : એને શું હતું ?

કમલા: ગંભીર સુખમુદ્રાએ કાઠ અનામી કંપના સુષ્ટિમાં સરેલા મહારાજને એક ધટિકા પહેલાં તેણે જોયેલાં. દક્ષિણ તરફના, દરવાજાથી એમણે વનમાર્ગ લીધો.

યશોધરા: અને એણે કેવા વસ્ત્ર પહેલ્યા હતા ?

કમલા: હારપાલે કહ્યું કે એ વસ્ત્રો રજની જેવા સ્વામરંગી હતા.

યશોધરા: (શંકા પડતી) સ્વામવસ્ત્રો એ કાઠ દિવસે પહેરે છે કમલા !

કમલા: નગરચર્યા જેવાની ધ્વજા શાય ત્યારે.

યશોધરા: પણ તેં કહ્યુંને કે એમણે વનમાર્ગ લીધો !

કમલા: તેમણે એ વસ્ત્રો શા માટે પહેલ્યાં એ હું શી રીતે કહી શકું મહારાણી ! વસ્ત્રો ઉપરથી મનોભાવ જાણી શકાય ખરા ?

યશોધરા: હા હા. સ્વામ પરિધાનો કહી આપે છે કે આજ અમંત્રણ યવાનું છે !

કમલા: હું કંમ પણ ન કહી શકું મહારાણી ! વસ્ત્રો ઉપરથી અંતરમાં ઉડતી મંગલ કે અમંત્રણ ભાવનાઓ ન પારખી શકાય.

યશોધરા: ના ના, કમલા, મારે તો તારાજ મોટે એનો ઉકેલ કાઢવો છે ! ટુંજ કહેને, શા માટે હું સ્વામ પરિધાનો નથી સજતી ? શા માટે હું પ્રસન્ન, આનંદમુગ્ધા દેખાવા પ્રયત્ન કરું છું. શા માટે મારા જીવનમાં રસ અને કવિતા ભરી દઈ છું ? કારણ મને જીવનમાં રસ અને પ્રયુક્તતા લાગે છે !

કમલા: રાન્યથી નિરાશ થએલો કેટલીક વાર આરા પરિધાનો સજે છે ! પણ એ તો અનિચ્છાએ, સ્વેચ્છાએ એવું કાઠજ ન કરે.

યશોધરા: (સાચક વિચારગ્રંથીમાં પડેલા વાતી) મહારાજ મધકાલ આવુંજ કંઈ વહેલા.

કમલા: શું ?

યશોધરા: રાન્યગાદી ઉપર બેસી કાઠએ માનવજાતીના કલ્યાણનો મંત્ર શોધ્યો નથી.

કમલા: કેવું ઉચ્ચ મનોમંથન ! મહારાણી

યશોધરા: તું એને ભલે ઉચ્ચ મનોમંથન કહે કમલા ! પણ મારા અંતરની શ્રદ્ધા ઉડી ગઈ છે ! દિવસે દિવસે શંકાના સમુદ્રમાં હું ઢહસેલાતી જાઉં છું. એમના સુખ ઉપર જ્યારે જુઓ ત્યારે ઉદાસીનતા જવાયેલી હું જોઉં છું. રાન્યમહેલમાં બેઠા બેઠા કાઠ ઉઘ તપોધની જેમ ગંભીર ચિંતનમાં કે કાઠ અનામી કંપનામાં વિહાર કરતાં હું જ્યારે તેમને જોઉં છું ત્યારે મારા જીવનની કવિતા ઉડી જાય છે; મારામાં રહેલો આનંદ મરી જાય છે. કાઠ કાઠ વાર હું તેમને પ્રસન્ન રાખવા એકાદ રાગીણીનું સંગીત છું છું, ત્યારે એ ઉડીને મવાક્ષમાં ઉભા રહે છે, અને સ્થિર એકાગ્ર દષ્ટિએ રાદીણીની જલોમિંઓ જેવામાં લીન બની જાય છે. ગઈ કાલે તેમનાં અંગે ચંદનના લેપનું વિશેષન કરવા હું તેમની નજદીક ગઈ. એમણે કહ્યું કે “ અંતરની મહાન્તાલાને અગર ચંદન કે સુખડ કાઠ દિવસ સિતલ કરી શકવાની નથી. એ માટે અન્ય ત્યાગ અને સાધના જોઈએ. ” કેવું વિલક્ષણ !

કમલા: મારી શંકા પણ સાચી પડતી જાય છે, મહારાણી !

યશોધરા: શું ?

કમલા: પંચમીને દિવસે એક રાગી લિસુક અદ્ધો આવેલો હતો. મહારાજ ત્યારે ચિકારેથી આવતા હતા. એ લિસુકના અંગે અંગમાં તીવ્ર રમદા પડેલા હતા, અને તેમાંથી પર નીકળી તેના શરીર ઉપર રેલા ઉતારતો હતો. મહારાજે તેને જોયો, અને તેમની આંખમાં અશ્રુ ભરાઈ આવ્યા એમણે કહ્યું “ તારો રાજ મારા શરીરમાં પ્રવેશ

કરાની પ્રજા તને યાતા આપે તો હું મારું જીવન ધન્ય માનું. ”

યશોધરા: દિવસ અને રાત તેમની એજ ઝંખના છે.

કમલા: અને તમે એના કૃષ્ણ શરીર તરફ જોયું ને ! પહેલાં તો જાણે સુવર્ણરસ રેડીને પ્રજાએ તેમની કાયા સહુ ન દોષ એવી સ્નાયુબદ્ધ, અને પ્રમાણસર સામતી. અને હમણું ! પ્રજા ! પ્રજા ! સિંચિરની શીતલતાથી ઠરી ગયેલા ધતુરાના ફુલ જેવી.

યશોધરા: મારી દષ્ટિ કયાએ નથી ખું-ચતી કમલા ! દિવસ ઉઝે છે અને આયમે છે. પણ મારા અંતરમાં કેવો અગ્નિ સળગે છે એ કોણ જાણે છે ? મોડી રાત સુધી એકથી અડધી વિચારમાં ખરકાવ થઈ હું બેસી રહું છું. અંધિકારના શીતલ અભીર્વર્ષણ આખું જો જગત ઝીણે છે, ત્યારે શોકાતંબુલી અશ્રુજલથી એ ચિરંતન સળગતા અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરું છું.

કમલા: મને એક વાતની શંકા રહે છે મદારાણી !

યશોધરા: શાની ?

કમલા: મદારાણે કોઈ સંત સાધુની મેત્રી કરી હોય.

યશોધરા: મારા જાણીતામાં એ રાત આખા વગર રહે જ નહિ. દરેક યોગીદારને મેં મદારાણની દીલચાલ તપાસવા ખાસ સંભોલનું કહ્યું છે. દરેક ગુપ્તચરને મદારા-જની ખાનગી પ્રવૃત્તિઓ તરફ નજર રાખવા કહ્યું છે.

કમલા: સંસાર તરફ અંતરમાંથી લાગ-ણી અને પ્રેમ ઉડી જાય, ત્યાં યોગીદારો અને ગુપ્તચરો ક્યાં જોવા જવાના હતા ?

[યશોધરા ખોન બને છે, એ રંગાએ તેના હૃદયમાંથી બાહ્ય રીતે એમાં અપર ઇચ્છા અને દયાની રેખાઓ ચમકે છે. એ રંગાએ તેને

કોઈ વધુ નીરખીને જુએ તો સત્યવાનની પ્રાણ-રક્ષાએ ઉત્કંઠીત બની ચમરાજ પાછળ દોડતી સાવિત્રી જેવી એ લાગે. મહાપત્રિક સ્થિતિમાંથી એ ફરી વાસ્તવિક પરિસ્થિતિમાં પ્રવેશે છે. અને તેની આંખોમાં એ ત્રણ અશ્રુબિન્દુ અગતી લે છે.]

કમલા: (આશ્ચર્ય) તમે રડો છો, મદારાણી !

યશોધરા: (રાન્યરાણીના ઝીરવથી) ના ના, તને કોણે કહ્યું ? રડીને કોઈએ મિઠી મેળવી છે ? એ માટે તો અપૂર્વ લપ અને સાધના જોઈએ. અને મને હજુ પ્રજામાં શ્રદ્ધા છે કમલા ! મારા સૌભાગ્યદીપકની જ્યોત એ અખંડ રાખજો.

કમલા: પ્રજા રાન્યકુટુંબનું કલ્યાણ કરે એજ અમારી સર્વેની સહમાવના છે.

યશોધરા: મદારાજ આવે એટલે મને ખબર કરજો કમલા ! તમે ત્રણે સદી જ છો ને ?

કમલા: હા, મદારાણી.

(યશોધરા શાલુલને લઈ શયનખંડમાં અદ્ય યાય છે. પાછળ અંધકારની જ્વલિત પથરાઈ રહે-છ.)

[યશોધરા ત્રણ પછી ત્રણે સખીઓ ફરી ચાલવિનોદમાં પડે છે. એવામાં દુર મુગ્ધસમરી ચડતી નિરૂપમા જુએ છે. એથી એ જોવા લાગી યાય છે.]

કમલા: આમ ઉચક જીવ લઇને શું રહે છે ? નિરૂપમા ! કોઈ રમરાજની પ્રતિમાના દર્શન થયા શું ?

નિરૂપમા: દર્શન થાય, કે ન થાય એમાં તારે શું ?

કમલા: એમ કહી દે ને કે તે પેલા સુવાન આગ્રાધને જોવા !

નિરૂપમા: ક્યા સુવાન આગ્રાધ ?

કમલા: કમાર રાઘવના પુર્વસ્થિત પેલા ચીપીચીપીને ધોનવીની પાટલી પાટી પડમાં

કટકટ ચાખડીઓ ખખડાવતા, નયનના અમૃતથી તારા જેવી ભોળી પારેવડીને લોભાવવા આવે છે તે.

નિરૂપમા: તું એમને ઓળખે છે ?

કમલા: હું નહિ ઓળખું ત્યારે કોણ ઓળખશે ? મેં એમને, મહેલમાં પ્રવેશવા ન દીધા હોત તો આજ એમના પગલા પથ અહીં ન હોત. આજ જેના ચરણે તું તારા જીવનના રસઅર્ધ ધરવા ઉન્મત બની છો એવું રિમત સરખું ન પામી હોત.

નિરૂપમા: પથ જેને તું આચાર્ય માને છે એ આચાર્ય નથી ધર્મશિક્ષક માને છે એ ધર્મશિક્ષક નથી.

કમલા: એટલે ?

નિરૂપમા: હું તું અને મહારાણી જેની આગ્રુર નયને રાહ જોઈ રહ્યા છીએ તે.

કમલા: મહારાજ સિદ્ધાર્થ !

સારંગીની: મહારાજ સિદ્ધાર્થ !

નિરૂપમા: (આંખના ચીંધીને બતાવતી) પેલી આસોપાલવની દારો વચ્ચેથી સાંત પગલે, સ્થામમૃતિ આવે છે તમે જુઓ છે ને ?

કમલા: તમે સ્વાગત કરો એ નિરૂપમા. હું અંદર મહારાણીને જાણ કરું છું.

(જાય છે.)

[અગ્નિનીકુમારની પ્રતિમૃતિ જેવા યુવારાજ સિદ્ધાર્થ પ્રાસાદમાં પ્રવેશે છે. તેણે સાદા સ્થામ વસ્ત્રો પરિધાન કરેલા છે. ચિરયેય ઉપર કલગી નથી. તેના વાળની લટો ખમા ઉપર પથરાઈ અનિલ લલ્હરીના સ્પર્શથી ઊડી રહી છે. તેના મુખ ઉપર અંબીરતા પથરાઈ ગઈ છે. એ જોઈને કોઈ પણ માણસ તેના સાથે પ્રનાવલ્લીમાં ઉતરતા ખચકાચ. સારંગીની અને નિરૂપમાનું તેમને નજીક આવેલા જોઈ નમન કરે છે. એક આછા રિમત સાથે એ પ્રવેશદ્વારમાં અદ્ય યાય છે.]

સારંગીની: (સિદ્ધાર્થની દીશામાં જાય)

રહેલી નિરૂપમાને ઉદ્દેશને) તું મેં આવા પ્રત્યે જોએ ક્યાં ઓછી ગંભીર બની જાય છે ?

નિરૂપમા: તેં મહારાજને બરાબર નીરખીને જોયાને સારંગીની !

સારંગીની: ના.

નિરૂપમા: એમની આંખો અશુભ્ય હતી.

સારંગીની: (આશ્ચર્ય) શું ?

નિરૂપમા: કોઈ અકથ્ય વેદનાના એ આસુ હતો.

સારંગીની: અને એ આસુમાં પરિતાપ હતો ?

નિરૂપમા: હા. સારાયે જગતના પાપનો. (બન્ને દ્વિતિઓ ત્યાંથી બીજા દિશા બહાર ચાલી જાય છે.)

(પડદો પડે છે)

પ્રવેશ ૨

[રાજનખંડમાં પ્રવેશતાજ સામે જમીન ઉપર સૌંદર્યના ટચલા શી દીપી ઉઠી રાક્ષી યથોર્ધાર એક સિતાર ઉપર કામલચંદ્રાલીઓ ફેરવી મધુર શ્લોકાર પાથરી રહેલી દૃશ્ય યાય છે. થોડે દુર એક મુવલું જડીત પારણામાં બાજુ શહેલ છાંડ ઉપર પુષ્પ લાંબી જાય એ રીતે નિર્દાશીન થયા છે. રાત્રી જમતી જાય છે એથી તમરાની મંજુલ બંસી કોઈ કોઈ સ્થળેથી સંભળાય છે. જાતાવરણ આનંદમયુર અને રસપ્રદ લાગે છે.]

સિદ્ધાર્થ: તું હજી જાગે છે પથ ?

યશોધરા: (ચમકીને) જગત આખું ન્યારે બિંધે છે ત્યારે ચંદ્રિકા જાગે છે. શા માટે ?

સિદ્ધાર્થ: પથ તું ક્યાં ચંદ્રિકા હતી ?

હું ક્યાં ચંદ્ર હતો ? એ સંવત્સરો લંકી ગયા. રસચૂંગારની ધમ્મઓ ઉતરી મધ. યૌવન એટલે સ્વેરવિદાર અને ઉચ્છ્રંખલતા નહિ. યૌવન એટલે સંયમ અને અંબીરતા.

યશોધરા: તમે બંને એવું માનો. હું નથી માનતી. મારે એ સંયમ અને ચારિ

ત્રની વાતો નથી જોઈતી. જ્યાં સુધી જીવનમાં કવિતા અને રમ હોય ત્યાં સુધી યોવન એટલે ઉછળતો રસધોધ.

સિદ્ધાર્થ: અને એ રસધોધમાં ઉછળી ઉછળી આપણે જીવન એટલે શું એ જૂલી જમણે છીએ. કમવ્યતાના પંથ જૂની આપણે વિલાસી બની રહીએ છીએ. એક જીવનની સંખ્યા નમે ત્યાં સુધી, અને પછી જગતની પગદંડીથી અદ્યય યથાએ છીએ.

યશોધરા: વિલસવું અને અદ્યય થવું એ તો સનાતન સંસ્કૃતિ છે. તમે કે દુઃખપ્રપંચ એ અટકાવી શકવાના નથી.

સિદ્ધાર્થ: મારે એ સંસ્કૃતિમાં વિલેપ નાખવો છે. મારે જગતને બતાવવું છે કે વિલાસીતા એટલે જીવન નથી. જીવન એટલે વિલાસીતા નથી, આપણે પાપમય બની જગતને પાપથી ખરડવું નથી. મારે જગતની પગદંડીએ નવો ચીલો પાડવો છે.

યશોધરા: શાનો ?

સિદ્ધાર્થ: તમારી વિલાસીતાને સંયમના પ્રવાહમાં લાગી, સમસ્ત માનવકલ્યાણ અર્થે તમારી સક્રિયતાને ખરચે.

યશોધરા: પણ, એ કેટલા દિવસ ? આખરે તો માનવી નાશવંત છે. તો પછી આજના રસપરચો શા માટે કાલ ઉપર બુટાવવાનું રાખવું ?

સિદ્ધાર્થ: મારે મૃત્યુનો કાળદંડ ચોમાવવો છે. તપ, ત્યાગ અને સાધનાથી મારે માનવીઓના અંતર ઓગળતા કોખવું છે. જનનમાં જ્યાં ત્યાં દુઃખરહીતો શરતા દુઃખ અને શોકના સ્વરૂપને ઉઠાડી મૂકવા છે. જીવન એટલે દુઃખ કે શોક-નદિ. જીવન એટલે પ્રેમનો કલકલ. !

યશોધરા: પણ એ ક્યાં તમારું નથી, સાધુ સંન્યાસીઓનું છે, સંસાર વિરહનો છે.

સિદ્ધાર્થ: તો દુઃખે એવો જનીય.

રાજ્યારોહણ કરી, મારે મારા આત્માને, મારા પાછળ પડેલા જગતને જૂલી જવું નથી.

યશોધરા: એટલે તમારે રાજ્ય નથી જોઈવું ? તમારે સંન્યાસ લેવો છે ? તમારે મણીમોહિતો હોડી કીપીનધારી થવું છે ? તમારે સુખાસનો હોડી, લાખમાં કમડલ લેવું છે ? પ્રિય, પ્રિય ! જલ્દી કહો.

સિદ્ધાર્થ: જગતને સનાતન પીડતા દુઃખ અને શોકના સ્વરૂપને મારે ઓગળાવું છે. મૃત્યુના દેવા ઉપર બેસી મારે તેના અદ્ભુત સામિગ્ય છે. જન્મ અને મરણ ? ના, ના, મારે એ મૃત્યુના મોમા અમરત્વને વિજયદંડ બોલવો છે.

યશોધરા: પછી મારું શું ? કુલ જેવા વિકસીને સૌરભતા કુમાર રાદુલનું શું ? તમે પ્રેમ એટલે જીવનનો ઉત્કર્ષ એમ કહો છો. તમે કહો છો પ્રેમથી માણસ જીવનમાં દિવ્યતાનો સંચાર કરે છે. તમારા પાસે પલિ-પ્રેમ નથી, પુત્રપ્રેમ નથી, તમારામાં હૃદયજ ક્યાં છે ? પિતૃવાત્સલ્યજ ક્યાં છે ?

સિદ્ધાર્થ: મારામાં પ્રેમ નથી એવું કાણે કહ્યું ? પણ મારા પ્રેમપંખીને પંખો નથી. એ પ્રેમપંખી તેની આંખોથી એ પ્રેમનું સ્થાન ઓગળે છે. તેના મારે અંતર-લિંગણે લામણી, અને કરુણા અનુભવે છે. કાષ્ઠાકાષ્ઠાવાર તેની આંખોમાંથી આંસુ પાડી મને દ્રવિત કરે છે.

યશોધરા: મારે તમારા પ્રેમપંખીને નથી ઓગળાવવું. દુઃખ વાસ્તવિક સિયતિમાં છે. મારે હૃદયનાગળે એ પ્રેમપંખીની લામણી અને દયા પારખવા નથી. દુઃખ તો એજ પૂછું પ્રિય ! તમે અમને હોડી જશો ?

સિદ્ધાર્થ: સમસ્ત જગત એક દિવસ દુઃખી જમણ. તારા, રાદુલ કે લાખો પ્રાણજનોના લાખ મને જતો અટકાવી શકશે નહિ, મૃત્યુના દંડમાં એ દિવસ કાળ આરે

પડના આચરો ? જે દુઃખ આજ તમને નહિ સાહે એ તે દિવસે સાલશે. આજનો-વિયોગ સ્પષ્ટીક દરી. એ દિવસનો વિયોગ ચિરંતન બનશે.

[સિદ્ધાર્થના છેલ્લા શબ્દોએ રૂપરાજી યથો-ધરા જમીન ઉપર ફસાઇ પડે છે. તેના બેળામાં રહેલો સિતાર એક બાજુ ઢળી પડે છે તેને મૂર્છામાં પડેલી જોષ સિદ્ધાર્થ કંપ અનુભવે છે. યથોધરાની પાસે જઈ એ તેને ઢંચણી લે છે, અને એક પલ્લવ પર સુવાડી બાજુના જલપાવમાંથી થોડુંક પાણી તેના કપાળ ઉપર છાંટે છે. ઢળેલે ઢળેલે એ શુદ્ધિમાં આવતી હોય એવું નજાય છે]

યથોધરા : (મૂર્છામાંથી જાગીને સરતી) તમે મને છોડી જશો પ્રાણ ?

સિદ્ધાર્થ : ના, ના, તને કોણે કહ્યું યશ ?
તું મારી યશ, મારી જીવનમૂર્તિ ! તને જોઈને હું શોકમાંથી આનંદમાં સરી પડું છું. તને જોઈને હું મારી વેદનાઓ બૂલી જઈ છું. તું છો એથી જીવનમાં કંઈક જીવતા જેવું છે એમ મને લાગે છે.

યથોધરા : પણ, તમે હમણાં જ કહેતા હતા ને ?

સિદ્ધાર્થ : હું તો અમસ્તો કહેવો હતો. મારે જેવું હવે યશ એટલે સૌંદર્યમૂર્તિ નથી. યશ એટલે પ્રેમ, લાગણી અને પવિત્રતાનું સ્વરૂપ છે.

યથોધરા (સાંતીમાં સરતી) એટલે તમે હમણાં કહેલું એ બધું ફેકટ ?

સિદ્ધાર્થ : ફેકટ, એકવાર નહિ દળાર વાર. તને અને રાહુલને છોડી હું ક્યાં જઈ શકીશ ? તારા વગર ક્યાં જઈને મારું માથું ઝુકું ? મારી નિર્જનતાઓ રડું ?

યથોધરા : હું કેટલી પ્રસન્ન થાઉં છું પ્રિય !

સિદ્ધાર્થ : તારી એ પ્રસન્નતા મારામાં આનંદનો ઉદ્ધી રેલાવે છે.

યથોધરા : ત્યારે હવે હું મારું ગીત ગાઉં ?

સિદ્ધાર્થ : જા. મરાઈ મરાઈને. અને

તારા એ ગીતમાં યોગના ઉદ્ધાસની ચમક-ભરી છે. વસંતની મધુરતા રહી છે. આજની રાત જ એરી છે યશ. ભયંકર, ભયંકર. તારા ગીતની એ રસના વખર મને એ ભયંકરતા વધુ કંખશે.

[રૂપરાજીના યથોધરા સીતાર હાથમાં લઈને મંત્રુલ સરોવરે એક વસંતગીત ગાય છે. એ રાત્રી-ભૂની અમકથી વાતાવરણમાં મધુરતા ઉભળી પડે છે. જોષે આકાશ ઉડરીને નીચે આવી એ ગીતની ધારા અવશ્ય કરા પ્રાતઃકાળ સુધી પૃથ્વી ઉપર વિશ્રાંત થશે એવું વાતાવરણ સૂચવે છે. એવામાં બાળક રાહુલ નિંદ્રામાં ચિત્કારી ઉઠે છે. યથોધરા સફાળી ઉડીને રાહુલના પાસે પાસે જાય છે. સિદ્ધાર્થ તેને અનુસરે છે અને તેની પીઠ પાછળ આવી બેસે રહે છે.]

સિદ્ધાર્થ : નિદ્રાપું કુસોનેય એકવાર મૃત્યુની શીતલ અંગુલીથી કરમાઈ જવું પડે છે. એ કહ્યના કેટલી કુર છે ? આજના વિશ્વકલ્પમાં કાલનો મૃત્યુધેરો જોશો પડે લો છે.

યથોધરા : અને છતાં આપણે જીવનમાં શ્રદ્ધા રાખી બેસી રહીએ છીએ. આપણે મણીમોહીતીમાં સંધરીએ છીએ, આપણે સુવર્ણમુદ્રાઓ ગણી ગણી પેડીમાં સાચવી રાખીએ છીએ. કારણ એ શ્રદ્ધા સાથે આશાનો દિવ્ય તાર ગુંથાયેલો છે.

સિદ્ધાર્થ : જેઓ સમજે છે તેઓ આવું નથી કરતા, જે નાશવંત છે તેનો મોહ નથી રાખતા. તેઓ પ્રેમનો સંમદ કરે છે, અને એ પ્રેમથી મૃત્યુને હતે છે.

યથોધરા : એ કેવી રીતે ?

સિદ્ધાર્થ : તેમનો પ્રેમ અમતબાપક છે, સમસ્ત માનવકલ્યાણ માટે છે. તેમનું જીવન જ એ કલ્યાણપાત્રા કાળે દોષ છે. અને જ્યારે તેઓ મૃત્યુ પામે છે ત્યારે તેમના પ્રેમને પાંખો આવે છે, અને તે અમરના ખુલ્લે ખુલ્લે શરી વળી માનવીઓને ઉત્તેજિત છે.

ગૌરોસિન્દરી. —



મીસ શીરિન દાલાસ
મુજાવતી મુ. કન્યાશાળાઓના સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ



મીસ મહિરબાઇ કામા
જુનેશ્વર કન્યાશાળાના મુખ્ય શિક્ષિકા



યશોધરાઃ મારામાં, તમારામાં કે રાહ-
લામાં એ જાતનો પ્રેમ હોય શકે ?

સિદ્ધાર્થઃ આપણો પ્રેમ સંકુચીત સ્વરૂપ-
દૃષ્ટિમાં વિરામે છે, મને જોયું તું ઘેલી બને
કે તને જોયું હું ઘેલો બનું એ પ્રેમ ન
કહેવાય. એ તો લાગણીઓનું પરિબળ.
અંતરની નિર્મલતાનો અતિરેક મથે ! આપણે
સમસ્ત જગતના માનવપ્રાણીઓના દુઃખ
જોયું જ્યારે રડી ઉઠીશું, આપણે તેમની
આત્મોન્નતી કાળે જ્યારે જગત અને જીવન
બૂલી જઈશું ત્યારેજ આપણા પ્રેમને દિવ્ય-
ચક્ષુ લાધશે.

યશોધરાઃ તમે આવું તત્ત્વચાતી જેવું
ક્યાંથી શીખ્યા ? મારે એ વાતો હવે નથી
સાંભળવી. આજની રાત કેવી સરસ છે ?
શાંત, આનંદભર !

સિદ્ધાર્થઃ તને એ બધે આનંદભર
લાગે, મને એની ભયંકરતા ખુબી છે !
જગતની પગદંડીએ અંધારા ઉત્તેચાઇને
એકઠા થાય છે. વિકાવરી જણે ચોધાર
આંસુડે રડતી હોય, અને તેના અશ્રુબિન્દુ
અહીં વેરાતા હોય એવું હું જોઉં છું.

યશોધરાઃ એ અંધારા ચીરી પ્રાણુના
પ્રકાશ ક્યારે પથરાશે પ્રિય ?

સિદ્ધાર્થઃ એને હવે વધુવાર નથી મથ.
ચાલો આપણે સૂઇ જઇએ. રાત્રી હવે માત્ર
એ ધટિકા જેટલી રહી છે.

[રૂપાળી યશોધરાને સ્હોડમાં સંતાડી સિદ્ધાર્થ
યે પથકમાં પોડી નય છે. રાત્રીના સ્થાન અંધાર
તેમના ઉપર ફરી વળે છે.]

[પડશે પડે છે]

પ્રવેશ ૩

[મૃત્યુના અદ્વૈતસ્થ જેવું અંધકારનું સ્વરૂપ
પથરાયેલું છે. આકાશની ચોડીક નાની તારલીશો
એ અંધકારથી ડરતી નયનપીંચો પડી છે. રોહી-
ણીના પાણી ધીમી ધીમી વહે નય છે. એના

વદનમાં અત્યારે કલકલ સંગીતજનિ નથી; પણ
વાતાવરણની ભયંકરતાનો રોકજનિ છે. યુવરાજ
સિદ્ધાર્થના નયનમાં આજ નિદ્રાદેવીની કામલ
અંત્રી સ્પર્શી નથી એથી એવું મન બ્યાકુળ
છે. એથીયે ખરાબ સ્થિતિ તેના અંતરની છે.
એના ધબકારા આજ ઉમ છે. પથારીમાંથી ઉઠી
એ ઉભા થાય છે. અને જવાકમાં ઉભા રહી આ-
કાશની ભવ્ય ભયંકરતા તરફ મીટ માંડી જોઈ રહે
છે. કેટલીયે કલ્પના અને જડમથલો તેને મુંઝવી
નાખે છે.]

સિદ્ધાર્થઃ (સ્વગત) નીલા અમ્બર
એાડીને વાદળોએ નિચેત થઇ એક બીજી
ઉપર પડી છે. તારલીયા પણ આજ રડે છે.
વાતાવરણ આટલું ગંભીર મેં ક્યારેય જોયું
નથી. વૃક્ષો શાંત છે. પુષ્પો છોડ ઉપર જાંઘી
ગયા છે. અને પવન પણ, મૌનની આખડીએ
પહેરી બ્રહ્માંડની કાંઈ અલક્ષ્ય પગદંડીએ
ભરાઇ બેઠો છે.

[એવામાં રૂપરાણી યશોધરા પડખું ફેરવે છે.
તેના કપાલ ઉપર મુંઝરતા પાથરતી કેલવટો એ
સ્થિતિમાં વધુ મનોરમ લાગે છે. સિદ્ધાર્થ તેની
એ સુંદરતાને આનંદભર નીરખી રહે છે.]

સિદ્ધાર્થઃ (સ્વગત) રૂપ અને યૌવન
માટે આ કેવી મીઠી રાત છે ? યાવન અને
સૂકુમારતાનો આવો રમણીય સંગમ મેં ક્યારેય
નથી દીઠો. ગમે તેમ હોય, મથ નિદ્રામાં
જેટલી મોઢક લાગે છે, એટલે જાગૃતિમાં
નથી લાગતી. સ્વપ્નામાં જેટલી ચેતનભર
લાગે છે એટલી કલ્પનામાં નથી, લાગતી.
આટલી પુટડી મેં તેને ક્યારેય નથી લાળી.
અને આરા યૌવનનો, રૂપનો એક દિવસ
વિનાશ ! એ કૂર પરમેશ, તારી ચાણાકય
નીતિમાં જગતના માનવીઓનો આ બળી
ક્યારે અટકશે ?

[એવામાં એકએક આકાશમાં જળના થાય
છે. વાદળોએના એ જડમઠાટ સિદ્ધાર્થ થંભી
નય છે.]

મુગંધી પ્રુક્ષેને એક દિવસ કરગારી જવાનું, મધુર સ્વપ્નેને એકવાર ભસ્મીભૂત થવાનું, એ વિચાર જાને યથારાત્રી મૂકવા ખસ નથી ! હા, હા, એ દિવસ મને સાંભરે છે. પિતાની આગાથી હું સિકારે ગયો. પીડીત વૃદ્ધાવસ્થાને આરે પહોંચ્યો એક ડાસો મારા રથ આડે આવી ઉભો રહ્યો. દુઃખથી એ ચીચીવારીઓ નાખતો હતો. પાતનાથી એ પરમેશ્વરને ભૂતી ગયો હતો. એણે કહ્યું : " સિદ્ધાર્થ ! એક વેળા તુમે મારા જેવો થઈશ, તારી મુંઘળી ગૌર ચામડીમાં કરચલીઓ પડશે. અને મારા જેમ પછાડો ખાધ જીવનદીપ હોલવી નાખીશ. " અને આ બધું શા માટે પ્રભુ ! તારા સર્જનોમાંથી તું આટલી ખામી દૂર ન કરી શકે ? કૌમાર આવી નિર્દોષ સ્વપ્ન જેવું સરી જાય. યૌવન આવી મનેદરથોને વેશ મૂકી જાય અને વૃદ્ધાવસ્થા ! એ સખી દિવસોની ભસ્મમાં સ્મૃતિભોગી બનાવી સુઝાડી દે. અનંતના ઝંખકારા જેટલો આ જીવનકાળ, અને તેમણે માનવીઓ આગળ ગાનદીપક ઠાણ ધરે ?

[દૂર આકાશમાં ફરીવાર કઠાક યાય છે. મેઘધનુ જેવા લાલ પીળા રંગેથી આકાશનું ફલક ચિતરાઈ જાય છે. આકાશમાંથી કાઠ દિવ્યવાણી મૃદુધારે સરતી નીચે આવતી હોય એવું કંઈક સિદ્ધાર્થ સાંભળે છે.]

દિવ્યવાણી : ગૌતમ ! તારા અગાન પડજા ખસેડી જો. દિવ્યમાર્ગ રસ્તામાં જ પડ્યો છે.

સિદ્ધાર્થ : (ચમકતો) હે આકાશી દેવ ! તમે શું કહ્યો છો ? દિવ્ય માર્ગ ક્યાં છે ? મારી આંખ આગળ તો અધારાનાં પૂર ઉછળે છે.

દિવ્યવાણી : ત્યાગ વીના એ માર્ગ નહિ મળે. ત્યાગ-અર્પણ ત્યાગ તારા અંતરમાં

નવો પ્રકાશ રેલાવશે. મોહના ઝાળો ફોગળા દે, સ્વાર્થોલા જગતને ભૂતી જા, અને તને દિવ્યચક્ષુ લાવશે.

સિદ્ધાર્થ : ઉપડીને પ્રપ્રુલ્લતા કમલ જેવો કિશોરવધી રાહલ મુકી દેવો. અમૃતની ધડેલી સ્વરપકમલા યશોધરાને ભૂતી જાડે ! અને ત્યાગના અંચલ ઓઢી માનવકલ્યાણની મહા-પાત્રા આરંભુ ? એ બનેજ કેમ ? મારું અંતર કંઈ છે ! મેં યશોધરાને ના પાડી છે. એક વાર નહિ, હજાર વાર. હું તેને કેમ છોડી શકું ?

દિવ્યવાણી : જગત તારી રાહ ભુલે છે. ગૌતમ ! જા, અને જાન બૂલેલાઓને ગાનમાર્ગે દોર.

[કાઠ અંતર વિચારમાં પડેલા પંખા ફરીવાર એ જાય છે.]

સિદ્ધાર્થ : જગત મારી રાહ ભુલે છે ! પણ આજીવન જે સેવાના સ્વપ્ને પણ સેવ્યા નથી એ સેવા કાર્યમાં શે ઉતરી શકાશે ? કર્મવ્યવસ્થાની પગદંડી ઢીઢી નથી ત્યાં કતવ્યદક્ષી શી રીતે બની શકશે ? સેવા-સેવા-તો હું જ્યારે શૈશ્યાવસ્થામાં હતો ત્યારથીજ મારામાં પ્રવેશી ચૂકી હતી. પણ હવે એ બધું શી રીતે બની શકે ?

[એવામાં નિદ્રસ્ત બાળક રાહલ કંઈક ન સમજાય એવું બળે છે. તેના મુખમાં કળ ઉપા જવાની કોમલ નયન પાંદડી જેવું નિર્દોષ સ્મિત ફરે છે. સિદ્ધાર્થ તેને ધડીમર માટે માંડી જોઈ રહે છે.]

(નિરાશામાં ટળતો) પ્રભુએ પિતાનું હૃદય શા માટે આટલું વત્સલ ધર્યું ? હશે ? તેમાં નિષ્કૃષ્ટતા ભરી હોત તો ? જેવા પિતા શુદ્ધો ધન મને પંપાળતા તેવીજ રીતે હું રાહલને કાં પંપાળું છું ? પણ હૃદયની આવી કોમળતાજ આવતી કાલના નાગરિકના ધડતરમાં અંતરરાય રૂપ થાય છે.

[આકાશમાં ફરીવાર એક ન્યોતિ ઝળહળે છે, અને થાંત યહ નય છે. અંધારાના ઉજળતા ધો-ધધી આકાશની પગદંડી સ્થામચર્ચી જની નય છે.]

(સ્વમત) જેમ એ ન્યોતિ હોલવાઇ મહ એમ આ જીવનદીપ પથ હોલવાઇ જશે. પછી મારો રાહુલ મારો નહિ રહે. મારી યશોધરાને મારી નહિ કહી શકું.

કુટુંબજાળ સ્વાર્થમય છે. સ્વાર્થ સર્વો કે બધું એ પદ્ધતિ નય છે. આજ જે એક બીજાની, હુંકમાં આજોડે છે, એ સ્વાર્થ જુદો પડતાં હુંક મૂકી દે છે. જ્યાં જોકે છું ત્યાં દંભ ભરેલો લાગે છે. પ્રભુ મંદિરમાં કે પૂજયગરવા યાત્રાધામોમાં પાખંડની આલ-ખેલા ખોલે છે. બીવીદાનની વેદી ઉપર લાખો નિરપરાધી પથ્થો હોમાય છે. જગત અગ્નિતાથી ઘેરાયેલું છે. એ બધાને સત્ય પથે દોરે, તેમનામાં પ્રકાશના પૂર ગહેવડાવે એવા માર્ગ દષ્ટાની રાહ જુએ છે.

[ચાંદળાના ચર એકબીજા ઉપર ચડી આકા-શને વધુ બિદામણું બનાવી દે છે. સિદ્ધાંત એ તરફ ફરીવાર મીઠ માંડી નીરખી રહે છે.]

ચંદ, તારા અને ગૃહપંડસો બધાને નિષ્પત્તિ કર્યા કરે છે. તેમાં મં અનિયમી-તતા નથી આવતી ? એક પડીભર તેમનાં કાયો અધુરાં મુખી જગતની પગદંડીએ ઉતરીને જુએ તો જે જગતને તેઓ તેજ વાયુ, અને અગ્નિથી યોધી રચ્યા છે, જે જગતને તેઓ આનંદ અને મસ્તીમાં ડો-લાવી રચ્યા છે, એ જગતપ્રતિ તેમને નર નરૂં છૂંચા ઉત્પન્ન થાય. અને એવો તિરસ્કાર પેદા થાય કે ફરીવાર આ જગત ઉપર પ્રકાશવાનું તેપત ન સુએ.

[આકાશ તરફથી દષ્ટિ એવો એ કાંઈ કંપ-નાસુધિમાં સરી નય છે.]

આજની રાત, તને કોડીઠાડી નગરકાર છે. આવી અદ્ભૂત રાત્રી મેં કાંઈ દિવસ

લાળી નહોતી. આજથી. પંદર વર્ષ પહેલાં આવી જ એક રાત્રીએ મારા બોળા હૃદયમાં સેવાભાવના આન્દોલનો ઉમટ્યા હતાં. પથુ એ વખતે હું અણસમજુ હતો. હું અધિ-સામાં માનતો, પથુ એ માત્ર બીજાને દેખાડવા માટેજ. હું જીવદિંસાનો અવરોધ કરતો પથુ એ માત્ર આત્મસંતોષ માટેજ. અને આજે પંદર વર્ષના ગાળા પછી ?

[હળવે હળવે તે કાંઈ મક્કમ વિચારચેણી ઉપર આવતો નય છે. તેના ઉધાડા હોઠ સખ્તા-ધમાં બીડાઈ નય છે. તેની આંખોનું તેજ અંધ-કારને બાળીને ભસ્મ કરી દે એટલું હમ બને છે.]

જીવનના દર્દને ઔષધો છે. પથુ મને તો અંતરવું દર્દ છે. એ નહિ મટે. એક દિવસ એવો આવશે જ્યારે અંધકાર દૂર થશે, અને પ્રકાશના પૂર ફરી વળશે. ત્યારે એ અંતરની વરાળ શમી જશે. ત્યારે મારું જીવન મંગ-લમય બનશે.

યશોધરા : (સ્વપ્નામાં) પ્રકાશના પૂર ક્યારે પથરાશે નાય !

સિદ્ધાંત : (ચમકીને તેની બાજુમાં સરે છે. પણ યશોધરા તો ધાર નિદ્રામાં પડેલી છે. એથી ફરી આત્મચર્ચા કેળવતો) એને હવે વધુવાર નથી થય !

[એ આમથી તેમ આંધ મારવા શરૂ કરે છે પડીમાં જગતમાં તો પડીમાં અંદરના ખંડમાં ફરી વળે છે. એમાં તેને એક વિચાર સુઝે છે. કાંઈ નિશ્ચય ઉપર આવ્યો હોય એવું તેના બીડે-વા બોલ, અને મક્કમ મુખમુદ્રા ઉપરથી કળી સકાય છે.]

સિદ્ધાંત : (પરિચારીકાને બોલાવતો) નિરૂપમા !

[તેનો અવાજ ગુંગાટ પેદા કરી પ્રાસાદના બળ મીનમાં દુસ થઈ નય છે. સાંતિમાં ગંગાજુ પડવું નથી. એથી એ ફરીવાર જરા ભેરથી અવા-જ મટે છે.]

નિરૂપમા !

[યયનખંડની બહાર એક ખુણામાં કપાસનું કુલ ધુળમાં દટાઈ ભય એ રીતે દટાયેલી પરિચા-કારી નિરૂપમા પડી છે. કોઈ મનોરમ સ્વપ્નમાં તે સરેલી હોય એમ તેના ઓછ ઉપર ખીંચી નીકળેલા આછા સ્મિત, અને એ ચાંચેલી બ્રહ્મીઓ ઉપરથી જોનારને દ્રશ્ય થાય. સિદ્ધાર્થકુમારના બીભ અવાજે તે ચમકી ભય છે. તેનું મનોરમ સ્વપ્ન ઊડી ભય છે. અને તે આંખો ચોળી ઊભી થાય છે. અવાક્ષમાં ઊભેલી સિદ્ધાર્થની ચાંત મૂર્તિને તે જુએ છે, અને તેના પાસે ભય છે.]

નિરૂપમા : (નમન કરતી) મને બોલાવતા હતા મહારાજ !

સિદ્ધાર્થ : (એકા ઉપર પ્રસન્નભાવ દાખવતા પ્રયત્ન કરતો) તારી નિંદ્રામાં ખલલ પડી ખરું ? પરિચારીકા !

(નિરૂપમા હનનથી નીચું જોઈ ભય છે.)

સિદ્ધાર્થ : (સ્વગત હૃદયમાં અનુકંપા અનુભવતા) બિચારી દાસી ! તેને શી અંધર હોય કે આજ હું અસ્વસ્થ છું ? મારા અંતરમાં આજ દાવાનલ લગૂંડી ઉઠેલો છે ! મને અત્યારે આ સ્થિતિમાં જોઈને એ કેટલી વિસ્મીત થઈ હશે ? કેટલેટલી અમંગલ કલ્પનાઓથી તેનું નાનકડું મગજ ઘેરાયેલું હશે ?

નિરૂપમા : (તેને મૂક હસો રહેલો જોઈ) મને શી આઠા છે મહારાજ ?

સિદ્ધાર્થ : (ભ્રમણીમાં સરતો) હા. તું એક કામ ન કરે ? મારા રથસારથી નંદનને રથ જોડી અહીં આવવાનું કહે.

નિરૂપમા : (નમન કરતી) બીજી કશીયે આઠા છે મહારાજ ?

સિદ્ધાર્થ : ના. હવે તું જઈ ચકે છે.

(નિરૂપમા પ્રસ્થાન)

સિદ્ધાર્થ : (ફરીવાર અવાક્ષમાં આમથી તેમ આંદા મારતો)

નિરૂપમા : બિચારી નિરૂપમા ! કેટલી અમંગલ રી આઠા ઉઠાવી રહી છે ? એ મારી

દાસી છે. હા. મારી દાસી અને જીવનપયત્ન એ દાસી રહેવાની. કેવું ? (અટકતો) અને આ દાસીત્વ શું છે ? શું એ જન્મી ત્યારથીજ અમારા માટે ગુલામી કરવા બંધાયેલી હતી ? શું પ્રભુએ તેને પહેલેથીજ એ માટે નિયત કરી રાખી હતી ?

ના, ના. માનવી બધા સરખા છે. બધામાં એકજ પ્રકારના પ્રાણ અને આત્મા મૂકાયેલા છે. અને છતાં રાજરાજેશ્વરો ગુલામોના અંતરને પીછાની શક્તિ નથી. તેમનાં હૃદયની કમળી લાગણીઓને, ભાવનાઓને, પગતજે કચરતા તેમના અંતરમાં જરા જેટલીયે સદાનુભૂતિ કે અનુકંપના ઝરણું ઓઠતા નથી. માનવી, માનવી વચ્ચેનો આ તફાવત એ પ્રભુની સર્જેલી પ્રણાલીકા નથી. એ તો કહે છે, બધા સાથે એકદલી સાધી ભાતુભાવના ખોલેલો. તમારા અંતરમાં એમને પ્રવેશવા દો. તમે એમના અંતરમાં પ્રવેશો. અને ઉચ્ચનિયતા સામાન્ય ભેદભાવ ટળી જશે. પણ જ્યારે માનવીઓ ? જો ! પ્રભુ ! જ્યારે ક્યારે પાવન થઈશું ? ક્યારે અમારામાં એ પ્રેમ અને પ્રકાશના પૂર ઓરો ?

[દારમાં નંદનનું અનેક કરચલીઓથી વિષુ-પીત ધવેલું કથામણું મુખારવીંદ દેખાય છે. સિદ્ધાર્થ અટકે છે, અને નંદનપ્રતિ એક અર્થસૂચક સ્મિત ચમકાવે છે. નંદન આગળ આવી તેના ચરણની રજા લે છે.]

સિદ્ધાર્થ : નંદન, તું આવ્યો ?

નંદન : હા, મહારાજ, નિરૂપમા મને અહીં ખેંચી લાવી.

સિદ્ધાર્થ : અને તું મારો રથ પણ સાથે લાવ્યો છો ને ?

નંદન : હા, મહારાજ.

સિદ્ધાર્થ : મારી પેલી દ્રુપ જેવી સ્વેત અગ્નિનીઓને તે પૂરતું અવગણ્ય છે ?

નંદન : હા, મહારાજ તમે આ મુખે શા માટે પૂછો છો ?

સિદ્ધાંતઃ આપણે આજ જરા ચહેલગાહે જવું છે. એથી રસ્તામાં કંઈએ અડચણ ન પડે એ પહેલેથી જોઈ લેજે.

નંદનઃ આપણે કંઈ દિશા તરફ જવું છે મહારાજ ?

સિદ્ધાંતઃ એ દિશા અહીંથી બહુ દૂર છે; અહીં અંધકાર છે. ત્યાં પ્રકાશની જ્વલનદય-માન કિરણમાલા જગદગે છે. અહીં ભૂખ, શોક, અને ગ્વાની છે, ત્યાં આનંદ, ચેતન અને રસોદાસ છે. ત્યાં આવીશને નંદન ?

નંદનઃ (ન સમજતો હોય એ રીતે) એ દિશા મેં કામ પણુ દિવસ નીરખી નથી મહારાજ. એ ક્યાં છે ?

સિદ્ધાંતઃ સંસારની છેલ્લી પગદંડી ત્યાંથી અદ્વય યાય છે. જગત અને તેના સ્વાર્થ બંધનોની મોહકતા ત્યાં હુપ્ત યાય છે. ત્યાં માનવકથ્થાણની પ્રેરણા નીસહીન ઉછળે છે, અને માનવીઓની શક્તિનું માપ કાઢે છે.

નંદનઃ તમે આજ જે કંઈ બોલો છો એ હું સમજી શકતો નથી. તમારી બાવામાં આજ અનેકાધર્મપ્રમાણેલા છે. ધર્મમાં એ તત્ત્વગાની જેવી લાગે છે. ધર્મમાં એમાં સાધુતાના પ્રતિબીંબ પડે છે.

સિદ્ધાંતઃ મારામાં આજ પરિવર્તનનંદયેહું તને લાગે છે નંદન ? આજ કેટલા વર્ષ પછી હું તને પરિવર્તનમય લાગું છું ? હું તો સિદ્ધો, સારો, બોલો. મને શી ખચર દોષ કે તત્ત્વગાનીઓની અને આપણી બાવામાં તરાવત રહેલો દોષ છે ?

નંદનઃ આજથી પાંચ વર્ષ પહેલાં એક દિવસ તમને આવી જ ધુન લાગેલી પણુ એ તો માત્ર ધૂન જ હતી. અને આજે—

સિદ્ધાંતઃ અને આજે એ ધૂનને પાંખો લાધી છે. એ ધૂનમાં પ્રાણ આગ્યો છે.

નંદનઃ તમે શું કહો છો મહારાજ ?

સિદ્ધાંતઃ જગત મારો રાહ જોઈને બેઠું છે નંદન. આકાશના દિવ્ય દેવોએ તેમની અમૃતવાણીથી મને સંભળાવ્યું છે કે માનવીઓ માનવતા ભૂલ્યા છે. જગતનું ચક્ર આજ તેની ધરી ઉપરથી ઉતરી ગયું છે. મંદિરામાં આજ પાપની પ્રતિષ્ઠા થઈ છે; ચમવેદી ઉપર કરોડો મુંગા પશુઓના બકી-દાન નિત્ય ચડે છે. અને તેમના અંતરના આત્મનાદો મારા અંતરને ચીરી સોસરવા ચાલ્યા જાય છે. નંદન, મારા પ્રાણ ! ઉતાવળ કરે, મને રથનો માર્ગ દાખવ, મારે અંધારાની ભરતી પાછી વાળવી છે, મારા ભાનભૂતેલાઓને યાનપથે દોરવા છે.

નંદનઃ રાજ વિના યુના સિંહાસને પછી કોણ બેસશે ? તમારા વિયોગે હૈયાદાટ આક્રંદની રાજ્યરાણી યશોધરા, અને તેની પ્રજાના આશુકા કોણ લૂછશે ?

સિદ્ધાંતઃ સંખ્યાની લાક્ષીમાં વિદ્યુપ્ત થયા પછી સોનેરી રંધ્રો જગદગતો બીજે દિવસ તેનું સ્થાન લે. રાજ્ય ગાદીનું પણુ એવું જ ધરો. મારા ગયા પછી કોઈ બીજે પૃથિવપતી કપીલાનગરોના યુના વેરાનમાં પ્રાણ અને પ્રદુષ્કતા રહશે

નંદનઃ અમારા દુઃખ કરતાં રાજ્યરાણી યશોધરાનું દુઃખ અમારાથી નહિ જોઈ શકાય. યૌવનની મીઠી વ્યવૈતાં દણુ તેણે ધરાઈને પીધી પણુ નથી.

સિદ્ધાંતઃ એક વેળા હું યુવાન હતો નંદન. કપીલાની ગૌરીઓ મને અંધપર સ્વાર ચડેલો જોઈ ; રિમતાજીલીઓથી અભિષેકની, નગરજનોની અટારીઓ નીચેથી હું પચાર ચલો ત્યારે કેટલીયે ગૌવનાઓ મને મચકુંદ અને બેરસદસીના કુસોથી વધાવતી. આજ હું જુદા થયો છું નંદન. જુદા-મારા એ યુનાનીના રવજોએ આજ મંચમની પાંખો પહેરી

લીધી છે. મારી વાસનાઓએ મને આજ
અલ્પયશનો અંચળો પહેરાવ્યો છે. આજ હું
યશોધરાનો નથી રહ્યો. આજ હું તારો નથી
રહ્યો. સમસ્ત જન્મતના માનવીઓ માટે મારા
અંતરની પ્રેમની ઝરણીઓ અરબલિત ધારે
વહી રહી છે. મને અચેલો જ્ઞેષ્ઠ કાષ્ઠ રહ્યો
નહિ, શોક કર્યો નહિ. આનંદો, આનંદો,
આજની રાત મંગલશુખી છે.

નંદન: અંતરમાં માનવકલ્યાણની સાચી
ભાવના હોય તો રાત્રીસને બેઠા બેઠા પણ
જગતના દુઃખો દુર કરી શકાય.

સિદ્ધાર્થ: રાત્રીસને બેસી કાષ્ઠએ મા-
નવીઓનું કલ્યાણ ક્યું નથી. દરિદ્રોત્તી સાથે
દરિદ્ર યથા પછીજ તેમની રિયતિનું, તેમને
પીડતી શુંખલાઓનું આપણને જ્ઞાન થાય.

નંદન: તમે સાચોજ જગત છોડી જશો ?

સિદ્ધાર્થ: હમણાં એ સિવાય બીજો
માર્ગ મને સૂઝતો નથી. પછી જ્યારે મારા-
માં આત્મચાન પુરશે, અને મારો અંતરાત્મા
સ્વયં અવાજ કરશે કે જગતના માનવીઓને
ઉદ્દેશોધવા અર્થે સમય આગ્યો છે ત્યારે
કપીલાનગરીના મારા પ્રિય ઉદ્ધાનોમાં, અને
રસવાટિકાઓમાં ફરીવાર મારા દર્શન થશે.

નંદન: (તેમના ચરણ પડતા) હું તમને
પ્રાર્થું છું દેવ ! સમસ્ત રાત્રી અને રાત્રી-
કુટુંબના ખાતર તમે તમારી ધૃત બૂલી જાઓ.
રાત્રીમાં રહે રહે આત્મકલ્યાણ સાધો. તમારા
દર્શન માત્રથી અમે પાવન થઈ રહીશું.

સિદ્ધાર્થ: (તેને ઘડાડી ઉભો કરતો) જગત
ઉપરથી મોઢ ઉઠી ગયા પછી ફરીવાર પ્રલો-
ભનો અંતર ડગાવી શકતા નથી. નિસિદ્ધિ
અર્થે નિશ્ચય હોય છે, અને આદર્શ પગદંડી
દોરવા અર્થે જગતમાંથી સન્યાસ લેવો મને
પ્રિય છે. નિરંતર જે ચિંતન ધુધવાયા કરે
છે તેને કાપમાં પરિવર્તન આપવું જોઈએ.

નંદિતર એ ચિંતન અને ચિંતક બંને વચો-
વાય છે, અને જગત પાસે જુદા પડે છે.

નંદન: (આંખમાં અંતુ લાવતો) પણ
હું તમને શી રીતે છોડી શકું ? તમે તો
જરો પછી મારું શું ? જગતની ઝેરી જીભા-
ઓ મને કંપવા નહિ દે. ઉપાલભો અને
કકળતી આતરડીના હાનગરો આપો મને
ડાખી ડાખી મૃત્યુશરણુ કરશે, દેવ !

સિદ્ધાર્થ: આજ જે તને પિત્તારશી એ
કાસે આવી તારા ચરણની રજ લેશે. તું
તારા નિશ્ચયમાંથી ડગતો ના. ઉપાલભો સહી
લેજે. આપોનો વરસાદ સ્થિતભર્યો મોઢિ
વધાવી લેજે, અને એક દિવસ કપીલાનગરીની
પ્રજા તારા ચરણમાં પશ્ચાતાપ કરી માથું
મુકશે. હવે વધુવાર ના લગાડ. સમયની પા-
ઓનો ફરકાટ જલદ અનંતો જાય છે. હમણાં
ધરોહ શટશે.

નંદન: (આંસુ લૂછતો) ચાલો દેવ !

[નંદન નીચું માથું નાખીને ભગ્ન હૃદયે
પ્રાસાદની બહાર આવે છે. સિદ્ધાર્થ તેને
અનુસરે છે.]

[બંને પ્રાસાદની બહાર આવી અંધારના
અંધારમાં છુપાયેલા, રથ નજીક નય છે. સિદ્ધાર્થ
રથમાં બેસવા પગ ઉઘાડે છે, પણ કુટુંબમાંથી
અને યશોધરાનો પ્રેમ એ બૂલી શકતા નથી.
યડીમાં તેની પ્રેમાળ, ગરવી સ્મરણુભાયા, તો
યડીમાં રાહુલનું કુમળાં કુલ જોડું મુખારવોડ તેના
સ્મરણુપટ પર આવી અચકાયા કરે છે. તેનું
અંતર ફિલિત થાય છે, અને અનુકંપા, લાગણી
અને સ્નેહની ત્રોવેલીથી ઉભરાઈ નય છે. એ
ત્યાંજ ઉભો રહે છે.]

નંદન: મહારાજ કથું લેવાનું બૂલી
ગયા ?

સિદ્ધાર્થ: હા. મારું અંતર મારા
પાસે નથી. એ તો પેલા કલ્પનખંડમાં જ
રહી ગયું. મારી પ્રેમપ્રતિમા યશ પાસે
મારા કુસુમ જેવા રાહુલ પાસે. હું અહીં

યોગ, હેતુની વાર એ મદામેધિા સ્વજનોનું
દસન કરી આધું.

[સિદ્ધાર્થ ફરીવાર પ્રાસાદમાં પ્રવેશે છે.
નંદન તેની વાટ જોતો રથના ચોડાઓની રેત
સાદી ઘસો છે.]

સિદ્ધાર્થ: (ચરોધરાના પવિત્ર મુખાર-
વંદને છેલ્લી અમૃતમરી દ્રષ્ટિથી નીરખતો)
તને ઢાટી ઢાટી નમસ્કાર છે દેવી ! નિદ્રામાં
યે તું કેટલી પ્રફુલ્લ આનંદમૂખી લાગે છે ?
જાણે ચંદ્રની ખીછ ચંદ્રિકા ! સ્વર્ગના
પ્રાસાદોમાંયે તારા જેવી સ્વરૂપકમલા લાધવી
મુશ્કેલ.

અરે ! અત્યારે તું જાગૃતિમાં હો તો !
તો તો મારા કંઠે સુવર્ણશૃંગલા જેમ
વીંટળાઈ પડે, અને મારા કલ્પાધુમાર્ગમાં
તારા પવિત્રદેહનું બલિદાન ચઢાવી દેવા
જેટલું કરી મૂકે ના, ના તું ન જાગજે.
મહેવ મધુર નીંદર, અને શુભાખી સ્વપ્નોમાં
જ તારું જીવન વીતે એવું હું દેવ પાસે
પાધું છું. જગતનો અપાર્થિવ મોહ તને
ન સ્પર્શેજે, દુઃખ અને વ્યાધી તારાથી દૂર
નાસજો. હવે હું જઈ છું મારી વ્હાલુડી.

[તેના શોતલ કપોલ ઉપર એક યુગ્મન કરે
છે, પરીસર ચરોધરાના બાંહેધા ઝોલકમલ પર
ઘરાની પેરી મુરખી જેવું રિમત પયરાઈ ન્ય છે.
એથી એ અનુપમ લાગે છે. સિદ્ધાર્થ ત્યાંથી ફરી
શદ્ધ પાસે ન્ય છે. અને ક્રમશઃ કુલને માળી એ
અનુકંપા અને સહૃદયતાથી નીરખી રહે એ પ્રમાણે
નીરખી રહે છે.]

અને મારા પ્રિય લાડીલા ! તને શું
હટું ? તારું નિદોષ મોહું જોઈ મારું અં-
તર ખીજગી ન્ય છે. વાત્સલ્ય અને પ્રેમ
ભાવના અંકુરો પુડી નીકળે છે. બેટા !
તારા જામળ અંતરને જગતનો ઝેરીશો
પવન અડકવા ન દેને. પ્રાણીમાત્ર તરફ

અનુકંપા અને લાગણીથી, જોજે, જે વાત્સલ્ય
પરમેશનું તારા ઉપર છે એવું જ વાત્સલ્ય
તેમના ઉપર રાખજે.

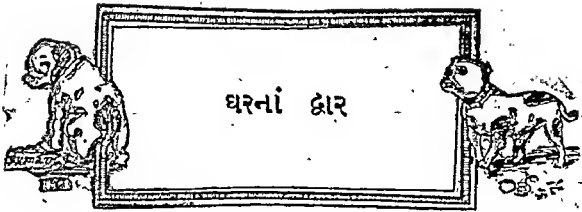
[પછી નીચે નમી તેના શુભાખી આવ ઉપર
એક મીઠું યુગ્મન કરે છે. ઉપારજલ સંચિતથી
એ પ્રકૃષ્ટતા બટમોજરાની કળીમાં પ્રવેશે એવીજ
પ્રકૃષ્ટતા એ ગાલના નેપથ્યમાં આવી વસે છે.
એક છેલ્લી દૃષ્ટિ નાખી એ રાવનખંડમાંથી બહાર
નીકળે છે. અને પ્રાસાદ નીચે આવી ઘસો રહે છે
ત્યાંથી તેના રાજ્યમહેલ અધિકારથી વીંટાઈ વળેલી
તેજકટારી જેવા રમણીય લાગે છે.]

સિદ્ધાર્થ: (પ્રાસાદને અંતરના લાવની
અંગૂઠિ અપડો)

દિશાઓ, પ્રકૃતિ ને પ્રાસાદ તમને મારા
છેલ્લા વંદન છે. લથુણિ વર્ષ તમારા બોળે
જીવનના શુભાખી સ્વપ્નો યુધી હું ધન્ય
થયો છું. હવે એ સ્વપ્નો નથી રહ્યા. હવે
મેં કઠોરવંત લીધું છે. અધાગ પરિશ્રમ અને
મહેનતથી મારે મારો જીવનઆદર્શ સિદ્ધ
કરવો છે. મારા આત્મામાં ઉજ્જ્વલ પ્રકાશ
રડી એ પ્રકાશથી જગતની પગદંડીએ
દાનગરી વર્ષથી જામેલા અધિકારના ધર મારે
દૂર કરવા છે.

[ત્યાંથી નીકળી એ રથમાં આવોને જોસે છે.
ઝાઝ અધિકારમાં ઝડીને કાપતો રથ આગળ નીક-
ળતો ન્ય છે. પહે પહે તેના પ્રિયજનોથી એ
દૂર ને દૂર ન્ય રહો છે તેવું લાન સિદ્ધાર્થને છે.
તેની આંખો સમક્ષ, ચરોધરા અને શદ્ધની
કરણ, આંધુનીની મતિઓ આવીને ઘમી રહે છે.
લાગણી, અને અનુકંપાની અપાર્થિવ વેદનાથી એ
બન્ને દાષની હથેલીઓમાં માધું સમાવી રથની
એક બાજુ દબા ન્ય છે. સારથી નંદન અતિ
સાંવ, મંતીર મુખપુદ્રાએ રથના અંતરને આગળ ને
આગળ પપાળી ન્ય છે.]

પડેતો પડે છે.



લેખક: શ્રી. ભગવત્ રામચન્દ્ર ભટ્ટ

‘મી મરડી તાણું’ જોશી જેવાં મેં ધરનાં
 ડું દાર ઉઘાડવા ધકેલ્યાં; તેવોજ એક
 અપરિચિત અવાજ આવ્યો, કિયુડ...! યાકયા
 પાકયા લોય થઇને આવેલા મારા જેવાં એક-
 લવામાને એ અવાજમાં આલપણના અકરમાત
 ભેટો થઇ ગએલા મિત્રના આકાર જેવી
 મીઠાશવાળી, હૃદયને શાંતિદાયક અને મનોર-
 નજ ચેક્ષી લાગી. ન્યારે ન્યારે હું આમ
 આરથા ઉઘાડવા ધકેલું છું; ત્યારે મારાં
 ધરનાં આ પ્રથમ દ્વાર આવો વિરોધ પ્રકારનો
 અવાજ કરી અત્યાદરથી સત્કારે છે, તે મને
 ખૂબજ ગમે છે. મારે મન ધરના આરથા
 એક સુખ્ય માણસની ખોટ પૂરી પાડનાં લાગે
 છે. રાત્રિના સમયે જો હું મોડો થયો હોઉં
 તો જાણે કપડો દેતાં અને ધરના અંધારમાં
 પેસવા પહેલાં વ્યાપી રહેલો મનનાટો દૂર કરી
 મને જે ખીક લાગતી તે દૂર કરતાં, ખરે
 ખરે તાપમાથી તપીને આવ્યો હોઉં તો
 તેમનો અવાજ મને શાંતિ બક્ષેલો. ઉઠવાને
 આવ્યો હોઉં તો ટાટો પાડેલો. દુઃખી થઇ
 આવ્યો હોઉં તો શાંતવન દેતો. એમનું આ
 પ્રકારનું શુભ સ્વાગતમ્ મને તો અતિ પ્રિય
 થઇ પડતું હતું. કદિ એમને હું ખૂબ દય-
 મયાવીને કિયુડ કિયુડ કિયુડના ચિત્કાર
 કર્યાં લગી બોલાવડાવ્યા કરતો; ત્યારે તેઓ

મારી સાથે તેમના બનતા બધાજ પ્રયત્નો
 વડે મીઠી મોઢી કરવા પ્રયાસ અવશ્ય કરતાં;
 પણ તેમના પ્રથમ સ્વાગતના સૂર જેવી મીઠાશ,
 મોઢકતા ને મારણ પછી મને દેખા દેતાં
 નથી, આવી રીતે હંમેશાં હું તેમના આ
 આવકારદાયક અવાજથી સત્કાર પામી સંતો-
 પનો સ્વાસ મૂકી ધરના ઉત્ક્રમરે પ્રવેશ કરતો
 ને તે પછી તેમનો અવાજ પણ હવામાં
 પીતળા જતો.

ધરથી બહાર જતાં પણ મને તેઓ
 તેમના મર્મોળાં કિયુડના અવાજ વડે વહાલથી
 વિદાય દેતાં. એથી કામના બોલાયથી લદાયથી
 ચિંતાના ભારથી યાકલા મગજનો અંધો
 ભાર ઝાલો થઇ જતો. મગજને આરામગાંઠ
 જેવી અપૂર્વ શાંતિ મળતી. જે પ્રકારે પ્રિય-
 જનોને વસમી વદાય દેતાં રનેદીજન થઇ
 એવી પણ તરત આના પાળવા એક શાનમાં
 સ્થૂન કરી દે છે અને વદાય દેતાર તેનો
 જવાળ મોન બાપમાં સ્મિત સ્વમ્ભરી દેતા
 હોય છે; તેવી રીતે મારે ને મારા દ્વાર વચ્ચે
 મૂંગી મેત્રી મંડાય છે. તેઓ ન્યારે મૂંગી
 વદાય દેતાં કિયુડ. અવાજ કરે છે, તેને હું
 પણ સ્મિત માત્રથી સત્કારી રહેજમાં સમ-
 બલું છું.



કદર કરનારી આંખો

તમે જે કપડાં

પહેરો છો તે ઉપ-

રજ નજર કરે છે.

કાપડ ખરીદતી

વખતે આ બાબત

લક્ષમાં રાખજો અને

તમારી પસંદગી

“સ્વદેશી”

“લાલ” મીલ સના કાપડ

ઉપરજ ઉતરશે.....કારણ કે.....એ કાપડ

પહેરવામાં ઘણુંજ ટકાઉ છે, રંગમાં દીલપજીર છે;

કુમાશમાં સફાઈદાર છે.

‘લાલ મીલ’ નું

નામ જોઈનેજ ખરીદજો. એ કાપડ ઉત્તમ છે છતાં;

તેની કીંમત વધારે પડતી નથી.

સાંધીઓ, પટાંગાં, મેલમલ, વાયલ, લોન્ગકલોય, ઝાઘળાં રંગીન, તેમજ સાદાં ગજથો.
વળી કેપ, સ્ટ્રીપ્ડ વાયલ, કમાલ, વીગેરે વીગેરે, ગારીટ પોતીયાં, ખમીશ અને
કોટનું કાપડ, પોપલીન વીગેરે.

ખાસ સ્ત્રીઓ માટેનાં

તુરતમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં ઉત્તમ પુસ્તકો.

| | | | |
|---|--------|------------------------------|------|
| દેવપતિ વાર્તાલાપ | ૦-૧૪-૦ | તાલી તલ્લાર (સચિત્ર) | ૧-૪ |
| પતિ પત્ની | ૦-૪-૦ | આથાની હમારત (ચાંપરો હરેશી) | ૦-૧૨ |
| ગીતમંજરી (કવિ નાનાલાલ) | ૧-૪-૦ | સેતરી પ્રેમકથાઓ (સચિત્ર) | ૧-૮ |
| નંદાના નંદાના રાસ, બીજે(કવિ નાનાલાલ) | ૧-૦-૦ | પકવાનપોથી પાકશાસ્ત્ર | ૩-૦ |
| રાસરમણી | ૦-૧૧-૦ | મેાતીના પડદા સંમદ | ૩-૦ |
| રાસતરંગિણી (બોલાદકર) | ૦-૧૦-૦ | સાદી રીખામણુ ભાગ ૧ થી ૮ | |
| ગુણસુંદરીના રાત | ૦-૪-૦ | દરેકના | ૨-૦ |
| રાષ્ટ્રીય રાસકુંજ | ૦-૪-૦ | શીવલુ-ભરતગુપ્તલુ અને કદન | |
| રાસમણી (ચંદ્રકાંત જોશી) | ૦-૮-૦ | (સચિત્ર) | ૩-૧૨ |
| રાસચંદ્રિકા (કવિ ખજરદાર) પાકુ પુકું | ૧-૪-૦ | મદલા મદોદય ભા. ૧-૨ દરેક | ૨-૦ |
| ચંદ્રસુંદર શ્રીવિદ્યાસ અરબાવળી | ૦-૮-૦ | ભવસાગરનો જોખીયા | ૨-૦ |
| બાર સુંદર વાર્તાઓ | ૧-૪-૦ | બહાદુર બાળા (સચિત્ર) | ૩-૦ |
| વર્માની વવિધિ વાર્તાઓ (સચિત્ર) | ૨-૦-૦ | પ્રધાનપુત્રીનાં પરાક્રમો | ૦-૧૦ |
| લક્ષ્મીની સાદી અને બીજી વાર્તા (સચિત્ર) | ૦-૧૨-૦ | સુંદરીઓનો ચલચાર | ૧-૮ |
| સીમાચંદી સાદી (પ્રેમચંદી) | ૦-૧-૦ | છપનનું રહસ્ય (ટોલ્સ્ટોય) | ૦-૮ |
| આકૃતિ (પ્રેમચંદી) | ૦-૮-૦ | શ્રી અને પુરુષ (ટોલ્સ્ટોય) | ૧-૧ |
| બરીબની ચંદલક્ષ્મી (પ્રેમચંદી) | ૧-૮-૦ | સેફ હારમોનીયમ ટીચર | |
| મલીલાની મદાકથાઓ (સચિત્ર) | ૩-૮-૦ | ભા. ૧ થી ૫ | ૨-૮ |
| વનતાની વાર્તા (સચિત્ર) | ૩-૦-૦ | દુર્ભાગી દારા | ૩-૮ |
| સમાજની વેદી પર (સચિત્ર) | ૨-૦-૦ | સ્નેહલક્ષ્મી સુંદરી | ૩-૮ |
| સ્નેહલક્ષ્મી (કે. હ. રોડ) | ૩-૦-૦ | પાપાણી (સચિત્ર) | ૧-૪ |
| અંધાર. વિશ્વવ. (કે. હ. રોડ) | ૧-૦-૦ | સંસાર-એક જીવન માટે | |
| પતિત પાવન (મયદુર લેખક) | | (બહુ હમરવાડીયા ફિલ્મ) | ૧-૦ |
| શ્રી. નરેન્દ્ર ફિલ્મ) | ૦-૮-૦ | સમાજનો સડો | ૧-૮ |
| વીણા-સુંદર વાર્તાઓ તથા ઉપધોની | | પરજીતા (ચરદળાણ) | ૦-૮ |
| લેખો | ૧-૦-૦ | પ્રણયપંક (ચરદળાણ) | ૨-૮ |
| બંદરને કંઈક (સચિત્ર) | ૧-૪-૦ | હૃદય જ્વાળા (સચિત્ર) | ૧-૮ |

હંમાં સૂચિપત્ર મફત મંગાવો.

ખાસ લાભ:- એકી સાથે રૂ. ૧૦ કે વધુના પુસ્તકો મંગાવનારને ૧૨% ટકા કમિશન મળશે.
પોસ્ટેજ જુદું.

લખો:- સી. જમનાદાસની કંપની બુકસેલર્સ

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ ૨.

આમ મારે ને મારા દાર વચ્ચે હવે તો મૂંગી છતાં પૂરાણી કહી શકાય એવી મૈત્રી બંધાણી છે. પૂરાણી એટલા માટે કે ધણાં વર્ષો ગુજરી મયાં, તેમાં જીવન દરમ્યાન મારે માત્ર આ દાર સાથે ને મારા દારને આજ સુધીમાં

મારી સાથે પાનાં પડ્યાં છે. શીઝ કોષ સ્પર્શે કે ધોડે તે જાણે ક્યમ ન ગમતું હોય, તેમ જ્યારે ટપાક્ષી ખિચારો આવી કાગળ નાખવા તેમને ઉધારે કે તેના તરફ ધૂણા ફર્યાવી, બારણે દાંગેલા પોપટ માફક મોટેથી અવાજ કરી તેમની ગુંગણી બાપમાં કોણ જાણે શું બકે છે! પરંતુ તેમના ટપાક્ષી તરફના તે શ્રુત્ત સાથે મને કાગળ લેવા આવવા અનુરાગ બરી સંગ્રા કરતાં, હું તેમની આ બાપાથી રેવાયેલા તે તરત દોડી જઈ કાગળ લઈ લેતો. હું તેમની બહારે ધામ આપ્યો છું, એમ ધારી લઈ ટપાક્ષી ગયે દાર પાછા વાતી દેતો; ત્યારે તેમનો બધો શ્રુત્તો ને બંધ એગળા ગયાં ન હોય, તેમ પાછાં કિયુડનો ક્યપચાટ કરી મૂકતાં.

મારા દારનો આ ખાસિયતભર્યો અવાજ

મને એકલાનેજ નિમંત્રતો એમ નહિ. શેરીનાં બાલકોને પણ તે એટલીજ બહાલમરી રીતે રમવા નોતરતો. ફળીનાં ટીપુડીયાં છોકરાઓ પણ તેમના અવાજને માતાનાં નિમંત્રણ માની તેમની સાથે ગાંડાં બની રમવા ખેલવા

વિંટળાતાં. હું ધરમાં અંદરનાં ખંડ ત્રિશે બેઠો બેઠો કોષ કામમાં પરાવાયો હોઉં, તે સમયે શેરીનાં છોકરાં બેળાં મળી મારા દારને હચમચાવી કિયુડ, કિયુડ બોલાવતાં. તેમ કરી તેઓ તેમનાં નિર્દોષ ને અચાત હૃદયમાં આનંદની જે છાંણો ઘીળાળતાં તે હું ઉડી બીંતને ક્યોયે અફેઠો વળી નિરખ્યા કરતો અને આનંદ પામતો. નાના બાલક સાથે રમતું કુરકુરિલું કેવું કરાજી બરાડા પાડી મૂકે છે; તેમ મારા દાર પણ કંઈ એવી જ રમત તેમની સાથે રમતાં આનંદ લેતાં ને આપતાં. મોટે સોરી પદ્ધતિ અનુકૂળ શિક્ષક જેમ

જીવને

(લલિત)

વિશુ વિરામવાં સ્થાન છે નહિ, સ્થળ સ્થળે તૂટી લાસતી અહીં; શ્રમ ઘણો થયો સ્વાસ્થ્ય તો ચઢ્યો, શિથિલ અંગમાં જીવ તો પડ્યો. ૧

અમર આત્મના નાદને બૂક્યો, પરમશક્તિનો લાવના બૂક્યો; પ્રમદ વિશ્વમાં મોહ ધારીને, શિવ મટી બન્યો જીવ હારીને. ૨

કથન જ્ઞાનનાં નાં સુણ્યાં કદી, કુચલી અન્યની સુંખથી વરી; પ્રકૃતિ મોહમાં સ્નેહ બાંધીને, કુદંબબાલમાં એમ માનીને. ૩

પ્રબળ નાદને સાંભળ્યા અહીં, તડપી ભગૃતિ લાવીએ નહિ; પ્રભુ લામા કરે વસ્ત્ર રોપને, નિજ હરે ચહો લાવી હોરાને. ૪

મનોરંભ મંગળજી શાસ્ત્રી

બાળકો સાથે બાળક બની તેમને ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપવા જેવા ચાળા ચરકા કરે છે; તેમ તેવા ચાળા ચરકા સાથે તેઓ પણ જ્ઞાનની ગોળી કરતાં. તેમને બાળકો યાકયા

વિના એક ખ્યાને સંકળતાં ને આનંદતા. નિમ્નનાં Lover-સીવરના પ્રકરણમાં તે ચોથા પ્રકારનું Fulornin-ફલોર્નિન છે, એમ ન્યારે એક બાળકનો વિદ્યાની પિતાએ રસ્તેથી પસાર થતાં મારાં દારને આંખાળી ચીંધી રસભરી રીતે રહમજબુનું ત્યારે મારા આનંદનો પાર જ ન રહ્યો.

રાત્રિના હું દીવો પેટાવી અંદરથી દાર બધ કરી બેઠો હોઈ કે કંઈ કામમાં ગુંથાયેલ હોઈ; ત્યારે બહારથી આવનાર જનારને પોતાની કાટમાંથી પ્રકાશ દેખાડી મળે પોતે દીવો ધરી ઉભા ન હેય તેમ મારી ધરમાં હાજરી વિશેની સાખ પૂરે છે. ન્યારે હું જાંઘી જાકું છું; ત્યારે તેઓ તેમની જાંઘી-એથી મુઢલે અસ્થા વિના દારપાળ સમા મારી ને સાથે મારા જનમાલની રક્ષા કરતાં અખંડ ઉજાગરો વેડી ચોટી ભરતા હોય છે. દિવસે પણ મારી હાજરીમાં કે એરહાજરીમાં ટટાર ઉભા રહી રક્ષણ કરતા રહે છે. ઘોડા માફક તેઓ કદી આડા પડી સૂતા જ નથી. કેટલાક બદમાસોએ એમના પર મારી અજબમાં કંઈ ધા ક્યાં દશે કે કમ તેની મને પૂરી ખાતો નથી; પરંતુ ન્યારે ન્યારે હું તેમની તરફ દરકારભરી નજર નાખી નિહાણું છું; ત્યારે તેમનાં ચરિરમાં મલકતી તે પગ સુધી જિસસ કાષ્ટક માફક અંગે અંગમાં ઉભા, આડા ખીલા ઠોકેલા દેખું છું. મને અંદરથી ચૂંક જેવી ઝીણી વેદના ઉલળા આવે છે. આ જોષ સોફાને પણ કહેવું પડશે કે મારા ધરના દારપાળો, રાત્રિ શું કે દિવસ શું, કદિયે પગવાર હેઠે કરી બેમતા જ નથી. આવી સુંદર સેવા તો બગવાનના દસ દિકપાળો પણ બાળે જ આપના દશે ! એમને પોતાની સેવાતુ પૂરું જાન છે.

એમના હૃદયમાં કંઈ છૂપાવી રાખવામાં

પણ પાપ રહમજબતા હોય; તેમ કાષ્ટ આવવું જતાં જરા સરખું પણ એમને અડપણું કરે કે તરત કિચુક કરી ઉઠે. મરકરીમાં પચન સરખો જરા ટીખગ કરે કે ફળીઆની ગાય બહારી જરા ચરીર ધસી ધવડે તો તેની સુદ્ધા મને તરત અવાજ કરી ખજાર કહેવામાં પાછાં ન હો.

હૃદયની લાગણીભરી શાળામાં ભણતી કુમારિકા જેમ તેમનાં હૃદયમાં મારે મારે ઘણી લાગણીની હોળો છાછાએ છે; પરંતુ તે અચકત કરવા તેમની પાસં શકિત નથી. તેમના પ્રેમને પ્રકટ કરવા ગમ નથી. માત્ર તેમના બાવોને બાપમાં પ્રકટ કરવા અસમર્થ બની અરેપાટ રીતે કિચુક, કિચુક; કિચુક કરી મૂકે છે.

એક દિવસ તો ધરનાં પાડોણાં બેન મને મઝાકમાં કહેતાં આવ્યાં, “ તમારાં બારણાંએ મારા બચુની આંખાળી કચડી નાખી. ” બીજા મારા એક મિત્ર ફરિયાદ લઈ આવ્યા, “ તમારાં દારને અંદર પેસવા માટે બેરથી કોઈનાં તે સાંકળ ઉછાળી કપાલમાં મારી. જુઓ બોટું કહેતો હોઈ તો આ બોટું દીમણું. ” મારાં દાર આમ કદી ધમને શિક્ષા કરતાં રહે છે ખરાં, પણ કારણસર. નહિ તો બાકી હું ન્યારે ન્યારે તેમને ઉધાડું છું; ત્યારે તેઓ બિચારા કાષ્ટ ભિખારીની જેમ દયાની વાચના કરતાં બોલો પાયરી દાક ઉપડતાં દેખું છું.

હું તેમના પર પ્રભાવ લાખવના કદાચ મીઝસ જોષ ગુરસા સાથ વર્તન રાખું છું; ત્યારે તેમનું બોટું વીણું ઢળી જઈ, જાળે ફુગમતા ઉડા ખાડામાં ઉતરી પડવા હોય એમ કિચુક અવાજ સાથે રડી ઉઠે છે. બે તેમના પર વદાલકમાં આંખાળા ફેરવી ઉધાડું છું ત્યારે પાછાં વસતી વનમાં પડીજાય

કલ્લોલ કરી રહ્યા હોય એવો મધુર સ્વર આલાપે છે.

આથી હું માનું છું કે, તેઓને મેં કદાપિ આયાળુપણાથી ને નમ્રતાથી ખસી જઈ ગુસ્સે થતાં જોયાં નથી. એટલે પેલાં

જીવાન પાડોશથી

કે પુરસદીઆ મિ-

ત્રની ફરિયાદ આ

ટાણે મને હંગમડા

વિનાની લાગે છે.

તેમનું હલેહુ બલે

મત્ત હોય; પરંતુ

તેમાં તેઓ તેમનો

કોષ વાંક અવરય

જૂપાવતાં લાગે છે.

નહિ તો બાકી

તેઓ માથુસ મા-

થુસને સારી રીતે

ઓળખતા લાગે

છે. સાદાને સીધા

માથુસ સવંયા

નમ્ર અને સહુકામ-

ભયું વર્તન રાખે

છે. એમને અડ-

પણું કરનાર તરફ

કદાચ તેઓ પોતા-

નો સ્વભાવ જોઈ

દેખીએ એ આડો

અવગો પ્રદાર પણ

કરી બેસે એ સાવ સ્વાભાવિક છે.

એમને મેં દારપાલ સ્થાપી ગળે સાંકળ-

ના પટા પહેરાવી રાખ્યા છે. એ પટા પહે-

રાવી (સાંકળ વાસી) ખિસ્કો લખાવી

(તાણું વાસી) અંદર કોમળે પેશવા દેવાની

મનાઈ કરી હોય તો તાકાદ નથી કોઈ રેંછ

પેછની કે તેમને નમાવી શકે !

છતાં લોકો તેને નિર્જીવ કહે, એ હું

ક્યમ માની શકું ? જગદીશચંદ્ર બોલે સાખીત

કરી દેખાડ્યું છે કે કેટલાક એવા પદાર્થો છે

કે જેને આપણે નિર્જીવ પદાર્થો માનતા

આવ્યા છીએ. તે ખરી રીતે નિર્જીવ નથી,

પણ જીવવાળા

છે. તેમને પણ

ચેતન વસ્તુ જેમ

સુખ દુઃખ, ભય,

ગ્તાની, ક્રોધ, શરમ

જેવી લાગણીઓ

છે, તે મેં ક્યારનુંય

અનુભવ્યું નહિ તો

અનુભવ્યું તો

અવરય હતું.

આટલાટલા ઉ-

પદાર કરનાર દ્વા-

રનાં શુધ્ધ ને કાર્પ-

ની કદર કરી હું

પ્રભાતે તારી ઘોષ

પૂળપાની પિત્તળ-

ની ઝામડી લઈ

પ્રથમ તેમને પુજું

છું. પુષ્પ અક્ષ-

તથી વધાવું છું.

રમ પ્રસંગે કુંકુમ,

અગર કે ચંદનના

ચાપાં દઈ રાત્રું

છું. તોરણ લટ-

કાવી દરખાસ છું. મારું આ પ્રકારનું

વર્તન જોઈ કેટલાંક અનુકરણશીલ સંસ્કારી

આર્થ આ પ્રશ્નો ભક્તિભાવે તેમનાં દ્વારના

ટોચલા રૂપી મરતકે કુંકુમ, ચંદન, અક્ષત,

પુષ્પ વગેરે ચોડી ઉમરા રૂપી પત્ર ઘોષ

આથી આ પુરી, રંજોળી કરી, વાર તહેવારે ને

દરોઝ પ્રેમભાવે પુજન કરે છે. અસ્તુ !

જહેનીનાં બોલ

જહેની તારા સુખની મીઠી વાણી જો,

રસમદ જરતા મધુપદીએ મીઠડી;

મધુ મીઠું છે જગમાં એકું દહેજી જો,

જુઠકું તારી વાણી વીજતાં અનુભવું.

કોકિલા ટહુકે મીઠા દુહુકાર જો,

રસભર ચંદ્રિકા છે ઉજળા ધન્ડુની,

મીઠી હોયે વસંત અનિલની રહેર જો,

એથી એ મીઠી છે રસના જહેનની.

મીઠા મીઠા દિવાળીના દીન જો,

વધુ મીઠાં છે રનેહીનાં સંભારણાં;

મીઠું મીઠું બોલે પાંજર-પીર જો,

એથીએ મીઠી છે વાણી જહેનની.

જહેની મારી શારદની છે જહેન જો,

શારદ ને જહેનીને જુનાં સહિષણાં;

જહેની સુખને દહેતી અનુભવ વેણ જો,

જહેનીના સુખડાની મીઠી વાતડી.

‘ અલીન્દ ’



હું તારો

લેખક

શ્રી. મનુભાઈ જોષાણી

“...ભાઈ તે મૂલવે ઝૂમણું, સાડી તારે પહેરવા હોય તો આવરે; રાત્રવર ઉતર્યા વાડીએ;” કોડીલી ને યૌવનભરી સુંદરીઓનાં કંઠમાંથી મીઠા સરોદે ગવાતાં ગીત વનવન-જાને વીંધી એમેર ફેલાઈ જતા ને દૂર દૂર ગામમાં ધરના ખુણામાં કે મેડીની અટારીમાં ધનનાં સ્વપ્ના સેવતી, પતિના અનેક મ્હેરા મોરાની અટકળો કરતી એ નવ વધુને જાણે સંબળાવના સંદેશવાદક બની જતાં હોય એમ ધીમું ધીમું ઝૂંજતાં દર્તા.

ને આનંદમાં મસ્ત બનેલી સ્ત્રીઓની દલકે વાતાવરણમાં નીચો ઉભરાતો. ગાડા-વાળા બળદને દોડાવી એક ખીખની આગળ નીકળી જવાની દોડ કરતા દર્તા, ને ગાડામાં બેઠેલા ગનૈયા પોતાનું માકું આગળ બાંધે તો બળદને ઘી-ગોળ ખવરાવવાની મીડી વાતો કરી ઉરકેરતા દર્તા.

પૂંછડું પકડતાં જ બળદો ચારે પગે થતા ને એ કુંચરગાળીના માખં ઉપરના પત્થરને દળી નાખી ગાડાં આગળ દોડાયે જતાં દર્તા. સુર્યનારાયણ ઉગીને સમા ચાપે ત્યાં તો જનનાં ગાડાં ગામને ગોંડરે આવીને ઉતર્યાં. આખી રાતનો યાક અને ઉત્તમરો હોવાથી સડુના અંગમાં રહેજ શીથીલતા ને આગમ, આબ્યા દર્તા તે વેપાઈઓનાં સ્વાગતથી એભરી થયાં. પાસેના પીવારે

સડુએ નદાઈ ઘોષ કપડા પહેર્યા ને પરથુ-વાના કોડમર્યા, પીઠીમર્યા વરરાંજી કપડા કાઢવા પોતાના ટૂંકનું તાણું ઉપાડવા લાગ્યાં. વરરાંજીએ કપડા પહેર્યાં. એને પરથુ-વાના કોડ સમાતા નહિ. પ્રેમૂતામાં પગલા પાડવાનો પ્રસંગ એ જીવનની અમોલી પળ છે. નવજીવન શરૂ થતું હોય એવો એ મહાન પ્રસંગ છે. ભાવિ ભવસંસારના અગાધ સમુદ્રને તરી આવે પડોંચવા માટે નાવ. મેળવવાની એ તક છે. અને પોતાના ચિત્તનું વિશ્રામ સ્વપ્ન મેળવી હૃદય કાલવવા દેખતી જીવનની ચરચાત ત્યારથી થતી અનુભવાય છે. કોડીલો વરરાજ માખાપનો એકનો એક દિકરો હોવાથી લાડકોડમાં ઉછરીને શોખીન બન્યો હતો. ને અત્યારે તો કાષ્ટ રાજકુંવર ઉભો હોય એવો શોભી રહ્યો હતો.

જનનીઓની કપડાં પહેરવાની દરીશાઈ, જનૈયાઓની વહેવાઈઓને મળવાની ધમાલ અને યુવાનો તથા બાળકોની કોરડ ઉપર તરખં મારવાની ઉત્કંઠામાં સડુ પોતપોતામાં પડી ગયું હતું.

વરરાજીએ કપડાં પહેર્યાં. જૂના કપડાં માથા સુધી બરેલી ટૂંકમાં દાખી દાખીને મૂક્યા. અને મદામુધીમતે અંધ ચતા ટૂંકનું દાકણ એણે દબાવ્યું. કપડાં નીચે બરેલું દાકણનું દબાવતા અવાજ થયો. જાણે ધીજળી

પડી હોય ને કાટકો ધાય એમ દૂક તૂટી ગયો
અંદર ભરેલા મોંતીયા ખંદુકની, ગોળીઓ
પેટે છૂટ્યા ને મશીનમનમાંથી જેમ વરમાદ
વરસે એમ એ બધું ઘરખાનું સળગી ઉઠ્યું.
વરરામની છાતી વીંધાઈ ગઈ. કપડામાં
અંગારા ઉઠ્યા ને એ આપવોય કરતો ઉ-
છળીને પછડાયો.

“ હાય હાય
માડી...” કરતી
વંરની મા દોડી.
કપડાના બાનવિ-
હોણી, પુત્ર વા-
ત્સંસ્થથી ઉભરાતી
માતાનું કાળજી
ચીરાઈ ગયું.
એણે વરરામનું
માથું બોળામાં
લીધું. ધડી પહે-
લાને કિસ્મોલ,
ધરતીકંપ ચર્તા
ભૂમીમાં સારા
નગરના નંગર
સમાઈ ગયા
નામનીશાને પા-
છળ ન રહે
એમ શોકના પ-
ડા પાછળ દટાઈ
ગયા. સહુની આ-
ખમાં હર્ષને બદ-
લે ચિંતા હતી.

એકેરા ઉપર ઉદ્ધાસને બદલે ગમી હતી.
જનડીઓના કંઠમાંથી ગીતના શરોદો ઉપડ-
તાજ થઈ ગયા, ને જાનની આસપાસ
થયુંના ઓળા ઉતરી વરરામને ડરાવવા લાગ્યા.
“ જુડે યમ ગયું ” કહી માએ એના
કપાળ ઉપર હાથ ફેરવ્યો. દુઃખના કબજા

ધુવાને પમ તરફડાવ્યા. રંગોના ખેંચાણે એના
સારાએ દેહમાં વ્યાકુળતા વધી. ને એધાર
આંકિરે રડતાં માથાપ સારાએ જીવન હારી
મેલવાની પળે પહેળ્યા:

મામમાંથી માણસોનાં પૂર ઉઘટ્યાં. વેદ
હડીમોની ધમાક શરૂ થઈ. વરરામએ આંખો

દાડી મા સામે
જોયું. દુષ્પૃષ્ઠ
આંખો સામે મીટ
માડી ને બાવીને
આધીન બની
જાણે સહુની મા-
ફી માગતો હોય
એમ દાય જોડ્યા.
એના દેહને
શાન્તિ ન હતી.
એણે વીંધાઈ ગ-
યેલી છાતી ઉપર
હાય મૂકી, ધા
દાખ્યા ને વેદના-
ની એકજાહેરથી
ચીસે એનો દેહ
ચેતન્ય વિહોણો
બની રહ્યો.

માથાપનાં જી-
વન કુટારા ગયાં.
સારાએ સંસાર
બદારવટીઓ નજર
કરી ગયો.

[૨]

“ ઉભા રાખ

એવ ! સાંભળતો નથી ! ”

રાતના અંધારામાં ઝાંઝના ઓળા ભૂત
જેવા ખીંકામણા દેખાતા. ચોમેર ઉમેલી
કુંગરની બોયો ને સામે દેખાતી કુંગરમાળા-
માંથી પડકાંદા બોલતા. ચોમેર ચલી દિસક
પટાઓની ચીસે અને અજાણ મળેલાં કંઈક

કાનુકાનુ કાળજી કુટાર !

એહુલો ગાળે ધનધોર

કે કાનુકાનુ કાળજી કુટાર !

સરવરિયે

સારસા,

ને આંખદિયે મોરલા,

કોપલ કરે કલસોર !

કાનુકાનુ કાળજી કુટાર !

જ્ઞાનલ આ નાવ વહે,

સાયર દિહોલ મગે,

કંપે કાળજી કુટાર !

કાનુકાનુ કાળજી કુટાર !

એકલ, અધીર, અલિ,

મેલી મોહન વીલી,

યમકે વિજકી ચકોર !

એહુલો ગાળે ધનધોર

કે કાનુકાનુ કાળજી કુટાર !

રસિક રિ. ત્રિપાઠી

(બી. એ.)

ડાત્રી મુકે એવી ભયંકર હતી. પણ પુત્ર શોકમાં હુમ્મી મપેલી જનના દેહડાટ સખી અથા દતા. માણસોને બારે દુઃખ પડે છે ત્યારે સાધારણ ચિંતા એને સંભરતી જ નથી. પુત્ર મરણનો કારી ધા એવો તો વિષમ હતો કે આવી નજીવી ચિંતા કે ભય એમને યાદ પણ ન આવતાં.

અસ્તવ્યસ્તપણે મહામાં રડતી તે માયાં નાખી દીધેલી જનડીએ અમકી ઉડી. ને આગલા ગાડામાં બેઠેલા પુરૂષે આખો ચોળતાં સામે જોયું. “ કાણુ છ ? ”

“ તારો આપ...” કહી આવનારે જળદનો મોરડો પકડ્યો.

ગાડું ચંબુ. ગાડાબેડુ કુણુ ઉઠ્યો. સામે દેખતી જમગરીએ એવું કાળજી દે-ડાવી મુક્યું. એ ભયભીત આંખે તાડી રહ્યો.

તે મોઢે શુકાની બધિસો, પાંચ દાય પૂરો પડ્યુંદ આદમી દાયમાં જમગરી સજ-ભવેલી બંદુક લઇને પડ્યે ચડ્યો.

માડાની હેલ નેળમાં ચંબી ગઇ. ‘ શું થયું ? ’ નો પ્રશ્ન તમામ ગાડામાંથી એક સાથે ઉઠ્યો. વગડામાં ચોમેર દોડાદોડ કરતી અંધારા રાત ને લીસેટા પેઠે ચોમેર દગતું ને પથરાતું અંધારું કોઇ કાળ જેવું ભયંકર હતું. વનવગડાની ઝાડીમાં યતા અખડાટ એકલ દોકલને ફડક બેસાડી દે એવા નિર્જન સ્થાનમાં જનનનાં ઝાડાં યબેલા જોઇ સફ અમકયા. પહેરેલાં ધરણી દાય ફેરવીને તપા-સી જોયાં ને કાયા કરતાં માયાનો ભય વધુ મણી ફેટલાઈ ધરણી કપડામાં સરકાવવા માંડ્યાં.

તે છુંટારા માણુમેની ટોળી દાકલા પડ-કારા કરતી એ પવંતની એથેથી સરી આવી. લાજ મમડી ગયા ને આછોળોના ખડેલાં જરિ મારો જેવાં યજ ગયાં. મોઢા ઉપર

દેખાતા શોકમાં બીતીની છાંટ ઉડીને ચિત્ત-કારને દોરવા જેવાં ચિત્રો સહુના સ્થેરા ઉપર અંધારામાં ઢંકાઇ રહ્યાં.

કાળદૂત જેવા છુંટારાએ જનને ઘેરી લીધી. ચોમેર ગોઠવાઈ ગયેલા માણુસોએ નપાણીયા જનૈયા સામે જોઇ અદ્ભુત્ય કયું, ને ઝાડી એમાં સૂર પૂરાવતી હોય એમ એના પાંદડાના પછાડાટ પરનના હસે અદ્ભુત્યને ધોર ગર્જના જેવો અવાજ કાઢવા લાગ્યા.

એકજ દાકલે સહુએ અંગ ઉપરથી દાગીના ઉતારવા દાય ઉપાડ્યો. જણે છેદી વખત નીરખી લઇ એ મૃત્યુ પામતા વરરાજ પેઠે સદાને માટે એમને તણ જતા હોય એટલા વદાલમયાં દષ્ટિપાતે એમના દેયામાં વલોપાત ધર યયો. તે જીવન દરાઇ જતાં હોય એવી કાયમી વેદના એમને યઇ. વર-રાજના મૃત્યુ સમયે જેવો આઘાત એના માથાપને યયેસો એથીએ દુઃખ ધા એમના દેયામાં વાગ્યો. ‘ ધરે જઇને શું મ્હો બતાવશું ’ એ ચિંતા એમનું કાળજી કોરી ખાતી હતી. માગી લાવેલા ધરણી પાછાં નહિ ભોં-પીએ તો શી વલે યયો ? એ વિચાર એમને ઉઘા ને ઉઘા બેસામ બનાવી જડ બનાવી મુકતા.

“ ઉતારા ! ” કહેતા છુંટારે કહિું પકડ્યું ને વીરોક વપંતો ધુવાન અમકી ઉઠ્યો. એણે એની આંખો સામે મીઠ માંડી, ને આંખ બદલાઇ. એનામાં કૌરવનો સંચાર યયો ને એકજ છતંગે બે ચાર ડગલાં પાછો દડી ગયો.

ગાડાનું આડું એણે બેંચું ને દયીયાર મજતાં કાપર મનુષ્ય પણ ઉઠગી દાકલે એમ એને અંગેઅંગમાં થોજી ગયેલું લોહી વહેવા લાગ્યું. માનવતા એની નસેનસમાં ધનકારા ફરી રહી. એની બોડીએ બોડી કંપી રહી. ને મામે ઉમેલો અજની અન્યો. એણે બંદુક

હાથી કરી અને જમમરી ચાંપવા મય ત્યાં
તો ધસી આવી યુવાને આડું એના
કાંડા ઉપર માથું ને લયકી જવું કાંડું કડ
અવાજ કરવું કળ ચડી જતાં મેરું ખોડ જતી
મથું. હાથમાંથી અંદુક સરી પડી ને ચક્કર
આવ્યા. ધરતી ચાકડે ચડેડી એને લાગી. એ
પડી ગયો.

યુવાને આડું એના માથા ઉપર ઝીંક્યું.
ને શ્રીફળ વધેરે એમ એવે ખોપરી ફેડી નાખી.
વરરાત્રી જેવા રંગે રાજાપલ્લા કપડાં એની
આંખે દેખાયાં ને એ ઝનૂની જન્યો. એક
મીસે હુંટારા એના ઉપર ટુટી પડ્યા. ધા
ઝીંકતો એ મરણીઓ અનેલ યુવાન આખા
શરીરે સોરાઈ ગયો.

વરરાત્રીની માના અંતરમાંથી હાથ નીકળી
પડી. એ 'હડી કાઢી ઝનુમતા હુંટારા વચ્ચે
કુદી પડી ને પેલા યુવાન ઉપર પડતા ધા
લીધી રહી. " રહેલા દો, રહેલા દો. " કરતી
એ. આડા હાથ ધરવા લાગી અને ખોજો
પાથરી વીનવતી હોય એમ એવે હુંટારા
સામે હાથ નેડ્યા.

આ ધીંગાણું જોરા દોડ્યા આવતા
ચંદ્રનાં તેજ ગીરીમાળાના શીખર પછવાડેથી
ડોકીયા કરવા લાગ્યા ને એ આજા અજવા-
ળામાં હુંટારાએ આંખનાં દુઃખપૂર્ણ આંખો
નીહાળી. આ ઉપર ધા કરતો એ ચંબો ને
" આપુ! તમે તમારે હુંટી આવ. " કહેતી
આંખે આંખની ગળતી આંખે મુસકું મુક્યું.
હુંટારો ચંબી ગયો.

" હુંટાણા પછી જો શી ? તમે તમારે
લખ આવ બધું. "

મોવડી ચોક્યો. એનાથી પૂછાઈ જવાયું.

" કોણે લૂંટ્યા ? "

" જેણે આપ્યું. એણે લૂંટી લીધા. "

ને આંખ ચીરાઈ જતાં દેરે બેસી મઠ.

આજા અનેલા એ માથુસે ખોડાની કાઢી
નાખી. એની લાંબી કાઢીના થોભીયા ને
અણીદાર મૂકો. એના કરડા મહેરામાં વધુ
ભયંકરતા લાવી. ને વગડો આખોયે લયના
ઓળા પાથરવા લાગ્યો. જનંથાની આંખો
ચમકી ને એમણે એને ઓળખ્યો. હાળ
મગડી મથા. " નહો મોત આવ્યું. આપણને
એકમને છવતા નહિ જવા દે. " એ એકજ
વિચાર એમના કાળજાં ફારી ખાવા લાગ્યો.

નીચું એક કુસકાં ભરતી આંખના મોઢા
સામે તાકી રહેલા હુંટારાએ દુઃખપૂર્ણ
અવાજે ફરી પૂછ્યું. " શું થયું ? " હુંટા-
રામાં માથુંસાંધ આવતી હતી. દુઃખી માથુ-
સોના ઉદમારે ધણી વખત ઉતકંઠા સાથે
માથુસાંધનાં અખી નીતારે છે. એ જંડ અને
અખીલીન હલકામાં કામજતા અને દયાના
અંકુર ફૂટ્યાં. લોગણીવશ અનેસો એ આગે-
વાન નીચે બેસી ગયો. " આટલું બધું ? "

ને જણે એનાં દુઃખે દુઃખી થતો હોય
એમ અજાન નયને બધી વાત સાંભળી એણે
અસિલું લૂંટ્યાં. એકજ તાળી પાડીને પોતાના
માથુસોને એણે દિદાય ક્યાં. જણે કાંઈને
મળવા આવ્યા હોય એટલી શાન્તિ અને
સંતોષ સાથે સામે દેખાતા વાંકમાં નાનીથી
ફેડીએ યથને બધા સરી મથા.

" ઠઠ બેન ! " કહી એણે આંખે ઉઠાડી.
ને માડા વહેતાં કરાવી પોતે વોળાવીયો બની
સાથે આવ્યો. ગામના પાદરમાં પ્રાગડ ફૂટતા
પહેલાં પહોંચાડ્યા ને એણે ડોકમાંથી દાર
કાઢી આંખના હાથમાં મૂક્યો. " બેન !
માંદની વીરપસલી " ને એણે ઘોડું ખંખેરી
મૂક્યું.

આંખની આંખો એની પાછળ તાકી રહી.
એના હૈયામાંથી ઉછળતા વિચારે એનાથી
બોલાઈ ગયું. " હુંટારો તે આવ્યો કે આ ? "



લેખક: શ્રી. કાન્તિલાલ ચીમનલાલ પરીખ

આ પછે ધણા માથુસોને સંસ્કારિતા એટલે થું એમ સવાસે પૂછતાં સાંભળીએ છીએ. પણ સંસ્કારિતા એટલે થું તે કહેવું તેના કરતાં સંસ્કારિતા એટલે થું નહિ તે કહેવું વધારે સહેલું છે. સંસ્કારિતા એ કેવળ પચાબ્યા વિનાની માદિનીનો અદગક બડોળ નથી કે એકલા શિક્ષણનો જ વિષય નથી. ક'ં ધાર' છું તેમ એ જેટલો જીવિનો વિષય છે તેટલો જ હૃદયનો અને આત્માનો છે,

ક'ં ત્યારે સંસ્કારિતાની વાત સાંભળું છું ત્યારે મારી પિછાનના એક ગૃહસ્થ મારા મગજ આગળ ખડા યાય છે. તેઓ સમાજમાં અવગણી ન ચકાય એવો દરજ્જો ધરાવે છે. તેમનું કુળ ધણું જીવું અને માનવંત છે; તેઓ સંસ્કારી વંશના છે. અને તેમના કુટુંબના સઘળા સભ્યો ધણી પેટી-ઝાંઘી ટ્રેનપુએટ થતા આવેલા છે. અને એઓ પણ ટ્રેનપુએટ છે. એમને વારસામાં વમર મહેનતે સારી આવક આવે એટલી પુંજ મળી છે એટલે એમને કમાવાની શિકર પણ જોઈ છે. તેઓ ધણા શોખ પણ ધરાવે છે અને એમણે આખા જમતની

મુસાફરી પણ કરી છે. છતાં મારા પરિચયમાં આવેલા અરસિકમાં અરસિક પ્રશ્નોમાંના તેઓ એક છે. તેઓ છેડા ન આવે એવી લાંબી વાતો કરે છે ને આપણને મુગ્ધ કરી રહે એવી હોય છે છતાં કરતી નથી. તેઓ પંથા મિત્રોને કંટાળાજ આપે છે. તેઓ વિશેષ શિક્ષણ પામેલા, ધણા વાચન-વાળા અને ધણી મુસાફરી કરેલા પ્રજા છે. છતાં પોતે અરસિક બદલે વેલીઆ હોષ બીજા લોકો પર ભાગ્યે જ ટાપ પાડી શકે છે. એમને એમના યાન પર વિવેચન કરતાં સાંભળવા એ એક મોટું જમાણું ખાવા જેવું લાગે છે ।

બીજા બાજુ, વંધો પર મને એક આશ-રીય યુવાનનો પરિચય થયો હતો. ૧૪ વર્ષ જેટલી નાની ઉમરે તે ધરથી નાસી ગયા હતા અને તેમણે યુનીવર્સિટીનું શિક્ષણ ધણું જોણું લીધું હતું. તેઓ આ દેશમાં કતરી, છાપાં વેચવાનો પંથો કરતા હતા અને પછી પ્રથમ નીકા આતામાં અને પછી લશ્કર આતામાં નોકરી કરતા હતા. મને ત્યારે મગ્યા ત્યારે એમાંથી તેઓ એક આ-

સોને મારે

તાકત-તાજગીથી ભરપૂર

લજજતદાર

ઝંડુ દ્રાક્ષા સુવ

વિના વિલંબે વાપરવા માંડો

ખાસ સ્ત્રીઓને માટે

તનદુરસ્તી-તાકતથી ભરપૂર

પ્રદરશક્તિ રોગોનો અકસીર ધલાળ

ઝંડુ અશોકારિષ્ટ

સ્ત્રીઓની નળજાઇમાં આબાદ અસર કરનાર

દરેક ઘરમાં હોવો જોઇએ

સાચી શક્તિનો સંપ્રદ કરવા

ઝંડુની મુવજ્જમિયિત

મકરદ્વજ ગુટી

-શક્તિની સર્વોત્તમ દવા-

આજઘીજ અજમાવવા માંડો

-તોલા એકના રૂપીઆ આઠ-

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ લી૦-મુંબઇ નં. ૧૪

મુંબઇની દુકાન : જુની ભાટિયા મહાજન વાડી, કાલબાદેવી રોડ

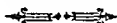
આયુર્વેદિક દવાઓનું સૃષ્ટીપત્ર આજેજ મંગાવો

રાયચુરાકૃત :

શુભરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૌચલયું લોક સાહિત્ય
અજવંત સમાજ પીતા અને પુત્રી સાથે વાંચી શકે તેવું નિર્દોષ સાહિત્ય

સ્વવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે



લખો :

પુ
સ્ત
કા
લ
ય
સુ
હા
ય
ક
સુ
હા
કા
રી
મં
ક
લિ.

| | |
|---|-----------|
| સ્નેહપૂર્ણા : સચિત્ર | શ. ૩- ૦-૦ |
| સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : સચિત્ર | „ ૨- ૦-૦ |
| દાલચીવડાની દશ વાર્તાઓ : | „ ૧- ૮-૦ |
| રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ : | „ ૧- ૮-૦ |
| [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |
| કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ : | „ ૧- ૮-૦ |
| [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |
| રાસ મંદિર : | „ ૧- ૦-૦ |
| [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | „ ૧- ૦-૦ |
| કાઠિયાવાડી કુહા : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | „ ૧- ૦-૦ |
| રસિયાના રાસ : સચિત્ર | „ ૧- ૦-૦ |
| વ્યાસજીની વાર્તાઓ : સચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |
| પારેવાં : | „ ૦- ૬-૦ |
| નવગીત : | „ ૦- ૬-૦ |
| પ્રેમલીલા : પ્રથમ ભાગ : સચિત્ર | „ ૧- ૪-૦ |
| ગાંધીયુગની વાર્તાઓ : સચિત્ર | „ ૦-૧૨-૦ |
| મહીપાળદેવ : સચિત્ર | „ ૨- ૮-૦ |
| દાલચીવડાનો દાયરો : સચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |

નવાં પુસ્તકો તૈવાર થાય છે :

વડોદરા

રાયચુરાની રસકથાઓ : સચિત્ર
સોરઠી લોકવાર્તાઓ : સચિત્ર

તાની નોકરીમાં હતા એમના જેવા મોદક
વાત કરનાર મેં જોયા નથી. એમનું બ્યાક-
રણ શુદ્ધ નહોતું છતાં તેઓ જે વાત કહેતા
તેમાં એમનું 'રંગીલું' અને જીગ્રાસ બ્વસ્તિત્વ
મેળવેલી કહેતા. એમણે જીવનમાં આટલું
બધું મેળવ્યું હતું. એમણે બધું વાંચ્યું
હતું, રાત્રિપ્રકારથી
અને જગતની
બીજી સામાન્ય
રિથિતિની એમને
માહિતી હતી. ઉ-
પરાંત એમનામાં
પ્રેરણાવંત અને
કાર્યરસિક કદપના
પણ હતી. વળી
તેઓ અત્યંત
લાક્ષિત્યપૂર્ણ અને
તદ્વત સ્વાભાવિક
સારી રીતભાત
ધરાવતા હતા.
એને તેથી જ મને
લાગે છે કે તેઓ
મારા ધોરણે સં-
સ્કારી પુરુષ હતા
અને છે. બ્યારે પહે-
લા પુરુષ પુષ્કળ કે-
ળવણી પામેલા હો-
વા છતાં અરસિક
અને અસંસ્કારી
હતા.

સંસ્કારિતા એ
કેવળ શિક્ષણ કે

મુસાફરીથી જ મળતી નથી. છતાં આ લગોત્ત-
યથેચ્છ ઉપયોગ કરવામાં આવે તો સંસ્કાર-
રિતા લાવવામાં તે સદાય કરે છે. એક
માણસ પોતાનું આયુ જીવન એક તાના
ગાંમડામાં રહે; તેણે સાધારણજ શિક્ષણ
મેળવ્યું હોય. તો પણ હું જેને સંસ્કારી

મંતુપ્ય ગણું છું તેવા તે હોય શકે. વાંચન
સંસ્કારી યવામાં ધણી સદાય કરે છે. પણ
વાંચતું એટલે બધું, ગમે તે વાંચતું કે લેખો
અમુક વાંચનારું કહે છે તેથી તે વાંચતું
એમ માનું કહેતું નથી ચાલુ માસિકો,
ચાલુ નવલકથા સાદિષ, જીવનચરિત્રો, ઇતિ-

હાસ અને ફિલસૂફી
જેવા વિષયોનો

પોતાના રસ, સ-
મય અને શક્તિના

પ્રમાણમાં પરિચય
રાખવો એટલું જ

મારું કહેવું છે. અ-
મુક પુસ્તક કેવળ

કાષ્ઠ બનામણ કરે
કે બીજાઓ તે

વિષે વાત કરતા
હોય તેટલા પરથી

કાષ્ઠ પણ પ્રકાશના
રસ કે સમજ વિના

તે વાંચનારો આ-
પણી રાત બંડા

રમાં વધારો થતો
નથી. ૧૦૦ પુસ્તકો

વાંચનારો આપણા
રાત બંડા ર માં

વધારો થતો નથી.
૧૦૦ પુસ્તકો વાં

ચવા અને તેમાંથી
હલ જુદી જવા

તેના કરતાં થોડા
પુસ્તકો અને તે પ્રેરણાવંત

અને સમજ
શકાય તેવા વાંચનારો વધારે સારું છે.

મુસાફરીની ખાજતમાં જે તમે દરીઆમાં,
બંધીન પર કે હવામાં મુસાફરી કરી શકો
એમ ન હો તો પણ પુસ્તકોમાં મુસાફરી
કરી શકો એમ છે. દાક્ષમાં એવા ધણાય

પનિહારી

(દાળ: બમ્બરિયા રૂવાને કાઠે)

જળે ભરીને આવી બેઠલું, સખિ !
માંહીથી પાણીમાં છલેકાય રે;

પનિહારી ! ધીમેથી ચાલને.

જળે ભીંભાયે તારું સુખડું, સખિ !
સાંધ્યરંગી સુદી ભીંભાય રે;

પનિહારી ! ધીમેથી ચાલને.

દંસીની ચાલે નિત્ય ચાલતી, સખિ !
અધીરી ઉતાવળે સું લય રે ?

પનિહારી ! ધીમેથી ચાલને.

માતી તું ગીત રાજ ચાલતાં, સખિ !
સુખે મીઠાં વેણુ ના વેસાય રે;

પનિહારી ! ધીમેથી ચાલને.

ઉછળે કાલિંદી વારિ પાટમાં, સખિ !
ઢોળાતાં બેડું ખાલી ચાય રે;

પનિહારી ! ધીમેથી ચાલને.

મૂળજલાધ પીનામ્બરદાસ રાહુ

મોહક પુસ્તકો લખાયા છે જે આધુનિક રીતે વાચક આગળ એક અનુપમા પ્રદેશના ક્ષતિદાસ અને ભુગોળના નિર્ણયે આપ્યાં કરતાં તેના આત્મા જ કાલવી દે છે.

ચાલુ બનાવેલી માદિતી જે એકાદ બે સારાં છાપાં છુદ્ધિપૂર્વક અને કેવળ દાર્શનિક દુયકા કે રોમાંચક મથાળાથી વિશેષ જાણવાની દૃષ્ટિએ વાંચે છે તેને, હપલબ્ય હોય છે. રાજ્યકારણ અને જગતના બનાવો આ રીતે વાંચકને મળે છે. અને આવી સામાન્ય માદિતી ધરાવવી તે સંસ્કારિતાનું એક અંગ છે.

સંસ્કારિતા એ પુસ્તકો, પ્રદેશો અને જગતના બનાવોની માદિતી કરતાં વધારે અગ્રાધ છે. માનવ સંબંધોમાં સંસ્કારિતા અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. જે લોકો ખીજા લોકોમાં કેવળ સામાજિક સંબંધની દૃષ્ટિએ કે પીઠ પાછળ નિંદા કરવાની દૃષ્ટિએ નહિ પણ માનવ વ્યક્તિઓ તેની રસવૃત્તિ અને દયાવૃત્તિને સતેજ કરે છે તેથી તેમનામાં રસ લે છે તે જાતે જ રસિક હોય છે.

સંસ્કારિતા એટલે વિદ્યાગર્ભ વિદ્યાજ્ઞ અર્થમાં ધર્મ અને માનવ જાતમાં અચળ શ્રદ્ધા. સંસ્કારિતા એટલે ભાવના પણ ભાવનાવશતા નહિ. સંસ્કારિતા એટલે દાર્શનિક પણ ખરી. સંસ્કારિતા એટલે સારી રીતભાત, અલગત દાંભિક રીતભાત નહિ, પણ એક પ્રકારનો સ્વાભાવિક હૃદયને હોય એવો વિનય, સંસ્કારિતા એટલે એ ધરાવનાર વ્યક્તિ સંકુચિત નહિ પણ સરિષ્ણુ હોય છે. અને જાણી જોઇ કોઇ પણ માણસની, પછી તે મિત્ર હોય કે અજાણ્યો હોય, લાગણી દુઃખથી શકે નહિ.

સંસ્કારિતા એટલે અંગત દેખાવની સંભાળ; સંસ્કારિતા એટલે સામાજિક સંબંધોમાં મરજતા અને મારી દૃષ્ટિએ આજના

યુગને રૂંધતી ખાલી દાંભિકતામાંથી મુક્તિ ખરી. સંસ્કારિતા એટલે ખુદ્દુ મન અને પ્રત્યેક વ્યક્તિ. પછી તેનો સામાજિક દરજ્જો ગમે તે હોય તેની પાસેથી આપણે કંઈ ને કંઈ શીખી શકીએ એવું જ્ઞાન પણ ખરું. સંસ્કારિતા એટલે ખીજા લોકોને આપણી સાથેની તેમની વાતચીતમાં નિશ્ચિંત બનાવવાની પૂર્ણ ઇચ્છા પણ ખરી. સંસ્કારિતા એટલે એ સર્વ હપરાંત જીવનમાં રસ અને જીવનને પૂર્ણપણે અને બની શકે એટલી સારી રીતે જીવવાની આદુરતા પણ ખરી.

સાચી સંસ્કારિતા જીવનના એકાદ પ્રદેશ કે છુદ્ધિ વિષયક વિનોદમાં સમાપ્ત થતી નથી, સંસ્કારિતા એટલે આરામ અને શરીર સૌંદર્યની ખીલવણી, વાંચન વડે મનની ખીલવણી, સામાન્ય માદિતીની ખીલવણી અને મૈત્રિ અને સહભાવ માટેની સદૃઝ વૃત્તિ અને ખુદ જીવનમાં એતનવંત અને સજીવ રસ.

યુનીવર્સીટીના શિક્ષણની દૃષ્ટિએ તમે ભણેલા હો કે ન હો, તમે એક મોટા શહેરમાં રહેતા હો કે એતર કે ગામમાં વસતા હો, શુભાશ્રીના મિષ્ટ લાભો તમે ચાખ્યા હોય કે તમારા ધરથી વીજ માઇલ જેટલા પણ દુર તમારા જીવનમાં ન ગયા હો, ગુજરાત માટે મહેનત કરતા મજૂર હો કે સાધન અને સંપત્તિવાળા સહૃદય હો એ બધું અગત્યનું નથી. જીવનની કોઇ પણ સ્થિતિમાં તમે સાચી સંસ્કારિતા ધરાવી શકો છો. મિત્રજાન, સદિષ્ણુતા, ખુદ્દુ અને આદુર મન, અને સચરત માનવજાતનો સમાવેશ કરે એવું વિદ્યાજ્ઞ હૃદય એ સર્વ તમારી સંસ્કારિતાનું વાતાવરણ ઉછું કરે છે. આ પ્રકારની સંસ્કારિતા એટલે જ મોહકતા; એટલે જ સાચું વ્યક્તિત્વ.*

* અંગ્રેજી પરથી અનુવાદ.

ડો

શી

મા

લેખક :

શ્રી. શિવકુમાર ત્રિવેદી

નૌ મરહુમાં ઇચ્છા ડોશીની દાક વાગતી હતી. ૧૯મી સદીના આ પ્રતિનિધીના વૃદ્ધત્વને માન આપી રહ્યાના 'સૌ કાષ્ઠ તેપને માનદષ્ટિથી જોતાં. સંસારબ્ધવદાર અને રૂઢીપદ્ધતોના રિવાજોના યંચવામાં લેમની સલાહ લેવાતી. ન્દાના છોકરાંઓને મુંદર વાતોના ઝરા રૂપ પશુ તેઓ દર્તા. ધણીવાર વાતોમાં ડોશીમા કહેતા કે કુખના કુંગરે લેમને દોહળાં કરી નાખ્યાં બાપી નો ઉમ્મરના પ્રમાણમાં લેમની દેહ સારી હોવી જોઈએ. દેવમંદિરે દર્શન કરવા જતાં રસ્તામાં ૨૦મી સદીની દમમાં જોતજોત થયેલી કાષ્ઠ કન્વ-કાને ડોશીમા જોતાં તો તેઓ બેજે બેજે ખામ લેતાં લેતાં લાકડીના ટેકે ઉભા રહી તેના તરફ ટીપી ટીપીને જોઈ રહેતાં; અને પછી નીસાસો નાખી અડઅડતાં કે "કુનીયા બગડી ચાલી." કુખદ પ્રમંજોએ લેમને બ્ધવદારકુશળ અને દિમંતમાજ અનાવ્યાં દર્તા. માંડમાંડ લેમને પુત્ર રગતો કમાતો થયો. જોટલામાં તેને કાળે જડપી લીધો. વડુ પશુ મધ, પાછળ મરવાને આજસે, જીવન આગક ડોશીમાને આસરે રચું. આ આગક તો લેમના વંશ-જાડના પાન ખરી પડેલા કુંદા પર ન્દાની કુંમળ પ્રમાન હતું; જોટલે ડોશીમા લેને સંભાળપૂર્વક ડેરેલા લાવ્યાં.

ધરસંસાર ચલાવવામાં ડોશીમાને બહુ વિધ કુશળતા વાપરવી પડતી હતી, જદાવરયા પ્રભુ-ભાજનમાં વ્યતિત કરવાની ડોશીમાની ઇચ્છા હતી પશુ આ પૌત્રની સંભાળતો કારભાર આવી પડવાથી લેમને એમ થતું કે 'લેમની જીંદગી કુખધામાંજ પૂરી થવાની. પશુ તેઓ "પ્રભુની મરજી નો" કતમ આદર્શ લાઇ ચાત ચિતો દિવસો પસાર કરતાં દર્તા. ધરમાં કાષ્ઠ કમાતો હાથ ન હોવાથી તથા લેમની જદાવરયાને લીધે કામકાજ થતું ન હોવાથી દર વર્ષે ખેતર કે બરોણું વેચી દેવું પડતું. ડોશીમાને એમ થતું કે મોદન લેમને પૌત્ર જટ દહને રહેશે યજ્ઞ જાય, ને રગતો કમાતો થાય તો લેમનાથી નિરાંત જીવે જાંયા પગે સુવાય. રુમેચ્છાઓ લેમના રૂવે રૂવે હતી. સ્વભાવે મુદુ દર્તા, આગકોર અને કરકસરના પશુ તેઓ જાતા દર્તા; કુખદ પ્રમંજોએ લેમને ધેવંરાન, સદનશીલ અને દિમંતમાજ અનાવ્યાં દર્તા. જીવદા અને અનુકંપા લેમના જીવનમાં જોતજોત થયેલાં દર્તા. પશુ આપણી દષ્ટિએ તો તેઓ 'ડોશીમા'જ દર્તા ચાચીકે તેઓ રૂઢીપદ્ધતો, જુના ચિચોરા, અંધશ્રદ્ધાળુ રિવાજો વિગેરેના મુસ્ત દિગામતી દર્તા.

વર્ષો વિતી ચાલ્યા. ઇચ્છા ડોશી કુખ:

ધરકારબારની ચિંતા અને અનેકવીધ તાપોના ઝીથરાઓમાં; અનેક મ્હોટી આશાઓના ઝાડના ફૂંકાનો આશ્રય લાઇ ચરધરી રહ્યાં હતી. મોહન મ્હોટો થયો. ભણવાની બાબતમાં ત્હેના મામાએ તબવીજ કરવા માંડી. ખ્હેનના મરણ પછી વહાલ બ્હેચાતો આવ્યો હોય તેમ તેના મામાને બીજી કદી દરકાર રાખવાની બુદ્ધિ ચાલતી નહતી. ઇચ્છા ડાશી મોહનને ધાર્મિક અને અંધશ્રદ્ધાળુ વિચારોથી પોષવા લાગ્યા; વહેમ અને રૂઢી બંધનોના વિચારોથી બાળકની બુદ્ધિ જકડવા લાગ્યા. આ ઉપરાંત તેઓ ધાર્મિક અને રસિક વાતો પણ તેને કહેતા. આથી મોહન વાતોનો રસીઓ બન્યો. મ્હોટા થતાં ત્હેનો વાર્તારસ પોષણ અને અભિવૃદ્ધિ માગવા લાગ્યો. કાંઈ પાડોશીની મદદથી તેણે લાખ-બેરીમાંથી પુસ્તકો આજીવાં શરૂ કર્યાં. કેટલીક વાર મોહન ડાશીમાને પણ વાતો વાંચી સંભળાવતો, ને ડાશીમા માળા ફેરવતાં અડધું સમજાયું ના સમજાયું સંભળતા.

મોહનમાં વાંચનનો રસ અદ્ભૂત રીતે ખીસી ઉઠ્યો. કાં તો ત્હેની પૂર્વજન્મની સ્મૃતિને લીધે કે પછી આ જન્મદત્ત કલા-વિધાનને અંગે ત્હેનામાં સ્વકલ્પિત વિચારો ઉદ્ભવવા લાગ્યા. વખત વીતતાં ત્હેણે સાહિત્ય, નાટક, અને નવલ તરફ દષ્ટિ દોડાવી. ડાશીમા મોહનના લાજુતર તરફ લીક દેખરેખ રાખતાં, અને અવારનવાર મોહનને વાંચતોજ દેખતાં એટલે ત્હેમને સંતોષ રહેતો.

વિશેષમાં મોહનમાં મંગીતશક્તિ દેવદત્ત હતી. ત્હેનો મધુર કંઠ અતિ સુંદર હતો. એક દિવસ વિદ્યાર્થીઓની સમક્ષમાં ત્હેના કંઠ માટે વખાણ થતાં ત્હેને કુદરતી ઉત્સાહ મળ્યો; ને તે કળા વિકસાવવા ત્હેની જ્ઞતિ દડ થતી ચાહી. મોહન મ્હોટો થતાં ડાશીને પોતાના પરનો બાર ઝોંઝો યતો લાગ્યો.

મોહન બીજા ઉકારાઓની જેમ બગડેલ નથી તે જોઈ ડાશીનો જીવ આનંદમાં રહેતો. ધણીવાર ડાશીમા મોહનને કેટલીક રૂઢી બંધનો તથા પરાપૂર્વથી ચાહી આવતા જુના રિવાજોના બોધપાઠ આપતાં, જ્યારે મોહન ડાશીમાના વાસ્તવ્ય અને તિર્થસ્થના માનની ખાતર કંઈપણ દલીલ કે પોતાની વિરૂદ્ધ મરજી દર્શાવ્યા વિના સાંભળી રહેતો.

પણ દિવસો જતાં મોહનને ડાશીમાની વાતો અકારી થઇ પડી. ધણીવાર તે ડાશીમાના વિચારો તુચ્છા કરી કઢાડતો, તથા ત્હેમને જુના વિચારોની અંધેરતા સમજાવવા પ્રયત્ન કરતો. હવે ડાશીમાનું દિલ દુઃખાવા લાગ્યું. એક દિવસ મોહન કાંઈ એક નાટક વાંચતાં એક ગાયન લલકારી ઉઠ્યો. કામકાજ કરતાં કરતાં ડાશીમા ચમક્યા, ને મોહન તરફ જોઈ રહ્યા. તેના મોટા વાળ, ત્હેના હાથના આળા વિગેરે ડાશીમાના વિચારો વિરૂદ્ધ આચરતો ત્હેને જુના-વિચારોના બંધનમાં જકડાઈ રહેલું જુવન લાગ્યું. આથી ડાશીમાના રનેદનો ઉજીવ ઝરો વધુ ધમધમતો બની જવાળાસુખીરૂપે ત્હેમના મ્હોં દ્વારા શરી નીકળવા લાગ્યો.

મોહન વધુ બગડતો ના ચાલે તે માટે મહામહેનતે પોતાના જેવા આંધળા અને જુના વિચારવાળા એક કુટુંબમાંથી સંડેલા વિચારોથી એતરંગિત થયેલી વડુ ડાશીમા મોહન માટે શોધી લાગ્યાં. નવિ સહીના વિચારોથી વડુ બગડેલી નથી તથા પોતાનો વિચાર અને રહેણીકરણોનો વારસો, વડુ માત્રથી રાખી મોહનથી ઉડી જનાર કુટુંબની આજર-જ્યારે તેને તે સતેજ રાખશે તે જોઈ ડાશીને મન-તૃપ્તિ થઇ. મોહનને લગ્ન માટે આનાકાની કરી પણ મોટેરાં તરફની અવદિત આરાધારકતા તથા ત્હેમના તરફની માનની અયોગ્ય અને અમર્ષાદિત વિચાર

અલાઓને લીધે તે કલ્હ કરવા આવેલા
ટાની માફક તાબે થયો. સાદિત્યનો શોખ
દિગત થતો ચાલ્યો. ત્હેની સાદિત્યની
યાને, ત્હેના વિચારોને, ત્હેની જાતને ઝોળ-
નનાર પાળખનાર કોઈ ન હતું. શાંત ચિત્તે
પણ પ્રકારના કુટુમ્બીજનોના કલ્હાદ
ગ્રેરક પીઠપલ્લ વગર તે કળાના કુર્ષ્ટ માગે
ગલ્યો જતો હતો. હવે તો તે જાહેર રીતે
પાળ અને જલસાઓમાં લાગ લેતો. નવા
વેચારો ત્હેના દિલમાં દદ થતા જતા હતા.
ત્હેના દેવી કંઈ ધણાનાં મન મોહી લીધા.
પ્રીતી તથા કેટલાક વડીલો ત્હેને આપથી
નવાવતા ત્યારે કલાના ઉપાસકો ત્હેના કંઠને
પાળખનારો, ત્હેને પુરસ્કારોથી નવાજીત
કરતા. ન્યારે મુંધારક વર્ગે જાણ્યું કે ત્હેને
તેના યોગ્ય અર્ધાંગના નથી મળી ત્યારે તેઓ-
નું દિલ ધવાયું. ત્હેમને લાગ્યું કે મોહન
એક હાથે પૂર્ણ રીતે નહિ પ્રકાશી શકે. આ
આ લગ્ન ગ્રંથી તેની કળાના વિનાશ રૂપ
હતી. ઇશ્વરદત્ત કળા-વિદ્યાયકને આવી
અર્ધાંગના પ્રભુએ કેમ મેળવી આપી તે અ-
જાપથીમાં સૌ કોઈ લીન થતા પણ ન્યારે
તેઓ સમજતાં કે મનુષ્યકૃત રૂઢીબંધનોનું
જ આ કારણ છે ત્યારે તેઓ નિરૂત્તર થઈ
જતા.

ડોશીમાં ન્યારે ન્યારે મોહનને મ્હોટા
મ્હોટા વાળ અને ભોડી મુઝામાં ભેળાં ત્યારે
ત્હેમની આંતરડીમાંથી કળકળતો નિશ્વાસ
નીકળી પડતો. તેઓ મોહનને સીધે માગે
લાવવા દરેક હમપણા કરતા. પ્રભુ પ્રાર્થ-
નામાં પણ મોહન સમાર્જે ચડી જાય તે
માટે પ્રાર્થતા. પણ મોહનને તો ડોશીમાનો
શોખામણ ના લાગી. તે તેના સુધારામાં ધણે
થયો. ડોશીમાને ન્યારે નવા વિચારો દર્શાવતો
ત્યારે ડોશીમા વધુ ખીજતો. જાળતાં, અને
ભડભડતાં. પરસ્પાર કારભારના વિકટ

કામમાં વધુ મોહનની તરફની સંતાપોથી
ડોશીનું શરીર ધસાતું ચાલ્યું. વધુથી તેનો
ધણી સમજી શકતો નહિ. મોહનના આળા,
ત્હેના પ્રતિનો વાચા-જાદિશ્કાર વિગેરે ત્હેને
શુભવાડામાં મુકી દેતું. ત્હેનો અલગ્ય આત્મા
મોહનનાં નવિન હિતો ડોશીને ખુલ્લા કરવામાં
સંતોષ માનવા લાગ્યો.

એમેચોર ડ્રામેટીક કલ્પ તરફથી સર-
દોત્ત્વમાં એક નાટક બજાવવાનું નક્કી થયું.
મોહન તેનો વિધાતા હતો. ડોશીમાને કોઈકે
ખચર કરી કે આ વખતે મોહન સ્ત્રીનો પાટ
લઈ નાચનાર છે. ડોશીમાનો જીવ હાથમાં
ના રહ્યો. રીદરસલના બે દિવસ મોહન રાતના
પણ ઘેર ન આવી શક્યો. આથી ડોશીની
હાથ વરાળ વધતી ચાલી. આડોશીઓ પાડો-
શીઓ ડોશીના કુખમાં સદાનુભૂતિ દર્શાવવા
તથા સમજાવવા આવવા લાગ્યા. ડોશીની
દ્રષ્ટિ વધુ તરફ વળી. વડુના નશીબના વાંકા
મુઠાએ છોકરાને બગાડી મૂક્યો તેના અભિ-
શાપ ત્હેના પર વર્ષવા લાગ્યા. વડુ કંટાળી;
મુન્નમ પીયેર જવાની તૈયારી કરવા લાગી.
પેડીમાં તેજાસ કરતાં પાનેતર શાળુ વિગેરે
ન દેખાયાં. વડુની ગલરામણ્યમાં વધારો થયો.
ત્હેણે રહતા હૃદયે અચકાતાં અચકાતાં ડો-
શીમાને વાત ખુલ્લી કરી. આથી ડોશીમાના
કોષાગ્નિમાં ઘૂત હોમાયું.

સતતો તે સમય હતો.

વડુનાં કપડાં ચોરી જનાર નાટકીની
શોખમાં ડોશીમા લાકડી ડોકતાં ડોકતાં પડો-
ચના મધુકરને સાથે લઈ, અંધારાની ડોકરો
આતાં ચાલ્યાં, થીયેટર ભણી ચાલ્યાં.

x x x

“ મોહન ઓ...મો...હન ”

પેરો, બેસી ગયેલો ત્યાં દુઃખથી ભારે

વે અવાજ થાયેટરના ખુણામાંથી આવવા ગયો.

રોજ ઉપર નૃત્યવાદ્યોના તાનમાં મસ્તાન નેલો મોહન કન્યાકાના વેશમાં નાચી રહ્યો. ત્હેના કાન ઉપર ખૂબ અચકાષ્ટ. તે મકચો ને ખૂણા લણી નજર કરતાં શીમાને-લાકડીના ટેકે ઉમા ઉમા વિદ્યુત શનીના તેજમાં પોતાના ચક્ષુ-તેજને લખાતાં હાકલ મારી રહેલાં દેખ્યાં. મોહન મકચોઃ આભો બની ગયોઃ અને ખસીયાણો ડી ગયો.

બારે પચસે મોહન ડાશીમાની નજીક પાવી ઉભો, ડાશીમા રોશનીના લપકમાં લાખી સાડી પરિધારક કન્યાકાને પોતા તરફ ખાતી જોષ રલાં. મોહન બે ધડી ચાંત તે ડાશીમા સમક્ષ ઉભો રહ્યો. ડાશીમા હનને કન્યાના વેષમાં પારખી ના ચક્યાં.

“ કેમ માડી ! અત્યારે કેમ આવવું છું ! ”

તોતડાતી જીને નાટકી હબે મોહન બોલ્યો.

ડાશીમા ચમક્યાં.

ધડીબર મોહનને મુખાના વેષમાં જોષ ડાશીમાનું હૃદય પુલકાયું. આંખોને સ્વજ્વલિતા પાતાને પર વિશેષ વહાલ હોય છે. પશુ પાછો ક્રોધનો ચાંત જવાગામુખી મહુકી કંકયો. ત્હેમની ધરડી આંખોએ મોહનને ખાચતો કદતો અને વધુમાં આંખો વેષમાં માખ્યો હતો. સદગૃહસ્થાષ્ટની હૃદ યોગગી મોહન વડેલા વાડામાં બદાલી રહ્યો છે એમ

ડાશીમાને નક્કી થયું. ત્હેમનો તીખો સ્વભાવ તમતમો બન્યો. જીવન-શક્તિના શીખરેથી તેઓ જીવન તજેડીની ખાષ્ટમાં કૂદી પડ્યાં; શરીરે ધ્રુજવા લાગ્યાં; ને નિર્મળ દેહે તીચે બેસી પડ્યાં. મોહનનો આત્મા ડખવા લાગ્યો કે “ વૃદ્ધ માણસનું દીલ લડલડ બળે છે ”. તે વિચારશ્ચન્નમનસ્ક ઉભો રહ્યો. ડાશીમાનો ક્રોધ અને ઉકળાટ ત્હેમના અંતરમાં શન્યો. હૃદ દિલમાં શમે તે ચિપરીત, ફક્ત હૃદયનું હૃદ દર્શાવતાં

“ મોહન...હો...કરા તું છેક વંદ્યો. ” એમ બોલતાં બોલતાં તેઓ ઢળી પડ્યાં.

મૂર્છાવસ્થામાં ઢળી પડ્યા બાદ ડાશીમાને ઘેર આચુતામાં તો ત્હેમની રિચતી વધુ બચડી ચાલી. મોહન અને ત્હેની વધુ માજીની સેવામાં તત્પર હતાં. બીજે દિવસે સ્થવારના અર્ધમીચી આંખોએ ડાશીમાએ હૃદયીવાર-સુધરતી જતી દુનિયા તરફ હૃદયી દ્રષ્ટી નાખી લીધી. ત્હેમની દ્રષ્ટિએ દુનિયા એક મહાન મમુદ તરફ ધસડતી જતી હોય તેમ લાગ્યું. ત્હેમનું હૃદય “ મુક્તિઃ મુક્તિ ” પોકારી રહ્યું તેમ ત્હેમના હાથ ચેષ્ટા કરી રહ્યું હતાંઃ હૃદય નિસાસા મારી રહ્યું હતું. આસપાસ બેસી રહેલાં સગાં બદાલાંએ પ્રદાને ઐહિક વિદાય આપવા ગ્માંપૂર્ણ ભાવે બેસી રલાં હતાં.

મોહનની આંખો આંખોની યથ રહી હતી. *

● અંગેજી ઉપરથી સચિત.

લગ્ન અને કુટુંબ ભાવના માં વિચાર પરિવર્તન

લેખક : શ્રી હંચનલાલ ત્રિભોવનદાસ મરચંદ,

એમ. એ. એલ.એલ. બી.

(લેખાંક ૨ જો)

પહેલા લેખમાં જણાવ્યા પ્રમાણે આ સંશોધનની ભૂમિકા તેષાર કરવા માટે જનતામાં વહેંચાયેલામાંથી ફક્ત ૬૭૬ પ્રશ્નપત્રો જવાબ સાથે પાછા આવ્યા હતા. આમાંથી ૭૮ તેમાંની વિગતો મુંદેદમરી લાગવાથી મણતરીમાં લીધા નહોતા; એટલે આ સંશોધનમાં પરિણામ ૫૯૮ પ્રશ્નપત્રો ઉપર જ આધાર રાખી સંચોળનું છે.

જવાબનાં ત્રણ વિભાગ પાડ્યા છે (૧) યુવાનો (૨) યુવતીઓ અને (૩) મધ્યવયસ્કો. યુવાવસ્થા અને પ્રીદાવસ્થા વચ્ચેનું અંતર ૪૫ વર્ષનાં માપ ઉપર રાખ્યું છે. યુવાનોનાં જવાબો મુખ્યત્વે મુંગ્ધ, ગુજરાત અને પૂનાથી મળ્યા છે. જ્યારે યુવતીઓ તથા પ્રીદાનાં જવાબો મુંગ્ધ અને ગુજરાતમાંથી મળ્યા છે.

૬૨૬ પ્રશ્નની ચર્ચા જૂદી અને સવિસ્તર કરી છે અને તેની છેવટે મળેલા જવાબોમાંથી કેટલાક સ્પષ્ટાશ્લિષ્ટ જવાબોનાં અનુસાર ચર્ચા કરી છે.

પ્રશ્નપત્રોનાં જવાબ આપનારાઓ પૈકી ખરા મધ્ય વર્ષનાં (middle class) છે. એમાંનાં પછા ખરા સાદાજન અને વાણીયા જેવી કુચી કોમોનાં છે.

ન્યાતની જાનનમાં ખાસ રસમરી વાત છે એ છે કે કેટલાકોએ પોતાની ન્યાત ખીસકળ જણાવી નથી. જ્યારે પછાઓ 'દિંદુ'

'ગુજરાતી', 'દક્ષિણી', 'દિંદી'. એ પ્રમાણે પોતાની જાત ઓળખાવે છે. કેટલાકોએ તો દંડતાથી જણાવ્યું છે કે તેઓ ન્યાતનાં વાકામાં માનતા નથી, એક કાષ્ઠ પોતાની જાતનું વર્ણન " માનવ જાતનો રનેરી " (Lover of Humanity) ના વિશેષજ્ઞનાં ઉપયોગથી કરે છે, જ્યારે એક બીજા કાષ્ઠ ' જન્મથી વાણીઓ ' એવું લખે છે.

આમ ન્યાતનો અવગણના અગર તિરસ્કાર કરવાની વૃત્તિ કેવળ યુવાનોમાં જ નથી. પ્રીદામાં પણ છે. જો પોતાની જાત જણાવવાને બદલે પ્રશ્નપત્રમાં ' સીધોજ સવાલ પૂછાયો હોત કે " તમે ' Caste System ' (ન્યાત) માં માનો છો ? " નો ખચિત ઓટા કામનાં જવાબો " ના " માં આવે એવી મારી દંડ માનવા છે. થોડાક સોરોએ ન્યાત અગર ઉપન્યાત (Sub-caste) ની સંક્રિયિત વ્યાખ્યાની અવગણના કરી છે. જ્યારે કેટલાકોએ ફક્ત ' દિંદુ ' એજ ન્યાત યોગ્ય રાખી છે. કેટલાક વીરજાઓ તો એક કદમ આજગ તથી વિદ્યાગ દષ્ટિએ જોતાં પોતાનો જાતને " દિંદી " - Indisg - તરીકે જણાવી છે.

આ વિચાર પરિવર્તનનો અંશુસિ નિર્દેશ ત્રીસમા પ્રશ્નનાં જવાબમાં પણ જણાયો છે. એ જવાબ આપનાં કેટલાકો કે કેવળ આંતરજાતિય (Inter-caste) મધ્યની

નહિ પરંતુ આંતર-મતિય (Inter Communal) લગ્નની બહિષ્કારી કરી છે.

પ્રથમે મોકલનારાઓની કેળવણી આખ-
તમાં જણાવવાનું કે એમાં પૂરતું પ્રતિનિધિત્વ
બરોબર સત્યવાયું છે. યુવાનોમાં ૪૬ બી.
એ.નાં વર્ગમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓ છે.
૩૬ ગ્રેન્યુએટો (કાયદાના વિદ્યાર્થીઓ),
૩૯ ડાક્ટરો, ૧૨ અંડર ગ્રેન્યુએટો અને ૨૭
બીજા પદવીધરો છે. યુવતીઓમાં ૨૦ બી.
એ.નાં કલાસમાં છે. ૯ મેડીકલ કોલેજમાં છે.
૪ મેટ્રીક્યુલેટ છે તથા ૧૪ અન્ય પદવીધા-
રીણીઓ છે. પ્રોલોનાં વર્ગમાંથી ૨૨ ગ્રેન્યુ-
એટો, ૮ અંડર ગ્રેન્યુએટો અને ૧૫ મેટ્રીક
પાસ થયેલા છે.

(૨)

પૂનામાં ધણી થોડા યુવાનો પરિણીત
છે. મુંબઈ કરતાં ગુજરાતમાં પરણેલા યુવા-
નોનું પ્રમાણ ધણું વધારે છે પરંતુ મુંબ-
ઈનાં યુવાનોમાં 'વિવાહિત' (Betrothed)
ધણી છે. એ બધાનું સામગ્રું પરિણામ એ
આવે છે કે યુવાનોમાં ૪૩.૬ ટકા પરણેલા,
૧૦.૪ ટકા વિવાહિત અને ૪૬ ટકા
કુંવારા છે.

મુંબઈ અને પૂના કરતાં ગુજરાતમાં
યુવાનોની લગ્ન વખતેની વય ઘણી નાની છે.
એનું મુખ્ય કારણ એજ હોવું જોઈએ કે
ગુજરાતમાં કન્યાને ઘણી નાની ઉમરે લગ્નને
થોડ્ય લેખવામાં આવે છે. મુંબઈ અને પૂનામાં
કન્યાની લગ્ન વખતની વય સરેરાશ ૧૪.૫
આવે છે જ્યારે ગુજરાતમાં ૧૩.૭ છે.

મુંબઈમાં ૫૧ માંથી ૩૪ કુંવારી છે.
૧૩ પરણેલી (એક વિધવા) અને ૪ વિ-
વાહિતા છે. ગુજરાતમાં ૨૭ માંથી ૯ પર-
ણેલી, ૩ વિવાહિતા અને ૧૫ કુંવારી છે.

ઓનું લગ્ન-વય ગુજરાતમાં ૧૩ અને

૨૧ વચ્ચે અને મુંબઈમાં ૧૨ થી ૨૫ ની
વચ્ચે છે. આમ ઓનું સરેરાશ લગ્ન-વય
૧૬.૩ છે.

પુરુષનું લગ્ન-વય મુંબઈમાં ૧૩ અને
૩૪ ની વચ્ચે તથા ગુજરાતમાં ૧૫ થી ૩૧
ની વચ્ચે છે.

આ વિષયે ઉપરથી એ સિદ્ધ થાય છે
કે ભણેલી ઓનું લગ્ન-વય મુંબઈ કરતાં
ગુજરાતમાં ઘણું નાનું છે. પરંતુ ભણેલી
છોકરીનાં વરની ઉમર મુંબઈ કરતાં ગુજ-
રાતમાં થોડીક વધારે છે. જેમ જેમ કન્યા
કેળવણીને પ્રચાર વધારે થાય છે તેમ તેમ
કન્યાઓ મોટી ઉમરે પરણતી થાય છે.
અશિક્ષિત છોકરીઓનું સરેરાશ લગ્ન વય
૧૪.૨ છે. જ્યારે કેળવણી પામેલી છોકરી-
ઓની સરેરાશ ૧૬.૩ આવે છે, આમ યવાનું
મુખ્ય કારણ એજ છે કે છોકરીનું ભણતર
પૂરું થયા વિના તેનાં લગ્ન થતાં નથી.

હવે પ્રોલોનાં લગ્નની વાત ઉપર આવીએ.
આ વર્ગમાં ૨ સિવાય બધા પરણેલા
છે. મુંબઈમાં ૪૭ પરણેલાઓમાંથી ૧૨ એ
વખત પરણેલા તથા ૨ ત્રણ વખત પરણેલા
છે. ગુજરાતમાં ૩૬ માંથી ૭ એ વખત,
પરણેલા તથા ૨ ત્રણ વખત પરણેલા છે.

મુંબઈમાં ૬ અને ગુજરાતમાં ૩ વિધુરો
છે.

મુંબઈમાં બીજી વખતે થયેલાં લગ્ન
વખતે પુરુષની વય ૨૬ થી ૩૮ ની વચ્ચે
તથા ગુજરાતમાં ૨૭ થી ૪૦ વચ્ચે છે. આ
રીતે સરેરાશ મુંબઈમાં ૩૨.૯ અને ગુજરા-
તમાં ૩૧.૧ આવે છે. આમાં કન્યાનું વય
(બીજવર સંતોનાં લગ્ન પ્રસંગે) મુંબઈમાં
૧૨ થી ૨૨ ની વચ્ચે અને ગુજરાતમાં ૧૩
થી ૨૨ ની વચ્ચે રહે છે. આ સરેરાશ મું-
બઈમાં ૧૫.૭ અને ગુજરાતમાં ૧૬.૩
આવે છે.

“ પેનકીલર ” એ અમારા દેહમાર્ક છે.



Pinkiller

પેનકીલર.

(પેરીડેવીસ)

કાઠેરા, ઉલટી, ઝાડો, મરડો તેમજ પેટના દુખાવા ઉપર રાખવાથી પ્રમાણ છે.

નાસી માલથો સાવચેત રહેલો.

સોલ એવન્ટસ:—

પરસોતમદાસ હરજી એન્ડ સન.

મુંબાઈ અને મદ્રાસ.

ગાંધીના વહેમાતરમ

શિકાકદ્ધ સાબુ

(રજીસ્ટર્ડ)

માથાના વાળ ખરી જતા અટકાવે છે. વાળને વધારી મુંબાળા. અને કાળા બનાવે છે તેમજ શરીર નહાવાથી ચામડી મુલાયમ થાય છે દરેક આહારોએ વાપરી પોતાનો સંપુર્ણ સંતોષ જાહેર કર્યો છે ઉપરાંત વડોદરા સ્વદેશી બજાર પ્રદર્શન તરફથી સોનાનો ચાંદ આપવામાં આવ્યો છે. કીંમત ત્રણ ગોટીની પેટીના તેર આના ૮. ખ. છુકુ.

બનાવનાર:—એમ. એસ. ગાંધી

કડી (ઉ. ગુજરાત)

મળવાનું ડેકાણું.

કાયમી સ્વદેશી બજાર

મુંબાઈ અને અમદાવાદ તેમજ ફાવાળાને ત્યાંથી અને દરેક સ્વદેશી સ્ટોરમાંથી મળશે.

—એ સુંદર નવલકથાઓ—

ઈર્ષ્યાની

કંપની સંસ્કારના.

આગ

સમયની રોમાંચક

પ્રેમકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૦-૦ : પો. ૦-૨-૬

તૂટેલાં

કવિવર ટાગોરની

બંધન

સુંદર સામાજિક

નવલકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૦-૮-૦ : પો. ૦-૧-૬

લખો:

વ્યવસ્થાપક “ ગુણસુન્દરી ”

૧૧૪, બીરમામ એક રોડ, મુંબાઈ, ૪.

પસંદગી તમારાજ હાથમાં છે

હમેશના મારે સુવાવડ બંધ કરવી કે એક પછી એક સુવાવડનો ખોળો ઉઠાવે જવો.

અ રૂ બં (રજીસ્ટર્ડ)

દવાનો ફક્ત સાતજ દીવસ ઉપયોગ કરવાથી પછી કદી સુવાવડજ આવતી નથી. આ નીર્દોષ અજબ અદ્ભુત અકળ ગોળીઓ કુંદરતી ઉપાગે ગર્ભ અટકાવે છે, જેથી માસીક ચાલુ-શરીર નીરોગી રહે છે.

આ મહિના મારેજ કીંમત: રૂ. ૭૫ :

પરદેશ : રી. ૧૫

નવેશ્વર માસથી કીંમત: રૂ. ૧૦ :

પરદેશ : રી. ૨૦.

સરનામું નીચે મુજબજ કરવું:—

મીસીસ કુસુમકુમારી મહેતા

નસીરાબાદ (રાજપુતાના)

- ૪ છે તેનાં કરતાં સાફ નહિ મળતે.
- ૫ “છોકરી સારી મળી એ સદ્ભાગ્ય.”
એકની આપતમાં તો વડીલો અને પર-
ચુતારની પસંદગી એકજ છોકરી પર
પડી હતી.
- ૨ “છત્તાવિરૂધ વિવાદ થયા છે. પણ
લગ્ન કર્યું જ નહિ.”
- ૧ મારી છત્તા વિરૂધ હું પરણીશ નહિ.
- ૧ “સંમતિ યા પસંદગીની જરૂર નથી.
પિતૃઓની આગામી વચ થવું એ આપણી
ધાર્મિક દરજ છે.

૪૪

ગુજરાત

- ૧૨ જવાબ આપ્યો નથી. પણ ૪ કહે છે
કે કંઈ નહિ, તો સંમતિ તો લેવીજ
જોઈએ.
- ૨૫ “અમારી પસંદગી અગર સંમતિને
લગ્નમાં રથાન હોત તો ઠીક પડત.
- ૨ પસંદગી અગર સંમતિ હોત તો સાફ
કે નહિ તે કરી શકતા નથી.
- ૪ છાત્રી ઠાકીને કહે છે ‘પસંદગી અગર
સંમતિ લીધી હોત તો સાફ નહિજ
યતે.’ સંમતિની પણ જરૂર નથી.
પિતૃઓની પસંદગી સ્વર્ણા શ્રેષ્ઠ હોયજ.
- ૨ વિવાદ સંમતિ વિના થયા. એક પર
દરજ પડી હતી. બીજા પિતૃઓને નારાજ
કરતા અચકત હતો.

૪૫

પૂના

- ૧ જવાબ નથી.
- ૨ પસંદગીજ સારી હોત.
- ૨ સંમતિ લેવી જોઈએ. પરંતુ યુવાનોને
પસંદગીની અધાનિત સ્વતંત્રતા આપવી
એ યોગ્ય નથી.

૫

આ સ્પષ્ટીકરણ મેટ્રીકની આગળ બાણતા
અગર Higher Education-હવે ફળ-
વણી લાઇ ચૂકેલા યુવાનોનું છે. મેટ્રીક સુધી
બાણેલાનાં જવાબો પણ સચવે છે કે ઘણા
પસંદગીની તરફથી કરે છે. પણ જો તે
શક્ય ન હોય તો પરચુતારની સંમતિ-તો
લેવીજ જોઈએ એવું સ્પષ્ટ જણાવે છે.

હવે યુવતીઓ એ પ્રશ્ન તરફ કંઈ દૃષ્ટિએ
જુલે છે તે જોઈએ.

ગુજરાત કરતાં મુંબઈમાં સ્ત્રીનાં લગ્નમાં
પસંદગી અગર સંમતિને વધુ મહત્ત્વ આપાય
છે. ઘણી ખરી યુવતીઓ તો પોતે પૂર્ણ
પસંદગીથીજ સંતોષ પામે એમ જણાવે છે.
પ્રમાણમાં ઘણીજ થોડીજ યુવતીઓ, પોતાની
કેવળ સંમતિથી સંતોષ પામી શકે, પરંતુ
પસંદગી અગર સંમતિ વગરનાં લગ્ન તરફ
તો એક યુવતીની સંકાનુભૂતિ નથી એ ઘણી
રસપ્રદ બોના છે.

ગુજરાતમાં જ યુવતીઓમાંથી જે પોતાના
પરિણીત જીવનમાં અસંતોષ, અનુભવે છે,
એ કશું નોંધ પંથુ અત્રે સંખેદ લેવી પડે
છે. આ જે સંદુષ્ટી બહેનો ઘણા સંખ્યા
શબ્દોમાં હૃદયનો લાર ઠાલવે છે કે જો તેમની
કેવળ સંમતિ-પણુ લીધી હોત તો તેઓ
ઘણી સુખી થાત.

મુંબઈની ૧૭ પરણેલી બહેનોમાંથી ૮
પોતાની પસંદગી પ્રમાણે પરણી હતી. ૬ ની
માત્ર સંમતિ લેવાઈ હતી. ૩ ની તો સંમતિ
પણુ નહોતી લેવાઈ. આ ત્રણમાંની એક બહેન
વિધવા છે. એક બહેને જણાવે પોતાની પસંદ-
ગીનો પતિ સ્વીકાર્યો છે તેણે તો વડીલોની
સંમતિ પણ લીધી હતી. ગુજરાતમાં ૧૨
બહેનોમાંથી ૬૩૧ જેજ પોતાની પસંદગીથી
પરણી છે. ૬ ની ૬૩૧ સંમતિ લીધી હતી.
(જેની સંપૂર્ણ સંમતિ અને એકની તો

માત્ર નામનીજ સંમતિ—formal consent લીધી હતી.) બાપીની ચાર તો પસંદગી યા સંમતિ વિનાજ " દીકરીને ગાય નર્મી દોરે ત્યાં જાય " ની કહેવત અનુસાર પરણી હતી.

સુબ્રમણ્યમ પોતાની પસંદગીથી પરણેલી ૮ બહેનોમાંથી ૬ ને લગ્નમાં સંપૂર્ણ પસંદગી નેમ્મએ છે. એક સંમતિ માત્રથી સંતોષ પામે છે. ન્યારે એક બહેને આ પ્રશ્નનો જવાબ આપ્યો નથી.

ગુજરાતમાં જન્મે બહેનો માત્ર સંમતિથી સંતોષ ન પામતાં પૂર્ણ પસંદગીનો હક માગે છે.

સુબ્રમણ્યમ સંમતિ માત્રથી પરણેલી ૬ માંથી ત્રણને પૂર્ણ પસંદગીનો હક નેમ્મએ છે. ન્યારે બીજી ત્રણ પોતાની સંમતિથી સંતોષ પામે છે. ન્યારે ગુજરાતમાં એવી રીતે પરણેલી બહેનોમાંથી એક જવાબ આપ્યો નથી. એક માત્ર સંમતિથી સંતોષ પામી શકે છે ન્યારે ચારને પોતાનીજ પસંદગીનો પતિ પરણવાનો હક વહાલો છે.

સુબ્રમણ્યમ ત્રણ બહેનો, ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે, પસંદગી યા સંમતિ વિના પરણી છે. આમાંથી એક પતિની પસંદગી પોતેજ કરવી નેમ્મએ એવું જણાવે છે ન્યારે બીજી " જો વહીવે પોતાની સુદ્ધિનો ઉપયોગ કરી વર પસંદ કરે તો માત્ર સંમતિથી " સંતોષ પામે છે. એક બહેને જવાબ આપ્યો નથી. એક તો જણાવે છે: " લગ્ન વખતે હું ધણી નહાની હતી. નહિં તો મેં પોતેજ પતિ પસંદ કર્યા હોત. બીજી બે બહેનો કહે છે કે તેઓ સુખી છે એટલે પોતાની પસંદગી યા સંમતિથી પરણ્યા હોત તેનાં કરતાં જ યશુ તેજ સાઈ યશુ છે. ગુજરાતમાં આમ પરણેલી ચાર બહેનોમાંથી ત્રણ પસંદગીની અને એક કેવળ સંમતિની તરફેણ

કરે છે. એક બહેન જણાવે છે " જો મારી પસંદગીથી યા સંમતિથી લગ્ન થયું હોત તો સાઈ ન ચાત કારણ લગ્ન વખતે હું ધણી નાદાન હતી. બે જણાવે છે કે જો પસંદગી યા સંમતિ લીધી હોત તો તેઓ ધણી સુખી ચાત.

મધ્ય વયનાં ધણા ખર્ચ પુરવો ૨૦-૨૫ વર્ષ ઉપર પરણ્યા હતા એટલે એમાંથી ધણાની સંમતિ પણ લેવાઈ ન હોતી એ વિસ્મય પ્રાપ્ત એવું નથી. પરંતુ સુબ્રમણ્યમ ૭૧ માંથી ૧૬ દલતાથી જણાવે છે કે પોતે પસંદગી યા સંમતિથી પરણ્યા હોત તો ધણાં સુખી હોત. ૧૫ આ ક્યનનો વિરોધ કરી નકારમાં જવાબ આપે છે. ન્યારે ગુજરાતમાં ૨૧ માંથી ૧૫ પસંદગી યા સંમતિથી જો લગ્ન થયાં હોત તો 'સાઈ' એમ જણાવે છે. આ વર્ગમાં મેટ્રીક સુધી ભણેલામાંથી પણ ધણાં પોતાના લગ્નથી તદ્દન અસંતોષ પામ્યા છે. આ પ્રમાણે ધણો મોટો ભાગ પસંદગી યા સંમતિની તરફેણમાં છે. ન્યારે સંમતિની જરૂર નથી એવું કહેનારા ધણાં વિરલ છે.

સુબ્રમણ્યમ ૭ ના પસંદગીથી, ૮ ના સંમતિથી અને ૨૮ ના પસંદગી યા સંમતિ વિના લગ્ન થયાં હતાં. ગુજરાતમાં અનુક્રમે ૬, ૮ અને ૨૨નાં એ પ્રમાણે લગ્ન થયાં હતાં.

આમાંથી પસંદગીથી પરણેલા બધા પસંદગીની તરફેણ કરે છે. માત્ર સંમતિથી પરણેલાઓમાંથી બે સુબ્રમણ્યમ કહે છે અંગ્રેજ પસંદગી કરી હોત તો સાઈ. ત્રણ કહે છે કે પસંદગીથી કાંઈ વિશેષ ફીક ન ચાત. ગુજરાતીઓમાંથી બધા એમ જણાવે છે કે પસંદગીથી પરણ્યા હોત તો ફીક નહિ. એક કહે છે મુનાને પસંદગી ન કરવી નેમ્મએ

કારણ તે બાહ્ય સ્વરૂપનાં મોહમાં અંતર
નથી છે.

હવે પસંદગી યા સંમતિ વિના પરણેલા
ભાઈઓનાં વિચારોત્તું પૃથકકરણ જોઈએ.

મુખ્યપાત્ર

૨ જવાબ નથી આપ્યા.

૧૪ પસંદગી યા સંમતિની ઠીક પડતે.

૧૨ છે તેમજ ઠીક છે. પસંદગી યા સંમ-
તિમાં વિશેષ ફાયદો નથી. આમાંથી
એક તો 'કહે છે કે 'સંમતિની પણ
જરૂર નથી, એક કહે છે " ૧૮-૧૯
વર્ષની વયે પુરૂષ વ્યવહાર કરતાં ભાવ-
નાશીલ વધારે હોય છે. " છતાં આ
ભાઈ પરણનારાઓની સંમતિને આવ-
શ્યકતા કબૂલ કરે છે. એક ભાઈ લગ્નને
' સોટરી ' ગણે છે. બે ભાઈ પોતે
' સુખી ' છે એમ જણાવે છે. જ્યારે બીજા
બે ભાઈ " યથુ ' તેનાથી અને દીલગીર
નથી " એમ લખે છે. આમાંથી એક
તો ' સ્નેહલગ્નો ' - દાસમાં ચર્ચાની
વિરૂદ્ધ છે.

શુભરાત

૩ જવાબ નથી લખ્યા. પણ એક
લગ્નને સોટરીની ઉપમા આપે છે.

૮ સંમતિ અને પસંદગીની તરફેણમાં
છે. અને તેમ યથુ હોત તો સારું
એમ જણાવે છે.

૫ ' પોતે સુખી છે. '

૬ છે તેમજ ઠીક છે. આમાંથી ત્રણ
જણાવે છે કે વડીલોએજ પસંદગી
કરવી જોઈએ કારણ કે તેઓ જ
ચોગ્ય અને શ્રેષ્ઠ વરણી કરવા
લાયક છે.

આ બધી વિગતો ઉપર અભ્યાસપૂર્ણ
વિચાર કરતાં એવું સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે કે

આપણે સુવાન વગે, પસંદગી યા સંમતિ
વિનાના લગ્નથી તદન અસંતોષ પામ્યો છે.
સુવાનો અને સુવતીઓનો ધણો મ્હોટો ભાગ
સ્વેચ્છાપૂર્વક થયેલી પસંદગીથી પરણવાનો
હક માગે છે. અને મધ્યવયનાં પ્રૌઢોમાંથી
પણ ધણાઓ પસંદગી યા સંમતિને ટેકા
આપે છે - અલગત કેટલેક અંશે પોતાનાજ
અનુભવ ઉપરથી - એ ધણી આનન્દની અને
આશાભરી ઘટના છે. અને પોતાના પસંદગી
યા સંમતિ વિનાના લગ્નથી અસંતોષમયું
જીવન વ્યતીત કરનારાઓ પોતાના સન્તાનોને
લગ્નની બાબતમાં પસંદગીની અગર સંમતિની
ફૂટ આપશે એવી આશા, અસ્થાને નથીજ.
આથી નજદીકનાં ભવિષ્યમાં ફરજિયાત લગ્નો
ધણે અંશે કમી થશે અને સંસારમાં પતિ-
પત્ની તથા વ્યવહારમાં સુવાનો અને જુદો
વચ્ચે જે અંતરકલહ દાસ યથુ રહ્યો છે તે
નાબૂદ થતો જશે. આથી સામાજિક, વ્યય
પણ ઓછો થશે એ નિઃસંદેહ છે.

(૪)

કુટુંબને લગતી બીજી અગત્યની બાબત
છોકરાઓની છે. પ્રૌઢોને પૂછાયલાં છોકરા-
ઓને લગતા પ્રશ્નોનાં જવાબમાંથી આ
બીનાનાં દોહન થાય છે કે મુખ્યપાત્રમાં દરેક
કુટુંબ દીઠ સરેરાશ ૨૦-૫૬ અને શુભરાતમાં
૩૦૦ છોકરાં છે. આ સરેરાશ આગળ
પડતી કેળવણી લઈ ચૂકેલા પીતાઓનાં કુટું-
બની છે. જ્યારે મેટ્રીક સુધી લેણેલાઓમાં
છોકરાંની સરેરાશ કુટુંબ દીઠ મુખ્યપાત્રમાં ૨૦૨૫
અને શુભરાતમાં ૩૦૦ છે.
સંયુક્ત કુટુંબ

હવે કેળવણી પામેલા સુવાનોમાંથી
૧૨૪ સંયુક્ત કુટુંબમાં અને ૪૦ વિભક્ત
કુટુંબમાં રહે છે. શુભરાતમાં આ સંખ્યા
અનુક્રમે ૬૦ અને ૪૨ અને પુનામાં અનુક્રમે

૪૮ અને ૨૫ આવે છે. આમાં ભાષ, કાકા અને બીજા અન્ય સંબંધીઓ સાથે સંયુક્ત રહેતા યુવાનોની પણ ગણતરી કરવામાં આવી છે.

યુવાનોમાં થોડું ભણતર પામેલાઓમાં જ મુંબઈમાં ૧૮ સંયુક્ત કુટુંબમાં અને ૧૨ વિભક્ત કુટુંબમાં રહે છે. ગુજરાતમાં ૬ અને ૪ અનુક્રમે.

આ ગણતરી એટલું બતાવી આપે છે કે પુના અને મુંબઈમાં ગુજરાત કરતાં સંયુક્ત કુટુંબની સંસ્થા વધારે પ્રમાણમાં પ્રચલિત છે. વળી પુના કરતાં મુંબઈ અને ગુજરાતમાં ભાષઓ સાથે સંયુક્ત એવાં ઘણાં કુટુંબો છે. પુનામાં કાકાઓ સાથે સંયુક્ત એવાં ઘણાં યુવાનો છે. બાપ અગર દાદા સાથે રહેતા પરિશીત યુવાનોની સંખ્યા મુંબઈ અગર પુના કરતાં ગુજરાતમાં ઘણી છે.

આ પૃથક્કરણ એવું સિદ્ધ કરે છે કે ગુજરાતમાં સંયુક્ત કુટુંબની સંસ્થા ધણી તરારથી નાશ પામતી બન્ય છે. પુનામાં જ સંસ્થાનું અસ્તિત્વ ધણું વધારે પડતું છે અને એનો નાશ ઘણો ધીમે ધીમે થાય છે.

મુંબઈની ૫૧ યુવતીઓમાંથી ૧૩ સંયુક્ત કુટુંબમાં અને ૨૮ વિભક્ત કુટુંબમાં રહે છે. બાકીની ૧૦ આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતી નથી. ગુજરાતમાં ૪ સંયુક્તમાં અને ૧૭ વિભક્ત કુટુંબમાં રહે છે.

મુંબઈમાં પ્રોદોમાંથી ૧૭ સંયુક્ત, અને ૧૬ સ્વતંત્ર રીતે રહે છે. દસ જણાએ કુટુંબને લગતી વિગતો લખી નથી. ગુજરાતમાં ૨૨ સંયુક્ત અને ૧૨ વિભક્ત કુટુંબમાં રહે છે. આ ઉચ્ચતર કેળવણી પામેલીઓની સંખ્યા. થોડું ભણેલાઓમાંથી મુંબઈમાં ૧૦ સંયુક્ત અને ૬ વિભક્ત કુટુંબમાં રહે છે. ગુજરાતમાં આ વર્ગમાંથી ૮ સંયુક્ત અને ૫ સ્વતંત્ર છે.

આ બતાવે છે કે ગુજરાતમાં સંયુક્ત કુટુંબની સંસ્થા ધીમે ધીમે બદલાય ચલી બન્ય છે. અલગત આ બાબતમાં ગુજરાત આગળ પાડતું છે એ કદાચ વિસ્મય પમાડનાર છે. એનું કારણ આર્થિક પરિસ્થિતિ હોય, અર્થાત મુંબઈ અગર પુના જેવાં શહેરોમાં જીવનકલહ ઘણો તીવ્ર હોવાને લીધે ત્યાં વધારે સંયુક્ત કુટુંબો દેખાય છે. ઘણાં-ઓએ સંયુક્ત કુટુંબ સંસ્થાને કેવળ આર્થિક દૃષ્ટિએ જ પોતાનો ટેકો આપ્યો છે.

પરંતુ હેલ્લાં ૩૦ વર્ષોમાં સંયુક્ત કુટુંબ-ભાવના ઘણી ઓછી થઈ છે. એનાં કારણો અમને તો કેવળ આર્થિક લાગે છે. જીવન કલહ વધતાં, નવાં ધંધા શોધવાને અંગે સંયુક્ત કુટુંબની સમ્બંધિને પોતાને વતનથી દૂર રહેવાની ફરજ પડી. આમાંજ સંયુક્ત કુટુંબની વિભક્તતાનું મૂળ છે. કેટલાકોએ આનું કારણ ગૃહકંકાસ પણ આપ્યું છે. પરંતુ ઘણાં ખર્ષા કુટુંબોમાં વિભક્તતાનું કારણ ઉપર જણાવ્યું એજ છે.

::: મહિલાઓની મનોસૃષ્ટિ :::

[આ વિભાગમાં મોટે ભાગે મદિલાઓના વિચારો દર્શાવતા લેખો, ઉત્તરવામાં આવશે. ગુજરાતીમાં અન્ય પત્રોમાં આવેલા બહેનોના લેખોમાંથી અવતરણો; તેમજ અન્ય ભાષાઓમાં બહેનોને દ્વારે લખાયેલા સારા લેખોના અનુવાદોને આ વિભાગમાં મુખ્યત્વે સ્થાન આપવામાં આવશે. બહેનોને લગતા વિષયોને લગતી પત્રિકાઓ, માહિતીઓ તેમજ એવી સર્વ લખાણો બાબતોનું આ વિભાગમાં સંકલન કરવામાં આવશે ઉપતંત્રી]

ગુજરાતનું સ્ત્રીજીવન

(સ્ત્રીમતી શાન્તાબહેન ચૌધ)

ગુજરાતનું સ્ત્રીજીવન જનતા કરવાના પ્રયત્નો થયા પછી પૂર્વોંથી થયા છે. સદ્ભાષ્યે ગુજરાતમાં સ્ત્રીજીવનને પુર્ણ કરી નાખનારા સખ્ત પડતા જોરેના રિવાજો ખીલ પ્રાપ્તો કરતાં પ્રમાણમાં નહીં લેવા જ છે.

ગુજરાતની સ્ત્રીઓએ અનેક પ્રકારનાં કામો, જેનાં કે કેળવણીનાં, અને સામાજિક, વ્યાપાર પ્રધાન, મીઠાં ચલાવવી, રાત્રી ચલાવવાં અને પ્રસન્ન આવતાં તેનો ત્યાગ કરવો, નગીરો ને મીઠાંતોનો વહીવટ કરવો, અને ગયેલી નગીરો પાછી મેલવવી, એવાં અનેક કામો કરી બતાવ્યાં છે, છતાં આજો સી સમુદાય કેળવણી પામે, સામાજિક બાબતોમાં સ્વતંત્ર વિચાર કરતો થાય, સદ્જીવનની નવાબદારી સમજે, અને જીવનમાં તેનાં લખણ અનુસારી કરે, ત્યાગ અને સેવાની મદત સામજી સક્તિ પ્રમાણે બનતાં કરે એવા સ્ત્રી-જનનિના પ્રશ્નો થયાં અને તેનો જોઈ લાગવાનું કામ આવી પરિવર્તન દોષ થકે.

ગુજરાતના રાજેરોની અને ગ્રામડાની અસલ જગ્યાની સ્ત્રીઓમાં જે સંસ્કારિતા જોઈ છે, એમને અપૂરજ્ઞાન નહીં છતાં ક્યા વાર્તાઓ; બનતો અને લેખીતો, જોરે જો એમનામાં એટલી સમજણ આવેલી દે:ય છે, અનેક આર્થિક મુશ્કેલીઓ સામે ટકર ઝીલી જીવસંસાર નિભાવના છે, અને ધરની આવરજો રાખી છે. બાલબચ્ચાંની જીવર પસંદ જી અમલ બહેનોને જોતાં અને એમને લખું છે કે આ જી રાંજી રાંજી, યેમ-સેવા,

અને તે પણ ઉમગાજોર કરે છે. આને કોણ કહેશે કે એ અજ્ઞાન છે. કેટલીએ ગ્રામડાની અમલ બહેનો જેવીનાં કામો કરે છે, તેના દિસાબો રાખે છે, અને નાનીથી પરચરણ વસ્તુઓની કુમારો થલાવે છે. દોરો પાળે છે ને તેમાંથી વેપાર કરે છે. અને તે પણ એટલી કુશળતાથી કે આપણે ધરીજર મુશ્ક વધ જાએ. આ જોતાં એમ લાગે છે કે સંસ્કારિતા તો મળી છે, પણ એવું જ્ઞાન કરાવી સ્ત્રીઓને નજર કરવામાં આવે, આ સંસ્કારિતા રૂપી દીશને જો કેળવણીના પેઢેક પાડવામાં આવે તો એની તેજ સ્વિવાથી સારુંજે ગુજરાત પ્રકાશી રહેશે.

ગુજરાતનાં બહેનોમાં એક નવા સંસ્કારનાં ચિન્હો નજરે પડતાં લાગે છે. પશ્ચિમના સંસ્કારને જખાલુનાર, આ બહેનોમાં, પુરુષોમાં જીવ દળવું, મંગલું, રૂઝું, ખાવું, પીડું, રમત, જમત, જોરે પણ વપડું જડું જેવાય છે. એ માટે એમની નિડરતાને ધન્યવાદ થતે છે. અને એ જુધું જ્યાં મુધી રુખ સદવારના સાધન તરિશે દોય ત્યાં મુધી જખાલુવા મુખ્ય છે, પણ રોંક વસ્તુને મર્થા દોય છે. સદ્વસ્તુ પણ મર્થા મુકે ત્યારે સ્વચ્છંદી બની જાય છે. અને સ્વચ્છંદી કે અનીતિથી અત્યાર મુધમાં કોઈ પણ દેશની પ્રભ થટી નથી. પ્રભવિસરો પામે નીતિમાં જ છે.

દાલમાં કેળવણી " કુદો ને બુસો " આગળ જખડી જી રખાય છે. દર વરસે સંજ્ઞાવંધ

સ્રી-ગેન્યુએટા બહાર પડે છે. ભારતીય મહિલા વિદ્યાપીઠ સ્થાપના પછી ઠીક વેગ આવ્યો છે, એમ કહેવાય છે અને થાય છે તેથી આનંદ પામવાનું હોય છે. પણ વસ્તીના પ્રમાણમાં તે માર સમુદાયમાં બિંદુ નેતુ કહી શકાય, તેનીચેના આંકડાઓ જોતાં આપણે લાણી શકીશું.

ગુજરાત પ્રાંતની પ્રાથમિક શાળાઓમાં અભ્યાસ કરતી છોકરીઓના જુદા આંકડા મળી શકે એમ છે. પણ માધ્યમિક શાળાઓ અને કોલેજોમાં કેળવણી લેનારના જુદા આંકડા સરકારી રીપોર્ટમાં મળવારેલા નથી. મળી આવ્યાં છે મુળ ઇલાકાના આંકડા જોતાં આપણે કેળવણીના વિકાસનું માપ વધારે સારી રીતે કાઢી શકીશું.

મુળ સરકાર તરફથી બહાર પાડવામાં આવેલાં છેલ્લા રીપોર્ટમાં જણાયે છે કે “છોકરીઓના અભ્યાસમાં ધોણી ન સારો વધારો થયો છે” આ વધારો, કેવો છે તે આપણે એ ન રીપોર્ટમાં આપવામાં આવેલા આંકડા ઉપરથી તપાસીએ.

આખા મુળાઈ ઇલાકામાં પ્રાથમિક શાળાઓમાં, માધ્યમિક શાળાઓમાં, કોલેજોમાં, ધંધાની શાળાઓ અને કોલેજોમાં, સરકારે માન્ય કરેલી તેમજ સરકારે માન્ય નહિ કરેલી એવા કેળવણી આપનારી સંસ્થાઓમાં, એકંદરે અભ્યાસ કરતી નાની ઉમ્મરની છાત્રાઓ તેમ યોદી ઉમ્મરની

છીઓ બધાની એકંદરે સંખ્યા-૨૬૨૦૩૫ છે એટલે લગભગ ત્રણ લાખ થવા જાય છે.

મુળાઈ ઇલાકામાં એકંદરે સ્રીઓની (છોકરીઓનો પણ તેમાં સમાવેશ થાય છે) વસ્તીના પ્રમાણમાં આવી રીતે અભ્યાસ કરતી છોકરીઓનું પ્રમાણ સેંકડે ૨૮ ટકા એટલે લગભગ ૩ ટકા આવે છે. આ પ્રમાણ જોઈતામાં જોઈતું ૧૫ ટકા હોય તો આપણે કહી શકીએ કે નેટલી છોકરીઓએ બહુજુ

નેહએ તેટલી મળે છે. જ્યાં ૫૬૨ છોકરીઓએ શાળાઓમાં અભ્યાસ કરતા નેહએ ત્યાં માત્ર ૩ છોકરીઓ ન અભ્યાસ કરે છે. ૧૨ છોકરીઓ હોઈ પણ જાતની શાળાઓમાં અભ્યાસ કરવાને બદલે રખડતી ફરે છે. આને સરકારી રીપોર્ટમાં “સારો વધારો થયો છે” એમ કહેવામાં આવે છે.

આ અભ્યાસ

કરતી ૨૬૨૦૩૫ છોકરીઓ અને ગ્રાંડી ઉમ્મરની સ્રીઓમાંથી ૨૬૦૦૦૦ તે પ્રાથમિક શા-

શ્રીમતી શાન્તાબહેન યોધ

ગુજરાત પ્રાંતિક મહિલા પરિષદનાં પ્રમુખ

[અમદાવાદ : તા. ૧૧-૧૦-૧૯૩૩]

જાઓમાં મળે છે એટલે આપણે નેહ શકીએ છીએ કે માધ્યમિક શાળાઓમાં તેમ કોલેજોમાં મળનારી છોકરીઓની સંખ્યા તે નહિ તેવી ન છે. ૨૬૦૦૦ છોકરીઓમાં ને પ્રાથમિક શાળાઓમાં મળે છે તેમાંથી ચાલુ ધોરણ ઉપરનાં ધોરણોમાં મળતી છોકરીઓની સંખ્યા માત્ર ૧૦,૦૦૦ છે. એટલે એકંદરે ૧૦,૦૦૦ સ્રીઓની વસ્તીમાં માત્ર ૧ સ્રી આવા ધોરણ ઉપરની કેળવણી લે છે.



આ ઉપરથી આપણે નોંધ સહીએ છીએ કે બહુનાર ઊકરીઓમાંથી ધણા મોટા સામની ઊકરીઓ માત્ર નીચલાં ચાર-પાંચ ભણી લીધે જ નથી. આથી બહુવરના સંસ્કાર તેમના જીવનમાં લાંબા વખત સુધી રહેતા નથી. તેઓ ભણ્યાં અને ના ભણ્યાં એ સરખાનું થઈ પડે છે. ઉપલા ધોરણોમાં બહુલી ૧૦,૦૦૦ ઊકરીઓમાંથી માત્ર ૨૦૦૦ ઊકરીઓ ઉપલાં પુરો કરી વર્નાક્યુલર ફાઇનલના વર્ગ સુધી પહોંચે છે.

આખા મુળાઈ ધલાકામાં કોલેજોમાં ૭૦૪ ઊકરીઓ ભણે છે. અને માધ્યમિક શાળાઓમાં ૧૮૦૦૦ ઊકરીઓ ભણે છે. એટલે આખા ધલાકામાં કોલેજો તથા માધ્યમિક શાળાઓમાં બહુલી ઊકરીઓની સંખ્યા ૧૯૦૦૦ થાય છે. એટલે ગુજરાતમાં કોલેજો અને માધ્યમિક શાળાઓમાં બહુલી ઊકરીઓની સંખ્યા આશરે ૩૦૦૦ કે ૪૦૦૦ દોવી નેહએ; કેમકે આ ૧૯૦૦૦ માંથી મોટે ભાગે મુળાઈ કે પુનામાંથી જ દોલેય કારણ કે ત્યાં ઊકરીઓમાં માધ્યમિક કેળવણીનો પ્રચાર આપણા ગુજરાત કરતાં વધારે પ્રમાણમાં છે.

આપણા ગુજરાત પ્રાન્તમાં પ્રાથમિક શાળાઓમાં બહુલી ઊકરીઓની સંખ્યા ૪૨૮૭૪ છે. પ્રાથમિક શાળાઓમાં બહુલી ૪૨૮૭૪ ઊકરીઓમાંથી છેક ઉપલા વર્ગમાં એટલે વર્નાક્યુલર ફાઇનલના વર્ગ સુધી ૧૪૧ ઊકરીઓ પહોંચે છે. આ પ્રમાણે પ્રાથમિક શાળાઓમાં દાખલ થતી ૧૦૦ ઊકરીઓમાંથી ૧૧ ઊકરી પ્રાથમિક શાળાનો અભ્યાસ પુરો કરે છે. અને બાકીની બધી વચમાંથી જ લીધે નથી.

પ્રાથમિક શાળાઓમાં નોકરી કરતી સ્ત્રી શિક્ષિકાઓની સંખ્યા માત્ર ૮૬૨ છે. ૪૨૮૭૪ ઊકરીઓને બહુવરના કમીમાં કમી ૧૫૦૦ શિક્ષિકા નેહએ, એટલે દરેક લગભગ ૧૦૦ સ્ત્રી શિક્ષિકાઓની ગુજરાતમાં જરૂર રહે છે. આ ૧૦૦ શિક્ષિકાઓને બદલે પુરૂષ શિક્ષિકા કામ કરે છે. કન્યા-શાળાઓમાં, સ્ત્રીઓને લગતા કેટલાક ખાસ વિષયો, વિષમ, ભરત, મરજા, વગેરે શીખવવાના દોષથી પુરૂષ શિક્ષિકા કરતાં સ્ત્રી શિક્ષિકાએ વધારે હિતજન થાય છે. ગુજરાતમાં જે ૮૬૨ શિક્ષિકાઓ છે તેમાંથી ૫૯૮ શિક્ષિકાઓ ટ્રેનડ છે, અને બાકીની

લગભગ ૩૦૦ ટ્રેનડ થયેલી નથી. કાંઈક સંખ્યા પ્રકારની કેળવણી આપાય તે માટે બધી શિક્ષિકાઓ ટ્રેનડ દોલે એજ વધારે ચોખ્ખું છે. આથી આપણે નોંધ સહીએ છીએ કે હજી ગુજરાતમાં ૩૦૦ શિક્ષિકાઓને ટ્રેનડ કરવા અને ૬૦૦ પુરૂષ શિક્ષિકાને બદલે સ્ત્રી શિક્ષિકાઓ સામવાની જરૂર દોષથી ૯૦૦ સ્ત્રી શિક્ષિકાઓને ટ્રેનડ કરવાની જરૂર રહે છે. વળી દર વર્ષે ૧૦ ટકા શિક્ષિકા મરણને લીધે તેમ જુદાવસ્થા કે માંસૂમીને લીધે નોકરીમાંથી દૂર થાય તેટલી સંખ્યામાં નવા શિક્ષિકા નેહએ એટલે દર વર્ષે ૧૫૦ નવા ને નવા શિક્ષિકાને ટ્રેનડ કરવા, નેહએ.

સરકાર તરફથી સ્ત્રી શિક્ષિકાઓને ટ્રેનિંગ આપવા માત્ર એક ટ્રેનિંગ કોલેજ માંડવામાં આવી છે અને તેમાં દર વર્ષે માત્ર ૨૫ શિક્ષિકાઓને દાખલ કરવામાં આવે છે તેથી સરકારી ટ્રેનિંગ કોલેજ આપણને જરૂર પડતી ટ્રેનડ શિક્ષિકાઓ કઠી આપી શકે એમ નથી. આ સંબંધમાં સરકારને આજીજ કરવી નિરર્થક છે, સ્ત્રી શિક્ષિકાઓને ખાસ તાલીમ આપવા માટે એક ખાનગી ટ્રેનિંગ કોલેજની જરૂર છે. કેળવણીના પ્રશ્નમાં રસ લેતાં સ્ત્રી પ્રશ્નો આ પ્રશ્ન ઉપર ધ્યાન આપશે એવી હું આશા રાખું છું.

ઉપરના આંકડાથી જણાશે કે કેળવણીની બાબતમાં હજી આપણે કેટલાં બધાં કંઠાલ છીએ. હાલના સમયમાં કેળવણી માટે વિશેષ કહેવું એ બહુ જાણીતી વાતને વારંવાર કહેવા જેવું છે. છતાં એ એટલી મહત્ત્વની વસ્તુ છે કે આપણા સમાજના ધણા રોગોનું એજ એકલું અમુક્ય ઔષધ છે. સ્ત્રીઓની કેળવણી ઉપર સ્ત્રીઓનાં ચેતાનો જ નહિ પણ બાલિ પ્રતિભા વિકાસનો પણ આધાર છે.

પુસ્તકાલયો એ શાળાની કેળવણીની પૂર્તી રૂપ છે. એ ધેર જેમાં વાંચન પુરું પાડી જીવનને જનન કરવાનું અમોહ સાધન છે. ધેર જેમાં અનેક રોગોની સાથે એ સંસાર કરાવે છે. એ તેટલું ખર્ચ કરીએ તોપણ પુસ્તકાલય નેટથી જ્ઞાન સામગ્રી આપણને ધેર ન મળી શકે આપણાં કંઈક જાઓમાં એ પુસ્તકાલય દોષ તો પ્રાથમિક શાળાનું બહુવર જે બુદ્ધિ નવા સરખાવું દોષ તેમ જને



ડોં ગરે નું
બા લા મૃત

પીવાયા

છોકરાં

તંદુરસ્ત થઈ તેમની
તાકાત વધે છે.

કે. ડી. ડેંગરે કંપની,
ગીરગાંવ—મુંબઈ.

— સંતતિ વિના સુખતિ નકામી છે —
શ્રીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી અને વંધ્યત્વ વિનાશક

[ખદિરાદિ ઘૃત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી શ્રીઓના દર્દો જોવા કે, ખાસીક રૂઝની અનિયમિતતા, ખોટી ગરમી લોહી
વિકાર, કમુવાવડ, રતવાથી બચડતાં બચ્ચાં, પ્રદર, લોહીવા, અધુરા માસે બાળકનો થતો
જન્મ, સગર્ભાવસ્થામાં તાવ, અશક્તિ, કેડનો દુઃખાવો, ગર્ભાશયનો સોજો વિગેરે દરદોને
મટાડી ગર્ભનું પોષણ કરે છે. છેડ હોય તો ખાલવે છે અને ગર્ભાશયને ગર્ભધારણ થોડા બનાવે
છે. કીમત રતલ ૧ ના ડાના રૂપીયા બે. અરધા રતલનો રૂપીઆ એક વી. પી. પો. જુદું.

વેદ્ય. એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી ડીપો-ભાવનગર. (કાઠીયાવાડ)

સ્વદેશી કાપડનાં

ટકાકે: પાકા રંગનાં: દરદોના વાપરવા લાયક અપ-ડુ-ટેટ દેશનથી શીવેલા

બાળકોના કોકસ : વર્ષ ૧ થી ૧૨ માટે : સુતરાઈ : કી. ર. ૦-૧૦-૦ થી ર. ૧-૧૨-૦

બાળાનાં સુટ : વર્ષ ૧ થી ૬ માટે : સુતરાઈ : કી. ર. ૧-૪-૦ થી ર. ૨-૦-૦

શ્રીઓનાં બ્લાઉઝ : જમ્પર : વેસ્ટ : સુતરાઈ : કી. ર. ૧-૦-૦ થી ર. ૧-૧૨-૦

બદલામના ઓડોનો માલ વી. પી. થી મોકલાય છે.

સી. માસ્ટર એન્ડ કંપની, ન્યુ ચર્ચ રોડ, દરમીયાનદાસ મુંબાઈ, ૪
દેશીદેશની કુશળ નં. ૧૩

નવરાત્રીમાં રાસડા અને ગરબાની રમઝટ ત્યારેજ ખોલે કે, ત્યારે તમારા હાથમાં "રાસ રજની"નું અપૂર્વ પુસ્તક હોય.

હર્મિઓ ઉજળે અને હૈયું હેલે ચડે, ચોગ સમાધિ ઉડી જાય, તેવા સુંદર, મનોરંજક, ભાવભર્યા છતાં દરેકે દરેક પ્રાસ, મજાતા ગરબાઓ, રાસો, લોક ગીતો, દાંપત્ય ગીતો અને બાલીકા ગીતો, આપને આ—

❖ રાસ રજની ❖

પુસ્તક પુરાં પાડે છે.

આ પુસ્તકનાં પાને પાને ભાવનામય ચિત્રો, ગુજરાતના અનેક કલાકારોની પીછીયા ખાસ તૈયાર કરાવી મુકેલાં છે, વળી મહાગુજરાતના કોડીલા કાવ્યકારો, અને ખીળ અનેક શ્રી પુસ્તોના સદકાર સાથે તે તૈયાર થયું છે.

આવા પુસ્તકની ગુજરાતી ભાષામાં આજ પહેલાં અત્યંત ખોટ હતી. આમ્ય બહેનોને અને ચહેરમાં વસતી મુદરીઓને આવા હૃદયમંગ અને પ્રાણુવાન લગભગ ૩૦૦ નાં આશરે રાસો અને ગરબાઓ આ એકજ પુસ્તકમાં—

શ્રીમતી, બહેન મધુરિકા મહેતાએ સંપાદિત કરી

રાસ અને ગરબા, સાહિત્યમાં એક નવીજ અનેરી ભાત પાડી છે.

... અનેક સંખ્યાબંધ ચિત્રો, તે આ પુસ્તકની ખાસ વિશિષ્ટતા છે

નવરાત્રીના મહોત્સવ પ્રસંગોમાં દક્ષણી (લેટ) કરવા માટે આ પુસ્તક એક અતુલ્ય વસ્તુ છે.

લગભગ ૩૫૦ પાનાં, હયા ગ્રેજ કાગળો: સુંદર કળામય છપાઈ અને પાને પાને મધુરા રંગ દર્શાવતા ચિત્રો: અપ-ટુ-ડેટ કપડાનું ભબકાભર્યું આકર્ષક અને તે બધું છતાં

મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧-૮-૦૦. પા. ૦-૭-૦

—૦— તમારી નકલ આજેજ મેળવો —૦—

એન. એમ. ઠક્કરની કું. બુકસેલર્સ,

૧૪૦, ગોવિન્દ બીલીંગ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨.

છે તે ન બને. આ બાબતમાં શ્રીમતે ગાયકવાડ સરકાર શ્રી. સયાજીરાવે પોતાની પ્રભુ માટે પ્રશંસાપાત્ર કાર્ય કર્યું છે. પણ આપણે અહીં તો સરકાર કાંઈ કરે તેમ નથી. પ્રભુએ જ કાર્ય કરવાનું છે.

આમાં આંધ્ર દરેક વ્યક્તિને અક્ષરજ્ઞાન તો હોવું જ જોઈએ. પશ્ચિમના દેશોમાં મોટેરાના શોરેને મન્ડરો સુદ્ધાંત કેળવણી વિનાના નથી હોતા જ્યારે આપણા દેશની સ્થિતિ આપણે પહેલાં જોઈ ચર્ચાએ પ્રમાણે છે. એ સ્થિતિ યાજવા માટે શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ વિદ્યાર્થીનંદન તરફથી જે અક્ષરજ્ઞાનની યોજના બહાર પાડવામાં આવેલી છે, તેનો ખુબ પ્રચાર થવાની જરૂર છે. એ યોજના જરાયે ખરચાળ નથી. જે આપણા મંડળનાં સભ્યોના હીલમાં આ વાત ઉતરે, તેમ જીલ્લા પણ સ્વયંસેવિકા બંધોને આ કાર્ય લખાડી, રોકેરો અને ગામડાંમાં ખુબ ખુબ એ યોજનાને બ્યાપક કરી નાખે તો થણા જ થોડા બખતમાં માત્ર લખવા વાંચવાનું જ્ઞાન તો આપી ચકામ અને તેમ થવું એ પહેલામાં પહેલી તકે જરૂર છે.

આપણી બંધોનાની વધતી જતી કેળવણીની અભિરૂચીને પહેંચી વળવા હવે તો મહા ગુજરાત મહિલા વિદ્યાપીઠની જરૂર પણ હશે ચએથી દેખાય છે. કમ, કાઠિયાવાડ અને ગુજરાતને ઉપયોગી એવો અભ્યાસક્રમ થાજને આપણું અમદાવાદ એવું મુખ્ય સ્થાન બનવું જોઈએ. કેમ કે જે મધ્ય રેશમે છે આ અભિદાનમાં મારાં સ્વપ્નાં છે. જે ગુજરાતની વિદ્યાન બંધોને, ધનવાનો અને શાલ મહારાજાઓ મદદ કરે તો ગુજરાતને માટે એ અશકય નથી.

આત્મા વિદીપ્ત થાય એ માટે આધ્યાત્મિક કેળવણી પણ જરૂરની છે. ધર્મના મૂળતત્વો જીવનમાં ઉતરે, પ્રકુમય જીવન જીવવા ઇચ્છા પ્રમટે ને તે પ્રમાણે વર્તન થાય, સત્યથી ઉલટું કર્યું આવરણ ન થઈ શકે, એ આધ્યાત્મિક કેળવણીથી જ થાય. મન અને આત્માની શાંતિ અર્થે જે બધું જ જરૂરની વસ્તુ છે.

સંજીત અને ચિત્રકલા એ સોજીવનના આત્માના સ્વરૂપેશી વિકાસને અર્થે જરૂરનાં છે. સંજીતની અસર પ્રાણીઓ ઉપર પાય છે, તો

મનુષ્ય ઉપર યથા વિના કેમ રહે ? આનંદની વાત છે કે એ વિસરાઈ બએથી કલા તરફ હવે અભિરૂચી ઉત્પન્ન થઈ છે અને ઉચ્ચ સંજીત ધણી ધીમી જતીએ પણ આજળ વધી રહ્યું છે. અને ભારતીય મહિલાવિદ્યાપીઠમાં તો એને શિક્ષણમાં સ્થાન મળ્યું છે. એ લલિતકલા વધારે ને વધારે બ્યાપક બને એ આપણે ઇચ્છીશું.

ચિત્રકલા એ પણ સંજીતના જેવીજ આત્મસ્પર્શી કલા છે. મોન્ડીસોરી પદ્ધતિના બાલમંદિરોના શિક્ષણમાં એને સ્થાન મળનાથી ચએથી બાલોતોના વિકાસ આપણે જોયો છે. એને કેળવણીમાં સ્થાન તો છે પણ તે હવે એ કલાને કંઈ કદાએ લઈ લય એટલું વધવાની જરૂર છે.

હુન્નર, ઉદ્યોગની કેળવણી તો ખાસ જરૂર છે. સ્વાસ્થ્યથી પોતાનો નિર્વાહ કરી શકે તેટલી લાભ તો પ્રત્યેક બંધોનેમાં હોવી જ જોઈએ. રેડીઓ, વજાટ, હુન્નર, અને કલા જેમાં દોઢસો વર્ષ પહેલાં આપણો દેશ સર્વોપરી હતો એને શિક્ષણમાં સ્થાન મળવાથી કેટલાએ અનર્થોડ ઓલધ મળી રહે ચારી લોકોદાં ભરતકામ, કાઠિયાવાડી ભરતકામ અને કાઠિયાકામો વગેરે તરફ હવે આદર ચતો લય છે. અને આપણી મૂલ પ્રામં યતી જુની કલાઓમાં નવું જીવન આવડું જાણાય છે, એ શ્રમચિન્દ છે. પણ અમજની વર્ગની આર્થિક પુરકેશી યાજવાની કલા તો રેડીઓ, કાંતાણ, પાંજણ, અને વજાટકલા હાય કરી લેકામાં જ સમાએલી છે. પ્રીત બધી કલાઓ ઉપયોગી તો છે જ પણ તેમાં નાણું ને નવરાશ બે હોય તે જ પ્રાપ્ત કરી શકે. રેડીઓ એ એક જ એવી વસ્તુ છે કે જે જરીબતો બેથી થઈ જૂજનાં કુખં યાજે. આપણા જોતીપ્રધાન દેશને વધારે મજુરીના રોકડા પૈસા મેળવવાના મોદ કરતાં કપાસ સંઘડ કરી, કાંતી, પાંજ, વજાટ લેવું કે વજાટની લેવું એ દારા હમરેનો લાભ છે, એ વાત અમરેડીવાળા રોક રામજીરાઈ દંસરાજે આંરોડોઓથી એમની કપાસ-સંઘડ યોજનામાં પુરવાર કરી બતાવી છે. આ માટે ગામડામાં મુખ કરવાની જરૂર છે.

હુન્નર, ઉદ્યોગ, અને કલાઓની કેળવણી આર્થિક પરવતતા બોજવડી શ્રીઓને રાહતરૂપ

અને ઘરમાં કમાનાર પુરુષને મદદરૂપ છે. આ માટે દુન્યાર, છત્રીચત્રી, શાળાઓ રથળે રથળે સ્થપાવવાની જરૂર છે.

માનસિક ફેજવણી માટે અત્યાર સુધીમાં જેટલા પ્રયત્નો થાય છે, તેના કરતાં શારીરિક ફેજવણી માટે બહુ જ ઓછા પ્રયત્નો થાય છે અને સ્ત્રીઓને તેા ધરકામમાં જ અવસર મળી રહે છે, જેમ મનાય છે. પણ ધરકામમાં દરેક અવધેઓને વિકાસ થાય અને સંકટ સમયે પોતાનું રક્ષણ કરી શકે એવી પદ્ધતિસરની તાલીમ મળતી નથી. કામને પસંદબોધે, એમાં રમત ચમતનો હલ્લાસ નથી હોતો. તેતો બ્યાયામશાળાઓમાં જ મળી શકે. આનંદની વાત છે કે એ તરફ જનતાનું લક્ષ દોરાયું છે. સ્ત્રીઓને માટે આ શહેરમાં અને બીજે પણ કોઈ કોઈ સ્થળે બ્યાયામશાળાઓ ચાલે છે. રત્નબેનો દિવસોમાં બ્યાયામ વર્ગો પણ ગોઠવાય છે કે જેમાં દર વર્ષે માત્ર મહીનો કે તેથી પણ ઓછા દિવસો તાલીમ અપાય છે ને એવાં ત્રણ વર્ષ તાલીમ લીધેથી સ્ત્રી બ્યાયામ-શિક્ષિકા બની શકે છે. સ્ત્રીઓને માટે કેવા પ્રકારનો બ્યાયામ વધારે અનુકૂળ થઈ શકે તે માટેની યોજના ઘડાઈ છે. પણ આ પ્રયત્નો આપણી વસ્તીના પ્રમાણમાં ધણા જ ઓછા છે. એકલાં શહેરોમાં જ નહિ પણ ગામડે ગામડે બ્યાયામ-તાલીમના વર્ગો ચાલવા નેહકે કે એવી દેશની સ્ત્રીશક્તિ બળવાન બને અને લાલિ પ્રભુ પણ માધકાંતલાપણુમાંથી વજરી જાય.

શરીરનું આરોગ્ય કેમ જળવાય તે માટે આરોગ્યની ફેજવણી જરૂરની છે. દરેક સ્ત્રીઓએ આરોગ્યનાં મુળતત્ત્વોનો અભ્યાસ કરવો નેહકે. સ્વચ્છતા અને આરોગ્યને નિકટ સંબંધ છે. સ્વચ્છતા વ્યક્તિગત ને સામાજિક બંને પ્રકારની હોતી નેહકે. સ્વચ્છતા સંબંધી કોઈપણ કોઈ બાબતોનું જ્ઞાન સ્ત્રીઓને મળવું નેહકે. પણ સ્વચ્છતા જેવી શરીર અને તે દ્વારા મન, ઉપર અસર કરતી ઉપધોતી બાબત ઉપર માત્ર ઉપર દેખાવું જ લક્ષ અપાય છે. એ બેરબર લક્ષ અપાવું દોષ તેા આપણી પેઢીને ધરનાં આંતરમાં અને ધરની અંદરની પ્રેરીઓ વચ્ચે જે અવિદ્ય જાંડાં દોષ છે તે ન દેખ. એ જાંડાંને

સમૂળ નાશ થાય તેા આરોગ્ય ઉપર સારી અસર થાય. બાળકોના આધાર રૂપ સ્ત્રીઓને સર્વ સમુદ આરોગ્યની બાબતમાં પુરું જ્ઞાન મેળવી જરાએ બેરબર ન રહે તેા કેટલું સ્વાસ્થ્ય અને સુખ થાય એ સર્વ સમજ શકે એમ છે.

સ્ત્રીઓનાં આરોગ્ય લક્ષી જવામાં એમના સંલેગો અને અનેક કારણો ઉપરાંત ઉપરા ઉપરી આવતી સુવાવડો પણ કારણ રૂપ છે. અને તેમાં પણ અધારી જોરડીમાં જુના દુર્મંથ મારતા આત્મા અને ધુમાડાથી બરેલાં સ્થળે અને વજર ફેજવાએથી કાષ્ઠો વડે જે સુવાવડો થાય છે તે માતા અને બાલક બન્નેને બહુ જ મુશ્કેલીમાં છે. આ મુશ્કેલીથી બચવા માટે પ્રસુતિગૃહોમાં જ સુવાવડો થાય એ હસ્તગત થાય છે. સમાગ્રે આ બાબત દલે મદદેના સમજનાં જાય છે, અને આ શહેરમાં જેટલાં પ્રસુતિગૃહો છે તેના લાભ સારી રીતે લેવાય છે. છતાં પ્રસુતિગૃહો વસ્તીના પ્રમાણમાં બહુ જ ઓછાં છે. મહોદયે મહોદયે પ્રસુતિગૃહોની પણ જરૂર છે.

આપણા અમદાવાદમાં લાઇવર્થ સોસાયટીઓ જે આરોગ્ય ખાતે મેંધવા થાય ફાળે આપે છે. એ માટે એ સોસાયટીઓ યોજનાને બેરબર ધન્યવાદ ઘટે છે. સોસાયટીઓ ધણાથી સ્ત્રીઓ કે જેમને માત્ર ધર, રસેટ્ટ અને મુશી એ જ માત્ર ઉપયોગનાં સાધનો હતાં, તેમાંથી નીકળી બહાર દરતાં ફરતાં થયાં છે. ખુશી દવાના અને બાલ-જનીવના, અનુષ્ઠાને જે પ્રસરતાં સોસાયટીઓ મળવાથી, અને શહેરની સોસાયટી ખુશી જવા આવવાની હસરત થવાથી, આરોગ્ય સુધરવા ઉપરાંત, ખુબ આનંદ મેળવે અને બાલોને મળે છે. જની સદવાસમાં ફેરફાર થવાથી સદવાસનન્ય લાભો પણ મળે છે. આ રીતે લાઇવર્થ સોસાયટીઓ સોજીવને અને આરોગ્યને ઉપકારક થઈ પડી છે.

આપણે અનેક પ્રકારની સામાજિક મુશ્કેલીઓ સંમે પણ ખુબ મુશ્કેલ પડે એમ છે. આપણાં સમાજમાં એટલે બધાં સડો થઈ ગયો છે કે મને તેા લાગે છે કે કોઈ વાર સામાજિક બળનો યોગ.

આપણી હબની પ્રવા પાસે રહેલાં ઉત્તમ જાન આને નાશ થતો જતો લાગે છે. લગ્ન ઉપર

નથી જોડાએલાં, સ્ત્રીપુરુષ બે મળી એક વ્યક્તિ બને છે. કવિ નાનાલાલ કહે છે કે "લગ્ન" એ પ્રાણુ વિશ્વસ્યુત મત છે. "પ્રભુતામાં મળ્યાં પાડવા સમાન છે." આ ભાવના તરફ લક્ષ રાખ્યા શિવાય, જે બે વ્યક્તિને જોડાવાનું છે, તેનો અભિપ્રાય શો છે તેની દરકાર વિના સ્વભાવ, સંસ્કાર, વય, વિદ્યા અને ગુણનો જરાએ મેળ ન ખાય એવાં કોલોડો જોડવાં એ શું આ પવિત્ર પ્રથાની દૂર મરકરી નથી ?

વળી કન્યાવિકલ્પ ને વરવિકલ્પ થાય છે ત્યાં પૈસા એજ મુખ્ય વસ્તુ ગણાય છે. ભ્રમ્ય ગણ્યાતી કેમોર્ગ્યા આ રિવાજ જોઈ કંપારી છૂટે છે. આપણા શહેર જેવા મોટા શહેરમાં, અને સંસ્કારી જનતામાંથી આ વસ્તુ હવે નથી એમ લાગે, પણ જોડાણથી તપાસીએ તો આ રીતનાં મૂળને કરી અસર મોઢોળી નથી એ જણાયા વિના નહિ રહે.

બાળલગ્ન સર્વથા ત્યાજ્ય છે. એ માટે જે મત હોઈ શકે નહિ, પણ શારદા એકટ અમલમાં આવ્યા ત્યારે કેટલી મોટી સંખ્યામાં બાળલગ્નો થઈ ગયાં એ તાલુકા વાત છે. છતાં બાળલગ્નથી દુઃશાન છે, એ વાત હવે સમજાણમાં ઉતરી છે.

હમણાં હમણાં કન્યાઓનાં મોટી ઉમરે લગ્ન કરવાનો વિચાર વધારે પ્રસારેલો જાય છે. પણ એને કાંઈ હદ તો જોઈએ જ, અને હદ કરતાં પણ વધારે જરૂરની વસ્તુ તો આદર્શની છે. પોતાની પુત્રીઓને, જેવા પ્રકારની કેળવણીથી સંસ્કારી બનાવી, સંસ્કારી છત્રવતી જવાબદારીઓની સમજણ આપી, અને તેમાં આવી પડતાં સંકટો અને મુશ્કેલીઓની સામે ટેકો રાખવા જેટલી શક્તિશાળી બનાવી, પછી લગ્ન કરવાં. આવો ઉત્તમ આદર્શ પુત્રીઓનાં મોટી ઉમરે લગ્ન કરવામાં હોય તો તેતો સર્વથા પ્રશંસાપાત્ર છે. વળી એવા ઉત્તમ સંસ્કારથી સંસ્કારિતા પુત્રીની ઇચ્છા આલ્પવત કીમારદંત માણી પોતાના આસ્થાત્મિક કષ્ટાણુની ખાતર અને દેશસેવાની ખાતર છવત આજવાની હોય તો તે વંદનીય છે. પણ એવા કાંઈ આદર્શ ન હોય ત્યાં તો ઉમરની કાંઈ હદ હોય એજ મુશ્કેલ યોગ્ય છે.

વિધવાઓનો પ્રશ્ન હજી અણકેલાયલો જ

પડયો છે. આમણા દેશમાં એક વર્ષથી માંડીને, જુદા ઉમર સુધાની, બધી મળીને ૨,૬૪,૨૧,૨૬૨ વિધવાઓ છે. આ સંખ્યામાં વધારે થયો છે પણ ધધડો નથી અને વિધવાઓ સામાજિક અત્યાચારથી અને બુખનાં દુઃખથી રીબાઈને પોતાની જાતનાં જાદેર લીલામ કરે છે. આ પ્રશ્ન સંસ્કારી વર્ગને મુંઝવી રહ્યો છે. વિધવાઓ માટે પુણ્ય મહાત્મા મોંઘીલ કહે છે કે હિંદુ વિધવા ધરીને વિધાતાએ હાથ ધોઈ નાંખ્યા છે. હિંદુધર્મ સંયમને હંચી કાઢીએ લઈ ગયો છે, અને વૈધવ્યને હું હિંદુ ધર્મનું બુખણ માનું છું. વિધવા જીવેને જોડું છું ત્યારે મહાર માણું અનાયાસે નમે છે. વિધવાનું દર્શન મહારે માટે અપશકુનની નિશાની નથી. પ્રાચીન કાળનો વારસો જે વિધવાને મળ્યો છે, તેની આગળ પુરુષના કાલ્પિક ત્યાગની પુંજની શી કિંમત હોઈ શકે ? આ વિધવા ધર્મનો લોપ થાય, ત્યાગ અને સેવાની આ સાક્ષાત મૂર્તિનું કાંઈ પોતાના અજ્ઞાનમાં અને ઉજ્જ્વાલમાં ખંડન કરે તો હિંદુ ધર્મને મોટી હાની પહોંચે. પુણ્ય મહાત્માજીનાં આ વાક્યો વિધવાઓ માટે આપણને આદરભાવની પ્રેરણા આપે છે. સ્વેચ્છાથી સંયમ પાળતી મહિત્ર વિધવા જીવેને દેશના ઉદ્ધાર માટે સેવાસંજ્ઞિની તરિકે કામમાં જોડાય તો અનેક રીતે આરિઘ્નો પ્રભાવ મોટી ઉપયોગી થઈ શકે. વિધવાઓને બળાતકારે સંયમ મળાવવામાં કાંઈ અર્થ નથી. દુરાચાર કરતાં પુનર્લગ્ન કદ રીતે ખોટાં હોઈ શકે એ સમજાવું નથી.

આપણું વધતું જતું બાળમરણ પ્રમાણુ એ અત્યંત દુઃખદાયક બીજા છે. આ વર્ષે ૪૨ બાળમરણ પ્રમાણુ માટે જો કાંઈ પણ જવાબદાર હોય તો રૂઢીનાં બંધનમાં જકડાઈ ગયેલો આમણો સમાજ, અને દેશની નિર્ધનતા છે. માતૃત્વથી અજાણી બાળમાતાનું અજ્ઞાન, પુરોહીની અતિશય કામચલાન, આપણી અત્યંત જરીબાઈ, વગેરેની અસર બાળમરણ ઉપર થાય એ જેનીતું જ છે. મોટી ઉમરની માતાઓ બાળકોને જાન ન હોવાનું કારણ પણ છે. રૂઢીનાં બંધનો ને જરીબાઈ રાજતાં વાર લાગે, પણ બાળકોને જાન આપવું બદ મુશ્કેલ નથી.

દુટતાં જતાં ક્ષતિબંધનોનાં શું જાણે એને ક્ષીયે, એસી કુંવારી રહેવાનો ભય જોવા મળે છે. મૂળ ચાર વસ્ત્રીમાંથી અનેક ક્ષતિઓનાં કુંડાળાં બંધાયેલાં છે. એક વખતે ભત્રીય રક્ષા અર્થે એ કુપ-યોજનામાં ઘરો. પણ અત્યાદેશો તે વિકાસને રોકવામાં રહેવાય છે. મૂળની વસ્ત્રીવ્યવસ્થામાં જડતા નહોતી. તે તેણે દોત તે વાદ્યમક લીલલ, અને વિશ્વામિત્ર ક્ષત્રિય, બ્રાહ્મણ બન્યા ન હોત. આ તરફ જન-તાવું લક્ષ દોરાઈ નાની નાની પેટા ક્ષતિઓ એક યજ્ઞ ભય એ કમ્પજવા યોગ્ય છે.

રડવા કુટવાનો રિવાજ એણે યતો ભય છે પણ તે કંઈ ચલ્લાનર કોમેમાં, અને શહેરોમાં જ આમડાંઓમાં ઘણ એ કુપ્રયા જેવી ને તેવી જ છે. એમાં સમય અને ચરીતની ખરાબી થાય છે, એવી સમજણ અને એ છાંડી દેવાની હીમત, સ્ત્રીચર્યામાં આવી ભય, અને મરનાર માટે લાગણી લોકોને બતાવવી જ જોઈએ એ માન્યતા બદલાય તો જ આ રિવાજ નષ્ટ થાય.

માણસ પરજુનાં ખોટાં ખર્ચોમાં ઢલે ફેરફાર થઈ રહ્યો છે. આનંદ મેળવવા એ મનુષ્ય સ્વભાવ છે. અને તેથી શ્રેષ્ઠ પ્રસંગમાં સક્રિયતા વિચાર કરી વિવેક વાપરી, કંઈક ખર્ચ થાય એ છેક ખોટું નથી. પણ દેવાં કરીને ટાણું આવે ખર્ચ કરવું જ જોઈએ, નહિ તો આખરે ભય એ ખોટા ખર્ચાલ નીકળી જવા જોઈએ. અને તેમાં પણ મારણ પાછળ જ ખર્ચો, જમણવારો, કરવામાં આવે છે, એ તો કેવળ અટકી જવું જ જોઈએ. દેશવું અજ્ઞાન ટાળવા, આરોગ્ય જાળવવા અને દરેક રીતે સુખી કરવાને નાણાંની જરૂર છે. તે માટે આવો નકામે યતો જોઈએ જરૂરને માર્ગે જાળવામાં આવે તો કેટલો આશ્ચર્યદાયક થઈ પડે એ સહેજે સમજી શકાય એવું છે.

આપણી જાનપદ્ધતિમાં ફેરફારો થવા જરૂરના છે. જાનની ભાવના દાલની જરૂરીઆતો તરફ વળી દોય તો કેટલું બધું સંયોગ કાર્ય થઈ શકે. દિંદુ શાસ્ત્રીમાંથી પણ આપણી દાલની જરૂરી-આતોના પ્રકારો મળી રહે તેમ છે. પણ આપણે સમાજ, અને તેમાં પણ સ્ત્રીસમાજ એટલેકે તે આરિયા પ્રવાદે તણાય છે કે આ વાત એમને જો કલતરી નથી છતાં એ માટે પ્રયત્નો કરવાઈ કંઈક પણ ફેરફાર કરાવી શકાય.

કેટલાંકે વખતથી સગીર બાળાઓને ફોસલા-ઓને કે બળજબરીથી કુપારી જવાના, પેટા લઈ તેનાં વેચાણ કરવાના, એક જ બાળાના પેટા લઈ બે ચાર વાર લગ્ન કરવાના કરણ બનાવો બને છે. આ કાર્ય માટે બદમાશ સ્ત્રી પુરુષોનાં કોઈ કોઈ ખર્ચાંઓ ચાલે છે. એમ પણ જાણવામાં આવ્યું છે. આ બચકરતા ટાળવા સગીર બાળા-ઓના રક્ષણ માટે સમાજના સજ્જત પ્રયત્નો જોઈએ કરવા કંઈપણ પ્રયત્ન થવો અત્યંત આવશ્યક છે.

પતિત અને ફસાઈ મજેલી સ્ત્રીઓ માટે સ્ત્રી રક્ષણશ્રદ્ધો (રેસ્ક્યુ હોમ)ની પણ ખાસ જરૂર છે મદદના અસાધ્ય એમને કલકિત જીવન જાળવું પડે એ આપણા સમાજને શોભારૂપ નથી. દેશમાં આ ભતના અનેક કીરુસાઓ બનતા જાણવામાં આવે છે, ત્યારે હૃદયમાં દુઃખની લાગણી થયા વિના રહેતી નથી. આવા બનાવો ને શહેરમાં જાણી આવે છે, તે કાંતો કોટ ફેસ થઈ અગર કોઈની મદદ નહ પડે એ તેજા બનાવો આપણે જાણી શકીએ છીએ. પણ આપણા જાણવામાં ન આવતા એવા અનેક બનાવો બને છે. જે માટે પ્રયત્ન અને મદદની જરૂર છે. સ્ત્રી રક્ષણશ્રદ્ધો (રેસ્ક્યુ હોમ) દોય તો તેનો આશ્રય લઈ એવી દુઃખી સ્ત્રીઓ શાંતિ મેળવી શકે.

આપણાં સંતાનોને સારી રીતે જોરો યાત્રીએ, એમનું બરણ શોષણ પણ સારી રીતે કરી શકાય અને સારી રીતે કેળવી સંસ્કારિ બનાવી શકાય તેટલો જ સંતતિ સુખાય છે. માતાની સારીરિક સુખાકારી અને પિતાની આર્થિક સુખાકારી માટે સંતતિ નિયમન જરૂર છે. માતા પિતા બંને સંયમી જીવન જાણે અને એ રીતે સંતતિ નિય-મન થાય એ અતિ ઉત્તમ છે. અને એવાં સંયમી જોડાં સર્વથા વંદનીય છે. પણ તે અશક્ય જ લાગે તો સંતતિ નિયમનના વૈજ્ઞાનિક ઈલાજોનો સ્વેચ્છા-ચારી બનાવી આત્માને અધોગતિને માર્ગે ન લઈ ભય એટલી સંજાળપૂર્વક ઉપયોગ કરવો એમાં હરકત નથી.

આપણા દેશમાં ૫. મહાત્માજીના આગમન પછી અજ્ઞાન ભ્રમતિ આવી છે. તેમાંજે ગુજરાતની પ્રથમ ભૂમિમાંથી આત્મશુદ્ધિના મહાદય શરૂ થયો, ત્યારથી અત્યાર સુધીમાં અનેક વીરાંતનાઓએ,

અનેક પ્રકારનાં બલિદાન આપ્યાં છે. રાષ્ટ્રીય છવ્ન ત્રીસ થોડાં અને કુટુંબીજનો, કેવી રીતે ઉપયોગી થઈ શકે તેની ધૂનમાં અનેક પ્રકારનાં સુખ સગવડો, અને રાજ્ય વૈભવનો પણ લાગ કરી જતરને કુદ્ધ કરી નાંખ્યું છે.

સદેશ પણ તાપ તડકાં વેળી ન ચકનારાં કામૂજ બહેનોએ ખરા મધ્યાહ્નના તાપમાં ઉન્હા-બાના દિવસોમાં પરદેશી કાપડની દુકાનોએ અને દારૂની દુકાનોએ પીકેટીંગ કર્યાં છે. ખાદીનો પ્રચાર કરવામાં પણ કેટલોએ ઝમ ઉઠાવ્યો છે. સ્વદેશીની સાવના, ભક્ત કરવા અને તેને ચેતન-વંતી રાખનાં સ્વદેશી વસ્તુઓનાં પ્રદર્શનો ભરીને, અને તેમાં પણ, અરબી, સંગીતના જલસા, રમત ગમત, વગેરે મનોરંજક કાર્યક્રમો ચોળને, ભક્ત યજ્ઞેશ્વરી સ્વદેશસંસ્કરને ટકાવવા, અને વ્યાપક કરવામાં, રાષ્ટ્રને મદદ કરી છે. નેણાનાં સંકટો સદન કરીને, અને હાદીમાર ખાધને, તથા ને બોલતાં પણ આપણને સારમ આવે એવા પ્રકારનાં કંઈ સદન કરીને ઉચ્ચ પ્રકારની દેશસંસ્કારનાં કાર્યો કરાવી ચોતાની જાનીને અને જાનમૂલિને હીચાવી છે.

સૌંદર્ય અપ્રસિદ્ધ સ્ત્રીઓએ લાગનાં અને સેવાનાં કંટલાંએ જાનવંત બલિદાનો આપ્યાં છે કે એવાં બહેનોની ક્યાંએ તો બલિથતે હતિદાસ લખાશે ત્યારે જ જાણીશે.

આ સર્વ એક વખત યહું દઉં એમ ન યહું નેહ્યે. નાનામાં નાના મામડામાં પણ પૂ. મહા-ભાઈનું નામ પહોંચી ગયું છે, પણ તેમનો સંદેશ પહોંચાડવાનું, અને તેથી હિત યહું કાર્ય, એ કામ દઈ પણ કરવાનું છે જ. જ્યાં સુધી દેશની દરેક વ્યક્તિને, પેટપુરું અળ, અંમ દાંવાને નસ, યોગ્ય કેળવણી, અને સુખ સગવડથી રહી શકે એ સિધ્ધિ ન આવે ત્યાં સુધી આ કાર્ય પૂર્ણ યહું ન કહેવાય. રશિયાએ આ બાબતમાં અજબ પ્રતિભા કરી છે. ચીન, જાપાન, તુર્કસ્તાન, મોસલ, સિરીયા વગેરે દેશોની સ્ત્રીઓ આજે પ્રતિને માગે જસકેર કુચ કદમ કરી ચોતાના દેશને અનેક પ્રકારના લાકો આપી રહી છે. મદદ કહેવું એમ નથી કે આપણે પરદેશીય અનુકરણ કરવું, પણ આપણા દેશને માંક આવે એવી

પદ્ધતિઓ વડે, ઉપર કહ્યાં તેવાં પરિણામો લાવી શકાય. તેવા પ્રયત્નો કરવાના દઈ ખાકી જ છે.

અસ્પૃશ્યતા નિવારણના કાર્યમાં પણ બહેનોએ હીક હીક ફાળો આપ્યો છે, એમ કહી શકાય. ખાસ કરીને આપણા અમદાવાદમાં તો એ પ્રતિષ્ઠિત બહેનોએ જ ઉપાદી ચોતાનું બનવું ક્યું છે અને દઈ કરે છે. અનેક પ્રકારની મુશ્કેલીઓ એ કાર્યમાં છે જ એટલે બહુજ ધીમી ગતીએ એ કાર્ય ચાલી રહ્યું છે. હરિજનો માટેનું, જનગિખાત મણાતા લોકોનું માનસ બદલાવવાની જરૂર છે તેટલી જ હરિજનોનું માનસ-એમની ટેવો. વગેરે બદલાવવા માટે તથા એમને સમાગમનો લાભ આપી એમનામાં કાર્ય કરવાની ઘણી જરૂર છે. એમને અલગ રાખીને આપણે સ્વતંત્રતા મેળવવા હમ્મીએ એ તો સ્વપ્ન જ છે.

અનેક દિશાએ કામો કરવાનાં આપણી સામે ખડાં છે. તો હવે ક્યાં ક્યાં કામો કરવામાં આવે તો કાંઈક શ્રમ પરિણામ લાવી શકાય તેનો વિચાર કરવો નેહ્યે. એ વિચારતાં બાલકોની કેળવણી તરફ સૌથી પ્રથમ દ્રષ્ટિ જોવાય છે. મરણ કે આજનાં બાલક, બાલિકા, બલિથનાં નાચરિકો યવાનાં છે. તે માટે બાલમાનસની પરીક્ષા કરી કેળવણીની યોજના રાખ તો યહુંજ સુદર પરિણામો ઉપજાવી શકાય. આ દિશામાં સાવનપરવું દક્ષિણામૂર્તિ વિદ્યાર્થીસવન, અને ત્યાંનું પ્રકાશન-કાર્ય, અદ્યોનું સારકો મંદિર, અને બીજાં પણ કેટલાંક બાલમંદિરો કાર્ય કરી રહ્યાં છે. મહોલ્લે મહોલ્લે અને મામડે અમડે બાલમંદિરો સ્થપાવાં જરૂરનાં છે.

આજો સમાજ કેળવણ તે માટે પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત યવાની ઘણી જ જરૂર છે. શરૂ નરેય શ્રીમંત નાયકવાડ સરકાર સયા-છાવે આ શ્રમ ચર્યાત કરી છે. આપણી અદ્યોની મ્યુનિસિપાલિટીમાં પણ જ્યારથી પ્રત્ય-ક્રીય તત્વનું પ્રમાણ વધ્યું ત્યારથી પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરાવવા માટે મંથન કર્યું છે. પણ આપણી વિદેશી સરકાર પાસે કેળવણી માટે ખર્ચવા પૈસા નથી. એ માટે બીજાં ખર્ચોમાં કાપકુપ કરવાનું તેને ચોલાય તેમ નથી. પણ આપણા પ્રયત્ન આદિ દરે તો “પ્રયત્ને તો પ્રણ સદાય કરે.” એ કહેવત કદાચ ખરી પડે,

મોટી ઉમરની સ્ત્રીઓ માટે વર્ગો પણ ઠેક-ઠેકાણે બેસવાની જરૂર છે. જેથી તેઓ પોતાનો નવરાસનો વખત ફાનપ્રાપ્તિને અર્થે માળી શકે. ન્યારથી નગ્યા ત્યારથી રહેવારની પેઠે જરૂરે જ્ઞાન મેળવવાની ઇચ્છા યાચ ત્યારે મેળવી શકે, તે માટેના પદ્ધતિસર અભ્યાસક્રમો ગોઠવી વર્ગો ચલાવવાની જરૂર છે. આ પ્રયાસ જેમ વધારે વ્યાપક યાચ તેમ વધારે સારું.

એલ્ફ્રેડનું અને સીનેમા દ્વારા કેળવણી અને આગેવળના જ્ઞાનનો પ્રચાર ઘણી સારી રીતે થઈ શકે. કારણ કે પ્રત્યક્ષ જોવાનું મજબૂતી જે જ્ઞાન પુસ્તકોથી આપતાં ઘણું વખત જોઈએ તે આ સાધનોથી થોડા વખતમાં આપી શકાય છે. સાથે સાથે ફરતાં દવાખાનાં રાખી સારવાર કરવાની રીતોની વાતો કરી, દવાઓ આપવામાં આવતી જોઈએ અને યરીર સુદૃઢ કરવા માટે વ્યાયામના લાભો સમજાવી કસરતના પ્રયોગો બતાવવા જોઈએ.

દમણાં દમણાં યાત્રાઓ માટે ખાસ રેસિડેન્સી દોડાવવામાં આવે છે તેવી જ રીતે કેળવણીના દૃષ્ટિબિંદુથી ખાસ રેસિડેન્સીની યોજના કરવામાં આવે, અને પ્રવાસ દ્વારા કેળવણી આપવામાં આવે તો આનંદ સાથે ઘણું જ્ઞાન, થોડા વખતમાં આપી શકાય અને મોટી ઉમરનાં કેળવવા માટે ઉત્તમ સાધન મળી રહે.

માણસદ (એક મોટા તાંબાનો કે પીત્તળનો ગોળો તાલ માટે રાખી કયા કહેનાર) ની કયા કરનાર કયાકાશે, લાજનમંડળીઓ, વાર્તાઓ કરનારો અને લોકગીતો દ્વારા ગામડાંના લોકોને ખુબ અસર થાય છે. અને એક વખત અસર થાય તો તે મામડાંના લોકોમાંથી જતી નથી. જો બની શકે તો આ યોજના પણ કરવા જેવી છે જ.

આપણા જૂના ઉત્સવોનો નવી દૃષ્ટિએ પુનરુદ્ધાર થવો જરૂરનો છે. હાખલા તરીકે ફરીસોના ઉત્સવ અમળજના પ્રયોગો થોડાને ઉજવાય. ગીરી ઉત્સવ જેને આપણે ગોર્થો કહીએ છીએ અને કચ્છ, કાઠિયાવાડમાં મેળાકોત કહે છે જે બાલિકાઓને જ ઉત્સવ છે તેમાં જલ્દ નતના, રાસ, નાટ્ય પ્રયોગો વગેરે થઈ શકે. ચાલુઉત્સવ તો ઉજવાય છે જ પણ તેમાંજ વિવિધતા લાવી શકાય. હીવાળીનો ઉત્સવ સામાન્ય રીતે સર્વ મેલ કાઢી ધર ને આંગણ સ્વચ્છ બગચાદ કરીને, અને

અથવા જનવર્ધનાં સરવૈયાં કાઢીને ઉજવાય છે. પણ તે ઉપરાંત સાવજનિક ઉત્સવ માટે, સુંદર મંડપો તૈયાર કરાવી, આપણાં યારીસિક, માનસિક, આધિક, અને આધ્યાત્મિક વિકાસનાં સરવૈયાં કાઢતાં લાવણી, જ્ઞાન સૂત્રો, સંગીત. અને નાટ્ય પ્રયોગો, વગેરે કરાવીને ઉજવરા. આવી અનેક રીતે જૂના ઉત્સવો ઉજવવાની યોજનાઓ કરી આ જમાનાને ઉપયોગી નિવડે એમ કરવાથી પણ લાભ થાય.

અક્ષરજ્ઞાનની જે યોજના ઘડાએલી છે તેનો પ્રચાર ફેરોને ધુણેધુણે થવો જરૂરી છે, એ પુનરુદ્ધારો વહેરીને પણ ફરીથી કહું છું. કારણ કે દરેક વ્યક્તિ ઘણી વાંચી શકે એ જરૂરનું છે. વળી એ વધારે ખર્ચાળ યોજના નહિ હોવાથી એનો પ્રચાર સહેલાઈથી થઈ શકે એવો છે. માત્ર સેવા દૃષ્ટિ જોઈએ એની સાથે સાથે ગામડાંના લોકો જે કપાસ ઉત્પાદન કરે છે, તેમને પોતાના કેડુંબ પૂરતો કપાસ સંગ્રહ કરી, કાંઠી, પીંછ, કાપડ તૈયાર કરવાનું પ્રયોગશીલ જ્ઞાન આપી શકાય કે જેથી તેમની ખાત્રી થાય કે આથી લાભ જ છે.

આધ્યાત્મિક શિક્ષણ સાથે ચિત્રકલાનું શિક્ષણ થોડું ઘણું અપાય છે, પણ તેની સાથે વિવિધ હુન્નર કલાનું અને સાથે સાથે ખેતીવાડીનું જ્ઞાન અપાય એ આવશ્યક છે કે જેથી કાણેલાઓને ઉદ્યોગનિર્વાહને માટે જે હાલમારી વેઠકી પડે છે તે ન પડે. વળી બેઠકતનાં જે છાકરાં લાગે છે, તેમને પોતાનો ધંધો કરવો ખમતો નથી, તેનું ન બને. કાણેલાં ઉલટાં વધારે રસ થતાં યાચ, એ કેળવણીનું પરિણામ હોય જોઈએ. આ માટે અમરેલીમાં એક બેઠકતશાળાનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે. તેનું શું પરિણામ આવે છે તે તો ભવિષ્યમાં જોવાનું છે. પણ તેનો એક વર્ષનો રિપોર્ટ બહાર પડ્યો છે તે તો સારી આશા આપે છે. આપણે તેની સ્વતંત્ર શાળા હાલ ન કરી યાત્રીએ પણ માધ્યમિક શિક્ષણમાં એ વિષયો હાખલ કરાવવા પ્રયત્ન કરી શકીએ.

ફરી લાયબેરીઓ વ્યાપક કેળવણીમાં મોટા ફિરસો આપી શકે. આપણે અહીં હાલમાં એક મોટી લાયબેરી યાચ છે, તેને અંગે ફરીથી લાયબેરીઓની આશા રાખીએ તો તે વધારે પડતી ન જણી શકાય.

મદાર' બાપણ પુર કરતા પહેલાં એક વિનંતી કરી હતી. સેવામાં અપૂર્વ સુખ, શાંતિ, રહેવાં છે. જેની, અને જે નતની. સેવા કરવામાં આવે છે, તેને, અને તે કામને. તો સેવા કરનારમાં રહેલી ક્રિયાશક્તિના પ્રમાણમાં લાભ થાય છે. પણ સેવા કરનારને પોતાને તો તેથી અનેકગણો વધારે લાભ થાય છે. આપણે જોઈએ છીએ કે પુસ્તકોમાં વર્ણિત જ્યારે અનુભવમાં આવે છે ત્યારે તેની મજા જીવી ન લાગે છે. તેમ સેવા કરનાર જે અનુભવની મિકાસ ભાગવી શકે છે તે પણ અનેરી ન છે. માટે આપણું મંડળ માત્ર ઠરાવો કરી બેસી ન રહેતાં સક્રિય કાર્ય કરતું ન રહે અને સેવાનાં સુખનો અનુભવ લે એ મદારી પ્રાર્થના છે.

ખીલ એક વાર પણ સાથે સાથે કહી લઉં કે સેવા કરનાર બહેનોના અંગ ઉપર શુદ્ધ સ્વદેશી વસ્ત્રો ન હોવાં જોઈએ. પરદેશી વસ્ત્રો પહેરીને અખિલ હિંદ મદિલા પરિષદની બેઠકમાં ન જ જાય. એવાં વસ્ત્રોમાં પૂ. મદારમાહાત્મા ગુજરાતનાં પ્રતિનિધિ તરિકે જવું એ તો આપણને બહુ ન શરમ ભરેલું છે. આ મદાર કહેવા ઉપર આપ કોઈ બોલું ન લગાડશો. પણ આપે પ્રેમવડે મને આ સ્થાન આપ્યું છે, તો તેના ન પ્રેમવડે મેં કહ્યું છે તે માન્ય રાખીશો તો તેમાં આપણી અને આપણા ગુજરાતની શોભા છે.

છેલ્લે મદારી નગર સમક્ષ બાવિ ગુજરાતજી દેખાય છે. એ ભાવનીની, અને ખુબ આશાસરી છે. એનામાં સચિત્તા છતાં સ્વચ્છતા કે અનિશ્ચિતતા ધરતી પણ નથી. એ કવિત્વ, કલા, અને વિદ્યા

વિભૂષિતા છે. પોતાના દેશને દુનિયાના આગળ વધેલા દેશોની બદોબરીથી કરવાની ધમકા છે. કેળવણી અને સંસ્કારિતામાં ખીલ દેશોની આગળ વધેલી સ્ત્રીઓ અને આપણા દેશની પ્રાચીન સ્ત્રીઓ કરતાં કોઈ પણ રીતે પાછળ ન પડવાનો નિશ્ચય છે. દેશનાં આબાસવદ્ધ સર્વને સંતોષવા અને સુખી કરવાં, અને પોતે સુખી થવું એવા એમના કોડ છે. પોતાનું જીવન પુણ્ય ઉદ્દેશ્યથી જીવકાંઈ કરી દેશમાં જીવનના ઉદ્દેશ્યની ઉદ્દાગ્ની કરવાની એની વાસના છે. દેશની ગરીબાઈ યાજી સમૃદ્ધ કરવાની દોશ છે. તેજસ્વિતા અને શીર્ષની ભરેલી બાવિ ગુજરાતજી અનેક પ્રકારની નબળાઈઓ કાઢી નાંખવા ખંતપૂર્વક પ્રયાસો કરી રહી છે. આ જીવન બદ્ધચર્ચનાં તપ તપી, ત્યાગ અને સેવાની સર્વોત્કૃષ્ટ ભાવનાશ્રી, ચાવી વડે દેશના ઉદ્ધારના સંદુકનાં તાળો ખોલતાં તેમને જોતાં ઉદય ભાવશીલું બને છે. જ્યાં આવી ઉત્તરવ સંસ્કારિતા, જીતમ, શુદ્ધિશીલા, કવિત્વ, કલા-પ્રિયતા, વિદ્યતા, અને સચિત્તા, બદ્ધચર્ચ, ત્યાગ અને સેવાની ભાવનાસરી સ્ત્રીઓ છે તે દેશનું ભાવિ ઉજળું ન છે. એના ઉદય અને વિજયમાં કરી શકાં ન નથી. આવી તેજમથી, ભાવિ ગુજરાતજીને મદારા અંતરના અનેક આશીર્વાદ છે અને પ્રભુના આશીર્વાદ જનરે એવી પ્રાર્થના સાથે હું સમાપ્ત કરું છું.

• અમદાવાદમાં તા. ૧૧-૧૦-૩૩ ને રોજ મળેલી ગુજરાત પ્રાંતિક મદિલા પરિષદનાં પ્રમુખસ્થાનેથી કરેલું ભાષણ.

(૨)

સ્વદેશી

(શ્રીમતી હર્મિલા મહેતા)

સ્વદેશી વિષે અત્યારસુધી જેટલું બહુ જોવાયું છે તે લખાણ છે કે કોઈપણ વ્યક્તિ સ્વદેશી ઉપર કંઈ નવો પ્રકાર નાખવાની આદા નહીં યાજી શકે. પણ આપણા દેશમાં યાજીવાર બને છે તેમ લખાય છે ને જોવાય છે પણ પૂજ્ય અમલમાં મુખ્ય છે એટલું. સ્વદેશી મન દેશને મળ્યે એક પેટી તો થઈ ગઈ, પણ હજી સ્વદેશીની ભાવના દેશમાં સર્વવ્યાપી કેમ નથી થઈ ? એટલું એક

કારણ તો એ કે સ્વદેશીની ભાવના મને લાગે છે કે હજી પરી સમજાઈ નથી. કોઈ પણ આદર્શ સમજાયા વગર કેમ અનુસરી શકાય ? સ્વદેશી જેટલે શું ? છેલ્લાં પચાસેક વર્ષથી દેશની વધની નતી ગરીબાઈને કોઈ પણ રીતે યોગ્ય ધણો અટકાવ થયો જોઈએ, આપણા દેશના ગરીબાઈના કારણો ધણાં છે. પણ મુખ્ય તો એ છે કે લાખો માણસોને રોજ મળતી નથી તો આપણા દેશમાં

હુન્નર ઉદ્યોગ વધે ને આપણી રાજની ખપની ચીજો આપણા દેશમાં આપણા દેશી કારીગરો બનાવી શકે તો એ કામ કરનારાઓને રાજ મળે. આપણા કમનશીએ આપણા પરદેશી રાજ્યકર્તાઓ આપણા દેશના હુન્નર ઉદ્યોગોને માટે ધન્ય ન રાખે. એમની પાસે એવી આરા રાખવી એ પણ અશુભ વર્તન ગણાય. તો સ્વદેશીની ભાવનાનો અર્થ એ કે આપણા દેશમાં બનેલા માલ આપણે ખરીદવા ને ને દરેક હિન્દી એવી દંઠ પ્રતિજ્ઞા લે કે હું સ્વદેશીની ચીજો ખરીદીશ તો જરૂર જાત જાતના હુન્નર ઉદ્યોગો આપણા દેશમાં ખીણી નીકળે ને જટલા ચાલે છે તેને પ્રોત્સાહન મળે. એટલે સ્વદેશી એ રાષ્ટ્રપ્રેમનો પાયો. ખરી રીતે રાષ્ટ્રપ્રેમનો આત્મા સ્વદેશી જ ગણાય. મહાત્મા ગાંધીજી સ્વદેશી ઉપર આટલો બધો બાર મૂકે છે તેનું એ જ કારણ—ગાંધીજીએ પોતાની સામાન્ય હીલ્ડ દૃષ્ટિથી જોઈ લીધું કે સ્વદેશી વગર આપણા દેશનો ઉત્કાર નથી.

સ્વદેશી એટલે આપણા દેશની સંસ્કૃતિની કદર પણ ખરી. આપણા દેશની કળા, આપણા સંગીત, આપણા સાહિત્યની પિઠાન પણ હોવી જ જોઈએ. જ્યાં બને ત્યાં દેશી ભાષાઓને ઉપયોગ વગેરે પણ સ્વદેશીનો અર્થ થયું એમ કરે છે કે દેશના રીત રિવાજો, આચાર વિચાર, રહેણી કરણી કે જેમાં કંઈ ખરાબ કે હાનિકારક હોય તેને પણ વળગી રહેવું પણ આ તો સ્વદેશીની સંસ્કૃતિત ભાવના. અને એ આપણે માટે ભયંકર છે. વિદ્યા, રાજ્ય અને જ્ઞાનમાં દેશ અને રાષ્ટ્રની સીમાઓનાં બંધન ન હોય. ને સ્વદેશીની ભાવના જો આપણને આપણા કુરિવાજો અને ખામીઓ તરફ આંખ ધ્રુવિત્તમણી રીતે તો એ સ્વદેશીની ભાવના જરૂર આપણે નાશ ન કરે.

માટે હાલ તરત સ્વદેશીની ભાવના આપણો રાજની વાપરવાની ચીજો પુરની જ આપણે લઈએ. આપણા દેશનો માલ ભણે જરૂર ખરાબ હોય, ભણે એમાં પરદેશી ચીજો જટલી અકસ્માત ન હોય, પણ દેશી ચીજોને જ લેવી એવી દંઠ પ્રતિજ્ઞા મળે તેટલી અમરદ વેડીને આપણે પાળવી જોઈએ.

જેમ જેમ સ્વદેશીની ભાવના વધે છે તેમ તેમ ધણી ચીજો જો આપણા દેશમાં નડોતી બનતી તે દેવે બનવા માંડી છે. ધણીવાર એક નવા ઉદ્યોગને

પરદેશી લાંબા વખતથી સ્થપાયેલા ઉદ્યોગ સાથે હરિફાઈમાં ઉભા રહેવું પડે છે—તે કામ ધણી મુશ્કેલ છે. પણ જો આપણે જાણીપણી પ્રતિજ્ઞા પૂર્વક દેશી માલને ઉત્તેજન આપીએ તો જરૂર નવા ઉદ્યોગોને પુર ઉત્તેજન મળે.

આપણે ત્યાં સ્વદેશી ને રાષ્ટ્રીય હીલ્ડવાલ સાથે મળી જવાથી એક નુકસાન થયું છે. રાષ્ટ્રીય હીલ્ડવાલમાં ભરતીઓટ આનંદાજ કરે છે તેમ સ્વદેશીની હીલ્ડવાલમાં પણ ભરતીઓટ આવે છે એ ન થયું જોઈએ. સ્વદેશીને પ્રચાર તો ધીમે ધીમે ચાલે તો કંઈ નહિ પણ સંગીત પણ આજળ જ ધપવા જોઈએ. જોઈએ જવાની જોની તૈયારી ન હોય, દેશની ઉન્નતિ માટે ખીજ કાઢ. રીતે જો કાંઈ કાંઈ ન આપી શકે તે સ્વદેશીને તો જરૂર જ ઉત્તેજન આપે.

પણ સ્વદેશીની એક મોટી મુશ્કેલી એ છે કે આપણા કારખાનાવાળા મુશીકારો સ્વદેશીની ભાવનાને બહાને ભયંકર નફાઓ કરે છે. ને કેટલીક વખતે કેટલાક મીલ માલિકો પરદેશી માલ સ્વદેશી તરીકે વેચે છે. મીલ માલિકો આ દેશને હાનિ કારક પતવું અટકાવવા માટે સ્વદેશી મતવાળાઓએ પોતાની સહકારી દુકાનો કાઢવી જોઈએ. ને મીલ માલિકો ને કારખાનાવાળો કાંઈ પણ જાતનો દગો ન કરે તેની તપાસ રાખવી જોઈએ એટલે સ્વદેશી ચીજો નામે વેચાતી ચીજ સો ટકા સ્વદેશી જ છે એમ આપણને ખરીદનારને ખાતરી મળવી જોઈએ. ધણીવાર આવી ખાતરી ન થતાં સ્વદેશી લેનારનું મન સ્વદેશી પરથી હઠી જાય છે.

આપણા દેશમાં કરોડો રૂપીઆની જાતનું તની ચીજો પરદેશી આવે છે. તેમાંની આપણે ધારીએ તો બધી ચીજો બહારથી આવી અટકાવી દેશના તે રૂપીઆ બહાર જતા અટકાવી શકીએ. મોટી ચીજોનો હું અને ખ્યાલ આપું છું.

પરદેશી સાથુ દર વર્ષે ૮૩ લાખ રૂપીઆના, સોપારી ૧ કરોડ ને ૧૬ લાખ રૂપીઆની, બજારીઓ ૪૦ લાખ રૂપીઆની, કસબ ને ઓક ૧૦ લાખ રૂપીઆના ને જુદા ને જુદા પર (બાવન) લાખ રૂપીઆના આપણા દેશમાં આવે છે. આ આંકડા પર સ્વેચ્છા વિચાર કરતાં આપણને જરૂર લાગશે કે થોડા જ પ્રયત્ન કરવાથી, આ બધા રૂપીઆ દેશની બહાર જતા અટકાવી શકીએ.

સાથુ હિંદુસ્થાનમાં બંગાળી, મુંબઈ ને માહસોરની ફેક્ટરીઓમાં બનાવવામાં આવે છે. તે પરદેશી જેવાજ નીકળે છે. આ માથની જ સાથુની ફેક્ટરીઓ આપણા ઉત્તરનથી આપણા દેશને પુરતા સાથુ જરૂર કાઢી શકે ને આ પ્રમાણે આપણે બધા સ્વદેશી જ સાથુ વાપરવાની પ્રતિજ્ઞા લઈએ તો આપણા દેશના ટક લાખ રૂપીઆ ફર વધે પહોર જતા અટકાવી શકીએ.

સોપારી, મહારાષ્ટ્ર, ગુજરાતના કેટલાક ભાગ મેંબેર, મંબેર અને મદ્રાસમાં કીક પ્રમાણમાં ઉત્પાદનમાં આવે છે. પણ દેશીજ સોપારીની વધુ પ્રમાણમાં માંગણી થતાં હજી વધારે પ્રમાણમાં ઉત્પાદન શકાય તેમ છે. આપણા દેશમાં જ લગતી દાખલા તરીકે શીવપૂર્ન ને માંગણી વધેરે સોપારી પરદેશથી આવતી સોપારી કરતાં કાંઈ પણ રીતે ઉતરતી નથી. હવે પડે પરદેશથી તો મોટા બાંધે લઈ જાતની જ સોપારી આવે છે તો આપણી ફરજ નથી કે આપણે આપણા દેશમાં જ લગતી સોપારી ખરીદ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લઈ, ફર વધે પરદેશ જતા ૧ કરોડને ૧૬ લાખ રૂપીઆ અટકાવવા ?

બંગાળીઓના રૂપીઆ બહાર જતા અટકાવવા એ તો બહેનોનાજ હાથમાં છે. આરણ બહેનો શું ન કરે ? ૪૦ લાખ રૂપીઆ બંગાળીઓમાં પરદેશ લઈ છે. હવે દેશી કાચની બંગાળીઓ મળે છે તે છતાં એ બધાંને પુરતી ને પરદેશી જેવી બંગાળીઓ ન મળી શકે તો તેને બદલે આપણા દેશમાં બનતી હાથીદાંતની બંગાળીઓથી ચલાવવું પણ પડે. પણ પરદેશ ૪૦ લાખ રૂપીઆ જવા કેમ દેવાય ? વધુ પ્રમાણમાં દેશી કાચની બંગાળીઓની માંગણી છતાં આપણા દેશમાં જરૂર વધુ પ્રમાણમાં કારખાનાઓ નીકળશે ને જોઈએ તેવી બંગાળીઓ ત્યાં બનશે.

કસબ ને કીકની પાંખળ ૧૦ લાખ રૂપીઆ પરદેશ લઈ છે. કસબ ને કીક એ એક વખત તો આપણા દેશનોજ ખાસ દુનર હોતો હજી સુરત, પૂના, બનારસ, ને મદ્રાસમાં આ દુનર કીક પ્રમાણમાં ચાલી રહ્યો છે. મુંબઈ છલાકામાં આ દુનરમાં વીસદહર જેટલા માહસોરને રોજ મળે છે. તો જો આ ૧૦ લાખ રૂપીઆનો માલ ને પરદેશથી આવે છે તે માલ આપણા દેશને

જ ખરીદાય તો એટલા રૂપીઆ બહાર જતા અટકે તે ઉપરાંત કેટલાકે વધારે માહસોરને રોજ મળે.

જુદ ને જુદ બાવન લાખ રૂપીઆ બહાર ઘસડી લઈ છે. હિંદમાં બનેલા જુદ તો હવે ઠેકઠેકાણે મળે છે. તો પણ આપણે આટલા બધા રૂપીઆ પરદેશ જવા દઈએ તે શરમસરેલું ન કહેવાય ? થોડા સરતા જુદ લેવામાં આપણે આપણા દેશને તથા દેશના જરીબ બાઈબહેનોને દગો દઈએ છીએ એ આપણે સમજવું જ જોઈએ.

આમાં થાય છે શું કે જે ચાર રૂપીયાની પરદેશી ચીજ ખરીદનારને આવી ચીજની પાંખળ સમયા કેટલાકે રૂપીઆ પરદેશ ઘસડાઈ લઈ છે તેનો બધાવ પણ નથી હોતો પણ મીઠે મીઠે સરવર ભરાય તેમ આ મેં આગળ કહી તે ને તેવી બીજી ચીજની પાંખળ ફર વધે ૧૪ કરોડ રૂપીઆ પરદેશ તણાઈ લઈ છે. તે બંધી ચીજ એવી છે કે તે આપણા દેશમાં બની શકે છે ને જો આપણે જોઈતા પ્રમાણમાં હાલ તરત ન બની શકે તો તે વખર ચલાવી શકીએ આ મેં ઉપર આંકડા કહ્યા તે હાલની વેપારની મંદીને કીધે ચોખા છે. હાલ બધી ચીજોના એક તો ભાવ ઘટી ગયા છે ને બીજી કે લોકોની ખરીદવાની શક્તિ ઓછી થઈ છે તેથી મારું કહેવાનું છે કે હાલમાંથી જ પરદેશી ભાગ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લઈએ નહિ તો વેપારની સ્થિતિ સુધરતાં આથી વધારે રૂપીઆ પરદેશ જશે. સ્વદેશીની ભાવના સમજાવે ને સ્વદેશી જ વાપરવાની પ્રતિજ્ઞા લઈએ તો એક તો આ રૂપીઆ પરદેશ જતાં અટકાવીએ તે ઉપરાંત એ બધી ચીજો વધારે પ્રમાણમાં અર્થ બનાવવામાં આવતાં આપણા હબરો બાઈબહેનો ને રોજ મેળવી આપવામાં મદદ કરીએ. ધણીક ચીજો તો એવી પરદેશથી આવે છે કે જે સ્વદેશી જ ચીજોની માંગણી થાય તો આપણા ખેડૂતો જોમના ફાલટ વખતમાં કે બીજા બાઈબહેનો ઘેર બેઠાં તે ચીજો બનાવી પુરી પાડી શકે. મોટા આપણા દેશના પ્રેમ ખાતર, આપણા દેશની જરીબ દાખલા ખાતર મેં તેટલો પણ અગત્ય લેહીને સ્વદેશી જ ચીજો ખરીદવાની પ્રતિજ્ઞા લઈએ ને પાળીએ તો આવા બાંધોની જરૂર પણ ન રહે.

•• મુંબઈમાં સ્વદેશી મારકેટમાં તો ૧૫-૧-૩૩ ને રોજ ફરેલું લાખું.

દીપોત્સવી અંકો :

જાહેર પત્ર

વેળા :

શ્રી. ' ૫ '

ગીરનામ બેક શેડ,
મુંબાઈ, ૪. તા. ૨૫-૧૦-૩૩

બહાલી બહેન,

નવાં વર્ષનાં અભિનન્દનનું પત્ર મળેલું. તે માટે આભારી છું. નિરંતર આપણે એકમેક માટે શુભંની પ્રાર્થના કરતાં જ રહીએ છીએ પણ નવા વર્ષે આસ એવી પ્રાર્થના કરવાની રહેતી નથી. આથી હું તો કાંઈને નવા વર્ષનાં અભિનન્દન આપવાનો શિલાચાર કરતો જ નથી. હા, નિત્યક્રમ મુજબ, મારાં રનેહીબો, મિત્રો, સંબંધીઓના શુભ અને કલ્યાણ માટે હયાપ્રાર્થના કરું છું.

એજ પત્રાંતી નીચે બેજ દીંદીમાં તે પ્રકટ થએલા દીપોત્સવી અંગેની સમાલોચના કરી મોકલવા જણાવ્યું હતું. પણ એ બેજ દીંદી પાછળ કેટલો પરિશ્રમ લેવા પડે એમ છે તેના તને ખ્યાલ છે ખરો ? એ તને એનો જરા સરખો પણ ખ્યાલ હોત તો હું મારું છું કે તું મને એમ કશું ન સૂચવત. વળી હું ત્યાં છું કે તું છટી છે; અને એક વાર તે એમ લખ્યું છે એટલે તું છેવટ સુધી તારો આશ્રય જાળવી જ રાખવાની. એટલે તને નકાર લાગતો નથી. હવે વાંચ દીવાળી અંગેનાં અવલોકનો !

મારાં ટેબલ પર બાર દીવાળી અંગેનાં એકા પડેલા છે. ક્યા ક્યા ? (૧) હિન્દુસ્તાન-પ્રજામિત્ર (૨) મુંબાઈ સમાચાર, (૩) ગુજરાતી, (૪) બે ધડી મોજ, (૫) વીસમી સરી, (૬) રવિવાર, (૭) સી-શમિત, (૮) પ્રતાપ, (૯) કલકાળ, (૧૦) નવ-ચાન, (૧૧) સારા અને (૧૨) ગુજરાત. આ ઉપરાંત પણ બીજાં યુગ પત્રોનાં દીવાળી અંગે નીકળ્યા છે પણ તેમાંનો એકેય મારી પાસે નથી એટલી નિરાંત છે.

પ્રેક્ષતાં વર્ષ અને તેની આસપાસના દિવસોમાં

આ બધા અંગે એકા થયા છે. અને આ પત્ર હું તને તા. ૨૫ મીએ લખી રહ્યો છું. એટલે છ જ દિવસમાં આ બધા અંગે વાંચી જઈને મારે તને અવલોકન લખવું રહ્યું ! યા ખુદ ! પણ, બહેન, એ તો અસંભવિત વાત છે. તને કારણ સમજવું.

ઉપર જણાવેલા બાર અંગેનાં કુલ પાનાંઓની સંખ્યા ગણતાં તે ૧૬૧૨ ની થાય છે. એટલે કે સરેરાશ અંક દીઠ ૧૬૦ પાનાનો ક્રમ આવે છે. હવે એ અંગેનાં જલદેખખરતું પ્રમાણ કાઢી ભેડું. સરેરાશ સો પાને ૩૫ પાનાં જેટલી જલદેખખર છે. એ ઉપરાંત પણ થોડી ઘટ મૂકીએ; અને લગભગ ૭૧૨ પાનાં જેટલી જલદેખખરો મળીએ તો પણ ચોખ્ખાં ૧૨૦૦ પાનાં વાંચવાનાં રહે; તે માંથી છે તેવું અવલોકન લખવું હોય તો એ બારસો પાનાં વાંચી જવાં પડે. એટલે છ દિવસમાં બારસો; શેજનાં બસો પાનાં વાંચી તો એ શક્ય બને. દિવસના નોકરી કરવી; બીજાં ત્રીજાં કાંઈ કામ કરવું અને શેજનાં આ બસો પાનાં વાંચવાં ! તોભાઈ; એ આપણાથી નહિ બને. મારે દલ લાંબો સમય જવું છે !

તારું દિલ દુઃખવા ખાતર હું આમ કરું છું એમ તું ન માનવી. ઉપરો આડસટ્ટો વાંચ્યા પછી તું મને એકબી ના પાડે એ સંભવિત છે. પણ તને થોડી ઘણી તો મારે સંતોષવી જ જોઈએ. એટલે આ બધા અંગે જેમ જેમ આવતા થયા તેમ તેમ ઉપર ટપકેથી તેના પર નજર ફેરવી જતાં જ સરેમરો મારા પર પડ્યા તે જ અર્થ લખું છું. એમાં કાંઈ બૂલચૂક, હિંદીય લાગે તો માફ કર ને.

પડેલાં દેનિક પત્રો લખે. ' હિન્દુસ્તાન પ્રજામિત્ર ' અને ' મુંબાઈ સમાચાર ' એ બે

સવાર સંસ્કૃત મુખાધનાં ભણીતાં દૈનિક છે અને આજ કેટલાંય વર્ષોથી દીવાળી અંક કાઢે છે. 'ગુજરાત' સુરત હૈનિક પત્ર છે. અને તેણે આ વર્ષે દીવાળી અંક કાઢ્યો છે. આ ત્રણે અંકોની અતુલમણિકા ભેટાં એમાં વિષયોત્તર વૈવિધ્ય સારા પ્રમાણમાં જણાય છે. 'હિન્દુસ્તાન પ્રભામિત્ર'ના દીવાળી અંકનાં પૃષ્ઠાં પર શ્રી. ભાટકે કરેલું 'એક સંસ્કારી ગૃહિણી'નું ચેરસ્થ ચિત્ર આપેલું છે અને એ એકંદરે ભાવવાહી છે. અંદર સીનેમા સ્ક્રીન મીઠા અધુરીનો પોષ રંગ-વિધાન સહિત પ્રકટ થયો છે. ભણીતા ચિત્રકાર શ્રી. સુપ્રતાપનાં હાથેર અવધામની હકિતને ચલ્લ-દેહ અપેતાં એ ચિત્રો, શ્રી. સોમાલાલ શાહ અને શ્રી. કલામ્બિકા દિરંગી ચિત્રો 'રોહિણી' અને 'પયશ' તેમજ પ્રખ્યાત બંગાળી ચિત્રકાર શ્રી. દેવીપ્રસાદ દેવ ચૌધરીનાં 'કમલકર' અને 'અભિસારિકા' ઉપરાંત બીજાં પણ ધનુ ચિત્રો છે. કેટલાક તો સીનેમા નદીઓના પોષ છે. કલામ્બિકા ફાઇઝોનું પ્રમાણ પણ સારું છે. અંકમાં પ્રકટ થયેલી સાહિત્ય સામગ્રીમાં પણ વૈવિધ્ય સારું છે. રાજપ્રકરણ, વાર્તા, નાટિકા, કાવ્ય, દાસ્થ, નિબંધ, સાહિત્ય વિવેચન એમ વિવિધ વિભાગોને લક્ષ્ય લેખો જુદા જુદા લેખકોએ લખેલા છે અને તે બધાય સારી રીતે ગોઠવીને છાપેલા છે. વાર્તાઓનો વિભાગ એકંદરે ઘણો સારો છે અને તને કદાચ આ અંકમાંથી ઘણી વાર્તાઓ મળી જશે. એનાં લેખકો ગુજરાતમરમાં ભણીતા યશ સુકલા છે એટલે તેમની કૃતિઓ વિષે ઉપર ટપકની નજર નાખી દુઃ કાંઈ દખતો નથી.

'સમાચાર'ના દીવાળી અંકના કલાવિસા-ત્રેનું મુખ્ય સ્થાન શ્રી. ગોરસાકરને મળેલું છે. કપર ઉપર શ્રી. ગોરસાકરનું ભાવવાહી ચિત્ર છે. અને અંદર પ્રકટ થયેલાં તેમનાં રમિત ચિત્રો 'વાસના' અને 'શીલક' ઘણાં ભાવવાહી છે. આ ઉપરાંત બીજાં પણ રંગીન ચિત્રો તેમજ એક શાલીમાં છાપેલાં ચિત્રો અને વેન્નાડ સ્ટુડીઓના ફોટો ચિત્રોની સારી સંખ્યા છે. 'સમાચાર'ના સાહિત્ય વિભાગ બહુ સંગીન લાગતો નથી. એ કે કેટલાક લેખ સારા લાગે છે. નવી એક પરંતુ પણ એમાં નોંધવા જેવી છે. કેટલાક સારા પ્રાસંગિક લેખ.

એવા લેખો એમાં આવી મયા છે. બાકી વાર્તાઓ અને બીજા પ્રકારનું વૈવિધ્ય તો એમાં પણ સારું છે.

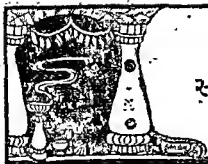
'ગુજરાત'ના અંક કલાકૃતિએ ભેટા ભેટા નથી પરંતુ એમાં કેટલાક ભણીતા લેખકોની કૃતિઓ છે એટલે એ સારું વાચન પૂરું પાડશે એમાં કાંઈ સંશય નથી.

સાપ્તાહિકોમાં 'ગુજરાતી'ના દીવાળી અંક એની હમેશા મુજબની શૈલી પ્રમાણેના નીચળો છે. એમાં પહેલે પાનેજ કવિ શ્રી. ખમરદારની કવિતા છે તે તો તને ખૂબજ મમવાની, એમાં મને રાક નથી. એ ઉપરાંત, ગુજરાતમરના ઘણા ભણીતા લેખકોએ 'ગુજરાતી'માં પોતાની કલમ ચલાવી છે.

'એ ધડી મોજ' 'વીસમી સડી' અને 'રવિવાર' એ ત્રણે હવે તો મુખાધનાં પ્રસિદ્ધ અઠવાહિકા છે. 'એ ધડી મોજ'નાં પૃષ્ઠાં પર તારા પ્રિય ચિત્રકાર શ્રી. કુટ્ટ દેસાઈનું મયા વર્ણના જેવીજ શૈલીનું ભાવવાહી ચિત્ર છે. અને અંદર એજ ચિત્રકારની ખીંજોના શ્રી યયદા કૃત 'ચિત્તા' પરથી દોશયથાં ત્રણ ત્રિરંગી ચિત્રો છે. શ્રી. જમ-મોહન મિશ્રીનું એક ચિત્ર મુખપૃષ્ઠ તરીકે આબું છે તે પણ ઘણું સારું છે. શ્રી. અમૃત વાજુ નામના ચિત્રકારનું 'લાલ' ત્રિરંગી ચિત્ર વિષયને પોષ ન્યાય આપે છે. ઉપરાંત બીજા ફોટો-ચિત્રો છે. 'એ ધડી મોજ'ને હમેશા મુજબ ગુજરાતના લખ-લખ બધા ભણીતા ચિત્રકારોનો સહકાર મળ્યો છે અને લેખોની વિવિધતા ધ્યાન ખેંચે એવી છે.

'વીસમી સડી'ના પૃષ્ઠાં પર કાંઈ સીનેમા નરીને રંગીન પોષ લાગે છે પણ પૃષ્ઠાં ઉપાયું છે ઘણું જ સુંદર. અંદર સીનેમા નદીઓના રંગીન પોષ ઉપરાંત રા. બ. પુરંધરનાં રંગીન ચિત્રો આપેલાં છે પણ તે સરાં છપાયાં નથી. આ અંકની એક બીજી નિષ્ક્રિયતા એ છે કે એમાં એક જ ભદ્રેરખખર આપનારે ૨૬ જાન્યુઆરી પોતાની ભદ્રેરખખર આપી છે જેણે કાન્યો વગેરેના સારો સંભાર 'સડી'ના અંકમાં બરાબો છે.

'રવિવાર' જહો ઠાંઠે ક્યાં નથી સાદો છતાં સારી લેખન સામગ્રી એ અંક બહેરો છે. શ્રી. કલામ્બિકાનું 'દેવપૂલ' કરવા જતી ગૃહિણીનું ચિત્ર પૃષ્ઠાં પર આપેલું છે અને અંદર બીજા



સમાલોચના

મંગળાષ્ટક: ચિત્રકાર શ્રી. કનુ દેસાઈ.
કુમાર કાર્યાલય, ૧૪૫૪, રાયપુર, અમદાવાદ. મૂલ્ય:
રૂ. ૧-૪-૦

આર્થિક લગ્નસંવનામાં પાવિત્ર્યનું આરોપણ કરવામાં આવ્યું છે અને એટલા માટે આપણામાં લગ્ન સંબંધને જીવનમરણોધારી સહયોગ લેખનામાં આવે છે. લગ્ન પ્રસંગે વર વધુને મંગલકારક સંભાવનામાં આવે છે. જે મંગલકારકની ભાવનાને ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ ચિત્રકાર શ્રી. કનુ દેસાઈએ આ પોર્ટ્રેટલેખોમાંના ૮ ચિત્રોમાં આવેલી છે અને પ્રસ્તાવમાં શ્રી. રવિચંદ્ર રાવળે કહે છે તેમ જ એ ચિત્રોને માત્ર ચિત્રકલાના સુંદર નમૂના તરીકે આદર આપવાથી બસ યોગ્ય નહિ. એ ચિત્રો લગ્ન જીવનની આરંભિક દૃષ્ટિપાત કરતાં નાનકડાં કાવ્યસર્જનો પણ છે. "મંગળાષ્ટક"ના આઠ ચિત્રોમાંની ભાવનાઓ, ગુજરાતના યુવાન કવિ સાથે ચન્દ્રવદન મહેતાના મંગળાષ્ટકમાંથી લેવામાં આવી છે. અને એક એક શ્લોકને એક એક ચિત્ર સાથે વાંચતાં શ્લોકને, એ શ્લોકમાંની ભાવનાને પિંછી દ્વારા ઉત્તરેલી એક સાકાય છે. એટલું જ નહિ પણ ચિત્રમાંથી ભાવના એટલી બધી જીવંત થાય છે કે દિલ તેના પર મુગ્ધ થઈ જાય છે. 'મંગળાષ્ટક'ની આ બીજી આવૃત્તિ છે તેજ અને મળેલા લોકાદરની સ્પષ્ટ સૂચક છે. લગ્ન પ્રસંગે આ અન્ય પ્રસંગે એટલે આપણા જેવા આ સુંદર ચિત્રસંગ્રહ ગુજરાતની લગ્નસંવનાને જીવંત સ્વરૂપમાં વ્યક્ત કરે છે. ગુજરાતના પ્રથમ પંક્તિના ચિત્રકાર શ્રી. રવિચંદ્ર રાવળે પ્રસ્તાવદ્વારા ચિત્રોને પરિચય કરાવીને તેમજ સાથે ચન્દ્રવદન મહેતાના 'મંગળાષ્ટક' અને તેનાં અંગ્રેજી પરિચયને લીધે આ 'પોર્ટ્રેટલેખો'નું મહત્વ વધુ છે. રૂપરંગ પણ એકદમ અનોખું કરનારાં છે અને 'કુમાર

પ્રિન્ટરી'નું મુદ્રણ અને માટે બોલાં જવાબદાર નથી.

ઇલા કાવ્યો: લેખક: શ્રી. ચન્દ્રવદન ચીમ-નલાલ મહેતા. પ્રકાશક: શ્રી. મળશંકર સોમનાથ બટ. વડોદરા. મૂલ્ય: એ રૂપિયા.

'ચમત્' અને 'ઇલા કાવ્યો'ના લેખક તરીકે સાથે ચન્દ્રવદનનું નામ ગુજરાતના યુવાન કવિઓમાં મોખરે છે. 'કુમાર'માં તેમનાં છૂટક પ્રકટ યજ્ઞેલાં 'ઇલા કાવ્યો'એ અનેક વાચકોને મુગ્ધ કરેલાં છે. એટલે ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ ચિત્રકાર શ્રી. કનુ દેસાઈનાં ભાવનાથી સુરોભિતો સહિત પ્રકટ યજ્ઞેલાં તેમનાં પંચાવન કાવ્યોનો સુંદર અને ભાવનાથી ઉપરગવાળો સંગ્રહ ગુજરાતના કવિતાપ્રેમીઓમાં ખૂબ આવકારાયેલો છે અને યશ નથી. કાવ્યોમાં પતિ-પત્નીના પ્રેમની કે, આશય માથુકતા પ્રેમની ભાવનાને ઘણી કવિઓએ ગ્રાહ્ય છે પરંતુ સજિની-પ્રેમથી નીતરતાં કાવ્યો ઘણાં બોલાં કવિઓએ રચ્યાં છે. એવા સજિની-પ્રેમથી નીતરતાં કાવ્યોના સર્જક તરીકે સાથે ચન્દ્રવદન મહેતાનું નામ સીધી પહેલું આવે એવી અમારી માન્યતા છે. 'ઇલા કાવ્યો'માં નિર્દેશ સજિનીપ્રેમ મૂર્તિમંત થયો છે. એવું કોઈ પણ કાવ્ય લેખક અને એમાંથી સુમધુર ભાવના નીતરતી નહીં. વળી, કાવ્યો માટે પસંદ કરવામાં આવેલાં છંદ ઉપર પણ લેખકની ધૃષ્ટી એટલી બધી સુંદર થઈ ગઈ છે કે કાવ્યોના પ્રવાહ સતત અને એક ધારો વહોળી જાય છે. પરિણામે જરા સરખી પણ રસક્ષતિ વિના કાવ્યો વચાવે જ નહિ અને સારું અને સારી રાખરચનામાં સમાવેલું વાસ્તવ્ય અને તાદર્ય હૃદયમાં ઉતરી જાય છે. દરેક માંત્રને મળાણે, કાવ્યની ભાવનાને ચિતરતું સુરોભિત મુદ્રણ છે અને શ્રી. કનુ દેસાઈએ કવિતાના વંદનમાં પ્રવેશીને એ ચિત્ર

દોષ એમ લાગી આત્મા વિના રહેતું નથી. સંજ્ઞામાં કલા કાળ્યો ઉપરાંત 'યમલ' અને 'બીજ' ૧૪ કાળ્યો આપેલાં છે. તેમાં 'કંચન' નંબા 'કમંદુલો' 'વદાય' 'અવસાન' અને 'વિસર્જન' તે પાણાન મનોરમ છે. આવો સુંદર કલામય રીતે છ પેલો નવલુવાન કવિનો સંજ્ઞદ ગુજરાતી જનતા સમક્ષ રજુ કરવા માટે પ્રકાશકને પણ ખચવાઈ પડે છે.

કાવ્યમંગલકા: લેખક: શ્રી. સુન્દરમ પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય: રૂ. ૧૦ રોડ.

બાઈ સુન્દરમ ગુજરાતના એક બીજા યુવાન કવિ છે અને તેમની કેટલીક કાવ્યકૃતિઓ 'ગુણસુંદરી' માં પ્રકટ થઈ ચૂકી છે એટલે તેઓ 'ગુણસુંદરી' ના વાચકજનને સુપરિચિત છે. તેમનાં ૫૪ કાળ્યોનો આ સંજ્ઞદ સુંદર રૂપરંગથી પ્રકટ થયો છે અને ગુજરાતની કવિતાપ્રેમી જનતા તેનો સદર્પ સ્વકાર કરશે. શ્રી. સુન્દરમનાં આ કાળ્યોમાં વિવિધતા છે અને વિવિધ વિષયો પરત્વે તેમની રૂપનાસાગરને વેગ મળ્યો છે. છેક સામાન્ય જાણી શકેલા વિષયો ઉપર પણ તેમની કવિવ્યક્તિ દોરી છે અને છતાં તેમાં કવિસુલભ અમરકૃતિ તેઓ લાવી શક્યા છે. તેમનાં કેટલાંક કાળ્યોનો અર્થ મદન છે. એટલા માટે તેમણે ઉપર આપેલ દીપાણુ આવરણ અને ઉપયોગી થઈ પડશે શ્રી. રવિચંદ્ર રાવળ ચિત્રિત 'લુહનાં ચાતુ' નામક ચિત્ર પણ સંજ્ઞદમાં આપવામાં આવેલું છે તે લેખકનાં એજ શીર્ષક દેહનનાં કાળ્યને અનુરૂપ છે આશા છે કે ગુજરાત આ સંજ્ઞદને સત્કારશે.

પૂર્ણિમા: લેખક: શ્રી. રમણલાલ વસન્તદાસ દેસાઈ. પ્રકાશક: ગુર્જર ત્રયરાલ કાર્યાલય, ત્રાંચી રોડ, અમદાવાદ. મૂલ્ય: રૂ. ૨-૮-૦.

પ્રથમ 'સંવાદિનિયમ' ની ભેટ તરીકે પ્રકટ થયેલી આ નવલકથાની બીજી આવૃત્તિ તેને પ્રથમ આવૃત્તિ વેળાં સારો લોકાર્દ મળ્યો. દોષવાદ પૂરવાર કરે છે બાઈ રમણલાલ દેસાઈ આને ગુજરાતમાં પ્રથમ પંક્તિના નવલકથાકાર તરીકે વિખ્યાત થઈ ચૂક્યા છે અને તેમની નવલકથાઓ પ્રભમાં સારો અદર પામી ચૂકી છે. બાઈ રમણલાલની આ નવલકથામાં આપણા સમજનો એક અલગ

ફટ પ્રશ્ન ચર્ચાયા છે. હિન્દુ સમાજનું એક મોટામાં મોટું અનિષ્ઠ પતિતાઓ-મણિકાઓ-છે એ પતિતાઓ-મણિકાઓના પ્રશ્નને, તેઓનો ઉદ્ધાર કરવાની ભાવનાને આ નવલકથાકાર શ્રી. રમણલાલે રજુ કરી છે. અને પતિતાઓનાં ધામોના, રથોનાં વર્ણનોને આમાં સ્થાન મળવા છતાં, સુરચિત્તે જરા સરખો પણ ભંજ થવા દીધો નથી એટલા પૂરતી તેમની લેખનશૈલી ખાસ પ્રશંસા માંથી લે છે. નવલકથામાંના પાત્રો રાત્રેચરી, અગિતાય, રાત્રી, પદ્મનાભ, કીકારોક, ભનુબી, દુર્ગાવતી, વગેરે વિવિધ માનવ સ્વભાવનું આલેખન કરે છે. આમાં એક ફટ પ્રશ્નને નવલકથામાં ગુપ્તીને શ્રી. રમણલાલે સમાજસુધારકો સમક્ષ એક મદનને રજુ કર્યો છે અને તે માટે તેમને અવરજ પડવા પડે છે.

હાસ્યમોલી: લેખક: શ્રી. 'મંત્રદાસી'. પ્રકાશક: સ્વસ્તિક ત્રયમાળા કાર્યાલય, મુંબઈ. મૂલ્ય: રૂ. ૨-૮-૦.

"ગુણસુંદરી" ના માલિકાને ૧૯૨૬-૩૦ ના વર્ષમાં "મસ્તકીરની વાર્તાઓ" નામે પુસ્તક એક તરીકે અપાણું હતું, જેમાં શ્રી. મસ્તકીરની લખેલી આઠ વાર્તાઓ હતી જે આઠ વાર્તાઓની બીજી આવૃત્તિ "ગુણસુંદરી" કાર્યાલય તરફથી જ "મસ્તકીરનો હાસ્યમંડાર" નામે પ્રકટ થઈ હતી જે આઠ વાર્તાઓ સાથે બીજી નવ કૃતિઓ ઉમેરી પ્રકાશકે આ "હાસ્યમોલી" પ્રકટ કર્યું છે. શ્રી મસ્તકીરની ખાનીથી આ માસિકતા વાળો સુપરિચિત દોષ તે વિષે લાગેજ માઈ કહેવાડું રહે છે. દીવેલ પીધાં ડાચાંએને પણ એકસાં ખડખડાટ હસાવવાની એમની કૃતિઓમાં શક્તિ છે. આ પુસ્તકના પ્રકાશન પાછળ પ્રકાશકે સારો અમ-લીયો જણાય છે. શ્રી. કલાક્રિપાનું કવર-વિષે તેમજ અંદરના બીજાં અનેક ચિત્રો એ હાસ્ય-કૃતિઓને આકર્ષક અને મૂર્તિસ્વરૂપમાં રજુ કરે છે.

(૧) પ્રીત્સ બીરમાઈ: લેખક: શ્રી. નિલકંઠ વાસુ. મૂલ્ય: અઠ આના. (૨) કળાગુપ્ત: લેખક: શ્રી. રમણલાલ દે. મદ. મૂલ્ય: ત્રણ આના. પ્રકાશક: શ્રી. પ્રસ્થાન કાર્યાલય, અમદાવાદ. સરસ્વતી ત્રયમાળાના પુસ્તક ૬-૧-૦ અને

૧૧ તરીકે આ બન્ને પુસ્તકો પ્રકટ થયાં છે. પ્રીન્સ બીરમાઈનું ચરિત્ર ઇતિહાસના અભ્યાસીઓને સુવિદિત છે. નાના નાના અનેક રાજ્યોમાંથી જન્મીને મહારાજ્ય બનાવનાર પ્રીન્સ બીરમાઈ એના યુગનો મહાપુરુષ હતો. જન્મનીતું સંગઠન કરનાર, એના દરેક પ્રભાવનામાં સ્વદેશભાવના ભરનાર, અને તેમને લક્ષ્મી તાલીમ આપનાર એ મહાન નરે જન્મીને મહારાજ્યની કોશિમાં મુક્યું હતું. એવા નરનું જીવન ચરિત્ર જરૂર પ્રેરણાદાયી થાય. શ્રી. વાસુની ભાવા સહેલી અને શૈલી આકર્ષક હોઈ એ આખું ચરિત્ર વાંચતું અમે એવું છે. "કળાનુષ" માં શ્રી ભટ્ટે એક રચિત વાર્તાનું રૂપાંતર આપ્યું છે; અને તેને ગુજરાતને અનુકૂળ બનાવવાનો સ્પર્શ પ્રયત્ન કર્યો છે. ભાષા સારી અને સરળ હોઈ આખી વાર્તા એક જ બેકે વાંચી લેવાય છે. કોઈને વાળેજ નહેમ ત્ય કે એવું કહેવર રચિત વાર્તા ઉપરથી થકાયું છે.

રૂપકું ટોળી: ખંડ ૨: મૂળ લેખક: શ્રી એ. એસ. નીલ. ગુજરાતીમાં હતારનારા: શ્રી. મિ. જી. ભાઈ. પ્રકાશક: શ્રી કૃષ્ણમૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, વાવનગર. મૂલ્ય: આઠ આના.

લાંબા સમય પહેલાં શ્રી. મિ. જી. ભાઈએ આ પુસ્તકનો પહેલો ખંડ ગુજરાતને આપ્યો હતો. એ પ્રથમ ભાગ ગુજરાતના બાલકોએ તેમજ મોટાં-ઓએ હોંશથી સત્કાર્યો છે. શ્રી. નીલ. એવા બાળમાનસના હંડા અભ્યાસીની કલમે લખાયેલી આ કૃતિ આપણા ગુજરાતના તેવા જ બાળ-માનસશાસ્ત્રી અને હંડા અભ્યાસી શ્રી. મિ. જી. ભાઈને હાથે અનુવાદિત થાય, એ ગુજરાતના બાળકોનું પરમ સહભાગ્ય છે. વાર્તા સાંતળનાર બાળકો પોતે જ વાર્તામાં પાત્રો હોય તે વાર્તા તેમને અત્યંત આનંદ આપે એમાં નવાઈ નથી. આ વાર્તા શ્રી. નીલે એ પદ્ધતિએ જ લખી છે. શ્રી. મિ. જી. ભાઈએ પણ એ અખતરો એમના બાલમંદિરમાં સંવેદના પૂર્વક કર્યો છે અને અમને આશા છે કે એ પ્રયત્નના ફળરૂપ એક સુંદર મૌલિક બાલવાર્તા આપણા બાળકોને નજીકના વાલિધ્યમાં મળશે.

બાળકોનું મહાશાસ્ત્ર: ભાગ ૨: લેખક: શ્રી. રમણલાલ નાનાલાલ શાહ. પ્રકાશક: શ્રી. 'બાલજીવન' માર્ગદર્શક, વડોદરા. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦૦
શ્રી રમણલાલ અને 'બાલજીવન' કાર્યાલયે

આપણા બાળકોના ઉપયોગ માટે અનેક સુંદર પુસ્તકો અત્યાર સુધીમાં આપ્યાં છે તેમાં આ પુસ્તક એક સરસ ઉમેરો કરે છે. આ પુસ્તકનો પહેલો ભાગ બાળકોએ મોટી સંખ્યામાં સત્કાર્યો છે; અને તેથી જ રીતે આ વાગને પણ આદર મળશે એમાં શંકા નથી. મોટા સુંદર ટાઇપ અને અનેક ચિત્રો એ પુસ્તકના આકર્ષણમાં ઉમેરો કરે છે. ભાષા સીધી ને સરલ હોઈ બાળકો તે સહેલાઈથી વાંચી શકશે. ઉપરાંત માતૃચિંતાઓ પણ તેને ઉપયોગ કરી બાળકોને મહાભારતની વાર્તા મોટીથી કહી બાળકોના વાર્તા મંદિરો શોખ સંતોષવા સાથે દિવંદની એ પ્રાચીન કથાનું જ્ઞાન આપી શકશે. માણસદની કથાઓની સંસ્થા ગુજરાતમાંથી હવે હુપ્ત થવા માંડી છે, ત્યારે આજું સદિત્ય તેનું સ્થાન લઈ શકશે. બાળકો માટેના આવા પુસ્તકોમાં છાપખૂટ ન રહે, એની કાળજી ખાસ રાખવી. ઘટે. વળી મૂલ્ય પણ કંઈક વધારે છે. બાળપુસ્તકોનું મૂલ્ય પ્રમાણમાં નેમ અને તેમ આજું રહેવું જોઈએ.

વડોદરા રાજ્યની વસ્તીમણત્રીનો અહેવાલ ૧૯૩૧: તૈયાર કરનાર: શ્રી. શાંતલાલ મણુશાસ્ત્રી. સાહિ. બી. એ. એવએલ. બી. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦૦.

આખી દુનિયાના દેશોની સાથે દિવંદની પણ વસ્તીમણત્રી દર દર વર્ષે થાય છે. વડોદરા રાજ્ય પણ તે પ્રસંગે પોતાની વસ્તીમણત્રી કરે છે. છેલ્લી ૧૯૩૧ના વર્ષમાં થયેલી વસ્તીમણત્રીનો એ રાજ્ય માટે શ્રી. સત્યજીત મુકરજીએ વિસ્તૃત અહેવાલ અંગ્રેજીમાં તૈયાર કર્યો છે. જેના ઉપરથી શ્રી. શાંતે આ સંક્ષિપ્ત અહેવાલ ગુજરાતી વાચનારી આલમ માટે તૈયાર કર્યો છે. આ અહેવાલ વાંચતા આપણી ખાતરી થાય છે કે વસ્તી મણત્રી કેટલી વિપુલિય દૃષ્ટિએ જનસમાજને ઉપયોગી છે. એમાંથી પ્રત્યેક ધર્મ અને કોમ યા જાતિની જનસંખ્યા-સ્ત્રીઓ, પુરુષો અને બાળકોની સંખ્યા ઉપરાંત સાંસારિક, આર્થિક અને કલગણી વિષયક દૃષ્ટિએ અનેક બાબતો આપણને નજીવાની મળે છે. પુરુષોની સંખ્યા સ્ત્રીઓ કરતાં ઓછી છે કે વધુ, નિપજાઓની સંખ્યાનું પ્રમાણ કેટલું છે, જુદી જુદી કોમની કેળવણી વિષયક કે આર્થિક સ્થિતિ કેવી છે, વિગેરે એમાંથી સ્પષ્ટ નજાય છે.

એ જ્ઞાન ઉપરથી એ કામેા યા રાજ્ય ધારે તે તેની સુધારણા માટે થોડાં ઉપાયો થોડાં રહે. અમે ઇચ્છીએ છીએ કે મુંબાઈ સરકાર પણ વરો-દરા રાજ્યનું અવકરણ કરી પોતાની પ્રત્ન માટે આવા અહેવાલો યુનિસાલીમાં તૈયાર કરી તે સસ્તી કીમતે પ્રકટ કરે. આ અહેવાલની ઉપયોગિતા અને એની પૃષ્ઠસંખ્યા જોતાં રૂ. ૧-૦-૦ની કીમત નહીં જ ચલાય.

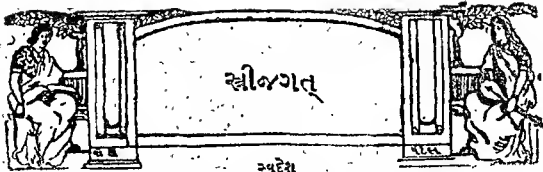
સુખાધ: તંત્રી શ્રી. ચન્દ્રમંત્ર સુવરીયા, ૧૧૪; કાવસજી પટેલ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ.

લગભગ ચાર માસથી આ નવું સાપ્તાહિક શરૂ થયું છે અને એમાં વિવિધ પ્રકારનું ચિત્ર દર્શવું સાહિત્ય વાચકોને આપવામાં આવે છે. હું છી વાંતાઓ, રમુજ સ્કેચ, કાવ્યો, માહિતી-પત્રો લેખો, ચાલુ વાતાં વગેરે ચાલુ એમાં પ્રકટ થાય છે અને ન્યુમર્સથી 'ઉડવી નજર' નવલકા હીરજીના 'ટાળટાપા' શ્રી જ્યોતીન્દ્ર દ. દેવના હાસ્યશિક્ષક રોળના જીવન અનુભવો દર્શાવતા સ્કેચો વગેરેને અંગે આ સાપ્તાહિક ચાર માસમાં જ લોકપ્રિય થઈ પડ્યું છે અને પ્રોસેસ દ્વારા એમાં રંગીન ચિત્રો પણ સારાં પ્રમાણમાં આપવામાં આવે છે.

ઉદ્ઘાસ: તંત્રી: શ્રી. મસ્તકીર: પ્રકાશક: શ્રી. છતિંદાસ ચીમનદાસ મહેતા, ૮૬, પ્રોન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ.

તા. ૧૪ મી બોકટોબરથી સાપ્ત મસ્તકીરના તંત્રીપટે આ ચિત્ર, હાસ્ય અને હજીવાં સાહિત્યનું સાપ્તાહિક ફરી શરૂ થયું છે અને એના સાહિત્ય વિભાગમાં સાપ્ત મસ્તકીરના હાસ્યશિક્ષક તેમજ માનવસ્વભાવ દર્શકતા સ્કેચો માટે ભાગે હોય એ તફાવત સ્વાભાવિક છે. અમને એના ત્રણ અંકો મળ્યા છે. તે એમાં હાસ્ય સાથે અન્ય ચિત્ર અને હજીવાં સાહિત્યને પણ સ્થાન મળેલું છે. હું કે વખતમાં એ સારી લોકપ્રિયતા સંપાદન કરશે એમાં અમને શક નથી. 'ઉદ્ઘાસ' ના કળાવિભાગનું તંત્ર સાપ્ત જનમેદન ગિઝીને હસ્તક છે એટલે એનાં ફર્મન પણ આપીક થયાં છે. અમે ઉદ્ઘાસને દીર્ઘાં છપ્પીએ છીએ.

સંપીકાર: (૧) The M. T. B. A. College Magazine; Edited and published by Prof. M. P. Dave M. A. LL. B. Sorat. (૨) શ્રી લેલુધર: લેખક: શ્રી પરામ: પ્રકાશક: શ્રી પ્રુદ્ધ માર્ગીય યુવક પરિષદ, મુંબાઈ. મૂલ્ય: બે આના: (૩) શ્રી. ખડાયતા શ્રી ઉદયોગશાળા નડીઆદ: પાંચમેા વાર્ષિક રિપોર્ટ અને દિસાળ. (૪) લગ્નીરકાર: અંક૨થી ૩. તંત્રી: શ્રી હારોવિંદ દેવાઈકર મહેતા, બાજવાડા, વરોદરા. (૫) હાલોઈ લોહાણા ખાડાકીમ: પંદરમેા, સોળમેા, અને સત્તરમેા વાર્ષિક દિસાળ અને રિપોર્ટ.



૨૫ દેશ

મુબાઇ મહિલા પરિષદ: કેળવણી અને સમાજ સુધારાને લગતી મુબાઇની સ્ત્રીઓની કમી-ડીના આશયે મુબાઇની સ્ત્રીઓની પરિષદ ઓક્ટોબરની તા. ૫ મી એ મુબાઇમાં ફ્રેન્ચ શ્રીજ ઉપર આવેલા બેવેરલ લોન્માં મળી હતી. મીસીસ એફ. એસ. તાલીયારખાન પ્રમુખ-સ્થાને હતાં. મીસ ઇ. જે. બહાદુરજીએ પ્રતિનિધિઓના સત્કાર કરતાં સમિતિ તરફથી વર્ષ દરમ્યાન કરવામાં આવેલાં કામકાજ વિશે વિવેચન કર્યું હતું. અને સ્ત્રીઓમાંથી નિરક્ષરતા દૂર કરવા માટે હાલ રહેલાં બહેનોને વિનંતિ કરી હતી.



કુ. બયાબાઇ લોગ

‘દક્ષ’ મોલના સજક-મૅડેસુર કલા-પ્રદર્શનમાં પ્રથમ ઇનામ મેળવનાર મહિલા

પ્રમુખસ્થાનેથી મીસીસ એફ. એસ. તાલીયારખાને જણાવ્યું હતું કે: “અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદની સ્થાપનાને ૭ વર્ષ પૂરાં થયાં છે અને તે દરમ્યાન તેણે કેળવણી તેમજ સ્ત્રીઓના મતાધિકાર સંબંધમાં તેમજ બાલલગ્ન પ્રતિબંધ કાયદાં લેવા સમાજ સુધારાના કાયદાઓ સંબંધમાં સ્ત્રીઓનાં હિતને આગળ વધારવા ધણું કામ કર્યું છે. અખિલ હિન્દ ભારતીય મહિલા પરિષદની સાતમી બેઠક ૧૯૩૨ ના ડીસેમ્બરમાં લખનૌ ખાતે શ્રીમતી લેડી વિદ્યાગૌરી નીલકંઠના પ્રમુખપદે મળી હતી તેમાં તેમણે સ્ત્રીઓમાંથી નિરક્ષરતા દૂર કરવા તરફ ધણું ભાર મૂક્યો હતો. આ બાબતની જરૂર એક વર્ષ પૂરે હતી તેટલી જ અત્યારે પણ છે. હિન્દમાં સ્ત્રીઓમાં નિરક્ષરતાનું પ્રમાણ કેટલું મોટું છે તે

૧૯૨૧-૩૧ ના વસ્તીગણતરીના રીપોર્ટ પરથી જણાય છે. એટલે હજી આ દિશામાં આપણે ધણું કાર્ય કરવાનું છે. વળી શિક્ષિકાઓ માટે દરેક પ્રકારની સગવડ યવાની પણ જરૂર છે. કેળવણીની બાબતમાં સુખ્ય નડતર બાલકઓની છે તેમ જ

લાની શારદા કાયદાને વધારે સખત બનાવવાનો આશ્રદ કર્યો હતો. આ ઉપરાંત સમાન મતાધિકારની જરૂર તેમજ શારીરિક ખીલબત્તીની અગત્ય પર પણ ભાર મૂક્યો હતો. બાદ અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદની આગામી બેઠક માટે પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી થઇ હતી.

પસાર કરેલાં કરાવેલાં સ્ત્રીઓમાંથી નિરક્ષરતા દૂર કરવા માટે સત્વર પગલાં લેવાનો આશ્રદ કરતો, ભાવિ બંધારણમાં દરેક બાલક બાલકી માટે મફત શિક્ષણનો સિદ્ધાંત માન્ય કરવાનો મત દર્શાવતો, ફરજિયાત શારીરિક શિક્ષણને લગતો, તેમજ સગીર છોકરીઓનાં વેચાણ અટકાવવાને, તેને લગતા વકી ધારાસભામાં રજૂ થનાર કંપર રજુવીરસિંહના ખીલને ટેકા આપતો, ગ્રામ્ય લેક્ષર અને હરિજન લેક્ષરનાં કાર્યને લગતા કરાવો વગેરે સુખ્યત્વે હતા.

નવું બંધારણ અને હિન્દી મહિલાઓ: મુબાઇના લીમેન્સ ઇન્ડીઅન એસોસિએશનના આશ્રયે તા. ૧૭ મી ઓક્ટોબરે લેડી તારાગૌરી ચુનીલાલ મહેતાનાં પ્રમુખપદે મુબાઇના યીઓસેફિકલા

હોલમાં મળેલી સ્ત્રીઓની સમાજે 'ડો. એનીબીસા-
ન્ટનાં અવસાન માટે ચોક્કસ દર્શાવેલો કરાવ કર્યો
હતો. કપરાંત નીચેનો કરાવ પણ કર્યો હતો:
“ આપણા દેશ માટે સુધારાનું નવું બંધારણ હાલ
તૈયાર થાય છે તે વેળા સ્ત્રીઓએ પોતાની માન-
સૂત્રીઓ આપી હતી. ધીરેરાત્ર કૌન્સિલ ઓફ વીમેન,
વીમેન્સ ઇન્ડિયન એસોસીએશન અને અખિલ હિન્દ
સ્ત્રી કમીટી એમ હિન્દની ત્રણ આગેવાન મહિલા
સંસ્થાઓ તરફથી ગોળમેઘ પરિષદની મતાધિકાર
સમિતિને લેખિત નિવેદન મોકલી સ્ત્રીઓને મતા-
ધિકાર વિસ્તારવા અને મતાધિકાર ધરાવતી સ્ત્રી
ઓની સંખ્યા વધારવા જણાવવામાં આવ્યું હતું.
એ નિવેદનને આ સભા દેશે આપે છે. અને લાગતા
વળગતાઓનું તે તરફ ધ્યાન ખેંચે છે.”

૨૮૫-સમગ્રીના લોગ: મુબાઈમાં સદીકા-
બાઈ શુભામહમદ નામની મુસ્લીમ સ્ત્રી સમગ્રીથી
દાસ્તી મરણ પામી.

પતિદેવ !: શાન્તાકુશમાં દારકાના ઇન્જનેર
શ્રી રામભદ્રાશે મિત્રને જોર કે આગ વા' બન્નેથી
પોતાની પત્ની અને બે બાળકોનું ખૂત કરવા માટે
ચાણાના સેસન્સ જાળે ફાંસીની સજા કરી છે.

વટોદરા મહિલા પરિષદ: વટોદરાની સ્ત્રી-
ઓની એસોસીએશન તરફથી થઈ તા. ૮ મી એ
સ્ત્રીઓની પરિષદ મળી હતી. તેમાં કલકત્તામાં
મળનારી અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદમાં વટો-
દરાના પ્રતિનિધિ તરીકે શ્રી સુમત્રા બધવ, ડો.
મીસ બાના, મીસીસ વખાદીયા, મીસીસ શુભળાઈ
વાડીયા, શ્રી મંડુબાઈ પટ્ટર્ધાન, મીસીસ ઇરાની,
મીસ કાપડિયા, શ્રી વિમળાબાઈ સ્ત્રીબીને, શ્રી
મનોરમાબાઈ પાઠમુર અને શ્રીમતી સરસ્વ મહેતા
સુઠાયા હતા. પરિષદમાં પસાર થયેલા કરારોમાં
સંવનનિમિત્તનનાં જ્ઞાનનો પ્રચાર, વેશ્યાસતિ પર
અક્રુષ્ટ, સ્ત્રીઓ માટે સમૃદ્ધ શિક્ષણ, પ્રૌઢ શિક્ષણ,
વ્યાયામની જરૂર, વસતિશુદ્ધિ, હિન્દુ સ્ત્રીઓ માટે
કાયદામાં સમાન હક, મેટ્રિક સેન્ટર્ન, દેશીય માર-
ફેટ શિક્ષણને ગામડામાં પ્રચાર, તથા અદ્યતન
સંબંધી તપાસ વગેરે વિષયો પરત્વેના હતા.

કન્યા વ્યાયામ શિક્ષણવર્ગ: આખંદમાં
આવેલી સ્ત્રી ચંદાનર એન્ડુકેશન સોસાયટી તરફથી
કન્યાઓની શારીરિક કેળવણીની અગત્ય સમજાવે

સમનય એ હેતુથી બહેનો મળે તા. ૨૭ ઓક્ટો-
બરથી પંદર દિવસને માટે વ્યાયામ શિક્ષણવર્ગની
ચોજના કરવામાં આવી હતી કાઠિયાવાડ બાદ કરતાં
ગુજરાતમાં આ ભતને આ વર્ગ પહેલો જ હતો.
આ વર્ગમાં ૩૭ બહેનો દાખલ થઈ હતી. તેમાંથી
૧૦ બહેનો આજુબાજી મળી ૨૪ ચંદાનર પ્રદેશની
અને ૧૩ ચંદાનર બહારના પ્રદેશની હતી. બધાને
ફેસલન મળે તે માટે અડધા માસના ભોજન ખર્ચ
પેટે ફક્ત ચાર રૂપિયા જ લેવામાં આવ્યા હતા.
આવેલાં બહેનોમાંથી એક શિક્ષિકા, ૩૧ વિદ્યાર્થી-
નીઓ અને ૫ ગૃહકામ કરતી બાળાઓ હતી.
ભાગ લેનાર બહેનોમાંથી ૨૮ કુંવારી, ૭ પરણેલી
અને બે વિધવા હતી. મોટામાં મોટી બહેનની
ઉંમર ૨૬ અને નાનામાં નાની બહેનની ઉંમર
૧૦ વર્ષની હતી. વર્ગની વ્યવસ્થાનું કામ પેટલાદ
કન્યા વ્યાયામમંદિરનાં સંચાલિકા બહેન કંચન-
બહેનની દેખરેખ નીચે થયું હતું. વર્ગમાં લાડી,
લેઝમ, લકડી, મગદળ, આસન, ફરશ, ન્યુંનુનુ,
વિવિધ કવાયતો, મેદાની રમતો, દોડી, વોલી બૉલ,
છમનેસ્તીક ડાન્સિંગ, આદ્યશાસ્ત્ર અને શરીર,
શાસ્ત્રનાં મૂળતત્ત્વો ઉપરાંત હૃદય લંગ્રી,
બોબો વગેરે રમતો શિખવવામાં આવીતી. આ
વર્ગને લગતા ફેટો-બિયો અન્યત્ર આપવામાં
આવ્યા છે.

ગુજરાત પ્રાન્તિક મહિલા પરિષદ
અમદાવાદનાં ભોજાનાય લેડીઝ ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં તા.
૧૧ મી ઓક્ટોબરે, અમદેશીનાં ભણીતા મહિલા
કાર્યકર શ્રીમતી શાન્તાબહેન ચોધનાં પ્રમુખપદે મળી
હતી. શ્રીમતી શાન્તાબહેને ગુજરાતની મહિલાઓના
કુટ પ્રશ્નોની સમીક્ષા કરતું બાપણ ચાણું હતું
જે ' મહિલાઓની મનોસુધિ ' માં આપવામાં આ-
વ્યું છે. પરિષદમાં નીચેના વિષયોને લગતા કરારો
થયા હતા: અસ્પૃશ્યતા નિવારણ અને સ્વદેશીના
કરારો પ્રમુખરથાનેથી મુકાયા હતા. સંતતિ નિય-
યનને લગતો કરાર શ્રીમતી વિદ્યાબહેને મુકયો હતો
અને એ કરાર પર તેમણે ટુંકું વિવેચન કર્યું હતું.
પાંચ વર્ષ પછી પરણેલા યુવાનોને યુનિવર્સિટીમાં
દાખલ નહિ કરવાની મતજબનો કરાર શ્રીમતી
સારદાબહેન મહેતાએ મુકયો હતો. તેના ઉપર બહુ
મરમામરમ ચર્ચા થઈ હતી. પત્ની બહેનો કરાવની
નિષેધ હતી છતાં કરાર ૭ વધુમને પસાર થયો

હતો. શ્રીમતી સરોજિની મહેતાએ લગ્ન વિચ્છેદને લગતો ઠરાવ મૂક્યો હતો અને તેના ઉપર તેમણે સચેત વિવેચન કર્યું હતું. તે ઉપરાંત શ્રી. વિનોદિની નીલકંઠે પણ આ ઠરાવ પર લખાણથી વિવેચન કર્યું હતું. મીસ થોડે અક્ષરજ્ઞાનને લગતો ઠરાવ મૂક્યો હતો અને તેના પર ટૂંક વિવેચન કર્યું હતું. શ્રીમતી તહેમીના ભાવનગરીએ બાલકેશમાં સારીશિક વિકાસને લગતો ઠરાવ મૂક્યો હતો. સંગીર બાળાઓના રક્ષણ વિષેનો ઠરાવ શ્રીમતી ઇન્દુમતી દીવાને મૂક્યો હતો અને તેના પર વિવેચન કરનાં સંગીર બાલકો મટિ રેસ્કયુ હોમ કાઢવા તેમણે સૂચના કરી હતી. શ્રીમતી હરબાળા મહેતાએ સ્ત્રીઓના મતાધિકાર ઉપર ઠરાવ મૂક્યો હતો. તે ઉપરાંત મંત્રી બહેન શ્રીમતી તરંગિણી નીલકંઠે વર્ષ ભરમાં ધર્મશો કામગાજનો હેવાલ રજુ કર્યો હતો. બાદ આગામી અખિલભારતીય મહિલા પરિષદ માટે દશ પ્રતિનિધિ બહેનોની ચૂંટણી કરનામાં આવી તેની.

અમદાવાદ ગુનિસિ-પાલીડીમાં તા. ૧૧ મી બ્રાહ્મણરે ચમેલી ગુનિસિપત્ર ચૂંટણીમાં શ્રીમતી લેશ વિદ્યાગૌરી નીલકંઠ અને શ્રીમતી સવિતાબહેન ત્રિવેદી એ બે બહેનોએ હમેદવારી કરી હતી. તેઓ બંને ચૂંટાયો છે.

સ્વેચ્છાલગ્ન: અમદાવાદમાં અક્ષરજ્ઞિય જ્ઞાતિનાં બહેન શ્રી. હર્વશી નરહરભે પોતાના સ્વજનોની ઇચ્છાનો વિરોધ કરીને, સ્વજ્ઞાતિના યુવક શ્રી પુષ્પવલ મણિલાલ કાકોર સાથે લગ્ન કર્યું હતું. બહેન હર્વશી અમદાવાદની ગોપાલચરી હાઇસ્કૂલમાં મેડીકલવર્ગમાં અભ્યાસ કરે છે. શ્રી. પુષ્પવલ કોલેજમાં ભણે છે. શ્રીમતી લેશ વિદ્યાગૌરીને જંગલ સાલધથી લગ કરવામાં આવ્યું હતું. જ્ઞાતિજનોના વિરોધને અંગે પતિપત્ની અમદાવાદ ઠેરાઈ ગયાં હતાં.

મીસ હેમાય શેઠના: કરાંચીમાં આ બહેને કોઈમાં વજીલાત રાજ કરી છે. કરાંચીમાં વજીલાત

કરનારાં તેઓ પહેલાં જ બહેન છે. ગયા બ્રાહ્મણ પર માસમાં ૩૦ જે. સિંધ કોલેજમાંથી પરીક્ષા આપી બી. એ. એલએલ. બી. થયાં હતાં.

મીસીસ ગુલબાઇ દેસાઇ કરાંચીની કન્યા-જ્ઞાનાના મુખરતાઇર છે. ગુનિસિપત્ર સ્કૂલમાંના એશીનીરટ્ટેશન એફિસર મી. એ. ડી. ગોંડાણી રત્ન ઉપર જતા હોવાથી, સ્કૂલગોડે એ પદ માટે મીસીસ દેસાઇની નીમણુંક કરવા લગામણ કરી છે. કોરોપેરેશનની સામાન્ય સલામાં એના નિર્ણય યરો. એ લગામણ સ્વીકારાયો તો પહેલીજવાર આ પદે એક બહેનની નિમણુંક યરો.

આપધાત: કરાંચીમાં શ્રી. રામકૃષ્ણ નામની યુવાન વાણીયણે પતિ અવસાન પામતાં, વિયાગસહન ન થવાથી શરીર પર વ્યાસકોટ છાંટી આપધાત કર્યો.

આંતરઆંતિય લગ્ન:

(૧) પંડિત જવાહરલાલ નેહરુનાં બહેન કુમારી કૃષ્ણા નેહરુ લગ્ન મુંબાઇના યેરી-સ્ટર શ્રી. શુભાત્મ હડીસીંગ સાથે સ્પેશીયલ રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ સુઅંધ તા. ૨૦ મી બ્રાહ્મણરે અમદાવાદનાં આનંદમુનમાં થયું. (૨) ગાંધીજીના અગ્નિજ્ઞાન ગુપ્ત શ્રી. પ્રમુદરા ગાંધીનાં લગ્ન બીજા નોરના લાલ લાલચંદ જમીનવાસનાં પુત્રી કુમારી ચંપાદેવી સાથે થયાં છે.

આર્થ મહિલા પરિષદ: અલ્મોરમાં દયાનંદ અર્ધરક્તાબ્દી હાલસને અંગે જલધર. કન્યા મહાવિદ્યાલયનાં આચાર્ય શ્રીમતી રાન્નોદેવીનાં પ્રમુખ પદે અખિલ હિન્દ આર્થ મહિલા પરિષદની મોક મળા હતી. પ્રમુખ બહેને જણાવ્યું હતું કે સ્ત્રીઓના સહકાર વિના કોઈ પણ દેશ પ્રગતિ કરી શકે નહિ. સ્ત્રીઓની સ્થિતિ એ સમાજની સ્થિતિનું સાપ છે. પરદેશી કાપડોનો બહિષ્કાર કરી, ચરખો ચલાવવો રાજ કરી હિન્દી સ્ત્રીઓ દેશનો આર્થિક અને સાંસ્કૃતિક વિકાસ કરી શકે. બાદ તેમણે પદ્ધતિ પદ્ધતિ, અસ્પૃ-



ડૉ. જોગનું " વૃદ્ધા " મોહલ
મહેનુર કલા-પ્રદર્શનમાં પ્રથમ
ઇનામ મેળવનાર - કલા-કૃતિ

સ્વતા વગેરે વિષયો પર પ્રવચન કરી સંમાજનાં અનિષ્ટો દૂર કરવા આમંત્રણ કર્યો હતો. પરિષદે મસાર કરેલા ઠરાવોમાં બાલલજન, ખડદાની પ્રથા, અસ્પૃશ્યતા, ક્ષાતિબંધનને વખોડતા, તેમજ ધૃષ્ટા છેડાની મર્યાદા દાખલ કરવા સામે વિરોધ દર્શાવતા ઠરાવો પણ હતા.

મદ્રાસ મહિલા પરિષદ: અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદની મદ્રાસ વિભાગની ૮ માં બેઠક ગઈ તા. ૨૧ મી એ માસ મેકડોગલના પ્રમુખપદે મળી હતી. માસ મેકડોગલે જણાવ્યું હતું કે "અમે સર્વે એક છીએ, અમારામાં કોઈ ભેદભાવ ન હોવો જોઈએ. આ સંદેશ સાથે હિન્દી મહિલાઓએ રાજકારણમાં પ્રવેશ કર્યો છે. પરિષદે મસાર કરેલા ઠરાવોમાં એક અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદની સ્ત્રીઓના મતાધિકારને લગતી મદદને ટેકો આપતો હતો. તેમજ બીન કેમી મતદાર મંડળો અને સ્ત્રીઓ માટે

દેશ સમક્ષ આર્થિક કાર્યક્રમ રજૂ કર્યો હતો.

વિદેશ

હિન્દી સ્ત્રીઓ અને મતાધિકાર: ભાવિ ધર્માચારને અંગે લંડનમાં તપાસ કરી રહેલી બેઠક સીલેક્ટ કમીટી સમક્ષ પ્રાલમ્બિનનાં સભ્ય મીસ ઇલ્લિનાર ફેચબોને એક વધારાની ચાદી રજૂ કરી જે મુશ્કેલી એક સ્ત્રી પ્રમાણે મતાધિકાર વધારવાની જગમગ કરી છે. તેમણે જણાવ્યાં આપતાં જણાવ્યું હતું કે, હિન્દમાં એવી એકેય સ્ત્રી મને મળી નથી કે જે સ્ત્રીઓને પૂરતો મતાધિકાર મળવાની તરફેણ કરતી ન હોય. બ્લાઇટપેપરમાંની લલામણીને તેઓ અગ્રણ્ય અને અપૂરતી લેખે છે. ઉપરાંત તેમણે કેળવણી અને આરોગ્ય ખાતાની કારાવારી નોકરીઓમાં સ્ત્રીઓ માટે સારું સ્થાન કરવાની

અવગત અમલ બતાવી હતી.

વ્યક્તિગત કાનૂનસંગ માટે જોલનિવાસ

| | | |
|----------------------|---------|-----------------|
| ૭૧-૭૨ શ્રી. જે બહેનો | જલાલપુર | એક વર્ષ સખત કેદ |
| ૭૩-૭૫ " આર બહેનો | ધારવાડ | ૭ માસ સખત |
| ૭૭ " બેલા દાસગુપ્તા | કલકત્તા | — |
| ૭૮ " સૈલબાળા દાસી | " | — |
| ૭૯ " દુર્ગાચાલુ દાસ | " | — |

ડૉ. બી. સાન્ડ માટે રોક: વીએન્સ ઇન્ડિયન એસો. સીએસનની લંડનની સાખા તરફથી ડૉ. બેની

અંબાલા વિભાગની પેટા મુશ્કેલીમાં શ્રીમતી લેખાવતી લેન અને ડૉ. મીસીસ દમયંતી બાલિ જે જે બહેનોએ ઉમેદવારી કરી હતી. તેમાં શ્રીમતી લેખાવતી લેનની મુશ્કેલી પણ છે. (૨) સુરતથી નીકળતાં અકબાલિક 'સીસાજી' ના તંત્રી પદેથી શ્રીમતી સુર્યલક્ષ્મી ધર્મદાસ દાકરે રાજનામું આપ્યું છે. ભારતીય સ્ત્રી સંસ્થાનાં ઉપપ્રમુખ શ્રીમતી કપિલા બહેન મણુમાધ દેસાઈએ જે ૫૬ સ્ત્રીકારવા કસ્ટવ કર્યું છે. (૩) નળીતાં કાર્યકર શ્રીમતી માર્ગદેશ ક્રીન્ડ, સવિનય કાયદાબંધને અંગે ૬ માસની સજા બોજી દેવામાં છે. (૪) મદ્રાસ હલાકાતી જેલમાં અકડોળરની તા. ૧૬મીએ સવિનય કાયદા બંધને અંગે ૧૧ સ્ત્રીઓ જેલમાં હતી. (૫) આકડોળરની તા. ૭ મીએ આકાશમાં મળેલ વસાટ યુવક પરિષદનાં સ્ત્રીઓ અધિવેશનનું પ્રમુખસ્થાન શ્રીમતી દમયંતી વરોધાધ્યારે સીધું હતું. તેમણે

બીસાન્ડનાં અવસાન માટે રોક દર્શાવવા મળેલી સત્તામાં તેમની નિઃસ્વાર્થી સેવાઓનાં વખાણ કરવામાં આવ્યાં હતાં.

વિમાનમાંથી છબી પાડનાર: માસ ઇ. એ. મુન્ડ નામની અંગ્રેજ કુમારિકાએ પાંચ વર્ષ સુધી વિમાનમાં ઉડવાની વાલીમ લઈ, હવે વિમાનમાંથી ફોટોમાફી લેવાનો ધંધો શરૂ કર્યો છે.

પ્રખર સેવિકાઓ: સ્ત્રીઓની હીલચાલમાં જે બહુની બહેનો ૬૦ મા વર્ષમાં પ્રવેશ કરી ચૂક્યાં છે. સ્ત્રીઓનાં શ્રી. એલન હેમન તા. ૧૫ મી સપ્ટેમ્બરે અને જર્મનીનાં ડૉ. મુર્ફિસ બોયર તા. ૧૬ મી સપ્ટેમ્બરે ૬૦ મા વર્ષમાં પ્રવેશ્યાં છે. તેઓએ હવેનનો મોટો ભાગ સ્ત્રીઓ માટેનાં બહેર કાર્યોમાં અર્પણ છે.

ન્યુઝીલેન્ડની પાર્લામેન્ટમાં: ન્યુઝીલેન્ડમાં

સીબોને ૧૮૯૩ માં મતાધિકાર મળ્યો પરંતુ સુટ-
લી માટે સીબો છે. ૧૯૧૨ માં લાયક ગણાઈ.
છતાં, પ્રતિનિધિ સભામાં પ્રવેશ કરતાં થયો લાંબો
સમય થયો હાલમાં જ સીટલ્ટન વિભાગની એક
પેટા સુટલીમાં મીસીસ મેકકોમ્બસની સુટલી થઈ
છે. મીસીસ મેકકોમ્બસ બહેરલ્લખનમાં નહોતી
પાલમિન્ટ માટે તેમણે અગાઉ હમેશ્વારી કરી હતી.
કાઇરોથર્થ, સીટી કૌન્સિલમાં તેઓ સભ્ય તરીકે
વિરાજે છે. તેમનાં બહેન મીસીસ એલન એસ્ટ્રે-
લીયામાં નહોતી પત્રકાર છે. તેમનાં બીજાં બહેન
મીસ હેન્ડર્સન સીબોની ચળવળના એક કાર્યકર
તરીકે ન્યુઝીલેન્ડમાં નહોતી છે.

સ્પેનની મહિલાઓ માટે: સ્પેનની રાજ
સભામાં એક ખરડો લાવવામાં આવ્યો છે. તે
પસાર થતાં પરિશિત સીબોને પુરેપુરા નાગરિકતા
હક મળશે; તે પોતાનું રાષ્ટ્રત્વ નાળવી શકશે;
અને પતિની દબલગિરિ વિના તેની મિલકતનો
વહીવટ કરી શકશે. તેના પોતાના નામે સોદાઓ અને
કરારો કરી શકશે અને પતિના એટલે બાલકોનાં
વાલીપણુનો તેને હક મળશે. દુકામાં પતિ અને
પત્ની બન્ને તદ્દન સમાન ધોરણે મુકારો.

ફ્રેન્ચ મહિલાનું સાહસ: નહોતી વિમાની
ફ્રેન્ચ મહિલા મીસીસ હોન્ડ્રેએ ઓરોગેયા વિમા-
નમાં ટોપ્રીઓ જવા હપટી છે. પાંચ દિવસ અને
વીસ કલાકનો પોતેજ અગાઉ કરેલો રેકોર્ડ તોડવાનો
તેણે હેતુ છે.

એસ્ટ્રેલીયાની મતદાર સીબો: એસ્ટ્રે-

લીયાના સી મતદારોનાં ફેરફારોની ચોથી ત્રિવા-
ર્ષિક પરિષદ દક્ષિણ એસ્ટ્રેલીયામાં આવેલાં એડે-
લેઇડ ખાતે મે માસમાં મળી હતી. લગભગ ૪૦
પ્રતિનિધિઓએ હાજરી આપી હતી. મીસીસ બી.
એમ. રીરાબીય પ્રમુખસ્થાને હતા. પસાર થયેલા
કરારોમાં રાહેરીપણું માટે સમાનતા માગતા અને
સામાજિક કલ્યાણકાર્યો ને લગતા જ નહિ પણ
રાજકારણને લગતા પ્રશ્નોનો પણ તેમાં સમાવેશ
થયો હતો. સીબોનો દરમ્મને, બાળકોના વાલીપ-
ણુનો સમાન હક, કેળવણી, શિક્ષકલ્યાણ, ઉપરાંત
આંતર રાષ્ટ્રીય કમીટીઓને લગતા કરારો થયા હતા.

આઝીલમાં ગયે વર્ષે સીબોને સુટલીમાં હમા
રહેવાના હક સાથે મતાધિકાર મળ્યો. એટલે આ
વર્ષે બંધારણને લગતી વડી ધારાસભામાં સેન્ટ પોલો
તરફથી ડો. રાર્ડોરા, પેરેરાડી કવેરોજ સુદાયા છે.

દક્ષિણ આફ્રિકાની: પાલમિન્ટમાં મીસીસ
માલ્ડરેએ સુદાતાં બીજાં બહેન પાલમિન્ટમાં સ્થાન
પામ્યાં છે.

પ્રધાન મંડળમાં (૧) અંગારા (તુર્કી)-
ની કાયદાસાગનાં મેન્યુએટ મેડમ એરાઇલ માક-
સુદી વિદેશખાતાના પ્રધાનમંડળનાં એટલી નીમાયા
છે. વિદેશખાતાના પ્રધાનમંડળમાં સ્થાન પામનારાં
આ પહેલાંજ તુર્કી મહિલા છે. (૨) કુતાઇ
પ્રાંતમાં આવેલાં એડેનકીક ગામનાં, મેયર રીરીકે
સેમીલ હાતીમ સુદાઇ છે. (૩) મેડમ રેમઝીમ
સીલીહે પેરીસમાં સોરબોનીની ડાક્ટરે આફ-
સની પદવી મેળવી છે.



નોંધ

દિન્દુસ્તાનના લોકપ્રિય દેશનેતાઓને માથે
કાંઈ પકોતી ભૂલી હોય
નરવીર વિઠ્ઠલભાઈ એમ લાગે છે. હજી
મથા માસમાં જ નાણીતા

સેવિકા શ્રીમતી ડા. એનપ્રીસાન્દનાં અવસાનની નોંધ
આપણે લખવી પડી. તેથી પહેલાં બંગાળના
સિંદ ધી. જીતેન્દ્રમોહન રોનગુપ્તાનાં અવસાનની
દુઃખદ નોંધ લેવી પડી હતી. ત્યાં વળી એક વધુ
નોંધ લખવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયો છે એ એટલી
ખોના છે. સવિનય કાયદાકર્મને અંગે જોલનિવાસ
પામેલા નાણીતા દેશનેતા શ્રી. વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ
જેલમાં જ બીમાર પડ્યા હતા એટલે સરકારે તેમને
મુક્ત કરી, વિદેશ જવાની સગવડ કરી આપી
હતી. તેઓ તબીબન મુધારણા માટે સ્વીટ્ઝરલેન્ડમાં
આવેલા નીચોળનાં રોનિટોરીયમમાં રહ્યા હતા. અને
ત્યાંજ તેઓ, તા. ૨૨ મી જોહાન્નરે બપોરે ૧
વાગ્યે અવસાન પામ્યા છે. શ્રી. વિઠ્ઠલભાઈ પટેલની
સેવાઓ એટલી બધી નાણીની છે કે તેને માટે
અને ખાસ ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર નથી. વધી ધારા-
સમાના પ્રમુખ તરીકે તેમણે નોકરસાદી સામે
જે સફળતાથી ટકર ઝીલી હતી તે એક સાચા
દિન્દીને હાજે એવી હતી મુબાઈ મ્યુનિસિપલ
કોર્પોરેશનના મેયર તરીકે. અને મુબાઈની
ધારાસભામાં પણ તેમણે અપૂર્વ સેવાઓ બજાવી
હતી. અને દેસસેવા કાળે તેમણે કુદારી લીધી હતી.
એમનાં અવસાનથી દિન્દને ભારે ખેદ પડી છે,
સ્વ. લાલાજી, સ્વ. દેરાજીબુ ઘસ, સ્વ. શ્રી મોતી-
લાલ નદેર વગેરે પડી દિન્દને યજેલી આ ખેદ
લાંબા સમય સુધી દાઢયો. એક બાદોતા મુસદ્દી
અને મુધારક તરીકે પણ શ્રી. વિઠ્ઠલભાઈનું મ્યાન

આગળ પડતું હતું. અને દિન્દની મહિલાઓ માટે
સમાન મતાધિકારના પણ તેઓ જબરા હિમાયતી
હતા. શ્રીમતી લીલાવતી મુનશી કહે છે. તેમ, શ્રી
વિઠ્ઠલભાઈનાં અવસાનથી દિન્દે એક મહાન લડવૈયા
ગુમાવ્યો છે. પ્રમુ તેમના આત્માને શાન્તિ આપે.

આવતા ડીસેમ્બર માસમાં કલકત્તા ખાતે,
અખિલ ભારતીય મહિલા
ગુજરાત મહિલા પરિષદનું આઠમું અધિ-
વેશન બસનાર છે, તેને
માટે પ્રતિનિધિઓની

ચૂંટણી કરવા અને ઠરાવોની ચૂંટના કરવા માટે
જોહાન્નર માસ દરમ્યાન મુબાઈ, અમદાવાદ,
પટોદરા, મદ્રાસ, વગેરે સ્થળોએ પ્રાંતિક મહિલા
પરિષદો મળ્યા છે. એ પરિષદોને લગતા આદેશો
'સીજયન' માં આપેલા છે તે તરફ
અમે અમારા વાચકોનું ખાસ ધ્યાન એવીએ છીએ.
આ પરિષદોમાં ધ્યેસા ઠરાવો પૈશી મહત્વના ઠરાવો
જોહાન્નરોથી નિરક્ષરતા દુર કરવાને લગતો, સ્ત્રીઓ
માટે ફરજિયાત શારીરિક શિક્ષણની જરૂર દર્શાવતો,
સમાન મતાધિકાર, સતતિ નિયમનની જરૂર, સ્વ-
દેશી અને અસ્પૃશ્યતા નિવારણને લગતા હતા.
જયમગ દરેક પરિષદમાં આ ઠરાવો થયા છે.

ગુજરાત પ્રાંતિક મહિલા પરિષદ અમદાવાદમાં
મળ્યા હતી, અને તેમાં પ્રમુખસ્થાને, અમદેલીનાં
નાણીનાં કાર્યકર શ્રીમતી શાન્તાજીદેન ચોપની
ચોચળ વરાળી યેદ હતી. શ્રીમતી શાન્તાજીદેન
કાઠિયાવાદમાં સ્ત્રીશિક્ષણનાં પુરોગામી છે અને
ગુજરાતની મહિલા પ્રવૃત્તિમાં તેઓ યોગ્ય રસ લે છે.

ગુણુ-સુંદર ગુજરાતીગુના માનીતા ઝવેરી

સોના, ચાંદી, હીરા, મોતી, મીનાકામ વજેરેના
મનપસંદ શ્રીજાહનોના સુંદર આભુષણો

તેમજ

સ્નેહીઓ અને સખીઓને યા તેમનાં બાળકોને
લેટ આપવા હાયક સુંદર અને ઉપયોગી વસ્તુઓ

ક્યાંથી મેળવશો ?

ચોકસી દેવચંદ મુલજી

૨૫૪, શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ, ધીઆ મેન્શન, ઝવેરીબજાર,
મુલજી નેહા મારકેટ સામે, મુંબાઈ, ૨.

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને બાળકોની જીવનકાત્રી.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી (૨૭૫૬)

બચ્ચાંઓને થતા દરેક દરોને મટાડી તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રુદ્ધ
બનાવે છે. આ સોગડીનું સેવન કરનારા બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન પામ્યા
છે. કીમત રૂપી ૧ ના બાર આના.

વી. પી. પો. જુડું. વેદ્ય. એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી શ્રીપો. લાવનગર (કાઠીયાવાડ)

૬૦૦૦ પુસ્તકો હાથોહાથ વેચાઈ ગયાં

જો જાહેરબજાર પ્રમાણે ન હોય તો ૫૦૦ રૂ. છતાંમ આપીશું
૮૪ આસનોનાં ચિત્રોવાળું ૮૪ આસનોનાં ચિત્રોવાળું

ગુજરાતી કોડશાસ્ત્ર

આમાં અપુરુષોના સંપૂર્ણ ગુપ્ત બેદ, ગર્ભધારણ, ઇચ્છીત સંતાન પેદા કરવા,
અર્ધમા પુત્ર છે કે પુત્રી તે જાણવું, સ્ત્રીને વસમાં રાખવી, જીંદગી સુધી જીવાન બનાવી
રાખવું વાંચણી સ્ત્રીને પુત્રવતી બનાવવી, પક્ષીઓની બોલી પરથી જુદાં જાણવાના નિયમ,
નામદર્શન મર્દ બનાવવો, વચીકરણ યંત્ર, મંત્ર, અને તેને વચ કરવું, સામુદ્રિક વ.

કીમત દપાસ ખચ પેકીંગ સાથે રૂ. ૧૧૧

શર્મા ટ્રેડિંગ નં. ૩૬. અલીગઢ, યુ. પી.

“ ગુણ સુન્દરી ” બાલવિભાગ

અંત્રી : ચન્દ્રશંકર મણિશંકર ભટ્ટ

C/o લુહાણમિત્ર પ્રેસ, વડોદરા.

વર્ષ ૩ : અંક ૧૧

પુસ્તક ૩

નવેમ્બર : ૧૯૩૩

લીલી કુંભરમાં

(આ પ્રખ્યાત લોકગીતોના લાલો વિસ્તારીને મૂક્યા છે.)

ઝીણા મોર ટૂંકે છે લીલી કુંભરમાં,
લીલી કુંભરમાં હરિ વનરાઈમાં.....ઝીણા
આવો ગાનંદકંઠ લીલી કુંભરમાં,
દેશું સોના મઢેલ ખાટ લાલ.....ઝીણા
ગાવડિયું ગેલ કરે લીલી કુંભરમાં,
દેશું કદાચેલ દૂધ લાલ.....ઝીણા
ગેવલિયા ગહેર કરે લીલી કુંભરમાં,
દેશું ઘેળરિયો કંસાર લાલ.....ઝીણા
ખંખી કલ્લોલ કરે લીલી કુંભરમાં,
દેશું વાડીના ડિલોળ લાલ.....ઝીણા
કુંજે કાકિલ બોલે લીલી કુંભરમાં,
દેશું કેસૂડાનો ફાલ લાલ.....ઝીણા
હરિયો દોહડમ ગાજે લીલી કુંભરમાં,
દેશું મોતિહાના ચાળ લાલ.....ઝીણા
પાવા પ્રયંત બજે લીલી કુંભરમાં;
દેશું આંધુનો અંધોળ લાલ.....ઝીણા

રમણલાલ સોની.

દસના ટકેરા થયા

ટન્ ટન્ દસના ટકેરા થયા. ચિખરી બોલી ને દરબારે ખોંખારો માર્યો. ચોકીદારને ચિખરી બોલે એ ન ગમે. ઘરમાં છોકરાં ઉંઘી ગયાં છે. એની બા ખત્તી પાસે સૂતાં સૂતાં વાંચે છે, બાપા બેઠા બેઠા કાંઈક લખે છે, ઘડિયાળ ટક્ ટક્ ટક્ બોલે છે. બહાર અધાર્ છે. રાત અધારી છે. સડક પર ગાડાં જાય છે તેનો અવાજ આવે છે, સામે ઘરનાં ખારણાં બંધ થયાનો અવાજ આવે છે.

આંખ ઉંઘથી ઘેરાયલી છે, મન વિચારથી ભારે છે, મગજ કામથી થોકેલું છે. હવે નિદ્રાને બોળે સુધ જવાનું કે વિરામ લેવાનું રહ્યું. માના બોળા જવા નિદ્રાને બોળે માથું મૂકી પડીશ. માનું હેત એ બોળે અનુભવીશ. એ બોળે માની હુંકે લઈશ ને સવારે કામ કરવા, ભાર ઉપાડવા, જગાડવા, મથવા, સતેજ થઈશ. આજે તો અહીં જ અટકી પથારીમાં જાઉં.

ગિજુભાઈ

—o—

x x x

નાટક

x x x

“નાનાકાકા, અમારા બાલમંદિરમાં તો નાટક થાય છે.”

“નાટક ? નાટક વળી શું ? બાલમંદિરમાં નાટક પણ થાય છે ?”

“હા હા. અમારે ત્યાં તો આઠ આઠ દિવસે નાટક થાય છે.”

“તે કોણ કરે છે ? ને કોણ જોવા આવે છે ?”

“કોણ કેમ ? અમેને અમે. છોકરાં જોનાર ને છોકરાં કરનાર. ના, હોં ગિજુ-

ભાઈ, કમળાબેન, મોંઘીબેન, મનુભાઈ રામભાઈ, હેમુભાઈ ઈ અમારામાં લગે છે.”

“હાય નહિ. રામભાઈ ને ગિજુભાઈ ને તે નાટક આવડતાં હશે ?”

“અરે એને જ સરસ આવડે છે. રામભાઈ વાઘ તો એવા થાય છે ! સાવરણીની દાદી કરે ને માથે ઝોદી ઉં...હ ઉં...હ કરતા એવા આવે છે કે નાનાં છોકરાં તો આગ જોઈ જ રહે. ને ગિજુભાઈ પોતે હજમ તો એવા થાય છે ! ઈ

તો અસલ દયાળ જેઈ હતો ! એક આંખ
ખાડી રાખે છે ને મૂછ તો એવી વીંળી નાંખે
છે. પછી કોંઈનીમાંથી છરી કાઢી મનુ-
ભાઈની હજામત કરે છે ત્યારે તો...”

“મનુભાઈ વળી શું થાય છે ?”

“મનુભાઈ રાજ થાય છે. મુખકક-નો !
રાજ !”

“આત્મારીની ! આ તો ખાલમંદિરવાળા-
એ ભારે કરી ! એલા, પણ તારા ગિબુભાઈ

હજામ થાય એ તો સાફ નહિ.”

“તે નાટકમાં તો થવાય જ ના ? એ
તો એવા થાશે છે ! ને અમારું નાટક
ભારે થાય છે.”

“તમે કયું નાટક કરો છો ?”

“અમે ? અમે સસાભાઈ સાંકળીયાતું
કરીએ છીએ, એાલી ખાળવાર્તામાં એક
વાર્તા છે.”

ગિબુભાઈ

એક કુમારિકા

તાપે, હુએ, શમે, થાકેલ આ કુમા-
રિકા-ચાર રસ્તાની મધ્યમાં આવેલ
ધાંભલા પાસે ઉભી હતી.

કોઈ કોઈ માણસો એતું સરલ મુખ
જોઈ સહાનુભૂતિભરી નજર દેંકતા ઢોઝી
જતા હતાં.

કોઈ જાણતું નહોતું એ કયાંથી
આવી છે ? કોઈ જાણતું નહોતું એ કયાં
જવાની છે ? એટલું દેખાતું હતું કે આ
કયાંઈક જવા માગે છે. પણ કોઈને પછી ન
હોતી કે પૂછે, “જેન, તું કેમ ઉભી છે ?”

આજ સવારથી ઉભી છે. સાંજ પડી
ઉભી છે. રાત આલી ગઈ ઉભી છે. એજ

સૂરજ ફરી માથા પર તપ કરવા લાગ્યો
પણ એ તો ઉભી છે. ફરી સૂરજે પોતાની
ગંભીર નજર એ કુમારી તરફ નાખી
પોતાના કામે આ પૃથ્વીની વિદાય લીધી
પણ એ તો ઉભી જ છે. એ જ નિત્ય
મુંઠરાસૂર્ય સ્મિત ભરી નજર કુમારી
પર દેંકતો દેંકતો એક ક્ષિતિજેથી ધીજ
ક્ષિતિજે આગ્યો. ખસ, એ તો ઉભી જ
છે. ઉભી છે તે ઉભી જ છે.

મુખ પરની શુભાળી સુરળી ઉડી
જઈ જીર્ણના ફૂલ જેવી સફેદી પથરાઈ
ગઈ. આ માંસલ હાથ પગ સૂકાઈ પાતળા
પડી ગયા. માથાના વાળે વધીને જમીનને
પાવન કરી. એનો ખૂદલી આંખોના કોમળ
પાતળાં પોપચાં ધીમે રહીને મીથાયાં.

હવે પક્ષ આવાને આવા મૂર્ખા જ રહ્યા. આપણો શેઠ ડેટલો ભંધો કરે છે. ખૂબ કામ કરાવે છે. અને ખાવાનું તો આપતો જ નથી માટે ભલે ચોર બધું ચોરી લેય. શેઠ જોજ લાગતો છે, હું તો કંઈ ભસતો નથી.” કુતરાનું આવું વિચિત્ર બોલવું સાંભળી તેના હલકા વિચાર માટે ગધેડે તેને ઠપકો આપ્યો અને બોલ્યો કે “તું નહિ જગાડ તો હું જગાડીશ” એમ કહી તેણે ચોટેથી ભૂંકવા માંડ્યું. ચોર નાસી ગયો. ધોખી જાગી ઉઠ્યો, કાચી નીંદરમાંથી ઉઠવું પડ્યું તેથી તેને બહુ રીસ ચડી. આસપાસ ભેટ્યું તો કંઈ જણાયું નહિ તેથી ધાયું કે ગધેડો વિનાકારણ ભૂંક્યો છે, તેથી શસ્ત્રાગ્રાં ને શસ્ત્રામાં ગધેડાને લાકડીથી ઝુલવાજ મંડ્યો. ગિચારો ગધેડો મારથી બેહોશ થઇ મરી ગયો.

(૨)

એક ભૂલો-પડેલો મુસાફર ખરે ઉનાળે જંગલમાં ભટકતો હતો. તાપ સખત હતો તેથી તે એક ઝાડને છાંયે વિસામો ખાવા બેઠો. લાકડી અને પગરખાં પાસે મૂકી, પાઘડી માથા નીચે મૂકી એ આટલે પડખે થયો તેવોજ ઘસઘસાટ ફૂંધી ગયો. બપોર નમ્યા, સૂર્ય ખસ્યો તેથી મુસાફરના મોઢા ઉપરથી છાંયો ખસી

ગયો અને સૂર્યનું કિરણ બરોબર એ ઉપર પડવા માંડ્યું. તે ઝાડ ઉપર મોર અને કાગડો રહેતા હતા, મોર અને દયાળુ હતો. કાગડો અદેખે. હુચ્ચો હતો. મુસાફરના મોં ઉપર પડતું બેઠું મોરને દયા આવી કે કિરણ તે જાગી ઉઠ્યો અને તેની ઉંઘમાં ખાં પડશે. તેથી મોર નીચે આવ્યો. મુસાફર થોડે છેટે પાંખ પહોળી કરી એ ઉભો રહ પાંખથી કિરણ આવતું અટકેલું જ મુસાફરના મુખ પર છાંયો થયો; પર ઉપર બેઠેલા કાગડાથી આ સહન થઈ નહિ. તેણે ભેધું કે મોરની લાલમનસાઈને આ મુસાફર મુખે નિદ્રા લે છે! તે અદેખાઈ આવી અને મુસાફર પહોળું મે કરી સૂતો હતો તે મુખમાંજ બરાબર પડે તેમ ચરકીને ઉઠી ગયો! ચરકથી મુસાફર જાગી ગયો. ઉંચે ભેધું તો કંઈ નહિ, પાછળ ભેધું તો ચાંતપણે મોર ઉભો છે, આ હુચ્ચાનાંજ કારણ છે તેમ ધારી રીસથી લાકડીનો જે ફટકો લગ્યો કે મોર ત્યાંને ત્યાં જ તરફથી મરી ગયો! ઘણી વખત મૂર્ખાઓનાં ફળ ભલેને લોગવવાં પડે છે તેનું કારણ ફક્ત કોષ વ. છે. માટે કોષને કાળુમાં રાખવો.

મૂળશકર એમણે વ્યક્તિ

ખા લો છા ન નવા વર્ષમાં આપનાં બાળકોના હાથમાં
..... 'ખાલોધાન' ના અર્થે આપવો.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૮-૦, નમૂનાની નકલ માટે ૦-૩-૦ ની ટિકિટ ખીડા.
લખો:-તંત્રી: 'ખાલોધાન' 'ખાલોધાન.' કાર્યાલય-વડોદરા.

પહેલું સુખ તે જાતે નર્થ

તમારી

તન્દુરસ્તી માટેની

સ્નેહીઆને કે

સખીઆને

પાટી

આપવી હોય તો

એ ફરજ

અમે

સંભાળી લઈશું

તમને જરાય

ત કે લી ફ

નહિ પડે જાની

ખાત્રી

સુરતી હિંદુ હોટેલ.

ભુલેશ્વર

ટેલીફોન : ૨૫૮૮૭

દુક સમયમાં પ્રકટ થશે

ગુજરાતની

રાસરસિયાણુ ગુણુસુન્દરીઆ માટે

કવિવર ખખરદાર રચિત

રાસચન્દ્રિકા

(ભાગ પહેલો)

ખીછ આવૃત્તિ

સસ્તી છતાં આકર્ષક

પહેલી આવૃત્તિની ઠીમત રૂ. ૧-૪-૦ હતી
તે ઘટાડીને

પ્રીમત : ફક્ત આઠ આના

રાખી છે

પાછેજ અલગ

મળવાનું કેમણું :

“ગુણુસુન્દરી” કાર્યાલય,

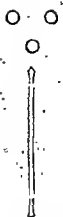
૧૧૪, ગીરગામ બેઠરા, મુંબઈ, ૪

અને

નવીતા બુકસેલરો પાસેથી

ગુપ્તસુન્દરી

અને ઐતિહાસિક દેશ



પૂર્ણ સંખ્યા ૧૨૪

ડીસેમ્બર : ૧૯૩૩

લેખક :

દિનદાસ : પરદેશ :
૪-૫-૦ ૧૦ શ્રીકૃષ્ણ
કુટુંબ નકલ : આઠ આના

કાર્યાલય :

૧૪, ગીરગામ બેક રોડ, મુંબાઈ, ૪

ત્રીઃ વચકુળ ના. વર્મા

કપતની અનેક ન. ગ્રામ

ગુણસુન્દરી ” કાર્યાલયમાં મળતાં સુંદર પુસ્તકો

હાસ્યરસિક અને વાર્તા સાહિત્ય

| | | |
|-----------------------------------|--|--|
| ૧ વર્માની વિવિધ વાર્તાઓ | “ગુણસુન્દરી”ના તંત્રી શા. ન્યાયકૃષ્ણ વર્માની | ૧૨ સામાજિક-હાસ્યરસિક મ. ર. ૨-૦-૦-૦ વાર્તાઓ-સુંદર ચિત્રો સાથે પો. ર. ૦-૦-૨-૦ |
| ૨ લક્ષ્મીની સાડી | .. | આઠ સામાજિક વાર્તાઓ મ. ર. ૦-૧-૨-૦ ૧૧ આકર્ષક ચિત્રો પો. ર. ૦-૦-૨-૦ |
| ૩ સંસાર વિપ્લવ | ગુજરાતના નજીતા કવિ- લેખક શ્રી કેશવ દ. રોક રચિત | સમાજના ખાસ કરીને સ્ત્રી મ. ર. ૧-૦-૦-૦ વર્તમાન બળતા પ્રશ્નોની પો. ર. ૦-૦-૧-૦ કહેલી નવલકથા |
| ૪ સોળ સુંદર વાર્તાઓ (ભાગ બીજો) | રા. નેધાણી, રા. ભગીરદાસ રા. રામચુરા, રા. રેસાદા નિ. | ગુજરાતના વિવિધ લેખકોની મ. ર. ૧-૧-૨-૦ સોળ સુંદર કૃતિ વાર્તાઓ. પો. ર. ૦-૦-૨-૦ |
| ૫ ઈર્ષ્યાની આગ | કંપની સરકારના સમયના દિવંદો ચિતાર આપતી | શ્રી. પીયૂષની લખેલી મ. ર. ૧-૦-૦-૦ અદ્ભુત પ્રેમકથા પો. ર. ૦-૦-૨-૦ |
| ૬ તૂટેલાં બંધન | કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની રચેલી | સુંદર સામાજિક મ. ર. ૦-૦-૨-૦ નવલકથા પો. ર. ૦-૦-૨-૦ |
| ૭ જાલીમ જલ્લાદ | હિંદની અત્યાચારની રાજકીય સ્થિતિ અર્થે | શ્રી. અંબાલાલ સાહય મ. ર. ૦-૦-૨-૦ રસભર નાટક પો. ર. ૦-૦-૨-૦ |
| ૮ હાથીના ઢાંત | રા. પ્રસાદત્રય ત્રીકમદાસે રોડા જલમાં લખેલું | અનાતિમાન પતિની પત્નીને મ. ર. ૧-૦-૦-૦ ચોક્કસ માન હાથવડું નાટક પો. ર. ૦-૦-૨-૦ |
| ૯ ન્યાય | રા. પ્રસાદત્રય ત્રીકમદાસ ભેરીસર-એટ-ચોએ રચેલું | સમાજના ન્યાયનો સુંદર મ. ર. ૦-૦-૨-૦ ચિતાર આપતું નાટક પો. ર. ૦-૦-૨-૦ |
| ૧૦ એક લાખનું ઈનામ | શ્રી. નર્મદાસકર વલ્લભ દિવેલી રચિત | કટિકટીવ વાર્તાઓ મ. ર. ૦-૦-૨-૦ સુંદર સંપ્રદ પો. ર. ૦-૦-૨-૦ |

ખાસ લાભ: “ગુણસુન્દરી”ના આદેશને આ પુસ્તકો ૨૦ ટકા વળતરથી અપાશે. જો

મળવાનાં ઠેકાણાં

વ્યવસ્થાપક “ગુણસુન્દરી”, ૧૧૪, ગીરગામ એક ફેઝ, અંબાઈ, ૪;

અને નજીતા શુક્લેશ્વરી પાસેથી.

‘ઝેનિથ’ દાક્ષિણ્ય

આ એક ઉત્તમ દૈનિક છે.

નાનાં પર્યાયોને ઉઠાડીયા ઉપર ધણોજ સારા ફાયદો આપે છે.

ફરેક નામાંકિત દવાવાળા ખાસેથી મળશે.

ખતાવનાર:— ધી ઝેનિથ કેમીકલ વર્કસ.

દેવકરણ મેનશન

પ્રીન્સેસ રોડ

મુંબઈ નં. ૨

દેશી ખાંડની મીઠાઈઓ માટે સરટીફિકેટ ધરાવનાર

ગોવિંદાશ્રમ મીઠાઈવાલા

જુમા મસ્જિદ; મુંબઈ; ૨

બહેનોને આશીર્વાદ રૂપ

૧૫ વર્ષથી અતુલ્યવસિદ્ધ સ્ત્રી-શોગનિવારક ગોળીઓ

પગે થતું કળતર, કંમરનો દુખાવો, પેટનો દુખાવો, શરીરની શીકાશ, શરીરનું કુલી જવું, રૂઝું અનિયમિતપણું, ધાતુશય, ધાતુ ખીચાડથી થયેલી ખાંસી, ગાંઠની કબજાવાત, હીસ્તરીઆ, અખોમાં અગન બળવી, વગેરે દરદો મટાડી તેન અને મનની નબળાઈ ફર કરે છે અને શરીરમાં કૌવત લાવે છે. ગર્ભાંતુ પોષણ કરી વારંવાર થતી કસવાવડ દકાવે છે. કિં. ૬મી ૧ના રૂ. ૩-૦-૦

મફત :- બપોરે ૧૧ થી ૬ વાગ્યાં સુધી બચવા સારું અમારું “બ્યાધિદર પ્રયોગ” નામનું પુસ્તક તમને મફત મંગાવો.

લવાજમના ભાવ

(બેટ-પુસ્તકના પોષ્ટલ ખર્ચ સહિત.)

સપ્ટેમ્બરથી માલક યનાર માટે પરદેશ માટે: વર્ષની અવધિથી માલક યનાર માટે
 ૧૨ માસના : રૂ. ૪-૫-૦૦ વર્ષના : રૂ. ૬-૮-૦૦ ૧૨ માસના : રૂ. ૪-૧૨-૦૦
 ૧ માસના : રૂ. ૨-૬-૦૦ ૩ વર્ષના : રૂ. ૧૬-૮-૦૦ ૧ " ૨. ૨-૮-૦૦
 સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૧ થી જાન્યુઆરી ૧૯૩૪ : ત્રણ વર્ષના : રૂ. ૬-૧૫-૦૦
 [નેધિ-કમમાં કમ બાર માસ માટે લવાજમ બરનારનેજ બેટ-પુસ્તકનો
 લાભ નળશે.]

વીસમી સદીની નવીન શોધ.

સંમ્રહણી (ગળતી) માટે અમૃતમય ઉપાય.

પ્રતિષ્ઠિત અને વિદ્વાન વેદ ડોક્ટરોની દ્વારા ખાઈ કંઠાવેલા સંમ્રહણી(ગળતી),
 યુગ્મધના ગાડા અતિસાર અને આંતરડાના રોગથી પીડાતા નિરાશાજનક રોગો આટીવીદ્યુપ
 થઈ પડેલી ૪૨ વરસના અનુભવની રામબાણ દ્વારા માટે રચાયેલું મધો મા સવાલપત્ર મંભાવો.
 પાસ્તર કે. જે. પટેલ એન્ડ સન્સ, માણસાવાળા, સંમ્રહણીના ખાસ વેદ.
 કાળપુર, ડાંડીગરાની પોળ, નં. ૨૨૭-અમદાવાદ.

તા. ૬.-સીએના ગમણિયાના દરેક રોગો માટે અથવા ખાંસ કાઢવા દરો માટે
 સલાહ મળત આપવામાં આવશે.

ગુજરાતની ગુણસુંદરીઓ ! તમારાં બાળકો માટેના

આ ઉપયોગી ચીજ તમે જાણો ?

બાલશુવન

બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓનું ગુજરાતી ભાષાનું પહેલ
 વહેલું ચોથી વધુ લોકપ્રિય સસ્તું છતાં સર્વોત્તમ સુંદર
 સચ્ચિત્ર માસિક દર મહિને હજારો બાળકો એમાંથી
 ગમત સાથે જ્ઞાન મેળવે છે. બાળકો માટે જો અનિ-
 વાર્ય છે. છેલ્લાં ૧૧ વર્ષથી નિયમિત પ્રકટ થાય છે.
 પ્રાદેશોને દર વર્ષે ૧૨૫ પાનાની દળદાર ચોટ
 ચોપડી પણ મળે છે.

તવાજમ વર્ષના માત્ર રૂ. ૩)

લખો: રમણલાલ નાનાલાલ રાઈ.

તંત્રી, બાલશુવન -બાજવાદા-પટોદરા.

બાળકો માટે પુસ્તકો.

બાવલાના પરાક્રમે

(સી. હંસા મહેતા) ૧-૦-૦

બાળકોની રમણમિ રૂ.૦૧

પુલમાંના ભાગ ૧ અને ૨

દરેકનો રૂ. ૦૧૧

રેશમદેશની વીરકથાઓ

રૂ. ૦૧૧

આનંદધારાના ભાગ

૧, ૨, ૩, ૪ રૂ. ૧-૧૩-૦

જો સિવાય તમામ બાલો-

પયોગી ચોપડીઓ અમારે

ત્યાંથી હમણા મળે છે.

સેટ, લદાખી, કનામ કે

મિત્રાવદા પ્રસંગે અમને જ

લખો.

જ્યેષ્ઠાઓને જાણનાન અને નિરોગી રાખવા અશીષુ ન આપશો, પરંતુ અશીષુ વચરની
 “ સમુદ્ર મંથન છાપની ” (૨૭૨૬૬)

ભાવનગરી-બાળાગોળી

કમેશા પાત્રી, કીમત ૧૦૦ ગોળીની બા. ૧ ચાર આના એક થી ચાર બાટલી સુધી પોષ્ટેજ પાંચ
 આના. બનાવનાર: વૈદ્ય દુર્લભદાસ નરોત્તમદાસ, ઠે. રી. પી. ટેંક રોડ, મુંબઈ નં. ૪
 નરોત્તમ ઔષધાલય.

સંખીઓને ભેંટ આપો

□ □ □ ત્રણ સુંદર રાસ સંગ્રહો □ □ □

રાસતરંગિણી
 (૫મી આવૃત્તિ)

સ્વ. કવિ જોટાદકરના
 રચેલા બાવલયા સુંદર રાસ
 મૂલ્ય : ૦-૧૦-૦
 પોષ્ટેજ : ૦-૧-૦

“ગુણસુન્દરી”ના રાસ
 (નવો રાસસંગ્રહ)

વિધવધ જાણીતા કવિઓના
 રચેલા ૬૦ રાસનો સંગ્રહ
 મૂલ્ય : ૦-૪-૦
 પોષ્ટેજ : ૦-૧-૦

ઉમા-ગીતાંજલિ
 (ત્રીજી આવૃત્તિ)

માનસિક પ્રસંગોનાં ગીતો
 અને રાસનો સુંદર સંગ્રહ
 મૂલ્ય : ૦-૫-૦
 પોષ્ટેજ : ૦-૧-૦

□ □ □ પ્રથારથી વધુ નકલો લેનારને ખાસ લાભ □ □ □

ત્રણ પુસ્તકો સાથે લેનારને રૂ. ૧-૨-૦ માં ઘેર બેઠાં મળશે

વ્યવસ્થાપક “ ગુણસુન્દરી ”, ૧૧૪, ગીરગામ બેંક રોડ, મુંબાઈ, ૪

બાળકોના દરેક જાતના દર્દો માટે
 તડીયાદના વૈદ્ય જગન્નાથજીની બનાવેલી

બાલસાથી (વરાધની ડબી)

વૈદ્ય, ડોક્ટર, દુકાનની બરજ સારનાર-બાળકને એકજ દીવસમાં વરાધનું દરદ મટાડે છે.
 અને બીજા દરદે રતવા, આંખો, ઉંટાટીયું તાવ, મગજી, ખાંસી, લીંપે આડો ધવે; વીગેરે
 બાળી બંધ મટાડે છે. કી. ડબી ૧નો રૂ. ૧. એક ડબી બાળકને એક વર્ષ ચાલે છે.
 દરેક દવાવાળાને ત્યાંથી મળે છે. જયાજયા માટે લખો:—
 ચીમનલાલ, પી. રાહુ, પો. બો. બો. નં. ૨૦૪૧, મુંબાઈ ૨.

ગુજરાતના માનીતા કવિ ખમ્બરદારનાં કાવ્ય ગ્રંથો.

દર્શનિકા

વનમાં પ્રવેશતા કવિશ્રીએ ગુજરાતને
અર્પેલું છ હજાર લીટીનું તત્ત્વ
દર્શનમુક્ત વિચારપ્રધાન મોટું કાવ્ય
પાકું સોનેરી પૃહું, ૪૩૨ પાનાં
ઉંચા જાડા ફેધર બેધક કાગળ
કિંમત રૂ. ત્રણ ર. ખ. આ. પ.

કલિકા

શૃંગારસંતુ ૨૦૦૦ લીટીનું અપૂર્વ
ખંડ કાવ્ય, જર્મન વિદ્વાનોની
અત્યંત પ્રસંસા, પામ્યું છે.
૨૫૦થી વધુ પાનાં, ઉંચા જો-
ન્દીક કાગળ, પાકું પૃહું કિંમત
માત્ર રૂ. બે. ર. ખ. અઢી આના.

ભજનિકા

ભક્તિ, યાન અને વૈરાગ્યના પોષાણો
ભજન કાવ્યો.
પાકું સોનેરી પૃહું, કિંમત
માત્ર રૂપિયા સવા ર. ખ.
બે આના.

લખો:—વ્યવસ્થાપક, “ગુણસુંદરી” કાર્યાલય : મુંબાઈ, ૪.

સગળાં સીંચાના ગર્ભની રહા માટે શાસ્ત્રીય ઉપાય

ખદિરાદિ ધૂત-(ખરનું ઘીછ)

ગર્ભ રહા પહેલાં અથવા સગળાં વખતે દરેક સ્ત્રીએ ખરનું ઘી પીવું. તેથી પુરુષની
અરમીયી, સીંચાના માખાપની ગરમીયી અથવા ખારા, ખાટા, તીખા પદાર્થોના અતિ
સેવનથી મર્ભસાવ થવો, છોડ થવું. ખર્યાને ગરમીના ફાડલા યથા તથા રતવા વિગેરે
મટાડી કોઠાની ગરતી સંતત કરે છે. કિંમત ચેર ૧ ના રૂ. ૨-૦-૦.

નરોત્તમ ઔપધાલય, ૧૭૦, સી. પી. રોડ, મુંબાઈ, ૪.

ત્રણ સુંદર વાર્તાસંગ્રહો

વર્માની
વિવિધ વાર્તાઓ

લક્ષ્મીની સાડી

સોળ
સુંદર વાર્તાઓ

મૂલ્ય : ૨-૦-૦

મૂલ્ય : ૦-૧૨-૦

મૂલ્ય : ૧-૪-૦

પોષ્ટેજ : ૦-૦-૦

પોષ્ટેજ : ૦-૧-૬

પોષ્ટેજ : ૦-૧-૬

□ “ગુણસુંદરી” ના પ્રાદેશને ૨૦ ટકા વળતર મળશે □

∴ ત્રણે પુસ્તકો સાથે લેનારને રૂ. ૪-૮-૦ માં ચેર મેલું મળશે. ∴

લખો : વ્યવસ્થાપક, “ગુણસુંદરી” : મુંબાઈ.

દરેક આગેવાનોએ મુલાકાત લઈ સંતોષ બતાવી વંચાણેલું અને
હિંદુ જાતીનાં નિરાધાર અનાથ બાળકોને પોષણ આપવું આ

હિંદુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ

એકજ છે.

તેને દાન કરવાના દરેક પ્રસંગોએ જરૂર યાદ કરી કંઈ પણ દાન મોકલવો.

ધાવતી, મોટી માખા, વિધવા, સંધવા વૃદ્ધા વિગેરેનો
મીનિલામ બોલ્યો છે

આ માટે દાનની મણી જરૂર છે.

આપણો ?

લગભગ—મંત્રી, હિંદુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ

જ્યારે પિયુ વસે પરદેશ

પતિદેવને ધણું ખર્ચ બહારગામ કરવાની નોકરી હોય, અધારનવારે વિરહનો પ્રસંગ
જનતો હોય, ત્યારે એક તેમનો કલામક ફોટો ચા તેમનું લાવનાભણું એન્લાઈન્ડ એન્ડ
પતિનો એકાંતનો એક માત્ર સાથી હોય છે. વેન્ગાર્ડ સ્ટુડીઓની છબીઓ અને એક્સેલ-
સીઅર ફોટો એન્લાઈન્ડ કુ. ના એન્લાઈન્ડ-શોએ એ રીતે કટલીયે ચૂંદરાણીઓનાં જાનો
આસુ છુછ્યા છે.

તમે પણ એક પડાવી લેજો.

તમારા પતિ પાસે તે માટે જીવ કરજો.

દેશનેતાઓએ સર્વિશય કરેલ અને જનતાએ સ્વીકારેલ નીચેનાં એ સંજોગો મોખી રાખો

એક્સેલસીઅર-ફોટો એન્લાઈન્ડ કુ.

અને

વેન્ગાર્ડ સ્ટુડીઓઝ

(અપરુકેટ ઇલેક્ટ્રીક સ્ટુડીઓઝ)

નં. ૩૬૧-૩૬૬, કાઠોરદાર પોસ્ટ બોક્સ પાસે, મુંબઈ નં. ૨.

ગુજરાત અને ગુજરાતીઓનું માનીતું માસિક



જેમાં દર માસે કાઢેન ચાર પેણ દહનાં 'દર પાતાનું' વાંચન, ત્રીસ
ચિત્રો, ચુંદર પુઠું ને કલાકારું વિવિધરંગી મુખપૃષ્ઠ અપાય છે. એમાં
જ્ઞાન ને મહિતી વધારનારા ઉપયોગી લેખો, જોમ જગવતી શાયરકથાઓ,
આરમાના નીતાર સગી હૃદયસ્પર્શી કહાણીઓ અને બાવળીનાં
કાવ્યો, અનુભવની આરસી સમાં અવાસવર્ણનો વિગેરે અપાય છે.

વાપક રૂ. ૬૦૦ હિંદ બહાર રૂ. ૮૦૦ છુટક રૂ. ૦૫૫

“નવચેતન” ઓફિસ : ૧૦, પોલોક રીડીંગ કલકત્તા

ગુણસુન્દરી અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

લઘુનંમ : ર. ૪-૫-૦] (સ્ત્રી-ઉપધોગી સચિત્ર માસિક) [હિન્દ ખંડાર : ૧૦ શીર્ષક

તંત્રી : જયકૃષ્ણ ના. વર્ગી

કીર્તિમ્ભર : ૧૯૩૩

કાર્યાલય :

ઉપતંત્રી : ચન્દ્રેશ ઠ. શુક્લ

૧૧૪, બીરબામ બેઠોડ, મુંબાઈ, ૪

પુસ્તક રૂ. ૨૧ મુ.]

અનુક્રમણિકા

[અંક ૪ થી

| શકુન્તલાનું સંભારણું સાધવી મીરાંબાઈ | શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડલનાં રસોત્સવના દરથી | મુખપૃષ્ઠ ચિત્રો |
|---|--|--------------------|
| મારી માતા : શ્રી. ચન્દ્રકાન્ત મંગેજી એચ | ... | ૨૧૭ |
| રમતિયાળ ફૂલ : શ્રી. કુલચંદ | ... | ૨૧૮ |
| ચોટલી વિશે લાજુવાલોગ ચૂકારો : મણેદું | ... | ૨૧૯ |
| ત્યાગમૂર્તિ ચરોધરા : શ્રી. પુરાતન જીવ... | ... | ૨૨૩ |
| હયાતી રેવી : શ્રી. જનાર્દન પ્રભાકર | ... | ૨૨૭ |
| ગુજરાતના સંસ્કાર અવશેષ : શ્રી. સુરેશ દીક્ષીત, એમ. એ. એમ. એસ.સી. | ... | ૨૨૮ |
| શરદપૂનમની રાત : સી. પુષ્પા ર. વજીવ, બી. એ... | ... | ૨૨૯ |
| શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ, મુંબાઈ : | ... | ૨૩૨ |
| અમિરીબા : શ્રી. અંબાલાલ ર. ચાંદ | ... | ૨૩૬ |
| હરિ ! ઉદ્ધારો : શ્રી. નાનાલાલ દલપતરામ ખટેલ | ... | ૨૪૭ |
| રેલનાં દેતાદેવ : શ્રી. દર્શનરાય દેસાઈ | ... | ૨૪૯ |
| લગ્ન અને કુટુંબ લાવનામાં વિચારપરિવર્તન : શ્રી કંચનલાલ ત્રિભોવનદાસ | ... | ૨૫૧ |
| મરચંદ, એમ. એ. એલ.એલ. બી | ... | ૨૫૧ |
| સાન્તાકુલમાં નર્મદસતાપત્રી નિમિત્તે સફળ નાટ્યપ્રયોગ : | ... | ૨૬૧ |
| લગ્નતી ન્યોત : શ્રી. ભાગ્યરામ વિઠ્ઠલ પરેશ | ... | ૨૬૨ |
| માણસાઈનો પૂતારી : શ્રી. કિશનસિંહ સાવડા | ... | ૨૬૭ |
| સમાલોચના : | ... | ૨૬૯ |
| સ્ત્રીજગત : | ... | ૨૭૧ |
| નોંધ : | ... | ૨૭૬ |

ખાસવિભાગ

તંત્રી : ચન્દ્રશંકર મ. ભટ્ટ

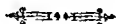
| | | |
|---|-----|-----|
| મારે જે ગામડે : શ. મુજબાઈ પીતંગજાદાસ ચાંદ | ... | ૧૪૯ |
| પતંગિયાં : શ. સોમામણ એ. ખટેલ-- | ... | ૧૫૦ |
| લક્ષ્મીના પમ : શ. હર્મસિંહ દપારેલ | ... | ૧૫૧ |
| મા અને નવરાત્રે છે કેમ ? : શ. મુજશંકર ચૈમજી બાલ | ... | ૧૫૩ |
| બલિત-મગ્નત : શ. રતિલાલ વિઠ્ઠલાસ દલાલ | ... | ૧૫૪ |

રાયચુરાકૃત :

શુભરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૌર્યભર્યું લોક સાહિત્ય
 જીભજવંત સમાજ પીતા અને પુત્રી સાથે વાંચી શકે તેવું નિર્દોષ સાહિત્ય

રચવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે



લખો :
 પુ
 સ્ત
 કા
 લ
 ય
 સ્ત
 હા
 ય
 ક
 સ્ત
 હા
 રી
 મં
 ક
 જ
 લિ.

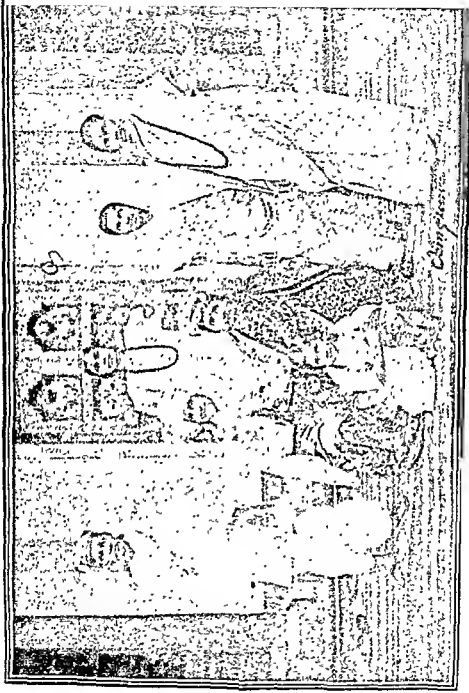
| | |
|---|-----------|
| સ્નેહપૂર્ણા : સચિત્ર | શ. ૩- ૦-૦ |
| સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : સચિત્ર | " ૨- ૦-૦ |
| દાલચીવડાની દસ વાર્તાઓ : | " ૧- ૮-૦ |
| રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ : | |
| [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | " ૧- ૮-૦ |
| કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ : | |
| [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | " ૧- ૮-૦ |
| રાસ મંદિર : | |
| [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | " ૧- ૦-૦ |
| કાઠિયાવાડી દુહા : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | " ૧- ૦-૦ |
| રસિયાના રાસ : સચિત્ર | " ૧- ૦-૦ |
| વ્યાસજીની વાર્તાઓ : સચિત્ર | " ૧- ૮-૦ |
| પારેવાં : | " ૦- ૬-૦ |
| નવગીત : | " ૦- ૬-૦ |
| પ્રેમલીલા : પ્રથમ ભાગ : સચિત્ર | " ૧- ૪-૦ |
| ગાંધીયુગની વાર્તાઓ : સચિત્ર | " ૦-૧૨-૦ |
| મહીપાળદેવ : સચિત્ર | " ૨- ૮-૦ |
| દાલચીવડાનો દાયરો : સચિત્ર | " ૧- ૮-૦ |
| રાયચુરાની રસકથાઓ : સચિત્ર | " ૧- ૮-૦ |

વડોદરા

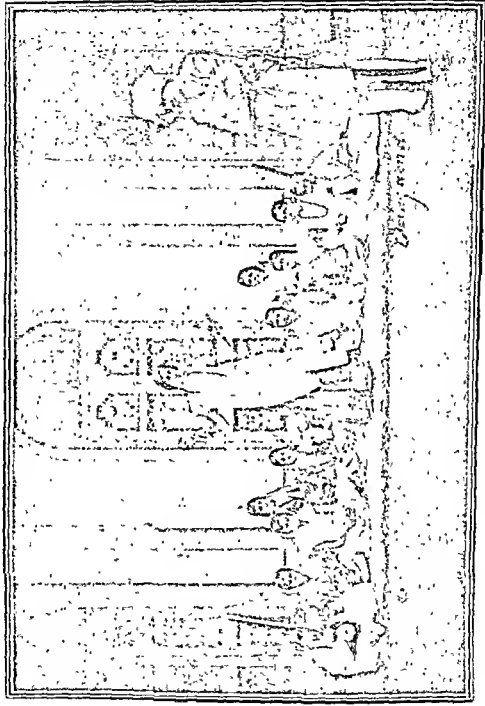
નવાં પ્રસ્તુતો લેવાર થાય છે :

સોરઠી લોકવાર્તાઓ : સચિત્ર

શ્રી યજ્ઞસાતી હિન્દુ શ્રી-મંડલ, રસોત્સવ



“ શકિન્તલાનું સમસારજી ”
(મુકે અભિનય)





ગુણ સુંદરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

પુસ્તક ૨૧ મું] કીર્તિચંદ્ર ૧૯૩૩ [અંક ૪ થી]

મારી માતા

[અસખેલા અકેલા આયા અલી...ને મળતો દાળ]

મારી માતા : ત્રિભુવનતારિણી હો,
 મેયા સૃષ્ટિ સકલ ઉદ્ધારિણી હો:
 મારી માતા ત્રિભુવનતારિણી હો...
 દેશ વિદેશ વિભેતા જનની,
 રાજેશ્વરી પદ ધારિણી હો:
 મારી માતા ત્રિભુવનતારિણી હો...
 કળા, કૃષણતા, સંસ્કૃતિ, શુચિતા,
 ખંડેખંડ પ્રચારિણી હો:
 મારી માતા ત્રિભુવનતારિણી હો...
 જ્ઞાન, ભક્તિ, સતીલ સૂર્યનાં,
 અમૃતતેજ પ્રસારિણી હો:
 મારી માતા ત્રિભુવનતારિણી હો...
 સુખકારિણી હો, દુઃખહારિણી,
 જગ જડવાદ વિદ્યારિણી હો:
 મારી માતા ત્રિભુવનતારિણી હો...
 ધારિણી હો મધ્વિદુગદ ધરણ્ણમાં,
 નવયુગ દર્શનકારિણી હો:
 મારી માતા ત્રિભુવનતારિણી હો...

ચંદ્રકાન્ત મંગળજી ઓઝા

રમતિયાળ ફૂલ

[રાઠ : કાચબો અને કાચખી...ને લગતો.]

ફૂલડાં ઉઘ્યાં રમતિયાળ પેલા સાગરને કિનાર
પેલા સાગરને કિનાર ઉઘ્યાં ફૂલડાં રમતિયાળ
નાના મોટા વેલાઓની ઢાર
ઉપર ફૂલ છે પાસવાર
ફૂલડાં ઉઘ્યાં રમતિયાળ

હીલ્યાં મોટાં ને લાલ ગુલાબી ફૂલડાંઓની ઢાર
મંદ અનિલમાં નૃત્ય કરીને મસ્ત બની રહેનાર
હીરની લેવી દોરીએ. ઉઘ્યાં
ઉઘ્યાં પાસવાર
ફૂલડાં ઉઘ્યાં રમતિયાળ

ફૂલડાં નાચે તાલે તાલે સાગર ગીતો ગાય
મહાત્મ એને પાંખમાં લઇને ગીતો ગાતું લાય
નાનાં ફૂલડાં રમતિયાળ
ઉઘ્યાં : સાગરને પર્યાર
ફૂલડાં ઉઘ્યાં રમતિયાળ

સંધ્યા જુલાવે પારણાં ફૂલનાં, સાગર હાલો ગાય,
આભના ધ્રુવે : આંખ કરીને ફૂલડાં પોતી લાય.
મધુરાં : ગીતનાં સાંભળનાર
રૂડેરાં ગીતનાં સાંભળનાર
ફૂલડાં ઉઘ્યાં રમતિયાળ

તારાં મીઠા દહુકાર કરીને જોતા આ ફૂલખાળ
પૂર્ણ રસેન્દ્ર હાસ કરીને જોતા અમીરસ બાળ
ઉઘ્યાં. સાગરને કિનાર
ઉઘ્યાં સાગરને કિનાર
ફૂલડાં ઉઘ્યાં રમતિયાળ

રાજ રમત આ ફૂલને રમવી, કોણ એવો રમનાર ?
ધેરાં મધુરાં ગીતડાં ગાવા કોણ હશે તૈયાર ?
ઉઘ્યાં સાગરને કિનાર
ફૂલડાં ઉઘ્યાં રમતિયાળ

મળે જો કોઈ ના રમનાર, બનુ છું તારો જોડીદાર
પેલા સાગરને કિનાર ઉઘ્યાં ફૂલડાં રમતિયાળ

ફૂલચંદ



ચોટલી વિષે જાણવાનેગ ચૂકાદો

[મળેલું]

[નોંધ: આ ચૂકાદામાં અહેવાલ માટે અમે સકય તેટલા છપાયેલા રીપોર્ટ્સ નેહ વળ્યા હીએ, પરંતુ અમે તે ચોટલી ચક્રના નથી. કદાચ આ અહેવાલ લખી ચોટલીનારે તે કોઈ હાથકોટના અપ્રકટ ચૂકાદા આમાંથી મેળવ્યા હશે. વાચકોને તે ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક થશે એમ ધારી પ્રકટ કરીએ છીએ-તંત્રી]

શા. ગરબડદાસ કચરાભાઈ વાદી

વિરુદ્ધ

મંદોકિની હિમતલાલ પ્રતિવાદી

વાદી શા. ગરબડદાસ કચરાભાઈએ મીસ મંદોકિની હિમતલાલ સામે હાથકોટમાં દાવો માંડી લગ્નના કરાર-બંધન માટે નુકશાની મેળવવા હાથ મારી હતી. વાદી તરફે એક-વોકેટ સર હીરાલાલ હાજર થયા હતા; ન્યારે પ્રતિવાદીનો બચાવ, જેરીસ્ટર મી. મહેતાએ કર્યો હતો.

જુજાની લેવાનું કામ - પૂરું થયા બાદ વાદીના એડવોકેટ સર. હીરાલાલે બાપચ દરમિયાન જણાવ્યું કે " આ દાવામાં આપ નામદારે જે બાબતો મુખ્યત્વે ખ્યાનમાં લેવાની છે. એમાંની એક બાબત તે વાદીની ધંધાપસી હાજરી છે. બીજી બાબત આ લગ્નના કરાર-બંધનને પરિણામે વાદીને પોતાની ગાંતિમાં અને આખા સમાજમાં નીચું જોવું પડ્યું છે, તે છે. આપ નામદાર એ બંને બાબતો સારી રીતે સમજો છો એટલે એ 'સંબંધી' લાંબા વર્ણનો અને વિગતોમાં ઉતરી કોટના કામતી સમયનો દુરુપયોગ કરવા નથી મંજૂર. મને ખાતરી છે કે આપ નામદાર એ બંને બાબતો ખ્યાનમાં લઈને-અને પ્રતિવાદી એક જુવાન સ્ત્રી છે, તે બાબત કશો વિચાર કર્યા વિના-મારા અસીલને નુકશાનીની સંગીન રકમ અપાવવા હુકમ કરશો. એ બાગ્યેજ કહેવાની જરૂર છે કે આ દાવો લડવામાં

સોલીસીટરના બીલમાં અને ખાસ કરીને મારી ફી માટે વાદીને મોટી રકમનો ખર્ચ થયો છે. "

પ્રતિવાદીના જેરીસ્ટર મી. મહેતાએ પોતાની દલીલો દરમિયાન જણાવ્યું કે " નામદાર! આ દાવામાં એકજ બાબતનો નિષ્કર્ષ કરવાનો છે. વાદી ગરબડદાસ ચોટલી રાખે છે કે નથી રાખતો? આ એકજ અગત્યનો પ્રશ્ન આ દાવાને અંગે ઉભો થાય છે. અને આપ નામદારે અત્યાર પહેલાં આપના ચરમાનો તેમજ દાયનો ઉપયોગ કરીને એ વાતની ખાતરી કરી લીધી છે, તેમજ જુજાનીથી પછુ એ બાબત સંપૂર્ણ સાબીત થઈ ચૂકી છે. પરિણામે મને ખાતરી છે કે આપ નામદાર જરૂર એવા જ નિષ્કર્ષ પર આવશો કે પ્રતિવાદીએ લગ્ન કરવાનું વચન તોડ્યું છે, તેમાં કોઈ પછુ ખોટું કંઈ નથી, અને આ દાવો ખર્ચ સાથે રદ કરમાવશો. "

નામદાર ન્યાયમૂર્તિ શ્રી. નિદ્રાધિકારીએ બંને પક્ષની જુજાની અને દલીલો સાંભળી હાથ નીચે પ્રમાણે પોતાનો વિદ્વાતપૂર્ણ નિષ્કર્ષ આપ્યો હતો:—

" આ દાવામાં એક અત્યંત મહત્વનો પ્રશ્ન ઉપરિચિત થયો છે. ચોટલી રાખવાની હદ લઈને જેટલા પુરુષવર્ગના લોક માટે

એ પ્રશ્નનો વિચારપૂર્વક નિર્ણય કરવો આવશ્યક જણાય છે. આ વિષયમાં આપણી યુનિવર્સિટીના ગણીતા પ્રોફેસર ડૉ. દેસાઈએ જહેમતભરી શોધખોળને પરિણામે જે નિર્ણય લખ્યો છે, તે અત્યંત માર્ગદર્શક છે. એ નિર્ણયમાં આપેલા વર્ણન મુજબ "નરમતિના મનુષ્ય-પ્રાણીના માથા ઉપર જે વાળનો લાંબો સમૂદ્ર હોય છે, તેને શુબ્રાતી ભાષામાં 'ચોટલી' કહેવામાં આવે છે. મરાઠી ભાષામાં તેને 'શેડી' કહેવામાં આવે છે. એ વાળના સમૂદ્ર ઉદ્દે ચોટલીનું સ્થાન જુદા જુદા માણસોના માથા ઉપર જુદે જુદે સ્થળે હોય છે; તેનું કદ પણ એ જ રીતે તે તે માણસોની મુન્દરી ઉપર આધાર રાખે છે. ઉપરાંત એ માણસો જે જુદા જુદા ધર્મ પાળતા હોય, તેના ઉપર પણ એ ચોટલીના સ્થાન અને કદનો આધાર ધણી વખત રહે છે. સામાન્ય રીતે એ વાળના સમૂદ્રની લંબાઈ તે શખનાર માણસના માથાના ખીજ વાળની લંબાઈ જેટલી હોઈ શકે તેટલી રહે છે." પ્રોફેસર ડૉ. દેસાઈની આ વ્યાખ્યા હું આ દાવાના પ્રશ્નના નિર્ણય પરત્વે સ્વીકાર છું. આ દાવામાં નિર્ણય માટે મારી સમક્ષ જે મદદનો પ્રશ્ન આવ્યો છે તે એ છે કે વાદી સાંચી ચોટલી શખતો હોવાથી ફક્ત એ એક જ કારણ આગલ કરીને પ્રતિવાદી મંદાડીની તેને લગ્ન માટે આપેલા વચનનો ભંગ કરી શકે કે નહિ? અને પક્ષના ધારાશાસ્ત્રીઓએ એ સંબંધી કાયદાને લક્ષ્યે વિદ્વતાપૂર્ણ દલીલો મારા સમક્ષ રજુ કરીને મારા આ જોખમદારીલયા કામમાં ધણી જ મદદ કરી છે, એમ મારે મુક્તકંઠે કહેવું જોઈએ. પ્રતિવાદીના ધારાશાસ્ત્રી શ્રી. મહેતાએ ખાસ કરીને આ જાગતમાં અત્યંત જહેમત ઉઠાવી છે અને અનેક પુસ્તકો

ઉઘલાવીને 'ચોટલી'ના વિષય પરત્વે શોધખોળ કરી છે. એ શોધખોળનું પરિણામ મારો સમક્ષ રજુ કરતાં તેમણે "ચોટલી" ની ઉત્પત્તિ ક્યારથી થઈ, તેના ઇતિહાસ શું છે અને આસ્તે આસ્તે તેનું સ્વરૂપ કેવી રીતે બદલાતું ગયું છે, તેમ જ વાદીની 'ચોટલી'ના આકાર અને લંબાઈ અત્યારે છે તેના શા કારણે થયાં છે, વગેરે બાજતો વિસ્તારપૂર્વક સમજાવી છે. ઉપરાંત મેં ઉપર જણાવ્યું તેમ પ્રોફેસર ડૉ. દેસાઈના એ વિષય ઉપરના વિદ્વતાપૂર્ણ નિર્ણયથી પણ મારું કામ લાભ સરળ થયું છે.

વાદી ગરબઘાસ કોલેજમાં લખેલો છે. તેણે યૂનિવર્સિટીની ડીગ્રી લીધી છે કે નહિ તે બાજત જુઝાનીમાં સ્પષ્ટ થઈ નથી. કોલેજ છોડ્યા પછી તે તેના બાપની દુકાનમાં મદદ કરે છે. તેણે "લગ્ન-ખજાર" નામે પત્રમાં નીચે પ્રમાણે જાહેર ખજાર છપાવી હતી:—

"જોઈએ છે એક સારા જ્ઞાનવાનની ...ગતિની સુશિક્ષિત કન્યા, એક સુશિક્ષિત અને સુંદર લંબાદારી યુવાન માટે. ફોટો સાથે પોષ્ટ બોક્ષ નં. ૨૨૪૫૬ માં અરજ કરો."

આ જાહેરખજારનો જવાબ પ્રતિવાદીએ આપ્યો હતો, જે આ દાવામાં નિશાની નં. સી. તરીકે દાખલ કર્યો છે. તેણે ફોટો પણ મોકલ્યો હતો, જે નિશાની નં. ડી. તરીકે દાખલ છે. પ્રતિવાદી અત્યારે વધી ઉઠાવે છે કે જાહેરખજારમાં વાદી ચોટલી રાખે છે, એવું જણાવવામાં નથી આવ્યું, અને તેટલા માટે તેણે લગ્નનું જે વચન આપ્યું છે, તેનો ભંગ કરવા તે દક્ષિણ છે.

કાયદાની દૃષ્ટિએ વાગ્દાન એક પ્રકારનો કરાર છે, એમ અત્યાર પેલાના ધર્માચાર્યશાસ્ત્રીઓમાં નિર્ણય થયું છે. એમાંનો એક જ અંગીકાર કાટનો હોયો મુકતો અર્થ આધાર

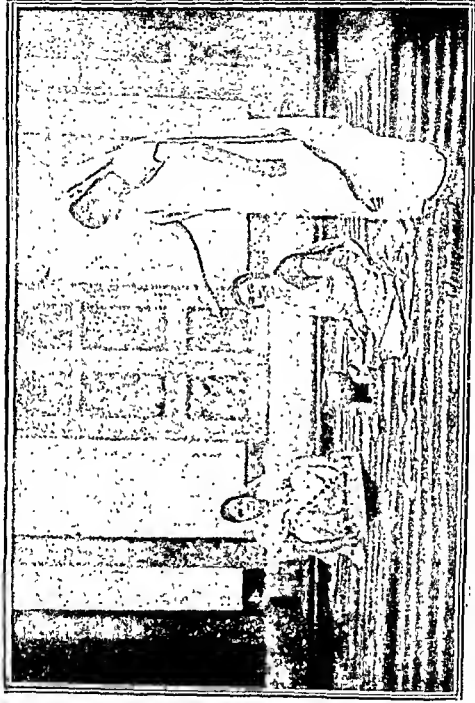
તરીકે હું દાંડું તો બસ થશે કારણ કે એમાં આગલા સર્વ ચૂકાદાઓ વિષે વિગતવાર વિચાર અને ચર્ચા કરી, છેવટનો વિદ્વાતપૂર્ણ નિર્ણય આપવામાં આવ્યો છે. એ ચૂકાદો આ હાઇકોર્ટનાં અહેવાલના ૧૫ માં પુસ્તકમાં ૫૪૫ મે પાને છે, એ ચૂકાદામાં મારા એ વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિ-અંધુએએ આપેલા નિર્ણય પછી, એ વિષે કાઠને કરી શકે હાઇવાવતું કારણ રહેતું નથી. તેઓ ૨૫૪ જણાવે છે કે “વાગ્દાન સાદો અને સીધો કરાર છે. એથી વિરૂદ્ધ અભિપ્રાય ધરાવનાર ખાંડ ખાય છે !” આથી વધારે ૨૫૪ અને વધારે મક્કમ બાબામાં એ નિર્ણય ભાગ્યેજ આપી શકાયો હોત. એ નિર્ણયથી વિરૂદ્ધ જઈ ખાંડ ખાવાની મારી ઇચ્છા નથી.

આ દાવામાં પ્રતિવાદી એક સુંદર જુવાન હોકરી છે. કોર્ટ સમક્ષ તેણે જુજાની આપી ત્યારે મેં તેની વર્તણૂક ઉપર સતત અને ખારીક નજર રાખી હતી અને તે ઉપરથી હું ભારપૂર્વક કહી શકું છું કે એ હોકરી શરમાળ અને સદ્વર્તનવાળો છે. તેણે પોતાની જુજાની અત્યંત ૨૫૪પણે, દંડતા-પૂર્વક અને પ્રમાણિક રીતે આપી છે. તે પોતે જુજાનીમાં જણાવે છે કે તે હિંદત કે લઈછળી હોકરી-ખીજી કહેજીઅન હોકરીઓ જેવી-નથી. અને તેનું એ કથન હું અક્ષરસઃ સાચું માનું છું. આગળ ચાલતાં તે જણાવે છે કે “મારો પતિ ચોટલી રાજે છે, એમ મારી સખીઓ જાણે તો મારે શરમના માપો આપણાત જ કરવો પડે ! એ માણસ એટલે કે વાદી ચોટલી રાજે છે એમ જો હું જાણતી હોત તો નિશાની નં. સી. વાળો પત્ર કે તે પછીનો એક પછી ખીજો પત્ર હું તેને લખત નહિ.” અલગત, આ ખાજત પ્રતિવાદીના અંગત વિચારો સાથે સંબંધ ધરાવે છે અને કાય-

દાની દૃષ્ટિએ એ મહત્વની નથી, એટલે એ સંબંધી મારે વિચાર કરવાની કે નિર્ણય આપવાની જરૂર રહેતી નથી. મારે તો બંને પક્ષો વચ્ચે શું કરાર થયો છે, એ કરારની શરતો શું છે, તે વિષે જ કાયદાની દૃષ્ટિએ વિચાર કરી નિર્ણય આપવાનો છે.

વાદી પોતાની જાહેરખબરમાં પોતાને માટે “સુંદર” શબ્દ વાપરે છે. ચોટલી રાખનાર માણસને ‘સુંદર’ કહી શકાય કે નહિ ? આ પ્રશ્ન અત્યંત ગહન છે, પરંતુ સહભાગ્યે તેનો જવાબ આપવાની પીડામાંથી હું રહેલામથી મુક્ત થઈ શકું છું. આ હાઇકોર્ટના મારા એક ન્યાયમૂર્તિ-અંધુ ચોટલી રાજે છે. અલગત તેમની ચોટલી વૃદ્ધાવસ્થા અને શુદ્ધકલને પરિણામે ધણી ટુંકી થઈ ગઈ છે અને હવે તે ભાગ્યે જ દેખાય છે. વળી મનુષ્યના સારીરિક સૌંદર્ય વિષે નિર્ણય કરવાની ફરજ આ કોર્ટને માટે નથી. નામદાર શહેનશાહે આપેલા લેટર્સ પેટન્ટ (૬૬૬-૫૩) મુજબ નાખવામાં આવી નથી. ઉપરાંત હું પોતે ‘સુંદર’ હોવાનો દાવો કરતો નથી અને મને ખાંડો છે કે આ દાવો ચલાવનાર બંને પક્ષના મારાશાઓએ પણ એવો દાવો નહિ કરે.

કાયદાની દૃષ્ટિએ મારો મક્કમ અને વિચારપૂર્ણ મત એવો છે વાગ્દાન એક પ્રકારનો કરાર જરૂર છે, પરંતુ તે સામાન્ય પ્રકારનો કરાર નથી. તે એક વિશિષ્ટ પ્રકારનો કરાર છે જેને ધારાશાસ્ત્રના શીલ્ડફેડ ‘ચિત્રવસ્તીય કરાર’ કહે છે. સાદી બાબામાં કહીએ તો એ એક એવા પ્રકારનો કરાર છે, જેમાં સર્વ વિગતો અને દલીલોનો સ્ફોટ કરવાની ફરજ કરાર કરનારને માથે નાંખવામાં આવી છે. પ્રતિવાદીના ધારાશાસ્ત્રી કહે છે કે વાદી ચોટલી રાજે છે તે દલી-



અજવાળે પોતાનો માગ જોગવામાં લ્યોતના સ્વરૂપનો વિચાર કરવો પણ ભૂલી જાય છે. પરંતુ અદિસાને પરમ ધર્મ કહી વિચને અજવાળનાર શુદ્ધભગવાનને તો ખચર દત્તી જ કે પોતાના અંતરદીપકનો પ્રકાશ વધાવનાર યશોધરા હતાં. અને યશોધરાએ સ્વેચ્છાએ અર્પણ કરેલી જીવનભયોત-

ના સ્પર્શથી જ પોતાના અંતરમાં ચિત્તન્ય સ્પર્ધા ઉત્પન્ન

જેની પ્રેરણાથી ધ્યાનરથ શુદ્ધનાં ચક્ષુ ખીઝાયાં ને ચિત્તને એકાગ્ર કરીને પરમ-તત્ત્વની ઝંખી કરવાનો પ્રયત્ન ચર ધરો, તે યશોધરાની પરમ મંમત મૂર્તિ સદૈવ શુદ્ધના જીવન ઉપર છાપ રહેતી કદાપી શકાય છે ખરી, અને મહાત્યાગી, ધ્યાનમગ્ન શુદ્ધ મધુ વિમરી જવા છતાં કોઈક ધન્ય દુષ્ટો યશોધરાનું સ્મરણ કરતા હોય ત્યારે ચક્ષુઓ પ્રેમ બીના ધરેલાં કદાપી શકાય છે. કારણ કે અમે નેતા ત્યાગને, વેરાગ્ય જીવનમાં વ્યાખ્યા હોય છતાં પ્રેમનો સ્પર્શ તો ત્યાગીને પણ વારંવાર થયા જ કરે છે ને તેથી જ વિશિષ્ટ યત્ન રહે છે. આવાં કૌશિકી સ્મર-જોમાંથી જુધે અંતરવિકાસ માંડશે દશે તો તેની કાને ખચર છે ! તેને તો સંસારનાં દુઃખોના

ધ્વજાજ માટે એક કદવાણુ માગ શોધવાની ધૂન લાગી હતી. યશોધરાને જ્ઞાન હવું કે શુદ્ધ સકળ જગતના કદવાણુ માટે ગૃહત્યાગ કરી ગયા છે. તેથી તેણે એ ત્યાગી શુદ્ધના જ કદવાણુ માટે શુદ્ધના ગૃહત્યાગ પછી સ્વેચ્છાએ સાંપી જીવન ગાળ્યું. એટલું જ નહિ પણ જીવનને ઉચરે ઉચરે બેસી હેતાંગ નવ-ધોવનાએ પતિના ઓચિંતા ગૃહત્યાગ પછી પણ આંતર-વેદનાઓ અંતરમાં જ શમાવીને વિરહનાં આસેઆસે પોતાના પ્રાણનાથને કદવાણુ સંકલ્પેદારા ને વિશુદ્ધ પ્રેરણા આ અર્પા છે, તે જળણીને પ્રથમ ધાપ છે કે કાને ત્યાગ વધારે, શુદ્ધનો કે યશોધરાનો ! કારણ કે જુધે સંસારના કદવાણુ કાને સર્વોર્પણ કયું, ત્યારે યશોધરાએ શુદ્ધ કાને સર્વસમર્પણ કયું. એ પ્રથમ અનુત્તર રહે એમાં જ

દયાની દેવી

તપાનની સુભગ એ ય દયાની દેવી, નામે કવાનત થકી જગમાં પ્રસિદ્ધ છે શક્તિશાલિની પ્રભાવવતી મહાન ના ચાર, સો, પણ સદશ્ચલુત વરેલી !

એ રાદ્ધમૂર્તિશી સમાજની પ્રાણરૂપ, માતી ન્દરે ગરીબનાંજ સંદાય ગીતો પીડિત લોક પડએ રહીને ઉભી એ ઉદારવાં દલિત-જીવનકાર્ય એવું !

એના વહે લલપમાંથી સદાનુભૂતિ, ને દદિમાંયથી જરે નિત લોકપ્રેમઃ જુદાં મૂકી વખત એક સુસ્વર્ગદાર, કરતા વિનંતિ અમરો કરવા પ્રવેશ.

દેવી પરંતુ ત્યજને સહુ સ્વર્ગમુખ ના પાડતી તદ્દાં જવા કરીને વિવેકઃ એણે પસંદ કરી દીન જનોની સેવા, ને સ્વર્ગને મદલ પૃથ્વીપરે વસી એ !

જનાર્દન પ્રભાસ્કર

એ જાને ત્યાગી હૃદયોની મદતા છે. શુદ્ધભગવાને જ્ઞાન જનના કદવાણુ માટે યશોધરાના પ્રજ્વલને પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરીને અંજલિરૂપે જનમતને અર્પણ કર્યો, એ મત્ત્ય સમાર્પણ છે ત્યારે કહેવાઈ ગય છે કે યશોધરા એટલે ત્યાગમૂર્તિ.

ગુજરાતના સંસ્કાર અવશેષ*

લેખક: સુરેશ દીક્ષિત,

એમ. એ., એમ. એસસી.

સંસ્કાર અને સંસ્કૃતિ વચ્ચે તાત્વિક બેદ છે. સંસ્કૃતિ એ સંસ્કારમાંથી ધસતું માનવ પ્રગતિનું સ્વરૂપ છે. સંસ્કૃતિ એટલે સંસ્કારનું એકીકરણ. જેમ શાકાહાર એટલે સોળ સંસ્કાર ગણાતા તેજ પ્રમાણે પ્રગતી સંસ્કૃતિ એટલે જુદા જુદા - કાળે તેના ઉપર પડ્યા જતા સંસ્કાર, જેમ નવા સંસ્કાર પડતા જમ વેમ જૂના વિસરાય છે. વિસરાયલા સંસ્કારના અણુધાણાં લીસોટા ઝીણવટથી જોનારને સ્પષ્ટ દેખાય. એક પ્રકારે સંસ્કાર અને સંસ્કૃતિ બંને અસ્થિર છે.

પૃથ્વિના પટ યોગ્યતા સમય મગધના ચિન્હો મળી રહે છે. કરોડો વર્ષ ઉપર ઉગેલાં મહાવૃક્ષો આજ અસ્તિત્વમાં નથી, પરંતુ કંઈક ખૂણેખૂણે કાલમા કે પત્થર રૂપે તેમના અવશેષ જડી આવે છે. તેજ પ્રમાણે માનવ શરીરમાં ધસાયલાં અમાતુષી ચિન્હો છે. માણસને પુઝડી નથી પરંતુ એ રથાને ન્હાનાં અસ્થિ રહી ગયાં છે. અને એવાં એથી અવશેષ સ્નાયુ, અને દાઢીજરમાં છે. એ રીતે કાલ પથ્ય માનવ સંસ્કૃતિમાં તેનાં સંસ્કાર-અવશેષ - શોધી શકાય. સમાજનું ધડતર અને સંસ્કૃતિના વિશાસ સમજતા એ જ્ઞાન અનિવાર્ય છે.

ઐતિહાસિક અને સંસ્કારી, દષ્ટિ વચ્ચે તફાવત શો ? ઇતિહાસનું કાપું જૂતકાળની રાજેશ્રી વ્યક્તિનાં પરાક્રમેનું વર્ણન, રા-ન્યોની ઉપલપાયલ, વિગ્રહ, સંધી અને કળાતુલ્ય નક્કી કરી વર્ણન કરવાનું છે. સંસ્કારના, વિશાળ અર્થમાં આજ સુધી લખાયેલા ઇતિહાસ વરસાદના ખિંદુ સમા છે. સંસ્કારદષ્ટિને વ્યક્ત કરતા સાગર જેવા સમાજ જોરે સંબંધ હોય. માનવ સમાજ ઉપર ફરી વળેલાં નૈતિક, માનસિક અને સ્વાર્થી બળ તે માપે છે.

આપણું ગુજરાત દિંદેના મદતવા સીમારથાને છે. જગતના સર્વ દેશો સાથે પરાપૂર્વથી લેવડદેવડનો દિસાખ અંદિ ચૂકવાય છે. દિંદેના વેપારનો ઘોરી માર્ગ ગુજરાત છે. એસેરીઅન, બીએન્ટાઇન અને મેટ્રોપોલિટન ગ્રીસના પશ્ચિમ કિનારા ઉપર થોડો થોડો વારસો મૂકી ગઇ છે. લગભગ વિક્રમંતી પહેલી સદીથી ત્રાવણકોરમાં ઇસુના સીરીગન અનુયાયીઓ આવ્યા છે. ત્યાર પછી ન્યુ લેકેનાં જુદાજુદા રોળાં અનેક પ્રકારે નરિતમાં લળી મયાં છે. "એન ઇન્ડિયન ઇસ્ટ" નો ઇતિહાસ એની સાંકે છે. રુનાગીરી પાસે કુલ્હરામાં તે ઝંખીરીરી-અન ઝીરીન" રાજ્ય છે કાલિવાવડના કેદાપ

* ડૉ. એચ વાસપેરનાલાના પ્રમુખે "મામા ઇન્ડિયન" - અધેરીમાં આપણા જાણજનો કેટલોક બામ.

પ્રદેશમાં આર્ય અને આફ્રિકન વસી ગયા છે. કેંકણના ચીત્રપાવન બાહ્ય પથ પોતાને ગુજરાતને જળમાર્ગે પરદેશથી આવ્યા માને છે. છેક છેવટના ભાગમાં ઇરાનથી પારસીઓ ગુજરાતમાં વસ્યા. પોરચુગીઝ, કેન્ય અને અંગ્રેજોના ઇતિહાસ હજુ પુરા થયો નથી. પરદેશમાં સંક્રામણથી ન્હાસી આવી આશ્રય શોધવાનો કે વેપાર કરવાનો આ સર્વ પ્રજાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હતો.

અરવલ્લી અને સાતપૂડામાં ભરાયલા ખીલ ઇતિહાસના અવશેષ સમા છે. ઉત્તરમાંથી ઉતરી આવેલા આર્યોના ટોળેટોળાંએ કચ્છી નાખવા ધારેલા અનાયો દાને ત્યાં સ્વરક્ષણ માટે સંતાપ મયા. દરેક રાજ્ય કરતી પ્રજા પોતાને છતાંયહી પ્રજાથી જોડી માની તેને સંસાર ગદાર રાખે છે. આપણે પછી ગુજરાતમાં ગ્રીસીઓન, સીથીઓન વિગેરે ટોળાં જમીનમાર્ગે

ગુજરાતમાં આવ્યા પણ તે પોતાનું અધિનિત્ય અધ્યયન ન રાખી ચક્રમાં જમીનમાર્ગે ગુજરાતમાં આવતાં પરધર્મી અને પરદેશી ટોળાં સીધ, પંજાબ, દારૂગીર અને રજપુતાનામાં આવે સંસ્કાર પામીને આવતાં એટલે ગુજરાતમાં મદેશાધારી જાતી

દળી થકતાં. પરદેશી અને પરધર્મીને હિંદમાં સ્વદેશી અને સ્વધર્મી કરી નાખવાનું આર્યોમાં મહા બળ હતું.

ભાગ્યા તૂટ્યા પૂરાણા ખંડીએ એતિહાસિક દષ્ટિએ ઉપયોગી મનાયાં છે તેટલાં સંસ્કાર દષ્ટિએ મહત્વનાં ગણાયાં નથી. રહી સહી મોંટી હમારતો ઇતિહાસના લીસોટા જેવી છે. જુનાગઢમાં

આવાસ્તંભ ન જાણ્યો દતે તો અશોક અને ગુજરાતને કેમ સીધી શકાત ! પ્રભાસને કિનારે પધરાના દગ જેવું પણ સોમનાથ ન દતે તો ગીઝતીનો ધા કપમ સંભારત ! સિંદપુરના રૂમાળ વિના શિવભક્તિના પાયા કયા જાત ! પાટણ, ઝોલાઈ અને પાવાગઢના અસ્થિ-સમા અવશેષ વિના સિંદરાજને કાણુ રમરણમાં લાવતે ! મહેશવાદનો ભમરીઓ કુલો અને અમલવાદના ચાલીઆળ વિના ગુજરાતની સુઆગીરી

શરદ પુનમની રાત

રહી શરદ પુનમની રાત આજ,
મહેને રાસ રમ્યાના કોડ રાજ,
ગ્રેમે પધારો મહારે આંગણે.

મહે દોષણ બંધાળ્યા દોડલે રાજ
ને હીવટા મૂકાળ્યા ગોખ રાજ,
ગ્રેમે પધારો મહારે આંગણે.

ગાળે તાલ પખાજ ને ઘાંઘરી રે,
વાગે બીજા ને સુન્દર વાંસળી રે,
ગ્રેમે પધારો મહારે આંગણે.

ખીલે સોળ કળાથી ચાંદની આજ,
તેજે મોહુ છે મહારે મનકું રાજ,
ગ્રેમે પધારો મહારે આંગણે.

દેવે હેત હુંતાવી આપણે આજ,
રંગભર રમણું રાસ રાત
ગ્રેમે પધારો મહારે આંગણે.

સૌ. પુષ્પા ર. વડીલ
(બી. એ.)

જૂમામ જન. ગુજરાતને સીમારે ઉજ્જવનની વેપરાળા આદર્શો પણ અધુરા રહેલા માન-તપ જેની હતો !

દારકામાં સંકરાચારને મંડ જમતથુરન્ય રમરણુ જેવો છે. શેત્રુંજય અને ગીરનાર ઉપરનાં દહેરાં નેન આખ્યાયિકા જેવાં છે.

આરામરૂની અખિશા અને પાવાગઢની મદા-
કાળી કાગે કાગે આપરમાં સંદાર ભોમ
મામની કલિન કુમી છે.

ગુજરાતના જેટલાય ગામડામાં પૈસાને
જાહેર " સાટા " થી આપ લેતો બધાદાર
ચાલે છે. ઠોડી જેવું એક વખતનું ચલણી
નાણું " ઠોડીનો ટિગમત " જેવા વાક્યમાં
મથવાઇ રહ્યું છે. જદામ જેનું નાણું આજે
વડોદરાના ઠાક ખૂણમાં પૈની સોજ લેખે
તજાણ છે. અંગાતના ગચુડીઆ પૈસા
નાણાની બેઠાગના દેખાડવા રહી ગયા છે.
સંસ્કૃતમાં સંવત અને રાજચિન્દ આલેખેલા
ચીકા આજે તો મગવાવ દુર્લભ છે કે એક
વેળા આગળે પણ આપણા રાજસ્થાની દત્તા
એનો કાંચો ખાસ આવે.

કાળમાં તો સંસ્કૃત અવગીતના અંકાર
જડી આવે એમ છે. મંદુરના " પિતુ "
કારકીના " પીર " અને હેડીના " પેટર "
થી માંડી અમિટમાં " સાર " સુધી મંદુરના
રૂની સંયોગીકૃતી ગોપતાના પ્રવલ્લ વધ રહ્યા
છે. ગુજરાતી કાળમાં ચોપનાં ચોપનાં જેટ-
લાય એવીક, ફેન્ચ અને પોરસ્પુત્રીમ સળે
જડી આવે છે. ફેન્ચ અને પોરસ્પુત્રીમ
મેતોએ વેપાર અને પછી રાજ્યપ્રાપ્તિ કરવા
કરેલા પ્રવલ્લો અવગીત મમાન છે. " તાપર "
" કાનમ " " કારમ " જેવા સળેની
સ્પૃષ્ટિ ચોપનાં જુલકાગ મેદાસી.

જ્યારે લખવાના કામજ ન દત્તા ત્યારે
પુરનો " તાપર " ત્યાર લખતા, ગાંધી
કૃમિવાન નાંખતા પતરા ઉપર લખી આવતા
મેદા પમરવાનો ઉપર મીઠામેલ રહેતાના
કુજરાતમાં " તાપર " " તાપર " અને
ચીકાએ ખૂણેનાંદરે દેવાં લાગે. જેટલું
મેદા જેવાં તાપરને અને ચીકાએ વહેલી
મેદા તરીકેનામાં પમારે છે. રાજ્યના

પટમાંથી નિકળેલાં એવાં પત્રો વડોદરામાં
સંધરાવ્યાં છે.

મૃતિંઓ અને ચિત્રો કાળકાળની કાળના
અવશેષ જેવાં હોવાથી વેષ્ણવ મંદીરોની
જેટનીય મૃતિંઓમાં માનવલકોતોએ આત્મા
રહ્યા છે. ચાલોદમાં ચેવચાઇની મૃતિં,
કન્થાળી પાસે દયાગનારની મૃતિં, કારમાં
રજીએકરાયની મૃતિં રહેલા રથાખડા ભક્તિ
અને સમ્ભાવના અવશેષ સમી છે. તેજ
પ્રમાણે દેવાલયોનાં ખારીક કાવરમાં મરી
ગયેલાં માનવના માનસિક પડછાયા અજાણ
મેદાએ. એથી પણ આમજ અજાણ જેવી
ગુણોમાં આરમાત બધી ગયેલાં નનામાં
ચિત્રો નહીં ગયેલાં સંસ્કારના રહી જતાં
સ્વપ્ન જેવાં દશે !

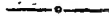
સર્વથી પ્રાચીન સંસ્કારના અવશેષ કવ-
ચિત્ત ખમ્બીયામાં જડ્યો. દરેક મમાજના
નિચે પમથીએ અંગલી અને કાનની મંદુર
જડ્યો અને હંચી ટોચે એ સંસ્કારનું મુખ
દેવી પરિવર્તન થતું દેખાયો. " નજર પડતી "
" મુત્રીત વગમતી " જેવી માનવનાં
ખનામાં પ્રવલ્લ રહી ગયેલાં પડછાયા જેવી
છે. કોઓએ લાજ કદાચી કે પારો પાગલો
ત્રિવેર રીતોએ સીધીઅન પ્રવલ્લો ભેમોડો
માનસિક કાળ જેવા તજાણા મેદાએ. દિંદમાં
જાવેલી સીધીઅન પ્રવલ્લો એ અંગલી
રીતોએ દત્તા તત્વજનનાં કામજુ કુમજુ
અને વરીકરજુ એ માનવની અંગલીકાના
રહી ગયેલાં સંસ્કાર છે. આવી માનવનાં
પણી વખત, કુતમાગના મનિદામમાં કા-
વતી પત્ર રોજ, કપ્પીન તરીકે અપણે પણી
મારીએ લીધે કે કીડી મેદા તો અપણે
તજાણ. આ કાળનાં કાળે અપણે વધે
પરિવ અંગીએ કાલે મુજરાત કે અ-
મીડી કીડી કીડીને પાડું " વડોદરા "
તો મદામાં આવી પર્વત માનવના

દશે । મોઢામાં મોઢી વસ્તુને અથવા વધારેમાં વધારે ઉપયોગી વસ્તુને આપણે પવિત્ર માનીએ છીએ. એ રીતે જોતાં આપણા ઉદભવસ્થાનમાં મીઠું દુલ્લભ હતું. બહુ ઉપયોગી હોવાથી શુદ્ધ અપશુદ્ધને ઘેરાયું હોયું જોઈએ. ગુજરાતમાં ચોખાની પેદાશ નહિ જોવી જ છે. છતાંય ચોખાને આપણે અતિ પવિત્ર ધાન્ય માનીએ છીએ. ચોખાની આંસપાસ એ પવિત્રતા ક્યાંથી બંધાઈ એ પ્રશ્ન ઉઠેલવાનો રહે છે. સુખડનું પણ એજ પ્રમાણે કહી શકાય. ધરાનમાં ક્યાંય સુખડનાં ઝાડ નથી ઉગતાં છતાંય પારસીઓ સુખડને બહુ પવિત્ર માને છે. એ મર્ચથી ઉલટું તુલસીનો છાડ વાટે અને વાડે સર્વત્ર ઉગે છે છતાંય આપણે એને દેવી અને દેવકક્ષાએ માનીએ છીએ.

આપણી સૌન્દર્યની ભાવનામાં પણ મત્ત સંસ્કાર છુપા રહી શકતા નથી. બાળક જન્મે છે ત્યારે કાળું છે કે ગોરું એ પ્રશ્ન પ્રથમ કરાય છે. આ પ્રશ્નમાં કાળી અને શ્વેત પ્રજાતા રહી ગયેલા વંશ્ય સંસ્કારના ભાષુકાર જેવા છે. ગોળ મ્હોવાળી સ્ત્રીને “ચંદ્ર-મુખી” સૌન્દર્યની ઉપમા અપાય છે, યવન તરીકે જાણીતી મેગિસ પ્રજાની સૌન્દર્ય છાયાનું

આ રહી ગયેલું સ્વરૂપ છે એમ કહી શકાય. છેડેથી ઝીણી થતી આંખને આપણે “મુગન યત્” ઉપમા આપીએ છીએ કાળીદાસના કાળમાં રાજાઓ જ્યારે મૃગયા કરવા જતા અને રૂપીઓ મૃગ પાળતા તે કાળની અચેતન છાયા સમે એ શબ્દ ગણવા યોગ્ય છે. બાકી આજે તો મૃગ બીચાર પ્રાણી બાગના પર્જિશની ઓથેજ દેખાય છે તો પ્રસંશા કર્યાંથી જ પામે ?

સંસ્કારને મરવાળે સંસ્કૃતિ ધડાય છે. જમાનેજમાને નવા સંસ્કાર પ્રજા ઉપર પડે છે અને એથી સંસ્કૃતિનું સ્વરૂપ ધડાય છે. જે પ્રજા નવા સંસ્કાર રહામે હઠ લઈ ખેંસે છે તે માનવ સંસ્કૃતિની ટોચેથી લપસવા મંડે છે. હાલનો જમાનો વિચારના સંસ્કારનો છે. એ સંસ્કારમાં પણ વિજળી જડતા જેલ અને કોલસા અવશેષ જેવા ઘટ્ટ ગંધા મોટર આવતાં ધોડાંગાડી જર્જરીત લાગે છે. એમ માનવ સંસ્કૃતિના વિકાસ ગાથે સંસ્કાર અવશેષ વધતા જવાના નિરર્થક અવશેષોને તજવામાં કોઈ પણ પ્રજાનું ડહાપણ હોય. છતાંય એ અવશેષોને સમજ્યા એ સંસ્કૃતિના અભ્યાસ માટે અનિવાર્ય હોય.



ચીમનલાલ : મારી બેરીને કશું યાદ રહેતું નથી; છું તો છેક જ કંઠાળા ગયો.

માણેકલાલ : મારે ત્યાં પણ એજ દશા હતી, પણ એ તો એક ગુરૂજો શામી કાઢ્યો છે !

ચીમનલાલ : કેવા ગુરૂજો ?

માણેકલાલ : જે બાબત મારી બેરીએ યાદ રાખવા જેવી હોય છે તે એક કામળ પર લખી તેના આપના પર ચુંદરથી ચીટકાવી દઈ છું.

ચીમનલાલને હવે ફરિયાદ કરવી નથી પડતી.

અવાજે, સુંદર હલકે અને વિધવિધ પ્રકારના અભિનય સાથે તેમણે એ રાસ ગાઇ સર્વનાં હૃદયે હલે ચડાવ્યાં. ગુનરાતની ઝીંઘ એ પ્રાચીન રાસ-ધન દિવસે દિવસે વિકસતું જાય છે, પરોક્ષ રીતે આનંદ અને વ્યાયામ આપવા સાથે સંગીતની કલાનો વિકાસ સાધી શકે છે, એ તો સૌના અનુભવની વાત છે. સાથે સાથે આ રાસ રજૂ કરનાર બહેનોએ ખાતરી કરી આપી કે આપણાં રાસ સમૂહ-નૃત્યની દ્રષ્ટિએ વિકાસીએ તો એથીય વધુ આનંદ અને વ્યાયામ મળી શકે. તે પછીનો કૃષ્ણ-નારદનો સહસ્ય-સંવાદ બહેન મુઠ્ઠા અને બહેન વસન્તે રજૂ કરી કૃષ્ણજીવનના અને મહાભારતના અનેક અટપટા લાગતાં પ્રસંગો પર આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ સારો પ્રકાશ પાડ્યો હતો.

કવિ ન્હાનાલાલના નાટક “શકુન્તલાસુ” સંવાદો” પરથી થોભરેલ મૂક અભિનયના બે દરયોએ પણ પ્રેક્ષકો ઉપર સુંદર છાપ પાડી અને કવિ કાલિદાસે સાહિત્યમાં ચિરંજીવ કરેલા પ્રસંગો ભૂતિમંત સ્વરૂપે રજૂ કરી એ નાટકને રસસ્વાદ લેવાની પ્રેરણા આપી નેપથ્યમાં યજ્ઞ જ્ઞાન અને તેને અનુલક્ષીને યતા મૂક અભિનય, થોડાક નજીવી કુટીઓ બાદ કરતાં, સ્વાસાવિક રીતે રજૂ થયાં હતાં. એ દરયોમાં સૌ. ઇન્દુમતિ નેરાળણીએ “શકુન્તલા”, સૌ. જયવંતી રણજિત લાલે “કુન્દન”, ક. હંસા સુન્દરલાલે “સર્વજન” સૌ. મંગલાબહેન આદિત્યાએ “ગીતમી”, ક. રવિંદા લખતે “શાકુંતલ”, શ્રી કુન્દનબહેન મહેતાએ “પ્રેરણિત”, ક. મુઠ્ઠા મહેતાએ “મારીચ”, અને ક. વીરમતી દીવેસાએ “તાપસી”ના પાત્રો સુંદર રીતે ભજવ્યાં હતાં. શ્રી. સુંદરજી બેટાઇ રચિત “સુપુરત આત્માનું ગીત” તથા બહેનો -ક. ચંપુ રસિકલાલ, ક. પુષ્પા ઝવેરી અને ક. વસન્ત કાપડીઆએ ગાઇ, સંગીતના પ્રદેશમાં મંડળના શિક્ષણવર્ગની બહેનોએ કેટલી પ્રગતિ સાધી છે, તેની સાબિતી આપી હતી “કુસુમનું કહણુ તપ”નું દસ્ય સાથેજ મનેરાંતક અને બોધાયક હતું. ક. ઇન્દિરા દેસાઈએ “કુસુમ” તરીકે, શ્રી. કુન્દનબહેન મહેતાએ “સુંદર કાકી” તરીકે અને સૌ. લક્ષ્મીબહેન ક્રીસનદાસે “જનના માલજી” તરીકે પોતપોતાના પાત્રોને થોડા ન્યાય

આપ્યો હતો અને સ્વ. ગોવર્ધનશામના મંગળમાંથી હૃદયવેદા એ સુંદર પ્રસંગને ભૂતિમંત સ્વરૂપ આપ્યું હતું.

કાર્યક્રમમાં તથા બાબતો નૃત્યની હતી કે સરોજ દેસાઈના સમુદર તાલબંધ જ્ઞાન સાથે પ્રત્યેક સંબંધને અનુરૂપ અભિનય કરી પાંચ-છ વર્ષની નાનકડી બાળા-કુ. બંસરી કાળજીએ સુંદર નૃત્ય કરી બતાવ્યું, તે તો પ્રેક્ષકોને લાંબા સમય સુધી સર્મરો દરેકે દરેકના મુખમાંથી એ માટે પ્રશંસાના હૃદયો ન સહસા નીકળી પડતાં હતાં. બીજાં બે “વસન્ત દેશી” અને “દયામ રંજ સમિપે”નાં બે નૃત્યો એવાંજ સુંદર આવેદન અભિનય અને તાલબંધ મધુર ગાન સાથે કુ. લાલમતી મહેતાએ કરી બતાવી સર્વનાં હૃદય છતી લીધાં હતાં. આર્થ મદિલાની ભૂલાઈ ગયલી આ નૃત્ય-કલાને આ રીતે સજીવન કરવા માટે મંડળના સંસ્વાદોને ધન્યવાદ ધરે છે.

ગોફ ગુપ્ત આ વર્ષે નવીજ રીતે રજૂ થયું. રાસજ્ઞાનને બદલે વાણીજીનના જ્ઞાનના તાલ પર આધાર રાખી પગલાં મારતાં મારતાં બહેનોએ જરા પણ ભૂલ ક્યાં વિના એ ગુપ્તી કરી અને સૌને મુગ્ધ ક્યાં વિરામ પછી “ગોવાલજી” ના સંવાદના દરયે પણ આનંદ સાથે સારી યોધ આપ્યો, પરપુરધની સત્તામણીમાંથી એક અસાધુ, ગમડીમણુ છતાં પવિત્ર મદિલા કેવી રીતે ફરી શકે, તેનો સુંદર પાઠ એમાંથી મળી શક્યો. એ સંવાદમાં કુ. પુષ્પા ઝવેરીએ “ગોવાલજી” તરીકે, સૌ. ચન્દ્રપ્રભા દલાલે “સંદનભાઈ” તરીકે, અને ક. મધુમતી પંડિતે “સંદનભાઈના પત્ની” તરીકે ભજવેલાં પાત્રોને થોડા ન્યાય આપ્યો હતો અને સંવાદને અંતે યતા રાખણે એ સર્વને ખુબ હસાવ્યાં હતાં.

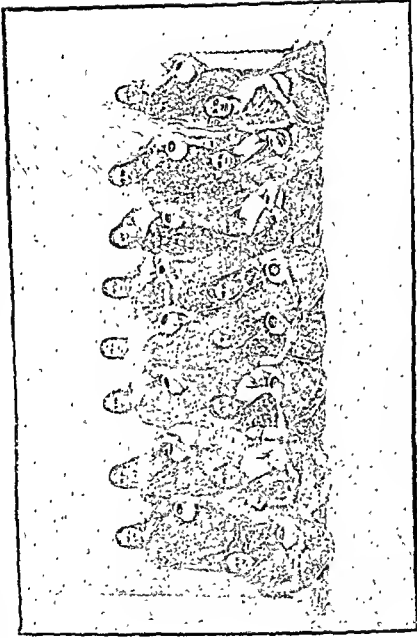
ગોપ-ગોપીઓના “રાસ”માં નાની નાની હમરની બાળાઓએ અને ચારત પૂર્ણિમાના “ગરબા”માં મોટી હમરની બહેનોએ તાલબંધ સંગીત અને સમૂહ-નૃત્યને ફરીથી પરિચય કરાવ્યો હતો. ક. કલાવતી દલાલે “માઈજીયાનું ગીત” સાહેબને અનુરૂપ અભિનય સાથે મધુર કંઠે ગાઇ શહેરી જીવનનો હાસ્યજનક પરિચય

युष्मत्सुन्दरी

श्री युष्मत्सुन्दरी छिन्दु श्री-पञ्च, रसोत्सव



“ शैरमां ज्येष्ठा नरा मा मांशुष्या । ”



રબારેલુનાં ગરબામાં ભાગ લેનારે બહેનો

કાશી સર્વને ખુબ આનંદ આપ્યો હતો અને કુ-
ચયસ્ત્રિની દિવાને "મોડીઆ"નું પાત્ર ભજવી
સોને દસાબ્યા હતાં.

"છેલ્લું દરશ્ય" "મોડીઆઈની જુ"પડી"નું
હતું. આ દરશ્યમાં સાધુ-સાધ્વીઓ તરીકે અનેક
બહેનોએ સાચ આપ્યો હતો. ક. સરોજ દેસાઈએ
"મોડી"નું પાત્ર ભજવી સર્વનાં મન હરી
લીધાં હતાં. આખા કાર્યક્રમમાં જે કોઈ પણ
ગીતના શબ્દો ઠેક જેવેરી સુધી સંભળાયાં હોય
તો તે ગીત ક. સરોજનું હતું. જે બહેનનો મધુર
રજકારમયો અવાજ આખા યોયેશને ભરી દેતો
હતો. એમનો અભિનય પણ એટલોજ પ્રશંસાને
પાત્ર હતો. "શણા" તરીકે ક. ન્યાલદમ્મી
મોડાઈવાળાએ "શણા"ને ધાતે એવા રેડીયો
સંકળતાપૂર્વક અભિનય કર્યો હતો.

બન્ને દિવસોએ કાર્યક્રમની વચમાં આભાર
દર્શનનો વીધિ થયો હતો. મંડળનો પ્રમુખ
લેડી લક્ષ્મીબાઈ તેમના પતિની નાદસ્ત
વળિયતને કારણે હાજર રહી શક્યા ન હતાં
એટલે પહેલે દિવસે લેડી લીલાવતી કીકાબાઈ
પ્રેમચંદ અને બીજા દિવસે લેડી તારાબાઈ
ચુનીલાલ મહેતાએ પ્રમુખસ્થાન સોંપાવ્યાં હતાં
અને આવો સુંદર મનોરંજક કાર્યક્રમ મંડળના
સમાસદો બહેનોના લાભાર્થે રજુ કરવા માટે સંચા-
લકોને અને ખાસ કરીને મંત્રી બહેનોને ધન્યવાદ
આપ્યો હતો. મંડળ તરફથી પ્રમુખને આભાર
માનતાં મંત્રી બહેન શ્રી. રસિકમણી દેસાઈએ
ચોલાના બીજા સદ-કાર્યકર્તાઓ અને મદદ કરના-
નારાઓનો અને ખાસ કરીને રસોત્સવના કાર્ય-
ક્રમમાં ભાગ લઈ તેને સફળ બનાવનારાં બહેનોનો
આભાર માન્યો હતો. જે સર્વ બહેનોને સ્વ. સી.
ભમિષાગૌરી રતિલાલ હકર સ્મારક ફંડમાંથી તેમની
દરેકની યોગ્યતા પ્રમાણે ઇનામો દર વર્ષની જેમ
આ વર્ષે પણ આપવામાં આવશે, એમ તેમણે
નહેર કબુ" હતું અને પ્રમુખ બહેનોને હારતોરા
આપ્યા હતા. જે રીતે આ મનોરંજક સમારંભ
લગભગ અડી કલાક આસી સાડા છ વાગે પૂરો
થયો હતો.

અંતમાં એ ખુલાસો કરવા નરેરી છે. સ્નેહ-
૩

સંમેલન માટે આટલી મોટી સંખ્યામાં સમાસદો
અને તેમના બાળકો માટે ઉપાદારની ગોઠવણ
કરવાનું કાર્ય અત્યંત મુશ્કેલ હતું. જે માટે
સ્થળ મેળવવાની અને તેની બચત કરવાની
બાબતમાં અનેક મુશ્કેલીઓ થઈ ચલી હોવાથી
દરેકને મેવાના પડીકાં આપવાનો નિયુક્ત કરવામાં
આવ્યો હતો. પરિણામ મંડળને ખર્ચે રૂ.૨૦૦૦
સમાસદોને દરેકને અર્ધા રોડ વળનના અને ૧૦૦૦
બાળકોને દરેકને પાંચર વળનના પડીકાં બહેનવામાં
આવ્યા હતા, જેનો આસ્વાદ રસોત્સવના કાર્ય-
ક્રમ દરમિયાન દરેક જણે આનંદથી લીધો
હતો.

(૨) જળ પ્રલય સંકટ નિવારણ ફંડ

રકમો ભરનાર બહેનો

૨. ૫૧ સી. લેડી લીલાવતી કીકાબાઈ પ્રેમચંદ,
૨. ૨૫ સી. ન્યાલદમ્મી ચોખ્ખલાલ અંબાલાલ.

૩. ૧૧-૦-૦ ભરનારાં

સી. ચંચળબાઈ મનલાલ ધીયા, સી. ન્યા-
ગૌરી હમનલાલ કાઠુઆ, સી. રામકુંવરબહેન
ચુનીલાલ, સી. ન્યાબહેન પ્રાણલાલ દેસાઈ, સી.
મણીબહેન ગોવિંદજી, સી. ન્યાકુંવર મંદાવન
દેભાઈ.

૩. ૧૦-૦-૦ ભરનારાં

સી. નડાવબાઈ છોડાલાલ, સી. લક્ષ્મીબહેન
વાલજી પૂરેયા, સી. કર્તુરબાઈ કરસનદાસ ધરમશી,

૩. ૫-૦-૦ ભરનારાં

સી. વીણા મનહરલાલ, સી. મોતીબાઈ રત-
નલાલ, સી. તારાબાઈ કોરદાસ ગાંધી, સી.
નજનાબાઈનીશોબનદાસ માળવી, સી. નમદાબાઈ,
સી. તારાગૌરી મોતીલાલ ગાંધી, સી. નડાવબાઈ
લાઈદાસ દલાલ, સી. જવેરબાઈ મનલાલ વોરા,
સી. લક્ષ્મીબાઈ લક્ષ્મીભાઈ નાગરદાસ, સી. જેકા-
રબાઈ રામચંદ બટ્ટ, સી. ચંચળબહેન જગજીવન-
દાસ, સી. પરસનબાઈ ખુડાલચંદ, સી. મણીબાઈ
નજનાદાસ વસનજી, સી. લક્ષ્મીબાઈ લક્ષ્મીદાસ,
સી. વિમળા બજવાનદાસ મોદી, સી. મોતીબાઈ

માધવદાસ, જં. માણેકબાઈ અન્નાસાહેબ, સી.
જ્યાવંતી નારણદાસ કેન્દ્રોલ, સી. કાન્તા સુંદર-
લાલ ખીમચંદ, સી. શુભાબાઈ ખીમચંદ, કુ-
દમયંતી ત્રીકમદાસ, સી. દેવકાબાઈ ત્રીકમદાસ,
મીસીસ. ડી. એન. મોદી.

રૂ. ૨-૦-૦ ભરનારાં

સી. તારાબહેન બાણબાઈ હવેરી, સી. મણી-
બહેન સુનીલાલ, સી. કળાવંતી કરમચંદ, સી.
હીલાવંતી અમીન, સી. કેસરબાઈ અમૃતલાલ, સી.
સાવિત્રી નટવરલાલ, સી. કુંભલીલા જયકૃષ્ણ વર્મા,
સી. સુંદરબહેન નારણદાસ, સી. કાન્તાબહેન કેસ-
વજી શ્રીફ, સી. કાશીબહેન ચંકરભાઈ અગીન,
સી. આનંદબહેન નથુ, સી. માણેકબાઈ મોરારજી,
સી. રતન દસમુખલાલ ફેઝલદાર, સી. ચંદ્રકળા
માણેકલાલ શેઠ, સી. લક્ષ્મીલા પરસોતમદાસ, સી.
ચંદ્રલક્ષ્મી મોતીલાલ કલ્યાણજી, જં. સુમન હીરા-
લાલ, સી. મંજુલા નંદલાલ, સી. વિદ્યાબીરી
મુનશી, સી. માણેકબાઈ મનલાલ મહેતા, સી.
શ્રદ્ધાબ મનુભાઈ, સી. તારામતી જવણદાસ, સી.
શુભાવંતી વરજવનદાસ, સી. કળાવંતી લમવાનદાસ,
શ્રી. શુભાઈ નેરાભાઈ શ્રી. સંતોષાબાઈ દામોદરદાસ,
સી. કેળીલા રણછોડદાસ, સી. વિદ્યાવતી રમણલાલ
સરેયા, સી. મણીબાઈ જીજીલાલ, સી. યશી-
કળા જયપિલાલ શ્રીફ, સી. તારામતી ચીમનલાલ

શ્રીફ, જં. સુલોચના તાપીદાસ સંઘવી, સી. તારા-
બાઈ ગોવિંદદાસ, સી.. દંડા મહેતા, જં. બચુબાઈ
ધરમશી કાકર, સી. દયાકેર ખીમચંદ, જં. નાન-
બાઈ પ્રાંજી,

રૂ. ૧-૦-૦ ભરનારાં

સી. જરાવબહેન મદુલાલ, સી. શાન્તાબીરી
નાનાલાલ સી. અનિલા અનંતરાય ળાયા.

ઉપર મુજબ કુલ રૂ. ૩૬૪) ની રકમ આગસ્ટ
અને સપ્ટેમ્બર માસમાં મળી હતી. મનકુર રકમ
સંકટ ચેસ્ટ લોકોને વહેંચી આપવાને મોક્ષી
આપવામાં આવી હતી.

૩ લાઇફ મેમ્બર: શ્રી. લીમળાબાઈ લખ-
વાનદાસ રણછોડદાસ મોદી રૂ. ૧૫૦) લખાનમ
ભરી મંડળમાં લાઇફ મેમ્બર થયા છે. મંત્રીજી
તેમનો આભાર માને છે.

૪. વચનની હરિદ્રી: જલ્લ અને પદ્ય
સાદિલના વાચનની હરિદ્રીમાં અનુક્રમે સી. વેણી-
બીરી વિનયચંદ્ર કાપડીઆ અને શ્રીમતી હીરા-
બહેન હરિદાસ તન્નાને રૂ પંચ પાંચના ઈનામે
રૂ. બહેન કન્દીશ નટવરલાલ ખંભાતી સ્મારક
ફંડમાંથી મળ્યા છે.

“ આ સુખડની પેડી ” ફરનીચર વેચનારે કહ્યું, “ શિવાજી મહારાજની છે. ”

“ પણ એના પર લેખલ તો ‘ સુરત ‘ડું છે ? ’ ” પરાકે વાંધો લીધો.

“ એ તો સુરતની મ્યુનીસીપાલીટીએ શિવાજી મહારાજને માનપત્ર સાથે ભેટ આપેલો. ”
હુકમદારે હાનરનવાળી બતાવી.

*

*

*

એક મિત્ર (હુવાન પિતાને) : ‘ બાળક જુદનો પ્રકાર છે ’ એમ કહે તો તમે માનો છો ને ?

હુવાન પિતા: હા. અમારું બાળક જન્મ્યા પછી ફેજ શતના દીવો રાખેલા પડે છે !



અસિરીયા*

લેખક: શ્રી. અંજાલાલ નૃ શાહ

“ પ્રભા ? ”

“ હ. ”

“ હું ક્યા લગી શરમાયશ ? ” કિશોરે લપાતી છૂપાતી આંખની તેની પત્ની પ્રભાને કહ્યું.

“ નાથ ! તમારી માંદગી પછી તમને મળી લેવાની મારી આજ લગીની એક ઉમેદ બર આવી જ નથી. ” ઝીણી આંખે ચિર-શતાને બાને ગમરાની ગમરાની પ્રભા બોલતી હતી.

“ હું સમજું છું-પરાપર સમજું છું. છેક મરણધરી પામે આવે, છતાં મર્ણાચમ-મની ગીતિ સારા સમાજ ઉપર અકાંટ પથરાયલી છે, એવા ઓસમાજમાંથી હું મુક્ત નથી. ” વચમાં જ પ્રભા બોલી:-
“ તમે નિરાશ ન થાઓ; મારે સોમાગ્ય પ્રશ્ન આમ આટલી જલ્દીથી નહિ તૂટે ! ”

“ તારું સોમાગ્ય અમર તરે, પણ હજરના નિવમને ઉત્તપવાની માનવીમાં સકિત છે ખરી ? ”

“ નાથ ! હું આશા કરેલી છું-મારી આશા એટલે તમે ”

“ તારી ઇચ્છા પારતનિક છે. દિ-દુ-

સમાજ તારી આ ભાવનાને પૂજશે, તેની કદર કરશે; પણ પ્રશુની, ઇચ્છા હંધક ભુરી જ છે. ”

“ તમે વધારે ન બોલો; ઝાઝરે તમને નહિ બોલવાની ભલામણ કરી છે. ” ચતિ-પ્રેમની જૂખી પ્રભા તેનાં રેલની ચિંતા કરતી હતી.

“ પ્રભા, હું મને કેટલું આદે છે, એ હું અરાખર જાણું છું. તારા પ્રેમનો બદલો હું તને આપવા માગું છું. સ્ત્રીકારશે ? ”

“ બદલો ? મારે શો બદલો હોય ? નાથ, મારે માટે તમે શું નથી કહ્યું ? ” હું નિરંદાને તમે બાજાવી; મને આધિજાતે જાતની કરી, આપી વિશેષ શો બદલો ? ” જૂતકાળને માદ કરતી પ્રભા બોલી.

“ પણ તારું એ જાણ્યું હવે સાચું કે કરવાનો અવસર પામે આવતો લાગે છે. મારા ગત યવા પછી તારી માદ પણ દયા ખાતાર નથી. તારા ઉપર શા વીતક વીતશે, એ હું અત્યંતે બીજાઓના અનુભવ પરથી કંપી રહું છું. હું તને સારવાન કરવાની વાત કરું છું. ” કિશોરે પત્નીની ચિંતાનો સ્પષ્ટિક ચિતાર આપવા માંડ્યો.

“ મારવાન ? તમારા કબરોથી હું વિશેષ નસાતવાન થતી જઉં છું. ”

“ આ અસાધવાન યરાનો પ્રયત્ન નથી.

* [સ્ત્રી દર્શાવતા પાયા ઉપર આ ગાનનું અનુવર્તન કરવામાં આવ્યું છે. લેખક]

આપણને અત્યારે જે એકાન્ત મળી ગઈ છે તે હું ધારું છું કે ઉદ્ધતી છે. સાંભળ, હું પુનર્લગ્ન કરજે. હું અક્ષતયોનિ દોષવાધી કુમારિકા જ ગણાય. કુમારિકાનાં લગ્ન યામ એમાં કશું અભુગત નથી. હું કંટાળે ન ખા ! ”

“ નાથ, મારી ચિંતા ન કરો. દિન્દુ ધર્મમાં આ વસ્તુ તદ્દન અસંભવિત છે. તમારા સિવાય મારે બીજો પતિ કરવો એટલે અનર્થનો પરંપરા. દિન્દુધર્મનું પતન ! ”

“ આ બધી વાત ખૂલાસાવાર મારે કરવી હતી, પણ હવે સમય નથી. હું હજી ઉગતી જીવાનીમાં છું. એક દિવસે તારું યૌવન ખીલશે. ત્યારે તને સમજશે કે મારી વાત નાખી દેવા જેવી નથી. પુરુષો ગમે તે વયે ગમે તેટલી ઓછા વિદુર થતાં પરણી શકે છે. તો પછી વિધવાઓ અને એમાં અક્ષતયોનિ વિધવાઓ શા માટે પરણી શકે નહિ ? શાએ નામે વાતો કરનારામાંથી ઘણા પાખંડી છે. તેઓનું જીવન વિલાસના કીડાઓથી પૂરજવું હોય છે. વિધવાઓના પુનર્લગ્નમાં પાપ જોનારાઓ, વિધવાની સાથે અનાચાર આદરવામાં જરાય પાપ સમજતા નથી. એવાઓથી હું ચેતતી રહેજે. મેં મોટાભાઈને આ વિષે વાત કરી છે. ”

“ નાથ, સમજું છું; પણ મને મારા સૌભાગ્ય માટે વિશ્વાસ છે. તમને શ્રમ પડ્યો પડે છે, તો તમે હવે ચાન્ત રહો તો મારું. ”

“ શ્રમ મને લાગે પડે. મને ચાન્ત રહેવાની વાત ના કર, કારણ કે હું ચાન્ત થઈ જઉં તો પૂર્વે બધો ખૂલાસો કરવો મને જરૂરી લાગે છે. ”

“ હું તો તમારી હાથમાં જીવી ચકું એવી હંમેશા પ્રભુને પ્રાર્થના કરું છું. અને—” કંઈક પગનો ધસરો થતો સાંભળી પ્રભાએ જરાક અટકી જઈને કહ્યું:—“ મોટાભાઈ,

આવતા લાગે છે એટલે હું જવાની રજા લઉં છું. ” એટલું બોલી પ્રભા બાલુનાં ખંડમાં સરકી ગઈ.

કિશોરનો મોટો ભાઈ વિનાયક પ્રાણ જ આવી ઉભો. કિશોરને પથારીમાં અસ્વસ્થ પડેલો જોઈ તે ચિન્તિત હૃદયે પાસેની ખૂંદ-શીમાં બેસી ગયો. તેણે કહ્યું:—“ કિશોર, કેમ લાગે છે ? ”

“ મોટાભાઈ, હવે તો બધું નક્કી થઈ ગયું લાગે છે. પિતાજીના અવસાન પછી તમે તેમજ જીવતા લગી મારાં ભાભીએ જે જે મહેનત લીધી છે, તે અતૂલ છે. તમારા મારા પરનો પ્રેમ આજ લગી પણ એવો જ છે. મારી ઉદ્ધતી પ્રાર્થના તમે કબૂલ રાખશો ? ”

“ ભાઈ, ચાન્ત થા, તારી વાત બધી મારે માટે કબૂલ જ હોવી જોઈએ અને છે. સુખેથી બોલ ! ”

“ મોટા ભાઈ, મારે ખાલી આશ્વાસન નથી જોઈવું. મેં તમને પહેલાં કહેલી વાતનો તમે જવાબ આપ્યો નથી. મારી એજ પ્રાર્થના છે. મારા મૃત્યુ પશ્ચાત્ તેનું પ્રભાનું પુનર્લગ્ન કરી આપવામાં સદાયજૂત થશો. આટલું યાચ તો મારું સુખદ મૃત્યુ યાચ. ”

“ કિશોર, આનો જવાબ મારાથી ન આપાય. સંભાળજો તને અનુભવ ક્યાં નથી ? આપણી યાત્રિમાં આવી શરૂઆત થઈ નથી તેમજ પ્રભા તારા આ વિચારોને વધાવશે કે કેમ એ એટલું જ સંકારપદ છે ! ”

“ તમે પ્રભા પર ભાર ન મૂકો તો મારું ઓછોને આપણે એવી અગાધ રાખી છે કે આપણે તેઓ બોલે એવું બધું બધું કરવાનું બાકી રહે છે. ”

“ ત્યારે હું શું કરું ? ”

“ એટલું જ કે તમે અંતરાયરૂપ ન થશો. ”

“જરૂર, હું અંતરાય નહિ લાવું; ખીજું કંઈ ?”

“મોટાભાઈ, હવે મને યત્ન અકારે નહિ લાગે !” આટલું બોલી કિશોરે નિરાશ થી આંખો મીચી.

વિનાયક તેના સામું એકી દશે નિદાળા રહ્યો. આ સ્થિતિમાં એક કલાક વહી ગયો. તે એકદમ નાશુત થયો, કિશોરને ઢંઢોયો. ગસ, ખલાસ. એ તો કિશોરનું માત્ર શયન હતું.

[૨]

પ્રમાને વિધવા થયે એક માસ વીતી ગયો છે. તે દરમિયાન કલ્પનાતીત સમાજના ઢોંગી-રીત રિવાજથી તે તોળાદ ચોકારી ગઇ. હેયાકાંટ રૂઢવથી તે યાકી ગઇ; પરંતુ સમાજને એમાં બધી વાસ્તવિકતા જ લાગતી હતી. અપશુકનિયાળ વિધવાનું કલંક સમાજે તેને માથે મોટાડ્યું હતું. કાલ સવારે જો પરણી ચૂકી હતી, તે આજે વિધવા હતી. કોડવારી સુવતી વૃદ્ધાઓને શરમાવે એવી સંવર્ગી નહીં યઇ ચૂકી હતી. નિરક્ષર ખાલા-જોએ અમે તેના શુદ્ધાશુદ્ધ સંસ્કૃત મ્નેત્રોમાં મંગળ ફેરા ફેરવી લખાવું અનેક રીતિ મારી દીધું હતું તે હવે તૂટી શકે એમ નહોતું. એ બંનેમાંથી એકને એનો કશો ખ્યાલ હોય કે ન હોય, છતાં સમાજની મેદનીની વચ્ચે, વાળના ઘોંઘાટમાં જો જગન્નદેર ગળ્યાઇ ગયું તેમાં-લગ્નના મગસિક કરારમાં કંઈ બોલી શકાય નહિ એટલે એ અંદગી-વારનો સંબંધ તૂટી શકે જ નહિ. ચાપચ-જ્ઞદિવાકરો ની જેમ સનાતન લગ્નવાનનામાં અન્યથા કશું યઇ શકે નહિ એનો વ્યર્થ એ થયો કે પરમરના કોઇ અદૃષ્ટ પાપ થકી આજે પ્રભા વિધવા બની, એમાં જમત થું કરે ?

આજ એકાદ વાં વહી-મંડુ-અને

શોકની પૂર્ણાકૃતિ કરવામાં આવી. પાંચ વર્ષ યર્ષા વિનાયક વિધુર થયો હતો અને આ ખીજી સજગતી સંગડી. વિનાયક રૂંઝાયો ત્યારે ૩૬ વર્ષનો હતો એટલે સાતિમાંથી તેને ચોગ્ય કન્યા નજ મળી શકી. મોટામાં મોટી ત્યારે પાંચ વર્ષની કન્યા હતી, પણ ખીજના અભાવે તે પાંચ વર્ષની કન્યા માટે પણ વાધો ન હતો. પરંતુ દેવ રહ્યો ત્યાં શું થાય ? અશુભમણુ ઉક્ત કન્યાને પિતા સુધારક નહીંબો. લાયકશત આગળ પણ એ ન પસંદયો, એટલે નિરૂપાયે લગ્ન-છત્રન જવું કરવું પડ્યું.

જેવરે અમદાવાદના અનાયાશ્રમમાંથી એક બાણે અપતી કન્યા લગભગ સોળ વર્ષની મળી શકે એવા સંજોગ ઉભા થયા. બધી તૈયારી યઇ ગઇ. લગ્ન આડે એકજ દિવસ રહ્યો હતો એટલામાં જ કોઇએ ગપ ઉઘાડી કે તે તો હલકી ન્યાતની કન્યા છે. આગેવાન એવો વિનાયક હામ હારી ગયો. હાથમાં આવેલો કાળીયો મળે જ ન હતો. હોય ! જેવાં કિસ્મત !

પછી તો બધો મદાર તેના નાના બાઇ કિશોર પર રહ્યો. પ્રભા સામરે આવી ન આવી ત્યાં કિશોરનો મંદજ. ગણુતો રોગ બધી પડયો, અસાધ્ય અથો અને આખરે અરેષુ નીકળ્યો. વિનાયક માટે આ કંઈ એછા શોકનો પ્રસંગ નહોતો.

લોકો જેવરે આ રમરણો કદીને યાકી ગયા અને બધી વાત કારે પડતી ગઇ. કિશોરની આખર ધડીની-મચ્છા કોઇ વ્યકન કરતું નથી. વિનાયક સાતિમાં એસનારો ક્યો એટલે એના દિલમાં એ વાત ચુએજ શાની ? પ્રમાને પતિશોક સાધતો હતો.

કિશોરે તેના એક ગિત્ર અનુપને તેની સ્થિતિ વધારે અગતી તે અરમામાં પત્ર લખ્યો હતો ને જેમનો તેમ અમદાવાદના સુપસિદ્ધ

પત્રમાં છપાતાં તેના ઉપર ખુબ ઉદાસી થવા લાગ્યો. વિનાયક તથા પ્રભાએ આ બધી વાત બાણી, ભૂતકાળ જાણત યશો અને એમને અસ્વસ્થ બનાવ્યાં પણ ખરાં. સ્થિર જળમાં કંકરા પડતાં તાત્કાલિક જેવી સ્થિતિ થાય તેવી જ તેમની યદ અને પછી પૂર્વવત્ કામમાં પરોવાઈ ગયાં.

ધરમાં આ બનને એકલા જ રહેવાનું હતું. એક વિધુર હતો, તો બીજી વિધવા હતી. અવારનવાર સર્ગા સંબંધીઓ ત્યાં આવતાં જતાં, રહેતાં, બીક પણ કરતાં, સુખદુઃખની વાતો કહાડતાં અને છેવટે સૌ એક પછી એક વેરાતાં. આમ ચાલતું ત્યારે તે બનને સામ-સામા અયડાવાનું બનતું. પરંતુ પ્રભાને માથે હવે ધરનો બધો ભાર હતો. સતારે વહેત્રા ઉઠવું, રંધવું અને ધરનું સઘળું કામકાજ, બીજા કોઈના અભાવે હાથેજ કરવું પડતું હતું. કુટુંબ કુળવાન ગણાતું હતું. તેમજ પૈસે ટકે સારી રીતે ચુપા હતું. ધારે તો તેઓ નોકર રાખી શકે. પરંતુ ગામડામાં માટે ભાગે અને છે તેમ નોકર ચાકર રાખવાનું બનતું નથી. અમે તેમ પણ પ્રભાને માથે કામનો બોજો હોવાથી તેને બીજા વિચાર કરવાની પુરસદ રહેતી નહિ.

બ્યારે તે સદજ પણ નવરો પડતી ત્યારે તેને કિશોરનો અપ્રુષ્ટ પ્રેમ યાદ આવતો. વિચારમાં ને વિચારમાં ભૂતકાલીન પ્રેમની ઉન્માદ દશાથી આવેશમાં આવી જતી; પરંતુ બિલાડીના જરાક જેટલા અવાજથી પણ તે બાકી ઉઠતી, સાવધાન બનતી, શુભકાળનું સ્વપ્ન-સરી જતું અને શુભેલા કામને ગોખતી કામમાં વણાઈ જતી.

આ સ્થિતિમાં તેના શોકને બીજું વળે પણ યદ ગયું. વ્યવહારદષ્ટિએ તેના માથાના કેશવપતનું કામ ક્યારેય પતી જવું જોઈતું હતું. વિનાયકે તે માટે વિરોધભાવ જતાવી એ

ટકી નવીનતા ક્યાંનો એને મરં હતો. આ પરિસ્થિતિમાં પ્રભાની વધતી જતી વયમાં કેશ-કંઠાપ લાસિત્યમાં ઉમેરો કરતો હતો. તેનામાં મહોન્મત યૌવનની મસ્તી પ્રવેશતી હતી. છતાં તેનાથી પ્રભા પોતે બેખબર જ હતી. આજુ-બાજુ ભમતા યુવકોને મન તે સર્વસ્વ હતી. કવચિત્ તે બહાર જતી ત્યારે તેના પર કેટલીય આંખો ફરી રહેતી. સમાજમાં વિધવાનું કોણ છે અને કોણ નથી, તે નક્કી કરવું જરૂરી નથી. વિધવા બણે સૌ કોઈની વસ્તુ હોય તેમ કંઈ કંઈ ભાવથી અનેક આંખો ઉલટથી તેની પાછળ ખેંચાતી. વિનાયક આ બધું સમજતો હોય તેમ એક વખતે જમતી વેળાએ તેણે ધીમે રહી વાત કહાડી:-

“ પ્રભા, તમે આખો દિવસ ધરમાં વસી રહીને શું કરો છો ? જરાક નવરાશ મેળવી દેવમંદિર જતાં આવતાં હો તો તમારા જીવને આશાયેશ મળે ! ”

પ્રભા સાંભળી જ રહી. કોઈ દિવસ નહિ અને આ જાતનો પ્રશ્ન પહેલો જ વાર સાંભળી તેણે મૌન સેવવામાં સાધક્ય માન્યું. વિનાયક તેને મૂક રહેલી જોઈ બેઠો:-

“ પ્રભા, તમે મારો ક્યતલાવ તો સમજો છો ને ? આડોશી પાડોશીઓને ત્યાં બસે બેસો છો. પણ દેવમંદિર જવાથી તમને ધણું સારું બન્યુંવાનું મળી રહેશે તેમજ ભગવદ્ભક્તિમાં તમારો વખત સરળતાપૂર્વક જશે. વિધવા ઓછો માટે આથી બીજો સરળ માર્ગ કોઈ છે ખરો ? ”

- પ્રભા આડોશીપાડોશીને ત્યાં જુજ જુજ જ બેસતી હતી અને દેવમંદિરમાં જતી આવતી હતી; છતાં આ જાતનો વિચિત્ર પ્રશ્ન કેમ દરી, તેથી તે મૂંઝાવા લાગી. મંદિરની ભગવદ્ભક્તિ કરતાં સંસારલીલાનું વૈચિત્ર્ય મમજવામાં આવ્યું હતું તે માથું કે વિના-મુકની વાણિ સાચી ? છતાં પ્રભાએ કંઈક

ખોલવા પ્રયાસ કર્યો, પણ નિષ્ફળ. ગળામાં જ શબ્દ રહી ગયો. એટલે વિનાયકે કહ્યું:—
“તમારે મારાથી મુઝાવું નહિ જોઈએ. હવે ધરમાં બીજું કોઈ રહ્યું નહિ એટલે તમે વધુ પડતી મર્યાદા નહિ સાચવો તો પણ ચાલશે. ધરમાં જોઈતી કરતી ચીજ માટે સલાહ લેવામાં કરો. સંકેત રાખશો નહિ. આજ સગી બહેન આવતા જતાં એટલે ચાલ્યું જવું, પણ હવે તો બધો આધાર તમારા પર છે.”

“જોઈએ તો જણાવીશ.” આટલા જ શબ્દો મંદા મહેનતે પ્રજ્ઞા આ વખતે ખોલી શકી. વિનાયક જમીને ઉઠ્યો ત્યારે પ્રજ્ઞાએ ફૂટકારાનો હમ જેવો.

[૩]

આજ સગી જે મુરખી હતી તેનાથી પ્રજ્ઞાને હવે બહુવાનું વાંજતી લાગ્યું. વાતની રાક્ષાત થયા પછી એ જાતની વાતોમાં એવા પ્રસંગો ઉમેરાતાં હતા. રોજ કંઈ ને કંઈ વાતો થતી અને એના જવાબો તેને આપવા ગડતા હતા એમ કેરનાં તો રહીસહી મર્યાદા પણ લોપાવા માંડી. વિનાયકના મુખ પર આ વસ્તુસ્થિતિના પલટાથી આનન્દની ઉર્મિઓ વંચાતી હતી.

પ્રજ્ઞાએ ઘૂમટાને વીંધી વિનાયકની તરફ નજર કરી. તેની નજરે પણ તેની જ સામે મંડાવતી હતી. પ્રજ્ઞાએ નીચું જોઈ લીધું, પણ તેથી શું ? વિનાયકની મદહાર આંખો ક્યારે શું કરશે તેનું નક્કી નહોતું. વિષય લોહુપ પ્રયોજતા જેવી જ તેની સ્થિતિ હતી. વિનાયકથી બંધીવાનું તેને આજ કારણ હતું. તેણે અને એટલા પ્રયત્ને વાર્તાલાપના પ્રસંગો નિવારવા તકેદારી રાખી. પરંતુ બધાં ધરમાં બીજું કોઈ ન હોય ત્યાં થઈ રહે પણ શું ? આ સંજોગમાં પ્રજ્ઞાએ પોતાને પિયેર જવાનું મુનાસિબ ધાવું.

જમતી વખતે વાતવાતમાં આ નિર્ણય સંભળાવી દીધો—“પણ હવે હું મારા પિતાને ત્યાં આવની કાલે જમ્યા એટલે મારા મનને નિરાંત વળશે.”

વિનાયક આ નિશ્ચયથી બહુકરો હોય એમ લાગ્યું. તેણે એટલું જ કહ્યું કે:—
“કેમ, અહીં તમને દુઃખ છે ?”

“ના; એવું કશું નથી, પણ કંટાળો તો આવે જ ને ? હમણાની હું બિલકુલ ગમ નથી, એટલે બધી રીતે કીક થાય એટલું જ !”

“બસે જાજો, પણ કાલે જ જવાની શી ઉતાવળ છે ? હું તેની જોગવાઈ કરીશ.”

પ્રજ્ઞાને તો તુરત ઉઠીને ત્યાં જવાનું હોય તો જવું હતું, પણ આથી વિશેષ આગ્રહ કરવો શી ?

છવટે રાત્રી પડી; આગળના ખંડમાં કેટલીક છત્રીઓ સાથે એક વિશાળ આપનો રાખ્યો હતો એમાં અકરમાત તેના મુખનું પ્રતિબિંબ અગમગાટ દીપકની રોશનીમાં પડેલું નિહાળતાં તે તેની જાત પર જ આકરિત થઈ ગઈ. તેના દેહમાં સાક્ષાત્ વસંત આવી ઉભી હોય એવો તનમનાટ અણુઅણુ. આ સુંદર મુખાવતોત્તમમાં તે વધુ તલ્લીન બની અને આંત્રોત થતી ચાલી.

આખ પર આવી રહેલી લટને કીકઠાક કરવા લાગી. વાગ સમારવા લાગી. ધ્રુવલ દંતને મોહવિવશ બની નિહાળવા લાગી. પરંતુ નાસિકા અલંકાર વિહોણી હતી. કાન ખાલી હતા. કંઠમાં તુળશીની કંઠી મિવાય કશું નહોતું. છાતી પર દંથ નજર કરે છે ત્યાં જ આપનામાં વિનાયકનું પ્રતિબિંબ દેખાયું. માથેથી સરકતો સાડતો કીક કર્યો અને ગમરાટ દૂર કરવા પોતે પોતાના ખંડ તરફ વળતી હતી ત્યાં જ વિનાયકે જણાવ્યું:—
“પ્રજ્ઞા, એમાં સંકેત શી ? દેહ લા-

વપય માટે કેને અભિમાન હોતું નથી ? ”
એટલું બોલી મંદ મંદ દસતો વિનાયક
તેની પાસે આવવા લાગ્યો.

પ્રજ્ઞા સમુદ્ર યમ મધ્ય કોષ્ટ દિવસ નહિ
એવી દિશ્મત એણે આજે બતાવી હતી.
તેનો બધ ખરેખર સાચો પડશે ?

“ હશે ! ” વિનાયક બોલ્યો. “ હું
તમારા હિલમાં શું રમી રહું છે તે બરાબર
સમજી રહું છું. તમારી ઉમતી જુવાનીની બૂખ
થી હોય તે મારી નજર બહાર નથી. ”

“ બૂખ ? શાની બૂખ ? ” પ્રજ્ઞા જોર
હરી બોલી. “ તમે મારા શું ચાઓ છો
તેનો તો ખ્યાલ રાખો. ”

“ મને બધો ખ્યાલ છે. તમે રૂપચર્ચિતા
છો એ પણ જાણું છું, પણ મને બધાં
લગી તમે મોક્ષતા તરીકે નહિ સ્વીકારો ત્યાં
લગી એનો કશો અર્થ નથી ”

“ બસ કરો; તમે જ્ઞાન બૂધ્યા છો-
હું જ્ઞાન નથી બૂધી. ” એટલું બોલીને તે
ત્વરિત ગતિએ પોતાના ખંડમાં જતી રહી.

પરંતુ વિનાયકે સાદમ કહ્યું. તે બાર-
ણાને બધ કરે તે પૂર્વે તેણે તેને બાયમાં
ઝકડી લીધી. પ્રજ્ઞાએ ખૂબ બળ વાપર્યું
અને કહ્યું:—“ છોડો, મને છોડો. નહિ તો
જાણું છર મનની મૂળી. ”

“ ધર મનની મૂળવાની કહી જરૂર
નથી. એમ કરવાથી તમારી અને મારી
બન્નેની બૂખ કેવી રીતે મરવાની હતી ? તમે
છો વિધવા અને હું છું વિધુર ! ” એટલું
હરી ખડખડ દમી પડ્યો. પાછળ જ બળ
જખરીથી તેના મુખ માથે તેણે તેનું મુખ
જરી દીધું. પોતાના દાઢ પર તેને ઉગડા
વિનાયક તેને પોતાના જ કપનખંડમાં
ઉપાડી ગયો.

[૪]

પ્રજ્ઞાનું આખરે પતન થયું. ઘરખાનમાં

તો વિનાયક તરફ ખૂબ તિરસ્કાર દષ્ટિએ
જોતી પણ પછી તો એ નિત્યનો ક્રમ થઈ
ગયો. ઉંડે ઉંડે અંતરમાં પુનર્લેખ કરી
છૂટવાની તીવ્ર અભિલાષા છૂટતી, પણ તે
માટે માર્ગ કોણ કરી આવે ? વિનાયકની
સાથે વ્યવહાર દષ્ટિએ જો અભિચાર તે મે-
વતી હતી તેને માટે તેને અણગમો હતો
અને વિનાયક તેને પરિણીતા તરીકે સ્વીકારે
એ વસ્તુ જ અસંભવિત હતી. છૂપા અભિ-
ચાર કરતાં પરિણીત હવન તેને શ્રેયસ્કર
લાગ્યું.

અનાચાર આચરવામાં પુરો જોડા
તત્પર હોય છે, તેટલા તેની જવાબદારી
સ્વીકારવામાં પાછળ દોષ છે. વિનાયક
પ્રજ્ઞાને છતી ચક્રવાધી ઇકરીઓ ગદ મળ્યો
દોષ એટલા તોરમાં આવી ગયો હતો; પરંતુ
સાથેજ આ ગુપ્ત અભિચારનું કોષ ક્રાંતિ-
નાસક પરિણામ ન આવે તેની તેને તોશરી
રાખવાની હતી. આથી મનપાતની નિરંતર
શોધમાં રહેવું પડતું. આમ તે કાશ્યે જતો
હતો એટલે અભિચાર એખટકે બીજા
પાંચ વર્ષ લગી લગાયો.

બન્નેને દબે લગભગ કાલી ગયું હતું
અને એમાંથી કોષ્ટને ય દબે બધ રહ્યો ન-
હોતો, કારણ કે મર્ગ રહે તેની માથે જ
તેનો નિદ્રાલ થઈ જતો હતો. આ કારણથી
બન્ને તેઓ પૂરાવાના અભાવે સમાજમાં
સીધાસાદા ગણાતો તરીકે જુમતા હતા; છતાં
સમાજમાં તેઓ છતાં યમ ગયાં હતાં.

પ્રજ્ઞાને આ વાતની પણ સમજ પડી
મધ હતી અને સાથે જ તે દબે દિશ્મન-
વાન બની હતી એટલે વિનાયકની માથે એ
દિશ્મ વાત પર ચડી.

“ આપણે આ અભિચાર એમ તેટલો
સચકર અને પ્રિયકર દોગ; છતાં સમાજમાં
તેનું સ્થાન તો કનિષ્ઠ છે. આપણે કોણ

૧૯૩૪નો નવો મોડલ

તારતુ ઢંકણ Notecase] જોવાની લલામણ છે [૨. નં. ૨૬૪૭૦



ફેન્સી લેડીઝ બુટ, સુક, અને ચંપલ વગેરે ખરીદવા માટે

જાણીતું મથક

ગોલ્ડ ફીલ્ડ લેધર વર્ક્સ,

બ્રાન્ચ નં. ૪ પીરબાઇ બીલ્ડીંગ, સેન્ટ્રલ રોડ, મુંબઇ-૪
ફેન્સી લેધર ગુડસ, ડરેસીંગ કેસ, સુટ કેસ, ડાક્યુમેન્ટ કેસ,
ફેબ્રીક ટ્રંક, ક્રીટબેગ, ડાકટરોની ખાસ બેગ, જીવેલ બોક્સ
હોલડીંગ, મનીપર્સ બેલ્ટ બેગ રૂપ, વાચ રૂપ વગેરે.

શોરૂમ-૧૫૮-૬૦, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઇ નં. ૨
સ્વદેશી મારકેટ, નં. ૬-૭ શમી ગલી મુંબઇ નં. ૨.
હિંદ ઓફીસ: બાંગવાડી, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઇ નં. ૨.

ગુણ-સુંદર ગુજરાતીના માનીતા ઝવેરી

સોના, ચાંદી, હીરા, માતી, મીનાકામ વગેરેના
મનપસંદ હિંદીઓના સુંદર આભુષણો
તેમજ

રનેહીઓ અને સખીઓને યા તેમનાં બાળકોને
ભેટ આપવા લાયક સુંદર અને ઉપયોગી વસ્તુઓ

ક્યાંથી મેળવશો ?

ચોકસી દેવચંદ મુલજી

રંપક, શેષ મેમ્બર સ્ટ્રીટ, હિંદી મેન્શન, ઝવેરીખાન,
મુલજી જેઠા મારકેટ સામે, મુંબાઇ, ૨.

સોને મારે

તાકત-તાજગીથી ભરપૂર

લગજતદાર

ઝંડુ દ્રાક્ષા સ વ

વિના વિલંબે વાપરવા માંગે

ખાસ ઝીઝીને મારે

તનદુરસ્તી-તાકતથી ભરપૂર

પ્રદરશિ રોગોનો અકસીર ઇલાજ

ઝંડુ અશોકારિષ્ઠ

ઝીઝીની નખખાઇમાં આખાદ અસર કરનાર
દરેક ઘરમાં હોવો જોઇએ

સાચી શક્તિનો સમૃદ્ધ કરવા

ઝંડુની મુવજામિયત

મ ક ર દ વ જ ગુ ટી

-શક્તિની સર્વોત્તમ દવા-
આજથીજ અજમાવવા માંગે
-તોલા એકના રૂપીઆ આઠ-

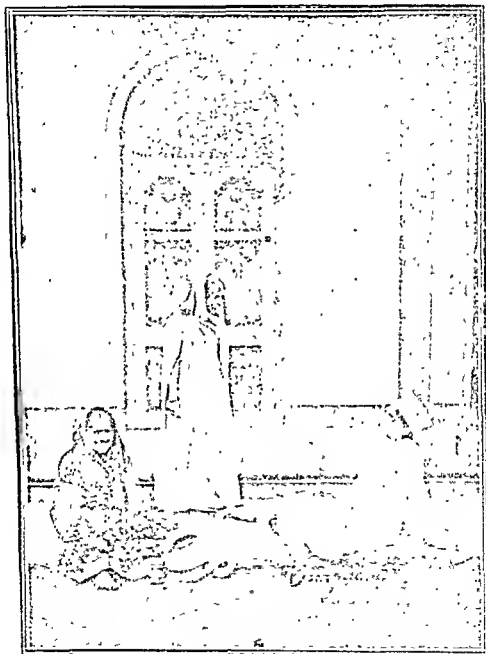
ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ લી૦-મુંબઇ નં. ૧૪

મુંબઇની હુકાન : જુની લાટિયા ગણાજન વાડી, કાલગાદેવી રોડ

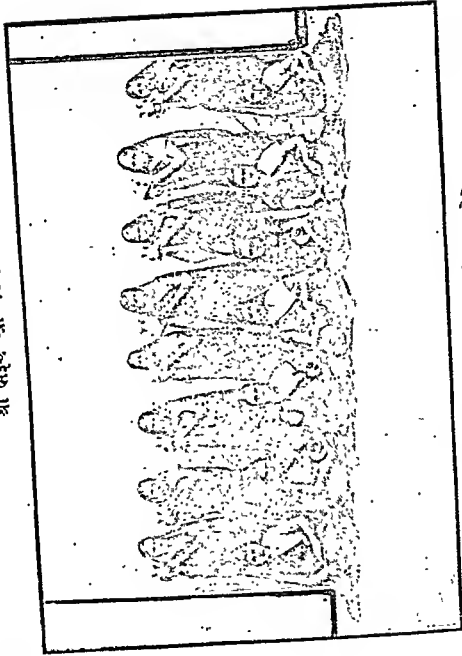
આયુર્વેદિક દવાઓનું સૂચીપત્ર આજેજ મંગાવો

શુશુસુન્દરી

શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી-મંડલ, રસોત્સવ



“ ગાયાલજી ”



પાણીડના ગરબામાં ભાગ લેનાર બહેનો

બોધક: "શારદા"ના સીનરમ્યમી

કથું પગલું ન લઈ શકીએ કે જેથી કરીને સમાજમાં છતાં યષ્ટ રહી શકીએ ? ”

“ પ્રભો, તારું કહેતું સુંદર છે, પણ

આ સ્થિતિમાં

આપણે જે સુ-

ખોપભોગ કરી

શકીએ છીએ,

તેથી વધુ સુખ

પરિણીત જીવન-

માં શું છે ?

આપણે સમાજ-

માં પતિપત્ની

ગણાઈએ એજ

કે ખીલું ? ”

“ એટલે ? ”

“ એટલે નથી

સમજતું ! જનન-

મંડિત જીવનમાં

આપણે વસ્તારી

યષ્ટશું એનો અ-

ર્થ એ થયો કે

આપણે આપણા

વેસવને બૂકી

જવો. પુરોપમાં

આપણા જેવા

સંબંધો રચાયા

રીતે રાખવા લાંબા

અને પુરોપો જે-

ટકું પમંદ કરે

છે, એટલું જન

જીવનમાં હરગી-

ઝ નહિ. ”

“ તમે મને આમ સમજાવો નહિ. ”

“ ખીજી વાત પણ છે. તારો અને

મારો સંબંધ જુદો ગતનો છે. હું સાતિમાં

તથા સમાજમાં કંઈ છું.

પગલું લઈ શકાય નહિ. ”

“ ત્યારે તો તમે મારી

હરિ ! ઉદ્ધારે

[મા પાવા તે ખટથી ઉતરી મદામણ ર...એ દાળ]

ભવસાગર હેલે મહડયો, હરિ ! ઉદ્ધારે;

ધનધોર છવાયું જ્યોત, દયાળુ ! રે તારે.

રજની દિવસ વરતાય ના, હરિ ! ઉદ્ધારે;

નહિ દેખાયે દૂર લોભ, દયાળુ ! રે તારે.

સુખ જીવનનોકા ડૂળતી, હરિ ! ઉદ્ધારે;

વમજોની વસમી તાણુ, દયાળુ ! રે તારે.

મહુદિનનો ભગવન ! બૂકયો પડયો, હરિ ! ઉદ્ધારે;

મારગનો સાવ અલગ, દયાળુ ! રે તારે.

લોહ ઉછળતા કારમા, હરિ ! ઉદ્ધારે;

ધૂ ધૂ ધૂ ધવ તાં નીર, દયાળુ ! રે તારે.

વાયે વિનાશક વાયરા, હરિ ! ઉદ્ધારે;

દયાયે સુએ નહિ તીર, દયાળુ ! રે તારે.

સ્વર્ગનો સહુ યે તણ જયાં, હરિ ! ઉદ્ધારે;

અટલો - એકલો નાચ, દયાળુ ! રે તારે.

શરણ તમારું એટલું, હરિ ! ઉદ્ધારે;

હવિવર ! જાંલોને હાથ, દયાળુ ! રે તારે.

કાંજે ઘેરો કાંકડો, હરિ ! ઉદ્ધારે;

કપડો નાંખ્યો છે પાશ, દયાળુ ! રે તારે.

આધાર નથી અહિં કાંધનો, હરિ ! ઉદ્ધારે;

અલબેલા ! તારી આશ, દયાળુ ! રે તારે.

રંક શિશુ વિજુ ! વિનવે, હરિ ! ઉદ્ધારે;

નો ધારા નો આધાર, દયાળુ ! રે તારે.

જેદર દરે સુખ ઉપરે, હરિ ! ઉદ્ધારે;

એકલી ઉતારે પાર, દયાળુ ! રે તારે.

નાનાલાલ દલપતરામ પટેલ

મારાથી આવું

માથે અન્યાય

એકો છે. તમે

આવા બિર છો

તો મારો ત્યાગ

પણ હું તમને

કીર્તિદાન નીવ-

હું તો કરો જ

ને ? ”

“ તારો ત્યાગ

કરવાને મને કશું

કારણ આજે

નથી અને ભવિ-

ષમાં પણ આવ-

વાતું નથી. બહુ

હું એમ જણાવી

શકું કે હું તારો

ત્યાગ ન કરી

શકું એવી રિય-

તિમાં છું, કારણ

કે એતો સુસ્પષ્ટ

થયું છે કે મને

દેહ વિલાસની

જરૂર છે અને

તે તારા મિવાય

અન્ય રથને પ્રા-

પ્ત થવો સુલભ

નથી. ”

“ તે સત્ય

છે; છતાં કિરમ-

તે લખાયું હોય

અને મને ગર્ભ

રહી જાય તો તમે શું કરો ? ”

“ પણ અશક્ય વાતો કરવાથી કાપડો

શે ? ગર્ભ રહી જાય તે પૂર્વે તેના નાશની

તો હું પેરવી કરું છું; પછી આ બધી ચિંતા બ્યથા ખરી કે નહિ ? ”

“ હું બ્યથા ચિંતા કરતી નથી. મને આનો જ વસવસો હંમેશા દિલમાં ખટક્યા કરે છે. ”

“ તો તારા દિલનું એ યજ્ઞ દૂર કર. પાશ્ચાત્ય પ્રજા વિષે ‘મે’ તને કહ્યું છે તે વિષે તું શોડુક વિશેષ પણ જાણી લે. કે એ પ્રજા આવા વૈભવને બેખટકે નિભાવી શકાય તેટલા માટે સુંદર અદ્યતન શોષો-કર્મો જ જાય છે, એ સાધનો કદિ નિષ્પજ બધા નથી. સમજી ? ” એમ કહી તેણે તેને એક એક મીઠું સુખન દીધું.

[પં]

સમય સમયનું કામ કયે જતો હતો. વિલાસના પ્રારંભકાળે જે જે ચાણ હોય છે તે સદા ટકવું નથી. વિલાસની વિવિધતા માટે માટે જ્યારે કવચિત્ વૈભવસ્ય જગે છે. આ સંજોગમાં પ્રેમિકને તેની પ્રિયતામાં અપ્રતિષ્ઠા બનશે એમ લાગે તો તે ખૂનીની પણ ગરજ સારે છે.

પ્રમાએ વિનાયકથી જ સંતોષ માની લીધો હતો. તે ધારત તો બલમલાને પાણી બરાવત. તેના સૌન્દર્યની ખુમારીમાં દુઝી મરવાને માટે કેટલાય તૈયાર હતા. તેની એક મનોરમ દષ્ટિને સાર કેટલાય આટુર હૃદયો તેની માર્ગપ્રતિક્ષા કરતા હતા. તે વિધવા હતી એટલે એના વસ્ત્રોમાં અજ્ઞ અમતકાર લાવેલા તેના હાથમાં નહોતો. વસ્ત્રોની વિવિધતા અને અલંકારોની પ્રકાશમાન તેજસ્વ્યાથી તે યુવકોને આંત્ર સ્ત્રો એમ નહોતી. છતાં વૈધવ્યને નામે શું સરસ પહેરી શકાઈ નથી ? પ્રકૃતિએ જ ત્યાં પ્રમાને સૌન્દર્યમંડિત બનાવી હતી ત્યાં વિશેષ ફિતિમનારી થી જરૂર હતી ? તેના રવામચર્ચા કેદની છટ માથેથી સરી પડતા અંજરને ઉંચકતાં તેની

દેહની ખુમારીમાં સારો સમાજ દુઝી મરવા જણે તૈયાર હોય તેમ મહો વિકાસી ધરી બર જોઈ રહેતો. એટલું જ નહિ પણ તેના વિષે ક્યાંય લગી વાતો કરી મન મનાવતો.

વૈધવ્યને નામે જ્યાં ત્યાં ચિણુમારી મૂકે એવી બલકલરી ગતિ, અહુ જ કિંમતી અને મુલાયમ વસ્ત્રોમાં હોય ત્યારે અગ્નિગ્રાજ છાંતી. તે દેવદશને તો દિવસમાં એક જ વાર જતી, પણ તેની સાથે દાંટમિલન થાય એવી ઇચ્છા મંદિરના લગ્નશય - બધા બકતો અને મુખ્યાણ પણ કરતા. પ્રમા આવા બકતોને ડાહ્યામાન ગતિએ ઝીણી આંખે સહેજ નિદાળા રમાડતી પણ ખરી. અમરોના શુંજરર તે સાંભળી શકતી હતી. રખડતા યુવકોના છેલ્લગટાક માળા તેને ધણીક વખત ગમતા અને લાગ આવતા ત્રાસી આંખે નિદાળા પણ લેતી. પણ તે મનમાં ખરાબર સમજતી હતી કે તેમની સાથે સંબંધ સધવામાં તેની કિંમત કોડીની થશે. એવામાં જો કોઈ લાયક યુવક મળી ગયો હોત તો તેનો નિશ્ચય જુદોજ હતો.

શુદ્ધમાં તેણે થયેલું પતન તેને જરાય પશંદ નહોતું. વિનાયક તેનો સ્નેહપાત્ર નહોતો; છતાં દેહકુખ જાગતી હતી. અને એથી આગળ જવામાં તેણે ધણો વિમાર કરી જોયો. પણ આજુલગી તે ફારી શકી નહોતી.

વિનાયક આ બધું સમજતો હતો. અને એ માટે તે પોતે રપ્પીકરણ પણ મેજગી લેતો હતો. પ્રમાને ધણીકવાર સાગંધો આપતો કે તે બલમલાને ઠીક પાણી પાવે. આવા પ્રસંગોએ પ્રમા દિલની બધી મુશ્કે જણાવી દેશ તૈયાર થતી, છતાં હવે અમરેલું સુધારવામાં જ તેના મુખની પરિસ્થિતિ આવી રહેતી હતી.

પ્રમાને ગર્મ રજો હતો. વિનાયકે તે માટે ફરવી જોઈતી જોશવાદ કરી લીધી અને

ખન્ને નિશ્ચિત થયા કે મર્ક સ્વતઃ ગળી જશે. પરંતુ મદિના જતા ગયા તેમ તેમને સમન્વય કે તેઓની પુક્તિ ફળી નહોતી. એટલે તો મર્ક તોડવાને માટે ઘણા પ્રયાસો થયા લાગ્યા. પ્રભાએ બહાર નીકળવાનું ઓછું કયું. ગામમાં કિંવદન્તીની સરઆત યથા મઠ હતી. ઓપધિ બધી નિષ્ફળ જતી હતી.

આથી વિનાયકની મું-

જવણ વધી પડી.

પ્રમાએ કહ્યું:—

“ જુઓ, આ વખતે ધમરની કંઈ જુદી રચના લાગે છે. બે તમને સન્મતિ સૂઝતી હોય તો તમે મારો બહાર સ્વીકાર કરો. અને એમાં મને પોતાને કથી દરકત નથી. ઇચ્છા હોય તો આપણે ખન્ને બહાર જઈએ અને ત્યાં મુખરૂપ પ્રસ્તુતિ કરાવીએ. મને એક બાગકનો તો રહ્યો લેવા દો. ”

વિનાયકે જણાવ્યું:—

“ સાચું છે, પણ એ ખન્ને માગોમાંથી હવે એકે માર્ગે લઈ સકાય એમ નથી. તું આવી વાતો કરી મને મૂંઝવ નહિ. હું તેનો રસ્તો કરી લઈશ. ”

“ પણ હવે મને સાતમે મદિના જવું છે. તમે શો રસ્તો કરશો ? મારા ઘરિરને પુકડાન થાય એવી કથી ઓપધિ મારે હવે મેંની નથી. ”

“ તારો આ મોઢા આચારવિક છે.

અહીંથી આપણે બહાર જવું. એનો અર્થ સમજે છે ? ધાધું હોત તો આપણે જાત્રાના બહાના નીચે તું કહે છે. તેવું કરી શકત. પણ હવે તો મુશ્કેલીનો પાર નથી. ”

“ ત્યારે શું કરીશું ? ”

“ વખતે બધું યથા જશે. ”

ધીમા નિઃસ્વાસ સાથે પ્રભાએ મો ફરવ્યું.

દેહનાં દ્વૈતાદ્વૈત

સખા કાં લેહ ધરે મનમાં ?
વિમલ ચન્દ્ર તું, સ્વેતચન્દ્રિકા,
હું, તુજ ચુલ્કશશિઃ
પુરુષ તું ખલો ! હું મૃતિ, તુજ—
ચરજુતણી દાસી.

હું સરિતા તુજ, તું તુજ સાગર,
લેહ કેમ તુજને ?
હું સ્તિકા, રસિકા, પદપદ તું,
ત્રિય-અતિતર સુખને.

હું અપલા, તું એ અલમેલા !
શ્યામ એધ સુખને,
સર્વ સમયુત્તમ મદકમલે,
લાજ હવે તુજને.

કુણ્ડપદ્મપુખ્ત રંગ દેહતી—
રાધાં રસધેલી :
રેહ દ્વૈતે અદ્વૈત પ્રમાણે,
ત્રિલોક એ કેલિ.

હૃદયંદરાયં હસાંધ

હોય એમ એનેય તાદશ લામવા માંડ્યું. તેણે જ્વેરથી ખૂસ પોડવા વ્યય પ્રવત્ન કર્યો.

આજ વખતે વિનાયક દાયમાં દવાની આથી સાથે આગ્યો. પ્રમાના ગલ આમુથી શીખમ ગયા હતા. તે બધું સમજતો હતો, પરંતુ કહણ દેખું કરીને તેણે તેને પરાણે

પુનર્લગ્ન આના કરતાં શું ખોટું ? મરતી વખતની કિશોરે બંધક કરેલી ઇચ્છા બર આવી હોત તો મારે, મારે આવી કથી ચિંતા હોત મંરી ? પ્રમા પ્રભાવિં હીન બનતી જતી હતી. આલકાઓનો પાર નહોતો. મદિનીના બહાના હેઠળ તે પર્વારીવસ રહેવા લામી.

એક દિવસે વિનાયકે તેને દવા પાષ તેની જ સાથે તે દિન-પ્રતિદિન સાથે જ માંદી થતી આવી. ધરમાં સર્માવદલાં પણ આવી ગયાં. માંજુસોની અવર-જવર વધતી મઠ બને પુરોમાં મસલત સર યથા મઠ. પ્રભાતો જણે કંઈક ઘાટ પડાવાતો

દવા પાછ દીધી. પ્રમાએ મો ફેરવી દીધું અને આંખમાં હલકાતા આંસુ સાથે તેણે વિનાયક સામે મીટ. મીટી ધમકૂત સમે વિનાયક મૂંઝાવે, થંભી ગયો અને બીજા પળે ચાલી ગયો.

યષ રજુ : પ્રકા બેમાન યષ ગમ. સ્વામ શત્રિમાં સરત્ર નિઃશબ્દતા પથરાયલી હતી. વિનાયકની આંખમાં હલ નહોતી. કાષ ભયંકર કાર્ય પતાવવાનું હોય તેમ ધોરતમ પગલાં પાડતો તે આંટા દષ રજો હતો. રાત્રિના બે વાગી ગયા હતા. મારતેલનો એક ડબો તેણે બહાર લાવી મૂક્યો. સ્મશાનપાત્રની તૈયારી થતી હોય તેમ ધોર કાર્યોમાં ટેવાયલા પુરુષો. પથુ ઉભરાવા લાગ્યા.

કશી પથુ ગરબક કપાં સિવાય, પ્રકાને અંદરથી હથકી લાવી ઠાકડી સાથે બંધી અને અજબ ત્વરાથી તેને સ્મશાનઘાટ પર લાવી મૂકી દીધી. સાથે પેણો ગારતેલનો ડબો પથુ હતો.

કાષનીય આંખમાં હલ કે દુઃખની લાંબણી જણાતી નહોતી. ધોરતમ કાર્ય પતાવી દેવાની ત્વરા સિવાય બીજા કાષ ચિંતા નહોતી. ચિતા ખડકાષ કે દુર્લભ ગારતેલનો ડબો થોડાક હંધો વાળ્યો. શાસ્ત્રની ભયંકરતામાં જાણે આ કાષ ભૂતાવળ હોય તેમ

આકાશમાં ટમટમતા તારાઓના પ્રકાશમાં દેખાતું હતું. એ તારાઓ પથુ વાદળથી ઢંકાયા-આજ ધડીએ આ ચિતાની અગ્નિ-જ્વાળા હંચે હંચે જવા લાગી.

ગોડવેલી ચિતા ઢાલી ગમ. સૈકાઓની હંધમાંથી જાણે પ્રકા જગતી હોય તેમ તેનું જીવનું શય હથુ યષ મથુ. તેની હૃદયનેદકં મેસિ હૃદય વીંધી આરપાર નીકળી ગમ. બીજા જ ધડીએ તે જળતી ચિતામાં દળા પડી, તરફવા લાગી અને વિનાયકની ભૂતાવળને પોંગળાવતી ગમ. બધા સિયિય યષ ગયા, કતંબ લાન ભૂંધ્યા. બન્ને હાથવડે મો ઢાકી દષ બહેબાકળા બની નીચે બેસી ગયા.

વિનાયક આગળ ધધ્યે. પાસે પડેણો અધૂરો ગારતેલનો ડબો હથક્યો અને અરત-બ્યસન થયેસી આગને ચેતનવંતી કરો મૂકી. તેના સિવાય આ દશક કાર્ય કરી પથુ કાણુ શકે ?

અગ્નિશીખાએ મર્માદા મૂકી હતી. જેણે સર્વસ્વનું બલિદાન આપ્યું હતું તેની વિધવાના સૌન્દર્યનું મૂલ જીવતી બાળાને જ દેવાય ને ? મરતા જે કાષએ જે આશા બ્યકત કરેલી તેની પૂણ્યકૃતિ આમ જ થાય ને ?



લગ્ન અને કુટુંબલાવનામાં વિચારપરિવર્તન

લેખક: શ્રી હંચનલાલ ત્રિલોચનદાસ મરચંદ

એમ. એ.; એલએલ. બી.

(લેખાંક ૩ જો.)

લગ્નલાવના

"લગ્ન સંબંધી તમારા થા વિચાર છે ?" આ પ્રશ્નના ઉત્તરોનું પૃથક્કરણ કરતાં જણાય છે કે લોકો 'લગ્ન'ની સંરચાને પાંચ ભુજ સ્વરૂપમાં ભુજે છે. (૧) અંગત (૨) સામાજિક (૩) ધાર્મિક (૪) નૈતિક અને (૫) કેવળ કરારનાં સ્વરૂપમાં (Contractual). પહેલા સ્વરૂપ પ્રમાણે લગ્ન એ અંગત આયત્ત છે, જે જિન્ન નતિની વ્યક્તિઓ વચ્ચેની મૈત્રી, સહવાસ અગર આજીવન 'શાગીદારી' છે, એ મુજબ લગ્નનો હેતુ એક બીજાનાં સુખને ખાતર અગર બન્નેની સંપૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવા અગર અન્યોન્ન શુભદાયની પૂરવણી કરવાનો છે. સામાજિક દષ્ટિએ લગ્નનો હેતુ સમાજનાં સાર્વજનિક કલ્યાણનો અગર વંશરુદ્ધિનો હોષ-ચક્ર. ત્રીજા વર્ગનાં મત અનુસાર લગ્ન એ પવિત્ર બંધન હોષ એક ધાર્મિક સંસ્કાર છે. નૈતિક દષ્ટિએ લગ્ન એટલે નતિની વાસનાઓને કાયદેસર માર્ગે સંતોષવાનું એક સ્થાન, એ પ્રમાણે લગ્ન અનીતિકાર્યો આચરણનાં અટકાવ માટે એક જરૂરી સંસ્થા લેખાય છે. ત્યારે છેલ્લા વર્ગનાં દષ્ટિબિન્દુ પ્રમાણે જોતાં લગ્ન એ કેવળ વ્યવહારપયોગી કરાર Contract છે.

સામાજિક, ૩૯ નૈતિક અને ૧૨ " કરાર ". લગ્નનાં સ્વરૂપ વિશે યુવાનોનાં વિચારોનું આ પૃથક્કરણ છે.

આમાંથી ૧૦૬ યુવાનો બીજા દષ્ટિબિન્દુને બેગરેજ કર્યા વિના કેવળ અંગત સ્વરૂપમાં જ ભુજે છે. આ પ્રમાણે ફક્ત એક તરફી રાતે જોતાં ૪૧ ધાર્મિક, ૨૪ સામાજિક, ૧૪ નૈતિક અને ૭ કરાર સ્વરૂપમાં લગ્નને ભુજે છે.

મુંબઈ, ગુજરાત અને પૂના આ ત્રણે ક્ષેત્રો યુવાનોના મોટા ભાગ, લગ્નને અંગત Personal-સંસ્થા ગણે છે. સામાજિક દષ્ટિએ જોનારાઓની સંખ્યા ગુજરાત સિવાય અનુક્રમે બીજી આવે છે. મુંબઈ કરતાં વધારે યુવાનોએ ગુજરાત અને પૂનામાં લગ્નને કરારનું સ્વરૂપ આપ્યું છે.

આ પાત યુવાનોના ઉપસા વર્ગની એટલે કે ઉંચી કેળવણી લીધેલાઓની યથા મુજબના મેટ્રીક સુધી ભણેલા યુવાનોમાંથી ૧૪ જણાઓએ આ પ્રશ્નનો જવાબ નથી આપ્યો; ત્યારે બાકીનામાંથી ૬ અંગત, ૫ ધાર્મિક, ૧ સામાજિક અને અંગત, ૧ અંગત અને નૈતિક, ૧ ધાર્મિક અને સામાજિક આ પ્રમાણે લગ્નનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે. ગુજરાતમાં ૧૦ માંથી એક જવાબ નથી આપ્યો ૩ સામાજિક, ૧ અંગત, ૧ ધાર્મિક, ૧ નૈતિક, ૧

૭૩ યુવાનોએ આ પ્રશ્નનો જવાબ આપ્યો નથી. ધણી મોટા ભાગ (૧૭૫) લગ્નને અંગત દષ્ટિએ ભુજે છે. ૭૩ ધાર્મિક, ૬૮

અંગત અને નૈતિક અને ૨ સામાજિક અને નૈતિક.

યુવતીઓ

નીચેનું ખાતું યુવતીઓના લગ્નસ્વરૂપને ખ્યાલ આપે છે.

| | મુંબઈ | ગુજરાત |
|----------------------------|-------|--------|
| અંગત | ૧૬ | ૬ |
| સામાજિક | ૭ | ૧ |
| ધાર્મિક | ૪ | ૪ |
| નૈતિક | ૧ | — |
| કરાર | — | ૧ |
| અંગત અને ધાર્મિક | ૨ | ૨ |
| " " નૈતિક | ૨ | — |
| " " કરાર | — | ૨ |
| ધાર્મિક, સામાજિક અને નૈતિક | ૧ | — |
| | ૩૩ | ૧૬ |

મુંબઈની ૧૮ અને ગુજરાતની ૧૧ સ્ત્રીઓએ જવાબ નથી આપ્યો.

મુંબઈની સ્ત્રીઓનો મોટો ભાગ લગ્નને અંગત સ્વરૂપ આપે છે. મુંબઈની ૪ સ્ત્રીઓ લગ્નની નૈતિક બાબત પર વધારે ધ્યાન આપે છે. ન્યારે ૩ ગુજરાતજો લગ્નની 'કરાર' સ્વરૂપને પ્રાધાન્ય આપે છે.

યુવાનો કરતાં ઘણી વધારે યુવતીઓએ લગ્નનાં સ્વરૂપને લગતો જવાબ આપ્યો નથી. પરંતુ જાનેનાં પ્રશ્નો સામટાં જોતાં, તેમાંના ઘણાં મોટા ભાગ લગ્નને અંગત સ્વરૂપે જુએ છે તેનાથી બીજા સંખ્યા અનુક્રમે 'ધાર્મિક' સ્વરૂપની આપે છે. કેટલાક લગ્નને ફક્ત 'નૈતિક સલામતી' (moral safeguard) લેજે છે. થોડાક આગળ ધપી લગ્નને કરારનું સ્વરૂપ આપવાની દીક્ષિતતા લેતાં છે. એ બધું દેખાડે છે કે લગ્ન એ ધાર્મિક અને પવિત્ર સંસ્કાર છે એ વિચાર ખોટો થીમે ખૂંસાતો જાય છે. અને તેને અદલે

લગ્નનું અંગત સ્વરૂપ પ્રાધાન્ય સ્થાન મેળવતું જાય છે. લગ્ન વિરોધી વિચાર-વિચારણાં અભ્યાસીઓને એ બીના સસંગ જણાય છે થોડાક યુવાનો અને યુવતીઓ લગ્નને 'કરાર' કહેતાં પણ અચકાયા નથી.

કેટલાક લાક્ષણિક જવાબો

૧મું પહેલો (યુવાનો)

(૧.) લગ્ન એ પુરૂષ અને સ્ત્રીનું મારી-રિક, માનસિક, બૌદ્ધિક (Intellectual) અને સાર્વારિક એકત્વ છે, અને હેલુ પશુ જોષએ. આધુનિક લગ્નપદ્ધતિ ફક્ત મારી-રિક એકત્વ ઉત્પન્ન કરી, બીજાં વસ્તુઓને માત્ર અકસ્માત ઉપર ધોલી દે છે.

(૨.) લગ્ન એ માનવ આત્માની મૌલિક (Fundamental) ધર્મજાણને ફળીજૂત કરતું તત્ત્વ છે.

(૩.) લગ્ન એટલે જાતીય વાસના (Sexual Instinct) નું સન્તોષ સુખ અને પત્નીથી યતી કુટુંબસેવા.

(૪.) "પત્ની એટલે સર્વોત્તમ મિત્ર." એવી વેદોમાંજ આપાવેલી વ્યાખ્યા મને લગ્નના સ્વરૂપમાં ઘણી અગત્યની લાગે છે.

(૫.) લગ્નનાં બંધન જેટલાં પ્રમાણમાં સામાજિક છે, તેટલાજ પ્રમાણમાં અકુદરતી પણ છે. અને કુદરત તેમાં અસ્તિત્વ છતાં, પોતાનું કામ કરે જશે...

(૬.) સ્ત્રી અને પુરૂષનાં બંધન બજાર તરફ નહિ પરંતુ ઐશ્વર્ય સંયોગથી ઉત્પન્ન થતાં જોષએ. હિંદુતાનમાં તો લગ્નની મહિમા બંધાયા પછી જ પ્રેમ ઉદભવે છે. કેટલેક અંશે આ ધ્રુવવા યોગ્ય નથી, કારણ આવો પ્રેમ આજીવન દૃઢ રહે તેની કશી ખાતરી નથી.

(૭.) લગ્ન એ માનવજીવનની તે

રિયલિટી ન્યાં મનુષ્યનાં આત્માનો સંપૂર્ણ વ્યવહાર અને સુખદ વિકાસ થાય.

(૮) લગ્ન રીતમાં નથી. બ્રાહ્મણોએ ઉચ્ચારેલા મંત્રોચ્ચારોમાં નથી. એ તો બે આત્માનું એકય છે. એ હૃદય અને બુદ્ધિનો સંયોગ છે. માનવીનું આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ હંમેશાં યદવાનું એક સાધન છે.

(૯) અશકય અને કર્પનાભર્યા આદર્શોમાં હું માનતો ન હોવાથી, મારા લગ્ન વિશેના વિચાર જડવાદી materialistic છે. એટલે હું તો તેને જ હત્તમ લગ્ન માનું છું. કે જેમાંથી પુરુષ અને સ્ત્રીને વધારેમાં વધારે સુખ મળે. સોએ નવાણું દંપતી કેવળ જડવાદી હોય, લગ્નને આધ્યાત્મિક જેવું મોડું સ્વરૂપ આપવું એ હાસિયાત છે.

(૧૦) લગ્ન એ સંપૂર્ણ આત્મવિકાસ શોધતાં બે આત્માઓનું એકઠાં એવા આત્મવિકાસ ત્યારે જ શક્ય હોય શકે કે જ્યારે બન્નેનું સાંસ્કારિક વલણ એક હોય અને બન્નેનાં જીવન આદર્શો વચ્ચે સાર્થક હોય.

(૧૧) લગ્ન એ પુરુષ અને સ્ત્રીનાં માનસિક અને શારીરિક સંબંધ છે. એ કંઈ પવિત્ર બંધન નથી...

(૧૨) નથી એ પવિત્ર વસ્તુ કે નથી માંવેલીનો કરાર. પ્રજ્ઞની ઉત્પત્તિ અને ક્રોધ-રાગોનાં સંતાન-દલ્લ માટે ઉપગ્રવેશે એ કાયદેસરનો સંબંધ છે.

(૧૩) સન્તાનોનાં સ્વરૂપમાં પોતાની જાતને અનંત બનાવવા માટે સર્જનશીલ સ્ત્રી પુરુષનો સંબંધ.

(૧૪) સામાજિક વ્યવહાર સરળ રીતે ચાલે તેટલા માટે સમાજના મોટા ભાગ માટે લગ્ન જરૂરી છે. લગ્નનું આદર્શ અને રસાત્મક-Romantic સ્વરૂપ જીવનનાં સહધી દૂર છે.

(૧૫) ...સામાજિક બંધન છે.

(૧૬) ...ધાર્મિક બંધન છે. એક બીજાને જીવનભરની અને વિશ્વાસપૂર્ણ મૈત્રીથી આધ્યાત્મિક અને નૈતિક બંધન બાંધે છે. સમાજને ઉચ્ચ નૈતિક કક્ષા ઉપર રાખવા માટે લગ્નનાં આ આદર્શ સ્વરૂપને આપણે ટકાવી રાખવું ઘટે. હિંદુ ધર્મના આ આદર્શને લીધેજ હિંદુ સમાજ આજે પોતાનું શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિત્વ બોગવી રહ્યો છે.

(૧૭) લગ્નને કરાર તરીકે વર્ણવી એવી છે કે દલકી કાટીએ હતારી નાખવું જોઈએ નહિ. લગ્ન એ તો પુરુષ અને સ્ત્રીની વાસનાઓને સંતોષવાનું બુદ્ધિજન્ય-Rational અને કાયદેસરનું તથા કાંતોનો પર અવલંબેલું સાધન છે.

(૧૮) લગ્ન વિના જગતની કર્પના માત્ર મને બચાવે લાગે છે. કુદરતમાં કંઈ પણ એકલું નથી તો પછી પુરુષ યા સ્ત્રી એકલા કેમ રહી શકે? એ વિના જગતમાં અધોધુધી પ્રવર્તે અને અનીતીભર્યા પાપાચરણોજ જગતમાં નિયમરૂપ રહે.

(૧૯) લગ્ન એ અનંત, આજીવન સદ-ધર્મચાર છે. એવા આધ્યાત્મિક આદર્શમાં છૂટાછૂટાને પ્રર્થ હોય શકે નહિ. લગ્ન એ દરેક વ્યર્થમાં સર્જનાત્મક એકય-Creative Unity-છે.

(૨૦) જીવનનાં અંતિમ આદર્શોની સિદ્ધિ વ્યર્થે એક બીજાને સદાય કરવા માટે લગ્ન રૂપી એકય નિર્માયું છે. આથી બન્નેનાં આદર્શોની અને ભાવનાની એકતાનતા તે પ્રેમ-એ ન હોય તો લગ્ન કેવળ આકસ્મિક કરાર છે.

(૨૧) શારીરિક જરૂરીયાત. પોતે યદાવું અને બીજાથી યદાવું એ પ્રધરદત પ્રસાદી છે.

(૨૨) સમાજને જીવંત રાખવા માટે નિર્માયણ સામાજિક બંધન છે. એ સંયોગ

સમાનોનોજ હોઈ શકે—માનવતાનાં શારીરિક માનસિક તેમજ આધ્યાત્મિક કલ્યાણ અર્થે.

(૨૨) કુદરતની રચનામાં જે સર્વોત્તમ હેતુ છે, તેની સિદ્ધિ માટે સર્જનપદ્ધતિ ઐક્ય. આદર્શ લગ્નમાં મિથુન સંયોગ પણ પવિત્ર થાય છે—આંતરિક લાવણ્યનાં બાહ્ય સ્વરૂપ રૂપે—

(૨૩) લગ્ન એ આધ્યાત્મિક વસ્તુ છે, એ લાવના ક્યારનીય નાશ પામી છે. આધ્યાત્મિક ઐક્યને સહવાસ Cohabitation ની જરૂર નથી. ઉચ્ચદ્વં લાંબો સદ્વાસ, હિન્દુ સંસારમાં અને છે તેમ આધ્યાત્મિક ઐક્ય ઉપજતી શકતો નથી લગ્ન એ કેવળ શારીરિક સંબંધ છે અથવા તો શારીરિક સંબંધ માટેનો જાહેર અને કલ્પદેશર પરવાનો છે. લગ્ન સાથે સંડોવાયેલી વહેમભરી પુરાણી વિચારમાળાને વિખેરી નાખવી જોઈએ.

(૨૪) લગ્ન એ Luxury સોખ છે.

(૨૫) લગ્ન એ ક્યાર છે. અને જે વ્યક્તિઓની અંગત વાત છે, સન્તાનહક્કને અને લગ્નને કોઈ પણ જાતનો સંબંધ હોવો જોઈએ નહિ. એટલે લગ્ન સંબંધમાંથી અચર બહાર કાઢવા યથેસા બાળકને સમાજે એક સરખો આવકાર આપવો જોઈએ.

૬મું છીએ (કુદરતીઓ)

(૧) લગ્ન એટલે પુરુષ અને સ્ત્રીનું ઐક્ય. ખરું જોતાં આ ઐક્ય જપતિને સુખ-દાયક નીવડતું જોઈએ.

(૨) સમાજ, દેશ અને માનવજાતની સેવા કરતાં, સંસારનાં મદાસાગરમાં તરવા માટે સાથી રાખવાની કુદરતી ઇચ્છા થાય તે સંતોષેવાનું સાધન તે લગ્ન.

(૩) લગ્ન એટલે જે દેવાનાં પ્રેમથી સુખજાળ બનેલું ઐક્ય. એમાં એક બીજાની અપૂર્ણતા પૂરવા માટે એક બીજાને પૂરતો અવકાશ મળે છે. લગ્ન એ કુદરતી આકર્ષણ-

નું પરિણામ છે. પરમ પ્રેમ. લગ્નમાં ફળીભૂત થાય છે.

(૪) દુનિયામાં પવિત્રતા પવિત્ર સંબંધ છે. પતિપત્નીનો પ્રેમ એ દિવ્ય પ્રેમ છે. એ આત્માનાં વિકાસ અર્થે છે. જેમ જળ સીંચ-નથી વૃક્ષ ઉછેરાઈ મોટું થાય છે. તેમ લગ્ન પત્ની પ્રેમનાં સીંચનથી પતિપત્નીનો આત્મા વિકાસ પામે છે.

(૫) પત્ની એ પતિનો સાચો સલાહકાર અને સાથી છે. તેમનો સંબંધ એ આદર્શ મિત્રનાં જેવો હોવો જોઈએ.

(૬) લગ્ન એ પરમ મૈત્રીનું બંધન છે. પ્રેમનાં સખજા તન્તુ પુરુષ અને સ્ત્રીને પાસે બેઝી બાંધે છે. એ પૂરતાં ભગવાન દેવાનાં ચૂરેચૂરા થાય છે. આદર્શ લગ્ન પૃથ્વી પર સ્વર્ગ ઉતારે છે.

(૭) લગ્ન એ ઐક્યબીજનો સદચાર માત્ર નહિ પણ તાદાત્મ્યવૃત્તિ.

(૮) જે ભિન્ન જાતિ વચ્ચેનો પરમ નૈતિક સંબંધ એ લગ્ન. પ્રમાદી અને અસ્વચ્છ મનને સીધે માર્ગે દોરતો એ પ્રેમાળ આબૂક છે. શારીરિક અને ધાર્મિક પવિત્રતા જળવવાનો એ સલામતીભર્યો માર્ગ છે.

(૯) લગ્ન માનવને માટે સર્જેલું પવિત્ર બંધન છે. એ પૂરતું કે તોડતું ન જોઈએ. છૂટાછેડા એ અસુખીયાઓને શાન્તિ આપવાનું સાધન લાગે છે. પરંતુ એનાંથી લગ્નની પવિત્રતા અને સરળતાનો નાશ થાય છે.

(૧૦) જે જણાઓને ફક્ત એક નહિ પણ સાત લવ સુધી બાંધતું પવિત્ર બંધન.

(૧૧) બન્નેએ સ્વીકારેલું પવિત્ર બંધન. પરસ્પર સુખ અને કલ્યાણ માટેની સમાન ભાગીદારી. મરજી થાય ત્યારે એ છૂટું પણ પાડી શકાતું જોઈએ.

" પેનકીલર " એ આગરો ટ્રેડમાર્ક છે



Painkiller

પેનકીલર.

(પરીડલીસ)

ઝાઝેરા, ઉલટી, ઝાડો, મરડો તેમજ પેટના દુખાવા ઉપર રામખાણુ ઇલાજ છે.

નક્કી માથાથી સાવચેત રહેજો.
શોધ એજન્ટસ:—

પરસોતમદાસ હરજી એન્ડ સન.
મુંબઈ અને મદ્રાસ.

—એ સુંદર નવલકથાઓ—

ઇબ્યાની કંપની સરકારના
આરા સમયની રોગચાળા
પ્રેમખાણુ

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૦-૦ : પો. ૦-૨-૬

તૂટેલાં કવિવર ટાગોરની
બંધન સુંદર સામાજિક
નવલકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૦-૮-૦ : પો. ૦-૧-૬

લખો:

વ્યવસ્થાપક " ગુણસુન્દરી "

૧૧૪, ગીરનામ બેંક રોડ, મુંબાઈ, ૪

ગાંધીના વંદેમાતરમ
શિકાકઠ સાબુ

(૨૪૨૮૬)

માથાના વાળ ખરી જતા અટકાવે છે.
વાળને વધારી મુંબાજા અને કાળા બનાવે છે
તેમજ શરીરે ન્હાવાંથી ચામડી મુલાયમ થાય
છે. દરેક આક્રમણે વાપરી પોતાનો સંપુર્ણ
સંતોષ જાહેર કર્યો છે. ઉપરાંત વડોદરા સ્વદેશી
ખજાર પ્રદર્શન તરફથી સોનાનો ચાંદ આપવામાં
આવ્યો છે. કીંમત ત્રણ ગાંધીની પેટીના તેર
આના ૮. ખ. જુડુ.

જાનાવનાર:—એમ. એસ. ગાંધી

કડી (ઉ. ગુજરાત)

મળવાનું ઠેકાણું.

કાયમી સ્વદેશી ખંડાર

મુંબાઈ અને અમદાવાદ તેમજ દવાવાળાને
ત્યાંથી અને દરેક સ્વદેશી સ્ટોરમાંથી મળશે.

કુદરતને આધીન છે !

એમ મનાવું આવ્યું છે. કે સંતાન થવા ન
થવા કુદરતને આધીન છે, પરંતુ આ જમા-
નાની સાપેક્ષ અને વેદકની શોધોએ પૂરવાર
કરી આવ્યું છે કે એ અનુકૂળના હાથની
વાત છે, અને વાતે બીલકૂલ સ્વેચ્છી છે.

અ રૂ બ (૨૪૨૮૬)

નિર્દોષ વનસ્પતિની દવાના ફક્ત સાતજ દિવ-
સના સેવનથી હરકોઈ બી પ્રકૃતિની જન્ન-
ભાંધી દર્મેય માટે છૂટી થઈ શકે છે.
એની કીંમત શી ?

એકજ વખત રૂ. ૧૦-૦-૦નો ખર્ચ અને પછી
ફળપોનો ખર્ચાવ. પરદેશ: ફક્ત ચોર્લિંગ રૂ. ૨૦

મીસીસ કુસુમકુમારી મહેતા

નરીરાબાદ (રાજપુતાના)

તા.ક. ગાગો અને રાહેદોમાં એજન્સીઓ
આપવાની. લખો ઉપરનાજ ઠેકાણે.

૩૩ વર્ષનું જૂનું અને જાણીતું

ગુજરાતી પંચ

માંધીરોડ ————— અમદાવાદ

દર રવિવારે પ્રગટ થાય છે.

સ્થાનિક રૂ. ૩)

પરદેશના રૂ. ૮૫

હિંદમાં રૂ. ૪)

છુટક નંબર ૦-૧-૦

ફક્ત રવિવારે

નમૂનો મફત

ગુજરાતી પંચ

દર અઠવાડિયે સરેરાશ ૪૦ થી ૪૪ પૃષ્ઠનાં રસમય વિવિધ વિષયોનું વાંચન આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

દર અઠવાડિયે ચાલુ વાર્તા આપે છે. હાલમાં “એ લેલી હાથ !” નામે એક શ્રેષ્ઠ વાર્તા શ્રી. મહાશયકર ઇન્દ્રજી દવેની કલમથી લખાઈને દર અઠવાડિયે પ્રકટ થાય છે.

ગુજરાતી પંચ

દર અઠવાડિયે એક સંપૂર્ણ કુટુંબી વાર્તા આપે છે. ઉપરાંત પંચનાદ, સાહિત્યનાં સરખત ખાટાં અને મીઠાં, પુસ્તક-પરિચય વગેરે આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

દેશવિદેશના સમાચારો, વિવિધ સંમેલનોના અહેવાલો, રાજકીય, ધાર્મિક, સાંસારિક, શિક્ષણ વિષયક, જેતી, હુન્નર ઉદ્યોગ, વ્યાપાર, કલા, વિજ્ઞાન આદિ અનેક વિષયોની માહિતીઓ મુખ્યવસ્થિત અને સંકલિત રીતે આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

દર વર્ષે પોતાના વાર્ષિક ગ્રાહકોને ૨૫૦ પૃષ્ઠની એક મુન્દર નવલકથા વિના મૂલ્યે લેટ આપે છે.

આને જ ગ્રાહક તરીકે નામ નોંધાવો.

(૧૨) એ જાણુને બને ત્યાં સુધી સહવાસ રાખવાની ભાર્ગીદારી.

(૧૩) કરાર છે. એટલે બેમાંથી કોઈ પણ વ્યક્તિની ઇચ્છા થાય ત્યારે બન્નેની સંમતિથી તેનો જંગ પણ થઈ શકે. જોઈએ. કદપનાભર્યા પ્રેમ ઉપર નહિ. પરંતુ સ્વભાવ અને આદર્શોની સમાનતા ઉપર એ રચાયેલો જોઈએ.

લગ્નની જરૂરીઆત

મુખ્યત્વે ૧૪૮, ગુજરાતનાં ૧૦૦ અને મુલાનાં ૬૧ યુવાનો લગ્નને જરૂરી લેખે છે. મુખ્યત્વે ૨૧, ગુજરાતનાં ૧૫ અને મુલાનાં ૧૧ યુવાનો લગ્નને જરૂરી નથી લેખતાં. મુખ્ય અને ગુજરાતનો એક-એક યુવાન એ પ્રશ્નનો સ્પષ્ટ જવાબ આપવાની અશક્તિ બતાવતાં લખે છે કે લગ્નની જરૂરીઆતનો પ્રશ્ન વ્યક્તિગત છે. પૂતાનો એક જાણ જણાવે છે કે પરિણીત તેમજ અપરિણીત બન્ને અવસ્થાઓ સારી છે. એટલે લગ્ન તદ્દન જરૂરી છે કે નહિ તે ચોક્કસ કંઠી શકાય નહિ. મુખ્યત્વે ૪ અને ગુજરાતનાં ૨ યુવાનોએ એ પ્રશ્નને છોડ્યો જ નથી.

કેટલાક યુવાનોએ 'હા' કે 'ના' એમ ચોક્કસ જવાબ આપ્યો નથી પરંતુ સંસ્કૃતિ conditioned જવાબ આપ્યો છે. તે સંસ્કૃતિનું પૃથકકરણ નીચે પ્રમાણે છે.

મુખ્ય

૧૦ હા, પરંતુ જો માથુંસ પોતાની વાસનાઓને કાણુમાં રાખી શકતો હોય તો ના. અવિવાહિતતાજ સારી છે.

૬ હા. પણ જો ઉચ્ચ પ્રકારનું કંતબંધીય જીવન ગાળવું હોય તો ના.

૭ હા. પણ જો પુરૂષ આર્થિક રીતે સ્વતંત્ર ન હોય અને પોતાનું અને કુટુંબનું

ભરણપોષણ કરવા શક્તિમાન ન હોય તો ના.

૪ હા. પણ રોગી માટે ના.

૩ હા. આધુનિક સમાજમાં પણ ન્યારે સમાજ અંગત સ્વતંત્રતામાં વધુ માનતો થશે અને નારી જાત સ્વતંત્ર થઈ તેને પુરૂષના રક્ષણની જરૂર ન રહે ત્યારે ના.

૨ હા. પણ એ વ્યક્તિગત પ્રશ્ન છે.

૧ હા. સાચો પ્રેમ હોય તો જ.

ગુજરાત

૫ હા. પણ એ વ્યક્તિગત પ્રશ્ન છે.

૪ હા. પણ રોગીઓ અને દુષ્કાળવાળાઓ માટે ના.

૩ હા. પણ આર્થિક રીતે સ્વતંત્ર ન હોય તો ના.

૧ હા. પણ જો મનુષ્ય 'સહાયક' યાજ્ઞી શક્તો હોય તો ના.

૧ પ્રથમ મુત્તે પિંડદાન માટે સંતાન પ્રાપ્તિ અથવા લગ્ન કરવું જોઈએ.

ળીજાઓ માટે અંગત સલાહ છે.

૧ હા. આધુનિક સંજોગોમાં પણ ન્યારે ઝીંઝી સહાયરીજીઓ રહી શકશે ત્યારે ના.

મુલા

૩ હા. પણ જો વાસના કાણુમાં રખાતી હોય તો ના. કારણ સહાયરોજી ઉત્તમ છે.

૧ હા. આધુનિક સંજોગોમાં પણ ન્યારે આપણી છુદ્ધિનો આપણા પર સંપૂર્ણ કાણુ થશે ત્યારે ના.

૧ હા. પણ વ્યક્તિગત પ્રશ્ન છે.

૧ હા. પણ રોગીઓ માટે ના.

૧ હા. પણ આર્થિક રીતે પરતંત્ર હોય તેને માટે નહિ.

૧ હા. પણ પરસ્પર પ્રેમ હોય તો. બેને પરણવા દેવામાં ન આવે તો લગ્ન વિના બન્નેએ સાથે રહેવું.

૧ હા. પણ આદર્શ હોકરી મળે તો જ.

‘ના’ કહેનારાઓની શરતો.

મુખ્ય.

૧ ના. પણ કદાચ લગ્ન લપચોગી નીવડે.

૧ ના. કદાચ આશીર્વાદ સમાન પણ થઈ પડે.

૧ ના. પણ કોષ્ટકને કદયાણુકારી પણ નીવડે.

ગુજરાત.

૩ ના. બ્રહ્મચર્યજ આદર્શ છે. પણ જેઓ માનસિક રીતે નિર્બળ હોય, અને પરિવ્રાજન રહી શકે તેને માટે હા.

૧ ના. કારણ લોભો ગરીબ છે. લગ્ન ફક્ત તવંગરો અને તંદુરસ્તો માટેજ છે.

લગ્નની જરૂરીઆતના ચાર મુખ્ય કારણો-છે.

(૧) અંગત: લગ્નનું કારણ મૈત્રી અથવા પ્રેમનું આરતી ઉઠાવવા આત્માના વિકાસનો આદર્શ. વ્યક્તિના કદયાણુ અથવા સુખની આશા.

(૨) સામાજિક: સમાજના કદયાણુનો, તેના વિકાસ અને ઉદ્ધારનો તથા સન્તાનોત્પત્તિનો હોય.

(૩) નૈતિક: અનીતિની અંધાધુંધી અટકાવવા માટે જ્યારે લગ્ન જરૂરીઆત ગણાય.

(૪) શારીરિક: વાસનાના સંતોષનું જેમાં છે. હોય, કેટલાકને આર્થિક કારણ પણ દર્શાવ્યું છે. અહીં આર્થિક પરત્રવતા ભોગવતી હોય, ‘સરતો તેમજ સુંદર રસો-પ્રત્યો’ અથવા ‘વિધાસપાત્ર સેવક’નું કામ તે શારીરિક કરી પોતે આર્થિક સુરક્ષામાંથી બચી જાય તે આતર લગ્નની આવશ્યકતા કેટલાકને જણાય છે.

મુખ્યના પુનાનોપચી ૩૦ અંગત

કારણોને લઈ લગ્નને જરૂરી મળે છે. જ્યારે બાકીનાંઓનું પૃથક્કરણ નીચે મુજબ છે.

૨૦ અંગત તથા સામાજિક.

૧૧ અંગત તથા નૈતિક.

૬ અંગત તથા શારીરિક.

૧૩. સામાજિક.

૧૮ સામાજિક અને નૈતિક.

૫ સામાજિક તથા શારીરિક.

૧૪. નૈતિક.

૪ નૈતિક તથા શારીરિક.

૨ શારીરિક.

૫ અંગત-સામાજિક-નૈતિક.

૩ શારીરિક, સામાજિક અને નૈતિક.

૨ અંગત-સામાજિક-શારીરિક.

૧ અંગત-નૈતિક-શારીરિક.

૧ અંગત-સામાજિક-આર્થિક.

૩ અંગત-સામાજિક-આર્થિક-શારીરિક

૧ આર્થિક.

ગુજરાત

૩૫. અંગત.

૧૪ અંગત અને સામાજિક.

૫ અંગત અને નૈતિક.

૧૨ સામાજિક.

૭ સામાજિક અને નૈતિક.

૨ સામાજિક અને શારીરિક.

૧૧ નૈતિક

૩ શારીરિક.

૪ અંગત-સામાજિક-નૈતિક.

૧ અંગત-નૈતિક-શારીરિક.

૧ અંગત-સામાજિક-શારીરિક.

પુના.

૧૪ અંગત

૫ સામાજિક અને અંગત

૮ અંગત અને નૈતિક

૪ અંગત અને શારીરિક.

૧૦ સામાજિક

૩ નૈતિક-સામાજિક

૨ સામાજિક-શારીરિક

૮ નૈતિક

૧ શારીરિક

૨ અંગત-સામાજિક-નૈતિક

૧ સામાજિક-નૈતિક-શારીરિક

લગ્ન જરૂરી નથી તેનાં કારણો નીચે પ્રમાણે બતાવેલાં છે.

૧૧ કારણો નથી આપ્યા

૧૧ નકામું ખર્ચન

૭ અભયજન આદર્શ છે.

૧૦ સેવામય અને પ્રવૃત્તિમય જીવનનાં આદર્શોમાં લગ્ન અંતરાય રૂપ છે.

૪ આર્થિક

૩ લગ્નમાંથી કુઝળ જ થઈ શકે

૧ સંતતિ નિયમનની જરૂર છે. માટે લગ્ન ન કરવાં જોઈએ.

લગ્નને અનાવશ્યક ગણનારાઓમાંથી ૮ યુવાનો જોયા લગ્નને નકામું ખર્ચન ગણે છે તેઓ એવો વિચાર ધરાવે છે કે પરૂપ અને ઓ લગ્ન વિના સાથે રહી શકે. અર્થાત તેઓ Companionate સંબંધમંચારમાં માને છે. મુ'બઈનાં એક ઉત્સાહી યુવાન જણાવે છે કે લગ્ન જેવું ખર્ચન હોવું જોઈએ જ નહિ. અને છોકરાંઓની સંભાળ રાખે જ રાખતી જોઈએ. મુજરાતનો એક યુવાન 'સામાજિક જંડ'ની ધોળણા કરે છે જ્યારે એક મહારાષ્ટ્રીય બાઈ કહે છે કે ઓ એ તો ફક્ત વિષયવાસના સંતોષવાનું સોધન છે અને તેના સંતોષ અર્થે ગમે તે ઓ પુરૂષ પથેચ્છ સાથે રહી શક્યાં જોઈએ. એક બાઈ લગ્નને બીન-જરૂરી લેખી, જણાવે છે કે સંભાળ 'ટકી રહે' માટે કાંઈ ખર્ચનો 'કરાર' હોવો જોઈએ. એક બાઈ તો લગ્નમાં પણ અભય મંચ કળવાનો આદર્શ રજૂ કરે છે.

યુવાનો વધારે યુવાનો લગ્નને જરૂરી લેખતા નથી. એકંદરે યુવાનોનો મોટો ભાગ લગ્નને અંગત કારણોને લીધે જરૂરી ગણે છે.

લગ્નની બીનજરૂરીયાત બતાવતાં કારણોમાંથી એ તત્વદોહન નીકળે છે કે ધણી યુવાનો લગ્નને અભયજન કરતાં હાલની કાટીની અવસ્થા ગણે છે અને વિષયવાસનાને અપવિત્ર માને છે.

કેટલાક સદચારની સ્થિતિ આપકરણ્યક ગણી, લગ્ન તરફ આર્થિક દષ્ટિએ જુએ છે.

યુવતીઓનાં વિચાર

મુ'બઈમાં ૨૨ અને મુજરાતમાં ૧૦ જોડો લગ્નને જરૂરતી સંસ્થા ગણે છે. જ્યારે મુ'બઈમાંથી ૨૨ અને મુજરાતમાંથી ૧૭ લગ્નને અનાવશ્યક માનતી નથી.

લગ્નની જરૂરીયાત માટેની શરતો

મુ'બઈ

૧ હા. પણ એ અંગત પ્રશ્ન છે.

૧ હા. ઓ માટે.

મુજરાત

૧ હા. પણ અંગત મત્રાલ છે.

૧ હા. નિર્બળ મનનાં માટે. બીજાઓ માટે અંગત.

૧ હા. ઓ જીવનકલકમાં ભાગ લઈ પોતાનો નિર્વાહ કરવા શક્તિમાન નથી.

૨ હા. પણ જો સામાજિક સેવા કરવા હોય તો ના. એમાં લગ્ન અંતરાય રૂપ છે.

૧ હા. આધુનિક સંજોગમાં. જ્યારે. રાજ્ય છોકરાંઓની સંભાળની જોખમદારી પોતાને શીર લેશે ત્યારે ના.

૧ હા. પ્રેમ હોય તો જ. નહિ તો ના.

લગ્નની બીનજરૂરીયાતની શરતો

મુ'બઈ

૧ ના. અંગત.

કાળનું અદ્યયન કરીએને દાનીકર્તા છે. પુરુષ અને સ્ત્રી, સમાજ તેમને લગન કરવા દે માટે-લગ્ન વિના સાથે રહે-કેવળ પ્રેમને લીધે-તેમાં કું કથું બોલું જોતો નથી. લોકોમાં મૂર્ખતાઓ દાખરો મામ ગપાટા કરતાં શુદ્ધ પ્રેમ-જેનાં પાયા ઉપર જ શૌર્યિક સુખ અવસરે છે-તેની કીમત દાખરો મણી વધારે છે.

(૧૭) નૈતિક ઉપાદેશ કરવા લગન તલન જરૂરી છે. દેવની નામનાઓઈ સંતોષ માટે નૈતિક સિદ્ધાંતોનું અસિદ્ધાંત બાપી સકાય નહિ. નીતિ વિનાનો માણસ મનુષ્ય નથી.

(૧૮) માર્મિક અને મામાજીક રૂઝમે અદા કરવા માટે લગન જરૂરનું છે.

(૧૯) માનવસમાજની સુખ અને સુખવરદા માટે લગન જરૂરી છે. જે લગન જેવું અંધન ન હોય તેો આપણે નીતિ અને ધર્મ વગરનાં પશુ જેવા યજ્ઞ.

(૨૦) પરશુનું એટલે પ્રભુતામાં પમલા ગાંધા.

(૨૧) કેવળ જરૂરીયાત જ નહિ, પરંતુ માનવસમાજની નીતિ અને નિષ્ઠાશુ માટે માર્મિક રૂઝ છે. સમાજને એ પ્રેમ-વિદોલો થતો અદાવે છે. છાત્રમાં એ કવિતા પ્રેરે છે.

(૨૨).....સ્ત્રી તેનાં પતિને પર તરફ એમણું અદ્યયન લોકચુગલ છે. અંધારની બાળતમાં ને પતિને સજાદશર છે; તેની સંજાળ અખતાર માતા સમી પરિચારિશ છે; તેનાં સુખ અને દુઃખમાં સગલાગી થતી સર્વોત્તમ મિત્ર છે; વિશ્વાસપાત્ર અને મનનીય સેવક છે-પત્ની વિના મનુષ્યનું જીવન જીવન જ ન કહેવાય-

(૨૩) સમાજનાં રથેષ અને સલામતી માટે લગન જરૂરનાં છે. જતાં પશુ એક

પુરુષ અને સ્ત્રી, સમાજ તેમને લગન કરવા દે માટે-લગ્ન વિના સાથે રહે-કેવળ પ્રેમને લીધે-તેમાં કું કથું બોલું જોતો નથી. લોકોમાં મૂર્ખતાઓ દાખરો મામ ગપાટા કરતાં શુદ્ધ પ્રેમ-જેનાં પાયા ઉપર જ શૌર્યિક સુખ અવસરે છે-તેની કીમત દાખરો મણી વધારે છે.

(૨૪) લગન એક સંરચા તરીકે જરૂરનું છે. પણ દામનાં દિંદનાં સંજોગો જોતાં આ જીવનયુગમ, ઇચ્છવા યોગ્ય નથી. લગનની બે બાલુઓને આપણે જુદી જુદી દ્રષ્ટિથી જોઈએ-(૧) પ્રજોત્પત્તિનો અને (૨) અનંતજનની શારીરિક વામનાઓમાં સંતોષ સાથે માનસિક આનંદ ન પણ હોય એ ખતવા જોમ છે. એટલે કાક રીતે પશાવાઈ એક પત્નીવૃત્ત ઇચ્છવા યોગ્ય નથી. કાષ્ટ માણસનો ભાવનાપ્રધાન આત્મા અનેક જાગીઆઓનાં સદવાસ માટે તલસરો હોય. માટે લગનનું તેજ સ્વરૂપ શ્રેષ્ઠ છે જેમાં એક પત્નીવૃત્ત સાથે લગન બદાર અનંદદાયક માનસિક અંશધ યજ્ઞ થશે.

(૨૫) જ્યાં સુધી સંપત્તિ-Property-અને માલીકીનાં વિચરે અસ્તિત્વ ધરાવે છે, ત્યાં સુધી લગનની સંરચા જરૂરી નેમ જ ઉપયોગી છે. એનું મૂળ સ્ત્રી જનનાં સુખને માટે લગ્ન. પરંતુ પરિજામ ઉંડું જ આશુ છે. જ્યારે જોતો સંપત્તિ ઉદાર થશે અને પુરુષનાં અકુરરની રદાજની તેને જરૂર નહિ રહે ત્યારે તેને લગનની જરૂર નહિ રહે. પરંતુ જ્યાં સુધી આપણે વરુચિનિ યાય નહિ ત્યાં સુધી-લગન-જે યથેચ્છ-સંમતિથી પ્રુક્ત પણ યજ્ઞ થશે એવા રચાપમાં-સમાજનાં કાલાં ખાતર રહેતું જોઈએ.



સાન્તાકુઝમાં નર્મદશતાબ્દી નિમિત્તે સફળ નાટ્ય પ્રયોગ



(મળેલું)

મહ તા. ૫ મી નવેમ્બરે સાન્તાકુઝે સાહિત્ય સમાજે નર્મદ શતાબ્દી નિમિત્તે શ્રી. પ્રાણુલાલ મુન્શીનું " અલિદાન " નાટક અતુલ્ય ફેરફાર સાથે બાજી બતાવ્યું. આ નાટ્ય પ્રયોગ મળવાને માટે સાહિત્ય સમાજે કુશળ સંસ્કારી અને સુચિકિત્ત શ્રીપુરુષો થોળજી અને હચ્ચ કલાતુર દર્શન કરાવ્યું.

મેંધાસાઈ અને માલતિની પુત્રી રમા બાળ-પણમાં વિધવા થાય છે. રમા એ ન નલે કે સ્વદેશને તેની પુત્રી કાળજી માતાપિતા લે છે. એના માં ધીરે ધીરે સ્નેહના અંકુર ફૂટે છે પણ વિશુદ્ધ સ્નેહની એની આસાએ, એતા વિધવા છે. એમ મળતર મહત્તા હુમ્મી નજ છે. એને મળામળ શરૂ છે અને એ વિધવાની કરી એના જીવનને આંત આણે છે. એની સખી તનમનને તેના પિતા પેસા માટે જીવનને આરે ઉભેલા દુઃખ સાથે પારણાવવાનો બળ જળવીથી પ્રયત્ન કરતાં પોતાના જીવનને અંત એમ પ્રમાણે લાવે છે. આ વસ્તુની પાછળ આશુ નાટક સંજ્ઞાયુ છે.

રમાના પાત્રમાં કે. માલતી મહેતાએ કરણ અને અંતર બાવો સફળતાથી વ્યક્ત કર્યા હતા અને તેની સખી તરીકે કે. મંજરી પંડ્યાએ બાજવાદી અભિનય કરી સંગીત મદદ કરી હતી. સી. મધુરિદા મહેતાએ રમાની માતા તરીકેની

પોતાની કઠીન ભૂમિકા સફળતાથી બજાવી બતાવી હતી. શ્રીમંત મીલમાલેકની સ્વચ્છંદી અને લાઠી છતાં સમજદાર પુત્રી લીલી તરીકે કે. હ્યુસી ફરનો અભિનય અસરકારક નીવડ્યો હતો. અને કે. કાકિલા ચાક્કે લીલીની સેવિકા તરીકે સારા મમ કરી બતાવ્યું હતું.

ગોંપાસાઈ તરીકે શ્રી. ધનસુખલાલ મહેતાએ યજ્ઞેજ્ઞ અસરકારક અભિનય કરી બતાવ્યો હતો. અને એમની ચિતા સમીપની દંડબરી સ્વચ્છંદ ઉક્તિમાં તે કરણ વસ્તી અવધિ હતી.

લાલદાસ અને નારણદાસ તરીકે શ્રી. જ્યોતિન્દ્ર દવે અને શ્રી બિદારીલાલ સાન્ની, વિશુદ્ધ અને મદન તરીકે શ્રી. નવાન આડેવાલા અને શ્રી. રત્નવીમાંત દલાલ અને જયરૂપ વૈયા તરીકે શ્રી. સરશીકાંત દલાલનો દિસ્સો નાટકની સફળતામાં આજો ન હતો.

એક મીલમાલેકનાં માનસદર્શિ હિન્દુદર્શન, શ્રી રામપ્રસાદ બક્ષીએ અગ્રી રીતે કરાવ્યું હતું.

આ નાટ્યપ્રયોગ ફક્ત છઠ્ઠા દિવસમાં તેયાર કરવામાં આવ્યો હતો અને એની સફળતા એતાં સ્તીષાત્રો-એમાંના કેટલાકે તે પ્રદેશીય વારં બામ લીધા હતા-એ બતાવેલી કુશળતા તે અદ્વિત્ય હતી.

જાગતી જ્યોત

ટોપા :
શ્રી ભાર્ગવશમ વિદ્યુત વરદહર

પાત્રો:

વિજયા
કુંઠા
વરદા
ચીંગી

વિદ્યનાથ
સર્વોત્તમ
બાબાસાહેબ
નંદુ
જયપત
સરોખા

ઉપરાંત રસોઇઓ, બે શૂદરો વગેરે.

અંક પહેલો

પ્રવેશ પહેલો

[વિજયા દીવા નજીક પત્ર લખતી બેઠી છે. વરદા બીજા ખુણામાં પુસ્તક વાંચતી બેઠી છે. બહાર કોઈ બીખારી પેટી અને તબક્કા સહિત અમંગ ગાય છે.]

વિજયા: કેમ રે વરદા, સંભળાય છે કે નહિ તારાથી ? ક્યારેના પેટો બીખારી ખરાડે છે, તેને બીખ નહિ આપવાની કે !

વરદા: જરૂર બીખ આપવાની ! સંભળાય છે, મારાથી પણ સંભળાય છે, એવી જ રીતે તારાથી પણ સંભળાય છે. ધરતી માથેક ઘું. હું તો એક દલાકની મહેમાન એટલે અહીં મને શી સત્તા ? ધણે સારો અમંગ ગાય છે. હું તેને શા માટે કાઢી મૂકું ? તને ત્રાસ થતો હોય તો જા અને તેને બીખ આપ ! (બહાર બીખારી આવે છે અને બેઠે છે)
જેથું ! તે અટક્યો. દબે ઉઠીને જો; મારા મારા તરફ શું જુએ છે ?

વિજયા: કેટલી ઉદ્ભટ થઈ છે હું ? એક સખ્દના કેટલા ઉત્તર આપ્યા ? (ઉઠીને

જુએ છે) તે તો ગયો સાચે છે. બારણેથી બીખારી વિનંતુમ ગયો ! તને કંઈ સાચે છે ખરું ?

વરદા: તને કંઈ સાચે છે ખરું ? ધર તાર; કોઈને પણ જો કંઈ સાચવાનું હોય તો તે તને; મને નહિ; ધર કંઈ મારું નથી !

વિજયા: ક્યાં છુપી તાર-માર કરીને ચરમાવીશ ? આટલા દિવસથી હું અહીં આવે છે. મેં તારા તરફ કોઈ દિવસ પાશ-પણ બતાવ્યું છે ખરું ? આ મારું, આ તારું, એવો પ્રપંચ કદિ પણ કર્યો છે ખરો ! અને હું શું અહીં સત્તા બજાવતી નથી કે ? હસે છે શું ? નિર્દોષજી ! આમ કાજ છાડશે, ઉદ્ભટ થશે તો તારો ભાવ કાજ પૂછશે કે હજી તારા લગ્ન થવાના છે—

વરદા: અને હજી તારા લગ્ન પણ હજી થવાના છે ! આવી એવી જાતની, પોતાના કામને માટે બીજાના મોઢાં તરફ જોવા લાગશે તો કાણ કાણો તારો સ્વીકાર કરશે ?

વિજયા: હું તો આવીજ રીતે, સત્તા બજાવવા માટે મારે કોઈ સાચો જોઈતો નથી.



ડોં ગરે નું બા લા મૃત

પીવાથી

છોકરાં

તંદુરસ્ત થઈ તેમની
તાકાત વધે છે.

કે. ડી. ડાંબરે કંપની,
ગીરમાંવ—મુંબઈ.

— સંતતિ વિના સંપત્તિ નકામી છે —

શ્રીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી અને વંધ્યત્વ વિનાશક

[ખદિરાદિ ઘૃત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી શ્રીઓના હૃદયો જેવાં કે, માસીક રુગ્મી અનિયમિતતા, ખાટી ગરમી લોહી વિકાર, કમુવાનક, રતવાથી બગડતાં બચ્ચાં, પ્રદર, લોહીવા, અધુરા માસે બાળકનો થતો જન્મ, સ્વર્ગાવસ્થામાં તાવ, અશક્તિ, કેડનો દુઃખાવો, ગર્ભાશયનો સોજો વિગેરે દરદોને મટાડી ગર્ભનું પોષણ કરે છે. છોડ હોય તો પાલવે છે અને ગર્ભાશયને ગર્ભધારણ યોગ્ય બનાવે છે. કીમત રતલ ૧ ના ડાંબાના રૂપીયા બે. અરધા રતલનો રૂપીયા એક વી. પી. પો. જુદું.

વૈદ્ય. એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી રીપોન્ડાવનગર. (કાઠીયાવાડ)

સ્વદેશી કાપડનાં

ટકાઉ પાકા રંગનાં દરરોજ પાંપરવા લાયક અપ-ટુ-ડેટ ફેશનથી શીવેલા બાળકોનાં કોટસ : વર્ષ ૧ થી ૧૨ માટે : સુતરાઉ : કી. રૂ. ૦-૧૦-૦ થી રૂ. ૧-૧૨-૦
બાબાનાં મુટ : વર્ષ ૧ થી ૬ માટે : સુતરાઉ : કી. રૂ. ૧-૪-૦ થી રૂ. ૨-૦-૦
શ્રીઓનાં બ્લાઉઝ : જમ્પર : વેસ્ટ : સુતરાઉ : કી. રૂ. ૧-૦-૦ થી રૂ. ૧-૧૨-૦
બહારગામના ઓર્ડરોનો માલ વી. પી. થી મોકલાય છે.

સી. માસ્તર એન્ડ કંપની, ન્યુ ચર્ચ રોડ, દરકોથનદાસ મુંબાઈ, ૪
હોસ્ટેલની કુશન નં. ૧૩

નવરાત્રીમાં રાસડાં અને ગરબાની રમઝટ ત્યારે જ જોડે કે, જ્યારે તમારા હાથમાં "રાસ રજની"નું અપૂર્વ પુસ્તક હોય.

હર્મિયો ઉછળે અને હૈયું હેડે ચડે, યોગ સમાધિ ઉડી જાય, તેવા સુંદર, મનોરંજક, જાવજામી છતાં દરેકે દરેક પ્રાસ મળતા ગરબાઓ, રાસો, લોક ગીતો, દાંપત્ય ગીતો અને બાલીકા ગીતો, આપને આ—

❀ રાસ રજની ❀

પુસ્તક પુરાં પાડે છે.

આ પુસ્તકનાં પાને પાને જાવનામય ચિત્રો, ગુજરાતના અનેક કલાકારોની પીળીથી ખાસ તૈયાર કરાવી મુદ્રેલાં છે, વળી મહાગુજરાતના કોડીલા કાવ્યકારો, અને બીજા અનેકે સ્ત્રી પુરુષોના સદાકર સાથે તે તૈયાર થયું છે.

આવા પુસ્તકની ગુજરાતી ભાષામાં આજ પહેલાં અત્યંત જોડ હતી. ગ્રામ્ય બહેનોને અને શહેરમાં વસતી સુદરીઓને આવા હૃદયમંગ અને પ્રાણુવાન લગભગ ૩૦૦ નાં આશરે રાસો અને ગરબાઓ આ એક જ પુસ્તકમાં—

શ્રીમતી, બહેન મધુરિકા મહેતાએ સંપાદિત કરી

રાસ અને ગરબા, સાહિત્યમાં એક નવીન અનેરી ભાત પાડી છે.

... અનેક સંખ્યાબંધ ચિત્રો, તે આ પુસ્તકની ખાસ વિશિષ્ટતા છે ...

નવરાત્રીના મહોત્સવ પ્રસંગોમાં હૃદયાર્થી (લેટ) કરવા માટે આ પુસ્તક એક અનુપમ વસ્તુ છે.

લગભગ ૩૫૦ પાનાં, ઉચ્ચ ગ્લેજ કાગળો: સુંદર રંગામય છપાઈ અને પાને પાને મધુર રંગ દર્શાવતા ચિત્રો: અપ-ટુ-ડેટ કપડાનું ભાષાશાસ્ત્રી બાઈબીંગ અને તે બધું છતાં

મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧-૮-૦, પા. ૦-૭-૦

—૦— તમારી નકલ આજે જ મેળવો —૦—

એન. એમ. ઠક્કરની કું. પુકસેલર્સ,

૧૪૦, ગોવિન્દ બીલીંગ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨.

વરદા: હું તો ધણીએ ના કહેશે; પણ તારા વડિલોએ પહેલાંથી જ જોઈવણ કરી દીધેલી છે ને ?

વિજયા: માત્ર વડિલોએ નક્કી કયું એટલા જ આતર મેં કાંઈ હા કહી નથી. તેમાં ખરાબ શું થયું છે ? શું કાંઈ જાત ખોજ છે, કે દરિદ્રી છે કે મન ગળતાં નથી ? ખુબ મનમાનવું છે. તેથી જ તો લેખિની આખા ઘાટી ગમ છે ને ? તેથી જ તને પણ એની અદેખાઈ લાગે છે ?—

વરદા: અદેખાઈ લાગે છે ? અને તે મને ? (હસે છે) આ તે શું ધ્યાન ? આવા કડિયો પતિ—

વિજયા: કડિયો ? જો તે છંછનીપર છે—

વરદા: એટલે ધર જામનારો જ ને ? કડિયો શું કરે છે ? ધર જ બાંધે છે ને ? અંગ્રેજ શીખ્યો; પ્રિન્સીપરીસ કોલેજમાં ગયો; પાસ થયો; બી.એ. થયો. પરંતુ ધણી કડિયાનો ! હું કાંઈ આવા કડિયાને નહિ પતકારું તો !

વિજયા: હં: ત્યારે તારો નજર-કોના પર છે ?

વરદા: દજી મને નજર જ ક્યાં આવી છે ? દજી નજર આવવા માટે તારા જેટલી મારો વય પણ ક્યાં થઈ છે ? નળી મારા બાપા, શું પણ મારા બાપા ? તેણે તે વિવાદ નક્કી કરવો ? પણ દજી મારા સન્નનું નામ સુધા કાઢના નથી. મેં મૂકે તો કહે છે, હં-શું કહે છે ? (હસે છે)

વિજયા: શું કહે છે તારા બાપા ?

વરદા: બાપા કહે છે, મારી વરદા દજી નાનો છે. નિશાન વિજયા જેટલી તેની વય થયા સિવાય—

વિજયા: મારા જેટલી ?

વરદા: હા, તારા જેટલી વય થયા સિવાય સન્નની કાંઈ વાત કરવાની નથી સિવાય પેલો કૂતરો—

વિજયા: કૂતરો ! કૂતરો કયો ?

વરદા: પેલો અંધકાર, કવિ, સંપાદક, સાહિત્યકાર, દિસોસોફર—

વિજયા: કાણ ? નંદુ કે ? (હસે છે) તેનું શું છે ? તેણે અરજ કરી છે કે ?

વરદા: અરજ ? માત્ર અરજ ? આરજે ઝાળી ધરીને તો ઉભો છે ! અત્યારે પેલો બિખારી દત્તો ને તેવો ! એ બિખારી તારા એકપણને લીધે નિષ્કળ ગયો અને—

નંદુ: (પ્રવેશ કરીને) આ બિખારી, વરદા, આ બિખારી, આ બિખારી એકવાર વિનમ્ર જશે-તો પણ દયાર પાછો આવશે.

વરદા: અને દય વાર પાછો આવશે તો પણ વિનમ્ર જશે. પેલી સાવરણી નેહ છે કે ? કે પછી તેની ઝાળખાણ કરાવું ?

વિજયા: વરદા, કાંઈ માણસાઈ છે કે તારામાં ? સ્ત્રીની જાત માત્ર ધરમાની મિલાડી જતીને બેસી રહે તે મને ગમતું નથી, તે છતાં આવા પ્રકારની ધૂટતા—

નંદુ: (પ્રવેશ કરીને) આ તમેજ લુઓને ! સારા પુરુષ જેવો હું પુરુષ; અને આ કારટી મને સાવરણી દેખાડે છે ! આરતી કાને લગ્ન થયો દે—

વરદા: કાંતી સાથે ?

નંદુ: કાંતી સાથે ! જો વરદા, પુરુષની જાત અહીં તહીં જાણે સરખીજ. કાંઈ બેલીને બતાવે છે, કાંઈ અંદર ગાંઠ વાળી રાખે છે. પણ સ્ત્રી અતિનો પ્રથમ આચો કે પુરુષ તેટલા બધા ટાપરેટ-સુમ્મી, ખાદશાદ ! એટલેજ કહું છું કે પૌરુષ અભિમાન હોડાનસ મારા જેવા કદિ—

વરદા: અંધકાર, સંપાદક, દેશમકન,

ગયો હોત, પણ આજ જન્મેવાની કયાંય ગોઠવણ નથી. રાત્રિ તો થઈ ગઈ છે. વિજયાનામ આમદ કરે તો વળી બની જાઉં પરાણો.

આખા: જન્મેવાની જ ચિંતા હોય તો ચાલ મારી સાથે—

વરદા: એટલે ? એને સાથે જન્માડવાના ?

નંદુ: એ પણ ખરું ! કાચુ વાષની સામે બધી બકરી કદિ સુમેથી ચારો ખાઈ શકશે ? છતાં પણ આ જૂપની આગ ધણી લારે છે—

આખા: ચાલ ત્યારે; અને તું પણ ચાલ વર ! ગરબા મારતી નકામી 'સા માટે એકી' છે ? તને જૂપ લાગી હોય એમ 'લાગવ' નથી ?

વરદા: શ્રીમંતોની છોકરીઓને અનરૂપ હોય છે; તે બિચારીઓને જૂપ કયાંથી લાગે ? એમ લાગે છે કે તેઓએ સરવું અને સિંખારીને ચેટે જન્મ લેવો. તોજ તમારો આ પીછો છૂટશે.

આખા: પીછો કહે છે ? રાત્રિને સમયે તને સાચ આપું કરીને આવ્યો ત્યારે કૃતદ્વન છોકરી તેને પીછો કહે છે. અરે પણ આ (કુંદા આવે છે) સુમી આપારે કેમ આવી ?

વરદા: તેને સુમી કહેવાતું નહિ, આખા. હવે તો તે સૌભાગ્યવતી કુંદાખાઈ છે.

કુંદા: જવા નીકળ્યા લાગે છે ? મને

જરા આવતાં વાર લાગી; આજે મેં કે છે ને ? ધરે આવતાં વાર લાગશે એમ લાગતાં, કલાક વિજુ પાસે જવું એમ થયું—

નંદુ: ત્યારે જમણું ને ? ભોજન કંકે થશે.

વરદા: મુઝો ભુખાર ! ચાલો ખાખા, આ મારી બહેનને કાંઈ હું મમતી નથી. બે બહેનપણીઓની વચ્ચે શા માટે આવવું ? શું કહે છે તે સાંભળો. જાઓ છોકરી ? આટલામાં કેમ જાય છે, સાથે જમણું, એમ કાંઈ કહેતી નથી, ચાલો, વચ્ચે આપણી આડખીસી શા માટે ? (જાય છે.)

આખા: ચાલ રે જાણ; નહિ તો એકની જ જવા તૈયાર થશે. ઠીક ચાલે છે. ને સુમે ? જાઉં છું વિજે; ચાલ રે (નંદુ અને આખા સાંકળે જાય છે.)

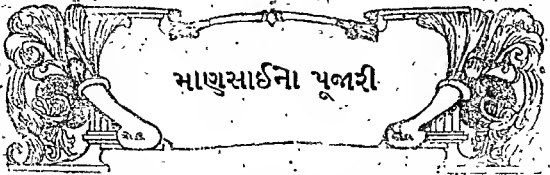
કુંદા: ગપા; ઠીક થયું !

વિજય: ખરેજ ઠીક થયું. સંધ્યાકાળથી એક સરખો ઠકટકારો તેણે ચર કયો દતો. કાચુ જાણે ક્યારે જાત, આવે છે ત્યારે આમ લાગે પણ એક દિવસ નથી આવતી તો મારો જીવ હવે નીચો થાય છે. પત્ર સુદા પૂરો કરવા દીધો નહિ તો.

કુંદા: તારે મોજમજાદ ક્યાં છે ? કાલે લગ્ન થશે એટલે એમ નહિ લાગે. પછી વરદા રસ્તે આવતી જુણારી એટલે બારંણે આમલો મારશે. માર તો નામ સુદા લેશે નહિ.

વિજય: પણ તું અત્યારે અહીં ક્યાંય ?

(અપણું)



લેખક: શ્રી. કિશનસિંહ ચાવડા

"More than a change of system, we need a change of heart."

આ સિદ્ધાંત, આ દષ્ટિ, આ સાક્ષાત્કાર દેખાવે સરળ અને મનોહર લાગે છે પણ એ સિદ્ધાંતની સાચી સમજણ કદીન છે, સમજણ પછી આવતી દષ્ટિ દુર્લભ છે અને દષ્ટિ પછીને સાક્ષાત્કાર તો વિરલ છે. બહુ થોડા મુલાગીને જીવનમાં આવી સિદ્ધાંત, દષ્ટિ અને સાક્ષાત્કારની સંપત્તી હોય છે. સ્વ. મટુભાઈ કાઠાવાળાનું નામ આવા મુલાગીની કાઠિયાં ખેસવાનું અધિકારી છે.

આપણા સમાજમાં મહત્તાના રૂપની સમજણ અને એનું મૂલ્ય વિચિત્ર છે. આપણે માણસની આંતરીક રૂપ, જાત અને શક્તિ કરતાં બહારના સ્વરૂપ રૂપ, જાત અને શક્તિ ઉપરથી એની મહત્તાનું મૂલ્યાંકન કરી એ છીએ. મને એક ઉદાહરણ સાંભરે છે. કાઠિયાવાડમાં ગાદીચોખને લીધે જોડા દિકરા કરવાનો અધમ રીવાજ હતો અને આજે કેટલેક અંશે છે. આ રીવાજ એક અતિ દુષ્ટ મનોવૃત્તિએ ધારણ કરેલું મંદુ સ્વરૂપ છે. અને આજ બગાડે ક્ષત્રિપત્રનો સંહાર કર્યો છે. એવા એક નાનાદા રાજ્યમાં જોડો દિકરા કરવામાં આવ્યો. એ છોકરા પીંજરનો હતો. એક દિવસ દરબાર ભરાયો હતો. રાજકુમારને આદીનશીન કરવાના હતા. વૃદ્ધ અમાત્ય જેમણે આ બાજકને રાજકુમાર

બનાવેલો. એ પણ પાસેજ બેઠેલા સામે નાચગાનનાં મુજરા અને બાટોના કવિત આંલતાં હતાં. ત્રીવેથી મામણો આશીર્વાદના પોકારો કરતા પણ રાજકુમાર પોતાના ભરગચ્છી અને જરી ભરેલા ડગલામાંથી એક સોનરી તાર કાઢી એક છેડો મોઢામાં અને બીજો દાયમાં રાખી તેની તાંત બનાવી મધુર સ્વર કાઢના હતા. બીચારા વૃદ્ધ અમાત્યે નિશ્વાસ નાખ્યો. "આખરે તો પીંજરો." અને આજાગ જતાં એજ દરબારે પોતાના બાંધઓને, ભાયાતોને દુઃખી દુઃખી કર્યાં. એવા એ બહારને દેખાવે તો રાજ્ય હતો પણ એની આંતરિક જાતિ, રૂપ અને મહત્તા હતા જ નહીં.

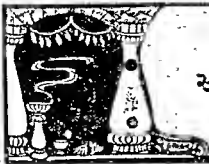
એવી રીતે મટુભાઈ શ્રીમંત હતા. એમ. એ. હતા, સાહિત્યકાર હતા એટલાજ ઉપરથી એમની કિંમત કરવા જઈએ તો કદાચ અધુરું મૂલ્યાંકન થાય અને એમની સાચી મહત્તાને અન્યાય પણ થવાનો સંભવ રહે. મટુભાઈનાં બહારનાં જે પ્રગટીકરણો હતાં એ એક આંતરિક ખાનદાની, સૌજન્ય, મહત્તાના જ આધિષ્ઠાનો હતા. એવા મટુભાઈનું સાચું મૂલ્ય તો માણસાંતરીકે બહુ ઉંચું હતું. એમણે કેળવણી લીધી અને એવી કેળવણીના પ્રચાર માટે ચક્રવર્તી મહેનત, પ્રયત્નો

કર્મો. વડોદરાની મહિલા પાઠશાળાને અનેક અડચણોમાંથી ઉગારીને ચાલુ રાખી. અથવા મુંબાઈ યુનીવર્સિટીમાં ચુટાઈ આવ્યા, 'સાહિત્ય' ચલાવ્યું, પિતાની પાછળ પારિતોષક જાહેર કર્યો, સાહિત્ય સંજ્ઞા અને સાહિત્યસર્જનમાં સદાય કરી, એ બધું જે મૂલગત વૃત્તિ અથવા શક્તિનું પરીણામ હતું એનું જ ખરેખર મૂલ્ય તો કરવું જોઈએ. મટુભાઈના જ શબ્દોમાં એક બાબત લખે છે તો એમની હૃદયભાવના વધારે સ્પષ્ટ થશે. એ કહેતા કે માણસ પાસે કેવળ પૈસા છે એ ઉપરથી એની શ્રીમંતાઈનો આંક બાંધનાર બૂલ કરે છે. પણ એની શ્રીમંતાઈનો આંક તો એ પૈસાનો એ કેવો ઉપયોગ કરે છે એના ઉપરથી બાંધવામાં આવે તો જ એની મહત્તા પીછાની શક્યશે. અને આ સિદ્ધાંત તદ્દન સાત્ય છે.

મને એમની મહત્તાનો એક બીજો ય પ્રસંગ સંભરે છે. એક અગ્રણી સાક્ષર 'શુન્નરાતી' અને બીજા બે ત્રણ વર્તમાન પત્રોમાં બાવળજિ, શુભાજિ, પત્તાજિ, વગેરે અંજલિઓનો વરસાદ વરસાવતા અને એ ઘોષમાર વરસાદ દ્વારા એમણે કરેલા 'અહો સ્વપ્ન અહો જ્વનિ' થી વાંચકો એટલા બધા કંટાળી મયા હતા કે આજે રસિયામાં જેમ ભગવાનથી કંટાળીને "હૃદય વિરોધી મંડળ" રચાયા છે તેમ એ પખતે જે કોઈ જુવાને જરા પ્રયત્ન કર્યો હોત તો એમનું વિરોધી એક મંડળ જરૂર અસ્તિત્વમાં આવી જત. અમે પણ એ આખી પ્રકૃતિને અને એમના એ આત્મ-પુરાણ અને આપવખાણના અખતરાઓ તરફ પૂજાથી જોતા હતા. અમારા મંડળે

વિચાર કર્યો કે એમની રીતે જ એ પુરુષને એક 'ગાળાજિ' એર્પેણ કરવી, તેવાર કરી અને 'શુન્નરાતી' ને મોકલી. ત્રણેક અઢવાડિયા પછી 'શુન્નરાતી' જેવાં સનાતની અને સ્થિતિચુસ્ત વર્તમાનપત્રે તે પાછી મોકલી અને લખ્યું કે અમે "અંગત વાતો અને દેપમાં માનતા નથી." જો કે એ પેલા સાક્ષરની અંગત વાતો નિરતિ પ્રગટ કરતા હતા. હું એ 'ગાળાજિ' લખને 'સાહિત્ય' માં છાપવા આપવા મારે મટુભાઈ પાસે ગયો. એ તો વાંચીને હસી પડ્યા. એમણે કહ્યું આ તદ્દન વારતવિક અને સાત્ય હકિકત છે, પણ હું 'સાહિત્ય'માં નહીં છાપું. કાળજી એનાથી તમે એ વ્યક્તિને સુધારવાને બદલે બમાડશો. પણ એક દામ કરો. તમે આ 'ગાળાજિ' જેને મારે લખી છે તે બાકીને જ મોકલી આપો. એમનામાં માણસાઈ હશે તો આ એમને મારે બસ છે.

"આપણે સંસારની ગુંચો ઉઠેલી ન શકીએ તો કંઈ નહીં, પણ વળી ઉમેરોયે નહીં તોય મોટી સેવા કરી જણારી" શ્રી. મટુભાઈએ અમારી વાતચિત દરમ્યાન ઉચ્ચારેલું આ સુત્ર મને હજી સ્પષ્ટ સંભરે છે. અને આજ સુત્રે એમને ઘણાના મિત્ર અને કોષ્ટકના જ દુરમત બનાવ્યા હતા. આજ સુનના સાક્ષાત્કારે એમણે મહત્તા પ્રાપ્ત કરી હતી, એટલે મટુભાઈની સ્પૂષ સિદ્ધિઓ કરતાં મટુભાઈની માણસાઈ જ એમના સમાગમમાં આવનારાઓના અંતરમાં વધારે ચિરંજીવ રહેશે. અને એમની સ્પૂષ સિદ્ધિઓ દ્વારા ભેલતી એમની માનવતાજ એમની મહત્તા સિદ્ધ કરશે.



સમાલોચના

નવો અવતાર : (દ્વિતીય ખંડ) : અનુ-
વાદક : શ્રી. વિચિત્રાચ મનનલાલ ભટ્ટ. પ્રકાશક :
શ્રી ' પ્રસ્થાન ' કાર્યાલય; અમદાવાદ. મૂલ્ય :
રૂ. ૨-૦-૦.

પ્રકાશક તરફથી પ્રકટ થતી ટોલ્સ્ટોયે જન્યા-
વલિનો આ પાંચમો ગ્રંથ છે. આ પુસ્તકનો પ્રથમ
ખંડ કેટલોક સમય પહેલાં પ્રકટ થયો હતો. સ્વ.
ગેવર્ધનરામ ત્રિપ્તે કહેવાય છે કે અનેક વિષયો
પરતે પોતાના વિચારો રજૂ કરવા પ્રથમ નિબંધો
લખવાનો તેમનો વિચાર હતો પરંતુ નવલકથાના
સ્વરૂપમાં જે વિચારો વધારે આકર્ષણીય થયો,
એમ માની તેમણે જે વિચારો " આસ્તીયદ્ "
ની નવલકથારૂપે ગુજરાતને આપ્યા. ટોલ્સ્ટોયે
પણ એવું જ ક્યું છે. અને પોતાના વિચારો
અને અનુભવોનું દોહન તેમણે અનેક નવલક-
થાઓ દ્વારા જન્ય સમક્ષ મૂક્યું છે. આ નવલ-
કથા પણ એવી એક વિચાર-પ્રધાન નવલકથા
છે. એમાં તે સમયના રશિયન સમાજની સામા-
જિક અને આર્થિક તેમજ રાજનૈતિક સ્થિતિનું
સુંદર દર્શન કરાવ્યું છે અને ભાવિ સુધારવા માટે
વિચારો ખુશીથી ગુંથીને મૂક્યા છે. એવારે
રશિયામાં સોવીયેટ રાજ્યવંત્ર ને આર્થિક બેતરણે
પોતાની સમાજરચના પર છે તે ધારણીની
આગાહી આ પુસ્તકમાં ટોલ્સ્ટોયે કરી છે. ઉપ-
રાંત સામાજિક પ્રશ્નો પણ સાચી રીતે ચર્ચા છે.
કથાને નાવક પનવાન અને જમીનદાર વર્ગમાં
જન્મી પોતાની સ્થિતિના બાજે એક નોકર વર્ગની
કુખરિયાને આર્થિક તેને ફસાવે છે અને પછી
લાંબી કે છે. પરિણામે તે બાકને બેરબાદર
માનવ પડે છે અને આખરે, જેવામાં જાય છે.
નાવાના હાથનો પડે છે. ત્યાં તે તેને સુધારવા,
જેવામાંથી ઉઠાવવા અને તેની સાથે લગ્ન કરી
પોતાના પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરવાનો પ્રયત્ન કરે

છે, એ પ્રયત્નનો અંત લેખકે દર્શાવ્યો નથી અને
એટલે અંશે કથા અધૂરી કહેવાય. શ્રી. ભટ્ટે સરલ
અને સારી ભાષામાં તેનો અનુવાદ કર્યો છે.

ધરગદ્યુ વેદક : લેખક : શ્રી. બાપાલાલ જ.
વેલ. પ્રકાશક : ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય : રૂ. ૨-૦-૦

લગ્નના સેવાશ્રમના વિખ્યાત સ્થાપક, લોક-
સેવક ડો. ચંદુલાલની પ્રેરણાથી તેમના પત્ર
" વિદ્યાસ " માટે આ પુસ્તકના લેખક શ્રી.
બાપાલાલે " ધરગદ્યુ વેદ " વિષે લેખો લખવા
માંડ્યા હતા. પાછળથી " વિદ્યાસ " બંધ પડ્યું;
લેખક અને તંત્રી બન્ને જેવામાં ગયા. જેલ-
માંથી છૂટ્યા બાદ તેમણે આ પુસ્તક પૂરું
ક્યું. પ્રકાશકે જે પુસ્તક છપાવી ગુજરાતી
સાહિત્યમાં એક અત્યંત ઉપયોગી પુસ્તક
વેદના વિષયનું ઉમેર્યું છે, તે માટે ધન્યવાદ,
શ્રી. બાપાલાલ નિખૂત વેલ દોહ આ પુસ્તકમાં
તેમણે અનેક દરદો વિષે ને વપાશે બતાવ્યા છે,
તે વિશ્વસનીય છે. મનુષ્યને યત્ન કે લગ્નમય દરેક
નાના મોટા રોગો એમાં આવી જાય છે. સામાન્યતઃ
આપણી માન્યતા એવી છે કે દરેક યાવ એટલે
દવા ન પીવી નેહમે; તે વિના રોગ મટે નહિ.
શ્રી. બાપાલાલ જે માન્યતા બોલી પાડે છે.
આપણું શરીર એક ચંત્ર સમાન હોલ તેની યોગ્ય
કાળજી રાખવામાં આવે અને ચંત્રની જેમ તેને
નેહપોતો બોરાક અને આરામ આપવામાં આવે તો
તે, બગડવાની ધાસ્તી રહેતી નથી. આપણી
અનેક કુટુંબો, કુદરત વિરુદ્ધ આપણું વર્તન
ખત્રા રોગો ઉત્પન્ન કરવામાં મારજીબત હોય છે.
આરોગ્યની સામાન્ય ચાલી મનુષ્ય માત્ર સમજ લે
અને મન પર કાબુ રાખી તે પ્રમાણે આહાર-અવ-
ધારમાં વર્તન રાખે તો આપણું જીવન નરેર રોગ-
રહિત આવી રહે, આ પુસ્તક દરેક દરેક કુટુંબ

વસાવે અને તેનો લાભ લઈ નકામા ખર્ચમાંથી મુક્ત રહે એમ ઇચ્છાએ બીએ.

સુલુન્દની દિન્દુ વીર મહિલા અથવા રમણીરત્ન રત્નદેવી: સંપાદક તથા સંપાદક: શ્રી. નારાયણ વિ કકુર. પ્રકાશક: શ્રી દિન્દુચીરવ અંબાલા કાર્યાલય, વડોદરા. મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

ગુજરાતના વૈદ્યર રોહત ગણાતા શ્રી. કકુરે દિન્દુ નાતિને પોતાના ચીરવડું ભાગ કરાવવા એ અન્યમાલ પ્રકટ કરવી શરૂ કરી છે, તેનું આ પુસ્તક આકર્ષક 'પુણ્ય' છે, જે માલાના અત્યાર સુધીના અન્ય ઐતિહાસિક તથા કાવ્યનિક વસ્તુ રજૂ કરતાં હતાં; આ પુસ્તક એ દિલ્લે નવી ન બાત પાડે છે અને એક અર્વાચીન વીર મહિલાના જીવનની આપણને જાણી કરાવે છે. પ્રાચીન આર્ય મહિલાઓ જેવી જીતમેલત્તમ સંસ્કાર ધરાવતી જનમ કલ-કલ્પાશ્રી અનેક મહિલાઓ આજે પણ દિન્દુ સંસ્કારમાં છે. શ્રી. કકુર એવાતની આ પુસ્તક દ્વારા આપણને ખાત્રી આપે છે. તેમની લાક્ષણિક શૈલિમાં લખાયેલું સ્વ. સી. રત્નદેવી વીરજ મેયેરીનું 'જીવનચરિત્ર' અને અનેક લાઘવી સન્નારીઓ અને સન્નારીઓએ રમણીરત્ન માટે લખેલાં સંસ્મરણો આ પુસ્તકમાં સંપાદકો છે અને ગામજી છતાં પોતાના સંસ્કારખળે એક જીતમ શ્રદ્ધાળી કેટલી સારી સેવા આપી રાકે છે અને પોતાના ગુણોની મુખ્યત્વે ફેલાવી રાકે છે, તે સ્પષ્ટ બતાવે છે. ગુજરાતી બહેનોને એ જીવનચરિત્ર અનેક દિલ્લે આર્જકરૂં થશે.

લોપામુદ્રા (પ્રથમ ખંડ): લેખક: કનેયા-લાલ ભાલેકલાલ મુનશી. પ્રકાશક: મે. જીવનલાલ અમરશી મહેતા, મૂલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦

અન્વેદના સમયની આ કથા શ્રી. મુનશીએ ચાર ભાગમાં લખવા ધારી છે. આ પ્રથમ ખંડ નવલકથા રૂપે છે, તે પછીના બે ભાગ (૨) 'શબ્દર કન્યા' અને (૩) 'દેવે દીપ્તેશી' નામક સ્વરૂપે આવશે. ઉક્ત ભાગ "વિશ્વામિત્ર" કથા સ્વરૂપે આવશે તે દલ જાણાયું નથી આ પ્રથમ ખંડમાં "વિશ્વામિત્ર" ની કથા આલેખવામાં આવી છે. એમાંના જનમજ સર્વ પાત્રો

આપણી કલ્પનાસુધિમાં રમી રહેલાં છે. અત્યાર અને લોપામુદ્રા, અધીરાજ, વિશ્વામિત્ર, જમ-દગ્ધિ, દિવોદાસ, વગેરે સર્વને આપણે ઓળખીએ છીએ, પરંતુ એમની છત્રીઓ આપણા અંતરમાં અત્યાર સુધી બહુ ઝાંખી લાગતી હતી. આ પુસ્તકથી એ સર્વ છત્રીઓ સ્પષ્ટ દેખાયો. આર્ય-વર્તના અને આર્યોના ઉપકાંઠના એ મહાન પુરુષો અને સ્ત્રીઓને શ્રી. મુનશી મૂર્તિમંત સ્વરૂપ આપી આપણી સમક્ષ ખડાં કરે છે. તે સમયનું આ હવાઈક અને મનોરમ વાતાવરણ આજેજીવન રજૂ થાય છે. શ્રી. મુનશીની શૈલિ અલગત અલગ છે; એમનાં વર્ણનો સચોટ અને હંધા-હતાં મુખ્ય કરે એવાં છે. આખી નવલકથાનું કહેવર એવી સુંદર રીતે લખાયું છે કે વાંચતા આપણે આશી-નજ પોકારીએ. મામા ભાણેજ-વિશ્વામિત્ર (પાછ-જથી વિશ્વામિત્ર) અને જમદગ્ધિનું સુરેખ અને સુંદર ચિત્ર, શબ્દર કન્યા જમાના જમ સંવનનું આહવાઈક ચિત્ર, વગેરે પ્રસંગો દૃષ્ટિમાંથી અને હૃદયમાંથી લોખા સમય સુધી નહિ ખસે. આ પુસ્તક વાંચવા લેતાં પહેલાં નાથકોને એક ચેત-વળી નરર આપણી જોઈએ. ભૂલે થૂપે રાતના ઉંઘ આવતી હોય ત્યારે એ પુસ્તક વાંચવાનું શરૂ ન કરેયો; નહિ તો જનમજો થશે અને પુસ્તક પૂરું થયે ન પ્રકટો થશે.

સિતારનો સોખ અથવા કહેવાતાં રમેલ જગત: લેખક: સ્વ. લોગીન્દ્રશવર દિવેશીયા. પ્રા-શક: મે. દિવેશીયા જિન્દ સન્સ, અમદાવાદ. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૪-૦

સ્વ. લોગીન્દ્રશવર-ખમે ભવતા ન હોઈને તો સોથી પહેલાં ગુજરાતી વાચકોને ટાઈટલાની દિલ્લે આપવાની શરૂઆત કરી હતી. આ પુસ્તક પણ ટાઈટલાની એક વિચાર-પ્રધાન નવલકથા થી સ્ફુરે સોનેશનો નાજાવવાઈ છે. સ્વ. લેખક પાત્રોના નામ અને સ્થળ ફેરવ્યાં છે. પ્રેમ-એક પ્રકારનો દંભ છે, એ વિચાર આ પુસ્તક પ્રધાન થઈ રજૂ કરે છે. અવગણની બાપા સજી છે.

પાવર્તી: લેખક: ડૉ. દેવેન્દ્ર ર. મજાપુર-મૂલ્ય: રૂ. આના. શ્રી રાયાજી બાલસત્રમામીની

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને બાળકોની જીવનદાત્રી.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી (રજીડક)

બચ્ચાઓને થતા દરેક દરોને મટાડી તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રજીપુષ્ટ બનાવે છે. આ સોગડીનું સેવન કરનારા બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન પામ્યા છે. કીંમત ૩૫૧ ૧ ના બાર આના.

વી. પી. પો. જી. લુહુ. વેધ. એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી ડી.પો. લાવનગર (કાઠીયાવાડ)

જને માટે બૃહદ્ ગુજરાત રાહ જોતું હતું

— આ રહ્યું તે પુસ્તક : —

“ સંતાતિ નિયમન ”

હિંદુ સમાજના સજગતા પ્રશ્નો:—

માતૃત્વ-આકસ્મિક કે ઐચ્છિક ?

મર્યાદિત સંખ્યામાં બાળવાન, ચારિત્ર્યવાન બાળકો કેવી રીતે ઉત્પન્ન કરવાં ?

આ પ્રશ્નોનું દરેક દ્રષ્ટિએ અવલોકન કરતું અને તેને માટે વિદ્યાભ્યાસ

અને નિર્દોષ ઉપાયો બતાવનારું પુસ્તક.

લેખક : ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ, ડી. પી. એચ., ડી. ટી. એમ., એમ. બી. બી. એસ.

(મેડીકલ ઓશીસર ઓફ હેલ્થ, બરો યુનિવર્સિટી, સુરત.)

૧૬ ચિત્રો : : : : ૩૫ પ્રકરણ : : : : રોનેટ્ટી પુઠું

કીંમત રૂ. ૧-૮-૦ : પોસ્ટેજ જીડું.

મળવાના ઠેકાણાં : ધર્મ વિજય પ્રેસ, પાયધુની, ગોડીજીના દેરા પાસે, સુબધ, ૩

“ શુણ્ઘુન્દરી ” કાર્યાલય, અને જાણીતા છોકસેલરો.

સરનામું બદલનાર ગ્રાહકને

ફેટલાંક માલકો સરનામું બદલે છે છતાં વેળાસર ખર્ચર આપતાં નથી. પરિ-

ણામે તેમના અંક ગુમ થાય છે અને બીજી નકલની તેઓ માંગણી કરે છે. એવાં

માલકો એક નિયમ જરૂર જ્ઞાનમાં રાખી તે પ્રમાણે નવું એવી તેમને વિનતી છે.

એ નિયમ એ છે કે સરનામું બદલવાના ખર્ચર અમને તા. રૂપમી સુધીમાં મળે

એવી રીતે આપવા જોઈએ. તે પછી એવા ખર્ચર મળશે તો અંક ગેરવસ્તે જવા

માટે અમે જોખમદાર નથી. તા. રૂપમી પછી રહેવાનું રથળ બદલનારે પોસ્ટખાતા

સાથે જ યોગ્ય ગોઠવણ કરી લેવી જોઈ તેમને અંક વેળાસર મળી જાય.

“ સરનામું બદલનાર ગ્રાહકને ”

ગ્રાહકોની ફરિયાદ

ધણા ગ્રાહકો અંક નહિ મળવાની ફરિયાદ કરે છે. અમારા નિયમ પ્રમાણે માસિક દર અંગ્રેજી મહિનાની ૧લી તારીખે પ્રકટ થાય છે અને તે જ દિવસે માં બીજો દિવસે ગ્રાહકોને મળે એવી ગોઠવણ અમે કરીએ છીએ. પોસ્ટ ખાતાના માણસો કેટલીક વખત માસિક વાંચવાની લાલચ ખાળી શકતા નથી એટલે વચમાંથી ઉભાડી દે છે.

ગ્રાહકોએ કૃપા કરી અંક માટે તા. ૫ મી સુધી રાહ જોવી અને તેમ છતાં ન મળે તો તા. ૧૦ મી સુધીમાં કાર્યાલયને ફરિયાદ કરવી. ફરિયાદનો પત્ર લખતી વખતે સાથે પોતાનો ગ્રાહક નંબર જણાવવો, ગ્રાહક નંબર રેપર ઉપર દુનામની કાપી બાજુ છાપેલો યા લખેલો હોય છે. રજીસ્ટર નંબર B 1775 માસિકનો પોષ્ટખાતાનો નંબર છે; કોઈ પણ ગ્રાહકનો નંબર નથી.

ફરિયાદ અમને મળ્યા પછી અંક શીલકમાં હોય છે તો બીજી નકલ મોકલવા અમે પ્રેમને સૂચના આપીએ છીએ, એ સૂચના જતાં અને ત્યાંથી નકલ ફરી પોસ્ટ થતાં થોડાક દિવસ જરૂર નીકળી જાય માટે કૃપા કરી અઠવાડીયા સુધી રાહ જોવી. જે ગ્રાહકો પોતાના પત્રનો જવાબ મેળવવા ઇચ્છતા હોય તેમણે કૃપા કરી રીખનાય પોષ્ટ કાર્ડ લખવો.

લી વ્યવસ્થાપક “શુભસુંદરી”

સ્વ. કવિ બોટાદકરે રચેલાં કાવ્યોનાં ચાર સુંદર સંગ્રહ

૧ કલ્પલિની : મુલ્ય : ૦-૧૨-૦ પોષ્ટજ : ૦-૧-૬

૨ નિર્ઝરિણી : " " " " " "

૩ સ્રોતરિવની : " " " " " "

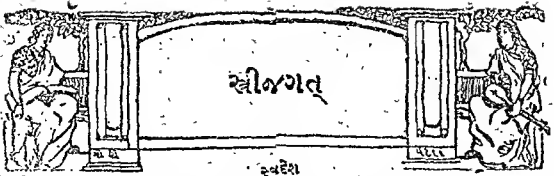
૪ શૈવલિની : મુલ્ય : ૧-૦-૦ પોષ્ટજ : ૦-૨-૦

ચાર પુસ્તકો સાથે લેનારને રૂ. ૩-૦-૦માં ધેર બેઠાં

વ્યવસ્થાપક

“શુભસુંદરી”

૧૧૪, ગીરગામ બેંક રોડ,
સુભાષ, ૪



શ્રીજગત્

સ્વદેશ

ભાવિ બધારણ અને શ્રીઓ: અખિલ
ભારતીય મહિલા પરિષદ, હિન્દી સ્ત્રીઓની રાષ્ટ્રીય
સંઘા, અને હિન્દી સ્ત્રીઓની એસોસીએશનના
આશ્રયે એકંદોળર માસની આખરે મુંબઈની
મહિલાઓની એક સભા યાદન હોલમાં ગળી હતી
તેમાં જો. સી. કમીટી સમક્ષ જુલાની આખી
આવેલાં રાજકુમારી અમૃતકુંવર અને મીસીસ
દમીદઅલીએ પોતાના અનુભવ વિષે બાણી કર્યાં
હતાં. શ્રીમતી સરોજિની નાયકુએ પ્રમુખસ્થાનેથી
બંને વક્તાઓનો પરિચય કરાવ્યો હતો.

શ્રી રાજકુમારી અમૃતકુંવર જોડા
પાલમિટરી કમીટી સમક્ષ હિન્દી બાલુઓના ત્રણે
પ્રતિનિધિઓની જુલાની આપવાડું વખતે વખત
કેવી રીતે મૂલતવી રાખવામાં આવ્યું હતું અને
પાછળથી તેઓને સખ-કમીટી સમક્ષ જુલાની
આપવાને જણાવવામાં આવ્યું હતું જેનો અસ્વી-
કાર કર્યા પછી તેઓને આખી કમીટી સમક્ષ
જુલાની રજુ કરવા દેવાની ચરતે સખ કમીટી
આખળ વિમતવાર જુલાની રજુ કરવાડું કબુલ કર્યું
હતું તે જણાવ્યું હતું અને જમણું
હતું કે હિન્દી બાલુઓ તરફથી જોડા કમીટી
સમક્ષ રજુ કરવામાં આવેલી લેખિત જુલાની
અનુસાર અમે અમારી જુલાની આખી હતી અને
આપણી માગણીઓને મળજીથી વળગી રહ્યાં
હતાં. અમે અમારી જુલાની દરમિયાન શ્વેત-
પત્રની દરખાસ્તો ઉપર ટીકા કરી હતી અને
જણાવ્યું હતું કે સ્ત્રીઓ માટેની બીન લાયકાત
કદાંતી નાખવાની તેમાં કંઈ ગોઠવણ કરવામાં
આવી નથી

અમે એ હિન્દી બાલુઓ માટે રાહેરીપણાના
સંપૂર્ણ હક્કોની માગણી કરી હતી અને સ્ત્રીઓને
લગી જાવતોમાં પારાસંભાઓમાં તેઓને મંજૂર

ખુલ અવાજ હોવો જોઈએ એવી માગણી
કરી હતી. અપર હાઉસમાં હિન્દી બાલુઓને
તેથી કંઈજ સ્થાન આપવામાં આવ્યું નથી તેમાં
પણ હિન્દી બાલુઓ પ્રતિનિધિત્વ હોવું જોઈએ
એવી પણ માંગણી કરી હતી. બાલુઓના મતાધિ-
કારની બાબતમાં ભગીરદાસની પત્નીઓ અને
વિધવાઓને મતાધિકાર આપવાની બાબતને
અમે એ સિદ્ધાંતના મુદ્દા ઉપર વિરોધ કર્યો હતો
અને જણાવ્યું હતું કે બધી બાલુઓ માટે મતા-
ધિકારની લાયકાતો એક સરખા ધોરણ ઉપર
રાખવી જોઈએ, વળી બાલુઓ માટે એકઠા અના-
મત સંખ્યાનો પણ અમે એ વિરોધ કર્યો હતો.
અને પુરોનો માફક સુદૃષ્ટીથી જ પારાસ-
ંભાઓમાં જવાની માગણી કરી હતી.
અમે એ આપણો કેસ ધણી મજબુતીથી રજુ
કર્યો હતો પણ તે છતાં તે બધી સ્વીકારવામાં
આવે તે વિષે રાક રહે છે. આખી આપણે હિન્દી
સ્ત્રીઓએ જે પોતાની માગણીઓ સ્વીકારાવવી
હોય તે તે માટે હિન્દી સ્ત્રીઓ મજબુત સંઘ-
કન ઠાવું જોઈએ અને મોટા પાયા ઉપર પ્રચા-
રકાર ઠાવું જોઈએ.

ઉપર તેઓએ ઇચ્છામાં તેમજ જીનીવા
ખાતે બાલુ ડેલીગેટને રૂબે રૂબ આપકાર
મળ્યો હતો તે વિશે વિવેચન કરી પોતાનું
બાણજી અવમ કર્યું હતું.

મીસીસ દમીદઅલીએ તે પછી વિવેચન
કરતાં જણાવ્યું કે રાજકુમારીએ અમારાં કામકાજ
વિશે વિચતે જણાવ્યું છે તેથી મારે માટે કંઈ
વધારે કહેવાડું રહેતું નથી. તેમણે કોમી સચાલ
બાળે વિવેચન કરતાં જણાવ્યું કે હું મુસ્લીમ
દેવા છતાં પણ મેં કોમી માંગણીઓ કરી નથી.
આખળ ગોલતાં તેઓએ જીનીવા ખાતે તેઓના

માનમાં કરવામાં આવેલા મેળાવડાઓને લખતી વિખતો રહી કરતાં જણાવ્યું હતું કે દિંદની સ્ત્રીઓ તરફ વળી સહાધુની દેખાડવામાં આવી હતી. તેમણે જણાવ્યું કે આપણે આપણું મન-જીવ સંજન કરવું જોઈએ અને સુરોપ અને ધીલ દેશોમાં બારે પ્રચાર કાર્ય કરવું જોઈએ કે જેથી દિંદની સ્ત્રીઓ સંબંધમાં ત્યાં ફેલાવવામાં આવતી ગેરસમજાનો દુર કરી શકાય.

શ્રીમતી સરોજિની નાયડુએ વપસંદાર કરતાં વક્તાઓએ દિંદની સ્ત્રીઓના પ્રતિનિધિઓ તરીકે બળવેશી સેવાઓનાં વખાણ કર્યા હતાં.

મરજીયાત લગ્ન: મરજીયાત વકીલ શ્રી. મણિ-લાલ ત્રિકમદાસનાં પુત્રી શ્રી. મધુરિકાએ મુંબાઈમાં શ્રી. મન્નિલાલ મેતાલાલે વકીલ સાથે સ્વયંવર રૂઢી પ્રમાણે લગ્ન કર્યાં.

નવાં એન્યુએટ બહેનો: મુંબાઈ યુનિવર્સિટીની ઓફિસમાં માસમાં લેવાયતી પરીક્ષામાં નીચેનાં બહેનો પસાર થયાં છે શ્રીમતી બહેનો: ચાન્તા લાવાનીયાં કર નાઈકલ્સ; લીલાવતી મણિલાલ નાણાવટી; આલુ અરદેશર નાણાવટી; કંચન રણુ-ઉદલાલ શાહ; લીલા ગ્રંથક તાલીમ;

ફેબ રી. ત્રીસ પ્રજાવતી પંડિત મુંબાઈનાં યશ્વિમાં જણીતાં યજ્ઞેનાં કાર્યકર ડૉ. ત્રીસ પ્રજાવતી પંડિત રફ વર્ષની વયે અવસાન પામ્યા છે. તેઓ ખારમાં બે વર્ષથી સુવાવડખાનું ચલાવતાં હતાં અને દરદીઓમાં ધણું પ્રિય થઈ પડ્યાં હતાં. ૧૯૩૨માં સવિનય કાયદાસંજની ચળવળને અંગે તેઓ જેલમાં ધણુ મયાં હતાં.

આપઘાત: (૧) પેટમાં થતી વેદના સહન ન થતાથી મુંબાઈમાં પતિ સાથે રહેતી ધનલક્ષ્મી નામની ૧૬ વર્ષની મદ્રાસી સ્ત્રીએ ત્રીજા માળથી પડવું મૂકી આપઘાત કર્યો. (૨) અસહ્ય-વેદના થતી હોવાથી પાનુભાઈ સત્યનારાયણ નામની ૨૦ વર્ષની સ્ત્રીએ અડીલુ ખાઈ આપઘાત કર્યો.

વડોદરા શાસ્ત્રમાં સુધારા: શ્રીમંત સરકારે વડોદરા સભ્યના "દિંદુ લો"માં કેટલીક દુરસ્તી કરી આજ્ઞાપત્રિકામાં તે દુરસ્તીઓ બહેર પ્રજાની સૂચના માટે પ્રગટ કરી છે. તેમાં એક મહત્વની દુરસ્તી દિંદુ લગ્ન નિબંધમાં નીચે પ્રમાણે છે:-

હાલમાં 'દિંદુ લગ્ન' કાયદામાં કલમ ત્રીજી નીચે પ્રમાણે છે:-

"વધુ અને વર એક જ વર્ણનાં હોવાં જોઈએ. " એટલે લગ્ન એક જ જાતના લોકોમાં થઈ શકે એમ છે. તેને બદલે દવેશી આ પ્રમાણે દુરસ્તી કરવામાં આવી છે. "વધુ અને વર દિંદુ હોવાં જોઈએ. " એટલે કોઈ પણ દિંદુ સ્ત્રી અથવા પુરુષ સાથે ભતિ લેઈ શાખ્યા સિવાય લગ્ન કરી શકે અને તે લગ્ન કાયદેસર ગણાયો.

આ કલમના સમર્થનમાં શ્રીમંત સરકાર જણાવે છે કે:-

"હાલમાં વર્ણાન્તર લગ્નો વધારે થતા હોવાં છે અને હાલના સંયોગમાં એવાં લગ્નોને કાયદાથી ફતેહન મળે એ વધારે ઈષ્ટ છે. તેથી દિંદુ લગ્ન એક જ વર્ણના સમ્પ્રદાય વચ્ચે થઈ શકે એવી આદ કાયદામાં દવે સંપ્રજાની બદલ નથી "

હાલના કાયદા પ્રમાણે એક જ વર્ણનાં વધુ અને વર લગ્ન કરી શકે, બાદશાહ-બાદશાહ સાથે, શત્રિય-શત્રિય સાથે, વૈશ્ય-વૈશ્ય સાથે અને શૂદ્ર-શૂદ્ર સાથે. એવા પણ આધાર છે કે, કંઈ વર્ણનો વર નીચા વર્ણની કન્યા સાથે લગ્ન કરી શકે. આ ભતનાં લગ્ન મુંબઈની હાઈકોર્ટમાં કાયદેસર ગણાયવાં છે. પરંતુ નીચા વર્ણનો વર જેવા વર્ણની કન્યા સાથે દિંદુલગ્નના કાયદા પ્રમાણે લગ્ન કરી શકતો નથી. એવાં લગ્નો થાય છે ખરાં પરંતુ તેઓ ઔદિક લગ્ન નિબંધ પ્રમાણે લગ્ન કરે છે. હાલ જે ફેરફાર સૂચવાયા છે તેથી કોઈ પણ વર્ણનો પુરુષ કોઈ પણ વર્ણની સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરી શકશે એટલે ઔદિક લગ્ન નિબંધનો આશ્રય લેવા પડશે નહીં. આ ભતનાં લગ્ન હાલમાં મુશ્કેલિત લોકોમાં થતાં હોવાથી આ સુધારો ફરેલો છે. કેટલાક કાયદામાં કેટલાક મહત્વના સુધારા કર્યા છે અને તેથી સ્ત્રીઓને કેટલાક ખાસ હક્ક દવે પહેલ પહેલા પ્રાપ્ત થાય છે તેમાંની કેટલીક જણાવેલ વિખતો નીચે મુજબ છે:-

(૧) મરનાર સમ્પ્રજા સંતાનને તથા તેની વિધવાને વારસ હપત સહુથી એક હક્ક છે.

(૨) મરનાર સમ્પ્રજા સંતાન ન હોય ત્યારે એક જ વિધવા હોય તો તે એકલી વારસો લે છે

અને એકથી વધારે વિધવા હોય તો તેઓ સહ-
ભાગી તરીકે એક સાથે એકત્ર વારસો લે છે.

(૩) મરનાર સખમના સંતાન તથા વિધવાને
અભાવે તેની પુત્રીને તથા ત્રેયત પુત્રને એકત્ર
વારસો મળે છે.

(૪) પરણેલી સ્ત્રીના સ્ત્રીધનનો વારસો નીચે
પ્રમાણે હતરશે:—

(૧) તેના પુત્ર તથા પુત્રીઓને સરખા ભાગે.

(૨) પુત્ર પુત્રીઓના અભાવે પુત્રીની પુત્રી-
ઓને તથા પુત્રીના પુત્રોને.

(૩) તેમના અભાવે પુત્રના પુત્રોને.

(૪) તેમના અભાવે પતિને અને (૫) પતિના
અભાવે પતિના વારસોને.

(૫) સ્ત્રીની બીજા સાધારણ મિલકત નો વારસો
નીચેના ક્રમે હતરશે.

(૧) પુત્રને સરખા ભાગે.

(૨) પુત્રના અભાવે પૌત્રને

(૩) પૌત્રના અભાવે પ્રપૌત્રને

(૪) પ્રપૌત્રના અભાવે પુત્રીઓને સરખા ભાગે

(૫) પુત્રીઓના અભાવે પુત્રીના પુત્રોને

(૬) પુત્રીના પુત્રના અભાવે પુત્રીની
પુત્રીઓને

(૭) પુત્રીની પુત્રી અભાવે પતિને અને

(૮) પતિના અભાવે પતિના વારસોને.

(૬) સ્ત્રીની બીજા સાધારણ મીલકત ને
સ્ત્રીએ (૧) વિધવા (૨) મા અમર (૩) સગેત્ર
સંપર્કિની વિધવા તરીકે વારસામાં, બહેનબહેની,
અથવા અવિવરજ કુટુંબના હવેલા સહભાગી
તરીકે મેળવેલી હોય તો તે

(અ) ને ૩. ૧૨ હજારથી વધારે કીમતની
નહીં હોય તો તે ઉપર તેણું સ્વતંત્ર સ્વામીત્વ
રહેશે, અને (આ) ને ૩. ૧૨ હજારથી વધારે
કીમતની હશે તો ૩. ૧૨ હજારની કીમતની મીલકત
ઉપર સ્વતંત્ર સ્વામીત્વ અને તે ઉપરાંતની ને
મીલકત હશે તે ઉપર મર્યાદીત સ્વામીત્વ રહેશે.

તે શીવાય બીજા કોઈ પણ સગપણથી અમર
બીજા રીતે મેળવેલી હશે તો તે ઉપર તેણું
સ્વતંત્ર સ્વામીત્વ રહેશે.

(૭) સ્ત્રીની બીજા સાધારણ મીલકત પછી

ને મીલકત ઉપર તેણું સ્વતંત્ર સ્વામીત્વ હોય
તે તેના મરણ પછી તેના પોતાના વારસોને હતરે
છે અને મર્યાદીત સ્વામીત્વ હોય તે તેના મરણ
પછી તેના પતિના વારસોને હતરે છે.

પતિદેવ ! અમદાવાદમાં સીતાબમાં કરીમ-
જાએ પોતાની પત્નીનું ચાકુ વતી નાક કાપી
નાખ્યું હતું. તે સાહ સેસનસ કમીટ યથા છે.

રેલવ-સહીનીના અપરમાં (૧) અમદાવા-
દમાં ડો. હકીમશંકર રાવળનાં પત્ની શ્રીમતી
કમળા બેરમ પાણી કરતા માટે રેલવ સળગાવવા
જતાં સખત ઢાઝી મરણ પામ્યાં (૨) સાલવરજન
વાજ નામની પ્રિરિત બહેન મુંબાઈમાં રેલવથી
ઢાઝી મરણ પામી. (૩) મુંબાઈમાં બુદ્ધિયાલીબાઈ
નામની ૩૫ વર્ષની સ્ત્રી રેલવથી ઢાઝી મરણ પામી

હિન્દી સ્ત્રીઓના માંગણી નેઈન્ડ પાર્લા-
મેન્ટરી કમીટીમાં ત્રણ હિન્દી સ્ત્રી પ્રતિનિધિઓએ
બમત્રેલા કામનો હેવાલ આપતાં મીસીસ હમીદ-
અલીએ કાંચીમાં નજાબુદ્દીન હંદુ કે “આપણી
માંગણીઓ સાદી અને ન્યાયપૂર્વક કરવામાં
આવેલી છે. આપણને મીલકત પર કે પતિની
લાયકાત પર મતાધિકાર મળે તે. આપણે
તેથી નેઈન્ટું. ને ઉમર લાયક સ્ત્રીપુરોને મતા-
ધિકાર આપવાનું તાત્કાલિક શાય ન હોય તો
સિદ્ધાંતના ધોરણે બધાને મતાધિકાર આપેલા નેઈએ.
અમારી ફરીલથી નેઈન્ટ પાર્લામેન્ટરી કમીટીને
આદ્ય” યથુ હતું અને તેથી કદાચ સ્ત્રીઓના
મતાધિકારની ગાબતમાં નંદાઈ પેપરમાં કમીટી
અનુક પ્રમાણમાં સુધારા કરે.”

મીસીસ હમીદઅલીએ આગળ ચાલતાં નજા-
બુદ્દીન હંદુ કે “અમે કોમી પ્રતિનિધિત્વનો ઇન્કાર
કર્તા હતા, અમે સંયુક્ત મતદારો તરીકે મત
આપવાની માંગણી કરી હતી. અમે કોમી ચુકાકા
વિષે ફરીથી વિચાર કરવાનું નજાબુદ્દીન હંદુ અને
તેને સહિય ધોરણે ફરીથી ઘડવાનું હતું હતું. અમે
કોમી ચુકાકા વિષે ને માંગણી કરી હતી તે નેઈન-
ન્ટ કમીટીને એક ઘડાકા જેવી લાગી, હતી પણ
સંવેદનુ એવું માનવું હતું કે કોમી ચુકાકાનો
પ્રશ્ન હપસ્થિત કરેલા એ હવે ધણું મોડું હતું.”

ચુસ્તીમ સ્ત્રીઓને વધુ હક્કો હેવાળા

રાજ્યની ધારાસભામાં પરિણીત મુસ્લીમ સ્ત્રીઓ સંબંધમાં એક બીજ રહ્યું થયું છે; તે મુસ્લીમ કાયદામાં પરિણીત સ્ત્રીઓને છૂટાછેડાનો અને બીજાં યવાનો હાથે કરી શકે એવું કાયદાથી હાથપાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

૨૧ હો. એની બીસાન્ટનું સ્મારક: મદ્રાસના શ્રી. બી. શીવરાવે હો. એની બીસાન્ટનાં સ્મારક સંબંધમાં અપીલ પ્રકટ કરતાં નજીબુલ્લાહે કે સુલાહ ખાતેના શ્રી. રામસ્વામી પીલાઇએ હો. બીસાન્ટનાં સ્મારકમાં સુવાવડખાતું બાંધવાનાં કામ માટે રૂ. ૪૦૦૦૦ ની રકમ આપવાની ઇચ્છા દર્શાવી છે.

શ્રીમતી કમળાદેવી અદ્યોપાધ્યાયને મદ્રાસમાં આવેલાં ગુડીવાડા ખાતે બાપજી કરતાં પકડવામાં આવેલાં છે તેમની સામે રાજદ્રોહનો આરોપ મૂકાયો છે અને તેમને નબીન પર છોડેલાં છે.

મધીલ્લ્હ: (૧) મુરતની બહેનેમાં રમતગમત, વાંચન, લલિત કળા વગેરે તરફ અસિદ્ધી વત્પન્ન થાય એ હેતુથી મદિલા વિદ્યાલયનાં પ્રિન્સિપાલ શ્રીમતી ચતુલક્ષ્મી નેરેડીનાં પ્રમુખપદે મદિલા મંડળની સ્થાપના કરી છે. (૨) રાન્તાકુંડ શુન રાતી દિનું શ્રી મંડળનું વાર્ષિક સંમેલન શ્રીમતી તારા બહેન માણેકલાલ પ્રેમચંદના પ્રમુખ પદે ઉદ્ઘાટન થયું હતું. (૩) મુંબાઈમાં ભાડીયાં શ્રીમંડળનો ત્રીજો વાર્ષિક મેળાવડો ગઈ તા. ૧૬ મી એ થયો હતો. (૪) યુગાઈની શ્રી ભગિની સમાજના લાભાર્થે ગઈ. તા. ૧૬ મી નવેમ્બરે રોથેલ એરેસ હાઉસમાં નજરો કરવામાં આવ્યાં હતાં. (૫) કલોલ ખાતે મદિલા પુસ્તકાલય ખુલ્લું મૂકાયું છે.

વિવિધ મદિલા પરિષદો.

દિલ્હી મદિલા પરિષદ મીસીસ એ. સી ગેરરજના પ્રમુખપદે મળી હતી. મીસીસ અસિદ્ધ અક્ષીએ સાખાનો વાર્ષિક હેવાલ રજૂ કર્યો હતો. રાજકીય સામાજિક તેમજ શિક્ષક વિષયક હાથે ચર્ચા હતી.

પંજાબ મદિલા પરિષદ: અખિલ દિલ્હી મદિલા પરિષદની પંજાબ શાખાની પરિષદ

શ્રીમતી રાજકુમારી અમૃતકુંવરનાં પ્રમુખપદે મળી હતી. તેમાં સંતતિ નિયમનનાં શિક્ષક માટે દવાખાનાંઓ બાલવાની ચુનિસિપાલીટીઓ અને સ્થાનિક સંસ્થાઓને વિનંતિ કરવાનો હવાલો કરી મેથો હતો. તેમાં બંધારણ હેઠળ સ્ત્રીઓને થોળું સંબંધમાં મતાધિકાર આપવાની માંગણી કરતાં હવાલો પરિવર્તે પસાર કર્યો હતો.

મારવાડી મદિલા પરિષદ કલકત્તામાં શ્રીમતી નનકીબાઈ બલજનાં પ્રમુખપદે એક્ટોબરની આખરે મળી હતી, પ્રમુખ બહેને કેળવણી, પરદાની પ્રથાનો ત્યાગ, પોશાકમાં ફેરફાર વગેરે બાબતોમાં સુધારા વધારાનો આગ્રહ કરી વિધવાઓની સ્થિતિ સુધારવાની હિમાયત કરી હતી. રાજકારી છુટાપછાં માટે પણ આગ્રહ કર્યો હતો.

મહેસુર રાજ્ય મદિલા પરિષદ તા. ૩૭ નવેમ્બરે લેડી મીસીસ હસ્માઈલનાં પ્રમુખપદે મળી હતી. લેડી મીસીસ રાજ્યમાં મલ્ખાઈઝ બળવર્ણની ખીલવણી તરફ શાર મૂક્યો હતો. પુરોહીની માર્ગ કમ સ્ત્રીઓને પ્રજા કેળવણીની સરખી તકો મળવી તેમજ એમ તેમજ આગ્રહપૂર્વક નજીબુલ્લાહે હતું.

તામીલનાડ મદિલા પરિષદ સીદોનમાં મળી હતી તેનાં પ્રમુખસ્થાનેથી એમમ અમીરહીને સ્ત્રીઓને એક સરખી તક આપવાની આગ્રહકરી માંગણી કરી હતી.

અયોધ્યા પ્રાંત મદિલા પરિષદ: લખનોમાં નાનપરાના રાણીનાં પ્રમુખપદે મળી હતી. ના. રાણીસાહેબાએ પ્રમુખપદેથી બાપજી કરતાં નજીબુલ્લાહે હતું કે માત્ર કરાવો કરીને બેરી રહેવાનો નમાનો હવે ચાલી ગયો છે. હવે તે સકીય કાર્ય કરવાનો સમય આવ્યો છે. મદિલા મંડળોની માંગણીઓ તરફ પૂરું ધ્યાન ન આપવાનાં સરકારનાં વંચણ માટે દિલ્હિરિ: દર્શાવી સ્ત્રીઓમાં ફેરજાત પ્રાપ્તિ શિક્ષક માટે પ્રયાસ કરવાનો તેમજ આગ્રહ કર્યો હતો.

ઉત્તરમાં મદિલા પરિષદ: શ્રીમતી સરલાબાઈ નાયકનાં પ્રમુખપદે મળી હતી. પ્રમુખબહેને શિક્ષિત બહેનોએ બાળલગ્ન, પડદાની પ્રથા, લગ્નખતની પહેરાપણી વગેરે રીવાજોનો વિરોધ કરવા

માટે કહી પણ વિવેચ કરવો નહિ' એમજે એમ જણાવી-કોમી ઘોણે મતાધિકાર આપવાની યોજનાનો વિરોધ કર્યો હતો. શ્રીશિક્ષણની ઘાલની યોજનામાં ફેરફાર થવાની જરૂરીયાત જણાવી તેમણે કહ્યું હતું કે શુદ્ધજન પર પ્રમથ પાડે અને શહેરીપણાના એકસરખા હક્ક શ્રી લઈ શકે એવી યોજના થવી જોઈએ.

વરાડ મહિલા પરિષદ: આકાશમાં કરાડી-યરવાળાં શણી લક્ષ્મીબાઈ રાજપાડેના પ્રમુખપદે મળી હતી. પ્રમુખમહેને જણાવ્યું હતું કે કોમી સુધારાએ હિન્દની શ્રીઓને અન્યાય કર્યો છે. શ્રીકેળવણી સંબંધમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે રથાનિક-સંસ્થાઓ તે પ્રત્યે દુર્લક્ષ રાખે છે અને સંસ્કાર નાણાંની તંગી, આગળ ધરી ધોમી મતિ કરે છે. શ્રીઓની કેળવણી માટે પાંચ વર્ષની યોજના ઘડવાની જરૂર છે. શ્રીઓએ દેશની બધી

પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લેવો જોઈએ એવી તેમણે આગ્રહ ભરી બલામણુ કરી હતી.

મધ્યપ્રાંત મહિલા પરિષદ: (દક્ષિણ વિભાગ)ની સાતમી બેઠક શ્રીમતી શાન્તાબાઈ કાશી-જકરના પ્રમુખસ્થાને મળી. સ્થાનત સમિતિના પ્રમુખ શ્રીમતી કાશીબાઈ ભટ્ટે હતાં. પ્રમુખમહેને પોતાના ભાષણમાં શ્રીશિક્ષણ, હિન્દુ કાયદામાં શ્રીઓ માટે કષ્ટાયોગ્ય ફેરફારો સંતતિ નિયમનની જરૂર વગેરે પ્રશ્નોપર ચર્ચા કરી હતી.

વિદેશ

શ્રી ચિત્રકારનું અવસાન: લંડનની રોયલ એકેડેમીનાં સભ્ય; શિલ્પકારો ચિત્રકારોની આંતરરાષ્ટ્રીય સમાજના સભ્ય મીસીસ એની લુકાસ્વીનરેલ હેમ્પટ્રાધારમાં અવસાન પામ્યાં છે. મહાં કલાપ્રદર્શનો અને સંપ્રદર્યાનોમાં તેમનાં ચિત્રો આવકારાયાં હતાં.

[અનુસંધાન પાન ૨૭૦ થી ચાલુ]

૧૦૨ પુષ્પ તરીકે આ નાનકડું બાળોપયોગી પુસ્તક પ્રકટ થયું છે. સુન્દરાત્વ દરેક કુટુંબ ગૌરવમાં-“ગૌરવ” ને યોગ્ય છે; કન્યાઓ સુયોગ્ય પતિ પામવા તેવું જ્ઞાત કરે છે. એ બીરી-પાવંતીની વેદ-પુરાણમાં આપેલી, કથાનું સરલ દોહન-બાળકોના ઉપજોગ માટે રો. રેન્ડ્રે આ નાનાં પુસ્તકમાં કહ્યું છે. ભાષા સાદી અને સરળ હોઈ દરેક બાળક તે હોસે હોસે વાંચશે. ખાસ કરીને બાળકોને એ પુસ્તક વધારે આકર્ષણીય જણશે. પાવંતી તેટલે આર્થપત્નીનો પામ આદર. પિતાને મુખે પણ પતિનું અપમાન આર્થજી સહન કરી શકતી નથી. પતિના મુખે સુખી અને દુખે દુખી થાય છે. આ પુસ્તક વાંચી આપણી કન્યાઓ એ અણમૂલો પાકે જરૂર અંતરમાં હતારશે.

ફેરમ: લેખક: શ્રી. શારદાપ્રસાદ વર્મા. પ્રા-

શક: શ્રી યુગાન્તર કાર્યાલય, સુરત. મૂલ્ય: બે આના. શ્રી. વર્માએ બાળકો માટે આ નાનકડી પુસ્તિકામાં સ્વામી સમીપ, ચિત્રકાર, ગાંધીજી, ગોવર્ધનરામ, કેવે, હરચંદ્ર વિદ્યાસાગર, રાનારે હંમતિ, નર્મદ વગેરેના સુંદર ચિત્રો બાળકોએ ભાષામાં રજુ કર્યાં છે. બાળકો એ વાંચી જરૂર બે ધડી આનંદ પામશે અને કેટલાક સુંદર બોધ પાકે શીખશે.

સ્ત્રીકાર: (૧) સમજી, લક્ષ્મી માધવલાલ પ્રસૂતિજીવનો પહેલાં વર્ષનો રીપોર્ટ. (૨) સાકી: બ્રાહ્મણ: તંત્રીઓ ફકીર અને શરીફ, મુબાઈ ૩ (૩) અનાથરક્ષક: ભાગ ૩૩, અંક ૨૩, સંપાદક: શ્રી. પં. હર્માપ્રસાદ આયુર્વેદ શાસ્ત્રી, (૪) બેકુલપ્રયાગ પ્રકાશ: ખેતીરાડીખાતું વડોદરા રાજ્ય; (૫) બેકુલ: હીપોલસી અંક: તંત્રી પ્રકાશ: એમ. આર દેસાઈ, દેવેન્દ્રભારીવા.



નાંધ

‘સાહિત્ય’ના તંત્રી તરીકે જ નહિ, પણ ગુજરાતના એક અગ્રગણ્ય સ્વ. શ્રી. મટુભાઈ શહેરી, સમાજસુધારક અને કાંઠાવાળા સાહિત્યકાર તરીકે - સારી નામના મેળવનાર શ્રી. મટુભાઈ કાંઠાવાળા મઠ તા. ૧૫ મી નવેમ્બરને રાત્ર અચાનક હૃદય બંધ પડી જવાથી મૃત્યુ પામે અને અવસાન પામ્યાના સમાચારથી દરેક સાચો ગુજરાતી શોકની લાગણી અનુભવી રહ્યો છે. ગુજરાતની શ્રી કેળવણીના કાર્યમાં શ્રી. મટુભાઈનો ફાળો કેટલો છે તે જોયા જાણે છે તેઓ શ્રી. મટુભાઈનાં અવસાનથી ગુજરાતની બહેનોએ એક સાચો સેવક-બાઈ ગુમાવ્યો છે એમ કહ્યા વિના રહેશે નહિ. સ્વ. શ્રી. મટુભાઈ ગુજરાતની બહેનોના સેવક હતા; એ કારણે, ‘ગુણસુન્દરી’ દ્વારા ગુજરાતની બહેનો વરફાળી તેમને અને સખેદ અંજલિ આપીએ છીએ. પ્રભુ તેમના આત્માને સતત યાન્તિ આપે એમ ઇચ્છીએ છીએ; અને આ માસિકમાં ‘કેટલીક વાનીઓ’નાં લેખિકા શ્રી. કપિલાબહેન ઉપર શ્રી. મટુભાઈનાં અવસાનથી આવી પડેલા શોકમાં અમે અમારાં સાચાં હૃદયથી સહાનુભૂતિ દાખવીએ છીએ.

સ્વ. શ્રી. મટુભાઈ અને આ માસિક વચ્ચે મોટો સંબંધ હતો અને ‘ગુણસુન્દરી’ પ્રત્યે તેઓ હંમેશાં મગતા બતાવતા એટલું જ નહિ પણ કેટલીયવાર માસિકમાં આવતી ઉપયોગી બાબતોને ‘સાહિત્ય’માં ઉતારી લઈ એની કદર કરતા. પ્રસંગ આવ્યે સલાહ સૂચનાના એ ચખ્ખો પણ કહેતા તેઓ ચૂકતા નહિ. આ કારણે, શ્રી. મટુ-

ભાઈનાં અવસાનથી અમે સાચા સહાનુભૂતિ ધરાવનારને ગુમાવ્યા છે.

શ્રી મટુભાઈનો જન્મ ઇ. સ. ૧૮૮૦ના નવેમ્બરની તા. ૧ લી એ થયો હતો અને ઇ. સ. ૧૯૩૩ ના નવેમ્બરની તા. ૧૫ મી એ તેમનું અવસાન થયું. બરાબર ૫૩ વર્ષના આયુષ્ય દરમ્યાન શ્રી. મટુભાઈએ પોતાના જીવનને વિવિધ દિશાઓમાં સેવા કરીને મન્ય કયું છે. એમનો કાર્યપ્રદેશ એક જ દિશા. પૂરતો સંકુચિત નથી રહ્યો. એક બચકાર વેપારીથી માંડીને, આદર્શીક સાહિત્યકાર અને સાક્ષરની કોટિ સુધી શ્રી મટુભાઈ પહોંચ્યા હતા અને જે જે કાર્યમાં તેમણે હાથ નાખ્યો હતો. તે તે કાર્યમાં તેમણે થયે સંપાદન કર્યો હતો. તેમનાં જીવનનું એક મુખ્ય તત્ત્વ ‘માણસાઈ’ હતું. એ તત્ત્વ ઉપર એક ટુંકો લેખ બાઈ કિશનસિંહ ચાવડાનો અત્યંત પ્રસંગ થયો છે તે વાંચી જવા અમે અમારાં વાંચકોને ખાસ ભલામણ કરીએ છીએ. શ્રી મટુભાઈનો સમસાવ બૂલ્યો બૂલાય એમ નથી. ગરીબ હો કે તરબર, સાક્ષર હો કે ઉમરતો લેખક શ્રી. મટુભાઈ બનને પ્રત્યે એક સરખો સમસાવ રાખી ‘સંકેત એટલું’ જ નહિ પણ મરે તેવા સાક્ષરને તેમની બૂલો દર્શાવતાં ચૂકતા નહિ અને નરા ઉમરતો લેખકને તેનામાં કાંઈ શક્તિ હોય તો તે બતાવી તેને આગળ પાડવામાં પણ તેઓ પાછી પાની કરતા નથી. એટલું જ નહિ પણ, તેઓ હંમેશાં, પોતાના નિષ્ક્રિયમાં ભૂલ થઈ છે એવી ખાતરી કરી આપવામાં આવે તો તે ભૂલનો સ્વીકાર કરી તે સુધારવામાં પણ કદી પાછા પડતા નહિ આવા ગુણોને લીધે, શ્રી. મટુભાઈ સર્વના એક સરખા મિત્ર મેળવેલા હતા.

વેપારી જેમાં શ્રી. મહુભાઈની-સેવાઓ એક લેખક તરીકે, સમર્થ નિવેશક તરીકે અને આમ એક બરોડાનાં હિરેકદર તરીકે તેમજ મહારાજા વર્માના સાચા નેતા તરીકે એટલી જ જાણીતી છે. અને મહારાણી પૂવન મિલના એજન્ટ તરીકેની આ હપરાત પ્રભુમંડળના આગેવાન તરીકે તેમજ તેમની કારકીર્દિ એટલી વેપારીઓમાં જાણીતી છે વડોદરાની પ્રભુના સેવક તરીકેની તેમની કારકીર્દિ



સ્વ. શ્રી. મહુભાઈ કાંતાવાળા

તેટલી જ કામદાર વર્ગમાં પણ માનભરી છે. એટલી જ જાણીતી છે. આ હપરાત નંદેર લોકો- સાહિત્યના જેમાં તેમની સેવાઓ સાહિત્યના વાની કોષ્ટ પણ પ્રવૃત્તિમાં શ્રી. મહુભાઈની સદાય ન ફાયળ વંચી તરીકે, દુકાની વાર્તાઓના સિદ્ધ દસ્ત મળી હોય એવું સાચું જ બન્યું દરો.

શ્રીકેળવણીના હોનેમાં શ્રી. મટુભાઈની સેવાએ શ્રી. ચીમનાબાઈ મહિલા પાઠશાળાની સાથે સંબંધાયેલી છે. એ શાળાની સ્થાપના કરવામાં એ. સુમન્ટ. અને સી. શારદાબહેન સાથે શ્રી. મટુભાઈનો હિસ્સો પણ ધણો મોટો હતો અને એ સંસ્થાને ચલાવવામાં તેમજ ખીલવવામાં શ્રી. મટુભાઈનો ફાળો નરે ચાંદમાર રહેરો. પાઠશાળાની વ્યવસ્થાપક સમિતિના તેઓ પ્રમુખ હતા. રેલસંકટ વખતે એ પાઠશાળાને આનંદ મળ્યો કે નહિ એવી પરિસ્થિતિ હતી પણ ધર્મ છતાં તેમણે હિંમતસરી એ પાઠશાળા ચલાવે રાખી. આનંદ મળી તો ખરી પરંતુ છેક નવ મહિના બાદ મળી. છતાં રા. ૧૦ ની શિલ્ક વપર તેમણે સંસ્થા ચલાવી અને એને ટકાવી રાખી. પુનાની શ્રી. નાથીબાઈ દામોદર ઠાકરસી વિદ્યાપીઠની સેનેટર બેઠકમાં પાઠશાળા એવી ચરતે કાઢવા હીધી હતી કે એ પાઠશાળા વિદ્યાપીઠ પાસેથી આનંદ માવવાની અરજ પણ ન કરે. જેમીટી રીતે જ આ ચરત પાઠશાળા માટે અન્યાય રૂપ હતી. શ્રી. મટુભાઈએ એ સાથે સખ્ત હડત ચલાવી અને એ હડતમાં સફળતા મેળવી રૂ. ૫૦૦ ની મદદ મળી કરાવી. આમ આ પાઠશાળાની ખીલવણીમાં શ્રી. મટુભાઈનો હિસ્સો ધણો મોટો હતો. શ્રી. મટુભાઈનું અવસાનથી પાઠશાળાએ એક સાચો સેવક ગુમાવ્યો છે.

શ્રી. મટુભાઈના અનેક ગુણોને હવે તો સંસ્કૃ-

તવાન રહ્યા. તેમનાં અવસાનથી ગુજરાતે એક નિખાલસ, નિડર, નિરભિમાની, સ્વચ્છતા, સાહિત્યકાર અને સેવક ગુમાવ્યો છે. તેમનાં અવસાનથી આવી પડેલાં દુઃખમાં અમે શ્રી. કપિલાબહેન તેમજ આખાં કુટુંબ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દર્શાવીએ છીએ અને પ્રભુ તેમના આત્માને શિર-વન શાન્તિ આપે એવી ફરી પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

આવતા હીસેગર માસની તા. ૩૦-૩૧ અને નવમ્બર માસની તા. ૧-૨ દાહીમાં સાહિત્ય હીએ સ્વ શાન્તિ પામી પંચમ પાનાં પ્રથમવા દાહીમાં ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ દ્વારા અગીઆરમું સંમેલન મળનાર છે. સંમેલનનાં પ્રમુખસ્થાને ગુજરાતના નણીલા નિદાન સાક્ષર શ્રી. દિ. બ. દુષ્ણુલાલ શેઠનલાલ જવેરીની પસંદગી થઈ છે અને એ પસંદગી ફરકે રીતે ઉચિત છે એમ એમને લાગે છે. દિ. બ. દુષ્ણુલાલભાઈની સાહિત્યસેવા નણીલા છે અને સૌથી વિશેષ તેમની સહાનુભૂતિ પણ નણીલી છે. આ પદ માટે આવી યોગ્ય વરણી કરવા માટે સ્વામત સમિતિને અભિનંદન થઈ છે. અમે યુ. ઓ. દુષ્ણુલાલભાઈને આ પદે ચુંટાવા માટે ગુજરાતની બહેનો તરફથી અભિનંદન આપીએ છીએ.

લાવનગરમાં હાણી-જયંતી

શ્રી લાવનગર મહિલાવિદ્યાલયના સંસ્થાપક સ્વ. અમૃતલાલ હાણીની જયંતી તા. ૨૦ મી નવેમ્બરે મહિલાવિદ્યાલયનાં ભગ્નમાં જળાબ્ધ હતી. તે પ્રસંગે જુદા જુદા દરિયાઈ દુઆથી કેટલાક વક્તાઓએ તેમના જીવનસંદેશ વિશે વિવેચન કર્યું હતું.

હાણીભાઈ આદર્શવાદી હતા, અને સ્વપ્નાઓને જીવનમાં મુક્તિમંત કરવા તે અવાગ અવાગ આદરી રહ્યા હતા; અને તેમાં ધર્મ અને સાહિત્ય બારે પ્રેરક નીવડ્યા હતા એમ શ્રી. વિશ્વનાથ મગનલાલ ભટ્ટે કહ્યું. હાણીભાઈનું રાત્રીનું નિર્જળ હતું. પરંતુ એમાં વસતો આત્મા બારે પ્રયત્ન હતો, અને અદ્યત્ન હતાઈ અવિરત શ્રમ અને અતિથય-હુમયને લઈને બારે મુશ્કેલીઓ વચ્ચે પણ તે અભિનંદનીય કાર્ય કરી રાખ્યા હતા તે વિશે શ્રી. સુલોચના દેવાઈએ વિવેચન કર્યું હતું. હાણીભાઈનાં કેટલાંક મધુરાં સ્મરણો વર્ણવ્યા પછી શ્રી. ચિત્તુભાઈએ કહ્યું કે જ્યારે સૌરાષ્ટ્રનાં ઔચિસંજ્ઞોનાં ઇતિહાસ લખારો ત્યારે તેમાં હાણીભાઈનું નામ સુવર્ણાક્ષરે અંકિત થયે. ઔચિસંજ્ઞ એમનું જીવનધર્મ હતું એમાં એમણે સિદ્ધિ મેળવી હતી, અને નિરક્ષર જ્યાં પડેલને હવે વિદ્યાપીઠનાં જોખમ્યેર પણ સુધીની અવગણના કરી આપી અને તેમને જે સ્વાતંત્ર્ય આપ્યું એમાં એમના હૃદયની ઉદારતા અને જ્ઞાન્ય ચારિત્ર્ય પ્રગટ થાય છે.

“ગુણ સુન્દરી” આલવિભાગ

અનુગી : ચન્દ્રશંકર મણિશંકર ભટ્ટ

O/o લુહાણામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા.

વર્ષ ૩ : અંક ૧૨

પૃષ્ઠક ૩

ડીસેમ્બર : ૧૯૩૩

ગ. ગ. ગ. ગ. ગ. ગ. ગ. ગ. ગ. ગ. ગ.

મારે રે ગામડે !

ગ. ગ. ગ. ગ. ગ. ગ. ગ. ગ. ગ. ગ.

મારે રે ગામડે આવો હો વીરા ।
 લેવાને મીઠડા લહાવા હો વીરા । મારે રે-
 ઘેર છે ગાવડી વહાલા હો વીરા ।
 પીળેને દૂધના પ્યાલા હો વીરા । મારે રે-
 રૂડો છે રેડીઆ ઘેરે હો વીરા ।
 કાંતીશું આપણે લહેરે હો વીરા । મારે રે-
 વાડીમાં ફૂલડાં ફેરે હો વીરા ।
 ગૂંધીશું સ્નેહના દોરે હો વીરા । મારે રે-
 નાચતા મોરલ નિત્યે હો વીરા ।
 કુળંતી ઠાકિલા પ્રીતિ હો વીરા । મારે રે-
 મારે રે ગામડે આવો હો વીરા ।
 લેવાને મીઠડા લહાવા હો વીરા । મારે રે-

મુળજાલાય પીતામ્બરદાસ શાહ

પતંગિયાં

માનવ જાતને વસવા માટે દેવોએ ધરતી બનાવી. એમનાં - સુખ અને આનંદને માટે ફળ, ફૂલ ને ઝાડ, નદી, સરોવર ને સાગર, પશુ પંખી ને જંતુ બનાવ્યાં. ઠેકાણે ઠેકાણે મોટાં મોટાં જંગલ ને ઊંચા ઊંચા પર્વતોની રચના પશુ કરી.

કોઈમાં રંગ તો કોઈમાં રૂપ, કોઈમાં સંગીત તો કોઈમાં સુવાસ, કોઈમાં રંસ તો કોઈમાં મિઠાશ ભરી એ બધાંને ધરતી ઉપર છૂટાં છૂટાં ગોઠવી દીધાં.

પશુ એ સર્વમાં જરા જેટલા ચ આકર્ષણ સિવાયના એકલા પર્વતોને મૂળા ઊભેલા જોઈ દેવોએ વિચાર કર્યો, “ફળ, ફૂલ ને ઝાડ, નદી, સરોવર ને સાગર, પશુ, પંખી ને જંતુઓ પોતા પોતાના શુભુથી માણસોને પ્રિય થઈ પડશે; પણ આ પર્વતોને એ શી રીતે ઝાળખી શકશે? એમનામાં માણસો શોધી શકે એવું કંઈક મૂકીએ તો જ પર્વતોની કિંમત એ સમજશે. બધી ચીજોમાં પર્વતો આપણને કંઈ ઝોછા વડાલા નથી!”

ખૂણ વિચાર કરતાં કરતાં આખરે જુદા જુદા રંગના લાલકલાર્યા પથ્થર બનાવી પર્વતને શિખરે શિખરે ને તળે-ટીઓમાં વેરનાં દેવોએ નિશ્ચય કર્યો. એ

કિંમતી પથ્થરોની શોધમાં માણસો ડુંગરે ડુંગરે રખડશે અને એ રીતે માણસજાત એમની કદર પણ કરશે.

અને એવા રંગ રંગના પથ્થર દેવોએ બનાવ્યા પણ ખરા. સૂરજને તેજે એ બધા ચળકી ઊઠ્યા ને ભાતભાતનો રંગનાં કિરણો ચોતરફ ઝળકી ઊઠ્યાં.

એ સર્વના સુંદર રંગ જોઈ દેવોએ વળી વિચાર કર્યો, “આટલા સુંદર પથ્થર પર્વતને શિખરે શિખરે ને તળે-ટીઓમાં કેમ કરી વેરાય?”

અને એ શોધવા તો મોટા મોટા માણસો જ ફક્ત ડુંગરોમાં રખડશે; પણ પેલાં નાનાં નાનાં જાળકોતું શું? પર્વતો ખૂંદી ખૂંદી એ બધાં જાળકો આવાં સુંદર નંગ શી રીતે જોઈ શકશે? ના, ભાઈ, ના. બધા પથ્થર તો પર્વતની ગોઠમાં ફેંકી ના દેવાય!” અને એ સર્વ ઊંડા વિચારમાં પડી ગયા.

પણ એટલામાં તો નદીઓનાં ને સાગરનાં, ફૂલડાંનાં ને પાંદડાંનાં, ચાંદા સૂરજનાં ને તારાનાં ગીતો ગાતો ગાતો પવન આવ્યો. બધા દેવોને ઊંઠા વિચારમાં ગરકાવ થયેલા જોઈ હસતાં હસતાં એ બોલ્યો, “અરે, શા વિચારમાં પડ્યા છો? કાંઈ બોલો તો ખરા!”

બીજા દેવોએ પર્વતોની અને પેલાં

રંગ ઝેરંગી પત્થરોની વાત કરી, અને હુનિયા પરનાં નાનાં નાનાં બાળકોને એ પત્થરનાં રંગ શી રીતે જોવાનાં મળે તે પૂછ્યું.

પવન કહે, “ ઓહો ! એમાં શું ? તમારે નાનાં બાળકોને એ રંગ બતાવવા છે એટલું જ ને ? એ કામ મને સોંપી દો. ”

એટલું બોલી દેવોની પાસેથી લુકા લુકા રંગના થોડા પત્થર એણે લીધા. અને મીઠાં મીઠાં ગીતો ગાતો ત્યાંથી એ ઊપડ્યો. રસ્તે જતાં જતાં મુંઢર મુંઢર ફૂલો આબ્યાં ત્યાં એણે પેલા પત્થર વેરવા માંડ્યાં.

પવનના હાથમાંથી છૂટેલા એ પત્થર

ઊડી ઊડીને ફૂલે ફૂલે જઈ બેસી ગયા.

નાનાં નાનાં બાળકોએ ફૂલો પર કંઈ બેઠેલું જોયું અને એમને ખૂબ આનંદ થયો. એક ફૂલ ઉપરથી બીજા ફૂલ ઉપર ઊડીને બેસતા દેવોના એ પત્થરોને એ બધાંએ પતંગિયાં કહ્યાં.

પવનની આ કલ્પના જોઈ દેવોને આનંદ થયો.

પતંગિયાંનો રંગ આજે પણ બાળકોને પ્રિય છે. મોટાં માણસો જાતજાતના રંગનાં હીરા માણેક જોઈ રાચે છે, તો નાનાં બાળકો જાતજાતના રંગવાળાં પતંગિયાં જોઈ હરખાય છે.

સોમાબાઈ એ. પટેલ

લક્ષ્મીના પગ

એક લક્ષ્મીપતિ શેઠ હતો. તેના કુટુંબમાં લગભગ સાઠેક માણસો હતાં.

શેઠને ઘેર દિકરા અને એ દિકરા-ઓને ઘેર પણ લોકરા હતા. શેઠ સંપૂર્ણ મુખી હતો.

પૃષ્ઠિમાની તે રાત હતી. આકાશ વાદળાં વગરનું હતું. પૃથ્વી ચંદ્રની રીતજા ચાંદનીમાં મુખ ચાનુભવી રહી હતી. તેવે સમયે શેઠ પોતાના બંગલામાં એક મુખડના પતંગ પર પોઠયા હતા.

શેઠ અર્ધનિદ્રાવસ્થામાં હતા; તેવામાં તેઓએ એક અમરકાર જોયો. ચંદ્રની ચાંદની જેવી એક રૂપાળી સ્ત્રીને તેઓએ પોતાની નજીક ને નજીક આવતી જોઈ.

શેઠ ગભરાઈ ગયા અને પતંગમાં ઊડીને બેઠા થયા. અને તરત જ પતંગથી નીચે ઉતર્યો. તે આવનાર સ્ત્રીને સંબોધીને બોલ્યા:—“ હે સ્ત્રી તું કોણ છે ? અને અત્યારે તું એકલી મારા બોરડામાં શું કામ આવી છે ? ”

તે સ્ત્રી હઃખી સ્વરે બોલી:-“શેઠ ! હું આ ઘરની લક્ષ્મી છું. મારો નિયમ છે કે; ‘એક ઠેકાણે લાખો વખત રહેવું નહિ.’ આ મારા અચળ અને અટલ નિયમને અનુસરી હું આજથી આઠમે દિવસે તારા ઘરનો સંપૂર્ણ રીતે ત્યાગ કરવાની છું. પણ હું તારા ઉપર ઘણી જ પ્રસન્ન છું. કારણ તે મારો ઉપયોગ શુભ કાર્યોમાં જ કર્યો છે. અર્થાત તે પૈસાથી ગરીબોને મદદ કરી છે.

તેથી તને અગાઉથી જાણ કરવા અને વરદાન આપવા આવી છું. હું પરમ દિવસની રાત્રે તારી પાસે પાછી આવીશ. અને તું જે માગીશ તે હું આપીશ.

એટલું બોલી લક્ષ્મીદેવી અંતર્ધાન થઈ ગયાં.

શેઠ બાકીની રાત્રિ જેમ તેમ કરીને પૂરી કરી.

સવાર થઈ. કુટુંબનાં સાથે જણાં સવારનો નાસ્તો કરવા એકઠાં મળ્યાં. ત્યાં શેઠ બધાયને રાતે બમેલી વાત કહી સંભળાવી.

બધાનાં મોં લેવાઈ ગયાં, બધાં ય ચિંતાતુર થઈ ગયાં. મોટાઓને ચિંતાતુર નેઈ, નાના, નાના બાળકો પણ ચુંપ થઈ ગયાં. ત્યાં શાંતિ પથરાઈ ગઈ.

બોલિક વાર પછી શેઠ શાંતિનો ભંજ કયો અને કહ્યું કે “લક્ષ્મી જવાની તે તો જવાની. પણ તેણીએ એક વરદાન માગવા કહ્યું છે. તો તેમાં શું માગવું

તે તમે બધાય વાંચાઈ રહી કહો; અને પછી મને જે ચોખ્ખા બાગશે તે હું લક્ષ્મી દેવી પાસે માગીશ.

કોઈકે કહ્યું, “વાડી માગો.” કોઈ કહે, “દશ લાખ રૂપિયા માગો.” કોઈ કહે, “આઠ દશ વહોણ માગો.” વગેરે વગેરે બધાય મોટા મોટાઓએ પોતાના વિચારો જણાવ્યા.

બધાયને પૂછાઈ ગયું. પણ શેઠના નાના પૌત્રની વહુને જ પૂછવાનું બાકી રહ્યું હતું.

શેઠે તેને ઉદ્દેશીને કહ્યું:-“વહુ, બેટા! તમે શું માગવાનું કહો છો ?”

વહુ:-“દાદાજી ! હું શું કહું ?”

શેઠ:-“ના, ના, તમારે પણ તમારા વિચાર તો જણાવવા જ નેઈએ.”

વહુ:-“હું તો ઇચ્છું છું કે આપ લક્ષ્મીદેવીને કહેજો કે ‘દેવી, હું એટલું જ માગું છું કે જ્યાં અને જેવી સ્થિતિમાં અમે રહેઈએ, પણ તે સ્થિતિમાં અમે બધાંય એકઠાં જ હોઈએ. અમારા માંથી એક જણ કમાય તો ય ભલે અને બધા કમાઈએ તો ય ભલે. અમારામાં એક બીજા પ્રત્યે દેશ ઉત્પન્ન ન થાય. એટલું જ હું માગું છું.”

શેઠને આ નાની વહુની વાત ખૂબ પ્રસન્ન પડી. શેઠે વિચાર્યું કે વાડીમાં તો પાક ન થે થાય, રૂપિયા તો લક્ષ્મી જશે તે લેગા આદ્યા જશે. વહોણ તો દૂધી

નય. પણ એ બધાંય ભેગાં હુધએ તો
કેક દિવસે પાછા સુખી થઈએ.

તે રાત આવી. લક્ષ્મીદેવી પધાર્યા
અને શેઠજીને કહ્યું, ‘શેઠ ! માગ માગ.’

શેઠ:—“ના, ના, મારે કશું માગવું
જ નથી.”

લક્ષ્મીદેવી:—“શેઠ ! મારું વચન
પાછું ન પડે. માટે મારા સિવાય જે
જોઈએ તે માગી લે.”

શેઠ:—“હિ દેવી ! હું તો કહું છું
કે આ મારી વૃદ્ધાવસ્થામાં મને તજીને
ન જાઓ. છતાં ય આપને જવું હોય
તો જમો બધાંય એકઠાં રહી રાકીએ.
અમારામાં એક બીજા પ્રત્યે કોઈ દિવસ

દેશ ઉત્પન્ન ન થાય એટલું જ માગું છું.
એક કમાય તો પણ સરખે ભાગે બહે-
ચીને ખાઈએ અને બધા કમાઈએ તો ચે
સરખે ભાગે વહેંચીને ખાઈએ. બસ,
બીજું કંઈ પણ જોઈતું નથી.”

લક્ષ્મીદેવી સુપ થઈ ગયાં. લક્ષ્મી
દેવીએ નહોતું ધાધું કે શેઠ આવું
માગશે. ખેર ! છેવટે દેવી બોલ્યાં:—“હિ
શેઠ ! તું જે માગે છે તે તો મારા પગ
છે. “જ્યાં સંપ ત્યાં હું.” તેં મારા
પગ માગી લીધા તો પછી હું ક્યાં જઈ
શકું ? જા હું આજથી સાત પેઢી સુધી
તારે ત્યાં રહીશ.”

એટલું કહી લક્ષ્મીદેવી અલોપ થઈ
ગયાં.

ધમસિંહ રૂપારેલ

આ મને નવરાવે છે કેમ ?

“પણ આ તું મને નવરાવે છે કેમ ?
એ તો ખરી મારા હાથ, પગ કપડાં
કશું બગડ્યું નથી. મને નવરાવે છે કેમ ?”

“ભાઈ, તું ઢંઢને અડચો તેથી.”

“ઢંઢ ? તે વળી કયો ?”

“કેમ ? હમણાં અહીંથી જાડવાળો
ગયો તે ?”

“તેમાં નાવાનું શા માટે ? ગાંધીજી
નાહતા નથી, બીજાના નાહતા નથી અને

અમારા ગુરૂજી તો આજો દિવસ ઢંઢને
બણાવે છે, છતાં નહાતા નથી તો તું
મને કેમ નવરાવે છે ?”

“પણ ભાઈ, ઢંઢને અડીએ તો
અબડાઈએ !”

“એમ ? ઢંઢ માણસ નથી ?”

“છે તો માણસ”

“ત્યારે માણસ, માણસને અડે
તેમાં અબડાવાનું શું ?”

“પણ ભાઈ બધા માણસ કંઈ સરખો હોય ?”

“ત્યારે દેડમાં અને આપણામાં શો ફેર છે બોલો ? તેનો ધર્મ શું હોય છે ?”

“ના, ધર્મ તો એક જ છે.”

“ત્યારે તેમના કેવળ શુદ્ધ છે ?”

“ના, કેવળ પણ એક જ છે.”

“ત્યારે પ્રહરવેશ અને રીત રિવાજ શુદ્ધ છે ?”

“ના, તે પણ આપણા જેવાં જ છે.”

“ત્યારે ભાષા કે બોલી શુદ્ધ છે ?”

“ના, તે પણ એક જ છે.”

“ત્યારે તેઓ હિંદુ તો ખરા ને ?”

“હા, હિંદુ તો ખરા.”

“હીક ત્યારે આપણાથી વધુ, માયા, રીતરિવાજ વગેરેમાં શુદ્ધ પડે એવા હોય ?”

મુસલમાન, પારસી, ખ્રીસ્તી વગેરે.

“વારુ, તો પછી તેમના કરતાં દેડ આપણને વેરેક બાબતમાં ગણતા ખરા કે નહિ ?”

“હા, જરૂર.”

“તો પછી આપણે બધા મુસલમાન, ખ્રીસ્તી વગેરેને અડીએ તેમાં નાહતા નથી તો દેડના અડવામાં નાહવું શા માટે ?”

“બેટા, તેઓ મેલું ઉચકે છે તેથી.”

“તો નાની એનવું મેલું તું ઉચકતી નથી ? તો પછી તને અડીને હું નાહતો નથી અને દેડને અડીને નાહવાનું કેમ ?”

“પણ હીકરા તેઓ ગંદા છે તેથી.”

“હીક, તો પછી કુતરાં, બિલાડાં, તો રાજ તેલું ગંદું ગંદું ખાય છે ને ચુથે છે. તેની સાથે અને રાજ રમીએ છીએ એ એ અઠાડી મેમમલ કરીએ છીએ, છતાં નાહવાનું તું કહેતી નથી અને આજે નવરાવે છે કેમ ?”

આ સુધી.

“બોલની બા, કુતરાં અને બિલાડાં કરતાં પણ માણસ અપવિત્ર હોય કે ?”

“ના બેટા ન હોય.”

“ત્યારે હવે નવરાવીશ ?”

“ભાઈ હું હારી. હવેથી નહિ નવરાવું. તારી મરણ પડે તેમ કરજે. શું આજ કાલની નિશાળમાં અણુતરે ? કેવે બટકબોલો છોકરા. ખરેખર મને હરાવી ! ભાઈ, તારા શુદ્ધ કહે તેમ કરજે.”

પોતાનો વિજય થયો બહી છોકરા નાચતો ફૂલતો પોળમાં રમવા કોણ મથો.

મુજશંકર પ્રેમભાઈ બ્યાસ

ગણિત - ગમ્મત

કતુ—“ કોણુ ધીરૂ, એહોહોહો ધણે દિવસે તું કેખાયો ? ”

ધીરૂ—“ બહારગામ ગયો હતો ત્યાંથી ગઈ કાલે જ આવ્યો. આજે વિચાર થયો કે લાવ કતુને મળતો આવું. ”

કતુ—“ ઠીક થયું તું આવ્યો તો. બહારગામથી કંઈ ગણિત ગમ્મત તથા બહુબાહુ શિખી લાવ્યો છે કે નહિ ? ”

ધીરૂ—“ અરે ! બહુ અને બાહુ બધું શિખી લાવ્યો છું. તારા મનની વાત બધી કહી આવું. તું મને હવે જોળજે છે ? ”

કતુ—“ હા. હા. જોળજું છું. ધીરૂ છાંદ્ર ! ”

ધીરૂ—“ છાંદ્રે તે બીજા. આ ધીરૂ નહિ ”

કતુ—“ હવે જો બધી વાત ગાણુ પર મૂક. તું બહુ વિષે શું કહેવા માંગે છે. ”

ધીરૂ—“ તારા મનમાં તું ગમે તે સંખ્યા ધારે તે હું તને કહી આવું. ”

કતુ—“ એમ ! લે ચાલ એક કોઈ સંખ્યા મેં ધારી. ”

ધીરૂ—“ અલ્યા, પણ તે સંખ્યા હસની અંદર હોવી જોઈએ. હસ કરતાં વધારે સંખ્યા તે નહિ હોવી જોઈએ. ”

કતુ—“ એમ ! ચાલ ત્યારે હસની અંદરની એક કોઈ સંખ્યા મેં ધારી હવે ? ”

ધીરૂ—“ તે સંખ્યાને ત્રણવડે ગુણુ. ”

કતુ—“ ગુણ્યા. પછી ? ”

ધીરૂ—“ તેમાં એક ઉમેર. ”

કતુ—“ ઉમેર્યો. પછી ? ”

ધીરૂ—“ પછી તેને ત્રણ વડે ફરી ગુણુ. ”

કતુ—“ અલ્યા લાઈ ! તું તો ગુણાવી ગુણાવીને હુચો કાઢી નાંખશે. મારી ધારેલી સંખ્યા કહેતો હોય તો કહેની. લે ચાલ, ફરી ત્રણ ગુણ્યા. હવે છે કંઈ બાકી ? ”

ધીરુ—“ હા, હવે જે ગુણાકાર આવ્યો તેમાં તારી ધારેલી રકમ ઉમેર ”

કલુ—“ ચાલ ઉમેરી ”

ધીરુ—“ હવે કેટલો જવાબ આવ્યો ? ”

કલુ—“ કેટલો જવાબ આવ્યો તે મારે કહેવાનું ? જવાબનું તારે શું કામ છે ? મારી ધારેલી સંખ્યા કહેની ! ”

ધીરુ—“ અરે ભાઈ ! બધું કહીશ. પણ તું જવાબ કેટલો આવ્યો તે તો કહે ”

કલુ—“ ૭૩ આવ્યા. ”

ધીરુ—“ ત્યારે તારી ધારેલી સંખ્યા સાત. કેમ ખટ છે ? કેવો જાડ ! ”

કલુ—“ જાડ થેનો ! એ તો ગણિતચમત્કાર થયો, પણ અદ્યા, એ તે કેવી રીતે જવાબ કીધો ”

ધીરુ—“ જે જવાબ આવે તેનો ઠરાકનો આંકડો તે ધારેલી સંખ્યા ” એ આ રહી આખી રીત:—

૭ ધાર્યા

$\times 3$

૨૧

$+ 1$

૨૨

$\times 3$

૬૬

$+ 7$ ધારેલી સંખ્યા

૭૩

૯ ધાર્યા

$\times 3$

૨૭

$+ 1$

૨૮

$\times 3$

૮૪

$+ 9$ ધારેલી સંખ્યા

૯૩

રતિલાલ વિઠ્ઠલદાસ દલાલ

પહેલું મુખ તે જાતે નર્થા

તમારી

તન્દુરસ્તી માટેની

સ્નેહીઆને કે

સખીઆને

પાટી

આપવી હોય તો

એ ફરજ

અમે

સંભાળી લઈશું

તમને જરાય

ત કે લી ફ

નહિ પડે જાની

ખાત્રી

સુરતી હિંદુ હોટેલ.

ભુલેશ્વર

ટેલીફોન : ૨૫૮૮૭

ટુંક સમયમાં પ્રકટ થશે

ગુજરાતની

રાસરસિયાણુ ગુણસુન્દરીઓ માટે

કવિવર ખંખરદાર રચિત

રાસચન્દ્રિકા

(ભાગ પહેલો)

ખીછ આવૃત્તિ

સસ્તી છતાં આકર્ષક

પહેલી આવૃત્તિની કીંમત રૂ. ૧-૪-૦ હતી
તે ઘટાડીને

કીંમત : ફક્ત આઠ આના

રાખી છે

પ્રાચીન અલગ

મળવાદે ઠેકાણે

“ગુણસુન્દરી” કાર્યાલય,

૧૧૪, ગીરગામ બેકરોડ, મુંબઈ, ૪

અને

બાણીતા શુકસેવરા પાસેથી

ગુપ્તસુન્દરી

અને શ્રીહિતોપદેશ

પૂર્ણ સંખ્યા ૧૨૫

જાન્યુઆરી : ૧૯૩૪

વપાળખ :

દિનદર્શક : પરદેશ :

૪-૫-૦ ૧૦ શ્રીહિતોપદેશ

છુટક નકલ : આઈ આના

કાર્યાલય :

૧૪, ગીરગામ બેક રોડ, મુંબાઈ, ૪



વંચી: લખકૃષ્ણ ના. વર્મા
વપાળકી: યજ્ઞેશ દ. શુક્લ

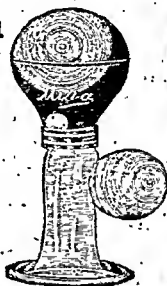


મીરા બ્રેસ્ટ (સ્તન) પમ્પ

બાળક ધાવણું હોય તે સમયે અત્યંત ઉપયોગી છે

મીરા બ્રેસ્ટ (સ્તન) પમ્પ

સ્તન સંપૂર્ણ રીતે ખાલી કરે છે,
ભરાઈ આવેલાં સ્તનને ઘર્ષ વિના
રાહત આપે છે;
સ્તનમાં ફાટ પડતી અટકાવે છે;
સ્તનમાં ચેપ લાગતો નથી;
ફાટેલાં સ્તન-મુખ (ડ્રીટી) ઉપર
વિના કામ આપે છે;



ઉંઘા વળેલાં સ્તન-મુખ (ડ્રીટી) ને ખેંચાર કાઢે છે;
સુકાઈ ગયેલાં સ્તનમાં ફરી દુધ ભરી આપે છે;
બાળકના ધાવણને ફરી પેદા કરે છે,
આંચાઓનો ઘણો સમય અને મહેનત બચાવે છે.

■ નકલી માલથી સાવધ રહેજો ■

એકલા બનાવનાર :-

મેયરહોફ એન્ડ કંપની, એ. જી. (MEYERHOF & CIE. A. G.)

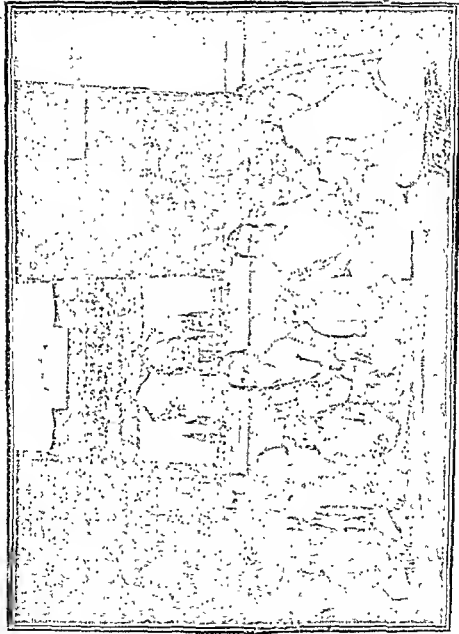
મેડીકલ, સર્જીકલ અને હવાવાલાઓને જરૂર વસ્તુઓ બનાવનાર.

કૅસલ, જર્મની. (CASSEL,) GERMANY

હિંદ અને બ્રહ્મદેશ માટેના
સોલ એજન્ટ

ડી. એમ. ઠાકોર એન્ડ કંપની;
૪૩, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, કાટ, મુંબાઇ.

પોસ્ટ ઓફીસ બોક્ષ નંબર ૨૧૧૧ (કલકત્તા); ૨૪૨ (મદ્રાસ); ૧૧૪ (કોચી); ૧૦૪ (લાહોર).



શ્રી ભગિની સમાજ બાલમંદિર પ્રવેશ

ગુણસુન્દરી



કવિવર યજ્ઞાચાર્ય અને શ્રી. ગદોલિની નાથક



પુસ્તક ૨૧ મું] નવ્યમાસી ૧૯૩૪ [અંક ૫ મે



મોરલીન

પૂણું તને એક વાતવડી મોરલી કામળમારી કે
 ભે કે શોક તું છે તુજ પેટ યુગ કે મોરલી
 ક્યાંથી કામળ યોખી આવતું કે મોરલી
 કે તુ'થી ભયનાં કેલી ન મનદુર કે કે મોરલી
 પહેતું કામળ કીપું કાનને, કે મોરલી
 તને ૧૦૫ વળ મૂળી ન મોડે દૂર કે કે મોરલી
 બીજું કામળ કીપું ચોપીચીને મોરલી
 બ્રહ્માની એને ભેરે ભેનાં વર કે કે મોરલી
 ત્રીજું કામળ કીપું સમનાને, મોરલી
 ભેનાં વદાવે કાળને આરે પૂર કે કે મોરલી
 ચોથું કામળ કીપું જનને કે મોરલી
 તું પણ આવ મોરલીને મનદુર કે કે મોરલી
 તું મું જન કાળના કીં સમાવડી, કે મોરલી
 મનુ મનુ કી મકાસી તારે વર કે કે મોરલી
 પૂણું તને એક વાતવડી મોરલી, કામળમારી કે
 ભે કે શોક તું છે તુજ પેટ યુગ કે મોરલી કામળમારી કે

ગોરૂ શુ થાયુ

હીણી વાદળીઓ વીંટાય, પેલા આકાને આરે ।
 હીણી લઠરીયો લોપાય, પેલા આકાને આરે ।
 ઓછા ઓછા બાપથી;
 આવે ઉઠા લઠાપથી.
 હીણી ચાદરમાં ચોળાય, પેલા આકાને આરે ।
 —હીણી વાદળીઓ...

૨

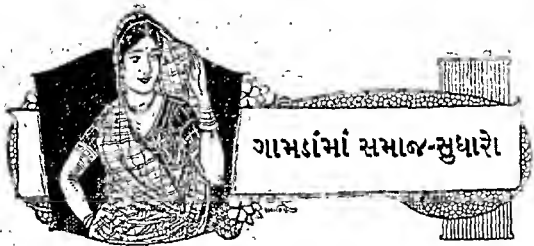
ક્યાં જન્મી ક્યાં જાય છે, વહેતી અખંડ પ્રવાહ;
 શાણી એકલ સુઠરી, વિચરે જગની વાટ
 નવલી ઉર્મી રોળાય, અવનિ ચોકને આરે ।
 વનવન મોરલી જે વાય, અવનિ ચોકને આરે ।
 રસનાં રવ શું ભરતી;
 રાસ રસિક કંઈ રેલતી.
 રણની વાટે જઈ અથડાય, અવનિ ચોકને આરે ।
 —હીણી વાદળીઓ...

૩

આપે આપે સંચરે, ન્યમ ન્યમ વિચરે પાસ;
 ઢાળે ઢીવો ફરથી, પછુ પાસે અંધાર.
 માનવ છ'ડગી રોળાય, મિથ્યા આરાને આરે ।
 કંઈની આયુ ભોળાઈ જાય, મિથ્યા આરાને આરે ।
 પ્રગટી પુણ્ય પ્રકાશ ને;
 કાલમાં કંઈ લોપાય છે.
 એવા રંગ કંઈ પલટાય, મિથ્યા આરાને આરે ।
 —હીણી વાદળીઓ...

૪

રનેહ વેર સમજાવ છે, સુખ દુઃખ નેવા રંગ
 જંગના ગોરૂ શુ થવા, સર્વે એકજ સંજ.
 મોંઘી બાવના જુલાય, આ સંસારને આરે ।
 ઉરના તંત્ર કંઈ શુન્ધાય, આ સંસારને આરે ।
 કોથી એ ઉઠવાય નહિ,
 તાણા તાણુ થાય નહિ.
 એવડ એમ જ એ રહી જાય, આ સંસારને આરે ।
 —હીણી વાદળીઓ...



ગામડાંમાં સમાજ-સુધારો

લેખિકા: શ્રી. ન્યોલ્ટના મહેતા, બી. એ.

ગ્રામ પચાસેક વર્ષમાં આપણા લોકોના આચાર વિચાર ઘણા બદલાઈ ગયા છે. જૂની રીતો બુઝાતી ગય છે. નવિન પ્રધાઓ નીકળતી ગય છે. તેનાં ફરજો અનેક છે. આધુનિક શિક્ષણ, અંગ્રેજી રાજ્યની અસર, પાશ્ચાત્ય દેશો સાથેના સહવાસ વગેરેને લીધે એ ફેરફાર થયો છે. પરંતુ આ પરિસ્થિતિ સુખ્યત્વે કરીને સહેલાના કેળવણી લોકોની જ થઈ છે. તે ઉપરથી એમ માની લેવું કે આખા દેશના લોકોના આચાર વિચાર તદ્દન બદલાઈ ગયા છે એ મોટી ભૂલ છે. ગામડાંમાં જહનને જોશો તો જણાશે કે ત્યાંના લોકો તો આજથી પચાસ વર્ષ પર જેવા હતા, તેવાજ લગભગ છે. ને લોકો હંમેશાં મોટા સહેલાઈમાં રહેવા છે, તેમને ગામડાં વિષે કંઈજ ખ્યાલ હોતો નથી. મારે જ્યાં સુધી સહેલાઈમાં રહેવાનું થયું હતું, ત્યાં સુધી મને, પણ એ ખ્યાલ નહોતો. જ્યારે ગામડાંમાં વસવાનો પ્રસંગ આવ્યો, ત્યારેજ અમર પરી કે ત્યાંના લોકો દરેક બાજુ તરફ ધસી પડ્યા છે. ગામડાંના તદ્દન અશિક્ષિત તથા ગરીબ લોકો એવા હોય, એમાં તો કંઈ નવાઈ નથી, એમ તો સહેલાઈમાં રહેનાર અમર લોકો પણ લગભગ એવા હોય

છે. પરંતુ ગામડાંમાં તો સાધારણ ભણેલા તથા હવે કોમના લોકોના આચાર વિચાર પણ જરાએ બદલાયા નથી એમ કહીએ તો ચાહે, એમાં કોઈક અપવાદ રહેશે. ખારડોલી જેવા તાલુકાના લોકો રાજકીય બાબતમાં ઘણા આગળ વધ્યા હશે. જુલમ સામે વિરોધ કરવાની દિશા તો મનમાં આવી હશે. કદાચ અંત્યજ પ્રત્યેનું તેમનું વર્તન સુધરી ગયું હશે. પરંતુ તે ઘણે ભાગે ગાંધીજી તથા બીજા નેતાઓનો પ્રભાવ પડવાથી થયું હશે. પણ આખા દેશમાં જુલમ તો એવાં ગામડાં બહુ થોડાં હશે. મને ગામડાંના લોકોનો ને પરિચય થયો છે, તે ઉપરથી મારો અનુભવ જણાવું છું.

પ્રથમ તો અહીં બહારની દુનીયા વિષે તદ્દન અજાણ હોય છે. સાધારણ શિક્ષિત લોકો પણ વર્તમાનપત્રો વાંચવાની દરકાર કરતા નથી. ઘણાએ લેખકને આખી જીંદગી ગામડાંઓમાં જ ગાળેલી હોય છે. એટલે મોટાં સહેલાઈમાં જુ યાચ છે, લોકોના આચાર વિચાર કેવા બદલાય છે, એ વિષે તેઓ કંઈ જ જાણતા નથી. યુરોપ, અમેરિકા, આદિ દેશોમાં માનવસની નવી શોધો થતી યાચ છે, એઓ રાજ્યકારનાર તથા દરેક

ક્ષેત્રમાં પુરુષોની ખરાબરી કેવી રીતે કરી બતાવે છે, જગતમાં મહાન ક્રાંતિઓ કેવી થાય છે, તે બાબત અહીંના લોકોને ખબર હોતી નથી. પરંપરાથી ચાલતા આવેલા રીવાજ પાળવા અને ધંધો કરીને કુટુંબનો નિર્વાહ કરવો એટલું જ તેઓ જાણે છે. તેમાં પણ ખાસ કરીને—શ્રીઓમાં અત્યંત વધારે હોય છે. પુરુષોમાંથી તો કોઇ કોઇ એવા નીકળે છે કે જે વર્તમાનપત્રો, પુસ્તકો વગેરે વાંચીને બહારની દુનીયા વિષે માહિતી મેળવે છે પણ તેમના જ ઘરની શ્રીઓ એ કંઈ જાણતી નથી. કુટુંબમાં શ્રીઓ તથા પુરુષો વચ્ચે સમાગમ બહુ ઓછો હોય છે. પુરુષોને પોતાના પુરુષ મિત્રોનોજ વધારે સમાગમ હોય છે. તેમની જ સાથે તેઓ ગપ્પાં, ગમત, આનંદગોષ્ટિ કરે છે, શ્રીઓ બીજી શ્રીઓની સાથે બળી શકે છે ખરી. પણ તેથી તેમના ચાંતમાં કંઈ વધારો થતો નથી. છાકરાઓને ન્હાનપણથી જ શીખવવામાં આવે છે કે છાકરીઓ સાથે તેઓ રમે તો બાપલા થઇ જાય, માટે તેમનાથી દૂર રહેવું જોઇએ. આમ શ્રી પર પુરુષ સાથે વાત કરે તે ખરાબ ચાલતી જ હોવી જોઇએ, એમ બધાં ધારે છે. બનતા સુધી પર પુરુષને મોહું પણ બતાવવું ન જોઇએ. વર્ષમાં એકાદ વાર કંઈ મેળાવડો થાય, તે તેમાં જો શ્રી પુરુષો બધાને જવાતું હોય તો શ્રીઓની આગળ બારીક પડદો નાખવામાં આવે છે. આ રીતે લોકોના વિચાર એવા સંકુચિત થઇ ગએલા હોય છે, કે કોઇ પુરુષ જો પર શ્રીને બહુ પાસેથી જુએ તો ખરેખર તેના મનમાં વિકાર ઉત્પન્ન થતો જ હશે. ન્યાં શ્રી પુરુષો છૂટથી અચોપ સાથે બેળાતાં હોય છે, ત્યાં એવા વિચારને જરા પણ અવકાશ રહેતો નથી. ન્યાં શ્રીઓ અશિક્ષિત હોય અને પડદામાં રહેતી હોય ત્યાં

તેઓ સ્વાભાવિક રીતે જ વધારે પ્રેરત્ર હોય છે. પુરુષોની શુભામંગીરી તેમને વધારે કરી પડે છે. સ્વેચ્છાથી તેઓ કંઈ જ કરી શકતી નથી. પુરુષોની સંમતિ વગર કંઈ પણ પગલું ભરી શકતી નથી.

શહેરના લોકોમાંથી કેટલાક એમ માને છે કે આપણામાં નાત જાતના એક તો લગભગ બૂલાઇ જ ગયા છે. ગમે તેના હાથેની રસોઇ ખાવામાં કોઇને વધો હોય જ નહિ. પરંતુ એ માત્ર શહેરમાંજ છે. ગામડાંમાં તો માતિ પૂછ્યા વગર એક પગલું પણ ભરાવું નથી.

એક બ્રાહ્મણ પોતાથી ઉતરતી ગણતી માતિના સાકાજના હાથનું પણ કદી ખાતો નથી. વળી બીજા લોકોને ઉદેશીને વાંત કરતાં તેઓ ધણીવાર નામ દેવાને બદલે 'પેલો વાણીઓ', 'પેલો કુંભાર' 'પેલો સધ' એમજ બોલે છે, એટલે દરેક માણસ કંઈ જાતિમાં જન્મે છે, એ વાત ધણીજ મહત્વની ગણાય છે, એક ક્ષણ પણ બૂલાતી નથી. દક્ષિણી બ્રાહ્મણની શ્રીઓ બહાર જાય, તે ત્યાં જો દક્ષિણી બ્રાહ્મણ સિવાય બીજા કોઇનો સ્પર્શ થાય, તો તે કપડાં પહેરીને ઘરમાં રસોઇ કરતી નથી. સ્નાન કરીને કપડો બદલે તો જ કરી શકે છે. આ અનવડમાંથી છૂટવાની એક બારી રાખી છે ખરી. જો સંકેત કપડું પહેવું હોય તો તે બદલવાની જરૂર નહિ. પણ રંગીન સાડી પહેરી હોય તો તે ઘોવી જોઇએ. નિયમ કરતાં અપવાદ વધારે અર્થદીન છે. આ માતિના લોકો સાકાજ સિવાય બીજા કોઇના હાથનું પાણી પણ પીતા નથી. તો પંછી ખાવાની તો વાત જ શી ? પુરુષોમાં આ વહેમ જરા ઓછો થયો છે ખરો. પણ શ્રીઓમાં તો પેલાં જેવાજ છે. આવી સ્થિતિમાં અત્યંતે અકબુ એ

મહાન દોષ ગણાય એમાં શી નવાઈ ?
અંત્યજને પણ આપણા જેવાજ મનુષ્યો છે,
માટે તેમને અસ્પૃશ્ય ન ગણવા, વગેરે બોધ
આ લોકોને આપવો બધું છે. તેમના સનમાં
એ કદી પણ ઉ-

તરતું નથી હ-
જારો વર્ષથી મૂળ
ખાલીને જોડેલા
વિચારો ખીમના
બોધથી ફેવી રોતે
ખડલામાં ? લોકો
ન્યારે શિક્ષણ
લેશે ને પોતાની
મોજે વિચાર કર-
તા થશે, ત્યારેજ
તેમને ખરું સત્ય
સમજશે. તે વ-
ખતે પછી બોધ
આપવાની જરૂર
પણ નહિ પડે.

ઉપર જણા-
વેલા વિચાર મો-
ટાં સહેલાઈમાં પણ
જૂના જમાનાના
લોકોમાં ફટલેક
અંશે જોવામાં
આવે છે ખરા.
ત્યાં બધાજ લોકો
તફન સુધરી ગયા
છે, એમ કહી
સકાય નહિ. પરંતુ
ત્યાં શિક્ષણનો

પ્રચાર અપૂર્ણ થતો હોવાથી વિચારમાં
પરિવર્તન પણ જરૂરી થાય છે, 'નળા સદે-
શમાં' કેળવણીના સુવર્ણવર્ણના આચારવિચાર
ધણી ખડલામાં છે. તેવું અહીં થયું નથી.

સહેલી કન્યાઓને કાલેજોમાં ઉચ્ચ
શિક્ષણ લેવી મેળવે આપણે એમ માનીએ
છીએ કે દેશમાં સ્ત્રી કેળવણીનો પ્રચાર સર્વત્ર
થઈ ગયો છે; સ્ત્રીઓને શિક્ષણ અથવા ઉચ્ચ
શિક્ષણ આપવું
એનો વિશેષ
કરનાર કોઈજ
રહ્યું નથી; મત-
ભેદ, માત્ર એ
શિક્ષણના ક્રમ
બાંધત છે. પરંતુ
ગામડાં તરફ ન-
જર કોઈ તો
જણુરો કે ત્યાં
તો હજી સ્ત્રી
કેળવણીના વિશે-
ષીઓ, ધણી પ-
ડ્યા છે. 'સ્ત્રી-
ઓને' ક્યાં ધણી
કરીને કંમલું
છે?' વગેરે જૂની
દલીલો હજી પણ
કરવામાં આવે છે.
કન્યાઓને અ-
શેષ લક્ષ્યાવવાની
તો જરા પણ આ-
વશ્યતા તેમને
જાણતી નથી.

દીલડી

[રાત-સંખા । ત્યારે હજી તે બધી જગેરે]

સખી । દીલડીનાં તેજ દિલડે ક્યાં રે,
એ તો સાચો સૌભાગ્યકેશ ચંદ્ર;
હો સખી । દીલડીનાં તેજ દિલડે ક્યાં રે.

સખી । આજમાં પ્રકાશ સારી ઉગ્યો જો,
રમ્ય બાલો રો ચંદ્રનો પ્રકાશ;
હો સખી । દીલડીનાં તેજ દિલડે ક્યાં રે.

સખી । અનુપમ પ્યારો જીવનદીવડો જો,
મદારો જીવનનો સત્ય પ્રકાશ;
હો સખી । દીલડીનાં તેજ દિલડે ક્યાં રે.

સખી । પૂજનમાં પ્રથમ સોહે ચાંદલો જો,
વાહ ! ફેવી અનેરું સુગંધધાન;
હો સખી । દીલડીનાં તેજ દિલડે ક્યાં રે.

સખી । હીરા ને રત્ન અતિ મૂલનાં જો,
મારી દીલડીનાં મૂલ છે અમૂલ;
હો સખી । દીલડીનાં તેજ દિલડે ક્યાં રે.

સખી । સેધાં કુંકુમ બધો રોકતો જો,
રામિય અળકે એ તેજનો અંબાર;
હો સખી । દીલડીનાં તેજ દિલડે ક્યાં રે.

સખી । કંકણ ને કુંકુમને પ્રીતી જો,
અમર દીપો સૌભાગ્ય કેશ માલ;
હો સખી । દીલડીનાં તેજ દિલડે ક્યાં રે.

સોળારાંદર વ્યાસ

છે. તેમાંથી જરાપણ ખરી સકતા નથી. સા-
ધારણ ગરીબ રિપતિ હોય તોપણ સગન,
જનોઈ, સીમંત, માણ વગેરે પ્રસંગોએ અમુક
અર્થ કરનાર પડે છે. ઘરમાં પૈસા ન હોય તો

અહીંના લોકો
સામાજિક શિક્ષ-
ણના બંધનમાં
સખન બંધાએલા

કરવા આતી હતી. ગાંધીજીએ તેમની મેલી સાડીએ જોઈ ટકાર કરી. “ગરીબાઈમાં પથુ સ્વચ્છતા જાળવી શકાય. પરંતુ આજસં દુર થવું જોઈએ.” બહેનો શરમાઈ ગઈ. કેટલીકની આંખોમાંથી આંસુઓ ખર્ચા-આખરે એક બહેને ઉત્તર આપ્યો: ‘બાપુ.’ મહેનત તો કરીએ પરંતુ આ શરીર ઠંકવા આખા વર્ષમાં માંડ માંડ એક જ વખત મેળવી શકીએ છીએ-એ મેલું ચાપ તો કેવી રીતે ધોઈએ-?” આટલું બોલતાં તે બહેન ખિચારી ખુબ શરમાઈ ગઈ. ગાંધીજી સ્તબ્ધ થઈ ગયા. તેમનું અંતર ધવાયું અને બોલ્યા-“આટલી બધી ગરીબાઈ ! !” એમના એ શબ્દોમાં અદ્ભુત કશ્ચારસ ટપકી રહ્યો હતો.”

યોગેશ...“આટલી બધી અસહ્ય ગરીબાઈ છતાં અત્યારે એ બહેનો પ્રકુલ કેમ હેમાય છે ?”

સતીશબાણુ: “એક વાત પર હવે હું આપું છું. ગાંધીજી દુઃખી હોયે ચાલ્યા ગયા પછી તો કરોડોની ગરીબાઈ ભાગવા એમણે દેશને રેંટીયાનું અગ્રોધ શરમ અર્પણ કર્યું. ગરીબોની સાથે નિરંતર કામ કરી રહેનાર રાજેન્દ્રબાણુએ ગાંધીજીના રેંટીયાને અંતરથી વધાવી લીધો. છેલ્લા ચાર પાંચ વર્ષો થયાં એ ખાદીનું કાપું કરી રહ્યા છે. આ ખાદી બંડારની સ્થાપના એમણે જ કરી છે. અત્યારે ખાદી પ્રચાર સારું એ બીજા ગામોમાં બટકે છે અને મહેને અહીં આ મૂકી ગયા છે.

“એક વખત વૈશાવી જીવન ગાળનાર, સરકારી અદાલતમાં બેરીસ્ટર તરીકે ખ્યાતિ મેળવનાર રાજેન્દ્રબાણુ જાડી ખડબચડી ખાદી પહેરી હુંકું ધોતીયું પહેરી ગરીબોની કુંપડીયાં અત્યારે બટકી રહ્યા છે. લોકોએ તો એમને મૂખ ગણી કાઢ્યા. દુનિયાના વૈભવોની ત્યાગ એમણે કર્યો એટલે લોકોએ તેમને

અવ્યવહાર ગણી કાઢ્યા. ખરેખર દુનિયા દિગ્ધિએ રાજેન્દ્રબાણુમાં વ્યવહાર-કુશળતા રહી નથી. એમની ખાદીની ખડબચડી કરની જોઈ લોકો એમને દસી કહે છે. પરંતુ તે દસી કાંદનાર લોકને લાન નથી કે સારા પોશાકમાં જ કાંઈ જીવનની સાથેકતા નથી આવી જતી. રાજેન્દ્રબાણુની એ ખડબચડી ખાદી પાછળ જ એમની સાચી મહત્તા છુપાઈ છે. લોકોને ખાખર ન હતી કે એ ખડબચડી ખાદી પહેરનાર પ્રુથક્ક પ્રજાની સાચી ઉન્નતિ સેવી રહ્યો છે, એનાજ પ્રયાસોને પરિણામે એકલો આજીવન મટી ઉઠ્યો થઈ રહ્યો છે, પરાશ્રમી મટી સ્વાશ્રમી જીવનના તેજસ્વી પાઠો શીખી રહ્યા છે. લોકો એમને મૂખ ગણી કાઢતાં પરંતુ એમને ખાખર નથી કે ભારતની મુક્તિનો સાચો માર્ગ એણે શોધી કાઢ્યો છે. પ્રજાની એ સેવા કરે છે પરંતુ કીર્તિનો લેલ માત્ર લોભ એનામાં છે નહિ. પ્રભુ પાસે હું યાચી રહ્યો છું કે રાજેન્દ્રબાણુ જેવા મૂખો યવાની મહેને શક્તિ મળી રહે.”

યોગેશ મુગે મ્હોડે એ સર્વ સાંભળી રહ્યો. થોડા વખત સુધી તેણે પેલી બહેનો તરફ જોયું અને પછી પૂછ્યું.

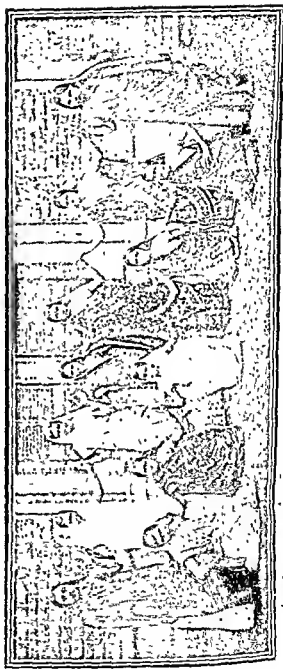
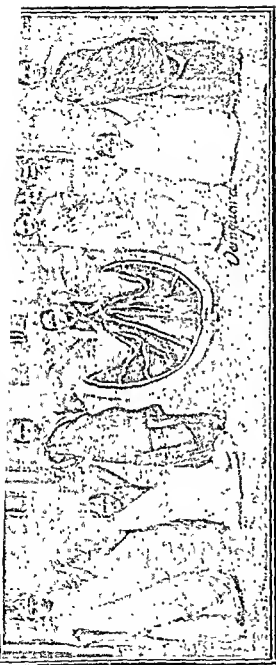
“એ ગાંધીજીના રેંટીયાથી શું સાચું એ ગરીબોની ગરીબાઈ દૂર થઈ રહી છે ?”

સતીશબાણુના અંતરમાં આનંદ પ્રસરી રહ્યો અને ઉત્સાહથી જવાબ આપ્યો:

“જરૂર ! જો એમનું દુઃખ અને એમની ગરીબાઈ રેંટીયાથી દૂર ન થતાં હોય તો આઠ દસ માઈલના અંતર કાપી સત્યાગ્રી ખાદી બંડારમાં કાંતેલું સત્તર આપી કાંતવા સારું કપાસ થું કામ લાઈ જાત ? તમે સાંભળી શકો છો કે એઓ “કપાસ લાવો-કપાસ લાવો-અમને ખૂસી ન જતા-અમારે



શ્રી. મંગલાબદેન મૌલીલાલ ઇન્ડીયન, જે. પા.
મુંબઈના શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્તીમંડળના સદસ્યો, શ્રી રંગ
મહિલા સમાજ વગેરે સંસ્થાઓના આગેવાન કાર્યકર્તા તરીકે.
શ્રી. મંગલાબદેન પીઆર વર્ષ મુંબી. મંગળના ગ્રી-વર્ષની સામાજિક
અને કેળવણીના ક્ષેત્રોમાં સતત સેવા આપી છે. આ પુરસ્કાર સરકાર
એ સેવાની કદર કરી તેમને સન્માન આપવાર નીતિ છે.



કપાસની ખૂબ જરૂર છે. " એવી ખૂબો પાડી રહ્યા છે. હવે તો ખાદી બંડારના કાર્યકર્તાઓ પણ એમની એ માંગણીઓથી મુંઝાઈ રહ્યા છે. "

ચોગેશ: " હા એ બધું હું નિહાળી રહ્યો છું અને તેથીજ મહેને અગત્યથી થાય છે કે હું રેડીયાથી આટલી બધી કમાણી થતી હશે કે જોથી એ બહેનો આટલે દુરથી આવી કાંતવા સારું કપાસ લઈ જાય છે ? "

સતીશબાબુ: "હા તમને એમાં નવાજ જરૂર લાગશે પરંતુ રેડીયાની ખરી ખૂબીજ એમાં સમાઈ છે. તે અત્યંત સરળ વસ્તુ છે છતાં ગરીબોની ગરીબાઈ દૂર કરવાની એમાં અભાવ સ્થિતિ પડેલી છે. આથીજ રેડીયો ચલાવી સતર કાંતવામાં એમને મજા પડે છે. દિવસના તેઓ ૮ થી ૧૦ કલાક રેડીયો ચલાવે ત્યારે એમને એક

આનો મળી રહે છે. તમે તો કદાચ હસી કાઢશો અને કહેશો " આટલી બધી મહેનત પછી એકજ આનો ? " ખરેખર આપણને એ આનાની કાંઈ કિંમત નથી-પરંતુ સાચું માન્ય છે એ બહેનોને એ આનાની કિંમત ખૂબજ છે. અસલ ગરીબાઈને લીધે બૂંબે

ટળવળતાં, ટાઢમાં ચરચરતાં, એ ગરીબ ખેડુતોને માંડમાં દરરોજ એ પૈસાની કમાણી થતી હશે. વર્ષમાં એઓ કેટલાયે મહિના આજસુ એસી રહે છે છતાં તેમની કમાણીમાં વધારો કરવા એમને કંઈજ કામ પડે સૂઝતો નથી. બ્રિટીશ સરકારે હિન્દમાં તેમના

વિનાશકારક પગલાં માંડ્યા ત્યાર પહેલાં આજ ખેડુતો સુખી હતા કારણ કે તેમને કાજલ સમયમાં વધારાની કમાણી કરી આપનારા રેડીયા શોખો તેમની પાસે પડ્યા હતાં. એ રેડીયાનો સ્વતંત્ર સ્વાશ્રય અને અપ્રોપીયક ઉદ્યોગ કચરી નાખી બ્રિટીશ સરકારે ભારતના શોખો ને કરોડો ખેડુતોને અસલ ગરીબાઈના હાથમાં ઉતારી દીધા છે. એક વખત એવા હતા કે ભારતદેસની અદ્યતન સમૃદ્ધિથી લક્ષ્યાઈ કેટલાયે દેશની પ્રજા અહીં ઉતરી આવતી-એજ

સાધના

[કુખંબમાં પ્રીતિ ત્રાહોલિયા: એ રાઠ]

હેવાની વાડકીમાં જીવનનાં તેજ બચાવે
ગાળું દેરી મૂકી છે વાટ,

એતન જ્યોત ધીમી જગે રે !

ધીમેથી આવલો, ને ધીરે સંકોરજો !
એજો, કૂંડ કંઈ લાગી નય.

એતન જ્યોત ધીમી જગે રે !

પગલાંથી મુનશે, ને સ્વાએથી કાંપશે એ
અડતાં એ દળી દળી નય,

એતન જ્યોત ધીમી જગે રે !

ખૂટે છે તેજ, તરે વાડકી સોહામણી,
અણુઅણુ એ વાટના વિભાય,

એતન જ્યોત ધીમી જગે રે !

ત્રીચી છે આંખડી, ને હસ્તે એ દીવડી
અંધારે ચાલી એ નય,

એતન જ્યોત ધીમી જગે રે !

પૂણ્ય હોય પાંગર્યાં તો આવે પગથાર મોંઘા
દીવડીનાં તેજ હોલવાય,

એતન જ્યોત ધીમી જગે રે !

પ્રિયવંદન બહી-

ભારતમાતાના યોગામાં અંત્યારે તેનાં આજકા કક્કા રેડવા સાર વલખાં મારે છે, તેની સુકુમાર નિર્દોષ બહેનો વચના અઢાવે મેલી સાડીઓ પહેરે છે. અને અસ્વચ્છતાનાં દુષકા મળતાં તે ગિચારી ચરમાઈ જાય છે. મુન-રાતી કવિને આવીજ એ દરિદ્રતાનું દરખ

જોઈ લખવાનું સુઝ્યું છે કે,

“અન્ય પટકુળના અભાવે સ્નાન નહિ બહેની કરે
એક પટકુળના અભાવે માગણી ધરમાં મરે.”

પરંતુ ગાંધીજીના પ્રતાપે, એ અનાથ
બાળાઓને એ ગરીબ બેડુતોને તેમના કાજલ
સમયમાં શુદ્ધિકરણ કરીથી મળી રહ્યો છે.
એમની કમાણી ફક્ત છ પૈસા છે. પરંતુ એ
રેંટીઓ ચલાવવાથી તેઓ તેમાં એક આનાની
કમાણીનો વધારો કરી શક્યા છે. અને તેથી-
જ એઓના માટે તેઓ દૂર દૂરથી અહીં
કપાસ લેવા આવે છે. હવે તમે સમજી લો
કે દોઢ આનાને બદલે અડીઆના એમને
મળતા થાય તો એ આનાની કિંમત એમને
કેટલી બધી હશે. ”

યોગેશ : “ પરંતુ એ રેંટીયા પ્રવૃત્તિ ક્યાં
સુધી ચાલુ રહેશે. ‘આરંભે થરા’ ની કહેવત
અહીં લાગુ નહિ પડે ? ”

સતીશબાણુ : “ એ તો અત્યારે કેમ કહે-
વાય ? પરંતુ તમેજ જુઓ છો કે પેલી
બહેનો કપાસ લઈ જવા કેટલી આતુર છે !
એમને તો એવો અનુભવ થતો જાય છે કે
દિવસે દિવસે કપાસની માગણી વધતી જ
જાય છે. રેંટીયાએ ગરીબોને ખાસ લાભ
યતો હશે તેથીજ કપાસની આટલી બધી
માગણી થતી હશેને. અને તમે માનો છો કે
ગરીબો તેમને લાભદાયક થઈ પડેલી વસ્તુ
સુધી દેશે ? ”

યોગેશ આ બધી વાતો સાંભળી રહ્યો
હતો. પરંતુ પાછી એના અંતરની જિજ્ઞાસા
જગી ઉઠી, સતીશબાણુ પાસે એ શા સાર
આવ્યો હતો, તેનું એને રમરમ થઈ આવ્યું
અને બોલી ઉઠ્યો.

“ સતીશબાણુ હું તો તમારી સાથે ખાસ
અમત્યની વાતો કરવા આવ્યો છું. ચાલો,

આપણે કરવા જઈએ. ત્યાં તમારી સાથે
નિરતિ વાત થશે. ”

સતીશબાણુ તથા યોગેશ ખાદીબંધરમાંથી
ઉતર્યા અને ખેતરો તરફ ચાલવા માંડ્યા.
આગળ ચાલતાં તેઓ એક ઝરણા પાસે
આવ્યા. ત્યાંથી થોડે દૂર નવાં બિંધા મકાનો
દેખાતા હતાં. સતીશબાણુએ એ મકાનો
બતલાવવા યોગ્ય રીતે કહ્યું—

“ જુઓ ! પેલા મકાનો તમે જોઈ
શકો છો ? એમાં અમારી રાષ્ટ્રીય શાળા
ચાલે છે, અત્યારે તમે ત્યાં જશો તો કાંઈ
વિદ્યાર્થીઓ સુધારો કામ કરતા હશે. કાંઈક
નેતરની ખુરશીઓ બનાવતા હશે, કાંઈક શાળા
પર દુવાલ વણતા હશે. કદાચ તમને લા-
ગશે કે શાળામાં વળી એ બધી ધધિલ શા
માટે થતી હશે. તેથી કંઈ ખુદિની બસિ-
દારી ના ખીલે-એથી કંઈ વકતુત્વ શક્તિ
નહિ કેળવાય અને મહાન પંડિતોની કક્ષામાં
એસવાની વિદ્યાર્થીઓની હોંસ અધુરી જ રહી
જશે. !—હા, અમે કહ્યું કરીએ છીએ કે
અમારો શાળામાંથી મોટા વક્તાઓ અને
અને વિદ્વાન પંડિતો બહાર નહિ પડે-પરંતુ
અમારા ઉદ્યોગ વર્ગમાં શીખેલા બાળકો
બેવિધ્યમાં સ્વતંત્ર ધંધો કરવાને લાયક
થશે-મહે એ ધંધાઓ એમને લક્ષ્યાધિપતિ
નહિ બનાવે-પરંતુ પેલા વક્તાઓ અને
પંડિતોમાંથી આખરે સરકારી નોકરીનું
પરાજયી યુવામી જીવન પશુ એઓ નહિ
મળે તમે એ પશુ ન માની લેતા કે આ
ઉદ્યોગનું શિક્ષણ કેવળ શબ્દમાર રૂપ નીવડે
છે. આ મકાનો જોયા ? એને લગતા સુધારો
કામમાં અમારા વિદ્યાર્થીઓએ કંઈ ઓછો
કાળો નથી આપ્યો. તેમની ઓરડીઓમાં
સાદરી પડી છે તે નેતરના વર્ગના વિદ્યાર્થી-
ઓએ જ બનાવી છે. આ રાષ્ટ્રીય શાળા

રહી એટલે સર્વ જાળોના શરીર પર વિશુદ્ધ ખાદ્ય શોભી શકે. હજી ખીજ ખાદ્ય તો અમે પોતે ખતાવી શકતા નથી પરંતુ સાળાના સૂતરની અને સાળામાં વણાયેલી ખાદ્ય ધણી જાળોના શરીર પર તમે બેઠ શકશો. ”

સતીશભાણુ આ વણન સાંભળી ચેગેશના અંતરમાં કંઈક આશાના કિરણો ફૂટ્યાં. તે બોલ્યો :

“ આ બધી વ્યવસ્થા તમે કરી કે રાજેન્દ્રભાણુએ ? ”

સતીશભાણુ : “ ના એ બધી વ્યવસ્થા કંઈ મહેં એમને માટે નથી કરી આપી. એજ આપણી મોટી ભૂલ છે. અને તેથીજ આપણી સરસમાં સરસ યોજનાં થોડા સંખ્ય પછી ધૂળ લેગી થઈ જાય છે. લોકને માટે સર્વ વ્યવસ્થા કંઈ આપણે નથી કરી આપવાની; લોકોએ પોતાની મેળેજ એ વ્યવસ્થા કરવાની છે. ખરેખર હદારથી તો પ્રજા માટે આપણે કંઈજ કરી શકતા નથી. એવા હદારના ઉપાયો આપણે જોઈ નથી શ્યાં. આપણે અમાર સુધી મોટી મોટી યોજના પાછળ અડગ કે દ્રવ્ય વાપરું. ગામમાં લોકોને શીખવવા હદારથી કેટલાએ આવ્યા અને ખિલ હરે પાછા શ્યાં. પ્રજાની ઉન્નતિ માટે હવે એક જ ઉપાય રહ્યો છે-અને તે એકે તેને સ્વાધ્યયને માર્ગે વાગવી. ગામડાની પ્રગતિ આપને જોટલો પરિચય છે તેટલો બીજાને નહિ હોય-જતાં અને પણ એમને માટે કંઈજ કરી શકતા નથી. અંમરે પણ અમારી યોજનાઓ એમના પર અમે તેમ કરી દોડી બેસાડી ન જોઈએ. ”

ચેગેશ : “ રાજેન્દ્રભાણુ પંજ એમને કંઈ શીખવી શક્યા નહિ. ”

સતીશભાણુ : “ ના, એમણે પણ એ

વ્યવસ્થા નથી કરી. પરંતુ રાજેન્દ્રભાણુ એક વસ્તુ એમને સાર કરી ગયા છે અને તે એ કે એવી સુદર વ્યવસ્થા કરવાની શક્તિ અને જુરસો પ્રજામાં જગાડ્યા છે. હું પણ-રાજેન્દ્રભાણુના પગલે ચાલવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યો છું. ”

આખરે પેલા નવા મકાનો આમળ તેઓ આવી પહોંચ્યા. ત્યાંથી તેઓ એક ખુલ્લા મેદાન પર ચાલવા લાગ્યા. કંઈક ખખડી ગયેલા મકાનોના પદ્મરો એક ટેકણે પડ્યા હતા. જાને તે પાંચરો પર બેઠા થોડી વાર શાંત રહી ચેગેશ બોલ્યો :

“ ભારત માતાની સેવા કેવી રીતે કરવી એ વિશે તો તમે કંઈ કહ્યું જ નહિં! હું કંઈ મોટો કાર્ય કરતાં નથી હજી વિદ્યાર્થી છું નહિં. ”

સતીશભાણુ “ અને જતાં દિન્દમાતાને તમારા જેવા વિદ્યાર્થીઓની પણ જરૂર છે. જો હારો તો તમે અમારા કરતાં વિશેષ કાર્ય કરી શકો છો. ”

ચેગેશ “ અમે શું કરી શકીએ તે તમે જણાવો એટલા માટે હું તમારી પાસે આવ્યો છું. ”

સતીશભાણુ, “ આ લોકની સાથે રહેવું તમને મંમરો! હું તમને કદી દઉં છું કે મ્હારા શિવાય કોઈ બીજો શિક્ષિતભાઈ તમારી સાથે જાતો કરવા નહિ મળે. સારી આનન્દલાયક ગણતી થયી વસ્તુઓ તમે હજી પડશે સીનેમા-અથવા નાટકો જેવા કચચિત જ તમે જઈ શકશો. જલસા અને મીજલસોનો ભાગ પણ તમને વારંવાર નહિ મળે, વન માનવજોમાં આવતી રસભરી પાંતો વિષે ચર્ચાઓ કરવાની મજા તમને આંદો નહિ મળે. વખત જતાં એવા વિષયો તમે દૂરને

દૂર પડતા જશો. એક રીતે તમારું ક્ષેત્ર સંકુચિત બની રહેશે. તમારી મહત્તા-તમારી પ્રતિષ્ઠા અગાઉ કરતાં ઓછી અંકારી. તમારી છુદ્ધિ અને સંસ્કૃતિમાં પણ તમને કંઈક ઘટાડો થશે લાગશે. આ પરથી તમે કદ્દપી લો કે તમારે શા શા બલિદાનો આપવા તૈયાર છો ? ”

યોગેશ. “ હા. હું એ બલિદાનો ઉપર પ્રકારના હશે તે સમજી શક્યો છું અને તે માટે હું તૈયાર છું. ”

આટલું બોલતાં યોગેશને તેણે ધર ચાદ આવ્યું. તે એક સારા સદૃશ્ય તરીકે રહી શકે એમ હતું. કેટલા કેટલા મોઝ શોખ અને વૈભવો એ પોતાની પાછળ મૂકીને આવ્યો હતો તેનો પણ ખ્યાલ એને થવા લાગ્યો. અને એ બધા ત્યાગનો વિચાર કરતાં પણ યોગેશને લાગ્યું કે તે સતીશખાણુએ દર્શાવેલા બલિદાનો આપી શકશે.

પછી સતીશખાણુએ આગળ ચલાવ્યું.

“ તમે જમીનદાર છો અને તમે મને આગળ જણાવ્યું હતું કે તમે હવે એ જમીન તમારા બેકુતોને આપી દેવાના છો. એ હીક છે-પરંતુ એટલામાં જ તમારી બેકુત પ્રતિની જવાબદારી પુરી નથી થતી. તમે જરૂર એના માલિક મટી જશો પરંતુ હવે તો તમારે એમના મિત્ર બની રહેવું પડશે. તમારે પણ થોડી જમીન રાખી તેના બેકુત ખતે બનવું જોઈશે. આથી તમારે ખેતી કરતાં શીખવું પડશે તમારે તમારા સહબેકુતો તરફ પ્રેમ રાખવો પડશે અને ને એવો પ્રેમ રાખશે તોજ તમારામાં શ્રદ્ધા આવશે. ”

સતીશખાણુની આ બધી વાતો સાંભળી યોગેશ કંઈક અચકાવો અને ધુંઝાવો હોય. તેમ થોડીવાર ધાંત રવો. ત્યારે મનીશખાણુ

પાસે તે આવ્યો ત્યારે એણે મ્હોટી મ્હોટી આથાઓ રાખી હતી. કંઈક મહાન કાર્ય કરવાનું તેને સૂચવાશે એમ એ માનતો હતો. હવે તો એ સમજતો ગયો કે અહીં આ તો સ્થિતિ તદ્દન જુદીજ છે. એ મ્હોટી આથાઓ તો હવામાં ઉડી જતી દેખાઈ-સતીશખાણુએ તો એને કંઈક નવિન અને સાવ વિચિત્ર માર્ગ બતાવ્યો ખેતરોમાં જવું-ખેતી કરતાં શીખવું-બેકુતનું જીવન ગાળવું-નિરક્ષર કહેવાતા લોકમાં રહી બળદ અને ગાય-અને રેટીયા અને શાળ વિશેષ વાતો કરવી. એ સર્વ પ્રવૃત્તિઓમાં પોતાને પડવું પડશે એ સાંભળી યોગેશ તો સ્તબ્ધ થઈ ગયો. એને વિચારો થવા લાગ્યા. શું આવી કંઈ માતૃભૂમિની સેવા થઈ શકે ? ભારતની સેવા કરતાં-તેને સ્વતંત્ર બનાવતા યોગેશને તો બુતકાળના મહાન દેશભક્તોની કક્ષામાં બેસવાના અભિલાષો હતા. આથી યોગેશ પૂછ્યું :

“ શું આ સિવાય દેશસેવા સારું મારું કંઈજ નથી કરવાનું ? ”

સતીશખાણુ : “ આથી વધારે તમારે શું જોઈએ સ્ત્રીએ ? શું તમને ખચર નથી કે આ ગરીબ બેકુતોની ઉન્નતિ પરજ ભારતની ઉન્નતિ અવલંબી રહી છે ? એજ બેકુતો આપણા સ્વરાજ્યના મુખ્ય કાર્યકર્તાઓ બનશે. તેઓજ ગ્રામપંચાયતો પાછા ચલાવી અને જમીન મહેસુલની વ્યવસ્થા કરશે. કેળવણીનો કાર એઓજ આગળ જતા ઉપાડશે. પેલીરાષ્ટ્રીયશાળા તમે જોઈને-એવીજ શાળાઓ ગામેગામે ખુલશે અને તેમાં બેનીના ઉલ્લેખનું સિદ્ધથ તેમના આગેાને મળી રહેશે. અત્યારે પણ તમે જોઈ શકો છો કે સરકારના ખર્ચને મ્હોટો બોલે તેઓજ ઉપાડી રહ્યા છે. તમે એમ માની લો કે તેઓ આગમુ સ્વાધી અને જગાઉ થઈ રહેલા લાગ્યા. તેમનું પોતાનું

કાર્ય મૂકી દઇ દેવી-આપણુકર્તાઓ અને ક્ષણિકીયા કાર્યકર્તાઓની મોહનજનમાં તેઓ ફસાઇ બધા પ્રપંચ, ભુકાણુ અને અપમાન સહન તેમને મન સ્વાભાવિક થઇ પડ્યા.

સ્વતંત્ર વિચાર કરવાની શક્તિ પણ તેમનામાંથી ચાલી ગઇ અને સ્વદેશપ્રેમની આવના ક્ષીણ થતી ગઇ. જો ખેડુતોની આવી દુર્દશા થાય તો જરૂર ભારતમાતાની અધોગતિ ઇતરોત્તર એટલી વધી જશે કે ભવિષ્યમાં તે તદ્દન નિરાશાજનક થઇ પડશે. ભૂતકાળની વિપત્તિઓ તે વખતે નદિ જેવી લાગશે અને પ્રભુનું ભવિષ્ય ઠંમેશ માટે સીધાઇ જશે. ખેડુતોને અત્યારે નિખાલસ દિલના સ્વદેશપ્રેમી સાચા મિત્રોની જરૂર છે જેઓ ઉચ્ચ ભાવનાથી પ્રેરાઇ અત્યારના ગતદેશજીવનના મહિન તત્વોથી નિરંતર દુર રહેશે. જ્યારે આવા ચારિત્રવાન નિષ્કામી સેવકો તેમને મળશે ત્યારે જ તેમની ઉન્નતિ થશે. ત્યારે જ રાષ્ટ્રોદયતિના સંગીત ધાંધા નંખાશે, ખેડુતો પ્રયુક્તિત હૃદયે તેમના કળદુષ ખેતરો ખેડશે, તેમના જીવકાળોમાં ફરી પાણુ રેડીયાનું અનુભવક સંગીત પ્રગરશે અને પેલી અનાથ પવિત્ર બહેનો ફરીથી સુખી જીવન ગાળતાં થશે. જો એ ગરીબ ખેડુતો ભાવનામય બને સત્યવાદી થશે તો જ દેશનું ભવિષ્ય ઉજ્જવલ રહેશે. તમે મને વિદ્યાર્થી હો પરંતુ તમારા જેવા યુવનોએ ખેતરોમાં જઇ કામ કરવું જોઇએ. સ્વતંત્રતાના રણસંગ્રામમાં મોરચા ગામડાઓમાં નંખાયા છે તો ત્યાં જ બંધને તમોરે ગરીબો સાથે મળી જઇ તેમની સેવામાં જીવન સમર્પણ કરવું જોઇએ. ગાંધીના સ્થાનિક જીવનમાં તમારે રસ લેવો પડશે અને તેને પવિત્ર બનાવવું પડશે. ભાતજનના કંઇદોની મુશ્કેલી તમારે ઉઠેલવી પડશે અને તેમાં તરફથી રાષ્ટ્રીય શક્તિથી મને કહ્યા પેનાવવાનું સામર્થ્ય મેળવવું

પડશે. ગામડામાં ગયા પછી તમારું કાર્ય સુ-દર થવું જોઇએ. તમારી દરેક પ્રવૃત્તિમાં સૌથી ઘીથી નીકળવું જોઇએ. અને તમારા આખા જીવનમાં ચારિત્રનો તેજસ્વી પ્રકાશ પ્રસરી રહેવો જોઇએ. તમે મને પૂછશો, આ સિવાય બીજું કાર્ય નથી ? હું તમને કહું છું કે આટલું જ કાર્ય તમે કરશો તો તમને માન એટલું બધું મળશે કે તેથી તમે કંટાળી જશો:-

“ પરંતુ હું ફરીથી તમને એતવું છું કે એ દેશસેવાનાં કાર્યનું સાદસ ખેડો તે પહેલાં કેટલાં કેટલાં બલિદાન આપવાં પડશે તેનો પૂર્ણ વિચાર કરી લેજો. તમે એમ ન સમજશો કે તમારા કાર્યમાં આવડી મુશ્કેલીઓ નહીં નરો અથવા ક્ષણિક નીવડશે, સ્વદેશની સેવા કરવી એ કંઈ રમતની વાત નથી. તમને જે સારું લાગશે તે લોકોને ખોટું લાગશે. તમે સત્ય વાત કહેશો અને લોકો તેનો ખોટો અર્થ કરશે. તમારા કાર્યની કદર થવી તો દુર રહેશે, પરંતુ ઉલટી તમારી મંદકરીઓ થશે. એ સર્વ મુશ્કેલીઓ સામે તમારે ટકકર ઝીલવી પડશે તમને અનુભવથી ખબર પડશે કે જેમના તરફ પ્રેમથી તમે વર્તશો તેઓ તમારાં તરફ બિલકુલ પ્રેમ નહિ રાખે. કેટલીક વખત તો તમને તેઓ દુષ્કાંડો કાઢી તમારું બંદનામ કરશે. એ સર્વ તમે સહન કરી શકશો ? જુદાજુદામાં રમ્યાપર્યા રહેનાર દેવી કાર્યકર્તાઓ તમને અનેક રીતે હેરાન કરશે તે વખતે અપ્રિય લાગતા સત્યને અંત સુધી તમે વળગી રહેશો ? લોકો નમને ધૂતકારો નાખશે તે સમયે પણ પૂર્ણ શાંતિ રાખી તમારું કાર્ય આડું રાખશો ? અને એ સર્વ વિપત્તિઓ સાથે તમારા કાર્યમાં કદાચ પગલે પગલે નિષ્ફળતાજ પ્રગટશે. રેડીયા આંધુ થશે પંડી પાણી બધું પડશે. વજુકરો

પરદેશી સુતરના મોઢામાં પડશે. રાષ્ટ્રીય સાળાઓમાંથી આગકો ઉડી જશે, અત્યંત દારૂના વ્યસનમાં પાછા સપડાશે—અને આવી રીતે તમારા કાર્યમાં જરા મગવાને બદલે નિરાશા અને નિષ્ફલતાના વાદળા ટૂંકી પડશે—છતાં પણ તમારે તમને સાચુ લાગવું કાર્ય કરવું પડશે—એકલા એકલા એ પ્રેર-તિઓ દ્રઢ શ્રદ્ધાથી ચાલુ રાખવી પડશે ? તમારામાં એ ધૈર્ય—એ મદનશીલતા, એ અદ્ભૂત શ્રદ્ધાબળ છે ? એક વખત નીચા પડ્યા પછી પાછા ઉઠવાની હિંમત તમારામાં છે ? ભૂલોની પરપરાઓમાંથી સન્માર્ગ શોધી કાઢવાની કુશળતા તમારે કેળવવી પડશે !—આટલું તમારે કરવું પડશે—અને હવે બોલો આથી વધુ હું તમને શું સૂચવું ? ભારત માતાની સેવાના બીજા કયા માર્ગ તમને બતલાવું ? ”

સતીશબાણુના આ વચ્ચેનાં સંભળતા યોગેશ ગંભીર થઈ ગયો અને ખુબ વિચારમાં પડી ગયો—પ્રયત્નિત બહેર જીવનના માર્ગો અને સતીશબાણુએ દર્શાવેલા સ્વદેશ સેવાના સન્માર્ગોમાં એને આસમાન જમાનતો ફેર લાગ્યો—દેશભક્તની જરૂરત કાર કિદિમાં તો એને પ્રસિદ્ધ વક્તા મહાન પંડિત અને કુશળ પત્રકારના સ્વપ્નાઓ દેખાયા હતા—સતીશબાણુની વાતો આગળ એ સ્વપ્નાઓ સરી જવા લાગ્યા—મરીજ—હતલાગી ભારત માતાની દરિદ્રતાનું દ્રશ્ય-અર્થ થતાં તેની ઉન્નતિ અર્થે કરવાની પ્રેર-તિઓની ગંભીરતાનો ખ્યાલ તેને આવતો ગયો અને દેશસેવક એટલે માન ઝાટી જનાર મંત્રી અથવા પ્રમુખ નહિ પણ પ્રજાની ખરદાસ ઉઠાવનાર નમ સેવક—એ સત્વરે જાન એને ચર્ચા લાગ્યું. સતીશબાણુએ તેની પાસે બલિદાનો માંગ્યા હતા—તે આપવાની તૈયારી યોગેશ તરત

જ દર્શાવી હતી.—પરંતુ પછીથી દેશ સેવાના કાર્યને ચિતાર સનીચબાણુએ મૂક્યો તેથી યોગેશને ફરીથી વિચારો થવા લાગ્યા. પેલા બલિદાનોની સાચી કિંમત તેને જણાવવા લાગી અને સ્વદેશ સેવાના સન્માર્ગો વિકટ લાગવા માંડ્યા. છતાં સતીશબાણુના અનુભવી વચ્ચેના અંતરમાં ઉતરતાં હતા અને માર્ગ કઠિન લાગતા છતાં તેમજ ભારતની ઉન્નતિ છે એનું જાન તેને ચર્ચા લાગ્યું હતું. પેલી અનાથ મરીજ બહેનોની અસહ્ય દરિદ્રતાનું કશુંજાનક દ્રવ્ય તેની અંખ આગળ તરવરી રહ્યું હતું અને વર્ષમાં પણ એક વખત માંડ માંડ મળે એવી બહેનો સાથે પોતાનું સગવડી જીવન સરખાવતાં યોગેશને કંપારો થતો. આવા વિચારો કરતા યોગેશ શાંત બેસી રહ્યો એટલે સતીશબાણુ બોલ્યા.

“ યોગેશ ! તું આ વિચારમાં પડ્યો છે તે હું સમજી ચકું છું પરંતુ તું એમ ન માની લેતો કે આ બધી મુશ્કેલીઓ અને નિરાશા જ ન્યાં પ્રસરી રહે છે ત્યાં દેશ સેવાના કાર્યમાં કંઈ આનંદ કે સતોષ નથી પરંતુ જ નહિ હોય. ત્હારામાં એ સેવા કરવાની શક્તિ હશે અને મરીજોના દુઃખોમાં પૂર્ણ રીતે એકરૂપ થવાની તને હોશ હશે તો એક દરિદ્રતામાં તને પરમે આનંદ અને શાંતિનો ફેરલાએ પ્રસંગો મળી આવશે. તારા કાર્યમાં નિરંતર તું નિમગ્ન થઈ રહ્યો હશે તેજે વચ્ચે ત્હારા અંતરમાં કંઈક અલૌકિક પ્રસન્નતા જાગશે. તું જોશે. એ અંતરનો આનંદ અવશ્યનીય હોય છે. અને અનુભવીઓને જ તેની મજાનો ખ્યાલ હોય છે. પરમાર્થના કાર્યમાં ન્યાં સ્વાર્થનું મંપૂર્ણ વિસ્મરણ થયું હોય છે ત્યાં પ્રજા ભક્તિના અનુપગ આનંદો પ્રમટે છે અને એ પ્રેર-તિમાં થઈ પડેલા સેવકના અંતરમાં પરમ

શાંતિ અને સતોષના અપ્રકટ રૂપ અરણ્યમાં
પરમાત્મા પોતે જ ઉતારી દે છે.

સતીશ્યામુના છેવટના વચનોથી યોગેશની
વંદન પર આનંદ પ્રગટે છે અને બોલે છે.

" સતીશ્યામુ-તમારી સાથે વાતો કર-
વામાં જે સમય મેં વીતાવ્યો છે તે સમયને
હું મદારા જીવનની ધન્ય પળો લેખી રહ્યો
છું-મદારા અંતરના પ્રકાશ તમે દક્ષમણી
નાખ્યા છે અને એ સેવાના મુશ્કે-નિરરૂપ
દેખાતા માર્ગમાં પહેલાં અપ્રકટ પરમા આન-
ન્દના રસઅરણ્યના નિર્મળ જલના અનુભવ
લાંબ સેવા મદારા અંતર તલસી રહ્યું છે-
ગુરીબોની સેવામાં જ પ્રભુ ભક્તિના સન્માર્ગ
પહેલાં છે એ સત્યની પ્રતિતી મને થતી
જાય છે અને તે માટે મને તેટલા ખસિદાને
આપવાની શક્તિ હું કેળવી લઇશ-હવે તો
રાત્રિનો અધિકાર સર્વ દિશાઓમાં ઉતરી

રહ્યા છે અને તમને મહેત્વપૂર્ણ રીતે ત્યાં
માટે હું દિલગીર છું-મદારા ક્યાં હવે મને
કંઈક સૂઝ્યું છે-અને હજી એ વિષે વિચાર
વાતો કરવા હું તમારી પાસે આવતો રહીશ."

આટલું બોલી સાંત થઈ યોગેશ સતીશ-
્યામુની રમ લીધી અને તેમાં જતાં એમના
પર દ્રષ્ટિઓ ફેંકી ને મનમાં ગચ્છાવડે.

" જગતને ખરેખર પ્રમણામય રહેવું
મને છે. સતીશ્યામુ અને રાગેન્દ્રશ્યામુ જેવા
પ્રખર દેશસેવકોની એને ક્યાં કદર છે? અને
સાચેજ એવા સાચા દેશસેવકોના કિર્તિ
લેખો આ ક્ષણભંજર સંસારની પોથીમાં
ન રહે એજ ઇષ્ટ તો પરમાત્માના પ્રિય
ભક્તોની તેજસ્વી ઇતિહાસમાં છે. એ સેવ-
કોના કાર્યોની અમર નોંધ લેવાયાજ કરે-છે."

જ્યંમ ઇતિહાસમાં રૂચ, પીયરને એક આદરીશ
નવલકાના અપેલા એક પ્રકાર પડી રૂચિત.

બાલમંદિરનો.....શિક્ષક

બાલ

સાચો

- ૧ માત્ર બાલમંદિર વાંચીને બાલમંદિર વલાવશે.
- ૨ બાલમંદિરને નામે પૈસા કમાના એ તેનો
આંતરદેહ રાખશે.
- ૩ ટપ્પણ રાખીને પેટ બારશે.
- ૪ પોતાની નિર્ભજતાએને સદગુણ વરીફી લગાવશે.
- ૫ કોઇને 'બાલમંદિર' માત્રવાની ના પાડશે.
- ૬ પદેપદે પાંદિત્ય નો પ્રદર્શન રાખશે.
- ૭ નકામી માલના વેપારીની જેમ રહી અને
ધન્યો બની પડશે.
- ૮ બાલમંદિર સ્વચ્છ પૂર્વક વલાવશે.
- ૯ બાલ કેળવણીના શિક્ષકો પોતાની લાવણ્ય
આપીને કરી બાલવના મોદે કરી નાખશે.
- ૧૦ બાલમંદિરને મુશ્કેલી બની બેસશે.
- ૧૧ જીવન અને બાલમંદિર બંન્ને રાખશે.

- ૧ શાંતિથી રીતે અભ્યાસ કર્યા પછી જ બાલ-
મંદિર વલાવશે.
- ૨ બાલ કેળવણીનો સાચો પ્રચાર એ જ એવું
લક્ષ્યવિન્દુ રહેશે.
- ૩ ટપ્પણ પદ્ધતિના સખત વિદેશ કરશે.
- ૪ પોતાની નિર્ભજતાએ સાથે જ મીને ફેર કરશે.
- ૫ બાલકેળવણીના સાચા કલાકારને બાલમંદિર
અનુસરશે.
- ૬ પોતાની જાતને કપડેસ પડેસો આપશે.
- ૭ સત્યને વળગી રહેશે; ત્રુટિયું કરી ચલાવી
નહિ લે.
- ૮ બાલમંદિરને બાલકેળવણી મંદિર બનાવશે.
- ૯ બાલકેળવણીના રસમને બરાબર પચાવશે.
- ૧૦ બાલમંદિર મિત્ર રહેશે.
- ૧૧ જીવનને જ બાલકેળવણીની રંગી રહેશે; વિ.

કાચર

મૂળ લેખક :
શ્રી. પ્રેમચંદ્ર

અનુવાદક :
શ્રી. નિરંજન લક્ષ્મીરામ પાઠક

યુવકનું નામ કેશવ હતું, યુવતીનું પ્રેમા. બંને એકજ કોલેજના અને એકજ વર્ગના વિદ્યાર્થી હતા. કેશવ નવા વિચારનો યુવક હતો, નાત જાતના બંધનોનો વિરોધી હતો. પ્રેમા પુરાણ સંસ્કારોની યુવતી હતી, પુરાણી મર્મદાઓ અને પ્રથાઓમાં પુરો વિશ્વાસ રાખવાવાળી હતી. તો પણ બંનેમાં માઢ પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો હતો. આ વાત સારી કોલેજમાં મહદૂર હતી. કેશવ શ્રાવણ હોષ વૈશ્ય કન્યા પ્રેમા સાથે વિવાદ કરી પોતાનું જીવન સાર્થક કરવા ચાહતો હતો. તેને પોતાના માતા પિતાની પરવા નોતી. કુળ-મર્યાદાના વિચારો તેને નજીવા લાગતા હતા. તેના માટે સત્ય જેવી કોઈ વસ્તુ હતી તો તે પ્રેમા હતી, પણ પ્રેમા સારી માતા પિતા અને કુટુંબ-કબિલાના આદેશોની વિરૂદ્ધ એક કદમ પણ ભરતું મુરકેલ હતું.

સંધ્યાનો સમય છે. વિક્ટોરિયા-પાર્કના એક નિર્જન સ્થાનમાં બંને લીલોતરી પર બેઠા છે. દૂરેર કરવાવાળા એક એક કરતાં પસાર થઇ ગયાં, કિન્તુ તે બંને હજી બેઠેલાં રહ્યાં છે. તેઓ એવી વાત ચર્ચી રહ્યાં છે કે તે પૂરીજ થતી નથી.

કેશવે તોછડાઇથી કહ્યું—“આને અર્થ” એ છે કે તને મારી પરવા નથી.”
પ્રેમાએ તેને શાન્ત કરવાની એટ્ટા કરનાં કહ્યું—“તમે મારી સાથે અન્યાય કરી રહ્યા છો કેશવ ! પણ હું આ વિષયને

માતા પિતા સામે કેવી રીતે છેડું તે મારી સમજમાં નથી આવતું. તેઓ પુરાણી રૂઢી-ઓના ભક્ત છે. મારા તરફથી કોઈ એવી વાત સંભળી તેમના મનમાં જે શંકાઓ ઉદ્ભવશે, તેની તમે કદપના કરી શકો છો ?”

કેશવે ઉમ્ર બાવથી પૂછ્યું : “શું તું પણ તે પુરાણી રૂઢીઓની શલામં છે ?”

પ્રેમાએ પોતાની મોટી મોટી આંખોમાં મૂઠું સ્નેહ ભરી કહ્યું—“નહિ, હું તેની શુભામ નથી, કિન્તુ માતા : પિતાની ઇચ્છા.....”

“તારામાં વ્યક્તિત્વ કોઈ નથી ?”

“તેવું સમજી શો.”

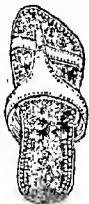
“હવે માણુમ પડ્યું કે તારા જેવી વિદ્યુપીઓ પણ રૂઢીની પૂજા કરે છે. હું તારે માટે સંસારને છોડવા તૈયાર છું, હું તારા તરફથી એવી જ આશા રાખું એમાં કંઈ નવાઇ નથી.”

પ્રેમાએ મનમાં વિચાર્યું કે મારો મારા દેહપર શો અધિકાર છે ? જે માતા-પિતાએ પોતાના રક્તથી મારી સૃષ્ટી કરી છે, અને પોતાના સ્નેહથી તેઓએ પાલન કંધું છે, તેઓની મરજી વિરૂદ્ધ કંઈ કામ કરવાનો તેને કંઈ હક્ક નથી. તેણે દીનતાથી કેશવને કહ્યું. “શું પ્રેમ આ અને પુરેપના રૂપમાંજ રહી શકે છે ? મૈત્રિના રૂપમાં નહિ ? હું તો પ્રેમને આત્માનું બંધન સમજું છું.”

કેશવે કઠોર બાવે કહ્યું—“આ હાર્થ-નીક વિચારોથી તું મને પાલન કરી દમ

૧૯૩૪નો નવો મોડલ

તારતું ડેકાથું Notecase] લેવાની લલામણ છે [૨. નં. ૨૬૪૭૦



ફેનસી લેડીઝ બુક, સુક, અને ચંપલ વગેરે ખરીદવા માટે
બાણીવું મથક

ગોલ્ડ શીલ્ડ લેધર વર્કસ,

કાચા નં. ૪ પીરબાઇ બીલ્ડીંગ, સેન્ટરલ રોડ, મુંબઇ-૪
ફેનસી લેધર ગુપ્ત, ડરેસીંગ કેસ, સુટ કેસ, ડાઇબુમેન્ટ કેસ,
કેબીન ટ્રુક, ફાઇબેગ, ડાક્ટરોની ખાસ બેગ. બુવેલ બોક્સ
હોલકોલ, મનીપર્સ બેલ્ટ બેગ સ્ટ્રેપ, વોચ સ્ટ્રેપ વગેરે.

શાફમ-૨૫૮-૬૦, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઇ નં. ૨.
સ્વેદેશી મારકેટ, નં. ૬-૭ શમી ગંદી મુંબઇ નં. ૨.
હિંડ બોર્ડીસ: લાંગવાડી, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઇ નં. ૨.

ગુણ-સુંદર ગુજરાતીના માનીતા ઝવેરી

સોના, ચાંદી, હીરા, ગોલી, મીનાકામ વગેરેના
મનપ્રગટા ધીઝાઇનોના સુંદર આભુષણો
તેમજ

સ્નેહીઓ અને સખીઓને વા તેમનાં જાળકોને
લેટ આપવા લાયક સુંદર અને ઉપયોગી વસ્તુઓ

ક્યાંથી મેળવશો ?

ચોકસી દેવચંદ મુલજી

૨૫૪, શીખ મેમ્બ સ્ટ્રીટ, ઘીઆ મેન્શન, ઝવેરીખાતર,
મુમ્બઇ જી. મારેટ માટે, મુંબાઇ, ૨

૩૩ વર્ષનું જૂનું અને જાણીતું

ગુજરાતી પંચ

માંધીરોડ

અમદાવાદ

૬૨૨ વિવારે પ્રગટ થાય છે.

સ્થાનિક રૂા. ૩)

પરદેશના રૂા. ૮૧૧

હિંદમાં રૂા. ૪)

જુલક નકલ ૦-૧-૦૦

ફક્ત રવિવારે

નમૂનો મફત

ગુજરાતી પંચ

૬૨ અઠવાડિયે સરેરાશ ૪૦ થી ૪૪ પૃષ્ઠમાં સમગ્ર વિવિધ વિષયોનું વાંચન આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

૬૨ અઠવાડિયે આઠ વાર્તા આપે છે. હાલમાં "એ લોહી હાથ" નામે એક ડ્રિટેક્ટીવ વાર્તા શ્રી. મહાશંકર ધન્દ્રજી દવેની કલમથી લખાઈને ૬૨ અઠવાડિયે પ્રગટ થાય છે.

ગુજરાતી પંચ

૬૨ અઠવાડિયે એક સંપૂર્ણ ટુંકી વાર્તા આપે છે. ઉપરાંત પંચનાદ, સાહિત્યનાં ચરખત ખાટાં અને ખીંકાં, પુસ્તક-પરિચય વગેરે આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

દેશવિદેશના સમાચારો, વિવિધ સંમેલનોના અહેવાલો, રાજકીય, ધાર્મિક, સાંસારિક, શિક્ષણ વિષયક, ખેતી, હુન્નર ઉદ્યોગ, વ્યાપાર, કલા, વિજ્ઞાન આદિ અનેક વિષયોની માહિતીઓ સુવ્યવસ્થિત અને સંકલિત રીતે આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

૬૨ વર્ષે પોતાના વાર્ષિક ગ્રાહકોને ૨૫૦ પૃષ્ઠની એક સુંદર નવલકથા વિના મૂલ્યે ભેટ આપે છે.

આજે જ ગ્રાહક તરીકે નામ નોંધાવો.

પ્રેમા ! બસ, એટલું સમજ લે કે હું નિરાશ બની સાવિત્રી જાહેરમાંથી નહિ નિરખું છું પ્રત્યક્ષવાદી છું, અને કદપનાના સંસારમાં પ્રત્યક્ષનો આનંદ હાલવેલો મારે માટે અસંભવિત છે. ”

આટલું કહી, તેણે પ્રેમાનો હાથ પકડી તેને પોતાની તરફ ખેંચવાની ચેષ્ટા કરી. પ્રેમાએ એકદમ હાથ ખેંચી લીધો, અને બોલી— “ નહિ, કેશવ, હું કહી ચૂકી છું કે હું સ્વતંત્ર નથી. તમે મારી પાસેથી એ ચીજ ના માગો, કે જેના પર મારો કંઈ પણ અધિકાર નથી. ”

કેશવને જો પ્રેમાએ કઠોર શબ્દ કહ્યો હોત તો તેને આટલું દુઃખ થયું ન હોત. એક ક્ષણ સુધી તે મન મારોને બેસી રહ્યો. પછી ઉભો થઈ નિરાશા બરેલા સ્વરે બોલ્યો “ જેવી તારી મરજી. ” અને લથડતા પગે તે ત્યાંથી પસાર થઈ ગયો. પ્રેમા હજી ત્યાંજ બેસી આંસુ પાડી રહી હતી.

[૨]

રાતે વાણુ કરી પ્રેમા જ્યારે પોતાની મા માથે સૂતી, ત્યારે તેની આંખોમાં હૃદય નહોતી. કેશવે તેને એક એવી વાત કહી હતી કે જે તેના હૃદયમાં એતરફ ફેલાઈ ગઈ હતી. તે તેને સ્થિર નહોતી કરી ચકતી. માતાને આ વિષયમાં કંઈ કહે તો કેવું ? સજ્જન મેં બંધ કરી દેતી હતી. તેને વિચાર આવ્યો કે જો કેશવની સાથે મારો વિવાહ ન થાય તો તે સમયે મારું શું કરવું થશે ? જો કેશવ સાથે સાચા ઉજ્જવળતા વાપરી દેશે, તો મારે માટે સંસારમાં પછી શું રહેશે ? અને મારી ઉંમર કેટલી છે ? આ તરેહના વિચારોમાં એક વાત તેના મનમાં નકી થઈ, અને તે એ કે કેશવ સિવાય તે બીજા કોઈ સાથે વિવાહ નહિ કરે.

તેની માતાએ પૂછ્યું— “ તને હજી સુધી ઉંઘ નથી આવતી ? મેં તને કેટલી વાર

કહ્યું કે થોડું થોડું ધરતું કામકાજ કર્યા કર, પણ તને યુસ્તકોમાંથી ક્યાં ફરસદ મળે છે ? ચાર દિવસમાં તું પારકે ઘરે જઈશ. કોણ જણે કેવું ઘર મળશે ! જો કંઈ કામ કરવાની આદત નહિ હોય, તો કેવી રીતે ત્યાં ટકી શકશે ? ”

પ્રેમાએ બોળપણમાં કહ્યું— “ હું પરાયા ઘરમાં જઈશ જ કેમ ? ” માતાએ મરકરીમાં કહ્યું— “ છોકરીઓ માટે અહિં આ તો બહુજી વિપત્તિ છે, પુત્રી ! મા બાપની જાદમાં તેમને તાઢાસ મળે કે ન મળે ત્યાં તો તે અન્યની બની જાય છે. જો મારું ઘર મળે તો જીવન આરામથી પસાર થાય છે, નહિ તો રાત્ર રાત્ર દિવસો કાઢવા પડે છે. મને કંઈ લાગતું નથી. આપણા કુટુંબમાં તો મને કોઈ ઘર મારું નથી લાગતું ક્યાંય પણ છોકરીઓનો આદર નથી પરંતુ સંબંધ તો યાત્રિમાંજ બાંધવો પડશે. કોણ જણે આનાત-જાતના બંધનો ક્યારે તૂટશે ? ”

પ્રેમા કરતાં કરતાં બોલી— “ ક્યાંક ક્યાંક તો યાત્રિની બહાર પણ વિવાહ થવા માંડ્યા છે. ”

તેણે કહેવાનું કહી દીધું પણ તેણે હૃદય ધ્રુજવું હતું. તેની માતા કંઈ બોલી તો ન જાય ?

માતાએ વિરમયથી પૂછ્યું— “ શું હિંદુ-ઓમાં આવું થયું છે ? ” પછી તેને આવેળાવે તે પ્રશ્નનો જવાબ પણ આપી દીધો— “ જો જો ચાર જગ્યાએ આવું થયું હોય તો એમાં થઈ પણ શું ગયું ? ”

પ્રેમાએ તેનો કંઈપણ જવાબ ન આપ્યો; પણ ઉત્તર ન થયો કે માતા તેનો આશય ન સમજી જાય, તેણે બારિ એક અંધારી ખાડી મારી તેની સામું મૂખ બોલી ખડું હતું, તેને કોણ જણે ક્યારે તેને નિદ્રા આંખી ગઈ,

[૩]

પ્રાતઃકાળમાં પ્રેમા વહેલી હતી; તેના મનમાં એક વિચિત્ર માદમનો ઉદય થઇ ગયો હતો. મને મદતવપૂર્ણ કેસલા એવિંતા પ્રગટ થાય છે, જલ્દી કેઈ દેવીશક્તિ તેના તરફ આપણને જોડતી હોય એમ. આવી હાવત પ્રેમાની હતી. ગઇકાલ મુધી માતાપિતાનો નિશ્ચય તે માન્ય રાખતી હતી, પણ સંકટને સામે દેખી તે આવી જતની દિંમત રાખવા પ્રેરાઇ હતી. તેની સામે મોટા પર્વત અડા થયો હતો. તે ધીરેધીરે પ્રજ્ઞા વેગથી પર્વતના શિખર પર ચઢતી હતી, અને તેને પગમાં છુંદી બીજ તરફ જવા સક્યમાન બનતી હતી. પ્રેમા મનમાં મોઝી રહી હતી કે આ દેહ માતા પિતાનો છે, કિન્તુ આભા તો મારો છે. મારા આત્માને જે કંઈ ભોગવવું પડશે, તે આ દેહથીજ ભોગવવું પડશે. દવે આ વિષયમાં સંકાય કરવો તેને ધાતક લાગતો હતો. એક જુદા રત્ન માટે જીવનનું બલિદાન શા માટે કરવું ? તેને મોઝ્યું વિવાદનો આધાર જે પ્રેમ ન હોય તો તે દેહનો વિકલ છે. આત્મસમર્પણ શું પ્રેમ વિના પણ થઇ શકે ? આ દૃષ્ટાંતથી તે સ્વપ્નામાં પડી કે જલ્દી તેનો વિવાદ એક અપરિચિત મુલક સાથે થઇ ગયો છે. તેનું હૃદય તરતજ ત્રિદોષ કરી ઉઠ્યું..

તે દમણા નારનો કરી કંઈ વાંચવા જઇ રહી હતી એટલામાં તેના પિતાએ વ્હાલથી બૂમ પાડી—“ હું ગઇકાલે તારા પ્રીન્સીપાલ પાસે ગયો હતો. તે તારી બહુ તારીફ કરતા હતા. ”

પ્રેમાએ મરલ લાવ્યો કહ્યું—“ તમે તો એમજ કલા કરો છો. ”

“ નહિ, માયું કહું છું. ”

આટલું કહેતાં તેણે પોતાની મેજનું ખાનું ખોલ્યું અને મખમલના ચોકડામાં જડેલી એક તરવીર કાઢી, તેને દેખાડતાં

કહ્યું—“ આ મુલક આઈ. સી. એસ. ની પરીક્ષામાં પ્રથમ આપ્યો છે. તેનું નામ તો તે સાંભળ્યું હતું ? ”

જુદા પિતાએ એવી બૂમકા ઓળી હતી કે પ્રેમા તેનો આચ્છ ન સમજી શકી, પણ પ્રેમા સમજી ગઇ. તેનું મન તીવ્રતી માલક લક્ષ્ય પર જઇ પહેન્નું. તરવીર જેવા વિના તેણે કહ્યું—“ નહિ, મેં તો તેનું નામ નથી સાંભળ્યું. ”

પિતાએ આશ્ચર્ય બતાવી કહ્યું—“ શું ? તે તેનું નામ નથી સાંભળ્યું ? આજના દેનિક પત્રમાં તેનું ચિત્ર અને જીવન વર્તાત છપાયા છે. ”

પ્રેમાએ રજાખર્ચા જવાગ આપ્યો—“ હા, પણ હું તો આ પરીક્ષાનું કંઈ મદત નથી સમજતી. હું તો સમજું છું કે જે લોક આ પરીક્ષામાં બેસે છે તે પ્રથમ વારના સ્વાર્થી હોય છે. આખરે તેનો ઉદ્દેશ આ સિવાય બીજો શો હોય છે ? ગરીબ નિર્ધન અને દલિત ભાઈઓ પર ચાસન કરી ખુંમ લન પ્રાપ્ત કરવું, એ તેમની સ્વાર્થી મદતના કક્ષા હોય છે, પણ એ કંઈ જીવનનો ઉદ્દેશ આર્થ ન કરી શકાય. ”

આ આપત્તિમાં લોભ હતો, અન્યાય હતો, નિર્દયતા હતી. પિતાજી સમજ્યા હતા કે પ્રેમા આ વખાણ સાંભળી લટ બની જશે. આ જવાગ સાંભળી તેઓ તીખા રૂરે બોલ્યા—“ તારે મન લન અને અધિકાર કંઈ વિચારમાં નથી. એવી છું વાત કરી રહી છું. ”

પ્રેમાએ રીસમાં કહ્યું—“ હા, મારે મન તે કંઈ વિચારમાં નથી, હું તો પુરોમાં ત્યાગ દેખું છું. ”

પિતાએ દમ્મતાં દમ્મતાં કહ્યું—“ આ તો મેં આજે નવી વાત સાંભળી. હું તો જોઉં છું કે નાની નાની નોકરીઓ માટે લોક શખતા કરે છે. હું જરા એવા ત્યાગી યુવકની

સુરત જોવાં ચાહું છું, હું એની પુત્ર કરીશ."

કોઈ અન્ય અવસર પર આ શબ્દો સાંભળી પ્રેમા લગ્નમંથી મસ્તક નમાવી દેત. પણ આ સમયે તેની દશા એકે સિપાઈ જેવી હતી, કે જેની પાછળ એક હડી પાછ છે. આગળ ધપવા સિવાય તેને માટે બીજો એક પથ માંગ ન હોતો.

પોતાના આવેશને સંયમથી દબાવતી, આંખોમાં વિશેષ હતી, તે પોતાની ઓરડીમાં ગઈ અને કેશવનાં કેટલાંક ચિત્રોમાંથી એક ચિત્ર પસંદ કરી લાવી— જે તેના માટે ખરાબ હતું—તે પિતાની સામે મૂકી દીધું. છુટ્ટા પિતાજીએ ચિત્રને ઉપેક્ષાના ભાવથી જોવા મન કેયું પણ પ્રથમ દષ્ટિએ જ ચિત્રે તેને આંકણું હતું. ઉંચું કદ હતું, અને ફર્નલ હોવા છતાં પણ તે સંમંદન, સ્વાસ્થ્ય, અને સંયમનો પરિચય આપી રહ્યું હતું. મુખ પર પ્રતિભાતું તેજ ન હતું, પણ વિચારશીલતાનું કંઈક એવું પ્રતિબિંબ હતું જે તેના પ્રતિ ચાત્રમાં વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરતું હતું.

તેણે આ ચિત્ર જોઈ કહ્યું "આ દેવું સુરત જોવાં ચાહું છું, હું એની પુત્ર કરીશ."

ચિત્ર છે ?"

પ્રેમાએ સંકાયથી મસ્તક નમાવી કહ્યું "આ-મારા વર્ગનો વિદ્યાર્થી છે."

"આપણી જ માતિનો છે ?"

પ્રેમાની મુખમુદ્રા ફેરવાઈ ગઈ. આ પ્રશ્નના ઉત્તર પર તેના કિસ્મતનો ફેંસો હતો. તેના મનમાં પરતાવો થયો કે વ્યથા આ ચિત્રને અર્પિત લાવી. તેમાં એક ક્ષણ માટે જે દૃઢતા આવી હતી તે આ ગૂઢ પ્રશ્નથી ચલિત થતી લાગી. દયાયેક્ષા સ્વરે તે બોલી—"જી નહિ, તે સાક્ષ્ય છે." અને આટલું કહી તે કુખ્ય બની ઓરડીમાંથી નિકળી ગઈ, જાણે પવનનો સપાટો તેને ઉચકી જતો ન હોય.

તરતજ દિવાલની દીક લઈ તે રોવા લાગી.

લાલાજીને પ્રથમ એવો કોષ આવ્યો કે પ્રેમાને બોલાવી સાદ સાદ કહેવું કે આ

અસંભવિત છે તે આવાજ ગુસ્સામાં દરવાજા સુધી આવ્યા છિન્તુ પ્રેમાને, રોતી દેખી તે નમ્ર બની ગયા. આ યુવકના પ્રતિ પ્રેમાના મનમાં શો-ભાવ દેવો તે તેમનાથી છુપાયું નહિ. તે અશિક્ષાના પુરાં સમયકે હતા

ચિન્તાને ચાકડે

(લાંઠા: સરેવરે પાણીમાં ગઈ, સાહેબશી !)

ચિન્તાને ચાકડે ચકિયું છે ચિન્તાકું, હેવાયું હીર કાંઈ બોયું જ રે: આંખોએ દીકું છે એવું કેં મોકડું, જેનાથી-ઉર મ્હારું મોહું જ રે: ચિન્તાને

અતિથિદેવ એક આભ્યાંતા આંગણે, એની કાકીએ ફેંકી દીધું જ રે: ઉરના અતિથિદેવ આભ્યાંતા આંગણે, ઓરીને ચિત્ત મ્હારું લીધું જ રે: ચિન્તાને

બોલતા ગાલ એ સરતાંતાં ફેલડાં, આંખુ'તું મૂક મ્હારું ગીતે જ રે: આંક્યા અંકાય એનાં શાં રે દહેા મૂલડાં, આંજતી આંખ મ્હારી પ્રીતિ જ રે: ચિન્તાને

ધનંકયું'તું હેયું મારું દેતાં વળામણાં, યાશે દર્શન કયાં રે એનાં જ રે ? આભ્યા ના હેમ શું લીધાં રીસામણાં ? ગર્યા સ્વાગત ના શું મ્હારાં જ રે ? ચિન્તાને

મૂળજાણ પીતામ્હરદાસ શાહ

પણ તેની સાથે કુળ-મર્યાદાની રક્ષા પણ કરવા ચાહતા હતા. પોતાની જાતના સુયોગ્ય વર સાર પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરી શકતા હતા, કિન્તુ આ ક્ષેત્રની બદાર કુલિન અને યોગ્યથી યોગ્ય વરની કલ્પના પણ તેમના સાર અસંભવ હતી. આનાથી મોટું અપમાન તેઓ સોચીજ નહોતા શકતા.

તેઓએ કોર શબ્દમાં કહ્યું—“આજથી કાલેજ જવું અંધ કરી દે. જે શિક્ષણ કુળ-મર્યાદાને ડૂબાવવાનું શીખવે છે તે કુશિક્ષા છે.”

પ્રેમાએ કાપર કંઠથી કહ્યું—“પરીક્ષા નહીં જ આવી રહી છે.”

લાલાજીએ દંઢતાથી કહ્યું—“આવવા દે.”

અને પછી તેઓ પોતાના ચારડામાં જઈ વિચારમાં લીન બની ગયા.

[૪]

છ મહિના પસાર થઈ ગયા.

લાલાજીએ ધરમાં આવી પત્નીને એકાન્તમાં બોલાવી કહ્યું—“ન્યારથી મને માલમ પડ્યું છે કે કેશવ બહુજ સુશીલ અને પ્રતિભાશાળી યુવક છે, ત્યારથી પ્રેમાને આ સંસાર અસાર બાસે છે. આજ યૌકમાં તે પોતાનો જાન કુરજાન કરી દેશે. તે પણ સમજાવ્યું, મેં પણ સમજાવ્યું, અન્યે પણ સમજાવ્યું, પણ તેના પર જરા સરખા અસર નથી થતી. આવી દયામાં આપણે માટે બીજા કયો ઉપાય છે ?”

તેમની પત્નીએ ચિંતાવર બાલે કહ્યું—“એમ કહીશું પણ રહીશું ક્યાં ? કાણું નજી ક્યાંથી આ કલંકિની કુખમાં ઉતરી ?”

લાલાજીએ ભલા ચઢાવી તિરસ્કારથી કહ્યું—“આ તો દગ્ગર વાર સાંભળી ચૂક્યો. કિન્તુ કુળ-મર્યાદાના નામને ક્યાં સુધી શોષણે ? મેં આ પ્રશ્ન પર ઠંડા કલેજથી વિચાર કયો છે, અને હું એ મુદ્દા પર પડોંચ્યો છું કે આપણમંતો રહીશર

કરવો એ આપણું કર્તવ્ય છે. કુળ-મર્યાદા ખાતર હું પ્રેમાની હત્યા નથી કરી શકતો. દુનિયા હસતી હોય તો હસે, પણ હવે આવો જમાનો જલદી આવે છે, અને સર્વ અંધનો કડકબૂસ કરતાં તૂટી પડશે. હમણા પણ સેંકડો વિવાહ નાત-જાતનાં અંધનો તોડી થવા માંડ્યા છે. જે વિવાહનો ઉદ્દેશ એ અને પુરુષનું સુખમય જીવન છે. તો હું પ્રેમની ઉપેક્ષા નથી કરી શકતો.”

જદાંએ કુખમાં બની કહ્યું—“ન્યારે તમારી આ ઇચ્છા છે તો મને શા માટે પૂછો છો ? કિન્તુ હું કહી દઉં છું કે હું આ વિવાહમાં સામેલ નથી; કોઈ દિવસ હું આ કોઠરીનું મૂખ પણ નહિ જોઈશ. સમજાવ્યું કે જેવા અન્ય છોકરાં મરી ગયાં, તેમ આ પણ મરી ગઈ.”

“તો આખરે તું શું કરવા માગે છે ?”

“હમ, પેલા છોકરા સાથે વિવાહ કરી દો તો એમાં કંઈ શુર છે ? તે એ વર્ષમાં સીવીલ સરવીસ પાસ કરી આવી જશે. કેશવની પાસે શું છે ? બહુ યશો તો કોઈ દેશ્વરમાં કલાક રહી જશે.”

“અને જો પ્રેમાં પ્રાણ-હત્યા કરી દે તો ? તો કરી લે, તમે એનાથી કેમ ગભરાવ છો ? ન્યારે તેને આપણી પરવા નથી ત્યારે આપણે એના ખાતર આપણા નામને શા માટે કલંકિત કરીએ ?” પ્રાણ-શોયા કરશે એ કંઈ ખેલ નથી. એ સર્વે ધમકી છે. ગન ઘોડો છે, ન્યાં સુધી તેની પાસે લગામ નથી ત્યાંસુધી તે પટ્ટા પર ઢાલ પણ નહિ રાખવા દે. ન્યારે તેના મનની આવી દાસત છે, ત્યારે કોણ કહે છે કે તે કેશવની સાથે જીંદગી પર્ણાન્ત નિભાવ કરશે ? જેની તરફ આજ તેની સાથે પ્રેમ છે, તેમજ કાલ અન્ય સાથે પ્રેમ થઈ શકે છે.”

લાલાજીએ એ તરફ પ્રશ્નસૂચક દ્રષ્ટિથી કહ્યું—“જો કાલ તે ખુદ જઈ કેશવ સાથે

વિવાહ કરશે, તો તું શું કરીશ ? પછી તારી ફેટથી ઇનગત રહેશે ? એ તો સંજોગ્યવશ અથવા આપણી લગ્નમંથી ખેંસી રહી છે પણ જો છઠ્ઠપર કમર બાંધશે તો હું અથવા તું કંઈ પણ કરી શકવાના નથી. ”

આ સમસ્યાનો આવો બીધણ અન્ત આવી શકે છે તે આ વૃદ્ધના ધ્યાનમાં જ નહોતું આવ્યું. આ પ્રશ્ન બેભંગોળા પેઠે તેના મસ્તક પર પડ્યો. એક ક્ષણ મુધી તે અવાક બની ચર્ચા, જાણે આ આધારે તેની જીવિની ચિન્તારીઓ ઉઠાવી દીધી. પછી પરાજીત બની તે બોલી, “ તમને તો અનોખીજ કલ્પના સુજે છે ! મેં તો આજ મુધી ક્યાંય પણ સાંભળ્યું નથી કે કોઈ કુલિન કન્યાએ પોતાની કન્યાધી વિવાહ કરી લીધો હોય. ”

“ તે નહિ સાંભળ્યું હોય, પણ મેં તો સાંભળ્યું છે, અને દેખ્યું છે અને એવું થયું જાણે સંભવિત છે ! ”

“ જે દિવસે આવું થશે તે સમયે તમે મને જાણી નહિ દેજો ! ”

“ હું એવું નથી કહેતો કે આવું થાય છે, પણ થવું સંભવિત છે ! ”

“ આવું વચનું છે તેથીજ મારી કલ્પના છે કે હું તેના પ્રત્યક્ષ કરું. જ્યારે નાક કપાય છે તો તેજ દૂરીથી કેમ નં કાપવું ? કાંસે કેશને બોલાવી પૂછે, તે શું કહે છે ! ”

[૫]

કેશવના પિતા સરકારી પેન્સનર હતા, મીઠામીઠા બીડીયા અને કૃપણ હતા. ધર્મના આડંબરોમાંજ તેના ચિત્તને શાન્તી મળતી હતી. તેમનામાં કલ્પના શક્તિનો અભાવ હતો. કોઈના મનોમાવેનું સમ્માન તેઓ કરી શકતા નહિ. તેઓ હજુ આ સંસારમાં રહેતા હતા, જેમાં તેઓએ પોતાનું બચવણ અને યુગની પમાર કરી હતી. નવયુગની વચલી

લહેરોનો તેઓ સર્વનાશ કરતા હતા, અને પોતાના બંને હાથો અને પગોને જોર આપી તેનો બચાવ કરતા હતા. આ ખાતર જ જ્યારે એક દિવસ પ્રેમાના પિતા તેની પાસે પહોંચ્યા અને દેશવ સાથે પ્રેમાના વિવાહનો પ્રસ્તાવ કર્યો ત્યારે છુદ્ધ પંડિતજી પોતાના ધ્યાનમાં ન રહ્યા. અંજો કાઢી તેઓ બોલ્યા— “ આપે લાંમ તો નથી પીધી ને ? આવા તરેહનો સમય થઈ શકે નહિ. તમારા પર પણ નવા જમાનાની દવા કરી ચૂકી હોય એમ લાગે છે. ”

છુદ્ધ બાલુજીએ નમ્રતાથી કહ્યું— “ હું ખુદ આવા સમયને પસંદ નથી કરતો. આ વિષયમાં મારે પણ એજ વિચાર છે પણ વાત એથી આવી પડી છે કે મારે વિચાર બની તમારી સેવામાં આવવું પડ્યું છે. આજકાલની સુવર્તીઓ અને સુવર્તો દેટલા સ્વેચ્છાચારી થઈ ગયા છે, તે તો આપ જાણો છો. આપણા છુદ્ધ લોકોને હવે જુનાં મિલ્કતોની રક્ષા કરવી મુશ્કેલ છે, અને ભય લાગે છે કે કોઈ વખત તે બંને નિરાશ બની આપણી અજાણતા દાવ રમી જશે ! ”

છુદ્ધ પંડિતજી જમીન પર પગો પછાડી ગરજ ઉડ્યા— “ આપ શું કહો છો સાહેબ ! તમને શરમ નથી આવતી ! અમે બ્રાહ્મણ છો. બ્રાહ્મણોમાં પણ કુલિન બ્રાહ્મણ તેઓમાં દેટલાવ પતિત થઈ ગયા છે પણ એટલા મર્થદાશન્ય નથી થયા કે વાણીયા-ખંડોનો છોકરીઓ સાથે વિવાહ કરતા હરે. જે સમયે કુલિન બ્રાહ્મણોમાં છોકરીઓ નહિ રહે, તે દિવસે આ સમસ્યા ઉપરિચિત થઈ શકે છે. હું કહું છું કે તમારામાં, મને આ વાત કહેવાનું સાદસ થી રીતે આવ્યું ? ”

છુદ્ધ બાલુજી જેટલા દાતા હતા તેટલા જ પંડિતજી ઉકળતા હતા. આટલા મુધી લાલાજી પોતાનું અપમાન સંદન કરવા તૈયાર

તા, અને પોતાના તકદીરના લેખ પર
વેચાર કરતા ત્યાંથી ચાલી ગયા.

એજ સમયે કેશવ કાલેજમાંથી આવ્યો.
પિતાજીએ તરતજ તેને બોલાવી કોર
કંઠથી કહ્યું “ મેં સાંભળ્યું છે કે તે
પાછ વાળીયાની છોકરી સાથે તારો વિવાહ
કરી લીધો છે. આ ખબર સાચી છે ? ”

કેશવે અગળણ બની પૂછ્યું—“ તમને
કાણે કહ્યું ? ” કાણે કહ્યું, હું પૂછું છું
કે આ વાત સાચી છે ? જો સાચી હોય,
અને તેં આપણી મર્યાદાને હુઆવવા નિશ્ચય
કર્યો હોય તો તારે માટે મારા ઘરમાં ક્યાંય
રમાય નથી. તને મારી કમાઇતી એક પાંચ
પણ નહિ મળે, મારી પાસે જે કંઈ છે તે
મારી કમાઈ છે. હું તે મિલકત ગમે તેને
આપી છઉં એમ છે. તું આવી અનીતિ
કરી મારા ઘરમાં પગ મૂકી નહિ શકે. ”

કેશવ પિતાના સ્વભાવથી પરિચિત હતો.
પ્રેમા સાથે તેનો પ્રેમ હતો. તે ગુપ્ત રૂપમાં
પ્રેમા સાથે વિવાહ કરી લેવા ચાહતો હતો.
બાપ હમેશા તે નહિ બેસી રહે. માતાના
સ્નેહ પર તેને વિશ્વાસ હતો. આ પ્રેમના
તરંગમાં તે સારા કષ્ટોને ઝીલવા તૈયાર હતો;
કિન્તુ જેમ કેમ કાયર સિપાઈ બંદુકને સામે
દેખી હિંમત બોધ બેસે છે, અને કદમ
પાછા હઠાવી દે છે તેમ કેશવ માટે પણ
બન્યું. તે સાધારણ યુવકોની માફક સિદ્ધિતા
આતર મોટા મોટા તક કરી શકતો હતો.
જ્યાનથી જખરજસ્ત ફાંકી મારી શકતો
હતો પણ તેના માટે મજબૂત બંધન બાંધવા
સામર્થ્ય નોતું. વખત છે તે પોતાની છાં
પર ચઢ્યો અને પિતાંએ પણ પોતાની ટેક
રાખી તો તેનું ક્યાં ટેકાણું રહે ! તેનું જીવ-
નજ નષ્ટ થઈ ગયું.

તેણે દબાયલા અવાજે કહ્યું—“ જેણે

તમને એમ કહ્યું હોય તેણે તમને બુદ્ધિ
કહ્યું છે. ”

પિતાજીએ ક્રોધમાં કહ્યું—“ શું આ
ખબર બીલકુલ ગપ છે ? ”

“ જી હા, બીલકુલ ગપ. ”

“ તો તું અત્યારેને અત્યારે, તે વાળી-
યાને પત્ર લખી દે, અને યાદ રાખજે કે જો
આવી જાતની ચર્ચા ફરી ઉત્પન્ન થઈ તો
હું તારો સર્વથી મોટો શત્રુ છું. જસ જા ! ”

કેશવ કંઈ વધારે ના કહી શક્યો. તે
ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો; તેને લાગ્યું કે તેના
પગમાં લગારે દગ નથી.

[૬]

બીજે દિવસે પ્રેમાએ કેશવને આજે
પત્ર લખ્યો.

“ પ્રિય કેશવ. ”

તમારા પૂજ્ય પિતાજીએ લાલાજી સાથે
અશિષ્ટ અને અપમાનજનક બચવાર
કર્યો છે, તેનો હાલ સાંભળી મારા મનમાં
મોટી શંકા ઉત્પન્ન થઈ રહી છે. વખત છે
તેઓએ તમને પણ દમદારી આપી ફરી અને
એવી દશામાં હું તમારો નિશ્ચય સાંભળવા વિકળ
બની રહી છું. હું તમારી સાથે દરેકાં જાતના
કષ્ટો ભોગવવા તૈયાર છું. મને તમારા પિતાજીની
સંપત્તિનો મોહ નથી. હું તો કેવળ તમારો
પ્રેમ ચાહું છું, અને એમાંજ પ્રસન્ન છું.
આજે સાંજે અહિં આવી બોજન કરજો.
દાદા અને મા બન્ને તમને મળવા ઇચ્છે છે.
હું એ સ્વપ્ન દેખવામાં મગ્ન છું, જ્યારે
આપણે બન્ને એકજ સુતરની દોરીમાં ગંઠાઈ
જઈએ અને જે સહેલાઈથી તૂટેલા સુરેક્ષ
બને-જે મોટામાં મોટી આપત્તિમાં અતૂટ રહે.

તમારી પ્રેમા ”

સંખ્યાએ જેવાં દીધાં પણ તે પત્રનો
જવાબ ન આપ્યો. તેની માતા વારંવાર
પૂછતી હતી—“ કેશવ, આવ્યો નહિ ? છતાં

લાલાજી પથ દાર પાસે આંખો ખેંચી બેઠા હતા. આમ રાતના નવ વાગ્યા પથ ન તો કેશવ આવ્યો, કે ન તેનો પત્ર આવ્યો.

પ્રેમાના મનમાં તરેડ તરેડનાં સંકલ્પ-વિકલ્પ હડી રહ્યા હતા; કલ્પિત તેને પત્ર લખવાનો અવકાશ ન મળ્યો હોય, અથવા આજ આવવાની ફરસદ નહિ મળી હશે, કાલે અવશ્ય આવશે. કેદવે પ્રથમ જે પ્રેમ-પત્રો લખ્યા હતા, તે સર્વ તેણે ફરીથી વાંચ્યા. તેના એક એક શબ્દથી કેટલો અતુરમ ટપકી રહ્યો હતો, તેમાં કેટલું કમ્પન હતું, કેટલી વિકળતા, કેટલી તીવ્ર આકાંક્ષા ! પછી તેને કેશવના વાક્યો યાદ આવ્યાં જે તેણે સેંકડોવાર હૃદયમાં હતા. કેટલીકવાર તે તેની સામે રડ્યો હતો. આટલા પુરાવામાં નિરાશાને માટે રથાનજ ક્યાં હતું; તોપણ સારી રાત તેણે મન સ્થાપર ટંબાઈ રહ્યું.

પ્રાતઃકાળમાં કેશવનો જવાબ આવ્યો. પ્રેમાએ ધ્રુજતા હાથે પત્ર લઈ વાંચ્યો. પત્ર હાથમાંથી સરી પડ્યો, યરોરમાંતું લોહી જાણે ઠંકુ પડી ગયું હોય એમ લાગ્યું. તેમાં લખ્યું હતું:

"હું મોટા સંકટમાં છું એટલે તને શું જવાબ આપું ? મેં અદિયા આ પ્રશ્ન પર ખુબ ઠંડા હીમથી વિચાર કર્યો છે અને હું એ મુદ્દા પર પહોંચ્યો છું કે વર્તમાન સ્થામાં મારા માટે પિતાની આજ્ઞાની હુમેશા કરવી ફરસદ છે. મને કાપર ન સમજાય. હું રાધી પથ નથી, પથ મારી સામે જે વિરંજણ છે, તેના પર વિનય મેળવવાની સક્તિ મારામાં નથી. પુરાણી વાતોને બૂલી જ. તે સમયે મેં તે વિરંજણોની કદવના નંદોતી કરી."

પ્રેમાએ એક લાંબી, હડી, સળગતી સોસ તાણી અને તે પત્રને ફાડી ફેંકી દીધો. તેની આંખોમાંથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી. જે કેશવને તેણે પોતાના અંતઃકરણથી ભાવિ પતિ ગણ્યો હતો, તે આવે નિમ્હુર બની જશે તેની તેને રતીભર પથ આશા નોતી સળી. એવું માનુષ પશુ કે જાણે અત્યાર સુધી તે સોનેરી રુધાન દેખી રહી હતી, પથ આંખ ખોલવાથી તે સર્વે અદૃશ્ય થઈ ગયું. જીવનમાં જ્યારે આશા લુપ્ત થઈ ગઈ ત્યારે હવે અંધકાર સિવાય બીજું શું હતું ! પોતાના હૃદયની સારી સંપત્તિ અર્થાત્ તેને એક નાવ લાગી હતી, તે નાવ જળમગ્ન થઈ ગઈ. હવે અન્ય નાવ તે ક્યાંથી લાદે ! જે તે નાવ ડૂબી છે, તો તેની સાથેજ તે પથ ડૂબી જશે !

મોતાએ પૂછ્યું— "કેશવનો કાંઈ પત્ર છે ?"

પ્રેમાએ જમીન તરફ જોઈ કહ્યું— "હા, તેની તળીયત સારી નથી ! " આના સિવાય તે અધિક શું કહે ! કેશવની નિમ્હુરતા અને જેવકોઈ છતાં સાચી વાત કહી લખિજત મવાનું સાદસ તેનામાં નોતું.

દિનભર તે ધરના કામ ધંધામાં લાગી રહી, જાણે તેને કોઈ જાતની ચિંતા નથી. રાત્રે તેણે સર્વને બોજન કરાવ્યું; પોતે પથ બોજન કર્યું અને બહુ વાર સુધી દારમો-નીયમ વગાડતી રહી.

પથ જ્યારે સવાર થયું ત્યારે તેનાં આંરડામાં તેની લાચ પડી હતી. પ્રમાતના સોનેરી કિરણો તેના પીળા મુખ પર ફરી ચૂક્યા હતા.



ચીનાઓની રમુજ

વિવાહ-પ્રથા

લેખક:

શ્રી. રંગાચાર્ય મ. કાપડીયા

ચીના લોકોની ખીજ અન્ય કેટલીક રમુજ આસીયતો હોય છે તેમ એમની લગ્નપ્રથા પણ રમુજ ઉપગમે એવી હોય છે. એમાં નાના પ્રકારની અદ્ભુત આખતો-જોવા મળે છે. સર્વથી પ્રથમ તો ચીના લગ્નમાં જનાર આગ-પ્રકાશનું સ્વાગત કરવાનું કાર્ય વરરાજ અને એની માનું રહે છે. એ એમ-નોજ અધિકાર ગણાય. એ સ્વાગતનો અગ-ત્યનો ભાગ સુગંધીમય જરમીન ચઢાવું પીણું હોય છે. અંગ્રેજોમાં પત્ની તરફથી કરવામાં આવે છે એથી ઉદ્ગટ ચીનાઓમાં પતિ તર-ફથી વિવાહની કાવત દેવામાં આવે છે. વિવાહ ખતમ થતાં પત્ની પતિને ઘેર જાય છે. જે ઝોરકામાં પતિપત્નીને પ્રથમ મિલન થવાનું હોય છે એ ઝોરકાને લાલ ઝુંડીઓ અને પુષ્પો વડે ખૂબ શણગારવામાં આવે છે. જેવી અંદરની સમ્પત્તિ હોય છે એવીજ બહારની પણ હોવી આવશ્યક છે. એ ઝોર-કાના એક ખુણામાં વિવાહના શુભ રંગથી (લાલ રંગ-લગ્નમાં શુભ રંગ મનાતો હોય) પ્રત્યેક આખતમાં લાલ રંગ વાપરવાની કાળજી રાખવામાં આવે છે. આગાહિત એક વેદી

લિખી કરવામાં આવી હોય છે, જે વેદી પર એક દાઢા ઉંચો રાખી આશિષ દેતી હોય એવી યુદ્ધ ભગવાનની એક પ્રતિમા રાખવામાં આવે છે. એક મોટા ખાલામાં સુગંધિત લાકડાના ઊંડાં ફરીથી નાખવામાં આવે છે. રોતાનને કરાવવાને ભગવાનની મૂર્તિ પાસે તીરકામઠું પણ રાખવામાં આવ્યું હોય છે.

આટલી પ્રાથમિક તૈયારીઓ બાદ અંદર-જુત વાજાના સરોહ ગાજી ઉઠે છે. ઢોલનો અવાજ ચારે બાજુ યુજી રહે છે. ઘર, મથક મત્યાદિ વાજાને પણ હોય છે. ત્યાર પછી એક ડબ્બો માડીમાં રાખીને લઈ જવામાં આવે છે જેમાં પિતાના ઘરથી એની પુત્રી અર્થાત વિવાહિત કન્યાને લઈ આવવામાં આવે છે. રસ્તામાં લોકો ગીત ગાય છે. એ વેળા એ લીલા અને લાલ રંગના મોટા ઝંઝાઓ પહેરે છે.

સૌથી છેડે વરરાજના બે મિત્રોની માડી આવે છે. એ વેળા એમણે સફેદ લાંબા ઝંઝા પહેર્યા હોય છે કે જેના ખતન સુદાં લાલ કાગળના ખનાવવામાં આવ્યા હોય છે. એ બે દોરતો વરરાજને ઘરમાં લઈ જાય છે.

સોને માટે

તાકત-તાકતગીથી ભરપૂર

સજ્જતકાર

ઝંડુ દ્રાક્ષા સ વ

વિના વિલંબે વાપરવા માંડો

ખાસ સીઝાને માટે

તનદુરસ્તી-તાકતથી ભરપૂર

પ્રદર્શક શોભાનો અકસીર ધલાજ

ઝંડુ અશોકારિષ્ટ

સીઝાની નળજાઇમાં આખાઈ અસર કરનાર

ઠરેક ઘરમાં હોવો જોઈએ

સાચી શક્તિનો સંમલ કરવા

ઝંડુની મુવજ્જમિયિત

મ ક ર દ વ જ ગુ ટી

-શક્તિની સર્વોત્તમ દવા-

આજથીજ અજમાવવા માંડો

-તોલા એકતા રૂપીઆ આઠ-

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ લીમિટેડ નં. ૧૪

મુંબઈની હુકાન : બુની બાટિયા મહાજન વાડી, ઠાકવાડેવી રોડ

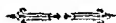
આધુનિક દવાઓનું સુચીપત્ર આજેજ મંગાવો

રાયચુરાકૃત :

ગુજરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૌચભયુ લોક સાહિત્ય
મળવંત સમાજ પીતા અને પુત્રી આવે વાંચી શકે તેકું નિર્દોષ સાહિત્ય

રચવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે



શ્રવણ :

યુ
સ્ત
કા
લ
ય
સ
હા
ય
ક
સુ
હ
કા
ની
મં
દ
જ
લિ.

| | |
|---|-----------|
| સ્નેહપૂર્ણા : સચિત્ર | શ. ૩- ૦-૦ |
| સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : સચિત્ર | „ ૨- ૦-૦ |
| દાસચીવડાની દશ વાર્તાઓ : | „ ૧- ૮-૦ |
| રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ : | |
| [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |
| કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ : | |
| [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |
| રાસ મંદિર : | |
| [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | „ ૧- ૦-૦ |
| કાઠિયાવાડી દુહા : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | „ ૧- ૦-૦ |
| રસિયાનું રાસ : સચિત્ર | „ ૧- ૦-૦ |
| બ્યાસજની વાર્તાઓ : સચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |
| પરિવાં : | „ ૦- ૬-૦ |
| નવગીત : | „ ૦- ૬-૦ |
| પ્રેમલીલા : પ્રથમ ભાગ : સચિત્ર | „ ૧- ૪-૦ |
| ગાંધીયુગની વાર્તાઓ : સચિત્ર | „ ૦-૧૨-૦ |
| મહીપાળદેવ : સચિત્ર | „ ૨- ૮-૦ |
| દાસચીવડાનો દાયરો : અચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |
| રાયચુરાની રસકથાઓ : અચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |

વડોદરા

નવાં પ્રસ્તુતો તૈયાર થાય છે :

સોરઠી લોકવાર્તાઓ : અચિત્ર

એ અપરસામાં સાસુ મહેમાનોને મિહાઇ બહેએ છે, આ પાપ છે વગેરે. આદરસત્કાર થાય છે. એ પછી બોજન થાય છે. જેમાં આવક મુખ્ય હોય છે. અપરેટ પછી એ બોજનની એક આવરમક વાની હોય છે. એટલામાં સરખસ આવી રહે છે. એ વરધાડામાંથી ચાર આંદમી કન્યા બેઠી હોય છે એ ડાખાની પાસે જાય છે. અને એને બારે આદરમાન સાથે સાચવીને ઉતારીને ઘરમાં લખ જાય છે. ડાખા પર બહુ ધાદો પ્રહાર નાખવામાં આવે છે. દાર પર સુગંધિત પદાર્થો બળતા હોય છે. વેદી (ચોરી) ઉપર લાલ બત્તીઓ સળગાવવામાં આવે છે અને પાસેજ કમળની ખંખરીઓમાં છુદ્ડની અને પિત્તુઓની પ્રતિમાઓ રાખવામાં આવે છે. એ પાલખીને તે નિમિત્ત રવેશ પાસે લાવીને ઉતારવામાં આવે છે.

વિવાહ સંપૂર્ણ થતાં સુધી ચીનાઓ પત્નીને જોવા નથી પામતા. પત્ની પતિને અને પતિ પત્નીને વિવાહ થયા સુધી જોતા નથી. જ્યારે કન્યા પાલખીમાંથી ઉતરે છે ત્યારે એના પર એવી ઝાલર (કુલવાદી જેવું) નાખવામાં આવે છે કે એનું કોઇ અંશ પણ કોઇ જોઇ શકે નહિ. પછી એલા નકી કરેલા ઝોરડામાં એ કન્યાને એક બારતી પર બેસાડવામાં આવે છે.

ચીનાઓમાં વિશેષે ઓછા હામળ અને સાધારણ સુંદર હોય છે. કન્યા એક પ્રકારનો લાભો " ઝબો " પહેરે છે. ચીનાઓમાં

કન્યા વિવાહને માટે એકલીજ આવે છે. એ માખાપ કોઇને લગ્નમાં સાથે લાવી શકતી નથી. કારણકે એને પોતાના નવા સંસારમાં એકલા પ્રવેશ કરવાનો હોય છે.

એ માચી પર બેસે છે એટલે સુગંધિત પાણી આવે છે, જે વડે એ હાથ, મોં વિગેરે ધુએ છે. એની સામે એક મોટા અરીસો રાખવામાં આવે છે તેમજ એને મોટી મોટી સોનાની વાળીઓ પહેરાવવામાં આવે છે. એના વાળમાં ખેસેલી પીનમાં ભાત-ભાતના પુલો ખોસવામાં આવે છે.

આટલી ક્રિયા પછી એના ઉપરનો ઝબો કાઢી નાખવામાં આવે છે. અંદર એણે ન્હાનો કોટ અને પાયળમે પહેરેલો હોય છે. એ બહુ ખુદ ચીની રેશમનું જ બનેલું હોય છે. પછી એક મોટા લાલ કોટ લાવીને એને પહેરાવવામાં આવે છે, અને પછમાં નાના નાના જોડા, થોડા સંમયમાં કન્યા બરાબર તૈયાર થઇ જાય છે એટલે વર આવીને એને પડામાંથી જુએ છે. પછી વરકન્યા એકત્રિત થઇ વેદી (ચોરી) પાસે આવીને હાથ રેલી પુરોહિતના આશિર્વાદ મેળવે છે. આ રીતે ચીનાના ધાર્મિક વિવાહ સંપૂર્ણ થાય છે. અને કન્યાને પોતાના નવા ઘરમાં પોતાનું કૌશલ્ય દેખાડવા એકલી ઓડવામાં આવે છે. પતિ વિવાહ થયા બાદ પત્નીને પૈતૃક અગ્નિશાળા અને અગ્નિકુંડ સમક્ષ લાવે છે. એ એમના લગ્નની પરિપૂર્ણતા ।

બે મોગલ શાહજહાંઓ

જહાંઆરા અને રૌશનઆરા

સંપાદક: શ્રી ગિરિભાઈ અમીન, ડૉ. બી. એ.

પશ્ચિમના દેશોની અને આજકાલ પૂર્વના દેશોની ધણી મહિલાઓ પડદાના રિવાજને લીધે થતી અજાતિ તરફની દાનિ વિષે બોલે છે અથવા લખે છે. તેઓ કહે છે કે સંકુચિત ક્ષેત્રમાં રહેવાથી તેમનું માનસ સંકુચિત થાય છે. પરંતુ મોગલ સમયના રાજમહાલોને વિશુદ્ધિ કરતી ફેટલીક રાજકુમારીઓના જીવનનો અભ્યાસ આ મન-અને ફેટલીક અંશે ઓછું પ્રબળ બનાવે છે.

પડદાનશીન હોવા છતાં, દરજહાં, મુમતાઝમહાલ, જહાંઆરા, રૌશનઆરા, એશ્વરિસા વગેરે પોતાના સરકાર ફેળવણી અને ગૃહજીવનના ભક્તિભાવને લીધે, પોતાની જાતને જમતની મદાન અંજોમાં ઉચ્ચ સ્થાને મૂકી છે.

ઈ. સ. ૧૬૧૪ ની શરૂઆતમાં સદાજહાં પુરમ (જેણે પાછળથી શાહજહાં નામ ધારણ કર્યું) ઉદેપુર સાથે વિગ્રહમાં ઉતર્યો હતો. તેજ વર્ષના એપ્રિલ માસની પહેલી તારીખે તેને વિજય પ્રાપ્ત થયો અને સાથે સાથે એને મુમતાઝમહાલને એક પુત્રીરત્ન અવતર્યાના શુભ સમાચાર મળ્યા.

જહાંઆરા

જ્યારે જહાંગીર બાદશાહે આ ચંદ્રવદના બાલિકાને જોઈ ત્યારે તેણે પોતાની પૌત્રીને જહાંઆરા (વિશ્વને વિશુદ્ધિ કરનાર) એવું નામ આપ્યું. એ વખતની પ્રથાને અનુસરીને આ નામ રાજમહેલ બહાર ફાટી જાય ત્યાં નહોતું અને બહારની

દુનિયા તેને 'બેગમ સાહેબા' ના નામથી ઓળખતી હતી.

એના પિતાની દોલત અને જહાંગીર પછી તખ્તનશીન થનાર શુવરાજ તરીકેની મહત્તાથી આ બાલિકાની બાલ્યાવરણ ધણી જ સુંદર રીતે પસાર થઈ. જ્યારે તે ઉંમર લાંબક થઈ ત્યારે તેની માતાએ એને શિક્ષણ આપવા માટે એક શિક્ષિકા રોકી. રાજદરબારનો તે વખતનો ઉત્તિદાસકાર અબ્દુલ હમીદ કહે છે કે આ બાલિકા કુરાન પઢી તેમજ સમજાવી શકતી એટલું જ નહીં પણ ફારસી ગદ્ય તથા પદ્ય સાહિત્ય તરફ પણ સારી અભિરુચિ બતાવી શકતી હતી. આ ઉપરાંત વૈદ્યકીય જ્ઞાન પણ તે પ્રાપ્ત કરી શકી હતી. આમ તેની સમક્ષ વિશાળ દષ્ટિ મર્યાદા ઉપડી હતી.

જે મહેલમાં જહાંઆરા અને તેના બાઈબાઈઓ રહેતા હતા તે મહેલ વિદ્યા અને સુશિક્ષિત અંજોના રક્ષણ નીચે હતા. મોગલ રાજ્યની પ્રખ્યાત દરજહાં, જહાંઆરાની બાલ્યાવરણમાં જનાનાની પદ્મરાણી હતી. પોતાની શક્તિના પ્રભાવને લીધે તે આજી મોગલરાજ દરબારને પોતાના હાથમાં રાખી શકતી હતી. જહાંગીરના મૃત્યુ બાદ જનાનાની સંપૂર્ણ રાજા પ્રસિદ્ધ મુમતાઝમહાલના હાથમાં આવી અને એ સ્થાન માટે તે પોતાના ગુણોથી લાયક જ હતી. તે વખતના સમકાલિન ઉત્તિદાસ ઉપર પ્રભાસ નાખતું પુસ્તક 'બાદશાહનામા' કહે છે કે મુમતાઝમહાલ, શાહજહાંની બેગમ પાતિ-

જૂલ અને પ્રેમનો આદર્શ નમુનો હતી. એટલું જ નહીં પણ કલા અને સાહિત્યની રસિક હતી. આવા વાતાવરણને લીધે બેંગમસાહીબા (જહાંઆરા) નો જીવન પ્રવાહ વધુ વિશાળ બન્યો. હવે તે એક રાજકુમારી નહોતી પણ સમસ્ત દિંદના હાકેમ બાદશાહ શાહજહાંની મ્હોદી પુત્રી બની હતી. તેના પ્રેમાર્જ પિતાએ જહાંઆરાને ‘પાદશાહ બેગમ’ એવો પ્રદક્ષા આપ્યો અને પ્રસંગે પ્રસંગે બાદશાહ તરફથી મળતા અમૂલ્ય હીરામાણિકના ઉપહારથી પોતાનો ખર્ચનો વધારતી ગઈ.

એવામાં એક બનાવ બન્યો. શાહજહાંના રાજ્યાભિષેક પછી ત્રણ વર્ષે મુમતાઝમદાલ બાળકને જન્મ આપતાં મરણ પામી. પોતાની માતાના મૃત્યુથી તે શાહજહાંના વાતસલ્યની છાયા તળે વધુ પ્રકારમાં આવી અને માતાની સંપત્તિના અધિક્ષાગતી માલિક બની. આમાના વિખ્યાત ‘ખાસ મદદાં’ પ્રાસાદની દક્ષિણ આજુના જીવનની તે સ્વતંત્ર માલિક બની અને એક રાણી જેટલો વૈભવ માણવા લાગી. તે ધણી વખત પોતાના પિતા સાથે આમાથી દિલ્હી અથવા કાશ્મીર મુસાફરીમાં જતી અને ત્યારે દિંદમાં હાજર ફેંચ વેશ અને પ્રવાસી બર્નાચર વર્ણવે છે કે તે વખતે જહાંઆરાના રસાલાથી પ્રવાસ જળકર્તા થઈ રહેતો.

સૌ કોષ જાણે છે કે શાહજહાંની માફક શાહજહાંને પણ પોતાની પુત્રીઓ ઉપર એટલો બધો પ્યાર હતો કે તે તેમને ધરી દૂર પણ દૂર કરી ચકતો નહીં; તો પછી તેમને પરણીને દંમેકને માટે દૂર કેવી રીતે કરી શકે? કદાચ એમ પણ બની શકે કે કોષ દરબારી અંગર થોડો સામ્રાટને જમાઈ થઈ, તેથી પણ વધુ ઉત્તમ પદવિ-સિદ્ધાસન્પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રવૃત્તો કરે.

પરંતુ આવા વિચારને સ્થાન આપવાની જરૂર નથી. જહાંઆરાને આ રીતે આજીવન કૌમારવત ધારણ કરવું પડ્યું હતું. આકર કૌમારવત જેમ ધણીવાર, બને છે તેમ લોકા-પ્રવાદના કારણે રૂપ બન્યું હતું અને ધણી-વાર ખોટી અફવાઓ ઉડી હતી પણ તેમાં કંઈ વજીહ નેવું હોય તેમ માલમ પડ્યું ન હોયું.

જહાંઆરા ખરી સ્ત્રી હતી અને લગ્ન સમારંભનો તેને ધણો શોખ હતો. પોતાના બંને ભાઈઓ દારા અને સુલતાન હુસૈન-બેનો બધો ભાર જહાંઆરા ઉપર નાખવામાં આવ્યો હતો અને તેમાં તેણે ધણો ઉત્સાહ દાખવ્યો હતો. ઇતિહાસકાર અબ્દુલહમીદ જહાંઆરાની રચના શક્તિ અને બળદારિકતા ઉપર બહુજ લંબાણથી વિવેચન કરે છે, અને જહાંઆરાએ એ બંને લગ્નોત્સવોમાં ખર્ચ પોતાના હિરે લીધું હતું. એટલો બધો એનો બહુપ્રેમ હતો. કહેવાય છે કે દારાના લગ્ન વખતે તેણે, સોળ લાખ રૂપીયાનો ખર્ચ કરેલો હતો.

કમનેસીમદારનો પક્ષ તેણે લીધો હતો અને નંપારે ઔરંગઝેબે શાહજહાંનું અતિ અપમાન કર્યું ત્યારે બંનેની ગેર સમજુતો દૂર કરવામાં ધણો જગત્યનો ભાગ જહાંઆરાએ લીધો હતો, એના પ્રવૃત્તિનો સફળ નિવડ્યા અને શાહજહાંએ ઔરંગઝેબને દક્ષિણના મુગા તરીકે બધા અધિકાર પાછા સોંપ્યા હતા.

જહાંઆરાની શક્તિઓ એવી અપ્રતિમ હતી કે નંપારે મુખ્ય વઝીર આસફખાન બાલાપાટના મુદ્દ પરત્વે આમાથી દૂર હતો ત્યારે રાજ્યની મુદ્રિકા (Privy Seal) જહાંઆરાના હાથમાં હતી અને રાજ્ય પ્રપં-ચોમાં માથું મારતી હતી.

૧૬૪૪ માં દિંદના ઇતિહાસમાં ભારે અસર કરનાર બનાવે જહાંઆરાને અંગે બન્યો. એ સાલમાં તે ધણીજ ગંભીર રીતે દાઝી ગઇ. ન્યારે તે શાહજહાં પાસેથી પોતાના આરઝા લખી જતી હતી ત્યારે તેની આંદણીનો એક છેડો દિવાની ન્યોતથી સળગી ઉઠ્યો અને ચાર પરિચારિકાના પ્રયત્નો છતાં તે ધણી જ બળી ગઇ. રાજમહાલંબમાં શોક છવાઇ ગયો. આ બનાવથી શાહજહાંને એટલો બધો પરિતાપ થયો કે બીજો દિવસે તેણે ઢરખારીઓનો અને ગરબામાંથી પ્રગળે દર્શનનો લાંબ ન આપ્યો. રાજકુમારી જહાંઆરાની તબીબત સુધરે એટલા માટે મરજીદોમાં પ્રાયનાઓ કરવામાં આવી. ગરીબોને ખેરીયાત કરવામાં આવી અને બંદીખાનામાંથી ગુનેહગારોને છાડી મૂકવામાં આવ્યા અને યુરોપીઅન ઢાકતરોને પણ આમત્રવામાં આવ્યા હતા.

સર હેનરિ યુલે પ્રસિદ્ધ કરેલી 'હેજની કાયરી'માં લખ્યું છે કે સુરતની ઢાકીમાંથી આસફખાનની ખાસ વિનિતિથી ઢાકતર ગેબિયલ આઉટને આવ્યા મોકલવામાં આવ્યો હતો. આઉટને જહાંઆરાની સારવાર કરી હતી અને એ દેહ ગ્રેબી ઢાકતરે પોતાની મહેનતના બદલામાં નાણાં કે બીજી કાંઈ માગણી કરવાને બદલે પોતાના દેશજંબુઓને (ઇસ્ટ ઇન્ડીયા કંપનીને) બંગાળામાં ઢાકી નાખવા દેવાની રજા માગી હતી. જહાંઆરાની તબીબત સુધરી તેટલા માટે ગરીબગરબાઓને આઠ દિવસ સુધી જમાડવામાં આવ્યા હતા.

ઇટાલિયન પ્રવાસી એન્ડ્રીસી લખે છે કે ન્યારે બેગમ સાદીયા (જહાંઆરા) રાજદરબારમાં જતી ત્યારે પૂર ભપકાથી તેની સ્વારીમાં પાપદળ અને ઘોડેચારો આગળ રહેતા. પોતે લાલ પોશખીમાં બેસતી અને

તેના ઉપર સુવર્ણજડીત તખ્તાઓ અને હીરાઓ લટકતા. બાંદીઓ મેરપોંછના પંખાઓથી મક્ષિકાઓને દૂર રાખતી. છઠ્ઠીદારો સોના રૂપાની લાકડીઓ ઝાલી "દૂર રહો, દૂર રહો" એમ બોલે પાડતા.

ઇ. સ. ૧૬૫૭ માં ભાત્યુદ્ધ થયું અને શાહજહાં સખત બિમાર હતા. શાહજહાંએ દારાને ગાદી આપી અને અમીરો પાસે દારાને વશદાર રહેવાના સોગંદ લેવડાવ્યા. જહાંઆરા પોતાના વડિલ બાઇની તરફ હતી. ઔરંગઝેબને દારા સામે યુદ્ધ કરતો અટકાવતા તેણે પ્રયત્ન કર્યા પરંતુ તે નિષ્ફળ ગઇ. સમુદ્ધની યુદ્ધમાં દારાના પક્ષની હાર થઇ. અને ઔરંગઝેબ રાજધાનીમાં આવ્યો ત્યારે પણ જહાંઆરા પોતાના પ્રયત્નોમાં નિષ્ફળ ગઇ. ઔરંગઝેબે સિંહાસન સર કબ્જું અને શાહજહાંને જીવન પર્વત કહ્યો.

પોતાના જીવનનાં છેલ્લાં સાત વર્ષ સુધી બાદશાહ શાહજહાં કેદી સમાનજ હતા; તેના નજરોદેના દિવસોમાં તેના મિત્રો, જેઓ શાહજહાંની મદદથી ઉચી રચતિએ પહોંચ્યા હતા અથર તો પૈસાદાર થયા હતા. તે બધાએ શાહજહાંને મદદ ન કરી. ફક્ત જહાંઆરા એ લીયરરાખ્તની પુત્રી કૉરડેલીયાની મારફત પોતાના ટુંદ પિતાની સેવામાં જીવન ગાળ્યું. જહાંઆરાના જીવનના પાછલા સોળ વર્ષોમાં તેની રાજકીય સત્તા ક્ષીણ થઇ ગઇ હતી અને એણે બાકીનું જીવન પિતાની સેવામાં જ ગાળ્યું. તેણે કરેલી સખાવતોથી આગ્રામાં હજી તેનું નામ યાદ કરાય છે. ઇ. સ. ૧૬૮૧ માં જહાંઆરાએ પોતાની જીવન-સમાધિ લીધી. પવિત્ર એશીયા નિઝામુદ્દીનની દરગાહની નજદીકમાં એણે પોતાને માટે મરજીદ બંધાવી હતી. એક બાદશાહની પુત્રી કરતાં એક એશીયાની સિખા તરીકે પોતાની જાતને ઓળખાવવામાં તે મમરજી લેતી હતી.

જહાંગીરની પવિત્ર જીંદગી માળતાર
આ માટે યોગ્ય એવી સફેદ સંજોગરમરની
કોતરકામની જાળીવાળી કબર તેને માટે
બાંધવામાં આવી હતી. કુદરતના વરસાદ અને
તકા નીચે આવે પછી એવીજ સુંદર
હોલમાં દિલ્હીમાં તેની સુંદર કબર મોજુદ
છે. બીજી કબરો હીરામાણેકથી મદવામાં
આવી હશે. પછી આ પવિત્ર ઓની - કબર
કોઇ પણ જાતના કાંઠે વગરની પછી સુંદર
કલાત્મક રચના અને સ્થાપત્યવાળી છે. કબર
ઉપરનો લેખ જહાંગીરની પોતેજ રચેલો
હતો એમ કહેવાય છે. એનો લાવાય નીચે
મુજબ છે ?

“ મારી કબર ઉપર હોસોતરી સિવાય
બીજી કાંઈ પણ ન જોઇએ. કારણ કે મરોળ
વરમાણે એને હોલાઇ મ માસ વિના બીજી
કંઈ પ્રિયકર નથી ! ”

સુંદર બાગો, વિહાર હાલનો અને રાજ-
શાહી મુસાફરખાનાં હજી પણ જહાંગીરની
સ્મૃતિના ચિન્હરૂપે રહ્યાં છે. કાળના કારમા
અક્ષત અપાડાથી એ બધાં વિશેષ ચાલુ ત્યારે
પછી દિલ્હીની પ્રખ્યાત જુમ્મામસ્જિદ તેના
સ્મરણ ચિન્હ તરીકે રહેશે કારણ કે પોતાની
પ્રિય પુત્રીનાં માદમાં આદશાદ શાહજહાંએ
એ ભવ્ય મકાન બાંધાવી હતી.

રોશનઆરા

રોશનઆરા જહાંગીરની સમી જોઈને
હતી. જહાંગીર બાદશાહનાં જીવન સંસ્મરણો
માં લખેલું છે કે જહાંગીરનાં જન્મ પછી
ત્રણ વર્ષે એટલે ત્યાં ૨ જી સપ્ટેમ્બર
૧૬૧૭ માં ખુરમની બેમબને બીજી પુત્રી
જન્મી હતી. એનું નામ રોશનઆરા
(તેજસ્વી અંધકાર) રાખવામાં આવ્યું હતું.

તેનું બાળપણ આમનાં કિલ્લામાં જ
બતીત થયું હતું. સુંદર વિહારખુરમનો
અને કુવારા એમનાં જીવનનાં સુર પુરતાં
હતા. રોશનઆરા રોશનઆરા અને જહાંગીર
આરા એક બીજાને અહુજ રોડની ચાંદનાં
હતાં પરંતુ પાછળથી બંને વચ્ચે વિખવાદ
ઉત્પન્ન થયો હતો.

શાહજહાંની ગાદી માટે આરે શાહજહાં
દાઓ આકાંક્ષા રાખતા હતા. જહાંગીર
દારાને પણ લેતો અને રોશનઆરા આર-
મજેબનો પણ કરતો. રોશનઆરા જહાંગીર
જેટલી સૌન્દર્યવતી કે ચાંદાક નહોતી તેથી
કદાચ એ મધ્યાંખિર બની હોય. જો તેમ
હોય પછી રોશનઆરા રાજદરબારની અને
રાજમહેલની બધી બાતબીઓ આરમજેબને
પહોંચાડતી હતી. આરમજેબ તખ્તનશીન
થયા પછી રોશનઆરાને સિતારો ચંદોતો
થયો હતો અને જહાંગીરને - દખી જવા
તે બંનતો પ્રયત્નો કરતી.

આરે રાજદરબાર દિલ્હીને બદલે
શાહજહાંનાં માદમાં ફેરવવામાં આવ્યો. ત્યારે
રોશનઆરાએ પોતાનો ખાસ બાગ બનાવ્યો.
જ્યાં પછી મંદી - મહીજીવીઓમાં મકાન
એ બાગમાં જ રાખ્યો છે. અરમીના દિવ-
સોમાં સુવર્ણજીત અંબાડીમાં બેસીને
હાથી ઉપર બુનુરો તથા સાહેલીઓ અને
બાદીઓ સાથે રોશનઆરા ધણીવાર બપોરનો
વખત પસાર કરવા એ બાગમાં જતી.

આજ બાગમાં રોશનઆરાએ પોતાની
મૃત્યુ-સમાધિ લીધી હતી. બાગના સુંદર
ઉંચાણવાળા બાગ ઉપર સફેદ સંજોગર
પરના તથા આકારના કલામય સ્થાનની
બાંધા તો એની કબર આવેલી છે.

હિન્દુ સંસારમાં પુત્રીનો જન્મ

લેખક: શ્રી. રેણુમિત્ર દો. પટેલ

સંસાર એ પાંખાળુ પક્ષી છે; સ્ત્રી અને પુરુષ એ બે તેની પાંખો છે. જેમ પક્ષીને સરળતાથી લડવા માટે બન્ને પાંખો સચકત અને મજબુત હોવાની જરૂર છે તેમ સંસારને નશ્વરા માટે તેની બે પાંખો - સ્ત્રી અને પુરુષ - બન્ને એકસરખી રીતે સચકત હોવાની જરૂર છે.

આમ સંસારને સ્ત્રી અને પુરુષ બન્નેની સરખી જરૂર હોવા છતાં, બન્ને તેના આવશ્યક અંગો હોવા છતાં, સમાજ એકની કીમત બીજી કરતાં વધારે અધિક છે; એકને કુનારી પાડી બીજાને અયોગ્ય મદત આપી બેસે છે.

મૂળથી જ સ્ત્રી શુદ્ધરાષ્ટ્રી હતી, પુરુષ બહારનો રાજા હતો. શુદ્ધબહારના પ્રદેશની રાજ્યબંધારણના કારણે પુરુષ સત્તાધીશ બન્યો. પુરુષે શાઓ રમ્યાં, તેમાં સ્ત્રીઓની આદરી. પુરુષે કાપડા કપડાં તેમાં પોતાના મુખ તરફ જ લપસાવ્યાં. પુરુષે શાંતિના બંધનો બાંધ્યા તેમાં પોતાનું દિલજ તાક્યું બાંધ્યું અને તેણે અગામી રાખી અને એ અગામીને સેવાય તેટલો લાભ પુરુષે લીધો.

જોને આમ પુરુષે એટલી બધી દયા-વશી રાખી છે, તેનું માનસિક અધઃપતન એટલી દર મુશ્કેલી છે, તેને એટલી નિરાશાર કરી મૂકી છે કે તે પોતાનું મનુષ્યત્વ પણ

ગુમારી બેઠી છે - મનુષ્ય જીવનના કૃત્ય આદર્શોને પણ ભૂલી ગયો છે. તેની જીન દશાએ તેના મનને એટલું તો ગૂંથગારી માર્યું છે કે તેને પુરુષ ઉંચે લાવી પોતાની સાથે રાખવા યત્ન કરે તો પણ "અમે તો સ્ત્રી હોવા છએ, અમારા તો બાળા અવતાર ! પુરુષની ગરામરી કરવાની શાપકાત અને તાકાત અમારામાં ક્યાંથી હોય ?" એવા નિરાશાજનક વાક્યો તેમના મુખમાંથી સહસાં સરી પડે છે. તેમની મનોદશા એટલી તો ગુલામી થઈ ગઈ છે કે તે ગુલામીની સહિષ્ણુ તોડવાનો વિચાર સરખો તેમને આવતો નથી.

આવા સમાજમાં પુત્રીનો જન્મ થાય ત્યારે શું થયું દરો તે કલ્પવૃંદા ! પુત્રીજા કરતાં પુત્રો વધારે જન્મે એવો એક પક્ષી અને કદાચ ન્યાય કુદરતને લાં તો દોષ કહે નહિ. ત્યારે સમાજમાં પુત્રીજા કરતાં પુત્રો વધારે હોય છે તેનું કારણ શું ? તેનું કારણ પુત્રીનો જન્મ યતિજ દાય, પત્નિ જન્મે 'કદી પુત્રીના મોઢે દુઃખે દેવાની કેટલીક શાંતિમાં આગતી અમાનુષિક પ્રથા છે. પુત્રના જન્મથી દુઃખેલાં થઈ માનવિતા સાકર વહેંચે, લદાજીઓ કરે, જીવનને સંરજ માને; પુત્રીનો જન્મ થતાં 'માતા જન્મી' કદી નિઃશંકા નાંખે સમાજની જો

નિહુરતા, ઈર્ષ્યા તરફ ધતો એ અન્યાય ખુદ સ્વીકૃતિ પશુ પોષી રહી છે, એજ તેમની ગુલામી મનોદશાનો પૂરાવો છે.

પુત્રીના જન્મ આમ માતૃપિતાના ભવિષ્ય ઉપર અમંગળ પડછાયો નાખતો હોવાનું મનાય છે. અનેક બાધા અપાડી રાખી, પત્નર એટલા દેવ કરી, અનેક મતોપવાસમાં મેઘી કીમ્મત ખર્ચીને પુત્ર મેળવવાના પ્રયત્નો થાય છે. પુત્રીને મેળવવાની તો કાંઈ ઇચ્છા સરખુએ કરવું નથી. આવા સંસ્કૃતિમાં જન્મેલી પુત્રીને કેવું સંસ્કારધન અપાવું હશે; જગત ગેરવાને કેરવી લાયક તેને જણાવાતી હશે એ કંઈપણ જ સારું છે.

અને તેમ છતાં, એ પુત્રીના જન્મ થાય તો માતૃપિતા પોતાને લીધે-ભાગી માને છે. એ નિર્દોષ પુત્રીને, જગતના અટપટા મોર્ચીથી અપરિચિત, બાલિકાને, હૃદયના ઉલ્કા પ્રેમથી ન્દવરાવવાને બદલે તેને અનેક નિઃશાસા અને માળોથી અપનાવે છે. તેના ઉછેર અને ધરતર તરફ દર્શાવવા તેટલી-બેદરકારી દર્શાવવા છે-તેને દેવને બોલે. સોપાનમાં આવે છે.

“ અને ક્યાં નોકરી કરવી છે તે બચાવવી પડે ? બચુવરથી તો પુત્રી વડી નય, માઆપના હાથમાં પશુ ન રહે. ” એવી માન્યતાવાળા માતૃપિતાને તેની કેળવણી પાછળ જૂજ રકમ ખર્ચવાનું કરીએ તોપણ કંઈ પ્રાણુ આવવા જેવું થાય છે. કન્યાના લગ્નમાં પુલકણુ યજ્ઞ દળરો રૂપીઆનું પાણી કરનાર માતૃપિતા તે ખર્ચનો સોમો ભાગ પશુ તે કન્યાની કેળવણી પાછળ ખર્ચવા તૈયાર હોતાં નથી. કારણકે લગ્નમાં થતો ખર્ચ પુત્રીના હિતની લાગણીથી પ્રેરાઈ કરવામાં આવતો નથી. તે ખર્ચ તો સમાજમાં પોતાની વાંદવાદ કહેવાય, લોકોમાં પોતાની આજ્ઞ વધે, ચાલતી આવેલી રૂઢિને

ઉત્તેજન મળે એ સ્વાર્થસુદ્ધિથી પ્રેરાઈ કરવામાં આવે છે, પુત્રીના હિત તરફ તો ભાગ્યે જ લક્ષ અપાય છે. જેટલું લક્ષ કુળવાન-શાહીને પોષવા તરફ અપાય છે તેથી અધુરું એ લક્ષ પુત્રીના કલ્યાણ તરફ અપાવું નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં પુત્રીને ભવિષ્યના જીવન માટે વિદ્યાર્થી બાધું આપવાની તો વાત જ ક્યાં રહી ?

પુત્રી ન્યારે માંદી થાય, ત્યારે પશુ તેના ઔપધાપયાર માટે પશુ કાંઈ કાળજી રાખવામાં આવતી નથી. લોકલાજના માર્ગે મરત મળેલા ઔપધનો કચિત્ત ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. પુત્રીના મરણથી તેના લગ્ન પાછળ ખર્ચવાની મોટી રકમની જયત થવા સંભવ હોવાથી તેને વિધિને બોલે સોપા દેવામાં આવે છે. “ શું કરીએ ? તેનું આયુષ્ય હશે તો જીવશે; ધણીએ દવાઓ કરીએ તોપણ કાંઈ કાંઈ જીવ બાકી દેવાનું હવું ? ” એવી એવી અનેક દલીલો કરી પોતાની પાપવાસના છૂપાવવામાં આવે છે. પોતાના હૃદયપ્રદેશમાં પુત્રીવાત્સલ્ય કરતાં ધનવાત્સલ્યનું-ધનલોભનું સામ્રાજ્ય વધુ પ્રબળ છે. એ વાતને છૂપાવવા અનેક સામી ખોટી વાતોને આગળ ધરવામાં આવે છે.

પુત્રીના લગ્ન પ્રસંગે પશુ પુત્રીના હિત તરફ ભાગ્યેજ જોવાય છે, માત્ર કુળજ જોવાય છે. કુળવાન અને અયોગ્ય વર પછી તે ભલે વૃદ્ધ હોય તોપણ તેજ પસંદ કરવામાં આવે છે. વૃદ્ધ વર થોડાક સમય પછી કન્યાને વેપબળના ખાડામાં હડસેલી મૂકી ચાલે. જન્ય ત્યારે પશુ વિધિનો વાંક કાઢવામાં આવે છે-પુત્રીનાં સૌભાગ્યનો દોષ કાઢવામાં આવે છે.

હિન્દુ સમાજમાં આમ સ્ત્રીને જન્મથી તે મરણ સુધી એાશીયાળુ પરતંત્ર જીવન જીવવું પડે છે-કૌમાર્યમાં અને પરિણીત અવસ્થામાં, પશુ જીવનમાં સંકુપ્ત પડે છે;

વૈધવ્યમાં તેના માથે દુઃખનાં ઝાડ ઉગે છે. સ્વાર્થ સાધુ પુરમે સ્ત્રી કોષપથ દ્વારા સ્વતંત્ર હોઈ શકે જ નહિ એવી સ્વાર્થમય વાતો પ્રસારાવી તેને સદાયે બંધનયુક્ત રાખેલી હોય છે. બંધનયુક્ત થવાનો સહેજ પ્રયત્ન થતાં, તેને ટૂંકી નાંખવામાં આવે છે-તેની નીતિ વિષે અનેક શંકાઓ થવા માંડે છે.

આમ હિન્દુ સમાજનું એક આવરણ અંધ અપમાન પામી રહ્યું છે. એ મદત્વના અંજને ધરને ખૂણે બેસાડી મૂકી સંસાર સાગર પુરષ એકલે દાયે ખેડી રહ્યો છે.

માતૃભક્તિની આ દશા ? " સ્ત્રીને પુરમે જો નીચોવી નાંખી નહોત, તેને ભોમ વિલાસની પૂતળી બનાવી પરવશ કરી મૂકી નહોત, તેને શુભામીની સાંકળોથી જકડી

લીધી નહોત તે સ્ત્રીએ પોતાની અનંત શક્તિના દર્શન જગતને કરાવી આપ્યા હોત. " આજે તો પુરુષવાસનાની વેદિ ઉપર પશુઓની પેઠે તેનું બલિદાન થઈ રહ્યું છે, તેની કામ્બત પશુઓથી પણ હમખી મનાઈ રહી છે, મેધિ, મનુષ્યજીવન વેડાઈ રહ્યું છે.

કન્યાની અંદર રહેલી શુભ શક્તિઓના વિકાસને હિન્દુ સમાજ આમ રૂંધી રહ્યો છે. તે શુભ શક્તિઓને કેળવણીએ પ્રકટ કરી આપવી જોઈએ. સમાજમાં અને ઘરમાં તેને યોગ્ય સ્થાન મળે એવી વ્યવસ્થા તેને કરી આપવી જોઈએ.

નેહિ તો, એક પાંખાળો સંસાર કેટલું ઉડશે ? ઉડતાં ઉડતાં ઘાટી હાંધી જશે, જગતના ઉપદાસને પાત્ર બનશે !



આપણા ઘરમાં

એક સાતેક વર્ષનો બાળક રમતે ચડ્યો છે. ઘરના એક આરડાના ખૂણામાં તેની વહાલી વસ્તુઓ પડેલી છેઃ ગરિયો, માડું અને ખાસી બાકસની ચપ્પી. ધડીકમાં ગરિયો ફેરવે છે, ધડીકમાં કમ્પનાના બળદને પાણી પાવા લઈ લય છે, ધડીકમાં બાકસનો બંજરો બનાવે છે. બાળક પોતાની પ્રજ્ઞામાં મદ્યમુદ છે. આસપાસ શું ચાલી રહ્યું છે તે જોવા નબળાની તેને પડી નથી. પ્રજ્ઞા પાછળની એકવાનતામાંથી આનુબાનુની પરિસ્થિતિ તેને બહિર્મુખ નથી કરી શકતી.

કેવો આનંદમગ્ન બાળક ?

પરિયાળમાં બેના ટકોરા થયા. બાપાએ જૂમ મારીઃ " વિનુ ! નિયાળોના ઘંટ વાગ્યા. કેમ હજી સુધી તૈયાર નથી થયો ? જલ જલ, મારત્વર ધખરો. આજે જ તારા મારત્વર કહેતા હતા, કે વિનુને જીવ રમવામાં છે. " વિનુને એકાએક નિયાળનું સ્મરણ થાય છેઃ તેના ચહેરા એકાએક કમ્પાય છે. પ્રવલ્તિ પછીનો આનંદ અને તાલગી વડી લય છે. તેને માસકો પડે છે. આખા રિયે પરસેવો વહે છે. વિનુ તેની બા પાસે ડાહતો ડાહતો લય છેઃ બા પાસે મરી, મીડું અને દાંડ મગે છે. વિનુ ટલકી કરે છે. તેની બા રસોડામાંથી દોડી આવે છે. વિનુને ચક્રર આવે છે, અને બા બોલામાં બેસાડી ચિંતામર્ષા મુખે વિનુને વસે દાઢ ફેરવે છે. પંજો નાખી વિનુને સૂરાડી દે છે.

વિનુના બાપા આવે છેઃ " આજે નિયાળો ન જતો. અથવા શું ખાધું ? પેલી દવા પી લે. મઠી નરો....."

વિનુ શું ખરેખર લિમાર પડી ગયો ? આવા કેટલાય વિનુએ નિયાળનું નામ પડતાં જ માંદા પડી લય છે. કારણ કેય સમજાવ્યો ?

મનુલાલ ધોળકીઆ

" પેનકીલર " એ અમારો દુશ્મન છે.



Painkiller

પેનકીલર.

(પેરીડોવીચ)

દાદેરા, દસદી, માડો, મરડો તેમજ પેટના દુખાવા ઉપર સમયાચી ઉદ્યાન છે.

નક્લી માસલો સાવચેત રહેજો.
સોલ એજન્ટસ—

પરસોતમદાસ હરજી એન્ડ સોન્સ.
ગુજાલ અને મદ્રાસ.

ગાંધીના વહેમાતરમ

શિકાકઠ સાબુ

(રજરજક)

માથાના વાળ ખરી, જતા અટકાવે છે.
વાળને વધારી સુંવાળા અને કાળા બનાવે છે
તેમજ શરીરે ન્હાવાથી ચામડી સુલાયમ થાય
છે દરેક ગ્રાહકોએ વાપરી પોતાનો સંપુર્ણ
સંતોષ બાહેર-કર્ષો છે ઉપરાંત વડોદરા સ્વદેશી
બજાર પ્રદર્શન તરફથી સોનાનો ચાંદ આપવામાં
આવ્યો છે. કીંમત તથા ગોટીની પેટીના તેર
આના ૮. ૫. જુડું.

બનાવનાર:-એમ. એસ. ગાંધી

કડી (ઉ. ગુજરાત)

મળવાતું ઠેકાણું.

કાયમી સ્વદેશી બજાર

મુંબાઈ અને અમદાવાદ તેમજ દવાવાળાને
ત્યાંથી અને દરેક સ્વદેશી રોટરમાંથી મળશે.

—એ સુંદર નવલકથાઓ—

ઇબ્યાની

કંપની સરકારના
સમયની રોમાંચક
પ્રેમકથા

આગ

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૦-૦ : પો. ૦-૨-૬

તૂટેલાં

કવિવર ટાગોરની
સુંદર સંમાચક
નવલકથા

બંધન

મૂલ્ય : રૂ. ૦-૮-૦ : પો. ૦-૧-૬

લખો

વ્યવસ્થાપક " ગુણસુન્દરી "

૧૧૪, ગીરભાંગ એક રોડ, મુંબાઈ, ૪

કુદરતને આધીન છે !

એમ મનાવું આવું છે કે 'સંતાન થવા ન
થર્વા કુદરતને આધીન છે. પરંતુ આ જમા-
નાની સાયન્સ અને વૈદકની શોધોએ પુરવાર
કરી આવ્યું છે કે એ મનુષ્યનો હાથની
વાત છે, અને વાંત બીજાક સ્વેચ્છી છે.

અ ફ પ (રજરજક)

નિર્દોષ વનસ્પતિની દ્વાના ફક્ત સાતજ દિવ-
સના સેવનથી હરકોઈ સ્ત્રી પ્રસૂતિની જન્મ-
બમાંથી હંમેશ ગાંઠે છૂટી થઈ શકે છે.
એની કીંમત શી ?

એકજ વખત રૂ. ૧૦-૦-૦નો ખર્ચ અને પછી
હંમેશોનો ખ્યાલ. પરદેશ : ફક્ત રાશીંગ ર૦

મીસીસ કુસુમકુમારી મહેતા

તુસીરિંગાદ (રાજપુતાના)

તા. ક. ગામે અને સહેરામાં એજન્સીઓ
આપવાની. લખો હિપરનાજ ઠેકાણો.

જાણીતા વિનોદ-શાસ્ત્રી

શ્રી. જ. કુ. ખંધડીઆની

હાસ્ય-સાહિત્યની મીલ

વળા પાછી

૧૯૩૪ થી ચાલુ થાય છે.

(૧૯૨૭ માં એમણે સ્થાપેલી કારી સમારક અંધમાળા પુનરાવતાર પામે છે)

તા. ૩૧-૧-૧૯૩૪

ને રાજ

તેમનું નવું પુસ્તક

ખત્રીસ

લખખાણુ

બહાર પડશે.

હાસ્યસિક લેખોમાં

તમને કંઈક નવું જ

જોવા મળશે.

ખંધડીઆ

નું

સાહિત્ય

એટલે

શિષ્ટ

મિષ્ટ

અને

દુષ્ટ

સાહિત્ય

મૌલિકતા

નવિનતા

વિવિધતા

રેણુ-માર્ચ પછી

નીચેના પુસ્તકો

પ્રમટ કરવામાં

આવશે.

આનંદ-ખત્રીસી

ઉપહાસચુલ

નવી રામાયણ

હાસ્ય-સરિતા

હાસ્ય-સિંધુ

હાસ્ય-સંપ્રકાશ

વગેરે વગેરે વગેરે

કીંમત:-

તા. ૩૧-૧-૩૪ સુધીમાં

ઓર્ડર નોંધાવનાર માટે

રૂ. ૧૧ તે પછી રૂ. ૨૦

પોસ્ટેજ માટે

પહેલેથી રૂપીઆ

ચોકલશે નહિ

માત્ર નામજ નોંધાવજો

પહેલેથી જ પુસ્તકો

ખરીદનારને

ખાસ લાભ

આપવામાં આવશે

તમારા બુકસેલરને જો નામો ન નોંધે તો પછી

તા. ૩૧-૧-૩૪ સુધી જ નીચેના સરનામે લખો :

જહુરાય ડી. ખંધડીઆ : { C/o Kian Swan Co. India Ltd.
4, Lyons Range, CALCUTTA.

ફેરજીયાત પ્રાથમિક કેળવણી

લેખિકા: શ્રી હીરાબહેન કે. મોદી

સ્વ. સુધારાનું ચુલ કેળવણી અને તેનું ફળ મોક્ષ છતાં જીવિને કેળવણી ને આપી નોંધ્યે તેમ તેને સમાજની પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લેવા દેવા ન નોંધ્યે એ જગતને જીવો વિચાર આજે પણ પૃથ્વીપરની સુધારાની બાજતમાં પછાત ગણાતી રામોમાં દસ્તી ધરાવે છે. આપણામાં પચાસ વર્ષ પહેલાં અને આપણાથી સુધારામાં આગળ વધેલી પ્રજાઓમાં સો વરમ પહેલાં આ વિચાર એક કે બીજા રૂપમાં પ્રચલિત હતો. આજે આ વિચારમાં ધણું પરિવર્તન થયેલું જોવામાં આવે છે પણ સમુગ્રો તે નાજુક ચૂંચો નથી. ઇંગ્લેન્ડ, ફ્રાન્સ, જર્મની અને યુનાઇટેડ સ્ટેટમાં દર દસ ટ્રેન્યુએટોમાં એક સ્ત્રી ટ્રેન્યુએટ આજે ગણી આવે છે. ન્યારે હિંદુસ્તાનમાં દર સો ટ્રેન્યુએટોમાં એક સ્ત્રી ટ્રેન્યુએટ મળી શકે. મહાસલાના આજીવીન સુધીના હાપન પ્રમુખોમાં માત્ર બેજ સ્ત્રી પ્રમુખ થયેલ છે. એ હપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સ્ત્રી કેળવણીનો પ્રશ્ન પગતિ કરી રહ્યો છે. પણ હજી તેને ધણા અંતરાય અને જીના બંધનો નહે છે. જે દેશમાં જે કાળે જેવી અને જેટલી કેળવણી પુરવર્ગને મળે છે તેજ દેશમાં તે કાળે તેવી અને તેટલી કેળવણી હજી સ્ત્રીવર્ગને મળી શકતી નથી. તેમ પુરુષ જેટલો સમાજમાં સ્ત્રીઓ ભાગ લઈ શકતી નથી. ઇંગ્લેન્ડના પ્રીમીઅરપદની અને હિંદુસ્તાનની વડી ધારાસલાના પ્રમુખપદની ભેદતા હજી સ્ત્રીઓ યથા રાખી નથી. યુરોપમાં સ્ત્રીને પોપ થવા દેવામાં આવતી નથી.

જગતની આખા આજે ઉધડી છે. તેજે જોયું છે કે વ્યક્તિ તેમ સમાજનું અધ્યાન્ય સ્ત્રી છે. વળી કુદરત સ્ત્રી અને પુરુષના બેભમાં કાષ્ઠપણું જાતને તંદાવત રાખતી નથી. તેથી સમાજની તમામ પ્રવૃત્તિઓમાં પુરુષ જેટલેજ સ્ત્રીનો હક છે. એકલા પુરુ-

ષના સુધારાથી મમાજનો સુધારો થવો કડીન છે. સ્ત્રી અધ્યાન્ય છે એટલુંજ નહિ પણ કુદરતી રીતેજ તે પ્રધાનપદે હોવાથી સુધારાની બાજતમાં પુરુષ કરતાં તેનો પ્રથમ હક છે. અંગ્રેજ ભાષામાં સ્ત્રીને પુરુષનો બેટરહાફ કહેવામાં આવે છે તે પણ આજ કારણથી. સ્ત્રીની સુધારણા વગર સમાજસુધારાની પરાકાષ્ટાએ પહોંચી શકતો નથી.

વળી જગતને ખાતરી થઈ છે કે સ્ત્રી એક અજ્ઞાન શક્તિ છે. તેની પ્રત્યે સંપૂર્ણ સંકોનુભૂતિ બતાવી તેને જો હુમ્મય મંડોરોથી સંરક્ષિત કરવામાં આવે તો તે અજાણીતે ખીલી નીકળે છે. સાહસમાં, શૌર્યમાં, યુદ્ધ-કળામાં, રાજકારભારમાં, કાયદામાં, સાહિત્યમાં, વૈજ્ઞાનિકશક્તિમાં, પોલીટીક્સમાં, ધર્મમાં, તપમાં, જૈનશ્રીધરીંગમાં, વૈદકશાસ્ત્રમાં, વ્યાયામ સરકમ વિગેરેના પ્રયોગોમાં અને ટુંકમાં કહીએ તો મમાજની ઐદિક અને પારલૌકિક તમામ પ્રવૃત્તિઓમાં પુરોગને લજવે તેવો કાળો સ્ત્રીઓએ આપેલો છે, અને આપે છે. અઘાવીશ માઇલની ઇન્ડીયા ચેમ્પન પહેલ વહેલી તરેને જોળંગી જનતાર વ્યક્તિ જ્યોતી જૉન્સન સ્ત્રીને હતી. જૉન ડાઉ આર્કે ફ્રાન્સમાંથી ઇન્ગ્લેન્ડને હાજરી દઈ ફ્રાન્સના રાજ્યનો રાજ્યાધિપતિ કથો હતો તે પણ સ્ત્રી હતી. યુદ્ધમાં ધરાઓઓની સારવાર કરવાનું કાજ યોજનાર ફ્લોરેન્સ નાઈટિંગેલ સ્ત્રી હતી. ઝાંસીની રાણીએ અને ચાંદબીગીએ યુદ્ધકળામાં અને શુરાતનમાં ઇતિહાસમાં નામ અચર કર્યું છે. આપણો મહામહાનું પ્રમુખસ્થાન એકવાર આપણા દેવી સરોજની નાવક્યે શોભાવું હતું. અહમ્મયાબ હોલકર અને વરજા સમર્થ અને નિપુણ રાજકર્મીઓ યથા ગચ્છે છે. ગાર્ગી અને મંડનમીષની સ્ત્રી સરસ્વતિ જેવી મહાન સ્ત્રીઓ યથા ગચ્છે છે. જેના વિદ્યામળ, તપોમળ, જ્ઞાનમળ અને પ્રભાવમળ આપણ શ્રીમત્ મહારાયાવ જેવા

પણ કેવળ મુજતા હતા. જગતમાં ખરો બાવબાવ ફેલાવનાર થીઓસોફીકલ સોસાયટીનાં પહેલાં પ્રમુખ લેડી બર્લેટરની હતી અને બીજાં પ્રેસીડેન્ટ એનીબીસેન્ટ આપણી મહાસભાના પ્રથમ અધ્યક્ષ હતા. હાલ-માંજ બીસેન્ટ માતાએ પરલોકગમન કર્યું છે. હીજવનવાળી તે એક અદ્ભુત શક્તિ હતી. ધાર્મિક જીવનથી જગતની અને સામાજિક અને રાજકીય જીવનથી હિન્દની તેમણે અપૂર્વ સેવા કરી છે. સર્વ શક્તિમાન પ્રભુ તેમના આત્માને અમર શાન્તિ આપે. અને તેમના જેવી બીજી અનેક શક્તિશક્તિઓ હિન્દને મોકલી આપે. આ સ્ત્રીઓનું બ્યવહારિક, નૈતિક અને આ-ત્મિકબળ આજ જગતને અનંત રહ્યું છે. સાવિત્રી પ્રત્યક્ષ યમરાજનો સામનો કરી પોતાના પતિ સત્યવાનને પાછો લાવી હતી. જૈનધર્મમાં સ્ત્રી તીર્થંકર યયાનો જગવિખ્યાત અને અપ્રતીમ દાખલો આપણને મળી આવે છે.

તેથી જન્મત આજે શું કરી રહ્યું છે ?

મહાત્મા ગાંધી જે એક સત્ય અને અહિંસાનો અવતાર છે તેમણે સ્ત્રી શક્તિને ભારતની આઝાદી માટે મોખરે કરી છે. કાશુલ નરેશ અમાનુદાસખાને આ સ્ત્રી શક્તિની સુધારણામાં પોતાના મુગંડાને ભાગ આપ્યો છે. નામદાર ગાયકવાડ સરકાર ધણીક અસ પ્રગજનોનો અણગમો સહી કેળવણી, બાળજન નિષેધક વિગેરે કાયદાઓ કરી આ શક્તિની સુધારણા માટે મર્્યા પ-ચીથ કરતાં વધારે વરસથી મર્્યા રજા છે. તેમજ ભારત માતાના અનેક નાના મોટા પુત્રો ધારાસભાઓદ્વારા તેમજ અન્ય રીતે આ સુધારણાના પવિત્ર કાર્યમાં પોતાનો ફાળો આપી રજા છે. અન્ય દેશોની મહાન વ્યક્તિઓ પણ આજે એજ કાર્ય કરી રહી છે. મતલબ કે આ જમાનો જ સ્ત્રી જાતિને મોખરે લાવવાનો છે.

સ્ત્રી સુધારણાની જગતની આટલી બધી ધગશ છતાં બીજા દેશોની સરખામણીએ આપણા દેશમાં સ્ત્રી કેળવણીનો પ્રવાહ અદ્ય,

આછો અને તૂટક વહે છે તેનું કારણ સૌ કોઈ જાણે છે કે આપણા દેશમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત નથી. પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત થાય તો ઉચ્ચ કહેવાતી કોમો પછાત કોમો ઉપરની પોતાની સરસા સાચવી રાખવા ખાતર ઉચ્ચ કેળવણીમાં આગળ વધે. કારણ કે કેળવણીનો પ્રવાહ ગાંધીજી પ્રવાહ છે. નદીકાંઠે આવેલા ઘેરાને બળાકારે બરવાડ બપારે નદીપાર ઉતારે છે; ત્યારેજ બીજાં ઘેરાં તેનું અનુકરણ કરે છે અને આગળ વધે છે. આવા પ્રસંગે સ્ત્રી કેળવણીનાં દિમાયતીઓ તરફથી સહ-શિક્ષ-ણની વાતો પણ કવચિત્ કવચિત્ સાંભળવામાં આવે છે. આવી વાતો એક સિદ્ધાંત તરીકે ધણી સારી હોય છે અને અલગત તેમાં તથ્ય પણ મળ્યું હોય છે. મુંઝાકાદો ધણી સુધરેલા દેશોને માટે આવી ભલામણો જેટલી ઉપયોગી છે તેટલી આપણા હિંદુ-સ્તાનને માટે નથી. "ગામમાં ઉતરવાનાં સંસા અને પટેલને ઘેર ઉઠાં પાણી" એવું જ કંઈ આપણા માટે છે. કારણ કે આપણે ત્યાં પ્રાથમિક કેળવણી-ફરજિયાત નથી. પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત થએલી લોટખંધ કન્યાઓ હાઈસ્કૂલોમાં જશે. એટલે સહશિક્ષણ આપોઆપ દાખલ થઈ જશે. એટલુંજ નહિ પણ વખતે કન્યાઓની હાઈસ્કૂલો પણ દાખલ કરવી પડે. અને સહશિક્ષણ કોલેજમાં પોતાનું સ્થાન લે. આ પ્રમાણે સ્ત્રી કેળવણી વધતાં કોલેજોમાં પણ સ્ત્રીઓની સંખ્યા વધવાથી કન્યાકોલેજો ઓઢવી પડશે. અને ત્યારેજ સ્ત્રી કેળવણી પરાક્રમ્ય પહેંચી ગણાશે. બાકી અત્યારે બપારે અને ઉચ્ચ કેળવણી આપવા માટે લોખંડી સંકાશીલ છે ત્યારે પચાસ સો છાત્રી સહ-શિક્ષણ લે એ દેખીતું જ અણધાર્યું છે. સારાંશ કે અત્યારે આપણે છાત્રા અને છાત્રીઓ વચ્ચે રહેલી વિષમતા દૂર કરવાની છે. આ વિષમતા પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત થાય તોજ દૂર થઈ શકે તેમ છે. અને તેમ થશે ત્યારેજ હિંદુસ્તાન જગતની સાથે ચલુ ગણાશે.



અંડવાળી દીવાળી



પરિચયકાર: શ્રી. મંજુલાલ ર. મજમુદાર

[પિતા તરફથી સાહિત્ય તથા તરજમાનના સંસ્કારોના વારસો મેળવનાર શ્રીયુત રામનાથ વજુ વિશ્વનાથ પાઠક (જન્મ સન ૧૮૮૭) બંને પ્રશોભા નામર છે: ૧૯૦૮ માં બી. એ માં તરજ-માન અને મહાસાચના વિષય સાથે પદેલા વર્ગમાં પાસ થયું, પછી એલ એલ બી. થતાં અંગ્લોનેા લગ્નમ પહેલેા દરકો એમણે વર્ગીલાતમાં નીલાભેા હતો. પછી અધ્યાપનને પોતાનું જોન મણી તેમણે વર્ગીલાત છોડી: અને જુનાત વિદ્યાપીઠમાં ભેડાયા હતા.

એટલે આપણે એમને જુનાત વિદ્યાપીઠના જુનાતીના અધ્યાપક તરીકે, ' યુગધર્મ ' તથા ' પ્રસ્થાન ' નેમાં અગ્રગ્ર માર્કિસના તંત્રી તરીકે, અને ' દ્વિવેક ' તથા ' સ્વેચ્છિકાશી ' નાં સાહિત્ય-નામવાળી તરીકે વિરોધ એળખિયે છીયે. મહાભાલના વિદ્યાપીઠે જુનાતને આપેલાં કિમ્બી સાહિત્યરત્નોગાંના એ એક છે. તરજી જુનાતી સાહિત્યપરિષદના સાહિત્યવિસામના એ પ્રમુખ હતા.

એ દત્તમ વિવેચક, કવિતાના સ્તિવા, મર્મળા મરના લેખક, અને દંડી વાર્તાના સર્જન આલેખક છે. તેમના ' નેળાખ્યાલનો દાસ્તરસ, ' ' કાલકલ્પિ ' વગેરે મહત્વના નિબંધો, ' કાલ્ય ચમુચ્ચય ' તથા ' કાલ્યપરિચય ' ના ચિંટ કવિતાસંગ્રહો, મળતાના ' પૂર્વાણપત્તિ સંપાદન, ' ' દ્વિવેકની વાર્તા ' : નામને નવલિકાસંગ્રહ, તથા ' સ્વેચ્છિકાશી ' નામે આર્થિક તંત્રીનોધાનો સંગ્રહ-એટલી એમની પ્રકટ પુસ્તકસમૃદ્ધિ છે. તે વપરાંત-૧૯૪૬ સામયી યુગ્ય છે.

નવા વખાનામાં લોકમાનસમાં ને પશ્ચિમન-ને અભ્ય કૃષ્ણર-પથાર્થ સો કોઈને લાગે છે તે પશ્ચિમનની સુંદર વાર્તા ' પ્રસ્થાન ' માં ' એ મુલાકાતે ' ના નામથી તેમણે લખી છે. એ દંડવેલી વાર્તાનું આ નવું નામ છે. સામાન્ય-માણસને સામાન્ય તરજો વપરોન પણ કેટલા બધા લોકાલ પ્રેરક અને ચેતના આપનાર બની નવ છે તે, આ પ્રસંગના અર્થમાં છે. પારસપણિના સ્પર્ધાથી કથીર પણ સોડું થયું મયાનો લાત આપણે માત્ર લાંબી છે: ચરંતુ નવચિત્તિ એક જુનાબધી એક સામાન્ય જુના-સાતજુ કેટકેટલું બતાવી રાકે છે તેનું અર્થો સાચું અને સચિત આલેખન છે]

તે યુગ્ય યુનિવર્સિટીના ચેન્નુએટ હતો. પેસે ઠેક સાધારણ હતો તેને નાના મડીને તેનો પિતા દેવલોક પાચેા હતો; અને માતાએ કેટકેટલી આશાએ તેને જીઠેયો હતો. નાનપણથી મારિકરાને સાડું બનવું. મા, દિકરાને મોટા સુખી અને શક્તિશાળી બેવા મન્જલી; અને હજી સુધી દિકરાએ માતાને કલામાં નિરાશ કરી ન હોતી. પણ જુવાન વંધમાં અને તે સાથે કોલેજમાં પ્રવેશ કરતાં તેના મહેન્દાના વિચારો જેમ અનેક

વિષયોમાં વળ્યા, પ્રસર્થો, તેમ લગ્ન તરફ પણ વળ્યા.

તેને પોતાને બંદેર નિંદગીમાં મૂકાવવાનો સોખ થતો જતો હતો. તે સાથે, તેને પોતાની ચર્ચામાં સહકાર આપે, તેના અર્ધા- અને દીધાવે, અને રસથી તેને થાક જીતારે, તેની મહેન્દા પાર પાડવામાં ઉત્સાહ આપે, એવી એક પત્નીની પણ મળી કલ્પના થતી જતી હતી.

જુવાનની કલ્પના અનુભવહીન, ચોક્ક

હોય છે. વિનાયકને પોતાની આદ્યશૂત સ્ત્રી સ્થૂલશરીરે કેવી હોય તેનો જેમ ખ્યાલ ન હોતો જ તેમ, કયા વિશેષ શુભોદયી પત્ની તેને એવો સહચાર આપી શકશે તેનો પણ ખ્યાલ ન હોતો. માત્ર તે પોતાની પત્ની પોતાની મેળે પસંદ કરવાનું ઇચ્છતો હતો. જો કે પત્ની કેમ પસંદ કરવી તે પણ એ જાણતો ન હોતો.

વિનુની માતા જેમ વિનુની લાણવાની સગવડ કરી આપતી, તેની કપડાંની, ખાવાની સગવડ કરી આપતી, તેમજ વિનુ જુવાન થતો લાગ્યો કે તરત જ તેણે વિનુને માટે કન્યાની શોધ કરવા માંડી. આની બાબતમાં દિકરાને પૂછવાની ઇચ્છા જાણુવાની જરૂર હોય એવો તેને તકે પણ ન આવ્યો.

નાતની એક સારા કુટુંબની થોડું ગુજરાતી લાણેશી છોકરીની સાથે તેણે સગાઈ કરી દીધી. વિનુ કોલેજમાં હતો તે જ સગાઈ વખતે દીધી; અને વિનુ ઘેર આવ્યો ત્યારે તેને કંસાર જમાડતાં આ વાત કરી.

વિશ્વાસથી ચાલતાં કાંટા ભેંકાય તે માણસ ચમકે તેમ વિનુએ ચમકી હતું. “પણ મને પૂછવું તો હવું—”

ચતુર માતા કારણ મગજ નહિ; પણ એટલું તો સમજ કે વિનુને અત્યંત દુઃખ થયું છે. તેણે વહનાં થોડાં વખાણ કરી જોયાં, તેને એણે જોષ છે એમ યાદ આપ્યું; પણ કથાથી વિનુને કળવળતી નથી એમ જાણી, તે વખતે વાતને ખામ મગ; અને રજાએમાં ફરી એ વાત કાઢી નહિ. વિનુ ધણું મૂંઝાયો; પણ શું કરવું તેના રસ્તો નહિ જડવાથી તેણે પણ ફરી એ વાત ઉચ્ચારી નહિ.

માણસ અણમતી વસ્તુનો નિકાલ લાવતાં જાણે કરે છે, અને તેથી નિષાધની

મુક્ત પાડ્યા કરે છે; પણ સમજતો નથી કે વખત તેના ગેરલાભમાં વહે છે.

એક વરસ પછી રજાએમાં કન્યાના પિતાએ લગ્ન લીધાં ત્યારે તેણે જોયું કે પરિસ્થિતિ એટલે સુધી પહોંચી છે કે તેની સામે તે એક પણ પગલાનો વિચાર કરી શકે નહિ. છેવટે મૂંઝાઈને તેણે માતાને કહ્યું. “મારે નથી પરણવું.”

“પણ બેટા, હવે તો દય જ વરધો ખાટી રહી છે. કંકાતરીએ લખાઈ મધ છે, વડી પાપડ મધ મધા છે, હવે ના ન પડાય.”

વિનુ માની સામે માત્ર ફરી એ જ નકાર બોલવા ઉપરાંત કશું કહી શક્યો નહિ. માતાએ સાચી સંરક્ષતાથી તેને ફેરવી ફેરવીને પૂછ્યું. “ત્યારે તારે કાને પરણવું છે? ક્યારે પરણવું છે? શું નથી જ પરણવું? આ વિવાહમાં શું ખોટું છે?”

પણ તેને, આ પ્રશ્નો નીચે રહેલ : માનસ અને પોતાની વિચાર કરવાની પદ્ધતિમાં, એવડો મોટો ફરક લાગ્યો કે તે કથાનો જ ઉત્તર ન આપી શક્યો. ખરી રીતે આ બધા સવાલોના ઉત્તરો તેની પાસે હતા પણ નહિ. તેને તો માત્ર પોતાની પસંદ કરેલી સ્ત્રીને પરણવું હતું; અને એ ઉત્તર તે આપી શકે તેમ નહોતો. આપે તો પણ તેની મા તે સમજી શકે તેમ નહોતી—એ તે જાણતો હતો.

એક પરણવાના દિવસ સુધી તેણે ના પાડ્યા કરી; અને બીજી આજુ પરણવાને માટે જ જાણે આખી સૃષ્ટિ કામ કરી રહી હોય એમ તેને લાગતું હતું. છેવટેને દિવસે માતાએ વાતસંવધથી દિકરાને દીધ ફેરવીને કહ્યું “મારા સમ જે બોલે તો; એટલું માની જા. મારા દિકરા, જરા મોંઝા ખાધવા દે.”

વિનુ નાનો હતો અને તેને બહાર સમજાવવા

જવાનું' ધણું જ મન હોય, પણ 'જંડા' મારા નિકરા, જરા તપેલું' લઈ આવ તો' એમ તેની મા કહે, અને રમવાની વૃત્તિ જરા રોકી તે તપેલું' લઈ આવતો: તેમ જ તે જ અધીનતાથી તેણે મોંઢળ બંધાવ્યું' અને ત્રણ દિવસમાં તો લગ્ન થઈ ગયાં !

માણસ ધણીવાર લાંબા ચાલતા બનાવતું માત્ર મુખ જ દેખી શકે છે; આખો બનાવ દેખી શકતો નથી. માણસ રથલમાં બેઠેલુ લાંબુ જોઈ શકે છે તેટલું' પણ કાલમાં જોઈ શકતો નથી પરણી રહ્યા પછી જ વિનુને સમજાયું' કે લગ્ન, ત્રણ દિવસ, મા કે બ્રાહ્મણ કહે તેટલું' કરી લઈ છૂટી જવાનો બનાવ નથી; પણ હાંદગીજાર ચાલતો બનાવ છે. અને એ તેને સમજાતું થયું' તેમ તેમ તેની મુંઝવણ વધતી ગઈ.

આ મુંઝવણથી તેને પત્નીનું' દર્શન પણ અકારુ' થઈ ગયું. 'દીવાળી' નામ પણ તેને જૂનવાણી લાગ્યું. પોતે કરેલા કાર્યના પરિણામે તેને પત્ની તરફ કંઈ કર્તવ્ય કે ફરજ છે એમ તેનું' મન જ ન માની શક્યું. અને આ સઘળી કહેદારી રિયલિના કારણરૂપ તેની મા તરફ તેને ધીમે ધીમે કંટાળો આવતો ગયો; છતાં માત્ર કર્તવ્યબુદ્ધિથી તેની સાથે એ વર્તતો.

એટલામાં વિનુ બી એ. થયો; નોકરીને માટે કંઈક વિચાર કરે એટલામાં બાંધીજીએ મીઠાની ફૂચ કરી અને આખો દેશ ખળભળાઈ ઊઠ્યો. વિનુએ આ જંગમ પ્રવૃત્તિ જોઈ.

કેટલાંક બાર આટલે વરસે ઊતારી દીકરાની કમાણીનો ટેકો સેવાનો વખત આવ્યો ત્યારે જ વિનુએ ધરતો ત્યામ ક્યોં તેથી માતાને ધણું' માફું' લાગ્યું. પણ તે અસાત ગેતે ગણી ગઈ હતી કે વિનુને સગામની શરૂઆત નહિ.

જેલની પ્રથમ મુલાકાતે, એ અમાતુપ્ વાતાવરણમાં વિનુની માતાનું' વાત્સલ્ય ફરી એક વાર પ્રગટી હોયું; અને વિનુ પણ તેમાં અધીન થઈ નાહો. બે વરસ ઉપર તેણે જેમ વિચાર્યા વિના મોંઢળ બંધાવવાની હા પાડી હતી, તેમ તેણે ફરીવાર દીવાળીને મુલાકાતે આવવાની રજા આપી.

વિનુની વહુ તરફની ઉદારીનતાથી માતાને વહુ તરફ અત્યંત વહાલ રહેતું' હતું. જેલ-માંથી મળવા જવાની વિનુએ આપેલ રમઝી' કંઈક ઉત્સાહમાં અને પાછાં ધરતું' કામ કરવા લાગ્યાં.

* * *

એક દિવસ બપોરના વિનુના ગામમાં એક અપૂર્વ બનાવ બન્યો. વિનુના ધર આગળ થોડે દૂર "ઇનકિલાબ ઝિન્દાબાદ" ની બેંચો ઘણા જ જૂનથી બેસાતી સંભળાવા લાગી. દીવાળીનો પતિ કેદમાં ગયા પછી, આ હિતચાલ અને તેમાં ભાગ લેતી વ્યક્તિઓ તરફ તેને સ્વાભાવિક કૌતુક થયું' હતું.

શેરી ઉપર પડતી અગામીએ તે જોવા ગઈ. એક યુવાનોનું' ટોણું' આ બેંચો પાડતું' પાડતું' ધર તરફ આવતું' તેણે જોયું. ટોળામાં સૌથી આગળ એક યુવાન મોટા વાંસડા ઉપર ત્રિજી વાવટો ફરકતો લઈ ચાલતો હતો. હવે બેંચો બંધ કરી બધા યુવાનોએ શાય:

"જંડા જિંદા રહે હમારા !"

દીવાળી જોતી હતી એટલામાં બીજી તરફથી ચોનીસતું' માફું' આવ્યું. બંને દોષ ગયા ભાવતું' વેર હોય તેમ તેણે યુવાનો ઉપર ધસારો કર્યો. સૌથી પહેલો ફટકો જંડા લઈ ચાલનાર પર પડ્યો. પણ તે મજબૂત અખાડિયાએ હાથમાંથી વાંસડો છોડ્યો નહિ. બ્યારે વાંસડો ઝાલી રાખવો પણ અશક્ય થયો ત્યારે તેણે બીજા અખાડિયાને આપ્યો.

હવે ચોનીસોએ બંને એ જ મુખ્ય

ખેય હોય તેમ જાડાધારીને મારવા મંડ્યું. આખ કબૂલ પશુ ન કરે તેમ એકસામઠા તથા ચાર પોલીસ એક પર ચડી જતા. તે જાડાધારી અચકત બનતા, બીજાને જાડો આપતો: એટલે ફરી મકલાતા મકલાતા, ગા-જોદારા વિજય દર્શાવતા તે બીજા પર ચડી જતા.

થોડી જ વારમાં એક પછી એક ધણા જુવાનો પડ્યા. હવે માત્ર એક જ બાકી રહ્યો હતો. પોલીસો આ હેવટનો વિજય નહીં એક વધારે ઉત્સાહથી ગાળો દેતા, માર મારતા હતા.

એટલામાં આ ચમત્કારકીન જમાનામાં જાણે ચમત્કાર બનતો હોય તેમ, જાડો એકદમ ઉપર ચાલ્યો ગયો ! થોડીવાર તો સૌ પોલીસ આશા જ બની ગયા. પછી જ તેમણે જાણ્યું કે વિજય તસપૂર પશુ હોય નહોતો એટલામાં, અગાસી ઉપર જાણેલી બાજુએ જાડો લઇ લીધો હતો.

કોણ જાણે દીવાળીને એ એકદમ કેમ મૂક્યું. એ જાડાવાળો પશુ કશી પણ નિશાની વિના કેમ સમજી ગયો અને દીવાળીએ જાડો ઉપર ખેંચી લીધો !

અગાસી ઉપર દીવાળી તેને ઝાલીને જાણી રહી ત્યારે માર ખાધેલા જુવાનો એકદમ ઉત્સાહમાં આવી ગયા અને તેમણે લોહી નીતરતે અને મારથી જોખરે ઘેરેલો અવાજ પશુ, જાડા સામે હાથ ઉઠા કરી,

‘જાડા જીયા રહે હમારા !’ ફરી માયું.

પોલીસ હવે નિરુપાય યથ ગઇ. દીવાળીને ગાળો ભાંડીને અને એક બેને જરા વધારે ‘અપાડી’ને તેઓ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા, અદરય યથ ગયા. કોઇ લશ્કર, કિલ્લો સર કરે એટલો હર્ષ ત્યાં બપોળી ગયો.

પોલીસ ગયા તોય દિવાળીએ ખજ પાછો આપવા મંડ્યો: પશુ સ્વયંસેવકોએ એ સ્વયં

ત્યાં જ રાખવા કહ્યું. દીવાળીએ સાંભળે બોલાવી. તે સર્વ દંડીકત નાણી ચકિત યથ ગઇ. સ્વયંસેવકોએ વિનુભાઈની ખાતર વાવટો રાખવા કહ્યું અને માતાએ કબૂલ કયું.

અગાસીમાં એક દીકરાની કાણી કોડી પડી હતી તેમાં છોકરાએ ધૂજ દેઈ નાંખી એ વાવટો ખોર્યો. આખા ગામમાં સૌથી જાણે વાવટો વિનુભાઈ પર પર ફરકવા લાગ્યો; અને દીવાળીને સૌ ‘જાડાવાળી દીવાળી’ કહી ઓળખવા લાગ્યું.

કેટલીક દિવાળી પોતામાં કશી બહાદુરી હોતી નથી; પણ તેથી માણસમાં બહાદુરી આવે છે. દીવાળીએ વાવટો જાણે લઇ લીધો તેમાં બહુ બહાદુરી કરી નહોતી; પણ તેથી પણ તેથી તે બહાદુર બની અને તેનાથી આખા ગામની ઊંઝામાં નવી બહાદુરી આવી. એક દિવસ દીવાળી સવારમાં પાણી ભરવા જતી હતી ત્યાં તેણે ભાગેળે એક માડી અને તેની આસપાસ કેટલાક ખાદીધારી સ્વયંસેવકો જોયા. રાજાવાલિક કુતૂહલથી તે જરા રસ્તો મરડી ગાડી પાસે ગઇ. ત્યાં બીજા દિવાળી એક સ્વયંસેવક, મારતી બાજુસિકે આવ્યો; નીચે જાતર્યો અને હાંફતો હાંફતો કહેવા લાગ્યો કે ‘પોલીસોને આપણા મીઠાની ખખર પડી ગઇ છે.’

બધા સ્વયંસેવકો મૂંઝાવા લાગ્યા; કોરણ કે તેમણે અહીંથી બે માઉ દૂર એક ગામમાં મીઠું પહેંચાઈ ત્યાં જાહેર રીતે વેચવાની લડત આપવાનું નક્કી કયું હતું. સ્વયંસેવકો અંદર અંદર વાતો કરવા લાગ્યા કે ‘ગામમાં કયાંય મીઠું રખાય એટલું ઓળખાણ પશુ નહોતું.’

દીવાળીને તરત શુદ્ધિ સૂઝી; અને તેણે કહ્યું કે ‘મારા બેઠામાં ભરી આવે.’ પાણી ભરવા જતી બધી પાણીચારોએ તેણે અંદર

ઠાવી અને મીઠું વહેતાનું કહ્યું. બધી સ્ત્રીઓએ મીઠું સારવા માંડ્યું. એ પાણી-શેરડો ધડીબર મીઠાશેરડો બની ગયો. તળાવની પાળ ઉપર એક સ્વયંસેવકને ખાન રાખવા જામે રાખ્યો હતો.

લગલગ ગાડી ખાલી થઇ ત્યાં સ્વયંસેવકે નિશાની કરી. સ્ત્રીઓ સાંધી ખસી ગઇ. કેટલીક ગામ તરફ અને કેટલીક કૂવા તરફ ગઇ સ્વયંસેવકાએ પોનીયને ખોટી દિશાએ મોકલવા, ગાડી ગામ બહાર ગમે તે ખારગે દોડાવી; અને રસ્તામા જ ગમે ત્યાં મીઠું વેરી નાખ્યું.

થોલીસોનાં થોડા તેની પાછળ દોડ્યા. થોડે જઇ તેને પકડી પાડી જાણી રાખી; પણ ગાડીમાં મીઠું મળ્યું નહિ. ગામમાં આવ્યા; પણ કશી બાળ મળી નહિ પોલીસો નિરાશ થઇ પાછા ગયા.

હવે જંઠાવાળી દીવાળીની ખ્યાતિ ગામ બહાર પણ ગઇ. આ ગામના તાલુકાના મુખ્ય શહેરમાંથી સરકારે અત્યારે બહુખાખશ કાર્યકર્તાઓને પકડી લીધા હતા. બીજા તાલુકાઓમાં કોઇ કોઇ જગાએ સ્ત્રીઓની નીમ-ભુક હવે “સરદાર” તરીકે ચલી હતી. જંઠાવાળી દીવાળીની ખ્યાતિ એટલી થઇ હતી કે તેને હવે તાલુકાની સરદાર નીમી.

તેણે ખાદીનું ખાતું બોંધ્યું, દાર અને પરદેશી કાપડના પહેરા ગોઠવ્યા, વાતરસેનની વ્યવસ્થા કરી. પ્રજાતંત્રે અને સરકારે નિયમિત કર્યો, અને પોતે જેલ જવા તૈયાર રહી. બહુને તૈયાર કર્યો અને મોકલ્યા. હવે તો તેનું નામ વર્તમાનપત્રોમાં પણ આવડ્યું હતું.

* * *

એક દિવસે એક ઝાડ નીચે એક દોડામાં પીવાનું પાણી વારીને બેઠેલી સાદા ગામડિયાં

લુગડા પહેરેલી ટેશી તથા કેમરી ખાદીની સાડી પહેરેલી એક બાઇ વારંવાર જેલના દરવાજા સામે બેતી, વધારે દીન બનતી, ન સંભળાય તેવા નિઃસ્વાસો નાખતી હતી; પણ આ મદારનાં માણસોની લામચીની જાણે જરાપણ પરવા કર્યા વિના જેલનું કામ ચાલે છે.

વિનુની મુવાકાતનો વખત થયો ત્યારે કેસરીવસ્ત્રમાં સજ્જ થયેલી દીવાળી પોતાની સાસુ સાથે જેલમાં ગઇ. જેલની વિધિ પ્રમાણે તેમને દાખલ કરીને અંદર બેમાડ્યા. થોડીવારે વિનુ આવ્યો તેણે માતાની પાસે કેસરી ખાદીની સાડીમાં કંઇક પ્રગટાઇ રીતે ખુલ્લે મોઢે બેઠેલી દીવાળી જોઇ, પણ તે તરફથી આંખ ખસેડી તેણે બાળા કુશળ સમાચાર પૂછ્યા, અને પોતાનાં કલા. આટલા માસના અસહકારીઓના સહવાસથી જેલના અધિકારીઓમાં કંઇક માણસાઇની જુદતા આવી હતી. આ વખતે અધિકારીઓની ડખલ ન હોતી; છતાં દીવાળીને જોઇને વિનુ જરા કંડા થઇને બેઠો હતો.

પણ, “પદરેક દિવસમાં વિનુ ઘેર આવવાનો છે. એ અપેક્ષાએ તેની માતા વધારે ઉત્સાહમાં હતી. તેણે વિનુને કહેવા માંડ્યું કે ‘તું ઘેર આવીશ ત્યારે ધર ઉપર મોટો જડો ફરકતો જોઇશ.’

“એમ કે ? સાડું કયું, બા ?” વિનુએ કૃત્રિમ હસ બતાવ્યો.

“પણ જો હવે તું ઘેર આવે ત્યારે દીવાળી જે થોડા દિવસ આપણે ઘેર રહેવા આવે એમ તું ન કહે ?”

“બા, એ તો જોનાં માઆપને શવે તેમ કરે.”

“માઆપને ત્યાં ક્યાં છે ? એ તો આપણા ગામમાં છે ને દેશનું કામ કરવા

હવે ત્યાં જ રહે છે. ત્યાંની સરદાર યષ્ઠ છે । ”

“ જામણીમાં જંડાવાળી દીવાળી સરદાર યષ્ઠ છે તે આ દીવાળી ? ” વિનુએ જાંઘ-ગીમાં પહેલી જ વાર દીવાળી સામું જોયું.

“ હા. હા એની કેસરી સાડી નથી જોતો ? ”

“ અરે શાખાશ, રે શાખાશ ! ” વિનુએ વેગમાં આવી જઈ કહ્યું; અને ધણી જ જોરથી દીવાળીનો બરડો યાજ્યો.

જાંઘગીમાં દીવાળીને આ પતિનો પહેલો જ સ્પર્શ હતો. આ આટલી વિચિત્ર જગ્યાએ, લોકોના દેખતાં, સાસુના દેખતાં, પતિએ ખતાવેલા ઉમળકથી તેમનાં મોં શરમ, આનંદ અને સૌભાગ્યના એકચિંતા કાનમાં લાલ યષ્ઠ મયું.

વિનુએ પહેલી જ વાર જોયું કે દીવાળી જરા લીને વાન હતી. પણ તેજસ્વી સુંદર હતી. “ આ જંડાવાળી તે તું ? અહીં જામણીમાં જન્મીશ આખો હતો તે તારી વાત કરતો હતો, પણ મને શી ખબર તું હકથ, તને ‘જંડાવાળી’ શાથી કહે છે ? ”

વિનુએ માને નહિ પૂછતાં પત્નીને સીધું જ પૂછ્યું, માતા તેના સામું જોઈ રહી. આ પ્રશ્ન પૂછતાં વિનુની શી આંખો, શો હાંસ, શો ઉત્સાહ !

દીવાળી હવે સ્વસ્થ યષ્ઠ હતી એક સૈનિક સાથે વાત કરતી હોય તેમ એમાં તો કંઈ મોટી વાત નથી-એમ કહી કહ્યું જતા-ત કહ્યું.

“ અને પેલું મીઠું લઈ આવીતી એ ન કહેને । ” માતાએ વચમાં જામેયું. હવે વાતચીતના પહેરેગીરને માટે આ વધારે પડતું યષ્ઠ મયું. તેણે કહ્યું “ મીઠાની વાન ન કરો. ”

જરા પણ કંઠાયા વિના દીવાળીએ ચલાવ્યું : “ અમે પાણી ભરવા મયાંતાં, ત્યાં ઉતરવડથી માલની ગાડી આવીતી. જામમાં માલ કયાં રાખવો તેની ગાડાધણીઓ ચિંતા કરતા હતા. ઉપર તોફાન અઝમી રહ્યું હતું. જે વરસે તો બધો માલ બગડે એમ હતું. એટલે હું ને નગરશેઠની દિકરી વછ ને આપણી પ્રાડોશણ રસિકા, ને ગોરની ગાડી અમે અધાં બેડે બેડે સાર સાર કયું. ”

વિનુ, પત્નીની આ કહેવાની ખુબીથી તરત ખુદિથી અને પ્રાગલ્ભ્યથી ખુશ થયો અને વળી શાખાશી આપી.

વાત સારી પેટે યષ્ઠ પણ તેમાં મુખ્ય વાતો કરનારાં હવે વિનુ અને દીવાળી હતાં. ધણીવાર વિનુએ જ કહ્યું : “ હ્યો, હવે જાઓ સમય પૂરો યષ્ઠ ગયો છે, ” સાસુ વહુ જાયાં.

સાસુ અતિ વહાલથી વહુના બધા પર હાથ મૂકી ચાલવા માંડી. બારી પાસે આવીને બંને જામ રહ્યાં. વાંડરો, પોલિસો, બીજા અનેક મુલાકાત માટે આવેલા કેદીઓ બધાના દેખતાં દીવાળીએ જરા પણ શરમ વિના ધન્ટેજર આંખોથી વિનુ મામે જોયું.

વિનુ પણ જોઈ રહ્યો. જેલમાં આવી શરમને સ્થાન નથી. અને માતાના સાચવીને રહેજો એ શબ્દોથી વધારે, એ મૂક આંખો કહેતી હતી. વિનુ બારી દીપીને અંદર ગયો ત્યારે જ એ આંખોની મુલાકાત બંધ પરી.*

રામનારાયણ પાંડક.

* ‘ જુજરાતી સહિત્ય પરિચય ’ પુસ્તક બીજા માટે પસંદ કરેલી, નવા જમાનાને અંગે યશસ્વી શુજરાતી સ્રીચંપનની વાતો.

સ્વદેશી કાપડનાં

ટકાઉ, પાકા રંગનાં દરદેશના વાપરવા લાયક એપ-ટુ-ડેટ ફેશનથી શીવેલા
બાળકોના ક્રેડલ્સ : વર્ષ ૧ થી ૧૨ માટે : સુતરાઉ : કી. ર. ૦ ૧૦ ૦ થી ર. ૧-૧૨-૦
બાળકોનાં સુટ : વર્ષ ૧ થી ૬ માટે : સુતરાઉ : કી ર ૧-૪-૦ થી ર ૨- ૦-૦
શ્રીઓનાં બ્લાઉઝ : જમ્પર : વેસ્ટ : સુતરાઉ : કી. ર. ૧-૦-૦ થી ર. ૧-૧૨-૦
બદારગામના એડરેનો માલ વી. પી. થી મોકલાય છે.

સી. માસ્ટર ઓન્ડ કંપની, ન્યુ મર્ની રોડ, દરકીશનદાસ હોસ્પીટલની દુકાન નં. ૧૩ મુંબાઇ, ૪

ડોં ગરે નું બા લા મૃત

પીવાથા

છોકરાં

તંદુરસ્ત થઈ તેમની
તાકાત વધે છે.

કે. ડી. ડોંબરે કંપની,
ગીરમાંવ-મુંબઈ.



— સંતતિ વિના સુખતિ નકામી છે —
શ્રીઓ. માટે ખાસ ઉપયોગી અને વધત્વ વિનાશક

[ખદિરાદિઘૃત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી શ્રીઓના દર્દો જેવા કે, માસીક રુઘી અનિયમિતતા, ખોટી ચરમી સોષી
વિકાર, કસ્ટીવાડ, રતવાથી બગડતા બચ્ચાં, પ્રર, સોષીવા, અધુરા માસે બાળકનો ધતો
બન્ન, સગર્ભાવરથામા તાવ, અરકિત, ફેડનો દુ ખાવો, મર્બાશયનો સોજો વિગેરે દરદેશને
મટાડી મર્બનું પોષણ કરે છે. છોડ હોય તે પાકવે છે અને ગર્ભાશયને મર્બધારણ ચોખ્ખ બનાવે
છે. કોમત રતલ ૧ ના ડબ્બાના રૂપીયા બે. અરધા રતલનો રૂપીઆ એક વી. પી. પો. બુદ્.

વેધ. એન એચ. મહેતા

શાંતિવાચી બાલામૃત મોગઠી ડીપો-બાવનગર. (શાંતિવાચક)

નવરાત્રીમાં રાસડા અને ગરબાની રમઝટ ત્યારેજ યોગે કે, ન્યારે, તમારા હાથમાં
"રાસ રજની" વું અપૂર્વ પુસ્તક હોય.

શ્રીમંત્રી ઉજળે અને દેખું હેસે ચડે, શેગ સમાધિ હડી નય, તેવા સુંદર, મનોરંજક,
 ભાવભર્યા છતાં દરેકે દરેક પ્રાંસ મળતા ગરબાઓ, રાસો, લોક ગીતો, દાંપત્ય ગીતો અને
 આલીસા ગીતો, આપને આ—

❖ રાસ રજની ❖

પુસ્તક પુરાં ખાડે છે.

આ પુસ્તકનાં પાને પાને ભાવનામય ચિત્રો, ગુજરાતના અનેક કલાકારોની ખીણથી
 ખાસ તૈયાર કરાવી મુકેલાં છે, વળી મહાગુજરાતના દોડીલા કાવ્યકારો, અને ખીજા અનેક
 સ્ત્રી પુરુષોના સદકાર સાથે તે તૈયાર થયું છે.

આવા પુસ્તકની ગુજરાતી ભાષામાં આજ પહેલાં અત્યંત ખોટ હતી. આગ્ય બહેનોને
 અને નહેરુમાં લસતી સુન્દરીઓને આવા હૃદયમંગ અને પ્રાણવાન લગભગ ૩૦૦ નાં આશરે
 રાસો અને ગરબાઓ આ એકજ પુસ્તકમાં:—

શ્રીમતી, બહેન મધુરિકા મહેતાએ સંપાદિત કરી

રાસ અને ગરબા, સાહિત્યમાં એક નવીજ અનેરી લાત પાડી છે.

... અનેક સંખ્યાબંધ ચિત્રો, તે આ પુસ્તકની ખાસ વિશિષ્ટતા છે
 નવરાત્રીના મહોત્સવ પ્રસંગોમાં દહાણી (લેટ) કરવા માટે આ પુસ્તક
 એક અનુપમ વસ્તુ છે.

લગભગ ૩૫૦ પાનાં, હયા ગ્લેજ કાગળો: સુંદર કળામય છપાઈ: અને પાને પાને મધુર
 રંગ દર્શાવતા ચિત્રો: અપ-ટુ-ડેટ કપડાંનું લાભકારકું ખાઉંડીંગ અને તે બધું છતાં

મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧-૮-૦, પા. ૦-૭-૦

—૦— તમારી નકલ આજેજ મેળવો —૦—

એન. એમ. ઠક્કરની કું પુકસેલર્સ,

૧૪૦, ગોવિન્દ ખીલડીંગ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨.

“ સોણલાં ”

આવી, આવી, એ સોણલાં,
ઉડી જતાં, હો રાજ,
જીવન, ઉધા, ને વસંતના,
જરા જીવે ન સોગવે,
માનવી એ રાજ,
ત્યાંતો અધારા થઇ જતાં—આવી.

ધડી અમકે જીવન અમકાર,
લોધ લેજો જરૂર નરનાર,
જીવન-ન્યાત એ ધડીમાં જીતાય,
રહે એક સ્મરણીય રનેહના—આવી ૧

ઉધા પૂરે વિવિધ શાં રંગ ૧
તાસ્ય જોના મધુર ને મન .
જોવા ઉરના આશા ને ઉમંગ—
શમી લાય આતાંની વારમાં—આવી ૨

વાય શીળાં મધુર એ સમીર શાં ?
કુલે કુલો કેવા પુષ્પ-કુંજમાં ?
કરે જાણે વસંતના વર્ધામણી—
અરે પળવારના—આવી ૩

કરે થઈ અમીરસ ધાર,
ધરે ધરણી, ધવલ શણગાર,
કરે કોયલડી ટહુકાર—
ઉડી જાય જોતાની વારમાં—આવી ૪

કેવા ઉછળે સાગર જળ પૂર,
જાન એવા રસિકજન ઉર;
આવે જોડ સઉ ભાવ વહી જાય,
ધડી ભરવારમાં—આવી ૫

જાય, સજ્જમાં, સૌન્દર્ય અમકાર,
ઉડે પળમાં યાવનની ખડાર,
જેના વીજલડી અમકાર—
હળકતાં આત્માના ઉંડાણમાં—આવી ૬

થાય પાણી મહીં પરપોટા,
રંગ જીવન તણાં એમ જોટાં .
થાય, થાય ને રળે પલટાય—
રહે ના એવા જ રંગના—આવી ૭

વિશ્વપ્રસાદ ત્ર્યંબકરાય દેસાઈ

લગ્ન અને કુટુંબ ભાવનામાં વિચાર પરિવર્તન

લેખક : શ્રી. હંસલલલ વિલોવનદાસ મરચંદ

એમ. એ., એલ.એલ. બી.

(લેખાંક ૪ થા)

લગ્નભાવના (ચાલુ)

લગ્નની જરૂરીઆત વિરૂદ્ધ

(૨૬) લગ્નનું મુખ્ય ધ્યેય કાયદે સરની પ્રજેત્પત્તિ છે. પ્રત્યેક માણસ કષ્ટુલે છે કે હિંદુ અતિ-સંતતિ-Over population-ના દહેથી પીડાય છે. એટલા માટે પાછળથી લગ્નમાં પ્રાથમિકતાની શીખામણ આપવી અગર દાકતરી મદદ લેવી એના કરતાં તો સંતતિની શરૂઆતજ અટકાવવી એ ધણું બહેતર છે. લગ્નમાંથી નીપજતા કેટલાક સુંદર પરિણામો માટે તો એટલુંજ કહેવાનું કે તે ધણી થોડાં અને કવચિતજ દેખા દે છે.

(૨૭) ના-મન એ મનુષ્યને મજેશી ખાસ બક્ષિમ છે. જેને માનવતાની સેવાનાં ઠોડ હોય તેને માટે સંપૂર્ણ જ્ઞાનચર્ચ જરૂરનું છે. તેનાથીજ તેને માનવતાનું કદવાળું કરવાની શક્તિ અને સમય મળી શકે.

(૨૮) પ્રત્યેક મનુષ્ય ઉપર, જે બલો (force) પોતાનું નેર અજમાવે છે. એક હૃદયનું બળ અને બીજું મગજનું. જે પુરૂષ હૃદયની સાગણીઓને વશ હોય તેને માટે લગ્ન એ જરૂરી છે. પરંતુ જે પુરૂષ આવેશોને તોળે યતા હોય તેને પત્ની બીનજરૂરી છે. એનો અર્થ એવો નહિ કે તેને સ્ત્રીની જરૂર નથી. સ્ત્રીની સંતતીની જરૂર તો તેને પશુ ભૂતિ-વાસના-Sex Instinct ના

સંતોષ માટે રહેવાનીજ. એ ધણું એટલે સ્ત્રીની સાથે એને ખીજ કાંઈ લેવાદેવા નથી.

(૨૯) પોતાની પત્ની અને છોકરા-ઓનું ભરણપોષણ કરવાની શક્તિ ન હોય તો પરણવું નિરર્થક છે. આર્થિક દ્રષ્ટિએ સ્ત્રી એ કેવળ રમકડું છે. એ જરૂરી નહિ પરંતુ કેવળ મોજશીખની વસ્તુ છે.

(૩૦) જે હેતુઓને માટે લગ્ન પ્રચલિત થાય ગણાય છે-કામવાસના અને નવસર્જન-એ તો લગ્ન વિના આજીવન સહચારથી પણ સાધી શકાય છે.

(૩૧) જગતનું હાલનું સામાજિક અને રાજકીય વાતાવરણ જોતાં, લગ્ન જરા પણ જરૂર સાગતું નથી. હું તો રાજ્ય છોકરાઓને ઉછેરનું કાળ આટોણે એવું હમણું છું.

(૩૨) લગ્ન કાંઈ ઝોરાક-પાણી-અને દવાની જેમ આવશ્યક વસ્તુ નથી. જીવનનો બબ્બ અને આદર્શ સેવાનો માર્ગ જે પુરૂષે પ્રદક્ષ કરવો હોય તો સ્ત્રી વિના તે ધણી સુંદર રીતે થઈ શકે છે. અવિવાહિત રિયતિમાંજ તે સ્વતંત્ર છે અને હાલ સ્વતંતાનાં મૂલ્ય ક્યાં ઓછાં છે ?...

(૩૩) હું તો અંગત રીતે સહધર્મ-Companionate-માં માનું છું. સ-અર્થના વિશ્વાસ અને પ્રગતિ માટે અને

ઔ નતિનાં સંરક્ષણ માટે લગ્નસંસ્થા ઉભી થઈ હતી. પણ દલે લગ્ન વિના પણ એ હેતુ ફળીભૂત થઈ શકે છે; ન્યારે પુરૂષ અગર ઔને વાસનાનાં સંતોષ માટે બીજાની જરૂર હોય ત્યારે બે બેગા યાય અને પછી શુદ્ધ પડે. આથી વ્યક્તિત્વ અને સ્વતંત્રતા બંને જળવાયે.

(૩૪) લગ્ન બે બિન્ન નતિની વ્યક્તિઓના માનસિક અને શારિરીક સંયોગમાં પરિણમના સંબંધ છે. હું તો " અંડ " -Anarchy-ની ઘોષણા કરું છું. વિધવ એજ ખરો નિયમ છે. અને એ દષ્ટિએ લગ્ન કેવળ નતિ સંબંધ Sex relation-છે.

સી-વિભાગનાં ઉત્તરે.

લગ્નની તરફેણમાં

(૧) લગ્ન એ આત્માની મહીસલામતી, જગતનાં અનાચારો સામે કુશળ રક્ષક અને ચંચળ મનને સત્ય માર્ગે દોરતો ભોળીયો છે.

(૨) હા. હિંદુસમાજમાં ન્યાં લોકોનાં વિચારમંથાન ધણી દુઝી છે તેમ ઔઓ માટે એકતુ રહેતું અસક્ય છે.

(૩) હા લગ્ન જરૂરી છે. શારિરીક, માનસિક તેમજ આધ્યાત્મિક અપૂર્ણતા દૂર કરવા.

(૪) ઔ કેળવણીની હાલતી પરિસ્થિતિ જોતા, મધ્યમવર્ગની ૯૦ % છોકરીઓ માટે લગ્ન જરૂરી છે પોતાનું ભરણપોષણ કરી શકતી અને ભણેલી ઔઓ માટે પણ સાધારણ રીતે લગ્ન આવશ્યક છે. લગ્ન અને માનવતા વિના ઔજીવન સંપૂર્ણ નથી.

(૫) અસાધારણ ઔ અને પુરૂષ બંને કરતા અધિક જીવનનાં અમુક સમયે તો બીજી નતિનો આજીવન માથો મેળવવાની ઇચ્છા થાય છે-એવો સાથી કે જેને માટે તે બધું કરવા અને મદન કરવા તૈયાર હોય.

એટલે લગ્ન નહારે છતાં જરૂરી-Necessary Thing-છે. તેની અથા અપના પણ કરે છે અને તેનાથી લાકડતા પણ રહે છે. જીવનની ખરી ગમ્મત અને કસોટી સાકસમાં છે. અને લગ્ન પણ એક પ્રકારનું સાકસજ છે. કહેવાય છે કે લગ્ન ઔનો શિક્ષણવિકાસ અટકાવે છે. તેની જીવનસંગ્રામમાં ઝૂંમવાની શક્તિ-ઓને અણખાલી રહેવા દે છે. પણ મારો તો એવો મત છે કે જીવનકલહમાં ઝૂંમવા માટે ઔ સર્ગવધી નથી.

(૬) ન્યાં સુધી સમાજની હાલતી સ્થિતિ ચાલતી રહેશે, ત્યાં સુધી લગ્ન જરૂરી છે અને રહેશે. ભવિષ્યમાં ન્યારે રાજ્ય-Staff બાળકોની સંભાળ અને તેમનાં શારિરીક તેમજ માનસિક વિકાસની દરકાર રાખવું થશે ત્યારે લગ્ન સંસ્થા દૂર કરી સમયે લગ્ન એ નૈતિક સલામતી છે એવું માનવું તદ્દન જીર્ણાણું બધું છે. દરેક દેશમાં અને દરેક જગાને પરિચિત જીવનનાં નૈતિક નિયમોનાં પાલન કરતાં તેવું ખંડન વધારે ને વધારે જ થવું આવ્યું છે.

લગ્નની જરૂરીયાતની વિરુદ્ધ

(૭) ના. આધુનિક લગ્ન ઔનાં કુદ-રતી હંકો છીનવી લે છે આથી તેઓ પોતાનું ખરું વ્યક્તિત્વ વિકાસી શકતાં નથી.

(૮) અવિવાહિત રહી, મનુષ્ય પં-ખીનાં જેવો સ્વતંત્ર રહી શકે છે સ્વતંત્ર હોય તોજ પ્રાણી સેવા સારી પેડે કરી શકે.

(૯) પોતે સ્વતંત્ર રીતે જાહેર જીવનમાં ઝૂંમી પગભર ઉભી રહી શકે એવી ઔ માટે લગ્ન તદ્દન જરૂરી નથી; પણ હિંદમાં ઔ અવિવાહિત રહેવાનો વિચાર કરે તે પહેલાં તેનાં વારસાદકનાં કાયદામાં ધણે ફેરફાર થવો જરૂરનો છે.

(૧૦) લગ્ન ઔને જકડી લે છે. અને

તેનાં જીવનનાં આદર્શો ને હેતુઓને ર્જનાંશ્રુત થતા અટકાવે છે.

(૧૧) લગ્ન જરૂરનાં નથી. કારણ તે નહે એક માસનો આનંદ મેળવવા. આપણે (સ્ત્રીઓ) જીવનભરનું દુઃખ બોહારી લાઇએ છીએ. વળી આદર્શોની સમાનતા અગર આધ્યાત્મિક મૈત્રી ઉપર, પ્રેમ રચાયો હોય તો પછી એ બે વ્યક્તિઓને લગ્ન કરવાની પશુ થી જરૂર છે.

(૧૨) દાલનાં સંજોગોમાં થેણ્ય બાગીદાર (પતિ) મળવો મુશ્કેલ છે. આપણી વાસનાને સંતોષવા ખાતર આપણા આદર્શોને વેદથી નબ્લે દેવાય.

(૧૩) ના. જે છોકરીની પ્રવ્રજા હોય અગર જે પોતાના પ્રેમીમાં તેને પૂરા વિશ્વાસ હોય તો તેને પરણવાની જરૂર નથી. લગ્નનું અર્થન તો અમલ્ય અને ઢંગઢમ વગરનાંઓ માટે સર્વવ્યથું છે. પરબીને પસ્તાવાનું (શુભાવવાનું) તો ઓને છે. જે પસ્તાવું ન હોય તો તો પરણવુંજ નહિં એ સારું.

(૧૪) હું તો માનું છું કે સ્ત્રી એકલી રહી શકે. જે પગથર ઉમા રહી-પોતાનું બરણુ પોષણ કરી શકે એટલી કેળવણી લીધી હોય તો. હું સ્વતંત્ર પ્રેમ Free Love માં પશુ માનું છું. સ્વતંત્ર પ્રેમથીજ ઓનો માનસિક તેમજ શારિરિક વિકાસ સધાય છે.

પ્રસંગી અને સંમતિ

લગ્નની આખતમાં પરણનાર વ્યક્તિઓની પ્રસંગી અગર સંમતિ ધણી અત્યંતે બાગ બજાવે છે. મારી પ્રશ્ન માળામાં ચોદ્ધો પ્રશ્ન નીચે મુજબ પૂછાયો હતો.

“ તમારા માતા પિતા અગર વડિલોની પ્રસંગીથી-જે તમારી ફક્ત સંમતિ લેવાઇ હોય-તો સંતોષ પામે ખરા કે ? ”

યુવાનોનાં ઉંચી કેળવણી પામેલા વર્ગો તરફથી આ પ્રેશ્નનાં મળેલા ઉત્તરોનું પૃથકરણ આ પ્રમાણે છે.

મુંબાઇમાંથી ૧૩૦, પુનામાંથી ૬૩ અને ગુજરાતમાંથી ૮૩ લાઇઓ પોતેજ પ્રસંગી કરવાની-Self choice-તરફથી છે.

મુંબાઇનાં ૩૫, ગુજરાતનાં ૨૫ અને પુનાનાં ૧ લાઇ ફક્ત સંમતિની તરફથી કરે છે-એટલે કે વડિલોની પ્રસંગી અને પરણનારે તો ‘ હા ’ કે ‘ ના ’ કહેવાનું; એટલુંજ.

મુંબાઇ અને ગુજરાતમાંથી એક એક લાઇએ તો પ્રસંગી યા સંમતિ બેમાંથી કશું જોઇતું નથી.

મુંબાઇનાં ૮ અને ગુજરાતનાં ૨ લાઇઓ જવાબજ આપતા નથી.

મુંબાઇનો એક, ગુજરાતનાં ૪ અને પુનાનાં ૨ યુવાનોને ‘ પ્રસંગી ’ સાથે તેમાં વડિલોની મદદ અને સલાહ પશુ જોઇએ છે.

મુંબાઇનો એક લાઇ પ્રસંગીની તરફથી છે પશુ “ જે માતાપિતા ના કહે તો પરણુંજ નહિ-માતાં પિતાને નારાજ તો નજ કરે. ”

એક ગુજરાતી યુવાન બેઠોની ઘોષણા કરે છે, કેવળ સંમતિયા તેમને સંતોષ થયો નથી. એક લાઇ લખે છે કે “ જીવનનાં ધણી ફરજો અદા કરવાની હોઇ લગ્ન હોવાજ નહિ જોઇએ પશુ યુવાની કદાચ સૌંદર્યમાં દિવાની થઇ જાય મારે અનુભવ વૃદ્ધોની પ્રસંગીની જરૂર છે.

પુનાના એક લાઇ કહે છે-“ જે એ લગ્નથી અધિક લાભ થવાને હોય તો માત્ર સંમતિ સારી, તેમ ન હોય તો તો પશુ પ્રસંગીજ જોઇએ. ”

મેટ્રીક સુધી અભ્યાસ કરેલા એવા લાઇઓમાંથી મુંબાઇનાં ૩૧ મંથિ ૨ જવાબ નથી આપતા. ૨૪ ને પ્રસંગી જોઇએ છે.

પ માત્ર સંમતિથી સંતોષ પામે છે. ગુજરાતમાં ૧૦ માંથી બેનેજ 'પર્ફેક્ટ' પર્ફેક્ટ છે. ત્રણને ફક્ત સંમતિ જરૂરી લાગે છે. આ ત્રણમાંથી એક તો જણાવે છે કે સંપૂર્ણ પર્ફેક્ટ-Perfect ohoios-અસક્ય છે. બાકીનાં પાંચ તો જણાવે છે સંમતિ પછી લેવી જોઈએ નહિ.

આ ઉપરથી એટલું સિદ્ધ થાય છે કે ભવિષ્યનાં આજીવન સાથીની ચુંટણી બાબતમાં યુવાનોના મોટા ભાગને (૭૯.૨ %). જોતજ પર્ફેક્ટ કરવી છે. ફક્ત ૧૯.૪ ટકા જોડેલા ભાગ કેવળ સંમતિથી સંતોષ પામે છે. જ્યારે પર્ફેક્ટ પા સંમતિ બંનેની વિરૂધ્ધ તો ધણી નજીવી સંખ્યા છે.

યુવામાં ' પર્ફેક્ટ 'ની તરફથી કરનારા ધણી વધારે યુવાનો છે. જ્યારે ગુજરાતીઓ એકથી સંમતિમાં માનનારા છે.

પછી એકંદરે એકથી સંમતિમાં શ્રદ્ધા રાખનારા ધણી થોડા છે. કપપ માંથી ફક્ત ૧૬.૦ કારણ કે ખરી રીતે તો સંમતિ માત્ર નામનીજ હોય છે. અને પરચુનારની મરજી વિરૂધ્ધ તેનું લગ્ન યત્ન નથી એવું બતલાવવા તૈયાર કરેલાં આંકડાં ૩૫ છે. આથીજ ધણી-ખરા યુવાનો આવી નામની સંમતિથી સંતોષ પામી શકે નહિ.

કેટલાક તો કહે છે માઆપ પરચુવાની નથી, અમારે અમારી પત્ની સાથે આખી જીંદગી ગાળવાની છે એટલે શોગ્ય પત્નીની પર્ફેક્ટ એ અમારા હક્ક છે. ધણીઓએ તો જરા કંઈક વધ એમ પણ જણાવ્યું છે કે લગ્નની બાબતમાં વડિલોએ માથું મારવાની જરા પણ જરૂર નથી. કારણ લગ્નનો સવાલ વધુન અગત્યનો અને અંગત છે.

યુવતીઓ.

૭૦ માંથી મુબ્બની ૨ અને ગુજરાતની બે બહેનોએ આ પ્રશ્નનો જવાબ આપ્યો નથી.

મુબ્બની ૪૯ બહેનોમાંથી ૩૭ ને પર્ફેક્ટ પ્રિય છે. ફક્ત ૧૨ માત્ર સંમતિથી સંતોષ માને છે. આ બારમાંથી બે બહેનો તો " જો વર યુવાન, પૈસાવાળો અને દેખાવડો હોય તો. " અને " જો માઆપ વિશ્વાસપાત્ર હોય તો " એવી શરતો મૂકે છે. એક બહેન તો લખે છે કે કેટલીક છોકરીઓ કાંઈ છોકરાનાં બાલ લપકાથી અંગત નય માટે માઆપની પર્ફેક્ટની જરૂર છે.

૨૫ માંથી ૨૧ ગુજરાતીઓને પર્ફેક્ટ જોઈએ છે. ફક્ત ૪ કેવળ સંમતિમાં માને છે. એક તો માઆપોની સંમતિથી થતાં પ્રેમલગ્નની હિમાયત કરે છે.

આમ ૭૪ માંથી ૫૮ બહેનો (૭૮.૪ ટકા) પોતાની પર્ફેક્ટ ઉપર લગ્નનો આધાર રાખવા માગે છે. સરખામણીમાં ધણી થોડી બહેનો માત્ર સંમતિથી સંતોષ પામી શકે. ગુજરાતની બહેનો, મુબ્બની બહેનો કરતાં પર્ફેક્ટમાં વધારે માને છે.

પ્રશ્નો કરતાં વધારે અંગેને પર્ફેક્ટ જોઈએ છે.

એકંદરે ૭૫ % થી વધારે યુવાનો અને યુવતીઓ પોતાનાં આજીવનસાથીની વરણીમાં, પોતાનીજ પર્ફેક્ટ હોવી જોઈએ એવી દૃઢ માન્યતા ધરાવે છે. એ સ્પષ્ટ સૂચવે છે કે આધુનિક લગ્નપ્રથા તરફ યુવાનોમાં લગ્નની તીવ્ર અસંતોષ પ્રસરી રહી છે. કારણ એમાં ધણી-ખરા વરવરુની પર્ફેક્ટ વડોલોજ કરે છે. થોડાંલગ્ન કેટલાં જ્યાં પરચુનારાની સંમતિ લેવાય છે તે ફક્ત નામનીજ Formal રીતે લેવાય છે આથીજ સંમતિ માત્રથી યુવાનો સંતોષ પામવાની સાદ ના પાડે છે.

આગળ આપણે જોઈ ગયા છીએ કે ૧૯૬ પરિશીત યુવાનોમાંથી ફક્ત ૨૪.૫ ટકાનાં લગ્ન પોતાની પર્ફેક્ટથી યર્ષા દર્શાવે. ૪૭.૯ % માં તો સંમતિ પણ લેવાઈ નહોતી.

ફક્ત ૨૭.૬ % યુવાનોની સંમતિ માત્ર લેવાઈ એ તેમનું અહોભાગ્ય ! હ માં પ્રશ્ન (જો તમે જાતે પસંદગી કરી હોત અગર જો તમારી ફક્ત સંમતિ લેવાઈ હોત તો તમારું સાંસારિક જીવન વધુ સારું હોત ?) ના જવાબમાં ઘણાંએ જણાવ્યું છે કે પત્નીની પસંદગીમાં જો તેમનો થોડો ધણો હિસ્સો હોત તો ઘણું સારું થાત. આ ઉપરથી આટલું તો ખેડકક કહી શકાય કે જો પરજીનારોની સંપૂર્ણ સંમતિ અગર પસંદગીથી લગ્ન થઈ અને બેનો સંસાર સુખી અસુખી નીવડે તો એ પરજીનારા સિવાય અન્ય કોઈનો વાંક કદાહી શકાય નહિ. કારણ વરણીમાં માખાપ અગર વડિલનો હાથ રહેતો નથી. વળી પસંદગી અગર સંમતિ વગરનાં થયેલાં ફરજીયાત લગ્નોમાં તો કોઈ પણ પ્રકારનો દીલાસો રહેતો નથી પણ એ અજાણી બ્યક્તિઓને વડીલોએ વમરપૂછી લગ્નનાં પવિત્ર અને અનંત (૧) બંધનમાં જકડી લીધા છે એ વિચાર માત્ર દુઃખી સંસારના દુઃખની તીવ્રતાને હજારો ગણી વધારી દેવા સમર્થ નીવડે છે. આ માનસિક psychological વલણ આના દુઃખી નીવડેલા લગ્નોમાં આવ્યા વગર રહેતીજ નથી. જો ઉપર જણાવ્યું તેમ પૂર્ણ પસંદગી પછી લગ્ન દુઃખી નીવડે તો એનું કાંઈ થઈ નથી.

જો આ પ્રશ્નમાળાનાં ઉત્તરો સાચાજ હોય અને આધુનિક હિન્દુ યુવાનોનાં માન-સનું મત્ય પ્રતિબિંબ પાડતા હોય તો નજ-દીકનાં ભવિષ્યમાં પસંદગીનાં લગ્ન (obligate marriage) ઘણાં વધારે પ્રમાણમાં થશે એવી આશા આકાશકેસુમવત્ નથીજ. અને આ પસંદગીનો પ્રશ્ન વધારે ને વધારે અંગત થતો જશે. સ્ત્રીઓને પણ પસંદગી જોઈએ છે એટલે પસંદગીનું ક્ષેત્ર અહોળું થવાનો

ધણો મોટો સંભવ છે. અત્યારે પસંદગીનાં ક્ષેત્રને તદ્દન સંકુચિત બનાવતી ચાતિ અને પેટા ચાતિની સંસ્થાઓ ધીમે ધીમે નાશુક થશે. કારણ અત્યારનાં નાના નાના વાડાઓ માંથી બધાને માટે પોતાની પસંદગીની બ્યક્તિ મળતી મુશ્કેલ પડશે.

અને લગ્નમાં પસંદગીનો પ્રશ્ન એક બીજો પ્રશ્ન-લગ્ન વચ્ચેની યોગ્ય-વય-નો ઉભો કરે છે. જ્યારે છોકરા અને છોકરી સ્વતંત્ર વિચાર કરી શકે એટલી પુખ્ત ઉમરે પહેલાં હોય ત્યારેજ પસંદગીની વાત કરી શકાય. યુવાનોને પોતાની પસંદગી જોઈએ છે એટલે પુખ્ત વયની. પહેલાં યતાં લગ્ન ઘણાં બોલાં થશે. અને છોકરા છોકરીની લગ્ન વખતની વય પહેલાં કરતાં વધારે ને વધારે થતી જશે.

એ સાથે બીજો સવાલ-સ્ત્રીપુરુષોનાં સ્વતંત્ર સામાજિક સમાગમનો-પણ ઉપરિચિત થાય છે. ઘણાંને લાગે છે કે આપણી સામાજિક રીતોમાં એવું જાગરજાગત પરિવર્તન થઈ શકે કે બિન-જાતિની બ્યક્તિઓ એક બીજા સાથે છૂટથી અજાધિત રીતે જોઈ મળી શકે એ રિયલિટી હોય તોજ પસંદગી શક્ય થઈ શકે. આથીજ યુવાનોને સ્વતંત્ર સમાગમ જોઈએ છે, જેથી તેઓ ઘણાં પરિચયમાં આવી યોગ્ય સમયે યોગ્ય વરણી કરી શકે. જો એવું ન થાય-એટલે કે એવા સમાગમની તક સમાજ ખુદશી રીતે ન આપે તો એવું પરિણામ એજ આવશે કે યુવાનો છુપી રીતે એવી તક મેળવવા થશે.

એ શુંયવેળેનો નીકાલ આજુબા માટે કેટલાક યુવાનોએ બે માર્ગ સૂચવ્યા છે. (૧) સહશિક્ષણ અને (૨) વિશાલ-સમાધ Betrotthal.

સહશિક્ષણથી છોકરા છોકરીઓ એક બીજાના જાન અને અંગત પરિચયમાં આવી

યકે. પાઠશાળાઓમાં છોકરા છોકરી વચ્ચે સ્વતંત્ર સમાજીક સમાગમ થશે એમ યોગ્યી કદાચ આશ્વન સહધર્મચારીની પસંદગી કરવાનું સુચન થાય પણ ખરું.

૧૧ીં નિવાહને ઉત્તેજન આપવાનું પણ કેટલાક યુવાનો જણાવે છે. આથી ભવિષ્યનાં ભાગીદારનાં સંસર્ગમાં આવી, તેનો સ્વભાવ, ખાસીયત વિગેરે સારી પેઠે જાણી શકાય, અને ભવિષ્યમાં એ ભાગીદાર સાથે ગોઠશે કે નહિ તે જાણવાની પણ લગ્ન પહેલાં બંનેને તક મળે.

દ્વે એ સ્ત્રી પુરુષોને ઉપર જણાવ્યા મુજબ સ્વતંત્ર સમાગમમાં આવવાની તક ન મળે તો પછી પસંદગીથી થતાં લગ્નનો કાંઈ અર્થ નથી. અને પરિણામે યુવાન અને વૃદ્ધોને લગ્નની બાબતમાં ઉભો થયેલો જૂનો કલહ તેમનો તેમ જાગતા રહેશે. ફરજિયાત-પસંદગી યા સંમતિ વિના પરણેલાનાં વિચારો તો આપણે જોઈ ચૂક્યા હોય. આથી યુવાનોને કુખી 'લગ્નોનાં સંકળમાંથી છોડાવવા અને યુવાનો અને વૃદ્ધો વચ્ચે ચાલતા કલહને દાખી દેવા માટે સમાજમાં સ્ત્રીપુરુષો સ્વતંત્ર રીતે હળીમળી થઈ એટલી છૂટ આપવી જોઈએ.

અને આજે જે લોકો ફરજિયાત પરણી-કુખી થયા છે (કારણ તેમના લગ્નમાં એમને કાંઈ પણ પૂછવામાં આવ્યું નહોતું) તેઓ પોતાનાં બાળકોને લગ્નની બાબતમાં સંપૂર્ણ છૂટ આપશે એવી આપણે આશા રાખીએ.

કેટલાક લાક્ષણિક જવાબો

ફક્ત સંમતિની તરફેણમાં (સુત્ર ૧)

(૧) હું મારા વિચારો વડિલો આગળ રજુ કરું. પણ તેમની મરજી વિરૂદ્ધ ન જ પરણું.

(૨) હમણાં તો ઘણા લગ્નોમાં પ્રથમ પરણવું અને પછી પ્રેમ કરવો એ ક્રમ ચાલે છે. એથી ઉલટો ક્રમ વધુ સારો છે. પણ 'સમાજ' અને માળાપ તેમ કરવા દેવાની દિશામાં રાખતા નથી. માટે ફક્ત સંમતિ જ ચોગ્ય છે.

(૩) યુવાનોનાં અબાધિત ગુસ્સાને કાણુમા રાખવા માટે વડિલોની સલાહ આવશ્યક છે. ઇંગ્લાંડમાં પત્નીની આખના સનકારા સમતા, સાંસારિક જીવનમાં કલહ ઉત્પન્ન થાય છે. એવું અટકાવવાં વડિલોની દૂર અંદેશભરી સલાહ જરૂરી છે.

(૪) મરજિયાત સંમતિ એજ આડ-કતરી રીતે પસંદગી છે.

(૫) આધુનિક સંજોગોમાં પોતાને પસંદ સ્ત્રી મેળવવાનો બાજ એક ઉપાય છે-સંમતિનો છોકરા છોકરીઓને સ્વતંત્ર રીતે સમાગમમાં આવવાનું અને એ રીતે ભવિષ્યનો જીવન ભરનો સાથી પસંદ કરવાનું અસંભવિત હોય, પ્રેમ લગ્નો અશક્ય છે.

(૬) વડિલોએ અમુક દંદ સુધી જ વચ્ચે પડવું ચોગ્ય છે. યુવાનોને પોતાની અનુભવ સિદ્ધ સલાહ આપવી તેમનું કર્તવ્ય બાકી આડંબરથી યુવાની બાન બૂલી થઈ જાય છે.

(૭) મને તો વડિલોની પસંદગી હાકવી દેવાનો હક-Right of veto જોઈએ છે.

પસંદગીની તરફેણમાં

(૮) હું પોતે જ પસંદગી કરીશ. બીજાને માથું ન મારવા દઉં.

(૯) મારી પસંદગી અને વડિલોની સંમતિ. સંમતિ એટલા પુરતી કે કુટુંબમાં કલહની લગણી ઉત્પન્ન ન થાય.

(૧૦) મારી પત્નીની પસંદગી બીજા કંઈ એ કદ્યના માત્ર મારે માટે અસંભવ છે. કુટુંબનાં સ્વાર્થ આગળ સંમતિ રક્ત નામનીજ યજ્ઞ પડે છે. પશુ લગ્નની બાબત તો પરચુનારાઓએ જ નક્કી કરવી જોઈએ. અને એ માટે આપણી સામાજિક રહેણી કરણી બદલવી જોઈશે.

(૧૧) કલ્પ સંમતિ અર્થવિહોણી છે.

(૧૨) મારે આદર્શ પત્ની મેળવવી છે. એની પસંદગી એકસો ફૂં જ કરી શકું.

(૧૩) બહે વડીલો ધણી. અનુભવી હોય. પરંતુ નવા જમાનાનાં નવધુવાનોનું દષ્ટિ બિન્દુ એઓ સમજી શકે નહિ.

(૧૪) મારો પસંદગી અને વડિલોની સંમતિ. જો સંમતિ ન આપે તો મારે માટે એકજ માર્ગ છે-પલાયન Elopement.

(૧૫) માઆપોને તો રક્ત સલાહકાર તરીકે રહેવાનું છે. પુત્રની જીવન સાથીની વરણીનું કાર્ય પોતાને માથે લઈ લેવાનું નથી.

(૧૬) જો મને મારી આદર્શ પત્ની મળે તો કુટુંબના સભ્યોની દમદાડીયો ફૂં કરી ન જાઉં.

(૧૭) ના. કદાચ વડીલોની પસંદગી સર્વોત્તમ નીવડે. પશુ આજીવન સદચારની વાતમાં એવું જોખમ એકવા ફૂં તૈયાર નથી.

(૧૮) ના. વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્યનો આ જમાનો છે. નવા અને જુનાનો મેળ અશક્ય છે.

(૧૯) ના. માઆપો અને વડીલો હૃદયની લામણી અને માનસિક વિકાસ સમજવા અશક્ય છે. અને બન્નેનાં પસંદગીનાં આદર્શ ભિન્ન અને પરસ્પર વિરોધી છે.

(૨૦) ના. પત્નીની પસંદગીમાં મારે તો સંપૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય જોઈએ છે. ફૂંબીનીઅન

સ્ટેટસ નહિ. ગાંધીજીનું Substance of Independendence સ્વતંત્રતાનો સાર પશુ નહિ. શુવર્તીઓ.

માત્ર સંમતિની તરફજુમાં

(૧) માઆપો કરે તે આપણે મારે સર્વ શ્રેષ્ઠ છે.

(૨) મને મા આપમા-શ્રદ્ધા છે. તે કરશે તે સારું જ દેશે.

પસંદગીની તરફજુમાં

(૩) બીજાઓ પસંદ કરે (બહે તે પછી આપણી પસંદગીનું પશુ હોય) અને મારે રક્ત સંમતિ આપવી એવું મને માન્ય નથી.

(૪) ના. આપણો આજીવન સાથી મા આપોને પસંદ કરવાનો કાંઈ પશુ ઢલ નથી.

(૫) ના. ઊકરીઓએ જુલે પસંદગી કરી વડીલો માત્ર સંમતિ લેવી.

(૬) ફૂં હિંદુ સમાજે વરની પસંદગીનો આતો હક છીનવી લીધો છે.

(૭) ના. મને તો મારી સ્વતંત્ર પસંદગીથી જ સંતોષ થાય. મારાં અને મારાં માઆપોનાં દષ્ટિ બિન્દુમાં ધણો ફેર છે. મારા આદર્શ-મારી માનસિક. વલણ-કદાચ મારા માઆપોને મન નહીં હોય. લગ્ન જેવી અગત્યની બાબતમાં બીજાની મરજી તાપે યજ્ઞ. એ એક જાતની નિર્જાતા છે.

(૮) પ્રેમ હોય તો પારખી દખલ નકામી છે.

(૯) ઊકરીએ જાંદગીભર વર સાથે રહેવાનું હોય, વરની પસંદગી તેણે જ કરવી જોઈએ. પરંતુ આપણી સામાજિક પરિચિત્તને લીધે ઊકરા ઊકરીઓ છૂટથી એક બીજાનાં સમાગમમાં આવતા ન હોવાથી એ પસંદગી કરવી ધણી કઠણ નીવડે છે.

(૧૦) ન કરે નારાયણને સંસાર દુઃખી નીવડે તો આટલો તો દીકાસો રહેશે કે

વરની પસંદગી એ જાતે કરી હતી અને માતાપોતા તેમાં કંઈ દોષ ન હોતો. એથી કુટુંબ સહન કરવું સહેલું થઈ પડે.

(૧૧) માબાપની પસંદગી આપણે સંપૂર્ણ સંતોષ ન આપી શકે બનને માટે પસંદગી જ સ્વૈચ્છીક છે. અને પાછળથી પરતાવાનું લેશ માત્ર કારણ રહેતું નથી.

કેટલી વયે લગ્ન થવું જોઈએ ?

ઉપર જણાવ્યું તે પ્રમાણે પસંદગીનાં લગ્ન સાથે આ પ્રશ્ન પણ ઉપસ્થિત થાય છે. એ વિશે પણ પ્રશ્નમાળામાં એક સલાહ મૂકેલી હતો.

ઉપવા વર્ગનાં યુવાનોનાં મત પ્રમાણે છોકરાની ઉંમર લગ્ન વખતે ૧૭ અને ૩૦ ની વચ્ચે હોવી જોઈએ. મુંબઈનાં ૩૦, ગુજરાતનાં ૨૯ અને પુનાનાં ૧૮ પુરૂષની ઉંમર લગ્ન વખતે ૨૦ હોવી જોઈએ એવું લખે છે. મુંબઈનાં ૨૫, ગુજરાતનાં ૧૫ અને પુનાનાં ૧૨ છોકરાની વય ૨૨ હોવી જોઈએ એવો મત ધરાવે છે. જ્યારે ૨૫ વર્ષની હિમાયત મુંબઈનાં ૫૭, ગુજરાતનાં ૨૯ અને પુનાનાં ૨૦ યુવાનો કરે છે. આમ યુવાનોનાં મત પ્રમાણે છોકરાની લગ્ન વખતેની વય સરેરાશ ૨૨-૬ વર્ષ આવવી જોઈએ.

૧૬ યુવાનોએ વય આપી નથી પણ તેમાંથી મુંબઈનાં ૨, ગુજરાતનાં ૬ અને પુનાનો ૧ યુવાન એવું જણાવે છે કે જ્યારે પુરૂષ આર્થિક રીતે સ્વતંત્ર થાય ત્યારે તેણે પરણવું. મુંબઈનો એક ભાઈ લખે છે કે જ્યારે પુરૂષને પોતાની જોખમદારીનું પુરેપુરું જાન થાય ત્યારે લગ્ન કરવા એ ગુજરાતીઓનો મત એવો છે કે જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે લગ્ન કરવું. પુનાનાં એક ભાઈના મત પ્રમાણે જ્યારે પુરૂષ સંપૂર્ણ વિકાસ પામે ત્યારે તેનાં લગ્ન થવાં જોઈએ.

૬૯ યુવાનોના મત પ્રમાણે કન્યાની વય

લગ્ન વખતે સરેરાશ ૧૬-૯ હોવી જોઈએ. ૧૨ થી ૨૫ વર્ષની વચ્ચે તેમનાં જવાબો આવે છે. મુંબઈનાં ૪૭, ગુજરાતના ૩૩ અને પુનાનાં ૧૯ યુવાનો કન્યાની લગ્ન વય ૧૬ ગણાવે છે. મુંબઈનાં ૪૩ ગુજરાતનાં ૧૮ અને પુનાનાં ૧૬ ભાઈ ૧૮ વર્ષે કન્યાને લગ્ન યોગ્ય માને છે. જ્યારે ૨૦ ની વયના તરફેણમાં મુંબઈના ૧૯, ગુજરાતનાં ૧૪ અને પુનાના ૭ યુવાનો છે.

મુંબઈનાં ૬, ગુજરાતનાં ૮ અને પુનાનાં ૨ ભાઈઓ જવાબ નથી આપતા. પણ આમાંથી ૨ ગુજરાતી અને ૧ પુનાનાં ભાઈ એ જ્યારે આર્થિક રીતે સ્વતંત્ર થાય ત્યારે તેણે લગ્ન કરવું એવી હિમાયત કરે છે. પુના અને મુંબઈનો એક એક ભાઈ જ્યારે તે પૂર્ણ વિકાસ પામે ત્યારે એને લગ્ન યોગ્ય ગણે છે. એ ગુજરાતીઓ જ્યારે તેને જાતિવાસનાના સંતોષની જરૂર પડે ત્યારે લગ્ન કરવાનું સૂચન કરે છે એક મુંબઈ-ગરા અને ૨ ગુજરાતીઓ જ્યારે કન્યાને પોતાની જોખમદારીનું જાન આવે ત્યારે તેને લગ્ન યોગ્ય માને છે. મુંબઈનાં એક ભાઈ જ્યારે તેનું બહુતર પુરૂષ થાય અને તેને ફનીવાદારીનું જાન આવે ત્યારે તેણે લગ્ન કરવું એવું જણાવે છે. યુવાનોના નીરાલા વર્ગ (Under married) પ્રમાણે છોકરાની વય ૧૯ અને ૨૬ ની વચ્ચે - અને છોકરીની વય ૧૫ અને ૨૦ ની વચ્ચે છે.

ધર્મી યુવાનો પુરૂષના લગ્નની વયને તેની આર્થિક સ્વતંત્રતા સાથે સાથે છે એ ધર્મી જ્ઞાન એ ચનારી બીના છે.

૧. યુવતીઓના વિચાર

યુવતીઓનાં મત પ્રમાણે પુરૂષની લગ્ન વખતેની વય ૨૦ થી ૩૦ ની વચ્ચે આવે છે સરેરાશ ૨૫ આવે છે મુંબઈની ૨૨

અને ગુજરાતની ૧૮ બહેનો ૨૫ વર્ષ પુરૂષ માટે યોગ્ય વય ધારે છે.

મુંબાઇની ૬ અને ગુજરાતની ૨ બહેનોએ વયને લગતો જવાબ આપ્યો નથી. પણ એમાંથી મુંબાઇની ૨ બહેનોએવું જણાવે છે કે ન્યારે પુરૂષ આર્થિક રીતે સ્વતંત્ર થાય ત્યારે જ તેણે લગ્ન કરવાં જોઇએ. ઉપરાંત બીજી ૮ મુંબાઇની અને ૨ ગુજરાતની બહેનો પણ એવાજ મતની છે. આમાંથી બે મુંબાઇની બહેનો તો આગળ વધી એવું સૂત્ર રજૂ કરે છે કે ન્યારે પુરૂષ અને સ્ત્રી બન્ને આર્થિક સ્વતંત્ર પામે ત્યારેજ પરણવાને યોગ્ય થાય છે.

બહેનોનાં વિચાર અનુસાર કન્યાની યોગ્ય લગ્ન વય ૧૫ અને ૨૫ ની સરેરાશ ૧૮.૭ વર્ષની આવે છે. મુંબાઇની ૧૫ અને ગુજરાતની ૬ બહેનો ૧૮ વરસ જણાવે છે. ન્યારે મુંબાઇની ૧૭ અને ગુજરાતની ૯ બહેનો કન્યાની યોગ્ય-લગ્ન વય ૨૦ લેખે છે. ૨૨ વર્ષ ગણનારી બહેનો ૬ મુંબાઇમાં અને ૧ ગુજરાતમાં છે. મુંબાઇની ૩ બહેનો ૨૫ વર્ષનો આંક મૂકે છે.

બન્ને રચણાની બે બહેનો જણાવે છે કે કન્યાએ પોતાનું સિદ્ધાંત પુરું કર્યા બાદ લગ્ન કરવું. મુંબાઇની બે બહેનોનાં વિચારે ન્યારે કન્યા પોતાની જવાબદારી પુરી રીતે સમજી શકે ત્યારે તે લગ્ન માટે પુખ્ત ગણી શકાય. મુંબાઇ અને ગુજરાતની એક એક બહેન તો ન્યારે જરૂર જણાય-શારીરિક-ત્યારે જ લગ્ન કરવાની સલાહ આપે છે. જવાબોની સરખામણી કરતાં સ્પષ્ટ માત્રમ પડે છે કે ગુજરાતની બહેનો લગ્ન વયનો આંક મુંબાઇનાં કરતાં ધોળો વધારે મેલે છે.

ધણી બહેનો પુરૂષનાં લગ્ન પહેલાં તેની આર્થિક સ્વતંત્રતાને તદ્દન આરસપક અંગ

લેખે છે એ આશ્ચર્ય અને પ્રગતિસૂચક ખીના છે.

સુવતીઓ અને સુવાનોનાં વિચારોની દુલ્લતા કરતાં, સ્પષ્ટ જણાય છે કે સુવતીઓ મોટાં ઘરેલાં લગ્નની તરફેણમાં છે. સુવાનોનાં મત પ્રમાણે વર અને કન્યાની લગ્ન વય સરેરાશ ૨૨.૬ અને ૧૬.૯ હોવી જોઇએ. સુવતીઓ કહે છે કે વરની વય ૨૫ અને કન્યાની ૧૯.૭ હોવી જોઇએ.

હવે લગ્ન વયની બાબતમાં પ્રોટેનાં વિચાર જોઇએ. તેમના મત અનુસાર ૧૬ અને ૨૮ ની વચ્ચે પુરૂષની યોગ્ય લગ્નવય આવે છે. મુંબાઇનાં ૫ અને ગુજરાતનાં ૨ પુરૂષની વય ૧૮ જણાવે છે. મુંબાઇનાં ૧૧ અને ગુજરાતનાં ૬, ૨૦ વર્ષની તરફેણ કરે છે. ન્યારે બન્ને ઠેકાણેથી ૧૨ મહસ્યો પુરૂષની યોગ્ય વય ૨૫ છે એવા મત રજૂ કરે છે. સરેરાશ ૨૨ વર્ષ આવે છે. મુંબાઇનાં ૧ અને ગુજરાતનાં ૪ લાઇઓએ જવાબ નથી આપ્યા. આમાંથી એક મુંબાઇનાં અને ૨ ગુજરાતનાં લાઇ જણાવે છે કે છોકરા આર્થિક રીતે પદમર-ઉત્તો રહી શકે ત્યાર પછી તેણે લગ્ન કરવાં જોઇએ.

મુંબાઇ અને ગુજરાતનાં એક એક માધ જણાવે છે કે ન્યારે લગ્ન શું છે ? તેવું એને જ્ઞાન થાય ત્યારેજ તે લગ્ન માટે લાયક ઉમરનો કહી શકાય.

આ વર્ગનાં વિચાર પ્રમાણે કન્યાની લગ્ન વયની વય ૧૨ અને ૨૫ ની વચ્ચે આવે છે. અલગત ૨૫ વર્ષ કન્યા માટે યોગ્ય વય જણાવવાનો દિશિત ફક્ત એક મુંબાઇનીવાસીમાં જ છે. પરંતુ ધણી ખરા ૧૬ વર્ષનો આંક રાખે છે. આમાં ૧૭ મુંબાઇનાં અને ૧૦ ગુજરાતનાં છે. ૧૪ વર્ષ કહેનારાં ૩ મુંબાઇ અને ૫ ગુજરાતનાં છે. ન્યારે ૧૫ વર્ષને પુખ્ત કહેનારાં ૬ મુંબાઇ

૪માં અને ૧ ગુજરાતમાં છે. મુંબાઈનાં ૬ અને ગુજરાતનાં ૯ ગૃહસ્થો કન્યાને ૧૮ મે વર્ષ લગ્ન યોગ્ય લેખે છે સરેરાશ ૧૬-૩ વયની આવે છે.

ગુજરાતનાં એક લાઠ જણાવે છે કે ત્યારે શારીરિક જરૂરીયાત હોય ત્યારે પરણતું જ્યારે ત્યાંનાં બે ગૃહસ્થોના વિચાર અનુસાર કેળવણી પૂરી થયા બાદ કન્યાદાન થવું જોઈએ. મુંબાઈનાં એક ૧૫ વર્ષના બાલક કહાડતાં એવું જણાવે છે કે Cohabitation -પંસર્ગ તો ૧૭ વર્ષ પછી જ થવો જોઈએ.

આ વર્ગમાં કમ્પ કેળવણી નહિ પામેલા લાઠજીનાં જવાબો પ્રમાણે પુરૂષની વય ૧૬ થી ૩૦ (મુંબાઈ) અને ૧૮ થી ૨૫ (ગુજરાત) ની વચ્ચે અને કન્યાની વય ૧૨ થી ૨૦ (મુંબાઈ) અને ૧૪ થી ૧૮ (ગુજરાત) ની વચ્ચે હોવી જોઈએ.

આ વર્ગનાં જવાબોમાંથી રમખ બીના તો એ અદાર પડી છે કે ધર્મશાસ્ત્રોએ આર્થિક સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કર્યા પછીજ લગ્ન કરવાની દિમાખત કરી છે. જ્યારે કેટલાકે એ સ્ત્રીને કેળવણી પૂરી મળી રહે પછીજ તેને લગ્ન માટે પુરુષ ગણી છે. જ્યારે કેટલાકનાં મત પ્રમાણે લગ્ન વખતે વર અને કન્યા બન્નેને લગ્નની જોખમદારીનું જ્ઞાન હોવું જોઈએ એક લાઠ તો આજના વધી ચોકળું મંત્રણાવે છે કે જો પુરૂષ પોતાનું તથા પત્નીનું પુરું કરી ચકવાની સ્થિતિમાં ન હોય તો તેણે પરણવું જ નહિ !

ત્રણે વર્ગની તુલના કરતાં જણાય છે કે યુવતીઓને બધાં કરતાં લગ્નવય-પુરૂષ અને સ્ત્રી બન્ને માટે-ધણી મોટી જોઈએ છે. પ્રૌઢ વયનાંઓમાં પણ એ લગ્નવય વધારે રાખવાની વધુ ૨૫% દેખાય છે. અને ત્યારે આર્થિક સ્વતંત્રતા ઉપર ત્રણે વર્ગમાંથી ધર્મશાસ્ત્રોએ મૂકેલો બાર આપણે પાગળીએ

છીએ અને હાલમાં જણાતી વિશ્વવિસ્તારી વેપરની મદદ અને જીવસેષ બેકારી તરફ દ્રષ્ટિ દોડાવીને છીએ ત્યારે એવું જ જણાય છે કે આજના વગર કાયદાએ ફરજિયાત ઓછાં થતા જશે.

અને નજીકનાં ભવિષ્યમાં આપણે જે પ્રશ્નો સાથે બાથ બીડવી પડે એવો પ્રશ્ન ઉપરનાં પરિણામો હિમો કરે છે. અને તે એ છે કે યુવાન જ્યાં સુધી આર્થિક સ્વતંત્રતા મેળવી, લગ્નની જોખમદારી પોતાને સ્ત્રી લઈ ન શકે ત્યાં સુધી-કદાચ ૨૫ વર્ષથી પણ વધારે-તેને લગ્ન કરવાનો વિચાર મુલતવી રાખવો પડશે. અને આ બાબતમાં વડીલો પણ યુવાનો માથે મંમત થવાનો સંભવ છે.

મારા નમ્ર વિચાર મુજબ તો ભવિષ્યમાં લગ્ન ધણી મોટી હિંમતે થશે અથવા તો હાલનાં કરતાં વધારે સ્ત્રીઓ જીવનકલકમા પડી, પગથાર થવાની કોશીલ કરી લગ્નનાં મેનનામાં ઝંપનાવશે. અને આવું થાય તો પતિ અને પત્ની બન્નેની સંયુક્ત કમાણી (Joint Contribution) થાંથી ચાલતાં ' ઘર 'ની સંખ્યા વધતી જશે કદાચ તેમ પણ ન થાય કારણ કેટલીક સ્ત્રીઓએ એવો વિચાર દર્શાવ્યો છે કે જો સ્ત્રીઓ આર્થિક રીતે સ્વતંત્ર હોય તો તેમને લગ્નની જરૂર રહેતી નથી !

અને એ સાથે વધારે મહત્વનો અને ગુચરણાભર્યો પ્રશ્ન યુવાનોમાં નીતિનાં મૂલ્યનો છે. ઉપર જણાવ્યા મુજબ આર્થિક સ્વતંત્રતા (જન્મેને) મોટી ઉપયોગ મળે અને લગ્ન ત્યાં સુધી મોકુફ રખાય અને દિલની આશો-દવા જોતા, કામશાહની દ્રષ્ટિએ પણ મોડાં લગ્ન કરવાં હાનિગરક છે પશ્ચિમનાં દેશોમાં અને દિલમાં પણ કેટલીક ન્યાતોમાં ધણી મોટી હિંમત સુધી લગ્ન થતાં નથી તેથી

ભતીય નીતિના કદંબો સંવાલ ઉપસ્થિત થયો
છે અને તેનાં પરિણામ આપણે અર્ધા
ભણીએ છીએ.

વિવાહ

યુવાનો (ઉંચી કેળવણીવાળા વર્ગ)

| | મુંબાઈ | ગુજરાત | પુના |
|---------------|--------|--------|------|
| તરફેશુમાં | ૧૦૦ | ૫૯ | ૪૩ |
| વિરધમાં | ૫૧ | ૪૧ | ૨૧ |
| અચોક્કસ | ૧૬ | ૧૦ | ૧૩ |
| જવાબ ન આપનારા | ૬ | ૮ | ૬ |

યુવાનો (મેટ્રીક સુધી અણેલા)

| | મુંબાઈ | ગુજરાત |
|-----------|--------|--------|
| તરફેશુમાં | ૧૮ | ૫ |
| વિરધમાં | ૧૧ | ૪ |
| અચોક્કસ | ૧ | ૧ |
| જવાબ નથી | ૧ | - |

યુવતીઓ

| | મુંબાઈ | ગુજરાત |
|----------|--------|--------|
| તરફેશુ | ૨૭ | ૧૬ |
| વિરધ | ૧૨ | ૬ |
| અચોક્કસ | ૨ | ૩ |
| જવાબ નથી | ૧૦ | ૨ |

પ્રોદ-૧ લો વર્ગ

| | મુંબાઈ | ગુજરાત |
|----------|--------|--------|
| તરફેશુ | ૧૪ | ૧૭ |
| વિરધ | ૨૦ | ૧૦ |
| અચોક્કસ | ૬ | ૬ |
| જવાબ નથી | ૫ | ૩ |

પ્રોદ-૨ નો વર્ગ

| | મુંબાઈ | ગુજરાત |
|----------|--------|--------|
| તરફેશુ | ૧૦ | ૧ |
| વિરધ | ૬ | ૮ |
| અચોક્કસ | ૩ | ૪ |
| જવાબ નથી | - | - |

ઉપરની વિગતવાર સંખ્યા ઉપરથી જણાય છે કે ત્રણેક વર્ષમાં વિવાહની તરફેશુ કરનારા ભાગ વધી ગય છે. વિવાહની તરફેશુનું મુખ્ય કારણ એવું દર્શાવાયું છે કે તેથી છાકરા છાકરી એક ખીજનાં સમાજ-મર્મા પોતાનાં લગ્ન-પહેલાં આવે અને અન્યોન્યનાં વિચાર-સ્વભાવ વિગેરેથી આગળ-ધોજ માણીતગાર થાય. જે કાંઈ ખોડ ખાંપણ હોય તો તે દૂર યત્ન શકે અમર વિવાહ પૂરી શકે. વિવાહની તરફેશુ કરનારાઓમાંથી આ યોગ્ય એ પૂરી પછુ સકલ નેષ્ઠએ એવી હિમાયત કરે છે. કેટલાક એની વિરુદ્ધ એવું કારણ બતાવે છે કે વિવાહથી બંને પક્ષો 'અંધાર' ભય છે.

યુવાનો કરતાં ઘણી વધારે સ્ત્રીઓ વિવાહની તરફેશુ કરે છે. બે જુદોનાં તો પ્રેમલગ્ન ન હોય તોજ વિવાહને યોગ્ય ગણે છે. કારણ તેથી અવિધ્યનાં આશ્રવન સાથી (જેની સાથે પ્રેમસંબંધ નથી હોતો) સાથે પરિચય પાડી શકાય. અને એક ખીજનાં વિચાર-સ્વભાવ જાણવાની તક મળે. કેટલાકનાં મત પ્રમાણે તો 'જોડું' યોગ્ય નીવડશે કે નહિ તે જાણવાની વિવાહ એ કસોટી છે. જરૂર પડે વિવાહ તોડવાની સ્વતંત્રતા પણ કેટલાકને નેષ્ઠએ છે. વિવાહની વિરુદ્ધ કેટલાકે એવું કારણ બતાવ્યું છે કે વિવાહ સમય દરમિયાન થયેલો પરિચય તદ્દન ઉપરછડેલો અને ચોક્કસ હોય છે; કારણ બંને વ્યક્તિઓ સામાથી પોતાની ખામીઓ છુપાવવાની જ યુક્તિમાં હોય. વળી વિવાહથી પસંદગીનું ક્ષેત્ર મલ્લું ડુંકે થઈ જવાનો કેટલાકને સંભવ લાગે છે. કારણ વિવાહ એટલે થીએટરમાં રીટ 'રીઝર્વડ' કરાવ્યા જેવું થાય છે.

યુવાનોનાં મોટા ભાગે 'પસંદગી' અને 'સ્નેહલગ્ન'ની અદિધરી કરી છે એટલે

તેમાંનો ૬૦% જેટલો ભાગ વિવાહની તરફેણ કરે છે એ વિસ્મય પમાડનાર છે આનું કારણ કદાચ એ હશે કે વિવાહ પશ્ચિમના સવનન કાળની ગરજ સુંદર રીતે સારી શકે છે. હિંદુસ્તાનમાં લિન્ન જાતિના યુવાનોને ભેગા મળી સ્વચ્છંદ રીતે સમાજમાં આવવાની તક ધણી નહીં મળે છે. કદાચ વિવાહ આવી તક આપે. આથીજ જરૂર પડે. વિવાહ વૃદ્ધી શકવા જોઈએ એવી શરત ધણી યુવાનોએ મૂકી છે.

લંઝન પહેલાં જીવનના સાથીના માઠ પરિચયમાં આવવાની યુવાનોને ધમશ છે. એક શાષ્ટ્ર જણાવે છે તેમ “ આપણા આધુનિક આર્થિકજન એક પાંજરા છે જેમાં અંદર જવાનો માર્ગ ધણો સરળ અને સહેલો છે. પરંતુ એક વખત અંદર સપડાયા કે પછી બહાર નીકળવાનો કોઈ પથ ઇલાજ નથી. ” એટલે એ પાંજરામાં આખા જીવનભર જે સાથીની સંગાયે કવિષ્વમાં પૂરાવાનું છે. તેનો આગળથી જ પરિચય કરવાની ઉત્કંઠા તદ્દન કુદરતી અને ઇચ્છયા યોગ્ય છે. વિવાહ ‘ પસંદગી ’નો પ્રશ્ન નાશુદ કરે નહિ. અને કરી શકે પણ નહિ પરંતુ દરજીયાત તદ્દન અભણમાં સાથે યથેલાં લગ્નેશ્વરથી ઉપજતી કમનસીબ કઠાણીઓનાં દર્દ ધણે અંશે ઓછા કરવા સમર્થ નીવડે. વિવાહકાળ દરમ્યાનનાં પરિચયમાંથી જે જે વસ્તુ મહન ગંભીર અને વિશેષ ફેર લાગે તો અવસર એ વિવાહબંધન ને લક્ષ્યમંધન સમુદ્ધ અંગેદ રાખ્યા સિવાય, તે તોડવાની છૂટ હોવીજ જોઈએ. નહિ તો કદાચ વિવાહ-કાળનો હેતુ અર્થજ નય. પરંતુ એવી છૂટ મળે તે પહેલાં સમાજમાં માનસિક પરિવર્તન જરૂરનું છે, હમણાં તો જે કોઈ વિવાહ તૃપ્તો તો ફક્ત કન્યાને જ ખમવું પડે છે. લગ્નનાં નજરમાં તેની કીમત ધરી નય છે અને ખીજે લાયક

વર મેળવવા માટે તેનાં સંબંધીઓને ધણા શર્શ મારવા પડે છે. જે કેટલાક સંજોગોમાં વિવાહ તોડવાનો હક કબુલ રાખવામાં આવે, તો કન્યાની કીમત ધરી જવાનો સમય નથી ‘ વિવાહ ’ની સંરચા ધણી ઉપયોગની અને સુખી પરિણામ આણનારી નીવડશે.

વિવાહ સંબંધી કેટલાક લાક્ષણિક જવાબો

યુવાનો (તરફેણમાં)

(૧) વર અને કન્યાનાં ચારિત્ર્યનાં વિકાસ માટે વિવાહ ધણું ઉપયોગી સાધન નીવડે. અલગત પસંદગી અંગન હોવી જોઈએ. અને જે બંનેને એમ લાગે કે આપણું જોડું સુખી ધમ શકે એમ નથી તો પછી એ વિવાહસંબંધ તોડી નાંખવાની બંનેને છૂટ હોવી જોઈએ...જે વિવાહનો હેતુ ખરો-ખર ફળીમૂત થાય તો “ દ્રાપદ મેરજ ”નું સ્થાન એ ખુદીધી લાઇ શકે. અને તેમાં છુટાછેડાનાં હક્કની કાંઈ જરૂર પણ રહે નહિ એટલે આપણી સમૃતિનો પૂર્વરંગ લોપ થવાની ઝીક પણ નથી.

(૨) વિવાહ જોઈએ, પણ તોડવાની છૂટ સાથે...એ કાળ દરમ્યાન જેમાં જે મતભેદ હોય તો તે કમી કરવાનો પ્રયત્ન કરવો અને છેવટે જે એવુંજ લાગે કે જેનું પરિણિત જીવન સુખી નીવડવું-કાંઈ છે તો પણ એ સંબંધ શાંતિથી તોડી નાંખવો.

(૩) એકમીજનાં મનમાં સામા માટે પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય અને યુવાનીની ઘેલછામાંથી બંને મુક્ત થાય.

(૪) આ અંશત સવાલ છે.....

(૫) હા. કન્યાની વીસ વરસની ઉમરે વિવાહ કરવો જોઈએ નહિં તો નિશાળનાં વર્ગોમાં વચ્ચેશ પ્રેમનાં ઉર્મિ-ગીતાથી તેમનો પ્રેમ ઉધી દીશાએ વળી નય.

(૬) પ્રેમલગ્ન હોય તો વિવાહની જરૂર નથી. આહુ રૂની પ્રમાણે યતાં લગ્નોમાં ખરી.

(૭) હા. પુખ્તવય યથા પછી. યુવાનીનાં અંકુરો સ્ફુરતાં, કન્યા તેમજ છોકરામાં એક જાતનું જાતીય આકર્ષણ Sexual Attraction-ઉત્પન્ન થાય છે-એકબીજાનાં સદચારની તેમજે અંખના નિર્દોષ અંખનાં યાય છે. ઇન્દ્રિય સંજોગની ઇચ્છા લક્ષી મોડી જન્મે છે. જેમ જેમ છોકરા અને છોકરીઓ વધારે ને વધારે પરિચયમાં આવતા જાય તેમ તેમ એવી અંખના ઓળખી યાય છે.

(૮) વિવાહ એ ' રીટ રીઝર્વેડ ' નાં જેવું છે. જો બન્ને પોતાની જોખમદારી સમજ્યા પછી વિવાહીત થાય તો સારું.

(૯) હા. કારણ બન્નેમાં પરસ્પર સદાનુભૂતિ અને માયા ઉત્તેજવા પુરતો સમય મળે.

વિવાહની વિરૂદ્ધ

(૧૦) જો સમાજ પસંદગીનાં લગ્ન કરવા રેતો હોય તો વિવાહની સંરથા એહુ રાખવી એ પીછે હઠ કહેવાય.

(૧૧) ના. અબ્યામમો રંખલન પડે

(૧૨) ના. એનાંથી સ્વતંત્રતા છીનવી લેવાય છે.

(૧૩) ના. કારણ એ અંધન છે. વિવાહ વખતે છોકરા મારો દોષ. પણ પાછળથી તે બદલાયતો નીકળે અને કન્યા તેને પરજીવા નાખુલ યાય. કિસ્સે જ્યાં વિવાહ તોડી સકાતાં ન દોષ (અને એવી ન્યાત દિંદુ સમાજમાં ષાગ્રેજ અસ્તિત્વ ધરાવે છે) ત્યાં એ હાનિકારક છે.

(૧૪) ' પ્રથમ દષ્ટિએ પ્રેમ ' નાં તુલમાં હું માનનારો ન દોવાથી, વિવાહની આવશ્યક-

કતા મને સમજાતી નથી ત્યાંસુધી પુરુષ લગ્ન માટે તૈયાર ન હોય ત્યાંસુધી. એણે ઓની પસંદગીનો વિચાર કરવાજ ન જોઈએ. અને ઓની વરણી યથા પછી લગ્નમાં વિલંબ ન જોઈએ.

(૧૫) ના. લગ્નની પાત્રી જોતની દીવાલ પાછળ ઓ પુરુષ ઘોંઘાઈ જાય તે પહેલાં પોલીસ ચોપી પરનાં ' લોક-અપ ' look-up જેવું છે.

શુભતીર્થા

વિવાહની તરફેણમાં

(૧) સંવનન માળ લામો દોવો જોઈએ. કારણ લગ્નનાં કરારથી અંધાય તે પહેલાં તેમાંથી છૂટવાની તક મળે.

(૨) એક બીજાના સંસર્ગ માટે આવશ્યક; જો બન્નેની જોડી યોગ્ય ન હોય તો તોડી નાંખવો.

(૩) હા. ૧૬ વર્ષની વયે. આ વયે કન્યાને સ્નેહભર્યા સદચારીની શોધમાં આડે માર્ગે દોરવાખ જવાનો ભય છે, જેથી વિવાહ અને લગ્નની વચ્ચેનાં માળામાં બન્નેને એક બીજા માટે પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય અને બન્નેનો સ્વભાવ પરિચય પડે.

વિરૂદ્ધમાં

(૪) તદ્દન આવશ્યક નથી. જો પરજીવાનાં બન્ને તરત અનુપયા દોષ તો કદાચ ઉપયોગી નીવરે. પણ હાલમાં જમા સમાજ જોમાં પોતાનાં સમાજદાતાનાં દોષ વિવાહ માળ દરખાન અંતાડવાની પ્રથા દોવાથી વિવાહની સંરથા નિરર્થક છે.

(૫) પ્રેમને વિવાહ જોવા અંધની જરૂર નથી.

(૬) ના. અંધજન મન અરિયર છે.
(૭) પરસ્પર પ્રેમ હોવ તે જોનજરૂરી.

પ્રીતોનાં જવાબો (તરફથી)

વાંકડો-પહેરામણી

(૧) પશ્ચિમનાં મમાજર્માએક ખીજનાં શુશુદોષ જોવાની તક થયું મળે છે. તેમ વિવાદથી આપણા મમાજર્મા પશુ મળે.

(૨) હા. ન્યાસિધી ન્યાતોનાં વાકા દિદુ સમાજમાં છે, ત્યાસિધી.

(૩) હા. જન્મેમાં છુપો રહેલો પ્રેમ ગતિવાન થાય. જન્મેને વારંવાર મળવાની તથા પત્રવ્યવહારથી પરિચય વધારવાની સ્વતંત્રતા હોવી જોઈએ.

(૪) પરિચયથી પરસ્પર પ્રેમ અને સહાનુભૂતિ વધે.

(૫) હા. કારણ એ કસોટીનો (Probation) કાગ છે.

(૬) કવચિત્ત ઝમકતા સમાજમનાં તણખાથી, જન્મેમાં સ્નેહની ડામળ લાગ-ણીઓ પેદા થાય, વડીયોની છાયા નીચેજ આ પ્રેમ ઉછરે છે. વિવાદની પ્રથા પશ્ચિમનાં અનીતિભર્યા સવનન કરતાં હળસે દરજ્જે ચડીયાતી છે.

વિશ્લેષ

(૭) વિવાદ એટલે માત્રાપની પસં-દગી એ ઉત્તેજનને પાત્ર નથી.

(૮) દેહીક ન્યાતોમાં વિવાદ એ પવિત્ર કશર છે એટલે તૂટી શકે નહિ-રકન કહેવાતી આખર ખાતર-માટે વિવાદ તદ્દન નકામો છે.

(૯) ના પ્રેમ તો સ્વયંબૂજ રહેવો જોઈએ

ધણીઓ વાંકડો અમર પહેરામણી (લગ્ન વખતે કન્યા પક્ષ તરફથી વરવાળાને અપાતી રકમ જે ખાસ અનાવિયો, પાટીદારો, બંગાળીઓ જમીનદારો, પારસીઓ અને મહારાષ્ટ્રનાં કાયસ્થ પ્રજાઓમાં પ્રચલિત છે) ની વિરુદ્ધ છે. એને નાબૂદ કરવાની ધણીની ધ્વજા છે. કારણ એ પ્રથા લગ્નને વેપારનું સ્વરૂપ આપી દે છે. થોડા પદ્ધતિના રીવાજની બાંહેધરી કરે છે કારણ વરપક્ષ તરફથી કન્યાને ભેટ અપાતી પદ્ધતિની રકમ તેની સ્ત્રીધન મિલકત હોય, એનાં ઉપર તેનાં સ્વતંત્ર દબ્બ રહે છે. એટલે કદાચ કમનસીબે તે વિધવા થાય અને જો તેનાં પતિએ તેનાં કારણે ચોપણ માટે કાંઈ સાધન ન ક્યું હોય તો પદ્ધતિમાંથી તેને ધણી મદદ ગણી શકે. ધણીનો વિચાર પદ્ધતિની રકમ વધારવાનો છે.

વાંકડાનાં વિરુદ્ધ ખાસ કારણ એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે કન્યાપક્ષની પસંદગીનું ક્ષેત્ર એથી ધણું ટુંકુ થઈ જાય છે. જો કન્યાનો પિતા ગરીબ હોય તો સારો ભણેલો વર મેળવવા તે અશક્તિમાન નીવડે. અને કન્યાને ગમે ત્યાં ખાડામાં નાખી દેવાની તેને ફરજ પડે. ચાર પાંચ યુવાનો વાંકડા પહેરામણીની તરફથી છે અને એ રકમને સ્ત્રીનાં ભવિષ્યનાં કારણે ચોપણ તરીકે જુદી રાખવાની સલાહ આપે છે. ધણી પ્રીતો પશુ વાંકડાની વિરુદ્ધ છે એ જ્ઞાન-જની વાત છે. ગેટલાકાએ સ્વયન ક્યું છે કે પદ્ધતિને બદલે વરનો ફરજિયાત વીમો ઉતરાવી, કન્યાને નામે એમાર્જન કરાવવો.

જાગતી જ્યોત

લેખક:

શ્રી હાર્ગજરામ વિદ્યલ વરેરકર

પાત્રો

વિજયા

કુંદા

વરદા

ચીંગી

જયવંત

વિદ્યનાથ

શ્રવેત્તમ

બાબાસાહેબ

નંદુ

સદોબા

ઉપરાંત રસોઇઆ, બે શુદ્ધરથો વગેરે

અંક પહેલો

પ્રવેશ પહેલો (ચાલુ)

કુંદા: કહ્યું ને ? પછી ધરે આવી પણ શકવાતું નથી.—પણ ખોટું શા માટે બોલું ? વિજયા આજે મારું મન બધું જ અસ્વસ્થ થયું છે. કારણ કહું તો કાંઈ નથી. પણ જીવ કાણ જાણે ગભરાવા જેવો લાગ્યો. ધણી જ લઘાસીનતા લાગવા માંડી. ધરે કાંઈ મળે નહિ; ખોટું પણ કોની સાથે ? વજી નોકરડી સાથે ? હાલમાં બુધું આમ ચાલી રહ્યું છે. બે બે દિવસ સુધી મેળાપ થતો નથી. કાપડ બજારમાં ખજાણાટ ચાલી રહ્યો હોય ત્યાં અહીં મારા જીવના ખજાણાટનો કાણ વિચાર કરે !

વિજયા: સુમે ! નહિ કુંદાખાઈ—

કુંદા: જો, હું પણ પેલી નફરત વરદાની જેમ શરમાવ નહિ. લક્ષ થયા પછી નામ બદલવાનું એ નક્કી જ છે. પરંતુ આમ કાંઈ આખમાં આંખળી ધાલીને બતાવે એ મનને કંપે છે.

વિજયા: તો હવે કયા નામે તને બોલાવું, તે એકવાર નક્કી કરી દે.

હું મારા કરતાં વધે નાની છે પરંતુ હું મારા કરતાં આગળ વધી, મારા કરતાં પહેલાં સૌભાગ્યવતી બની. પ્રપંચની કસોટીમાં મારા કરતાં મોટી ઠરી. સુખી કદીશ તો તારા પતિરાજને ખરાબ લાગશે. એકલી કુંદા કેમ કહું ? કુંદાખાઈ કહું તો પારકા પણાના ભાસ થાય છે. મુંઝા એક લક્ષ્મી કેટલી ઉલટાપાટલ થાય છે ?

કુંદા: જો આનંદ હોય તો તે આ ઉલટા પાટલમાં જ વિજયા ! આજે તને એ નહિ સમજાય. તારું લક્ષ, નક્કી જ થઈ ગયેલું છે. માત્ર નામ બદલવાનું અને ધર, બદલવાનું એટલું જ બાકી રહ્યું છે. હવે તને ધરનો શો તોરો કહે ! કંઠનીયર પતિરાજ.

વિજયા: જો, પણ મારું પોતાનું આ ધર છે ને ? એ કાંઈ છોડી દેવાનું છે ?

કુંદા: તો શું નાજીયુદી ઓઝોની મારફતે વરને સામી લાવવાની છે ?

વિદ્યનાથ: (પ્રવેશ કરીને) શું આ પોતે જ પોતાના પગે ચાલીને આવ્યોને ! કાંઈ પણ દાવો કર્યા વિના, પોતાની આપ ખુશીથી ધરને પીયર કરીને, અતિ સામર્ય કરાવવા, આ આવ્યો, હું જો !

વિજયા: નહિ, ગીરે તે વખતે આવવાની
તો તારામાં જોડ જ છે વિસ્.

કુંદા: વિસ્ ? હજી પણ વિસ્ કહે છે ?

વિજયા: હજી સુધી કેમ ? ગમે ત્યારે
પણ હું તો વિસ્ જ કહેવાતી છું. તારી
જેમ અને કાંઈ નામ બદલનાર નથી કે મોટા
નામે પણ બોલનાર નથી.

વિદ્યનાથ: જુઓ કુંદામાઈ, અને નવા
કાળનાં નવા ગાણસો, જુના પૂરાણો
આચાર હવે કોઈને જ ગમતા નથી. હવે
એની સમ્પ્રત્તિ જ યથા આવી.

વિજયા: ઠીક; એ રહ્યું, પણ હવે
બગતે જ સમયે આવવાની રીત કપારે પૂરી
ધવાની છે ?

કુંદા: હમ યથા ગયા બાદ !

વિદ્યનાથ: ખરું છે. તે વખતે રહેવા
ન કહેવાની વાત જ રહેવાની નથી. વેળા
એવેળા એ પ્રક્રમ પણ રહેવાનો નથી. કાળ
વેળાનું પરિણામ આજે પછી, નવા જુના
કાળનું એકીકરણ ચત્તાની સાથેજ સુકાળ,
ફાળ પણ સરખો જ લાગશે. કેમ, હું
કહું છું તે ખરું છે ને ?

વિજયા: એવું અત્યાર પહેલાં લાગતું
હતું. પરંતુ પરિશિત યજ્ઞેશ એકને બાલુએ
સંખીબીને પોતાના ઉદ્દોગ પદ્ધતિમાં જ
ગત યજ્ઞેશ લોચા પછી એમ લાગે છે—

કુંદા: એ ઠીક નથી લાગતું, વિજયા—

વિદ્યનાથ: શું લાગે છે ?

વિજયા: એમ લાગે છે કે, લગ્ન કરતાં
પહેલાં હજી થોડો વંદુ વિચાર કરવો.

વિદ્યનાથ: હજી કેટલા દિવસ વિચાર
કરી રહેશે વિજયા ? આ સુગ્રી, નહિ,
કુંદામાઈ, તારા કરતાં વધારા, નાની જરાજર
ચાર વર્ષે નાની, તેનું લગ્ન યથા ગયું. મવીત-
મરાન જેવો મુખનો મોટો વેપારી—કલમમાં
હતમ પતિ તેજે મેળવી લીધો—

કુંદા: અદેખાઈ આવે છે ?

વિશ્વનાથ: મને ? મને શા માટે

અદેખાઈ આવે ? મારે કાંઈ થોડોજ પતિ
જોઈએ છે ? વરદા હોત તો તેજે ગમે તે
કહું હોત ! ગમે તેમ પણ હું તો મજબૂર !
હસે છે શું સુમે—નહિ કુંદામાઈ !

કુંદા: તમે લોક એવી જોડામોડી કરવા
મંડયા છો કે, લગ્ન થયું એટલે પાપ થયું.
એમ લાગે છે. મુંઝા, નામમાં સુદ્ધા પારકા-
પણ !

વિદ્યનાથ: છે ને ? એ જોડામોડી
કાણે કરી ? પીપરમાંનાં દાળરીપત્રકમાંનું
નામ સાસરાનાં દાળરીપત્રકમાં કદિ ચાલતું
નથી હવે વિજયાનું નામ શું રાખવું તેનો
હું વિચાર કરું છું

વિજયા: બીજા કાંઈ પધો છે ? માન
બીજાઓની જોડરીઓનાં નામો પાડવાનો.
પરંતુ ખ્યાનમાં રાખ, વિસ્, હું તેઓમાંની
નથી હું. લગ્ન થયું એટલે જેમ મારું રૂપ બદ-
લાવાતું નથી, તેમ જ નામ પણ બદલાવાતું
નથી. નામ અને રૂપમાં ફેરફાર કરવાની
ફરજ પડશે તો એવાં લગ્નની હું કોડીલર
પણ પરવા કરનાર નથી.

કુંદા: સાબરુ, વિસ્માય ! આ એકનો
સામનો કરવાનો છે. પહેલાંથી વિવાદ તો
વડિલોને હાથે યજ્ઞેશ છે પરંતુ હવે લગ્ન
તો ઝાકરા ઝાકરીનાં કરવાનાં છે. એકએકને
જરાજર બનવું જોઈએ.

વિશ્વનાથ: જોઈ કેવી આજીઆઈ જેવી
જોડે છે ? લગ્ન થયું કે આવડી સરખી
ચોગીનામાં પણ પ્રુપ્તપણું આવી નવ્ય છે.

વિજયા: અને ઝાકરામાં, પુરોમાં ?

વિશ્વનાથ: તેઓનાં કાંઈ નામ બદલાતાં
નથી તેમ નામ પણ બદલાતું નથી. પતિ-
પણનો આજગયો જ ખ્યાલ હોય છે.

કુંદા: ખરું છે. પણ એ અગતે બીજાને
આજગયો જ ખ્યાલ નથી.

વિશ્વનાથઃ અરે આ બેસર સર આજે
ક્યાથી આવ્યો છે ? આવ્યો ત્યારથી જોઈ
છું તો તારો સર આમ બેસર જ આવે
છે. વિજયા સુદ તેથી તો ગમરાપથી લાગે છે.

વિજયાઃ એ પરિણામ જૂનનું. જૂન
લાગી છે ને બધાને !

વિશ્વનાથઃ શાની ? અમની કે પ્રેમની ?
વિજયાઃ સુમીનાં લક્ષ્ય થયાં છે તેને
માટે પ્રેમનો પ્રશ્ન જ નથી. મારું પશુ દરેક
છે. એટલે પ્રેમની જૂનનો પ્રશ્ન જ મટી
ગયો છે. હવે રહી છે એક અનંતની જૂન.

રસોધ્યાઃ (પ્રવેશ કરીને) ભોજન
તૈયાર છે.

વિજયાઃ ત્રણેયું ને ? જુએ છે શું ?
હા, કહે ને ! (તે હસતો હસતો જાય છે)
હું સર્વોત્તમરાવને કાન કરું છું. તું આજની
રાત્રિ અહીં જ રહેજે. વિષ્ણુને પશુ પછી
ખેલતાં કાંઈ સંકેત લાગશે નહિ. ખરું ને ?

વિશ્વનાથઃ મને ક્યારેય સંકેત લાગતો
નથી પરંતુ તેટલા ખાતર જ તેને અહીં
રાખતી હોય તો તેમાં મારો હકાર છે.

કુંદલઃ યદ્યપિ પતિશાહીની શરૂઆત ! જો,
વિષ્ણુ, હકારની શરૂઆત યદ્યપિ છે. હવે પછી
નકાર આવવા લાગશે.

(પડો પડે છે)

પ્રવેશ બીજો

(એયોલો સ્ટ્રીટ પર સદોષ્યા અને જયવંત
પ્રવેશ કરે છે)

સદોષ્યાઃ અરે, હજારે રહે કહું છું ને !
આટલી ઉતાવળ શો માટે ? મોટર ઇજીનીયર
થયો એટલે કાંઈ એમ હટકી જવાનું
નથી. હું આપણી બેઠકનો માથુસ બેઠક
શો માટે ?—કલાકના કલાક દુકાનમાં ઉભા
રહેવું પડે છે. તેથી પણ ચાલવાની સગવડ
બરાબર મળેલી છે. તને મને બરાબર છે,

જયવંત, કોણકવાર મોટર ફાઇટ વાપરવાની
મળે છે, એટલે તારા પગને આગ પળાવળ
લાગી છે—

જયવંતઃ તારા પગને વિશ્રાંતિ જોઈતી
હોય તો એક દિવસ તને ક્ષેત્ર લીફ્ટ આપું.
બરાબર જુલુ સુધી ચાર છ વાર લાઇ જઇ
લાવું, પછી તો યશો તારું સમાધાન ?

સદોષ્યાઃ સમાધાન યશો ખરું પશુ
ક્યારે ? જવાનું મળશે ત્યારે ને ? મારા શેઠનો
સ્વભાવ તને બરાબર માલુમ છે. તારા
મામા જ થાય છે ને તે ?

જયવંતઃ મામા નહિ, પિતરાઇ લાઇ !

સદોષ્યાઃ મામા શું, મોરાત લાઇ શું
અને પિતરાઇ લાઇ શું કાંઈ પશુ તે તારા
છે ને ? તું તેમને ધરે આવે જાય છે ને ?
ત્યારે તેમનો સ્વભાવ તને બરાબર માલુમ
છે. બેરા, મરી મરી જાય છે, લાખની પુંછ
યદ્યપિ છે પરંતુ હજી તેનો લોભ છૂટતો નથી.
એટલા બધા પૈસા કમાઇને શું કરવાનો
છે ? એકલો જ સદાશિવ—

જયવંતઃ ખરેખર, તે એકલો જ અને
તું સદાશિવ. એકલો જ શાનો કહે છે,
મૂખો ! લગ્ન થયું છે ને ? સુંદર યાદની
જેવી જેવી કરે. એ કાલે નક્કીની સાક્ષી
પરિવાર વધતો જશે. લાખના ભાગ પડશે !
અને જો, સદોષ્યા, પૈસા કાને નથી જોઈતાં ?
પૈસા તો દાર છે. એક વખત જરા-સંરખો
ચટકો લાગ્યો કે દાર જેમ એક પેગથી અટ-
કતો નથી તેમજ પૈસા એકવાર ખિસ્સામાં
પડ્યા કે ખિસ્સાનું મોઢું વધવું, ને વધવું
જ જાય છે. અને પૈસા મળતા હોય તો
પત્ર કોણએ મેળવવા નહિ કે ? બધા જ
કાંઈ તારા મારા જેવા દરિદ્ર નથી હોતા !

સદોષ્યાઃ તે ખરું છે. પરંતુ એના
લાખને માટે એ અમારી ખાખ દા માટે
કરે છે ? સુંદર મોના જેવી જેવી કરે જે

પરંતુ એ એ દિવસ સુધી કાતે ફાલ ધરીને
કુકાનમાં જ રહે છે, તો પછી બેટાએ લગન
શા માટે કર્યાં ? ખરું કહું, જયવંત, મને
તેની ધણી દયા આવે છે. ધરે એકલી જ
રહે, બિચારી ! તું તેને સોજત કરાવતો
હોય તો !

જયવંત : હું ? અરે, મૂખાં, સ્ત્રીને
સોજત કરાવવા માટે પશુ કોઈ સ્ત્રી જ
જોઈએ.....

સદોબ્ધા : એમ કે ? તો તું પશુ લગન
કર. હું તારી મામી—

જયવંત : મામી નહિ; પિતરાઈ ભાણી,
માવ ભાણી જ કહે તે.

સદોબ્ધા : અરે, મામી શું ને બાળી શું
બધું એક જ. તું લગન કરે એટલે પછી
તારી બેરીને તેને ધરે રાખ. નથુંદ બોમખ
સુખ સમાધાનથી રહેશે—

જયવંત : નથુંદ-બોમખ નહિ, દેરાણી
જેઠાણી—

સદોબ્ધા : ઠીક, દેરાણી-જેઠાણી, એ
બધાં સગપણની આપણને કંઈ સમજણ
પડતી નથી, લામ. દેરાણી જેઠાણી ધરે
રહેશે. બિચારીને સોજત થશે અને તને પશુ
લાભ થશે. મોટર દોઢાવશે.

જયવંત : કેમ, અમારી મોટર તારી
આંખમાં ખટકે છે ! બાબરે, એકવાર
અમારા કારખાનામાં આનીને જો, ચાર
ત્રિવંસ કામ કરે પછી ફરી મોટરનું નામ
સુદા લેવાનો નથી તારી કાપડની કુકાન જ
તને ઠીક લાગશે.

સદોબ્ધા : તે પશુ ખરું છે. પશુ જો,
અમારા ધંધામાં એક મોટું સુખ છે ધરાઈ
માવ પૂરણી જ નથી હોતી એટલી રાહત
છે. અમે અમારે એકલા બાઈ, સાંઢી પર
સુવું અને લોન્ગમાં જમવું અરે લોન્ગ પશુ
રાત્રી ! હમણાં તો ચાર આનાની પેટની

સગવડ થઈ છે તેથી મને ત્યારે જમતે ચાર
કોળીયા ખાઈ આવવાના. આ જન્મે તો કંઈ
લગનો ચાન્સ લાગતો નથી—

જયવંત : કેમ નહિ ? આપણે કંઈ
સાહેબ લોક નથી ! હિન્દુ જાતિમાં બીજી
મને તે અડચણ હતી, પશુ લગનની સગવડ
તો ધણી હિતમ ! બાપ માત્ર છોકરીનાં
લગન માટે-મરી દિટે છે. બિચારી કેમ ન હોય,
પરંતુ છોકરી માટે એક વાર પતિ મળ્યો
એટલે તેની સાત પેઢી સ્વર્ગમાં જાય છે !

સદોબ્ધા : હું કંઈ બાપ નથી અને મારે
બાપ થવું પશુ નથી અને એ છોકરીના
લગનની બાજગડ આપણે નહિ જોઈએ બાઈ !
આપણે એકલા જીવ મહાશિવ છીએ એજ
સારું છે. આ અમારા શેઠનું જીવે છે જ ને !
પત્ની ધરે એકલી મરે છે પરંતુ તેને તો ધરે
પુષ્કળ જૈશ્વંત પશુ છે. મારી બેરી ધરે શું
કરવાની ? ગારા શેઠ ચોવીસ કલાક મરે છે
એટલે અમારે પશુ મરવું પડે છે. તે લાખ
કમાય છે પશુ બાપ અમારી યાય છે,
એટલે લગન કરીને કોઈની છોકરીને સંકટમાં
શા માટે નાખતી ? નહિ રે, બાબા ! આ
છે તેમ જ. ઠીક છે. તારે કંઈ એજ નથી. તારી
બેરીને તો તું મોટરમાં ફેરવશે.

જયવંત : અને કારખાનામાં કામ ક્યારે
કરવાનું ? બેરીને મોટરમાં બેસાડીને ફેરવવા
માટે કાંઈ પગાર મળતો નથી !

સદોબ્ધા : એ ખરું છે આ લગન એક
મોટો ઢાવડો છે. પેત્રી બિચારીની વ્શા જોઈને
મને દયા આવે છે બિચારી ધરે એકલી પડી
રશે. ધરે ખંચા ધાતું ફગે બિચારીને ! ધડી
જર જેને ધરે મેમવાવું મળતું નથી તે
લોક લગન શા માટે કરતા હશે ?

સર્વોત્તમ (પવેશ કરીને) કોના લ-
ગનની વાત યાય છે રે સદોબ્ધા ? તારા લગન-
નું કંઈ નક્કી થવું હોય એમ લાગે છે !

અને આ કોણ ? જયવંત લાગે છે ? કેમ, હાલમાં કોઈ અમારા બેલકોટ કર્યો હોય એમ લાગે છે.

જયવંત : કેમ ? ગયે અઠવાડિયે ત્રણ વાર ધરે આવી ગયો. પરંતુ તમે જ. ધરે નહોતા. કુંદા બાબી પણ ક્યાંક ગયા હતા.

સર્વોત્તમ : હા, તે ખરું છે. આ અઠવાડિયું મોટું ધાર્ટીવાળું છે. પેલા કોમા-ગાટાએ અમારી સામે ટકર લીધી છે તે ? એક પછી એક ફાવ લગાવે જાય છે. વેપાર પણ કરવો જોઈએ ને ! આ બેટા જાણી એટલે સેતાન જ છે. તેઓને આંટલી કિંમતે માલ કેમ પરવડે છે કેમ તેજ સમજાવું નથી. હોઝીવરીનો ભાવ ક્યાંથી ક્યાં બેટા-ઓએ લાવી ચૂક્યો ! હવે તો મરવાનો વારો આવ્યો છે. આ સફુને જ પૂછતે ?

સદોષા : હા, હા, એમાં પૂછવાનું જ શું છે ? ફીપાના ચાર આના યયા લાગે છે. જયવંત, એ તો શેઠ તેમાં નિભારી રહ્યા છે. એક ધરીમર પણ ટેલીફોન નીચે મૂકતા નથી. કપાસમાં પણ એવું જ, કાપડમાં પણ એવું જ, શું કરવું ? ચોનીસ કલાક મરીએ ત્યારે ક્યાંકથી દોડીયું બેવાડું મળે ! તારે મારે ઠીક છે, જયવંત ! મકિનો ! યયો કે રોકડો પગાર ! મને પણ તેજ ગમે.

જયવંત : એ સુઓ, સર્વોત્તમ ભાઈ, આ બેલવાની વાત છે. મકિનાના પગાર પર કોઈ ખુશ નહિ થાય ! તમારે કરવો હોય છે સહો-પણ સારી તક મળે તો તમારામાં બમણું જોર આવે છે. અમારા નશીબમાં કોઈ લાજની કમાણી નથી. બોમો થયું ! અમે ખુદ મમથએ છીએ.

સર્વોત્તમ : એ પણ ખરું છે. બોટો કે છે એ ! એ કરતા પણ નથી અને હોડાનો પણ નથી. અરે, જો સફુ, હું ધરે જા,

અને તેને કહે કે, આજે જરા મારાથી ધરે અવાશે નહિ.

સદોષા : બીજા કોઈને મોકલો. હું જ જઈને કહે, જયવંત, આ સંદેશ કેમ આવે પછે જઈને કહેવાના નથી.

સર્વોત્તમ : એ કોઈ નહિ, તારે જ જવું પડશે. હું કહું છું ! શું ? હું કહું છું.

સદોષા : (જયવંતને) આ તોફારી સારી ! (સર્વોત્તમરાવને) સંદેશ કવીથ પણ માખને નહિ કહ્યું. રસોઈઆને કવીથ અથવા વજી તોફારીને કવીથ. પછી, તેમની સાથે તેઓ સંભાળી લેશે. (જાય છે)

સર્વોત્તમ : ધણું ખરાબ છવન છે આ, ખણી કરવું શું ? નાવકું દંદાકું છે ખરું, પરંતુ કિનારે આવવાની આ જાગે તો આણી નથી. તમારા લોકોને ધણું સારું નાદારીનો પણ ભય નહિ. એક તોફારી છુટી કે બીજી મળે, પરંતુ આ ઉધી પાલડીની બીટી મોટી ભયંકર.

જયવંત : સુઓ, મોટાભાઈ, મોટાશે નહિ. પરંતુ બાબીએ એકલા ધરે રહી શું કરવું ?

સર્વોત્તમ : જો, હું અમારે ધરે આવીને રહે, લોજમાં કેટલા દિવસ કાઢશે.

જયવંત : એ હમણું નહિ ઠીક પડે મોટાભાઈ !

સર્વોત્તમ : અરે, લગાડ : ક્યાંક લગનું કયું હોય એમ લાગે છે, મને જરા સરખું જણાયા પણ ન હોયું !

જયવંત : તમે એકદમ કલ્પી લો છો. મોટાભાઈ ! હું એમ કહેતો હતો કે ત્યાં સુધી હું એકલો છું ત્યાંસુધી માથવામ જ મારે માટે ખરાબર છે.

સર્વોત્તમ : તો પછી જલદી લગન કર તારી પત્ની આવશે કે તેને પણ જરા મોખત થશે. હસે છે શું ? તારે ખાતર નહિ,

મારે ખાતર, છેવટ તારી- માબીને ખાતર
પણ જલદી લગ્ન કર. અરે જો, મારો સાહુ
ધરો ?

જયવંત: અરે આપ રે !

સર્વોત્તમ: કમ, ગણરાયો, અરે લગ્ન
થાય નહિ ત્યાંસુધી જ આ પોરીની બધી
લપછપ છે. પછી બહુ ઠેકાણે આવી જશે.

જયવંત: વરદા એમાંની લાગતી નથી.

સર્વોત્તમ: એ બધો આધાર પુરુષ પર
છે. ક્યારેક આમુક પશુ ફટકારવી પડે. એ
તો રેસની ઘોઠાની વનત ! પરંતુ એકવાર
લગામ પકડી કે પહેલેજ સપાટે ચિંગ; પ્લેસ
સુધી નહિ.

જયવંત: એ રેમની બાજગડ આપ-
ણને નહિ પાલવે, બાપા ! તે મદાલકમીની

પણ નહિ, અને આ વરદા જેવી જમદંબા-
ની પણ નહિ.

સર્વોત્તમ: છીછી; શું ગાંડા જેવું બોલે
છે, પહેલે ફાત વાગી રહ્યો છે. આ જો,
તું પણ જમને તેને મમળવ. બોલે છે ખરી,
પણ દોષ મારો જ છે. અને જો, મુઠ્ઠા
પાસે આવ્યું છે.

જયવંત: તમારું સુખ જોવા પછી
લાગે છે કે, શા માટે બીજની છોકરીને
ફાવવી ?

સર્વોત્તમ: એ પણ ખરું જ છે. પણ
એટો એમજ ચાલે, તેને જરા સમજાવ તો
ડીક (નય છે.)

જયવંત: આ એ શ્રીમંતોનું સંસાર-
સુખ ! (નય છે)

ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ, મુ'બાઈ

સ્ત્રી વિદ્યાલયની વાર્ષિક પરીક્ષા

મુ'બાઈના ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ તરફથી ચાર વર્ષથી ચાલતા સ્ત્રી વિદ્યાલયના પ્રથમ,
દ્વિતીય તથા તૃતીય વર્ષની વાર્ષિક પરીક્ષા જાન્યુઆરી માસની ૮ મી તારીખથી મંડળના હોલમાં
કરવાઈ. મજબૂત વિદ્યાર્થીનીઓ બહુતા લગભગ પચાસ બહેનો તેમાં બેસવાનાં છે. આ ઉપરાંત આ
સંસ્થાએ કસ્ટોડિયન અધ્યાપકમ પ્રમુખે ખાનગી અભ્યાસ કર્યાં હોય એવા બહેનો પણ તેમાં બેસી
શકશે. આમ બહારથી બેસવા ઇચ્છતાં બહેનોએ ૪ થી જાન્યુઆરીની અંદર તે બાબત અરજ કરવી
અથવા રજૂર મળવું. જેથી યથાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવશે.

મંડળને મળેલી ભેટો

સી. જોડીબહેન દરસિદ્ધમાઈ વજુસાઈ દીવેડીયા મંડળમાં ડાનર થઈ ૩૦-૪૦૧ મંડળને
ભેટ આપ્યાં છે.

સી. જયવંતી ધીરજીભાઈ રેડોર, સુરતવાળાએ મંડળને રૂ. ૨૫ ભેટ આપ્યા છે.

શ. મનદરવાલ મજાસ મરચંદ વરધી તેમની પુત્રી બહેન બલસીબહેનના લગ્ન પ્રસંગે
૩૦-૨૧ મંડળને ભેટ મળ્યા છે.

જયશી મદદ માટે મંત્રીશ્રી તેમનો આભાર માને છે.

મહાન સુધારક કરસનદાસ મૂળજી

[શતાબ્દી પ્રચારકાર્ય સમિતિ તરફથી]

૧૬ મા સેક્ટમાં ત્યારે અનીતિ અને સામાજિક સીતમેા હિંદુ સમાજને ફેરી રહ્યા હતા અને કેટલાક પાખંડી ધર્મચાર્યો ધર્મને નામે મંદીરોને બ્રમ્હચર્યાની રહ્યા હતા ત્યારે મુંબઈની કપોળ સ્ત્રીમાં એક વીરલો નરમ્બો. તેણે સામાજિક બંધનો સામે આજીવન યુદ્ધ ચલાવ્યું, અનીતિને ખાળવા સતત પ્રયાસ આદર્યો તથા પ્રાણની પણ પરવા કર્યા વગર ધર્મચાર્યોને ઠપાડા પાડ્યા. આ વીરલા કરસનદાસ મૂળજીનો નરમ ઇ. સ. ૧૮૭૨ ના જાન્યુઆરી માસની ૨૫ મી તારીખે મુંબઈમાં થયો હતો.

જાણે કુદરત તેમને પ્રથમથી જ સંકટોથી રીઠા કરવા માંગતી હોય તેમ તેમની આપવીતીએ બાળવયમાં જ શરૂ થઈ. પોતાની બાળવયમાં જ તેમણે પોતાની માતા ગુમાવી. તેમના પિતા ફરી પરણ્યા ત્યારે કરસનદાસને સુસાગરે તેમની કાકીએ તેમને પોતાની ગદમાં લીધા.

પોતાની કાકીની કાળજીને પરિણામે કરસનદાસ સારી મેળવણી મેળવવાને લાગ્યરાણી નીવડયા અને ૨૧ વરસની વયે તેણે એફ.ટી.સી.ઈ.નર્સરી-ટ્રયુશનમાં એક આરામજનક વિદ્યાર્થી તરીકે ગ્રામી હકયા.

કરસનદાસનું વિદ્યાર્થીજીવન પણ સંકટમુક્ત ન રહ્યું. કરસનદાસ “જુનાવાટી જ્ઞાનપ્રચારક સોસાયટી”માં રસ લેતા હતા. આ સોસાયટીએ “વિધવા વિવહ” વિષેના સુંદરમાં સુંદર નિબંધ માટે રૂપિયા ૧૫૦) નું ઇનામ આપવાનું જાહેર કર્યું. કરસનદાસે તરત જ બીડું ઝડપ્યું. પરંતુ તેમને નિબંધ પૂરો થાય તે પહેલાં તે વિષે તેમની કાકીને ખબર પડી, સામાજિક રીતીથી બંધ થયેલાં તેમનાં કાકી આ કૃષ્ટતા (1) સંદર્ભ ન કરી શક્યાં. તેમણે કરસનદાસને કંઠાડી મૂક્યા.

કરસનદાસ કાકીના ડાર્થી ન. ડર્થી, પેટ ખાતર તેમણે સિદ્ધાંતોનો ભાગ ન આપ્યો. સ્વા-

અથી બનવા તેમણે નિર્ણય કર્યો. પિતા તરફથી કરી મદદ મળતી ન હતી. એટલે પોતાનો અભ્યાસ આગળ ચલાવવાનું તેમને મુશ્કેલ લાગ્યું. તેમણે નોકરીની શોધ કરવા માંડી.

નોકરીની શોધ કરતાં કરતાં કરસનદાસને અણધારી તક સાંપડી. તેમણે “બુદ્ધિવત્” સમાજ માટે “પરદેશમન” વિષે એક લેખ લખ્યો, અને ૧૮૫૭ માં તે એક મોટી સંખ્યામાં વાંચી સંભળાવ્યો. આ લેખ સુધારા વધારા સાથે પ્રસિદ્ધ થયો. અને તેણે તે દીનસથી - આગેવાન હિંદુ સુધારક લેખાવા લાગ્યા.

અને કરસનદાસ માંડવી બંદર પર આવેલી ગોકલદાસ-તેળપાલ શાળાના વડા શિક્ષક નીમાયા, તેમની નાણાં પ્રશ્નણી મુંબઈ જઈ જાય. શાળાના સમય ઉપરાંતનો સમય તેણે સાહિત્ય સેવા અને સમાજ સેવામાં ગાળતા.

આ સમયે દિંદી પત્રકારિત્વ બહુ જ કમળા દશામાં હતું. આથી કરસનદાસે “સત્યપ્રકાશ” નામનું એક સેકુંલર તંત્રમાનવન કંદુકરું “સત્ય પ્રકાશ” સ્થાપત્રી નીવડે એમ નહતું. એટલે કરસનદાસે પોતાની સેવા મફતજ અર્પી.

અને ૧૮૫૭ માં કરસનદાસ ડાહ્યાની સરકારી હાઈસ્કૂલના વડા શિક્ષક નીમાયા. પરંતુ ત્યાં તેમની તકીયત સારી ન રહેવાથી તેણે દશ મહીનામાં પાછા ફર્યા અને તેમણે ફેરફાર સંકલ્પમાં મદદનીશ શિક્ષકની નગ્યા મેળવી.

આ સમયે મુંબઈના કેટલાક બાદીયાએ બંધકર અજ્ઞાનમાં હુમલા હતા. તેણે વહીસાય વના સંપ્રદાયનો તેઓના સિદ્ધાંતોને અનુસરતા અજ્ઞાનનો તેમના કેટલાક ધર્મચાર્યો લાસ લેતા અને ધર્મને નામે તેમનું ધન તથા સ્વમન ઉઠેતા. અથવા ધર્મચાર્યોના જીવન પ્રત્યે અને મંદીરમાં થતા દેખાવો પ્રત્યે કેટલાક સંસ્કારી બાદીયાઓને ધૂણી ઉપજી હતી. તેમણે આ સ્થિતિને

અંત આજુવા છપી રીતે એક પક્ષ યજ્ઞ સ્થાપ્યો હતો, પરંતુ તેમને અગ્નિની ન્યાતીઓના અને પાપની ધર્મચાર્યોના પ્રોપની પરના કયાં વચર અનીતિ સાથે સતત યુદ્ધ ચલાવનાર ચોધો નેહતો હતો. કરસનદાસે આ ચોધાની અરજ સારી. “સત્યપ્રકાશ” મેદાને પડ્યું.

કરસનદાસે ધર્મચાર્યો સાથે પહેલો યા ૧૮૫૫ માં કર્યો. આ સમયે શીવ નિર્માલ્ય વિષે શાકાહારી અને વૈષ્ણવ મદરાસે વચ્ચે અંધારો ચાલતો હતો. કરસનદાસે “સત્યપ્રકાશ” માં મદારાજનેના આચરણોની ઓટાછાની કઢાડી અને તેમનાં કર્મોને ઠપાડાં પાડ્યાં હાલગોના લલચાળ્યા કરસનદાસ ન લલચાયા, મદારાજનેના ડાર્યા કરસનદાસ ન ડાર્યા. તેમણે નીડરતાથી પોતાની લડત-આમળ ધપાવે રાખી.

મદારાજે આ સહન ન કરી રાખ્યા તેમણે “આશુક” પત્ર કઢાડ્યું. “આશુક” કેટલાક સુધારકો સાથે અત્યંત દુમશે કર્યો. આથી તેની સાથે બંદનશી કેસ માંડયો. મદારાજે કોર્ટમાં હાજરી આપવામાથી મુક્તી મેળવવા કુબેચ ચલાવી, વૈષ્ણવોના સાથ મેળવવા થોડાક દિવસ મંદીરો બંધ કરાવ્યાં અને તેમની પાસે પોતાને અનુકૂળ આવી શરતો કરાવી લીધી. કરસનદાસે આ શરતોને “મુલામી ખત” તરીકે વળ્લવી એક લંબાણ લેખમાં તેની સખત ઓટાછાની કઢાડી. આ લેખમાં તેમણે પ્રચાર કર્યું કે મદારાજે કોર્ટમાં ખજ થવાનું બદાવું કઢાડે છે, પરંતુ બીજા પ્રસંગોએ તો તેઓ ગોરાઓ સાથે છટપટી ભેગાય છે.

ઈ. સ. ૧૮૬૦ માં સુરતવાલા મદારાજ નડનાયજી શીવરતનજી મુળજી આબ્યા. કરસનદાસના એક મિત્રે નડનાયજીને વિધવાવિવાહ વિષે ચર્ચા કરવા આ મંત્રણું આપ્યું. ચર્ચામાં દલીલ ખૂટતાં નડનાયજીએ નડનાયી રીધુ કે સુધારકોના સિદ્ધાંતો પુરાણા દિંદુ ધર્મથી ભલે છે. કરસનદાસે આ સંવાલ પોતાના પત્રમાં છપાડી લીધો. અને નડનાયજીને ચર્ચામાં રવાના આમંત્રન આપ્યું.

બંને વચ્ચે લખાણ અને તલસેર ચર્ચા આવી અને ૧૮૬૦ ના એ પ્રોબની ૨૨ મી તારીખે કરસનદાસે પોતાના પત્રમાં એક લેખ લખ્યો

એ તેનાં પરિણામોને લઈ આખા દિંદમાં પ્રખ્યાત યજ્ઞ પડ્યો આ લેખમાં તેમણે વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના સિદ્ધાંતોને વખોડી કઢાડી પુરાણ દિંદુધર્મની દિમાપલ કરી.

આ લેખમાં નડનાયજીનું નામ વારંવાર આવતું હતું. શરૂઆતમાં તે નડનાયજીએ કંઈ ન કહ્યું. પરંતુ તે પ્રગટ થયા પછી સાત મહિના વિલ્યા બાદ તા ૧૪ મી મેએ તેમણે એ પત્રના અધિપતિ અને મુદ્રક સાથે બંદનશીનો કેસ માંડયો. કરસનદાસના છબનની આ ધન્ય ધારી હતી.

૧૮૬૧ ના સપ્ટેમ્બર માસમાં કેટલાક ધર્મીય વાલીયાઓએ મદારાજને વિરૂદ્ધ સાક્ષી આપનારાઓને પોતપોતાની ન્યાતની બહાર મુકવાનો ઠરાવ કર્યો. કરસનદાસે આથી ન ડરતાં કાવત્રા રચવાના આરોપસર આગેવાનો સાથે કેસ માંડયો. પરીણાએ બે સપ્તેસોને હંબર હંબરનો અને બાકીના આઠને પાંચસો પાંચસોના દંડ થયો. મદારાજનેના ધર્મીય અનુયાયીઓ આથી ઉદ્દેશયા, કરસનદાસ પર હુમલા થયા અને તેમને પોલીસનું રક્ષણ મળ્યું પડ્યું.

મુળ કેસ સને ૧૮૬૨ ના બનેવારી માસની ૨૬ મી તારીખે નીકળ્યો. સુનાવણી ૨૪ દીવસ આડી અને બંને પક્ષો તાર્કીકી લગભગ તેનીક્રં તેનીસ સાક્ષીઓ રજુ થયા. કોર્ટે લેખના બ્યાનખીપણા વિશેના મુખ્ય મુદ્દાના સંબંધમાં કરસનદાસની તરફેણમાં ચુમ્બો આપ્યો. કરસનદાસની આ અગતી ફતેહને ગોરાઓ, પારસીઓ અને સસ્મારી દિંદુઓએ વધાવી લીધી. ન્યાયાધીશ સર જોસેફ આરોલ્ડે કરસનદાસના પ્રયાસોના વખાણ કર્યા અને તેમને વિજય ઉચ્છયો.

આ પછી કરસનદાસ ધધાયે વિલાયત ગયા. બંને પોતાનું નડું કાર્યસેન પોતાના સ્વભાવને અનુકૂળ ન હોય તેમ વિલાયતમાં પણ તેમણે પોતાની મુશાફરી માટે પુસ્તક લખવાની સાગમી મેળવવા પાછળ ધધા કરતાં પણ વધુ સમય ન જ્યો. આ ધધામાં તેમને નિર્બળતા મળી અને તેઓ આફ્રિકામાં આડી પડયા આ સાથે તેમના પર બીજી આફ્રિકા પણ આવી પડી તેમનાં ન્યાતી-લાઓએ તેમની પર વેર વાળવાની તક સાધી પરદેશમનના ગુન્દા (૧) મટે તેમને ન્યાતબદાર મુકય

છગ્વંડથી પાછા ફરતાં ઈ. સ. ૧૮૧૭ ના પ્રિએમ્બર માસમાં મુંબઈના માલ મલકાર સર આરટલ દ્વારે તેમને રાજકોટના કારભારી નીમ્યા. ઈ. સ. ૧૮૭૦ માં સરકારે તેમની સેવાની કદર કરી તેમની પાંચસો રૂપીયાના માસિક પગાર લીમટી બદલી કરી. આ બંને સ્થળોએ તેમણે સુંદર રીતે કાર્ય બજાવી પ્રભુ તથા અધિકારીઓની પ્રીતિ સંપાદન કરી. રાજકોટમાં તેમણે સત્ત્વરે સેવા અર્પવી પણ ચાલુ રાખી હતી અને "વિજ્ઞાન વિલાસ" ચલાવવામાં મદદ કરી હતી.

ઈ. સ. ૧૮૭૧ માં તેમણે જનરલ જોખમ બેલીને ધનકોર નામની કુશીલ વિધવાનાં પોતાના મિત્ર માધવદાસ રઘુનાથદાસ સાથે પુનર્લગ્ન કરાવવામાં આગેવાની ભર્યો ભાગ લીધો.

ઈ. સ. ૧૮૭૧ માં તેમના ચરીરમાં છપ્પેણ રોગ થઈ ગયો અને તા. ૨૪ મી એપ્રિલે આ મહાન સુધારકે આ દુનિયાનો ત્યાગ કર્યો. મરણી વખતે મિત્રો પર છેલ્લો સંદેશ પાઠવતાં તેમણે જણાવ્યું કે, "જો મેં શરૂઆતે જાણ્યું હોય તો સત્કાર કરતાં તેમ જન-

કુપણે થયું છે. શરૂઆતે અને મીત્રો પર પ્રભુ કૃપા રાખે એમ હું પ્રાર્થું છું."

કરસનદાસે સાહિત્યની સેવા પણ બજાવી હતી. ગુજરાતી પુસ્તકોના તેઓ સંગ્રહ લેખક હતા. તેમણે તે સમયના ગુજરાતી હિંદુઓ અને ખાસ કરીને મુંબઈના વાણીયાઓના રીતરિવાજો સંસ્કારવામાં વહીવટી રીતે તેમણે પ્રેમકથાઓ કે બીજા ત્યાગ વાંચતાં નથી લખી, પરંતુ સરળ અને સ્વચ્છ લેખિનીથી નૈતિક પુસ્તકો લખ્યાં છે. તેમણે "મહારાજોના ઇતિહાસ" એ નામનું એક અંગ્રેજી પુસ્તક પણ લખ્યું છે.

૩૯ વરસની નાની વયે સ્વર્ગવાસી થનાર મહાન કથોળ-સુધારક કરસનદાસનું આ આજીવનચરિત્ર કરસનદાસે સત્ય અને નીતિ આધારે પ્રાણ, કુકળ, કે ન્યાતની પર્યા કરી નથી બેળાવેલું છે. તેમને જે જે અનીતિમય અને સત્યથી વેગળું લાગ્યું તે તેની સામે તેમણે આ જીવનકાળે ચલાવ્યું છે. આજે પણ કરસનદાસનો આત્મા "આજે કયો" ની ધોષણ સુણાવી રહ્યો છે. હિંદુ સમાજ એ ધોષણો ઝીલે છે ?

ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળ-મુંબાઈ

વર્તમાન સ્ત્રીકેળવણીથી સમાજને થતા ફાયદા તથા ગેરફાયદા

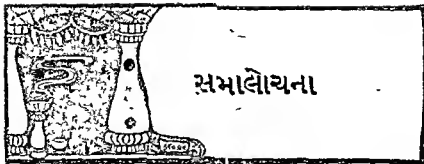
ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ તરફથી મુંબઈ ધર્માચાર્ય તેમજ દેશવરોમાં વસતી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીઓને જાણવવામાં આવે છે કે વર્તમાન સ્ત્રીકેળવણીથી સમાજને થતા ફાયદા તથા ગેરફાયદાના વિષય ઉપર ૧૪ થી ૧૬ પાના ફક્સફેપ કાગળ ઉપર એક બાબત જે બહેનો નિબંધ લખી મોકલવા માંગતા હોય તેમણે લેખ નીચે પોતાનું નામ નહિ લખતાં ફક્ત સંજ્ઞા લખવી અને જ્યાં કચરમાં પોતાનું નામ દેખાયું લખી તા. ૩૧ મી નવેમ્બરથી ૧૯૩૪ સુધીમાં ગીરગામ બેકરોડ-સેક્રેટરી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ એ સિરનમે મોકલી આપવા:—ફોટોગ્રાફ ધનારાઓને અનુક્રમે ગણ કરનારો રૂ. ૩૫, ૨૦, ૧૫ નાં રૂ. જ્યાંથી દુર્લભાય ઇનવલ્લ રુનારક ફંડમાંથી અપાયો.

મુંબાઈ,

ગીરગામ બેકરોડ,
અમદાવાદ હાઉસ,
તા. ૧-૧૨-૩૬

લી. ગુણેશ્વર,

શ્રી. રસિકમણી બા. દેસાઈ,
શ્રી. મંગળાચાઈ પોતીલાલ ફારીચંદ,
શ્રી. કુસુમગૌરી મંગળદાસ ગુનશી,
જો. એ. સેનેરીયા.



સમાલોચના

મારી જન્મટીપ: (પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ))
 શ્રી. ગોપાળજી સામંત, સામંત, અનુવાદક
 શ્રી. ગોપાળજી સામંત, પ્રકાશક પ્રસ્થાન કાર્યા-
 લય, અમદાવાદ કિંમત અનુક્રમે: રૂ. ૨, અને
 રૂ. ૧-૮-૦

દિવંતના વર્તમાન રાજકીય ઇતિહાસનો
 પરિચય ધરાવતી કોઈ પણ વ્યક્તિને શ્રી. બેરીસ્ટર
 સામંતનો પરિચય કરાવવા જેવું રહેલું નથી.
 લાંબા સમય સુધીની જન્મટીપ અને અત્યારે
 પણ લખાતી નવલકથા જેવી સ્થિતિ સોજવતા આ
 વડામ રાજકીય નેતાએ પોતાની જન્મટીપનો
 હેતુ મહાદેવ આત્મકથા રૂપે આલેખ્યો છે
 તેવું આ બે ભાગોમાં ગુજરાતી ભાષાના પ્રકાશન
 સંસ્થા વરંધી રાજ યજ્ઞેની જુદી અનુવાદિના
 ૩ ના અને ૪ થા પુસ્તક તરીકે પ્રકટ કરવામાં
 આવ્યું છે આ આત્મકથા છે, છતાં એમાં એક
 સારી નવલકથાનાં કલ્પનાં પણ વધારે રસ વડે છે
 અને એ વાંચતા રોમાંચ અને અવનવા વિચારો
 થાય છે, મહાદેવ ન ભજુનારને બેરીસ્ટર સામંતનો
 પરિચય કરવામાં આ બે પુસ્તકો ધણું ઉપયોગી
 થઈ પડશે બાલાન્ટર સુવાચ્ય થયું છે અને
 મૂળની ખુબીએ વળે અંશે ભજનાઈ રહી છે.

એક કાલ્પનિકાદેવી આત્મકથા: (ભાગ
 બીજો) અનુવાદક શ્રી. વિજયરાય કથાનુસાર,
 પ્રકાશક વપર મુળજી, કિંમત રૂ. ૧-૪-૦

પ્રાચીન સંસ્થા વરંધી રાજ યજ્ઞેની જુદી
 મંત્રાવલિનું આ બીજું પુસ્તક છે અને એ
 મહદેવ કલ્પનિકાદેવી પીંડ કોપોદગીનની અત્મ-
 કથાનો અનુવાદ છે. આ ભાગની રસમતમાં
 અનુવાદ, પીંડ કોપોદગીનનાં વ્યક્તિત્વ, કૃષ્ણકૃષ્ણ
 અને આદિત્યસેના ચંપણમા વિસ્તારથી વિવેચન
 કર્યું છે અનુવાદક સુદેવ યજ્ઞે છે.

કોથાવલતની કડરી વાણી અને ગરી-
 બોનાં ઝીંકો દેવનું સુન્દર પ્રશ્નક વપર
 મુળજી, કિંમત રૂ. ૧-૪-૦

ઉપરોક્ત પુસ્તક સરસ્વતી મંથમાળાનાં ચોથા
 વર્ષનું પુ. ૭-૮ છે. અને એમાં નામ પ્રમાણે
 મંથમાળાની બીજી આવેલાં છે. શ્રી સુન્દરમ સામાન્ય
 જનસમાજમાં, ગરીબમાં બહુ ઠંડા ઉતરેલાં હોય
 એમ લાગે છે. આ પુસ્તકમાંની કવિતાએ જન-
 તાના હૃદયમાં વસી ભય જીવી છે કારણ કે એમાં
 જનતાનું દર્દ આવેખવાનો સફળ પ્રયાસ થયેલો
 છે. જનતા આ કવિતાએને મોટા પ્રમાણમાં વધા-
 વી લે તો અમને આશ્ચર્ય નહિ થાય.

કૃષ્ણકૃષ્ણ કલ્પ: શ્રી. મનસુખલાલ મનનલાલ
 જવેરી, આણંદરોડ, ભાભાજી કિંમત એક રૂપિયા,
 'ગુણસુન્દરી' ના વાચકોને કોઈક કોઈકવાર
 બાઈ મનસુખલાલની કવિતાઓનો સ્વાદ મળેલો
 છે એટલે તેમની કવિતાઓ માટે જહી બલામણ
 કરવા જેવું કાંઈ રહેલું નથી, ગુજરાતના આજના
 દેશના યુવાન કવિઓમાં બાઈ મનસુખલાલ સારું
 સ્થાન ધરાવે છે અને તેમનામાં કદવના અને
 પ્રતિભા છે. છંદો ઉપર તેમનો કાબુ પછેા સારો
 છે અને તેમની રોડી પણ હૃદયગ્રસ્ત છે. આમાં
 ની ધણી કવિતામાં વીરરસ વડે છે. તેમની ખીલ
 કૃતિઓની જેમ આ કૃતિ પણ સારો સ્વાદ
 પામશે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ.

ઉત્તરાર્ધ: અનુવાદક તથા પ્રકાશક: ગોરધનકાંસ
 કાંડલાલાલ જ્ઞેનનીધર, મુંબાઈ. કિંમત રૂ. ૧-૪-૦

કવિર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુરનાં મૂળ જાંબાળીમાંથી
 જ મૂળનાજ રાજદાન કાવ્યમ રાખીને થયેલો
 'ઉત્તરાર્ધ' નો આ અનુવાદ ગુજરાતમાં સારો
 સ્વાદ પામશે એમ કહેવું જરૂરજ અતિશયોક્તિ
 થાયું નથી. લખાતી દર પોતાના પરિચયમાં
 અનુવાદકે કવિર રવીન્દ્રનાથની કૃતિઓનો પરિચય
 કરવા ઉપરાંત પોતાનું કૃષ્ણકૃષ્ણ સ્પષ્ટ કર્યું છે.
 આદિ વિવેચનમાં શ્રી વિજયરાયે આ પુસ્તક મટે
 વાપરેલા સબ્જો સહે મળતા થઈ અમે આ અનુવા-
 દને વધારી લઈએ છીએ, અનુવાદક સરળ થયો છે.

શુભશત વર્નાકયુર સોસાયટીનાં પ્રકા-
શનો (૧) મિરાતે અઠમહી ચો ૨, ખંડ ૧.
અનુવાદક: દિ. બા. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ અવેરી,
કિ એક રૂપિયા.

(૨) રત્નિક વલ્લભા: સંપાદક પ્રો. જોશલાલ
ગોવર્ધનદાસ શાહ, કિ. એક રૂપિયા.

(૩) શિક્ષણુ રહસ્ય: અનુવાદક નવલરામ
જનનાય ત્રિવેદી શ્રી. છ આના.

(૪) મન્નતતંત્ર, ચિત્રશાસ્ત્ર, ભૌતિક
વિજ્ઞાન અને ચિત્રશાસ્ત્ર, વ્યાખ્યાતા: પ્રાણ-
જીવન વિજ્ઞાનાય પાઠક, કિ. ચાર આના.

(૫) રમણપદ્ય રસનદે: હરિભદ્ર શ્રીમતી
માલતીબહેન ઇશ્વરપ્રસાદ પંડિત કિ. છ આના.

(૬) મધ્યકાલીન ભારતીય સંસ્કૃતિ:
વ્યાખ્યાનદાતા: રાયબહાદુર મદામદોપાધ્યાય
મોરીસંકર હોશચંદ જોશી કિ. એક રૂપિયા.

(૭) સંસ્કૃત નાટક: બામ ૧ નર્મદાચંકર
ભોળીલાલ પ્રેરિદિત કિ. એક રૂપિયા.

(૮) શુભશત વર્નાકયુર સોસાયટીનો
પ્રતિદાસ: વિજ્ઞાન બીએ ઇ. ૧૮૭૬ થી ૧૯૦૮
સંશોધક: શ્રી. હીરાલાલ ત્રિભોવનદાસ પારેખ:
કિ. એક રૂપિયા.

(૯) અંધ અને અંધકાર તૈયાર રતનાર શ્રી.
હીરાલાલ ત્રિભોવનદાસ પારેખ. કિ. એક રૂપિયા.

(૧૦) હિન્દુ રાજવંશવસ્થા: કર્તા: પ્રો.
કે. વી. જયસ્વાલ. કિ. એક રૂપિયા.

(૧૧) ગૃહલક્ષ્મી કેવી હોવી જોઈએ ?
લેખિકા: શ્રીમતી દર્શિણી બર્દૈન વાઘજી ભટ્ટ, કિ.
છ આના.

(૧૨) અર્વાચીન શુભશતી કાવ્ય સા-
હિત્ય વ્યાખ્યાતા: શ્રી રામનાથજી વિજ્ઞાનજી
પાઠક, કિ. છ આના છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા: શુભ-
શત વર્નાકયુર સોસાયટી તરફથી શ્રી. હીરાલાલ
ત્રિભુવનદાસ પારેખ, અ.સિ. સોલેટી, અમદાવાદ.

શુભશતમાં સંમીન સાહિત્ય રોજ કરનારી
સર્યાજોમાં અમદાવાદની શુભશત વર્નાકયુર સો-
સાયટીને મોખરે મૂકી સમય, આજ કેટલાંય વર્ષોથી
એ સંસ્થા ઉપયોગી સાહિત્ય સેવા કરી રહી છે અને
શુભશતી સાહિત્યની લગભગ દરેક દિશામાં એ જેના-
નો યથાશક્તિ ફાળો આપેલો જાય છે. ૧૯૩૨ ના
વર્ષમાં સોસાયટીના લાક્ષ્મી મેમ્બરોને ભેદ આપવા
માટે કપડાં બાર પુસ્તકો તૈયાર થયેલાં છે અને

એમાંથી એકાદબે બાજુએ સુકતાં દરેક પુસ્તક
વિરત્ત વિવેચન માગી લે છે. અને એટલે વિસ્તાર
કરી શકતા નથી તેથી દિલ્લિજી હીએ. ખાસ કરીને
બહેનો માટે એ પુસ્તકો ઉપયોગી છે. એક નં. ૫
અને બીજું નં. ૧૧. પંડિતા રમાબાઈ રાનદે
હિન્દનંદ નારી રત્નોમાં સ્થાન પામી ચુક્યાં છે
અને તેમનાં જીવનમાંથી શુભશતની બહેનોને ઘણું
જ નજીવા-વિચારવાનું મળી શકે એમ છે. એ
જીવનચરિત્ર એક બહેનને હાથે લખાયેલું જેમ
અમને વિશેષ આનંદ થયો છે. બીજી પુસ્તક
એક બહેનને હાથે લખાયેલો નિબંધ છે, અને એ
નિબંધ માટે એ બહેનને સ્વ. સી. લક્ષ્મીબાઈ
દરિયાબી ફંડમાંથી રૂ. ૫૦૦ નું ઇનામ મળેલું
છે. આ ઉપરાંત બીજાં બધાં પુસ્તકો અલગથી
માટે ઉપયોગી છે. સોસાયટીને તેની આની સં-
બંધ સહાયત્વસેવા માટે અભિનંદન થતે છે.

ન્યારે તેઓ ઉપકાર કરે છે ! લેખક શ્રી
સાદીક મળવાનું ઠેકાણું: હિંદુસ્થાન અને પ્રભામિત્ર
૬, એક હાઉસ લેન, કોટ, મુંબાઈ કિંમત એક રૂપિયા.

શુભશતના પુસ્તકો લેખકોમાં. બાઈ સાદીકનું
નામ નોંધાયું છે અને તેમની સાહિત્યસેવા પણ
નોંધી છે. આચાર મુખી નવલકથા અને પ્રતિ-
દાસ વિષેનું સાહિત્ય સહી દરે તેઓ સંબંધ-
રત્નિય સાહિત્ય સંસ્થા તરફ વળ્યા હોય એમ
આ પુસ્તક ઉપરથી જણાય છે. આ પુસ્તકમાં
તેમણે ગોરી પ્રભાએ સ્વચ્છતાને નામે યથાવેશ
અત્યાચારોનો હૃદયભેદક ચિતાર આપ્યો છે અને
પુરુષોપી સ્વચ્છતા જેના નગ્ન સ્વરૂપમાં ફેલી છે
તે આલેખી બતાવ્યું છે. મિસર, ચિત્ર, ધરાન
અને ઉપરે હિન્દમાં સ્વચ્છતાને નામે યાદેલા
અસાચારો ઉપરનો પડો લાઈ સદી ઉત્તરીને
ચાચી પરિસ્થિતિનો ચિતાર આપ્યો છે.

પીળાં પટાશ: લેખક: શ્રી કૃષ્ણલાલ શ્રી
ધરાણી ચિતાર શ્રી સોમલાલ શાહ. પ્રમુદ્ધ
શ્રી દક્ષિણમુર્તિ પ્રકાશન મંદિર, માનવર.
મુલ્ય સાત આના.

બાઈ શીખરાણી દુકં રજતમાં તેમની પ્રતિ-
બાધી જગતી કથા છે. 'નદી' અને 'ઇન્દાન
મીઠા દેવા' એ એ રૂઢિઓથી તેઓ સાહિત્ય
જગતમાં એક મૌલિક અને પ્રતિભાળી સેવક
તરીકે પડ્યા છે. પ્રેમ પ્રેમ સામ્યિઓમાં
આપણી-તેમની પ્રિયતાઓ, નાટકો વગેરેથી તેઓ
સરકારી જનોને પ્રેમ સંપાદન કરી રહ્યા છે.

‘પીળાંપલાશ’ દ્વારા તેમણે ગુજરાતનાં બાલકો માટે ભજવવા થોડા ગ્રંથ નાટકો રજૂ કર્યા છે. એને પરિચય બાલકોના વંદાવા વિનુભાઈએ પ્રાપ્ત છે તે વાંચના પછી, આને માટે અત્યંત શો બીજો અભિપ્રાય આપવો તે એક મોટો કોપરો દોવાથી અમે શ્રી. વિનુભાઈના અભિ-પ્રાયને અક્ષરશઃ વળગી રહીએ છીએ અને ગુજ-રાતના બાળકો આ નાટકો હોંસથી ભજવે કે નેથી ભાઈ શ્રીધરાણી તેમને માટે વધુ નાટકો સર્જવાને લલચાવે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ.

આધારિક શાળામાં શિક્ષક: લેખક: શ્રી. વિનુભાઈ પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે કિંમત દશ આના આલોકાલ ગમે-તે વ્યક્તિ શિક્ષક બની જતી દોવાને પરિણામે: શિક્ષકનો ધધો હીચુપત બચી બની જવા લાગે છે તે વખતે શિક્ષકો માટે આદર્શ રજૂ કરી તેઓ સાચા શિક્ષકો બધારે બને તે દર્શાવતાં સાહિત્યની ખાસ જરૂર છે અને શ્રી. વિનુભાઈ જેવા અવુલમની દ્વારા આ પુસ્તક મળે છે તે શિક્ષકોનાં જરૂર સદ્ગામ્ય લેખાય, આ પુસ્તકમાં શિક્ષકના આદર્શ, ચારિત્ર્ય, વગેરે સંબંધમાં શ્રી. વિનુભાઈએ પોતાના વિચારો રજૂ કર્યા છે જે મનન કરવા લાયક છે.

ગોવિંદગીરા લેખક: સદ્ગત શ્રી ગોવિંદજી કાનજી, પ્રકાશક: કાનજી કરસનદાસ લક્ષ્મીદાસ સાનાનુજ

શ્રી ગોવિંદજી તામના એક યુવાન અને આશા આપતા ભાઈ અકાળે અવસાન પામવાથી, ગુજ-રાતી સાહિત્ય એક આશાસ્પદ હોવક ગુમાવે છે એમ આ પુસ્તકમાં પ્રકટ થયેલા તેમના લેખો, વાર્તાઓ અને કાવ્યો ઉપરથી ભાવમ પડે છે. શ્રી રામપ્રસાદ બક્ષીએ એ યુવકને સુચેષ્ટ રીતે પરિચય કરેલો છે. યશ્વંતની હૃદયોની કચ્છા ભાઈ હોયે તે આમાંની ધણી હૃદયો સાહિત્યમાં દીકરીકે સ્થાન લે એવી છે.

તરંગમાળા: શ્રી. જનક-દ્રશંકર લાલશંકર પંડ્યા, સુરત, કિંમત ૦-૮-૦.

કવિ નર્મદની રાવજિંતા સ્મરણમાં લેખકે પોતાની કવિત્વ એવે આ સંબંધ પ્રકટ કરીને કવિ નર્મદને અર્પણ કર્યો છે કવિ નર્મદને એ અર્પણ રતાં હોયે મૃત્યુ ભાવવાદી છે આ સંબંધમાં બીજાં કાવ્યો પણ સામન્ય કેરિનાં છે અને એમાં નિવિધ નિવેદનો સ્પષ્ટ થયેલા છે.

તરંગ: લેખક: શ્રી કમલ સી. નાણાવડી

પ્રકાશક: શ્રી દશરથલાલ જડા, શ્રી. ડાહ્યાલાલ મહેતા અમદાવાદ, કિંમત પાંચ આના.

સેવાભાવિ યુવાન શ્રી અનુભાઈ મુનશાના અકાળ અવસાન પછી તેમના સ્મરણાર્થે શરૂ કરવામાં આવેલી મુનશા સંવાલિનાં પ્રથમ પુસ્તક તરીકે આ એક બીજા તરફ લેખકની નવલકથા પ્રકટ કરવામાં આવી છે. લેખકે આ નવલકથામાં સમાજ સામે બાધ લીડવા હઠ્ઠતા એક યુવાનનું માનસ આલેખ્યું છે અને મુશી મજુરીના અવકાશ તેમજ જર્મ તેમજ બીજા વહેમો સામેની લુપ્તિયત આલેખન કથું છે વાર્તાના રસપ્રવાહ સારી રીતે વહે છે અને લેખક લલિત્યમાં સારી કૃતિઓ આપે એવી આ હૃદય ઉપરથી આશા ઉપજે છે.

માઉન્ટ આલ્બુ. લેખક: શ્રી. અરોહ મ. કાંતાલાળા, પ્રકાશક: મેસર્સ દીવેશીઆ એન્ડ સન્સ, અમદાવાદ, મૂલ્ય ૬ આના

માઉન્ટ આલ્બુનાં પ્રવાસ વર્ણનનું આ નાન-કડું પુસ્તક એ સ્વચ્છતા પ્રચારીએ માટે લેખિ-યાની ગરજ સારે એવું છે શ્રી. વિનુભાઈ એની પ્રસ્તાવનામાં આશા દર્શાવે છે તેમ “ગુજ-રાતી ભાષામાં આવી થોડી ગ્રાપ્તિઓમાંની આ એક વિશાદ્યોએ પરિભ્રમણ કરવા માટે પ્રેરો તે લેખકને પ્રયત્ન સફળ થશે”

નવી ગરખાવળી: લેખક: શ્રી. ત્રિભુવન ભૌરીશંકર વ્યાસ. પ્રકાશક: બાલોદાન કાર્યાલય, વડોદરા: મૂલ્ય ૦-૪-૦.

બાલકો માટે પાંચ પુસ્તકની ગરજ સારે એવી આ “નવી ગરખાવળી” છે. એમાંના બીજો બાલકો હોસે હોસે ગાય એવાં છે

પંચાયત પોથી: પ્રકાશક: ગ્રામ્ય સુનારજી સહાગ્રી મંડળ, વારોડીયા, કિંમત એક આનો ગ્રામ્યજનતાને અત્યંત ઉપયોગી, એવી આ પોથીની લોકપ્રિયતા એની બીજી આદર્શ ગ્રામ્ય છે એજ પૂરવાર ફરે છે એમાં આપવામાં આવેલી માહિતીઓ એવાં એવું એક આનો મૂલ્ય નાંદ નેડું ન છે.

સ્ત્રીકાર: (૧) નવીન બાળ ભૂમિત બાલાર્મ, ધેરજી ૧ હું, ધેરજી ૨ હું, ધેરજી ૩ હું, ધેરજી-ચાણુ લેખક: કાનિલલ અને સોમેશ્વર પ્રકાશક: હરવરલાલ મયનલાલ યાદ શાહપેર સુરત. કિંમત અનુકરે, મે આના, બે આના, અડી આના, અડીઆના અને ચર આના (૨) અંતરના આંધુ: લખી પ્રસિદ્ધ કરનાર નવ-છવત હેમચંદ મેતા તથા નિર્માણ દેવી.

શ્રી ગલિયારા સાહિત્ય પારિતોષિક

| સ્થાપક : | ઉત્તમ ગુજરાતી | વ્યવસ્થાપક : |
|---------------------|---------------|-------------------|
| રા. સી. વી. ગલિયારા | સાહિત્યના | જહુરાય ડી. ખંધડીઆ |
| નં. ૫૫૭, ૨૬મી ગલી | ઉત્તેજનાર્થ | C/O કીઆન ગ્વાન |
| રંગુન | ગોજના | કંપની (ઇન્ડીઆ) લી |
| (બર્મા) | | નં. ૪, લાખ-સરેન્જ |
| | | કલકત્તા. |

તા. ૩૧ : ૧ : ૧૯૩૪ સુધી વ્યવસ્થાપકને સરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો
લાઠી મુકામે ૧૯૩૩ ના ડીસેમ્બરમાં લરાયલા ગુજરાતી સાહિત્ય
પરિષદ સંમેલનના ૧૧ માં અધિવેશનમાં વહેંચવા માટેનું

મ ત પ ત્ર ક

સાહિત્યરસિક સન્મજનો અને સન્નારી ભોગ,

મુજા ભાષા બહેન,

ગુજરાતી સાહિત્ય જગતમાં, 'તોખલ પ્રાપ્ત'ની દ્રષ્ટિ, મોટા હતામો આપીને
બહુતા યથેલા રંગુનના શ્રીમાન સી. વી. ગલિયારા તરફથી ગુજરાતી હાસ્યસાહિત્યની
જેજે વધુમાં વધુ અને સારામાં સારી સેવા-કરી હોય તેવા હાસ્યલેખકને આ વર્ષે રૂ.
૫૦૦ પાંચસોનું પારિતોષિક આપવાની જાહેરાત કરવા મને સૂચના થઇ છે. જાહેરને
અન્યાય ન મળે એ રીતે, તેવા લાલક લેખકને નક્કી કરવા માટે મતો ઉઘરાવવાનું કાર્ય
છે. તો કૃપા કરી નીચે જણાવેલા હાસ્યલેખકો ઉપરાંત આપની ધ્યાનમાં જે કાંઈ હોય તે
સરનામથી આપશ્રી કોને હતામને લાલક લેજો છે, તે વિષેનો આપનો મત, ઉપર જણા-
વેલા વ્યવસ્થાપકને સરનામે તા. ૧૫-૨-૩૪ પહોંચાં મોકલ્યાં આપવા કૃપા કરશો.

કલકત્તા,
તા. ૨૨-૧૨-૧૯૩૩

જિ. સેવક
જહુરાય ડી. ખંધડીઆ

મ ત પ ત્ર ક

હું મારો મત શ્રી _____

—જાણીતા હાસ્યલેખકોની—

નામાવલિ

મે આપું છું. _____

સહી _____

નામ _____

ઠેકાણું _____

તારીખ _____

મસ્તકડીર

જગીરદાર

એલીઆ બેશી

જહુરાય ખંધડીઆ

બેકાર :

નયીતીન્દ્ર દવે

દિરેક (રા. પાઠક)

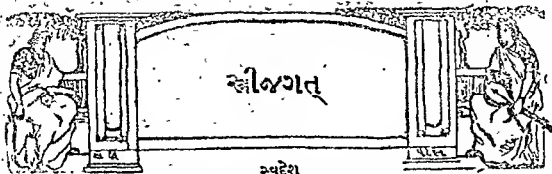
દાલ ચીવડા (રાયચુરા)

ગગનવિહારી મહેતા

રા. બેધી

રા. નારદ

ધનસુખલાલ મહેતા



સ્વદેશ

હું બાઈ ઇલાકા ક્રીસલાના આશ્રયે મુંબાઈની મહિલાઓની સભા વિંકસન કોલેજના હોલમાં શ્રીમતી સરોજિની નાયડુના પ્રમુખપદે મળી હતી. શ્રીમતી સરોજિની નાયડુએ પોતાના બાઈથી ભરે દ્રનાય ચટ્ટોપાધ્યાયના સ્વર્ગવાસ માટે સભાએ દર્શાવેલી લાગણી માટે આભાર માનીને જણાવ્યું કે, જ્યે તેવા શોકમાં હોઈ છતાં જાહેર કામની ફરજ બજાવવામાં અટકી પડવાનો દાખલો તો નહીં જણાવે. એમ માનીને હું આજે આવી છું અને તેમાં મેં માત્ર મારી ફરજ બજાવી છે. એ વાત ધ્રુવી છે કે, છેલ્લાં કેટલાં વર્ષોથી મુંબાઈની સ્ત્રીઓ જાહેર જીવનમાં જોવાપણે રસ લે છે અને તેઓ સમજતાં-ચર્ચાં છે કે તેમણે જાહેર હિતના કામમાં જવાબદારી ઉઠાવેલી નેહએ. દિવંતી નહિ પણ જગતભરની જનતાના હિતના કામ માટે આત્મોત્સાહ આપવો એ સ્ત્રીજાતની ફરજ છે. આજે જે સવાલો અમે રજૂ થવાના છે તે માત્ર સ્ત્રીઓ સંબંધી નથી પણ સમસ્ત માનવજાતિના હિતને લગતા છે. જગતભરમાં સ્ત્રીઓ અનેક અન્યાય સહન કરે છે. અન્યાયની પ્રતિ થવાનો માણસ માત્રને દક્ષ છે.

કુમળી બાળાએને રીખાતી બચાવવા માટેનો બાળલગ્ન પ્રતિબંધક કાયદો રદ કરવા કે નરમ પાડવાના પ્રયાસને સારાર અથવા તો કોઈ પણ કોમ કે વિભાજન દેહો આપે તો તે સામે તમે તમારી સખત નાણુશી જાહેર કરો. એવો મને ખરોસો છે. બાળલગ્ન પ્રતિબંધક કાયદો રદ કરવો જોરે શારીરિક અને માનસિક શક્તિ વિનાની બાળાને લગ્નની જવાબદારી ઉપાડી લેવાની ફરજ પડવાનો અન્યાય કરવા બરાબર છે. મને તો આશ્ચર્ય લાગે છે કે કોઈને પણ એવો અન્યાય સહનવાળું હોય સહે.

દિવંતેલા સંસ્કૃતિવાદા દેશમાં બાળાઓના

રક્ષણને લગતો કાયદો કરવાનું બીલ રજૂ કરવું પડે એજ શોકાનક વાત છે. ત્યાં સુધી માળાપ પોતાના બાળાને વેચી શકતાં હોય ત્યાં સુધી આપણે બીજા બંધનોમાંથી કદી મુક્ત થઈ શકીશું નહિ. આ સભામાં આજે એ પણ જાહેર કરીશું કે દેવને અપાણુ કરવાના નામે થતો અન્યાય અને અખત્યાર હવે વધુ નખત સાંખી લેવામાં આવશે નહિ.

એ પછી રીસ એ. ઇ. મીસીએ નીચલો કાચ રજૂ કર્યો હતો:

બાળલગ્ન પ્રતિબંધક કાયદો રદ કરવાનો કોઈ પણ પ્રયાસ થાય તે આ સભા નાપસંદ કરે છે અને ખાસ કરીને સને ૧૯૨૯ નો બાળ લગ્ન પ્રતિબંધક કાયદો રદ કરવાની સૂચના પ્રત્યે બચની નજરે જુએ છે. આ સભાનો એવો મત છે કે, ધારાસભાએ સંસાર સુધારાને લગતા કાયદાઓ કરવા નેહએ અને ધારાસભાના સયજા સસાસદોને વિનંતી કરે છે કે બાળલગ્ન પ્રતિબંધક કાયદો રદ કરવાની સૂચના કરનાર મી. કૃષ્ણ-ભાગ્યારીઆરજુ બીલ નામ જાહેર કરવું.

એ પછી મીસીસ કે. એ. રોમલએ બાળ લગ્ન પ્રતિબંધક કાયદામાંથી સુસલમાનેને મુક્તિ આપવા માટેનું જે બીલ મી. એમ મણુદ આદર્શને વડી ધારાસભામાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે તે તરફ નાપસંદગી દર્શાવનારો કાચ રજૂ કર્યો હતો જેમાં બાળુબુ દલ કે ઇસ્લામના ધાર્મિક ફરમાન કે મુસ્લીમ કોમની આબાદી અથવા પ્રજાતિનાં કારણે એવી મુક્તિ આપવાની જરૂર નથી.

મીસીસ સર્કરે તેવજલ અને મીસ એસ. ફૂજીએ રેકો આપ્યા બાદ સભાએ તે કાચ પણ એકમતે પસાર કર્યો હતો.

વડી ધારાસભામાં મી. બી. એન. મીલ

બાળવગ્ન પ્રતિબંધક કાયદામાંથી ગ્રાહ્યોને સહિત આપવા માટેનું જે બીજ રજી કર્યું છે તેની શાસ્ત્રાધારે કે ગ્રાહ્યોની આપાદી અને પ્રવૃત્તિના કારણે જરૂર નથી એમ જણાવી એ બીજ પ્રત્યે સમાની નાપસંદગી દર્શાવનારો ઠરાવ સીમી ન્યૂઝો રાયજીએ રજી કર્યો હતો.

સીમી ન્યૂઝો રાયજીએ કરાવના ટેકામાં બોલતા જણાવ્યું કે, આને આવાં બીજ લાવનારાઓ ધારાસભાના સભ્યો બની બેઠા છે એ આપણા જ દોષ છે. તેઓ તો આપણા દુરમન બની બેઠા છે. વેદના ભજુનાર ગ્રાહ્યોનાં લગ્ન વેદના કળમાં સંમતિથી થતાં હતાં તે વખતે બાળવગ્ન નહોતાં ગાટે જ કાયદો નરમ કે રહ કરવાને બદલે તેનો સખતપણે અમલ થવાની જરૂર છે.

મીસીસ કાયલકરે ટેકા આપ્યા બાદ સભાએ જો, કરાવ પણ સર્વાનુમતે પસાર કર્યો હતો.

મીસીસ જે. આર. ડોકરે તે પછી નીચલો ઠરાવ રજી કર્યો હતો:

૧લી ધારાસભામાં ૪૪ તા ૨૪ મી માર્ચ ૧૯૩૩ ને હીને જે. રધુવીસિંહને સગીર બાળાઓના રક્ષણને લગતો કાયદો રજી કરવાની જે કારણો અને સંજોગો વચ્ચે જરૂર પડી છે તે વારં આ સભા ભવની નજરે જુએ છે અને આ કાયદો પસાર થવાની હીમાયત કરે છે. આ સભા બહામણ કરે છે કે કલમ ત્રીજામાં જે સજા સુચવેલી છે તે વધારીને જે વરસની કેદ અને રૂ. ૨૦૦૦ ના દંડની ઠરાવવી.

શ્રીમતી સંજીવની મહેતાએ ઠરાવને ટેકા આપતાં જણાવ્યું કે, અનીતિના ધંધા માટે બાળાઓનાં વેચાણ તો જૂના વખતથી અને બધા દેશોમાં થાય છે પણ લગ્ન માટે અપાત્રી બાળાનાં પણ વેચાણ થાય જે સ્થિતિ તો આ દેશમાં જ નેવામાં આવે છે. કેટલાકે કહે છે કે ધીમે ધીમે એ પ્રથા નાશ પડી જાય છે પણ જે કંઈક અવલોકન દરમ્યાન મને એ વાત ખરી લાગી નથી એટલું જ નહિ પડુ અને તે એમ લાગ્યું છે કે, એ રીતના વધતો જાય છે. વળી કેટલેક ટેકાણે તો એટલે સુધી નેવામાં આવે છે કે અમુક અધિકાર કે સત્તા ધરાવનારો એકી ઉમરના હોવા છતાં બાળાનાં મ આપને કનડગત કરવાની ધમકી આ-

પાને નાની વયની બાળા તેમની કે તેમનાં વિરલ સમા સાથે પરજીવવાની ફરજ પાડે છે. કેટલેક ટેકાણે નેવિસાળ કરવાનાં હોય ત્યારે બાળાઓને ખવડાવી પીવાડીને મજબુત અને સુંદર બનાવવાના પ્રયાસ થાય છે. આ સ્થિતિ જે કોમમાં હોય તે જમણી ભતીજ કહેવાય. આટલા ગાંઠે આપણે આ કાયદાને આવકાર આપીએ છીએ અને તેમાં ફાયદા કરીને વધુ સખત સજા કરવાની માગણી કરીએ છીએ.

સભાએ લપસો ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર કર્યો હતો.

સભાએ તે પછી દેવદાસીઓ તરીકે મંદીરોમાં સ્ત્રીઓ અપણ કરવાની પ્રથા બંધ કરવા માટેનાં રા. બ. બોલેલા બીજને તેમજ વિધવાઓના બરજી પોષાણનાં લંકને લગતા રાયસાહેબ જરૂરી હાસ યારદાતા બીજને આવકાર આપનારા ઠરાવો પણ પસાર કર્યા હતા.

છેવટે પ્રમુખનો લપકાર માની સભા વિસર્જન થઈ હતી.

બેગમશાહ નવાજનું નિવેદન: નેરો સીલેક્ટ કમીટી સમક્ષ લડનમાં હિંદના એવાં સ્ત્રી પ્રતિનિધિ શાહનવાજે નીચલી યાદી રજી કરી હતી:

હિન્દી ને બીહીય સ્ત્રીઓની સંસ્થાઓએ રજી કરેલી યાદી તથા નેરો સીલેક્ટ કમીટી સમક્ષ બાબુ સક્ષીઓએ આપેલી જીવાની પરથી ખાલમ થઈ છે કે બંદાઈ પેપરની સુચનાઓમાં સ્ત્રીઓને શેઝ મતાધિકાર આપવામાં આવ્યો નથી એટલું જ નહિ પણ તેઓના દેશની શાન દબારી બાળતોમાં તેમને અસરકારક અંશના રાજામાં આવ્યો નથી પોતાની માન્યતાનાં કાવિ બંધારણમાં હિંદની સ્ત્રીઓ અવસરો બાજ બાજથી એમ સાધન કમીટીને પણ લાગ્યું હતું અને તે સમગ્રથી તેઓએ મતાધિકારની બાળતમાં એક સ્ત્રી મતાદાર હીંદ એ પુરુષ મતાદારના પોરણની બદામલ કરી હતી.

પણ મીલકત અથવા કેળવણીની હાથાલતાં પોરણ ઉપર સ્ત્રી અને પુરુષ મતાધિકારીઓના મોટા તફાવતના ફરિયા નહિ પણ સમીતો હોવાથી સ્ત્રીઓને મોટા પ્રમણમાં મતાધિકાર મળે તે માટે

સાધન કમીસને સ્ત્રીઓ માટે જુદા પ્રકારની લાયકાતોની સંચય કરી હતી આ જુદા પ્રકારની લાયકાતોના ધોરણની પહેલી રાઉન્ડ ટેબલ કેનફેરંસની મતાધિકાર સમિતિ ત્રીજી રાઉન્ડ કેનફેરંસની ઇડીઅન દેવાઈઝ કમીટી અને આયોજક નામદાર રાહેનશાહની સરકારે વ્હાઈટ પેપરમાં સ્વીકાર કર્યો હતો. પણ ઇડીઅન દેવાઈઝ કમીટીએ એક સ્ત્રી મતદાર દીઠ બે પુરુષ મતદારના ધોરણમાં ફેરફાર કરી એક સ્ત્રી મતદારના દીઠ ૭ પુરુષ મતદારના ધોરણની ભલામણ કરી છે પણ પોતાની જુલાનીમાં હિન્દી વચ્ચે જણાવ્યું હતું કે પહેલી સુટણી વેળા ફેરફારી સ્ત્રીઓ પોતાનો મતાધિકાર ઢાંકી જોગવાઈની માંગણી કરશે તેનો અંદાજ કરવાનું કામ થયું મુશ્કેલ છે.

પુરુષ મતાધિકાર માટે મીલકતની લાયકાત (પ્રોપર્ટી ક્વોલીફિકેશન) ને રાખવામાં આવશે તેનું ધોરણનો પોતા માટે સ્વીકાર કરવા સ્ત્રીઓ તૈયાર છે.

ઇડીઅન દેવાઈઝ કમીટીએ ફેરફારી ભલામણ મુજબ ફક્ત પ્રાતિક કારાસમાઓની સુટણી વેળાએ અને ફેરફાર એસેમ્બલીની પહેલી સુટણી વેળાએ કેળવણી ને લાયકાતની હિંદની સ્ત્રીઓ સર્વાધિકાર મેંજી કરે છે.

એક પરજોલી સ્ત્રીનો પતિ ને પ્રોપર્ટી ક્વોલીફિકેશન ધરાવતો હોય તો તેણીને પણ મતાધિકાર આપવાના નિયમ તરફ હિંદની સ્ત્રીઓનો મોટો લાગ નાપસંદગી બતાવે છે. રાજ્યના સમાસદ તરીકે તેમનાં રાહેરી (સીવીક) હોય તેમને મળતા નેહએ અને લગ્ન નેરા બતાવ ઉપર તેનો આધાર રહેશે નેહએ નહિ તેટલા માટે સ્ત્રી મંડળો અરજ કરે છે કે રાહેરેમાં (અરબન ડીસીક્ટસમાં) ચોક્કસ ઉમરે પુરોલી સ્ત્રીઓને મતાધિકાર આપવો. ત્રણે અખિલ હિન્દની મહિલા સંસ્થાઓએ નેહન્ટ સીલેક્ટ કમીટી સમક્ષ આ ધોરણની સીફારસ કરી છે અને તે ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવાની દુ સચોને અરજ કરે છું. લખુમતીઓ માટે સલામતીઓ રાખવામાં આવી છે, ત્યારે શા માટે સ્ત્રીઓ માટે સલામતીઓ રાખવામાં આવી નથી ? બીગીશ પારલામેન્ટ મત્તા-

ધિકાર માટે લાયકાતનું ધોરણ ગમે તે મુકરર કરે, પરંતુ સ્ત્રીઓ માટે ઓછામાં ઓછું એક સ્ત્રી મતદાર દીઠ ૪૫ પુરુષ મતદારનું ધોરણ હોવું નેહએ

કોમી ગુપ્તાની રૂએ નામદાર રાહેનશાહની સરકારે સ્ત્રીઓ માટે એલાયદી બેઠકો રાખવાનું ધોરણ રાખ્યું છે. પ્રાતિક તેમજ સેન્ટ્રલ કારાસમાઓમાં તેઓ માટે બેઠકો એલાયદી રાખવાનું થયું અવરથનું છે.

ફેરફાર એસેમ્બલીમાં આસામ, સીંધ, કંદીઅર ગ્રાવીનસ અને ચોરીસાની સ્ત્રીઓનું પ્રતિનિધિત્વ હોવું નેહએ. ને આ નાના પ્રાંતોમાંથી એક બેઠકની ગોઠવણ નહિ થઈ શકે તો નારાફરતી સુટણી વેળાએ તેઓ માટે નેમવાઈ કરી આપનારી એક પોલીસ પડી કાટવી નેહએ

અપર એબરમાં સ્ત્રી પ્રતિનિધિત્વ સંબંધી કાઈ ઇસારો વ્હાઈટ પેપરમાં કરવામાં આવ્યો નથી. ન્યારે અપર એબર અને સેન્ટર લગભગ એકસરખી સત્તા આપવામાં આવી છે ત્યારે સ્ત્રીઓ માટે અપર એબરમાં ખાસ બેઠકો રાખવાનું થયું અગત્યનું છે.

અવરનર-નરવ અને અવરનરને નવા બંધારણનાં સેકશનસ ૧૮ (એ) અને ૭૭ (એ) ની રૂએ ને ખાસ સત્તા (સ્પેશીયલ-સીસેપાન-સીબીલીટી પાવર) આપવામાં આવી છે તેનો ફાવે તેવો ઉપયોગ થઈ શકશે એવો સંભવ રહે છે અને તેથી સામાજીક સુધારાઓની બાબતમાં ચોક્કસ સંજોગો વચ્ચે મુશ્કેલીઓ ઉભી થવાનો સંભવ રહે છે માટે આ સત્તાઓની સીમા ચોક્કસ રીતે સ્પષ્ટ કરાવવી નેહએ.

હિંદની સ્ત્રીઓ ધુણીજ આતુરમદ છે કે નવા બંધારણમાં પુરોલાનાં નેવાજ રાહેરી હોય સ્ત્રીઓને મળતા નેહએ. સરકારી નોકરીમાં એક સ્ત્રીને પોતાની ભતિને લીધે બાધ હોવી નહિ નેહએ અને વ્હાઈટ પેપરનાં ૭૭ માં પાનાની ૧૨ મી લાઇનમાં ન્યા " ભત, ધર્મ " જોલો આંબ્યા છે ત્યાં " અને ભતી " રાખેલો ઉમેરવા નેહએ ચાને ન્યાં ત્યાં ન્યાત, ભત અને ધર્મનાં તફાવત નહિ રાખેલો નેહએ એમ આશુ" હોય ત્યાં ન્યાત,

જત, ધર્મ અને જાતીનો તફાવત નહિ રાખવો એમ મુશ્કેલ કાર્ય.

વહીવટને લગતી મુશ્કેલીઓનું કારણ લાવી, શા માટે એકપક્ષે કમીટીએ કરેલી સલામતે અભરહપર મુશ્કેલી ગેરબંધાઈ કરેલા નેહએ ? સૌ મતદારોનું પ્રમાણ ઠંડાકટ પેપરમાં ધણું ઓછું કરી નાખવામાં આવ્યું છે; કારણ કે તેઓને સ્વાર્થી સ્પષ્ટોથી જણાવવામાં આવ્યું છે કે સૌઓનાં મત નોંધાવવાની બાબતમાં ધણી મુશ્કેલીઓ પડશે.

સ્થાનિક સરકારે આ મુશ્કેલીઓનો નેહએ તે કરતાં વધુ ગંભીર ચિતાર આપ્યો છે. વળી કેટલાંક સ્વાર્થી મંડળો કે જે સૌઓને મતાધિકાર મળેલા નેવા માનતા નથી, તેઓએ પણ સૌ વિરૂદ્ધ જીભાની આપી છે. નામદાર શહેનયાદની સરકારે જણવું નેહએ કે હવે વખત આવી લાગ્યો છે કે જ્યારે તેઓએ પોતાની અડધી પ્રજા તરફ પોતાની ફરજ બજાવવાની છે અને જે સૌઓને સીધી રીતે મદદ નહિ થઈ શકે તેવા તે આવી આડકતરી રીતથી પાને સૌમતાધિકાર મારફતે તેઓને મદદ કરેલી નેહએ.

હિંદમાં સૌઓ કરતાં પુરોહીના સંખ્યા એક કરોડ વધુ છે અને કેટલેક કેસોમાં તે એક તરીબ માણસને બાથથી મળી શકતી પાણી નથી.

કેટલાકો અમોને એમ સમજાવે છે કે સૌ મતાધિકારનો સમાવેશ ભવિષ્યની ધારાસભામાં ઉઠે. આનો સાર એજ નીકળે છે કે નામદાર શહેનયાદની ૧૯૫૭ કરોડની વસ્તીની જવાબદારી સરકારે લેવા માંગતી નથી અને હમોને મોટી નીરાશામાં નંખવાનો તેઓનો હથોટો છે. દેશની અરધી વસ્તીનો ખ્યાલ ક્યાં વિના, બાકીની અરધી વસ્તીનાં હાથમાં સત્તા કેવી રીતે આપી શકાય ? સૌઓનાં સલાહનો ફરજો પાલનિંદ્ર ન કરવા નેહએ. તેઓએ હવે પોતા માટે ઓછામાં ઓછી માંગણી કરી છે અને જે તેને સ્વીકાર નહીં કરવામાં આવે તો પછી સૌઓમાં નીરસા ઉત્પન્ન થશે. નીરાસા અસતોષમણિને જન્મ આપશે આવડે અસતોષપણું ચળવળે હદે સૌઓને લઈ જશે. તેઓની વાતની માંગણી-

ઓનો સ્વીકાર ક્યાંથી તેઓ સુખી સતોષી બનશે. આવા સુખી સતોષી માતાઓને જે નમ્રેલા પુત્રો ખચીત નવા બંધારણની સ્વીકારતી બાબતમાં એક મોટી બળવાન શક્તિ થઈ પડશે.

લોડ લેવોઅનના બોલોમાં કહીએ તો “ હિંદના ભવિષ્યની આવી હિંદની સૌઓના મતાધિકાર સુધારામાં છે. તેઓ માટે આજ સેક્ટો વરસો થયાં બંધ કરવામાં આવેલા દરવાજાઓ, બાઈમતથી, વસતી અને મુશ્કેલીઓને એક બાજુએ મુશ્કેલી ખુલ્લા મુકવામાં આવશે તો હિંદ પોતાના ભવંદ દરજ્જે મહોંચશે. ”

આ દરખાસ ખુલ્લા મુકવાનો લક્ષ સીલેક્ટ કમીટીના મેમ્બરો સિવાય બીજા કોને છે ? અને બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટ (મધર ઓફ પાર્લામેન્ટ) સીવાય બીજું કોણ વધીરે આસ્તવાર હાથે તે ખોલી શકશે ?

શ્રીમતી મંગલાબહેન મુંબઈનાં મુન્શરી હિન્દ સીમંડળનાં સદસ્યની શ્રીમતી મંગલાબહેન જે. પી. બન્યાં છે.

મીસ ખંભાતા: અતીતમાં થયેલ ઇન્ટર મુનિસિપલ ડિવિઝનમાં મુંબઈની સેન્ટ ડેવીથન કોલેજમાં વિદ્યાર્થીની ખાસ ખંભાતાને સૌઓ માટેનું ખાસ ઇનામ અને અનુક્રમ પ્રમાણે નીચું ઇનામ મળ્યું છે.

જે કલાકારોનો લખ્ખ: ગુજરાતના સુખ સિદ્ધિ પુવાન કલાકાર શ્રી કનુદેસાઈમાં, જન્મ કલાકાર બહેન કુ. ભદ્રા મહેતા સાથે મળે તો વર મી ને રોજ રાત્રાકુશમાં થયાં છે. મી. ભદ્રા મહેતા કવે વિદ્યાર્થીકોનો પી. એ. ની પદવી ધરાવે છે. ચિત્રણા તેમનો ખાસ વિષય હતો એટલે આ લખ્ખથી જે કલાકારો પવિત્રમંચીથી નેજાવે છે. વળી આ સ્વેચ્છા લખ્ખ છે. વર વધુ બન્યે પેતપોતાના સાચીની પરસ્પર પસંદગી કરેલી છે. શ્રી. કનુભાઈ શક્તિચરિય જ્ઞાતિતા છે અને શ્રી. બદ્રાબહેન નાચર બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિતા છે. વરવધુને અમે સુખી જીવન ઇચ્છીએ છીએ કલાકાર પતિ મેજનીને શ્રી. બદ્રાબહેન ચિત્રકલાની વધારે સંતોષ સેવા કરે એવી અભિલાષા દર્શાવીએ છીએ.

નાથીમાઇ કન્યાશાળા મુબાઇની શ્રીમતી
નાથીમાઇ દામોદર કાકરસી કન્યાશાળાનો વાર્ષિક
રેલાકરો સર કાવશલ જર્દાગીર દોલમા દિ બ
એસ ડી કાળાનીના પ્રમુખપદે થયો હતો બાળા-
ઓએ સ્તુતિ તેમજ અન્ય પ્રયોગો રજુ કર્યા
હતા કન્યાશાળાના પ્રિન્સિપાલ શ્રીમતી સીતા
બાઈ અભિજિરએ
સરનાનો રીપોર્ટ
વાંચ્યો હતો પ્રમુ-
ખે સરનાને સર-
જતા ઇન્કી હતી

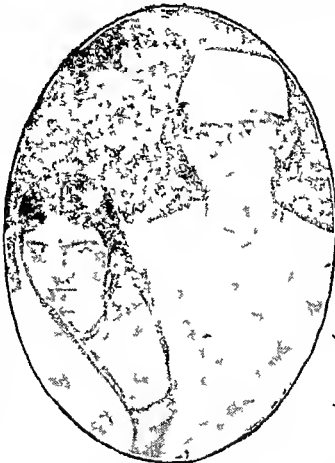
પરીક્ષાનું પ-
રિણામ મુબાઇ
યુનિવર્સિટી તરફથી
લેવાયેલી પહેલી
એમ. બી બી
એસ પરીક્ષામા
નીચેના બહેનો પ-
સાર થયા છે.
શ્રીમતી બહેનો
(૧) શુભ દારવાળા,
(૨) સીદલ દાર-
વાળા; (૩) વત્સલા
દેશવણીકર; (૪)
વત્સલા કાલેવાર,
(૫) નર્મદા પુ
કાપડીયા (૬) મીરા
કેરકર, (૭) શીરીન
ખલવી, (૮) ચા-
ન્ના પાટલકર; (૯)
શુભળાનું પટેલ,
(૧૦) ચાન્ના રોટ,
(૧૧) કુસુમ શેખી

(૧૨) મુદરાબાઇ. એમા શ્રી. શુભ ધનજીયા દાર-
વાળાને એમ્સ પરસીયન સ્કોલરશીપ મળી છે
લેડી રે મેડીકલ સ્કોલરશીપ ચાન્ના પાટલકર અને
શુભળાનું પટેલ વચ્ચે નહેથી અપાઇ છે

બીજા એમ. બી બી એસ (૧) સુના
માઇ બલકરા, (૨) જીવીયક ડીસા, (૩) ખીરેક
પાયરે (૪) લીલાવતી કાકર, (૫) કમલા રાજવડે

(૬) કમલા રેગે, (૭) શુભાબ સાળવી, (૮) વ
ત્સલા સામંત (૯) રૂબી વામ્લા

સંતતિ નિયમન ના ફાયદા, ગેરફાયદા, તે
માટે તનીશી ધધામા પહેલી મુબાઇની શ્રીઓ
કયા માર્ગ લેવા માગે છે એ વિષે એ લિટી
શ્રીઓની મેડીકલ એસોસીએશનની મુબાઇ ચા-
ળાની સભ્ય બહે-



સુપ્રસિદ્ધ દલાકર શ્રી કનુ દેસાઇ

અને

તેમના પત્ની શ્રી કાદરા દેસાઇ તો એ
એઓ પણ ચિત્રકાર છે

નોએ કામા દો-
સ્પીટલમા ચર્ચા
ચલાવી હતી એ
મીસ જરબાનું
મીસીએ જણાવ્યું
હતુ કે સતતિ પેદા
ન કરવી એવો સત-
તિ નિયમનનો અર્થ
નથી મુખી અને
તદુરસ્ત બાલકો
લેવના કરવા એ
સંતતિ નિયમનનો
અર્થ છે આર્થિક
કારણોને લીધે, અ-
થવા તેા માતાની
તદુરસ્તીને કારણે
તેમણે સતતિ નિ-
યમનની યોજના
માટે તનીશી સી
એએ જ સલાહ
આપવી એમ કહા-
વી, એની યોજના
પહેલા ચારીરિક
તદુરસ્તી અને સ્વ-
ચ્છતાની કેળવ
ણીની જરૂર તેમણે
જણાવી હતી

સ્તવ-સાધીનો લોગ શ્રી જનાબાઇ જમા-
રામ કાબેકર નાનના દક્ષિણી બહેન પ્રાયમસ
સ્તવથી ફાંચી મુબાઇમા મરણ પામ્યા

વિદ્યાર્થીનીઓ ક્રિકેટ રમે છે । અમદાવાદની
ગુજરાત કોલેજની વિદ્યાર્થીનીઓ વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે
ક્રિકેટમેચ રમાઇ હતી તેમા વિદ્યાર્થીનીઓ ફાલ્લીબનના
પાટલન અને ખમ્મીસ પહેરી રમતમા ઉતરી હતી

વિદ્યાર્થીઓએ જાહોન તેમજ ફિલ્ડીંગ ડાબે દાંચે કરી હતી. સીઓના ૧૪૧ રન થયા હતા. વિદ્યા-ર્થીઓના ૬૪ રન થયા હતા.

માલવગન માટે સહન: ચારદા કાયદાનો ભંગ કરીને ૭ વર્ષની છોકરીનું ૧૬ વર્ષના છોક-
રા સાથે લગ્ન કરવા માટે ખેડા જલ્લામાં છોકરા
છોકરીના બાપને રૂ. ૩૦૦ દંડની સજા થઇ છે.

શ્રીમતી લેડી વિદ્યાગૌરીનાં એ બાપણે
દેવનદ બારીઆનાં સર રણજીતસિંહજી હાથરકુલના
લલિતકળાવર્ધક મંડળનું આમંત્રણ સ્વીકારી લેડી
વિદ્યાગૌરી નીલકંઠે સીપુરેશના ભવ્ય મેળાવડા
સમક્ષ એ બાપણે આપ્યાં હતાં. પહેલું બાપણ
" કન્યા-કેળવણી " પર હતું. કન્યાઓ કેવળ
શુભરાતી ચાર પાંચ ગોપણીઓ બાણીનેજ બેસી
૧ રહે પરનું માધ્યમિક કેળવણી પણ પૂરી
પ્રખ્યાતમાં છે અને તેમ કરવામાં સહશિક્ષણનો
પ્રસ્તો લાભ છે એ તેમણે ઇચ્છ્યું હતું. કોલેજ-
માં સહશિક્ષણનો આરંભ થાય એના કરતાં શુભ-
રાતી અને અંગ્રેજ નિશાળોમાં સહશિક્ષણનો
પાયો નખાવવાની જરૂર છે એમ જણાવતાં દેવ-
પ્રદબારીયામાં અપાર્તાં માધ્યમિક શાળાનાં સહ-
શિક્ષણ પાત્રે સંતોષ પ્રદર્શિત કર્યાં હતાં. કન્યા-
કેળવણી પૂરતા પ્રમાણમાં અપાય તો મોટી
કમરની સ્ત્રીના શિક્ષણનો પ્રશ્ન ઉદભવતો નથી
કન્યાકેળવણીથી માતા સંસ્કારી બને અને માતા
સંસ્કારી હોય તો સંતતિ પણ સંસ્કારી નીવડે
કારણ કે માતા એ સંતતિની પ્રથમ ગુરુ છે.
માતૃભાષામાં શિક્ષણ અપાતું એવા ન્યાપ્તવાનકારે
ખાસ આગ્રહ કર્યો હતો. દેશીરાજ્યો આ સર્વ
રીતે સહેલાઈથી સાધી શકે છે કારણકે એ રાજ્યો-
નું ક્ષેત્ર બ્રિટિશ રાજ્ય જેટલું વિશાળ હોતું નથી
આમ ન્યાપ્તવાન કરતાં સ્ત્રીકેળવણી હજી થતી
પછાત છે અને એ વિષયમાં માતાપિતાઓએ ધણું
ધ્યાન આપવાની જરૂર છે એમ બતાવી બહેન
સીપુરેશથી જ સંસાર સુખમય નીવડે છે એવી
સમાપ્તિ કરી હતી. છેવટે ચારીટ્રિક કેળવણીની
ખાસ જરૂર જણાવી. દેવનદબારીયાનાં સીમુદ
કુન્નર ઉદ્યોગશાળાના મોટી વયની સ્ત્રીઓના
વર્ગની પ્રવૃત્તિ કરી હતી.

જીવે દીક્ષે ' સામાજિક જનતિ ' નો વિષય

અર્થથી હતો. કેળવણી ઉપર સામાજિક જનતિનો
આધાર છે એમ જણાવી એ કેળવણીથી જ કરી-
વાળે અને કુટુંબો વહે છે એમ સ્પષ્ટ થયું
હતું. જમાનો આજેળ થયે છે. અનેક સંસ્કારો
પાશ્ચાત્ય દિશાના વાતાવરણના થાય છે. એ સમયે
દિનું સમા પોતાપણું બળવેલું ખાસ પોતાની
સામાજિક જનતિ સાધવી જોઈએ. બાળલગ્ન હજી
થઈ શકે છે. ન્યાતરણ હજી અટક્યાં નથી.
રહવા કુટુંબનાં હજી ચાલે છે. બહેનો પુરૂષ અમણ
સ્ત્રી અથવા અમણ પુરૂષ અને બહેની સ્ત્રીનાં
કર્તવ્યો દેખાય છે. કન્યાવિકલ અને વરવિકલ હજી
થાય છે માટે આપણાં ઘરડાંઓને સમજાવી
આપણે આગળ વધવાની જરૂર છે. એકઠાઓ
અને વાડાઓ વિશાળ કરવા જોઈએ એમાં લોક
નિંદાનો જવાબજી હર રાખવો નહિ દરેક બંધિત
એ, દરેક જ્ઞાતિએ કુરકેસીઓથી ગભરાયા વિના
લોકોને સમજાવી સમાજનાં બંધનો ત્યાગ કરી
દેવા બજારીય પ્રયત્નોની જરૂર છે. છેવટે દેવનદ
બારીયાનાં મહારાજ સાહેબની સીલ્લર જ્યુબીલી
પણ પોતા સમાજ સુધારા માટે જોગજોગને મુખ્ય-
રતનાઈ આપી એવા બીજા સુધારાઓ મક્કમ-
પણે કરવા સંયત્યું હતું.

અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદની
આઠમી બેઠક નાતાલ દરમ્યાન કલકત્તામાં મળેલી
છે. એમાં પ્રમુખસ્થાને લેડી અખિલ કાદીર બિરા-
જવાનાં છે. પ્રમુખનું બાપણ તેમજ વિસ્તૃત બહે-
વાલે આપતા અંકમાં આપવામાં આવશે.

કુ. ચારદા જયલાલ: પંડતબનાં ન્યાયમૂર્તિ
શ્રી. જયલાલની પુત્રી કુમારી ચારદા જયલાલ
" જયલલ જોડે હો " ની પરીક્ષામાં પાસ થયાં છે.
હાલમાં પદવી હાન સમારંભ વેળા તેમને પદવી
અપાઈ છે. પંડતબમાં આ પદવી જોળવતોર તેઓ
પહેલાં-પહેલાં બહેન છે. પંડતબમાં આ ઉપરાંત,
-૪૮ બહેનો બી. એ; ૮ બી ટી; ૨ એમ. એ.
૧૫, એમ. બી બી. એસ. અને મેટ્રીક તથા
ઇન્ટરમાં અત્યુક્તે ૪૨૮ અને ૧૪૧ બહેનો પાસ
થયાં છે.

શ્રીમતી કમળાદેવી ચટોપાધ્યાયને ગ્રી-
વાલા ખાતે સંબ દીવીજનલ મેજરટ્ટે એક વર્ષ
આસન કેન્દ્રની સજા કરી છે. તેમને મુબાઈની

દાઈમટમાં અપીલ કરતાં, પતિ શ્રી. હરીન્દ્રના-
યથી છૂટા પછું મળ્યા છે.

પ્રકીર્ણ: (૧) સ્વ. શ્રી. મહાભાઈ કાઠવાળાનાં
અવસાનથી ખાલી પડેલી મુળાઈ યુનિવર્સિટી
સેનેટની બેઠક માટે મુળાઈ અને હત્તર વિભાગની
કચેરી યાજાઓમાં ઇન્સ્પેક્ટર મીસ. એમી
સ્વતંત્ર રીતે ભરવારી કરી છે (૨) બેઠકવારીમાં
મીસ સોફીયા સોમજીએ સ્વદેશી પ્રદર્શન મુદ્દ
મુદ્દુ' હતું. (૩) વડોદરાની શ્રી શિક્ષણ પંચતિ
પાઠશાળાના નાવિક મહોલસવ ચઢ તા ૧૦ મીએ
જનવાણી હતી.

વિરશ

ખાળલગ્ન વિષે પ્રશ્ન: આમની સસામા
મીસ રેખબેને ખાળલગ્ન સંબંધમાં પ્રભવતને
ફળવવા માટે સરકારે શા પગલાં લીધાં છે એ
સંબંધમાં પ્રશ્ન પૂછવા હતા. તેના જવાબ
આપતાં હિન્દી વજીરે જૂની સરકારી સંસ્થાઓ
દ્વારા જ એની સામે કામ કરવામાં રદ્યારે સારું
છે એમ જણાવી, મુજાવડ બાદ યત્ન મરણ
સંબંધમાં તપાસ કરવા માટે કમીશન નીમવાની
તેમની સૂચના હિન્દી સરકારને જણાવવા કહ્યું હતું.

ડૉ. એલીઝાબેથ નાઇટ યેટલિટનના શ્રી
સ્વતંત્રતા સંઘના ૨૦ વર્ષ સુધીનાં ખજાનચી
ડૉ. એલીઝાબેથ અવસાન થયું છે. શ્રીઓની
જળવળમાં તેઓ ધણે રસ લેતાં હોઈ મતાધિક-
રની જળવળમાં તેમજ શ્રીઓના હક્કો માટે
તેઓ સારી લડત ચલાવતાં હતાં બાદર સપ્તીય
જળવળમાં તેમને ધણે જ રસ હતો.

આયલેન્ડમાં શ્રીમત્તિ: ડબ્લિન અને
બેલફાસ્ટમાં મીસ એલીસન નીલાન્સો
બાપ્તિસ્ટી કરીને કિમ્બ્રી સહદ આપી હતી ફી
સ્ટેટની સરકાર સંમતિ વધ ૧૭ કે ૧૮ ના
કચાને ખરડો લાવનાર છે. તેને આયરીશ શ્રી
કમદાર સંઘની સસા અને પરિષદમાં સમર્થન
આપવામાં આવ્યું હતું.

મીસ એલીસ કેન્સ્ટન પરસર ડબ્લિન
યુનિવર્સિટીની કોન્સિલની સેનેટના પ્રતિનિધિ
તરીકે ચૂંટાયાં છે ૧૯૦૮ માં મીસ પરસર
એન્જ્યુએટ થયા હતા. યુનિવર્સિટી કોન્સિલમાં
ચૂંટાનારા તેઓ પહેલા જ મહિલા છે.

પાર્લામેન્ટમાં એસ્ટ્રેલીયાની વડી ધારસ-
લામાં ચૂંટાનારાં લેડી પી કૅક પહેલાં જ મહિલા
છે નાવેની પાર્લામેન્ટમાં નીચેનાં ત્રણ બહેનો
ચૂંટાયાં. ડૉ. સીગની સ્પેનસન, મીસીસ હેન્ના
મલ્સન અને મીસીસ હેન્ના રાયસ્ટેડ.

શ્રી તરીકે નહિ: વાસ્તાનીયા (એસ્ટ્રેલી-
યા)ની શ્રીઓને ગવર્નરની લેવીમાં હાજર રહેવાનું
આમંત્રણ મળતું નથી. એટલે નવા ગવર્નર સર
અર્નેસ્ટ ક્લાર્કના માનમાં તા. ૪ થી એપ્રિલને
ફેજ થયેલી લેવીમાં મીસીસ લેસલી મરડોથ
હાજર રહેતાં આશ્ચર્ય ફેલાયું હતું. તેઓ ટાઉન
હોલમાં પ્રવેશ્યાં કે તરત જ તેમને જણાવવામાં
આવ્યું કે “ શ્રીઓને હાજર કરવામાં નહિ આવે ”
એટલે મીસીસ લેસલીએ જણાવ્યું કે તેઓ શ્રી
તરીકે ત્યાં હાજર થયાં નથી પરંતુ વાસ્તાનીયાની
યુનિવર્સિટીની કોન્સિલના સભ્ય તરીકે હાજર રહ્યાં
છે. તેમને તે જગ્યાએથી આવી જવાને સમજાવવાના
ધણા પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા હતાં, તેઓ શાંતિથી
બેસી રહ્યાં અને યુનિવર્સિટી કોન્સિલના પ્રતિનિધિ
તરીકે તેમને જાળખાવવામાં આવ્યા.

સ્વીડનની શ્રીઓની સભા: જુની જુની
મહિલા સંસ્થાઓના આશ્રયે, અધિકૃત પરિસ્થિતિ
અને નવાં રાજકીય દરિયો દુએ પુરો સાથે શ્રી-
ઓની સમાનતા સામે યુરોપના કેટલાક ભાગોમાં
જ પ્રલાપાતી વર્તવ થાય છે તેની સામે વિરોધ
દર્શાવના એક્ટોબર માસની આખરે સ્ટોકહોમમાં
કોન્સર યુસેટ ખાતે શ્રીઓની જલકેસમાં મળી
હતી. કોન્સર કરસ્ટીન હેઝલમેન પ્રમુખસ્થાને હતાં.
ડૉ. લીડીયા બાલ સ્ટ્રોમ, કોન્સર ઇડીસાબેથ ટેમ,
કોન્સર ઇન્ગબર્ગ વાલીન, વગેરેએ ભાષણો કર્યા
હતાં અને શ્રીઓના સમાન હક્કને લખતો હરાવ
થયો હતો.

જર્મનીમાં શ્રીને ફ્રાંસી: બ્રેન્ડનબર્ગ
ખાતેના વેબેન નામમાં એક શિક્ષકની પત્ની
ફ્રા. એલસા ઝીમે પોતાના ૧૨ વર્ષના સાવકા
છાકરાને ખાવામાં હેર આપી મારી નાખ્યાં તેને
ફ્રાંસીની સજા થઈ છે તેની માએ આ શુંહો
કરવામાં મદદ કર્યાં થી તેને પચ ફ્રાંસીની સજા
થઈ છે.



નોંધ

ગુજરાત મહાગુજરાતમાં વીર કવિ નર્મદની
ચતાબ્દી ઉજવીને, ગુજ-
મહાન સુધારકની રાતે એ પોતાના પ્રેરણા
શતાબ્દી દાતા કવિની યત્કિચિત
કર કરી છે, એ બીના
સારી રીતે નાખીડી છે. દાદામાં, દિન્દિમરમાં મહાન
સુધારક રવ. રામમોહનરાયની ચતાબ્દી ઉજવવાની
દીલચાલ જોઈએ આવી રહી છે. ગુજરાતને માટે
પણ પોતાના એક મહાન સુધારકની ચતાબ્દી ઉજ-
વવાનો વળી પાછો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે આ
મહાન સુધારક તે શ્રી કરસનદાસ મૂળજી. ગુજરા-
તમાં જે સમયે ધર્મચારી પોતાના બકતોને જામે
તે રીતે લઈ રહ્યા હતા, તે પ્રસંગ એ વીર સુધાર-
કો, પોતે અલ્પત જ્ઞાતમજાન આપી અશ્વત્થ
અને વહેમની સામે જુલિય શલાળી અને આજે
તે વીર નર દિન્દિ બરમાં પડાયલા છે.

શ્રી. કરસનદાસ મૂળજીનાં જીવન અને કાર્યોનો
પરિચય આજ અંકમાં અન્વય કરાવવામાં
આવેલા છે; તે વાંચનારને ગાલમ પડશે કે,
કરસનદાસે સુધારા માટેની જુલિય શલાળી દલી
તે માત્ર મોંઘાની ન દલી પરંતુ સંજોગ દલી
અને તેને માટે સંઘર્ષ કર્યો, તેમજ જાતિનો
પણ બદિનાર લેવાનો પ્રસંગ તેમને માટે
આવી ચૂક્યો હતો. છતાં એ કાંઈનાથી ડર્યા
વિના શ્રી. કરસનદાસે પોતાના આત્મસન્માનને
માન આપીને પોતાના વિચારોને આચારમાં ચૂકી
બતાવ્યા.

મહારાજ લાયબલ કેસે શ્રી કરસનદાસને
અમર કરી દીધાં છે એમ. કહેવામાં નરપણ
અતિશયોક્તિ નથી. ધર્મચારીના હંમ ખુલ્લા
પાડવામાં શ્રી કરસનદાસે વેઠેલી પ્રતીબતા,
કેસમાં તેમને મળેલી સફળતા આજળ કાંઈ વિચાર
તમાં નથી. નિબંધ લખીને તેમજ પુસ્તકો
લખીને તેમજ સુધારાનાં કાર્યને, આજળ ને
આજળ ધપાવે શખુ અને " સત્ય પ્રકાશ "
પત્ર કાઢીને તેની મુખ્યત્વે સદાય લીધી.
હંમ આપુખમાં અને જે સમયે સુધારા
નામ પણ લેવામાં ' પાપ ' માનવાની લાગના
ફાલથી દલી તે વખતે શ્રી. કરસનદાસે
સકીય કાર્ય કરીને વીર સુધારકની મામના મેળવી.
એટલું જ નહિ પણ અને, દિન્દિ તેમજ વિદેશી
શ્રી પ્રચોની પણ પ્રસંગ મેળવી.

દાદામાં એ મહાન સુધારકની ચતાબ્દી ઉજ-
વવાની દીલચાલ થઈ કરવામાં આવી છે. તેને
ગુજરાતની બહેનો તરફથી અમે અનુમોદન આપીએ
છીએ. શ્રી કરસનદાસે પુનર્જીવને જોતજન આપીને
તેમજ શ્રીઓપયોગી બીજા સુધારાઓને આજળ
કરીને શ્રી સમાજની પણ સારી સેવા કરે છે.
એટલે એ ચતાબ્દી ઉત્સવમાં ગુજરાતની બહેનો
પોતાનાથી બને તેવા અને તેટલો ફાલો આપે
એવી અમે વિનંતિ કરીએ છીએ. ચતાબ્દી સમિ-
તિના પ્રમુખ કિ. બા. કુખુલાલ મોદનલાલ જવેરી
છે, એ ઉપરાંત એક સારો લાયક વાળી સમિતિ
એ ઉત્સવનું કાર્ય કરી રહી છે. અમે ઉત્સવને
સફળતા ઇચ્છીએ છીએ.

સ્વદેશી રેશમી કાપડ

માઇસોર, મુરશીરાબાદ, કાશ્મીર તથા
મુંબાઇમાં બનેલું કેપ, ન્યોર્મેટ,
સાટીન વગેરે.....

બાપેલી સાડીઓ, પોલક તથા જબલા, આરી કસન, છક-ટીજીના, ત્રીડીંગ
વર્કના ખરા ભરેલાં જબલાં, સાડી, બ્લાઉઝ વિ.

ગ્વાલીઅર, બનારસ, અમદાવાદ, સુરત વગેરેના રેશમ-કસનના પટા, ગોટા, લેસ,
પ્રસ્તમગોલી કોરો, છકની મુમલાઇ વિ.

મળવાનું ભરોસાપાત્ર
પચાસ વર્ષનું બુદ્ધ ઠેકાણું—

શા. વિઠ્ઠલદાસ ચુનીલાલ જરીવાલા;

૧૦૪-૧૦૬, ત્રીજી ભોમવાડો, ભુવેશ્વર,

મુંબાઇ; ૨

ટેલીફોન : ૨૩૧૨૯

શ્રીજ્ઞાના

ગર્ભાશયના, માનિક બીમારોના અને અશક્તિના
તમામ દરદો ઉપર

શ્રીશક્તિ (રજીડ)

આકસીર અસર કરે છે : ૪૦ ગોળાની બાટલી : રૂ. ૧-૮-૦ : પરદેશ ૮ રૂ.

બધા દવાવાળા લેશે છે : ૧૦૦ ગોળાની બાટલી : રૂ. ૩-૦-૦

મુંબાઇના એજન્ટ : પી. એમ. હવેરીની કાં. પ્રીન્સેસ, સ્ટ્રીટ, મુંબાઇ, ૨.

સોલ ડીસ્ટ્રીબ્યુટર્સ : ઠાકોર રસિક એન્ડ કાં. ૧, દાલખરવાડા, અમદાવાદ.

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને જાળઠોની જીવનદાત્રી.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી (રજીડ)

અગ્નિશક્તિ યના દરેક રોગને મટાડી તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રહસ્ય
જનાલે છે. આ મોતીનું સેવન કરનારા બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન પામ્યા
છે. કીમત રૂબી ૧ ના બાર આના.

પી. પી. પો. બુદ્ધ. લેવ. એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી ડિપો, ભાવનગર (કાઠીયાવાડ)

કૌમુદી

કાવ્યો, નવલિકાઓ
એકાંકી નાટકો
અવાસ, વચ્ચં નન
નિમંત્રણ, શાસ્ત્રી
લેખો, અંધવિવેચન

ઉપશંત

શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈએ લખેલી

નવી ચાલુ વાર્તા

આપણું શુભશતનું સર્વાંગ સુંદર સમિત્ર માસિક

શુભશત માં આવતી ત્રણ લેખમાળાઓ

શુભતાની નોંધપોથી

જગતના અરણ્યમાં

અમે બધાં

આગસ્ટ અંકથી કૌમુદીમાં નિમિત્ર

પ્રગટ થાય છે.

વાર્ષિક લખમન ૧૨૦૦ પૃષ્ઠનું સચિત્ર નસમય વાંચન આપતી માસિકનું

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫—૦—૦ પરદેશના રૂ. ૭—૮—૦

કુટુંબ નક્કર ૦—૧૦—૦

વર્ષની અરજાતથી જ માહક થઈ શકાય છે.

કૌમુદી કાર્યાલય; રાવપુરા, વડોદરા.

“ ગુણ સુન્દરી ” બાલવિભાગ

તાન્ત્રી : ચન્દ્રશંકર મણિશંકર ભટ્ટ

C/o લુહાણામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા.

વર્ષ ૪ : અંક ૧

પુસ્તક ૪

જાન્યુઆરી : ૧૯૩૪

નાની બહેનનો એક પત્ર

ચોરવાડે,
સોમવાર

શ્રી પરમારભાઈ,



તમારો કાગળ મોટા અક્ષરે લખેલો બંને બહેનો ઉપરનો મળ્યો. વાંચી બહુ આનંદ થયો. આવી રીતે ઢાઢ ઢાઢ વાર પત્ર લખી અમારી સંભાળ લેતાં રહેજો. રમીએ છીએ, જમીએ છીએ, અને ગીત ગાઈએ છીએ. દોરડાં પણ ફૂટીએ છીએ. કાલે અમારા પહેલો દિનવાર હતો. એક વખત જમ્યા હતા અને બેનપણીઓ સાથે ખખ રમ્યાં હતાં. તમારી વાર્તા બહુ યાદ આવે છે તેથી તમે પણ બહુ યાદ આવો છો. પોર હંસાને તેડીને જરૂર આવજો. મારી બાને તમારા પ્રણામ દીધા છે. મારતરની મા તમને બહુ યાદ કરે છે.

લી. તમારી બહેન વિમળા

* * * * *

મૂરખ કાગડો

* * * * *

એક હતો કાગડો. કાળાં એનાં પીછાં
ને કાળો એનો વાન.

કાગડો મૂરખ હતો.

એક વાર એ મનમાં કહે, “કાગડા-
ની તે કાંઈ બત છે. ના કોઈ બોલાવે,
ના કોઈ સામું જુએ, ના કોઈ દરકાર
કરે. પેલો મોર કળા-કરે છે ત્યારે કેટલાં
છાકરાં એની આસપાસ વીંટળાઈ વળે
છે. મારી સામે તો કોઈ નેતું ય નથી.
લાવને હું ય મોર બની બઠું. પછી તો
બધાં મારી સામે ભેડ રહેશે ને ?”

આવો વિચાર કરી મૂરખ કાગડો તો
મોર થવા નીકળ્યો.

એણે તો મોરનાં થોડાં પીંછાં ભેગાં
કર્યાં ને પોતાનાં પીંછામાં એને એસ્યાં.

પછી બાઈસાહેબ આમ આમ
કરતા મોર જેમ ચાલવા લાગ્યા. મોર
લેગા બળવા ગયા.

પણ મોર કહે, “અહયા, આ
વળી કોણ છે, નવીન ? પીંછાં તો આપ-
ણા જેવાં લાગે છે, પણ લાગે છે કાગડા
જેવો !”

મોર તો હેડયા કાગડા પાસે.

જુએ ત્યાં તો મૂરખ કાગડો. પીંછાં
એંસીને આવેલો.

મોર તો બધા ખીન્નાઈ ગયા, ચાંચે
ચાંચે મોરવા મઠયા.

મોર તો કાગડાબાઈનાં બધાં પીંછાં
એંચી કાઢ્યાં.

બાઈનાં મોરપીંછાં તો ગયાં, પણ
સાથે મૂળનાં પીંછાં ય એંચાઈ ગયાં.

મૂરખ કાગડો વિચાર કર્યો, “મોર
બધા મૂરખ છે, મોર બધા અદેખા છે,
એમના ટોળામાં કોણ બંધ ? હું તો
મારે મારા કાગડાના ટોળામાં પાંછો
જઈશ.”

આમ વિચારી બાઈ તો પોતાનાં
ટોળામાં બળવા ગયા.

પણ-પણ હવે તો કાગડાએ પણ
એને ન રાખ્યો. એ કહે, “ભવને ભાઈ,
મોર થાવ, ભવને ભાઈ કળા કરો, ભવને
લાઈ રૂપાળા થાવ.”

કાગડાએ પણ એને કાઢી મૂક્યો.

મૂરખ કાગડો એકલો પડ્યો.

મનમાં ઘણું શરમાઈ ગયો.

ચ. મ. - ૬૬

નાળિયેરી

સાગરમાં ભરતી આવે અને તેનાં મોઝાંતું પાણી આબુબાબુની ખાડીઓમાં ભગઈ જાય. થોડીવારમાં તે તે નીતરીને ચોકખું બને અને પવન ફરકીને તેમાં ઝીણી ઝીણી લહેરીઓ થાય.

એવી એક ખાડીમાં દરરોજ એક છોકરી નહાવા આવે યાસે પથરાયેલી રેતીમાં કિલ્લા બનાવે, નાના નાના કાંકરા ગોઠવી લશ્કર ખડું કરી દે અને પાણીમાં વડનાં પોદડા મૂકી હોડીઓ તરાવે. એમ રોજ રોજ એ એકલી કેટલાય ગઠે ભૂતવાની રમત રમતી હતી. રમતમાંથી થાકે ત્યારે ખાડીનાં છીછરાં પાણીમાં જઈ એ પડતી અને ખોળે ખોળે પાણી ઊડાડતી

એક વખત તે છોકરી પાણીમાં રમતી હતી. તે વખતે કાચખાતું નાતું એક બચ્ચું એના પગ નીચે આગ્યું અને બીકથી ચીસ પાડી તે બહાર નીકળી ગઈ

અને યહી તે એ બહુ જ સંભાળથી પાણીમાં પગ મૂકતી ફરતી પણ એવું કંઈ ટ્રાણી દેખાય કે તરત બહાર દોડી જતી એમ ઘણા દિવસ પસાર થઈ ગયા.

ખીલ એક વખત એ નહાતી હતી ત્યાં પેલું બચ્ચું આગ્યું અને જીંચી નજર કરી છોકરીની સામે જોઈ રહ્યું.

આ વખતે છોકરીને તે બચ્ચાની

ખીક ના લાગી અને તે ત્યાં જ ઊભી રહી. એ જોઈ બચ્ચું જોલ કરવા લાગ્યું. છોકરીને બહુ મન પડી.

તે દિવસથી પેલી છોકરી કિલ્લા અને લશ્કર કરવાતું બૂલી ગઈ. વડનાં પાદડાંની હોડીઓ બનાવવાતું પણ બંધ થયું અને ફક્ત ખાડીમાં પેલા બચ્ચાની રાહ ભેતી ઊભી રહેતી. કાચખાતું બચ્ચું પણ રોજ ત્યાં આવતું અને છોકરી સાથે થોડી રમત રમી પાછું વળતું.

પણ એક દિવસ પેલી છોકરીએ એક અચાંખો જોયો. બચ્ચામાંથી એક રૂપાળો રાજકુંવર બન્યો અને તરત બોલી ઊઠ્યો, “ગભરાઈશ નહિ. મને જોઈને હરીશ નહિ. હું પણ તારા જેવો જ છું.”

છોકરીને એ કુંવર સંગંધી વધારે વાત લાગુવાતું મન થયું, એટલે તે બોલી, “પણ તમે કાચખો શી રીતે જાન્યા તે તો કહો.” કુંવર કહે, “એક દિવસ ફરતા ફરતા મેં તને જોઈ હતી. અને ત્યારથી તારી સાથે વાત કરવાતું મને ખૂબ મન થયું હતું.” એ વાત મેં એક સાધુને કહી એટલે તે બોલ્યો, ‘છોકરી રોજ ખાડીમાં નહાવા જાય છે. ત્યાં તું કાચખો જાનીને જા. પણ જોમાં જોખમ છે. આજથી ગરાબર બાર માસ

પછી તારૂં મરણ થશે. પણ મને તો તારી સાથે બોલવાનું ખૂબ ગમતું હતું એટલે એ વિચાર કર્યા વિના હું કાચબો બન્યો.”

એ રીતે કુંવર રાજ કાચબો બનીને પાણીમાં રહેવા લાગ્યો. પેલી છોકરી ત્યાં આવે એટલે પાછો એ રાજકુંવર બની જતો. એ પ્રમાણે ઘણા દિવસ આદ્યું.

પણ એક વખત કુંવર બોલ્યો, “જે હવે આવતી કાલે મારો વખત પૂરો થાય છે. મારું મૃત્યુ અને દેખાયા કરે છે. આજે રાતે ખૂબ વરસાદ પડશે અને બધે પાણી પાણી થઈ જશે. તારી ઝુંપડી પાસે પાણી આવશે તેમાં હું પણ આવીશ. તે સમયે કુહાડીથી તું મારે માથું કાપી નાખજે અને અહીં દરિયાકિનારે તે રાખજે. એમાં કોઈ જાતની ભૂલ ના થાય એટલી સાવચેતી રાખજે.”

છોકરીને એ વાત પસંદ ના પડી; પણ કુંવરનો ખૂબ આગ્રહ જોઈ આખરે એણે એ કબૂલ કર્યું.

તે રાતે ખૂબ વરસાદ થયો. આખા ગામમાં પાણી જ પાણી થઈ ગયું. લોકોને ખીજ લાગી, રખેને આપણાં વરણાર તણાઈ બંધ !

પણ તે વખતે પેલી છોકરીની ઝુંપડી પાસે કાચબો આવ્યો અને રહતી આંખે એણે તેનું માથું કાપી નાખ્યું. તરત વરસાદ અંધ રહ્યો. ગામમાં લરાઈ મચેલું પાણી ઓસરી ગયું.

સવારના પહોરમાં છોકરી વહેલી બેઠી, ને કાચબાનું માથું લઈ દરિયાકિનારે ગઈ. ત્યાં જઈને એક ખાડો કરી એ માથું રાખી દીધું !

પણ તે કુહાડાથી એણે ખાડીમાં નહાવા જવાનું બંધ કર્યું. રાજકુંવર વિના બિલકુલ ચેન ના પડ્યું એટલે તે તો રાતદિવસ પેલી માથું રાખેલી જમીન પાસે બેસી જ રહી.

થોડાં દિવસ પછી અચાનક તે જગ્યાએથી એક કુણ્ડો ફૂટ્યો. છોકરીએ તે જોયો અને ધારી ધારીને તે જોવા લાગી. આખા દેશમાં એવો જાતનો રાપ એણે પહેલાં કદી જ જોયો નહોતો.

ધીમે ધીમે તે રાપ મોટો થયો. છોકરી આખો દિવસ ત્યાંને ત્યાં બેસી રહેતી. અને ખૂબ કાળજીથી તે સાચવતી. દિવસે જતાં આખરે એ છાંતમાંથી મોઢું ઝાડ થયું અને ઉપર ફળ આવ્યાં.

એક દિવસ ઝાડ ઉપરથી એક ફળ નીચે પડ્યું. પેલી છોકરીએ તે લઈ લીધું. ફળ ઉપરથી છાંત ઉતારી જુએ તો માયાનો ખોપરી જેવો આકાર દેખાયો. ઉપર માથુસના જેવી એ આંખો માલમ પડી !

તેણે આખરે તે ફળ તોડ્યું તો અંદરથી પાણી નીકળ્યું, ખૂબ મીઠું પાણી જોઈ એને વિચાર આવ્યો, “સાચે જ રાજકુંવરનો પ્રેમ આટલો મીઠો હતો.”

અને તે દિવસથી દરિયાકિનારે
એ ઝાડોનાં ઝુંડ બન્યાં. ઉપર માથા
જેવડાં મોટાં ફળ આવ્યાં અને અંદર
રાજકુંવરની મીઠી લાગણીઓ જેવું મીઠું
પાણી ફેલાયું.

છીએ. અને ઝાડને નાજિયેરી કહીએ
છીએ. રાજકુંવરનો પેલી છોકરી તરફનો
મીઠો ભાવ જાણે તાજે રાખવા માગતાં
હોઈએ તેમ દરેક પ્રસંગે આપણે નાજિ-
યેરનો ઉપયોગ પણ કરીએ છીએ.

આપણે તે ફળને નાજિયેર કહીએ

સોમલાઇ અ. પટેલ

જેવી ભક્તિ તેવું ફળ

એક બ્રાહ્મણ હતો. તેને એ દીકરા અને એક દીકરી હતી. તે બહુ ગરીબ હતો.
તે ગામમાં ભિક્ષાવૃત્તિ કરીને પોતાનું શુભરાત ચલાવતો હતો તો પણ પુરું થતું નહિ.
આથી તેને તેની સ્ત્રીએ કહ્યું કે “તમે ક્યાંક કમાવા જાવ.” આથી બ્રાહ્મણ પરદેશમાં
કમાવા આવ્યો. તે પ્રભુનો ભક્ત હતો, તે કરોડો પ્રભુની સેવા કરીનેજ બોલું કામ
કરતો હતો. હવે એ આવ્યો જતો હતો તેવામાં એક નદી આવી. ત્યાં તે થાકે ખાવા
બેઠો, ત્યાં તેની સામે એક વડ હતો તેની નીચે એક સાધુ બેઠો હતા. બ્રાહ્મણ સાધુને
જોઈને તરત જ ત્યાં ગયો અને તેમની ખૂબ સેવા કરી. તેથી સાધુ બહુ પ્રસન્ન થયા.
તે સાધુએ તેને બધીઆમાં કાંકરા ભરવાનું કહ્યું આથી તેણે કાંકરા ભર્યા. પછી સાધુએ
જવાનું કહ્યું તેથી તે પરબારો ઘરે ગયો અને પોતાની સ્ત્રીને બધી હકીકત કહી. આથી
પેલી સ્ત્રીએ બધીઆમાં જોયું તો કાંકરાને બદલે સોનામહોર નીકળી ! આથી બન્ને
રાજ થયાંને પ્રભુનો ઉપકાર માનવા લાગ્યાં. *

બાવચંદ ચક્રભાઈ સન્નારાણી

ચટકા

- (૧) ૯ નીત ૨ દિનથી ના પડે ખાય છે.
- (૨) ૨ ચર અયા ૪ ૯ કર.
- (૩) અસલતા વળતમાં ૪ છે શર અઢાવતા.
- (૪) દૂરા ૪ થી મનુષ્યનો નાશ અને સદા ૪ થી અઢતી થાય છે.
- (૫) સાહે ૨ ૭, ૧૦૦ દી. મારી.
- (૬) ૪ છુ રણક્ષેત્રમાં ના નો અઢાવે છે.
- (૭) ૧૨ છે દ ગન ૨ ઠા છે.
- (૮) ૧૪ છે ગણપતિનો મેળો છે.
- (૯) ૭ મને ૧૦૦ મંવાર છે.
- (૧૦) ૪૦૦ પાણીને ૨, ૧૦૦.

રસુલભાઈ નં. વડોદરા

લેખકમિત્રાને

દર વર્ષે મુજબ આ વર્ષે પણ માર્ય અંક બાળક અંક તરીકે પ્રકટ થવાનો છે.

સૌ લેખકમિત્રાને એ અંક માટે લખાણો મોકલાવવા વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

ગવામ માટે ટિકિટ બીકવી.

લખો—ચન્દ્રશંકર મંજીશંકર ભટ્ટ.

અંકાદક: ખાસવિભાગ-ગુણસુન્દરી

રાવપુરા, વડોદરા

આટલું જાણવાનેગ

અમેરિકામાં ભગવાન બુદ્ધની મૂર્તિ

ન્યૂયોર્કથી એક ખગરપત્રીએ ‘પ્રબુદ્ધ ભારત’માં એક કાગળ છપાવી ખતાબુ છે કે ‘જેકસીક્રી રાયર પ્રીન્સપલ’ નામના એક સ્થાનમાં એક મૂર્તિ મળી છે. ચીન દેશમાં જે સંપૂર્ણ બૌદ્ધ મૂર્તિ છે તેના જેવીજ એ મૂર્તિ જણાય છે. એ મૂર્તિની ખાખતમાં ત્યાંના પુરાતત્વ વેત્તાઓ ને શોધખોળ કરનારાઓમાં ઘણા મતભેદ છે. તો પણ ઘણા લોકો તો તેને બુદ્ધની મૂર્તિ જ માને છે. જો આ વાત સાચી ઠરશે તો કહેવું પડશે કે બુદ્ધ ધર્મના પ્રચારકો જાપાન સુધી જ બુદ્ધની વાણીને પ્રચાર કરીને યાકી ગયા ન હોતા; પણ પાસિફિક મહાસાગર પાર કરીને, ઠેલગમસે શોધ કરી જે પહેલાં ઘણે દૂર આવેલા અમેરિકા ખંડ સુધી બુદ્ધ ધર્મનો પ્રચાર કરવા માટે ગયા હતા !

ભાવિ ચિતારો

ઘણા દિવસ પહેલાં રૂયેન દેશમાં એક પ્રખ્યાત ચિતારો હતો. એનું નામ ‘મૂરિલો’ છે. એણે છે.કરાઓને ચિત્રકળા સિખવવા એક નિશાળ કાઢી હતી. આજો દિવસ ઘણીને રાતે છે.કરાઓ ઘેર જતા. શાળાની દેખરેખ રાખવા માટે એક નાનો સરખો છે.કરો નોકર રહેતો હતો. તે રાત્રે છાનો માનો ચિત્રશાળામાં પેસી જતો અને કાગળ ઉપર ચિત્ર બનાવતો. સવારમાં છે.કરાઓ આવતા અને પોતાના કાગળ ઉપર ચિત્ર જોઈ નવાઈ પામતા. એક દિવસ એક છે.કરાએ એનું કે પોતાના કાગળ ઉપર કોઈએ એક ઘણું જ સુંદર ચિત્ર અધુરું કાઢ્યું છે. એણે મૂરિલોને આ વાત જણાવી મૂરિલોએ જો બાળક નોકરને પૂછ્યું, “રાતે આ ઘરમાં કોણ આવે છે ?” એણે બીતે બીતે કહ્યું, “કોઈ નહિ, હું જ રહું છું” મૂરિલોએ કહ્યું, “આજ આખી રાત્રે જાગીને ખોળી કાઢ કે અહીં આવીને રાજ ચિત્ર કોણ કાઢ્યા કરે છે ? નહિ તો આપૂકથી ખગર લઈશ” તે રાતે તે બાળક ત્રણ વાગ્યા સુધી સૂઈ રહ્યો અને પછી જાગ્યો જાગ્યો ઉઠીને ચિત્રની પાસે જઈને કહેવા લાગ્યો, “અરે, અરે, આ ચિત્રનો મારે નાશ કરવો પડશે. નહિ તો મારા માલિક મને આપૂક મારશે.” વળી જો ચિત્રની તરફ જોઈને ફરી બોલ્યો “નહિ, હું હચ્છીજ એવું નહિ કરું. એને હું જરૂર પુરું કરીશ.” એટલું કહીને જો ખૂબ મહેનત અને પ્રેમથી ચિત્ર પૂરું કરવા લાગ્યો. આચિત્તો કોઈનો પગરવ સાંભળી તેણે પાછળ જોયું, તો એના શેઠ મૂરિલો ઉભા હતા. બાળક એમને પગે પડ્યો અને ક્ષમા માગી,

પરંતુ મૂર્ચ્છાનો કોષ તો ઉઘી ગયો હતો. એમણે એને છાતી સરસો ચાંપીને કહ્યું, “બેટા, ઉઠ, તું એક દિવસ પ્રજ્યાત થઈશ.” વાત સાચી પડી. એ બાળક મોઠર પોતાના સમયનો સૌથી પ્રસિદ્ધ ચિતારો થયો.

સૂર્યના દાદા !

આપણે જાણીએ છીએ કે બધા ગ્રહોમાં સૂર્ય સૌથી મોટો છે, પણ એ વાત બરાબર નથી. એના મોટા દાદા પણ મોટા છે. એનાથી આપણા સૂર્યદેવ કંઈ કેટલાય નાના છે. ધારો કે એક મોટરમાં બેસીને તમે મુસાફરી કરી રહ્યા છો. જો એ મોટર કલાકના ૩૦ ગાઉ ચાલે તો ૩૦ દિવસ ને ૮ કલાકમાં જરી પણ અટક્યા વગર મુસાફરી કરતાં પૃથ્વીની મધ્ય રેખાની આબુખાબુ એક ચક્કર પૂરું કરી શકે. સૂર્યનો પ્રદિક્ષણ એજ રીતે પાંચ વર્ષથી કંઈક આછા વખતમાં પૂરી થાય. પણ એટીરીસ નામનો ગ્રહ જે એ અત્યાર સુધીના જાણીતા ગ્રહોમાં સૌથી મોટો છે તેની પ્રદિક્ષણ કરવામાં સૌથી વધારે ઝડપવાળી મોટરને કેટલો સમય લાગે તે તમે જાણો છો ? લગભગ ૧૩૭૦ વર્ષ લાગે. હવે કહો એ સૂર્યના મોટા દાદા ખરા કે નહીં ?

નવનીત દેવ

“હજી પણ શું ભારતમાં ધર્મ છે ? હવે રહી ગયો છે. ક્રિસ્ત આગંડ છેત્રો ભાગી.” મને અડકશો નહિ ! મને અડકો નહિ ! ! દુનિયાં અપવિત્ર છે-હું જ પવિત્ર છું.” કેવું સહેલું પ્રજ્ઞાન ! ધન્ય છે મારા ભાઈ ! હવે હૃદયની અંદર શ્રદ્ધા નથી, સ્વર્ગમાં પણ નથી-છે ક્રિસ્ત ચલા ચોક્કામાં ! પહેલાં શ્રેષ્ઠતાનું લક્ષણ શું હતું ? ત્રણ લોકમાં જે મહા કરવાને લાયક છે તેમને સુખી કરવામાં. અને હવે મોટાઈનું લક્ષણ ? “હું પવિત્ર છું, આખી દુનિયાં અપવિત્ર છે !” એમ કહેવામાં !

સ્વામિ વિવેકાનંદ

બા લો દા ન

પોષ માસનો અંક હમણાંજ પ્રકટ થયો છે; જેમાં બાલુવાળોગ માહિતીથી ભરપૂર લેખ, તેમજ વાર્તાઓ, બાલકાવ્યો અને બીજાં ઘણું છે.

આજેજ આપનાં બાળકોને ગ્રાહક બનાવો.

લખો—તંત્રી : ‘બાલોદાન’

ચવપુરા, વડોદરા

પહેલું સુખ તે જાતે નર્યાં

તમારી

તન્દુરસ્તી માટેની

સ્નેહીઆને કે

સખીઆને

પાટીં

આપવી હોય તો

એ ફરજ

અમે

સંભાળી લઇશું

તમને જરાય

ત કે લી ફ

નહિ પડે જાની

ખાત્રી

સુરતી હિંદુ હોટેલ.

ભુલેશ્વર

રેલીફાન : ૨૫૮૮૭

પ્રકટ થઈ ચૂકી છે !



ગુણસંદર્ભિત અર્ચાલય: સુખદા:ઠ:

અને

મધ્ય અભિજ્ઞાતા ગુણસંદર્ભિત પાસેથી મળશે

મુદ્દા માત્ર એક રૂપિયા (ચોરસ અક્ષર)

આ માસિક ચોરસ-ચપ્પરામાં હિંદુસ્તાન સ્ટીમ પ્રિં. પ્રેસમાં અંબાલાદ વિ. ૧૯૨૨
પાતાના માટે ઘણી તેજ સ્થળેથી પ્રસિદ્ધ હશે" છે. તા. ૨૨-૧૨-૨૨.

ગુણસુન્દરી

અને શ્રીહિતોપદેશ



પૂર્ણ સંખ્યા ૧૨૬

ફેબ્રુઆરી : ૧૯૩૪

લવાનમ

દિન્દમા ૫૨૬૪
૪-૫-૦ ૧૦ ચીત્રીંગ
કુટુંબ નકલ આઠ આના

શાંતિ

૧૪, ગીરભામ બેક રોડ, મુમ્બઈ, ૪

તરી લક્ષ્મણ ના વર્મા
૩૫૦ ની યોગેશ ૬ શુભ

“ ગુણસુન્દરી ” કાર્યાલયમાં મળતાં સુંદર પુસ્તકો

હાસ્યરસિક અને વાર્તા સાહિત્ય

| | | |
|-----------------------------------|--|---|
| ૧ વર્માની વિવિધ વાર્તાઓ | “ગુણસુન્દરી”ના તંત્રી રા. જયકૃષ્ણ વર્માની | ૧૨ સામાજિક-હાસ્યરસિક મ. ર. ૨-૦-૦ વાર્તાઓ-સુંદર ચિત્રો સાથે પો. ર. ૦-૩-૦ |
| ૨ લક્ષ્મીની સાહી | ” | આઠ સામાજિક વાર્તાઓ મ. ર. ૦-૧૨-૦ ૧૧ આકર્ષક ચિત્રો પો. ર. ૦-૨-૬ |
| ૩ સંસાર વિશ્લેષ | ગુજરાતના જાણીતા કવિ-લેખક શ્રી કેશવ હ. શેઠ રચિત | સમાજના ખાસ કરીને સ્ત્રી મ. ર. ૧-૦-૦ વર્માના બળતા પ્રશ્નોની પો. ર. ૧-૦-૧-૬ લોકેલી નવલકથા |
| ૪ સોળ સુંદર વાર્તાઓ (ભાગ બીજો) | રા. ભોળાભાઈ, રા. ભગીરદાસ રા. રામચંદ્ર, રા. રેસાદાસ વિ. | ગુજરાતના વિવિધ લેખકોની મ. ર. ૧-૪-૦ સોળ સુંદર કૃતિ વાર્તાઓ. પો. ર. ૦-૨-૬ |
| ૫ ઈર્ષ્યાની આગ | કંપની સરકારના સમયના દિવંદને ચિતાર આપતી | શ્રી. પીયૂષની લખેલી મ. ર. ૧-૦-૦ અંદાજે ત્રે મંથ પો. ર. ૦-૨-૬ |
| ૬ તૂટેલાં બંધન | કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની રચેલી | સુંદર સામાજિક મ. ર. ૦-૬-૦ નવલકથા પો. ર. ૦-૧-૬ |
| ૭ જાલીમ જલ્લાલ | દિવંદની અત્યાચારની રાજકીય સ્થિતિ ચર્ચાત | શ્રી. અંબાલાલ શાહનું મ. ર. ૦-૧-૨-૦ રસમયું નાટક પો. ર. ૦-૧-૦ |
| ૮ હાથીના દાંત | રા. પુરષોત્તમ ત્રીકમભટ્ટે યશોદા કેશમાં લખેલું | અનોદિમાન પતિની પત્નીને મ. ર. ૧-૦-૦ યોગ્ય માત્ર દાખવતું નાટક પો. ર. ૦-૧-૦ |
| ૯ ન્યાય | રા. પુરષોત્તમ ત્રીકમભટ્ટે બેરીસ્ટર-એન-એટ-લે રચેલું | સમાજના ન્યાયનો સુંદર મ. ર. ૦-૧-૨-૦ ચિતાર આપતું નાટક પો. ર. ૦-૧-૦ |
| ૧૦ એક લાખનું ઈનામ | શ્રી. નર્મદાસચંદ્ર વજ્રમજા દિવેદી રચિત | કરકંડીય સુંદર વાર્તાઓનો મ. ર. ૦-૬-૦ સંમદ પો. ર. ૦-૧-૦ |

ખાસ લાભ: “ગુણસુન્દરી”ના માલિકોને આ પુસ્તકો ૨૦ ટકા વળતરથી અપાશે.

મળવાનાં ઠેકાણાં

વ્યવસ્થાપક “ગુણસુન્દરી”, ૧૧૪, ગીરગામ બેંક શાખા, મુંબાઈ, ૪;

અને જાણીતા શુદ્ધચેત્ર પાસેથી.

શ્રીમંત સરકાર સયાજીરાવ ગાયકવાડ મહારાજે વડોદરા રાજ્યમાં બહાર પાડેલો

જાતિનાં યુવક મંડળો, જ્ઞાતિ સુધારણાની ઇચ્છાવાળા જ્ઞાતિ મંડળો

વિગેરેદે ખૂબ મદદગાર થઈ પડતો

જ્ઞાતિ ત્રાસ નિવારણ

ના

કા ય દો.

મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૮-૧-૦ એક આને

જુલો

દરેક પોતાની ન્યાતમાં છટકી વહેંચી શકે તે માટે મો પ્રતો મામડી લેનારને

માત્ર રૂ. ૫) પાંચ અને ૧૦૦૦ મામડી લેનારને માત્ર રૂ. ૪૫)

જુલો

પોસ્ટાલોમ ધીમન રાખી છે.

જ્ઞાતિનાં લુપ્તો, અગિયોનાની ત્રામદાયક જોડકાઓ, જોડા રીત રિવાજો-વિગેરેથી પીડાઇ રહેલી જ્ઞાતિઓને આ કાયદોથી ખૂબ આશ્રય મળ્યો છે.

આ કાયદોનાં ઘેરે ઘેર પ્રચાર કરવાની ખાસ જરૂર છે. એક પણ ઘર આ પુસ્તક વિનાનું ન હોયું જોઈએ. બાળક, યુવાન કે વૃદ્ધ દરેકે આ ખાસ વાંચવો જોઈએ. તો જ તમારી ઉન્નતિ તમો કરી શકશો.

જુલો

દરેકે દરેકે જ્ઞાતિનાં યુવક મંડળો વિગેરે આ નાની છુટક ઘેરે ઘેર વહેંચી-વંચાવી આખાજ વૃદ્ધ દરેકને તેનાથી જાણીતા કરે. એજ પોતાની કામની સાચી મેવા થઈ જરાજર છે.

આજેના નીચેના દેહોથી મંગાવો—

ધી લુહાણામિત્ર પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,

રાવર ખામે, વડોદરા.

દરેક શુભસુન્દરીએ અવશ્ય વાંચવા લાયક

શ્રી સયાજી બાળ જ્ઞાનમાળામાં બહાર પડેલી
પ્રાતઃકાલમાં નામ લેવા લાયક-પૃથ્વીની પુત્રી-સદ્મીનો અવતાર,
રાણી હોવા છતાં પતિભક્તિ અને નારી ધર્મનું બરોબર પાલન
કરનાર-સતી મંડળમાં પૂજવા લાયક
રાણા જનકની પુત્રી

સીતા (સચિત્ર)

મૂલ્ય માત્ર આંત્રા ૮-૬-૦

આ જીવન ચરિત્ર વાંચીને જરૂર તમેને ઘણું શીખવાનું મળશે. દરેક સ્ત્રીએ-
બાળાએ-આ પુસ્તક જરૂર વાંચવું જોઈએ.

આજેના કથો:-ધી લુહાણામિત્ર પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ-વડોદરા.

દરેક સ્ત્રી અને પુરૂષે ખાસ વાંચવીજ જોઈએ

શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળામાં બહાર પડેલી

જુવાનીની આવી

મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

જુવાની એ એવી અવસ્થા છે જે મનુષ્ય માત્રને ખૂબ ઉપયોગી કિમતી
છે. એ જુવાની કેમ આવતી રાખતી-રિખતું હોય તે જરૂર આ પુસ્તક વાંચીને-
વૃદ્ધ અને યુવાન બન્ને તે ખાસ વાંચવા બહામણ છે-યુવાનને વૃદ્ધ થવાનું ન ગમતું
હોય અને વૃદ્ધને યુવાન થવાનું જો મન થયું હોય તે જરૂર આ પુસ્તક તેઓ
વાંચે. સ્ત્રી અને પુરૂષ બન્નેને જુવાનીની મોજ કમેલ માણવાનું મન થાય છે. કદી
પણ વૃદ્ધાવસ્થા ન આવે એવી ઇચ્છા દરેકને હોય છે. તે મારના પણ ઉપાયો આ
પુસ્તકમાંથી જરૂર તમેને મળશે-.....

આજેના આ પુસ્તક મંગાવી વાંચીને તે પ્રમાણે જીવનનો કમ પડો.

કથો:-ધી લુહાણામિત્ર પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ-વડોદરા.

‘અનિથ’ દાહ્યાસવ

નાનાં જરૂર્યાંઓને ઉઠાંટીયા ઉપર ધણેજ સારો ફાયદો આપે છે.

‘દરેક નામાંકિત દવાવાળા પાસેથી મળશે.

બનાવનાર:— ધી અનિથ કેમીકલ વર્કસ.

દેવકરંજી મેનશન

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ

મુંબઈ નં. ૨

અનિથ પ્રાક્ષામવના સોય એજન્ટ—મેમર્સ બોલે બ્રધર્સ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૨.

દેશી ખાંડની મીઠાઈઓ માટે સરટીફિકેટ ધરાવનાર

ગોવિંદાશ્રમ મીઠાઈવાલા

જુમા મસ્જિદ; મુંબાઈ; ૨

ખેંદેનોને આશીર્વાદ રૂપ

૧૫ વર્ષથી અનુભવસિદ્ધ સ્ત્રી-રોગનિવારણ ગ્રાંથીઓ

પગે ચડે કાગર કમળો દુખાવો, પેટનો દુખાવો, ચરીરની શીકાગ, ચરીરનું કુલી જવું, રૂઝુ અનિયમિતપણ, ધાતુગળ, ધાતુ જીભાગથી ચપની ખાંસી, ઝાડાની કમજબાત, પીસીરીયા, અખોખા અગન નગરી વગેરે દરેક મગરી તન અને મનની નબળાઈ દૂર કરે છે અને ચરીરમા દોલત લાવે ન. ગર્ભનું પોષણ કરી વારંવાર ચતી કમ્પાવડ રકાવે છે. કિં. દબી ૧ના રૂ. ૩-૦-૦

સંદર્ભ:— વાચકો અને દર્દીઓ મરહોમી જીવવા માટે અમારું “વ્યાધિદર પ્રયોગ” નામનું પુસ્તક તદન મફત મંગાવો.

ધિય રવિશંકર જડામણકર દિવેદી મું. પોષાક (મુંબઈ)

લવાજમના ભાવ

(લેટ-પુસ્તકના ચોટા અર્થ સહિત.)

સપ્ટેમ્બરથી આદ્ય યનાર માટે પરદેશ માટે વર્ષની અધિકૃત યનાર માટે
૧૨ માસના : રૂ. ૪-૫-૦ વર્ષના : રૂ. ૬-૮-૦ ૧૨ માસના : રૂ. ૪-૧૨-૦
૧ માસના : રૂ. ૨-૬-૦ ૩ વર્ષના : રૂ. ૧૬-૮-૦ ૧ " : રૂ. ૨-૮-૦

સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૧ થી જોમરટ ૧૯૩૪ : ત્રણ વર્ષના : રૂ. ૬-૧૫-૦.

[તેલિ-કમમાં કમ નાર માસ માટે લવાજમ બરનારનેલ લેટ-પુસ્તકનો
લાભ મળશે.]

વીસમી સદીની નવીન શોધ.

સંગ્રહણી (ગળતી) માટે અમૃતમય ઉપાય

પ્રતિષ્ઠિત અને વિદ્વાન વેદ ડોક્ટરોની દ્વારા આપ કંટાળેલા સંગ્રહણી (ગળતી),
મુળમના ઝાડા આતસાર અને આંતરકાના ક્ષયથી પીડાતા નરાજાઓને દર્દિ આશીર્વાદપ
રૂપ પડેલી ૪૨ વરસના અનુભવની રામળાણી દ્વારા પાટે રૂબરૂ મળેલા સવાલપત્ર મંગાવો.
દ. માસ્તર ડે. જી. પટેલ એન્ડ સન્સ, આણંદલાવાળા, સંગ્રહણીના ખાસ વેદ.
કાણુપુર, ડાંડીમરાની પોળ, નં. ૨૨૭-અમદાવાદ.

તા. ક.—સીજોના અસાધ્યના દરેક રોગો માટે અથવા બીજા કોઈપણ દરો માટે
સલાહ મળત આપવામાં આવશે.

ગુજરાતની શુદ્ધ સુધરીઓ ! તમારાં બાળકો માટેના
આ ઉપયોગી ચીજ તમે જોઈ ?

બાલજીવન

બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓનું ગુજરાતી ભાષાનું પહેલ
વહેલું સોથી વધુ લોકપ્રિય સરતુ છતાં સર્વોચ્ચ સુદર
સચિત્ર માસિક દર મહિને દત્તદેવ બાળકો એમાંથી
મમત સાથે જ્ઞાન મેળવે છે. બાળકો માટે જો અનિ-
વાર્ય છે. છેલ્લાં ૧૧ વર્ષથી નિયમિત પ્રકટ થાય છે.
આઠકોને દર વર્ષે ૧૨૫ પાનાની ફળદાર લેટ
ચોંપડી પણ મળે છે.

લવાજમ વર્ષના માત્ર રૂ. ૩)

લખો : રમણલાલ નાનાલાલ શાહ.

તંત્રી, બાલજીવન - બાજવાડા-વડોદરા.

બાળકો માટે પુસ્તકો.

મુ. વ. રા. પરાકમી
(સી. હંસા મહેતા) ૧-૦-૦
બાળકોની રમણમિ રૂ. ૦
પુલમાળા ભાગ ૧ અને ૨
દરેકનો રૂ. ૦.૧૧
દેશદેશની વીરકથાઓ
રૂ. ૦.૧૧
જ્ઞાન-દધારના ભાગ
૧, ૨, ૩, ૪ રૂ. ૧-૧૩-૦
જો સિવાય તમામ બાલો-
પયોગી ચોંપડીઓ અમારે
ત્યાંથી હમેશા મળે છે.
લેટ, લઢાચી, જનામ કે
મેળાવડા પ્રસંગે અમને જ
લખો.

અર્ચાઓને બળવાન અને નિરાશી રાખ્યા અશીષ ન આપશે, પરંતુ અશીષ વખરની
 " સમુદ્ર મંથન ઝાપની " (૨૭૨૨૬)

ભાવનગરી-બાળાગોળી

દમેશાં પાવી. કીમત ૧૦૦ ગોળીની આ ૧ ચાર આના એક થી ચાર બાટલી સુધી પોષ્ટેજ પાંચ
 આના. બનાવનાર: વૈદ્ય દુલ્લભદાસ નરેશભદાસ, ઠે. સી. પી. ટેંક રોડ, મુંબઈ નં. ૪
 નરેશભ ઓપધાલય.

સખીઓને ભેટ આપો

□ □ □ ત્રણ મુંદર રાસ સંમિઠા □ □ □

રાસતરંગિણી
 (પત્ની આશ્રિત)
 સ્વ. કવિ બોટાદકરના
 રચેલા બાવલામાં મુંદર રાસ
 મૂલ્ય : ૦-૧૦-૦
 પોષ્ટેજ : ૦-૧-૦

"ગુણસુન્દરી"ના રાસ
 (નવા રાસસંમિઠ)
 વિધવિધ બળીતા કવિઓના
 રચેલા ૬૦ રાસનો સંમિઠ
 મૂલ્ય : ૦-૪-૦
 પોષ્ટેજ : ૦-૧-૦

ઉમાંગીતાંજલિ
 (ત્રીજી આશ્રિત)
 માંગલિક પ્રસંગોનાં ગીતો
 અને રાસનો મુંદર સંમિઠ
 મૂલ્ય : ૦-૫-૦
 પોષ્ટેજ : ૦-૧-૦

□ □ □ પચાસથી વધુ નકલો લેનારને ખાસ લાભ □ □ □

જુલુ ત્રણે પુસ્તકો સાથે લેનારને રૂ. ૧-૨-૦ માં ઘર બેઠાં મળશે

વ્યવસ્થાપક " ગુણસુન્દરી ", ૧૧૪, ગીરગામ બેંક રોડ, મુંબઈ, ૪

બાળકોના દરેક જાતના દર્દો માટે
 નદીયાદના વૈદ્ય જગન્નાથજીની બનાવેલી

બાલસાથી (વરાધની ડબી)

વૈદ્ય ડોક્ટર, દમની ખરાબ ચારનાર-માનકને એકજ દીસમાં વરાધનું દરદ મટાડે છે.
 અને બીજા દરદે રતના, ઝાડો, કાંટાટીયું તાર, મયળી, ખાંસી, લીસો ઝાડો ધરો, વીગેરે
 બાળી ગંધ મટાડે છે કી. ડબી ૧નો ૩. ૧. એક ડબી વાપરને એક વર્ષ માટે છે.
 દરેક દવાવાળાને ત્યાંથી મળે છે. જગાનંદ માટે લખો—
 સીમનસાલ પી શાહ, પો. એ. બો નં. ૨૦૪૧, મુંબઈ ૨.

લવાજમના બાવ

(ભેટ-પુસ્તકના પોષ્ટર અર્થે સહિત)

સપ્ટેમ્બરથી માહત્તર યનાઈ માટે પરદેશ માટે: વર્ષની અધિકારથી માહત્તર યનાઈ માટે
 ૧૨ માસના : રૂ. ૪-૫-૦ વર્ષના : રૂ. ૬-૮-૦ ૧૨ માસના : રૂ. ૪-૧૨-૦
 ૬ માસના : રૂ. ૨-૬-૦ ૩ વર્ષના : રૂ. ૩-૬-૦ ૬ માસના : રૂ. ૨-૮-૦

સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૪ થી જોમર ૧૯૩૪ : ત્રણ વર્ષના : રૂ. ૬-૧૫-૦.

[નોંધ-કમમાં કમ નાર માસ માટે લવાજમ બરનારનેજ ભેટ-પુસ્તકનો લાભ મળશે.]

વીસમી સદીની નવીન શોધ.

સંગ્રહણી (ગળતી) માટે અમૃતમય ઉપાય

પ્રતિષ્ઠિત અને વિદ્વાન વેદ દોકટરોની દ્વારા ખાધ કંટાળેલા સંગ્રહણી(ગળતી), મુશ્કેલી ઝાડા આતસાર અને આંતરડાના કષયથી પીડાતા નિરાશાજનક દર્દીને આશીર્વાદરૂપ ક્ષુદ્ર પટેલી ૪૨ વરસના અનુભવની રામગાથ દ્વારા માટે રમર મળે ના સવાલપત્ર મંગાવો. માસતર રૂ. ૬. પટેલ એન્ડ સન્સ, માણસાવાળા, સંગ્રહણીના ખાસ વેદ. કાળુપુર, ડાકીમરાની પોળ, નં. ૨૨૭-અમદાવાદ.

તા. ૬-૪-૩૪-શ્રીજીના મહાનિયત દરેક રોગો માટે અથવા ખોળ કાઢપણ દરેક માટે સલાહ મંત્ર આપવામાં આવશે.

યુજરાતની શુભસુદરીઓ ! તમારા બાળકો માટેના આ ઉપયોગી ચીજ તમે જોઈ ?

બાલજીવન

બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓનું યુજરાતી ભાષાનું પહેલું પહેલું સૌથી વધુ લોકપ્રિય સરતુ છતાં સર્વોચ્ચ સુદર સચિત્ર માસિક દર મહિને દર્શાવે બાળકો એમણી મમત સાથે જ્ઞાન મેળવે છે. બાળકો માટે જો અનિવાર્ય છે. છેલ્લાં ૧૧ વર્ષથી નિયમિત પ્રકટ થાય છે. આલોકને ૬૨ વર્ષે ૧૨૫ પાનાની દળદાર ભેટ ચોપડી પણ મળે છે.

લવાજમ વર્ષના માત્ર રૂ. ૩)

લખો: રમણલાલ નાનાલાલ શાહ.

તંત્રી, બાલજીવન -બાળવાદ-પટોદરા.

બાળકો માટે પુસ્તકો.

અવનતા પરકમે.

(સિ. હંસા મહેતા) ૧-૦-૦

બાળકોની રમણી રૂ. ૦

પુલભાગી ભાગ ૧ અને ૨

દરેકનો રૂ. ૦

દેશદેશની વીરકથાઓ

રૂ. ૦

જ્ઞાનદેવના આગ

૧, ૨, ૩, ૪ રૂ. ૧-૧૩-૦

એ સિવાય તમામ બાલો

પયોગી ચોપડીઓ અમારે

ત્યાંથી હમણાં મળે છે.

ભેટ, લકાણી, હનામ કે

મેગાવડા પ્રસંગે અમને જ લખો.

દરેક આગેવાનોએ યુલાકાત લઇ સંતોષ બતાવી વખાણેલું અને
 હિંદુ ભંતીનાં નિરાધાર અનાથ બાળકોને પોષણ આપતું આ

હિંદુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ

એકજ છે.

તેને દાન કરવાના દરેક પ્રસંગોએ જરૂર યાદ કરી કંઈ પણ દાન માગવો.
 ધાવતી, ઝોટી માળા, વિધવા, સંધવા વૃદ્ધા વિગેરેના
 સીવિભાગ ખાસ્યો છે.

આ ખાતે દાનની ધણી જરૂર છે.

આપશો ?

સખા:—મંત્રી હિંદુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ

જ્યારે પિયુ વસે પરદેશ

પતિદેવને ધણું ખર્ચ બહારમાં કરવાની નોકરી હોય, અવારનવાર વિરલનો પ્રસંગ
 પડતો હોય, ત્યારે એક તેમનો કલામક ફોટો ના તેમનું બાવલાસરું એન્સાઈમેન્ટ એજ
 પતિનો એકાંતનો એક માન માયી હોય છે. વેન્ગાર્ડ સ્ટુડીઓની છબીઓ અને એલેક્સ-
 સીબર ફોટો એન્સાઈંગ કું. ના એન્સાઈમેન્ટોએ એ રીતે પેટલીયે ગૃહરાણીઓના જીના
 આંધુ છુછ્યા છે.

તમે પણ એક પડાવી લેજો.

તમારા પતિ પાસે તે મારે છુદ કરજો.
 દેસમેતાઓએ સુદીક્ષા કરેમ અને જનતાએ સ્વીકારેમ. તીમેના એ સ્થળો તેમની રાખો.

એક્સેલસીયર ફોટો એન્સાઈંગ કું

અને

વેન્ગાર્ડ સ્ટુડીઓઝ

(અપરુડેટ ઇલેક્ટ્રીક સ્ટુડીઓઝ)

નં. ૩૬૨-૩૬૬, ઠાકોરદાર પાર્ક ઓફીસ પાસે, મુંબઈ નં. ૨.

આજ બાર વર્ષ થયાં એક સરખી રીતે જ

લોકપ્રિય બની રહેનાર

ગુજરાતી ભાષાનું સર્વાંગસુંદર માસિક

“ ન વ ચે ત ન ”

તમે વાંચ્યું છે ?

એવા વાંચન વગર ગુજરાતી માસિકસાહિત્યનું તમારું વાંચન
અધુરું જણાયે, કારણ આ માસિક કલાની નજરે,
વિવિધતાની નજરે, તેમજ સંગીતતાની નજરે
તમને સતોષ આપે એવું છે.

ગુજરાતી સાહિત્યમાં એવું સ્થાન આનો ખુબ જ છે ?

દર વર્ષે ૧૨૦૦ પાનાનું વાંચન ને ત્રણસો ચિત્રો !

અને તે માસથી બ્રાહ્મક થઈ શકાય છે.

વાર્ષિક દાન

હિંદબહાર પ્રા. લા.

છુટકે બા.

લખા: “ ન વ ચે ત ન ” બ્રાહ્મીસ

૧૦, પોસ્ટાલ સ્ટ્રીટ, કલકત્તા.

સ્ત્રી ઓ ને

યતા પ્રદર અને શક્તીહીન કરનાર તમામ
ગુણ રાગો ઉપર બીનહરીફ અને સચોટ ઉપાય

ગુણવંતી



નંબર ૩

પ્રદર ઉદરના જુના વીકારો, રૂઝ વખતની
રેક ફરોવાદ, કસુવાવડ, હોઠરાં જન્મીને ન
જવા, જીર્ણજ્વર, ઝાડા, અશક્તી વગેરે
એકજ બાટલીના સેવનથી નાશ પામે છે.

બા. ૧ કી. રૂ. ૧-૮-૦૦ ટપાલ ખર્ચ જુદું.

નંબર ૨

ગર્ભવતી સ્ત્રીઓને યતી ઉલટી અને બીજી
બધી ફરીઆદો ઉપર રાખવાથી દવા.

બા. ૧ કીમત રૂ. ૨-૮-૦૦ ટપાલ ખર્ચ જુદું.

નંબર ૧

ફક્ત મર્મહારણની ઇચ્છા રાખતી સ્ત્રીઓ
માટે બા. ૧ કી રૂ. ૧૦ ટપાલ ખર્ચ સાથે.

મુચીપત્ર મગાવો અને જરૂર વાંચો. |
ગાંધીજી, રેમીસ્ટો અને રેલેક્સમાં મળશે.

ગુણવંતી ડીપો.

૧૧-રેમીસ્ટો હાઉસ, રેમીસ્ટો સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ

કાળેાતું એક નવું પુસ્તક

મુંદરજી ગો. બેરાધના

પાંચ ખંડકાળેાના સમઢ

—જ્યોતિ-રેખા—

શ્રીમુત નરસિંહરાવ ભોળાનાથે લખેલા વિરતુત

અને વિવેચના પૂજ્ય પરિષદ સાથે

કીમત એક રૂપિયા

મળવાના ટેકાણા:—

કર્તા પાસેથી, ૦/૦ ગુજરાતી બિન્દુ ઓન'ડળ,

અમરાલી હાઉસ, ગીરમામ બેકરાડ,

મુંબાઈ, ૪.

'ગુણસુન્દરી' કાર્યાલય: ૧૧૪, ગીરમામ

બેકરાડ, મુંબાઈ, ૪.

અને

સર્વ ગ્રંથીતા મુકસેલરા.

સિધર્મા લાખેક ગુજરાતીઓ વસે છે, જેમાં

કરાચીમાં ૮૦ હજાર ઉપર છે.

એક લાખ ગુજરાતીઓનું એકનું એક
મુખપત્ર

૦ 'મહાગુજરાત'

(અઠવાડિક)

જેણે શિષ્ટ અને સંસ્કારી વર્તમાન પત્ર
તરીકે ટુંક સમયમાં કારે ખ્યાતિ પ્રાપ્ત
કરી છે.

માહિત્ય સૃષ્ટિ, ગુજરાતજીની આગે કૃત્ય,
બાળક વિભાગ, ટૂંકી તથા ચાલુ વાર્તા,
ગુજરાત અને કાઠીઆવાડના પત્રો વિગેરે
એના ફેટલાક વિશિષ્ટ અંગો છે.

ગુજરાતના વિશિષ્ટપત્રોની દરોજમાં આ-
વડું આ પત્ર સિધર્મા પરેપર જળવાય છે.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪

પરદેશ ૧૬ રૂપિયા

અહેરખખર માટેનું એકલું સાધન

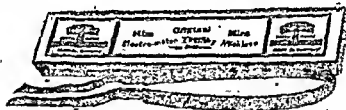
ખાળકને દાંત આવવાનો સમય



એમાં જરાય શક નથી કે

ખાળકના જીવનમાં ખાળકને પોતાને માટે એથી વધુ ભયભરેલો અને માતાને અત્યંત ચીંતા ઉપજાવનારો બીજો કોઈ દટોકટીનો કે કસોટી કરે એવો સમય નથી. ખાળક પાંચ મહિનાનું થાય ત્યારથી દાંત આવવા માટે છે અને આ સમયની શરૂઆતથી આખર સુધીમાં ખાળકના શરીરના બધા ભાગોમાં મોટો ફેરફાર થાય છે, અને તે અરસામાં ઘણા નબીરો ફરેલો ઉભરી નીકળે છે.

આ દુઃખ દૂર કરવા માટે ઘણી જાતના ઉપાયોનાં બલોગણ કરવામાં આવે છે, પરંતુ મીરા ટીથીંગ નેકલેસ કરતાં બીજા કોઈ પણ વસ્તુ વધારે અસરકારક સાબીત થઈ નથી. એ નેકલેસ અમારી પોતાની શોધ અને બનાવટ છે અને દુઃખ સમયમાં આખી દુનિયામાં તે લોકપ્રિય થયો છે.



મીરા ટીથીંગ નેકલેસ

મીરા ટીથીંગ નેકલેસ ઉગતા દાંત ઉપર જ નહિ, પરંતુ આખા શરીર ઉપર સાધારણ રીતે કાયદાકારક અસર કરશે અને ઘણા પરિણામો આ માટે ઉપાયથી દૂર કરી શકાયો.

અમારી આ પ્રીમીય શોધના ઘણી નાલો થવાનો સંભવ હોવાથી પ્રભુ ઉત્તરાય નહિ તે માટે અમારો મીરા ટ્રેકમાઈ જોવાની ખાસ બલામણ છે.

હાઈ અને બ્રાઉન માટેના } ડી એમ. ઠાકોર એન્ડ કંપની,

સોલ એજન્ટ } ૪૧, ચાંગેટ સ્ટ્રીટ, કાદ, મુંબાઈ.

પોસ્ટ ઓર્ડર બેંક નં. ૨૧૧૧; (કલકત્તા) નં. ૨૪૯ (મદ્રાસ) ૧૧૪ (કરાંચી)

(૩૧ લાહોર)

પ્રકર ઘઘ ચૂકી છે !

કવિ શ્રી ખખરદાર રચિત

રાસચંદ્રિકા

(સાગ પહેલો)

સરતી છતાં આકર્ષક આશ્વિતિ

મુદ્રય : રૂ. ૦-૮-૦

પોસ્ટેજ : રૂ. ૦-૧-૦

અગવના ઠેકાણાં :

“ ગુણસુન્દરી ” કાર્યાલય. અંબાઇ, ૪

અને

બાણીના બુકસેલર પાસેથી.

५५—५३३-सिखीति

શ્રી મૂલવંદ જીવનોજ ન્યા વિદ્યાલય, લોંબડી



श्री दक्षिणामूर्ति आनन्द-अध्यापन-भरिदमां ओङ्क भास सजरी आणी इन्द्रा-सिद्धल ३०५।

ગુણસુંદરી

અને સ્મીહિતોપદેશ

[પુસ્તક ૨૧ મું] [કૃષ્ણાચારી ૧૬૩૪] [અંક ૬ થી]

પ્રેમ અને આડંબર

સાદ્ગુણવિધિગિત

વેશવું પાળવું કે વપુલતા તારી હિરણ્યે બે,
સિદ્ધિદાયકભી ભુરા અંપનવી કંઠકથ શ્રેષ્ઠે કરું,
વિશ્વેશ નિજતા કૃતાર્થિત થયાં ચીરે કૃતીભાવના,
તે સોહાવું તને ભરેલ, અંચવા, રંગે લાડી લાતના. (૧)

ના તેથીય સફે વધારિ, રમણી ! તારી શતારિ પ્રભા,
કે માની શકું માહરા પ્રેમયની તે માંહિ ઉત્કૃષ્ટતા,
એ ઉછાળતા ભરેલ પિત્રેય, વાહારિ, અંચ રથળે-
આ હેયે ન નિવાસ, એ પ્રિયતમે, તહેને કદાપી મળે. (૨)

વિદાનાથિ થયેલ ને અનુભવ, બચે હું તે વાપર,
શોધી સૌંદર્ય અનેક વાક્યરચના તારી પ્રસાદ કરું,
ઉદ્યોધ સરલ, સુતિપ્રિય ઘણુ સાવેશ સંજોગને,
ખાલે, શું વધુ તેયિ ? તેયિ સકતો હું ના રિજાવી તને. (૩)

ના માટે, સહજ પ્રસન્નવદને ! બચે અમો આદરી,
માનેલા કરું ખેદથી, હૃદયમાં, વિશ્વે હું અદ્યોદરી,
બેહોરીને અકૃતજ્ઞતા વળતણી, સ્વચ્છદિમતે, સાવરી,
કે તારી માંહ ને ખમેલ ન અપી સ્વીકાર ગદારી કરી ? (૪)



આ રે કાંઠલડે*

આ રે કાંઠલડે બેસી મોહનલાલ;
મધુરી શી મોરલી બાજવતો છ રે.
મધુરી શી મોરલી બાજવી મારો બહાલો.
ફર ફર સંદેશડા પકાવતો છ રે.—આ રે૦

સાંજને બપોરને સવાર મધરાતને,
ભૂદો ન જોક કે આપતો છ રે;
વાયુની લહેરે સુમધ દિવ્ય ભારી,
રમ્ય રીતે એને વહાવતો છ રે.—આ રે૦

અવનવ નવીનતા ને રંગ અલૌકિક કે,
રવિકરથી તરવરે ઠલવાવતો છ રે;
આકાશો અકથ કોઈ સુંદરતા નેત્રિય,
રસી શી એ તો છવરાવતો છ રે.—આ રે૦

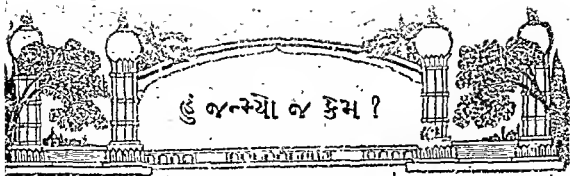
મલક મલક નેન હસે દશ દિશાના મોહન,
હાસ્ય રેલ શી ત્યાં રેલાવતો છ રે.
ચોગમ આનંદ કેરા ઉદ્ધિ પ્રસાંતની,
હૃદય હલકે હલકે હલકાવતો છ રે.—આ રે૦

સૂતાં પખીને જગાડતો હસાડતો,
મધુરો શાં ગીતણાં ગવરાવતો છ રે.
ચંદ્રનાના નીરમાં અજબ ભરી તાન દો,
મનહર લહરોમાં વહેવરાવતો છ રે.—આ રે૦

જાપ્યાં જ્યાં અમ ગોપીતણાં હૃદયો જરાક ત્યાં,
વિરહ અગતીને એ જગાવતો છ રે.
આકુળ વ્યાકુળ કરી તન મન ધન અમ સહુ,
આપીન આપીન એ કરાવતો છ રે.
દીન કરી શરણ નિજ પડાવતો છ રે.—આ રે૦

આ રે કાંઠલડે બેસી મોહનલાલ,
મધુરી શી મોરલી બાજવતો છ રે,
મધુરી શી મોરલી બાજવી મારો બહાલો,
ફર ફર સંદેશડા પકાવતો છ રે.

ભગવાનલાલ લક્ષ્મીશંકર માંકડ



લખનાર: રા. 'કાન કાળો'

‘મુખે મુખે મતિભિન્ના’ એ જગ-
પ્રસિદ્ધ સૂત્ર. અનુસાર પ્રત્યેક માનવીના વિચાર
એક ભરખા હોતા નથી. કેટલાક કહે છે
કે તેઓ મોડા જન્મ્યા હોત તો મારું, કેટ-
લાક એવા વિચારના હોય છે કે તેઓ બેલા
જન્મ્યા હોત તો સાચું થાત. અને હું એ
વિચાર કરું છું કે હું ન જન્મ્યો હોત તો
કશું સાચું થાત. માટેઓ અને સન્નારીઓ,
મહારા વિચારને અનુભવના આપનાર ધણીય
નર (નારીઓની વાત તો પ્રભુ જાણે !)
ફનીઆમાં પડ્યા છે, ત્હમે એવું પંજ ભર
ન માનશો કે ત્હમારા વિચારની બહુમતિથી
હમારા વિચારનું સમજી છેલ્લ થાય છે. અને
હરિશાષ્ટ કરવી હોય તો ‘ચાહોમ કરીને
પોડા સંગ્રામમાં,’ અને નેહુ દ્યો કે વિગળ-
દેવી કોને વરમાળ પહેરાવે છે ?

ફનીઆબરમાં વિચિત્રતા પછે પછે દૃષ્ટિએ
અડે છે. પુત્રાની આકૃતિમાં, પ્રકૃતિમાં, વિચા-
રમાં, વર્તનમાં, અને વાણીમાં ફેર ફેર કેવળ
વિચિત્રતાઓ જણાય છે. જે તરંગી મનુ-
ષ્યોની વિચાર વહેલા જન્મવાનો હોય છે
ત્હમની દક્ષીણા, સાંભળી રહેને તો ખરેખર
ખડખડ હસવું આવે છે. ત્યારે વળી, મોડા
જન્મ પામવાની ઇચ્છાવાળા ગૃહસ્થો-બાનુઓ
સુદા-ચે ત્હમની હંચી હંચી કલ્પનાઓને
કેવી હાસ્યજનક રીતે પોપી રજાં છે ! આ
ઉભય પંક્તિનાં વિચારવાળા માનવીઓ માત્ર
જગતની ક્ષણિક સુખ વિચાસનો વૃત્તિઓને

અનુલક્ષી પોતાના દુર્ભાગ્યને, અથવા પરમ
કૃપાળુ, દયાનિધાન મનાતા પરમેશ્વરને ગાલિ-
પ્રદાનથી પૂજે છે.

પ્રથમ પદે તો મહારે ચે જગતના સુષ્ટા
એ ઇશ્વરને કૃંક કડવો બોલ સંભળાવવો પડે
છે. માનવીઓની આટલી સંકુચિત દૃષ્ટિ
ત્હેણે શું સરજી હશે ? માયા, મુખ, પૈસો,
વિલાસ અને મોજ શોખને, અને એથીય
જરાક આગળ વધીને કહું તો નશ્વર જગ-
તના નશ્વર મનુષ્યોમાં અમર મનાતી, પણ
મ્ત્યતઃ નશ્વરતાને ‘વશ’ એવી એક અથવા
બીજા પ્રકારે, સાક્ષર બનીને કે વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી
થઈને, વ્યાપારી કે રાજદારી પદ શોભાવીને,
સત્યાગ્રહી થઈને કે સરકારની ખુશામત ઉઠાવીને,
દાનેશ્વરી કે અંચળ લક્ષ્મ થઈને, કીર્તિ સંપ્રા-
દન કરવી, તેથી વિશેષ મહત્તા ત્હેમને સૂઝતીજ
નથી ? ત્હેમનું કુદૈવઃ અને સાથે ત્હાઈ ચે,
ગાંધી પરમેશ્વર, કે ત્હારી સંતતિને તું માત્ર
અપ્પતાનો જ લાસ કરાવી અનંતમાં તું
સ્વચ્છન્દે મહાશીને પિતાધર્મનું ઉચ્છેદન
કરે છે !

પરંતુ મહારે તો ત્હારો આભાર માનવો
રહ્યો કે ત્હે પિતા તરીકેની ફરજ અદા કર્યાથી
માત્ર સતોષ માનવો ? ના, હું ઉપકાર તો
ન જ માનું. મહારી દૃષ્ટિ મહારા લાઘુ બહેનો
જેટલી સંકુચિત નથી. મહારા - વિચારનું
ક્ષેત્ર ત્હેમના જેટલું સીમાબદ નથી. તથાપિ
જે કુખ્ય ક્ષેત્રમાં હું આજે દરિયાદ કરતો

કાપટ્ય અને હુન્ન્યાઈ રૂપરૂતરી આવે છે. વિષ ન્યાયાધીશની ઝોરવલરી પદવી શાસ્ત્રવાને જે અત્યુત્તમ શુભ્યુન્દરી આરમ્ભ છે તેમનો ત્હારામાં સંપૂર્ણ અભાવ છે. ખરેખર, પરમેશ્વર ! મ્હને ત્હારા પર ઘણી સ્ત્રીઃ ન્દરે છે. હમારી ઉંચી આશાઓને જેવી ન્યાયવાધી ત્હારે શું સાર્યક થાય છે ? હમને નિર્જાન અથવા દુરમન લેખી, અગમ-મેતી ઘખવી નિર્મૂળ કરવા ત્હેં ધાર્યું હશે પણ વાદ રાખજે કે શરને માથે સવાશેર દગેલાં હોય છે.

ત્હેં મ્હને જન્મ ન આપ્યો હોત તો ત્હને શું અનય થાત ! હા, કદાચ તું એમ સ્મરન્યો હોજશ કે જ્ઞને દડાં દું બંદ ઉઠાવી ત્હારી રાજગારી પર સખત આક્રમણ કરીય ! આટલી માસ્તીથી ત્હેં મ્હને આ ભવની યાત્રાએ ધકેલી મૂક્યો. પણ આનું પરિણામ ધણું ખરાબ આવશે !

અનંતની અટારીઓમાં મોજ માખના વિહારી આમઓને અચિર જગનને ક્રી શેરાવ, યુદ્ધ, જરાવરયા દરમ્યાન આવી પડતી અચંખ્ય વેદનાઓ, અથવા ક્ષણિક સુખ ભોગેન વશ ધવાનું કેમે ? અમર યુવાવરયા, અને અચળ સૌંદર્યના લ્હવા લેવાનું મૂખી આ ઠાણતંત્ર દુનીઆમાં આરવાનું કેને મન થાય ! હે પરાપાતી પરમેશ્વર ! ત્હેં મ્હને સખત અન્યાય કર્યો છે. ને અન્યાયનું

લ્હાત અમનાં મ્હારા અંતરમાં અદોનિશ વેર-દુનાઇન પ્રલપ્તી રહે છે. અને એ વેરઅિ યાંત કરવાનો હું દર સંકલ્પ કરી રહ્યો છું.

આ લીધેમ પ્રતિનાથી કરી જઈ કદાચ તું મ્હને આ જન્મમાં જરોમે વિપદનો ભોમ ખનાવીશ નહિ. ધન, સુખ, અને સાંતિની મ્હારે ત્યાં દેવહેલ કરી મૂખી મ્હને લલચારી મ્હારા નિશ્ચયમાંથી મ્હને અક્ષિત કરવાને તું ભગીરથ પ્રયત્ન આદરીય. પરંતુ એવાં પ્રયો-ક્ષ્મ તો આ જગત્ત્યા ક્ષુદ્ર કુલિયાનાં મન-વીએનિ વશ કરી શકે. મ્હારો નિશ્ચય અચ્ચ છે. મેંય અખૂટ છે. વીરતા વિપૂલ છે. જે તો ન ત્તેવા વિશ્વામિત્ર કે મેનકાલા લાલિયંભવં સૌંદર્યની અંધ ઝાંખી ત્રોળીની અખંડ તપ-અવાં પર પાથી ફેરવે ! હું તો માય અવસ-ની રાદ જોઈ રહ્યો છું.

“ વખ્ખ આને દે અતા દેગે
તુએ અય આસમાં,
હમ અનીમે કયા બના દે
કયા હમારે દિલમે દે ”

હમ તોમના—

- ૧ ' હું' મારો કેમ જન્મે ' ના લેખતી,
 - ૨ ' હું' મેંકા કેમ જન્મે ' ના લેખતી.
 - ૩ પરમેશ્વરના અખિત અખ મેંકાની,
 - ૪ તે દ પ્રોત્તાના વારસોની
 - ૫ અદિશાનક અચદશની પ્રગિના મેંકાની.
- લેખક

માયા-મોહિની

લેખિકા: સો. દીપકબા. દેસાઈ

(વર્ણવતિલકા)

માયારુપી અવળ જાળ હશે ખંનાવી,
તે મોહિની મહિ રહ્યાં મનુજે જૂથાઈ;
મોહ્યાં ત્રપિ સુનિ અખંડ તપસ્વી તહેમાં;
જેણે રચિ, કેસી પડયા ભવ-રૂઢ તહેમાં.

(સાર્વવિકીરિત)

વેકુંદે વિભુ કેરી રચ્ય પ્રતિમા, માંગલ્યકારી દીસે,
સોહિ મોરસુકદ શિર ઉપરે, મોક્ષિકમાલા દીપે;
આંધે પંકજ પાય રૂકિમણી રમા, જૂગાર સોળે સછ;
મીઠો પ્રેમ-પરાગ શો વહી રહે, આનંદ કેરો ધવન.

(અનુકૃપ)

ન્યૂન શોની કહે હોયે, પ્રભુતા દરબારમાં;
નંદી પરે વિરાજ્યા ત્યાં, પધાર્યાં શીવ ને ભા.
દીધું સન્માન ખન્નેને, મળ્યા હણે હરિ-હર;
" મોહિનીરુપ જોવાની, હોંસ છે શ્રીહરિ ! ઉર "
હસી સુકુંદ તો બોલ્યા, " મોહ હોડો મહેશ્વર !
તપસ્વી યોગીઓ મહોટા, કેસાયા એહ જાળમાં. "
" કૃષ્ણ ! હું સરિખા પાસે, મોહિની કોણ માન એ;
કેસાઈ કહિયે ના હું, તોડું મોહિનીજાળને. "
" મૂંઝાશે ના મંહાયોગી ! કામના પૂર્ણ હું કરું;
પામશે ચિત્તમાં શાન્તિ, એવું રુપ જતાવશું. "

(ઇન્દ્રવજ્ર)

દેવું હણું પીયુષ દેવતાને,
ધાયું હણું મોહિનીરુપ ત્યારે;
જતાવી કો દિ ઉર-આશ પૂરું;
જે કામને ભાસી રહે મધુરું. "

(અનુકૃપ)

અંતર્ધાન થયા તેવે, ભક્ત વત્સલ ભૂધર;
શીવ ને શેલભ મોઝે, સિધાવ્યા ક્યાં ગિરિધર ?

(વર્ણવતિલકા)

નિહાળી વાલી-ફળે-ફૂલ સજા ભરેલી,
દીપંત યોગન મદે લારી કો નવેલી;
નેમો અતિ સપલ શાં હરિણી સરિખાં;
કેણી જુલે જળકતાં દય કુંડલો-શાં.

બાહ્ય તણું વડન ચંદ્ર સમાન કેવું,
 દીપી રજું ઉદર યોયળુ પત્ર જેવું;
 નાગિની કૂંચ સમ કેશ કલાપ સોહે;
 બાંભી કરી સરસ શી કદિમેખલાને.
 જંદાર તુપુર તણા મધુરા - મૂળાયે,
 વરો મુસોબિત સજી હરિણી શી ચાલે;
 ને કામલાંગી કરમાં દહુલો ચહીને;
 બિહાળતી રંગત રુપવતી રમે છે.
 બિચાં નિચાં અવયવો દિલને હરતાં,
 યોગેશ્વરો પળ બૂલે ધડી ભાન ભેતાં;
 કુળાં કુળાં પગ વટે રંગલાં ભરતી;
 કંપી રહે ઉર, અભિત થતાં શુભાંગી.
 દીલાં થતાં વસન કેશ લહે વિખાધે,
 સંભાળતી, કર બીજે દહુલો પછાટે;
 મન્દવેદ મોહિત સમાં શું લગાડ સોહે
 લીલા અલોકિત નિહાળી ત્રિલોક મોહે.
 ફરે દરે ગડી જતાં મુગલીશી દોડે,
 બોડે જીભાં વસન મંદ હસી છુવે એ;
 સોંદર્ય આયુ મળશે ન મિલેક માંદો;
 મોહી રહ્યા સીવજી ભાન રજું ન કાંઈ.

(અનુક્રમ)

હરાયુ જ્ઞાન વાગ્યાં તે, હેયામાં મોહબાણુ એ;
 મોહિની પૂંકળે દોરયા, તણ્યાં પાવતી તે પળે.

(વસંતવિલાસ)

સંતાતી સીવ નિરખી તરની ઘડામાં,
 મોખી ત્વરાથી હર તે કર સાદી ઉભા;
 " આ ગદારી મુન્દરી ! જાને તલસાપ શાને ?
 પદાક્ષી ભાળી ઉર-ભાન બૂલ્યો હું આજે. "
 જંદાવી દરત રમણી જંદ દોડી ત્હેરે,
 દોડી તહીં પડી મીડી હૃદય ત્હેને;
 બોલ્યા " મધુર પ્રતિમા ! રુપથી હું મોહ્યો;
 અયુ મહિષીવદ સો મુજને તપાવો ? "
 " યોગેશ્વર ! કયમ ત્હેને નિજ ભાન બૂલો ?
 ગંગા-કેશ સદિખડી જુઠ કેમ હલો ? "
 " ગંગા-કેશ કરીશ દારી રમા ! ત્હેમારી. "
 જંદાવી પશવ તહીંથી મુખાક્ષી ચાલી.

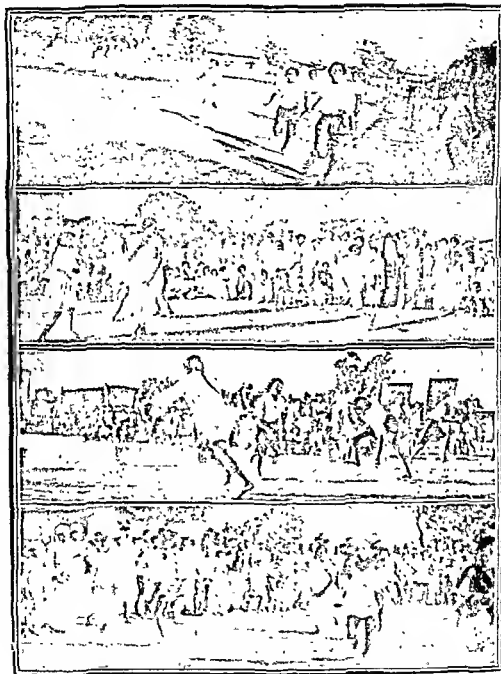
(તોડ)

બની વિન્દલ મુન્દરીને નિરખે,
 તપ માધવ મૂનિ સગીપ દીસે;
 હસી ક્યામ કહે " નીલકંઠ કેને,
 કદો મોહિની બળ બિહાવી રહે ? "



બાલમંદિરનો ઉત્સવ

- (૧) બાલસેનાની રાષ્ટ્ર-ધ્વજ કુચ. (૨) મિત્ર ગરબો
(૩) “આવ રૂપાળા મોર”-નૃત્ય અને અગ્નિવ સાથે ગીત



(૧) ૧૦૦ યાર્ડ ગ્રીપી રોડ. (૨) લગ્ગી. (૩) બટાટા
ચીણવાની દરિયાઈ. (૪) કન્યાઓની ધમ-રોડ.



દેત્યોની દેવી

(ગોંપાસાની એક ફેન્સ વાર્તા ઉપરથી)

લેખક:

શ્રી. બળદેવ પરીખ

હું આ ખાતા એક પ્રખ્યાત રચને એક મુંદર જીને જોતાં મને આ લખકર વાતાં સંજોગી આવી છે. મારી વાત જો કે ઘણાં વર્ષોની જૂની છે પણ આવી વાતો બહુ શકાતી નથી. મારા મિત્ર તરફથી એક મુંદર શહેરમાં જવાનું આમંત્રણ આવ્યું. હોવાથી હું ત્યાં ગયો. શહેરનાં મારા મારા મકાનો, ઐતિહાસિક કિસ્સાઓ, નાટ્યશાળાઓ, મુંદર તળાવો વિગેરે દેખાડ્યા તે મને લાજ ગયો. આ બધું જોઈ રજા પછી અમે ઘર તરફ પાછા ફરતાં હતાં. એકાએક મારા મિત્ર જોડી ઉઠ્યો: “અરે એક વસ્તુ તો જોવાની જ રહી. મધ. દેત્યોની દેવીને જોવાનું બહુ જ ગયો.”

“દેત્યોની દેવી શું છે ?” મેં પૂછ્યું.

“તે એક લખકર જી છે, જે દર વર્ષે ખોડખાપજવાળા અને દેત્યો જેવા જાગ્રોક પેઢા છે તે કારનીવલવાળા તથા સરકમ વાળા માણસોને વેચી દે છે. આ માણસો દર વર્ષે આ જીને મળવા આવે છે તેને પૈસા આપી તેના જાગ્રોક લાજ જાય છે. આજ સુધીમાં અગિયાર જાગ્રોક તેજે વેચ્યા છે. ને હવે તે પૈસાદાર બની છે.” આ

પ્રમાણે મારા મિત્રે મને તે જીની જોગખ પી.

“ત્યારે તો આપણે તેને જોવી જ જોઈએ.” મને હવે તે જીને જોવાનું ફેન-હલ થયું હતું તેથી મેં કહ્યું.

“આજે આપણે તેને જોવા જઈએ. તે કેવી રીતે આવા જાગ્રોક ઉત્પન્ન કરનારી ફેક્ટરી બની તે હું પછી જણાવીશ.” આમ કહી મારા મિત્રે ઝડપથી પગ ઉપાડ્યા. તે મને કહેતી સરકમ ઉપર ત્યાં તે રહેતી હતી ત્યાં લાજ ગયો. મકાન મુંદર હતું ને તદ્દન સ્વચ્છ દેખાતું હતું. આસપાસ બગીચો પણ જાતજાતનાં ફૂલોથી સુશોભિત દેખાતો હતો. કોઈ પણ વ્યક્તિને તે એક રીઝાઈ વડીલનું મકાન છે એમ લાગ્યા વગર રહેત નહિ. તેના નોકર અગતે તેની રમમાં લાજ ગયો અને તે દેવી અમને દેખાઈ. તે એક ઉંચી અને કઠાર જી હતી. તેની ઉમર આવીસ વર્ષની આસપાસ હતી. તેનું આંધું શરીર જનવરના જેવું અને આંધું જીના જેવું જણાતું હતું. તે જાણતી હતી કે તેના તરફ જવા નિરસરની ગટ્ટએ જુલે છે.

“ આ માણસોને શું લેખ્યું છે. ”
તેણે નોકરને પૂછ્યું.

“ આપનું છેલ્લું બાળક સાધારણ મનુષ્યના બાળક જેવું જ છે ને તેના બીજા બાળકો જેવું નથી એવી અમને ખબર મળી છે. તે વાત સાચી છે કે કેમ તેની અમે પાસ કરવા અહિં આવ્યા છીએ. ” મરણ મંત્રે ધીમેથી જણાવ્યું.

“ દેવીની મુખમુદ્રા ગંભીર થતી જણાઈ. શરીરના પડો ને જોણી : “ નાહ, તમારી માનની ગાંધી નથી. મારું છેલ્લું બાળક મારા બધાં બાળકો કરતાં પણ બેડાળ છે. ”

“ તમારા બાળકને જોવાની અમારી ઇચ્છા છે. અમને તે દેખાડો ? ” મારા મિત્રે પૂછ્યું.

“ તેને જોવાથી તમને શું કાયદો છે ? ” ને જોણી.

“ અમને ખતાવવામાં તમને શું વાંધો છે ? તમે ઘણાંને તે ખતાવો છો. ”

એકદમ તેણે વિદાય સ્વરે ધારણ કર્યું ને જોણી : “ મારા બાળકો આવા જન્મે છે એટલે તમે શું મારું અપમાન કરવા આજ છો ? તમે તેને નહિં જોઈ શકો. અહિંથી જઈને ચાલ્યા જાઓ. હું તમને બધાને સારી રીતે પીછાનું છું. ”

અમારે હવે ચીંટા ફર્યા વિના છૂટકાજ નહોતો. જતા જતા મારા મિત્રે ધમકી આપી : “ અરે પિશાચ ! જ્યાં રાખજે કે એક દિવસ તારું સત્યાગ્રહ વળી જવાનું છે. ”

“ હવે તમને મેં દેવીનાં દર્શન કરાવ્યા. તમારો જોના વિશે શો અભિપ્રાય છે ? ” અમારે નીકળ્યા પછી મારા મિત્રે મને પૂછ્યું. “ મને તે પિશાચની બધી વાત કશે. ” મેં કહ્યું.

અને આ વાત અમે પર તરફ પાછા કરતા હતા ત્યારે તેણે રસ્તામાં કહી.

x

x

x

“ આ દેવી તેની જીવાંતીમાં ખેતરમાં એક ખેડૂતના હાથે હેઠળ કામ કરતી હતી. તે ઘણું સારું કામ આપતી હતી. તેને કોઈ ગ્રેમી હોય તેમ કોઈની પણ બાણમાં નહોતું. જેમ જેમ સમય જતો ગયો તેમ તેમ તેના શરીરનો વિકાસ એકદમ વધવા લાગ્યો. ખેતરમાં જાતાં માણસો વચ્ચે કામ કરતાં તે શરમાવા લાગી. પોતે સગલી છે એમ બાણ થતાં તે બહારની બની ગઈ. કોઈ પણ રીતે આ છુપાવતું એવા વિચારથી તેણે એક સુંદર શોધ કરી. જાડની છાલ ને દોરડા સાથે મુંઠી તેણે એક સુંદર વસ્ત્ર તૈયાર કર્યું. આ વસ્ત્રને તે તેના પેટની આસપાસ વીંટળાવી ને તેને સખ્ત દાબેલું રાખતી. પેટમાં જેમ જેમ બાળક મોટું થતું તેમ તેમ તે આ વસ્ત્રને વધારે મજબુત બાંધતી. આમ કરતાં તેને પીડા તો ઘણી જ થતી હતી પણ તે હિંમતથી સહન કરતી. દેખીતી રીતે તે હંમેશા આનંદી, અહોરો રાખતી અને કોઈને કોઈ પણ શંકા નાંખ નહિં તેવું વર્તન રાખતી. આ પ્રમાણે તે બાળકને પેટમાં દાબી દાંબીને બેડાળ બનાવી દેતી. બાળકની બાપરી મપાટ થઈ જતી અને આંખો બહાર નીકળી જતી. બીજાં અંગો પણ લાંબા ફૂંકા થઈ જતાં અને આંગળીઓ કરાળીયાના પગ જેવી બની જતી. ”

આવા બાળકને એક સવારે તેણે ખેતરમાં જન્મ આપ્યો. ખેતરમાં કામ કરતી બીજી સ્ત્રીઓ તેને મદદ કરવા ગઈ હતી પણ એ બૃષ્ણકર બાળકને જોતાં તેઓ બીકની મારી લાંબી દોડી ગઈ. આ સ્ત્રીઓ એક દેવને જન્મ આપ્યો છે એવી વાત આખા ગામમાં વાયુ વેગે પ્રસરી ગઈ. ત્યારથી તેને હાથ દેવોની દેરી તરીકે ઓળખવા લાગ્યા. પછી તેને નોકરીમાંથી ખાતલ કરવામાં આવી અને જે કોઈ સખાવત મળે તેના ઉપર તે જીવન

સુનરતી તે સુદર હોવાથી કદાચ કાંઈ પ્રેમીની મદદથી પણ નભતી હોય.

તે પોતે પણ આ દેવ જેવા બાળકને ધિક્કારતી હતી અને જો કાયદે ન નડતો હોત તો તેને શુભગામી માત્રી પણ નાંખ્યું હોત. છેવટે એક સરકસના માલીકે તે બાળકની પાંચસો રૂપીઆથી માંગણી કરી તે વેચાવું લઈ ગયો. પ્રથમ તો તે બાળક દેખાડતાં ઘણી શરમાતી પણ બ્યારથી તેને પૈસા મળવા લાગ્યા ત્યારથી તેણે તે શરમ તોડી નાંખી. પોતે ક્યાંય ન જાય માટે તે આ સરકસવાળાની જોડે આગળથી શરત કરતી અને સરકસના માલીકે પણ જાણે તેને ખરીદીને લીધી હોય તેમ દર વર્ષે ચારસો રૂપીઆ આપવાનું કરાવ્યું હતું. આ પૈસાની લાલચથી તેને બાળક પેદા કરવાની ઇચ્છા થવાનું કરતી. તેની આ ઇચ્છા ફળીભૂત પણ થતી અને જુદા જુદા આકાશમાં બાળકોને તે જન્મ આપતી. કેટલાક બાળકો ત્યારે મરી જતા ત્યારે તે ખરેખર દીકરીની દેખાતી. અત્યારે તેને અગિયાર બાળકો હયાત છે જેની તેને દરવર્ષે પાંચથી છ હજાર રૂપીઆ આંતરે આવે છે, જે બાળક આપણને દેખાડ્યું નહિ તેજ ફક્ત બહાર નથી પડ્યું. પરંતુ તે કાંઈ ઝાઝી મુદત સુધી છાતું નહિ રોખે. કારણ કે તે પિશાચની બધા સરકસવાળાને ખગર છે અને તેઓ અવાર નવાર આવા બાળકો માટે તેની પાસે આવ્યાજ કરે છે. કેટલીકવાર તો તે આવા બાળક માટે હરાજ પણ ચોડાવે છે. "

મારા મિત્ર થોડીકવાર શાંત રહ્યો. આ ચાત સાંભળ્યા પછી મને આ સ્ત્રી ઉપર તિરસ્કાર આવ્યો અને શા માટે મેં તેને તે વખતે શુભગામી માત્રી ન નાંખી એ વિચારે પડતાવેા થયા. આગળ વિશેષ જાણવા મેં પૂછ્યું, "આ બાળકોનો પિતા કાણ હતો ? "

"કાંઈજ જાણતું નથી. કારણ કે તે અથવા તેઓ છુપાતા રહે છે. કદાચ પૈસા-માંથી ભાગ પણ લેતા હોય. " મારા મિત્રે ખૂલાસો કર્યો.

હું આ વાતને તદ્દન વિસરી ગયો હતો પણ બ્યારે મેં એક સુંદર સ્ત્રીને હવાખાવાના એક પ્રખ્યાત સ્થળે કેટલાક પૈસાદાર માણસોથી વીટળાઈને ફરતી જોઈ ત્યારે મને તે સંભરી આવી. હું મારા ગિજના હાથમાં હાથ રાખી આંધો જતો હતો. સ્ત્રીમાં અને એક નર્મને ધૂળમાં આગોટતા ઋણ બાળકો સાથે જોઈ. પાસેજ એક લાકડાની ઘોડી પડી હતી. પછીથી જાણ્યું કે ત્રણે બાળકો જોડખાંપણવાળા અને ખેડોળ હતા. એક લંગડું તો બીજું ખૂંટું અને ત્રીજું તદ્દન નપાણું હતું.

"આ બધા પેલી સુંદર સ્ત્રી જેને આપણે હમણાં જોઈ હતી તેનાં બાળકો છે. " મારા મિત્રે મને જણાવ્યું.

મને પેલા બાળકો તથા તેની માતા માટે દયા આવી.

"ઝરીબ બિચારી માતા ! તે કેવી રીતે હરણ મોઢું રાખી શકે છે ? " મારાથી બોલાઈ જવાયું.

"જાણની દયા ખાવા જેની નથી, " મારા મિત્રે કહ્યું. " બિચારા બાળકોની દયા ખાવા જેવું છે. આ બધું પરિણામ માતાએ છેલ્લા દિવસ સુધી પણ સુંદર દેખાવાના કૃત્રિમ ઉપાયનું છે. આ બધા દેવો જન્મવાનું ખરું કારણ સ્ત્રીના પેટ ઉપરનો સખત બંધ છે. તે બરાબર જાણે છે કે આમ કરવાથી તેની જીંદગી જોખમમાં છે. પણ તેની તેને પરવા નથી. તેને તો સુંદર અને દેખાવડા રહેવું છે. "

અને મને પેલી પિશાચ સ્ત્રી જે પોતાના બાળકો સરકસવાળાને વેચી દેતી હતી તે સંભરી આવી.



હિન્દુ સમાજમાં વિધવાનું સ્થાન

લેખક: શ્રી કૈશ્વમિત્ર ગા. પટેલ

સાચું જ કહ્યું છે કે 'હિન્દુ વિધવાને ધરીને વિધાતાએ પોતાના હાથ ધોષ નાંખ્યા છે.'

હિન્દુ વિધવા એટલે તપ, સંયમ અને પુણ્યની ભૂતિ, નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્યની પ્રતિમા, પવિત્રતાની તેજસ્વ્ય પ્રતિકૃતિ. હિન્દુ સમાજને જો આવી સાચી વિધવા તરફ જરાયે લાગણી હોય તો તેનું ગર્વોન્મત મસ્તક તેના ચરણોમાં ઝૂકવું જોઈએ.

પણ હિન્દુ સમાજને વિધવાના એ પુણ્યની, વિધવાની એ તપશ્ચર્યાની, વિધવાના એ બ્રહ્મચર્યની જરાયે કીમત નથી, પૂજવાપાત્ર વિધવાને એ ઠોકરે ચઢાવે છે, અપશુકનીયાળ માને છે. હિન્દુ સમાજ સમસ્ત સ્ત્રીમતિ પ્રત્યે જે ઘોર અન્યાય કરી રહ્યો છે તે અન્યાય વિધવા પ્રત્યે બમણો ત્રણગણો થઈ જાય છે; કારણ કે તેની પાસે દૃષ્ટિ વિધવાની તેજસ્વ્ય પવિત્રતાને દેખી શકતી નથી—અજ્ઞાન અંધી થઈ જાય છે.

વિધવાની ઉગ્ર તપશ્ચર્યાના બળ ઉપર હિન્દુ સમાજ ઝુકતો રહ્યો છે—તેના પુણ્ય પ્રતાપે તે જીવી રહ્યો છે. તેમ છતાં પણ, તેનું જીવન છતાં પણ, એ વિધવાને યજ્ઞની નજરે જોતાં શરમાતો નથી.

કુળ અને દ્રવ્યનાં મૂલ્ય હિન્દુઓને મન

મેંધા મનુષ્ય જીવનથી બેઠે છે. કુળ અને દ્રવ્યને માટે મેંધા મનુષ્ય જીવનને રહેડ નાંખતાં પણ તેને સંકોચ ચોતો નથી. કુળ અને દ્રવ્યની લાલચે નિર્દોષ કુમળા બાળાઓને લગ્નવેદિ ઉપર હોમવા તેઓ સદાય તત્પર હોય છે—બાળલગ્નો કરતાં પણ અચકતા નથી. બાળ લગ્નમાં અપકાપસી બાળા બાળવિધવા થાય છે ત્યારે તેની તરફ મહાનુભૂતિની નજરે જોવાનું બદલે, તેના લાગ્યેના વાંકે કાઢી તેના તરફ પાશવ વર્તન અકાવવામાં આવે છે. પતિ ગયો એટલે વિધવા મનુષ્ય મટી પણ બનતી હોય તેમ તેનાં મનુષ્ય તરીકેના હકો પણ ખૂંચવી લેવામાં આવે છે—તેનો સુન્દર કેશકાષ, તેનો સુન્દર સૌભાગ્ય તિલક, તેનું સૌન્દર્ય છીનવી લેવામાં આવે છે.

જો લગ્ન લગ્નનું નહોતું, જો લગ્ન માત્ર માતાપિતાના સ્થાવાશ્પ હતું, જો લગ્ન વેપારીનો સોદો હતું, તે લગ્નના પરિણામે વિધવા થયે; લીને વિધવા ગણવામાં આવે છે એ કેવો અન્યાય ? લગ્નના પવિત્ર સંબંધનો કેવો દુરુપયોગ ? એવી વિધવા વિધવાજી શી રીતે કહેવાય ? એવી બાળાની ઉગતી આશાઓને કચરી નાંખવાનો મૂર્ખ માતાપિતાને શા અધિકાર ? જેણે જગત જાણ્યું નથી, જેણે જગતના વિવિધ રંગો જોયા નથી, યૌવનનો

વિદ્યાસ કેવો હોય તેની જેને ખબર નથી, એવી આજનાં લગ્નને બંધનમાં તેના બાંધુવા વિદ્વંસ બાંધી લેવી અને તે લગ્નબંધન તૂટ્યે તેને જીવનભરના દુઃખની હોળીમાં ધડકેલી મૂકવી એ કેવો ઘેર અન્યાય ?

એક પક્ષે, વિધુર ગમે તેટલી વાર, ગમે તેની સાથે, વાર્ધક્ય અને મૃત્યુને આંગણે ઉત્તો હોવા છતાં

પણ લગ્ન કરી શકે-સંતતિનું- પુત્રપણનું-બ્રહ્મ-નું આગળ ધરી-ગમે તેટલી પત્ની કરી શકે, કૃષ્ણ અને દ્રવ્ય-ના નેરે અનેક મુશ્કેલીઓ-નાં શીવળ લૂંટી શકે. બીજે પક્ષે-ચોરીમાં માત્ર ચોર આંગળાં પકડ્યાં તેટલાંજ વાંકે, માતપિ-તાની એટલી જ મૂખોષ્ઠએ, આ-સા ભરી નિર્દોષ આજના જીવન-માં ઝેર રેણય, તેને અપશુકની-

યાંજ મનાય, વૈધવ્યની જીવનભરની લાડીમાં તેને રોકાવું પડે, માતપિતાની મૂખોષ્ઠના હોમે તેને જીવનભરનાં આકર્ષણ તપ તપનાં પડે. હિન્દુ લગ્ન વ્યવસ્થાની આ વિપત્તિ ! સ્વર્ધર્મી પુરો હોયને, નામે રંગેલી આ પાપ-લોચા ! સાચું જ કહું છે કે હિન્દુ સમાજમાં નવે નરીનાં જાત્રામાં ગેલા વિના-બીજું

કશું. ' એ કથનનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ હિન્દુ સમાજમાં યથ રહ્યો છે.

વાર્ધક્યને આંગણે ઉત્તો રહેલો પુરુષ પણ કામવાસનાને જીતી શકતો નથી તેને સંતોષવા માટે અનેક બ્રહ્માનાં આગળ ધરી, ઘરડે ઘડપણ દાષક આજનાં પત્નીપદે સ્થાપે છે. હાથ, તેજ પુરુષ આજવિધવાઓ પાસે

ફરજયાત વૈધ-વ્ય પગાવી રહ્યો હોય છે. જે સ્ત્રીની કામવા-સના પુરુષ ફર-તાં અનેક ગણી પ્રયત્ન હોવાનું મનાયું છે તેજ સ્ત્રીના ઉપર બ્રહ્મચર્ય પાળ-વાની ફરજ નાંખવામાં આવે છે. પરિણામ શું આવે છે ? બદારનો પવિ-ત્રતાનો ડોળ દેખાડી, પુરુષજ તેવી સ્ત્રીને પા-પાચાર કરવા પ્રેરે છે-ઉરફેરે છે-પુરુષજ તેને કસાવે છે. લગ્ન

હિંદોળ

આશનો હિંદોળ, મારી આશનો હિંદોળ, હલકે હાલે છે, મારી આશનો હિંદોળ ! મુવ.

મનડાનાં ગહેલમાંડિ નિદાયના કડલે. આતમના તારે, બાંધેલો હિંદોળ; હલકે હાલે છે મારી આશનો હિંદોળ !

ગેરજા પવન વાય, વિચારનાં ગહેલ ધાય, દિવ્ય-કોઈ દેશતણો ફેરો હિંદોળ; હલકે હાલે છે મારી આશનો હિંદોળ !

સહયુગના ચૂર ફૂંકે, આતમ ઉત્તસ કરે, દિવ્યધામપન્થ-તણો લોભિયો હિંદોળ; હલકે હાલે છે મારી આશનો હિંદોળ !

જેસી હિંદોળ અને, સ્વપ્ન ખૂબ એવું, અંત અનંતમાંહે ફરતો હિંદોળ; હલકે હાલે છે મારી આશનો હિંદોળ !

‘ અલીન્દ ’

-પુનર્જન્મની લાલચ આપી તેનું શીવળ લૂંટે છે, પુરુષ તો છેટે રહે છે. છેટે રહ્યો રહ્યો એક પાપ છૂપાવવા, ગર્ભપાતનું બીજું પાપ કરવા ઉત્તેજે છે, એવાં અનેક પાપોને હિન્દુ સમાજ સંધરી રહ્યો છે, અને કુમળાં આજનાં ખૂનનું, પાપ નવેરી રહ્યો છે. ગર્ભપાતમાં નિમ્નજ

નીવડનાર સ્ત્રીનું પાપ, શરીર રચનાના કારણે, જગત આગળ સત્ય સ્વરૂપે ઉગી નીકળે છે. ત્યારે એજ પુરુષ તેને ન્યાય તોળવા આગળ આવે છે. પુરુષની કેવી નિષ્કૃષ્ટતા, કેવો દંભાચાર ?

પુરુષ એટલાથીજ સંતોષ પામતો નથી- પુરુષની સુખ તૃષ્ણાનો આરો અદિ અપરો નથી. એણે તો એવા એવા કાપદા રચ્યા છે કે સ્ત્રીનું જીવન પથુધીએ હીન બને. સ્વાચરિત પુરુષનો રચેલો કાપદો પોકારી પોકારીને કહી રહ્યો છે કે લક્ષ્યાધિપતિની આજની અધોગતા કાંણે મ્હારે, વિધવા થયે, રસ્તાની બીખારણુ છે; ઘોઝગાડી અને મોટરમાં ફરતી આજની 'શેઠાણી', વિધવા થયે, ટૂંકકા માંગી ખાનારી 'બીખારણુ' છે. પતિની હયાતીમાં અનેક ભોગવિલાસ ભોગવનારી સુન્દરી, પતિના મરણ બાદ 'એ જોડા લુગડાં, અને અઢાર મણુ ઘણાંની' અધિકારિણી બને છે. પાકને વધે પખાલીને ઝમ ! માતપિતાની મુખાંધણે, સ્વાર્થી પુરુષનો નિર્દય કાપદો નિર્દોષને આ શિક્ષા ભોગવાવી રહ્યો છે.

ત્યારે ? સ્વાર્થી હિન્દુ સમાજના પુરુષે પ્રસારેલી આ કપટજાળમાં સપડાયેલાં આવાં નિર્દોષ ભોળાં પંખીડાંના હૃદયકારનો કંઈ ઉપાય છે ?

બાળવિધવાએ વિધવા નથી, પણ કુમારી છે, તેનું પ્રથમનું લગ્ન લગ્ન જ ન હોય, એમ ગણી તેને પરણાવવી જોઈએ. પરણાવવામાં જ પુણ્ય છે. એવી વિધવાઓને પરણી તેમનું જીવન સફળ કરવા અનેક નવચુવડાએ આગળ આવતું જોઈએ. એવી વિધવાઓને પરણાવનાં અને પરણતાં જોડાકપવાદ આવે તો તે સંયમપૂર્વક સહન કરવો જોઈએ. શુદ્ધિએ જે ધર્મ સ્વીકાર્યો તેના પાલનમાં જે જે અડચણ આવે તેના શાન્તિપૂર્વક વિરોધ કરી તેને સહન કરવો જોઈએ.

અપન દિન્દુ વિધવાને પણ પોતાના

પતિની સ્વાપાછાંત તો શું પણ વરીસોપાછાંત મિલકતમાં પણ યોગ્ય તે હિસ્સો મળે એવો કાપદોમાં ફેરફાર થવો જોઈએ.

વિધુરોએ જો પરણતું જ હોય, તેમની વિજયમૂખ જો સંતોષની જ હોય, તો સંમાન વયની વિધવાને જ પરણતું જોઈએ. કુમારી કન્યાનો ભવ બાળતાં તેમણે અટકવું જોઈએ, ન અટકે તો અટકાવવા જોઈએ. એક આશા-ભરી કુમારીના જીવનમાં બીન અધિકારે એક રેડતાં તેમને અવરોધવા જોઈએ.

વિધવા તરફ દયાળીની દ્રષ્ટિએ જોઈ, આના અનેકવિધ મુદ્દાર કરવામાં આવે તોજ હિન્દુસમાજની શોભા છે. તોજ હિન્દુસમાજનું એક અણુમોડું ઉન્નિષ્ઠ આંગ, ઉન્નિષ્ઠ ગણાઈ ત્યજવું છે તેની મુક્તિ થશે-તોજ હિન્દુસમાજ તરશે.

પરંતુ જે વિધવાએ સંસાર પૂરેપૂરો ભોગવ્યો હોય, જે વિધવાનો પોતાના સહજ પતિ તરફ અનન્ય પ્રેમ હોય, જે વિધવા પાસે એકજ હૃદય હોય તે સહજ પતિના પ્રાણુમાંજ પરાવાયું હોય તે વિધવા પાસે પુનર્જન્મની વાતો નકામી છે. તેવી વિધવાની મરણ્યાત તપશ્ચર્યોનો પ્રભાવ જગતને તારશે. તેવી વિધવાના ચરણમાં નિષ્કૃષ્ટ પુરુષનું ગર્વોન્નત મસ્તક પણ અનાપાસે નમશે. એ વિધવાઓ સામાજિક સેવાનો ભેગ 'ધરી, ગામડે ગામડે ફરી, સેવાનો મહામંત્ર જગતનાં કાનમાં ફુંકશે. એવી વિધવાઓને મન પુનર્જન્મ સમુપાપ નથી. એવી વિધવાઓજ સત્યી વિધવાઓ છે. સમજૂતીમાં એમનું સ્થાન અણુ-મોડું હોય જોઈએ. આવી વિધવાઓને ઉદ્દેશીનેજ કથાપીએ ગાયું છે કે

"છે વેધએ વધુ વિમલતા, બહેનસૌભાગ્યથી કે" !
આવી પ્રુણપ્રતાપી વિધવાઓ સિવાય સમાજમાં બીજી વિધવાઓ હોવીજ ન જોઈએ. સમાજ આટલું શીએ તોજ એ ફતકેન થશે !

હેલ

હું તો ભરૂં-ભરૂં ને છલકાય રે,
 મહારી હમડાંની હેલ;
 આછી આછેરી નિતરે રે, ખડેન!
 રંગ રસિયાની રેલ.

કોઈ રનેહ દોર્યા લેહુ સાધુ આવીયા રે લોલ,
 નયન કિરણથી એ ઉર-લેખ લખી ગયા રે લોલ,
 રસ સાગરનાં નીર શાં હોડાળી ગયા રે લોલ,
 ત્હારે ધોળી સુલાગ્ય શી શોભેલ,
 મહારી હમડાંની હેલ.

ઉર-આલલે વસન્ત કેં મહારતી રે લોલ,
 લયાં વન વન ઉઘાટ કોકિલ કૂજતી રે લોલ,
 સૂની રસિયાના રસ કોઠે ચૂંથતી રે લોલ,
 ત્હારે વિકસે એ બહાલધેલી વેલ,
 મહારી હમડાંની હેલ.

મીઠી મયંક ગગન હેરતી રે લોલ,
 એને મટકે શી પોયણી મલપતી રે લોલ,
 એના આછા અંધોળે ઓઠણુ ઓસરી રે લોલ,
 ત્હારે છલકે શી દેહની તપેલ,
 મહારી હમડાંની હેલ.

દિલે દાઝતા મૃદુલ ધાવ કમવા રે લોલ,
 તપ્યા તનડાના તાપને સમાવવા રે લોલ,
 સૂના સંસારે સંજીવ છાંટવા રે લોલ,
 રસ - અઢળક સારેલ—
 નિતરે હમડાંની હેલ.

આછી આછેરી નિતરે રે, ખડેન!
 રંગ રસિયાની રેલ;
 હું તો ભરૂં-ભરૂં ને છલકાય રે,
 મહારી હમડાંની હેલ.

બે ઉત્સવો:

(૧) મ્યુનિંગ ખાલમન્દિરનો ઉત્સવ

(૨) કન્યાઓનો વ્યાયામ-ઉત્સવ

(મળેલું)

(૧)

મ્યુનિંગ ખાલમન્દિરનો ઉત્સવ

આખા ગુજરાતમાં અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટી ખુબ આગળ પડતી અને સુખદેલી મ્યુનિંગ ગણાય છે. ત્યારથી સરદાર વલ્લભભાઈ પ્રમુખની ગાદી પર આવ્યા ત્યારથી એ ખૂબ જ આગળ પડતાં કામો કરવા માટે વધારે પ્રખ્યાત થઈ. સરદારે આખા તંત્રમાં અજબ ફેરફાર કરી નાંખ્યા. સરદારના ગયા પછી એ ગાદી શ્રી. માવલંકરે પૂરેપૂરી સાચવી અને શ્રી માવલંકરની મેરદાજીમાં આજે એ પ્રતિષ્ઠાસ્થુ પદ શ્રી બળવંતરાય ઠાકોર સોમાયે છે.

એજ શ્રી. બળવંતરાય ઠાકોરના પ્રમુખપદે સને ૧૯૩૦ માં લેડી વિદ્યાગૌરી નીલકંઠેના કરાવ પસાર થયો કે અમદાવાદ મ્યુનિ. તરફથી એક મોન્ટીસોરી બાલમન્દિર ખોલવું. જે દિવસે આ કરાવ થયો તે દિવસ અમદાવાદની બાળકોનવળી માટે ધન્ય દિવસ હતો. મોન્ટીસોરી પદ્ધતિનો પ્રચાર ખુબ જ ડુંકા સમયથી શરૂ થયો છે. પણ એ પદ્ધતિની કેટલીક મર્યાદા ખૂબીઓને પરિણામે એના તરફ જતનનું ધ્યાન જતલી ગયું ને શ્રી દક્ષિણામૂર્તિના પ્રચાર-કાર્યથી ગુજરાતમાં એ પદ્ધતિ અધિકતર જાણીની થઈ. કેટલાક સ્વતંત્ર પ્રયોગ કરનારા શિક્ષકોની એના તરફ નજર ગઈ અને ગુજરાતમાં પાંચ સાત જગ્યાએ બાલમન્દિરો ચાલુ થયાં. સરખાવ, મ્યુનિંગ કે શાકલબોર્ડનું એના તરફ કેટલું ધ્યાન ખેંચાયું દરેકે તે જાણવાનું કશું સાધન ન હતું. પણ દિવ્દિવસમાં અમદાવાદ મ્યુનિંગ એ આ કામ પ્રથમ જ ઉભાથું અને અમદાવાદમાં એક બાલમન્દિર ખોલાયું. આ બાલમન્દિર ખોલવાનો પરાં યસા તે આ મ્યુનિંગની સ્કૂલબોર્ડના મોનિટરિંગકૅમિયે ઓડીસર શ્રી પ્રાનુભાઈ શ્રીરધારામ દેસાઈને પડે છે. એમની નજરમાં આ વાત આવી અને એમની રીને અજબ

કુનેદથી એમણે કેટલાયે પ્રયત્ન કરી આખરે બાલમન્દિર ખોલાવ્યું, અને સંપૂર્ણ સંકલ્પશક્તિ રાખી એની ખીલવટમાં પરતો રસ લઈ રહ્યા છે.

મ્યુનિંગ તરફથી ચાલુ પગારે ને મ્યુનિંગ ખેડે, શ્રી મહિબેન ત્રિવેદી અને શ્રી મેરીએન સોલમીને શ્રી દક્ષિણામૂર્તિમાં મોન્ટીસોરીની કેળવણી લેવા મોકલ્યાં હતાં, એ જ બહેનો અને એમનાં મહાંધ્યાથી શ્રી પુરુષોત્તમદાસ પ્રટેલ એમ ત્રણ મોન્ટીસોરી શિક્ષકો નીમી બાલમન્દિર સને ૧૯૩૦ ના ડિસેમ્બરની તા. ૧લીએ શરૂ કર્યું. એની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા શ્રી તારાગેન માટેકે કરી, અને ત્યારે એ ખૂબ ખૂબ વિકસે એવી આશા દર્શાવી ને આશીર્વા આપી. બાળકોની માગણી કરતાં તરત જ નોંધાઈ ગયેલાં ૫૦ બાલકોથી બાલમન્દિર મ્યુનિંગ માંથી હોલની સામેજ વલ્લભભાઈ રોડ ઉપર શરૂ કરવામાં આવ્યું અને વર્ષ આખરે એ સંખ્યા ૫૦ થી ૯૦ સુધી લઈ જતી પર્કી.

અને પછી સુરતમાં સ્વતંત્ર મોન્ટીસોરી બાલમન્દિર ચલાવતા શ્રી વસન્ત નાયક અહીં જોયા શિક્ષક થયા એ ચારે શિક્ષકો એક સંપીથી કામે વળગ્યા અને કંઈ કંઈ પ્રયોગો આદર્યા. બાલકોની સંખ્યા પણ ૮૦ સુધી પહોંચી. ઉપરાંત ૪૦ ઉપર બાળકોને દાખલ કરવાની અરજીઓ દરરોજ પડી છે. જગ્યાના અભાવે સંચાલકોને વાલીઓને નિરાસ કરવા પડે છે અને લોકો મ્યુનિંગ ખીલું બાલમન્દિર શરૂ કરે તો શરૂ એમ કહેવા લાગ્યા છે.

અને ખીલું બાલમન્દિર આં મ્યુનિંગ કાંદે તો તેમાં નવાઈ જેવું નથી. હમણાજ ત્રણ વર્ષ પૂરાં કર્યાના કારણે આ બાલમન્દિરે બાલકોત્સવ ઉજવ્યા હતાં ત્યારે બાલકોના કામનું પ્રદર્શન પણ રાખ્યું હતું. એ પ્રદર્શનની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરવા શ્રી નિર્મલ બાઈને ચિનતિ કરતી વખતે એ સમજાના અર્થે મ્યુનિંગ ના પ્રમુખ શ્રી બળવંતરાય ઠાકોરે આખા

૧૯૩૪નો નવો મોડલ

તારનું ઢેકાણું [Notecase] જોવાની લલામણ છે [ટ. નં. ૨૬૪૭૦]



ફેનરી લેડીઝ છુટ, સુઝ, અને ચંપલ વોગેરે ખરીદવા માટે
અણીલું મયક

ગાલ્ડ શીલ્ડ લેધર વર્કસ,

બાંચિ નં. ૪ પીરબાઇ બીલ્ડીંગ, સેન્ડરર્ટ રોડ, મુંબઇ-૪
ફેનરી લેધર ગુડ્સ, ડ્રેસીંગ કેસ, સુટ કેસ, ડાકયુમેન્ટ કેસ,
ફળીન ટ્રંક, કીટબેગ, ડાકટરોની ખાસ બેગ, જુવેલ બોક્સ
હોલડીઝ, મનીપસ્ટ બેલ્ટ બેગ રૂપ, વોચ રૂપ વગેરે.

શોરૂમ-૧૫૮-૬૦, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઇ નં. ૨.
સ્વદેશી મારકેટ, નં. ૬-૭ શમી ગલી મુંબઇ નં. ૨.
હુડ બ્રાફીસ: ભાંગવાડી, કાલખાદેવી રોડ, મુંબઇ નં. ૨.

ગુણ-સુન્દર ગુજરાતીના માનીતા ઝવેરી

સોના, ચાંદી, હીરા, માતી, મીનાકામ વગેરેના
મનપસંદ પ્રિઝાઇનાતા સુન્દર આભુષણો
તેમજ

સ્નેહીઓ અને સખીઓને યા' તેમનાં બાળકોને
લેટ આપવા લાયક સુન્દર અને ઉપયોગી વસ્તુઓ

ક્યાંથી મેળવશો ?

ચોકસી દેવચંદ મુલજી

૨૫૪, શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ, લીઆ મેન્શન, ઝવેરીખતર,
મુલજી જેઠા મારકેટ સામે, મુંબાઇ, ૨

૩૪ વર્ષનું જૂનું અને જાણીતું

ગુજરાતી પંચ

માંધીરોડ ————— અમદાવાદ

દર રાવવારે પ્રગટ થાય છે.

સ્થાનિક ફા. ૩)

પરદેશના ફા. ૮૧

હિંદમાં ફા. ૪)

છુટક નંબર ૦-૧-૦

ફક્ત રવિવારે -

ગુજરાતી પંચ

દર અઠવાડિયે સરસરા ૪૦ થી ૪૪ પૃષ્ઠમાં રસમય વિવિધ વિષયોનું વાંચન આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

દર અઠવાડિયે ચાલુ રહેતી એક લાંબી રસમય વાર્તા પ્રગટ કરે છે.

ગુજરાતી પંચ

દર અઠવાડિયે એક સંપૂર્ણ ટુંકી વાર્તા આપે છે. ઉપરાંત પંચનાદ, અવનવું જગત, જરા રમુજ, પુરતક પરિચય, સામાયિક-વિચાર-દોહન વિગેરે વિષયો પણ આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

દેશવેદશના સમાચારો, વિવિધ સંમેલનોના અહેવાલો, રાજકીય, ધાર્મિક, સાંસારિક, શિક્ષણ વિષયક, ખેતી, હુન્નર ઉદ્યોગ, વ્યાપાર, કલા, વિજ્ઞાન આદિ અનેક વિષયોની માહિતીઓ મુખ્યવસ્થિત અને સંકલિત રીતે આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

દર વર્ષે પોતાના વાર્ષિક આહવાને ૨૫૦ પૃષ્ઠની એક મુન્દર નવલકથા વિના મૂલ્યે ભેટ આપે છે.

આજે જ આહક તરીકે નામ નોંધાવો.

બાલમંદિરની અતિશય ગરુડિયાં સ્ત્રીકારી હતી. અને પ્રયોગ તરીકે આ એક બાલમંદિર રાત્રી ક્યુ' હતું તે પ્રયોગ મઠી કાચમી સ્વરૂપે પૂર્ણાયું છે એમ નહેરુ ક્યુ' હતું.

આ બાલમંદિર આ બાલકલ્પ પ્રસંગે પ્રદર્શન દેવાનું અનેક વિધ. કાર્યક્રમ રાખ્યો હતો. એ બાળક કાર્યક્રમમાં શોકોની હાજરી પણ ચિંતાર રહેતી હતી. પ્રદર્શન અત્યાર મુખીના કોષ પણ કેળવણી, પ્રદર્શન કરતાં અનોખી દૃષ્ટિએ વિશિષ્ટતા પામ્યું હોયું હતું.

વાલીઓની સભા ને મોન્ડીકોલેજિયોની સભા સાથે જ બાળકોની સભા અને પ્રમાણાઈ હોવામાં નહેરુ સભા વગેરે વિવિધ કાર્યક્રમે અમદાવાદની જનતાને આ બાલમંદિરે બચાવ કરી નાંખી હતી. આખા ઉત્સવમાં સોથી સાડે અને રશિક કાર્યક્રમ નાચવપ્રયોગનો હતો. ૬ વર્ષની અંદરનાં બાળકો ને બાલમંદિરમાં કેળવણી છે એ બાલકોના વતી નાચવપ્રયોગો શા ? એવા પ્રશ્નો નેમને જણાવેલા તેઓ આ ત્રણ ચાર પાંચ વર્ષના બાળકોનું કામ એક છક થઈ ગયાં.

ચાર ચાર વર્ષની બે અને માત્ર ત્રણ વર્ષની એક એમ ત્રણ બાલિકાની ગીતનૃત્ય એવા પત્રી શી કોઈને લાગ્યું હતો કે આપણે નેમને અતિ રમણ અને સાવ અજ્ઞાન માનીએ છીએ એ બાલકો આવી અગાધ અને મંજીર કાર્યશક્તિ પામે છે. અને રાષ્ટ્રવંશના વિરોધી પોતામાં પામે રાષ્ટ્રવંશ-કરકાવની બાંહેડોના:

શાસ્ત્રી શ્રીએ રજુમેલાન
બારના સંતાન,
સા સાધી, ભુસ્સાંગી
છાડવો દિનદુઃખાન

અને રજુમિ પર તીકા ત્યાં તે હોવા પછીથી માત્ર બેઠો. અને એજ રજુમિ ૬ વર્ષના બાળક અને હાકરીના એવા શાસ અને મરખા મુજર કો, તોઆ ત્યાં અને મરખાદાર કમકાએ પાયા ત્યાં બાલમંદિરની કાર્યવાહીની વિશિષ્ટતાનાં વચ્ચે પડે વગેરે રવાં નહિ.

મુજર વાંદણીનું નાક બાવપૂર્વક અને અદુ-
રૂપ કાર્યક્રમ નિર્દેશ અભિનય સાથે ત્રણ

પ્રયોગમાં બચવાયું અને ખંભાવતી, ગાંધીદાર એવા અધરા અખાના રાજોમાં તદ્દન નવીન બાવવાણી બાલગીતો પણ ગવાયાં; આ સંગીતપ્રયોગ બાલ મંદિરમાં કેટલું સાફ સંગીતકાર્ય થતું હતું તેનું પ્રયોગ હતું.

આમ આખોયે કાર્યક્રમ સફળતાપૂર્વક આ ત્રણ ચાર વર્ષના બાલકો ઉજવી ગયાં ત્યારે છેલ્લે શ્રી ગિજુભાઈએ કહ્યું કે: " બાલકોમાં કેટલી શક્તિ બની પડી છે અને બાલમંદિરો તેને વિકસાવવામાં કેટલાં કાર્યકુશળ હોય છે તેનું આ નાચવપ્રયોગ નવલંત દર્શાવે છે. "

આ બાલકલ્પે અમદાવાદની જનતાને બતાવ્યું કે આ મ્યુનિ. બાલમંદિર પોતાના ત્રણ વર્ષના છપનમાં કેટલી પ્રગતિ સાધી રહ્યું છે અને મ્યુનિ. એ કરેલી સંગવડને લીધે શહેરનાં બાલકો કેટલો એનો લાભ લઈ રવાં છે. આ ઉત્સવ પછી સાથે જ મ્યુનિ. એકાદ બીજું બાલમંદિર કાઢે તો નવાઈ નહિ એમ કહેવાઈ બચે છે. કારણ કે આ વખતે મ્યુનિ. માં રાષ્ટ્રપક્ષની બહુમતી છે અને એ પક્ષના ધણા મેમ્બરો કેળવણીની સાથે શિક્ષામાં ખૂબ જ રસ ધરાવતા માલમ ધણા છે. એવા સંસ્થાની કુશળ દૃષ્ટિ અને શક્તિ બાલકેળવણીની અમદાવાદની બધી સંસ્થા-વામાં કાર્યસાધક થશે જ એવી આશા સાથે આ ઉત્સવ કારકીર્દિ પ્રાપ્ત કરતું અને દિન પર દિન વિકસતું બાલમંદિર અધિક ને અધિક વિકસે અને જનતાને બાલકેળવણીના સાચા સ્વરૂપ ઉપર વધુ વિચારશીલ થવા પ્રેરે એમ ઇચ્છીશું.

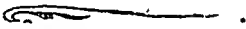
(૨)

કન્યાઓનો વ્યાયામ ઉત્સવ

ગરોતર એન્યુરેશન સોસાયટી નરકપી ગેલાન આ ઇકાના ઇકારીઓ માટે દર સાત રમનોની દરિકામની ને પ્રાચિન ગરોતરમાં ભૂદે ભૂદે રમ્યે રાખવામાં આવે છે તે આ સાત સોહતના મુકામે ઠીસેઅરની તા. ૧૬ અને તા. ૧૭ માંના રોજ નામીના લેખક શ્રી. રમણલાલ વસન્તલાલ દેસાઈ, એમ. એ. ના પ્રમુખપદ નીચે રાખવામાં આવી હતી. આ દરિકામમાં સેડલાં ત્રણ વર્ષમાં ઇકારીઓ પણ બામુ લે છે. ઉચ્ચ અને વચ્ચેના પ્રમાણમાં તેમના

નિચિ પ્રમાણે ત્રણ વિભાગ પાઠવામાં આવ્યા હતાઃ-૧૬
કુટ કંચાઇ અને ૭૫ રતન વજન સુધીની કન્યા
ઓના મ વર્ગ માટે ૫૦ વાર સીધી દોડ, સંચીત
પુરશી, લીંબુ ચમચા દોડ અને બટાટા વીણવાની
રમતો રાખી હતી, ૫ કુટ કંચાઇ અને ૧૦૦
રતન વજન સુધીની કન્યાઓના ૫ વર્ગ માટે
૧૦૦ વાર સીધી દોડ, આંધળાને ગોળીબાર,
સુભાષરની રમત અને લંબેલીની રમતો રાખવામાં
આવી હતી. આ એ વર્ગમાં જે કન્યાઓ ઉદ્વિગ્ધ
કરવા માગતી હોય તે શાળામાં બગીચી હોવી
જોઈએ. ઉપર જણાવેલા વજનથી વા કંચાઇથી
જેમનું વજન અને કંચાઇ વધારે હોય તે અને
શાળામાં બગીચી ન હોય તે બંનેનો માટે ૪ વર્ગ
રાખવામાં આવ્યો છે અને તેમાં ૧૦૦ વાર સીધી
દોડ, દોરી કૂદકા દોડ, ધડદોડ, અને વિગ્ર દોડની
રમતો રાખવામાં આવી હતી. આ ઉદ્વિગ્ધમાં
આશુદ દા. ન. દાઉરફલ; પેરલાદ કન્યા વ્યાયામ

મંદિર; વરોડ ટિલક વ્યાયામ મંદિર; સોહજા કન્યા-
શાળા; ધર્મજી વ્યાયામ મંદિર; અને નાર ન્યુ
દાઉરફલ એ છ સંસ્થાઓ તરફથી કુલ ૧૦૦
કન્યાઓએ ભાગ લીધો હતો. દરેક રમતમાં પહેલો
નંબર આવનારને ચાંદીનો ચાંદ અને બીજો આવ-
નારને પુસ્તકનાં છનામ આપવામાં આવ્યાં હતાં.
આ ઉપરાંત પહેલા એ નંબરને શુધરાના દડાની
એકેક પેદી અને સોયો પણ આપવામાં આવ્યા
હતા. એકંદર રમતમાં વરોડે ૬૦, આશુદ ૪૬,
સોહજાએ ૧૫, નારે ૧૦ અને ધર્મજી ૬ શુણ્
મેળવ્યા છે. આ રમતોમાં વરોડ ટિલક વ્યાયામ
મંદિરના સૌથી વધુ શુણ્ હોવાથી “ સ્વ. સુરજ,
બ્લેન સ્મારક શીલ્ડ ” તેણે મેળવી છે, પ્રમુખ
સાહેબે પોતાની પ્રોત્સાહક શૈલીમાં સુન્દર વ્યાખ્યાન
આપી કામથી પોતાનો સન્તોષ જાહેર કર્યો હતો.
રાત્રિએ રંજનાત્મક કાર્યક્રમ રાખવામાં આવ્યો.
જેમાં સોહજાની કન્યાશાળાના મરખા આકર્ષક હતા,



મેટરફેટ (આરોપી પત્ની) : તમારા ઉપર આરોપ છે કે તમે તમારા પતિને માર્યો
પુરસ્તી પછાડીને લાંગી નાંખી.

આરોપી પત્ની : નામદાર, તેમ કરવાનો મારો છરાદો ન હતો.

મેટરફેટ : શું ? તમારા પતિને ઇજા કરવાનો તમારો છરાદો ન હતો ?

આરોપી પત્ની : એમ નહિ નામદાર ! પણ પુરસ્તી લાંગવાનો મારો છરાદો ન હતો !

x

x

x

એક નેપારી અમેરિકા જઈ આવ્યા અને કેટલીક નવી જાળનો રીપી લાવ્યા.
પોતાની એશીમના દરવાજે તેમણે નિચિ પ્રમાણે ચેતવણી લખીને ચોટીઃ “ આ દરવાજાને
પાંચળી લગાડવામાં આવી છે. જે કોઈ તેને અડશે તે આપોઆપ મૃત્યુને સ્વાધીન થશે.
ચેતવણે નાવધ રહેયું. ”

બીજાં દિવસે એ નેપારીની જાણમાં તેમણે બીજાં એક કાગળ ચેતવણી લખેલો. તેમાં
લખ્યું હતુંઃ “ ચેતવણી માટે આજારી છું. મેં એટલા માટે દીવાલમાં કાણું પાડ્યું છે. ”

જી ગ તી ન્યો ત

લેખક:

શ્રી. લાગવરાવ વિક્રમ વરેરકર

વિજ્યા

કુંદા

વરદા

શીંગી

ન્યવંત

વિશ્વનાથ

સર્વોત્તમ

બાબાસાહેબ

નંદુ

સદાબા

ઉપરાંત રમોષઓ, એ ગૃહસ્થો, વગેરે.

પ્રવેશ ત્રીજો

(કુંદા દિવાનખાતામાં પ્રવેશ કરે છે અને ટેલીફોન કરે છે)

કુંદા: હંસો-હંસો. કાથુ ? હા-હા-ધરે નથી ?-હીક ! આવે એટલે અહીં મોકલી દે-જરૂરનું કામ છે કહેજો ! (ફોન મૂકે છે એટલામાં બાબાસાહેબ આવે છે.) કાથુ ? બાબા ?

બાબા: હા, તારો બાપ ! બાપને ઓળખતાં પણ તને વાર લાગે છે ? લગ્ન થયા પછી બાપની ઓળખાણ આટલી રહેલી બ્રહ્મણ વન્ય છે એની મને ખબર ન હતી !

કુંદા: એ શું બાબા ? હું ફોન કરતી હતી, તમારા તરફ મારી-પીક હતી-તરત બાપ ન પહોંચ્યું એટલે પૂછ્યું-તેમાં આટલો રોષ શા માટે ?

બાબા: મારા તરફ હાલમાં પીક જ ફેરવેલી છે. તને કંઈ લાગે છે ખરું ? કાંતે વિજ્યાને ત્યાં બાપને મળ્યા ત્યારે મેંજાપ થઈ ગયો; પણ મોઝો જુદા બાપ ધરે પુત્રી માટે વિક્રમ થઈ ગયો છે એમ તને કદિ લાગ્યું છે ખરું ? ને, એક દિવસ તો પર આર. લગ્ન થયાને મેં ત્યાં મળ્યા. પણ એ અસંભવિયાં પણ પીઆર આર. હે !

કુંદા: બાબા !—(અટકે છે.)

બાબા: હા, બોલ, અટકી કેમ ગઈ ? મને પણ બતાવવા ધારે છે શું ?

કુંદા: હવે બતાવવાની નથી; આજ પચાત બતાવતી હતી, પણ આજે અધુરું ખરેખરું કહી દેનાર છું-બાબા, લગ્ન એટલે એક શુભાભિગિરિ જ છે તો ! (અટકે છે.)

બાબા: વા ! એટલુંજ કહેવાની હતી કે ? ને, એ તો જુનો સિદ્ધાંત છે. પુરુષો પણ એમજ કહે છે. પુરુષો કહે છે કે, લગ્નની બેટી પટ્ટી કે બંદીવાન થઈ જવાય છે.

કુંદા: રોંગ ! સોએ સો ટકા રોંગ ! પુરુષ બંદીવાન થાય છે ! કેદી જેલમાં હોય છે, જેલર પણ જેલમાં જ હોય છે; જેલરનો બંદીવાસ એ પૂરુષનો બંદીવાસ; બિચારી પારિણિત પત્ની એજ ખરી કેદી !

બાબા: જેલરનો પણ છે તો બંદીવાસ જ ને ?

કુંદા: પરંતુ ને કેદીને જેલમાં પૂરવા માટે, કેદીને છેતરવા માટે, કેદીના હૃદયને નહિતર કરવા માટે, જન્મની કેદની અમલ-અનવમ્બી કરવા માટે !

બાબા: એવું શું થઈ છે ? આટલી નિરાશથી કેમ છે ? તને એ ખબર નથી મળે

છે ? એ હુઆઈ શી કરે છે ? સર્વોત્તમરાવ
કાંઈ એવી વૃત્તિના લાગતા નથી.

કુંદા: લાગતા નથી-હા, તે બરાબર છે-
તે એવા લાગતા નથી. જેવા છે તેવાજ ને
લાગતા હોત તો મને આટલું દુઃખ થયું ન
હોત. પરંતુ તે એવા લાગતા નથી તેનોજ
મને રોષ થયે છે. તે એવા લાગતા નથી
એટલેજ માંડે મોડું દાખી દધને મુક્કાનો માર
લાગ્યા જેવું થયું છે. બહારથી જોનારને
મારી અદેખાઈ લાગે છે. લખપતીની ઘેરી !-
કેવી લાગ્યરાણી ?-એમ કહે છે. પરંતુ એ
તે શાનું લાગ્ય ! આ દાંભિક લાગ્ય ? આમ
લગાડો એ લાગ્યને !

બાબા: જો, હું તો છું, એક બોધક
બોધક હોસો. આ તારી ઉખાણાની લાગ્યા
મારાથી સમજાતી નથી. માત્ર ચાર સાદાં
સીધાં વાક્યમાં જે કાંઈ કહેવું હોય તે કહે, જોઉં.

કુંદા: સાહુ કહું ? મરણ કહું ? સાંભળો
ત્યારે. લખ કરીને તમે તમારી સગી દિકરીનું
ગળું કાપ્યું છે...

બાબા: એમાં તે વિશેષ શું કહું ?
એ તો મને પહેલાંથીજ ખબર હતી. ગમજ
શુદ્ધિને જ મેં કહ્યું છે તે !

કુંદા: એટલે જાણી શુદ્ધિને તમે મારું
ગળું કાપ્યું છે ?

બાબા: અર્થાત !

કુંદા: જાણા !

બાબા: જો હું બીજા જેવા દાંભિક ગાય
નથી. ખરું છે તે હું કહું છું. તું મોટી થઈ
એટલે કોઈ બોલવા લાગ્યા. એટલે વરની
રોધ કરવા માંડી. મારા પચાસ છેકડા જોવા:
તને તેમની માહિતી આપી, આ લક્ષ્યાધીય,
સુશિક્ષિત, મધુલાપી, હોવાથી તે જ પસંદ
કર્યો ! ખરું ? મેં કાંઈ સખતાઈ તો કરી
નથી ને ! મારી પસંદગી માટે તને દસાવી
તો નથી ને ! હવે કંઈ, કાંઈ કાનું ગળું

કાપ્યું ? (બંને સ્તંભધ.) ઠીક-એતો હવે થઈ
ગયું. હવે આજની તકરાર શી છે તે કહે
જોઉં. (વિજયા આવે છે.) વાહ ! તું
આવી ? ઘણું સારું થયું. આ ન્યાય કરવાં
માટે કોઈ પણ ન્યાયોધીશની જરૂર જ હતી.

વિજયા: અમરતી આવી નથી, એણે ફાન
કરીને મને ખામ બોલાવી છે.

-બાબા: એમ કે ? પણ હું તો અમરતો,
જ આતી અર્થો. ઠીક થયું. હા હવે તારી
ફરિયાદ માંડતો જોઉં સુખી ! (કુંદા અવસ્ય
યાય છે.) હવે કેમ બેસતી નથી ? મારો
આગ્રહ નથી. જો મારું કામ નહિ હોય તો
હું મારે મારું પળું—

વિજયા: નહિ, તમારી પણ અત્યારે
જરૂર જ છે. કુંદા, જો, હું હવે તને સુખી
કહેનાર નથી. મને લાગે છે કે તારે કાંઈ
તકરાર છે. તું અવસ્ય થઈ છે. હૃદયભર્યા
સંબંધવાળા સમક્ષ તારું પેટ ખાટ્યા વિના
તારો આ ગલરાદ દૂર થવાનો નથી. એકવાર
અમે તે મનમાં નિશ્ચય કર અને જે કાંઈ હોય
તે કહી નાંખ જોઉં. તારા અનુભવમાંથી જો
કાંઈ લાલ મળતો હોય તો હું પણ સાવધ
થાઉં.

કુંદા: (તિરસ્કારથી) મારો અનુભવ ?
જો અર્ધ જ અખિનો અનુભવ આવી જ
હશે તો આ જગત નરકનું ખબર છે એમજ
હું કહીશ—

બાબા: જો, ફરી ફરી આમ અટકી
ન જા. થયું છે શું ? સર્વોત્તમરાવને દારૂનું
વ્યસન લાગ્યું છે ?-નહિ ? કેવાંક બહાર જ
વાંની ટેવ પડી છે ? નહિ ?-રેસનો નાદ
લાગ્યો છે ?-નહિ ? ત્યારે આના કરતાં ખરાબ
તે એવું શું થયું છે ?

કુંદા: આના કરતાં વધારે ખરાબ કાંઈક
છે, એવું. તમને લોકોને જ્યાં સુધી લાગે
નહિ, ત્યાં સુધી બોલીને પણ શું કરવું ?

આપ્યા આ નકામુ આતનાથીપણ
છે ! આવું બોલવું વરદાને શોભે. તું તેના
કરતાં વધારે સમજાણુવાળી છે. એટલે તે
મુખ જે એમ નહિ. પણ તે બેશમ છે. તું
સહનશીલ છે.

કુંદા: એટલે જ આ મહન કડું છું ને ?
વિજયા: ત્યારે શું છે તે એકવાર કહી
નાખ. મને પણ હણી ગિંતા થાય છે.
(સદોળા આવે છે) આવ મદોળા, હમણું
કેમ ચાલે છે ?

સદોળા: ચાલે છે તે નું કહું ? આ
આવ્યો એટલે શું ? કાંઈ મુખવેનથી આવ્યો
નથી. કુકમનો તાબેદાર એટલે આવ્યો છું.
તોકરી કરવી છે ને ? ચાર ટોપતી ઉચ્ચરીશ
તો પણ પેટ પૂરવું નહિ મળે ?

આપ્યા ત્યારે એવી કાણે તારા માયા
ઉપર શળી મૂકી છે ?

સદોળા: શળી જ નથી ત્યારે શું ? શેજ
શેજ આવવું અને શેજ ' આજે શેડ આવ-
વાના નથી ' એમ બાધ માહેબને કહેતાં જીવ
પર આવે છે !

કુંદા: માંભળ્યું ? એ જ તે !

આપ્યા: કેમ રે મદા, તારો એ શેડ આ-
વવો નથી એમ કહે છે તે જીવ છે ક્યાં ?

સદોળા: ક્યાં જીવ છે ? ક્યાંક જતા
હોય તો ઠીક છે એમ હું પણ કહું. પણ
પેલા ટેલીફોન માથે તેનું લગ્ન થયું છે તે ?

કુંદા: માંભળો. તેમનું લગ્ન ટેલીફોન
માથે થયેલું છે, મારી માથે નહિ !

સદોળા: પણ આજે માત્ર ટેલીફોન નથી
આજે તો સેળથી કામિયુરા આવેલા છે.
ભારે મસલત ચાલી રહી છે. તેઓ જન્મે
જનાના બેઠા છે.

કુંદા: જા, મંદેશો પહેંચો. એટલે હવે
કુ છું કે જા

આપ્યા એમ શું હડક કરે ને ? તેને
બોલવા તો ?

કુંદા: હવે શું બોલવાનું રહ્યું છે ? આ
વવાના નથી એટલું કહેવાનું હતું તે કહે-
વાયું. હવે ચાલતો થા તો જોઈ. (મદોળા
જવા લાગે છે.)

આપ્યા: અરે, એ જરા ઉભો રહે તો. કહે
ક્યાં જવાનો છે રે ?

કુંદા: બીજે ક્યાં ? મસાણામાં !

સદોળા: ખરેખર, મસાણામાં ! તે ઝોટીંગ
અને હું ખવીમ. તેના કાન ટેલીફોન સાથે
અને મારા ડોળા તેના મોઢા મામે. આખી
રાત્રિ એમ એ મસાણામાં બેસીએ છીએ.
બીજું કોઈ જ ત્યાં હોતું નથી. મહેરબાની
છે ને મારા પર ?

કુંદા: જાવ છે કે અહીંથી ? મોટા મહેર-
બાની રાજો આવ્યો ! (મદોળા જાય છે)
આ આવ્યો એટલે સમજી જ લેવાતું કે
આનનાર નથી ! તો પછી એમણે લગ્ન
કયું શા માટે ? અહીં યહ એટલે કાંઈ
તેનામાં જીવ નથી હોતો શું ? (વિજયાને)
મારા મોઢા સામે શું જુએ છે ? રાક્ષસ કરતાં
પણ ભુરા એ પુરુષ ! મારા ઉપરથી ધોડા
લે અને તું પણ સાવધ થા.

વિજયા: જો ખરું જ કહું તો હું
આમાં કાંઈ પણ મમજી શકી નથી.

કુંદા: નહિજ સમજાય. અનુભવના પ્રહાર
સિવાય વિવાદિત પત્નીના હાલ કુમારિકાને
નહિ જ મમજાય. લગ્ન માટે ટાળવળે છે !
અને આ બાપ ! આ કમાઈ બાપ અમને
આવા ખાટીઓના હાથમા આપે છે !

આપ્યા: હ હં, હં, આ હું માંભળી
રહેવાર નથી. તારી જાતેજ તે પમંદગી
કરેલી છે

કુંદા: ખરું, પરંતુ મેં એક જાખ મારી
તેમાં તમારે ઝુંગા રહેવું જોઈતું ન હતું.
તમને મમજાયું ન હતું ? તમે કેમ મને કયું
નહિ ? તમે કેમ મારી આખ ઉઘાડી નહિ ?
તમે વડિય લતા ને ? અનુભવી લતા ને ?

કું. અમનણ હતી, મૂખ હતી. વક્ષાધીશનેા રેલવ, અને શિક્ષણની ચતુરાઇ જોઇને મારી આંખે આંધી આવી ગઇ ! પણ તમને તો આંખ હતી ને ? તમે મારી આંખમાં કેમ અંજન ન આંખ્યું ?

વિજયા: એ તમારા દોષ છે, બાબા-પ્રાણે ! પસંદગીના શારતેમના ઉપર નાખીને પોતાની જવાબદારી તમે જતી કરી, એ તમારી હુઆઇજ છે છે.

બાબા: હું જ અધામાં અપરાધી છું. કુશે. મને શી શિક્ષા કરવી છે ? એક જોડા કાંઈ માર ને મારા મોઢા પર !

કુંદા: એમજ કયું હોત, પરંતુ તમને જોડા મારવાથી કાંઈ માઠ કુંઝાંજો યવાનું થયું. મારા હાથ કું બેગવું છું તે પૂરવું છું (વિશ્વનાથ આવે છે) આવો, તમે પણ આવો. મારી વિદગણા જોવા માટે આખું જગત અહીં આવીને એકત્ર યાવ ! કેમ જાણે એકેએકને આમંત્રણ કયું ન હોય.

વિશ્વનાથ: કેમ ? શું થયું ?

કુંદા: શું થયું કહો છો ? તેની સાથે તમારે શું કરવું છે ! કું દસીશ, રડીશ, રમીશ. નહિતર મરીશ ! તે માટે કાંઈ તમારું લગ્ન અટકવાનું નથી. તમારું પણ લગ્ન થવાનું છે ! પહેલાં, પહેલાં; સાંભળે છે ને વિભુ ! પહેલવહેલાં, બરાબર લગ્ન થયા પછી આ વિષ્ણુ ધંધો ઉદ્દોગ જોડીને નારી સોડમાં ને સોડમાં ભરાઈ રહેશે. એક ખાતી ગયેલી કળા, બરાબર પકવ થઈ જઈને તીચે જળી પડશે કે કરીથી એ પોતાના ઉદ્દોગધંધે વળગશે. નવા નવા કંદ્રાકંટો લેશે, શક્તિ ઉપરવટનું કામ લેશે, -પુરૂષ છે ને એ ? -એ લોકોને શક્તિનો ધમક હોય છે ને ? અને પછી, શક્તિ બહારનાં કામ લીધેલાં હોવાથી, તને એકલીજ ઘરે રહતી મૂકી જશે ! શક્તિ બહારનાં કામ લેતાં તેમાં યશ મળવો જોઈએ. એ યશની આગીતરણી તું જ છે, એવો ખોટો

ચાણો આપીને તે તારું મોઢું ખંધ કરશે, અને પછી, ઉઘાડાં ઘરમાં એકલોએક પડનારી તું, પતિરાજના યશની મફતની ભાગીદારણ થવા માટે, હરિલાં ઘરમાં મસાણામાંની બાપ-રીની માફક એકલી જ ભટકતી રહેશે !

વિશ્વનાથ: આ શું બોલે છે ?

કુંદા: એ મારો અનુભવ ! બહારના દેખાવથી અંગાઈ જતાં આંખ ફૂટી ગઈ અને કું આંધળા થઈ છું, એ તે વખતે મને સમજાવું નહિ. હવે સમજાવું છે, એટલે કહી સંભળાવું છું. કું એક તો કમાઈજ. બૂલ થઈ ગઈ તે મુધારી શકાય એમ નથી. હિન્દુ સ્ત્રીનું ભાગ્ય એકવાર ધડાયું કે તે બદલી શકાતું નથી. એટલે કહું છું, વિભુ, મારી બૂલ જોઈને પણ સાવધ થા.

વિજયા: તું શું કહે છે તે હજી મને સમજાવું નથી. કાંઈક કાંખી કલ્પના આવે છે પરંતુ મન જાણે કાંઈક ઘોઘાગામાં પડ્યું હોય એમ લાગે છે.

બાબા: બરાબર છે, બહેન, હવે અક્ષરે-અક્ષર બરાબર છે. તને કાંખી કલ્પના આવે છે પરંતુ મને તો સૂચપ્રકાશ જેવું સ્પષ્ટ દેખાય છે.

વિશ્વનાથ: બાબાપ્રાણે, આપ શું બોલો છો તેનો વિચાર કર્યો છે કે ? તમારા હૃદયરત્ન, પરિશ્ચય, મારે બોલવડું ખરો એ આપના ધ્યાનમાં આવ્યું છે કે ?

કુંદા: આખી જીવનમાં બાબા જો કાંઈ બરાબર બોલ્યા હોય તો તે આવજ. આ બોલવાનું પરિણામ આવે એટલેજ મેં આજે તને ખાસ બોલાવી છે.

વિશ્વનાથ: ખાસ બોલાવી છે ? એટલા માટે જ ખાસ બોલાવી ? કુંદાબહેન, તમે આટલાં નિર્દય હશે એની મને કલ્પના પણ ન હતી !

કુંદા: અને તમે પ્રશ્નો આટલા દાંડિલક દેશો એની મને પણ લગ્ન પહેલાં કલ્પના ન હતી. વિજયા, મને ઘોઘાગામાં ન નોખતી.

હાયમાંનું' ગાણ એકવાર છૂટી ગયું કે તે પાછું હાથમા આવવાનું નથી.

વિચિનાથ: કુંદાબહેન, એક માણસ ઉપ રથી આખી મનુષ્ય જાતિની કલ્પના કરે તે યોગ્ય નથી. તમારે અનુભવ એવો હશે તે મને કબૂલ છે. પણ વિજ્યાને પણ એવોજ અનુભવ થશે એમ કહેવાનો તમારી પાસે શો પુરાવો છે?

કુંદા: પુરુષજાતિનું અભિમાન, પતિશાહીનું જન્મજાત અભિમાન. તમે પુરુષોએ પ્રેમની પોકળ લાપા પર, ધર્મના જુલમી નામ પર, આજ સુધી અમારી સ્ત્રીઓની દિશાભૂલ કરી છે, પતિસેવા અને પતિવ્રતનું અમને મતલબાન કરાવ્યા કયું છે; પણ આ સ્ત્રીજાતિની નાગણ્ય હવે જનશ્રુત થઇ છે. તે કંઈ માર્યા વિના રહેનાર નથી એ જ્ઞાનમાં રાખજો. (કેનની ઘટ્ટડી વાગતાં કુંદા રીસીવર લઇને બોલે છે) હંસો-હંસો-ખરેખર? કે મને નકામી દસાવો છો? આટલો વહેલો ગયો? ફીક-ફીક! (પાછી આવીને) સ્વારી આવે છે. વિજુ, તું આ બોલીમાં બેસ. એકવાર અમારી પ્રેમકથા માંભાગ—

વિજ્યા: એ શું બોલે છે, સુમે?

કુંદા: સાંભળ કહું છું તે! અને તમે પુરુષલોક! તમારે પણ સાંભળવું હોય તો ખુશીથી સાંભળો. હમણાં મોટર આવશે.

બાબા: સાંભળી લો, કેમ વિચિનાથ, ફીક ને! હું પણ સાંભળવા માણું છું. આવી તક ફરી મળવાની નથી. બધી સ્ત્રીઓ આટલી ઉદાર હોતી નથી. અમારી પેઢીમાં હું તરણ હતો-પણ નવી પેઢીના દંપતીની પ્રેમકથા માંભળું એમ મને વહેને પણ લાગે છે. તું તો તરણ જ છે. તને ઘણે મનશે. કેમ ફીક ને; ચાલ આગળ તો! તને પરેશા થોડીક પ્રતાવના કહું. (તેને અંદર લઇ જાય છે)

વિજ્યા: કુંદા, પતિપત્નીની શુષ્ક વાનો સાંભળવાનું મને પણ ફીક લાગતું નથી. એ પાપ નથી કે?

કુંદા: કાંટાથી કાંટો નીકળે છે, તેમ પાપથી પાપ ધોવાનું જોઈએ. સમય જ એવો આવ્યો છે. જા અંદર. (વિજ્યા જાય છે. ક્ષણભર કુંદા સ્વસ્થ થઇને બેસે છે ત્યાં બહાર મોટરનું હોર્ન વાગે છે. તે બહાર જુએ છે અને અંદર જાય છે. સર્વોત્તમરાવ અને નંદુ આવે છે.)

સર્વોત્તમરાવ: આજે બરાબર તકવાર લગાવી. નંદુ! હું આજે ઘણો આનંદમાં છું. આખાંય કાપડ બગરને કેવી શેઠ આપું છું તે જોજો. બધાંય લોક ચકિત થઇ જશે. આવતી કાલ સુધી રાહ જો. પછી શું તે તને કહીશ. પછી તારી રીપોર્ટની કળા લખવજો જે હોય તે.

કુંદા: (પ્રવેશ કરીને) બાબા, ખરા, ત્યારે? અને આ કોણ? નંદુ? એટલામાં જ બદલાઇ ગયો કે!

નંદુ: આ સમયે હું રીપોર્ટના સંબંધે આવ્યો છું.

કુંદા: એમ કે? આવા સંબંધોની તારી યાદી ઘણી મોટી લાગે છે!

નંદુ: શેઠ સાહેબે આજે મને જમવાનું આમંત્રણ આપ્યું છે.

કુંદા: એમ કે? (સર્વોત્તમરાવને) આ ખરું છે કે?

સર્વોત્તમરાવ: એમાં ખરું બોલું શું? બેડો હતો ને કહ્યું કે સાત જમવા.

કુંદા: પણ અહીં ભોજન તૈયાર છે કે નહિ, તેની કાંઈ કલ્પના હતી?

સર્વોત્તમરાવ: નહિ હશે તો તૈયાર થશે.

કુંદા: આપોઆપ?

સર્વોત્તમરાવ: મહારાજ શાને માટે રાખ્યો છે?

કુંદા: ગમે તે માણુમને આવા કસમયે લાવવા માટે નહિ આજ કોઇ પગેણા આવવા આવનાર નથી.

નંદુ: બાપ સાહેબ, આ હિન્દુસ્તાનું લક્ષણ નથી. હિન્દુને ઘરે અતિથિ એ તો જો છે,

કુંદા: હું રિપોર્ટર તરીકે આવ્યો છે; મારા પ્રચારક તરીકે નહિ. કીક જાગે તો આ કીકતનો રિપોર્ટ આપે કોનીકલને કે ટાઇમ્સને.

સર્વોત્તમરાવ: નંદુ આજે જન્મવાનો છે. (લખુ) નંદુ આજે જન્મ્યા સિવાય જન્મ્યો નથી. કુંદા: નંદુએ અત્યારે ને અત્યારે અહીંથી તુ ૫૩શે.

સર્વોત્તમરાવ: તે જન્મ્યો નથી.

કુંદા: તેણે જન્મ્યો જ ૫૩શે.

નંદુ: અરે પણ મારી નજર આગળ શા માટે આ તકરાર ?

કુંદા: જો, નંદુ, દિવસોના દિવસો સુધી એ ધરે આવતા નથી. આજે કાંઈ બુલા પડીને આવ્યા છે. અમારે કલાકે સ્વસ્થ રીતે વાતચીત કરવી છે. ત્યાં હું નવરો સરખો વચ્ચે શા માટે આવ્યો ?

નંદુ: હું નવરો સરખો ! હરહર ! યધુ, હવે પછી પતિપત્નીના ધરમાં પ્રાણુ જશે તો પણ જન્મવા જમ્યા નહિ. એ અપરિણિત વિજયા કિંવા વિધુર બાબાસાહેબ જ કીક છે. તેમને ત્યાં આવું કાંઈ નથી.

કુંદા: ચાલતો ચા તો અહીંથી !

નંદુ: જાઉં છું બાક ! નહિતર વળી સાવરણી આવશે. બહેન તો જગદંબાનીજને ! (જાય છે,)

સર્વોત્તમરાવ: કુંદા આ અતિરેક થયો છે.

કુંદા: શાનો ?

સર્વોત્તમરાવ: શુદ્ધિપણનો. પારકાના દેખતાં મને નીચું જોવા જેવું કયું !

કુંદા: એ પારકા શાનો ! એ તો બધાં ધરનો કીક છે. તેની પરવા શા માટે ? પણ બીજું કાંઈ હોત તો પણ મેં આમજ કયું હોત.

સર્વોત્તમરાવ: એ પણ ખરું. અપમાન જ કરવાનો નિર્ણય કર્યો હોય પછી, સારા નરસાં માણસનો શો વિચાર ? એથી તને શું મળ્યું ? (સિરિષુ હ)

કુંદા: મનનું સમાધાન. ધરની શુદ્ધિ એ સંબંધે મને પણ કાંઈક સ્વમાન છે. એની અહીં થોડીક કદમનાં આવી. કાંઈ લાગે છે મનમાં ?

સર્વોત્તમરાવ: શું ?

કુંદા: શું ? ધરે તમારી પત્ની જેવું કાંઈ એક જણ છે એની તમને કાંઈ ખબર છે ખરી ?

સર્વોત્તમરાવ: કુંદા, એ હું પૂછે છે કેમ ? તારા સુખ માટેજ હું આમ મરમર કરું છું ને ?

કુંદા: મારા સુખ માટે ?

સર્વોત્તમરાવ: ત્યારે બીજા કોનો ?

કુંદા: કોના સુખને માટે આટલો જીવ કાઢે છે તેની જ મને ખબર નથી. અને એમાં જરા સરખું પણ સુખ નથી. પરિણિત થએલી પત્ની એવી મને, તમારા સહવાસનું સુખ એક દાણુભર પણ મળે છે ખરું ? પતિનો સહવાસ ફક્ત થયો હોય તો પછી આ વૈભવ લાઇને શું કરવું ? આજ કોઈ વર્ષથી એજ જોઉં છું. પહેલાં પાંચ લાખ હતો ત્યારે દશ લાખનો લોભ લાગ્યો હતો. હવે વીસના પચાસ લાખ કરવાની ચળવળ ચાલી રહી છે. દર વખતે એકજ ઉત્તર: પાંચના દશ થવા દે; દશ થવા કરી તેજ: દશના વીસ ક્યારે ? કરી તેજ. હવે પચાસ થવા કે કોટવાધીરા થવાનો લોભ લાગશે ! અને હું અહીં એકલી સડી રહીશ. કોને માટે આ લોભ ? મારે માટે હોય તો ખાસ નહિજ. (તે બોલે છે ત્યાં વચ્ચે વચ્ચે ફોન આવતાં : સર્વોત્તમરાવ તે લઇને જવાય આપે છે.) સમજાયું કે ?

સર્વોત્તમરાવ: હું શું કહેતી હતી ?

કુંદા: મારું કર્મ ! કાંઈ જ સાંભળ્યું નહિ ?

સર્વોત્તમરાવ: નહિ. પેલાં જાપાનવાળાની અને અમદાવાદવાળાઓની ટક્કર લાગી છે તે ?

સીને માટે

તાત્ત-તાજગીથી ભરપૂર

લગ્નતદાર

ઝંડુ દ્રાક્ષા સવ

વિના વિલંબે વાપરવા માંડે

ખાસ સ્ત્રીઓને માટે

તનદુરસ્તી-તાત્તથી ભરપૂર

પ્રદર્શક શેઠાનો અકસીર ઇલાજ

ઝંડુ અશોકારિષ્ટ

સ્ત્રીઓની નબળાઇમાં આખાક અસર કરનાર
દરેક ઘરમાં હોવો જોઇએ

સાચી શક્તિનો સંપ્રદ કરવા

ઝંડુની સુવર્ણભિશિત

મ કર દવજ ગુટી

-શક્તિની સર્વોત્તમ દવા-
આજર્થીજ અજમાવવા માંડે
-તેલા એકના રૂપીઆ આઠ-

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ લીમિટેડ નં. ૧૪

મુંબઈની હુકાન : જુની ભાટિયા મહાજન વાડી, કાલ્યાણેવી રોડ

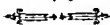
આયુર્વેદિક દવાઓનું સૂચીપત્ર આજેજ ગંગાવે

રાયચુરાકૃત :

ગુજરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રચિક સાહિત્ય : પ્રેમશીયંભયુ લોક સાહિત્ય
મળવંત સમાજ પીતા અને પુત્રી સાથે વાંચી શકે તેવું નિર્દોષ સાહિત્ય

રચવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે



મળે :

પુ
સ્ત
કા
લ
ય
સ
હા
ય
ક
સ
હા
રી
મં
ક
જ
લિ.

| | |
|---|------------|
| સ્નેહપૂર્ણા : સચિત્ર | રા. ૩- ૦-૦ |
| સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : સચિત્ર | „ ૨- ૦-૦ |
| દાલચીવડાની દશ વાર્તાઓ : | „ ૧- ૮-૦ |
| રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ : | |
| [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |
| કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ : | |
| [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |
| રાસ મંદિર : | |
| [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | „ ૧- ૦-૦ |
| કાઠિયાવાડી દુહા : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર | „ ૧- ૦-૦ |
| રસિયાના રાસ : સચિત્ર | „ ૧- ૦-૦ |
| વ્યાસજીની વાર્તાઓ : સચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |
| પારેવાં : | „ ૦- ૬-૦ |
| નવગીત : | „ ૦- ૬-૦ |
| પ્રેમલીલા : પ્રથમ ભાગ : સચિત્ર | „ ૧- ૪-૦ |
| ગાંધીયુગની વાર્તાઓ : સચિત્ર | „ ૦-૧૨-૦ |
| મહીપાળદેવ : સચિત્ર | „ ૨- ૮-૦ |
| દાલચીવડાના હાથરો : સચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |
| રાયચુરાની રસકથાઓ : સચિત્ર | „ ૧- ૮-૦ |

વડોદરા

નવાં પ્રસ્તુતો તૈયાર થાવ છે :

સોરઠી લોકવાર્તાઓ : સચિત્ર

કુંદા: એ મારું સુખ ! આ મારા સુખ માટે જ જાપાનીઓ અમદાવાદવાળા સાથે યુદ્ધેશ જોડે છે કેમ ? નિરાધાર વેલી જેવી હું અહીં મોકલ જાઉં છું તેનું તમને ભાન છે ? તમારો એકલો વૈભવ લાઇને મારે શું કરેલું છે ?

સર્વોત્તમરાવ: એમ કેમ કહે છે ? આ કાપડ બજારની ઉચ્ચલાયલામાં બધા વેપારીઓને હું પાણી બરાલીશ ત્યારે મારા એ યશમા તું ભાગીદાર નથી ચવાની કે ?

કુંદા: યશમા ફેકટના લાભથી પ્રેમની ભૂખ ભાંગતી નથી એ અહીં કોને સમજશે ?

સર્વોત્તમરાવ: જો, આટલું આ જાપાનવાળાઓનું સંકટ પતાવું, પછી જો—

કુંદા: આમ કેટલીવાર કહ્યું ?

સર્વોત્તમરાવ: એ પણ ખરું છે !

કુંદા: તો મારી સાથે લખ શા માટે ક્યું ? ઘેરી વિના તમને શું અટકી જોડેલું હતું ? એ છતાં તમે જ્યારે લખ ક્યું જ છે તો સૌને પણ બગબગ સાથે જ રાખો ને ?

સર્વોત્તમરાવ: ક્યાં ? કાપડબજારમાં કે કોઈને ઝીનપર ? (હસે છે.)

કુંદા: તમને તો હમણું આવે છે પરંતુ મારો જીવ અંદર ને અંદર ગડી રહ્યો છે, તેને કોણ શાન્ત કરશે ? (ફોન વાગે છે.)

સર્વોત્તમરાવ: હોયો, હોયો. યસુ, યસુ, હું પોતે જ આવું છું. (જવા માટે ફોન ટોળી પહોરે છે.)

કુંદા: ક્યાં જવ છે ?

સર્વોત્તમરાવ: મારફેટમાં (વરદા આવે છે.)

કુંદા: અને હમણાં નંદુ જમવાનો હોત તો ?

સર્વોત્તમરાવ: તો પણ ગયો હોત.

વરદા: તો પણ ગયોજ હોત, આ તે ક્યો પ્રશ્ન છે ?

સર્વોત્તમરાવ: કેમ વરદા ! તું અહીં ક્યાંથી ?

વરદા: બાબાને શોધું છું ! આપ શુ, પતિ શુ, બંને સરખા હમેશાં ધર બહાર !

અમેજ જાણે કે કેદી.

કુંદા: માંભગા.

સર્વોત્તમરાવ: બહેન તારી જ કે નહિ ?

વરદા: મારા બાબા ક્યાંક મળ્યા ?

સર્વોત્તમરાવ: મગશે તો મોકલી આપીશ. (જવા માંડે છે.)

વરદા: ના, મોકલવાની જરૂર નથી, ભૂખ લાગશે કે ઘરે આવશે. (સર્વોત્તમરાવ જાય છે.)

ત્રણે અંદરથી આવે છે.)

બાબા: ક્યારેના આવ્યો હાંત, પોરી !

પણુ આ નાટકનો કોમ્પ્લીમેન્ટરી પાસ મળ્યો હતો. અંદરથી જોતો હતો.

વરદા: (વિજયાને) અને તને પણ પાસ મળ્યો હતો કે ?

વિજયા: હા, મને અને વિસુને પણ !

જેયું વિસુ, આ ખરેખર નાટક ભારે પરિણામકારક નિવડ્યું. તને એમ નથી લાગતું ?

વિચિનાથ તારું આ ભાવણું માંભગું છું કે મારું હૃદય ધડધડ થવા લાગે છે !

વરદા: અને આ તે પુત્ર !

વિજયા: સુમે, મારા ઉપર ફેટલો ઉપકાર કર્યો ? હું કેટલી બૂલતી હતી ! જો વિસુ, હું આજે મનુષ્ય બની છું. આજે મને અસ્લ આવી, નવી દૃષ્ટિ મળી. ને માંભગ, સર્વોત્તમરાવે તજેલી ચૂંચીના ન દેખી શકાવ એવા રક્તની શાહીથી આજે આપણો વિવાહ કોઠ કર્યો છે. હવે પછી નવી સોગડી, નવો ઘવ !

બાબા: શાઆદ પોરી !

વરદા: દિપ દિપ દુરે ! (ત્રણ વાર)
(પડો પડે છે),

હિન્દી નારી જીવનના કૂટ પ્રશ્નો

[અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદના પ્રમુખનું ભાષણ]

આખ્યાતા: લેડી અઝદુલ કાદીર (લાહોર)

અહેને,

અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદનાં કલકત્તા ખાતેનાં અધિવેશનનાં પ્રમુખસ્થાને મને જુદીને નમે મને જે હૃદય માન આપ્યું છે તે માટે હું તમારા અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું. આ કાંઈ માત્ર ઔપચારિક સમ્બંધો નથી. વડોદરાનાં ત્રા. મહારાણી અને ભોપાલનાં મહુમ્મદ જંગમ માતા તેમજ સાહિત્યની તેમજ ધુલ્હિમાનેની દુનીયામાં વિષ્ણુવાત ધ્યેષનાં એવાં બીજાં આગેવાન મહિલાઓ;—જેમાં મારા સન્નિવૃત્ત શ્રીમતી સરોજિની નાયડુનાં નામને ખાસ ઉલ્લેખ કરવા ધટે છે;—મારી પહેલાં જે સ્થાન રોજાવી ગયાં છે તે સ્થાન રોજાવવાનું જણાવવું એ ખરેખર ધણું માનપ્રદ છે. મારી પોતાની આ-મીઓ જાણતી હોવાથી મેં ધણા જ શ્રોત સાથે તમારી ઉદાર માગણી સ્વીકારી છે. કેહ પણ જ્ઞાતની પદ્ધતિ યા સાહિત્યસિદ્ધિ હું ધરાવતી નથી અને તમે મને જે હયા સ્થાને મૂકી છે તેને યોગ્ય કશા-વવા પૂરતું ને મેં કાંઈ કશું હોય તો તે એટલું જ છે કે, મારા નૃત્ય મત પ્રમાણે સ્ત્રીઓની કેળવણી વિષયક તેમજ સામાજિક પ્રગતિ માટેની ચળવળમાં નાં ધણા કાર્યકરોમાંની એક હું છું. તેથી, તમારી સમક્ષ, હું જેને ફરજ સમજું છું તેને માન આપીને, માત્ર એક કાર્યકર તરીકે, કબી છું.

આ પરિષદમાં આપણે જે મુખ્ય પ્રશ્નો સાથે સંબંધ છે તેની ચર્ચા રાત કરતાં પહેલાં એક બીજા મુદ્દાને હું ઉલ્લેખ કરવા માગું છું અને તે મારા વ્યાખ્યાનની ભાષા છે. અંગ્રેજી ભાષાને મને વધારે પરિચય નથી અને હું પરિચિત હોઉં એવી એક માત્ર હિન્દી ભાષા-કુદ્દ છે. ને હું તમારી સમક્ષ કુદ્દમાં ભાષણ કરી શકી હોત તો મને આનંદ થયો હોત, પરંતુ મારાં મિત્ર, અને આ પરિષદનાં

યોગ્ય અને સરિષ્ઠ નિયામક મંત્રી, રાણી રાજવાડે જે મને અંગ્રેજીમાં ભાષણ વાંચવાની સલાહ આપી કારણકે કલકત્તામાં એ વધારે સહેલાઈથી સમજ શકાય, તમારા પ્રાંતની અને તમારા મહાન કવિ રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની મીઠી ભાષા હું જાણતી હોઉં; અને જંગમની મહિલાઓને તેમની માતૃભાષામાં હું ભાષણ આપી શકું, એમ હું ઇચ્છું પરંતુ કમ-નસીએ હું તે જાણતી નથી એટલે મારે મારાં કુદ્દ ભાષણને અંગ્રેજી તરજીમે તમારી સમક્ષ વાંચવો પડે છે.

આપણી સમક્ષ પહેલાં ધ્યેય પ્રત્યે પહેંચવા આપણે ખરી પ્રગતિ કરવા સમાન ભાષાની ઇચ્છતા હોઈએ તો સમાન જરૂર. ભાષાની જરૂર વિશે મને એક શબ્દ અંગે કહેવા દેશે. આપણી સભાઓનાં અંગ્રેજી કરતાં હિન્દુસ્તાની ભાષાને દાવો વધારે મોટો છે એમ મને લાગે છે અને ચર્ચા તેમજ વિચારોની આપણે મટિનાં વાંદન તરીકે તેનો વધારે છટ્ટી ઉપયોગ કરવાની જરૂર તરફ આપણી પરિષદમાં ભાર મૂકવામાં નથી આવ્યો તે ખેદજનક છે. જે પ્રશ્નનો હું અંગ્રેજી સ્પર્શ કરી રહી છું તે મને લાગે છે કે, આપણા દેશનાં બહા માટેનો સૌથી અગત્યનો પ્રશ્ન છે. આખાંય હિન્દ માટે સમાન હિન્દી ભાષા સ્વીકારવાની જરૂર આપણા આગેવાનોને લાંબા સમયથી લાગી છે કે જે દરેક પ્રાંત પોતાની ભાષા ઉપરાંત શીખે. એનો પણ સામાન્ય રીતે સ્વીકાર થયો છે કે, ભાષાની એકતા એ સમાન રાષ્ટ્રવાદ મટિનાં સૌથી વધુ જરૂરી તત્વોમાંનું એક છે. એટલી અનેક વાર એ જણાવવામાં આવ્યું છે કે, આ હેતુ માટે માત્ર હિન્દુસ્તાનીનો જ વધારે સફળતાથી ઉપ-

ચોથ થઈ રહે. મને યાદ છે કે, ૧૯૧૭ માં લગ્નમંત્ર આજ સમયે આજ શહેરમાં હિન્દના આશીર્વાદોનું મહાસમેલન મળ્યું હતું, જે વેળા, ડૉ. ધેસ, મુસ્લીમ સંઘ, અને મુસ્લીમ કેળવણી પરિષદ બંધાની બેઠકે અહીં ભરાઈ હતી. એ બેઠકોને અતિ આ જાહેર સંસ્થાઓના પ્રતિનિધિઓની એક બેઠી સમા ભરાઈ હતી તેમાં મહાત્મા ગાંધીજીએ દિનિદ મટિ સમાન બાપાની જરૂરીયાત મટિ હિમાચન કરી હતી અને શ્રીમતી સરોજિની નાયડુ સાથે બીજા આગવાનેએ તેને ટેકે આપેલા હોને, આવી મતલબના હારાએ પસાર કર્યા પછી ૧૬ થયેાં રિની બધાં પરંતુ કમનશીએ આપણા વિચારો બીજા બાબતોમાં એટલા બધા હલોળાઈ ગયેલા રહે છે કે આપણે સમાન બાપાનાં મ્યેય પ્રત્યે એક પગલું ખલ આગળ વધી રાક્યા નથી. તેથી, આપણી માનુષ્ય મિત્રા શુભેચ્છકો તરીકે આપણે આ હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે પ્રયત્ન કરેલાં જોઈએ.

હવે હું આપણા મુખ્ય પ્રશ્નો એટલે કેળવણી અને સમાજ સુધારણી કેળવણી. વિચારણા તરફ વળીશ. આ વિષયો ઉપર વારંવાર એટલું.

બહુ કહેવાયું છે કે, એ હવે બહુ સામાન્ય થઈ પડ્યા છે પરંતુ એના ઉપર જે તમે મંબીરતણી વિચાર કર્યો તે મેળના રાજ તે નવાજ પ્રશ્નો રજૂ કરતા વાગ્યો કે એના ઉકેલ માટે આપણામાંની જુદામંત્રાની મેવાઓની જરૂર છે.

એક મોથી અન્યનો પ્રશ્ન એ છે કે, સ્ત્રીઓ માટેની કેળવણીની પદ્ધતિ શી હોતી જોઈએ. વિદ્યાર્થીનીઓની જરૂરીયાતોને હાલની શિક્ષણ પ્રથા અનુકૂળ નથી એ વિષે તો હવે એ મત નથી એમ મને લાગે છે. એ પ્રથા ખરેખર તો છેલ્લાઓ માટે હતી અને હવે તો તેઓ માટે થાનુ એ સળવ બહારની મતી નવ છે. છેલ્લીઓ માટે તો વધારે એના છે. શાળાઓમાં શિક્ષિકા તરીકે સ્થાન મેળવવા છઠ્ઠીની કેટલીક છેલ્લીઓ માટે એ કલાવી મોખ દુઝે, પરંતુ બીજાઓ માટે તો તેઓની ખાસ જરૂરીયાતોને અનુકૂળ મોરખ નક્કી કરવું જોઈએ કે જેથી દુકાં સમયમાં તેઓ પાતાનો અભ્યાસ પૂરો કરી રહે અને પાતાના મુદ્દલગના તમજ આપના કહેરનાં તેઓને ઉપયોગી થાય એવું

જ્ઞાન તેઓ મેળવી રહે. આ ઉપરાંત, તેઓએ કેટલુંક સામાન્ય જ્ઞાન ધરાવવું જોઈએ કે જે તેઓને બજાર રાખે અને તેમને માનુષ્યમિત્રા ઉપયોગી રહેતીઓ બનાવે.

કેળવણીની બાબતમાં આપણી પરિષદે મેળવેલી સફળતાઓમાં દિલ્હી ખાતે લેડી ઇસ્વીન લેડી ઇસ્વીન કોલેજની રાજ કોલેજ આત છે કે ત્યાં હિન્દના જુદા જુદા ભાગોમાંથી

વિદ્યાર્થીનીઓ શિક્ષિકા તરીકે તાલીમ મેળવે છે. સામાન્ય આર્ટ્સ કોલેજે કરતાં એની શિક્ષણ પ્રથા જુદી છે અને બીજા જગ્યાએ આવા પ્રકારની સંસ્થાઓ મટિ નમુનારૂપ આ સંસ્થાને ધારવામાં આવી છે. ૧૨ વિદ્યાર્થીનીઓ સાથે રાજ યજ્ઞેલી લેડી ઇસ્વીન કોલેજમાં તાલીમ લેતી વિદ્યાર્થીનીઓની સંખ્યા ધીમે ધીમે વધીને ૪૦ જેટલી થઈ છે જે સારી રાજગત છે. ખરી રીતે, મને જણાવવામાં આવ્યું છે કે, કોલેજમાં પ્રવેશ માટેની માંગણીઓ વધતી નવ છે અને હાલના બાઉ લીયેલા મકાનમાં જગ્યાના અભાવને પરિણામે કેટલીય આરજઓ નકારવામાં આવી છે, કારણ કે તેમાં વધારે માટે જગ્યા નથી. પરતા દુનના અભાવની મુશ્કેલી પણ છે. જુનાં દિલ્હીમાંથી કેટલું સરકારી મકાન આ કોલેજના ઉપયોગ માટે રે આપણે મેળવી આપી ગયેએ તો કોલેજને તે ધણી મોટી મદદ ઉપ થઈ પડશે. માત્ર સાંભળવામાં આવ્યું છે કે, એ સરકારી મકાનો—ના વડા સેનાધિપતિ રહેના હતા તે અને મેટકાકે લાઉસ—લાઉસમાં ૪ ખાસી થયાં છે. બેમાંથી એક મકાન લેડી ઇસ્વીન કોલેજ માટે આપવાની પરિષદે સરકારને વિનંતિ કરવી જોઈએ એમ મને લાગે છે. સરકારને આને માટે વિનંતિ કરવા પડેલા, આપણે આપણી પરિષદ તરફથી એક પ્રતિનિધિ મંડળ ના. લેડી વિદ્યાગન સમરશ મોઝલુડ એવી દુકાં સુચના કરું છું. સ્ત્રીઓનાં કસ્ટોમરની બાબતમાં તેમનો તીન રસ નાનીનો છે અને જે તેની તરફેણમાં આપણે તેમનો સળવ રેના મેળવી મકવામાં સળવ મળ્યે તો આપણી સુચનાઓ અકળ થવાની ક્રદા રાખી ગયેએ

બીજાની ૪ નીઓને જાનુઆરી ૧૯૨૧-૨૨-૨૩-૨૪-૨૫-૨૬-૨૭-૨૮-૨૯-૩૦-૩૧-૩૨-૩૩-૩૪-૩૫-૩૬-૩૭-૩૮-૩૯-૪૦-૪૧-૪૨-૪૩-૪૪-૪૫-૪૬-૪૭-૪૮-૪૯-૫૦-૫૧-૫૨-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭-૫૮-૫૯-૬૦-૬૧-૬૨-૬૩-૬૪-૬૫-૬૬-૬૭-૬૮-૬૯-૭૦-૭૧-૭૨-૭૩-૭૪-૭૫-૭૬-૭૭-૭૮-૭૯-૮૦-૮૧-૮૨-૮૩-૮૪-૮૫-૮૬-૮૭-૮૮-૮૯-૯૦-૯૧-૯૨-૯૩-૯૪-૯૫-૯૬-૯૭-૯૮-૯૯-૧૦૦-૧૦૧-૧૦૨-૧૦૩-૧૦૪-૧૦૫-૧૦૬-૧૦૭-૧૦૮-૧૦૯-૧૧૦-૧૧૧-૧૧૨-૧૧૩-૧૧૪-૧૧૫-૧૧૬-૧૧૭-૧૧૮-૧૧૯-૧૨૦-૧૨૧-૧૨૨-૧૨૩-૧૨૪-૧૨૫-૧૨૬-૧૨૭-૧૨૮-૧૨૯-૧૩૦-૧૩૧-૧૩૨-૧૩૩-૧૩૪-૧૩૫-૧૩૬-૧૩૭-૧૩૮-૧૩૯-૧૪૦-૧૪૧-૧૪૨-૧૪૩-૧૪૪-૧૪૫-૧૪૬-૧૪૭-૧૪૮-૧૪૯-૧૫૦-૧૫૧-૧૫૨-૧૫૩-૧૫૪-૧૫૫-૧૫૬-૧૫૭-૧૫૮-૧૫૯-૧૬૦-૧૬૧-૧૬૨-૧૬૩-૧૬૪-૧૬૫-૧૬૬-૧૬૭-૧૬૮-૧૬૯-૧૭૦-૧૭૧-૧૭૨-૧૭૩-૧૭૪-૧૭૫-૧૭૬-૧૭૭-૧૭૮-૧૭૯-૧૮૦-૧૮૧-૧૮૨-૧૮૩-૧૮૪-૧૮૫-૧૮૬-૧૮૭-૧૮૮-૧૮૯-૧૯૦-૧૯૧-૧૯૨-૧૯૩-૧૯૪-૧૯૫-૧૯૬-૧૯૭-૧૯૮-૧૯૯-૨૦૦-૨૦૧-૨૦૨-૨૦૩-૨૦૪-૨૦૫-૨૦૬-૨૦૭-૨૦૮-૨૦૯-૨૧૦-૨૧૧-૨૧૨-૨૧૩-૨૧૪-૨૧૫-૨૧૬-૨૧૭-૨૧૮-૨૧૯-૨૨૦-૨૨૧-૨૨૨-૨૨૩-૨૨૪-૨૨૫-૨૨૬-૨૨૭-૨૨૮-૨૨૯-૨૩૦-૨૩૧-૨૩૨-૨૩૩-૨૩૪-૨૩૫-૨૩૬-૨૩૭-૨૩૮-૨૩૯-૨૪૦-૨૪૧-૨૪૨-૨૪૩-૨૪૪-૨૪૫-૨૪૬-૨૪૭-૨૪૮-૨૪૯-૨૫૦-૨૫૧-૨૫૨-૨૫૩-૨૫૪-૨૫૫-૨૫૬-૨૫૭-૨૫૮-૨૫૯-૨૬૦-૨૬૧-૨૬૨-૨૬૩-૨૬૪-૨૬૫-૨૬૬-૨૬૭-૨૬૮-૨૬૯-૨૭૦-૨૭૧-૨૭૨-૨૭૩-૨૭૪-૨૭૫-૨૭૬-૨૭૭-૨૭૮-૨૭૯-૨૮૦-૨૮૧-૨૮૨-૨૮૩-૨૮૪-૨૮૫-૨૮૬-૨૮૭-૨૮૮-૨૮૯-૨૯૦-૨૯૧-૨૯૨-૨૯૩-૨૯૪-૨૯૫-૨૯૬-૨૯૭-૨૯૮-૨૯૯-૩૦૦-૩૦૧-૩૦૨-૩૦૩-૩૦૪-૩૦૫-૩૦૬-૩૦૭-૩૦૮-૩૦૯-૩૧૦-૩૧૧-૩૧૨-૩૧૩-૩૧૪-૩૧૫-૩૧૬-૩૧૭-૩૧૮-૩૧૯-૩૨૦-૩૨૧-૩૨૨-૩૨૩-૩૨૪-૩૨૫-૩૨૬-૩૨૭-૩૨૮-૩૨૯-૩૩૦-૩૩૧-૩૩૨-૩૩૩-૩૩૪-૩૩૫-૩૩૬-૩૩૭-૩૩૮-૩૩૯-૩૪૦-૩૪૧-૩૪૨-૩૪૩-૩૪૪-૩૪૫-૩૪૬-૩૪૭-૩૪૮-૩૪૯-૩૫૦-૩૫૧-૩૫૨-૩૫૩-૩૫૪-૩૫૫-૩૫૬-૩૫૭-૩૫૮-૩૫૯-૩૬૦-૩૬૧-૩૬૨-૩૬૩-૩૬૪-૩૬૫-૩૬૬-૩૬૭-૩૬૮-૩૬૯-૩૭૦-૩૭૧-૩૭૨-૩૭૩-૩૭૪-૩૭૫-૩૭૬-૩૭૭-૩૭૮-૩૭૯-૩૮૦-૩૮૧-૩૮૨-૩૮૩-૩૮૪-૩૮૫-૩૮૬-૩૮૭-૩૮૮-૩૮૯-૩૯૦-૩૯૧-૩૯૨-૩૯૩-૩૯૪-૩૯૫-૩૯૬-૩૯૭-૩૯૮-૩૯૯-૪૦૦-૪૦૧-૪૦૨-૪૦૩-૪૦૪-૪૦૫-૪૦૬-૪૦૭-૪૦૮-૪૦૯-૪૧૦-૪૧૧-૪૧૨-૪૧૩-૪૧૪-૪૧૫-૪૧૬-૪૧૭-૪૧૮-૪૧૯-૪૨૦-૪૨૧-૪૨૨-૪૨૩-૪૨૪-૪૨૫-૪૨૬-૪૨૭-૪૨૮-૪૨૯-૪૩૦-૪૩૧-૪૩૨-૪૩૩-૪૩૪-૪૩૫-૪૩૬-૪૩૭-૪૩૮-૪૩૯-૪૪૦-૪૪૧-૪૪૨-૪૪૩-૪૪૪-૪૪૫-૪૪૬-૪૪૭-૪૪૮-૪૪૯-૪૫૦-૪૫૧-૪૫૨-૪૫૩-૪૫૪-૪૫૫-૪૫૬-૪૫૭-૪૫૮-૪૫૯-૪૬૦-૪૬૧-૪૬૨-૪૬૩-૪૬૪-૪૬૫-૪૬૬-૪૬૭-૪૬૮-૪૬૯-૪૭૦-૪૭૧-૪૭૨-૪૭૩-૪૭૪-૪૭૫-૪૭૬-૪૭૭-૪૭૮-૪૭૯-૪૮૦-૪૮૧-૪૮૨-૪૮૩-૪૮૪-૪૮૫-૪૮૬-૪૮૭-૪૮૮-૪૮૯-૪૯૦-૪૯૧-૪૯૨-૪૯૩-૪૯૪-૪૯૫-૪૯૬-૪૯૭-૪૯૮-૪૯૯-૫૦૦-૫૦૧-૫૦૨-૫૦૩-૫૦૪-૫૦૫-૫૦૬-૫૦૭-૫૦૮-૫૦૯-૫૧૦-૫૧૧-૫૧૨-૫૧૩-૫૧૪-૫૧૫-૫૧૬-૫૧૭-૫૧૮-૫૧૯-૫૨૦-૫૨૧-૫૨૨-૫૨૩-૫૨૪-૫૨૫-૫૨૬-૫૨૭-૫૨૮-૫૨૯-૫૩૦-૫૩૧-૫૩૨-૫૩૩-૫૩૪-૫૩૫-૫૩૬-૫૩૭-૫૩૮-૫૩૯-૫૪૦-૫૪૧-૫૪૨-૫૪૩-૫૪૪-૫૪૫-૫૪૬-૫૪૭-૫૪૮-૫૪૯-૫૫૦-૫૫૧-૫૫૨-૫૫૩-૫૫૪-૫૫૫-૫૫૬-૫૫૭-૫૫૮-૫૫૯-૫૬૦-૫૬૧-૫૬૨-૫૬૩-૫૬૪-૫૬૫-૫૬૬-૫૬૭-૫૬૮-૫૬૯-૫૭૦-૫૭૧-૫૭૨-૫૭૩-૫૭૪-૫૭૫-૫૭૬-૫૭૭-૫૭૮-૫૭૯-૫૮૦-૫૮૧-૫૮૨-૫૮૩-૫૮૪-૫૮૫-૫૮૬-૫૮૭-૫૮૮-૫૮૯-૫૯૦-૫૯૧-૫૯૨-૫૯૩-૫૯૪-૫૯૫-૫૯૬-૫૯૭-૫૯૮-૫૯૯-૬૦૦-૬૦૧-૬૦૨-૬૦૩-૬૦૪-૬૦૫-૬૦૬-૬૦૭-૬૦૮-૬૦૯-૬૧૦-૬૧૧-૬૧૨-૬૧૩-૬૧૪-૬૧૫-૬૧૬-૬૧૭-૬૧૮-૬૧૯-૬૨૦-૬૨૧-૬૨૨-૬૨૩-૬૨૪-૬૨૫-૬૨૬-૬૨૭-૬૨૮-૬૨૯-૬૩૦-૬૩૧-૬૩૨-૬૩૩-૬૩૪-૬૩૫-૬૩૬-૬૩૭-૬૩૮-૬૩૯-૬૪૦-૬૪૧-૬૪૨-૬૪૩-૬૪૪-૬૪૫-૬૪૬-૬૪૭-૬૪૮-૬૪૯-૬૫૦-૬૫૧-૬૫૨-૬૫૩-૬૫૪-૬૫૫-૬૫૬-૬૫૭-૬૫૮-૬૫૯-૬૬૦-૬૬૧-૬૬૨-૬૬૩-૬૬૪-૬૬૫-૬૬૬-૬૬૭-૬૬૮-૬૬૯-૬૭૦-૬૭૧-૬૭૨-૬૭૩-૬૭૪-૬૭૫-૬૭૬-૬૭૭-૬૭૮-૬૭૯-૬૮૦-૬૮૧-૬૮૨-૬૮૩-૬૮૪-૬૮૫-૬૮૬-૬૮૭-૬૮૮-૬૮૯-૬૯૦-૬૯૧-૬૯૨-૬૯૩-૬૯૪-૬૯૫-૬૯૬-૬૯૭-૬૯૮-૬૯૯-૭૦૦-૭૦૧-૭૦૨-૭૦૩-૭૦૪-૭૦૫-૭૦૬-૭૦૭-૭૦૮-૭૦૯-૭૧૦-૭૧૧-૭૧૨-૭૧૩-૭૧૪-૭૧૫-૭૧૬-૭૧૭-૭૧૮-૭૧૯-૭૨૦-૭૨૧-૭૨૨-૭૨૩-૭૨૪-૭૨૫-૭૨૬-૭૨૭-૭૨૮-૭૨૯-૭૩૦-૭૩૧-૭૩૨-૭૩૩-૭૩૪-૭૩૫-૭૩૬-૭૩૭-૭૩૮-૭૩૯-૭૪૦-૭૪૧-૭૪૨-૭૪૩-૭૪૪-૭૪૫-૭૪૬-૭૪૭-૭૪૮-૭૪૯-૭૫૦-૭૫૧-૭૫૨-૭૫૩-૭૫૪-૭૫૫-૭૫૬-૭૫૭-૭૫૮-૭૫૯-૭૬૦-૭૬૧-૭૬૨-૭૬૩-૭૬૪-૭૬૫-૭૬૬-૭૬૭-૭૬૮-૭૬૯-૭૭૦-૭૭૧-૭૭૨-૭૭૩-૭૭૪-૭૭૫-૭૭૬-૭૭૭-૭૭૮-૭૭૯-૭૮૦-૭૮૧-૭૮૨-૭૮૩-૭૮૪-૭૮૫-૭૮૬-૭૮૭-૭૮૮-૭૮૯-૭૯૦-૭૯૧-૭૯૨-૭૯૩-૭૯૪-૭૯૫-૭૯૬-૭૯૭-૭૯૮-૭૯૯-૮૦૦-૮૦૧-૮૦૨-૮૦૩-૮૦૪-૮૦૫-૮૦૬-૮૦૭-૮૦૮-૮૦૯-૮૧૦-૮૧૧-૮૧૨-૮૧૩-૮૧૪-૮૧૫-૮૧૬-૮૧૭-૮૧૮-૮૧૯-૮૨૦-૮૨૧-૮૨૨-૮૨૩-૮૨૪-૮૨૫-૮૨૬-૮૨૭-૮૨૮-૮૨૯-૮૩૦-૮૩૧-૮૩૨-૮૩૩-૮૩૪-૮૩૫-૮૩૬-૮૩૭-૮૩૮-૮૩૯-૮૪૦-૮૪૧-૮૪૨-૮૪૩-૮૪૪-૮૪૫-૮૪૬-૮૪૭-૮૪૮-૮૪૯-૮૫૦-૮૫૧-૮૫૨-૮૫૩-૮૫૪-૮૫૫-૮૫૬-૮૫૭-૮૫૮-૮૫૯-૮૬૦-૮૬૧-૮૬૨-૮૬૩-૮૬૪-૮૬૫-૮૬૬-૮૬૭-૮૬૮-૮૬૯-૮૭૦-૮૭૧-૮૭૨-૮૭૩-૮૭૪-૮૭૫-૮૭૬-૮૭૭-૮૭૮-૮૭૯-૮૮૦-૮૮૧-૮૮૨-૮૮૩-૮૮૪-૮૮૫-૮૮૬-૮૮૭-૮૮૮-૮૮૯-૮૯૦-૮૯૧-૮૯૨-૮૯૩-૮૯૪-૮૯૫-૮૯૬-૮૯૭-૮૯૮-૮૯૯-૯૦૦-૯૦૧-૯૦૨-૯૦૩-૯૦૪-૯૦૫-૯૦૬-૯૦૭-૯૦૮-૯૦૯-૯૧૦-૯૧૧-૯૧૨-૯૧૩-૯૧૪-૯૧૫-૯૧૬-૯૧૭-૯૧૮-૯૧૯-૯૨૦-૯૨૧-૯૨૨-૯૨૩-૯૨૪-૯૨૫-૯૨૬-૯૨૭-૯૨૮-૯૨૯-૯૩૦-૯૩૧-૯૩૨-૯૩૩-૯૩૪-૯૩૫-૯૩૬-૯૩૭-૯૩૮-૯૩૯-૯૪૦-૯૪૧-૯૪૨-૯૪૩-૯૪૪-૯૪૫-૯૪૬-૯૪૭-૯૪૮-૯૪૯-૯૫૦-૯૫૧-૯૫૨-૯૫૩-૯૫૪-૯૫૫-૯૫૬-૯૫૭-૯૫૮-૯૫૯-૯૬૦-૯૬૧-૯૬૨-૯૬૩-૯૬૪-૯૬૫-૯૬૬-૯૬૭-૯૬૮-૯૬૯-૯૭૦-૯૭૧-૯૭૨-૯૭૩-૯૭૪-૯૭૫-૯૭૬-૯૭૭-૯૭૮-૯૭૯-૯૮૦-૯૮૧-૯૮૨-૯૮૩-૯૮૪-૯૮૫-૯૮૬-૯૮૭-૯૮૮-૯૮૯-૯૯૦-૯૯૧-૯૯૨-૯૯૩-૯૯૪-૯૯૫-૯૯૬-૯૯૭-૯૯૮-૯૯૯-૧૦૦-૧૦૧-૧૦૨-૧૦૩-૧૦૪-૧૦૫-૧૦૬-૧૦૭-૧૦૮-૧૦૯-૧૧૦-૧૧૧-૧૧૨-૧૧૩-૧૧૪-૧૧૫-૧૧૬-૧૧૭-૧૧૮-૧૧૯-૧૨૦-૧૨૧-૧૨૨-૧૨૩-૧૨૪-૧૨૫-૧૨૬-૧૨૭-૧૨૮-૧૨૯-૧૩૦-૧૩૧-૧૩૨-૧૩૩-૧૩૪-૧૩૫-૧૩૬-૧૩૭-૧૩૮-૧૩૯-૧૪૦-૧૪૧-૧૪૨-૧૪૩-૧૪૪-૧૪૫-૧૪૬-૧૪૭-૧૪૮-૧૪૯-૧૫૦-૧૫૧-૧૫૨-૧૫૩-૧૫૪-૧૫૫-૧૫૬-૧૫૭-૧૫૮-૧૫૯-૧૬૦-૧૬૧-૧૬૨-૧૬૩-૧૬૪-૧૬૫-૧૬૬-૧૬૭-૧૬૮-૧૬૯-૧૭૦-૧૭૧-૧૭૨-૧૭૩-૧૭૪-૧૭૫-૧૭૬-૧૭૭-૧૭૮-૧૭૯-૧૮૦-૧૮૧-૧૮૨-૧૮૩-૧૮૪-૧૮૫-૧૮૬-૧૮૭-૧૮૮-૧૮૯-૧૯૦-૧૯૧-૧૯૨-૧૯૩-૧૯૪-૧૯૫-૧૯૬-૧૯૭-૧૯૮-૧૯૯-૨૦૦-૨૦૧-૨૦૨-૨૦૩-૨૦૪-૨૦૫-૨૦૬-૨૦૭-૨૦૮-૨૦૯-૨૧૦-૨૧૧-૨૧૨-૨૧૩-૨૧૪-૨૧૫-૨૧૬-૨૧૭-૨૧૮-૨૧૯-૨૨૦-૨૨૧-૨૨૨-૨૨૩-૨૨૪-૨૨૫-૨૨૬-૨૨૭-૨૨૮-૨૨૯-૨૩૦-૨૩૧-૨૩૨-૨૩૩-૨૩૪-૨૩૫-૨૩૬-૨૩૭-૨૩૮-૨૩૯-૨૪૦-૨૪૧-૨૪૨-૨૪૩-૨૪૪-૨૪૫-૨૪૬-૨૪૭-૨૪૮-૨૪૯-૨૫૦-૨૫૧-૨૫૨-૨૫૩-૨૫૪-૨૫૫-૨૫૬-૨૫૭-૨૫૮-૨૫૯-૨૬૦-૨૬૧-૨૬૨-૨૬૩-૨૬૪-૨૬૫-૨૬૬-૨૬૭-૨૬૮-૨૬૯-૨૭૦-૨૭૧-૨૭૨-૨૭૩-૨૭૪-૨૭૫-૨૭૬-૨૭૭-૨૭૮-૨૭૯-૨૮૦-૨૮૧-૨૮૨-૨૮૩-૨૮૪-૨૮૫-૨૮૬-૨૮૭-૨૮૮-૨૮૯-૨૯૦-૨૯૧-૨૯૨-૨૯૩-૨૯૪-૨૯૫-૨૯૬-૨૯૭-૨૯૮-૨૯૯-૩૦૦-૩૦૧-૩૦૨-૩૦૩-૩૦૪-૩૦૫-૩૦૬-૩૦૭-૩૦૮-૩૦૯-૩૧૦-૩૧૧-૩૧૨-૩૧૩-૩૧૪-૩૧૫-૩૧૬-૩૧૭-૩૧૮-૩૧૯-૩૨૦-૩૨૧-૩૨૨-૩૨૩-૩૨૪-૩૨૫-૩૨૬-૩૨૭-૩૨૮-૩૨૯-૩૩૦-૩૩૧-૩૩૨-૩૩૩-૩૩૪-૩૩૫-૩૩૬-૩૩૭-૩૩૮-૩૩૯-૩૪૦-૩૪૧-૩૪૨-૩૪૩-૩૪૪-૩૪૫-૩૪૬-૩૪૭-૩૪૮-૩૪૯-૩૫૦-૩૫૧-૩૫૨-૩૫૩-૩૫૪-૩૫૫-૩૫૬-૩૫૭-૩૫૮-૩૫૯-૩૬૦-૩૬૧-૩૬૨-૩૬૩-૩૬૪-૩૬૫-૩૬૬-૩૬૭-૩૬૮-૩૬૯-૩૭૦-૩૭૧-૩૭૨-૩૭૩-૩૭૪-૩૭૫-૩૭૬-૩૭૭-૩૭૮-૩૭૯-૩૮૦-૩૮૧-૩૮૨-૩૮૩-૩૮૪-૩૮૫-૩૮૬-૩૮૭-૩૮૮-૩૮૯-૩૯૦-૩૯૧-૩૯૨-૩૯૩-૩૯૪-૩૯૫-૩૯૬-૩૯૭-૩૯૮-૩૯૯-૪૦૦-૪૦૧-૪૦૨-૪૦૩-૪૦૪-૪૦૫-૪૦૬-૪૦૭-૪૦૮-૪૦૯-૪૧૦-૪૧૧-૪૧૨-૪૧૩-૪૧૪-૪૧૫-૪૧૬-૪૧૭-૪૧૮-૪૧૯-૪૨૦-૪૨૧-૪૨૨-૪૨૩-૪૨૪-૪૨૫-૪૨૬-૪૨૭-૪૨૮-૪૨૯-૪૩૦-૪૩૧-૪૩૨-૪૩૩-૪૩૪-૪૩૫-૪૩૬-૪૩૭-૪૩૮-૪૩૯-૪૪૦-૪૪૧-૪૪૨-૪૪૩-૪૪૪-૪૪૫-૪૪૬-૪૪૭-૪૪૮-૪૪૯-૪૫૦-૪૫૧-૪૫૨-૪૫૩-૪૫૪-૪૫૫-૪૫૬-૪૫૭-૪૫૮-૪૫૯-૪૬૦-૪૬૧-૪૬૨-૪૬૩-૪૬૪-૪૬૫-૪૬૬-૪૬૭-૪૬૮-૪૬૯-૪૭૦-૪૭૧-૪૭૨-૪૭૩-૪૭૪-૪૭૫-૪૭૬-૪૭૭-૪૭૮-૪૭૯-૪૮૦-૪૮૧-૪૮૨-૪૮૩-૪૮૪-૪૮૫-૪૮૬-૪૮૭-૪૮૮-૪૮૯-૪૯૦-૪૯૧-૪૯૨-૪૯૩-૪૯૪-૪૯૫-૪૯૬-૪૯૭-૪૯૮-૪૯૯-૫૦૦-૫૦૧-૫૦૨-૫૦૩-૫૦૪-૫૦૫-૫૦૬-૫૦૭-૫૦૮-૫૦૯-૫૧૦-૫૧૧-૫૧૨-૫૧૩-૫૧૪-૫૧૫-૫૧૬-૫૧૭-૫૧૮-૫૧૯-૫૨૦-૫૨૧-૫૨૨-૫૨૩-૫૨૪-૫૨૫-૫૨૬-૫૨૭-૫૨૮-૫૨૯-૫૩૦-૫૩૧-૫૩૨-૫૩૩-૫૩૪-૫૩૫-૫૩૬-૫૩૭-૫૩૮-૫૩૯-૫૪૦-૫૪૧-૫૪૨-૫૪૩-૫૪૪-૫૪૫-૫૪૬-૫૪૭-૫૪૮-૫૪૯-૫૫૦-૫૫૧-૫૫૨-૫૫૩-૫૫૪-૫૫૫-૫૫૬-૫૫૭-૫૫૮-૫૫૯-૫૬૦-૫૬૧-૫૬૨-૫૬૩-૫૬૪-૫૬૫-૫૬૬-૫૬૭-૫૬૮-૫૬૯-૫૭૦-૫૭૧-૫૭૨-૫૭૩-૫૭૪-૫૭૫-૫૭૬-૫

સ્વપાયત્રી સંસ્થાનો ઉલ્લેખ કર્યા બાદ, કેટલાંક ઉપયોગી કલા હુન્નરની તાલીમ ધંધાદારી કેળવણી સાથે માધ્યમિક શિક્ષણની જ ભેગોને સંભળાને અગ્રે જરૂર હોય એવી ઓકરીઓની વધુ સંખ્યા માટે જરૂરી એવી સંસ્થાઓના એક ખીખ પ્રકાર સંબંધમાં એક સખ્ત કહેવા ઇચ્છું છું. આવા પ્રકારનાં શિક્ષણના પ્રચાર માટે અવસ્થિત પ્રયત્ન કરના માટે સમય હવે આવી ગયો છે એમ હું માનું છું અને આપણને, માત્ર સંખ્યાતાં વાંચતાં શિખવે એવી નહિ, પણ આર્થિક ધોરણે અવકાશ પ્રકારની ધંધાદારી તાલીમ આપતી શાળાઓની મોટી સંખ્યાની જરૂર છે.

આચાર સુધી ઓકરીઓને કલા હુન્નરનું જ્ઞાન આપવામાં આવતું હતું તે તેઓની શોખતામાં વધારો કરવાના વિચારથી અપાતું હતું; પરંતુ, જીવનની વધતી જતી મુશ્કેલીઓ સ્પષ્ટ દર્શાવે છે કે હવે એવા સમય બહુ દૂર નથી કે ત્યારે સ્ત્રીઓની વધતી જતી સંખ્યાને તેમનો પોતાનો જીવન નિર્વાહ કરવાનો હશે, અને ત્યારે લગ્ન એજ એક માત્ર ઓકરીઓનું ક્ષેત્ર નહિ રહેશે, એવા આગામી સમય માટે આપણે તેઓને તૈયાર કરવી નેહએ કે, ત્યારે પુરોધાથી બાહ્ય વધુ સ્વતંત્ર રહીને તેઓમાંથી ધણીને તેઓનું જીવન જીવવાનું હોય.

આ શોજનાઓને આચારમાં મૂકવા માટે ચહેલાં પૈસાની જરૂર છે અને પ્રથમ આર્થિક શક્તિ એ છે કે એ લાવવા ક્યાંથી? એક માર્ગ કે જે સાધવો નેહએ અને હિન્તના કોષ પણ બાગમાં જે યોગ્ય રીતે સંભાળે નથી, તે મનુષ્ય અને પ્રાંતિક સરકારોએ કેળવણી માટે જુદી કાટેલી રકમમાંથી આપણા યોગ્ય હિસ્સો મેળવવાનો છે. દેશના બધાજ બાગમાં સ્ત્રીકેળવણીને મદદ કરવા માટે સરકારે જે કાંઈ કર્યું છે તેનો આભાર સહ સ્વીકાર કર્યા બાદ મને કહેતાં જરા પણ સંકેત થતા નથી કે, એ મદદ પરિસ્થિતિની જરૂરીઆતોને પહોંચી વળવા કરતાં ધણી જ થોડી છે.

તમે બધા મારી રીતે નળા છા કે આપણા બાગમાં કરતાં ધણી પાછળથી આપણી કેળવણીની શરૂઆત થઈ છે અને આપણે આપણી બાગ પરી

કરવાની છે. પરંતુ આપણે માટે પુરોધાની કેળવણી માટે અગ્રાય છે તે ઉપરાંત કુટુંબ મેળવી આપવાને બદલે, આપણને, તેઓને જે આપવામાં આવે છે તેનો ધણી થોડો લાગ આપવામાં આવે છે; આ ધણી અસંતોષકારક છે અને બહાર ખતનામાંથી સ્ત્રીકેળવણી પાછળ જે રકમ ખર્ચવામાં આવે, તે ઓકરીઓની કેળવણી પાછળ ખર્ચવામાં આવતી રકમના બેટલીજ હોવી નેહએ, એવી આપણી આમલબરી અને અગત્યની માગણી રહેવી નેહએ.

અસબત, ખાનગી કાળાઓ કરીને, આપણા નરેન્દ્રો અને તેમની પત્નીઓને તેમજ ખીખ ધનિકો અને વેપારીઓની ઉદારતાને વિશ્વસિ કરીને વધારાના ફૂટા, ઉભાં કરી આપણી આતુરતા પણ આપણે બતાવવી નેહએ, મને ખાતરી છે કે જે આપણી સમક્ષ પડેલું કાર્ય કરવા માટે નેહતા પૈસા મેળવવા માટેના આપણા પ્રયત્નો સતત અને સંતોષ હશે તો કેળવણીની બાબતમાં જ નહિ પણ સમાજ સુધારણા બાબતમાં પણ સફળતા ચાકરો જ છે, કારણકે, બને પ્રત્નો, ધારવામાં આવે છે તેના કરતાં એક મેક સાથે વધારે ગાંઠ સંબંધ ધરાવે છે.

સમાજ સુધારણા માર્ગમાં આચાર સુધી જે કોઈ મોટી મુશ્કેલી નહી હોય તે તે આપણા દેશમાં થોડું સામાજિક તો તે આપણા દેશમાં થોડું સુધારણા સંમુહમાં જે અસાધારણ અજ્ઞાન પ્રવર્તી રહ્યું છે તે છે અને કેળવણીના વિસ્તાર સિવાય ખીખ કાંઈ તે દૂર કરી શકશે નહિ. લોકસમુહની નજરિત માટે સજવજ કરવાની જરૂર છે અને તેને માટે કાર્યકરોનાં સેન્યની જરૂર છે. માનદ કાર્ય કરો દારાં અગ્રાક ધણી કાર્ય ધણી ધણી છે અને આચારે પણ ધાય છે, અને આપણે તેઓના આભારી બીએ, છતાં આખા દેશના બધાજ ભાગમાં જણી પરિણામ લાવવા માટે વિસ્તૃત સજવજ ચલાવવા માટે પંચાસદાર અને યોગ્ય તાલીમ પામેલા કાર્ય કરાની હકીકતી જરૂર પડશે.

જ્ઞાનપ્રચારનું એક સાધન કે જેની સફળતા થી અજમાયશ કરવામાં આવી છે તે, પુષ્પ વચનાઓની કેળવણી છે પરંતુ તેને અસરકારક પૂરવાર કરવા માટે એનો વધારે વિસ્તારથી અને નીવતાથી અમલ કરવો પડશે.

એક બીજી દિશામાં કામ કરવાની જરૂર છે તે છાપાઓ દ્વારા પ્રચાર છાપાઓમાં કાર્ય કરવાની છે. હાલમાં પ્રચાર હિન્દનાં છાપાઓ લગભગ પુરોના હાથમાં છે. આ બીજા તરફ ધ્યાન ખેંચતાં હું આપણા ને ભાઈઓ છાપાઓ પર અંકુશ ધરાવે છે તેઓ પ્રત્યે અનુસાર થવા નથી ઇચ્છતી. આપણી અભિલાષાઓ પ્રત્યે નેચરનું વલણ 'પ્રેરણ' સંદાનુભૂતિમયું છે અને આપણે ને કાર્ય હાથ ધરેલું છે તેમાં મદદ કરવા તેઓએ પ્રયત્ન કર્યો છે એ બાબતનો હું આભાર અર્પિત કરીશ કે હું, હું ને બાબત તરફ બાર મહા માંડું છું તે એકે ચાલુ વર્તમાનપત્રો અને સામયિકોમાં આપણા હક્કોનાં સમર્થનમાં સ્ત્રીઓ લેખો લખીને, તેમજ આપણા હાથોને ઉત્તેજન આપણા માટે સ્ત્રીઓ દ્વારાજ ચાલતાં વર્તમાનપત્રો અને સામયિકો ગદ્ય કરીને, વર્તમાનપત્રોની સંસ્થાનો સ્ત્રીઓ વધારે ઉપયોગ કરે તેવી જરૂર છે. હું અને હિન્દીમાં તેમજ બીજી પ્રાંતીય ભાષાઓમાં સ્ત્રીઓના તંત્રીપદે ચાલતાં કેટલાંક માસિકો છે. પ્રત્યેક ઘડવામાં આપણી પાસે સત્તાશાળી અવાજ હોય તેવી રીતે એને સંગીત બનાવવામાં તેમજ નુધારવામાં આવે તે લેવા હું ઇચ્છું છું

અનુરૂપ પ્રત્યક્ષ અગત્ય ધનની વાર પૂરી રીતે સ્ત્રીકારવામાં આવતી પ્રવૃત્તિ. નથી બધાંય સામાજિક નુધારાઓ તેની મરજત માટે એના ઉપર આધાર રાખે છે. દાખલા તરીકે, આપણી પરિવેશ ને મુધાર માટે જનુ કંઈ છે તેજ ના; એટલે કે, બાલકઓના પ્રતિબંધ દ્વારા સમગ્રે મોક્ષ વચનાં માણસો વચ્ચેનાં સબને સબ પાત્ર ઇચ્છતો સારસ કાયદો પસાર કર્યાને લાગે સમય નથી થયો. આ કાયદો વડી ધારાસભામાં દાખલ થવા માટે હિન્દી મહિલા સંસ્થાઓએ અનુમોદન આપ્યું અને એ કાયદો પસાર થયો ત્યારથી એક સંજ્ઞા તળેકે તેઓ એને માટે ગૌરવ લે છે. પરંતુ મેલામ અને એમ હાલના માંડું છે કે, એની જરૂર અનર પ્રનાલમાં ધનની એકી જગ છે નામ મન પ્રમાણે, પ્રવૃત્તિને કેળવતી આપણને આ કાયદામાં પૂર્ણ કરવાના પૂરતા પ્રયત્નો નથી

થયા તેને એ આભારી છે. સામાજિક મુધારાની બાબતમાં, સમગ્રવર્તની રીતિઓ ધીમેથી પણ ચોક્કસ સફળતાએ લઈ નય છે એમ હું માનું છું. પ્રચારકાર્ય માટે ઉપયોગમાં લઈ શકાય એવી એક કોમળી સંસ્થા સીનેમા સીનેમાને છે. મને લાગે છે, છે કે ઉપયોગ આપણે એનો ઉપયોગ લાભ સંહિત કરી મળીએ. ને કરવાઓમાં તેમજ નામકાઓમાં ગિદાલુ વિષયક ફિલ્મો સ્ત્રીઓને બતાવવામાં આવે, તેમજ સમાજ નુધારાને લગતા વિષયો પર પ્રકાશ પાડતી ફિલ્મો તેઓને માટે તૈયાર કરાવીએ તો મને લાગે છે કે, પુરતકો દ્વારા ગિદાલુ આપવાના લાભા કમ કરતાં હું સમયમાં આપણે વધારે કરી શકીએ. એમ મને લાગે છે આ પરિવેશની આશય હેઠળ સક્રીય કાર્યની શરૂઆત થાય અને તે એક કાયમી પેટા-કમીટીના હાથમાં નુધારામાં આવે એમ હું ઇચ્છું છું. આપણે ને રિવાજોનો વિરોધ કે અવગણની કરવા માંગતા હોઈએ તેના અનિષ્ટો દર્શાવતી રસ-ભરી વાર્તાઓ કે નાટકો લખાવવાનું કાર્ય આ સમિતિએ કરવું જોઈએ. દા. ત. બાલકઓનાં અનિષ્ટો દર્શાવતી એક વાર્તા લખી શકાય. જનના ઉગ્રાક અર્થ માટે એક કુટુંબે કેવું કર્યું અને પોતાના ગભ ઉપરાત જઈ લોકોને જમાડયા. પરંતુ પાછળથી એ દેવાની રકમ બચાજ સાથે ધણી મોટી યજ્ઞ ગઈ. અને લેણદારે ટીકી બનતી કુટુંબનો બચોય માત્ર જન કરી કળને કર્યો અને તેઓને ગરીબ દાવતમાં મૂકી દીધા એના પ્રકારની વાર્તા યાજુ વખી ગકાય. મને ખાતી છે કે ચિત્રપટ ઉપર આવાં દ્રવ્યો બતાવવાથી નિરંતર નામકાઓને પાળુ તેઓ ને માર્ગ-નું અનુચરણ કરી રયા છે તેના બચાનું જાન કરાવશે. હું માનું છું કે આવા પ્રકારનાં પ્રચારકાર્ય પાછળ અર્થવામાં આવેલા પૈસા ધનની ઉપયોગની રીતે અર્થગિ અને તેનાથી મળું સાડાં પરિણામ આવશે. એવીજ રીતે, બરાબ રીવાજોનો વિરોધ કરતાં અને નુધારાઓની દિમાયત કરતાં લોકપ્રિય થીતો અને કવિતાઓ રચાતીને નુતની નુતની પ્રાંતીય ભાષાઓમાં તેના નરનુસ કરાવવામાં આવે તો મને લાગે છે કે સમુ નાશ મનિનુંના આવી ગકાય.

દેગના બધાવ ખાનમાં ને સમાજ નુધારા

ઓની તત્કાળ અને ખાસ જરૂર છે, તેમાં જન્મેના ઉત્સવને અગિના તેમ જ રૂઢીમાં મુધારા જન્મ મરણ અગિના ખર્ચના રિવાજોના મુધારાઓ છે. પણ, નજવા અપનાદો સિવાય, ધનિક અને ગરીબ, શિક્ષિત અને અશિક્ષિત બધાય અત્યંત ખર્ચાળ અને નાશકારક રિવાજોનું અનુકરણ કરે-છે. આવા પ્રસંગોએ સાદાઈ અને કરકસરનું પાલન કરવું જોઈએ-એવી સમાજમુધારકા હિમાયત કરે છે. સિદ્ધાંતમાં બધા તેઓની સાથે મળતા થાય છે પરંતુ આચારમાં મૂકતાં આનુંઆનું વાતાવરણ આપણા સર્વ માટે અસહ્ય થઈ પડે છે અને આપણામાંના કેટલાક સારા લોકો પણ, તેઓના કરતાં ઓછી જુદિવાળા વિચારના બાબતેનો કરે છે તેનું જ કરે છે. આપણા દેશને માથે, ખોસ કરીને ગ્રામ્ય વિસ્તારોને માથે દેવાના જે મોટો ભાર છે તેનો ઓછામાં ઓછો અર્ધો ભાગ, જગતીપણનાં સમયના અવશેષો સમા અથવા અત્યારે નિર્ણયક થઈ પડેલા રિવાજોને તળથી રાખવા માટે થતા બીનજરૂરી ખર્ચને આભારી છે એમ હું કહું તો તે અતિશયોક્તિ નથી, એમ મને લાગે છે. જે રિવાજોને તળથી રાખીને આપણે, દેશની આર્થિક મરીબી અને દારિદ્ર્યમાં વધારો કરી રવા લીએ. રૂઢીઓના મુધારાનો પ્રથમ છે ત્યાં મુધી આપણી સ્ત્રીઓની જવાબદારી કદાચ, પુરોવાના કરતાં, વધારે મોટી છે, એ યાદ રાખવાની જરૂર છે. જે રિવાજોને પુરોવા જાળવી કરાવી નથી શકતા તે રિવાજોનાં પાલન માટે પુરોવા વખતો વખત તેઓના ઓવરને આભારી લેવાનાં બંધાનાં કાંટે છે અને માટે કહેવું જોઈએ કે એ બંધાનું પાયા પિનાનું નથી. નડામી ક્રિયાઓ પાછળ થતો ખર્ચ દૂર કરવા માટે મહિસા સંસ્થાઓ ખરે અને ચોચ્ય પ્રયત્ન કરે તો તેઓએ આપણા દેશની સૌથી મોટી સેવા કરેલી લેખારો.

આ પરિપદમાં આપણે એક બીજા અર્ગવના મુધારાની હિમાયત કરેલી છે અને તે મિલકતનો વારસો સ્ત્રીઓને મળવો જોઈએ એ છે. સ્ત્રીઓના વારસાદારોને સ્વીકાર કરતો કાયદો વડી ધારાસભામાં પસાર કરાવવા માટે આપણે પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ હજી મુધી આપણા પ્રયત્નોને

સફળતા મળી નથી. છતાં, આપણી વાજબી માંગણીની પાછળ મતબળ વધતું જાય છે અને જે આપણે દબાવ્યું કરવાનું ચાહુ રાખ્યું તો આપણને તે મજબૂર એમાં મને કંઈ શક નથી. આ બાબત હિન્દુ અને મુસ્લીમ સ્ત્રીઓના લાગેને એક સરખી અસર કરે છે; જે કે, સિદ્ધાંતમાં મુસ્લીમ સ્ત્રીઓએ અંજલ કાનૂન પ્રમાણે, હિન્દુ બહેનો કાયદા દ્વારા માંગી રહી છે તે મેળવેલું છે. તમે બધા જાણો છો તેમ ઇસ્લામના કાનૂન પ્રમાણે, પુરોવાની સાથે સ્ત્રીઓને વારસામાં હિસ્સો ધરાવવાનો હક છે અને કુટુંબોમાં કાયદાને વળગી રહેવામાં આવે તો તેઓને મળે છે પણ ખરે; પરંતુ હિન્દુના ધણા ભાગોમાં સ્ત્રીઓને તેઓનાં હિસ્સામાંથી મુક્ત કરતો રિવાજ નથી કડકો છે તેથી, મુસ્લીમ સ્ત્રીઓ માટે, સ્ત્રીઓના હિસ્સાને અગિના ઇસ્લામી કાનૂન આચારમાં મૂકવો જોઈએ અને હિન્દુ સ્ત્રીઓ તેઓના પતિઓ અને માબાપોની મિલકતમાં તેઓનાં હિસ્સો મેળવી શકે તે માટે નવો કાયદો પસાર કરવામાં આવે તે માટે આમ્રક કરવાનું આપણે માટે જરૂર છે.

આપણી નંતિની રાજકીય અભિલાષાઓનો જે કંઈ પણ ઉદ્દેશ્ય થઈ નથી સ્ત્રીઓના મતો- તે કારણે, રાજકીય પ્રગતિના ધિકાર મુદ્દ્ય પ્રત્યે હું બેદરકાર છું એમ તમે નહિ માનો એવી મને આશા છે. કેટલાક સમયથી હિન્દમાં ચાલી રહેલી રાજકીય સત્તામાં આપણા પુરોવાની સાથે રહીને કામ કરનારી સ્ત્રીઓ આપણી વંચે છે તે માટે આપણે મન્નર છીએ. આપણામાં એવી સ્ત્રીઓ પણ છે કે, જેઓ જૂનન રાજકીય કાર્યકરો છે અને જેમણે સ્વતંત્રતાને કાળે મકાન ભોંતો આપ્યા છે. છતાં, હું રાજકારણનાં ક્ષેત્રમાં પ્રવેશવામાંથી બહુ જોઈને મુક્ત રહી છું કારણ કે, આ પરિપદે રાજકીય જ રાજકારણને ધ્યાન નહિ. આપવાનો નિર્ણય કરેલો છે. આ નિર્ણયની પાછળ રહેલું કારણ સંબંધ છે એમ મને લાગે છે. કેળવણીના પ્રશ્નને લોકપ્રિય બનાવવા માટે અથવા સમાજમુધારા કરવા માટે, તમારે જ્ઞાતિ, જાતિ કે મતના બેદરબ વિના બધાની સાહાનુભૂતિ મેળવવી જોઈએ. બીજા બાબતોએ રાજકારણનાં ક્ષેત્રમાં લાગેલી મોટી અચળાનુ અને વિચારોના બેદ છે, જે

આપણા કાર્યક્રમમાં વિવાદસ્પદ રાજકીય પ્રશ્નોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હોત તો અત્યારે આપણે જે એકતા અને બળની લાગણી માટે ગૌરવ લઇએ છીએ તેની બીજવળીમાં એ અવરોધક યથા પડ્યું હોત. અરી રીતે, સ્ત્રીઓના મતાધિકારનો અમલનો પ્રશ્ન કે જે રાજકારણનો એક ભાગ છે પરંતુ જેને કેળવણી અને સુધારા સાથે અગત્યનો સંબંધ છે એટલે આપણે તે વિચાર્યો વિના રહી શકતા નથી, તેના ઉપર આપણે નિયંત્રણનો એકમત બતાવી મકયા છીએ તે આપણે આપણા ભાગલા પડવા દીધા નથી, તેને જ આજ્ઞાદી છે. આ પ્રશ્ન પરંતુ આપણે આપણા વિચારો નક્કી કર્યા અને હિન્દી મતાધિકાર સમિતિ સમક્ષ જીજ્ઞાસી આપનારા આપણા પ્રતિનિધિઓએ પુષ્પ વચના સર્વને મતાધિકારના આદર્શ માટે આગ્રહ કર્યો અને બંને ભતિઓ માટે સમાન તકની માંગણી કરી. બીજા શબ્દોમાં, આપણી માંગણી એ હતી કે ભતિને અધોગત્યતા માટે કારણભૂત બનાવવી નહિ તેમજ, આ વર્ષે, આપણી પરિપદે, બીજી એ અનવચની મહિલા સંસ્થાઓ, લીમેન્સ ઇન્ડિયન એસોસિએશન અને નેશનલ કોન્સિલ ઓફ લીમેન ઇન ઇન્ડિયાના સહકાર સાથે, તેમજ સીક્રેટરી કમીટી સમક્ષ ઇંગ્લેન્ડમાં જીજ્ઞાસી આપવા પ્રતિનિધિઓ મોકલ્યા હતા અને તેઓએ દેશીક સુધારાઓ સાથે આપણે રજૂ કરેલી માંગણીઓનું પુનરાવર્તન કર્યું. આપણી માંગણીઓના ધણો અપરનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે અને આપણે માટે ધૃતવાયકો મતાધિકાર સાચાંમન કમીશન, અને હિન્દી મતાધિકાર સમિતિએ કરેલી લડાઇઓ કરતા પણ થોડા છે એ જોતાં આપણને અસંતોષ થયો છે. છતાં મહિલા સંસ્થાઓને એ યાદ ગણવાની સલાહ આપીજ કે પશ્ચિમના આગળ વચેલા દેશોમાં પણ, પોતાના હક્કો મેળવવાનું સ્ત્રીઓનું કાર્ય મુશ્કેલ રહ્યું છે અને આપણી માંગણીઓના અધિકારના સ્વીકારથી આપણે નિઃશ્વાસી થઈ તેમજ નહિ. આપણને જે તક મળી છે તેનો આપણે ઉપયોગ કરવો અને આપણા હેતુની બળ અને સહયુગ્મતામાં વિશ્વાસ રાખીને વધારે ને વધારે માંગતા જ રહેવું.

મારું બાજુ પર કરતાં પડેલા એક વ્યવહાર

સૂચના કરવા માટે થોડીક વધારે મીનીટ હું તમારી પાસે માગું છું. મને કાર્યની વહેંચણી લાગે છે કે આ પરિપદમાં જ નહિ પરંતુ બીજી ઘણી રાષ્ટ્રીય અને સામાજિક સંસ્થાઓમાં આપણું કાર્ય, કાર્યની પૂરતી વહેંચણીના અભાવે સહન કરે છે. આ કાર્ય પાછળ ફરતી પોતાનો સમય અને શક્તિ આપતા થોડાંક પામેથી ઘણા વધારેની આરામ રાખવામાં આવે છે અને સામાન્ય વર્ગ તરફથી ઘણો થોડો ફાળો મળે છે. મોટા ભાગ એમ માને છે કે તેઓએ મોટેથી સહાનુભૂતિ દર્શાવી વા એકદમ મલામાં હાજરી આપી વા નાનો સરખો ફાળો લેવો એટલે પોતે પૂરતું કરી નાખ્યું છે. વર્ષના બાજીના ભાગમાં તેઓ નિદ્રા રેવે છે. આપણે તો એવા ઉત્સાહી કાર્યકરો તેમજ છે કે જેઓ પ્રચારકની ભાવનાથી, દરેક પ્રકારના સમાજ સુધારાના વિચારોના, ફિરો દ્વારા કે મેલકેન્ડર્ન વ્યાખ્યાનો દ્વારા પ્રચારકાર્ય કરવા માટે, વર્ષવાર જુદાં જુદાં સ્થાનોમાં પ્રવાસે જવાનું પસંદ કરે આવા કાર્યકરોના દરેક પક્ષને અનુભવી અને કસાયલા નિભાયકની આગેવાની હેઠળ મૂકવો અને દર વર્ષે પરિપદને, તેની વાર્ષિક એક દર-આન તેઓનાં કાર્યનું પરિણામ તેઓએ જણાવ્યું એમ તેમને કહેવું. આવી રીતે બીજી ઉપયોગી પ્રવૃત્તિઓ આપના દેશભરમાં પ્રચારી શકારો. ને આવા પ્રકારનો રચનાત્મક કાર્યક્રમ પાર પાડવામાં આપણે સફળ થઈશું તો, કરાવો પસાર કરવા કરતાં અન બાજુ કરવા કરતાં આપણી પ્રતિષ્ઠા વધારવા માટે અને આપણા હક્કો મેળવવા માટે આપણે વધારે કર્યું કહેવારો.

બહેનો, અને શુદ્ધસ્થો, હવે હું તમને લાગે સમય ગણવા માગતી નથી આપણી સમક્ષ પડેલા હેતુઓને સિદ્ધ કરવા માટે લઈ શકાય એવા કેટલાક પગલાઓ તરફ મેં સામાન્ય રીતે તમારું ધ્યાન ખેંચ્યું છે. આપણા જેવી સંસ્થા માટે, આપણે સિદ્ધ નહિ કરી સમીએ એનું કાંઈ જ નથી હિન્દના જુદા જુદા ભાગોમાં આપણી ૧૧૮ જેટલી શાખાઓ વા વિભાગો છે અને તેમાંથી ૧૨ તો ટેંગી સભ્યોમાં છે અને સહેજ વધુ પ્રયાસ કરતાં આપણે એ સંજ્યા સહેલાઈથી વધારી સમીએ આપણી વાર્ષિક

બેઠકમાં જે કાર્ય કરવાનો આપણે નિર્ણય કરીએ તે ને આપણી બધી શાખાઓ પાર ઉતારવાનો નિર્ણય કરે તો આપણા દેશનું ભવિષ્ય વધારે સારું માટે બદલાય એવી મુદ્દાઓ અને પ્રગતિની ચળવળ આપણે ચલાવી શકીએ. ભવિષ્ય કે ધર્મનાં ધોરણે આપણામાં કોઈ પણ પ્રકારના ભેદભાવો નથી એ માટે આપણે સદ્ભાગી છીએ. એકતા અને સહકારની બાબતમાં આપણે આપણા ભાઈઓ અને પુત્રો માટે પ્રેરક દષ્ટાંત પૂરું પાડી શક્યાં છીએ. આપણે જે ઉમદા સિદ્ધાંતોથી શરૂઆત કરી છે અને જેણે આપણા અસ્તિત્વનાં યોગ્ય વર્ષોમાં જ આવી મોટી અને પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતી સંસ્થા

જનન કરવામાં મુન્દરી મંદિર કરી છે, તેની પડખે ઉભા રહેવાનું ખુદ આપણને બળ આપે !

અંતમાં મને જે માન આપવામાં આવ્યું છે તે માટે અને મને જે ધીરજથી તમે સાંભળી છે તે માટે હું તમારા આગળ માનું છું અને હિન્દનાં જુનાં પાટનગરમાં મળેલી આ મહાન સભામાં આપણી ચર્ચાઓ સફળ થાયો અને જે ચર્ચાઓમાંથી એવી દરખાસ્તો બહાર પડે કે જે આપણી માનુષ્યમિતી પ્રગતિ અને તેનાં સ્તીત્વની કીર્તિ માટે કારણ રૂપ બને એવી અંતઃકરણ પૂર્વકની ઇચ્છા સાથે હું મારું બાપણ ખતમ કરું છું.



ભારતર ઇતિહાસનો વર્ગ ચલાવતા હતા. એક છોકરાને તેમણે પ્રશ્ન પૂછ્યો :
“ ૧૫૪૨ માં શું બનાવ બન્યો ? ”

છોકરાએ જરા યાદ કરી નવાળ દીધો : “ અકબરનો જન્મ થયો. ”

“ બરાબર. ૧૫૫૬ માં શું બનાવ બન્યો ? ” ભારતરે ફરી પૂછ્યું.

જરા વાર વિચાર કરી છોકરાએ નવાળ દીધો : “ અકબર ૧૪ વર્ષનો થયો. ”

x

x

x

એક પ્રેક્ટિસર સાહેબ ગાહેરખખર આપે છે : “ તમારું અકવાડીઆમાં પરદેશી બાળા યોગ્ય ઉચ્ચાર અને સમજૂતિ સાથે સીખવવામાં આવશે. ” એમાં શું ધાડ મારી ? અમારો બાળુ તમારું અકવાડીઆનો થયો તે પહેલાં એણે એ માટે શરૂઆત કરી દીધી છે !

‘ પેનકીલર ’ એ અમારો દ્રુમધાન છે



Penkiller

પેનકીલર.

(પેરીડોલીસ)

શોભેરા, હલદી, શાકો, મરડો તેમજ પેટના દવાવા ઉપર રાખવાથી પ્રસાદ છે.

નકલી માલથી સાવચેત રહેજો.

ગોલ એજન્ટસ:—

પરસોતમદાસે હરજી એન્ડ સન.

સુબાઈ અને મદ્રાસ.

ગાંધીના વંદેમાતરમ

શિકાકથ સાબુ

(૨૭૨૮૬)

માથાના વાળ ખરી જતા અટકાવે છે વાળને વધારી સુંવાળા અને કાળા બનાવે છે તેમજ શરીરે ન્હાવાથી ચામડી મુલાયમ થાય છે દરેક ગ્રાહકોએ વાપરી પોતાનો મંપુષ્ય સંતોષ જાહેર કર્યો છે ઉપરાંત વડોદરા સ્વદેશી બજાર પ્રદર્શન તરફથી સોનાનો ચાંદ આપવામાં આવ્યો છે. કીંમત ત્રણ ગોડીની પેટીના તેર આના ૮. ખ. લુકુ.

બનાવનાર:—એમ. એસ. ગાંધી

કડી (ઉ. ગુજરાત)

મળવાનું ઠેકાણું.

કાયમી સ્વદેશી બજાર -

સુબાઈ અને અમદાવાદ તેમજ દવાવાળાને ત્યાંથી અને દરેક સ્વદેશી સ્ટોરમાંથી મળશે.

—એ સુંદર નવલકથાઓ—

ઇર્થાની

કંપની સરકારના

આગ

સમયની રોમાંચક

પ્રેમકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૦-૦ : પો. ૦-૨-૬

તૂટેલાં

કવિવર ટાગોરની

બંધન

સુંદર સામાજિક

નવલકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૦-૮-૦ : પો. ૦-૧-૬

લખો

વ્યવસ્થાપક “ ગુણસુન્દરી ”

૧૧૪, ગીરજામ એક રોડ, સુબાઈ, ૪

કુદરતને આધીન છે !

એમ મનાવું આપ્યું છે કે મંતાન થવા ન થવા કુદરતને આધીન છે. પરંતુ આ જમાનાની સાયન્સ અને વૈદકની શોધોએ પૂરવાર કરી આપ્યું છે કે એ મનુષ્યના હાથની વાત છે, અને વાત ખીલકલ રહેતી છે.

અ. ફ. બ. (૨૭૨૮૬)

નિર્દોષ વતરપતિની દવાના ફક્ત સાતજ દિવસના સેવનથી હરકોઇ શ્રી પ્રવૃત્તિની જાન-જમાઈ હંમેશ માટે છૂટી થઈ શકે છે.

એની કીંમત શી ?

એકજ વખત રૂ. ૧૦-૦-૦નો ખર્ચ અને પછી હજારોનો ખર્ચ. પરદેશ : ફક્ત ચાર્જિંગ રૂ. ૨૦

મીસીસ કુસુમકુમારી મહેતા

નસીરાબાદ (રાજપુતાના)

તા. ૬ ગામો અને શહેરોમાં એજન્ટીઓ

આપવાની. લખો ઉપરનાજ ઠેકાણે.

કૌમુદી

કાવ્યો, નવલિકાઓ
એ કાં કી નાટકો
પ્રવાસ વર્ણનના
નિબંધો, શાસ્ત્રીય
લેખો, ઇતિહાસિક

ઉપરાંત

શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈએ લખેલી

નવી ચાલુ વાર્તા

આપણું 'ગુજરાતનું' સર્વાંગ સુંદર સચિત્ર માસિક

'ગુજરાત' માં આવતી તથા લેખમાળાઓ

ગુપ્તાની નોંધપોથી

જગતના અરણ્યમાં

અમે બાંધ્યાં

આગરત અંકથી કૌમુદીમાં નિયમિત

પ્રગટ થાય છે.

વાર્ષિક લાભભગ ૧૨૦૦ પૃષ્ઠનું સચિત્ર રસમય વાંચન આપતાં માસિકનું

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫-૦-૦ પરદેશના રૂ. ૭-૮-૦

કુટક નકલ ૦-૧-૦

વર્ષની શરૂઆતથી જ આદ્ય ચક્ર ચક્રાય છે.

કૌમુદી કાર્યાલય: રાવપુરા, વડોદરા.

અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદ

[આઠમી બેઠકનો અહેવાલ]

સંગ્રહીત મ વદધ્ય મ જો મનાંસિ જાનતાં ।
મમાનો મત્ત્યઃ મમિતિ મમાનો મમાનં મન. સદ્વચિત્તમેષાં ॥
મમાનો વ આકૃતિઃ સમાના હૃદયાન્તિ વ ।
સમાનમસ્તુ યો મનો યથા વ. સુમહાસતિ ॥

(અભિવેદ)

વેદની ઉપરોક્ત શ્રાવ્યો સાથે અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદ આઠમી બેઠકને યેશન તા ૨૭ મી ડીસેમ્બરથી કનકલાલા ટાકન હોલમાં બાહોરવાળા રંગ અખંડુલ કારિના પ્રમુખપદે શરૂ થયું હતું. હિન્દના જુના જુના ભૂખિભાષી આગે ૨૦૦ જેવા પ્રતિનિધિ બેઠકોએ હાજરી આપી હતી.

રાજકોમની અમૃતકુવરે પરિવર્તની સફળતા ઉપર આપેલા સંદેશોમાં વાચ્યા હતા કારણે આ આદિ વિચારો પરિવર્તમા હાજરી ન આપી શકવા બદલ દિગ્વિદિ દર્શાવી હતી.

આપી જીનો સંદેશ
આપી જીને તેમજ સંદેશમાં લખ્યું હતું “જો બોલી મેલા એ સ્ત્રીઓનો ખાસ હક્ક છે એમ મને હમેશા વાચ્યું છે તેથી, મને આગા છે કે આ પરિષદ ઉચિત્ત મેરાની ખાસ નોડ રેસે સ્ત્રીઓના સહિત સક્રિય રીતે અસ્પૃશ્યતાના રાણાતુ નિવારણ અસંભવિત છે.” શ્રીમતી સરોજિની તાપરે સર હસન અમરાઈ અને પ્રો રાવાહરજી, પણ પડેને સિરે ગોવા હતા.

રંગ મુખરજી અને શ્રીમતી ગજકોમની અમૃત કુવરે પ્રમુખપદને મળેલી દરખાસ્ત મુકના શ્રીમતી રંગ અખંડુલ કારિને પ્રમુખપદના વીધુ હતું.

સ્વામત પ્રમુખનું ભાષણ
સ્વામત સમિતિના પ્રમુખ મધુરસજના તા. મહાન પ્રિ સુચારુતાને યોગાતુ ભારતીય કુરુ હતું, જે નીચે મુજબ છે.

“આમાર પ્રાતમા તમને આવકાર આપનાની સુખાચક ફરજ મારે માથે આવી છે અને બગાડમાની મારી બેઠકો તરફથી હું તમને ખરા અત કસ્યાર્થક આવકાર આપું છું બગાડમાની બહાર ભરાયથી પરિવર્તમા અમારી બેઠકોની અમે મહેમાન બની હતી તે વેળા અમારા તરફ જે માથા બતાવવામા આવી હતી તેનો યત્ન ચિત બદલો વાળવાનો અમાર માટે આ પ્રસંગ છે બહારી બેઠકો, મને આશા છે કે તમે અમારી ક્ષતિઓ તરફ ધ્યાન ન રાખતા ‘કર્તવ્યની ઉચ્છા’નો સ્વીકાર કરશે.

આજે હું લેણા હૃદયથી તમારી સમક્ષ હલી ગઈ છું. હાથી નાની રાજમાનથી તે અત્યાર સુધીની ચળવળના જન્મ અને પ્રતિષ્ઠા તમે માહિતાર છા. સ્ત્રીઓ ઇતિહાસ ગે ખખર સ્ત્રીઓના શિક્ષણના પ્રચારનો ઇતિહાસ છે. પદહાના બડામા બડા પડમાથી સ્ત્રીઓનો પ્રકાર ધરમા કેવો પેથી શક્યો છે, લાખા કાગરી દબાયથી સ્ત્રીઓનો જીવસો આજે સ્વતંત્રતા અને ભાધવારા પ્રતે માર્ગ મરી રહ્યો છે અને તે અત્યારે નવા સ્ત્રીત્વ અને નવા શ્રદ્ધને બાધી રહ્યો છે, એટલું જ નહિ પણ તે મમાજને પુનર્જીવન આપી રહ્યો છે, આ બધી બીના દેકે દેકેના હૃદયમા આનંદ અને સતોષ હપતવનારી છે.

સ્ત્રીઓ માટે, પુત્રી, બહેન પત્ની માતા, શરીરે બાધવાથી અને આગાને પડનારી સ્ત્રીઓ માટે

હિન્દના બાલકો માટે મહાન દિવસના શુભ સમાચાર દર્શાવતું એક ખરેખર, પ્રમાણ છે.

ફર ફરથી અમને તમારી સલાહથી મદદ કરવા માટે આવેલી મહારી બહાદુરી બહેનો, જે તમે ગઈ કાલેના પડોઢાં કંચકો અને નહકના જૂનકાગમાં દાખ કરીશો તેા તમને આવી રાક્ષસાનું, એક સમાન વ્યાસપીક ઉપર દિન્દી સીલનાં સંમેલનની આવી મિલિનું દર્શન થશે નહિ. એક સમયે આપણી દક્ષિ ઉપર જે વાદળોએ અધકાર છાઈ લીધો હતો તે હવે પસાર થઈ ગયાં છે અને તમે આપણે વર્તમાનમાં જૂનકાગને નિરખીએ છીએ. ગાંધી, સીતા, લીલાવતી, મીરાં, અદક્યા, એ બીજા યુગની સ્ત્રીઓ વધે પછી આપણામાં ફરીથી જન્મી રહી છે. તમણે કે આપણામાં નવાં હવનનો સંચાર કરી રહી છે. તેઓને આવકાર આપનાં આપણે અવશ્યોન હિન્દમાં સ્ત્રીઓની મુક્તિના પુરોગામીઓ અને પયગંબરો, શમસોદન, દેવેન્દ્રનાથ અને મારા પિતા કેશવચંદ્ર અને તેમની પછીના બીજાઓનાં નામે પશુ યાદ કરવાં લેઈએ.

અરીબ સ્ત્રીઓને દક્ષિતવર્ગમાં મણુવાની સંકુચિત દાખ આપણે હવે દુર કરી છે અને નૂતન સ્વાતંત્ર્ય અને સદચાર પ્રત્યે આપણે આપણે મારાં બાળી લીધા છે એમ આપણે કહીએ છીએ. આપણે આપણાં ઘરનો ઉલ્લેખ એકલા માટે ઠોડીયો છે તે આપણે મોટાં ઘરમાં જેને આપણે સમાજ, કુનીયા, કહીએ છીએ તેમાં પ્રવેશવા માટે જ, એ બનાવવાનું કામ આપણે માથે છે. તેથી, મોટાં ઘરના સર્જકો તરીકે આપણે અહીં એમાં મન્યાં છીએ અને આ બાવનાથીજ, બહાદુરી બહેનો, અમે તમને આવકાર આપીએ છીએ.

મારાં ગયાં સ્વાગત આપવાનમાં કેશવચંદ્ર સેનના પ્રતિમાન કેશવબીના આદરને મેં “ એક દમ કુરની અને રાષ્ટ્રીય ” ક્યાં છે. આજે હું “ તેનું પુનરાવર્તન કરી, આ યુગની સર્જક સ્ત્રીઓને તેમનો એક ગમ્ય સંદેશ કહીશ કે, એક કુટુંબના, જેની એકનાપો એકત્ર થાવ બહાદુરી બહેનો, એકતા એ તો સનાતનું વ્યવસ્થિત ચગવચનું અને વિજયનું સંદેશ છે.

સીતા એક કમ્પ, તે ગમે તેટલો કીલ્લો હોય છતાં, બીજા સાથે બેઠાનાં એક મોટા ખડક સાથે

છે. એટલે આપણે આપણા નહકા મનમેદો બૂલી નહકે અને આપણે આપણું બળ એકત્ર કરીએ કે જેથી, એકત્ર હસ્યબિંદુથી જ મળી નાક એવી સફળતા આપણે મેળવી શકીએ. આ અગિય બાસ્તીય મદિરા પરિવર, એકલક્ષી કાર્યકરોનું બિગીનીશાવનું રાષ્ટ્રીય ગૃહને બાંધવા માટે કાર્ય કરવું, ભૂંચ થાય.

આવા સમગ્ર વધાઓ, સંદાનુભૂતિ દર્શકો અને અનુચારીઓ મેળવવામાં આપણે ધણા સફળાગી છીએ અને તેઓ સામે હું કાંઈક બાંધવું છું એ હારમારપ છે. મારા મિત્રોના માયાળુ સ્વભાવને પરિણામે જ હું આ કહેવું પડે ચુકાઈ છું. અને હું તેની કદર કરું છું. મારી ક્ષતિઓ મારે હું એકત્ર વસ્તુ તરફ તમારું ધ્યાન ખેંચીશ અને તે એ છે કે, હું જે કાંઈ કરું છું તે મારા અંતરમાંથી કદું છું.

આપણા પ્રમુખ તરીકે લેડી અબ્દુલ કાદિરે મેળવવા માટે આપણને બધાને પહોંચી જુલાઈ ઉપર છે. તેમના વિચારો અને સલાહથી તેઓ આપણને સર્વને ધણાજ મદદપ થઈ પડશે. પંબજમાં તેમની સામાજિક પ્રવૃત્તિઓ માટે તેઓ ધણાં જ ભગીતાં છે. શ્રીમતી સરોજિની નાયકનું નામ મારે મન એટલું બહુ બાંધીતું છે કે, તેમની અહીંની હાજરીથી અમને ઘણું આનંદ અને કલ્પાદ મળ્યાં છે, એથી કાંઈ વધુ હું કહી શકતી નથી. મંડીના રાણીમાતા કે જેમની સંદાનુભૂતિ અને સદાકાર અમને ધણી સદાય કરી છે તેમને માટે પણ અમને આનંદ ઉપર છે. ઉદ્યે, આપણા બધાં પ્રતિનિધિ બહેનો અને સભ્યો, કે જેઓ આપણા પ્રમ માટે સખ પરિશ્રમ કરી રહ્યાં છે તેઓને તરપ એકા આમાર ધરતો નથી. આપણા અન્વર્તે ચોચ મંચી અને પ્રમુખબહેનો રાણી રજવાડે, રાજકુમારી અમૃતકુંવર અને ડૉ. રૂડી, કે જેઓ પોને કીમતી કાર્યકરો પુરવાર થઈ ચૂક્યાં છે તેઓનાં નામનો ઉદ્યેખ કર્યા પિતાં હું રહી શકતી નથી.

બાંજમાંના અમારા સભ્યો સંબંધમાં, હું તેઓમાંની એક હોવા છતાં કહીશ કે આ પરિવરને સદા બનાવવાં માટે તેઓએ ધણી પરિશ્રમ લીધો છે અને ધણી અસરોથી વેડી છે.

આપણી દુરંતે બનવવામાં અને દેશની સેવા કરવામાં આપણે સફળ થઈએ તે માટે આપણા પ્રયત્નોમાં પરમદુષણ પ્રમાણમાં આપણને આશીર્વાદ આપે એવી પ્રાર્થનામાં હું તમારી સાથે બનું છું. પ્રમુ આપણને સન્માર્ગ દોરે. આપણાં કાર્યમાં બૌદ્ધિક પ્રગતિ ગમે તેટલી સહાયબૂત થાય છતાં, ઇશ્વરમાં શ્રદ્ધા રાખ્યા વિના અને તેની દોરવણી વિના કેળવણી પ્રયત્ન સફળ થઈ શકતો નથી.”

બાદ, અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદના બોન. નિયામક મંત્રી, રાણી લક્ષ્મીબાઈ ‘રાજવાડેએ વાર્ષિક અહેવાલ વાંચ્યો હતો. હેવાલમાં પરિષદે વર્ષ-બર કરેલી પ્રવૃત્તિઓની સમાસોચના કરી હતી. તે પછી, પરિષદનાં પ્રમુખ શ્રીમતી લેડી અબ્દુલ કાદિરે પોતાનું ભાષણ વાંચ્યું હતું. એ આખુંય ભાષણ અન્યત્ર આપવામાં આવ્યું છે.

સંગીત બાદ પહેલા દિવસની બેઠક પૂરી થઈ હતી.

તા. ૨૮, ૨૯, અને ૩૦ મી ડીસેમ્બરના દિવસોએ પરિવહની બેઠક મળી હતી. પરિવહની તા. ૨૮ મીની બેઠકમાં હેવાલો વગેરે વંચાયા હતા. તે પછીની બેઠકમાં કેળવણી અને સમાજસુધારાને લગતાં તેમજ, મનુષ્ય પ્રમાણે લગતા તેમજ સામાન્ય ઇરાજો પસાર થયા હતા. એ ઇરાજો આજ હેવાલમાં ઉપરના ભાગમાં સામેલ છે. મનાધિકારને લગતો ઇરાજ શ્રીમતી રાજાજીની નાયકુબે મુક્યો હતો.

કચિવર ટાગોરનું ઉદ્બોધન:

પરિવહની ‘હેડ્રા દિવસની બેઠકમાં કચિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે “સંસ્કૃતિમાં સ્ત્રીનું સ્થાન” એ વિષે ઉદ્બોધન કર્યું હતું. એના મંદવર્તનો બાજુ નીચે મુજબ છે:

રાજ્યનામાં કચિવરે પોતાનાં સ્વપ્નાઓ અને પોતાનું ભવિષ્ય વાંચવામાં અગત્યનો ભાગ ભજવનારી સ્ત્રી જનિતાં જન્મને સ્વીકાર કરી તેમણે જન્મીયું હતું” ર. ‘ત્રીજી સંસ્કૃતિને તારા પામવી અસાધ્ય મારશે.

“ગનિશાળના આ પગથાડે, સંસ્કૃતિ મુજબતે નરભક્તિની બની ગઈ છે; સનાતની મનુષ્યતિ બની ગઈ છે કે જેની સ્ત્રી, પોતાની પરાધીનતામાંથી પોતાની તાર-નીતી વધુ પડતી સંપત્તિને ઉપયોગ

માન સમાજનાં શોભા રૂપ કાર્યોમાં જ કરે છે. તેથી આ સંસ્કૃતિએ પોતાનું સમનોલપણ ગુમાવ્યું છે. અને તેથી તે એક બુદ્ધ પછી બીજા બુદ્ધ પ્રત્યે. નિરાધાર જીવનને માર્ગમાં કચડતી કચડતી આગળ ને આગળ ફરી રહી છે. હવે એના સમય આવી પહોંચ્યો છે કે નવારે સ્ત્રીઓએ આગળ આવીને આ સત્તાના નિર્બાધિત બ્યવહારમાં જીવનનું સંગીત દાખલ કરવું જોઈએ.

ચોક્કસ પ્રકારની ઉપયોગિતા વા રાજિની બક્ષિસ જણાય તો જ એક પુરુષને તેના સહબંધુ-ઓમાં રસ હત્યન થાય છે; પરંતુ સ્ત્રીને પોતાની સહચારિણીઓમાં રસ હત્યન થાય છે તેનું કારણ એ છે કે તેઓ માનવ છે, નહિ કે, કોઈ બીજો ચોક્કસ હેતુ વા તેઓમાં કાંઈ ચોક્કસ પ્રકારની ભુલિ છે. ત્યાં ત્યાં જીવનની લક્ષ્યમત છે ત્યાં ત્યાં સ્ત્રીની ફનીયા છે. શુદ્ધજીવનની ફનીયા એવી ફનીયા છે કે ત્યાં દરેક વ્યક્તિને તેની એક વ્યક્તિ તરીકેની કિંમત સમજાય છે. તેમની કિંમત એ બનતી કિંમત નથી પરંતુ વાસ્તવિક કિંમત છે કે જે શોધવાનું કામ પ્રેમનું છે. એટલે કે, ઇશ્વરે પોતાનાં બધાં પ્રાણીઓમાં એ પ્રકારની કિંમત મૂકેલી છે.

ત્રીમાં પુરુષની રીતેજ એની શક્તિ છે કે જે બહારનાં પડોને વિધીને હુલ્લના અંતર્ગળ મુધી પડાય છે અને તેથી તેના પ્રેમ આશ્ચર્યકારક કુળોની ઉરેરેલીની સાદ જોવાની રહેતી નથી. ઇશ્વરે સ્ત્રીને, માત્ર શોધવા માટે કે શોધવા માટે મોકલેલી નથી પણ ફનીયાને ચાહવા માટે મોકલેલી છે. કેટલાક સમયથી વિજ્ઞાનની મદદથી સંસ્કૃતિ અર્થક્ષિત બનતી જાય છે કે જેથી, વ્યક્તિની વાસ્તવિકતા વધારે ને વધારે અપચાણની જાય છે. તેથી સ્ત્રીએ વ્યક્તિની ધવાવસી ફનીયામાં આવવું જ જોઈએ. દરેક જાણને, લોકને નિર્દયક, અને નીચાનાં નીચ દોષ પણ તેના દરેકને તેણે પોતાને લેખને જોઈએ. અપમાનિત થયેલી વ્યક્તિઓ સાથે ફનીયાએ પોતાની અરજ સંજોગને મોકલી છે. સ્ત્રીના પોતાના પ્રેમ દ્વારા આ વ્યક્તિઓને પોતાની સાચી કિંમત શોધીને પોતાનાં માથાં ઉપા કઢી ઇશ્વરના પ્રેમમાં પોતાને વિધાન કરી સ્થાપના જોઈએ.”

પરિપદે પસાર કરેલા કરાવો.

આમાન્ય કરાવો.

(૧) અવસાન નોંધ: સ્વ. ડૉ. એની બીસાન્ટે આખી દુનિયાની અને ખાસ કરીને હિન્દી સ્ત્રીવતી ન્યક્ત સેવાઓ કરી છે તેની આ પરિપદ પ્રશંસાપૂર્વક નોંધ લે છે. અને તેમાં અવસાનથી દેરાને ગયેલી ન પરાય એવી જોડ માટે અત્યંત દિલગિરિ દર્શાવે છે. (પ્રમુખસ્થાનેથી)

(૨) હિન્દના જે બહુતા આગેવાનો શ્રી ને. એમ. રેનયુપ્તા અને શ્રી. વિઠ્ઠલભાઈ પટેલનાં અવસાન માટે આ સલા સોકની ઠંડી લાગણી વ્યક્ત કરે છે. (પ્રમુખસ્થાનેથી)

(૩) જાગણતી વિખ્યાત પુત્રીઓમાંની એકે ભીસીસ કામીની રાયની જોડ માટે આ પરિપદ ખેલની ઠંડી લાગણી વ્યક્ત કરે છે.

(૪) રાજા મોહન રાયની રાતાબ્દી: રાજા રામમોહન રાયની રાતાબ્દી પ્રસંગે, આ પરિપદ માનુષ્યમિત્ર અને ખાસ કરીને હિન્દી સ્ત્રીઓના પ્રશ્નની તેમજે કરેલી બધી સેવાઓની અત્યંત પ્રશંસા પૂર્વક નોંધ લે છે અને હિન્દના આ કીર્તિવંત પુત્રને સ્મરણાન્વિત કર્યો છે. (પ્રમુખસ્થાનેથી)

(૫) આંતરરાષ્ટ્રીય શાન્તિ: પ્રલ્લો અને પર્શોનાં કલ્યાણને આધાર નવસજનના બધારણે કપર દોવાની માન્યતાને અંગે:

(૬) ભક્તિ, ધર્મ, જ્ઞાતિ અને પ્રત્યક્ષના અવરોધોને પાર પામવા માટે તેમજ આંતરરાષ્ટ્રીય મુલ્યો અને શુભેચ્છાની ભાવનાને ઉત્તેજવા માટે ભવિષ્યમાં ને કંઈ પ્રયત્નો થશે અને અત્યારે થાય છે તેને અમે પુરેપુરે ટેકો આપીએ છીએ.

(૭) માનવતા સામેના ઝુલ્હા તરીકે યુદ્ધ પ્રત્યેના અમારે વિરુદ્ધકાર અમે એકવાર ફરીથી વ્યક્ત કરવા ઇચ્છીએ છીએ અને વિશ્વ રાજ્યવંદી માટે પ્રમાણિક રીતે પ્રયત્ન કરવા બધા સ્ત્રી પુરુષો સાથે અમારી ખરાં અંતઃકરણપૂર્વકની સહાનુભૂતિ છે.

(૮) અમારી પોતાની માનુષ્યમિત્રતા, અમારી કરતે તેમજ અમારામાં સાચા દેશપ્રેમ અને માનવ-ભક્તિ પ્રત્યેના પ્રેમની ભાવનાં બહુત કરવાનું કાર્ય કર્યો અમે બધાઈએ છીએ કે લેધી, કોમો અને પ્રાંતોનાં સાંકડાં વર્તુળમાંથી આગળ આવીને, આપણે, દુનિયાની પ્રલ્લોમાં આપણું ચોખ્ખું સ્થાન

લેવા માટે હિન્દના મોટા ભાગ તૈયાર છે એવી ભાવના ફળિત થયેલી આપણે જોઈ શકીએ.

(૯) સ્ત્રી પ્રતિનિધિઓનું કાર્ય: ભીસીસ ડૉ. મુયુલક્ષ્મી રૈડી, રાજકુમારી અમૃતકુંવર અને ભીસીસ હમીદ અલીએ, ગયે વર્ષે યુરોપમાં હિન્દી સ્ત્રીવ કાળે કરેલાં સુંદર કાર્યની આ પરિપદ પ્રશંસા પૂર્વક નોંધ લે છે.

(૧૦) હિન્દની સ્ત્રીઓમાં, અને સ્ત્રીઓ પ્રત્યે પોતાનો રસ અને સહાનુભૂતિ દાખવતી પ્રશ્નમની સ્ત્રીઓને ખાસ કરીને ઇચ્છાંકમાંની, પ્રગતિમાન મહિલા સંસ્થાઓ, કે જેઓએ, ભાવિ બધારણમાં સચવાયલા અમારા દરજ્જા અને, મતાધિકારની જાળવમાં અમારા સુધાયલા પ્રતિનિધિઓએ જોઈએ સીધવટ કમારી સંમત રહી કરેલી અમારી માંગણીઓને ખરાં હૃદયથી ટેકો આપ્યો છે તેઓના આ પરિપદ અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માને છે. (પ્રમુખ સ્થાનેથી)

(૧૧) જીનેવા માટે સ્ત્રી પ્રતિનિધિ: જીનેવા જતાં હિન્દી સરકારનાં પ્રતિનિધિ મંડળમાં આવેલા હિન્દી મહિલા સંસ્થાઓએ સુદૃઢ એક હિન્દી સ્ત્રીને સામેલ કરવામાં આવે એવી માંગણી આ પરિપદ ફરીને રજુ કરે છે.

(૧૨) બાળકો અને નાના લોકોનાં સંરક્ષણ અને કલ્યાણ માટેની સલાહકારક સમિતિમાં પ્રજા સંઘની કૌન્સિલે હિન્દી સરકારને પાંચ વર્ષ માટે પ્રતિનિધિ નીમવાનું આમંત્રણ કરવા નિર્ણય કર્યો છે, અને આ ખાસ કરીને એવું ક્ષેત્ર છે કે જેમાં સ્ત્રીઓ કોમની કાળો આપી શકે, એથી, આ કમીસનમાં આપણી પસંદગીની એક હિન્દી સ્ત્રીની નીમણૂક કરાવવાની દ્રષ્ટિથી અખિલ ભારતીય મહિલા પરિપદ, નેરાનક કૌન્સિલ જોડ વીમેન ઇન ઇન્ડિયા અને વીમેન્સ ઇન્ડિયન એસોસિએશને સંયુક્તરૂપે હિન્દી સરકારને નિવેદન કરવું જોઈએ. (પ્રમુખસ્થાનેથી)

હિન્દુ સ્ત્રીઓના હૃદયોમાં કાયદો પસાર કરવા માટે અને હિન્દુ સ્ત્રીઓની કાયદોને અંગેની અયોગ્યતા દૂર કરવાના કાયદા ઘડવાની વડોદરાના ના. ગાયકવાડનાં પગલાંની આ પરિપદ પ્રશંસાપૂર્વક નોંધ લે છે.

સામાજિક કરાવો.

(૧૩) જાગણતન પ્રતિજ્ઞાક કાયદો: જાગણતન પ્રતિજ્ઞાક કાયદો રદ કરવાના બધા પ્રય-

નોનો આ પરિષદ ફરોશી વિરોધ કરે છે અને એની કલેસોના અમલમાંથી કોઈ પણ કોમને બાળક કરાવી પરિષદ વિરોધ છે. આ કાયદાનો વધારે સખા-ધથી અમલ કરાવ નહિ પણ, બાલકમ અસંભવિત થાય એવા તેમાં મુદ્દારા કરવા પરિષદ સરકારને વિનંતિ કરે છે. (પ્રમુખસ્થાનેથી)

(૨) સ્વદેશી: આ પરિષદ એવો ચૂસ્ત અભિપ્રાય દર્શાવે છે કે, દેશની ઔદ્યોગિક અને આર્થિક ખીલવાની માટે, સ્વદેશી કલોશિને ઉત્તેજન આપવાની જરૂર છે અને સ્વદેશી વસ્તુઓ ખાસ કરીને ખાદ્ય (દાઘે વગેરે દાઘે કાનેવ) વાપરવાની પ્રવૃત્તિ વિનંતિ કરે છે. (પ્રમુખસ્થાનેથી)

(૩) બીખારીઓનો પ્રશ્ન: બીખારીઓના પ્રશ્ન સંબંધનો આગેવાન કરાવ પરિષદ કંઈ મંતુર કરે છે અને બીખારીઓ માટે ગરીબજનો આપવી અને ભંડેર સ્થળોમાં બીખ માગવાનું અટકાવવા માટે કાયદા કરવા સરકારને અને સ્થાનિક મંત્રીને જણાવે છે. (પ્રમુખસ્થાનેથી)

(૪) મતાધિકાર: (ક) હિન્દનાં બાલક બંધારણ સંબંધમાં, હાલમાં જેટલું સીનેકટ કમીટી સમક્ષ આપણા મુદ્દાયવા પ્રતિનિધિઓએ રહ્યું કયાં પ્રમાણે, સ્ત્રીઓના દરજ્જા અને મતાધિકારને લગતી માંગણીઓ આ પરિષદ ફરી રહ્યું કરે છે અને એ મમિતિ સમક્ષ તેઓએ રહ્યું કૌંસા નિવેદનોને પૂર્ણરો આધાર કરે છે.

(ખ) ઉપરી મતલબનો તાર, જેટલું સીનેકટ કમીટી મંત્રી અને હિન્દી વર્ગીને મોકલશે.

(ગ) જેટલું પાલિમેન્ટરી કમીટીની રીપોર્ટ પ્રક્ટ થયા બાદ, જે તેમાં હિન્દની સ્ત્રીઓની વારવાર કરેલી માંગણીઓ અવગણના કરવામાં આવી હોય તે પ્રતિનિધિ હિન્દી સ્ત્રીઓનું વલણ કેટલું હોય તે જોઈને તે નક્કી કરવા માટે, પરિષદ ખાસ અધિવેશન ભરવું અને તેમાં નેરાવસ કૌન્સિલ બાદ પાસેન ધન ઇન્ડિયા અને લીડેન્સ ઇન્ડિયન એસોસિએશનના પ્રતિનિધિઓને આમંત્રણ

(૫) સ્ત્રીઓની કાયદાને અંગેની હરકતો: સ્ત્રીઓના અધિકાર સામે હિન્દ કાયદામાં ભેદભાવો અભાવે છે તેની સામે આ પરિષદ સખત વિરોધ દર્શાવે છે, આજ કાયદાઓમાં તે ન્યાયી અને સમાન પાયે એવી રીતે મુદ્દારાઓ કરવાની આ પરિષદ મોગ્ય કરે છે અને, વારગા તથા લગની બાબ

તમાં સ્ત્રીઓને કાયદાને અંગેની જે હરકતો છે તે દૂર કરવા સખંધમાં વિચાર કરવા અખિલ હિન્દ બીન-સરકારી કમિશન નીમવું.

(૬) અનીતિનો વેપાર હિન્દમાં અનીતિ માટે સ્ત્રીઓ તથા બાલકોના યતા વેપારને દાખી દેવા માટે આપણે સુવીમા યજ્ઞેલા પ્રયત્નોની પ્રારંભ કર્યા બાદ આ યજ્ઞેલા યતાના વિભાગોને જણાવે છે કે. (ક) નેઓના સ્થાનિક વિસ્તારમાં સંબંધ ધરાવતા, કાયદાનું અંગત, નૈતિક, કેળવણી નિયમક તેમજ સહકાર આપવાના પ્રશ્નોનો અગ્રણ્ય કરવો. (ખ) ન્યાં જરૂર પડે ત્યાં કુટુંબીયાના સખવા સામે પૂરતી અને અસરકારક કાયદેસર સનઓ કરાવવામાં અને સ્ત્રીઓ તેમજ બાલકોના કાયદેસરનાં રક્ષણ પૂરા પાડવામાં મદદ કરવી. ન્યા સ્થાનિક બીજો સંતોરકારક ન હોય ત્યાં તે દાખલ કરાવવા અને જરૂરી મુદ્દારાઓ માટે વિસ્તૃત અનુમોદન મેળવવું. (ગ) સર્જક અવધોના નૈતિક અને સામાજિક ઉપયોગોનું કમવાર જ્ઞાન આપવાની માબાપોની ફજવું જ્ઞાન કરાવવું કે જેથી, છાકરાઓ તેમજ છાકરીઓને પૂરતું જ્ઞાન મને અને એ રીતે જીવનમાં યોગ્ય પસંદગી કરવામાં તેમને મદદ માય. (ઘ) ન્યાં હજી સુધી સહન કાર્ય ગર ધયાં ન હોય ત્યાં કાર્યકરો મેળવી તેઓને તાલીમ આપી સહનગદો ગર કરવાના પ્રયત્નો કરવા અને આથી તાલીમ માટે નૈતિક અને સાદીરિક જ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં એવા કરી રહેલી અનુભવી સ્ત્રીઓની મદદ લેવી. (ચ) કમચલક અમલદારો તરીકે નૈતિક કલ્યાણના કાર્ય કરો અને મેજસ્ટ્રેટો તરીકે સેવા કરવા માટે સ્ત્રીઓને બહાર મુકવાની જરૂર તમ્ક પણ પરિષદ બાર મૂકે છે.

(૭) અનુપ્રયત્ના: સમાજમાંથી અસપ્રયત્નાના અનિષ્ટને બાલવ કરવા માટે આ પરિષદ બધા હિન્દની સ્ત્રી પુરોષોને વિનંતિ કરે છે અને વધી ધારા સખ સમજાન માદિર પ્રવેશ બીજોના સિદ્ધાંત સહિત, હલિન વર્ગોની કાયદેસરની તેમજ સામાજિક અયોગ્યતાઓ દૂર કરવા માટે યદ રહેલા સર્વ પ્રયત્નોને આ પરિષદ અત કરજીવકંકે ટેકો આપે છે.

(૮) સંતતિ નિયમન: સમાજની અરાખ સાદીરિક અને આર્થિક સ્થિતિને અંગે આ પરિષદ દેવો એવો અભિપ્રાય છે કે, સ્વદેશી દવાખાનાઓના સાધન દ્વારા માબાપોના સંતતિ નિયમનના જ્ઞાનને પ્રજ્ઞતિયર પ્રચાર કરવાના તાત્કાલિક પ્રયત્નો કરવા.

(૨) ફાંસીની સજા રદ કરે: ફાંસીની સજા રદ કરવા માટે વડી ધારાસભા સમક્ષના થી, ગયાપ્રસાદ સેનના ખર્ચાને આ પરિષદ ખર્ચા મંત્રકરણપૂર્વક ટેકો આપે છે.

(૧૦) આર્ય પુનર્ધર્મતા: કેળવણી અને નાશીય સંબંધમાં સામાન્ય રીતે ઘણની અને નાસ કરીને હિન્દનાં ગામડાંઓની હાલત તરફ આ પરિષદ ખંભીર ચિંતાની લાગણીથી જુએ છે અને તેના વિભાગોને તેમજ હિન્દમંત્રી ખીછ મહિલા સંસ્થાઓને આર્ય પુનર્ધર્મતા માટે અવકાશ યોજનાઓ વિચારવા માટે સ્થાનિક સમિતિઓ સ્થાપવા જણાવે છે.

(૧૧) દાઇઓ અને મીડવાઇકોની ફરજિયાત મોંઘણી: હિન્દમાં બાલકો અને માતાઓનાં મરણના કૃત્ય પ્રમાણુ પર અંકુશ મુકવા માટે, આ પરિષદ દાઇઓ અને મીડવાઇકોની ફરજિયાત મોંઘણી માટે કાયદાનાં પગલાં લેવાની તેમજ શોચના ધરાવતા નિરીક્ષકો દ્વારા તેમજ સામયિક નિરીક્ષણ કરાવવાની જરૂર માટે વિનંતિ કરે છે.

શિક્ષણવિષયક કારાઓ.

(૧) મફત કેળવણી: હિન્દી શહેરીપણાનાં મૂળભૂત હક તરીકે ઓછામાં ઓછાં ધોરણ પર્થત જાણવા વાંચવાની મફત કેળવણી મળે એવી હિન્દનાં નવાં બંધારણે ખાત્રી આપીને જોઇએ એવી આ પરિષદ માંગણી કરે છે. (પ્રમુખસ્થાનેથી)

(૨) ફરજિયાત શાલિરીક કેળવણી: આ પરિષદ તેના નીચેના આગ્રહા કરાવે ફરી મંજૂર કરે છે: (૬) બધી શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં શોચના ધરાવતા ગ્રામીણ શિક્ષકો દ્વારા પ્રાથમિક પગલાંથી જ બાળકોને ફરજિયાત શારિક તાલીમ આપતી જોઇએ. (ખ) ખરાબર સંબાળ સારવાર સહિત ફરજિયાત દાકતરી નિરીક્ષણ. (ગ) સ્ત્રીઓ અને બાળકો માટે જરૂર બનીયાઓ અને કીડાંગણે પૂરતા પ્રમાણમાં પૂરાં યાદવા મ્યુનિસિપાલિટીઓ અને સ્થાનિક મંડળોને જાણતે છે. (પ્રમુખસ્થાનેથી)

(૩) સહશિક્ષણ: અવાહબાદ અને બનારસ હિન્દુ યુનિવર્સિટીઓના સનાતનાવાદાંનાં સહ શિક્ષણ કામેના પ્રતિજ્ઞા ફર કરવા આ પરિષદ વિનંતિ છે; જે શાળાઓ અને યુનિવર્સિટીઓનાં સહશિક્ષણ અદિત્યમાં ન હોય ત્યાં તે લાખક કરવા અને તેને ઉમેરન આપવા વિનંતિ છે. (પ્રમુખસ્થાનેથી)

(૪) હિન્દી સ્ત્રીઓની યુનિવર્સિટીએ પેતાનાં ખાસ હેતુઓને અનુસરવામાં કરેલાં કાર્યની આ પરિષદ પ્રશંસા કરે. જે અને વધારે નૈતિક અને આર્થિક ટેકા માટેની પ્રો. કર્વેની અપીલને સમર્થન આપે છે. (પ્રમુખસ્થાનેથી)

(૫) અક્ષરજ્ઞાન પ્રસાર: આ પરિષદને એમ લાગે છે કે હિન્દની પ્રગતિ માટે નિરક્ષરતા વહેલી નાજુદ થવાની જરૂર છે અને તેથી આ હિંદમાં ખાસ કરીને નવાં બંધારણમાં મંતાધિકારની એક લાયકાત તરીકે અક્ષરજ્ઞાન રહે એમ હોવાથી, વધારે જોડાથી પ્રયત્નો કરવા તેના વિભાગોને જણાવે છે.

(૬) શિક્ષણપદ્ધતિમાં ફેરફાર: આ પરિષદ એમ માને છે કે, આ દેશમાં શિક્ષણની પ્રથામાં એકત્તમ ફેરફાર થવા જોઇએ. પરિષદ એવા મતની છે કે, શાળાઓ અને કોલેજોમાં સરકાર અને ખાનગી સંસ્થાઓએ ધંધાદારી કેળવણી તત્કાળ લાખક કરવી જોઇએ.

(૭) સીનેમા ફિલ્મો પર અંકુશ: આ દેશનાં યુવાનોના લાભગુ આ પરિષદને લાન હોવાથી હિન્દી સરકારને બધી સીનેમા ફિલ્મો, અને શોરકો ઉપર સખ અંકુશ રાખવા અને સેન્સરશીપ માટેનાં દરેક ભેદ ઉપર સીઓને નીમવા વિનંતિ કરે છે.

(૮) સ્ત્રીઓ માટે હોસ્ટેલ: ઉચ્ચતર કેળવણી માટે જતી વિદ્યાર્થીનીઓ માટે હોસ્ટેલની શોચ સગવડ બંધ હોવી જોઇએ એવા આ પરિષદના સખ અભિપ્રાય છે અને એ હોસ્ટેલો શોચે દેખરેખ હેઠળ હોવી જોઇએ અને કેળવણીની સંસ્થાઓ સાથે જોડાયેલા વસ્તિમુકોની વ્યવસ્થા સજાવવાના ચાંડુ ચાંડુ નિયમો મુજબની હોવી જોઇએ.

મજુરોને સગવડો કરાવે.

(૧) મજુરોના રેરા: કલામમાં શિકાયકો ગ્રામસ પોલીસ કોંસાના પચાર આપવાને લગતા નિર્ધાર સંબંધમાં વડી ધારાસભામાં હિન્દી સરકારે લાખક કરેલા ખરડાની કમીને આ પરિષદ ટેકો આપે છે. (પ્રમુખસ્થાનેથી)

(૨) કામદારોને બદલો: કામદારોને બદલો આપવાના કાયદામાં સુધારો કરના ખરડામાં, કામદાર ઉપર આધાર રાખનારઓની માદીમાં વિધન, મુરવધુ અને બાઇની વિધવા પણ બદલો માટે હક કરવા અધિકાર ધરાવે છે એવો સુધારો કરવામાં આવે તો એ ખીલની કમીને આ પરિષદ સમર્થન આપે છે. (પ્રમુખસ્થાનેથી)

(૩) મજુર પરિષદમાં સ્ત્રીપ્રતિનિધિઃ આ પરિષદ ભારપૂર્વક એવા અભિપ્રાય દર્શાવે છે કે, કારખાનાંઓ, ખાણે, બનીયાઓ અને બીજા ઉદ્યોગોમાં કામ કરતી સ્ત્રીકામદારો તરફથી, જીનેવામાં મળતારી આંતરરાષ્ટ્રીય મજુર પરિષદમાં પ્રતિનિધિ તરીકે કે સલાહકાર તરીકે એક સ્ત્રી પ્રતિનિધિને મોકલવી. (પ્રમુખસ્થાનેથી)

(૪) મજુર કમીશનની ભલામણોઃ રાણી મજુર કમીશનની નીચેની બંધામણો તરફ આ પરિષદ હિન્દી, સરકારનું ધ્યાન ખેંચે છે અને તે મુજબ જલદી કાયદાઓ ઘટના વિનંતિ કરે છેઃ (૧) જે કારખાનાંઓમાં સામાન્ય પરિસ્થિતિ આરોગ્ય માટે અત્યંત અવરોધક હોય તેની સમીક્ષા પગલાં લેવા નેહએ. (ખ) વિનંતિ સહિતને ઉપયોગ કરતાં કારખાનાંઓમાં તેમજ જે કારખાનાંઓનાં ખાતાંઓમાં ૨૫૦ ઉપર માણસો કામ કરતાં હોય તે બધે તાત્કાલિક સારવારનાં સાધનો રાખવાં (ગ) બધાં પ્રાંતોમાં નહેર તંદુરસ્તીના સર્વસાદી કાનૂનો પસાર થવા નેહએઃ (મ) જ્યાં નજરું પાળી ન મળી મજુર હોય ત્યાં ચોકખાણ સંબંધમાં ખાસ સાવચેતી રાખવી. (ન) ફેબ્રુ નવા વિસ્તારમાં ઉદ્યોગ ખીલવવાની ગરબાત થતી હોય ત્યાં કાયદારોને યોગ્ય માણી પૂરું પાડવાની માહિતીની ફરજ હોવી નેહએ. (ય) મજુરોને રોકવા કે કાઢી મૂકવાનાં કામમાંથી નાયબોએ (સી નેહએ) ને જાનલ કરવી નેહએ. (ર) પુરોષ અને સ્ત્રીઓ માટે નુકરી અને પૂરતી સંડાસની સગવડ તેમજ તે ક્ષેત્રમાં રાખવા માટે પૂરતાં માનુસો રાખવાની દરેક કારખાનાંને ફરજ પાડવી નેહએ. (૬) જ્યાં સ્ત્રીઓને ખોરી સંખ્યામાં કામે રોકવામાં આવેલી હોય ત્યાં ૭ વર્ષ મુદ્દીનાં બાવડો માટે ચેરિયા પરાં પાડવાં નેહએ. ૨૫૦ કે તેથી વડુ સ્ત્રીઓને મજુરીય રાખનાં જગ્યાએ માટે આ જરૂરીયાત કાયદા તરફ હોવી નેહએ. આવી સ્ત્રીઓ ધરાવનાં કારખાનાંના સંબંધમાં રચનિક સરકારને પસંદનીની વડી મના અદિત આ બાબત કારખાનાંઓને લગતા કાયદામાં આંખેજ થવી નેહએ. કારખાનાંઓમાં ગોડિયાઓની અવરજા એ સ્ત્રી ઇન્સ્પેક્ટોરીની ફરજ રેખાવી નેહએ. (જ) દરેક પ્રાંતમાં સ્ત્રી ફેક્ટરી ઇન્સ્પેક્ટોરી નીચાની નેહએ. તેઓ હિન્દી હોવાં નેહએ અને તેમની વય ૨૫ વર્ષથી ઓછી હોવી ન નેહએ. અને સારી સ્ત્રીઓ એ કામે આવવા આકર્ષાય એટલા પ્રમાણમાં તેઓનો પગાર રહેવો નેહએ. (ઝ) મુબાઇ અને મંચ પ્રાંતોમાં ચાવની ચોળનાઓ પ્રમાણે આખાં હિન્દમાં માનવના કાસોને લગતો કાયદો ઘડાવો નેહએ. (ઞ) ચોળના ફેબ્રુ પલ્લ પ્રકારના કાજા ચિતાની હોવી નેહએ. (ઔ) પ્રથમ તો; લામતો બધાય ખર્ચ માટેને ભોગવતો નેહએ. (ઈ) મંચ પ્રાંતોના કાયદા પ્રમાણે અપાતો કાજોનો દર સામાન્ય માટે બરાબર છે. (ઈ) તપાસમાં વધારે સમય, બાજકનાં જન્મ પહેલાં ચાર અઠવાડીઓનો અને જન્મ પછી ચાર અઠવાડીઓનો હોવો નેહએ. (ઉ) કાયદોનો વહીવટ કારખાનાંના નીરીક્ષકનું કામ કરતાં સ્કાફને સોંપવું અને જ્યાં બની ઃશંક ત્યાં સ્ત્રી ફેક્ટરી ઇન્સ્પેક્ટોરીને સોંપવું. (ન) બાજકો માટે ઇન્સ્પેક્ટોરીને સોંપવું. (ન) બાજકો માટે વધારેમાં વધારે કામ કરવાના કલાક પાંચ રહેવા નેહએ. (૬) બાજકોને ભોગમાં ભોગ એક કલાકનો આરામ આપવાની માટેકાએ અવરજા કરવી નેહએ. (૬) કારખાનાંમાં પૂરતા સમય માટે રોકવામાં આવેલાં ફેબ્રુ પલ્લ બાજકને વધારાના સમય માટે અથવા તો કારખાનાંના સમય બાદ ઘરે કામ કરવા કે લગ જવા દેવું નહિ. (૪) ૧૪ વર્ષની હેઠળની લગનાં ફેબ્રુ પલ્લ બાજકને ખાણોમાં કે કપર કામ કરવા દેવું ન નેહએ.

(૫) કારખાનાંઓમાં કામ કરવા માટેની ભોગમાં ઓછી વય પાંચ વર્ષ માટે ૧૨ થી ૧૩ વર્ષની કરવા અને તે પછી આંતરરાષ્ટ્રીય કરારની કલમમાં નહીં કરેલાં ધોડાનું પ્રમાણે ૧૪ વર્ષની કરવા અળખમાં ચારી મજુર કમીશને સીરેસા લુખનિના વિચારને આ પરિષદ સમર્થન આપે છે. (પ્રમુખસ્થાનેથી)

(૬) રાષ્ટ્રીય મીસે અને કારખાનાંઓ બંધ થવાને પરિશ્રમે એકત્રી વધતીથી. આ પરિશ્રમે, જે વિસ્તારોમાં સ્ત્રીઓ અને બાજકોને પાતી મુશ્કેલીઓ નવાસવા માટે અને મરતનાં ખાસ કરીને એકાદ મજુરીનાં જાજકો સંબંધમાં, કેવાં પગલાં લેવાનું સલાહકાર છે તેનો હંવાવ કરવા માટે એક

(૬) રાષ્ટ્રીય મીસે અને કારખાનાંઓ બંધ થવાને પરિશ્રમે એકત્રી વધતીથી. આ પરિશ્રમે, જે વિસ્તારોમાં સ્ત્રીઓ અને બાજકોને પાતી મુશ્કેલીઓ નવાસવા માટે અને મરતનાં ખાસ કરીને એકાદ મજુરીનાં જાજકો સંબંધમાં, કેવાં પગલાં લેવાનું સલાહકાર છે તેનો હંવાવ કરવા માટે એક

સમિતિ નીમવાની આ પરિવહને ૧૪૩૨ લાગે છે.
(પ્રમુખસ્થાનેથી)

પરિવહને અંગે પ્રદર્શન પાલુ ભરવામાં આવ્યું
હતું. ઉપરાંત બીજા કાર્યકારો ચોલવા હતા.

નવાં વર્ષનાં હોદ્દાદારો:

૧૯૩૪ નાં વર્ષ માટે નીચેનાં હોદ્દાદારો ચૂંટવામાં
આવ્યાં છે:

પ્રમુખ: રાણી લક્ષ્મીબાઈ રાજવાડે, (બાલીયર)

ઉપપ્રમુખો: ડૉ. મુકુન્દસ્વી દેવી,

મીસીસ રત્નમલ્લી ફરીફતહ

રાજકુમારી અમૃતકુન્વર

મીસીસ એમ. ઇ. ક્વીન્સ

મીસીસ હર્મોદ્યતી,

શ્રીમતી તારાબહેન માણિકલાલ

ઓન. મંત્રી: મીસીસ એસ. ઇ. મુખરજી, (કલકત્તા)

ઓન. બજાનત્રી: ડૉ. માસિની મુખર્જી, (મુંબાઈ)

મંત્રી (ફિજવણી વિભાગ): મીસ એલ. એમ. નાયડુ,

(હેદ્રાબાદ, હાઈમાલ)

મંત્રી: (સામાજિક વિભાગ) મીસીસ એલ. એમ. રાય

(ચિન્નુર)

[અનુસંધાન પાન ૩૯૫ પરથી ચાલુ]

હોવાથી લોકોમાં પરિવહની બહેરાશ બેરામર થઈ
હોય એમ લાગતું હતું. કલકત્તામાં થયું ખરૂં
પડ્યો છે અને સ્ત્રીઓ બહાર છુટી ફરી રાક્ષી
નથી એમ સાંભળ્યું હતું પરંતુ અમે તો છુટી
આનંદથી ફરતાં હતાં અને બધેથી નજી મહેમાનો
હોઈએ એવા સફળતા મળતો હતો.

મહેમાનગીરી કરવામાં કલકત્તાની બહેનોએ મુદ્દર
લાગ બજાવી હતા. પ્રતિનિધિઓની કેમ્પમાં દોઢ
જરૂરીઆત મળી આવતી હતી. તે ઉપરાંત લગભગ
દરરોજ સાંજના આગેવાન સ્ત્રીઓ તરફથી ચઢા
પાર્ટી માટે આમંત્રણ આપતાં, બધી બચવરયા
મુદ્દર રીતે કરવા હતાં કોઈ પ્રકારની ધોષલ, મોટાઈ

કે તોફાણ માલમ પડતી ન હતી. બધું શાંતિ
હતાં ને. સ્ત્રીઓ કરવામાં આવતું તેથી કોણે શું
ક્યું છે તે જાણતું ન હતું. એ રીતે બંગાળી
સ્ત્રીઓની કામ કરવાની ગંભીરતા અને મહેમાનગીરી
કરવાની આવડત તરફ માન ઉત્પન્ન થતું

પરિવહને અંગે આનંદના અનેક પ્રસંગો ચોલ્યાં
હતા. તેમાં પ્રદર્શન, સંમેલન અને આગમોદની
સફર મુખ્ય હતા. સંમેલનમાં શુભરાત્રી બહેનોએ
ગરબાને કાર્યક્રમ પુરો પાડ્યો હતો તે તરફ સંજેતું
લક્ષ દોરતું હતું; અને શુભરાત્રી સિવાયના લોકો
તરફથી તેની ખાસ પ્રશંસા થઈ હતી. એમ અનેક
રીતે પરિવહ ધારી આનંદપ્રદ નીવડી હતી.

મદુરાના કાપડ સંબંધી બહેનોને ચેતવણી

મદુરાથી સ્વદેશી કાપડનું પ્રમાણપત્ર આપતી સમિતિના મંત્રી, જાણીએ છે કે ત્યાંના
કેટલાક વ્યાપારીઓ શુદ્ધ સ્વદેશીના નામે જે કાપડ મુંબાઈ અને બીજા શહેરોમાં મોકલે છે
તે વિદેશી સુતરમાંથી બનેલું હોય છે. એવા વેપારીઓનાં અનિર્ણિત અટકાવવા માટે શુદ્ધ
સ્વદેશી સુતરમાંથી બનેલા માત્ર ઉપર ચિત્રગી રાષ્ટ્ર-ધ્વજનું લેગલ ચોટવામાં આવે છે.
એવા લેગલ વિધાનો માત્ર સ્વદેશી માત્રી કાંપડે લેવા નહિ.

સ્વદેશી કોપડનાં

દરકિ: પાકા રંગનાં: દરદેશી વાપરવા લાયક અપ-કુ-ડેટ ફેશનથી રીવેલા
 બાળકોના ફોર્મ: : વર્ષ ૧ થી ૧૨ માટે: સુતરાઉ: કી. ર. ૦ ૧૦-૦ થી ર. ૧-૧૨-૦
 બાળકોનાં સુટ : વર્ષ ૧ થી ૬ માટે: સુતરાઉ: કી. ર. ૧-૪-૦ થી ર. ૨-૦-૦
 સ્ત્રીઓનાં બ્લોઝિંગ : જમ્પર : વેસ્ટ : સુતરાઉ: કી. ર. ૧-૦-૦ થી ર. ૧-૧૨-૦
 બહારગામના બોર્ડરોનો માલ વી. પી. થી મોકલાય છે.

સી. માસ્ટર એન્ડ કંપની, ન્યુ મર્ચાં રોડ, હરગોશ્વનદાસ હોસ્પિટલની દુકાન નં. ૧૩ મુંબાઈ, ૪

ડોંગરેનું
 બાલામૃત
 પીવાથા :



છોકરાં
 તંદુરસ્ત પછે તેમની
 તાકાત વધે છે.

કે. ડી. ડોંગરે કંપની,
 ગીરઆવ—મુંબઈ.

— સંતતિ વિના સંપત્તિ નકાસી છે —
 શ્રીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી અને વંચાત્વ વિત્રાસક

[અદિરાદિઘૃત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી શ્રીઓના દર્દો જેવાં કે, માસીક રુબની અનિયમિતતા, બોડી ગરમી લોહી
 વિકાર, કસુવાવડ, રતવાથી બગડતી બચ્ચાં, પ્રદર, લોહીચા, અધુરા માંસે બાળકોના થતો
 જન્મ, સંગભાવરથામાં તાવ, અશક્તિ, ક્રોડનો દુઃખાવો, ગર્ભાશયનો સોજો વિગેરે દરદોને
 મટાડી ગર્ભનું યોગ્ય કરે છે: છોડ હોય તે માલવે છે અને ગર્ભાશયને ગર્ભધારણ યોગ્ય બનાવે
 છે. કીમત રતલ ૧ નોં ડાનાના રૂપિયા બે, અરધા રતલનો રૂપિયા એક વી. પી. પો. લુદુ.
 વૈદ્ય. એન. એચ. મહેતા.
 દાડીયાવાડી બાલામૃત સોગડી રીપો-લાવનગર. (દાડીયાવાડ)

સ્વદેશી રેશમી કાપડ

માઇસોર, મુરશીરાબાદ, કાશ્મીર તથા
મુંબાઇમાં બનેલું કેપ, બ્લેઝર્સ,
સાડીન વગેરે.....

છાપેલી સાડીઓ, પોલકા તથા જબલા, આરી કસબ, છક-ડીકીના, ખીડીંગ
વર્કના ખરા ભરેલાં જબલાં, સાડી, બ્લેઝર્સ વિ.
ગ્વાલીઅર, બનારસ, અમદાવાદ, ચુરત વગેરેના રેશમ-કમળનાં પદા, ગોટા, લેસ,
ધરતમખોલી કોરો, છકની મુગલાઇ વિ.

મળવાતું ભરોસાપાત્ર
પચાસે વર્ષનું વૃત્તું ઠેકાણું—

શા. વિઠ્ઠલદાસ ચુનીલાલ જરીવાલા;

૧૦૪-૧૦૬, ત્રીજો ભોમવાડો, ભુલેધર.

મુંબાઇ; ૨

ટેલીફોન: ૨૩૧૨૬

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને બાળકોની
છબનદાત્રી.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી (રજીસ્ટર્ડ)

બચ્ચાંઓને થતા દરેક દર્દોને મટાડી
તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રજીસ્ટર્ડ
બનાવે છે. આ સોગઠીનું સેવન કરનારા બા-
ળોમાં આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન
પામ્યા છે. કીમત ૩ળી ૧ ના બાર આના.
વી. પી. પો. 'લુહ'.

વેધ. એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી ટ્રીપો.
ભાવનગર (કાઠીયાવાડ)

સ્ત્રીઓના—

પ્રદર, રક્તસ્રાવ, ધાતુસ્રાવ અને
અનિયંત્રિત અટકાવ તથા
ગર્ભાશયના તમામ દરદો ઉપર

સ્ત્રીશક્તિ (રજીસ્ટર્ડ)

અકસ્તીર અસર કરે છે.
૪૦ ગોળીની બા. રૂા. ૧૫
૧૦૦ " " ૩)
પરદેશ માટે શ્રી. ૮

લખો:-ઠાકોર રસીક કું.

દાલગરવાડા, અમદાવાદ
મુંબઇના એન્ટ-પી એમ ઝવેરીની કું
પ્રીન્સેસ રોડ, મુંબઇ નં. ૨.

ભારતીય મહિલા પરિષદનાં સંસ્મરણ

કહેનાર: શ્રીમતી સાકરબહેન શાહ,

બી. એ, બી. ટી.

સ્મૃતિભર ભારતીય મહિલા પરિષદનું આકર્ષક અધિવેશન આ સાલ કલકત્તામાં થયું તેમાં મુંબઈ તરફથી અને ૧૦ પ્રતિનિધિ બહેનો મયાં હતાં. હિન્દના જુદા જુદા ભાગમાંથી લગભગ ૧૮૦ પ્રતિનિધિ બહેનોએ ત્યાં હાજરી આપી હતી. આવી પરિષદમાં હાજરી આપનાથી દેશના જુદા જુદા ભાગમાં થતી પ્રવૃત્તિઓની સંખ્યા થાય છે એટલું જ નહિ પરંતુ કેળવણી અને આગેવાન બહેનોનો પરિચય થવાથી અભણ કામમાં આગળ વધવાનો હિતસાદ આવે છે.

પરિષદમાં જેટલી ટાપીપતી શોભા હતી તેટલી જ વતનીની સાદાઈ નજરે પડતી હતી. માન પાંચ સ્ત્રિયના પરિચયથી અનુસવાતી એકતા વિસ્મયકારક હતી. હિન્દના દરેક ભાગની શ્રીઓ તેમજ જુદી જુદી કોમની શ્રીઓની પરિષદમાં સાથે મળી એટલું જ નહિ, પરંતુ રહેવા, જમવા અને આનંદ આપવા, લેવામાં પણ તેઓમાં બીલકલ જુદાઈ આવમ પડતી ન હતી. તેથી સ્પષ્ટ પુરવાર થતું હતું કે હિન્દના ભિન્ન ભિન્ન ભાગ ને કોમની શ્રીઓ સંખ્યાને હળીમળી શકે છે તેમજ કોઈ કામ સાથે પ્રવળ કરીને પાર ઉતારી શકે છે.

બીજા બાબત ધ્યાન ખેંચે એવી એ હતી કે શ્રીકેળવણીમાં અને સુધારામાં બંગાળ અને બીજા પ્રાંતો સરખી આગળ વધતા હતા. તેથી આપણને મુંબઈ માટે જે અભિમાન છે તે કાયમ રાખવા આપણે પણ કેળવણીમાં સુધારો વધારો કરી આગળ વધવાની જરૂર છે એમ લાગતું હતું.

પરિષદમાં અગત્યના કરાવે પસાર થયા હતા. પરંતુ તે બધા બહેર હાખઓમાં આપી ગયા હોવાથી અને લખવાની જરૂર નથી. મારી દ્રષ્ટિએ નોંધેલી ત્રણ બાબતોપરનાં કરાવે પાસ અગત્યના

દતા. ૧. ફરદવાત પ્રાથમિક કેળવણી, ૨. બાળકોની વંદુરસ્તી અને ૩. મોટી ઉમરના અભણ માણસોમાં અક્ષરજ્ઞાન પ્રચાર.

એ કે બધા કરાવે સુંદર ભાષામાં મુકાબા હતા અને તે પર ફટલાંક સારો વિવેચનો મયાં હતાં હતાં સમાસદોમાં કરાવે પર લાંબાં બાપણે કરવાં અને સાંભળવા તરફ અણગમી માલમ પડતી હતી. કરાવે અમલમાં મુકવા કયા ઉપાયો યોજવા તે બાબત સર્વે હતુંક હતાં. તેથી એમ અનુમાન થતું હતું કે જે આગેવાન બહેનો દેશમાં કામ કરવાનો સ્વરણ રસ્તો ખતાવે તો રચનાત્મક કાર્ય મોટા પાયાપર ઉપાડવામાં વધી આવે નહિ. તેણે રચનાત્મક કાર્ય આજીવનનાર હિતસાદી બંધિતઓ તેણે કે જે બહેનોને યોગ્ય કામ યોજી શકે. પણ જે કરાવે પસાર થયા તેને કેમ અમલમાં મુકવા તેમજ જુદે જુદે સ્થળે કેવી રીતે સફળતા મળી છે. તે ખતાવનાર લેખો લખાયા તેણે અથવા પરિષદ તરફથી જ એવું એક માસિક બહાર પાડતું તેણે, જેથી પરિષદના વિચારો વધુ ઝડપથી ફેલાય. કેલકત્તાની પરિષદમાં ઉત્સાહપૂર્વક કામ કરનારામાં અને પરિષદને રસિક બનાવવામાં શ્રીમતિ નાયક હતાં. તેમના હૃદય આદર્શ તરફ પ્રેરતાં સુંદર બાપણો સાંભળવાં એ એક અમુલ્ય હલોને હતો.

પરિષદમાં હાજરી આપનારાઓમાં બાપણો કરતાં પણ જેવા લાયક સ્થળો તરફ વધુ આકર્ષણ આવમ પડતું હતું. બીજાં શહેરો કરતાં કલકત્તામાં જેવા લાયક સ્થળો ઘણાં છે અને ત્યાંની હવા પણ પલ્લી ખુશનુમાં હતી તેથી એમ થતું કે બહાર ફરી બહુ જરૂરી નેહ લઈએ. જસ નવરાસ મળતી કે પ્રતિનિધિઓ શહેરમાં બધે ફરવા નીકળી પડતાં એ રીતે જ્યાં ત્યાં પ્રતિનિધિ બહેનો નજરે પડતી

અખિલ ભારતીય

મહિલા પરિષદ

કલકત્તાની બેઠકનાં

કેટલાંક સ્મરણે

રજુ કરનાર :

શ્રીમતી વિનોદિની નીલકંઠ

અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદની આઠમી બેઠક કલકત્તા ખાતે તા. ૨૭ મી ડિસેમ્બર ૧૯૩૩ ને રોજ શરૂ થઈ હતી. હિન્દના ધણુખરા પ્રતિભાંધી પ્રતિનિધિઓ આવ્યાં હતાં. પંબજવાળાં લેડી અખદુલ કાદિર પરિવહનાં પ્રમુખસ્થાને બિરાજ્યાં હતાં. રાષ્ટ્રચાતની બેઠકમાં ખાન કેટલેક સત્કાર લાવણુ અપાયાં હતાં. કલકત્તા યુનિવર્સિટીના ઉપ-કુલપતિ, કલકત્તાના મેયર, આંધ્ર યુનિવર્સિટીવાળા પ્રો. રાધાકૃષ્ણ અને બીજા આગેવાન સહી પુરવોએ આ લાવણુ આપ્યાં હતાં. (પુરવોને પરિવહના પહેલા દિવસની બેઠકમાં જ હાજર રહેવા દેવામાં આવે છે.)

પરિષદે કરેલાં કાર્યોની વિગતોમાં ઉતરતાં પહેલાં, રાષ્ટ્રચાતને દિવસે રાડન હોલમાં પ્રવેશતાં જ આપણે કેટલીક સ્ત્રીઓ તરફ નજર નાખી લઈએ. વ્યાસપીઠ ઉપર બંધણુ, બરાબર વચ્ચે, એકદમ શ્વેત સાડી પહેરીને બિન્ન અને પ્રીટ લાગતાં બેઠાં છે એ સ્વાગત સમિતિનાં પ્રમુખ મયુરબુજના મહારાણી. મહાન કેરાવચંદ્ર રોનનાં એ પુત્રી છે અને લાગે છે પણ એવાં જ ! પછી આવ્યાં, રાજકુમારી અમૃત-કુંવર, પરિવહની કાયમી સમિતિનાં આગ્રવાં પ્રમુખ તેમણે જુરી સાડી પહેરી છે. બધા પ્રતિનિધિઓ બેઠા છે તેમ તેઓ પરિવહના કુરાજમાં કુરાજ સંજ્ઞોમાંનાં એક છે. તેઓ ચોતાના જ વિચારમાં મશગુલ હોય એમ લાગે છે. હવે આ યાજ્ઞમાં શાહી લક્ષ્મીનાથ રાજવડે. (મુંબાઈમાં તે ડૉ. મોસ નાનુનાથ જોશીને નામે તેઓ સાડી રીતે જોજાયા છે.) કેસરિયા રંગની સાડીમાં તેઓ કેવાં બચ અને મનોરમ લાગે છે ! તેઓ કાંઈક ચિંતાતુર લાગે છે છતાં હરકને ખાડાં સ્ખાતથી વધારી લેવા સૂક્તાં નથી. તેમના ઉપરથી નજર ઉઠાવી લેતાં કાંઈક મુશ્કેલી પડે છે, અને જેવાં શ્રીમતી નાયકુ. પરિવહનાં તેમની હાજરીથી બધા ખુશ થયાં છે. હમેશનાં જેવાંજ

તેઓ ચપલ લાગે છે. તેઓ પ્રતિનિધિઓ તરફ નિહાળી રહ્યાં છે અને પ્રણામે જોજાખી તેઓ સ્ખાત કરી રહ્યાં છે.

ડૉ. મુખલશ્મી રેડી વ્યાસ પીઠ ઉપર બેઠાં છે તેમણે નારંગી રંગની સાડી પહેરી છે. એ તેમને પ્રિય રંગ હોય એમ લાગે છે. “ સ્ત્રીત્વનાં પ્રશ્ન ” માટે તેઓ બેઠકનાં સન્નિધ અને કાર્યરત છે એટલાંજ લાગે છે પણ ખરાં. અને પ્રીસીસ ક્લીન્સ ! પરિવહનાં તેઓ એક સ્થાપક, હાલમાંજ જેલમાંથી છૂટી આવ્યાં છે પરંતુ, તેઓ એકદમ સાબર સમાં લાગતાં નથી ? હમેશનાં જેવાં જ તેઓ ઉત્સાહિત છે. કમળાદેવી તરફથી તેમને સંદેશ મળ્યો છે. કમળાદેવીની આપણને બધાને કેવી ખોટ સામે છે ! તેમને સંદેશ આપણને તેમની ગેરહાજરીનું વધારે તીવ્રતાથી જાન કરાવે છે.

પછી તે આખિલિયાં આવે છે. આટલી બંધી સ્ત્રીઓ આવવા સુંદર મુખારવિદો, ભાતભોતના પોરાકો અને રંગ માટે કેવા આશ્ચર્યજનક મોઢાં ! પરંતુ કેટલીક પ્રતિનિધિ બહેનો અને પ્રેક્ષકોને વિદેશી સાડીમાં બેઠાં કેટલી દિલગિરિ થાય છે ! આપણે અહીં કાંઈક વધારે સારાંની આંશા રાખીએ ! કેમ, તેઓ ચોતાને “ હિન્દી સ્ત્રીત્વનું મંવનીત ” કે કાંઈક એવું જ નથી કહેતી ?

પણ, એ આશ્ચર્યકારક સમિલન હતું એમાં તે કાંઈ શક નથી. ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ અને પશ્ચિમથી, યુવતીઓ અને વૃદ્ધાઓ, પરિશિત, અપ-શિષ્ટ અને વિધવાઓ, હિન્દુ, મુસ્લિમ, પારસી, ખ્રિસ્તિ બધી જુદી જુદી સ્ત્રીઓ છતાં અહીં બધીય એક ! સ્ત્રીઓના પ્રશ્નોમાં તે એટલી બધી સુચંવાઈ ગયેલી લાગે છે કે બળે, જ્ઞાતિ, ભતિ, ધર્મ વગેરેના બેલસરવે તેઓ બૂકી જ ગઈ છે ! અને રંગના પણ ! કારણ કે યુરોપીયન અને અમેરિકન સ્ત્રીઓએ પણ આપણી સાથે હાથ મિલાવ્યા છે.

સુધને એક જ વસ્તુનું બાન છે અને તે સ્ત્રીત્વ. મન્યપ્રતીતિમાંથી આવેલી બે હરિજન પ્રતિનિધિઓને પણ ઉભયકાંતેર આવકાર આપવામાં આવ્યો હતો. પરિષદ અને તેની શાખાઓએ વર્ષ દરમિયાન કરેલાં કાર્યોનો હેવાલ નિયામક મંત્રીએ વાંચ્યો હતો. આમાં વર્ષ દરમિયાન પરિષદે કરેલાં સંગીન કાર્યોનો એવું આપણને ઘણો સારો ખ્યાલ આપ્યો. હંમેશાની જેમ પરિષદની શુભેચ્છા ધન્યતા તાર સંદેશા પણ આવ્યા હતા. પરંતુ મહાત્મા ગાંધીજી તરફથી પણ મોટો સંદેશ મળ્યો હતો જેણે અમને ઘણાજ ગૌરવવન્તા તેમજ સુખી અને કેટલેક અંશે સહી સલામત બનાવ્યાં ! અમને લાગ્યું કે અમે બરાબર બીએ. હું શું કહેવા માંચું છું તે તમે સમજે છે !

બીજા દિવસથી પરિષદનું કાર્ય રાત્ર થયું શ્રીમતી સતેજિની નાયડુએ, એનીબીસાન્ડ, શ્રી. રૅન ગુપ્તા અને શ્રી. ચિત્રલક્ષ્મી પટેલ માટે પ્રમુખસ્થાનેથી રોકાનો કરાવ મૂકાયો ત્યારે તેમને મુંદર સ્મરણાન્ન લઈ આપી. કરાવો ચાર ભાગમાં વહેંચાઈ ગયા હતાં (૧) સામાન્ય કરાવો (૨) નન્દર પ્રયોગને લગતા કરાવો. (૩) કેળવણી વિષયક કરાવો અને (૪) સામાજિક કરાવો. સામાજિક કરાવો સૌથી વધુ ચર્ચાયા હતા.

કેટલાક સારા વક્તાઓ અને વિચારકોને સાંભળવાની પરિવર્તે તક વળી હતી સ્ત્રીઓની કાચ-દાને અનેનીચ્ચોગ્યતાઓ સંબંધમાં કેટલીક પ્રતિનિધિઓ પણ સાદં બોલી. સંતતિ નિવંમનના દવાખાનાં બોલવાને લગતા કરાવે બંને પક્ષ તરફથી સખજ દલીલો થઈ હતી અને તે ઘણી મોટી વધુમતીએ પસાર થયો હતો. આ બધાંમાં દિલ્હિર થવા જેવું એટલું જ છે કે બધી બહેનો અંગ્રેજીમાં બોલતી હતી ! પરિષદની ચર્ચાઓ આપણી પોતાની ભાષામાં, હિન્દુસ્તાનીમાં, આપણે કરીએ, એવો દિવસ જલદી આવે એવી આપણે આશા રાખીએ.

બંગાળના યુવકો અને યુવતીઓએ પરિષદના પ્રતિનિધિઓના આનંદને અંગે, ડો. ટાગોરનાં 'વાલ્મીકી પ્રતિમા' નો ઘણોજ સફળ પ્રયોગ કર્યો

હતો. પ્રેક્ષકોમાં કવિવર પોતે પણ હતા. એક દિવસે તેમણે પ્રતિનિધિઓ સમક્ષ બાપણ પણ કર્યું હતું. અને સ્ત્રીઓએ તેની ધણીજ પ્રશંસા કરી હતી. 'એટડોમ' ના મેળાવડાઓ અને 'પાર્લીઓ' ઘણી થઈ હતી અને છેલ્લે દિવસે બોટનીકલ ગાર્ડન્સની સહેલગાદ મળતી થઈ હતી. ખરેખર, બંગાળે અમને ઘણી સારી મહેમાનગતિ ચખાડી.

પણ, હવે કોઈક નિરાશાવાદી હરો કે, " આવી પરિવર્તો ભરવાનો અર્થ શો ? કલકત્તામાં તમે સંગીન કાર્ય શું કર્યું ? માત્ર કરાવો પસાર કરવાથી કાંઈ વળવાનું નથી વગેરે વગેરે. " આવા નિરાશાવાદીઓને કયાં તો સ્ત્રીઓએ કરેલાં કાર્યોના ઘણા અદેખા છે અથવા તો અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદનો અર્થ જ નહિ સમજવા જેટલો તેઓ ખૂબી છે ! અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદ જેવી સંસ્થાએ પ્રભુમનને કેળવવાનો છે એ શું તેઓ ખરેખર નથી સમજતા ? અને એ નિરાશાવાદીઓ બરાબર બહે છે ખરા કે આ પરિષદે કેટલું સંગીન કાર્ય કર્યું છે ? પરિષદની બેઠકો, કરાવો પસાર કરવા ઉપરાંત ઘણું બોલું કરી રાકે, પરંતુ પ્રતિનિધિઓ પોતાના તાના વિભાગોમાં પાછા ફર્યા બાદ કાંઈક ગંભીર કાર્ય ઉપાડી લે છે અને તે આપણે વર્ષ કરે છે. કેટલાકો હરિજન ઉન્નતિનું કાર્ય ઉપાડી લે છે; સ્વદેશીમાં રસ લેનાર તે કાર્ય કરે છે. કેટલાય વિભાગો પુખ્ત વયનાઓને શિક્ષણ આપવાના વર્ગો, રાત્રિશાળાઓ, પોન્ડેસેરી શાળાઓ વગેરે ચત્તાન છે. કેટલાકો સારદા કાપદાનો અમલ થાય તે મદિજ પોતાનો બેવો સમય આપે છે. નિર્ણય આવી દેવો એ ઘણું સહેલું છે, પરંતુ નિર્ણય કરવાનું ઘણું મુશ્કેલ છે.

સ્ત્રીઓ પોતાના પ્રયોગો ઉકેલ કરવા પ્રયત્ન કરે છે અને તેઓના પ્રયત્નોથી અગ્રજત કાંઈ નુકસાન થવાનું નથી. પરિષદમાં મહાન સ્ત્રીઓને મળતાં એટલી બધી પ્રેરણા મળે છે, કે તેઓને સાથ હોવા માટે, તેઓની સાથે કામ કરવામાં તેઓને ગૌરવ લાગે છે. આપણી હિન્દી બહેનોની બચ્ચનિતું પરિષદ ખર્ચ ચિત્ર રત્ન કરે છે. *

* 'બોમ્બે ફેનિકલ' ઉપરથી.

* * * અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદનાં સંસ્મરણા * * *

લેખિકા: સૌ. જ્યોત્સ્ના મહેતા, બી. એ.

અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદનું આકર્ષ્ય અધિવેશન કલકત્તામાં ડીસેમ્બર માસની આખરમાં થયું. જે શહેરમાં પરિષદ ભરવાની હોય ત્યાંનાં કાર્યકર્તાઓને બે ત્રણ માસ પહેલાંથી તૈયારી કરવી પડે છે. બસો અડીસો પ્રતિનિધિઓને (ડેલીગેટ્સ) રહેવા ખાવાની ગોઠવણ કરવી એ મહેલી વાત નથી, તેમાં પણ મુખ્યમંત્રી કે કલકત્તા જેવાં મોટાં શહેરો જ્યાં મોંઘવારી ઘણી જ હોય છે ત્યાં વધારે મુશ્કેલી પડે છે. સ્વાગત કમિટી પોતાના શહેરમાંથી પૈસા એકઠા કરીને પ્રતિનિધિઓને ખાવાપીવાનું લગભગ મફત આપે છે. કોઇપણ સમયે ડેલીગેટ્સ કૅપ એટલે જ્યાં પ્રતિનિધિઓને ઉતારો આપો હતો, ત્યાં જઈને જોઇએ તો કાર્યકર્તાઓ પોતાને નિશ્ચિત સ્થળે બેઠેલાં હોય અને પ્રતિનિધિઓને દરેક આખતમાં મદદ કરવા તૈયાર જ હોય જોજન વ્યવસ્થા પર દેખરેખ રાખવાનું કામ અમુક જણને સોંપિયું હોય, પ્રતિનિધિનાં નામ નોંધવાનું બીજાને સોંપિયું હોય, અને તેમને એક રચાનેથી બીજા લઇ જવા માટે મોટરબસની ગોઠવણ કરવાનું ત્રીજાને સોંપિયું હોય, કામની બહેંચણી એવી સરસ રીતે કરવામાં આવી હતી કે પ્રતિનિધિઓને કંઈ પણ અગવડ ન પડે. પરિષદમાં આનંદ તો પ્રતિનિધિઓજ ભોગવે છે. કાર્યકર્તાઓ કંઈ જ આનંદ ભોગવવા પામતાં નથી. એટલું જ નહિ પણ પરિષદમાં થું થું યાય છે તે પુરં જોવા પણ પામતાં નથી. તેઓ તો માત્ર પોતાના સ્થાન પર રહીને નીચે મોડે કામ કર્યા કરે છે. ત્યાંથી તલ-માત્ર ખસી શકતાં નથી. જે પુરૂષો સ્ત્રીઓની કાર્ય કરવાની શક્તિ વિષે શંકા લાવતા હોય, તેમને એક વખત આ પરિષદની રચના અત્યાવૃત્તી

જોઇએ. માત્ર ત્યાં થતાં ભાષણો સંભળવાથી પુરો ખ્યાલ આવે તેમ નથી. પરંતુ પરિષદના અધિવેશનની ગોઠવણ કરવા માટે કાર્યકર્તાઓ કેવો અચાગ્રમ લે છે, તે જોયું. હોય, તો જ હિંદની શિક્ષિત સ્ત્રીઓ પુરૂષોની સહાય વિના પણ કેવું સુંદર કાર્ય કરી શકે છે તેનો ખ્યાલ આવે.

તા. ૨૭ મી ડીસેમ્બર પ્રમુખ લેડી અબ્દુલ કાદરને હાથે પરિષદ ખુલ્લી મૂકવામાં આવી. બાલિકાઓએ નકવેદનો સુંદર મંત્ર ગાઈને શરૂઆત કરી. હિંદુઓના જૂનામાં જૂના પુરતકમાંથી એકીકરણનો સિદ્ધાંત સ્વયં પતી મનોહર નસા પસંદ કરવામાં આવી હતી. સ્વાગત સંમિતિનાં અધ્યક્ષ મયુરભાઈ જર્નાલ, મહા-રાણી શ્રીમતી સુચારદેવીએ સર્વત્ર સ્વાગત કરીને વ્યાખ્યાન આપ્યું. તે પછી પ્રમુખસ્થાનેથી લેડી અબ્દુલ કાદરે ભાષણ કયું. પોતાનું વ્યાખ્યાન ઉર્દુમાં કરવાની તેમની ઇચ્છા હતી. તે છતાં કલકત્તામાં ઘણાં જણો એ ભાષા નહિ સમજી શકે, એવી સૂચના થવાથી તેમણે અંગ્રેજીમાં ભાષણ છપાવીને પાંચું હતું. એ જાનને વ્યાખ્યાનેતિના સાર અન્યત્ર આપેલો હોવાથી તે વિષે વધારે જણતું મને યોગ્ય લાગતું નથી. એ પુરૂ થયા પછી શ્રીમતી સરોજિની નાઇકુની ખાખારા છૂટી. કોઈ પણ વિષય પર જોઈતી વખતે જોતાજોતોને મંત્રમુગ્ધ કરી નાંખવાની એમની અદ્ભુત કલા જગત્પ્રેરે છે. અંગ્રેજી જેવી પરભાષા પર પણ એમણે એટલું પ્રભુત્વ મેળવ્યું છે, કે એક પછી એક મનોહર શબ્દરચના એમના મુખમાંથી વરસાદની ધાર માફક પડતી જાય છે. અનેક વખત સાંભળ્યા છતાં પણ એમના વ્યાખ્યાનનો

મોડ એટલેજ રહે છે. દર વર્ષે પરિપક્વને ખેડે દિવસે પુરોણે પણ નિમંત્રણ કરવામાં આવે છે. તે પ્રમાણે કલકત્તામાં રહેનારા કેટલાક સફળકર્યો આળખા હતા. તેમાંથી પણ થોડા જણે વ્યાખ્યાન કર્યો, અને સ્ત્રીઓના વ્યાખ્યાનના ઉત્તર આપ્યા.

ખીજે દિવસે દરેક પ્રાંતમાંથી આવેલાં પ્રતિનિધિઓનાં મંત્રિણે પોતપોતાને રથજે ગયા વર્ષે દરમિયાન કરેલા કાર્યોનો અહેવાલ વાંચી સંભળાવ્યો. આ અહેવાલ પરથી ધણું જાણવાનું મળે છે. પરિપક્વમાં તો માત્ર કાચો થઈ શકે. પણ તેને અમલમાં મૂકવાનું કામ તો આખા વર્ષમાં બધી સ્ત્રીઓ પોતાના શહેર અથવા પ્રાંતમાંજ કરી શકે. શિક્ષણ તથા સમાજ સુધારાના વિષયોમાં એક પ્રાંતની સ્ત્રીઓ કેવું કામ કરે છે, તે જાણવાથી ખીજા પ્રાંતની સ્ત્રીઓને માર્ગદર્શક સૂચનાઓ ધણી મળે છે. તે ઉપરથી પોતાના કાર્યમાં તેઓ ફેરફાર તથા સુધારો કરી શકે છે. આટલા મોટેજ દરેક પ્રાંતના કાર્યોનો અહેવાલ બતાવવામાં આવે છે.

દર વર્ષે પરિપક્વ તરફથી એક કોન્સર્ટ કરવામાં આવે છે. એટલે જુદા જુદા પ્રાંતની સ્ત્રીઓ સંગીત તથા કેટલાક નાટ્યપ્રયોગો કરી બતાવે છે. તેમાં ટીપ્પટ રાખવામાં આવે છે અને શહેરનાં સંભારિત સ્ત્રીપુરો જોવા આવે છે. તેની ઉપજ પરિપક્વના ફંડને મળે છે. આ વખતે કલકત્તાની સ્ત્રીઓએ ડૉ. રીન્ડનાથ રોગિયરનું ‘વાસ્મિક પ્રતિભા’ ગામનું નાટક લગવ્યું હતું. તેમાં પુરોણની મદદ પણ લીધી હતી. કારણ કે પુરોણે જાણ તેઓજ ઉત્તમ રીતે લગવી શકે. ડૉ. રોગિયરનું લખેલું નાટક એટલે તેનાં સુલભાન કરવાની જરૂર નહિ. લગભગ આખું નાટક સંગીતમાં લગવાયું હતું. એમાં કાંઈ રસ ધણેજ હોય, છતાં પાત્રો પરિણમે મુખી થતાં હતાં. હંદોરાઓની ભવંદરના

આગળ વનદેવીઓની કામલતા ધણીજ મધુર લાગતી હતી. લક્ષ્મી અને સરસ્વતી એ બંને દેવીઓ બાણે સાક્ષાત્ સ્વર્ગમાંથી ઉતરી આવી હોય તેવી લાગતી હતી. કોન્સર્ટમાં મુખ્યતરીકે બહેનોએ ગરબા કર્યા હતા. મુખ્ય રાતમાં તો ગરબા બહુજ સામાન્ય લાગે છે. પરંતુ બંગાળીઓને તો તે જોઈને ધણી નવાઈ લાગે છે. કારણ કે બંગાળમાં તેનો ખીલકલ રીવાજ નથી. સારા ઘરની યુવતીઓ અભિનય સાથે સંગીતનો પ્રયોગ કરી બતાવે એજ તેમને આશ્ચર્યજનક લાગે છે. ખેલા ગરબામાં શ્રી નક્ષિની દલાસે સંગીત માથે થોડા તત્વનો પ્રયોગ કરી બતાવ્યો હતો. આપણે ત્યાં નવરાત્ર વખતે માથા પર છિન્ન વાળી માટલી તથા તેમાં દીવો મૂકીને સ્ત્રીઓ ગરબા ગાય છે, તેવી રીતે આ કોન્સર્ટમાં ખીજે ગરબો ગાવામાં આવ્યો હતો. અંધ-કારમય સ્ટેજ પર તે ધણુંજ સુંદર લાગતું હતું એમ પ્રેક્ષકો કહેતા હતા.

ખીજે દિવસે કાર્યકર્તાઓ તથા બધાં પ્રતિનિધિઓની છબી પાડવાની હતી. બધી સુનારીઓ રંગબેરંગી વસ્ત્રો પહેરીને સવારમાં બેઠી આવી પહોંચી હતી. છબીમાં કેવાં કપડાં સારાં પડે એનો વિચાર ધણીએ પહેલેથી કરીને તે પ્રમાણે તૈયારી કરી હશે. પરંતુ એક મુખમાં બનેા કે અઢીસો માણુમની છબી પાડવાની હોય ત્યાં માત્ર આગવી હાર સિવાય બધાંનાં કપડાં તો ઢંકાઈ જ નાંખ. તે જોઈને ધણું નિરાશ થયાં હશે. દર વર્ષે છબી તૈયાર થઈને છપાય છે, ત્યારે બધાંનાં માત્ર ઝીણું મુખ જોઈ શકાય છે. સ્ત્રીઓની પરિપક્વ એટલે ફક્ત વસ્ત્ર તથા અલંકારનું પ્રદર્શન થાય, એમ કેટલાક લોકો માને છે. પણ આ માન્યતા ઘણે અંશે ખોટી છે. સ્ત્રીઓ વિધિવિધ વસ્ત્ર તથા અલંકાર પહેરીને ત્યાં આવે છે ખરી પણ તે માથે કામ પણ કરે છે. વળી યોમતી સૌ. લક્ષ્મી કુટી મેનન જેવી સ્ત્રીઓ પણ રોપ

છે, જે દરેકને સાદાં શ્વેત વસ્ત્રો જ પહેરે છે. ને શરીર પર એક પણ અલંકાર પહેરતી નથી. પરિવહમાં ઘણી શિક્ષિત સ્ત્રીઓ એવી હોય છે કે જે સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ કરવા માટે ઘણાં વર્ષોથી પ્રયાસ કરતી આવી છે, અથવા જે પરિવહને નિર્વિધને પાર પાડવા માટે પહેલેથી છેલ્લે સુધી તનતોડ મહેનત કરે છે. આ પરિવહની શરૂઆત ૧૯૨૭ માં કરવા માટે સૌથી વધારે ધન્યવાદ શ્રીમતી માર્ગેટ કઝીન્સ તથા શ્રીમતી સુરોજિની નાયકને ઘટે છે. આ બંને સન્મારીઓએ હિંદની સ્ત્રીઓની જે સેવા કરી છે તે સર્વને વિદિત છે. એટલે વધારે કહેવાની આવશ્યકતા નથી.

જંગાળના પ્રખ્યાત સુધારક શ્રીયુત સ્વ. રામમોહનરાયની શતાબ્દી આ વખતે જ કલકત્તામાં ઉજવાતી હતી. તેમાં અખિલ હિંદ-મહિલા પરિવહનાં પ્રતિનિધિઓ માટે એક દિવસ ખાસ રાખવામાં આવ્યો હતો. તેમાં મયુરબંજનાં મહારાણીને અધ્યક્ષસ્થાન આપવામાં આવ્યું હતું. જંગાળમાં સમાજ સુધારાની શરૂઆત સૌથી પહેલી સ્વ. રામમોહનરાયેજ કરી હતી. તેમાં પણ સ્ત્રીઓને પડદાનો ત્યાગ કરાવીને સ્વતંત્રતા અર્પવા માટે તેમણે ઘણો શ્રમ લીધો હતો. એટલે જંગાળની સ્ત્રીઓ સદા તેમની આભારી છે. તેમણે જે બ્રાહ્મધર્મની સ્થાપના કરી હતી, તેમાં જોડાનાર સ્ત્રીઓજ અત્યારે જંગાળમાં સૌથી આગળ પડતી અને શિક્ષણ પામેલી છે. આ સુધારાની અસર વખતે જતાં આખા હિંદમાં યદ્ય હતી.

પરિવહની ખેડક પુરી યાય એટલે દરેકજા સાંજે કોઇને કોઇ જગ્યાએ પાર્ટી તો હોય જ. કલકત્તા જેવું મોટું શહેર. એટલે ત્યાં પાર્ટી કરનારાં શ્રીમતો ઘણાં હોય, અને સ્ત્રીઓની સંખ્યાઓ પણ ઘણી હોય. આખા દિવસમાં શરીર અને મગજને જે શ્રમ પડે તે પછી સાંજે પાર્ટીમાં બંધાતે ઘણો જ આનંદ આપે છે. સ્વાભાવિક છે. સ્ત્રીઓની પરદેશમાં રહેતી

અખીઓ સાથે આનંદગોષ્ઠિ કરવાનું આજ સ્થાન હતું. તેમજ ડેલીગેટ્સ કે પમાં રાત્રિને સમયે જઈને જોઇએ તો ત્યાં પણ બધાં ગમત કરતાં હોય. પોતાની ઓળખાણવાળી સ્ત્રીઓને રહેવાનો ઓરડો દર મળ્યો હોય તો તેને પોતાને સ્થાને લઈ જાય ને ત્યાં કંઠા મરકરી ને ગાપાં શરૂ થાય. જેને સંગીત આવડતું હોય તે ગાય, અને ન આવડતું હોય તે પણ અંદર જોડાઈ જાય.

સૌથી વધારે આનંદ તો એકસકર્શનમાં આવ્યો. દર વર્ષે સ્વાગત સમિતિ એવી ગોઠવણ કરે છે, કે બધાં પ્રતિનિધિઓને શહેરથી થોડે દૂર ઉગાણી માટે લઈ જવાં, અને જોવાલાયક જગ્યા હોય તે ખતાવવી. કલકત્તાની બહેનોએ અમારે માટે એક આખી સ્ટીમકોચ ભાડે લીધી હતી. અંલબત ખર્ચમાં અમારે થોડો હિસ્સો આપવો પડ્યો, પણ મહેનત તો એમણે જ કરી હતી. કલકત્તાના ખાંરામાં સ્ટીમકોચમાં ખેસીને અમે દોઢ કલાક ર્ષ્યાં, અને ઇતિહાસમાં પ્રસિદ્ધ બજારબજાર નામની જગ્યા છે, ત્યાંસુધી અમને લઈ ગયાં. દુગલી નદીના ખાંરામાં અનેક સ્ટીમરો, હોંચ, તથા હોડીઓ હતી. કોઇ સ્થિર પડેલી હતી ને કોઈ પાણી પર આમતેમ ફરતી હતી. આખરે અમે બોટનીકલ ગાર્ડન્સમાં ઉતર્યાં, અને એ સુંદર બાગમાં એક કલાક ર્ષ્યાં. ત્યાંનું વિશાળ વડનું વૃક્ષ જોયું ને ઘણાંએ લીલાં નાળિયરનું પાણી પીધું. અમારે માટે ખાવાની વ્યવસ્થા સ્ટીમકોચમાં જ કરી હતી. આ ઉગાણી વખતે દરેક સ્ત્રી પોતાના ધરની ફિકર ચિંતા ભૂલી જાય છે. મોટી ઉંમરની સ્ત્રીઓ પણ ન્હાનાંની માફકજ વર્તે છે. સ્ટીમકોચમાં જોયું હોય તો કોઇ સ્ત્રીઓ ગીત ગાતી હોય, કોઇ વાતો કરતી હોય, તો કોઇ બાળકોના જેવી રમત રમતાં દોડદોડ કરતી હોય. પંજબ, જંગાળ ને સિંધની સ્ત્રીઓને ગરજા ગાતાં બીજકુલ ન આવડે. તે છતાં ગુજરાતી સ્ત્રીઓ સાથે તેઓ ગરજા ગાવા મંડી જાય, અને આખા

સમુદાયમાં હાથપરસ ફેલાઈ નવ્ય. આ વખતે ગરીબ ને શ્રીમંત અથવા મોટી ને ન્હાની વચ્ચે ભેદ બૂલી જવાય છે. અધાન સરખાં ધરને આનંદ કરવા માટે આવેલાં હોય છે.

હવે પરિષદનાં દરારો વિષે થોડું કહેવું નોંધએ. કેળવણીને લગતા દરારોમાં, બાળકોને પ્રાથમિક શિક્ષણ મફત આપવું નોંધએ, શાળાઓમાં બાળકોની તંદુરસ્તી સુધારવા માટે વૈદ્યકીય તપાસ અને શારીરિક શિક્ષણ મળવું નોંધએ, વગેરે દરારો હતા. તેમજ કન્યાઓ માટે સારાં છાત્રાલયો સ્થાપવાની આવશ્યકતા જણાવી હતી. એક દરાર એવો હતો કે રીતિ-માની ફિરમે તથા જાહેર ચિત્રો પર સરકારે વધારે અંકુશ રાખવો નોંધએ, અને સેન્સરની દરેક કમીટીમાં સ્ત્રીઓની નીમણૂક થવી નોંધએ. મજૂરોને લગતા દરારો આ વર્ષે ઘણા હતા. તેની ચર્ચા માટે અંબેડેરે દિવસ ખાસ ભૂલો રાખ્યા હતા. મિત્રો, ખાણો, ચકાના બગીચા તથા એવી બીજી જગ્યાએ કામ કરતી સ્ત્રીઓ તથા બાળકોને ઘણી હાડમારી વેહવી પડે છે. તેમની તંદુરસ્તી, સ્વચ્છતા, કે રીતિ સાચવવાની દરકાર તેમના માલિકોને બીજાકુલ હોતી નથી તેથી આ બધી બાબતો લક્ષમાં રાખીને કાયદામાં સુધારા કરવાની સરકારને વિનંતિ કરવી, એવા ઘણા દરારો પરિષદમાં પસાર થયા. પરંતુ શ્રોતાજનોને સાંભળવાની ખરી મઝા તો સમાજ સુધારાને લગતા દરારો પર જ્યારે ચર્ચા થાય છે, ત્યારેજ પડે છે. કારણ કે એવા દરારોમાં ધણીવાર મનભેદ પડે છે ને રસાકસી આગે જન્મે પક્ષમાંથી દલીલો ચાપ છે. સ્ત્રીઓના મનાધિકાર મેળવવો, વારસા તથા લગ્નના કાયદામાં સ્ત્રીઓને ધોરણે અન્યાય અટકાવવો, વેરપાલકો અંધ દરારવાં, અનીતિ માટે કન્યાઓનું વેચાણ થવું અટકાવવું, તથા અજાન લાઇસેન્સ ધોષો કરનાં અંધ કરવી એ બધા દરારોમાં સાધારણ ચર્ચા પદ, પરંતુ સૌથી વધારે ચર્ચા સંતતિ

નિયમનના દરાર પર થઇ. આપણા સમાજમાં લોકોની ગરીબ સ્થિતિ અને દુર્બળ શરીર જોતાં, સંતતિ નિયમનનું સાસ્ત્રીય જ્ઞાન લોકોને આપવા માટે સંસ્થાઓ કહાડવી નોંધએ એવા દરાર હતા. કેટલીક સ્ત્રીઓએ એવી દલીલ કરી કે સંતતિ ઓછી કરવા માટે કૃત્રિમ ઉપાયો ન કરતા, પણ સંયમ તથા બ્રહ્મચર્ય પાળવું. ત્યારે તેના વિરોધીઓએ કહ્યું કે એ માત્ર મોડેરેટી બોલવાનું જ મોડેરેટ છે, અમલમાં મૂકવું અશક્ય છે. કૃત્રિમ ઉપાયો કુદરતની વિરુદ્ધ છે ખરા પણ એમ તો માન્ય-મની દરેક સોધ કુદરતની વિરુદ્ધ જ છે. એંગ્રોસેનમાં હડવું અથવા શરીર પર આપરેશનના શસ્ત્ર-પ્રયોગ કરવા એ પણ કુદરતની વિરુદ્ધ છે. તે બધુંજ આપણે આ જમાનામાં કરીએ છીએ. આ દરારના વિરુદ્ધ પક્ષમાંથી એકજાણુ ગોડ્યુ' કે કુમારિકા આખી છંદગી સુધી બ્રહ્મચર્ય પાળી શકે તો વિચારિતા થોડો વખત કેમ ન પાળી શકે ? ત્યારે દરારની તરફેણનાગાંએ કહ્યું કે કુમારિકાને તો ફક્ત પોતાના મન પર સંયમ ગ્રાખવાનો છે, પરંતુ વિચારિતાને તો પુરૂષ જે પોતાનો પતિ છે તેની પણ મરજ સાચવવી પડે છે. ત્રિપુરૂષ જન્મેનો સહયોગ હોય તોજ બ્રહ્મચર્ય પાળી શકાય. વળી સ્ત્રી કરતાં પુરૂષમાં સંયમ ઓછો હોય છે. આવી રીતે રસાકસી ભરી ચર્ચા એટલી લાંબી ચાલી કે આખરે બોલનારાંઓને અટકાવવાની પ્રયુખને ફરજ પડી છેવટે મતની ગણતરી કરતાં સંતતિ નિયમનની તરફેણ કરનારાંના મત વધારે થવાથી તાળીઓના અવાજ સાથે દરાર પસાર થયો.

આ પરિષદમાં ધ્યાન ખેંચવાની એક વાત એ છે કે જે સ્ત્રીઓ ત્યાં આવે છે ને પોતાની જાણ તથા કામના ભેદ તકન વિસરી જાય છે. હિંદુ, પારસી, ખ્રિસ્તી, મુસલમાન બહેનો એકઠી થઈને માત્ર સ્ત્રીઓ તથા બાળકોનું હિન કેવી રીતે સાધવું એજ વિચારમાં નજીબ થાય છે. પુરૂષોની મઝાઓ કરનાં

સ્ત્રીઓમાં વધારે સંખ્યા જણાય છે. પંચજન્ય, ગુરુદાસ, બંગાળ, મહારાષ્ટ્ર, મરાઠા વગેરે દરેક પ્રાંતની સ્ત્રીઓ અહીં એકઠી થાય છે, અને પોતાની કુખી બહેનોનાં કુખાનવારણ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. આ વર્ગે નાગપુરથી બે હરિજન બહેનો પણ પ્રતિનિધિ યજ્ઞને આવી હતી તેમનો સંકાર માનપૂર્વક થયો હતો.

આ પરિવ્રજામાં જે કાપડમાં કાર્યકર્તાઓ હતાં અને હવે નવાં ચર્માં છે, તેમને ખરેખર મન્યવાદ થતે છે. શ્રી. કમલાદેવી ચરોપાધ્યાયે ત્રણેક વાંકા સુધી સેક્રેટરી તરીકે કામ કર્યું હતું. ત્યાર પછી શ્રી. ઐ. લક્ષ્મીબાઈ રાજવડે એ કામ કરતાં હતાં આખું વર્ષ તેમને સતત મહેનત કરવી પડે છે. હિંદના બનીસ તેવીસ વિભાગમાં આ પરિવ્રજા દરેક લીજ્યાસની ખબર પહોંચાડી, તેમના પતેના ઉત્તમ આપવા, વાર્ષિક પરિવ્રજાની તૈયારી કરવી વગેરે કામ હમેશાં આજુબજા હોય છે. સેક્રેટરી ઉપરાંત બીજા કાર્યકર્તાઓને પણ મજો શ્રમ પડે છે.

કોઈ એવો પ્રશ્ન કરશે કે આવી પરિવ્રજા દર વર્ષે ભર્યાંથી શો લાભ છે ? સ્ત્રીઓ એકઠી થઈને મહેરોથી કરાવો પસાર કરે તેમાં કોને કાપડો થવાનો છે ? ઉત્તરમાં કહેવું પડશે કે આવી પરિવ્રજા લાભ પ્રત્યક્ષ કરતાં પરોક્ષ મળ્યા વધારે છે. એક તો જે શહેરમાં તે ભરાય છે, ત્યાંની સ્ત્રીઓમાં ધણી ગર્ભવિત્તિ આવે છે. સ્ત્રીઓ વગેરે થયે પરિવ્રજા ભરાવાથી ધણી સ્ત્રીઓ પડશે છોડીને છૂટથી બહાર ફરતી થઈ છે. સમાજ પ્રત્યે સ્ત્રીઓની પણ કંઈ જવાબદારી છે, એવું હું અત્યંત બહેનને પણ લાગવા માંડ્યું છે, પરિવ્રજામાં જે કરાવોની ચર્ચા થાય છે, તે વિષે સ્ત્રીઓના વિચાર કરતાં થાય છે, તે સૌક્યમત કે જગવાય છે. દરેક પ્રાંતની સ્ત્રીઓ પોતાના શહેર કે ગામમાં સમાજ સેવાનું કંઈક કાર્ય શરૂ કરે છે, કારણ કે વર્ષની આખરે પરિવ્રજામાં પો-

તાના કાપડો અહેવાલ બતાવવો પડે છે. વળી પરિવ્રજા જે કરાવોમાં દેશના કાપડ બદલાવવાની ચૂચના હોય છે, તે બધા સરકાર પર મોકલવામાં આવે છે. સરકાર કંઈ એકદમ કાપડ બદલી શકતી નથી. પણ આખા દેશની સ્ત્રીઓનો અસુક અભિપ્રાય થયો છે એટલું તો તેને ખબર પડે છે. હિંદી સરકાર, અથવા ઇંગ્લેન્ડની માર્કેટ અથવા કોઈ પણ આંતરરાષ્ટ્રીય મંડળ પર અખિલ હિંદ મહિલા પરિવ્રજા જે પ્રભાવ પડી શકે, તેવો કોઈ પણ એક પ્રાંતની સંસ્થાનો પડી શકે નહિ. હિંદના ભવિષ્યના ચત્યબધારણમાં સ્ત્રીઓને મતાધિકાર અસુક રીતે મળવો જોઈએ, એવી આ પરિવ્રજાની મામણી છે, તે જણાવવા માટે તેણે પોતાના પ્રતિનિધિઓને જોઈતી પાર્કમેન્ટરી કમીટી સમક્ષ ઇંગ્લેન્ડ મોકલ્યાં હતાં. તેમના જવાબી કંઈક તો અસર થશે જ એવી આશા છે. કદાચ થાય તો પણ હિંદની સ્ત્રીઓ પોતાના વાજબી હક માટે લડવાને શક્તિમાન છે, એટલું તો પરદેશી રાજ્યકર્તા તથા બીજા દેશના લોકો પણ જાણી શકશે. શું આ લાભ ઓછો છે ? અખિલ હિંદ મહિલા પરિવ્રજા અસ્તિત્વ ન હોય તો આ કાર્ય કેવી રીતે થાય ? વળી યુરોપ, અમેરિકા, જાપાન આદિ દેશોની સ્ત્રીઓ તો આપણા કરતાં ધણી જ આગળ વધેલી છે. તેમનામાં શિક્ષણ તથા સુધારાનો પ્રચાર ધણે થયેલો છે. તે છતાં એ દેશોમાં સ્ત્રીઓનાં મંડળો તથા સંસ્થાઓ રચાવાની જરૂર પડે છે. તો પછી હિંદ જેવો દેશ જેમાં ખાસ કરીને સ્ત્રીઓ ધણી જ અસિદ્ધિ અને ગુણ વિચારની છે, તેમાં આવી સંસ્થાની જરૂર કેમ ન હોય ? કદાચ હાલ તરત એ સંસ્થાના પ્રત્યક્ષ લાભ ન જણાય, તો પણ પરોક્ષ રીતે જે લાભ થાય છે તે આગળ જતાં માન્ય પડશે. વળી શારદા એક્ટ જેવો મોટો કાપડો ધણે ભાગે આ પરિવ્રજા પ્રવાસથી જ પસાર થયો છે, તે પણ કહેવું જોઈએ.

લગ્ન અને કુટુંબ ભાવનામાં વિચાર પરિવર્તન

લેખક : શ્રી. કંચનલાલ ત્રિલોચનદાસ મરચંદ

એમ. એ., એવ્એલ. બી.

(લેખાંક ૫ મા)

સંયુક્ત કુટુંબ વિષેના વિચારો

અ વર્ગનાં યુવાનોનાં સંયુક્ત કુટુંબ વિશેનાં વિચારોનું પૃથક્કરણ કરતા જણાય છે, કે સુબાઇમાં ૧૩ યુવાનો સંયુક્ત કુટુંબની તરફેણમાં છે, ૭૦ વિરૂદ્ધ છે અને ૩૨ ના જવાબો વચગાળાનાં છે. ગુજરાતમાં પણ તરફેણમાં ૪૭ વિરૂદ્ધમાં અને ૬ નીચ વર્ગનાં છે. બ્યારે પુનામાં ૨૪ યુવાનો તરફેણમાં ૪૪ વિરૂદ્ધમાં અને ૧૩ 'mixed' વિચારો ધરાવે છે.

સુબાઇનાં ૬, ગુજરાતના ૭ અને પુનાનાં ૨ યુવાનોએ એ પ્રશ્નો જવાબ જ આપ્યો નથી.

સુબાઇ અને પુનાનો એક એક યુવાન વસુધેવ કુટુંબકર્મી મંત્રથીપણા કરે છે.

સુબાઇનો એક ધગશત્રાજો બાઇ તો મિત્રોનાં સંયુક્ત કુટુંબ રચવાની હોંશ દેખાડે છે.

પુનાનો એક ભાઇ કુટુંબોની 'પાલોમેટ' જેની મગ્ગા' રાખવાની સૂચના કરે છે. બ્યારે એક બીજો ભાઇ નાનાં નાનાં કુટુંબોનું એક સંયુક્ત મેડળ રાખી, તેની મધ્યસ્થે લગામ કુટુંબનાં એક મન્યમાં રાખવાની સૂચના કરે છે.

૪ વર્ગનાં યુવાનોમાંથી સુબાઇનાં ૧૬ તરફેણમાં ૬ વિરૂદ્ધમાં અને ૬ નાં વિચારો mixed છે.

ગુજરાતમાં ૮ તરફેણમાં ૧ વિરૂદ્ધમાં ૧ મિશ્રિત.

ઉપરનાં પૃથક્કરણ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે કુટુંબ સંસ્થાના વિષયમાં યુવાનો લગભગ અડધોઅડધ વહેંચાઇ ગયેલા છે. સુબાઇ અને પુના કરતા ગુજરાતમાં વધારે યુવાનો સંયુક્ત કુટુંબની તરફેણમાં છે. પુનામાં સંયુક્ત કુટુંબનો વિરોધ કરનારાં ગુજરાત અને સુબાઇ કરતાં વધારે છે. બ્યારે સુબાઇમાં મિશ્રિત વિચારો ધરાવનારા અન્યસ્થળો કરતાં વધારે છે. એ મૂલ્ય છે કે સુબાઇ અને ગુજરાતનાં યુવાનો કરતાં પુનાનાં યુવાનો કુટુંબ સંસ્થાને અંગત દ્રષ્ટિબિન્દુથી (Individualistic) વધારે જુએ છે. ગુજરાતમાં એ દ્રષ્ટિબિન્દુ તદ્દન થોડું છે.

સંયુક્ત કુટુંબની તરફેણ કરનારા ઘણાં ખરાં આર્થિક કારણોને લીધેજ તેમ કરે છે. અન્ય કારણોમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે એ સંસ્થાને લીધે માનવજાતમાં ઘણાં વિશિષ્ટ ગુણોનો વિકાસ થાય છે જેવા કે 'આપ લે' કરવાની રીત, લાગ, એવા, ઉદારતા-વી. કેટલાકો તો 'ભેગાં રહેવામાં બળ છે.' (Unity is strength) નાં સૂત્રમાં માને છે. અલગતા થોડાકોએ એ દ્રષ્ટિબિન્દુ પણ રજુ કર્યું છે કે સુખ્ય મન્ય (કુટુંબના કતા) ની બેદુકર્મીને લીધે અગર તો કુટુંબનાં મન્યો

વચ્ચે સલાહસંપનો નાશ થવાથી, સંયુક્તતા નાશ થવાનો સંભવ છે. પણ બીજા કારણોને લીધે (આર્થિક-વી.) એ ભાષણો સંયુક્ત કુટુંબની તરફથી કરે છે. એટલે એ સંરચા તૂટી ન પડે તે માટે એમાં ધરતા સુધારા કરવાની આવશ્યકતા છે એમ ભાષણો જણાવે છે.

સંયુક્ત કુટુંબની વિરૂદ્ધતાનાં કારણો સુખ્ય છે એ છે કે એને લીધે અંગત વ્યક્તિનો વિકાસ અશક્ય થાય છે. અને સમાજમાં દુકામ ખાડાઓ અને આગસુઓનો વધારો થાય છે. કુટુંબનાં સભ્યો વચ્ચે યતાં આંતર કલકને લીધે કેટલાક એ સંરચાનો વિરોધ કરે છે. એ તકરારોનાં કારણો મળ્યાં છે. ઘણા તરીકે કર્તાની જોડકાની અગર પદ્ધતિ એક અગર યોગ્ય સભ્યો ઉપર કુટુંબનાં ભરણ પોષણનો પડતો ભોજો. આદર્શ અને ભવનાઓનો પરસ્પર વિરોધ, અને સલાહસંપનો અભાવ-નીગેરે કેટલાક-અને ઘણો મોટો ભાગ નો સારી જુદા રહેવામાં સજામતી સમજે છે કે જેથી ભવિષ્યમાં પણ અધુલની ભાવનાનો લોપ થાય નહિ. યોગ્યનું એવું માનવું છે કે આધુનિક વાતાવરણ અને સંજોગો નોતાં સંયુક્ત કુટુંબ સંરચા વ્યવહાર નથી. વળી એ સંરચાને લીધે સ્ત્રીઓને ઘણું શોષણ પડે છે એવી પણ કેટલાકની માન્યતા છે. કેટલાક જણાવે છે કે એ સંરચા ગમે તેટલી સંદર હોય છતાં દાસનાં જીવનકલકને લીધે વ્યવહાર યથ શકતી નથી.

યુવાનોનો ન્દાનો ભાગ ૧૫-૨૦% જેટલો 'મિથિન' વિચારો ધરાવે છે. સંયુક્ત કુટુંબનાં કાયદા તેમજ ગૌરવના એ બંનેનું તેમને ભાવ છે. પરંતુ ઘણાઓ પોતાનો મોક્ષ મન આપેલા એ તેઓ નમ્મી કરી સકતા નથી.

સ્ત્રીઓનો વિચારો

| | સુખાષ્ટ | ગુજરાત | કુલ |
|------------|---------|--------|-----|
| તરફથી | ૫ | ૫ | ૧૦ |
| વિરૂદ્ધમાં | ૩૭ | ૧૭ | ૫૪ |
| મિથિત | ૫ | ૩ | ૮ |

સુખાષ્ટની ૪ અને ગુજરાતની બે બહેનોએ જવાબ નથી આપ્યા.

આમ સંયુક્ત કુટુંબનો વિરોધ કરનાર બહેનોની સંખ્યા ઘણી મોટી છે.

વિરૂદ્ધ યા તરફથીનાં કારણો યુવાનોએ જણાવ્યાં તેવાં છે.

આ પૃથકકરણ ઉપરથી એક ભવિષ્ય દર્શન થાય છે. આ ભવિષ્ય યુવતીઓનાં યનારા પતિઓને સંયુક્ત કુટુંબ સંરચાને ત્યાગ કરવાની ફરજ પડશે. કારણ આવ વિચારવાળી સ્ત્રીઓને જ્યારે તેઓ પરજો ત્યારે સંયુક્ત કુટુંબમાં રહેવું અશક્ય થશે અને તેઓ વિભક્ત કુટુંબની બાંહેધરી કરશે જ. પરિણામે સંયુક્ત કુટુંબ સંરચા ઘણું જલદીથી નાબૂદ થઈ તેને સ્થાને વિભક્ત કુટુંબો વધતાં જશે.

પ્રોતોનાં વિચારો

અ વર્ગ

| | સુખાષ્ટ | ગુજરાત | કુલ |
|------------|---------|--------|-----|
| તરફથી | ૧૭ | ૧૬ | ૩૩ |
| વિરૂદ્ધમાં | ૧૭ | ૮ | ૨૫ |
| મિથિત | ૧૦ | ૧૧ | ૨૧ |

સુખાષ્ટનો અને ગુજરાતનો ૧ બાંધ જવાબ નથી આપતા.

આમાંની એક બહેન સંયુક્ત કુટુંબ એકે સારે રહેવું એટલું જ. કાયદાની દ્રષ્ટિએ સંયુક્ત નહિ-એવો અર્થ કરે છે.

૩ વર્ગ

| | સુબાધ | ગુજરાત | કુલ |
|------------|-------|--------|-----|
| તરફેલમાં | ૧૧ | ૭ | ૧૮ |
| વિરૂદ્ધમાં | ૩ | ૨ | ૫ |
| મિશ્રિત | ૩ | ૪ | ૭ |
| જવાબ ન | ૨ | ૧ | ૩ |
| આપનાર | | | |

આ ઉપરથી જણાય છે કે પ્રૌદીની બહુ મતિ સંયુક્ત કુટુંબની તરફેલમાં છે. ૨૧ વર્ષના અને ૨૨ વર્ષના ૭ મિશ્રિત વિચારો ધરાવે છે એ ધણું પ્રશંસનીય છે. એ પરથી એટલું સાબીત થાય છે કે પ્રૌદી જેઓ સંયુક્ત વિચાર દૃષ્ટિવાળા (Orthodox) છે અને સંયુક્ત કુટુંબની તરફેલમાં છે તેઓમાં ઘણાં (Maxed point માળા) સંયુક્ત કુટુંબની ખામીઓ અને ગેરફાયદાઓથી અજાણ નથી. એ વર્ગમાં ધણુ વ્યક્તિનું કૃષ્ણચિન્તુ વધુ ને વધુ ૫૬ થઈ જાય છે.

સંયુક્ત કુટુંબની તરફેલનું કારણ ધણુ મોટા ભાગ પ્રમાણે કેવળ ' આર્થિક ' છે.

આમ યુવાનો અગર યુવતીઓ કરતાં સંયુક્ત કુટુંબની બહિષ્કાર કરનારો વર્ગ પ્રૌદીમાં ઘણો મોટો છે. આગળ પડતી કેળવણી પામેલા ધણાં યુવાનો વિભક્ત કુટુંબની તરફેલ હોય છે.

આ પૃથક્કરણ ઉપર એક મામડી નજર કરતાં, આગળ જણાવ્યા પ્રમાણેનું અવિચલન મન નીચે તે નવાઈ નહિ;

જવાબ આપનારામાંથી ૨૨૪ યુવાનો ૬૫૫ સંયુક્ત કુટુંબમાં રહે છે. આમાંના ૭૬ સંયુક્ત કુટુંબસંસ્થાનાં વિરોધી છે. જ્યારે ૩૪ નાં વિચારે ' મિશ્રિત ' છે. આશરે ૫૫૬ સંયુક્ત કુટુંબની તરફે-

લમાં છે. કાકાઓ સાથે સંયુક્ત કુટુંબમાં રહેનારા યુવાનોની ધણી મોટી બહુમતિ સંયુક્ત કુટુંબની વિરૂદ્ધમાં છે. (સુબાધ કરતાં યુનામાં ઘણાં થોડા યુવાનો કાકાઓ સાથે સંયુક્ત છે.)

૧૦૨ યુવાનો વિભક્ત કુટુંબમાં રહે છે. આમાંથી ૩૫ જણાઓ સંયુક્ત સંસ્થાની તરફેલમાં છે. પર વિરૂદ્ધમાં છે. અને ૧૫ નાં વિચારે ' મિશ્રિત ' છે. આ અને વાત ઉપરથી એવું જણાય છે કે સંયુક્ત યા વિભક્ત કુટુંબના વાતાવરણને લીધે યુવાનોનાં વિચારોમાં ઘણો થોડો ફરક પડે છે.

સુબાધની ૧૩ અને ગુજરાતની ૪ બહેનો સંયુક્ત કુટુંબમાં રહે છે. સુબાધની બધી બહેનો કાકાઓ સાથે સંયુક્ત કુટુંબમાં છે. ગુજરાતી બહેનોમાંથી ૩ કાકાઓ સાથે અને ૧ ભાઈ સાથે રહે છે.

સુબાધની ઉપરોક્ત ૧૩ બહેનોમાંથી ૬ સંયુક્ત કુટુંબની વિરૂદ્ધમાં છે. ૩નાં વિચાર, ' મિશ્રિત ' છે અને ૬ના ૧ તરફેલમાં છે.

ગુજરાતમાં કાકાઓ સાથે ભેગી રહેલી બહેનો સંયુક્ત કુટુંબ સંસ્થાની વિરૂદ્ધ છે. બ્યારે લાંબ સાથે રહેલી બહેન તેની તરફેલ કરે છે.

આમ સંયુક્ત કુટુંબમાં રહેતી ૧૭ બહેનોમાંથી ૬૬૫ બેજ બહેનો એ મર્યાદા તરફ સંક્રાન્તિ શરૂ છે. જ્યારે ૧૨ બહેનો એનો વિરોધ કરે છે. એ બીના રસપદ જણાશે કે કાકાઓ સાથે ભેગી રહેતી ૧૬ બહેનોમાંથી ૧૨ સંયુક્ત કુટુંબની વિરૂદ્ધમાં છે. ત્રણનાં વિચારો મિશ્રિત છે જ્યારે કેવળ એક જ બહેન એ સંસ્થાની તરફેલમાં છે.

સુબાધમાં ૨૮ અને ગુજરાતમાં ૧૭ બહેનો વિભક્ત કુટુંબમાં રહે છે. આમાં

સુંબાઈની ૨૨ બહેનો વિલકત કુટુંબની તરફેણમાં છે, ત્રણ સંયુક્તની તરફેણમાં છે અને બેનાં વિચાર મિશ્રિત છે. એક બહેને તો જવાબ નથી આપ્યો. ગુજરાતમાં ૧૧ વિલકત કુટુંબની તરફેણમાં છે, બેનાં વિચાર Mixed વર્ગમાં આવે છે ત્યારે ફક્ત બે જ બહેનો સંયુક્ત કુટુંબની તરફેણમાં છે. બાકીની બે બહેનોએ જવાબ નથી આપ્યો.

આ ઉપરથી જણાય છે કે સંયુક્ત કુટુંબમાં રહેતી યુવતીઓમાંથી ઘણી થોડી બહેનો એ સંસ્થાની તરફેણમાં છે.

પ્રોટેનાં અ વર્ગમાં ૨૬ જણાઓ ભાષ્યો સાથે સંયુક્ત છે. તેમાંથી ૧૨ સંયુક્ત કુટુંબની તરફેણમાં છે, ૭ વિરૂદ્ધમાં અને ૭ નાં વિચારો મિશ્રિત છે. પાંચ ભાષ્યો કાકાઓ સાથે બેગા છે તેમાંથી ૩ સંસ્થાની તરફેણમાં અને એક વિરૂદ્ધમાં છે. એકનાં વિચાર mixed છે.

૨૭ જણાઓ વિલકત રીતે રહે છે. આમાંથી ૮ સંયુક્ત કુટુંબ સંસ્થાની તરફેણમાં, ૧૧ વિરૂદ્ધ અને ૮ નાં વિચારો મિશ્રિત છે.

પ્રોટેનાં ઘ વર્ગમાં સુંબાઈમાં ૭ જણાં ભાષ્યો સાથે સંયુક્ત છે. આમાંથી ૪ સંયુક્તની તરફેણમાં ૨ વિરૂદ્ધ અને એક મિશ્રિત. ત્રણ ભાષ્યો જેઓ કાકાઓ સાથે બેગા છે તેમાંથી એક ભાષ્ય તરફેણમાં. શ્રીજી 'મિશ્રિત'

વિચારવાળો અને શ્રીજીએ તો જવાબ નથી આપ્યો.

ગુજરાતમાં ૮ માંથી ૭ જણાં ભાષ્યો સાથે બેગા છે. આમાંનાં ૪ સંયુક્તતાની તરફેણમાં, ૨ વિરૂદ્ધમાં અને ૧ મિશ્રિત વિચારવાળો છે. કાકા સાથે બેગા - રહેતા એક ભાષ્ય સંયુક્ત કુટુંબની તરફેણમાં છે.

સુંબાઈનાં ૬ અને ગુજરાતનાં ૫ ભાષ્ય વિલકત કુટુંબમાં રહે છે. આમાંથી સુંબાઈનાં બે સંયુક્ત કુટુંબની તરફેણમાં છે. એકનાં વિચાર મિશ્રિત છે ત્યારે બાકીનાં બે ભાષ્યો તો જવાબ નથી આપતા.

ગુજરાતમાં બે તરફેણમાં, ૧ વિરૂદ્ધમાં ૨ નાં વિચાર Mixed વર્ગમાં આવે છે.

જે પ્રકારનાં કુટુંબમાં જવાબ આપનારાઓ રહે છે તેની અસર તેમનાં વિચારો ઉપર ઘણી થોડી યાવ છે એવું ઉપરનાં બહુ લખાણની રજૂ કરેલાં પ્રયત્નો ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે દેખાય છે. સંયુક્ત કુટુંબમાં રહેતા એવા યુવાનોનો જરા મોટો ભાગ સંયુક્ત કુટુંબની તરફેણમાં છે: વિલકત કુટુંબમાં રહેતા યુવાનોનું પણ એમજ છે.

આમ યુવાનોમાં અગર જો કે સંયુક્ત કુટુંબની તરફેણમાં અને વિરૂદ્ધમાં લગભગ સરખાજ મત પડે છે. છતાં યુવતીઓનો વલ્લે મોટો ભાગ સંયુક્ત કુટુંબ સાથે જોડાયેલો રહ્યો છે.

માતા (કોકરબે): "આજુ, તું કહે છે કે તારો માસતર યુંદ્ધ સ્વભાવનો છે પણ તું નથી માની શકતી. એવા કોકરબે એ વ્યતભાવનાં રમકડાં રમવાને માની આવે છે."

આજુ: "તે મને ક્યાં ખરીતવા જતા પડે છે ? નિશાળમાં કોકરબે પામેથી જ તું સીધાં જાં અપાં રમકડાં છે."



ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ-મુંબાઈ



(૧) ઉઘાડવામાં આવેલું ધરતીકંપ ફંડ. ઉત્તર હિન્દુસ્થાનમાં થંભળથી ખિંહાર અને આસામ સુધીના રેડોટા વિસ્તારમાં લયકર ધરતીકંપ (ભૂકંપ) થવાથી હાનિરો મનુષ્યપ્રાણીઓના નાશ થયો છે. ન્યાં, નદીઓ, નાળાં, સંગ્રામરો, કૃષાં વગેરેનાં બાંધ કામ કષયપામલ થઇ નાશ પામ્યાં હોય, ન્યાં ખેતીવાડીના પાકવાળા રેડોટા વિસ્તારોના વિભાગો છિન્નચિન્ન થઇ રહ્યા હોય અને મનુષ્ય પ્રાણીઓના કહ્વી ન રાકાય તેટલી સંખ્યામાં વિનાશ થઇ રહ્યો હોય તેને સ્વયં ધરખાર વગર, કપડાં-લગાં વગર, અન્નજળ વગર મહાન સંકટમાં ધરાયલા લોકોને દયાની લાગણીથી પ્રેરાઇ હિન્દના દરેક પ્રાન્તનાં લોકોએ દિવસોછપૂર્વક પોતાથી બનતી મદદ કરવી એ મનુષ્ય તરીકેની પવિત્ર દૃશ્ય અદા કર્યા બરાબર છે. સંસ્થામાં એટલું જ કે દયા એ સર્વધર્મનાં મોટા ઉપદેશ છે એમ સમગ્રી આપણાથી બનતી મદદ કરવા આપણે તત્પર થવું જોઈએ.

આવા ભયંકર બનાવથી આફતમાં આવી પડેલા મનુષ્યોને તાત્કાલિક બનતી મદદ કરવાના ધરાવાથી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ તરફથી ધરતીકંપ (ભૂકંપ) ફંડ ઉઘાડવામાં આવ્યું છે. આ ફંડમાં દયાની લાગણીથી દરેક દરેક ખંદેન પોતા તરફથી યથારાકિત મદદ કરી દુઃખી લોકોના આશીર્વાદ લેશે. આ ફંડમાં એકઠી થયેલી રકમો (ચોથા જગ્યાએ) ન્યાં બરાબર વ્યવસ્થાપૂર્વક કામ થતું હશે ત્યાં મંડળ તરફથી મોકલી આપવામાં આવશે.

નીચે મુજબ રકમો આ ફંડમાં બરાબર છે—

૩. ૧૦૦૦ રૂ. રોડ મૂળજીભાઈ માધવજી દ્રસ્તીના દ્રસ્તીઓ સર જગમોહનદાસ વરજીવનદાસ અને લેડી લક્ષ્મીબાઈ તરફથી
૩. ૧૦૦૦ શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ, મુંબાઈ.
૩. ૫૦૦ લેડી કૃષ્ણાગૌરી સીમનદાસ મેતલવડ.
૩. ૫૦૦ અ. લક્ષ્મીબાઈ માણેકલાલ. મ. તારીખેન ઇચનલાલ તરફથી.
૩. ૫૦૦ માધવબાગના દ્રસ્તીઓ સર જગમોહનદાસ વરજીવનદાસ અને રોડ મનોરદાસ ત્રીભોવનદાસ તરફથી.
૩. ૭૫૧ લેડી લીલાવતી કીકાભાઈ પ્રેમચંદ.

અને બીજી રકમો મળી રૂ. રા. ૬૦૦૦ જેટલી રકમ આ ફંડમાં બરાબર ગઇ છે.

અને આસા રાખીએ છીએ કે ખંદેનો આ ફંડ એકઠું કરવામાં બનતી મદદ કરી અમને આભારી કરશે. ફંડમાં મદદ કરનારાને સરેલાં નાણાંની પડોંચ આપવામાં આવશે.

આ ફંડમાં રોકડ કે ચકાથી નાણાંની મદદ કરનારાઓને—ગિરવામ એક રોકડ ઉપર આવેલી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળની એકાદિત્તમાં બપોરે, બેઘી ૭ (સે. ટા.) સુધીમાં—પોતાના ફાળા મોકલી આપવા વિનંતિ કરીએ છીએ.

(૨) મંડળને એટ સી. નેવાબજીન ચતુર્થજી મૂળજી લેડા મંડળમાં પેટન થઇ રૂ. ૫૦૦) મંડળને મેર આપ્યા જે મંડળ પ્રત્યે સદાનુચિત દર્શાવવા માટે આ બંદેનનો મંત્રીઓ આગાર માને છે.

(૩) શ્રી. જવેરચંદ મેઘાણીજી વ્યાખ્યાન-મંડળ તરફથી તા. ૨૭ ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૪ સનિવારે સાંજે સાડાચાર (૨૨. ૫.) વાગે મંડળના હોલમાં શ્રી. જવેરચંદ મેઘાણી ' કથામિતી-નવાં અને જુનાં ' એ વિષય પર કરશે.

(૪) શ્રી. રામપ્રસાદ બક્ષીજી વ્યાખ્યાન-શ્રી. રામપ્રસાદ બી. બક્ષી ' શિક્ષણ અને જીવન ' વિષે તા. ૧૫-૨-૩૪ સુવારે સાંજે સાડાચાર (૨૨. ૫.) વાગે મંડળના હોલમાં વ્યાખ્યાન આપશે.

હવેનાં વ્યાખ્યાનો વખતે વખતસર મહારવાને ઝમો વિનતિ કરીએ છીએ.

(૫) શ્રી વિદ્યાલયમાં દાખલ થવાની ખખર-સી વિદ્યાલયના નવા વર્ગો ફેબ્રુઆરી માસથી શરૂ થશે. ગુજરાતી બોધ ' ધારણ પાસ કુંથુ ' હોય અથવા તેટલું ' જ્ઞાન મેળવ્યું ' હોય એમાં મહેનોને સી વિદ્યાલયના પ્રથમ વર્ગના વર્ગમાં દાખલ કરવામાં આવે છે. દાખલ થયા છઠ્ઠનારે દાખલ પત્ર ન-ગુઆરીની આખર સુધી જરી મોકલવાં જોઈએ. દાખલપત્ર તથા અભ્યાસક્રમની વિગત મંડળની ઓફિસમાંથી મળી શકશે.

(૬) એજીયુલેન્સ કોમના વર્ગો-મંડળના હોલમાં ધી ઝામ્મે સીટી એજીયુલેન્સ ' કોર તરફથી ' અકસ્માતમાં પ્રાથમિક મદદ ' પહેલા વર્ગનો અને ' માંદાની માવજત ' નો બીજા વર્ગનો વર્ગ ચાલે છે. પહેલા વર્ગનો વર્ગ ડેફેન્ટ કુમુચ બી. જવેરી ચલાવશે. બીજા વર્ગનો વર્ગ સાન્નિ મેજર દિનમણિ બી. જવેરી ચલાવશે. પહેલા વર્ગનો વર્ગ દર સનિવારે સાંજે ૫ થી ૬ અને બીજા વર્ગનો વર્ગ દર શુક્રવારે સાંજે ૭ થી ૮ થી ચલાવવામાં આવશે. પ્રથમ વર્ગના વર્ગમાં દાખલ થયા છઠ્ઠનારાં બહેનોએ પોતાનાં નામો મંડળની ઓફિસમાં પહેલી તકે નોંધાવવાં.

(૭) વાર્ષિક લવાજમ ભરવા બાબત સભાસદોને નક્કી વિનતિ-મંડળનું વાર્ષિક લવાજમ ભરવાનું તા. ૧ લી સપ્ટેમ્બર થી શરૂ થયું છે મદિ પોતાનું વાર્ષિક લવાજમ (સને ૧૯૩૩ થી ૧૯૩૪ એગસ્ટ સુધી) સભાસદોએ મંડળનો સિપાઈ લેવા આવે ત્યારે દૂધા કરીને આપી દેવું અથવા મંડળની ઓફિસમાં મોકલી આપવું. કેટલાક સભાસદો ટેકાનું બદલે છે પણ પોતાના નવા ટેકા બાંની ખખર નહિ આપતા દોવાથી તેમના નામે મોકલવામાં આવતા ખખરોના કાગળો પોસ્ટ ઓફિસમાંથી પાછા ફરે છે. તેવા સભાસદો ઉપર ન્યાં સુધી પોતાનું ટેકાનું સુધરાવવામાં આવે નહિ ત્યાંસુધી મંડળની ખખરો મોકલવામાં આવતી નથી.

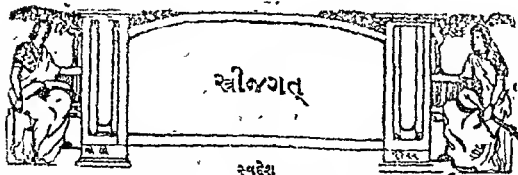


પત્ની: (ટેક્ની-મોટર હાંકવાના ધંધા કરતા-ચતિન): " કેમ આજે બાટનું બધું મોટું થયું ? "

પતિ: " મોટર નીચે એક બાટલી આવી ગઈ તેથી પંકચર પડ્યું હતું. "

પત્ની: " પણ એટલી બાટલી જોઈ શકાઈ નહિ ? બાલુપરથી મોટર ડોકવીતી. "

પતિ: " કેવી રીતે બાટલી જોઈ શકું ? એ બાટલી એક માણસના ગળામાં હતી ! "



સ્વદેશ

દિન્દી સ્ત્રીઓની યુનિવર્સિટી: ડૉ. કુર્લ-
ગ્રી, ડૉ. એસ. એસ. પારકર વગેરેની સહી સાથે,
પુનામાં આવેલી શ્રીમતી નાથીબાઈ દામોદર ઠાકરસી
દિન્દી સ્ત્રીઓની યુનિવર્સિટીને મદદ કરવાની અખીલ
કરવામાં આવી છે. યુનિવર્સિટીને મહુમ સર વિક-
લાસ દામોદર ઠાકરસીની રૂપિયા પંદર લાખની
સમુદાય વ્યાજ મળતું બંધ થવાથી યુનિવર્સિટીની
આર્થિક દાક્ષિણ લખતી બધ છે અને વર્ષે ૭૦૦૦૦
ને બચે છે. તા. ૧૮ એપ્રિલે શ્રી. કર્વે ૭૬ માં
વર્ષમાં પ્રવેશ કરે તે પ્રસંગે થેલી રૂપે આ મદદ
આપવામાં આવશે. યુનિવર્સિટી માટે મદદ મેળવવા
શ્રી. કર્વેએ જુદા જુદા પ્રસંગોએ વ્યાખ્યાનો પણ
આપ્યાં માંડ્યા છે. મુંબાઈમાં એક સમિતિ પણ
આપાઈ છે.

શ્રીમતી સરોજ વ્યાસ: મુંબાઈની ન્યુડરા
રૂપનાં મોન્ટેસોરી વિશ્વવિદ્યાલયમાં શ્રીમતી સરોજ
વ્યાસ-ડૉ. મોન્ટેસોરી પાસે બાળકલ્પલિતી નવી
પદ્ધતિનો અભ્યાસ કરી, યુરોપખંડનો પ્રવાસ કરી
પાછા મુંબઈ આવી પહોંચ્યાં છે.

પતિદેવ: (૧) પત્નીને પાતળી રીતે પૂરી
રાખી માર મારવાના આદેશ સૈર નારાયણ હર્દે
હાલ સરકારી સંમતિને છ માસ સખત કેળવી
છતાં પણ છે. ધનતા ચાપીયા વટે પતિ દેવે પત્નીને
હમ ત્યાં હતા. (૨) કલકત્તામાં પત્નીને
બોમ્બાઈમાં જઈ આવી મારી નાખવાના આદેશ સર
જી સુન્દર કુમારચંદને અને તેની માતાને નવ્ય
શિલ્પી સજી થઈ છે.

રૂપ-સપ્તીના બોમ્બ: (૧) મુંબાઈમાં
એ પી રૂપ રૂપ રહેતી મુંબાઈ મેળવેદ
એક નામની ૧૬ વર્ષની બહેન રૂપ કપર પાપી
સમ મરણ જતાં સાડી સળગવાથી હાડી મરણ
પાપી (૨) હાડીબાઈ નાનજી નામના બહેન

મુંબાઈમાં બાલુ પકવતાં સગી પર સાડી પડવાથી
હાડી મરણ પાપી. (૩) મુંબાઈમાં લેમિંગન રોડ
કપર છન્દુબાઈ નામની સ્ત્રી દીવાથી હાડી મરણ
પાપી. (૪) મુંબાઈમાં ખાંડ બાનરમાં
રહેતી શ્રીમતી વેળીબાઈ મજલાલ નામની ૧૮
વર્ષની દિન્દુ બહેન સગી સળગાવતાં હાડી મરણ
પાપી. (૫) મુંબાઈની હંસરાજ પ્રાગજી ઠાકરસી
રહેતાં શિક્ષિકા કુમારી કંચનબાઈ દામોદર વિલે-
પારસે ખાતે રૂપ સળગાવતાં સાડી સળગી જવાથી
હાડી મરણ પાપી. (૬) મુંબાઈમાં પાલકુની પર
રહેતી મણિબાઈ અંબાલાલ નામની સ્ત્રી પ્રાયમસ પર
ચઢા કરવા જતાં સાડી સળગી જવાથી મરણ પાપી.

આપધાત: બાલકનાં મરણનો આપાત સદન
ન થવાથી માનસિક અશાન્તિ થતાં એક ધોળી
સ્ત્રીએ મુંબાઈમાં મુંબાઈની તળાવમાં પડી આપધાત
કર્તા.

ગોવર્ધન નયતી: મુંબાઈમાં બન્યુઆરી
માસની રાત્રાતમાં 'સરસ્વતીચંદ્ર'કાર રૂપ. શ્રી
ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠીની પુરુષતીથી હન્યાઈ. તેને
અગે મીસીસ કેજ તેમજ છતાં પ્રમુખપદે સ્ત્રી સંમેલન
થયું હતું. આ ઉપરાંત મુંબાઈમાં તેમજ અન્ય
જુદા જુદા બંદોબસ્તે વ્યાખ્યાનો આપવામાં બામ
લીધો હતો.

શ્રીમતી કમળાબાઈ એમ વિજયકર અધીમાં
ઓનરરી મેજસ્ટ્રેટ નીમાનારો પદેલાં જ બહેન છે.

ભરણુચોપણ માટે ફરિયાદ: સુરતમાં
રહેતાં શ્રી. અંબાલાલ કસનજી વચીએ એક પત્ની
છત્તી દોષા છતાં બીજાપર લગ્ન કરવાથી તેમના
પ્રથમ પત્નીએ તેમની પાને માસિક રૂ. ૫૦ નું
ભરણુ ચોપણ મેળવવા સુરતના સીડી મેજસ્ટ્રેટની
દોરમાં ફરિયાદ માંડી છે.

પુનર્જનન: ધમગાગા મોઢ તાકાત રહે-

બંદુબાઇ દેવશંકરે કછોશી મામનાં મુખ્ય શિક્ષિકા તરીકે કામ કરતાં ઔદિચ્ય શાળાશુ જ્ઞાતિનાં વિધવા બાળાઓને નૈરાતમ શુકલ સાથે પુનર્જીવ કર્યું છે.

શારદા કાચદાનો લગ્ન: ઉમરેકના બાટ શંકરલાલ બેશંકરે પોતાના ૧૫ વર્ષના પુત્રનું લગ્ન ગઈ સાલ કર્યું તે માટે શુભરાતે સંસાર સુધારા સમાજના મંત્રી શ્રી. ગુરુલાલ મુને વરના આપ, દાદા, બે ગાર અને કન્યાના આપ પર ફરિયાદ માંડી છે.

વિધવા પુનર્જીવને મંજુરી: સુરતની દશાલાઃ મણિક જ્ઞાતિનાં પંચે જ્ઞાતિ બંધુઓની અરજીને અંગે વિધવા પુનર્જીવને મંજુરી આપી છે અને લગ્નના બેટા જ્ઞાતિનું ઘણું પુનર્જીવ વખતે કરવાનો કાર્ય કર્યો છે,

વિવાહ તોડવા માટે દંડ: જ્ઞાતિના નિયમ વિરૂદ્ધ પુત્રીના વિવાહ તોડી તેને અન્ય સાથે પરણાવવા માટે ભરતના શ્રી. મણિકલાલ ત્રિકમ્બસને જ્ઞાતિએ રૂ. ૫૦૦૧ નો દંડ કર્યો છે. શ્રી. મણિકલાલની પુત્રી મધુકાંતાના વિવાહ આઠ વર્ષ ઉપર કરવામાં આવ્યો હતો. પરંતુ એ વર સાથે પરણવાની મધુકાંતાએ ના પાડતાં તેને પસંદ કરેલા વર સાથે પરણાવવામાં આવી હતી.

શ્રી હાવનગર મહિલાવિદ્યાલય લાડી સાહિત્ય પરિષદમાં પધારેલા મહેમાનોમાંથી કેટલાક હાવનગર આવતાં મહિલાવિદ્યાલયની બંદોબસ્તને તેમના પરિચયનો તથા જ્ઞાનનો લાભ મળ્યો હતો. સુરત કોલેજના સંસ્કૃતના અધ્યાપક શ્રી. મોહનલાલ પાવંતીશંકર દેવેએ વિદ્યાલયનું કાર્ય જોઈ હતું. શ્રી. કિસનસિંહ ચાવંડાએ શ્રી. અરવિંદયાવના આશ્રમનો તથા તેમના દૈનિક કાર્યક્રમનો ખ્યાલ બંદોબસ્તને આપ્યો હતો; અને અરવિંદ બાણુ ચિરો વિદ્યાર્થીનીઓએ પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપ્યા હતા. વડોદરાવાળા શ્રી. મંજુલાલ મનુમદારે સ્ત્રી શિક્ષણ વિશે તેમના વિચારો જણાવ્યા બાદ ગરબાના ઢાળ ચિરો કેટલીક હકીકત બંદોબસ્તને સમજાવવા હતી. શ્રી. ચંદ્રવલ્લભ ચીમનલાલ મહેતાએ અભિનય કરવા વિશે, હાલની રંગમંચિ વિશે તેમના મતભેદો જણાવ્યા પછી ભક્તિ અને હાસ્યના કેટલાક અભિનયો દેખાડ્યા હતા, અને પ્રેક્ષકોને આનંદમય કરી દીધા હતા.

અમરેલી મહિલા વિદ્યાલયનો વાર્ષિક ઉત્સવ તા. ૩૭ મન્યુઆરીએ લાડી ખાતે મળેલ સાહિત્ય પરિષદ સંમેલનનો પ્રમુખ દિ. બ. કમ્પ્યુટાઇઝ મોહનલાલ કવેરીનાં પ્રમુખસ્થાને જગવાયો હતો. આચાર્યશ્રીનાં નિવેદન પછી લાપંચો પ્રયાં અને પ્રમુખશ્રીએ ઇનામો વહેંચતા શિખામંજી આપી હતી કે: "તમે આ સંસ્થામાંથી શિક્ષણ લઈ ન્યાં નબો ત્યાં તમારા જીવનમાં તે ઉતારી સુવાસ ફેલાવજો અને સંસ્થાઓએ તમારામાં રહેલા સંસ્કાર મુક્તિમંત કરી સંસ્થાનું અસ્તિત્વ સાચક કરજો. મારા તમને આશીર્વાદ છે કે દેશસેવાને પંચે તમે આપે કદમ રાટ કરો."

કુમારી સુવર્ણા ઘાપ: કલકત્તાની મેડીકલ કોલેજના વિદ્યાર્થીની છે. તેમણે પેથોલોજીમાં સુવર્ણ ચંદ્રક, મેડીસીનમાં કાલ્કટસ મેડલ, મીક્ષવાઇક્રીમાં શુભવ સ્કોલરશીપ અને હીસ્ટોલોજીમાં એફ. સી. મેડલ સ્કોલરશીપ ઉપરાંત બીજા કેટલીક કોલેજ સ્કોલર શીપો મેળવી છે. મેડીસીનમાં બોનર્સનું પડેલા વર્ગનું અને મેડીકલ જુડીસિયલ સંસ્થામાં બોનર્સનું પ્રમાણ પત્ર મેળવ્યું છે, પડેલી એમ. બી. પરીક્ષા મેડીસીનમાં બીજા નંબરે આવીને અને સર્જરીમાં ત્રીજા નંબરે આવીને તેમણે બોનર્સ સહીત પસાર કરી છે.

ઇજ્જતશીયન પત્રકાર બાનુ મીસ હનઇ નામોરી: એશીયાના પ્રગતિમાન મુસ્લીમ દેશોના પ્રવાસે નીકળેલાં ઇજ્જતના પત્રકાર અને કવયિત્રી મીસ હનઇનામોરીએ અખીલ ભારતીય મહિલા પરિષદનાં કલકત્તા ખાતેનાં અધિવેશનમાં હાજરી આપી હતી. અધ્યાપનીસ્તાનનાં માલ અખીરામી સુરીયાનાં આમત્રણને માન આપી તેઓ ૧૬૨૮માં ઇજ્જતશી પ્રવાસે નીકળ્યાં હતાં. તેમણે ચાર જોરી એન્ટલ મહિલા પ્રતિપદમાં હાજરી આપી હતી. છેલ્લા ૬ માસથી તેઓ દિલ્હીમાં રહેતાં છે તે દરમિયાન તેમણે ઘણાં ગદ્યો અને સંસ્થાઓની મુદ્દાકાત લીધી હતી.

અંખિલ ભારતીય મહિલા પરીષદ સંબંધમાં પોતાના સંસ્મરણો જણાવતાં તેમણે 'યુનાઇટેડ પ્રેસ' ને જણાવ્યું હતું કે, 'જુદી જુદી કેમોની સ્ત્રીઓને સબકાં જુદાં સામાજિક અનિયમોનાં બંધનોને કમોની

દેવા મટે મેઘન કરતી જોતાં મને ધણી ગાનંદ તેમજી જાણમાં નથી.
યથે છે, પોતાનીજ ભતિને લગવા અનેક પ્રયોગી ઇજ્ઞાતની મહિલાઓના દરજ્જા સંબંધમાં

શ્રી. તાપીબાઇ રણુછોડદાસ ગાંધી

મહિલા છાત્રાલય : ભાવનગર

કાશિવાડમાં બહેનો માટે છાત્રાલય (બોર્ડિંગ) ની ઘણી જ જરૂરિયાત હોવાથી અને ભાવનગરમાં કોલેજ, શ્રીદક્ષિણામૂર્તિ લવન, મહિલા વિદ્યાલય, માણરાજ કન્યા હાઈસ્કૂલ, બહેનોનો નોર્મલ ક્લાસ, હોસ્પિટલનો નર્સિંગ વર્ગ વગેરે સંસ્થાઓ અશિક્ષણની સગવડ માટે હોવાથી તેમ જ ભાવનગર કાશિવાડનું મુખ્ય મથક હોવા છતાં હાં શીખતી બહાર ગામની બહેનો માટે રહેવાની સગવડ નહિ હોવાથી “ શ્રી. તાપીબાઇ રણુછોડદાસ ગાંધી મહિલા છાત્રાલય ” મહુવાના શ્રી. ગાંધી ગેરીટી ટ્રસ્ટ તરફથી બોલવાનું નક્કી કર્યું છે.

આ “ મહિલા છાત્રાલય ” ની કમિટીમાં નીચેનાં ભાઈબહેનો કામ કરશે:—

૧ રાજરત્ન શ્રી. હરિલાલભાઈ ગોવિંદજી પારેખ

૨ શેફરી રામજીભાઈ હંસરાજ

૩ શ્રી. નૃસિંહપ્રસાદ કાલિદાસ ભટ્ટ

૪ ડૉ. પુરુષોત્તમ વિનાયક કાણે

૫ ડૉ. રમણુલાલ ક. યાગિક

૬ શ્રીમતી જ્યોતિર્બેન વેરા અને અન્ય ભાઈબહેનો.

આ “ મહિલા છાત્રાલય ” નાં મેટ્રન બહેન તરીકે અમદાવાદનાં મહિલા અનાયાજમનાં અનુભવી વયોવૃદ્ધ બહેન, ગીનીબહેન હોરાની ગોઠવણ થઈ છે.

હાલ વૃત્ત કમિટીએ ઠરાવ્યું છે કે જે બહેનની ઉંમર વર્ષ ૧૦ થી ઓછી ન હોય અને જેનો અભ્યાસ ગુજરાતી ચોથા ધોરણનો પૂરા થયો હોય તેવી કોઈ પણ હિંદુ બહેનોને દાખલ કરવી.

આ છાત્રાલય તરફથી રહેવાની, ભોજનની, પધારી પાગરણની અને બત્તીની સગવડો આપવામાં આવશે, અને દરેક બહેન પાસેથી માસિક લગાજમના રૂ. ૧૦ લેવામાં આવશે.

આ છાત્રાલય માટેનું મકાન ભાવનગરમાં પ્લોટના નીકે હવાશીર અને સંરક્ષી વાતાવરણમાં લતામાં આવેલું છે, તેમ જ જુદી જુદી સંસ્થાઓમાં અભ્યાસ કરતી બહેનો માટે અનુકૂળ પડે તેવું એ સ્થાન છે.

હાલ વૃત્ત પચીસ બહેનોને રહેવા માટેની સગવડ કરવામાં આવી છે.

“ મહિલા છાત્રાલય ” સંવત ૧૯૮૦ ના મહા વદી ૫ ને રવિવાર તા.

૪-૨-૧૯૩૬ ના દિવસથી ખુલ્લું મૂકવામાં આવશે.

ઉમેશ્વરાએ અથવા તેમના વાલીઓએ નીચેના શરનામે અરજી કરવી

સેવકો,

જગજીવનદાસ નારાયણ મહેતા

ડૉ. રણુછોડદાસ વૃજલાલ

માનદ મંત્રીઓ

મોતર હરખાની વાડી, }
ધોરમાં : ભાવનગર. }

મર્યા કરવા માટે આવી હયા શિક્ષણની લાયકાત તેમજી જાણવું કે, તેઓને મતાધિકાર નથી, છતાં ખાસતી શ્રીઓની બીજી કયાપ થીઈદ મળેલી જાનના દરેક સ્ત્રીમાં તેઓ તેમના પતિઓ અને

બાઈઓને મદદ કરી રહી છે. ઉત્તર ઇલખતમાં મુસ્લીમો અને ખ્રિસ્તીઓ, શાહીના ભેગ પડેલા રાખી રહ્યા છે છતાં પડેલા સામાન્ય રીતે ભૂતકાળનો પ્રથમ ખનતો ભય છે. પહેલાં નિરક્ષરતાનો પડેલો દુર કરવો જોઈએ અને પછી તે મદદો આપેઆપ અદ્ય ધણ બચે. કારણ કે એ ધણેજ અકુદરની છે.

કેળવણીની બાબતમાં અવાંચીત ઇલખતે ઘણો વિકાસ કરેલો છે. આખા ઇલખતમાં—ફરજ્યાત પ્રાથમિક કેળવણી સાબલ કરીને એકાદ નિરક્ષરતાનો અધકાર નાબુદ કરવા પ્રયત્ન કરી રહી છે. ઇલખના જુદાં જુદાં ક્ષેત્રોમાં રાષ્ટ્રીય હવનનો વિકાસ કરવામાં હેરમ અલુલપાયા અને હેરમ હુર શાહીપાયા તીવ રસ લઈ રહી છે. રાત્ર્યને ખર્ચે દર વર્ષે તાક્ષીમ માટે સીપુરોને યુરોપ મોકલવામાં આવે છે. કાયદાની અને દાકતરી કોલેજે સિવાય કોઈ પણ શિક્ષણ સંસ્થામાં સહશિક્ષણને રચાન નથી, અને તેનાં બર્થકર સંલેશોને અગે તેઓ પોતે પણ તેની તરફેણ કરતાં નથી.

વિદેશ.

ભપાનમાં સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્ય: ભપાનમાં સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્યની ચળવળ ચાલી રહી છે. આ ચળવળ પહેલાં મૂલીવાદી સ્ત્રીઓએ શરૂ કરી હતી, પરંતુ ધીરે ધીરે કામદાર વર્ગની સ્ત્રીઓએ તે પોતાનો હાથમાં લીધી છે અને તેને લગતી સંસ્થાઓને પણ પોતાના કબજામાં લેવા માંડી છે. તે સંસ્થાઓ દ્વારા પોતાનો પ્રશ્નોનો ઉકેલ કરવાનો તેમણે પ્રયત્ન કરવા માંડ્યો છે. ઉદાર મતવાદી સ્ત્રીઓએ શેઠ વધારવાની ચળવળ હાથમાં લીધી છે અને દારનાં પીકાં બંધ પડવા લાગ્યાં છે. કામદાર સ્ત્રીઓ પોતાની સ્થિતિ સુધારવાનો ખૂબ પ્રયત્ન કરવા લાગી છે. ભપાનની વૃદ્ધાઓ અને બાલિકાઓ મળીને ૮૫

૮૫ સ્ત્રીઓ મજૂરી કરી પોતાની આર્થિકા પેદા કરે છે.

સાહસિકબાળા: ટોરકવે ખાતે મોટી સ્ત્રીઓની તરવાની હરિકાષમાં ખાસ પરવાનગીથી ૧૧ વર્ષની એક બાળા મુસ્લીમલ એલને બાગ લીધો અને બધાંને તેણે હંકાર્યા હતાં.

નહિ પરણીએ: દક્ષિણ સાઇબીરીયામાં એવો વિવાદ છે કે, કોઈ પણ છોકરીને પરણવા ઇચ્છતા યુવાને છોકરીના બાપને મોંઘું મૂલ્ય આપવું પડ્યું છે. આથી દક્ષિણ સાઇબીરીયાના યુવાનોએ એક સંસ્થા સ્થાપી છે. જેના સભ્યોએ એવી પ્રતિજ્ઞા કરવી પડે છે કે કુમારા રહેડું પડે તે બંને પણ પૂનઃની 'ખરીદી' તેઓ નહિ કરે.

એકાદ સ્ત્રીઓને રાહત: અમેરિકામાં પ્રાન્ હારનથી ૧૦૦ માઇલ દૂર હડસન નદી પર બેર માડ-ટન પાકમાં એકાદ સ્ત્રીઓને રાહત આપવા માટે પહેલીજવારે હાવણી સ્થપાઈ, તેને ધણી સફળતા મળી છે. એ હાવણીમાં ૨૦૦ સ્ત્રીઓ છે, તેમાંના મોટા ભાગ ૩૦ વર્ષથી વધુ વયનો છે. તેઓને અકાશરિયે પાંચ ડોલર મળે છે. તેમાંથી તેઓને જમવાનો ખર્ચ આપવો પડે છે. તેઓએ સખ્ત નિયમનમાં રહેડું પડે છે. નિયમનના બંને અગે ૬ જણને કોટી મૂકવી પડી છે. આ સ્ત્રીઓ માટે વ્યાખ્યાનો, અન્ય કાર્ય વગેરેને લગતી ચોજના યોગ્યી હોય છે. તેઓ પોતેજ પોતાનામાંથી આવી વ્યવસ્થા કરી લે છે. એક સ્ત્રી નાટયકાળમાં રસ લે છે. તેણે તેણે પહેલું વ્યાખ્યાન, નોંએલ કો વાડ, યુએન ઓનીલ, વગેરેની કલા કોપર ક્યું હતું, હુનર ઉદ્યોગ, રમત ગમતો, ધંધાવાદી તાક્ષીમ વગેરેની પણ સારી વ્યવસ્થા રાખવામાં આવેલી છે.

ભૂત ?

જયકર્સ

અજ્ઞાનતાની અવધિ !

ખચ્યાને છુન વળગ્યું છે, મોની તેની અમૂલ્ય નિરોધ છંદગીનો ભેગ થયો તે પહેલ “જયકર્સ કન્હલશન કયોર” ની બાબલી ગાયે આવડું ચોપાનીયુ જરૂર વચિ—

જયકર્સ કન્હલશન કયોર

ની
ખાટલીએ ધણા ખચ્યાઓની અમૂલ્ય છંદગી મ ચાવી છે, તેથી મધુળા ડોકટરો તેની ભલામણ કરે છે, અને દરેક મેમબુ માયાપ તેની એક ખાટલી ધરમાં હાજર રાખે છે ધણું મોડુ થાય તે પહેલાં તમે પોતે પણ ખરીદી લ્યો, અથવા તમારા લાગતા વળગતાઓમાં નર્સા નર્સા આંકડીના રોમથી ખચ્યુ પીમાણું હોય ત્યાં તેને માટે ભલામણ કરી આશીરવાદ મેળવો—

કન્હલશન કયોર

એક
ખચ્યાઓની

આંકડીનો

રામખાણુ ઈલાજ.

દરેક આગેવાન દવાવાળાઓ વચે છે.

જેને માટે બૃહદ ગુજરાત રાહ જોતું હતું

— આ રહ્યું તે પુસ્તક : —

“ સંતતિ નિયમન ”

હિંદુ સમાજના સજગતા પ્રશ્નો:—

માતૃત્વ-આકસ્મિક કે ઐચ્છિક ?

મર્યાદિત સંખ્યામાં બળવાન, ચારિત્ર્યવાન બાળકો કેવી રીતે ઉત્પન્ન કરવાં ? આ પ્રશ્નોનું દરેક દ્રષ્ટિએ અવલોકન કરતું અને તેને માટે વિશ્વાસપાત્ર અને નિર્દોષ ઉપાયો બતાવનારું પુસ્તક.

લેખક : ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ, ડી. પી. એચ., ડી. ટી. એમ., એમ. બી. બી. એસ. (મેડીકલ એપીસર એન્ડ હેલ્થ, અરો મ્યુનિસિપાલિટી, સુરત.)

૧૬ ચિત્રો : : : : ૩૫ પ્રકરણ : : : : સોનેરી પૃષ્ઠ

કીંમત રૂ. ૧-૮-૦ : પોસ્ટેજ વૃદ્ધ.

મળવાના ઠેકાણાં: ધર્મ વિજય પ્રેસ, પાચધુની, ગોડીજના દેરા પાસે, મુંબઈ, ૩

“ શુભસુન્દરી ” કાર્યાલય, અને બાણીતા બુકસેલરો.



નોંધ

અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદનું આઠમું અધિવેશન શ્રીમતી માર્ગરેટ કલકત્તા પરિષદ, આખરે, કલકત્તામાં પંચભનાં મુપ્રધિ સામાજિક કાર્યકર બહેન શ્રીમતી શ્રીમતી અબ્દુલ કાદિરનાં પ્રમુખપદે મળ્યું હતું. ૧૯૨૭ થી શ્રીમતી માર્ગરેટ કલકત્તા નામનાં સેવાભાવી આયરીસ સન્નારી અને શ્રીમતી સરોજિની નાયડુના પ્રયત્નથી સારવાત પામેલી આ અખિલ હિન્દી મહિલા સંસ્થાએ, એની સાત વર્ષની કારકિર્દિ દરમ્યાન જે મુદ્દા કાર્ય કર્યું છે તે હિન્દી સ્ત્રીઓની પ્રગતિના ઇતિહાસના અવ્યાસી કોષ પણ બાદ કે બહેનથી અલખ્ય નથી. હિન્દી સામાજિક મુદ્દાઓની બાબતમાં તેમજ સ્ત્રી શિક્ષણ સંબંધમાં આ સંસ્થાએ કરેલું કાર્ય ધણું જ મહત્વનું છે એટલું જ નહિ પણ સંગીન છે અને ખાસ નોંધવાલાયક બીના તો એ છે કે આ પરિષદનું બહુય કાર્ય બહેનો પોતે જ કરે છે. આપણે ત્યાં સામાન્ય રીતે એમ માનવામાં આવે છે કે, સ્ત્રીઓ, પુરુષોની સહાય વિના એકલી કાંઈ જ કરી શકે નહિ; આ વસ્તુ અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદે પોતાની આઠલાં વર્ષોની કાર્યવાહીથી બહાર પાડી છે એટલું જ નહિ પણ નજી પુરુષોની શક્તિને આજ્ઞાન કરતી હોય તેવી સફળતાથી તેઓ પોતાનું કાર્ય કરી શકી છે. પુરુષોમાં અનેક મતભેદો, અને વિચારભેદો પ્રવર્તે છે. તેવા વિચારભેદો કેટલેક અંશે આ પરિષદમાં પણ પ્રવર્તતા હશે; પરંતુ જુદી જુદી કેમી અને જુદા જુદા પક્ષોના જે નેત્રો પુરુષોમાં અત્યારે જોવામાં આવે છે તેવું આ મહિલા સંસ્થામાં કાંઈ જોવામાં આવતું નથી. પરિષદમાં બેસ લેતી બહેનો, પોતે કંઈ જાતિ કે ધર્મની છે, એ પ્રશ્નને બહાર જઈને, પોતે સ્ત્રી છે અને ભારતીય મહિલાઓના પ્રશ્નની વિચારણા કાળે મહત્ત્વ બેની થઈ છે, એવાં સત્વરાળા બાન

સાથેજ આ પરિષદમાં ભાગ લે છે અને આને પરિણામે, અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદ આમાં હિન્દી સ્ત્રીઓની પ્રતિનિધિસંસ્થા તરીકે, પોતાનો અવાજ રજૂ કરી શકે છે. સ્ત્રીઓ, રાજકારણના પ્રશ્નમાં યશ્વ એકમંત રજૂ કરી શકી છે, ન્યારે પુરુષો નહીંવા રાજકીય પ્રશ્નોમાં પણ એકતા સંધી શક્યાં નથી. ના. વડા પ્રધાનના કેમી સુકંદા સામે, એક સરખો પોકાર ઉઠાવનાર જે કોષ પણ હિન્દી સંસ્થા હોય તો તે આ પરિષદ જ છે. પુરુષો જે ઉદાર દિલ નથી હાખતી શક્યા તે આ સ્ત્રીઓ હાખતી શકી છે અને કોષ પણ સન્નિગોમાં તેઓએ કેમી મતદાર મંડળને સ્વીકાર કરવાની ના પાડી છે. આવો એકત્રિત અવાજ જે પુરુષો રજૂ કરી શક્યા હોત, તો 'આપણું' પ્રશ્નનું નિરાકરણ મેળવવા માટે આપણે વડા પ્રધાનને આશય લેવા પડ્યા ન હોત. હિન્દી સ્ત્રીઓ આવી રીતે સંગઠિત થઈને એકત્ર અવાજ રજૂ કરી શકી હોય તો તે આ અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદને આભારી છે, એમ અમે માનીએ છીએ. આ જ એકમાં પરિષદનાં કાર્યને લગતા વિસ્તૃત અહેવાલ તેમજ તેમાં પસાર થયેલા ઠરાવો આપવામાં આવ્યાં છે. ઉપરાંત પરિષદમાં ભાગ લેનારાં ત્રણ ગુજરાતી નિદુષી બહેનો, શ્રીમતી જ્યોત્સ્નાબહેન મહેતા, શ્રીમતી સાકરબહેન શાહ અને કુમરી વિનોદિનીબહેન નીલકંઠા પરિષદનાં સંસ્મરણો પણ અન્યત્ર આપવામાં આવ્યાં છે તે ઉપરાંત, પરિષદની સફળ કાર્યવાહીને, તેમજ પરિષદ પાછળ રહેલા હેતુની સિદ્ધિના ન્યાય આપી શકશે. એ સંસ્મરણો માટે અમે ત્રણ બહેનોના આભારી છીએ.

પરિષદનાં પ્રમુખ બહેન શ્રીમતી શ્રીમતી અબ્દુલ કાદિરનું નામ અમારી બહેન પ્રમુખનું બાપણુ નેની નજીમાં વધારે નહિ હોય એ સંભવિત છે; કારણ કે, એ બહેન મુખ્યત્વે પંચભમાં તેમનાં સામાજિક કાર્ય

માટે ઘણાં જાણીતાં છે. તેમણે પંતબની સ્ત્રીઓ માટે ઘણું સુંદર કાર્ય કરેલું છે અને હજી પણ પંતબની એકેય સામાજિક પ્રવૃત્તિ તેમની સેવા વિનાની નથી. આવાં કાર્યભારી બહેનને પ્રમુખ સ્થાને ચુંટવામાં આવ્યાથી, પંતબની મહિલાઓનું યોગ્ય રીતે ગૌરવ કરવામાં આવ્યું છે અને એથી પંતબની બહેનોમાં કામ કરવાનો વિશેષ ઉત્સાહ આવે તો તેમાં અમને જરાય આશ્ચર્ય થશે નહિ. સ્ત્રીમતી લેડી અપ્પલ કોટિરે પોતાનાં ભાષણમાં હિન્દમાં સ્ત્રી જીવનનાં લગભગ બધા અગત્યના પ્રશ્નોનો ઉલ્લેખ ઉચિત રૂપે કર્યો છે અને તેની ઘટ્ટી ચર્ચા કરી છે. સામાજિક બંધોનો દૂર કરવા સંબંધમાં તેમણે રજૂ કરેલા વિચારો મનનીય છે. એ વિચારો આપણા પ્રગતિવાન વિચારો-ધરાવતા - દરેક સ્ત્રી પુરુષના હોવા છતાં હજી આપણે એ દિશામાં ઘણું કાર્ય કરવાનું બાકી રહેલું છે એટલે એ વિચારો ફરી ફરીને જાહેરપૂર્વક જાણાવવાની આપણે માટે જરૂર રહે છે. આખાં હિન્દ માટે એક સમાન ભાષાની જરૂર માટે તેમણે દર્શાવેલા આગ્રહ વ્યાજબી છે. અને એ દિશામાં કાંઈક થવાની જરૂર છે છતાં, ત્યાં સુધી ભારતનું ભાવિ ચોકકસ રૂપે નક્કી થયું નથી, ત્યાં સુધી આ દિશામાં કાંઈ પણ સક્રિય થઈ શકે એવા સંભવ લાગતો નથી. સ્ત્રી કેળવણી સંબંધમાં તેમણે રજૂ કરેલા વિચારો સામાન્ય છે. ધર્માદારી-તાલીમ સંબંધમાં, તેમજ સ્ત્રીઓ માટે પુરોષ કરતાં વિભિન્ન પ્રકારની શિક્ષણ પ્રણાલી આવશ્યકતા સંબંધમાં તેમણે કોઈ સહીય ચોજના રજૂ કરી નથી. માંત્ર વિચારો દર્શાવ્યા છે. સ્ત્રીશિક્ષણ સંબંધમાં સરકારની બેદરકારીની ફરિયાદ તેમણે વ્યાજબી રીતેજ ઉઠાવી છે. શિક્ષણ કે એવાં બીજાં સુકાર્યો માટે આર્થિક મદદની માંગણી થતાં સરકાર હંમેશાં આર્થિક તંત્રીનું બંધન આગળ કે છે. આ વસ્તુસ્થિતિ હાલમાં તો ચાહ જ રહેશે એમ લાગે છે. અમે માનીએ છીએ તે પ્રમાણે, આ સંબંધમાં સરકાર તરફથી કોઈ પણ પ્રકારની મદદ માંગવા જવાનો કાંઈ અર્થ નથી અને સરકાર એમ કાકલુદી કર્યાથી પીગળે એમ પણ નથી. એટલે આપણે આપણાં પોતાનાં બળ ઉપર ઝેંબવાનું છે અને સ્ત્રીશિક્ષણને ખાતર આર્થિક મદદ મેળવવા માટે બહાર પડીને, નવી દિશામાં પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. મહિલા પરિષદના

કાર્ય સંબંધમાં, તેમજ, પરિષદે ઉપાડેલા પ્રશ્નો સંબંધમાં પ્રચાર કાર્ય કરવાં તરફ પ્રમુખ બહેને જે ભાર મૂક્યો છે તેને અમે વધાવી લઈએ છીએ. આ દિશામાં શિક્ષિત બહેનો કાર્ય કરે એ જોવા અમે આનુર છીએ. અમારી મુજરાતી બહેનોને અમે આ બાબતમાં ખાસ વિનિત કરીએ છીએ, શિક્ષિત બહેનોએ આવી બાબતમાં જરા પણ ઉદ્વેગીતા સેવવી ન જોઈએ એવું અમારું માનવું છે. આ ઉપરાંત બીજા કેટલાક ઉપયોગી પ્રશ્નોનો તેમણે ઉલ્લેખ કરી ઘણા વિચારો સૂચવ્યા છે. આ બધા પ્રશ્નો હવે મોટા ભાગે સ્ત્રીઓમાં અત્યારે સરખા મતો પ્રવર્તી રહ્યા છે એટલે એની વિશેષ ચર્ચા કરવાનું અમે યોગ્ય ધારતાં નથી.

પરિષદે પસાર કરેલા ઠરાવો ચાર વિભાગમાં વહેંચાયેલા છે: (૧) સામાન્ય પરિષદના ઠરાવો (૨) મહાસંવિધક (૩) શિક્ષણ વિષયક, અને (૪) સામાજિક. આ ઠરાવો નામનાજ, કાગળ ઉપર રહે એવા નથી; પણ એ ઠરાવોને અનુસરીને, પરિષદના જુદા જુદા પ્રાંતીય વિભાગોમાં સક્રિય કામ થાય છે કે જેનો હેવાલ, આ વાર્ષિક અધિવેશનમાં રજૂ કરવામાં આવે છે. ઠરાવોના આ ચાર વિભાગો પૈકી, ઉપર વિભાગ એટલે કે સામાજિક વિભાગના ઠરાવો ઉપર ઘણીજ રસભર ચર્ચા થઈ હતી અને એ ચર્ચાની પાછળ, સંજીવ દલીલો પણ રજૂ કરવામાં આવી હતી. બીજા વિભાગના ઠરાવો પર પણ બહેનો પોતાના વિચારો દર્શાવે જ છે. અને પૂરેપૂરા વિચાર પહોંચ એ ઠરાવો પસાર થાય છે. સામાજિક ઠરાવો ઉપર ઘણી તીવ્ર ચર્ચા થવાને અંગે, જે પ્રશ્નને લગતો ઠરાવ હોય તે પ્રશ્ન ઉપર આજે પ્રકાશ પડે છે અને એ વિષય ઉપર બહેનો શું વિચારી રહી છે તે જાણવાનું મળે છે. સામાજિક વિભાગના ઠરાવોમાં પણ સંતતિ નિયમનનો ઉગ્ર ઉપર ઘણી તીવ્ર ચર્ચા થઈ હતી. અને એ ઠરાવ મોટી વડુમતીથી પસાર થયો હતો સંતતિ નિયમનની, હાલની ભારતની આર્થિક તેમજ શારીરિક અવસ્થાના કારણે, આવશ્યકતા છે એની કોઈ બહેન ના પાત્રી નહિ રાકે. પરંતુ, એ સંતતિ નિયમન કઈ રીતે કરવું એ વિશે બહેનોના મતભેદ છે. કેટલીક બહેનોને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિથી સંતતિ નિયમન કરવાનું અકુદરની લાગે

છે અને કેટલાકો એ અલગથી કે સંયમદોરાજ થયું તેમજ એમ માને છે. પણ એ માર્ગ માત્ર વિચાર તરીકે આદર્શ છે, પણ, એ અવહાર કેટલે અંશે છે તેનો વિચાર કરવાની આવશ્યકતા છે. સંયમ અને શક્ત્યર્થે એ બે રાષ્ટ્રો ધણા મજાના છે પરંતુ એને અવહારમાં ઉતારવા ધણા કઠિન છે. અને પરિણામે સંતતિ નિયમન, વૈજ્ઞાનિક પ્રક્રિયાએ કરવામાં આવે તો તે રાષ્ટ્રે આજના પ્રગતિમાન જમાનામાં, વિચારશીલ સ્ત્રીપુરુષોએ વાંધો રેલો નહિ તેમજ આ પ્રજા ઉપર બહેનોએ ધણી જ કલતશર ચર્ચા કરી એ બીના ખાસ નોંધવા જેવી છે. કારણ કે, માત્ર આંગણી ઉંચી કરીને કરાવો પસાર કર્યાનો અપવાદ આપી તેઓને માથે આવી શકે નહિ. આ સિવાયના સામાજિક વિભાગમાંના બાલકન પ્રતિબંધક કાયદાને અંગેનો, સ્વદેશીને અંગેનો, સ્ત્રીઓને કાયદામાં થયેલા અન્યાય નિવારવાને લગતો, સ્ત્રીઓનો અનીતિ માટે થતાં વેપાર અટકાવવાને લગતો અને લાઇસેન્સ નોંધણીને લગતા કરાવો મહત્વના છે અને એ કરાવો, તે અપલમાં મૂકવા માટે, પ્રાંતીય વિભાગો માટે ધણી જવાબદારી નાખે છે. કેળવણી વિભાગમાંના કરાવો પૈકી, ફરજિયાત પ્રાથમિક કેળવણીને લગતા નિરક્ષરતા દૂર કરવાને લગતા તેમજ સંદર્શિકાઓને લગતા કરાવો સક્રિય કાર્ય માંગે છે છે, બીજા બે વિભાગોમાંનાં કરાવો પૈકી, કેટલાક ઔપચારિક છતાં મહત્વના છે અને મજૂર સ્ત્રીઓની કિંમત મુધારવામાં પણ શિક્ષિત બહેનો રસ લે છે અને પોતાનાથી બનતી સેવા કરી શકે એમ છે, એ જલ્દયસર માટે, મજૂર વિભાગનાં કરાવો પણ બ્યાજબીજ છે. આ કરાવોને અમલમાં મૂકવાનું કાર્ય, પ્રાંતીકવિભાગો કરશે એમાં શંકા રાખવાને કંઈ કારણ નથી.

શુજરાતની બહેનો, આ સંસ્થામાં સક્રિય ભાગ લે છે એ બાબતું છે. ગયે, શુજરાતની વરે લખનીની બેઠકનું પ્રમુખ ફરજ સ્થાન, આપણાં શુજરાતી સન્નાદી, સેવાપરાયણ બહેન શ્રીમતી સેરી વિલાબહેનને આપીને, પરિપદે શુજ-

રાત પાસેથી વિરોધ કાર્યની અપેક્ષા રાખી હોય એમાં આશ્ચર્ય નથી, અને એ દિશામાં શુજરાતની બહેનો પોતાનું કાર્ય કર્યું જ નથી છે. આગામી પરિવર્તન, શુજરાતની બહેનોએ, અમદાવાદ આમ ત્રી છે એટલે શુજરાતની બહેનોની જવાબદારી વિરોધ વધી છે. જવાબદારીને યોગ્ય રીતે અદા કરવા માટે શુજરાતની બહેનો આજથી જ સક્રિય કાર્ય આરંભે અને સત્યાગ્રહની અળખણ દરમ્યાન ગૌરવવંતું સ્થાન લેનાર શુજરાતી બહેનો પોતાની ફરજ યોગ્ય રીતે અદા કરીને વિરોધ ગૌરવવંતી થાય, એવી અમે અભિલાષા દર્શાવીએ છીએ.

બિહાર અને ઓરીસામાં તેમજ બંગાળમાં કેટલેક સ્થળે, ધરતીકંપને ધરતીકંપની ભય- અંગે યથેચી ભયંકર હોના- કર હોનારત રતથી અમારી બહેનો બા- બેજન ગણાત હશે. આ ધરતીકંપને અંગે બિહાર-ઓરીસામાં ધણી લોકો ખુલાસી થઈ છે અને હાલની સંખ્યામાં માણસો મરણ પામ્યા છે અને આખાં આખાં ગામો નાશ પામ્યાં છે. હોનારતના દિન ધડકાવનારા હેવાલો રોજને રોજ વર્તમાનપત્રોમાં આવતા જ નથી છે અને રોજની વધુને વધુ ત્રાસદાયક ખબરો મળ્યા કરે છે. ધરતીકંપને અંગે યથેચી હોનારતથી સંખ્યાબંધ કુટુંબો પાંચમાલ થઈ ગયાં છે. તેઓને શહત આપવા માટે, ના. વાઇસરોયે ધરતીકંપ ફંડ માંડ્યું છે. અને બિહારના સુપ્રસિદ્ધ મહાસભાસેવક બાબુ રાજેન્દ્રપ્રસાદે પણ મદદ માટે અપીલ કરી છે. બાબુ રાજેન્દ્રપ્રસાદની અપીલનો જવાબ વાળી પોતાનાથી બની ન શકે તેટલી કુલ નહિ તો રક્ષની પાંખડી સમી મદદ કરવાની શુજરાતી બહે- નોની ફરજ છે. અમે અમારી શુજરાતી બહેનોને આ સંબંધમાં યથારાકિત મદદ કરવા વિનંતિ કરીએ છીએ. સુબાઇનો શ્રી શુજરાતી હિન્દુસ્તી મંડળ તરફથી ધરતી કંપ શહત ફંડ પુરુષ મૂક- વામાં આવ્યું છે જેને લગતી વિગતે અન્યન આપી છે. આ ફંડમાં હાલર જેટલી રકમ ભરાઈ પણ ગઈ છે એમાં પોતાનો ફાળો મોકલી આપવા એક પણ શુજરાતી બહેન નહિ ચૂકે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ.

“ગુણસુન્દરી” બાલવિભાગ

તત્ત્વ : ચન્દ્રશંકર મણિશંકર ભટ્ટ
C/o હુલાણમિત્ર પ્રેસ, વડોદરા.

વર્ષ ૪ : અંક ૨

પુસ્તક ૪

ફેબ્રુઆરી : ૧૯૩૪

મેંદી મૂકી

(ઢાળ : નિંદર ભરી રે ગુલાબે ભરી)

મેંદી-મૂકી મહેં પહેન । મેંદી મૂકી;

આજ મહારે હાથે મહેં મેંદી મૂકી.

મેંદીનો રંગ પહેન, કેવો રણિયામણો ।

ઉરના ઉલ્લાસશેર મેંદી મૂકી:

આજ મહારે હાથે મહેં મેંદી મૂકી.

લાગે છે હાથ ભેને કેવો સોહામણો ।

રંગવાનો લેશ ના હું તો ચૂકી:

આજ મહારે હાથે મહેં મેંદી મૂકી.

મહારા ઉધાનને તો મેંદીની વાડ છે;

ભેવાને ચાલને કેવી ચૂકી:

આજ મહારે હાથે મહેં મેંદી મૂકી.

કાળજામાં કેડ હોય તહારે ભે પહેન । તો,

આવજો હું આપીશ એની ભૂકી ।

આજ મહારે હાથે મહેં મેંદી મૂકી.

મૂળજીભાઈ પીતામ્હરદાસ શાહ

બળિયાના બે ભાગ

એક જંગલમાં કેટલાંક શિકારી પશુઓ વસતાં હતાં તેઓ બધાં શિકાર કરી પોત પોતાનું પેટ ભરતાં. વખત જતાં તેમાંના કેટલાંકને મન માન્યો શિકાર મળવાના સાંસા પડવા લાગ્યા અને તેથી તેઓને ઘણી વખત ભૂખ્યા રહેવું પડતું. તેથી એક વખત તે સઘળાં જનવરો એક રથને એકઠાં થયાં અને તેમણે પોત પોતાની મુશ્કેલી જણાવી. છેવટે તેઓ બધાં એવા ઠરાવ ઉપર આવ્યાં કે સૌએ એક વિચારે ચાલવું અને જે મળે તે બધાંએ સરખે ભાગે વહેંચી લેવું. આવા ઠરાવ પછી એક દિવસ સિંહ, વાઘ, દીપડો અને શિયાળ એ ચારેએ મળીને એક હરણને માથું, શિયાળે તેના ચાર સરખા ભાગ કર્યા ત્યારે સિંહ આગળ આવ્યો અને બોલ્યો, “ સાંભળો, આ એક ભાગ તો હું મારા કર તરીકે લઉં છું. એમ કરી એક ભાગ કળને કર્યા પછી બીજા ઉપર પંજે મૂકી તે બોલ્યો કે “આ ભાગ તો મારોજ ગણાય; કેમકે તમોએ જે કંઈ પરાક્રમ કરેલું છે, તે સઘળું મારા સામર્થ્યનુંજ પરિણામ હતું. પછીના આ ત્રીજો ભાગ એટલા ખાતર લઉં છું કે તમે સૌ મારી રૈયત છો તેથી તમારા સન્નને તમારે ભેટ તરીકે આપવો જોઈએ. હવે જે આ ચોથો ભાગ છે તેની વ્યવસ્થા હું એવી રીતે કરવા માગું છું કે તમે સૌ જાણો છો કે હમણાં બીડનો સગય છે. જોઈએ ત્યારે શિકાર મળતો નથી તેથી સંકટ સમયે કામ આવે તેટલા ખાતર આ ભાગ હું સંચક તરીકે સાચવી રાખવા

માગું છું. તે ભાગનું હું સંભાળતો જતન કરીશ અને મારી શુદ્ધમાં સાચવીશ, કારણ કે આગળ ઉપર મુશ્કેલી પડે તો તેની તજવીજ પહેલેથી કરી લેવી એ હકાપણનું કામ છે. બોલો, હું કહું છું તે તમારા વિચારમાં આવે છે કે નહિ? તમે ના કહેશો તો માફ કંઈ જવાનું નથી; પણ તમારા સર્વનો નાશ થશે, માટે માફ કહેવું માનો. મારો હિસ્સોના ભાગ તે તો જો કે મને મળતો નથી તો પણ હું ચલાવી લઉં છું. કોઈ બીજા શિકાર વખતે તે વિચારી લઈશ. હાલ તો બસ છે. ” એમ કહી સિંહે તો ધરાઈને પેટ ભર્યું! ને એ વધેલો ભાગ શુદ્ધમાં લઈ ગયો. શિયાળ, વાઘ, દીપડો વગેરે પ્રાણીઓ બીજાનાં માથાં કંઈ બોલી શક્યાં નહિ. અને વીલે મોટે જોઇ રહ્યાં. બળવાનની સાથે કરાર કરવામાં ખૂલે શઈ છે એમ સહુ સમજ્યાં. બળવાનને વચન તોડતાં વાર લાગતી નથી. પ્રથમ જ્યારે ઠરાવ કરવો હોય છે ત્યારે વચન આપી સંપ કરે છે; પણ સંપ થયા પછી પોતાના અભિમાનમાં બીજાં હજીનો હિસાબ જ ગણતા નથી. અને પોતાનું ધાયું કરી બીજાંને તુકસાન પહોંચાડે છે માટે સ્વાર્થના લોભમાં લલચાઈ બળવાનની અંગતી કરવી નહિ. થોડા લોભમાં વખત આવ્યે ગાંઠનું પણ શુભાવનું પડે છે અને લોકોમાં ફેળેલી યાય તે જુદી. માટે બળિયાની સાથે વિચારીને કામ પાડવું એમાંજ શોસા છે.

મૂળશંકર પ્રેમજી વ્યાસ

ત્રણ રીંછ

૦૦૦૦૦૦

એક હતી સ્ત્રી. તેને એક નાનો છોકરો હતો. મા અને દીકરો જંગલ પાસે એક નાના ઘરમાં રહેતાં હતાં. એક દિવસ છોકરાને જંગલમાં જવા વિચાર થયો. ત્રણ તેની માએ કહ્યું, “બેટા, તું જંગલમાં જઈશ નહિ.”

છોકરાએ પુછ્યું, “કેમ, મા ?”

માએ કહ્યું, “જંગલમાં ઘણાં રીંછ રહે છે.”

“મા, રીંછ નાના છોકરાને શું કરે ?” બાળકે પુછ્યું.

માએ કહ્યું, “રીંછ નાના છોકરાને કરડી ખાય; માટે તું વનમાં જઈશ નહિ.”

“જંગલમાં રીંછ છે ય નહિ, ને રીંછ નાના બાળકોને કરડે ય નહિ. માટે હું તો જવાનો જ.” કહેતાંક બાળક કુદવાં લાગ્યો.

અને તે તો જંગલમાં ગયો, તે છેક સુધી ગયો. ત્યાં તેણે એક ઝુપડું દીઠું. તે તેમાં પેઠો. ઝુપડામાં એક ટેબલ હતું. ટેબલ પર શેટલીના ત્રણ કકડા હતા.

એક શેટલીનો નાનો કકડો હતો.

બીજો શેટલીનો કકડો હતો.

ત્રીજો શેટલીનો મોટો કકડો હતો.

છોકરાએ ત્રણ કકડામાં એકેક ખચકું લાગ્યું. પછી તે ખાસણા તરફ પાછો ગયો. ત્યાં તેણે ત્રણ રીંછ દીઠાં.

એક નાનું રીંછ હતું.

બીજું રીંછ હતું.

ત્રીજું મોટું રીંછ હતું.

રીંછને જોઈ ઓકરો નારી ગયો અને ઝુંપડા નજીકની એક બગીચામાં બસાઈ ગયો.

અને ત્રણે રીંછ ઝુંપડામાં ગયાં.

નાના રીંછે કહ્યું, “ઘાઈ ઓકરાએ રાટલીના મારા નાના કંકડાને ખચકું બચું છે.”

રીંછે કહ્યું, “ઘાઈ ઓકરાએ રાટલીના મારા કંકડાને ખચકું બચું છે.”

મોટા રીંછે કહ્યું, “ઘાઈ ઓકરાએ રાટલીના મારા મોટા કંકડાને ખચકું બચું છે.”

“હું તે ઓકરાને કરડીશ.” એમ ત્રણે રીંછ એકી સાથે બોલી ઉઠ્યા.

ઓકરો આ સાંભળી તેની મા પાસે જતો રહ્યો.

ક. ગદિકા લ. પરીખ.

ન ન ન ન ન ન ન ન

ચતુર ખેડૂત

ન ન ન ન ન ન ન ન

એક હતો રાજા તે એકવાર શિકાર કરવા નીકળ્યો.

ફરતાં ફરતાં રાજા એક ખેતર પાસે આવી પહોંચ્યો.

ખેતરમાં ખેડૂત આંખાનો છાંડ રાપતો હતો.

રાજાએ ખેડૂતને પૂછ્યું, “તું કશું છો ?”

“મહારાજ, આ આંખો વાવું છું.”

રાજાએ જોશ નવાઈ પામી પૂછ્યું, “તમને કેટલાં વરસ થયાં ?”

“એંશી વરસ, મહારાજ.”

“ઠીક; હવે બીજાં કેટલાંક વરસ

તમે જીવશો ?”

“જે તો જેની ભગવાનની મરજી.”

રામજી પૂછ્યું “ કેટલાં વરસ પછી
આ આંગાને ફળ આવશે ? ”

“ વીસ વરસ પછી, મદારાજ. ”

રાજા આ સાંભળી હસી પડ્યો ને
બોલ્યો, “ ત્યાં તમે મૂરખ લાગો છો ! ”

“ શાધી, મદારાજ ? ”

“ કારણ જેનાં ફળ તમે ખાઈ જ
નહિ શકો તેને ઉછેરવાની નાવક ગણેનત
કરો છો ! ”

એકને જગા હસીને કહ્યું, “ મદાર-
ાજ, હું કંઈ મૂરખો નથી. જુઓ, પેલા

આંગા મારા આંખે રોપ્યા હતા, જેની
કેરીઓ આજે હું ખાઉં છું. હવે આ
નવા આંગાનાં ફળ મારાં છોકરાં ખાયો. ”

જવાબ આંભળી રામજી રાજા થયા.
રાજા ઘડીને તેમણે એકતને મો રૂપિયાનું
ધનામ આપ્યું.

એકત રાજા થયો ને બોલ્યો,
“ મદારાજ, જીજને તો આંગો રોપ્યા
પછી વીસ વરસે તે ફળે છે; પણ મારું
તો આંગો રોપ્યો એટલે તરત જ ફળ્યો ! ”

હસતા હસતા રામજી આગળ
ચાલ્યા ગયા.

અ. મ. લાટ

આવતો અંક

ખા ળ ક અ ક

અમારો આવતો અંક બાળકઅંક તરીકે પ્રકટ થયો. જેઓને તે અંક
પ્રાપ્ત થયા તેઓએ મોકલવાં દોષ તેઓ તા. ૧૫-૨-૪૪ પહેલાં નીચેને શિરનામે
રોકડી આપે.

અનુસંકર મનિસંકર ભટ્ટ
અંપાદક: ‘શુભમુદરી’ આલવિભાગ
‘આલોચન’ કાળોદય, રામપુરા, વડોદરા

ઐ ક ખે ડૂ ત

એક હતો ખેડૂત. તે સાવ અક્ષણ હતો. તેને એક દિકરો હતો. તે દિકરાને એક ચંપલની બેઠી હતી. તે જરા કૂટી ગઈ હતી. તેને એક વખત લડાઈમાં જવાનું થયું. તે પોતાના બાપની રજા લઈ ચાલી નીકળ્યો. ચાલતાં ચાલતાં તેના ચંપલ સાવ કૂટી ગયા તેથી તેણે પોતાના બાપને કાગળ લખ્યો કે “મારે માટે એક ચંપલની બેઠી મોકલાવો.” બિચારો અક્ષણ ખેડૂત પોતાના દિકરાને કાગળ વાંચતા તરત મોચીની દુકાને ગયો ને તેને કહ્યું કે “મારા દિકરા માટે એક સરસ ચંપલની બેઠી આપ” મોચીએ તો આપી. ખેડૂતની પાસે એક બીજો ખેડૂત રહેતો હતો. તેણે કહ્યું કે “ગાડી કરતાં તાર ઉપર જલદી જાય છે.” બિચારો અક્ષણ ખેડૂત તો ચંપલને તાર ઉપર લટકાવી પાછો ઘરમાં ગયો. થોડીવારે એક માણસ ત્યાંથી જતો હતો તેણે આ ચંપલ જોયા; આથી તે પહેરી પોતાના ચંપલ મૂકીને તે ચાલ્યો ગયો. થોડીવારે ખેડૂત પાછો ફર્યો. તેણે જોયું તો પેલા ચંપલને બદલે ખરાબ ચંપલ હતા. તેણે વિચાર કર્યો કે “મારા દિકરાએ પોતાના ચંપલ પાછા મોકલાવ્યા છે. તે જોયો, “ઓહોહો. શી આ તારની કરોમત છે !”

(ઉ. વ. ૧૧)

હપંદરાય.

ઘ ડી ભ ર ગ મ્મ ત

- (૧) જામલપુરના જગજીવને જગતને જણાવ્યું.
- (૨) ભલગામના બોજારામે ભાઈને ભણતર લાણાવ્યું.
- (૩) કૌસલના કાશ્યપે કાશીના કાતરા કરવો કહ્યું.

- (૪) સીમલામાં સોમચંદે સરિતા સમરાવી.
- (૫) અમરેલીમાં અમૃતલાલને અજગર અથડાયો.
- (૬) ધારીમાં ધીરજરાંમે ધીરજ ધારી.
- (૭) પતીઆળામાં પોપટલાલે પોપટ પાળ્યો.
- (૮) ખોડીમાં ખીલજીએ ખાડો ખોદ્યો.
- (૯) હીરાપુરમાં હીરલાલે હીરચંદને હરાવ્યો.
- (૧૦) મજલપુરના મૂળશંકરે મુલતાનના મારતર મંગાવ્યા.
- (૧૧) અમદાવાદમાં અમરશી આરોપમાં અથડાયો.
- (૧૨) પાલણપુર પ્રાણશંકર પંડિતે પચાવી પાડ્યું.
- (૧૩) ગરમલીના ગોરધને ગાયન ગાયું.
- (૧૪) જયપુરના જયસિંહે જયધારીને જવા જણાવ્યું.
- (૧૫) અમદાવાદમાં અમરસિંહે અમરથી અમને અડયો.
- (૧૬) હોડી હાકવામાં હિંમત હારવી ?
- (૧૭) રામજી રામએ રમણિકને રમાડયો.
- (૧૮) મુબઈનાં મણિલાલે મને માર માર્યો.
- (૧૯) હસમને હસવાનો હેરખ હતો.
- (૨૦) નાગપુરના નટવરલાલની નજર નરમ નથી.

નટવરલાલ હિંમતલાલ પંડ્ય

ચલાલા બાળ મુસ્તકાલે તરફથી પ્રગટ થતા હસ્તલિખિત 'આલસ્ય' માંથી

સરખાવો

| | | |
|---------|-----------|---------|
| વાર—વાળ | કરી—કળી | વેર—વેળ |
| કર—કળ | મારો—માળો | સર—સળ |
| કર—કળ | માર—માળ | ગર—ગળ |
| નર—નળ | ચારો—ચાળો | નાર—નાળ |
| કેર—કેળ | યાર—યાળ | મરે—મળે |
| ખાર—ખાળ | વાર—વાળ | ખાર—ખાળ |
| વર—વળ | ચાર—ચાળ | કાર—કાળ |
| હર—હળ | ગાર—ગાળ | પાર—પાળ |
| હર—હળ | કોર—કોળ | |

રમુલભાઈ ન. વડોદરા

‘ આલોચાન ’

તત્ત્વી : ચન્દ્રશંકર મણીશંકર ભટ્ટ

હર પૂનમે પ્રકટ થતા આ બાલભાસિકને વડોદરા રાજ્યે ચિતાની શોખાઓના કન્ડીજન્ટમાંથી ખરીદવાની મંજૂરી આપી છે.

પુસ્તકાલય ખાત્રાએ પણ એને મંજૂર કર્યું છે.

અને ખીજે પણ એને સારો આવકાર મળી રહ્યો છે.

આજે જ એક નકલ મંગાવો.

લખો—તત્ત્વી : ‘ આલોચાન ’

રાવપુરા, વડોદરા

પહેલું સુખ તે જાતે નર્થા

તમારી

તન્દુરસ્તી માટેની

સ્નેહીઆને કે

સખીઓને

પાટી

આપવી હોય તો

ઐ શ્રવ

અમે

સંભાળી લઈશું

તમને જરાય

ત કે લી કે

નહિ પડે જાની

ખાત્રી

સુરતી લિંદુ હોટેલ.

ભુલેશ્વર

રલીફન : ૨૫૯૮૭



અને

જ્યાં જાળીતા શુકસેલરો પાસેથી મળશે

મૂલ્ય માત્ર એક રૂપિયા (પોસ્ટેજ અલગ)

આ માસિક નવોદરા-રાવપુરામાં હૃદયસામિત્ર સ્ત્રીમં. પ્રિં. પ્રેસમાં અંબાલાલ ત્રિ. દહેરે
પેતાના માટે લાપી તેજ સ્વચ્છેથી પ્રસિદ્ધ થયું છે. તા ૩૧-૧-૩૪.